This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

J. H. KRELAGE.

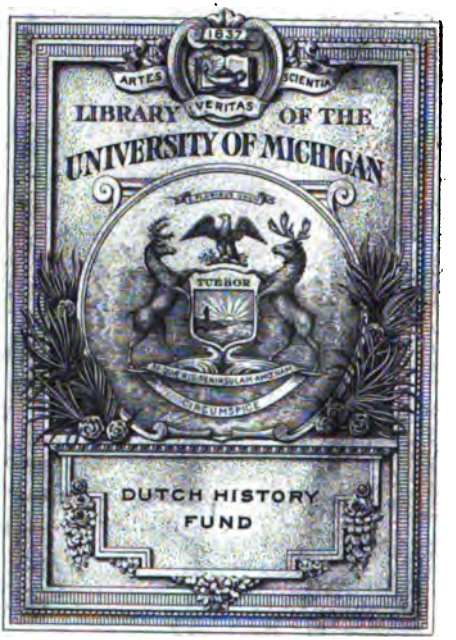

Digitized by Google

AP
19
.V12

Digitized by Google

Digitized by Google

MENGELWERK,

VOOR

1828.

Digitized by Google

Digitized by Google

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1828.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij

G. S. LEENEMAN VAN DER KROE

en

J. W. IJNTEMA.

1828.

Digitized by Google

Digitized by Google

Dutch Lit.
Nijhoff
10-3-27
II 842

INHOUD
VAN HET
MENGELWERK.

Verhandeling, over de Godsdienstleer van MAHOMET. Door A. J. KRONENBERG, *Predikant der Waalsche Gemeente te Arnhem.* Bl. 1
De *Giraffe*, thans te *Parijs*, beschreven en naar het leven afgebeeld. Door GEOFFROY ST. HILAIRE. 21
Iets, over den Schoenlapper, die de Lijken van C. en J. DE WITT van het *groene Zoodje* hielp afnemen en thuisbrengen. Door Mr. JACOBUS SCHELTEMA, te *Utrecht.* 35
Belangrijke Ontdekking voor de Scheepvaart. 37
Iets, over eene Vlinder-verhuizing. Door P. HUBER. 39
Brief van *Sir* WALTER SCOTT aan *Sir* ADAM FERGUSON, 2 Aug. 1827, over een Familie-tafereel te *Abbotsford*, geschilderd door DAVID WILKIE. 41
Nieuw Ontwerp van eenen Weg onder de Rivier de *Mersey* in *Engeland.* 45
Dr. GIMBERNAT's Voorstel ter ondersteuning der *Grieken.* 46
Kinderpok-inenting. 46
Een tweede MUCIUS. 47
Fox en CANNING. 47
Groot Hofsouper te *Petersburg.* 48
Alomtegenwoordigheid eener Familie. 48
De Slag bij *Navarino.* Door Mr. A. BOXMAN. *Dichtstukje.* 49
De kleine *Hydrioot.* Naar W. MULLER. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtstukje.* (VIII.) 52
De Ziekte van den Christen, welke ook hare uitkomst zij, eene verheerlijking van God en Zijnen Zoon. Leerrede. Door den Weleerw. ALEXANDER DE KONING; *in leven Leeraar bij de Hervormde Gemeente te Meppel.* 53
Treffend Voorbeeld der verbazingwekkende kracht van het venijn der Ratelslange. 68
De Omstreken van *Arnhem* en *Nijmegen.* Door W. H. WARNSINCK, BZ. 71
Iets over de Levensverzekeringen. Door Jr. Mr. F. E. BERG VAN MIDDELBURGH, *Advocaat te Amsterdam.* 77
Fragment uit de Inleiding tot de nog onuitgegevene *Reize in Amerika* van den Heere DE CHATEAUBRIAND. 90
Eigenhandige Brief van den onlangs overleden' vermaar-

Digitized by Google

den Componist LUDWIG VAN BEETHOVEN, onder zijne nagelatene papieren gevonden. 93
Iets, over Dr. FRANCIA, den tegenwoordigen Beheerscher van *Paraguay*. 97
PHILÉMON, of de drie Wenschen. *Eene dichtmatige Vertelling*. 99
Aan eene vruchtbare Moeder. Door H. VAN LOGHEM. *Dichtstukje*. 107
De Inscheping der *Atheners*, (nadat *Athene* door de *Turken* weder was overweldigd.) (IX.) 108
Over Verlichting, Beschaving en Veredeling. Door S. E. WIELING, *Leeraar der Doopsgezinde Gemeente te Zaandam*. 109
Heelkundige Waarneming, omtrent eene Darm-zakbreuk. Door G. W. TOPS, *Heel- en Vroedmeester te Breda*. 122
De Vereenigde Staten van *Noord-Amerika*. Door den Burggraaf DE CHATEAUBRIAND. 127
Iets, betreffende de *Nederlandsche* Zeereizigers WILLEM BARENTZ en CORNELIS MATELIEF, *den Jongen*. 133
De jongste uren en laatste gewaarwordingen van een' ter dood veroordeelden. *Een echt Verhaal*. 136
Verslag van het wedervaren eens Schips, bestemd, om, in den grooten Waterval der *Niagara*, ten schouwspel te verstrekken. 143
De Godsdienst der zoogenaamde Beschaafde Wereld, een mengsel van Heidendom, Mohamedismus en valsche Wijsgeerte. 144
Edele trek van eenen Deurwaarder in *Frankrijk*. 150
Oud en nieuw. 151
De Zangeres HENRIËTTE SONTAG te *Frankfort*. 152
Het Heimwee. Door G. GRAVÉ, JZ. *Dichtstukje*. 154
ALEXANDER YPSILANTI op *Mongatsch*. (X.) 156
Voorlezing, over den Smaak. Door H. VAN LOGHEM. 157
CANNING. 167
Brief van CAROLUS NIËLLIUS aan JEAN AUGUSTIJN, betreffende de Synode te *Dordrecht* in 1618 en 1619. Medegedeeld door J. H. HALBERTSMA. 174
De Godsdienst der zoogenaamde Beschaafde Wereld, een mengsel van Heidendom, Mohamedismus en valsche Wijsgeerte. (*Vervolg en slot van bl.* 150.) 188
De Zangeres HENRIËTTE SONTAG te *Frankfort*. (*Vervolg en slot van bl.* 153.) 194
Over kleine Zonden van groote Mannen. 198
De Maarschalk SOULT weleer gedoodverwd tot Koning van *Portugal*. 202
De stervende Kardinaal. 204
De Banneling uit *Ithaka*. (XI.) 204

Digitized by Google

INHOUD.

Voorlezing, over de *Ambitie*. Door B. VAN WILLES, *Predikant te Lekkerkerk en Zuidbroek*. 205
CAPO D'ISTRIA. 221
Over de Naamsreden, of den Naamsoorsprong, van *Drenthe*. Door Mr. S. GRATAMA, *Regter ter Instructie bij de Regtbank te Assen*. 227
Uittrekſel uit een' particulieren Brief eener Dame van *Batavia* van Mei 1827. 237
Vergelijkende wijsgeerige Tafel van het Stelsel der Boetstraf en dat der Doodstraf. Volgens den Heere LUCAS. 240
Geheime Oorzaak van het welslagen der *Hollandsche* Omwenteling van 1787. 243
Scherpe Trekken van den dag, ten bewijze van den Volksgeest der *Franschen* in het staatkundige. 244
GEORGE CANNING. Door Mr. A. BOXMAN. *Dichtstuk*. 246
Een ding is noodig. Door C. B. SCHULLER, te *Rotterdam*. *Dichtstukje*. 249
De *Turksche* Regtsoefening. Volgens *Lord* JOHN RUSSEL. 251
Engelsche Zendelingschap. 253
Pompeji. 254
De *Claqueurs* te *Parijs*. 255
De oordeelkundig bijgebragte Schriftuurplaats. *Eene ware Anekdote*. 255
Het Verbond met God. (XII.) 256
De Oorzaken van den Haat en de Vervolging, JEZUS CHRISTUS van de *Joden* wedervaren. Door ADR. STOLKER. 257
Iets over Voedsel en Voeding. 273
Iets over den Steek der *Tarantula*. 274
Over de Naamsreden, of den Naamsoorsprong, van *Drenthe*. (*Vervolg en slot van bl.* 236.) 275
Het *Staten-eiland* in de Baai van *New-York*. Door G. B. BOSCH, *Predikant bij de Protestantsche Gemeente te Curaçao*. 283
Dichtregelen, uitgesproken in het Departement *Wormerveer* der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, Dec. 1827, door A. HORXUM VAN DIJK. 297
Iets over *Korsika* en BONAPARTE'S Jeugd. 302
Voorbeeld van buitengewone vaardigheid in het Rekenen, in twee Kinderen. 304
Trekken van den Geest des Pausdoms in de Negentiende Eeuw. 307
Bijdrage ter kenschetsing der tegenwoordige *Grieken*. 308
Iets over de *Londensche* Dobbelhuizen. 309

Digitized by Google

De tegenwoordige Sultan een goed Scherpschutter. 310
Letterlijke Vertaling van de Constitutionele Hymne van *Portugal*. 310
De Teleskoop en de Roeper. *Eene echte Anekdote*. 311
De Slavin in *Azië*. (XIII.) 312
Brief van S. MULLER aan G. H. VAN SENDEN, over een berigt, voorkomende in diens *Pragmatische Geschiedenis der bestrijding van Bijbel en Openbaring*. 313
Aanmerkingen, rakende den door J. H. HALBERTSMA gemeengemaakten *Brief van* CAROLUS NIËLLIUS. Door ADR. STOLKER. 334
Plaatselijke, Geschied- en Oudheidkundige Herinneringen van een Reisje door een gedeelte van *Gelderland* en in de omstreken van *Kleef*. Door P. LOUWERSE. 340
Geleerde Razernij. No. III. *Antirheumatische Landkrabben-olie*. 353
Invloed der Maan op het Houtgewas. 354
De Beeren der Vereenigde Staten van *Noord-Amerika*. 355
Sir WALTER SCOTT en de Bedelaar. 357
Lakoniek Vonnis. 357
Een andere ROBINSON en VRIJDAG. 357
Predikt het Evangelie den Wolven! 358
Hoe vindingrijk is de Geestdrijverij! 358
Koepokinenting, aan de Kinderen des tegenwoordigen Sultans te werk gesteld. 358
Fransche ****. 359
De Kat van den Voddekrabber. *Eene echte Anecdote*. 360
Aan de Vrijheid. Door C. A. OUDEMANS, *Kapitein-Adjudant*. 361
Aan den Maker van zeker Treurspel. 363
Aan P. G. WITSEN GEYSBEEK, na zijne Kritiek op VONDEL. 363
Graffschrift. Door VAN STARKENBORGH STACHOUWER. 363
} *Dichtstukjes*.
De *Sulioten*-vrouw. (XIV.) 364
Verhandeling, over het Droomen. Door den Weleerw. ALEXANDER DE KONING, *in leven Leeraar bij de Hervormde Gemeente te Meppel*. 365
Geneeskundige Waarneming. Door J. VAN DISSEL, JZ., *Med. et Chir. Doct., Oud-Officier van Gezondheid ter Zee, enz. en praktizerend Geneesheer te Zutphen*. 377
Over den eersten *Grooten Mogol*, BABER-*Khan*, Keizer van *Indië*, en deszelfs Geschriften. Uit 's Mans *Memoriën*, door LEYDEN en ERSKINE in 1826 te *Londen* uitgegeven. 383

Digitized by Google

I N H O U D.

Plaatselijke, Geschied- en Oudheidkundige Herinneringen van een Reisje door een gedeelte van *Gelderland* en in de omstreken van *Kleef*. (*Vervolg van bl.* 353.) 390
Nog iets over de algemeen aangenomen *Nederduitsche* Spelling, tegen den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK. Door Mr. C. M. VAN DER KEMP, in *'s Hage*. 398
Voorspellingen der *Jezuiten*. 404
De Nachtuil, in betrekking tot het Bijgeloof beschouwd. 406
Wat de *Amerikaansche* Wilden van de Maan denken. 408
De *Mainooten*-knaap. (XV.) 408
Bedenkingen, omtrent het mingepaste van de viering des H. Avondmaals op sommige Christelijke Feestdagen. 409
Levensberigt van den Slotprediker en Dichter JOANNES VOLLENHOVE, uit een Handschrift van deszelfs Kleinzoon medegedeeld door G. VAN LEEUWEN, *Substituut-Officier van Justitie te Alkmaar*. 416
De Jagtpartij op *Raincy*, bij den Heer OUVRARD, den vermaarden Leverancier, of *Fransche* Weelde, na de Omwenteling. 420
Nog iets over de algemeen aangenomen *Nederduitsche* Spelling, tegen den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK. (*Vervolg en slot van bl.* 404.) 426
Plaatselijke, Geschied- en Oudheidkundige Herinneringen van een Reisje door een gedeelte van *Gelderland* en in de omstreken van *Kleef*. (*Vervolg en slot van bl.* 398.) 431
Karaktertrekken der *Turken*. 439
De Groote Heer. 442
Brief van N. N. aan N. N., Lid van het Plaatselijk Bestuur te N., over het vergelijkend Examen van Onderwijzers. 443
Zeldzaam Geval van Gezigtsafwijking. Door Mr. GODMANN. 446
Uitboezeming, na het lezen eener *Ode* van BOILEAU. Door J. P. KORTHALS, te *Antwerpen*. *Dichtstukjes.* 447
Amor en de Ligtzinnigheid. 451
De *Engelsche* Medalje van *Waterloo*. 452
Oude en nieuwe Tempels. (XVI.) 453
Antwoord van G. H. VAN SENDEN aan S. MULLER, over een Berigt, voorkomende in des eerstgenoemden *Pragmatische Geschiedenis der bestrijding van Bijbel en Openbaring*. 453
Bijdrage tot de kennis der Hondsdolheid. Medegedeeld door J. VAN DISSAL, Jz., *M. D.* te *Zutphen*. 479
De Invloed der Oorlogen op de Beschaving. Door H. J. NASSAU, *Rector der Latijnsche School te Assen*. 486
ROBESPIERRE en het *Fransche* Schrikbewind. Onuitgegeven, echte Brief van NIVEAU aan ROBESPIERRE, geschreven uit *Amsterdam*, en gevonden in de Papieren van laatstgenoemden. 498
Brief van N. N. aan N. N., Lid van het Plaatselijk Bestuur te N., over het vergelijkend Examen van Onderwijzers. (*Vervolg van bl.* 446.) 503
De Titelzucht. Door Mr. A. F. SIFFLÉ, te *Middelburg*. *Dichtstuk.* 508
Uitwaseming der Slangen. 512

Digitized by Google

INHOUD.

CROMWELL als Politie-handhaver. *Eene nog ongedrukte Anekdote.* 513
De Advocaat en de Maarschalk. 513
De Hertogin VAN MARLBOROUGH en de Arts. 514
De Koe des Kardinaals DE BRIENNE. 514
NAPOLEON en de Prefekt. 515
De Grijsaard op het Eiland *Hydra.* (XVII.) 515
Aan A. H.—G., na het lezen van een Artikel in het *Advertentieblad.* 516
Laatste Antwoord van S. MULLER aan G. H. VAN SENDEN. 517
Iets over het gevaar van levend begraven. Medegedeeld door W. EGELING, te *Haarlem.* 535
Eene levende Pad in de Maag eens Jongelings. 538
De Invloed der Oorlogen op de Beschaving. (*Vervolg en slot van bl.* 498.) 538
Aanteekeningen, betreffende ROBESPIERRE. Door FRÉRON, *Lid der Nationale Conventie.* 548
Iets over het Improviseren bij de *Italianen.* 550
Exodus. II: 25. Door VAN DER POORT. *Dichtstukje.* 552
Aan mijnen afgestorvenen Vriend J. L. NIERSTRASZ, JUN., overleden op den 2den Augustus, 1828. Door W. H. WARNSINCK, Bz. *Dichtstukje.* 553
Aan mijnen ontslapenen Vriend J. L. NIERSTRASZ, JUN. Door Mr. A. BOXMAN. *Dichtstukje.* 555
Hulde aan den ontslapen' J. L. NIERSTRASZ, JUN. Door DE BOSSON. *Dichtstukje.* 558
Vaderlandsche Uitboezeming, na de Geboorte der jonge Prinses, op den 5den Augustus, 1828. Door J. VAN HARDERWIJK, Rz. *Dichtstukje.* 559
Bijzonderheid wegens den Dood van *Lord* CASTLEREAGH. 560
Fragment van *Lord* BYRON. 561
BONAPARTE's Oordeel over J. J. ROUSSEAU. 562
LODEWIJK DE XIV een groote Eter. 563
Koddige Kappers-aanmatiging. 563
Bonmot. 564
De *Mainootsche* Moeder. (XVIII.) 564
Voorlezing over MAHOMED. Door S. R. WIELING, *Leeraar bij de Doopsgezinde Gemeente te Zaandam.* 565
Iets over K. WESTERBAEN, W. Z. Door C. W. WESTERBAEN, *Leeraar bij de Remonstrantsch-Gereformeerde Gemeente te Amsterdam.* 584
G. H. VAN SENDEN aan S. MULLER. 588
Vertoog over de Kunst van Vloeken. Door den *Engelschen* Staatsminister G. CANNING, in 1786, in vijftienjarigen leeftijd, geschreven op de School te *Eton.* 589
Brief van N. N. aan N. N., Lid van het Plaatselijk Bestuur te N., over het vergelijkend Examen van Onderwijzers. (*Vervolg en slot van bl.* 508.) 595
Beklimming van den *Ortelsberg*, in Augustus 1826. 599
De Geest des Kwaads. *Dichtstuk.* 608
Vergelijkende Staat der Geboorten te *Lissabon* en *Porto* van 1815 tot 1819. 612

Digitized by Google

INHOUD.

Zeldzaam Reisavontuur, vervat in een Briefuittrekſel van P. L. COURIER aan Mevrouw PIGALLE. 613
Een *Hindoosch* Vertelſel. 615
De Dood van CHAMPCENETS. 615
Onvoorzigtige Uitlating. 616
De Pogcher beſchaamd. 616
Het Onderrigt der *Mainootſche* Moeder. (XIX.) 616
Gedachten van eenen Schoolonderwijzer. Door E. MOLEMA. 617
M. J. ADRIANI aan eenen hem onbekenden. 631
Beklimming van den *Ortelsberg*, in Augustus 1826. (*Vervolg en ſlot van bl.* 608.) 633
De Schepping, Val en Herſchepping van den Mensch. Door Mejufvrouw J..... B..... *Dichtſtuk.* 641
Iets over den Handelgeest en de Univerſiteiten in *Noord-Amerika.* 648
BONAPARTE en JOSEPHINE. 650
LODEWIJK DE XV, naar zijne eigene getuigenis, een Achterkleinzoon van een' Notaris en een' Barbier. 653
Een paar kleinigheden uit de *West.* 654
Aanſpraak van den Zendeling INNOCENTIUS VISATOUT, op *Montrouge*, ten behoeve der Cenſuur. 655
Het *Cocagne*-feest in *Ruisland.* 657
De nieuwe Pruik. 657
Onvrijwillige Boete. 658
De oude HAYDN. 658
Karakteristieke Trek. 658
Of de Naam ook iets ter zake doe? 659
Geſprek tuſschen een' Zesthalf en een Vijfentwintigcentsſtuk. *Eene Fabel.* Door G. VAN ENST KONING. 659
De *Mainoot.* (XX.) 660
Over de Doodſtraf. 661
Over de toevallige kromming der ruggegraat bij jonge Meisjes, en het onvoldoende of gevaarlijke der tot regtbuiging in gebruik zijnde Rekbedden. Door C. LACHAISE, *D. M. P.* Medegedeeld door H. J. LOGGER, *Med. et Chir. Doctor*, te *Leyden.* 664
Voorbeelden van buitengewoon hoogen Ouderdom. 675
Merkwaardige Ontdekking eener onderaardſche *Egyptiſche* Begraafplaats. 676
Brief van P. W. BROUWER, *Predikant te Maasſluis*, aan den Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.* 685
JOSEPHINE aan NAPOLEON, bij hare verſtooting. 690
De Univerſiteit van *Grenada.* 691
CHARLES en MARAT. 692
Byroniana. 693
Iets, over het vertier der *Engelſche* Dagbladen. 696
Trouweloosheid van den tegenwoordigen Sultan MAHMOUD DEN II. 697
Dietal Anecdoten, betreffende den beroemden LA CONDAMINE. 699
Het misbruik der Brillen. 702
De Eenzaamheid. Naar DE LAMARTINE. Door VAN STARKENBORGH STACHOUWER. *Dichtſtukje.* 702

Digitized by Google

INHOUD.

'k Ben uit Oostinje thuis! *Dichtstukje.* 705
Thermopylé. (XXI.) 707
De Heer MALTHUS en PLUG PULTENEY. 708
Aan *Argus* en Consorten, ééns voor altijd. *Dichtstukje.* 708
Over de Vraag aan, en het Antwoord van JEZUS, *Luc.* XIII: 23—25. 709
Over de toevallige kromming der ruggegraat bij jonge Meisjes, en het onvoldoende of gevaarlijke der tot regtbuiging in gebruik zijnde Rekbedden. (*Vervolg van bl.* 675.) 716
Gesprek uit de laatste dagen van PERICLES. 725
De Ontwaking van een' Schijndoode in zijne Kist, door hemzelven verhaald. 730
Iets over de *Turken* en over *Schumla.* 736
Diefachtigheid der Aanzienlijken van *Chili.* 738
Voorlezing. 740
Nog iets over de *Turken.* 746
Herinnering aan de verwoesting, door de Kinderpokken te *Marseille* aangeregt, van 1 Mei tot 15 Augustus 1828. 749
BRUCE en de Spin. Door WALTER SCOTT. 750
Zeldzame soort van Liefde. *Een waar Voorval.* 752
Het Verbond met den Duivel. 753
Edele Trek van Regtvaardigheid, door den Keizer van *Rusland*, NICOLAAS, betoond. 754
Netelige Vraag van IBRAHIM-*Pacha* aan den Generaal MAISON. 756
De heilige Schaar. *Eene Geestenstem.* (XXII.) 756
De *Fransche* Vrouwen door eenen *Franschman* geschetst. 757
Over de toevallige kromming der ruggegraat bij jonge Meisjes, en het onvoldoende of gevaarlijke der tot regtbuiging in gebruik zijnde Rekbedden. (*Vervolg en slot van bl.* 724.) 759
De *Jaculator*, een Visch van *Java.* 767
Voorlezing. (*Vervolg en slot van bl.* 746.) 767
De Godsdienstoefening der *Methodisten* en die der *Kwakers*, in *Noord-Amerika.* (Brief eens Reizigers.) 780
Lijfsbehoud van LE BRUN, Hertog van *Plaisance*, tijdens de *Fransche* Omwenteling. 787
De Heer DE VILLÈLE — eene snuifdoos met speelwerk — afzetting van den Minister — twee stuivers per dag — een pond kastanjes in ijs. 789
Mevrouw TALIEN de Bewerkster van den Val van ROBESPIERRE. 791
De doorluchtige Spotter tot nadenken gebragt. 791
De Dichter en de Snijder. *Eene echte Anekdote.* 792
Te huis. Door G. VAN ENST KONING. *Dichtstukje.* 793
De *Atheensche* Jonkvrouw. (XXIII.) 794
Troostlied. (XXIV of laatste.) 794

NB. De Plaat van de *Giraffe* tegenover bladz. 34.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DE GODSDIENSTLEER VAN MAHOMET. (*)

Door

A. J. KRONENBERG,

Predikant der Waalſche Gemeente te Arnhem.

In den edelen ſtrijd, welken de *Grieken* tegen hunne onderdrukkers voeren, hebben wij menigmalen ons afgrijzen uitgedrukt over de barbaarſche en onmenſchelijke handelwijs, welke hunne vijanden zich tegen hen veroorloofden; doch ook menigmalen heb ik de wreedheden, waaraan zij zijn blootgeſteld, hooren toeſchrijven aan de Godsdienst, die hunne onderdrukkers belijden, even alsof dezelve uit haren aard aanleiding gaf tot allerlei ſoort van onmenſchelijkheden, welke aan hare belijders geoorloofd zouden zijn omtrent alle die genen, welke MAHOMET niet voor een' Goddelijken Profeet houden, of weigeren zijne leer te omhelzen. Dit oordeel is mij intusſchen altoos ongegrond voorgekomen, dewijl men in hetzelve geen genoegzaam onderſcheid maakt tusſchen den inhoud en de voorſchriften van de Godsdienstleer, en tusſchen het misbruik, dat daarvan wordt gemaakt; en het zal wel geen verder betoog noodig hebben, dat dit twee zeer verſchillende zaken zijn. Immers, wie zal dwaas genoeg wezen, om aan de natuur van de Christelijke Godsdienst, welker Inſteller tot zijne leerlingen zeide: „Leert van mij, dat ik zachtmoedig ben," alle die wreedheden, vervolgingen, brandſtapels en moordſchavotten toe te ſchrijven, waaraan hare belijders, bijna in alle eeuwen der Christelijke jaartelling, waren bloot-

(*) Voorgelezen in het Letterkundig Genootſchap: *Prodeſſe conamur*, te *Arnhem*.

Digitized by Google

gesteld van die genen, welke zich, met hen, leerlingen noemden van denzelfden zachtmoedigen Meester? Wie zal het aan de natuur van de Christelijke Godsdienst toeschrijven, dat de kruisvaarders, die zich in het bezit wilden stellen van het land, alwaar de Verlosser des menschdoms zijn leven had doorgebragt en zijne dagen voleindigd, onderweg alle *Joden* vermoordden, die zij in hunne magt konden krijgen, enkel omdat zij *Joden* waren? Het kwam mij derhalve in de tegenwoordige omstandigheden niet ondienstig voor, dit stuk in een nader daglicht te stellen, door ulieden in dit uur te onderhouden over de Godsdienstleer van MAHOMET, niet zoo als dezelve door de barbaarsche volken, die haar belijden, thans wordt beoefend, maar zoo als zij oorspronkelijk door dezen man is gepredikt. Intusschen moet ik vooraf aanmerken, dat ik over MAHOMET niet zoo ongunstig denk, als veelal geschiedt; welk ongunstig oordeel bij velen, zoo niet bij allen, het gevolg is van het oppervlakkig onderrigt, hetwelk zij hieromtrent in hunne jeugd hebben genoten. Ik kan mij niet vereenigen met de zoodanigen, welke hem, ook nog in onze dagen, zelfs in openbare geschriften, zonder eenige bepaling, een' Leugenprofeet noemen; en ik twijfel, of zij, die op dusdanig eene wijze over hem spreken, wel immer, met bedaardheid en behoorlijke onpartijdigheid, zijne levensgeschiedenis hebben onderzocht. Ik kan mij ten minste, na dusdanig onderzoek, veel beter voegen bij het gevoelen van wijlen den Hoogleeraar MUNTINGHE, die zegt, dat MAHOMET, althans in het begin van zijne profetische loopbaan, uit het getal der eigenlijk gezegde *bedriegers* behoort te worden gestreken (*). Ook is het, van voren beschouwd, reeds zeer onwaarschijnlijk, dat een godsdienstig leerstelsel, hetwelk door zoo vele millioenen menschen in drie werelddeelen is aangenomen, en hetwelk zich nu reeds sedert bijna twaalf eeuwen heeft staande gehouden, niets goeds zoude behelzen. Intusschen begrijpt gij ligtelijk, M. H., dat

(*) *Geschiedenis der Menschheid*, VIIde Deel, bl. 241.

Digitized by Google

het ondoenlijk is, in één voorlezing het geheele ſtelſel van dezen Leeraar in al deszelfs uitgeſtrektheid te ontwikkelen; zulks zoude een geheel boekdeel vereiſchen; doch, hetgeen ik zeggen zal, zal voldoende zijn, om u van den aard zijner Godsdienſtleer eenig denkbeeld te geven.

Het eerſte beginſel van de leer van MAHOMET, hetwelk ook het beginſel behoort te zijn van de ware Godsdienst, was dit: Er is niet meer dan één God. — Wanneer wij nagaan de eeuw, waarin, en het volk, waaronder hij leefde, dan kan ik niet genoeg de verhevenheid van zijn verſtand in dit opzigt bewonderen, en ik moet hem bijna gelijk ſtellen met SOCRATES, die onder de *Grieken* dit zelfde beginſel predikte, ſchoon niet op eene zoo zuivere wijze als MAHOMET onder de *Arabieren*. Laat ons, om dit oordeel te wettigen, zien, welke de denkbeelden omtrent dit gewigtige leerſtuk waren bij de onderſcheidene Godsdienſten, welke te zijnen tijde in zijn Vaderland werden beleden.

Er woonden, voor zoo veel wij weten, alstoen *Heidenen*, *Joden* en *Chriſtenen*.

Wat de *Heidenen*, of, zoo als ik dezelve hier liever zal noemen, wat de *Arabieren* betreft, dezelve waren Afgodendienaars, en bij vele ſtammen was de Afgodsdienst tot een' zeer hoogen trap geklommen. Men beſchuldigt hen, dat zij niet alleen de zon, de maan en andere hemellichten aanbaden, maar zelfs, dat zij aan boomen en ſlangen godsdienſtige eer bewezen. Door eene redenering, die allen onkundigen eigen is, beſloten zij, uit hoofde dat men de bewegingen der hemellichten niet gewaar werd, dat dezelve zich uit zichzelven bewogen en ongeſchapen waren. Op gelijke wijze meenden zij, dat de vaste ſterren enkel ſtrekten, om met oplettendheid te waken over het noodlot der menſchen. Hun eerbied voor dezelve was niet minder groot; en zij hielden nimmer eene bedevaart, zonder met zich op wagens mede te voeren de gelijkenisſen en beelden hunner Godheden. De zon ontving hunne offeranden op de geberg-

Digitized by Google

ten, de maan in de spelonken of valleijen. Een haan en een zwart kalf waren hunne gewone slagtoffers; zelfs zijn sommige Geleerden van gedachte, dat men ook somtijds onder hen menschen offerde, en dat dit wreede gebruik in de eeuw van MAHOMET nog niet geheel was afgeschaft. Zij hadden ook onderscheidene Afgodsbeelden; zelfs vindt men melding gemaakt van een Afgodsbeeld, omringd van 360 andere, verbeeldende de Godheden, welke men konde aanbidden, als hoofden van zoo vele verschillende dagen des jaars. Doch deze grove afgoderij was niet bij alle Arabische stammen in zwang. Sommige, onder welke die van KORESCH, of de *Koreischiten*, behoorden, en waaruit MAHOMET oorspronkelijk was, onderscheidden zich hier van eene gunstige zijde; schoon zij zich niet van alle Afgodsdienst schijnen te hebben onthouden, daar wij rondom den tempel van *Mekka* vele Afgodsbeelden zien opgerigt.

De tweede godsdienstige gezindte, die wij in *Arabië* aantreffen, was die der *Joden*. — Na de vernietiging van den Joodschen staat, in de eerste eeuw onzer jaartelling, door den Romeinschen veldheer TITUS, waardoor dit volk geheel en al is verstrooid geworden, heeft een gedeelte de wijk genomen naar *Arabië*, en wij vinden daar in de zevende eeuw vele, en daaronder ook aanzienlijke familiën; en welk was hun geloof omtrent de eenheid van het Opperwezen? Wij weten, dat dit volk in oude tijden zeer afgodischgezind was, en dat de zwaarste beproevingen ongenoegzaam waren, om deze neiging in hen uit te roeijen; doch na de Babylonische gevangenis hebben zij zich niet meer aan afgoderij schuldig gemaakt; sedert dien tijd zijn zij niet alleen strenge verdedigers geweest van de eenheid van het Opperwezen, maar ook van de eerdienst, welke aan hetzelve bij uitsluiting moest worden toegebragt; in alle de verloopene eeuwen van hunne ballingschap zijn zij zich hierin altoos gelijk gebleven, en tot op dezen dag aanbidden zij den God hunner vaderen, en Hem alleen.

De derde godsdienstige gezindte in *Arabië* te dien tijde

Digitized by Google

was die der *Christenen;* en welk was hun geloof omtrent de eenheid van het Opperwezen? of, laat mij de vraag liever aldus voorstellen, welke zijn de gevolgen, die men uit hun toenmalig godsdienstig leerstelsel voor dit geloofspunt kan afleiden? — Het is uit de Kerkelijke Geschiedenis blijkbaar, dat men reeds vroeg, ja zelfs reeds in de tweede eeuw, zich heeft begonnen te verdiepen in de verhevene natuur van den Verlosser. In plaats van zich te vergenoegen met hetgeen geopenbaard is, en te berusten in de eenvoudige leer des Bijbels, heeft men weldra de beginselen der Platonische en Pythagorische wijsbegeerte te hulp geroepen, om daarmede dingen te verklaren, welke uit hunnen aard onverklaarbaar waren. Van toen af begon men reeds menschelijke denkbeelden in het godgeleerde zamenstel te voegen, en daardoor de leer van het Evangelie te verdonkeren. Het stelsel der *Aeonen*, hetwelk in die tweede eeuw in zwang ging, bragt deszelfs aanhangers tot het besluit, om in den Verlosser aan te nemen het *woord*, den *geest* en de *ziel*. In de derde eeuw ging men voort met al zulke filozofische onderscheidingen. Dezelve deden verschillende sekten ontstaan, welke in de Kerkelijke Geschiedenis bekend zijn onder de namen van *Theodotianen*, *Artemoniten* en *Paulianen*. Deze verschillende gevoelens werden vervolgens, zoo als dit gewoonlijk gaat, niet met bedaardheid, maar met drift voortgezet; waarvan het gevolg was, dat er in de vierde eeuw eene algemeene Kerkvergadering te *Nicea* in *Bithynië* werd gehouden, om een einde te maken aan de verschillende gevoelens omtrent den persoon en de verhevener natuur van den Verlosser; dan, hare besluiten, schoon door den wereldlijken arm ondersteund en als eene openlijke en algemeene geloofsleer voorgeschreven, waren niet in staat om overtuiging bij andersdenkenden te weeg te brengen, noch om een einde te maken aan de geschillen. In de vijfde eeuw stonden NESTORIUS en EUTYCHES op, elk met eene bijzondere vooronderstelling. Hunne gevoelens gaven aanleiding tot onderscheidene Kerkvergaderingen,

Digitized by Google

in welke nu eens de eene, dan de andere partij zegevierde. In de zesde eeuw duurden deze twisten voort, en uit dezelve kwamen weder andere, als zoo vele onderdeelen, te voorschijn, wier voorstanders bekend zijn onder de namen van *Doceten*, *Phantasiasten* en anderen. In de zevende eeuw, de eeuw, waarin MAHOMET leefde, gingen dezelfde twisten nog voort, en werden met geene mindere heftigheid gevoerd; en men kan niet ontkennen, dat alle die spitsvindige onderscheidingen, door het menschelijk vernuft uitgevonden, aanleiding en zelfs eenigen grond hebben gegeven, om de *Christenen* te beschuldigen, gelijk ook MAHOMET deed, dat zij in een Twee- of Driegodendom geloofden.

Het is ons onbekend, of er zich te dien tijde in *Arabië* ook *Perzianen*, of navolgers van ZOROASTER, bevonden; doch het is niet onwaarschijnlijk, dat MAHOMET van hunne Godsdienstleer eenige kennis heeft gehad. Wij weten ten minste uit de Geschiedenis, dat de Koning van *Perzië* een' Onderkoning en verdere ambtenaren had in de provincie *Elhajaz*, gelegen in *steenachtig Arabië*, en tot zijn uitgestrekt Koningrijk behoorende. ZOROASTER nu stelde een Tweegodendom, of een eeuwig beginsel van goed en een eeuwig beginsel van kwaad, hetwelk genoegzaam zal zijn om hier met een woord op te merken.

Het was dan te midden van zoo vele onderscheidene gevoelens, dat MAHOMET optrad en de eenheid van God predikte, met zulke heerlijke beschrijvingen van zijne oneindige grootheid, als wij immer kunnen begeeren. De Koran is vol van zulke grootsche denkbeelden, en ik zal dezelve hier laten volgen, zoo als zij door den Heer DE PASTORET uit de onderscheidene plaatsen van dat boek zijn verzameld: — Werwaarts onze oogen zich ook wenden, ontmoeten wij de weldaden van den Eeuwigen. Hij vervult het heelal met zijne magt, kennis en oneindigheid. Zijn troon omvangt hemel en aarde; alles, wat bestaat, is zijn werk; alles, wat de nacht overschaduwt, is zijn eigendom. Hij draagt kennis van

Digitized by Google

alles, wat vóór de wereld geſchied is, en van alles, wat na haar wezen zal. De ſleutelen van het toekomende zijn in zijne handen. Hij, die in het geheim ſpreekt, en hij, die zich in het openbaar uit; hij, die zich met het donkere des nachts omkleedt, en hij, die zich op den helderen dag laat zien, zijn allen eveneens aan Hem bekend. Alle geheimen zijn geopenbaard voor zijne oogen; er is geene ſchuilplaats tegen zijne magt. Hij vereenigt kracht met wijsheid in zich. Hij is oneindig, milddadig en barmhartig. Hij, Oppervorst, vergeeft en ſtraft naar zijnen wil; naar zijnen wil ſchenkt en ontneemt Hij kroonen; Hij verheft en vernedert de ſtervelingen. Met een enkel woord doet Hij de ſchepſelen uit het ſtof oprijzen, en zonder eenige moeite bewaart Hij hen. Op zijne ſtem verheffen zich de bergen; de boomen groeijen; de zee, tot ons gebruik geſchikt, biedt ons hare viſchen aan, welke ons tot voedſel ſtrekken, en die ſieraden, welke onze kleederen verſieren; het ſchip klieft de golven; de baren vloeijen, en maken onze velden vruchtbaar; de maan en de zon deelen ons haar licht mede, en alle de hemelſche ligchamen bewegen zich, mede op zijne ſtem, op de voor hen geſchikte paden. Hij ſcheidde den dageraad van de duisternis, en ſtelde den dag voor den arbeid en den nacht voor de rust der ſtervelingen. Hij is het, die den blikſem doet ſchitteren, ten einde vrees of hoop in te boezemen; Hij is het, die de winden ontbindt, de wolken beweegt, dezelve uitbreidt, in de lucht doet hangen, en uit derzelver boezem dien heilzamen regen doet nedervallen, door welken de zaden vruchtbaar worden gemaakt en het groen verlevendigd wordt. Die granen in de aren beſloten, die rijke palmboomen, die vruchten als trosſen afhangende, dit alles zijt gij aan Hem verſchuldigd. Die oogst, welke door de warmte rijp wordt, de ſchaduw uwer tuinen, de wol van uwe ſchapen, en het huis, hetwelk u tot eene ſchuilplaats verſtrekt, dit alles hebt gij aan Hem te danken. Zijne weldadigheid doet zich ook in voorwerpen van minder aanbelang zien, en het geringſte der

Digitized by Google

kruipende gedierten wordt door zijne hand gevoed. De slaap bekruipt Hem niet, en de onregtvaardigheid verwijdert zich van Hem. Het menschdom kent niets van zijne hoogste majesteit, dan hetgeen Hij aan hetzelve ontdekken wil. Hij is de eindpaal, bij welken alles zich vereenigen moet. Offchoon zijn lof in zichzelven is besloten, zoo is er evenwel niets in de ganfche natuur, hetwelk zich niet beijvert om Hem eer te bewijzen. De vogelen zingen zijnen lof in de bosschen; de schaduw des avonds en des morgens eert Hem; de zeven hemelen verheerlijken Hem door derzelver lofgezangen; de donder zelfs viert zijne magt; de Engelen beven in zijne tegenwoordigheid, en dag en nacht verkondigen zij zijne grootheid.

Het was ten gevolge van dit zoo ftrenge en zuivere beginfel, dat MAHOMET zich niet konde vereenigen met zoodanige Godsdienstftelfels, welke daarvan in het minfte afweken, of fchenen af te wijken; en het was daarom, dat hij het denkbeeld der *Chriftenen* niet konde verdragen, die aan God eenen Zoon toekenden, en die, door hun leerftuk van de Drieëenheid, hem toefchenen een Driegodendom in te voeren. „Die genen, welke zeggen, zegt hij, dat de Messias, de Zoon van Maria, God is, brengen eene Godslastering voort. Heeft hij zelf niet gezegd: „Kinderen *Israëls*, aanbidt God, uwen Heer en den mijnen"? Hij, die aan den Alerhoogften een gelijk Wezen toevoegt, zal in den hof der vermakelijkheden niet intreden; zijn verblijf zal in het vuur zijn. Die genen, welke de Drieëenheid beweren, zijn Godslasteraars. Er is niet meer dan één God. Indien zij niet van geloof veranderen, zal eene fmartelijke ftraf het loon zijn hunner goddeloosheid."

Ten gevolge van ditzelfde beginfel was hij een onverzoenbare vijand van de Afgodendienaars, en het was hem niet mogelijk, een Afgodsbeeld voor zijne oogen te dulden. Toen hij zijne plegtige intrede in *Mekka* deed, was zijn eerfte werk, om de 360 Afgodsbeelden te vernielen, welke aldaar rondom den tempel waren geplaatst;

Digitized by Google

hij sloeg dezelve in stukken met den stok, dien hij in zijne hand had, er bijvoegende: „ De waarheid is verschenen; de leugen gaat verdwijnen, en zal zich niet meer vertoonen." Terwijl hij in deze stad was, alwaar hij veertien dagen bleef ter regeling van het bestuur, zond hij zijne bevelhebbers naar de naburige gewesten, om de Afgodsbeelden te vernielen, en geen spoor van de Afgodsdienst over te laten. — Dan, het waren niet alleen de beelden der Afgoden, welke aan MAHOMET onverdragelijk waren; maar hij konde ook de beelden der zoogenaamde Heiligen niet dulden, welke in de plaatsen der godsdienstige zamenkomst waren, en aan welke men eene eer bewees, die, zoo al geene afgoderij, evenwel naauw daaraan grensde. In de zesde eeuw was men reeds begonnen in de Christenkerken menigvuldige beelden te plaatsen; men begon dezelve te groeten en te omhelzen, en Paus GREGORIUS schijnt zelf niet afgekeurd te hebben de gewoonte, om zich voor het beeld van CHRISTUS neder te buigen, zoo men maar niet het beeld, maar in hetzelve de Godheid aanbad. In de zevende eeuw, de eeuw van MAHOMET, plaatste men naast de beelden der zoogenaamde Heiligen die van de Keizers en de afbeeldingen der Kerkvergaderingen; echter was men het over de geoorloofdheid of ongeoorloofdheid derzelven gansch niet eens, hetwelk in de achtste eeuw aanleiding gaf tot onderscheidene Kerkvergaderingen, waarvan de eene tegenstrijdige besluiten nam van de andere, welke ook de *Christenen* verdeelden in *Iconoclastae* en *Iconoduli*, of verbrijzelaars en vereerders der beelden. Intusschen schijnen de leerlingen en navolgers van MAHOMET, op het voorbeeld van hunnen meester, het eerst den toon te hebben gegeven tot het vernielen der beelden. Zij drongen te dien einde in de Christelijke tempels; en die genen onder de *Christenen*, welke het gebruik der beelden afkeurden, aangemoedigd door de stoutheid der *Sarracenen*, lieten zich ligtelijk overhalen, om medehelpers te worden van het verbrijzelen van voorwerpen, welke zij met weêrzin in hunne godsdienstige vergaderplaatsen aanschouwden.

Digitized by Google

Uit hetgeen ik tot hiertoe over de leer van MAHOMET omtrent het Hoogſte Wezen heb gezegd, moet van zelf volgen, dat zij hetzelve erkent voor de oorzaak van alle dingen, en als den Schepper van het heelal. Ook hieromtrent laat ons de Koran niet in twijfel. Op menigvuldige plaatſen erkent en leert hij deze waarheid. Het is God, zegt hij, die de zeven hemelen heeft geſchapen en de zeven aarden; Hij doet dezelve aan zijne ſtem gehoorzamen, opdat gij zoudt weten, dat zijne magt onbegrensd, en dat het heelal vervuld is met zijne kennis. Hij ſchiep de zeven hemelen in twee dagen; Hij ſchreef aan ieder derzelve zijne beſtemming voor; Hij verſierde het firmament met glansrijke ſterren, en gaf haar onderſcheidene wachters. Zoodanig was de orde, welke de hoogſte Schepper in het heelal daarſtelde. Uw Heer is de God, die, na den hemel en de aarde in zes dagen te hebben geſchapen, op zijnen troon ging zitten, om het heelal te beſturen; Hij is uw God; aanbidt zijne hoogſte majesteit! — Er zijn, volgens zijne leer, goede en kwade Engelen. De goeden hebben fijne en heilige ligchamen, uit het licht geſchapen, zonder dat zij eten, drinken, of van onderſcheidene kunne zijn; hij ſchrijft hun verſchillende houdingen toe, zoodat dezen zitten, genen ſtaan, anderen met een voorover gebogen ligchaam worden voorgeſteld; hunne bezigheden zijn ook onderſcheiden: terwijl ſommigen God prijzen, zijn er anderen, die den Goddelijken troon omringen, om zijne bevelen uit te voeren. De kwade Engel, die vervolgens anderen heeft voortgebragt, is verworpen, omdat hij weigerde, op het bevel der Godheid, zich voor den mensch neder te buigen. — Omtrent de ſchepping van den mensch leerde hij, dat de eerſte mensch uit de aarde was voortgebragt; maar omtrent de ziel zegt hij: „Zij zullen u ondervragen over de ziel; zeg hun: God heeft daarvan de kennis aan zichzelf behouden; Hij heeft ons daarvan weinig geopenbaard."

Aangaande het leerſtuk der voorzienigheid, hetwelk met de leer van het Goddelijk beſluit kan gerekend wor-

Digitized by Google

den in zeker opzigt in verband te ſtaan, zegt hij, dat alles, zelfs het minſte, zoo wel het goede als het kwade, aan God zoodanig is onderworpen, dat alles door zijnen wil beſtaat en geſchiedt; echter met dit onderſcheid, dat Hij het goede goedkeurt en werkt, maar het kwade afkeurt en daarvan ook geene oorzaak is. Hij leerde, dat het Goddelijk beſluit den mensch afhankelijk maakt, zonder hem te dwingen. God wil ſommige dingen in ons, ſommige dingen van ons; het eerſte is verborgen, het tweede geopenbaard; het eerſte moet aan God worden overgelaten, het laatſte door ons volbragt worden. Hij verwerpt het gevoelen van die genen, welke den mensch tot een bloot werktuig maken; doch keurt ook het gevoelen af van hen, die de daden der menſchen aan Gods beſtuur onttrekken. „ God, zegt hij in den Koran, doet dwalen, dien Hij wil, en Hij verlicht die genen, welke zich bekeeren. God roept de menſchen tot het verblijf des vredes, en Hij geleidt op de wegen des heils die genen, welke Hij wil. God zal het hart verwijden van hem, dien Hij wil verlichten; Hij zal hem de zoetigheden van het *Islamismus* doen ſmaken. Van dien, welken Hij zal doen dwalen, zal Hij het hart benaauwen, gelijk als van een' mensch, die wilde trachten om zich in de lucht te verheffen." Dan, deze leer heeft, even als bij de *Christenen*, vele aanleiding gegeven tot onderſcheidene vooronderſtellingen en verklaringen, waarover het thans mijn oogmerk niet is, mij breeder uit te laten.

Zonder mij thans bezig te houden met de leer van den oorſprong van het kwaad, of van den weg tot geluk, wil ik nog het een en ander zeggen over de leer van MAHOMET aangaande het toekomſtige leven. Trouwens, hij leerde niet alleen de onſterfelijkheid der ziel, maar ook de opſtanding der dooden, het laatſte oordeel, en de regtvaardige vergelding in de toekomst; doch de beſchrijvingen daarvan zijn alle zeer zinnelijk, en met zulke ſterke kleuren geſchetst, dat zij ons den vurigen Oosterling levendig voor oogen ſtellen.

Omtrent het laatſte oordeel drukt hij zich op onder-

Digitized by Google

ſcheidene plaatſen aldus uit: Er zal voorzeker een dag komen, waarop Hij, die de geheimen des hemels en der aarde kent, de dooden uit den ſchoot des grafs zal roepen, en hen door zijne almagt levend maken. Door het geluid der Goddelijke bazuine opgewekt, zullen zij, overtuigd en ter aarde nedergevallen, verſchijnen in de algemeene vergadering der ſchepſelen. Aldaar zal eene geduchte regtbank zijn opgerigt, en de geſtrengſte billijkheid zal aldaar de vonnisſen van den Opperregter regelen; de weegſchaal zal in zijne handen zijn; zij, voor wie de ſchaal gunſtig zal overhellen, zullen het genot der gelukzaligheid hebben, en zij, ten nadeele van wie dezelve zal in de hoogte rijzen, zullen ſchuldig verklaard worden; niets zal hen kunnen redden; zij zullen te vergeefs op eene heilzame vereffening, op het gezag eens meesters, de hulp eens dienaars, de tusſchenſpraak eens vriends wachten; er zal geene toevlugt dan in God zijn; een opſlag des oogs is minder ſchielijk, dan het oordeel van het heelal zijn zal. Op dien dag, welks vervulling noch in twijfel kan getrokken noch verſchoven worden, zal de gedaante der wereld veranderd worden. Zoodra het menschdom, oplettend en gedwee, op het geroep van den hemelſchen heraut, even als verſtrooide wormen aan het graf ontſnapt, zich zal verzameld hebben, ten einde onderrigt te worden van het lot, hetwelk hun te wachten ſtaat, zullen verſcheidene wonderwerken gezien worden; de aarde zal haren ſchoot ontſluiten en tot hare grondzuilen toe beven; de geſchokte hemelen zullen in beweging zijn; de bergen, van hunnen voet afgerukt, zullen, verzet of tot ſtof vergruisd, door de winden verſtrooid worden; de verſchrikte moeder zal haren zuigenden zoon verlaten; de verſchrikte zwangere echtgenoote zal baren, en de menſchen, even als door Gods arm getroffen, zullen in zwijmeling zijn. De neêrgeknielde volken, met hunne hoofden te zamen bijeenverzameld, zullen uit een geopend boek, het boek der verborgenheid, het lot ontdekken, hetwelk zij verdiend hebben. De *Sabeërs*, de *Perziſche* wijzen, de *Joden* en

Digitized by Google

de *Christenen* zullen, even gelijk de *Mahometanen*, hetzelve daaruit lezen; de geringſte daden zullen daarin beſchreven zijn; de Eeuwige zal van dezelve rekenſchap vorderen, in tegenwoordigheid der getuigen en der Profeten; en daar niets voor zijn oog verborgen is, daar zelfs het kleinſte vezeltje niet aan zijn oog ontſnapt, 't zij dat men zich aan Hem openbaar make, 't zij dat men de vermetelheid hebbe, om zijn hart voor hem te willen verbergen, zoo zal Hij aan ieder het tafereel der daden, welke men zal verrigt hebben, openleggen. Iedereen zal loon naar werk erlangen. De booze zal wenſchen, dat eene onmeetbare tusſchenruimte geſteld ware tusſchen hem en het kwaad, waaraan hij zich heeft overgegeven.

De beſchrijving van den gelukſtaat der regtvaardigen is niet minder zinnelijk. — De gelukzaligen zullen, begunſtigd door de goedwilligheid des Heeren, bij benden geleid worden in den hof van *Eden*, welks poorten zich voor hen zullen ontſluiten, en alwaar zij zullen uitroepen: „Lof zij God! Hij heeft zijne beloften wel willen vervullen; zijn Paradijs is ons erfdeel; eere zij de belooning der genen, die hetzelve verkregen hebben!" De vermoeidheid, de tweedragt, de vrees, de droefheid, de ijdele beuzelachtigheden zijn verbannen uit dat verblijf, welks uitgeſtrektheid de hemelen en de aarde evenaart, en welks bezit nooit aan die genen zal ontroofd worden, die hetzelve bewonen. Het hart vindt aldaar alles, wat hetzelve wenscht, en het oog alles, wat aan hetzelve kan behagen. Des avonds en des morgens geniet men aldaar een gewis voedſel, en een hemelsch gastmaal levert de uitgezochtſte ſpijzen en een' ſmakelijken drank op, welk alles men hun in zilveren ſchalen en bekers van kristal aanbiedt; de beladene takken buigen zich voor hen neder, ten einde derzelver vruchten te doen plukken, welke zij in overvloed voortbrengen, en men ziet aldaar beken van wijn en honig, en rivieren van melk, welker ſmaak nooit bederft. Alle hunne begeerten worden vervuld. Zij ſmaken eenen wellust, welke alles te boven gaat, en eeuwigdurende lekkernijen. Kleederen, waarin zijde en goud geweven

Digitized by Google

zijn, hals- en armringen van het fijnſte metaal maken hunne kleeding en hunnen opſchik uit. Onder friſſche en altijd groenende ſchaduwen, in tuinen, door zuivere en klare ſtroomen bevochtigd, en welke door een vorſtelijk paleis verfraaid worden, rusten zij op een bed, zoo zacht als dat van den dag des huwelijks. Naast hen ſtaan jonge ſchoonheden, met boezems zoo blank als albast, met ſchoone zwarte oogen en zedige aangezigten; geen mensch, geen geleigeest heeft ooit hare bevalligheden en hare ſchaamte ontheiligd; de paarlen komen, wat haar luister en blankheid betreft, niet in vergelijking bij die betooverende maagden; de liefde en de begeerte, welke zij zullen inboezemen, zullen zij zelve ook gevoelen, en de beide gelieven zullen eene onverwelkbare kracht en jeugd genieten.

De ſtraffen, die de goddeloozen in de hel zullen moeten doorſtaan, zijn met geen minder ſterke kleuren geſchetst. — Alle de goddeloozen worden, omſtuwd van hunne misdaden, geworpen in een' gloeijenden afgrond, alwaar zij ter prooije zullen zijn van pijnigingen en ſmaadheid. Nimmer zullen zij uit dat verblijf der duisternis gered worden. Zelfs zal hun geene hoop overig zijn, om hunne ſmarten verminderd te zien. Beladen met den vloek van God, ſlaken zij hunne klagten en zuchten te vergeefs; te vergeefs zouden zij alle de ſchatten, welke de wereld bevat, te hunner bevrijding geven. Zoo lang de hemelen en de aarde zijn, zullen zij hunne misdaden boeten in dien vuurgloed, welke omringd is door woedende vlammen en rook. Vragen zij om lafenis, dan zal men hun water toereiken, hetwelk als geſmolten koper hunnen mond zal branden; kokend water wordt op hun hoofd uitgeſtort; dit vreet hunne huid en hunne ingewanden op, en deze deelen groeijen op nieuw weder aan, ten einde hen weder aan nieuwe pijnen over te leveren. Zij worden met ſtokken met ijzeren beſlag geſlagen. Wanneer zij uit de verterende vlammen willen vlugten, worden zij weder naar binnen gedreven, en men zegt hun: „ Ondergaat de ſtraf, welke gij als een verdichtſel hebt behandeld, of

Digitized by Google

welke uw gedrag zoekt te trotseren; verzadigt u met smarten; voedt u met de vruchten van dien boom, die voor de goddeloozen is geplant geworden, die zich uit den grond der helle verheft, en welks vruchten gelijk zijn aan verschrikkelijke slangen!" Deze straffen zullen het deel zijn der vijanden van de Godsdienst, van alle de goddeloozen, en van hen, die de leer van MAHOMET als leugen aanmerken.

Doch het wordt tijd, dat ik hier nog het een en ander bijvoege over het beoefenend gedeelte van zijne Godsdienst.

De hoofdpligten, namelijk liefde tot God en den naasten, heeft MAHOMET niet verzuimd voor te schrijven.

Gij gevoelt van zelve, dat de pligten jegens het Hoogste Wezen reeds zijn opgesloten in de beschrijvingen, die wij van hetzelve boven hebben aangehaald. Uitdrukkelijk wordt hieromtrent in den Koran gezegd, dat de dankbaarheid welgevallig is in de oogen van den Allerhoogsten, dat Hij de ondankbaren haat, en dat zij niet lang genot zullen hebben van hunne ondankbaarheid. „Van het gevaar verlost, zegt hij, durft men God verlaten, omdat men meent veilig te zijn voor zijne slagen. Maar kan Hij niet nogmaals eenen afgrond onder onze voeten openen, of op onze hoofden eene wolk, met steenen bezwangerd, doen nederstorten? Zijn wij zeker, dat Hij ons niet op de zeeën zal terugvoeren, en, om ons te straffen, geen' woedenden stormwind zal loslaten, die ons door het water zal doen inzwelgen? Waar zal men alsdan eene schuilplaats, waar eenen beschermer vinden? Met het gevoel van dankbaarheid bezield, zal men voor den Eeuwigen, te gelijk met eene teedere en eerbiedige liefde, ook die heilzame vrees hebben, over welke de trotsche en bedorvene menschen zich schamen; en die vrees, altijd in ons zijnde, en ons de straffen eens Meesters, verschrikkelijk in zijne wraakoefeningen, doende vermijden, zal ons het geluk verzekeren van eeuwig den hof des vermaaks te bewonen."

Doch wat de pligten omtrent den naasten betreft, hier-

Digitized by Google

in ſchijnt hij zichzelven niet gelijk te zijn. Wij hebben boven gezien den onveranderlijken afkeer, dien hij had van alle Afgodendienaars, en omtrent dezelve ſchijnt hij geene verpligting te erkennen; hij gelast, om dezelve te vermijden; hij verbiedt, om naast hen te zitten, en zich te hunnen aanzien anders dan met verachting te gedragen. Dikwijls laat hij zich ook met hevigheid uit tegen de ongeloovigen; maar het is niet duidelijk, wie hij door dezelve bedoelt. Op ſommige plaatſen ſchijnt deze uitdrukking alleen op de Afgodendienaars te zien; op andere wederom op die genen, die den Koran niet gelooven. Op ſommige plaatſen beveelt hij de verdraagzaamheid aan, zeggende: „ Doet geen geweld aan de menſchen ter oorzake van hun geloof; de weg des heils is onderſcheiden genoeg van dien der dwaling;" op andere wil hij de Afgodendienaars te vuur en te zwaard vervolgen. Op ſommige plaatſen zet hij den Hemel open voor *Joden* en *Chriſtenen;* op andere alleen voor die genen, die ook in hem en in den Koran gelooven. Dan, zijne bevelen, om wel te doen aan armen en ongelukkigen, zijn zoo algemeen, dat zij geene uitzondering toelaten; en zij worden zoo dikwijls herhaald, dat het blijkt, dat hij aan het geven van aalmoezen een zeer groot gewigt hechtte. „ Beoefent de weldadigheid, zegt hij, omtrent uwe vaders, omtrent de weeskinderen, de armen en hen, die door het bloed aan u verbonden zijn; beoefent dezelve omtrent vreemdelingen, uwe krijgsgezellen, reizigers en ſlaven: de Almagtige haat den harden en trotſchen mensch. De geloovigen, die in den ſchoot der behoeftigen een deel der goederen ſtorten, welke wij hun hebben toegedeeld, zijn ware geloovigen; zij zullen verhevene plaatſen in het rijk der hemelen bekleeden; zij zullen de toegevendheid en weldaden van God genieten. God beveelt het regt, de weldadigheid en de mildheid jegens zijne bloedverwanten. Geeft aan uwe naasten hetgeen gij hun ſchuldig zijt; geeft aalmoezen aan armen en reizigers, en verkwist uwe ſchatten niet dwaasſelijk: de verkwisters zijn broeders van den Duivel, en de Duivel was trouweloos aan God.

Digitized by Google

Geeft zelfs hetgeen u het dierbaarst is; doch dat dit niet uit hoogmoed, maar uit toegenegenheid geſchiede. Alles, wat gij geven zult, zal bij God bekend zijn, en bij u honderdvoud vermenigvuldigen. De aalmoezen moeten geſchikt zijn tot verligting der armen, voor de vrijkooping van gevangenen, om die genen te hulp te komen, die met ſchulden beladen zijn, voor de reizigers, en voor den onderſtand des heiligen oorlogs."

Omtrent de meer uitwendige godsdienſtige pligten komt in de eerſte plaats in aanmerking het gebed. Hij bepaalde dit op vijfmalen daags; op den middag, waar de dag bij hen begint, des namiddags, des avonds, des nachts en des morgens. Een roeper, op een' hoogen toren ſtaande, kondigt dien tijd aan, terwijl hij met eene luide ſtem roept: „ God is de Allerhoogſte. Er is niet meer dan één God, en MAHOMET is de grootſte Profeet. Welaan, rigt uw aangezigt tot het gebed; komt tot de gelukzaligheid!" Dan, het is niet noodig, om tot het dagelijksch gebed naar den tempel te gaan, dewijl God alomtegenwoordig is en den hemel en de aarde vervult; alleenlijk wordt dit gevorderd des vrijdags, welke hun godsdienſtige dag is, en in de vaste van hunne heilige maand, namelijk de maand *Ramadan*. Het is volſtrekt ongeoorloofd, in het gebed iemand anders dan den hoogſten God aan te roepen, zelfs MAHOMET niet, offchoon zij hem als voorſpraak bij de Godheid erkennen. Eer men zich tot het gebed begeeft, is het noodig, zich zorgvuldig te reinigen. „ O, Geloovigen! zegt hij, vóór dat gij het gebed begint, wascht uw aangezigt en uwe handen tot aan den elleboog, wascht uw hoofd, en uwe voeten tot aan de enkels." In het eerst had hij geboden, om, in navolging der *Joden*, het aangezigt te wenden naar *Jeruzalem*; doch dit bevel voldeed niet aan zijn oogmerk, weshalve hij vervolgens heeft bevolen, om zich te wenden naar den tempel van *Mekka*. Het onderwerp hunner gebeden is het noodwendige voor dit en voor het toekomende leven, en zij beginnen geen werk, geene onderneming, zonder het gebed.

Digitized by Google

Onder de uitwendige pligten van de Godsdienst van MAHOMET behoort te worden gerangſchikt de vaste gedurende de maand *Ramadan*, welke hun heilige maand is, ter gedachtenis van den Koran, die, volgens hen, in deze maand aan MAHOMET is medegedeeld. Dan, deze vaste heeft meer ſchijn dan wezenlijkheid: dezelve duurt van den opgang tot den ondergang der zon; des nachts is het geoorloofd te eten en te drinken, tot dat men in den dageraad een' witten draad van een' zwarten kan onderſcheiden. Daarenboven heeft MAHOMET uitzonderingen gemaakt voor zieken en reizenden, alsmede voor die genen, welke, door den nood gedrongen, eenig voedſel nemen. Doch de *Mahometanen* ontwijken veelal dit gebod, door des daags te ſlapen en des nachts te waken, en zich alsdan aan vrolijkheid en wellustigheden over te geven. — Hier moet ik met een woord melding maken van het verbod van den wijn, door MAHOMET ſtrengelijk voorgeſchreven, doch waaromtrent zijne navolgers niet zoo naauwgezet zijn. De reden van dit zonderlinge gebod ligt in het duister: want, zoo hij de natuur van den wijn als verderfelijk had aangemerkt, zoude hij het gebruik daarvan in het toekomende leven niet hebben kunnen toeſtaan, noch denzelven aanmerken als een gedeelte uitmakende van het geluk, hetwelk de geloovigen na dit leven zullen genieten. Sommigen denken, dat hij, de nadeelige gevolgen der dronkenſchap bemerkende, een algemeen verbod vóor het beste middel hield ter voorkoming van alle ongeregeldheden; anderen, dat hij hierin de gewoonte volgde van ſommige Arabiſche ſtammen, die zich van den wijn onthielden.

Eindelijk kunnen wij tot de uitwendige godsdienſtige pligten, door MAHOMET voorgeſchreven, brengen de bedevaart naar *Mekka*. — Reeds vóór den tijd van MAHOMET was deze bedevaart bij de *Arabieren* in gebruik: Er beſtond onder hen eene overlevering, dat de tempel, welke zich in het midden van deze ſtad bevond, oorſpronkelijk door ADAM was geſticht, na zijne verdrijving uit het Paradijs; dat dezelve, door den algeme-

Digitized by Google

nen watervloed verpield, door ABRAHAM en ISMAEL is vernieuwd geworden; en het was uit eerbied voor deze Aartsvaderen, van welke zij zich afstammelingen rekenden, dat zij hunnen tempel gingen bezoeken. MAHOMET heeft deze instelling behouden; doch deze bedevaart behoeft niet meer dan eenmaal in iemands leven te geschieden, en het gebod is nog niet volstrekt. Deze optogt geschiedt in de maand *Delhasja;* dat is, de maand der bedevaart. De bedevaartgangers wachten elkander alsdan op den berg *Arafat*, nabij *Mekka;* aldaar reinigen zij zich, veranderen van kleederen, en gaan daarop regtstreeks naar den tempel. Het feest zelf duurt tien dagen, waarvan de laatste een dag van algemeene vreugde is.

Ziet daar, M. H., ulieden eenig denkbeeld gegeven van de Godsdienstleer van MAHOMET, zoo als zij door dezen man is geleerd, en niet zoo als zij door zijne navolgers is misvormd geworden. Laat mij hierbij voegen het oordeel over dezelve van wijlen den Heer JERONIMO DE BOSCH: „ De leer van MAHOMET, zegt „ hij, was zoo bespottelijk niet, als men gewoonlijk „ wel denkt. Dezelve prees zich door een' schijn van „ waarheid aan, en had een bijzonder vermogen, om de „ menschen tot zich over te halen. Niet omdat zij meer „ ruimte geeft om vrij te leven en de lusten des vlees„ sches op te volgen, gelijk velen die uitleggen willen, „ of omdat zij die verborgenheden onzes geloofs, die „ in den eersten opslag ongeloofelijk en mocijelijk voor„ komen, of wel voornamelijk die dingen, die voor de „ menschelijke natuur te mocijelijk geacht worden, ge„ heel uitsluit; maar omdat zij alle de geschillen, die „ uit de verklaring dezer verborgenheden gewoonlijk ont„ staan, verwerpt, en het betere deel der Christelijke leer „ aanneemt, eischende, dat de menschen op de betrach„ ting van regtvaardigheid, vroomheid, opregtheid, min„ zaamheid en alle soorten van deugd zich toeleggen, „ hetwelk, gelijk het altoos zeer nuttig is, vooral in

Digitized by Google

„ die eeuw, waarvan wij ſpreken, hoogſtnoodzakelijk „ was." (*).

Eer ik eindig, moet ik nog aan eene tegenwerping te gemoet komen, welke iemand tegen het gezegde zoude kunnen inbrengen, door te vragen, of MAHOMET evenwel geen bedrieger verdient genaamd te worden, daar hij zich niet alleen een Profeet noemt, maar zelfs een onmiddellijk Afgezant der Godheid; daar hij zich niet alleen gelijk ſtelt met MOZES en JEZUS, maar zich zelfs den grootſten aller Profeten noemt. Ik moet op deze tegenwerping met eenige onderſcheiding antwoorden.

MAHOMET gaf zich uit voor een Profeet; doch het is een ieder bekend, dat dit woord in den Oosterſchen ſtijl niets anders beteekent, dan een Leeraar. Men had b. v. bij de *Joden* Profeten-ſcholen, dat is, ſcholen, waarin de jonge lieden tot het leeraarsambt werden opgeleid. Doch dit woord heeft in onze dagelijkſche taal de beteekenis gekregen van iemand, die toekomende dingen voorzegt, omdat de Godheid zich van de Profeten bediende, om het volk dingen aan te kondigen, welke het gewone menſchenverſtand niet konde weten.

Wat nu de verdere tegenwerping betreft, dat hij zich voor een onmiddellijk Afgezant der Godheid uitgeeft, en zich den grootſten aller Profeten noemt; oordeelt iemand, dat hij hierin kwalijk hebbe gehandeld, ik wil hierover niet met hem twiſten; doch ik verzoek hem tevens op te merken, dat MAHOMET zonder deze aanmatiging nimmer het doel zoude hebben kunnen bereiken, hetwelk hij zich voorſtelde. Zijn oorſpronkelijk doel, namelijk, was, om alle menſchen onder ééne Godsdienst te vereenigen. Te dien einde ontleende hij zoo wel van de Joodſche als van de Christelijke Godsdienstleer hetgeen hij begreep hem dienſtig te kunnen zijn; latende zulke dingen achterwege, welke hij voorzag, dat nimmer algemeen zouden kunnen worden ingevoerd, b. v. de beſnijdenis, welke, ſchoon onder de *Mahometanen* in al-

(*) *Verh. van Teyler's Godgel. Genootſch.*, Vde Deel, bl. 196.

Digitized by Google

gemeen gebruik, evenwel door MAHOMET in den Koran nergens wordt voorgeſchreven. Doch, zoude hij in zijn doel eenigzins ſlagen, zoo konde hij geen ander karakter aannemen, dan hetgeen hij aangenomen heeft. De vurige Oosterling moet in den Leeraar van zijne Godsdienst geen Hervormer zien, zoo als LUTHER in eene koelere landſtreek was, maar een onmiddellijk Afgezant der Godheid; hij moet, om zoo te ſpreken, in eene onmiddellijke betrekking ſtaan met het Hoogſte Wezen; deszelfs bevelen moeten hem óf door den Allerhoogſten zelv', óf ten minſte door zijne hemelboden van tijd tot tijd worden overgebragt; en het is op deze wijze alleen, dat hij zich toegang en invloed kan verſchaffen. MAHOMET had hiervan het voorbeeld in de Stichters van de Joodſche en van de Christelijke Godsdienst, en het was overeenkomſtig den aard van het volk, waaronder hij leefde, dat hij hun voorbeeld volgde.

DE GIRAFFE, THANS TE PARIJS, BESCHREVEN EN NAAR HET LEVEN AFGEBEELD. DOOR GEOFFROY ST. HILAIRE. (*)

De Pacha van *Egypte*, die den Koning van *Frankrijk* reeds meer vreemde dieren ten geſchenke gegeven had, als den *Afrikaanſchen* olifant, *Arabiſche* paarden, gazellen, enz. vroeg den *Franſchen* Conſul, den Heere DROVETTI, wat hij nu wel den Koning zou kunnen zenden; en, toen deze eene *Gi-*

(*) In het *Mengelwerk* onzer *Nieuwe Algemeene Vaderlandſche Letteroefeningen*, No. X, (voor 1790) vindt men mede eene Beſchrijving en Afbeelding van de *Giraffe*, naar LE VAILLANT, en door dezen *Kameelpardel* geheeten. Wij hebben echter geen oogenblik geaarzeld, deze nieuwe Afbeelding te geven, als zeer aanmerkelijk van gene verſchillende, waarſchijnlijk inzonderheid ter oorzake, dat de onze naar het leven, en die van LE VAILLANT, zoo 't ſchijnt, werd vervaardigd, nadat het gedoode dier was opgezet; zijnde dat een mannetje, van den hoef tot aan het eind der horens gemeten, 16 voet en 4 duim hoog. En dit heette reeds eene verbeterde Afbeelding van die, bij BUFFON en VOSMAER voorkomende. — *Redact.*

Digitized by Google

raffe noemde, maakte de Pacha terſtond zijn werk, om dezelve uit het gebied van *Sennaar* en *Darfour* te doen komen. Arme *Arabieren* aan de grenzen der bebouwde landſtreek tusſchen deze beide provinciën hadden twee zeer jonge *Giraffen* met de melk hunner kameelen opgevoed. Zij werden terſtond aan den Gouverneur van *Sennaar* verkocht, die dezelve aan MEHEMED ALI-*Pacha* ten geſchenke aanbood.

Deze *Giraffen* reisden eerst te voet met eene karavaan, die van *Sennaar* naar *Siout*, eene ſtad in *Opper-Egypte*, trok; vervolgens werden zij op den *Nijl* ingeſcheept, en kwamen op die wijze van *Siout* te *Caïro*. De Pacha behield dezelve drie maanden lang in zijnen tuin, om haar tijd tot verademing en verſterking harer gezondheid te geven; vervolgens zond hij ze over den *Nijl* naar *Alexandrië*, waar de eene aan den *Franſchen*, de andere aan den *Engelſchen* Gezant werd overgegeven. Beide zijn van het vrouwelijk geſlacht.

De voor den Koning van *Frankrijk* beſtemde *Giraffe* werd op een *Sardinisch*, naar *Marſeille* beſtemd, vaartuig ingeſcheept; zij had op reis eenigen ſtorm door te ſtaan, herhaalde zich echter ſpoedig weder, en, nadat zij en hare oppaſſers, gedurende den vereischten tijd, quarantaine gehouden hadden, deed zij op den 14 November 1826 hare intrede te *Marſeille*, alwaar de Prefect, de Graaf VAN VILLENEUVE, haar in een gebouw nevens zijn Hotel brengen en zorgvuldig oppaſſen liet, hetgeen ook de beste gevolgen gehad heeft, want zij genoot, gedurende haar verblijf te *Marſeille*, voortdurend de beste gezondheid.

Omtrent haren ouderdom, die naar het getal der maanden berekend wordt, heeft men verſcheidene gisſingen gemaakt; eindelijk echter is het gelukt, eenige elkander tegenſprekende berigten tot een geheel te brengen, waaruit gebleken is, dat zij, in November 1826, 22 maanden oud was.

Dewijl eene reis van *Marſeille* naar *Parijs*, gedurende het ruwe jaargetijde, de gezondheid der *Giraffe* in gevaar konde brengen, zoo liet men haar te *Marſeille* overwinteren, en eerst op den 20 Mei dezes jaars begon zij haren togt, dien zij te voet en in zoo kleine dagreizen deed, dat zij eerst op den 5 Junij te *Lyon* aankwam.

Het was de eerſte levende *Giraffe*, die men in *Frankrijk* zag. De dierenſoort zelve is niet zoo zeldzaam; doch, daar zij in een zeer uitgebreid gewest leeft, 't welk van onmetelijke woestijnen doorſneden en omringd is, zoo was het altijd

Digitized by Google

met groote zwarigheden verbonden, haar uit haar vaderland te vervoeren. Men vindt dit dier eenige 100 uren van *Egypte* verwijderd, alsmede aan het andere einde van *Afrika*, op gelijken afstand van de *Kaap de Goede Hoop;* derhalve behoort het in *Middel-Afrika* t' huis, en, zoo lang wij als 't ware slechts eenige stippen van den omtrek van dit uitgestrekte werelddeel kennen, zal eene *Giraffe* in *Europa* evenzeer wegens hare zeldzaamheid, als wegens het eigendommelijke harer gestalte, voor een belangrijk verschijnsel gehouden worden.

Reeds de *Romeinen*, toen zij hunne veroveringen tot in *Afrika* uitstrekten, kenden de *Giraffe*, en voerden haar, als sieraden van hunne triomftogten, mede naar *Rome*. Haar oude naam, *Zurapha*, van welken haar tegenwoordige, *Giraffe*, afkomstig is, ging niet over tot de *Romeinen*. Deze woeste veroveraars vreesden den haat en de verachting tegen de Barbaren te verminderen, wanneer zij vreemde zeden, gebruiken en woorden aannamen. De *Giraffe* kwam in hunne handen, en wel eerst in die van CESAR, als eene schatting van *Afrika*, en uit volkstrots noemden zij haar, op hunne wijze, *Camelopardalis*, Kameelluipaard; zij hadden werkelijk eenige overeenkomst gevonden, vooreerst met den kameel in grootte, in eenige trekken van het aangezigt, in den dunnen snuit, den langen hals, de uitgerekte, op eene bijzondere wijze zich bewegende, lippen, enz. en ten andere met de meeste groote panters, in de vlekken op de huid.

De namen, welke een uithangbord voor de denkbeelden zijn, een teeken, 't welk dezelve terugroept, ontstaan gemeenlijk, alvorens de denkbeelden zelve behoorlijk zijn geregeld. Dit is hier werkelijk het geval geweest; want noch de gestalte, noch de kleur beantwoordt naauwkeurig aan de beide stamwoorden *Camelo-pardalis*. Vooreerst, wat den kameel betreft, zoo vertoont zich een zeer aanmerkelijk verschil; de kameel heeft geene horens; zijne benedenkaak heeft 2 snijtanden minder; zijne lippen zijn gespleten, en zijn voet steekt in eene zool. De *Giraffe*, daarentegen, heeft, gelijk de jonge herten, voorhoofdsuitsteeksels; zij heeft de 8 snijtanden, welke men bij het grootste gedeelte der herkaauwende dieren vindt, dezelfde gespletene klaauwen, en volkomen hetzelfde zamenstel van ingewanden, enz. Wat nu, ten tweede, de voorgewende gelijkheid der *Giraffe*, ten aanzien van de gevlekte huid, met het luipaard betreft, zoo zijn het geene ronde, regelmatig in rozen verdeelde, maar groote, onregelmatige, zamenhangende vlekken.

Digitized by Google

Men vindt bij de Schrijvers der Middeleeuwen aangeteekend, dat in het jaar 1486 eene *Giraffe* uit *Egypte* aan eenen Hertog DE MEDICIS, beheerscher van *Florence*, gezonden werd. Dit dier stond met alle eerste verdiepingen der paleizen van *Florence* in vriendschappelijke betrekking; elken dag kreeg het zijn voeder uit de handen der *Florentijnsche* dames, die het als een aangenomen kind beschouwden; deze maaltijden bestonden in onderscheidene soorten van vruchten, voornamelijk appelen.

Het schoone Koningsdier (aldus heeft men de *Giraffe* op haren ganschen togt door het zuidelijk *Frankrijk* genoemd) werd op eene andere wijze opgekweekt, dan het zoo even genoemde; het kreeg nooit en krijgt ook nu nog niet het voedsel, 't welk het in den natuurstaat eet. Rogge met mais (of *Turksche* tarwe) gemengd, gerst en fijn gestootene boonen, en tot drank, des morgens vroeg en des avonds, melk; ziedaar den teerkost van onze doorluchtige vreemdelinge. Te *Marseille* liet zij zich niet dan met moeite bewegen, in tegenwoordigheid van het publiek te drinken; op reis heeft zij deze eigenzinnigheid afgelegd; over het algemeen is zij op dezen weg veel makker, krachtiger en sterker geworden.

In haar vaderland eet de *Giraffe* het loof van de hoogste takken der boomen, het liefst van de planten uit het geslacht der *mimosa's*, die aldaar in grooten overvloed wassen. In de eerste maanden is ons dier reeds aan ander voedsel gewend geworden. De *Arabieren*, hare eerste meesters, legden het dezelfde bezwaren op, aan welke zij zelve gebiedend onderworpen waren; of, wil men liever, zij deelden met hetzelve hun voedsel en de levensmiddelen, welke hun het zwervend herdersleven verschaft. Zoo voedden zij het eerst met de melk hunner kameelen, hetgeen zij ook later nog deden, omdat het in de deelen der woestijn, die zij bewonen, gemakkelijker is, zich melk aan te schaffen, dan water; en, wanneer de *Giraffe* steviger kost verlangde, boden zij haar het voor hunne kameelen bereide graan aan, en gewenden haar daaraan alzoo van lieverlede. Daar deze leefregel het dier, gedurende zijne reize door de woestenijen van *Egypte*, zeer wel bekomen is, zoo heeft men zich tot dusverre wel gewacht, dien te veranderen.

Dat de *Giraffe* evenwel hare aangeborene gewoonten niet geheel heeft afgelegd, bewijst zij daardoor, dat zij de vruchten en takken van den *acacia*, die men haar aanbiedt, met

Digitized by Google

zeer veel graagte eet. Zij grijpt de bladeren op eene zonderlinge wijze; zij ſtrekt, namelijk, hare lange, rimpelige, zeer ſmalle en zwarte tong uit, en windt die rondom het voorwerp, naar 't welk hare begeerte zich uitſtrekt. Dat het dier door de natuur alleen daartoe beſtemd is, om de hooge takken der boomen te verſlinden, kan men gereedelijk opmaken uit de moeite, waarmede het iets van de aarde opheft. Een *mimoſa*-tak kan haar daartoe bewegen; maar men ziet ten klaarſte aan het linkſche harer bewegingen, aan den tijd, dien zij daartoe noodig heeft, en aan de maatregelen van voorzigtigheid, die zij nemen moet, dat zij geheel tegen de haar van nature eigene gewoonten handelt. Zij trekt, namelijk, eerst den eenen voorpoot een weinig ter zijde, vervolgens den anderen, herhaalt deze beweging verſcheidene malen, en eerst dàn, wanneer de romp gezakt is, beſluit zij, den hals te buigen, en hare lippen en tong aan den tak of het voorwerp te brengen, dat voor haar ligt.

Wat hare vormen en derzelver verhouding, in verband beſchouwd met de overige herkaauwende dieren, betreft, zoo moet de *Giraffe* ongetwijfeld eene groote belangſtelling inboezemen. Haar als bij uitzondering eigen is de onevenredigheid harer deelen, welke bij den eerſten opſlag het oog des waarnemers tot zich trekt. De kop en de romp zijn buitengewoon kort, inzonderheid wanneer men deze deelen met de pooten en den hals vergelijkt, die eene geheel onevenredige lengte hebben. Men heeft in den laatſten tijd, waarin men de algemeene regels der bewerktuiging in de geheele hoogte van het voorwerp zocht te omvatten, opgemerkt, dat een *organen*-ſtelſel alleen dàn de gewone verhouding te buiten gaat, wanneer andere *organen*, om het evenwigt daar te ſtellen, verminderd en verkleind geworden zijn. Deze wet der bewerktuiging draagt den naam van *het evenwigt tuſſchen het volumen der organen* (*). De *Giraffe* biedt in hare geſtalte een merkwaardig voorbeeld aan, hoe deze regel aanſchouwelijk kan worden gemaakt.

(*) Het is eene der vier wetten, op welke de beginſelen der wijsgeerige ontleedkunde berusten; dezelve heeten: *de theorie der overeenkomſten*, *het beginſel der verwantſchappen*, *het evenwigt der organen*, en *de keurverwantſchap der organiſche elementen*. Van deze wetten komt men tot eene andere, die dezelve alle omvat, namelijk tot het beginſel van *de eenheid der organiſche zamenſtelling*.

Digitized by Google

Men kan inderdaad geen ligchaam uitdenken, 't welk van voren naar achteren zich kleiner vertoont; want het verdeelt zich nagenoeg in drie deelen, het eene voor de ſchoften, het andere voor de heupen, en het derde, ongeveer van dezelfde grootte, voor de middelſtreek; dit laatſte is bijzonder klein, en geen ander dier vertoont eene dergelijke verhouding.

Deze zoo korte romp heeft leden van eene reusachtige lengte; zij zijn tot een' ſnellen loop zeer voordeelig ingerigt, en toch is er iets, dat denzelven eenigermate belemmert: vooreerst, de achter- en voorpooten zijn te digt nabij elkander; ten tweede, zijn dezelve van ongelijke lengte, en wel derwijze, dat daardoor de ſnelheid der beweging verhinderd wordt. De dieren loopen en ſpringen, gelijk men weet, des te ſneller, naar mate hunne voorpooten korter en hunne achterpooten langer zijn; bij de *Giraffe*, echter, heeft juist het tegendeel plaats. Offchoon nu bij deze derwijze zamengeſtelde geſtalte de leden elkander onderling afbreuk doen, zoo blijft het echter altijd een voordeel voor hunnen loop, die trouwens ſlechts betrekkelijk ſnel genaamd kan worden, dat zij met lange pooten voorzien is, door middel van welke het haar dikwijls gelukt, den haar vervolgenden vijand te ontgaan.

Wanneer de *Giraffe* op de vlugt wordt gedreven, dan verliest men haar binnen korten tijd uit het oog; maar zij kan deze inſpanning niet lang volhouden, dewijl dezelve met een groot bezwaar verbonden is: hare longen, namelijk, zijn niet groot genoeg; een gebrek, 't welk veroorzaakt wordt door de engte van de plaats, waarin deze zich bevinden.

De lange pooten der *Giraffe* maken de beweging en het gaan voor haar tot eene behoefte. Het behoud van haar evenwigt wordt door haren hoogen kop begunſtigd, waarvan zij zich als van een' balanceerſtok bedient, om, wanneer zulks vereischt wordt, het overwigt op ééne zijde te brengen. De onbewegelijkheid der lange ſteunſels van haren romp zoude op den duur zeer bezwaarlijk zijn; derhalve balanceert de *Giraffe* in gelijkmatige tijdruimten, terwijl zij den eenen voet na den anderen opheft, bij voorkeur de voorſten en zeer weinig de achterſten. Deze langzame en eenzelvige beweging keert werktuigelijk terug, wanneer de zintuigen van het dier niet door eenig uiterlijk voorwerp worden aangedaan; men zou kunnen zeggen, wanneer het aan niets denkt.

Men noemt de *Giraffe* een woeſtijnbewoner, en verwon-

Digitized by Google

dert zich alsdan te regt, hoe zij daar haar voedsel kunne vinden. Dit berust echter op eene misvatting. Hoe zoude men trouwens kunnen gelooven, dat een groot dier zich dáár zoude ophouden, waar het zoo weinig levensmiddelen vond? Een kale, door de zon verbrande bodem, gelijk die der woestijn, kan even min aan de *Giraffe*, als aan de tallooze kudden Antilopen, die men op bepaalde uren in de woestijn aantreft, het noodig onderhoud verschaffen. Alle deze dieren vereischen echter een des te overvloediger voedsel, naar mate derzelver grootte en behoefte aanmerkelijker zijn. Zij vinden ook het voor hen noodige voedsel zonder moeite, wanneer zij zich in de nabijheid der waterrijke en gevolgelijk met een' milden plantengroei begunstigde streken ophouden, die in *Afrika* groote koningrijken en onmetelijke gewesten vormen: op deze plaatsen eten zij tot verzadiging toe, en verlaten dezelve alsdan; zij verschijnen, gelijk bij ons de hagel, om alles op hunnen weg te vernielen. De woestijn is voor deze schuwe dieren niets dan eene wijkplaats, gelijk onze bosschen zulks voor de wilde zwijnen zijn, die de velden op de naburige vlakten verwoesten. De woestijn, die, in *Afrika* eene onmetelijke ruimte en een' onafzienbaren gezigteinder vertoont, wordt door de *Giraffen* en Antilopen, die altijd van magtige en door een' kwellenden honger geprikkelde vijanden omgeven zijn, na hare maaltijden bij voorkeur tot verblijfplaats gekozen, dewijl zij hier bestendig op hare hoede kunnen zijn, en, uit hoofde van het ruime uitzigt, voor geene verrassing te vreezen hebben: hier worden, door hare aanhoudende waakzaamheid, gelijk ook door haren snellen loop, de schranderste berekeningen verijdeld, en alle de haar gelegde valstrikken ontdoken. De leeuwen, die deze kunstgrepen der *Giraffe* bij ondervinding kennen, verspillen hunnen tijd en hunne krachten geenszins in eene vruchtelooze vervolging; zij loeren liever in de nabijheid van eene bron, waar de dieren komen drinken, of bij eene vruchtbare weide, waar zij grazen, of, ten aanzien der *Giraffen*, bij een *mimosa*-boschje, welks toppen een geliefkoosd voedsel opleveren; en hier bespringen zij, ondersteund door schrandere medehelpers, hare leveranciers, de Caracals, onverwachts, met een' enkelen sprong, hunne prooi, welke op die wijze overrompeld, en buiten staat gesteld wordt, om zich van hare laatste hulpmiddelen te bedienen.

De *Giraffen* en Antilopen begeven zich dus ook niet dan

Digitized by Google

met groot mistrouwen naar deze weiden; tegen de listige beſpieders worden ſcherpe maatregelen van voorzigtigheid genomen, en, wanneer de *Giraffen* de vlugt, die haar beste en eerſte redmiddel is, niet kunnen nemen, dan zijn zij tot wederſtand gereed. Het is derhalve een hagchelijk oogenblik, wanneer de beide partijen met elkander in ſtrijd geraken. Deze *Giraffe*, die zoo zachtmoedig is, dat alle nieuwsgierigen, die haar bezoeken, daarover verbaasd ſtaan, die zich door iedereen laat betasten, die zoo goedaardig is, dat zij op hare reis toeliet, dat een jonge Mufflon, die onder weg geboren werd, op haar groot ligchaam zijne jeugdige ſpelen verrigtte, — dezelfde *Giraffe* is, bij een tweegevecht met den leeuw, geenszins zonder verdedigmiddelen: dit dier, 't welk wij in de grootſte rust beſchouwen, zoo wel jegens zijne oppaſſers, die het zeer wel kent, als jegens het publiek, 't welk volſtrekt geenen indruk op hetzelve maakt, vindt in de wanhoop en kracht, welke hem de zucht tot zelfbehoud inboezemt, een wapen, dat het geduchtſte aller dieren, den leeuw, ſoms ten verderve ſtrekt. De uitſlag van den ſtrijd is onzeker, en het komt daarop aan, wie van beide kampvechters den anderen verrast. Wanneer de leeuw uit zijne hinderlaag niet zóó te voorſchijn geſprongen is, dat hij de *Giraffe* op ééns van achteren naar voren gegrepen heeft, dan biedt zij haren vijand het hoofd, en dikwijls is de eerſte ſlag van haren hoef, of de verhaaste heftige beweging met hare voorpooten, voor hem doodelijk. Wanneer zij nog ontvlugten kan, dan ſlaat zij achteruit, gelijk de paarden; doch zij is moediger, en heeft meer vertrouwen op hare kracht, wanneer zij de voorpooten gebruikt. Wanneer zij haren vijand het hoofd biedt, dan kan deze ſlechts na een' krachtigen tegenſtand, dien zij met hare voorpooten te werk ſtelt, haar bereiken; gelukt haar dit niet, dan verſtrekt zij haren belager tot eene allezins weerlooze prooi.

De beweging met de voorpooten is aan deze dierenſoort zoo natuurlijk eigen, dat men ze zelfs bij onze *Giraffe*, die door hare opvoeding zoo zeer getemd is, opmerkt. Wanneer men haar nadert en ſart, dan heft zij hare voorpooten op, en ſtrekt dezelve uit; maar, ten gevolge van hare buitengewone goedaardigheid of tamheid, onderdrukt zij terſtond deze haar van nature eigene drift.

Maar, welk nut brengt de *Giraffe* aan? — dit hoort men dikwijls vragen. Daar de doeleinden immer tot het gebied der

Digitized by Google

ondoorgrondelijke raadsbesluiten der Voorzienigheid behooren, zoo is het, naar mijn gevoelen althans, beter, dat men vrage: in welke betrekking heeft onze poging, om de heerschappij over alle dieren te verkrijgen, de *Giraffe* tot ons geplaatst? Zoo ver het bekend is, betwisten de volken van *Middel-Afrika* de *Giraffe* aan den leeuw, omdat zij haar als een voortreffelijk en vooral als een zeer voedzaam wildbraad beschouwen. Zij is voor de zwarte *Afrikanen* van hetzelfde nut, en levert hun dezelfde voordeelen op, als het wild onzer bosschen aan de *Europeërs*. Men heeft van de herten gezegd, dat zij onze bosschen bevolken, verfraaijen en verlevendigen; dat zij tot verlustiging en tot vermaak strekken van de grooten der aarde. Waarom zoude men niet hetzelfde zeggen van de *Giraffe*? Er heeft tusschen beiden eene volkomene gelijkheid plaats, behalve in dit opzigt, dat het bosch ons wild eene wijkplaats verleent, die de woestijn de *Giraffen* en Antilopen aanbiedt. Het zal wel overbodig zijn, eene verklaring te beproeven, hoe en waarom dit aldus bepaald zij.

Bij de herkaauwende dieren onderscheidt men, naar de gesteldheid hunner horens, voornamelijk twee geslachten; het eene behoort tot de runderen, het andere tot het hert. De *Giraffe* kan tot het laatste geslacht gerekend worden, hoewel altijd slechts in zekere mate; want gedurende haar geheele leven blijft zij gelijk aan het jong van het hert, dat zijne eerste horens draagt. Wij zouden gezegd hebben, dat het voorhoofdsbeen zich verlengt, en met de gemeenschappelijke bekleedsels omgeven is, die te gelijk met hetzelve wassen. Doch na de ontdekking, welke ik bij de *Giraffe* gedaan heb (*), moeten wij ons anders uitdrukken. Wij hebben op den schedel der jonge *Giraffe*, welke DELALANDE van de *Kaap de Goede Hoop* heeft medegebragt, gezien, dat het beenachtige uitwas, 't welk wij tot dusverre meenden, dat door het voorhoofdsbeen gevormd werd en niet meer was dan eene uitbreiding der verlengde beenvezelen, integen-

(*) Dit is geene geheel nieuwe ontdekking, maar reeds in het jaar 1826, te *Frankfort aan den Main*, aan de door den Heer RÜPPELL ingezondene schedels opgemerkt. Aan den voet der nevensstaande Afbeelding hebben wij van de schedels der *Giraffe*, en wel die van het mannetje en wijfje, eene kleine schets gevoegd. — *Aanteek. van den Hoogduitschen Vertaler.*

Digitized by Google

deel is een eigen ſtuk, een op zich zelf beſtaand been, een ſtam met breede grondvlakte, die eenen bodem bedekt: onder dezen ſtam ligt een beenvlies, waardoor de *Giraffe*, als afzonderlijke ſoort, ſtellig gekenmerkt wordt. Ik hecht daarom aan deze nieuwe waarneming zeker gewigt, dewijl ik geloof, dat deze omſtandigheid een der hoofdvereischten van het beſtaan van alle horen- of geweide-dragende dieren is. De jaarlijkſche verwisſeling van het geweide der herten laat zich op eene natuurlijker wijze verklaren, gelijk het niet verwisſelen van hetzelve bij de *Giraffe* blijkbaar zijnen grond heeft in de buitengewone uitbreiding der grondvlakte van het bovenvoorhoofdsbeen. In plaats van eene ſteng of van een' beenachtigen rand, die bij de herten het einde van dit uitwas vormt, vindt men bij de *Giraffen* een dun blaadje, 't welk zich over de geheele lengte der beide voorhoofdsbeenderen uitſtrekt; want er zijn er twee, gelijk men aan de naden der ſchedelbeenderen dezer nog jonge *Giraffe* duidelijk bemerkt.

De *Giraffe* draagt dus een geweide, even als het jonge hert in zijnen eerſten leeftijd; maar bij dit laatſte dier verſterft de omringende huid weldra, en ſcheidt zich af; kort daarna valt de ontbloote beenſtam, insgelijks ten gevolge van het waargenomen verſchijnſel van de loslating der beenderen, af, en in het volgende jaar vormt zich eene andere uitzetting van het voorhoofd, met een' takkigen ſtam, op den kop van het hert. Maar bij de *Giraffe* heeft niets dergelijks plaats; zij behoudt altijd de uitwaſſen boven haar voorhoofd, die met eene huid overtogen zijn, gelijk zij dezelve het eerst verkrijgt, en zoo als deze den vroegſten leeftijd van het hert, het damhert, de *Axis* kenmerkt; en alzoo ſtaat de *Giraffe* als eenigſoortig tusſchen de met horens en de met geweide voorziene herkaauwende dieren. In dit opzigt is zij inzonderheid daardoor merkwaardig, dat zij datgene, wat bij de herten en andere met geweide voorziene herkaauwende dieren ſlechts een verſchijnſel van den eerſten leeftijd is, verwezenlijkt en op den duur behoudt.

In de *Mémoires du Muſeum d'Histoire Naturelle* vindt men een verſlag van de *Giraffe*, door den Hoogleeraar SALZE, te *Marſeille*, ingezonden. Hetzelve komt, in het hoofdzakelijke, overeen met het bovenſtaande berigt van GEOFFROY ST. HILAIRE. Ziet hier, ten overvloede, nog eenige bijzonderheden, door eerstgenoemden alleen, of eenigzins breeder, vermeld:

Digitized by Google

„ Op den 14 Nov., des avonds ten 10 ure, werd de *Giraffe*, te *Marseille*, naar de stad geleid. Tot aan de poort ging alles wel; maar hier stond zij op ééns stil, en wilde voor- noch achterwaarts. Een man te paard, die tot dusverre, toevallig, voor haar had uitgereden, kwam gelukkig op den inval, om te beproeven, of het verder op die wijze gaan wilde. En inderdaad, zoodra de *Giraffe* het paard wederzag, volgde zij het, als een lam, met de vier *Arabieren*, die elk haar aan een touw hadden. Het paard, daarentegen, betoonde zich zeer angstig, toen het vreemde dier het zoo nabij kwam, dat het aan deszelfs staart snuffelde. Bij het passeren van onderscheidene openbare wandelplaatsen, poogde zij telkens de takken der boomen te bereiken; doch verloor het paard niet uit het oog, hetwelk zij als voorganger had begeerd, en volgde het getrouw tot aan den stal, voor haar bestemd.

„ Deze *Giraffe* werd gevangen op 8 à 10 dagreizen der karavanen ten zuiden van *Sennaar*, omstreeks eene heuvelachtige, digt met houtgewas bedekte landstreek. Hare *Arabieren* verzekeren, dat zij niet veelvuldig voorkomen; dat zij de bosschen bewonen, somwijlen in de vlakten verschijnen, en zelden meer dan drie of vier te gelijk, ja meestal slechts twee ouden met één jong. Op het eerste gezigt van den mensch vlugten zij niet; maar bij het naderen galopperen of springen zij heen, met eene snelheid, die het beste paard verre achter zich laat. Zij geraken echter eerder, dan dit, buiten adem; alsdan keeren zij zich om, en verdedigen zich, met de pooten vooruitslaande. Geene volwassene *Giraffe* is levend te vangen. De *Arabieren* eten derzelver vleesch, en maken van de huid zeer lange riemen, en ook zweepen. Alleen zeer jonge, nog zuigende *Giraffen* kan men levend magtig worden, en ook deze verminken veelal zichzelven, in hare pogingen om zich te bevrijden, of weigeren alle voedsel; doch zoo het gelukt, dezelve eenige dagen bij het leven te bewaren, worden zij weldra zeer mak, en volgen hare oppassers vrijwillig, even als kameelen en paarden.

„ Op hare voetreis heeft onze *Giraffe* nooit neiging vertoond om te ontvlugten, maar was dikwijls dartel als een veulen. Water heeft dezelve niet willen aanroeren; schoon de *Giraffen*, naar de getuigenis der *Arabische* oppassers, anders wel water drinken; en zij schreven de gezetheid van deze op melk aan de bijzonderheid toe, dat, ter plaatse, waar zij gevangen

Digitized by Google

werd, een meer is van wit, zoet en eenigermate warm water, hebbende de kleur, den ſmaak en de temperatuur van de melk. De *Arabieren* noemen dit meer *El baar babiad*, door den Heer DROVETTI *Melkmeer* vertaald. Op verſcheidene kaarten vindt men, westwaarts van *Sennaar*, een' grooten, in den *Nijl* uitloopenden ſtroom, *Baar el abiad*, of de *witte Rivier*, geheeten. De bijzondere eigenſchap van deszelfs water vonden wij echter bij geenen reiziger vermeld. Onze jonge *Giraffe* drinkt van 16 tot 20 maten melk in de 24 uren, des avonds met de minſte gretigheid. Bij het drinken ſteekt zij den bek geheel in het vocht, de bovenlip naar deszelfs oppervlakte uitſtrekkende. Zij zuigt alsdan den drank met kracht op, en, wanneer zij gedronken heeft, werpt zij gemeenlijk, den kop omhoog heffende, den laatſten mondvol in de lucht. Koude melk wil zij zelden. Het vat, waaruit zij drinkt, moet zeer zuiver zijn, ja zelfs de handen van den *Arabier*, die haar drenkt, of zij weigert dezelve. De vaste ſpijs, welke zij dagelijks gebruikt, beſtaat in 5 tot 8, ja 10 litres mais en gerst ondereengemengd; zijnde op 3 maten gerst één maat mais, welk laatſte-graan zij boven elk ander bemint. Zij herkaauwt, over het geheel, niet drok, en meer bij nacht dan bij dag. Aardappelen, rapen, mangelwortels, druiven, dadels, vijgen, ſuiker en kastanjen wil zij niet; brood en boonen ſlechts in kleine hoeveelheden. Appelen alleen zijn, van alle boomvruchten, hare gading, echter niet bijzonder. De *mimoſa's* bemint zij ongemeen. Linden- en kerſen-bladeren eet zij ook; maar het esſchenloof ſchijnt haar minder te ſmaken. Naar de bladen van *ſolanum bonarienſe* was zij zeer begeerig; doch men durfde haar dezelve niet geven. Jonge takken van den levensboom, en eiloof, hoewel zeer ſcherp en bitter, heeft zij gaarne. Op een ſtuk weiland of in eenen tuin betoonde zij zich geheel onverſchillig omtrent de kruiden, welke voor hare voeten ſtonden, even gelijk omtrent het water, dat dezelve beſproeide. Dikwijls, doch telkens in kleine hoeveelheid, loost zij hare *urine*. Hare vier uijers, geplaatst als die der merrie, zijn vooral niet grooter dan eene kleine noot. *Anus* en *vagina* zijn beide klein. De ſtaart, vrij verre voorwaarts op de ſtuit beginnende, is rolvormig, dik aan het grondſtuk, ſpits aan het uiteinde; hij ſtrekt zich uit tot aan de knieholte, en eindigt in een bosje zwart haar, 7 of 8 duim lang en golfswijze gekroesd. Moeijelijk is het, de ſnijtanden van de bovenkaak te tellen, naar-

Digitized by Google

dien het dier geen aanraken van den kop schier duldt. Ik kan echter verzekeren, dat zij er tien heeft, van eene spadelvormige gedaante; zijnde de beide uiterste dier tanden spits en kegelvormig, dus melktanden, overeenkomstig haren ouderdom. Bovensnijtanden heeft zij even min als eenig ander herkaauwend dier. Wegens de baktanden heb ik niets stelligs kunnen ontdekken. De tong is blaauwachtig zwart, bezet met harde, spitse, digt bijeenstaande bultjes. Zij kan dezelve 6, ja 8 duim buiten de lippen uitstrekken, en ze is ongemeen beweeg- en buigbaar, gelijkende alsdan naar een zeer langen worm, zich romdom de lippen van het beest bewegende. Zij bedient zich van hare tong bijkans als van eene hand, en brengt met dezelve de boomtakken en bladeren naar den mond, op eene zeer behendige wijze. Nu eens ziet men de punt derzelve haakswijze gekromd, dan weder spiraalvormig gedraaid om de uiteinden der takken, welke zij aldus naar de hoeken der kaken brengt; ook weet zij met hare ruwe tong het hooi halm voor halm te vatten. De ooren zijn vrij gelijk aan die der koe, en 7 à 8 duim lang; de horens $6\frac{1}{2}$, aan derzelver grondvlakten $11\frac{1}{2}$ duim, doch in het midden en aan de uiteinden slechts 4 duim in omvang. De neusgaten zijn klein; de bovenlip min of meer spits uitloopende, en bijkans 2 duim langer dan de onderlip. De oogen zijn zwart, groot en levendig; derzelver plaatsing is ongunstig om opwaarts te zien, zoodat zij de voorwerpen boven dezelve niet schijnt te kunnen opmerken, naardien het boogswijze opstaand dekfel der oogholten sterk vooruitkomt, eene soort van afdak voor het oog vormende. De manen zijn kort en borstelig; de hoeven zwart en gespleten.

„ Zelden gaat de *Giraffe*, en bij dag nooit, liggen. Zij is zeer zindelijk op haar lijf, en hare korte, eenigzins stijve haren hebben niets onordelijks. Zij loopt of stapvoets of in galop, en de *Arabieren* verzekeren, dat zij nooit draaft. Haar stap is volkomen telgang, en haar gang vlug en ligt, doch niet bevallig.

„ Zij is gaarne in de opene lucht; en, wanneer men haar, bij mooi weêr, in den tuin brengt, springt zij als een jong veulen, maar op eene geheel bijzondere wijze, verheffende zich zeer hoog, en daarna stijf weêr nederkomende. Soms wil zij galopperen, en trekt alsdan de vier *Arabieren*, die haar vasthouden, met zich voort; ja ik heb gezien, dat zij vijf sterke mannen medesleepte. Zij schijnt den hals niet gemakkelijk naar

Digitized by Google

de voorpooten te kunnen buigen; maar dikwijls heb ik haar den snoet op de stuit zien brengen en langs de dijen nederwaarts, waarbij zich de hals, met gemak, volmaakt in een' cirkel boog; ook kan zij takken vatten, die 2 of 3 voet boven haar zijn. Zij laat zich ongaarne aanraken, is zeer zachtaardig, en slechts wanneer men haar te zeer plaagt, toont zij hare wijze van verdediging, door vooruit te slaan, zoo wel met de achter- als voorpooten; nimmer stoot zij met kop of horens. Dikwijls likt zij haren oppasser het aangezigt, de handen en kleederen, somwijlen ook vreemde personen, en beruikt hen, die haar naderen. Paarden ziet zij gaarne, en oogt hen na, wanneer zij zich verwijderen; deze, integendeel, worden onrustig, trillen, steken de ooren op, en trachten haar te ontwijken; ook de koeijen zijn schuw voor haar.

„De *Giraffe* bemint het licht. Zij is vet en sterk, en heeft, sinds zij het Lazaret verliet, in kracht en tier gewonnen. Stemmelijk geluid heeft zij nog nooit laten hooren.

„In 1822 werd, door den Pacha van *Egypte*, eene *Giraffe* naar *Konstantinopel* afgezonden, welke echter kort daarna, zoo men wil uit gebrek aan melk, in den tuin van het Serail is gestorven."

Wij voegen hier nog dit weinige bij, betreffende de *Giraffe*, welke, desgelijks een geschenk des Pachas van *Egypte*, des avonds van den 11 Augustus l. l. op den *Teems* uitgescheept, en daags daaraan naar *Windsor* vervoerd werd. Het is mede de eerste, welke immer in *Engeland* is verschenen. Beide, die van *Parijs* en *Londen*, zijn van één moeder, en in de woestijn van *Sennaar* geboren. Naar *Cairo* overgebragt, werden zij door MUHAMED naar *Alexandrië* gezonden, om den Koningen van *Engeland* en van *Frankrijk* ten geschenke te worden aangeboden. Doch naardien tusschen beide dieren een onderscheid in grootte en gestalte bestond, zoo moesten de Consuls loten. De *Fransche* Consul trok het beste lot (die van *Parijs* is 12 voet hoog); de andere werd met de *Penelope* naar *Malta* gebragt, alwaar zij tot den 31 Mei bleef. Toen zij gevangen werden, waren zij niet grooter dan een ezel, en moesten eenen weg van 45 dagreizen afleggen, eer zij te *Cairo* kwamen. De Onderkoning had twee *Arabische* oppassers, eenen tolk, en twee *Egyptische* koeijen, om dezelve van melk te voorzien, aan de eene zoo wel als aan de andere, voor de reis naar *Europa*, medegegeven.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Tusschen de ooren heeft deze *Giraffe* twee korte uitsteekfels, met vrij lang haar bedekt, hetwelk langs den nek naar achteren afdaalt. Op den rug is geen bult, even min als op de schouders, hetgeen met vroegere afbeeldingen niet overeenkomt, en alzoo derzelver onnaauwkeurigheid bewijst. De regte lijn van boven tot aan den staart vertoont eene niet noemenswaardige kromming. Van den hoef des voorpoots tot aan den top van het oor gemeten, is het dier 10½ voet hoog. De algemeene kleur is lichtbruin, geelachtig bruin; maar de vlekken vertoonen zich donkerder, en zullen, daar het eerst twee jaren oud is, nog donkerder worden. De oogen zijn groot, donker, vol uitdrukking, en bewegen zich, even als de ooren, snel. Het dier schijnt vreesachtig, en wordt door gedruisch onrustig; maar vertoont zich veel geruster, wanneer zijne oppassers bij hem zijn. Bij zijne aankomst te *Londen* konde de plaats, waar het den eersten dag werd opgesloten, maar weinig menschen bevatten. Dit gaf aanleiding, dat het gemeen buiten veel geruchts maakte, waarbij de *Giraffe*, vol angst, nu naar de vensters, dan rondom keek; maar naauwelijks mogt zij den schoonen hals aan haren oppasser vlijen, of, als overtuigd dat een vriend aan hare zijde stond, zij was gerust en stil.

Veel kracht schijnt het dier niet te bezitten; hetgeen veelligt nog het gevolg is van gebrek aan volkomenheid en vollen wasdom. De geledingen der voorpooten zijn van voren zeer dik, gelijk bij jonge kalveren. De voeten zelve staan niet loodregt, maar wijken van het ligchaam af, en staan wijd van elkander, als wilden zij den zoo zwaren hoogen last des ligchaams, wanneer het dier overeind staat, helpen schragen. Voor het overige wordt het te *Windsor*, waar het zijn verblijf houdt, met gewassen, koren, tarwe, gerst en hooi gevoerd, en des morgens vroeg, alsmede des avonds, met melk gedrenkt.

IETS, OVER DEN SCHORNLAPPER, DIE DE LIJKEN VAN C. EN J. DE WITT VAN HET GROENE ZOODJE HIELP AFNEMEN EN THUISBRENGEN.

Het is genoegzaam bekend, dat in het uitvoerig verhaal van den moord en de mishandeling der lijken van de beroemde Staatsmannen, CORNELIS en JOAN DE WITT, op den

Digitized by Google

noften van Oogstmaand 1672, door WAGENAAR gegeven, eene loffelijke melding wordt gemaakt aangaande het bedrijf van den Advocaat THEOPHILUS NAERANUS, en *zekeren Schoenlapper*, die, *uit loutere liefde tot de vermoorde Broeders*, de dienaars van Heere JOAN, den Heer van *Zwijndrecht* (den zwager) en den Heer Rekenmeester DE WITT (den vader) bijstonden in het afnemen van de mishandelde lijken (*), en dat dit verhaal van *liefde* hier, bij het vermelden van zoo vele blijken van *haat*, vooral hoogelijk behaagt, gelijk eene bloem zoude doen, welke gevonden werd op een groot veld vol distelen.

Minder bekend zal het zeker zijn, dat een onzer Geleerden, (zoo ik meen Mr. M. REMMINCK) vóór eenige jaren, in het Genootschap *Concordiâ et Libertate*, te *Amsterdam*, eene *Lofrede* heeft gehouden *op den onbekenden Schoenlapper*, en dat deze man daarbij is voorgedragen als eene der edelste daden bedreven te hebben, waarvan onze Geschiedenis gewaagt, door ongevergd zijne opregte dankbaarheid te bewijzen aan gevallene Grooten, zonder het gevaar te ontzien, hetwelk hem konde overkomen van de zijde van het gemeen, waaronder hij dagelijks verkeerde, en hetwelk hem om geene reden zoude behoeven te ontzien; en wel in dien nacht en in dien tijd, dat de woede van dat gemeen nog gaande en in den hoogsten graad verhit was.

Meermalen heb ik nagedacht over het groote en edele van het bedrijf van dezen Schoenlapper, en ik beklaagde mij wel eens, dat men zijnen naam niet kende, welke waarschijnlijk door de stellers van de *berigten* (†), waaruit WAGENAAR de zijne heeft ontleend, verzwegen is, ten einde den man niet aan onverdiend leed uit wrevel en wraakzucht bloot te stellen; terwijl het door het bijvoegen van het woord *zekere* genoegzaam blijkt, dat de man destijds wel onder zijne stadgenooten bekend was.

Onlangs iets naziende in een' band met *adversaria*, of *aanteekeningen van allerlei aard*, door een' onbekenden met

(*) Zie *Vaderlandsche Historie*, D. XIV. bl. 178, druk van 1782.

(†) De *Gedenkweerdige Stukken*, enz. door WAGENAAR hierbij aangehaald, worden doorgaans, edoch met veranderingen en toevoegsels, gevonden achter het Treurspel van J. OUDAAN, *Dolle blijdschap, of de Haagsche Saturdom.*

Digitized by Google

eene loopende hand voor zichzelven ten papiere gebragt, van omtrent den jare 1680 tot 1700 of iets later, welke door mij in 1803 of 1804 op eene auctie in *'s Gravenhage* is gekocht en sedert vele jaren ter zijde was gelegd, vond ik daarin het volgende vermeld, op het woord *Schoenlapper:*

„ De *Schoenlapper*, welcke, in de nacht na 20 Augustus „ 1672, de lijken van de Heeren Gebroeders DE WITT van „ den paal van het groene soodje hielp afnemen en naar huis „ brengen, heette THOMAS RIJSWIJCK. Hij woonde in „ het *achterom*, en had zijn pothuis in het *wijd-achterom.* „ Hij is later naar *Dordt* verhuisd."

Dit berigt kwam mij van genoegzaam belang voor, om hetzelve in het een of ander blad mede te deelen, en ik zend het aan U, M. M. H. H., met verzoek om het in een der eerste nommers van uw Tijdschrift te plaatsen.

Ik heb, behalve het gemelde, niets aangaande den man kunnen opsporen. Waarschijnlijk heeft hij *den Haag* moeten ruimen, en misschien heeft hij erkentenis gevonden bij de kinderen of naastbestaanden van de ongelukkigen, jegens wie hij zulk eene ongemeene trouwhartigheid *uit louter liefde* had doen blijken.

Ik ben met hoogachting

Uw Ed. D. W. Dienaar

Utrecht,
den 13 Dec. 1827. JACOBUS SCHELTEMA.

BELANGRIJKE ONTDEKKING VOOR DE SCHEEPVAART.

Op de tegenwoordige *Fransche* Tentoonstelling der voorwerpen van Volksnijverheid vindt men ook de Viltbekleeding, waarmede de Heer DOBRÉE van *Nantes* de *Fransche* schepen zal voorzien. Het kan niet onbelangrijk geacht worden, hier iets naders omtrent eene der gewigtigste uitvindingen voor den handel en de scheepvaart mede te deelen.

Sedert den jare 1760 kwam het bekleeden der schepen met koper vrij algemeen in zwang. Het zij men daarnevens nog een bekleedsel van hout voegde, of niet, altijd werd het onder water gaande deel van het schip met grof, met heet teer besmeerd papier overtrokken, waarop dan eerst het koper werd aangelegd. Men poogde daardoor zoo veel *elasticiteit* aan hetzelve te geven, dat de koperen platen bij het

Digitized by Google

vastſpijkeren niet leden, en zich zoo vast aan het ſchip hechteden, dat het zeewater niet onder het koper konde doordringen. Ware dit doel volkomen bereikt geworden, zoo was het koper eens zoo duurzaam geweest, wijl het alsdan alleen aan de buitenſte oppervlakte door den roest zoude aangedaan zijn; maar het wordt ook binnenwaarts aangetast, en bij elke nieuwe bekleeding vindt men het papier geheel verrot. — Deze bewerking liet alzoo nog veel te wenſchen over.

In het vijfde jaar der *Franſche* Republiek nam men eene nieuwe proef. Men bekleedde, in de haven van *Brest*, een fregat met op elkander genaaid en geteerd zeildoek; maar het linnen verrotte desgelijks, en men zag daarvan af. Thans kwam men op den inval, *vilt* daartoe te bezigen. Een uit dierenhaar beſtaand weeffel, dus redeneerde men, is niet, gelijk een uit het groeijend rijk, aan gisting onderhevig; en men bevond inderdaad, dat het bijkans onvernietigbaar is. Deze nieuwe bewerking werd door de *Engelſchen* aangenomen, die tegenwoordig nagenoeg duizend met vilt bekleede vaartuigen bezitten, en de *Franſche* Marine volgt thans dit voorbeeld; hebbende met den Heer DOBRÉE eene overeenkomst aangegaan tot bekleeding harer ſchepen op gezegde wijze. Naar het voorſchrift van DOBRÉE aangelegd, vormt het vilt een inderdaad ondoordringbaar dekſel; het beſchut voor het knagen der wormen, waartegen zoo vele middelen vruchteloos beproefd zijn; op die wijze bedekt, kunnen de voegen van het ſchip haar breeuwſel niet meer uitwerpen, en de kalfatering onmogelijk afſpringen; het vilt belet ſteeds alle indringen van het water en de daaruit ontſtaande ongevallen, zoodat een met vilt overtogen ſchipsbuik drie- ja viermaal langer duurt dan een gewone, en daarenboven veelvuldig ſtilliggen en kostbare reparatiën beſpaart; eindelijk, hetgeen een zeer groot voordeel is, is deze elastieke, ondoordringbare dekking zoo ſterk, dat de zijden van een ſchip kunnen worden ingeſtooten, zonder dat er water binnendringt en het ſchip wordt opgehouden.

De ondervinding heeft alreeds DOBRÉE's hoop en verzekeringen bevestigd; gelijk het volgende uittrekſel eens berigts van JOHN OPHAM, Kapitein van den Walvischvanger *Triton*, uit de haven van *Nantes*, moge bewijzen: „ Wij „ kwamen aan kaap *Vierge*, en zeilden acht knoopen. Eens„ klaps ſtiet het vaartuig op de punt eener zandbank. Het „ borsthout ontving den ſtoot, en werd door denzelven wegge-

Digitized by Google

„ scheurd. Dan, hoe sterk ook de stoot geweest was, het „ vilt had het schip zoo wèl behoed, dat zich geen drop„ pel waters in het ruim bevond. De manschap, gerust„ gesteld, vervolgde den koers, en na verloop van eenige „ dagen liep het schip de *Magellaansche* zeeëngte in. Dit „ was in dat jaargetijde een stout bestaan. Tweeënveertig „ dagen lang had men dan ook met verschrikkelijk weder te „ kampen, en het schip werd aan het *Vuurland*, op eene „ plaats, waar spitse rotsen zijn, op de kust geworpen. „ Reeds achtte men het schip verloren; doch, bij den eerst „ opkomenden vloed, gelukte het, met behulp van alle de „ ankers, hetzelve buiten gevaar te brengen. Men dacht, „ dat te dezer gelegenheid veel water moest zijn binnenge„ drongen, en het eerste werk was, naar de pompen te grij„ pen; doch zulks was hier even min het geval als bij kaap „ *Vierge*. Het schip zeilde naar de *Sandwich*-eilanden, kruiste „ een half jaar lang op de kust van *Japan*, begaf zich ver„ volgens ter vischvangst naar de kust van *Kalifornië*, en „ keerde eindelijk naar *Nantes* weder. Bij het naauwkeurigst „ onderzoek vond men het schip volkomen zóó, als het de „ werf had verlaten; kalfatering, breeuwsel, vilt, hout, al„ les is gaaf en gezond, gelijk het uit handen der scheeps„ timmerlieden kwam. De schipsbuik kan wel even zoo „ lang mede als het schip zelve, dat eerst vier en een „ half jaar oud is."

Deze belangrijke verbetering, derzelver invloed op de Assurantiën, en het besparen van kosten voor de Marine, niet in aanslag gebragt zijnde, moet het onschatbaar voordeel aanbrengen, daar dezelve het indringen des waters zelfs dán belet, wanneer een vaartuig gestooten heeft; van jaarlijks een groot getal zeelieden bij het leven te bewaren, en alzoo der menschheid een' waarachtigen dienst bewijzen.

IETS, OVER EENE VLINDER-VERHUIZING. Door P. HUBER.

(*Bibliothèque universelle*, *Août* 1827.)

In Junij 1826 greep er in het distrikt *Grandson*, kanton van *Vaud*, een verschijnsel plaats, dat ik vermeene nieuw te zijn in de natuurlijke historie der vlinders, en van welks echtheid ik de volkomenste overtuiging bezit.

Digitized by Google

Mevrouw DE MEURON WOLF zag voorbij het venſter harer eetzaal eene menigte vliegende voorwerpen zweven, waarop zij in het eerst geen acht ſloeg; maar, daar de voortduring van het verſchijnſel ten laatſte hare nieuwsgierigheid opwekte, verzocht zij, hare bijziendheid mistrouwende, haren zoon, eens te gaan zien, wat dat toch ware. Deze ging naar buiten, en riep terſtond de ganſche familie bijeen, om eene tallooze menigte vlinders gade te ſlaan, die den tuin met de grootſte ſnelheid doortrokken. Het leverde eene inderdaad even fraaije als zeldzame vertooning op. De vlinders waren alle van eene en dezelfde ſchoone ſoort, en wel diede *Franſchen* noemen *Belle-dame*. Allen volgden zij dezelfde rigting, van het zuiden naar het noorden. Ondanks de tegenwoordigheid van menſchen, weken zij noch ter linker- noch ter regterzijde af, en vlogen digt aaneen; en het was niet mogelijk, het begin of het einde te zien van dit weerloos heerleger. De togt duurde meer dan twee uren, zonder eenige tusſchenpooziug; en waarſchijnlijk had dezelve reeds eenigen tijd geduurd, vóór dat zulks de aandacht van Mevrouw WOLF trok. De kolom had van 10 tot 15 voet breedte; dezelve hield zich niet bij de bloemen op, en hare vlugt was laag, ſnel en gelijk. De zaak is te opmerkelijker, wijl dit eene ſoort van vlinders is, welker rupſen, ten minſte in onze ſtreken, niet gezellig leven, en zelfs zich afzonderen zoodra zij uit de eijeren komen.

Deze zelfde vlinders zijn vroeger (op het einde van Maart) door den Hoogleeraar BONELLI in de omſtreken van *Turin* in maſſa waargenomen, desgelijks van het zuiden naar het noorden trekkende, en vertoefden aldaar eene poos; de lucht was er mede vervuld, overal, waar bloemen waren, en des avonds werden alle planten met dezelve bedekt. Den 29 Maart waren zij het menigvuldigst. Vervolgens verminderde derzelver menigte aanmerkelijk, hoewel er tot de maand Junij nog vele overbleven. Ook elders heeft men ditzelfde verſchijnſel waargenomen, met name te *Coni*, *Racconni*, *Suſa* enz.

Deze fraaije vlinder, zonder zeldzaam te zijn, is echter geenszins gemeen in onze ſtreken; maar dit jaar, en vóór dat ik van deze groote verhuizing nog kennis droeg, had ik zelf, met verwondering, eene ongeloofelijke menigte dezer inſekten, grooter en ſchooner dan doorgaans, in de diſtrikten *Grandſon* en *Yverdun* opgemerkt, en, hetgeen zonderling is, veel vroeger, dan men die anders ziet, te weten op het eind

Digitized by Google

van den zomer en in den herfst. Deze vlinders, op de bloemen verſtrooid, vertoonden geene andere betrekking tot elkander, dan die der ſekſen.

Ziedaar dan eene nieuwe daadzaak ten volle bevestigd. Eene der fraaiſte ſoorten van onze vlinders komt uit het zuiden; zij vliegt in eene geſlotene kolom, verſpreidt zich in onze ſtreken, en, waarſchijnlijk, tot in *Duitschland*. Maar, zijn deze verhuizingen veelvuldig; zijn zij jaarlijksch? Profeſſor BONELLI meldt ons, dat men ditzelfde verſchijnſel, weinige jaren te voren, reeds in *Piemont* hebbe waargenomen.

BRIEF VAN SIR WALTER SCOTT AAN SIR ADAM FERGUSON, 2 AUGUSTUS 1827, OVER EEN FAMILIE-TAFEREEL TE ABBOTSFORD, GESCHILDERD DOOR DAVID WILKIE.

Sinds WALTER SCOTT zijne nameloosheid heeft verzaakt, poogt men partij te trekken van den ſtap, door hem gedaan, om hem tot andere te bewegen. De meest beſcheidenen dringen hem, om nog een klein tipje van den ſluijer op te heffen, en hun eenige anekdoten van zijn leven mede te deelen, of hun iets toe te vertrouwen, rakende zijne neigingen en gewoonten, hetgene hun (en het publiek) bij uitſtek zoude interesſeren. Maar er zijn er ook, die hem beſtormen met verzoeken, om zijne eigene Levensgeſchiedenis te ſchrijven. Als een verſtandig man, en die weet, hoe men de nieuwsgierigheid behoort geſpannen te houden, en niet dan trapswijze te voldoen, betoont hij zich geenszins geneigd, om zoo ſpoedig zich over te geven. De volgende brief, onlangs aan een' zijner geliefdſte vrienden geſchreven, ter gelegenheid eens aanzoeks van dezen aard, vervat, in ons oog, eene mengeling van vernuft en goedhartigheid, van bevalligheid en gevoel, die, zoo wij vertrouwen, deszelfs vertolking onzen Lezeren welgevallig zal doen zijn.

Waarde Vriend!

De ſchilderij, waarover gij mij ſchrijft, behoort eigenaardig tot de huisſelijke tafereelen, hoewel de perſonen als in eene ſoort van maskerade zijn voorgeſteld, overeenkomſtig het verlangen van den vermaarden ſchilder; evenwel, zoo gij, als eigenaar derzelve, begeerig zijt, die te laten grave-

Digitized by Google

ren, zie ik niet, dat ik het regt hebbe, om mij daartegen te kanten.

Maar de Heer B*** gewaagt daarenboven van zijn verlangen naar anekdoten, rakende mijn bijzonder en huisselijk verkeer, of, gelijk hij zich uitdrukt, naar een portret des Schrijvers in zijn' nachtjapon en op zijne kamermuilen; en dat wel uit uwen naam! u, die, zoo iemand, in staat zoudt zijn, om eenige anekdoten van de dagen onzer jeugd op te disschen, die evenwel tegenwoordig eene vrij malle figuur zouden maken. Wat aanguat mijn nachtjapon en kamermuilen, zoo geloof ik, dat er een tijd geweest is, dat de artikelen van mijne *garderobe* u even bekend en gemeenzaam waren, als die der *garderobe* van POINS aan Prins HENDRIK; maar over dat tijdperk zijn eenige jaren voorbijgegaan, en ik kan niet denken, dat het zeer belangrijk zijn zou voor het publiek, te vernemen, dat ik mijn versleten ochtendgewaad heb verwisseld voor eene fraaije *douillette*, tijdens mijn jongste verblijf te *Parijs*.

Ernstig gesproken: kan men onderstellen, dat iemand, begaafd met eenig gezond verstand, begeerig zijn zou naar eene soort van oudwijvenpraatjes, die, bij gebrek van ander nieuws, zich hechten aan een bijzonder persoon, zoo stil levende als ik? En, hoewel ik niet geneigd ben, mijzelven erg te kwellen wegens hetgene ik niet kan beletten, wil ik echter, zoo lang ik mijn' vrijen wil hebbe, geenszins de hand leenen tot deze malligheden. Geen mensch, eenigzins bekend in het vak der letteren, kan zoo weinig, als ik, te vermelden hebben wegens zichzelven. Geenerlei hinderpaal, het zij van geboorte, het zij van opvoeding, heb ik te overwinnen gehad; met geenerlei bijzonder voordeel ben ik begunstigd geworden, en mijne loopbaan is even arm geweest in belangrijke voorvallen, als die van den schamelen schaarslijper: „Eene historie! „God zegene u! Ik heb er geene te vertellen, Mijnheer!" (*)

De dwaasheden der jeugd behooren reeds voorlang te zijn voorbijgegaan; en, bijaldien de vooroordeelen en ongerijmdheden van een' lateren leeftijd dezelve hebben vervangen, wil ik die bewaren, zoo als de schoone TIBBS zijne vergezigten bewaarde, om er mijne bijzondere vrienden mede te vermaken. Eene eenvoudige optelling der personen, in de schets vervat, is alles; wat ik kan vergunnen, dat men wegens mij en de

(*) Uit een satyriek stuk van CANNING.

Digitized by Google

mijnen gemeenmaken; en dusdanig is het lot der menschheid, wanneer wij ons zeven of acht jaren achterwaarts wenden, dat zelfs hetgene ik nu wil laten volgen niet heeft kunnen vermeld worden zonder eenige zeer pijnlijke herinneringen.

Het ontwerp, door onzen onnavolgbaren WILKIE gevormd, was, onze familiegroep voor te ſtellen in het gewaad der landlieden van de zuidelijke kantons, eene vermaakpartij regelende, van welke men reeds eenige toebereidſelen ontwaart. De plaats is het terras bij *Kayſide*, een uitgeſtrekt gezigt verleenende van de zijde der *Eildonſche* heuvelen. 1. De zittende perſonnadje, als molenaar gekleed, ſtelt, geloof ik, *Sir* WALTER SCOTT voor, ſchrijver van eenige twintigtallen boekdeelen, en eigenaar van *Abbotsford*, in het Graafſchap *Roxburgh*. — 2. Op den voorgrond, en verbeeldende, naar wij mogen onderſtellen, een' vrolijken landman, een *bon vivant*, een weinig ſtrooperachtig, is *Sir* ADAM FERGUSON, Ridder, Garde van de *Regalia* van *Schotland*. — 3. Op den tweeden grond is een zeer ſchoone grijsaard, toen meer dan 84 jaren oud, gemaald in zijn eigen karakter, als herder. Hij behoorde mede tot de talrijke *Clans* der SCOTTEN. Hij was gewoon zich te beroemen op drie niet zeer gewone zaken bij de herders der zuidelijke landſtreken: 1°. dat hij in den ganſchen loop zijns levens nooit *ſtomdronken* was geweest; 2°. dat hij nimmer iemand in gramſchap had geſlagen; 3°. dat hij nooit zijnen meester een' ſtuiver had doen verliezen aan kwade ſchuld, hoewel hem het beſtuur van aanzienlijke verkoopen van vee was toevertrouwd geweest. Hij ſtierf kort daarop te *Abbotsford*. — 4, 5, 6. Drie vrouwebeelden, van welke de oudſte is de ſinds zeer onlangs betreurde moeder der familie. 5. De jeugdige perſoon, de voorſte der groep, is *Miſs* SOPHIA CHARLOTTA SCOTT, tegenwoordig *Mistriſs* JOHN GIDSON LOCKHART; en 6. hare jongere zuster, *Miſs* ANNA SCOTT. Beide zijn als melkmeisjes voorgeſteld, met hare *leglins*, of melkſchortjes. — 7. De jongeling ter linkerzijde des herders, met een jagtgeweer, is de oudſte zoon van *Sir* WALTER, tegenwoordig Koninklijk Huzarenkapiteln. — 8. De jongſte zoon der familie, CHARLES SCOTT, thans op het Collegie van BRAZENOSE, te *Oxford*. — De beide honden waren de lievelingen van allen; de groote, MAIDA geheeten, was een jagthond van het oude bergras; en een der fraaiſte honden, die men ergens vindt: hij werd mij ge-

Digitized by Google

ſchonken door het Opperhoofd van *Glengarry*, en was zeer gezien, zoo van wege zijne ſchoonheid als getrouwheid, en de groote zeldzaamheid van zijne ſoort. De andere is een berg-dashondje, met name OURISK, van een bijzonder ras van *Kintail*. 't Is een geſchenk van de achtingwaardige *Miſs* STUART MACKENZIE, en een uitgezocht ſtaal van een ras, nu bijkans verdwenen. MAIDA, even als BRAN, LUATH en andere honden van *distinctie*, „rust onder den „ graſſteen," verſierd met een opſchrift, dat, het zij vermeld tot eer van de klasſieke *Schotſche* wetenſchap, niet meer dan één in twee regels zondigt tegen de hoeveelheid (*quantitas*):

MAIDAE MARMOREA DORMIS SUB IMAGINE MAIDA,
AD JANUAM DOMINI. SIT TIBI TERRA LEVIS.

OURISK is nog in levenden lijve; maar, even als eenige andere perſonaadjen van het tafereel, hare talenten en haar karakter hebben meer verloren dan gewonnen bij het *ſlijten*. Zij is geworden, wat *Doctor* RUTTY, de Kwaker, van zichzelven getuigt in zijn dagboek, „ ſchandelijk knorrig en „ onhandelbaar."

Indien het den Heere B*** vlijt, de bovenſtaande opheldering de zijne te maken, ze zijn tot zijnen dienst; maar ik beding bij den koop, dat men niets toevoege aan het zoo ſchrale onderwerp.

Evenwel ſchiet mij een voorval te binnen, rakende den ouden THOMAS SCOTT, den herder, hetwelk karakteristiek is, en waarmede uw vriend, zoo hij wil, zijn profijt kan doen. — TOM, als vertrouwde dienaar, en als een, naar zijnen ſtaat, rijke knaap, was eene perſonaadje, die onder de zijnen in den omtrek hooge onderſcheiding had verworven, en was gewoon, zich geweldig af te ſlooven, ten einde zijnen rang in de openbare meening op te houden. Na werd hij, in zijne eigene oogen ten minſte, verdonkerd door het gewigt van een' nabuur op het land, die, hoewel op verre na niet, op het ſtuk van rijkdom en ſchranderheid, in zoo goed geruchte ſtaande als THOMAS SCOTT, evenwel één voordeel boven hem had; te weten, van wijlen den Koning gezien te hebben; en hij was gewoon zich daarvan te bedienen, ten einde TOM de loef af te ſteken, bij elke gelegenheid, wanneer het gebeurde, dat zij elkander ontmoeteden. THOMAS verdroeg die meerderheid met ongeduld. Doch, toen deze ſchets voltooid was, en ten toon geſteld

Digitized by Google

werd te *Londen* (1818), vermeldden de nieuwspapieren, dat zijne tegenwoordige Majesteit zich verwaardigd had, dezelve met eenige opmerking te bezigtigen. Verrukt over deze bijzonderheid, ging THOMAS SCOTT, op zekeren dag, in eene verstrikkende Hitte, op reis, en legde vijf mijlen te voet af, om zich naar *Bowden* te begeven, waar zijn mededinger woonde. Naauwelijks was hij diens hut binnengetreden, of hij riep, in zijn plomp boschdialekt, uit: „ANDRO! mensch! „ hebt gij niet eertijds den Koning gezien?" — „Dat heb „ ik, op mijn woord; ik heb hem gezien, TOM!" hernam ANDRO: „Ga zitten, en ik zal u dat alles vertellen. Ziet „ gij, ik was te *Londen*, op eene plaats, die zij het Park „ noemen, maar die even min gelijkt naar de ellendige om„heiningen van heggen, of naar de vierkante Parken van „ dit land"..... „Scheid uit, scheid uit maar!" riep THOMAS; „ik heb dat alles reeds van u gehoord. Ik ben al„leen van gindsche zijde der *Know* gekomen, om u te zeg„gen, dat, zoo *gij* den Koning gezien hebt, de Koning „ *mij* gezien heeft, *mij!*" En hij keerde terug met een vrolijk hart, zijnen vrienden verzekerende, „dat het hem regt „ goed gedaan had, zijne rekening met ANDRO te vereffenen."

Jocose haec, gelijk de oude *Laird* van *Restalrig* schreef aan den Graaf GOWRIE. — Vaarwel, mijn oude, geliefde en sinds veertig lange jaren beproefde vriend! Onze genietingen mogen thans van een' minder levendigen aard zijn, dan die, welke wij te zamen gedeeld hebben: „Maar het „ zou dwaas zijn, daarom te morren over ons lot. De „ jeugd keert niet weder, noch de dagen van den ouden „ tijd."

Abbotsford,
den 2 Augustus 1827. WALTER SCOTT.

NIEUW ONTWERP VAN EENEN WEG ONDER DE RIVIER DE MERSEY IN ENGELAND.

De haven van *Liverpool*, aan de *Mersey*, drie mijlen van de mond der rivier, ligt vlak voor *Chestershire*, waarvan dezelve door eene zeebreedte van ongeveer vijf vierden eener mijl is afgescheiden. De belangrijke en veelvuldige betrekkingen tusschen de Graafschappen van *Lancaster* en *Chester*; de moeijelijkheden en gevaren van het oversteken eener ri-

Digitized by Google

vier, welker onſtuimige golven, door de zee teruggeworpen, bij wijlen de ſcheepvaart geheele dagen ſtremmen, hebben, vóór eenigen tijd, het ontwerp doen geboren worden van eenen weg, gelijk aan dien, welken men thans onder den *Tems* graaft. De Heer BRUNEL, die het laatstgenoemde werk beſtuurt, acht ook deze reusachtige onderneming zeer uitvoerbaar, ja zelfs veel zekerder, zoo het waar zij, dat de *Merſey* over eenen rotsgrond loopt. De kosten van dit plan, als een der ſtoutſte geacht, ooit in *Grootbrittanje* gevormd, worden door hem berekend op 150 à 200,000 p. ſterl.; terwijl de opbrengst, naar eene zeer gematigde berekening, zoude zijn 12 à 15,000 p. ſterl.

DR. GIMBERNAT'S VOORSTEL TER ONDERSTEUNING DER GRIEKEN.

Dr. GIMBERNAT, van *Geneve*, heeft, ter gunſte van de noodlijdende *Grieken*, voorgeſteld, beendergelei, door ſcheikundige middelen, in *Zwitſerland* te vervaardigen, hun deze bereiding te doen toekomen, en hen tevens met de wijze derzelve bekend te maken. Om de belangrijkheid zijns voorſtels te bewijzen, toont hij aan, dat te *Geneve* jaarlijks 1,980,765 kilogrammen vleesch worden verbruikt, welke 396,153 kilogrammen beenderen opleveren. In deze beenderen zijn 118,845 kilogrammen drooge beendergelei aanwezig, die door zoutzuren daaruit te trekken zijn. Wanneer nu voor eenen mensch, tot zijn dagelijksch onderhoud, 30 grammen worden gerekend, zoo konden met deze gelei dagelijks 10,853 perſonen geſpijsd worden. En hij maakt zich ſterk, te bewijzen, dat met de beenderen, welke dagelijks in de onderſcheidene kantons van *Zwitſerland* worden weggeworpen, gemakkelijk 50,000 menſchen konden gevoed worden.

KINDERPOK-INENTING.

Te *Konſtantinopel* werden alreeds ten jare 1713 de kinderpokken ingeënt. *Lady* MONTAGUE, Gemalin van den *Engelſchen* Gezant aldaar, maakte die enting, in 1722, te *Londen* bekend, en de kunstbewerking werd aldaar aan twee Prinſeſſen te werk geſteld. De *natuurlijke* pokken raapten den *zevenden* kranke weg; de *ingeënte* ſlechts den *driehonderdtwaalfden*, en behield alzoo deze kunstbewerking van een millioen menſchen omtrent 150,000 bij het leven.

Digitized by Google

EEN TWEEDE MUCIUS.

Op den dag, dat men te *Parijs* de tijding van den roemruchtigen zeeslag van *Navarino* bekwam, bevonden zich een zestal personen, onder welke de Graaf ANDRÉ DE LUCY, een *Griek* van afkomst, bijeen ten huize van den Heer D***. Het gesprek liep natuurlijk over de onberekenbare gevolgen dezer overwinning voor de *Hellenen*. „ Praat mij van die *Grieken* niet," zeide een der aanwezigen met minachting; „ alle inschrijvingen te hunnen be„ hoeve worden bekeerd ten profijte van eenigen der zoo„ danigen, die niet weten te vechten." — „ Gij zijt „ kwalijk onderrigt, Mijnheer! en gij beoordeelt deze onge„ lukkige Natie zeer verkeerd," hernam de Heer DE LUCY met klimmende verontwaardiging: „ Ik ben *Griek*, en ik „ zou u zulks bewijzen, bijaldien ik niet afkeerig was het „ bloed te plengen van een' *Franschman*, op denzelfden dag, „ dat ik verneem, wat zij voor ons bij *Navarino* gedaan heb„ ben." — „ Wel, zoo gij een *Griek* zijt," antwoordde de bubesuisde tegenspreker, „ waarom zijt gij hier, terwijl men „ uwe broeders in *Morea* slagt? Zijt gij misschien bang voor „ bloed?" .... Op dit tergend bescheid greep de Heer DE LUCY naar zijn rotting, trok daar een' ponjaard uit, en stak dien, herhaalde keeren, in zijne dij. „ Ik bang voor „ bloed!" riep hij uit; „ zie!" Op hetzelfde oogenblik, verhaalt een ooggetuige, werden wij met bloed bespat. De ponjaard had 's mans dij geheel doorboord. Wij wilden om een' Heelmeester zenden; maar hij kantte zich daar tegen, nam zijn' zakdoek, bond dien stevig om de wonde, en vertrok, zonder dat de smart hem een' enkelen zucht had afgeperst.

FOX EN CANNING.

Ten jare 1806, toen FOX het Ministerie, aan welks hoofd hij stond, gevormd had, sprak hij in de maand Junij voor de laatste maal in het Parlement, en stierf in Augustus te *Chiswick*. Toen CANNING ten jare 1827 aan het hoofd van het Ministerie geplaatst was, hield hij in Junij de laatste rede in het Huis der Gemeenten, en stierf in dezelfde maand en in hetzelfde vertrek, waarin FOX zijn leven besloot, en beiden waren 57 jaren oud.

Digitized by Google

GROOT HOFSOUPER TE PETERSBURG.

(*Travels in Norway, Finland etc. Lond.* 1827.)

Kapitein JONES werd, gedurende zijn verblijf te *Petersburg*, op een Hofbal en souper genoodigd, waarbij de Keizerin Weduwe van ALEXANDER voorzat, en elk' harer gasten, de tafel rondgaande, op het minzaamst toesprak. Nadat men omtrent 40 minuten getafeld had, verwijderde zij zich. Maar nu begon ook (dus verhaalt de *Engelschman*) de zeldzaamste, onverwachtste en tevens kluchtigste vertooning. Alles greep, namelijk, naar de vreemde geregten, welke de tafel opleverde. Generaals, Graven en andere Heeren, stijf van goud, pakten alles, zonder onderscheid, in hunne zakken. Zij beijverden zich, de bedienden hierin voor te gaan, welke hun weinig ontzag betoonden, en gezind schenen, hun den buit te betwisten. Binnen vijf minuten was de ganschè tafel opgeruimd; zelfs de lichten waren weg. De gasten hadden mede hun best gedaan. In stede van den verblindenden luister van daar even, bevond men zich in eene duisternis, waarbij men ter naauwernood iets konde onderscheiden. Landswijze, landseere! In *Rusland* is het gebruikelijk, dat alles, wat bij een Keizerlijk gastmaal op tafel komt, den gasten in het algemeen toebehoort. Elk verlangt iets, tot aandenken aan zulk eenen dag, te bezitten; elk wordt te zijnent aangespoord, om toch eene gedachtenis daarvan mede te brengen; en, hetgene ten hoogste onvoegelijk, inhalig, onbeschaamd *schijnt*, blijkt, bij naderen toets, uit bijzondere toegenegenheid voor den Keizer en diens Huis te zijn voortgesproten. Bij dit souper zag men, in het midden van den winter, de uitgelezenste bloemen in potten, waarvan geene weder tot de Keizerlijke trekkasen terugkeerde, maar ook geene in die van anderen overgingen: want de begeerte, om slechts ééne *bloem* te bekomen, daar aan het bezit van den *pot* niet te denken viel, vernielde de schoonste planten met woeste hand.

ALOMTEGENWOORDIGHEID EENER FAMILIE.

Een winkelier te *Ispahan*, die zijne belastingen niet kon be-

Digitized by Google

talen, werd voor den Gouverneur der ſtad geroepen, wiens familie in dat oogenblik de voornaamſte bedieningen en waardigheden in geheel *Perzië* in bezit had. — „Gij moet betalen, gelijk de anderen," zeide de Gouverneur, „of de ſtad verlaten." — „Ja, maar waar dan heen?" — „Naar *Chiras*, of naar *Kachan*." — „In de eerſte ſtad heeft uw neef, in de tweede uw broeder het bevel." — „Ga dan naar den Koning, en beklaag u daar, zoo gij wilt." — „Uw broeder is eerſte Minister." — „Loop naar de hel!" — „Och, mijn Heer! uw vader is dood." — De Gouverneur kon zich van lagchen niet onthouden. „Vriend!" zeide hij, „ik zal de belastingen voor u betalen, omdat gij toch zegt, dat mijne familie u hier en in de andere wereld overal op de hielen is." — De *Oosterſche* Landvoogden zijn niet altijd in eene zoo goede luim.

DE SLAG BIJ NAVARINO.

Ruk af van 't kruisbeeld, dat gij draagt
Als Godgewijde Wereldmaagd,
Europa! dat donker floers der rouwe;
Schiet uit dat aanklig treurgewaad,
Door u te lang als weduwvrouwe
Getorscht om uwer weezen ſmaad!

Neen! blinke weêr het zoenbeeld Gods,
Uw ſteun bij elken zwaai des lots,
In 't gouden licht der hemelſtralen!
En toon' het feestkleed om uw leen,
Dat gij weêr ruim kunt ademhalen,
Nu 't zwartst van Hellas nacht verdween!

Zij zinkt, de maan, wier helſche ſchijn
Door 't opgeheveld mistgordijn
Zoo bloedrood ſtraalde op Hellas Eden;
Zij zinkt; haar horens krimpen in;
De Lichtgod zal te voorſchijn treden;
Reeds kleurt hij Navarino's tin!

Zeg, Pylos! (*) hofſtad, wie nog heugt
Van grijzen Nestors prille jeugd;

(*) *Navarino* is, volgens de overlevering, het *Pylos* van NESTOR, door HOMERUS bezongen.

Digitized by Google

Vereeuwigd door Homerus zangen!
Zeg, heeft in dertig eeuwen tijds
Ooit ſchooner licht uw vest omvangen,
Dan thans na 't eind des reuzenſtrijds?

O! toen, in 't groot vergeldingsuur,
De vlam van 't Christlijk blikſemvuur
Des Islams vloten heeft getroffen;
Toen 't dondren van hun ſchutgebral
Den Turk in d' afgrond neêr deed ploffen
Met zeekasteel en vestingwal;

Toen duister, als de nacht zoo dik,
Dit bloedtooneel van moord en ſchrik
Met wolken damps en ſmooks omhulde;
Toen ſchoot een ſtraal door 't nachtfloers heen,
Die Navarino's ſpits vergulde
En der Verbond'nen vlag meteen!

Dat was een ſtraal uit de eeuw'ge bron
Van licht en gloed, waar de aardſche zon
Bij taant, als 't nev'lig glimwormgianſen;
Een ſprank van 't reiner hemelvuur,
Dat boven maan en ſtarrentranſen
Den troon ontſtraalt van t' Albeſtuur.

Zij rustte niet op 't bloedig vlak,
Bevloerd met lijken, tuig en wrak,
Maar ſchoot er ſnel als 't weêrlicht over.
Ach! de eeuw'ge Liefde, ſtreng maar goed,
Al ſtraft zij onverlaat en roover,
Toch gruwt zij van 't vergoten bloed.

Maar om het kruis op Pylos trans
Verdigtte zich die hemelglans
Als tot een kroon van gloênde ſtralen.
Heel Hellas ſchouwt het wonder aan,
En juicht: „ Gezegend duizendmalen!
„ De Christenzon is opgegaan!"

Reeds ſchiet haar eerſte morgengloor
Een reiner vuur de boezems door,

Digitized by Google

Dauwt rust in 't graf der martelaren;
Dra lokt heur volle middaggloed
Een' rijken oogst van hemelairen
Uit de akkers, vocht van zoo veel bloed.

Maar niet slechts om oud-Pylos trans
Blonk hemelschoon die wondergians,
Die straal, des Eeuw'gen troon ontschoten;
Zij wemelde ook om vlag en vaan,
Om steng en mast der Christenvloten,
Thans wrekers Gods op d' Oceaan!

Ziet! heerlijk glanst heur wimpeldoek,
Thans reingewasschen van den vloek,
Die er verschriklijk zwaar op lastte,
. . . . . .;
Maar 't bloed, dat thans er over plaste,
Verbergt die smet in 't inkarnaat.

O ja, 't zijn Christenwimpels weêr,
Geen Renegatenstanderds meer,
Geen hulpbanieren der barbaren!
Zij bragten heil aan 't broederland,
Waar dra een volk van martelaren
Zou molmen, tot Europa's schand'.

Op dan, Euroop! dien dag gevierd,
Den krans uw haren doorgezwierd,
En 't sneeuwwit bruidskleed aangetogen!
Voorbij is de al te lange rouw!
De vreugde vonkt weêr uit uwe oogen;
Gij zijt niet meer een weduwvrouw!

Ziet! alles viert uw hooggetij;
De weeklagt van uw volkenrij
Wordt dooor een jubellied vervangen;
De kroon op uwer Vorsten hoofd,
Te lang met nev'lig floers omhangen,
Gloeit weêr, door smet noch vlek verdoofd.

En in der zonen wijden kring,
Die gij bestraalt met zegening,

Digitized by Google

Voert men de lang verlaten weezen;
Gij drukt ze aan 't warme moederhart,
En de uitroep: *Hellas is herrezen!*
Vergelde uw lange weduwsmart.

19 Dec. 1827. A. BOXMAN.

DE KLEINE HYDRIOOT.

VIII.

'k Was een onnoozel knaapje, dat pas alleen kon staan,
Toen mij alreeds mijn vader met zich in zee deed gaan,
En mij daar zwemmen leerde met veiligende hand,
En in de golven duiken, tot op het schelpig zand;
Hij wierp een stukje zilver, tot driemaal, in den plas,
En driemaal moest ik 't halen, aleer 't het mijne was.
Nu leerde hij mij sturen, en deed mijn kleine vuist
Den riem naar eisch omvatten, en wees mij, hoe men juist
De wieling kan ontwijken, de baar met scherpen slag
Moet breken, en de branding met vrucht bestrijden mag.
En van het ranke bootje beklom ik 't groote schip;
Daar dreven ons de stormen langs menig blinde klip;
'k Zat op den hoogen masttop, zag over zee en land,
En berg en torens zweefden daarhenen, met het strand.
Mijn vader deed mij letten op aller vogten vlugt,
Op aller winden streken, op wolken, zee en lucht;
En bogen dan de stormen den mast tot op den vloed,
En spoten dan de baren haar schuim mij op den hoed,
Dan zag, met vorschend zwijgen, mij vader in 't gezigt —
Ik zat in mijnen mastkorf, en 't hart sloeg mij zóo ligt —
Toen sprak hij, 't oog in vonken, de wang als bloed zoo rood:
„ Geluk in uwen mastkorf, gij kleine Hydrioot!"
En daarna stelde vader een sabel mij ter hand,
En wijdde mij ten strijder voor God en vaderland.
Hij mat mij, met zijn blikken, van boven tot beneen:
Die oogslag trof mij 't harte, ja drong door merg en been.
Ik hief 't geweer ten hemel, en zag hem aan vol vuur,
En dacht mij *man* te wezen in dat geheiligd uur.
Toen sprak hij, 't oog in vonken, de wang als bloed zoo rood:
„ Geluk met uwe sabel, gij kleine Hydriot!"

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. WINTEMA.

Digitized by Google

MENGELWERK.

DE ZIEKTE VAN DEN CHRISTEN, WELKE OOK HARE UITKOMST ZIJ, EENE VERHEERLIJKING VAN GOD EN ZIJNEN ZOON.

Door

ALEXANDER DE KONING,

in leven Leeraar bij de Hervormde Gemeente te Meppel. (*)

Voorzang, PSALM CXVIII: 7. 10. 12.

Geliefden, in onzen Heer JEZUS CHRISTUS! De dag, door God geheiligd tot een' gedenkdag onzer verlossing van de vreeze des doods, door de opwekking zijns Zoons tot onze regtvaardiging, is dan *zevenmaal* voorbijgegaan, zonder dat ik dien openlijk met u vieren mogt; — thans mogt ik opgaan, om zijne goedheid je-

(*) Deze is de laatste Leerrede, door den wijzen en goeden DE KONING, wiens nagedachtenis allen steeds dierbaar zal blijven, die den waardigen Man gekend, wel gekend hebben, uitgesproken, in de korte tusschenpoos van schijnbaar herstel uit eene zware krankte, welke, zich daarna van nieuws verheffende, hem, nog in den bloei des levens, weldra ten grave sleepte. Derzelver mededeeling in dit Tijdschrift, dat in hem een even ijverig als bekwaam medewerker verloor, zal ongetwijfeld zijner Gemeente en bijzondere vrienden niet alleen, maar allen Christenen van elk Kerkgenootschap welkom, hartelijk welkom zijn. De Redacteur vraagt geene verschooning aan den Lezer, dat hij deze *stemme des grafs*, hem heilig, gelijk de vertrouwelijkste vriendschap van dien, die haar deed hooren, hem heilig zal blijven zoo lang hij leeft, onverkort liet spreken tot allen, wien zijn Tijdschrift in handen valt; waarom hij ook de Voorafspraak, het Gebed, alsmede de aanwijzing der Gezangen, te lezen geeft.

Digitized by Google

gens mij te prijzen, die mij tot hulp en heil en troost geweest is, en mijne Evangelie-prediking te hervatten. Och, dat men op deze eerstelingen een' rijken oogst van voorspoed zag!

Het is mij, in den tegenspoed geen vreemdeling, gemakkelijk gevallen, in mijn lot te berusten. Ik wist, van wien het kwam; ik kende de oogmerken, die God, in hetzelve, *met mij* had, en — ja, dit moet, tot roem zijner genade, maar openlijk, uit het volle hart, gezegd zijn — die oogmerken werden in mij bereikt. Ik wist, dat *mijne* verwijdering van deze plaats, en van ander ambtsbedrijf, ook met de belangen van mijne gemeente, en van sommigen in het bijzonder, in verband stond, en heb niet nagelaten te bidden, dat met elk Gods Vaderdoel bereikt wierd. Op den gewijden grond der eenzaamheid, niet hier, behoort het dankaltaar en dankoffer voor hetgene God mij, bij het licht des onbesmetten Evangelies, te zien gaf in het gebied des doods, in den geopenden hemel, wanneer het mij door ligchamelijk lijden bange was. *Psalm* XCIV: 19 heb ik, sedert lange, goed verstaan. De ondervinding heeft dien tekst nu weder met nieuwe opheldering verrijkt. Veel onaangenaams werd buiten mijne woning gehouden, en — veel goeds, o hoe veel goeds! bejegende mij hier van de achting, de dankbaarheid, de bezorgdheid, de deelneming, de vriendschap, de broederliefde, en — de teederste verkleefdheid van gemeenteleden, voor welke ik God danke. Ambtsbroeders maakten mij, niet alleen door werk van mij waar te nemen, maar door de gezindheid, waarmede zij dat gedaan hebben, en die ge in hunne voorbidding hebt opgemerkt; anderen, niet naar dezen of een' anderen leerstoel voor mij behoevende te gaan, maakten, door onderscheidene bewijzen van hunne belangstelling in mijn lot, hetzelve aangenaam, en als gouden kleinooden bewaar ik van sommigen hunner de Christelijke troostbrieven en vriendschaps hartetaal. En, al ware het maar door den éénen vriend, die, zonder tot mijne orde of kerkgenootschap te behooren, als mijne ziele is, — de

Digitized by Google

eenige, die elders van mijn jongste lijden wist, wiens Christenhart en broederhart mij gedurig ontmoette, en die zich, op dit tijdstip, in den geest, met mij vereenigt tot dankzegging, — wat verligting mijns leeds! Nog meer: mijn ligchamelijk lijden hinderde de werkzaamheden van mijnen geest niet, en liet mij tusschenpoozen genoeg, om tot eigene oefening en ten nutte van anderen, ook van u, bezig te zijn, die ik, heden vóór vier weken, schoon afwezig, nog zelf stichten mogt. Nog verkwikt mij uw welgevallen, daarin genomen, en ik draag roem op uw toen gegeven voorbeeld.

En nu heb ik mijnen wensch; en, hoe veel dan nog aan mijne herstelling ontbreke, de hope is toch niet teleurgesteld, dat ik op het Kerstfeest uw voorganger zijn zoude. Ik mis wel dezen en genen, door ziekte of zwakheid belet om hier te zijn; dezen en genen, gedurende mijne ziekte weggenomen door den dood, en daaronder eene achtingwaardige, bejaarde zuster der gemeente, welke mijn Evangeliedienst nuttig was, en ik mis hen met droefenis; maar ik zie toch zoo *velen* weder bij de hervatting mijns werks, onder die velen — o God! wat feestvreugde! — mijnen eerstgeboren', mijnen eenigen zoon. Wij mogen wel uitroepen, hetgeen ik ten tekst voor den Dankdag bearbeidde, toen mij het geweld der ziekte het werk belette: „Wie onderscheidt ons? En wat hebben wij, dat we niet ontvangen hebben?"

En nu van mijzelven geen woord meer, dan de betuiging der gezindheid voor u, waarmede ik mijn werk hervatte! Zij is die eens Leeraars, die van den grafkuil terugkeert, en den regterstoel gezien heeft, voor welken hij verantwoorden moet. Zij is dus de gezindheid der *liefde* tot u allen, tot de beste belangen uwer zielen, aan welke ik mij, bij vernieuwing, toewijde, en met welke ik nu uw voorganger ben in het

Gebed.

Zijt geprezen, o God! van onzer aller hart geprezen, voor alle de beschikkingen van uwen Vaderernst, uwe

Digitized by Google

Vaderliefde over ons! Zaagt Gij maar zoo in ons uwe kinderen, als wij in U eenen Vader zien! Doch, de beste onzer heeft zich te beklagen en te schamen. Dat willen wij ook; en, vrijmoedig door het Evangelie voor zondaren, waarop wij roemen, smeeken wij: „Och! zult Gij ons, op onze opregte veroetmoediging, vergeven al dat verkeerde, dat Gij aan ons ziet, bij onze genietingen, bij onze ondervindingen, bij onze verrigtingen?" — Wij hooren, geloovig hooren wij uwe toespraak reeds, uit het Evangelie, in onze harten: „Mijne kinderen! zijt welgemoed; uwe zonden zijn u vergeven." — Zoo hebt Gij dan, o Vader! welbehagen aan de vreugde en de dankbaarheid, waarmede wij, met onzen Leeraar, U op dit oogenblik ontmoeten! Wat zullen wij U vergelden; wij, uwe afhankelijke en zwakke kinderen? — Wij zullen U liefhebben; met een open oog en open hart voor uw oog wandelen; uw wil zal onze hoogste wet, uwe gunst ons hoogste goed zijn; wij zullen naar uwe wenken zien, naar uwe woorden hooren; door uwe hand zullen we ons laten leiden, opdat wij onze aardsche en onze eeuwige bestemming bereiken; gewillig zullen we ons, door de beproevingen des lijdens, laten heiligen, en ons vertrouwen zal op U blijven staan, dat de beste uitkomst van U wacht. Daartoe zullen we uwen Heiligen Geest laten werken in onze harten. Dit, o Vader! zal onze dankbaarheid zijn. Zegen ons lot; en onze voor- en tegenspoed, onze gezondheid en ziekte, ons leven en sterven zij tot uwe heerlijkheid!

Uwe oogen zijn aan alle plaatsen. Erbarm, erbarm U, God! over zoo vele lijdenden! Matig uwe bezoekingen! Heilig ze! Troost, en help, en sterk! Behoed, vermeerder, beloon het geloof des bedrukten, des bekommerden, des kranken, des stervenden Christens; het geloof, dat op het eeuwig Evangelie rust, op den hemel staart, en juicht: „God is liefde!"

Daar ga geen dag onzes levens meer verloren! Deze laatste week des jaars ga niet voorbij, zonder rijke winst voor den hemel, opdat de laatste avond des zoo belang-

Digitized by Google

rijken jaars ons hier in U getroost en vereenigd zie! Maak onze Leeraars getrouw in het allerheiligst werk, dat nog voor hunne rekening ligt; maak hen voorspoedig! Sterk, naar ligchaam, geest en hart, onzen voorganger, dezen morgen! Zijne dankbaarheid, zijn gebed, zijne hope is aan U bekend, God zijner zaligheid! Zijn leven zij aan U gewijd, zijn dood verheerlijke U; ook ons leven, onze dood! Wij stellen allen ons lot in uwe hand: wij bidden voor onze vrienden, voor onze weldoeners, voor allen. Gij hoort naar ons. Gij zult ons alles geven, wat wij tot ons heil behoeven. Zijn wij uwe kinderen niet, die U liefhebben, en JEZUS CHRISTUS gelooven en navolgen willen? En hebben wij uw woord niet, dat ons alle dingen ten goede zullen medewerken? Amen.

Tusschenzang, PSALM LVI: 5. 6.

Tekst, JOAN. XI: 4.

Deze krankheid is niet tot den dood, maar tot heerlijkheid Gods, opdat de Zoon Gods door dezelve verheerlijkt worde.

Zoo sprak onze JEZUS, toen Hij, uit *Bethanië*, de tijding kreeg, dat LAZARUS krank was, MARIA'S en MARTHA'S broeder, die Hem zoo lief en waard was, zoo als men dat ziet uit vs. 3, 5, 11, 36. Zijne meening met dit gezegde, zijne wijsheid, nederigheid, grootheid in hetzelve, wil ik u doen opmerken.

Hij meende er dit mede: De dood is het oogmerk dezer ziekte niet; zij zal blijder gevolgen hebben. De heerlijkheid Gods zal geopenbaard worden in de verheerlijking zijns Zoons. Daartoe is deze krankheid van LAZARUS toegeschikt. Dat gevolg, dat einde zal zij hebben. — De man, die de boodschap bragt, de leerlingen van JEZUS moesten echter deze woorden opvatten als eene verzekering, dat LAZARUS aan deze ziekte niet zoude sterven; maar duister moest hun het oogmerk en de zin van dat bijvoegsel voorkomen.

Digitized by Google

Doch, waartoe zoo raadselachtig geantwoord? Zeker had de boodschapper, en hadden de leerlingen gewacht, dat Hij zoude gezegd hebben: „Ik zal komen, en hem genezen;" of, althans de laatsten, dat Hij zijnen vriend, schoon afwezig, zoude hersteld hebben door zijne wonderkracht. De zusters zullen zich daar ook mede gevleid hebben, en, toen zij konden berekenen, dat JEZUS de tijding had van haars broeders gevaar, gestadig gunstige verandering bij den zieke hebben willen bespeuren. Intusschen, JEZUS wist, dat LAZARUS zoude sterven. Dit zeide Hij echter niet, ook om zijne leerlingen niet te bedroeven, maar zeker ter beproeving van zijner vriendinnen geloof. Het is te denken, dat de zieke overleden was, toen de bode terugkeerde; en ge kunt beseffen, hoe zijne zusters in hare droefenis en bij zulk eene teleurstelling te moede waren. En nu vernemen ze het antwoord van JEZUS, die wegbleef, en van geen bezoek zelfs gesproken had. Hoe vaak zullen zij dat: „deze ziekte is niet tot den dood," herhaald hebben, en er zich mede verblijsterd! Maar ook, hoe vaak zal MARTHA dat merkwaardig bijvoegsel hebben uitgesproken, en MARIA dat stil hebben bepeinsd! Hij, die haar geloof beproefde, had *daarmede* ook voor deszelfs steunsel gezorgd. Het was toch een lichtstraal in den nacht, en een vast rustpunt. Hij — en ze kenden Hem zoo — Hij had dan toch eene goede uitkomst ook voorspeld. Dat dit de bedoeling der wijsheid van JEZUS was, de hope zijner vriendinnen in de zware beproeving levend te houden, en op eene goede uitkomst te vestigen, blijkt niet alleen uit zijn gezegde tot MARTHA, vs. 40, maar ook, dunkt mij, uit *haar* gezegde bij de eerste ontmoeting, vs. 22.

Niet minder dan zijne wijsheid merken wij zijne nederigheid op. — Hij laat niets blijken van zijne kennis der omstandigheden te *Bethanië*, noch van zijn oogmerk. Daar zwijgt Hij zelfs van, vs. 7, toen Hij zijn reisplan aankondigt. Dat verbloemt Hij nog, vs. 11, toen zij, door hunne swarigheden, Hem wel noodzaakten, om eenige reden voor zijne reis te geven; en daar zoude Hij

Digitized by Google

het bij gelaten hebben, had Hij dit slechts kunnen en mogen doen, toen zij hem *eigenlijk* verstonden; maar — nu moest er, wilde Hij aan die goede menschen een' te zwaren schok besparen, eindelijk het hooge woord uit, vs. 14. Wat beminnelijke nederigheid! en die staat daar zoo maar als in het voorbijgaan aangetoond, — neen, niet aangetoond; maar zij blijkt den opmerkzamen lezer in een verhaal, waarin der leerlingen gedrag als de eenige toevallige aanleiding voorkomt tot de ontdekking van JEZUS' alwetende kennis. Hoort, men mag zeggen wat men wil, en lezen wat men wil; maar zulke verhalen zijn nergens!

Eerbiedigen wij, eindelijk, de grootheid van onzen Verlosser, in zijn antwoord. — Gelooft het vrij, het heeft aan zijn menschelijk hart wat gekost, zoo te handelen; de hand ter redding terug te houden, zijn' vriend te laten sterven, de droefheid der Hem zoo dierbaren ten hoogsten top te laten stijgen, en twee bange dagen te toeven, eer Hij verblijdde! Maar, Hij was ook de Zoon van dien God, die althans zijne liefste kinderen zoo dikwijls laat *wachten*, en door hunne oefening in lijdzaamheid hen tot hoogere zaligheid en vreugde opleidt; wiens weg zoo vaak met hunne keuze en wenschen, ja met hunne kennis van zijne volmaaktheden strijdt; maar die, bij de uitkomst, eindeloos meer verheerlijkt wordt, dan bij de oogenblikkelijke vervulling hunner begeerte mogelijk is. Hij was, Hij betoont zich in zijn antwoord te zijn, de Zoon van *dien* Vader, die nooit zijne kinderen bedroeft en hun troost ontbreken laat. Dat de uitkomst, welke dan ook, Hem zal verheerlijken; aan dit geloof kunnen en moeten zij zich vasthouden, en — is dat ook niet genoeg? — Hoe groot is onze Verlosser! LAZARUS wordt niet hersteld: hij sterft; maar de CHRISTUS wekt hem op uit den doodslaap. Hoe veel meer werd nu God verheerlijkt! Daarenboven, nu geloofden velen in Hem; maar, gelijk de ingenomenheid des volks met den Profeet, zoo werd ook de haat zijner vijanden ten top gevoerd; het besluit der hel-

Digitized by Google

sche staatkunde van CAJAPHAS, de *hozanna's* en de *kruist hem's* voorbereid; en Hij, die door zijnen dood ons met God kwam verzoenen, Hij wist, wanneer zijne ure gekomen was, en regelde den gang zijns lots. Hoe wijd en hoe heerlijk is de zin zijns antwoords al: „Deze krankheid is niet ter dood, maar ter heerlijkheid Gods, opdat de Zoon van God door dezelve verheerlijkt worde."!

Dat antwoord make vrij ons geloovend hart toepasselijk op alle CHRISTUS-vrienden: *Hunne ziekte, welke ook hare uitkomst zij, strekt daartoe, dat God, dat Gods Zoon verheerlijkt worde.*

Ik spreek van zulken, die onzen Heer JEZUS liefhebben, en dat met hun gedrag, ook in hunne ziekte, bewijzen, zoo veel dat, dit spreekt van zelve, de aard dier ziekte toelaat. Van LAZARUS weten wij niets en veel, wat zijn bestaan betreft. Er is geen woord, geene daad van hem opgeteekend; maar hoe veel behelst, hetgeen we vs. 3, 5, 11, 36 gelezen hebben! Dat zouden wij niet gelezen hebben, zoo wij niet gelooven mogten, dat zijn hart onzen Verlosser vereerde, zijn wandel Hem tot vreugde strekte, en hij in zijne krankheid ook Gode behagelijk gezind ware. Hij was waarschijnlijk een stil en ingetogen man, zonder ophef, van vele innerlijke waarde; denkelijk zoo een tweede JOANNES, rijk in de grootste Christendeugd, *liefde.*

Volgen wij hem hierin na, dan weten wij, hoe we ons gedragen zullen, als Gods hand ons bezoekt met krankheid; en, Broeders en Zusters! hoore dit elk tot zijne voorbereiding voor den dag der ziekte, en ter toetsing zijns gedrags, in dezelve te voren betoond!

Wij onderwerpen ons aan de beschikking des Allerhoogsten, en, al of niet zijne bijzondere oogmerken kennende, zegt ons hart: „Niet mijn wil, de uwe geschiede, o Vader!" Wij kunnen dat gemakkelijker dan LAZARUS; want die kende, op zijn ziekbed, het hem zoo nabij zijnde *Gethsemane* en *Golgotha* niet, zoo als wij het kennen. Onze onderwerping is de vrucht onzes geloofs, dat God wel eene uitkomst tot zijne heerlijkheid

Digitized by Google

voor ons moet bereiden, die ons als zijne kinderen en medeërfgenamen van CHRISTUS erkent; onzes geloofs, dat we eenen Heiland hebben, die met het lijden zijner broeders en zusters medelijden oefent, en die alle magt heeft ontvangen, om zalig te maken, die door Hem tot God gaan. Onze lijdzaamheid weêrhoudt niet slechts onze ontevredenheid en klagt, maar ook zij beperkt en heiligt onze gebeden en wenschen; en, in plaats van veel te vragen, verwachten wij liever alles goeds van onzen God. Zoo nederliggende, zien wij niet alleen ligchamelijk van zelve, maar naar den geest en gaarne omhoog op. Het huis is bereid, het hart is gereed, en wat er nog te doen is van hetgeen tot onze aardsche bestemming behoort, wordt, naar ons vermogen, in orde gebragt, opdat wij, als God ons roept van hier, eerst zeggen kunnen: „*Het is volbragt!*" eer wij onzen geest in zijne handen aanbevelen. Onze geest verkeert, in stilte, met zijnen oorsprong, en ons verlangen, gespeend aan het vergankelijke, strekt zich uit tot de dingen, die men niet ziet; en God weet het, dat wij niet hersteld zullen terugkeeren tot aardsche pligten en betrekking, zonder aanwinst voor de hemelsgezindheid onzer natuur, zonder meerdere getrouwheid aan onze bestemming. Met deze gelofte, niet der vreeze, maar der liefde, ligt hij neder, van wien men tot JEZUS zeggen kan: „De van U geliefde is krank!" — Het is niet alleen de lijdzaamheid, ook de dankbaarheid maakt zijne legerstede gemakkelijk. De trouwe, wijze, en door een' Christelijken zin veredelde arts is hem dierbaar, als een echt navolger zijns Meesters, die het ganesche land doorging, goeddoende aan allen, en wien zoo vele kranken en droeven zegenden. De zorg, die hem oppast, de deelneming, die hem verkwikt, het bezoek, (niet de bezoeking) dat hem verblijdt, de godsvrucht, die voor hem bidt, zijn hem Engelen, die hem dienen, om zijns Heeren wil, die weet, dat zijn geliefde krank is. Op alles opmerkzaam, dat hem van zoo velen onderscheidt, dankt hij voor de minste leedverzachting, voor elke lafenis, aan Hem gedachtig, wiens

Digitized by Google

laatſte lafenis aan een kruis zure wijn, zoo bitter als alſem, was. De geliefde van JEZUS draagt, in eigen lijden, zijnen medemenſchen een hart vol liefde toe: zachtmoedig jegens hen, die hem dienen, gevoelig voor het kleinſte liefdebetoon, dankbaar aan zijne weldoeners, teederhartig jegens zijne vrienden, vergevensgezind jegens zijne vijanden, verzoenlijk jegens hen, die billijk over hem te klagen hebben, biddende voor allen, bijzonder voor hen, die in de naaste betrekking tot hem ſtaan; zoo lijdt hij, en JEZUS heeft hem lief. Waar hij kan, is hij nog nuttig; en zijne liefderijke waarſchuwingen, ernſtige opwekkingen en hartelijke vertroostingen getuigen, dat de liefde, in de ſchool van JEZUS geleerd, niet ſterft.

Van deze krankheid kan men zeggen, „zij is tot heerlijkheid Gods!" — Ik heb daarvan reeds het een en ander opgenoemd, en heb te uwer overtuiging weinig meer van noode te zeggen. „Hierin," zeide JEZUS, „wordt mijn Vader verheerlijkt, dat gij vele vruchten draagt." Hoe ſtrekken dan de, in den tegenſpoed wasſende, gezindheden des Christens jegens God en zijne medemenſchen Gode ter eere! Het is de kracht des Allerhoogſten, het is de rijkdom der genade Gods, die hier zigtbaar, luisterrijk blinkt. Het voorbeeld, in den tegenſpoed, bij het dreigen des gevaars gegeven, niet van eenen door ongeloof, ligtzinnigheid, roekeloosheid, trotschheid, gevoelloosheid ontedelden, maar door eenen Godvreezenden, ernſtigen, ootmoedigen, liefderijken, edelen mensch, is meer dan iets anders in ſtaat ter beſchaming, ter bekeering, ter opwekking, ter heiliging, ter vertroosting van anderen. De woorden, die het verlicht geloof, de vreugde in God, de hemelsgezindheid, de menſchenliefde, het geduld, in één woord, die het hart van den Christen ſpreekt in pijn en ſmart en nood, hebben ingang en gezag; en wie kan ze hooren, van gade of kroost, van vriend of maag, van armen en ſchamelen, zonder God te verheerlijken, en het Evangelie zijns Zoons te verheffen, en te wenſchen: „Leer mij, o God! hier

Digitized by Google

ſtreven naar dat echt Chriſtelijk leven, dat zulk een eind verwerft!"? Maar, ik moet meer zeggen. Voor welke weldaden de wijze Christen, die zich door dien verheven lijder der oudheid niet beſchamen laat, die tot zijne vrouw zeide: „Zouden wij het goede van God ontvangen, en het kwade niet ontvangen?" voor welke voorregten hij ook dankt in zijne ziekte, God wordt het allermeest verheerlijkt, en de genade onzes Heeren, door zijne loutering in de beproeving, door de ontwikkeling in het lijden van zijne vatbaarheid voor hoogere deugd, en voor de zaligheid en heerlijkheid der uitgelezenen onder de navolgers van Hem, die, het zwaarſte kruis gedragen hebbende, gezeten is aan de regterhand Gods in den hoogſten hemel. Het is vooral in ziekte, alsof de Hemelſche Vader zijn kind ter zijde roept, om het in ſtilte en afzonderlijk iets belangrijks te leeren; en het vindt niet zelden ſtof, om zijne goedheid op te merken, die het juist zóó terughield van een ongezien zedelijk gevaar, of genas van eene verkeerdheid, die ligtelijk tot eene hebbelijkheid had kunnen worden, of behoedde van verdriet of leed, waarin het zich anders, niet zonder ſchade, zoude hebben ingewikkeld gezien. Het is vooral in ziekte, dat zich de Godvreezende als een kind der Voorzienigheid gevoelen mag, die zich bijzonder met hem bemoeit. Hier is het eene, juist toen zoo welkome, ontdekking of ontmoeting; daar eene verraſſing, die zelfs het lijden vergeten doet; nu eene kleinigheid, of een zamentreffen van toevallige omſtandigheden, die eene noodige verzoeting of aangename vergoeding aanbrengt; dan eene verpoozing des leeds, of een hart en ziel verkwikkend genot, dat kracht vergaderen doet tot nieuwe proeven aan God en CHRISTUS; en wat kan ik niet al noemen, dat nooit meer, dan in tegenſpoed, het hart des Christens, die niet gelooft, dat er een haar van zijn hoofd valt zonder den wil zijns Vaders, opwekt, om God en den Heiland, door wien Hij alle dingen beſtuurt, te verheerlijken? Waarborgen, onderpanden zijn hem deze ondervindingen voor de beste uitkomst zijns lots.

Digitized by Google

En nu nog iets! Geeft zelfs de bedwelming, of verdooving van het leedgevoel, uit welke de kranke ontwaakt, stoffe, om zijnen God te verheerlijken, die het met het kwade maakt, dat het niet te zeer smarte; is de slaap, niet alleen om deszelfs invloed op het ligchaam, maar ook om de sterking en verkwikking van den geest, eene weldaad, voor welke de vriend van God Hem dankbaar prijst, die waakte, en zorgde, en hem een nieuw levensgenot bereidde; gedijt zelfs die slaap, zoo als in onzen Avondzang gebeden wordt, Gods naam tot eere, van wege de werkzaamheid in denzelven, waarvan de geest zich zonder schaamte bewust is, (om daarvan niets meer te zeggen) — wat is dat, dat in de pijn en benaauwdheid dikwijls juichen doet, en psalmen zingen in den nacht? Vanwaar die opgeheven moed en geestverrukking, die niet alleen het beklag des medelijdens stilt, maar „triomf!" roept, en troost: „ween niet over mij!" en welbehagen vindt in de beproeving, al ware 't nog meer? o, Verheerlijkt God en zijnen Zoon! Dat was de kracht van het Evangelie des eeuwigen levens! Dat is de verborgene vertroosting des Heiligen Geestes! „Het was mij," zoude de lijdende u zeggen, maar hij zwijgt hier liever, „het was mij, alsof de dood reeds mijne oogen gesloten had, en ik alzoo aanschouwer was van het, tot zoo lang, onzigtbare! Ik heb den hemel geopend gezien, en de vergelding der lijdzaamheid aanschouwd!"

Tweede Tusschenzang, GEZANG XLIII: 3. 4. 5.

De ziekte des genen, dien JEZUS liefheeft zoo als Hij LAZARUS liefhad, strekt tot heerlijkheid Gods en zijns Zoons, welke ook de uitkomst zij. Is zij niet tot den dood, en herstelling tot vorigen welstand, haar gevolg; het zij zoo, dat er van de tien, door JEZUS beweldadigden één slechts dankbaar terugkeerde, de van Hem geliefde deugdzame *kan* niet ondankbaar zijn. Hersteld naar het ligchaam, gevoelt zich ook zijn hart ver-

Digitized by Google

beterd. Als een gedenkteeken der almagt van God, maar ook als een toonbeeld zijner genade, die in CHRISTUS JEZUS is, en als een tempel des Heiligen Geestes, is hij opgerigt, den hemel tot vreugde, der maatschappije en der gemeente zijns Heilands tot sieraad, en ten zegen der betrekkingen, aan welke hij verbonden is. In het eenzame en met zijne dierbaren dankt hij Hem, die in den nood zijn Redder is geweest: hij draagt echter zorge, — o, laat ons dat opmerken! — dat zijne noch hunne dankbaarheid strijde met die bewijzen van onderwerping aan den wil van God, en van tevredenheid met zijne beschikkingen, waarvan zijne ziekte getuigenis gaf. En wordt voor zijne herstelling niet gebeden, alsof, bij langeren duur des lijdens, of wanneer hetzelve geëindigd ware in den dood, de liefde van God minder zoude geweest zijn. Zijn wij zulken, — en zijn we het niet, wat zijn, wat worden we dan? — die door JEZUS bemind worden, als zijne oprechte vrienden, dan zullen wij, verkort van ziekte of ander lijden, in de gezindheden onzer harten en in onze daden onze dankbaarheid betaan laten. Wij lezen in het Evangelie van MATTHEUS, H. VIII: 14, 15, dat JEZUS de schoonmoeder van PETRUS vond te bedde liggende aan de koorts, en Hij raakte hare hand aan, en de koorts verliet haar, en zij stond op, en diende Hem en zijne leerlingen. Ziet daar de dankzegging aan God en CHRISTUS! Hoort gij het wel, o Zusters! die, toen God u uit zorge en gevaar de hoogste, moeder-blijdschap bereid had; hoort gij het wel, allen, die ooit, uit krankheid aan de uwen wedergegeven, der gemeente verzocht, dat zij eene dankzegging voor u — waarom is dat niet altijd *met* u! — doen zoude, deze is de eenige Gode en CHRISTUS welbehagelijke dankzegging, door welke God en zijn groote Zoon verheerlijkt worden, aan welke men den Christen herkent: wij moeten opstaan, zoodra wij mogen, en begeven ons niet tot ledige beschiegelingen of uiterlijke pligtpleghingen, maar aan het werk, dat huisgezin, of maatschappij, of Christelijke gemeente van ons vordert. Als die moeder van

Digitized by Google

PETRUS, moeten we, zonder verwijl, CHRISTUS dienen, dat is God, die zich in Hem openbaart en door Hem werkt. En wat is dat nu? Het is, uit liefde tot God en den Heiland, en uit menschenliefde, — zij diende Hem en zijn gezelschap — de pligten vervullen, die onze stand en betrekking ons opleggen. Deze is de godzaligheid, deze de ware vroomheid, deze de voorbereiding voor den hemel, deze de zuivere en onbevlekte Godsdienst, die voor God, onzen Vader, geldt.

Dan strekt de ziekte tot heerlijkheid Gods en zijns Zoons, wanneer de hersteldе met meerderen ootmoed, liefde en ijver, met meerdere bedachtzaamheid en getrouwheid, naar Gods wil en ten nutte van anderen, den tijd besteedt, dan ooit te voren; het gevoel zijner sterfelijkheid en onsterfelijkheid, zijne hemelsgezindheid, zijne zelfverloochening blijkt door het lijden te zijn bevorderd: hij is wijzer, edeler, nuttiger geworden. Dagelijks ontwaakt hij met de vraag: „Wat wilt gij, Heer! dat ik doen zal?" en aan het antwoord, dat hem God in zijn woord, in het geweten, en in het lot des dankbaren geeft, bewijst zijn ganfche gedrag gehoorzaamheid. Hij herroept zich bij elke aanleidende gelegenheid, somtijds plegtig, opzettelijk en op bepaalde tijden, het afgewende gevaar, den opgeheven kommer, de ondervondene gebedsverhooring, de wedergekeerde vreugde, en tot heerlijkheid van God en zijnen Zoon heeft zijne ziekte gediend. Zorgende, dat zijne laatste dagen de heiligste en nuttigste zijn, wijdt hij zijn ganfche leven aan God en den Verlosser toe, volmaakt zich dagelijks door oefening des verstands, veredeling des harten en werkzaamheid voor anderen, en zijn laatste adem is, gelijk zijn voorbeeld was, verheerlijking van God en den Heiland, aanprijzing der vriendschap met den Zoon van God.

Één eindigt onze ziekte, zoo het Gode behaagt ons een ziekbed te geven; één eindigt ons aardsche leven, gelijk reeds dat van zoo velen, in den dood. Zoude ik mij dat einde van zoo menig nuttig leven niet herinneren op dezen dag, en met de gemeente, voor welke ik

Digitized by Google

gespaard werd; heden, nu ik tot mijn openbaar werk mag wederkeeren, de gedachtenis niet vieren des doods eens voorgangers, die hier eenmaal zoo nuttig was? Thans elf jaren geleden werd die dood van dezen leerstoel voor het eerste bekend gemaakt, die 's daags te voren, zoo onverhoeds, den edelen man in zijne nutte werkzaamheid elders wegnam. Ach! dat zich met die herinnering ook de rouw vereenigen moet over den onlangs ontslapen zoon, die hem in den dienst des Evangelies navolgde, en ook zoo onverhoeds werd afgesneden! . . . . Doch, bedwing u, mijn harte, en spare ik de aandoeningen van hen, die zoo veel in hem verloren! — Wat zullen wij nu daarvan zeggen, Broeders en Zusters! als iemand, wien JEZUS liefhad, sterft? Gedenken wij aan MARTHA en MARIA. De dood haars broeders strekte immers tot heerlijkheid van God en zijnen Zoon, en die dood was het einde zijns lots niet. „Uw geliefde zal weder opstaan," zeide JEZUS, en Hij wekte hem op. Zult gij zeggen: „Ik weet, dat hij zal opstaan ten laatsten dage," ik laat u het antwoord van JEZUS hooren: „Ik ben de opstanding en het leven. Die in mij gelooft, zal leven, al ware hij ook gestorven, en een ieder, die in mij gelooft, zal niet sterven in eenwigheid. Gelooft gij dat?" — Zoo heft dan uwe hoofden op, en treurt niet als zij, die geene hope hebben! Weet gij, wanneer uw ontslapene rijp is voor de gehéele herstelling zijner natuur? Of zouden wij de wederkeering, voor eene wijle tijds, van LAZARUS tot zijne zusters de grootste weldaad achten, door JEZUS met zijne opwekking bedoeld, en wenschen onze zaligen herwaarts terug? Dit ware althans geene liefde tot hen. Zij hebben het eindeloos beter. Hun sterven was gewin, en God en JEZUS werden er door verheerlijkt. De nagedachtenis huns voorbeelds, de, meer nog dan in hun nederig leven, na hun verscheiden ons geblekene bewijzen hunner godsvrucht, de zorge Gods, voor hunne achtergelatenen betoond, de vruchten, die moeten en kunnen ontwikkeld worden door de beproeving van hen, die door hun sterven bedroefd zijn, — dit alles, en hoe vele ondervindingen

Digitized by Google

niet; nadat zij de oogen sloten! het strekt alles tot heerlijkheid Gods en van zijnen Zoon.

Broeders en Zusters! heiligen en troosten wij ons! Zóó geleefd, gewerkt, geleden en gestorven, dat ook dit het einde onzes lots zij! Amen.

Nazang, GEZANG LXV: 1. 5. 6.

TREFFEND VOORBEELD DER VERBAZINGWEKKENDE KRACHT VAN HET VENIJN DER RATELSLANGE.

(Uit eene Memorie, ingezonden bij de Koninklijke Societeit van *Edinburg*, door den Heer AUDUBON, een *Amerikaansch* Natuurkundige.)

— Lang, ja misschien eindeloos, beschouwt het venijn der Ratelslang deszelfs doodelijke eigenschap; gelijk de volgende daadzaak, welker volkomene echtheid door authentieke getuigenissen is gewaarborgd, kan bewijzen.

In een distrikt in het hart van *Pensylvanië*, werd een pachter, terwijl hij zijne velden doorkruiste, ten tijde van den oogst, door zijne haars heen, in het been gebeten door eene Ratelslang, zonder dat hij zulks had opgemerkt. Het indrukſel van den tand was zoo flaauw, dat de man, wanende dat hem een doren had geprikt, er geen acht op sloeg. Maar, in zijne woning terugkeerende, maakten geweldige maagpijnen en stuipachtige brakingen binnen weinige uren een jammerlijk einde aan zijn leven. — Een jaar na dit voorval trok zijn oudste zoon 's vaders laarzen aan, ten einde zich naar eene naburige kerk te begeven, en hield dit schoeisel aan tot des avonds. Bij het uittrekken dacht hem eene ligte kwetsing aan het eene been te voelen; hij wreef die plaats herhaalde malen met zijne hand, terwijl hij er met zijne vrouw over praatte, als iets, waarvan hij de oorzaak niet konde gissen. Zich ter ruste begeven hebbende, deden geweldige pijnen hem, na verloop van eenige uren, ontwaken; alle zijne ledematen werden koud; herhaalde bezwijmingen volgden elkander spoedig, en de dood overviel hem, eer men eenige hulp konde erlangen. — Deze

Digitized by Google

belde voorvallen, onder dezelfde omſtandigheden, wekten wel bevreemding, maar deden nog geen licht opgaan over derzelver noodlottige oorzaak. Eindelijk helderde een nieuw onheil het tot dusverre onverklaarbare geheim op. Eenigen tijd daarna, namelijk, verkocht de weduwe het lijfstoebehooren van haren man. Een der broeders van den overledene, niet willende, dat de laarzen, door zijnen vader en broeder gedragen, in vreemde handen overgingen, kocht dezelve. Na verloop van (zoo mijn geheugen mij niet bedriege) volle twee jaren paste hij het vaderlijk ſchoeiſel eens aan. Bij het uittrekken voelde hij desgelijks een krabben aan het been, en de weduwe, daarbij tegenwoordig, herinnerde zich nu, dat haar man, ten dage zijns overlijdens, hetzelfde had ondervonden. Deze ontdekking belette echter den onbedachten jongman niet, gerust naar bed te gaan, ondanks de beden en den angst der zijnen; maar dezelfde ſmarten kwamen, en eindigden, even als de beide vorige keeren, in den dood des lijders. — Het geval maakte gerucht. Een Geneesheer, deswege onderrigt, begaf zich naar dat oord, won verdere narigten in, ondervroeg de vrienden en familie der drie ſlagtoffers, en de heilloze laarzen werden hem vertoond. Dezelve met de uiterſte oplettendheid onderzoekende, vond hij in eene derzelven de punt eens tands van de Ratelſlang, in het leder gedreven; zij ſtak even naar binnen uit, en was natuurlijk tot duslange niet opgemerkt. Ten einde zich te vergewisſen, of eene ſchijnbaar zoo geringe oorzaak de ware bron des kwaads ware, nam hij zeer voorzigtig den tand weg, en prikte er den ſnuit van een' hond mede; het beest ſtierf, onder dezelfde verſchijnſelen.

Men weet, dat de Ratelſlang hare giftanden kan intrekken, even als de kat hare klaauwen; eene eigenſchap, haar gemeen met alle venijnige ſlangen, en zelfs met eenige ſoorten van visſchen. Dit geduchte wapen is enkel verdedigend; maar het dier bepaalt zich geenszins tot het bijten van zijnen vijand; met open muil en uitgeſtrekte tanden beſpringt het, met de ſnelheid van een' pijl, hem met meer dan twee derden van zijn ligchaam, en treft ten

Digitized by Google

zelfden tijde, dat het zijn moordend vocht in het vleesch ſpuit. De *Oſagen* hebben mij verzekerd, dat de ſlag eener groote ſlang een' man ter aarde werpt. De beet dezer dieren dringt zeer diep door, en hunne tanden worden noch door de kleeren, noch zelfs door dik leder geſtuit. De wonde is doodelijk, wanneer het geneesmiddel een oogenblik wordt verſchoven. De inboorlingen kennen er ſlechts één, en dit is zeer pijnlijk: het gebeten deel af- of uitſnijden, en de wond uitbranden; maar een oogenblik verwijls, en het is te laat. Het ſchijnt, dat de hoeveelheid des ingebragten venijns is af te meten naar de diepte der wonde, en bij gevolg naar de kracht van het dier en den trap zijner woede. Men heeft beweerd, dat der ſlangen vleesch het beste tegengif zou zijn; doch men heeft ſinds lang deze meening opgegeven, nadat men getuige is geweest van het verſchrikkelijk lijden en den haastigen dood dier Ratelſlangen, welke men dwong zichzelve te bijten met hare eigene tanden. Derzelver venijn kan vrij ver worden uitgeworpen. Een dier kruipende ſchepſelen, in eene ijzeren kooi opgeſloten, en getergd, beet met zoo veel gewelds in de traliën, terwijl het den muil opende en zijne ſchrikwekkende tanden liet zien, dat de droppels, uit de punt derzelven geſpoten, op den afſtand van verſcheidene voeten, zeer digt bij mij nedervielen.

Het boven verhaalde voorval doet vermoeden, dat de *Amerikaanſche* wilden de zaak niet geheel overdrijven, wanneer zij verzekeren, dat de pijlen, gedoopt in het venijn der Ratelſlange, gedurende eeuwen een' onvermijdelijken dood aanbrengen.

Digitized by Google

DE OMSTREKEN VAN ARNHEM EN NIJMEGEN.

Door

W. H. WARNSINCK, BZ.

Bekwame mannen en geoefende pennen hebben ons het ſchoon van *Gelderland* en de omſtreken van *Arnhem* en *Nijmegen* beſchreven. Leest men die beſchrijvingen, zonder de genoemde oorden te bezoeken, dan rijst welligt bij ſommigen gereedelijk de verdenking, dat de bedoelde ſchrijvers hier of daar de door hen hooggeroemde ſtreken met een poëtisch vergrootglas zullen beſchouwd hebben, en men is gereed, het een en ander van hunne berigten, als overdreven, af te tarren; maar, begeeft men zich op weg, bezoekt men de door hen geſchetſte oorden, o! hoe plat-prozaïsch wordt dan de meest-dichterlijke beſchrijving! Men heeft geen oog, om dezelve te lezen, en legt ze nevens zich neder, om des te meer te genieten.

Gelukkig zij, die reizen *kunnen;* gelukkig zij, die reizen *willen;* maar gelukkiger zij, die dit kunnen en willen, en er tevens bij *genieten.* Ik had *Braband* doorkruist, en het natuurſchoon aan de boorden der *Schelde*, der *Sambre* en *Maas* bewonderd: en echter ſchonken *IJſſel-*, *Rijn-* en *Waal*-ſtroom, ook bij vergelijking, mij de reinſte genoegens; genoegens, boven alle beſchrijving verheven. Ja, ons Vaderland is ſchoon! Dat de *Duitſcher* en *Zwitſer* op zijne bergen en *gletſchers* roeme, en ons uittarte, om de wedergade der *Nasſauſche* boſſchen en der watervallen van *Schafhauſen* te leveren; met eene krachtige ſtem mogen de valleijen van *Arnhem* aan de bergen van *Nijmegen* toeroepen: „ Ook wij zijn ſchoon."

Ik wil niets beſchrijven; om de zeer eenvoudige en voor alles voldoende reden, dat ik niet beſchrijven *kan*, wat boven alle beſchrijving verheven is; maar ik mag

Digitized by Google

toch aan *Duitschland* en *Zwitserland* wel toeroepen: „ Vergunt aan mijn Vaderland, aan mijne vaderlandsche bergen, dalen, bosschen, beken en stroomen, een plaatsje in het gebied van het schoone; ten ware gij alleen het verhevene, ten koste van het schoone, mogt willen verheffen!"

De Kunst heeft, vooral in de streken van *Arnhem*, veel gedaan; en dikwerf riep ik, met een' weinig bekenden Dichter, uit:

Verrukking grijpt ons aan, waar wij aanschouwend treden;
Hier bood Natuur de Kunst, de Kunst Natuur de hand;
't Is all' betoovrend schoon. Hier, broeders! is het Eden
Van 't heerlijk *Gelderland!*

Maar, wat zou de Kunst hier hebben kunnen verrigten, indien de Natuur haar de grondstoffen tot eene heerlijke schepping niet overal in de ruimste mate geschonken had? Die trotsche bergkruinen, die nederige dalen, die ruischende beken, die schaduwrijke bosschen, die uitgestrekte vergezigten zijn werken der Natuur. Die weg naar gindsche hoogte, dat afhellend pad naar dit eenzame dal, deze waterleiding, die zich eindelijk, met een' aanmerkelijken val, in de diepte stort, deze groepen van dennen, olmen en eiken, mogen u de hand der Kunst doen herkennen; wat zou die hand, zonder de Natuur en hare wonderen, geweest zijn?

Hoe menig genoegelijk uur bragt ik, aan de hand der liefde en der vriendschap, in de omstreken van *Arnhem* door! Hoe onwillekeurig riep ik dikwerf, met den zoo aanstonds aangehaalden Dichter, uit:

Van dit gebergt' gezien, hoe grootsch valt daar het water,
Door 't licht der zon bestraald, met murmelend gekiots!
Ziet, broeders! in dien glans, en hoort, in dat geklater,
De liefde en grootheid Gods!

Hier, bij de stille cel des pelgrims neêrgezeten,
Of, bij dien waterval, die stroomen nedergiet,
Zou 'k eer en rang en schat, ja al wat is vergeten;
Alleen Gods liefde niet.

Digitized by Google

Nu en dan en door dezen en genen werd mij de opmerking gemaakt: „ Hier, dunkt ons, moeten aan een' Dichter de toonen als van zelve ontvloeijen!" „ Maar dan was mijn ernſtig antwoord altijd: „ Hij, die wagen durft dit ſchoon te bezingen, verdient den naam van Dichter niet: de ware Dichter kan hier ſlechts aanſchouwen, gevoelen, zwijgen, nederknielen, en driewerf gelukkig voor hem, wanneer hij, in ſtede van zingen, aanbidden *kan!*"

Nimmer zal ik, onder meer andere heerlijke vergezigten, die van den dusgenoemden *Oſſenberg*, op *Beekhuizen*, en van *Rhederoord* vergeten; nimmer de aanblik van het romaneske *Kamerdal*, op het eerstgenoemde landgoed, uit mijn geheugen worden uitgewischt. Wie hier om zich henen blikt, en dan niet gevoelt, dat de Hemel hem nader komt, zal het nergens, ook niet op de toppen der *Alpen*, gevoelen! De Natuur is dood voor hem.

Het is zoo, niet altijd heeft de hand der Kunst, in de omſtreken van *Arnhem*, de werken der Natuur verfraaid, en hier en daar hebben hoogmoed en trots ſchatten verſpild aan het daarſtellen eener kinderachtige prachtvertooning. Maar hoe gemakkelijk valt het, indien men ſlechts wil, de oogen van dit flikkerend klatergoud af te trekken, en den blik te vestigen op dat eenig en duurzaam ſchoon, hetwelk altijd ſchoon blijft; mogen ook de menſchen veranderen, de ſmaken verwiſſelen, de geſlachten wegkwijnen, en de eeuwen verouden! Eenmaal ſtorten die prachtige gebouwen, die kostbare waterwerken en grotten in puin; maar nog in ver verwijderde eeuwen zullen de *Oſſenberg* en het *Kamerdal* in iedere wordende lente met nieuwe ſchoonheden pralen, en oog en hart treffen, roeren, verteederen en verrukken.

Minder, dan in *Arnhems* bekoorlijken omtrek, heeft de Kunst haar gebied in de verrukkende omſtreken van *Nijmegen* uitgebreid, en die heerlijke oorden ſchijnen hierbij meer gewonnen dan verloren te hebben. Gaarne laat ik aan de bewoners der beide genoemde ſteden de vrijheid, en, des noods, het regt, zich om ſtrijd te

Digitized by Google

verheffen op de heerlijke tooneelen, die beider vesten omringen; ik begeer aan geen van beide den voorrang te ſchenken, en de lagchende boorden van *IJſſel* en *Rijn* zijn voor mijn hart even dierbaar, als die van den ſnelvlietenden *Waal*-ſtroom. Maar niemand zeker zal ontkennen, dat het eigendommelijk natuurſchoon in de ſtreken van *Nijmegen* meer onveranderd is behouden gebleven. Hier toch ontdekken wij geenszins die trotſche kasteelen, die prachtige landhuizen, die kunſtige en kostbare grot- en waterwerken, waarop de omtrek van *Arnhem* ons oog vertoeven doet: neen, alles is hier meer in het eenvoudig gewaad der Natuur getooid; en, verſchijnt zij ſoms ongehavend en woest voor onze blikken, ook bij dat woeste en ongehavende roepen wij onwillekeurig uit: „Wat is dat ſchoon!"

Ook hier *kan* en *mag* ik niets beſchrijven; maar hem prijs ik gelukkig, die de bergen van *Ubbergen* en de valleijen van *Beek* bezoeken mogt; en wat ik eenmaal, op eene wandeling van *Berg en Daal* naar den zoogenaamden *Duivelsberg*, en terug langs het *Filozofenpad*, genoot, kan ik onder geene woorden brengen. Bij die groote, heerlijke, majestueuze werken der ſchepping, bij dat verbazende en onbegrensde, gevoelt de ſterveling zich te klein en te nietig, om dat grootſche, verhevene en ſchoone, met ſtamelende klanken, te willen of te kunnen verheffen.

Zonderling is de werking der ſchoone Natuur op het gemoed van den gevoeligen mensch. Naauwelijks rust onze blik op hare veelvuldige en eigendommelijke ſchoonheden, of ons genoegen gaat in bewondering, onze bewondering in hooge verrukking over. Wij aanſchouwen, gevoelen, bewonderen, door hooge geestdrift bezield; maar indien, bij het ſmaken van elk ander genoegen, de gewaarwordingen des harten zich doorgaans in een' vloed van woorden ontlasten; *hier*, bij de beſchouwing van Gods heerlijke werken, kan het ontwaakt gevoel alleen door blikken en tranen zich kenbaar maken, en een veelzeggend zwijgen wordt onze meestwelſprekende taal. In-

Digitized by Google

tusschen schijnt mij de verklaring van dit zonderling verschijnsel niet moeijelijk te zijn. Onze ziel ontwaart, in zulke schoone, plegtige en heilige oogenblikken onzes levens, bij de beschouwing van Gods gadelooze werken, een opgewekt en rein gevoel voor het bovenaardsche en hemelsche; het stoffelijke verbindt zich, schier onwillekeurig, aan het onstoffelijke, het aardsche aan het hemelsche, het zinnelijk schoon aan zedelijke schoonheid, het vergankelijke aan het eeuwige, de schepping aan den Schepper! Nu gevoelen wij ons als *een druppel aan den emmer, een stofje aan de weegschaal*, en kunnen slechts stamelen: *God is groot, en wij begrijpen Hem niet!*

Van zulke gewaarwordingen, gedachten en gevoelens werd ik dikwerf doordrongen, bij het doorwandelen der heerlijke streken van *Ubbergen* en *Beek*. Wij vinden hier minder prachtvertoon der menschelijke Kunst; maar des te meer Natuur, in hare gadeloos eenvoudige schoonheid. Niet zelden worden wij verrast door partijen, die, onwillekeurig, het gevoel voor het verhevene in ons binnenste opwekken; en wij herhalen de woorden van den reeds aangehaalden Dichter:

Och! mogt ik, stil te vree, toch dikwerf hier gaan dwalen,
Gelijk dit beekje vloeit, zoo effen, kalm en glad!
'k Verruilde mijn geluk, deez' bosschen, bergen, dalen,
Voor eer noch Vorstenschat.

De omstreken van *Arnhem* en *Nijmegen* kunnen alzoo veilig met elkander om den prijs der schoonheid wedijveren. Bij onderlinge vergelijking ontdekken wij, hier zoo wel als daar, geheel eigene voortreffelijkheden, en wijzen wij, beurtelings, de kroon aan *IJssel*- en *Waal*-stroom toe. Hier toeft ons het schoone en bevallige, daar het stoute en treffende; hier bekoort ons het welgeordende, offchoon geenszins door stijfheid ontsierde, daar verrukt ons eene schijnbare wanorde, doch die zich, in betrekking tot het geheel, in de schoonste harmonie oplost; hier verrast ons het meer gewone in aanschouwen en ervaren, daar weder worden wij door het Romantische

Digitized by Google

van het oord diep getroffen; hier, eindelijk, ſpreekt de Natuur tot ons in verheven proza, daar wordt elke klank de welluidendſte poëzij. Wie zal hier, bij uitſluiting, verkiezen? wie verwerpen? Beide, bekoorlijke ſtreken van *Arnhem* en *Nijmegen!* beide verdient gij de kroon, die gij draagt.

Wel hem, die, in zoet gevoel verloren,
Langs de toppen van uw bergen dwaalt,
En den dag aan de oosterkimm' ziet gloren,
Die 't verſchiet met gouden glans omſtraalt!
Zalig hij, die, in uw ſchoone ſtreken,
Onder 't lommer van uw wouden zit!
Zalig, die, bij 't ruiſchen van uw beken,
HEM, DIE IS, nabij voelt en aanbidt!

Wel hem, die, wanneer, aan 's hemels zalen,
Cinthia met ſtillen luister gloort,
In het plegtig donker van uw dalen,
't Rollend lied van Filomele hoort!
Zalig, die, bij 't ſuizen der abeelen,
Zacht bewogen door den avondwind,
Zich de borst door rein genot voelt ſtreelen,
Zich, als kind van God, gelukkig vindt!

Wel hem, die, bij 't hecte middaggloeijen,
Moê gedwaald, vernieuwde kracht behoefr;
Daar, waar wellen — daar, waar beken vloeijen,
Aan haar groene klaverboorden toeft!
Zalig, wien 't genot, hem hier gegeven,
't Ligchaam ſterkt en ook den geest verkwikt;
Die dan, vrij van wroeging, op dit leven,
Rustig op de donk're toekomst blikt!

Wel hem, die, bij 't ongeſtoord genieten,
't Oog door 't ſchoon der ſchoonſte ſtreken weidt;
Dwalen laat, bij 't wisſ'len der verſchieten,
Langs onmeetb're kimmen uitgebreid!
Zalig hij, die dan zijn' ſtand en waarde,
Zijn beſtemming en zijn grootheid voelt;
Hooger blikt, dan de omkreits van deze aarde,
En op 't eeuwige, onbegrensde doelt!

Digitized by Google

'k Heb dien wellust onvermengd genoten,
Rein en zalig, in de ziel verrukt;
Maar de vreugd, die mij is toegevloten,
Wordt door klank noch toonval uitgedrukt.
Gelderland! ik kon de weelde smaken,
Die gij mild en rijk en gaadloos biedt;
Nog voel ik voor u mijn' boezem blaken;
Maar — u waardig zingen, kan ik niet!

IETS OVER DE LEVENSVERZEKERINGEN.

Door

Jr. Mr. F. E. BERG VAN MIDDELBURGH,

Advocaat te Amsterdam.

De wetenschap der verzekeringen schijnt onder de uitvindingen van latéren tijd te behooren, en aan de ouden ten eenemale onbekend geweest te zijn.

Eenige geleerden hebben wel gemeend, in de schriften van LIVIUS, SUETONIUS en CICERO, en in zekere plaats van ULPIANUS, de sporen van contracten van verzekering te ontdekken; doch zij hebben misschien meer uit eene te ver gedrevene liefde voor de oudheid, dan wel op grond eener gezonde uitlegkunde, dat gevoelen omhelsd. Het beginsel, waarop die contracten steunen, moge aan de ouden niet geheel vreemd geweest zijn, de geschiedenis levert geene de minste bewijzen voor de stelling, dat zij dergelijke contracten zelve zouden gekend en aangewend hebben. Daarenboven bereikten ook de scheepvaart en handel der *Phenicièrs*, *Carthagers*, *Grieken* of *Romeinen* nimmer zoodanige uitgebreidheid, en waren die althans niet van dien aard of aan zoo groote gevaren blootgesteld, dat zij verwaarborging tegen mogelijke verliezen onmisbaar behoefden.

De eerste contracten van verzekering zijn nogtans allerwaarschijnlijkst tegen zeegevaar aangegaan, en worden vrij algemeen geacht, omstreeks de XII of XIIIde eeuw, hunnen oorsprong te hebben ontleend aan *Italië*. Mr. C. BACKER (*Disertatio de periculo quod assecuratoris est*, Groning. 1821) heeft beweerd, dat de eere dezer uitvinding aan ons vaderland behoort te worden toegekend.

Digitized by Google

Nadat de leer der kansrekeningen, waarvan die der verzekeringen een uitvloeisel is, zich meer en meer ontwikkeld had, en door de ondervinding steeds op volmaakter grondslagen was gevestigd, is men begonnen dezelve toe te passen op alle voorwerpen en gebeurtenissen, waarop de onbestendigheid der fortuin haren invloed ten nadeele van 's menschen welvaart konde uitoefenen. Eindelijk hebben zich de verzekeringen niet meer bij uitsluiting tot den handel en het behoud van eigendommen en bezittingen bepaald; maar zelfs het menschelijke leven heeft de aandacht der verzekeraars tot zich getrokken. De wisselvalligheid der welvaart van huisgezinnen, wier bestaan van het leven van éénen enkelen mensch afhankelijk was, bragt natuurlijk op de gedachte, om eenigen waarborg te zoeken tegen den slag, welke dezelve vroeg of laat treffen moest; en zie daar de waarschijnlijke oorsprong van verzekeringen op het menschelijke leven, als een middel, door hetwelk eene zekere geldelijke schadeloosstelling, zoo veel mogelijk tegen armoede of verval waarborgende, verzekerd werd aan hen, die, door het verlies van eenen echtgenoot, vader of steun, zich daarmede te voren onvermijdelijk bedreigd zagen.

Eene levensverzekering, of eene verzekering op het leven van een' mensch, is een contract, waarbij de verzekeraar, voor eene zekere somme gelds, geëvenredigd aan de jaren, de gezondheid, het bedrijf en andere omstandigheden van den persoon, wiens leven het onderwerp der verzekering uitmaakt, en te voldoen in ééns of bij jaarlijksche termijnen, zich verbindt, om, na deszelfs dood, aan den persoon, ten wiens voordeele de polis is gesteld, of diens regtverkrijgenden, te betalen eene zekere somme gelds in ééns, of eene daaraan geëvenredigde rente.

Het volgt uit den aard der zaak, dat deze som of rente, hoezeer met den inleg, in ééns of bij termijnen betaald, in zekere verhouding staande en daarop berekend, dezelve echter, op zichzelve genomen, verre te boven gaat.

De eigenlijke levensverzekeringen kunnen op velerhande en zeer onderscheidene wijzen geschieden, doch schijnen hoofdzakelijk verdeeld te moeten worden in die, welke worden aangegaan voor het geheele leven, en in de zoodanige, waarbij een bepaald tijdstip wordt vastgesteld.

In het eerste geval wordt de bepaalde som of rente aan de regthebbenden uitbetaald, na den dood van den verzekerden,

Digitized by Google

wanneer die ook mogt voorvallen. Bij de laatstgemelde verzekering, daarentegen, komt men overeen, dat die som of rente alleen dàn zal worden voldaan, wanneer de verzekerde persoon vóór zeker vastgesteld tijdstip, of binnen zeker bepaald getal jaren, sterft. Overleeft hij dat tijdstip, alsdan is de verzekeraar van zijne verpligting bevrijd, en hij behoudt den betaalden inleg, of de reeds ontvangene premiën, voor zich.

Beide deze verzekeringen kunnen geschieden op het lijf van een' derden, zonder dat zulks eenige verandering veroorzake in den aard of de voorwaarde van het contract. Sommige verzekeringsmaatschappijën gaan echter eene zoodanige overeenkomst niet aan, ten zij de persoon, welke de verzekering neemt, uitdrukkelijk bewijze, dat hij bij het leven, hetwelk hij verlangt te doen verzekeren, een belang heeft, eenigermate geëvenredigd aan de verzekerde som.

Men kan almede op twee of meer levens te zamen eene verzekering nemen. Zoo kunnen b. v. twee echtgenooten of vrienden op hunne vereenigde levens eene kapitale som of eene rente doen verzekeren, ten voordeele van den langstlevenden van hen beiden.

Tot de levensverzekeringen behooren indirect ook de uitgestelde lijfrenten. Dit is eene soort van contracten, waarbij eene zekere som of rente wordt verzekerd tegen een bepaald tijdstip. Komt de verzekerde persoon vóór hetzelve te overlijden, alsdan is de verzekeraar, met behoud der hem reeds verstrekte gelden, van de uitbetaling der bedongene som of rente ontslagen. Ook dit contract kan op het hoofd van derden genomen, en op verlerhande wijzen toegepast worden. Zoo kan men b. v. aan kinderen, tegen den tijd dat zij de maatschappij zullen intreden, eene zekere somme gelds verzekeren, om hun alsdan te dienen tot het verkrijgen van een bestaan; zoo kunnen weinig bemiddelde ouders aan hunne dochters, tegen den tijd harer huwbaarheid, een zeker uitzet verschaffen.

Wanneer men overweegt, dat weldadigheid en overleg karaktertrekken zijn, welke onze natie steeds op de edelste wijze kenschetsten; wanneer men bedenkt, hoe spoedig steeds de spaarzaamheid onzer landgenooten tot eene liefdadige weelde overvloeg, als het er op aankwam om wèl te doen; wanneer men, eindelijk, het aantal van liefdadige inrigtingen gadeslaat, welke van oudsher onder ons gevonden werden,

Digitized by Google

het zij ter nuttige opleiding van weezen, of tot verzorging van den behoeftigen ouderdom, — alsdan zal men wel niet kunnen betwijfelen, of maatschappijen van levensverzekering zijn inrigtingen, voor onzen landaard bij uitstek geschikt.

De verklaring, welke wij zoo even van de levensverzekeringen gegeven hebben, kan daarenboven ten bewijze dienen, dat derzelver doel nuttig en heilzaam, derzelver strekking prijzenswaardig en zedelijk is. Terwijl gewone lijfrenten en zoogenaamde tontinen, hoezeer dan in sommige gevallen nuttig, meestal en hoofdzakelijk eigen belang ten doel hebben, en maar al te dikwerf het uitvloeisel zijn van een lakenswaardig zelfbejag, worden levensverzekeringen, daarentegen, meestal aangegaan uit zorg voor het aanhoudende welzijn van anderen. Zelfs zijn zij voor de meeste menschen slechts verkrijgbaar door opofferingen, van welke deze zelve nimmer de vruchten smaken.

Die alles tot zichzelven terugbrengen en eigen genot tot het hoofddoel hunner handelingen hebben gesteld, zullen dus in deze inrigtingen wel niet veel heils zien; maar een zorgvuldig echtgenoot en teeder vader, die zijn huisgezin door eigen arbeid en verdiensten onderhoudt, en vreest, dat een ontijdige dood of andere omstandigheden hem zullen beletten, hetzelve genoegzame middelen van bestaan na te laten, deze zal zich gewis gaarne eenige opofferingen getroosten, ter verkrijging van eenen waarborg, dat zij, die hem lief zijn, ook na zijn afsterven, voor armoede en verval zullen bewaard worden. De zoodanigen zullen jaarlijks gaarne een gedeelte van hunne verdiensten afzonderen, om, het zij de Voorzienigheid hun een lang leven vergunne, het zij dezelve hen vroegtijdig van naauwe betrekkingen affcheide, aan dezen het bezit te verzekeren van eene somme gelds, welke zij misschien op geene andere wijze, met zekerheid, in tijds zullen kunnen opleggen.

Het ligt dan in den aard dezer inrigtingen, dat zij bij uitnemendheid dienstig zijn voor de zoodanigen, welke tot den middelstand der maatschappij behooren, wier grootste bezittingen in eigene nijverheid en aanhoudende werkzaamheid bestaan; voor hen, wier inkomen van hun leven afhankelijk, en meestal niet groot genoeg is, om, bij de wisselvalligheid van hetzelve, eene andere wijze van verzorging hunner nablijvenden toe te laten. Hier mogen wij ook de geestelijkheid noemen; hen, die in krijgsdienst zijn; stedelijke of lands-amb-

Digitized by Google

tenaren, en zoo vele anderen, voor wier weduwen of kinderen wel reeds eenigermate, door het inhouden van een gedeelte hunner bezoldiging, of langs andere wegen, gezorgd wordt, doch meestal niet in die mate, dat het nagelaten huisgezin, immers wanneer het maar eenigzins uitgebreid is, daardoor alleen, naar den stand, welken het in de maatschappij bekleedt, kan blijven voortleven. Vooral, echter, moet men hier aan het groot getal denken van diegenen, welke, zonder het bezit van kapitalen, van den handel hun bestaan erlangen, en aan eene menigte lieden, die door de uitoefening van eenig ambacht hun gezin verzorgen: want de zoodanigen missen voor hunne nablijvenden zelfs den geringen steun, waarvan wij zoo even gewaagden. Levensverzekeringen zijn ook voor hem nuttig, die met de zijnen van een vruchtgebruik bestaat, hetwelk bij zijn' dood ophoudt, of voor iemand, welke genot heeft van eene lijfrente op het leven van een ander. Zij kunnen den eerlijken schuldenaar dienen, die wanhoopt, zekere schuld, door zijne spaarzaamheid, bij zijn leven doit geheel te kunnen afdossen. En meer voorbeelden zullen wij hier wel niet behoeven bij te voegen. Na het gezegde zullen zoo vele standen en omstandigheden, als buiten de opgenoemde bestaan, hier ligtelijk hunne plaats vinden, en de verschillende soorten van levensverzekering op hunne noden weten toe te passen.

Natuurlijk zal voor hen, met wier belangen de onderwerpelijke inrigtingen strooken, en juist daarom, de eerste bedenking zijn, of de beginselen en berekeningen, waarop de theorie der levensverzekeringen gegrondvest is, met de noodige juistheid bepaald zijn, en of de kansrekening, op het menschelijke leven toegepast, reeds tot genoegzame volmaaktheid is gebragt, om den verzekerden een' volledigen waarborg op te leveren voor de doelmatigheid en zekerheid der contracten zelve, en voor de innerlijke deugdelijkheid der inrigtingen, welke daartoe de gelegenheid aanbieden. Deze toch zijn in de eerste plaats afhankelijk van de juistheid der theorie, welke zij tot grondslag hunner werkzaamheden hebben aangenomen.

De pogingen, zoo het schijnt, allereerst en vooral van *Hollandsche* geleerden, opgevolgd door die van vele andere in *Engeland*, *Frankrijk*, *Zweden* en *Duitschland*, en de ondervinding, verkregen door het toepassen hunner waarnemingen en theoriën bij de verschillende inrigtingen van levensver-

Digitized by Google

zekering, reeds ſedert den jare 1706, vooral in *Engeland*, beſtaande, mogen, op gezag van deskundigen, met grond doen verzekeren, dat de wetenſchap in dit vak eene genoegzame hoogte heeft bereikt, om daarop, met vertrouwen, ſpeculatiën in werking te brengen.

Door de aanhoudende waarnemingen, gedaan en aangewend op verſchillende plaatſen, en gekuischt door eene langdurige ondervinding, beſtaat thans geenszins zoo veel zwarigheid meer, als men er te voren in vond, om, naar goede gronden van waarſchijnlijkheid, den vermoedelijken aanſtaanden duur des menſchelijken levens, voor iedere kunne en op ieder tijdſtip van hetzelve, te bepalen, en diensvolgens te berekenen, welke ſomme gelds, in ééns of, het leven gedurende, bij jaarlijkſche termijnen betaald wordende, gelijk ſtaat met de ſom, welke men op zijn eigen leven, of dat van een ander, verlangt te verzekeren. Onderſcheidene geleerden, namelijk, hebben, gedurende een zeker aantal jaren, en op bepaalde plaatſen of districten van meerdere of mindere uitgeſtrektheid, onderzoek gedaan naar het getal en de kunne dergenen, welke aldaar, op de verſchillende tijdperken des menſchelijken levens, jaarlijks kwamen te overlijden. De vergelijking der tabellen, waarin zij den uitſlag hunner naſporingen hebben opgeteekend, heeft ſtellig bewezen, dat de onzekerheid van den duur des levens, waar, voor zoo veel iederen mensch afzonderlijk aangaat, geenszins plaats heeft omtrent eene zamengenomene menigte. Men heeft daaruit de overtuiging verkregen, niet alleen dat de ſterfte, over zekere aanmerkelijke bevolking, altijd nagenoeg dezelfde grootte bereikt en jaarlijks ſlechts een gering onderſcheid oplevert, maar ook dat het getal dergenen, welke b. v. op de hoofdtijdperken des menſchelijken levens, ja op al de verſchillende jaren van hetzelve, overlijden, zich, in het groot genomen, ſteeds gelijk blijft, en dat het verſchil zelden meer dan een zeer gering onderdeel bedraagt. En ook dit verſchil vermindert ſteeds, naar mate men de ſchaal zijner waarnemingen uitbreidt. Wanneer men, eindelijk, van eene zekere bevolking daarenboven ook die ſtanden en levensjaren afzondert, welke het meeste aan de wisſelvalligheid en onzekerheid des levens zijn blootgeſteld, alsdan maakt het onderſcheid in het getal der ſterfenden zelfs geen noemenswaardig gedeelte meer uit.

Niettegenſtaande de waarheid dezer opmerking, moeten echter de waarnemingen over de ſterfte, bij iedere natie af-

Digitized by Google

zonderlijk, naar gelange van de luchtſtreek, leefwijze, het bedrijf der inwoners, en wat al verder op den levensduur eenigen invloed uitoefent, op eene even groote bevolking gedaan, noodwendig eene verſchillende uitkomst opleveren, zoo wel in het getal der ſtervenden, als omtrent de kunne waarvan, en den leeftijd, waarop, bij ieder volk, het grootſte of geringſte getal menſchen overlijdt. Hieruit volgt, dat de berekeningen der maatſchappijen van levensverzekering het naauwkeurigst en billijkst zullen zijn, indien zij tot grondſlag hebben ſterftafels, opgemaakt over het land zelf, waarin die inrigtingen gevestigd zijn, en waaruit dus de grootſte deelneming voortkomen moet. Offchoon het nu eene zeer moeijelijke zaak moge zijn, dergelijke naauwkeurige ſterftafels op te maken of te bekomen, zoo ſchijnt die zwarigheid evenwel voor onze landgenooten minder, dan voor eenige andere natie, te beſtaan. Het is althans uitgemaakt, dat de maatſchappijen van levensverzekering in geen land betere gelegenheid hebben gehad, dan in het onze, om hare berekeningen op vaste en hechte grondſlagen, dat is, op juiste en naauwkeurige ſterftafelen, te vestigen. In *Holland* toch is niet alleen de meeste, maar ook de meest aanhoudende zorg daaraan toegewijd, en ons vaderland ſchijnt, zelfs met toeſtemming der *Engelſchen*, de eere toe te komen van het eerſte wetenſchappelijke onderzoek naar de ware beginſelen en berekeningen, waarop levensverzekeringen behooren te worden gevestigd. Nadat de geleerde JAN HUDDEN daarin zelfs vroeger met vrucht was voorgegaan, verſcheen reeds in den jare 1671 een werk van den beroemden Raadpenſionaris DE WITT, *over de waardij van Lijfrenten in proportie van Losrenten.* Vooral maakten zich, een' geruimen tijd naderhand, NICOLAAS STRUYCK en WILLEM KERSEBOOM zeer verdienſtelijk, de eerſte door het uitgeven van zijne *Uitrekening van de Lijfrenten* en *Giſſingen over den ſtaat van het menſchelijke geſlacht*, beide in 1740, en zijne *Nadere Ontdekkingen* dienaangaande in 1753; de laatſte door zijne *Proeven van Politique Rekenkunde*, uitgegeven te *'s Gravenhage*, 1748.

Terwijl verdere dergelijke naſporingen alhier niet werden nagelaten, bekwam men ook gelegenheid, om zich de vrucht van het onderzoek, door vreemden in andere landen aangewend, ten nutte te maken. Zoo zijn b. v. de ſterftafels, in *Engeland* over de bewoners van *Carlisle* en *Northampton* opgemaakt, vooral de laatſte, in *Europa* ſinds lang met lof be-

Digitized by Google

kend; zoo heeft over *Frankrijks* bevolking de geleerde DU VILLARD, volgens het oordeel van deskundigen, uitmuntende tafels medegedeeld; en ook die van WARGENTIN, in 1776 te *Stokholm* gedrukt, omvatten de geheele bevolking van *Zweden*, en worden door bevoegde beoordeelaars zeer geprezen.

Omtrent den ſtaat der bevolking en deszelfs verſchillende wijzigingen, in *Nederland* zelf, hebben de laatſte jaren inzonderheid nieuwe en belangrijke narigten bekend doen worden. De Heer A. QUETELET, welke reeds vroeger zijnen arbeid in dat vak van tijd tot tijd had algemeen gemaakt, heeft dészelfs uitkomſten, met vele nieuwe aanmerkingen verrijkt, in het jaar 1827 uitgegeven te *Bruſſel*, onder den titel van: *Recherches ſur la population, les naiſſances, les décès etc. dans le Royaume des Pays-bas*, ook te vinden in de *Mémoires de l'Académie Royale de Bruxelles, tome VI.* Evenzeer zullen ook de werkzaamheden van de *Commiſſie tot de Statiſtiek*, op last van Z. M. den Koning te *Bruſſel* gevestigd, en voor de *Nederlandſche* maatſchappijen van levensverzekering van het uiterſte gewigt, tot volmaking van derzelver berekeningen uitnemend dienstbaar kunnen gemaakt worden. Derzelver aanvankelijke officiéle opgaven van den ſtaat der bevolking van ons land, en van daarop gebouwde waarnemingen, zagen onlangs te *Bruſſel* het licht, onder den titel van *Statiſtique Nationale*, uitgegeven door en met aanmerkingen van EDOUARD SMITS, Secretaris der gemelde Commiſſie.

De zwarigheid, met welke de eerſte oprigters van maatſchappijen van levensverzekering te kampen hadden, om op goede gronden den vermoedelijken duur en de kanſen van het menſchelijke leven te bepalen, kan men alzoo, hoezeer ook daarin veel ter volmaking overig zijn moge, ten ſterkſte verminderd achten. Wat de wetenſchap aangaat, om van de eenmaal aangenomene en vooronderſtelde lengte van het leven de juiste regelen af te leiden, volgens welke de onderſcheidene levensverzekeringen, met billijkheid voor den verzekerden en zonder roekeloosheid van den verzekeraar, behooren te geſchieden, men houdt het er voor, dat deze thans een' grooten graad van volmaaktheid heeft bereikt. Te dezen opzigte hebben zich vooral de *Engelſche* geleerden zeer verdienſtelijk gemaakt.

Voor de zoodanigen, welke geene mathematiſche kundig-

Digitized by Google

heden bezitten, heeft de Heer J. B. JUVIGNY, in een werkje, getiteld: *Coup d'œil sur les Assurances sur la vie des hommes, quatr. Edit., Paris* 1825, de uitkomsten van de toepassing dier wetenschap op de sterftafelen, onzes inziens, met zeer weinige woorden zeer duidelijk uitgedrukt. Het grondbeginsel is, zegt hij, dat al de verzekerden van dezelfde jaren betalen, alsof zij allen zekeren bepaalden gemiddelden ouderdom zouden bereiken. Alsdan verliest de maatschappij, wel is waar, bij de uitgestelde lijfrenten, op al de verzekerden, wier leven zich verder dan dit gemiddeld tijdstip uitstrekt; maar van den anderen kant wordt zij voor dit verlies schadeloos gesteld door den ontijdigen dood van al de verzekerden, welke dat tijdstip niet bereiken, en daardoor hunnen inzet en deszelfs opgeengestapelde intressen ten voordeele der nablijvenden overlaten.

Bij de eigenlijk gezegde en gewone levensverzekeringen, daarentegen, verliest de maatschappij, van den eenen kant, door den vroegen dood van die verzekerden, welke komen te overlijden vóór den gemiddelden levenstijd, die aan de berekening der verzekering heeft ten grondslag verstrekt; doch, van den anderen kant, wordt zij schadeloos gesteld door den langeren levensloop van hen, welke dat tijdstip overleven, omdat deze haar diensvolgens, gedurende een grooter aantal jaren, premiën betalen, of omdat de kapitalen, welke zij in één hebben gestort, des te langer te haren voordeele uit de intressen aangroeijen. Men kan dus met alle vertrouwen vaststellen, dat, in eene goed ingerigte maatschappij van levensverzekering, de verliezen, voortspruitende uit den dood van hen, welke ontijdig sterven, worden vergoed door de voordeelen, aangebragt door diegenen, welke den gemiddelden termijn overleven, en omgekeerd.

Uit het zoo even gezegde kan men mede opmaken, waaraan het dikwijls vrij aanmerkelijke verschil is toe te schrijven, hetwelk bestaat in de prijzen of premiën, waarvoor sommige verzekeringsmaatschappijen haren waarborg aanbieden. Het ontspruit, namelijk, uit het verschil van de sterftafels; van den duur en van de kansen des menschelijken levens; welke zij tot grondslag haarer berekeningen aannemen, en uit de meerdere of mindere juistheid en volmaaktheid dier grondslagen en berekeningen zelve.

Ieder ziet ligtelijk in, welke wijzigingen kundigheden en goede trouw onder deze twee opzigten aan de bepaling der

Digitized by Google

premiën kunnen toebrengen; en hieruit volgt mede, dat voor hen, welke zich, ten beste hunner nabijvenden, de opoffering laten welgevallen, waarmede de levensverzekeringen, immers altijd eenigermate, vergezeld gaan, de meest goedkoope maatschappijen, en die, welke het gemakkelijkst contracten aangaan, geenszins altijd de aanbevelingwaardigste zijn. Het voorbeeld van *Engeland* kan dit leeren. Gelijk in zoo vele andere ondernemingen, is aldaar ook in die ter levensverzekering, gedurende de laatste jaren, een zoodanige naijver en wedstrijd ontstaan, dat men bij vele derzelven voor zeer geringe premiën aanmerkelijke kapitalen op zijn leven konde doen verzekeren, terwijl ten opzigte van den persoon en de omstandigheden des verzekerden de meestmogelijke oogluiking plaats vond. Doch welk is het gevolg geweest van deze strafbare pogingen om zich zaken te verschaffen? Dat men zich in den beginne wel in het bezit eener ruime kas heeft bevonden; maar dat na eenig tijdsverloop, bij het toenemen der rentetrekkers en het opeischen der verzekerde hoofdsommen, de middelen dier vereenigingen dermate zijn uitgeput geworden, dat zij, weinige jaren na hare oprigting, hare werkzaamheden hebben moeten staken. Zoo moesten dan de verzekerden, geheel of gedeeltelijk, niet alleen zichzelven verstoken zien van de vruchten hunner jaarlijksche ontberingen; maar ook ten opzigte van hen, voor welke zij zich dezelve hadden getroost, hebben zij hun doel niet mogen bereiken. Teregt werd dus in de *Edinburgh Review*, *March* 1827, aangemerkt, dat eene volmaakte zekerheid de onmisbare voorwaarde van dergelijke overeenkomsten zijn moet, omdat de contracten, welke men met maatschappijen van levensverzekering aangaat, niet alleen voor een jaar of tot een bepaald tijdstip, maar ook en meestal voor een onbepaalden tijd worden getroffen; omdat verscheidene van dezelve misschien eerst over eene halve eeuw, en ten voordeele eens anderen geslachts, behoeven te worden opgevolgd. Men zal daarom voorzigtig handelen, door, bij het nemen eener levensverzekering, meer te zien op de soliditeit der maatschappij, met welke men het contract sluit, dan op eenig verschil in de premie, meestal op zichzelve van weinig aanbelang, en dikwijls van den grootsten invloed op den goeden uitslag onzer bedoelingen.

Men vindt thans maatschappijen van levensverzekering in *Petersburg*, *Berlijn*, *Hamburg*, *Elberfeld*, *Frankrijk*, *Dene-*

Digitized by Google

marken, en vooral in *Engeland*. Zelfs zijn er eenige opgerigt in de Vereenigde Staten van *Noord-Amerika*. In *Italië* en *Zwitserland* schijnen de daartoe aangewende pogingen niet metden gewenschten uitslag bekroond te zijn.

In *Engeland*, hetwelk tusschen de 40 en 50 inrigtingen van dien aard bezit, rangschikt men dezelve in drie soorten. De maatschappijen, toebehoorende aan aandeelhouders, tusschen welke de winsten worden gedeeld, (*Proprietary Companies.*) Die van onderlinge levensverzekering, waarin de verzekerden, bij onderlingen waarborg, zelve de voordeelen genieten. De gemengde maatschappijen, mede op een door aandeelhouders bijeengebragt fonds gevestigd, doch welke ook een zeker gedeelte der winsten aan de verzekerden uitkeeren.

Daar in het vroeger genoemde *Engelsche* maandwerk eene vrij uitvoerige opgave en beoordeeling van den aard, de verdiensten en de voordeelen dezer verschillende inrigtingen gevonden wordt, en de maatschappijen, welke zich in ons land uitsluitend of hoofdzakelijk met levensverzekeringen bezig houden, alle tot de eerste soort behooren, zullen wij ons hier van eene nadere beschouwing derzelven onthouden. Wij ontveinzen echter geenszins, dat wij aan de maatschappijen, toebehoorende aan houders van op naam gestelde aandeelen, de voorkeur geven, dewijl zij den verzekerden een' stelligen waarborg aanbieden, welken de maatschappijen van onderlinge verzekering ten eenemale missen, en boven de gemengde uitmunten door eene veel eenvoudiger inrigting en administratie. Maatschappijen van onderlingen waarborg toch staan er steeds aan bloot, dat de deelnemers, bij eene, uit den aard der zaak, steeds toenemende vermeerdering van uitkeeringen en daaruit voortvloeijende verhooging der bijdragen, zich, door het terughouden daarvan, aan het deelgenootschap onttrekken, als wanneer de maatschappij tegenover hare verbindtenissen blijft, alleen geschraagd door haar wisselvallig en bekrompen fonds. In de gemengde maatschappijen wordt het aandeel in de winsten, aan de verzekerden toegestaan, natuurlijkerwijze door henzelven verstrekt en gedragen; en dus ware het veel eenvoudiger, de premiën zoo veel lager te stellen. Daarenboven zijn echter die bijdragen meestal niet hooger dan die van eenvoudige eigenaarsmaatschappijen, en men moet dus vreezen voor den nadeeligen invloed, welken deze voorwaarde kan uitoefenen op de soliditeit van het fonds.

Digitized by Google

Eene korte opgave der *Nederlandſche* maatſchappijen, welke zich uitſluitend of ten deele op het aangaan van levensverzekeringen toeleggen, beſluite deze ſchets.

De *Hollandſche Societeit van Levensverzekeringen* was de eerſte inſtelling van dien aard hier te lande. Zij werd in den jare 1807 te *Amſterdam* opgerigt door ANTONI HARTSEN, CORNZN., en wordt thans door deszelfs broeder JACOB HARTSEN, als Directeur, en de Heeren J. FOCK, W. WILLINK, JUNR., Mr. J. TEYSSET en J. H. LUDEN, als Commisſarisſen, beſtuurd. De werkzaamheden dezer maatſchappij, welke mede hoofdſommen op lijfrenten aanneemt, worden gewaarborgd door een kapitaal van een millioen guldens, en ſtrekken zich uit tot het ſluiten van contracten, op levenskanſen gegrond, van welken aard die ook zijn mogen. Men kan bij dezelve tot *f.* 25000 op één hoofd doen verzekeren; en tot aanbeveling harer berekeningen mag gezegd worden, dat zij aan het onderzoek en oordeel van onzen onvergetelijken VAN SWINDEN onderworpen en met diens overleg gewijzigd zijn, eer men dezelve onder de oogen van het algemeen heeft gebragt.

Korten tijd na de vestiging van deze inſtelling, en wel op 25 Februarij 1808, werd, onder het beſtuur van de Heeren HENDRIK CROESE, EDZN. en THEODORUS ZUYDERHOFF, mede te *Amſterdam*, opgerigt de *Hollandſche Brand- en Levensverzekering-Societeit*, waarin thans de Heeren S. LABOUCHÈRE, J. J. VALCKENIER VAN DE POLL en J. HODSHON Commisſarisſen zijn. Deze Societeit, welke zich vooral op brand-aſſurantie ſcheen te willen toeleggen, werd mede op een kapitaal van een millioen guldens ingerigt, en gaf daarenboven berigten uit, welke met die van de eerstgenoemde maatſchappij, zoo wel wat den inhoud aangaat, als, in druk en uiterlijken vorm, de volmaaktſte overeenkomst opleverden. Men heeft ons gezegd, dat zij echter, hare binnenlandſche verzekeringen bij *f* 5000 op één hoofd bepalende, dezelve niet uitſtrekt tot perſonen, welke zich naar *Oost-* of *West-Indië* begeven; terwijl, eindelijk, het aannemen van hoofdſommen tot uitkeering van lijfrenten niet onder den kring harer bemoeijingen valt.

Gedurende een geruimen tijd bleven deze twee inrigtingen zonder mededingſters, toen in den jare 1823 alhier eene derde werd aangekondigd, onder den titel van *Nederlandſche Algemeene Levensverzekering-Compagnie*. Derzelver Oprigters

Digitized by Google

en Directeuren zijn de Heeren HERMANUS MEIJER-CLUWEN en PIERRE GUY DE CORAL, en Commissarissen de Heeren Mr. P. A. BRUGMANS en J. PORTIELJE. Het fonds kan, volgens het plan bij de oprigting, uiterlijk op *f* 500,000 gebragt worden, doch schijnt met eene mindere som gevestigd te zijn. Zij sluit mede contracten voor zeereizen, en verzekert, volgens hare berigten, alle levenskansen; doch, zoo wij vernemen, althans niet hooger dan de Societeit van de Heeren CROESE en ZUYDERHOFF. Zij neemt hoofdsommen aan, om dadelijk lijfrenten te betalen.

De *Compagnie d'Assurances générales sur la vie, les fonds dotaux et les survivances*, in 1824 te *Brussel* opgerigt, verschilt in haar bestuur eenigermate van de voorgaande inrigtingen. Hetzelve bestaat, namelijk, uit een' *Agent général*, den Heer J. A. COGHEN, en eenen *Raad van Administratie*, zamengesteld uit acht leden, wier namen en aandeel in het bestuur in de berigten en statuten van die maatschappij worden opgegeven. Het kapitaal kan gebragt worden op een millioen guldens; doch de maatschappij is aanvankelijk ingerigt op *f* 600,000 (*). De werkzaamheden omvatten alle soorten van levensverzekeringen, en deze zullen, volgens de statuten, mogen gebragt worden tot *f* 50,000 op één sterfrijf. Wij betwijfelen echter, of zij vooralnog zoo hooge sommen zoude aannemen.

De Maatschappij van opklimmende Jaarrenten of Tontine, enz. in den jare 1827 te *Rotterdam* gevestigd, en onder toezigt van de Heeren Mr. VAN DER DUYN VAN MAASDAM, COLLOT D'ESCURY VAN HEINENOORD en BICHON VAN IJSSELMONDE, bestuurd wordende door de Heeren NOTEMAN en VAN DER LOOY, als Directeuren, heeft mede eene harer afdeelingen aan levensverzekering gewijd, doch op den voet van onderlingen waarborg en veel

(*) In de onlangs hier ter stede uitgegevene berigten dezer maatschappij wordt gezegd, dat dit kapitaal zelfs dat der maatschappij, te *Amsterdam* gevestigd, en hetwelk maar van *f* 500,000 is, overtreft. Welke van de hier bestaande maatschappijen daarmede bedoeld wordt, blijkt niet; doch zeker is het, dat dit gezegde op die van de Heeren HARTSEN en CROESE en ZUYDERHOFF niet toepasselijk zijn kan, daar deze beide een' werkelijken waarborg van een millioen guldens opleveren, hoezeer daarin, voor de laatstgenoemde, ook door de verzekerden tegen brand gedeeld wordt.

Digitized by Google

meer beperkt dan de bovengenoemde maatſchappijen, gelijk uit hare ſtatuten blijkt.

Eindelijk is onlangs te *Brusſel* eene dergelijke vereeniging aangekondigd, onder den naam van *Société de l'Union Belge et Etrangère*, waarborgende brandſchade aan roerende en onroerende goederen, hebbende eene ſpaarkas (*caisſe d'épargne et d'accumulation*) en zich mede met levensverzekeringen bezigende. Het kapitaal dezer maatſchappij zal, volgens de berigten, moeten beſtaan uit niet minder dan vijftien millioen guldens, waarop voorloopig door de deelnemers of actiehouders één millioen honderd vijf-en-twintig duizend guldens zal moeten worden geſtort. De Directie, beſtaande uit Commisſarisſen, Administrateurs, Auditeurs, enz. heeft tot permanenten Administrateur den Heer EDUARDUS MARY. Aan de verzekerden een aandeel in de winſten toekennende van ten minſte 20 pCt., ſchijnt zij tot de gemengde maatſchappijen te behooren, en althans *f* 10,000 op één hoofd te zullen verzekeren, hoezeer in de berigten geen maximum wordt opgegeven. Wij weten niet, in hoeverre deze maatſchappij reeds een gevestigd beſtaan heeft verkregen; doch de voortreffelijkheid harer inrigting en de aanmerkelijke voordeelen, welke zij zal opleveren, worden door haar zelve zoo wegſlepend afgeſchilderd, dat wij daaromtrent liefst verwijzen naar hare berigten, waarvan de lectuur inderdaad vermakelijk is.

Om den aard der opgenoemde maatſchappijen naauwkeuriger te doen kennen, hebben wij bij derzelver vermelding de hoogſte hoofdſommen opgegeven, welke zij gezegd worden op één hoofd te verzekeren. Deze en dergelijke bepalingen zijn echter meer huishoudelijk, en worden in de berigten meestal niet gevonden; zoodat daaromtrent zeer mogelijk veranderingen, wijzigingen of uitzonderingen kunnen plaats hebben, welke ons onbekend zijn. Men zal dan ook, ter verkrijging van dergelijke opgaven, zich het best tot die maatſchappijen zelve wenden.

FRAGMENT UIT DE INLEIDING TOT DE NOG ONUITGEGEVENE REIZE IN AMERIKA VAN DEN HEERE DE CHATEAUBRIAND.

COLUMBUS ontdekte *Amerika* in den nacht van 11 op 12 October 1492: Kapitein FRANKLIN heeft de ontdekking van het nieuwe werelddeel tot volkomenheid gebragt op den

Digitized by Google

18 Augustus 1826. Hoe vele geslachten zijn er voorbijgegaan, hoe vele omwentelingen daargesteld, hoe vele veranderingen voorgevallen onder de volken, in dit verloop van driehonderd drie-en-dertig jaren, negen maanden en vier-en-twintig dagen!

De wereld gelijkt niet meer naar die van COLUMBUS. Op die onbekende zeeën, boven welke men eene *zwarte hand*, de *hand des Satans* (*), zich zag verheffen, die de schepen gedurende den nacht aangreep en in de diepten des afgronds sleepte; in deze zuidpoolgewesten, verblijf der duisternisse, van den schrik en der fabelen; in de woedende wateren van kaap *Hoorn* en de Stormkaap, waar de loodsen verbleekten; in dezen dubbelen Oceaan, die zijne dubbele stranden teistert; in deze zeestreken, eertijds zoo geducht, varen thans postschepen, regelmatig, in het belang der letteren en der reizigers. Men noodigt elkander op het middagmaal uit eene bloeijende stad in *Amerika* in eene bloeijende stad in *Europa*, en komt er op het bepaalde uur. In plaats van die onbehouwene, morsige, verpeste, vochtige schepen, waar men enkel van pekelvleesch leefde en de scheurbuik ons verteerde, bieden sierlijke vaartuigen den schepelingen vertrekken, met mahonijhout beschoten, opgeluisterd door tapijten, spiegels, bloemen, boekerijen, muzijkinstrumenten, en alle de genietingen der goede sier. Eene reis, die verscheidene jaren van nasporing vordert onder de meestverschillende breedten, kost geen' enkelen matroos het leven.

De stormen? Men lacht er mede. De afstanden? Zij zijn verdwenen. Een walvischvaarder zeilt naar de zuidpool; is de vangst niet goed, hij wendt den steven naar de noordpool: om een' visch te vangen, kruist hij twee malen de keerkringen, doorloopt twee malen eene middellijn der aarde, en raakt binnen eenige maanden de twee einden van het heelal. Aan de deuren der herbergen van *Londen* vindt men de aankondiging van het vertrek der *paketboot van van Diemensland*, met alle mogelijke gerijfelijkheden voor de reizigers naar de Tegenvoeters voorzien, aangeplakt naast die van het vertrek der paketboot van *Douvres* op *Calais*. Men heeft *Zakwegwijzers*, *Gidsen*, *Handboeken*, ten dienste van hen, die voornemens zijn, *een' pleiziertogt rondom de wereld* te doen. Deze togt duurt negen à tien maanden, somwijlen korter: men vertrekt in den winter, wanneer men uit de Opera komt;

(*) Zie de oude kaarten en de *Arabische* zeereizigers.

Digitized by Google

men doet de *Kanarische eilanden*, *Rio Janeiro*, de *Philippijnen*, *China*, de *Indiën*, *Kaap de goede Hoop* aan, en is weêr te huis vóór het openen der jagt.

De stoomschepen kennen geene tegenwinden meer op den Oceaan; het zijn *kiosken*, of drijvende paleizen van twee en drie verdiepingen; van derzelver hooge galerijen bewondert men de schoonste natuurtooneelen in de bosschen der nieuwe wereld. Gemakkelijke wegen loopen over den top der bergen, banen den toegang tot voormaals ontoegankelijke woestenijen: veertigduizend reizigers verzamelen zich, tot een pleiziertogtje, aan den waterval van de *Niagara*. Langs ijzeren wegen glijden, als 't ware, de logge vrachtwagens met vlugge vaart; en, zoo het *Frankrijk*, *Duitschland* en *Rusland* behaagde, eene telegraphische lijn daar te stellen tot aan den muur van *China*, zouden wij kunnen schrijven aan een' *Chineschen* vriend, en binnen 9 of 10 uren diens antwoord vernemen. Een man, die zijne pelgrimsreis op zijn 18de jaar begon en op zijn 60ste jaar eindigde, slechts vier uren daags afleggende, zou in dat tijdsbestek nagenoeg zeven malen onze kleine planeet zijn rondgekuijerd. Het *genie* van den mensch is inderdaad te groot voor zijne beperkte woning: men moet daaruit besluiten tot zijne bestemming voor hoogere gewesten.

Is het eene weldaad, dat de gemeenschap der menschen onderling zoo gemakkelijk is gemaakt? Zouden de volken niet beter hun karakter bewaren, bijaldien zij elkander niet kenden, en daardoor eene godsdienstige gehechtheid bewaarden aan de gewoonten en overleveringen hunner vaderen? Ik heb in mijne jeugd oude *Bretonnen* hooren morren tegen de wegen, welke men voor hen door hunne bosschen wilde banen, offschoon die wegen de waardij hunner aan dezelve grenzende bezittingen moesten verhoogen.

Ik weet, dat men dit stelsel met treffende uitroepingen kan ondersteunen; de goede oude tijd heeft ongetwijfeld zijne verdienste; maar men behoort te bedenken, dat een staatkundige toestand er niet te beter om is, wijl dezelve bouwvallig en versleten is; of men moet desgelijks staande houden, dat het Despotismus van *China* en *Indië*, alwaar sedert drieduizend jaren niets veranderd is, het volmaaktste is, in de gansche wereld te vinden. Ik voor mij, evenwel, kan niet zien, welk geluk er gelegen zij, in zich, gedurende een veertigtal eeuwen, op te sluiten en af te zonderen met kindsche volken en suffende dwingelanden!

Digitized by Google

De zucht voor en de bewondering van het *ſtilſtaan* is het gevolg van eene averegtſche beoordeeling van daadzaken en van de menſchelijke natuur. Van daadzaken, dewijl men vooronderſtelt, dat de oude zeden zuiverder waren, dan de hedendaagſche zijn; eene volſtrekte dwaling: van de menſchelijke natuur, dewijl men niet wil inzien, dat des menſchen geest volmaakbaar is.

De Gouvernementen, die de vlugt van het *genie* belemmeren, ſlachten de vogelvangers, die den adelaar de vlerken knotten, om hem in zijne vaart te ſtuiten.

Indedaad, de razernij der vooroordeelen kan alleen zich kanten tegen den voortgang der beſchaving; men beſchouwt de volken met hetzelfde oog, waarmede men hen eertijds zag; afgezonderd, en in derzelver beſtemming niets gemeen hebbende met elkander. Maar, wanneer men het menſchelijk geſlacht beſchouwt als een groot huisgezin, naar hetzelfde doel ſtrevende; wanneer men het bekrompen denkbeeld waarwel zegt, dat alles hier beneden derwijze is ingerigt, dat een klein gewest, een klein koningrijk voor altijd bij derzelver onwetendheid, armoede en ſtaatkundige inrigtingen, zoo als die door barbaarſchheid, tijd en toeval zijn daargeſteld, moet gehandhaafd worden, — alsdan zal die ontwikkeling der nijverheid, der wetenſchappen en kunſten, in haren waren aard, en als eene wettige en natuurlijke zaak, zich aan ons vertoonen; en men zal die algemeene aandrift erkennen, als zijnde die der groote maatſchappij, welke, hare bijzondere geſchiedenis geëindigd hebbende, hare algemeene geſchiedenis begint.

EIGENHANDIGE BRIEF VAN DEN ONLANGS OVERLEDEN' VERMAARDEN COMPONIST LUDWIG VAN BEETHOVEN, ONDER ZIJNE NAGELATENE PAPIEREN GEVONDEN (*).

(*) De naam van BEETHOVEN heeft ſinds lang eene *Europeſche* vermaardheid verworven. Wij meenden daarom onzen ſlechts eenigzins muzijkkundigen Lezeren dienst te doen met de mededeeling van dezen Brief, in den jare 1802, tijdens eene gevaarlijke krankte, geſchreven aan zijne Broeders, en, terwijl dezelve ons een' blik doet ſlaan in de ziel des armen mans, tevens allezins berekend ter juiste beoordeeling en regte waardering zijner onſterfelijke Compoſitiën. — *Redact.*

Digitized by Google

Voor mijne Broeders KARL *en* *** (*) BEETHOVEN.

O! Gij menschen, die mij voor vijandig, norsch of menschenhatend houdt of verklaart, hoezeer verongelijkt ge mij! Gij kent de geheime oorzaak niet van datgene, wat u dus toeschijnt. Mijn hart en zin waren van jongs af aan geopend voor het zacht gevoel der welwillendheid. Tot het verrigten van groote daden voelde ik mij steeds geneigd. Maar bedenkt, dat sinds zes jaren een heillooze toestand mijn deel is. Door onverstandige Geneesheeren verergerd, van jaar tot jaar in de hoop van beterschap te keur gesteld, en ten laatste tot de voorstelling eener aanhoudende kwaal, welker genezing veelligt jaren kan aanhouden of misschien onmogelijk is, gedwongen, met een vurig temperament geboren, zeer geneigd tot gezellige vermaken, moest ik reeds vroeg mij afzonderen, eenzaam mijn leven slijten. Wilde ik somwijlen mij op eens over dit alles heenzetten, o hoe hard werd ik alsdan door verdubbelde treurige ondervinding van mijn gebrekkig gehoor teruggestooten; en toch was het mij niet mogelijk, tot de menschen te zeggen: „Spreekt luider, schreeuwt; want ik ben doof." Ach! hoe ware het mij ook mogelijk, de zwakheid van een zintuig kenbaar te maken, dat bij mij volkomener dan bij anderen behoorde te zijn; een zintuig, dat ik eens in de hoogste volkomenheid bezat, — in eene volkomenheid, zoo als maar weinigen in mijn vak hetzelve bezitten of bezeten hebben? o! Dat kan ik niet. Daarom vergeeft, dat ge mij daar terug zaagt wijken, waar ik mij zoo gaarne in uw midden had bevonden! Dubbel wee doet mij mijn ongeluk, dewijl ik daardoor miskend worde. Voor mij bestaat geene ontspanning in gezelschap van menschen, geen belangrijk onderhoud, noch wederzijdsche uitgieting des harten. Bijkans geheel verlaten, mag ik mij, alleen voor zoo verre dringende noodzakelijkheid zulks vordert, met het gezellig verkeer inlaten. Als een verbannene moet ik leven. Ga ik naar een gezelschap, zoo bevangt mij eene benaauwde angstvalligheid, dat men mijnen toestand zal opmerken. Zoo was het dan ook gedurende dit half jaar, dat ik buiten sleet. Door een' verstandigen Arts

(*) De voornaam des nog levenden Broeders (KARL stierf vóór onzen LUDWIG) is door den Uitgever der *Allg. Musik. Zeitung*, waaruit wij dit stuk ontleenden, achterweges gelaten.

Digitized by Google

vermaand, mijn gehoor zoo veel mogelijk te ſparen, kwam hij inderdaad mijne tegenwoordige natuurlijke geſteldheid voor; hoewel ik, door vurig verlangen naar gezelligheid weggeſleept, mij meermalen liet verleiden. Doch welk eene verdemoediging, wanneer iemand naast mij ſtond, en in de verte eene fluit hoorde, en ik *niets* hoorde, of iemand den herder hoorde zingen, en ik *niets* hoorde! Zulke voorvallen bragten mij nabij de vertwijfeling; en weinig ontbrak er aan, of ik zelf had een einde gemaakt aan mijn beſtaan. Zij alleen, *de Kunst*, hield mij terug; en het ſcheen mij onmogelijk, de wereld te verlaten, vóór ik dat alles hadde voortgebragt, waartoe ik mij geroepen voelde; en zoo verdroeg ik dit ellendig leven, — waarlijk ellendig, met een zoo prikkelbaar ligchaam, dat eene eenigzins ſchielijke verandering mij uit den besten toeſtand in den ſlechtſten kan verplaatſen. *Geduld*, dus heet zij; haar moet ik thans tot gezellinne kiezen. Wel nu, ik bezit het; duurzaam, hoop ik, zal mijn beſluit zijn, het uit te harden, tot dat het der onverbiddelijke Schikgodinnen behaagt, den draad te verbreken. Mogelijk betert het, mogelijk niet; ik ben bereid. Reeds op mijn 28ſte levensjaar gedwongen Filozoof te worden, valt niet gemakkelijk, valt den kunſtenaar zwaarder dan iemand anders. Godheid! Gij leest in mijn binnenſte; Gij kent het; Gij weet, dat menſchenliefde en neiging tot weldoen daarin wonen. Menſchen! wanneer gij dit eenmaal leest, zoo denkt, dat gij mij onregt hebt aangedaan; en de ongelukkige vertrooste zich, een van zijns gelijken te vinden, die, in ſpijt van alle hinderpalen der Natuur, nog alles heeft gedaan, wat in zijn vermogen ſtond, om in de rij van waardige kunſtenaars en menſchen te worden opgenomen. Gij, mijne Broeders KARL en ***, wanneer ik dood ben en Profeſſor SCHMID nog leeft, zoo verzoek hem uit mijnen naam, dat hij mijne krankheid beſchrijve, en dit geſchrift aan mijne ziektegeſchiedenis toevoege, opdat ten minſte na mijnen dood de wereld zoo veel mogelijk met mij verzoend worde. Tevens verklaar ik u beiden mits dezen tot erfgenamen van mijn gering vermogen (zoo het dien naam mag dragen). Deelt het eerlijk, en verdraagt en helpt elkander. Wat ge mij moogt misdaan hebben, dat, weet gij, is u reeds lang vergeven. U, Broeder KARL, dank ik nog in 't bijzonder voor uwe, in den laatſten tijd, mij betoonde verkleefdheid. Mijn wensch is, dat ulieden een beter, zorg-

Digitized by Google

vrijer leven, dan mij, ten deel valle. Leidt uwe kinderen op tot *deugd*; zij alleen kan gelukkig maken, *geld* niet (ik spreek uit ondervinding); zij was het, die mij ook in ellende heeft opgeburd; aan haar, benevens mijne kunst, heb ik het te danken, dat ik door geenen zelfmoord mijn leven eindigde. Vaartwel en bemint elkander! Alle mijne vrienden dank ik, inzonderheid Vorst LICHNOWSKY en Professor SCHMID. De Instrumenten van Vorst L. verlang ik, dat vooral bij éénen uwer mogen bewaard blijven; doch er ontsta deswege geen twist onder u, en wanneer zij u tot iets noodwendigers kunnen dienen, zoo verkoopt ze. Hoe blijde zal ik zijn, bijaldien ik ulieden ook nog in het graf van dienst mogt zijn geweest! 't Is dan gedaan. Met vreugd ga ik den dood te gemoet. Overvalt hij mij echter, vóór dat ik nog gelegenheid heb gehad, alle mijne kunstbekwaamheden te ontwikkelen, zoo komt hij mij, ondanks mijn hard noodlot, nog te vroeg, en ik zou hem wel later wenschen. Maar ook dan ben ik tevreden. Verlost hij mij niet van een' eindeloos lijdenden toestand? Kome hij dan, wanneer hij wil, ik ga hem moedig tegen. — Vaartwel, en vergeet mij in den dood niet geheel; dat heb ik aan u verdiend, dewijl ik in mijn leven vaak aan u heb gedacht, om u gelukkig te maken, zoo het zijn mogt.

Heiligenstadt,
den 6 Oct. 1802. LUDWIG VAN BETHOVEN. m. p.
(L. S.)

Voor mijne Broeders KARL *en* ***, *om na mijnen dood te lezen.* 10 Oct. 1802.

Zoo neem ik dan afscheid van ulieden — en wel treurig. Ja, de zoete hoop, welke ik hier medebragt, om ten minste tot zekere mate hersteld te worden, zij heeft mij thans geheel verlaten. Gelijk de herfstbladeren afvallen en verwelkt zijn, zoo is ook zij voor mij dor geworden. Zoo als ik herwaarts kwam, ga ik heen. Zelfs de hooge moed, die mij vaak in de schoone zomerdagen bezielde, hij is verdwenen. o, Voorzienigheid! Laat eenmaal een reine vreugdedag voor mij lichten — te lang reeds is de innige weêrgalm der ware vreugde mij vreemd — ach! wanneer, wanneer, o Godheid! zal ik in den tempel der Natuur en der menschen haar weêr gevoelen! — Nimmer? — Neen! — o, Het is te hard!

Digitized by Google

IETS, OVER DR. FRANCIA, DEN TEGENWOORDIGEN BEHEERSCHER VAN PARAGUAY.

Dr. RENGGER en de Heer LONGCHAMP kwamen in 1819, op eenen togt, ten behoeve der natuurkundige wetenschappen ondernomen, aan de *la Plata*, en begaven zich verder naar de provincie *Paraguay*; doch naauwelijks waren zij aldaar aangekomen, of Dr. FRANCIA sneed hun den terugtogt af, en dwong hen, tot den jare 1825, in zijn gebied te verblijven. De erkenning der *Zuid-Amerikaansche* Republieken, en ook van *Paraguay*, door de *Engelschen*, welke den kleinen Despoot streelde, gaf alstoen aanleiding tot het optlag der *Engelsche* en eenige andere vreemdelingen; welke gunst dan ook onzen reizigers in 't eind te beurte viel. Daarentegen, wijl de Koning van *Frankrijk Paraguay* nog niet heeft erkend, houdt hij de *Franschen*, en onder dezen den vermaarden BONPLAND, den reisgenoot van HUMBOLDT, tot heden in bewaring; hoewel deze thans, na zijne trouwelooze gevangenneming en mishandeling, in zoo verre zijne vrijheid geniet, dat hij, op een klein landgoed, zijn' eigen akker bebouwen, en met handenarbeid voor zijn, der wetenschappen zoo dierbaar, bestaan zorgen mag. Alle aanzoeken, ten behoeve van dezen natuurkundige gedaan, zijn tot dusverre vruchteloos geweest: hoe meer gewigts men aandiens persoon hecht, des te hardnekkiger was de weigering van den Dictator, ten einde in het aanschijn van *Europa* met zijne magt en onafhankelijkheid te pralen.

Dr. FRANCIA is de zoon van een geboren *Franschman* (waarop hij trotsch is) en eene *Kreoolsche*. Hij studeerde tot Advocaat, en verhief zich, door zijne schranderheid en bekwame pen, weldra boven alle zijne landgenooten. Toen de *Zuid-Amerikaansche* provinciën, en ook *Paraguay*, het juk des moederlands afwierpen, trad hij eerst als Geheimschrijver der nieuwe republikeinsche Regering van *Paraguay* op, en droeg, in dezen ondergeschikten post, alreeds het zijne krachtdadig bij, dat deze provincie zich van de overige afscheidde, en zelfs met de wapenen hare onafhankelijkheid, gelijk vroeger tegen de *Spanjaarden*, zoo ook nu tegen *Buenos-Ayres*, handhaafde. Zijne eerzucht streefde naar de opperheerschappij, en zijne meerderheid in verstand, zijn vast karakter boezemden zijnen minder begaafde landslieden zulk

Digitized by Google

een ontzag in, dat hij, met geringe moeite, binnen korten tijd, tot eene magt geraakte, die zelfs in *Azië* niet tirannieker zijn kan. NAPOLEON was zijn Model. In 1813 wierp hij het oude Beſtuur omverre, en deed het door eene nieuwe Conſul-regering vervangen. Als Eerſte Conſul deed hij, in 1814, zijne Collega's afdanken, en zich als onbepaald Dictator, voor drie jaren, verkiezen. Deze ten einde zijnde, had hij, door geweld en liſt, zijne heerſchappij alreeds derwijze gevestigd, dat hem niemand tegenſtand durfde bieden, toen hij zich tot levenslangen Dictator liet verheffen. Sinds dien tijd, nu, is hij de alvermogende beheerſcher zijns vaderlands, dat zoo groot is als *Frankrijk*, maar ſlechts ongeveer 200,000 zielen telt. Hij heeft zijn gebied van binnen, zoo wel als naar buiten, door zeer krachtige maatregelen bevestigd, die, wel is waar, niet zelden allerwreedaardigst waren, maar tevens getuigenis droegen van veel ſchranderheid en moed. Naardien hij van inwendigen partijgang niets te duchten heeft, zoo lang zich deze door vreemde hulp niet kan verſterken, heeft hij zijn land geheel afgeſloten van alle gemeenſchap van buiten, en is in deze Vastelands-afzondering gelukkiger geweest dan NAPOLEON. De Natuur zelve kwam hem daarin te hulp, daar de vruchtbare bodem des lands deszelfs bewoneren alles verſchaft, wat zij behoeven, en hun alle vreemde voortbrengſelen en handel ſchier ontbeerlijk maakt; terwijl deszelfs aardrijkskundige ligging bovendien derwijze geſteld is, dat het, zonder groote inſpanning, van alle zijden kan worden afgeſloten. Ten Westen en Zuiden wordt het door de *Parana* begrensd, die, met ſterke wachtposten bezet, aan elk den uit- en ingang belet. Ter andere zijde wordt het beveiligd door den grooten ſtroom *Paraguay*, en aan genen kant door onmetelijke wildernisſen vol barbaarſche ſtammen *Indianen*, die geenen vlugteling doorlaten. Op deze wijze kon Dr. FRANCIA eene algeheele affluiting van *Paraguay* bewerkſtelligen. Ook heeft hij alle aanvallen van buiten gelukkig afgeſlagen. De *Indianen* in het Westen heeft hij door zeer gepaste en krachtige maatregelen beſtendig in toom gehouden; van het Zuiden heeft *Buenos-Ayres*, na de één mislukte proef, het niet weder gewaagd, *Paraguay* aan te tasten; en de woeste benden, die, aan de westelijke grenzen, in het bekende oostelijke *Banda* ſchrik en verderf verſpreidden, hebben zich, zonder *Paraguay* te benadeelen, altijd zelve vernield. Haar eerſte aanvoerder, ARTIGAS, moest,

Digitized by Google

als vlugteling, bij Dr. FRANCIA eene schuilplaats zoeken, en zijn opvolger, ROMIREZ, eene vijandige houding aannemende, vond weldra zijnen dood. — Aldus naar buiten beveiligd, heeft FRANCIA ook van binnen zijne heerschappij op het zekerst bevestigd. Even als NAPOLEON, heeft hij van den eenen kant de Royalisten, de oude *Spanjaarden*, — van den anderen de Republikeinen, de *Kreolen*, ten onder gebragt, hunne opperhoofden ter dood veroordeeld, en het vermogen der rijksten verbeurdverklaard. Met den Bisschop des lands en de Geestelijkheid heeft hij eveneens omgesprongen, als NAPOLEON met *Rome*. De plaats van alle de oude ambtenaren wordt door hemzelven en zijne medehelpers bezet, met welke, en met behulp zijner soldaten, hij zijn' wil en welbehagen onbegrensd uitoefent. Hoe barbaarsch hij, echter, met kerker, lijfstraffen, verbeurdverklaring en terdoodbrenging zij te werk gegaan, veel goeds heeft hij, van den anderen kant, aan land en volk bewezen; hebbende door zijne handelwijze omtrent de Geestelijkheid het oude bijgeloof krachtdadig gesnuikt, door nieuwaangelegde vestingen en krijgskundige maatregelen de veiligheid van buiten verzekerd, door nieuwe reiswegen en andere inrigtingen het algemeene welzijn bevorderd, en, bij de afsnijding van alle gemeenschap met andere volken, door het verdubbelen der inlandsche nijverheid het volk werkzamer en het land rijker gemaakt.

PHILÉMON,

OF DE DRIE WENSCHEN.

(*Eene dichtmatige Vertelling.*)

In de eeuw, toen de Vader der Goden (*) op aard'
Nog 't menschdom bezocht aan den huislijken haard,
Bestond er een man, van de wereld vergeten,
Blijmoedig en gul, en Philémon geheeten.

Hij woonde, vernoegd, in de schoonste landouw,
Beploegde zijn' akker en oogstte zijn' bouw,
En zag, hoe zijn ijver zijn schatten vermeerde,
Offchoon hij den Mammon niet angstig vereerde,

(*) Het oorspronkelijke noemt hier en vervolgens JEZUS en zijne Apostelen. De kiesche Lezer zal den Inzender gewisselijk dankweten voor de in dezen genomene vrijheid; offchoon dan ook ginds en elders het naïve daardoor eenigzins moge verminderd zijn.

Digitized by Google

Hij reikte den armen blijmoedig de hand,
Voorzag hen van voedſel en dekſel en brand,
En dan eerst, dan ſmaakte zijn wijn hem ter degen,
Wanneer hij zijn' gasten de glazen zag legen.

De wildvreemde pelgrim, vermoeid en verdwaald,
Werd hartig te zijnent verkwikt en onthaald;
Hoe laat ook, hoe veel ook, hij huisde die kwamen,
En vroeg nooit nieuwsgierig hun zaken en namen.

Eens, toen hij nog buiten in 't maanlichtje zat,
En blij met de zijnen zijn avondbrood at,
Verſcheen weêr een vreemde, die ſchuilplaats kwam vergen,
En bad, voor dien nacht, in den ſtal hem te bergen.

„ In huis!" riep Philémon, en bragt hem er heen.
„ Ik bad," ſprak de vreemde, „ voor mij niet alleen;
„ Nog twaalf van mijn vrienden, die aanſtonds genaken,
„ Verzoeken voor hen ook een plaatsje te maken."—

„ Laat komen, laat komen! hoe veel ook, wat nood?
„ Ik heb," riep Philémon, „ nog plaats en nog brood.
„ Gij zult mij niet, broeder! hoe veel u verzellen,
„ Met ſcheelziende blikken mijn gasten zien tellen."

En ſpoedig genaakten reeds de andren van ver.
Een hunner blonk uit als een ſchittrende ſter,
Die, voller en ſchooner dan allen, die pralen,
De lichten rondom zich verdooft door haar ſtralen.

En zonder te vragen, waar heen, of van waar,
Begroette Philémon de talrijke ſchaar,
Bood ieder aan tafel het liefst, dat hem lustte,
En lei hen gemaklijk tot 's ochtends ter ruste.

En toen men de zon weêr ten hemel zag ſtaan,
Sprak de eerſte der vreemden Philémon weêr aan:
„ Wij zijn onbekend in uw woning verſchenen,
„ Maar gaan onbekend nu, o brave! niet henen.

„ Vereeuwig, en griffel, met ſchrift van uw hand,
„ In letters van goud, ons bezoek aan den wand;
„ Verhaal en herzeg het aan grijzen en knapen:
„ Hij, Jupiter, heeft in uw woning geſlapen!"

Philémon verſchrikte, en verweet zich met vrees,
Dat hij hem geen hulde naar waarde bewees.
„ Mijn Heer," zegt de bode, „ begeert u te loonen,
„ En vraagt u, wat gunst gij het liefst u zaagt toonen.

Digitized by Google

„ Spreek op nu, opregt en roudborstig en vrij,
„ Wat wilt ge? wat wenscht ge? Vertrouw het aan mij.
„ Geen gunst kunt ge vragen, geen wonder zelfs denken,
„ Dat boven zijn' wil en zijn magt is te schenken." —

„ Nu ja," zei Philémon, „ dewijl ge 't mij vraagt,
„ Ik word door een wenschje drie vier soms geplaagd.
„ Welras trekt de Dood mij naar 't graf bij de haren,
„ En, vriendlief! graag leefde ik nog vijfhonderd jaren.

„ Dan heb ik een' vruchtboom (geen schooner in 't rond);
„ Die moest blijven leven zoo lang ik bestond,
„ En wie hem beklom, buiten mij, van zijn leven,
„ Die moest er betooverd aan vast blijven kleven.

„ Dan heb ik een' armstoel (gij ziet hem daar staan);
„ Daar wensch ik een heimlijke veer of wat aan,
„ Die hem, wie zich daarop mogt leunen of zetten,
„ Het opstaan en heengaan krachtdadig beletten."

De bode schoof langzaam den stoel wat op zij',
Als waar' hij reeds bang voor gevaar zoo nabij.
„ Philémon! mijn vriend! in wat zeldzame grillen,"
Zoo riep hij, „ bestaan al uw wenschen en willen!

„ Uw pad loopt langs bloemen, gebakend en regt;
„ 'k Begrijp dus, waarom ge u aan 't leven zoo hecht;
„ Maar neen, van die strikken aan boomen en stoelen
„ Kan ik het vermaak en het nut niet gevoelen." —

„ 't Is toch," zei Philémon, „ zoo gek niet bedacht.
„ Geen boom is zoo welig, geen peer is zoo zacht;
„ Maar, schoon ik een jaar met geduld zit te toeven,
„ Ik mag op zijn best er van plukken en proeven.

„ Naauw schitteren de vruchten in 't najaar aan 't loof,
„ Of schoepzieke guiten zijn 's nachts aan den roof.
„ Ik kan, wat ik poog, hen betrappen noch vangen;
„ Dus moest dat geboefte aan den boom blijven hangen.

„ Wat aangaat den stoel..... nu, dat meen ik toch wel!
„ Ik heb daar een' buurman, een bestig gezel;
„ Hij komt 's winters avonds mijn' disch wel eens deelen,
„ En met mij bij 't vuur zitten praten en spelen.

„ Nu ben ik in 't dobblen voorzeker een held;
„ En, schoon wij niet huisschen om handen vol geld,
„ Zoo wordt toch mijn vriend op het lot wel eens giftig,
„ En loopt dan mijn deur uit, verdrietig en driftig.

Digitized by Google

„ Dan valt mij de tijd soms zoo lang en zoo traag;
„ Dus had ik dien stoel met die strikken zoo graag,
„ Om, als mij mijn gasten baloorig ontspringen,
„ Hen weêr tot bedaren en zitten te dwingen."

Nog schudde de bode bedenklijk het hoofd.
„ 'k Had waarlijk van u toch iets wijzers geloofd!
„ Eer moest gij, in plaats van die luimige streken,
„ Een' stoel voor uzelven hier bóven bespreken."

Dus knorrig verliet hij Philémon met spoed;
Maar ras weêr verscheen hij, zachtzinnig en goed.
„ Wel nu dan, Philémon! wees blij en tevreden;
„ Mijn Heer," zegt de bode, „ bewilligt uw beden.

„ Nog vijfhonderd jaar leeft gij vrolijk en frisch;
„ Uw boom blijft in wezen, zoo schoon als hij is;
„ En hij en uw stoel zullen vatten en houên,
„ Wie ooit, buiten u, er het lijf op betrouwen." —

„ O, heerlijk!" zoo riep hij, en sprong op en neêr;
„ Maar 'k geef, als ik wil, hun de vrijheid toch weêr?" —
„ Wel zeker!" zei de ander; „ gij hebt maar te spreken,
„ En banden en strikken gaan open en breken."

Erkentlijk wilde ijlings Philémon nu voort;
Maar: „ Blijf!" sprak de bode; „ van lofspraak geen woord:
„ Mijn Meester begeert niet, wat gunst hij moog' toonen,
„ Dat menschlijke lof hem zal danken en loonen."

Nu kwamen ook de andren, den staf in de hand,
Om verder te trekken door 't vruchtbare land;
Zij dankten Philémon voor 't gastvrij onthalen,
En togen, verkwikt, weêr langs heuvels en dalen.

Philémon zag rustig, in stoorloos genot,
Het tuimlen der baren van tijd en van lot;
Reeds zevenmaal zag hij het menschdom verdwijnen,
En zevenmaal reeds weêr een ander verschijnen.

Zoo vloden de jaren en eeuwen daarheen.
„ Zie," riep hij en sprong dan, „ hoe vlug nog ter beent
„ Ik zal tot aan 't einde der wereld wel leven:
„ De Dood heeft mij vast uit zijn boekje gewreven."

Vernoegd en verblijd in dien lagchenden droom,
Bezoekt hij weêr vrolijk zijn' dierbaren boom,
En, juist nu van zins om een peertje te schillen,
Begint hij, op eenmaal, onwillens te trillen.

Digitized by Google

Hij ziet om zich heen, en . . . daar ſtaat hij, de Dood!
Die vriendlijk, als broeder, de knokkels hem bood.
Philémon ſtond bleek en met roerlooze blikken,
Zoo deed het geraamte en zijn zeis hem verſchrikken.

„ Ei zie," ſprak vriend Hein, „ kom ik nog al te vroeg?
„ Mij dacht gij hadt nu toch van 't leven genoeg.
„ Maar, ſchoon overlast en beſtapeld met jaren,
„ Nog hebt gij geen' trek in mijn ſchuitje te varen." —

„ 't Is waar," zeit Philémon, herſteld van zijn' ſchrik;
„ Dooch, daar toch geen ſterveling zoo oud wordt als ik,
„ Welaan dan, 't is billijk, ik reis met u mede;
„ Maar gun mij vooraf nog, ik ſmeek het, één bede.

„ Ei, pluk mij, mijn beste! tot laatſt in 't graf,
„ Een paar zachte peertjes van dezen boom af!
„ Ik oude, zoo ſtijf en zoo ſtram van gewrichten,
„ Kan waarlijk dit zelf reeds niet langer verrigten."

De Dood, anders norsch en weerbarſtig en boos,
Was nu eens geſchikt en beleefd voor een poos;
Hij klom, met zijn ratelend rif, in de twijgen,
En plukte twee peren, zoo ſappig als vijgen.

Maar toen hij terug wou en weêr naar den grond,
Toen zag hij bedroefd en bedwelmd in het rond;
Toen kon hij de ſchenkels niet keeren of wenden,
Zoo ſloten de takken hem vast om de lenden.

„ Zie, dwingland!" zoo juichte Philémon met ſpot,
„ Nu zijt gij verwonnen, nu zit gij in 't kot!
„ 'k Wil nogtans, verraêr! u redden en ſparen;
„ Maar eerst moet gij hier mij onſterflijk verklaren." —

„ Neen!" brulde de Dood in zijn woede, „ neen! neen!
„ Ik breek wel mij zelf door den tooverſtrik heen.
„ Rampzaalge, zoo bang voor uw beuzelend leven!
„ Ik wil u geen' dag en geen uur langer geven."

Philémon, gerust en wel wis van zijn zaak,
Belachte het ſnoeven der klapprende kaak;
Hij trok met het wapen des vijands naar binnen,
Wel zeker wie 'hunner den tweeſtrijd zou winnen.

Intuſſchen 't werd nacht, en 't geraamte, in zijn gram,
Sloeg knokkels en ſchenkels zich kreupel en lam,
En ſtoorde den ſlaap der verſchrikte gemeente
Door 't molengeklepper van 't ramlend gebeente.

Digitized by Google

Daar zat hij, de heerscher in hut en in hof,
Die Goden der aarde doet molmen tot stof;
Daar zat hij, in ketens van struiken geslagen,
Onmagtig te woelen en bitter te klagen.

Des ochtends al vroeg riep zijn luidkeels gekrijt
Philémon weêr tot zich, reeds drok aan 't ontbijt.
„ Welnu dan," zei deze, „ wat is het? laat hooren!
„ Belooft gij mij voortaan dan nooit meer te storen?" —

„ Maak los," riep de Dood, „ en ik geef nog één jaar." —
„ Weg, vrek!" riep Philémon; „ het lijkt er niet naar:
„ Gij zult mij het leven voor eeuwig beloven,
„ Of blijft, ik bezweer het, voor eeuwig daar boven."

Hij trok zich de slaapmuts weêr diep over 't oor,
En wandelde neuriënd zijn laantjes eens door;
En drie dagen lang klonk, al luider en sterker,
Het razend misbaar in den groenenden kerker.

Intusschen ontsliep er geen sterveling op aard'.
„ Dat 's vreemd," zei Vorst Pluto; „ dat 's raar, bij mijn baard!
„ Geen zieltje verschijnt. Is de Dood dan gestorven?
„ Zoo ben ik, och arme! voor eeuwig bedorven."

Maar eindlijk, na drie dagen jammer en hoon,
Zong nu toch de trotschaard een' vriendlijker toon,
En schreeuwde, als Philémon volstrekt nog wou leven,
Hem vijfhonderd jaar voor zijn vrijheid te geven.

„ Nu, top!" riep Philémon; „ ik woeker niet, neen;
„ Maar, vriend, ik vertrouw je op het woord niet alleen;
„ Gij moet mij, aleer ik mij veilig wil reeknen,
„ Ons vredesverdrag hier beschrijven en teeknen."

Hij reikte terstond hem een grift en een blad.
De Dood nam die beide, bezon zich eerst wat,
En schreef, van natuur niet bijzonder omslagtig,
't Verbond en den losprijs kortbondig en krachtig.

En toen hij 't geschrift nu geteekend hem gaf,
Sprak aanstonds Philémon: „ Gevangne, kom af!"
De twijgen beweegden, de takken verbogen,
En 't vlugtend scherminkel was weg uit zijne oogen.

Van harte verjongd en om 't uitstel verheugd,
Besteedde Philémon den tijd weêr in vreugd,
En, reeds weêr aan 't eind zijner loopbaan gekomen,
Was nog hem de trek niet tot leven benomen.

Digitized by Google

Nu liep hij met huivring den vrijbrief eens door,
En las daar zijn vonnis, de doodstraf, zich voor,
En kon nu geen middel, geen list meer verzinnen,
Om nog weêr zijn' levensdraad langer te spinnen.

Reeds plonderde 't najaar het laatst, dat hem bleef,
De bloemen des velds en de lommer der dreef,
En telkens reeds dacht hij, bij 't ritslen van 't loover:
„ Daar is hij, de dwingland! o wee mij! 't is over."

Doch lang reeds was de oogst in zijn schuren gehaald,
Maar nog bleef zijn schuld aan natuur onbetaald;
Reeds raasde de winter, vergramd, op zijn daken,
Maar neegens nog zag hij 't geraamte genaken.

Op eens toch ('t was juist op Driekoningendag)
Herinnert de Dood zich het wettig verdrag,
En ijlings daar dringt hij, op scharlende koten,
In 't huis van Philémon, door grendels en sloten.

„ Hoe komt gij zoo laat toch?" riep deze hem toe:
„ Ik ben reeds sinds jaren het leven zoo moê;
„ 'k Heb lang reeds naar u door mijn venster gekeken,
„ En dacht: is die tijd dan nu nog niet verstreken?

„ Welaan dan, wees welkom! geen langer geschil;
„ 'k Verzegel nog ras maar mijn' uitersten wil;
„ Ontdooi u de koude gewrichten intusschen;
„ Ga zitten; daar hebt gij een' stoel met een kussen."

Heer klapperbeen buigt zich beleefd voor die eer,
En zet zich aan 't vuur op den tooverstoel neêr;
Maar eensklaps daar voelt hij, door sprongen en nepen
Van veren en klemmen, zijn klauwen gegrepen.

„ Ha! slaaf van de wereld!" zoo riep hij verschrikt,
„ Ik ben door uw loosheid dan nogmaals verstrikt;
„ Maar, schoon ik ook duizend jaar lang hier zou blijven,
„ Ik zal u op nieuw toch geen' vrijbrief weêr schrijven!"

Hij hieuw met zijn zeissen vervaarlijk in 't rond:
Philémon greep spaanders en hout van den grond,
En wierp die van verre 't geraamte om de schonken,
En zwavel en pek in de spattende vonken.

„ Houd op!" riep de Dood; „ ben je razend? schei uit!
„ Gij brandt me, gij blakert me, satansche guit!
„ Ter hulp! ik verteer; laat mij los, laat mij loopen;
„ Zeg op, voor hoeveel ik mijn vrijheid kan koopen."

„ Nu ja," zei Philémon, „ gij weet onzen prijs;
„ Zie, daar is een blaadje; schrijf ras een bewijs:
„ Gij laat mij nog vijfhonderd jaren in 't leven,
„ En aanstonds is u weêr de vrijheid gegeven."

Digitized by Google

Gedrongen door 't vuur, en al meer in den brand,
Stelt ijlings de Dood hem den vrijbrief ter hand,
Springt op, reeds gezengd en gevlekt aan de scheenen,
En was, zonder affcheid of groet, weêr verdwenen.

Maar, nu weêr aan 't einde der vijfhonderd jaar,
Begeeft zich de Dood niet op nieuw in gevaar;
Hij waagde zijn rif bij Philémon niet weder,
Maar schoot met een pijl uit de verte hem neder.

„ Vaarwel!" riep de grijsaard, in 't harte doorboord,
„ Vaarwel, schoone wereld, die nog mij bekoort!
„ Gij waart mij een lusthof van vreugd en vermaken;
„ Nu ga ik, en zie, wat ik boven zal smaken."

Zijn wandel op aarde was deugdzaam en goed;
Dat steunde bij 't sterven zoo krachtig zijn moed;
Ook wist hij, hoe vreemd en hoe ver hij belendde,
Dat Jupiter, of zijn portier, toch hem kende.

Intusschen klapwiekend en drijvend omhoog,
Daar valt hem beneden een vuurpoel in 't oog;
Daar ziet hij den Styx, en het Hof van den Koning,
En Pluto, hemzelv', op de stoep van zijn woning.

Philémon, nieuwsgierig en luimig van aard,
Daalt neêr in de diepte met pijlsnelle vaart,
En wil nu ter loops van nabij toch eens kijken,
Hoe Pluto al woont en regeert in zijn rijken.

Hij naakt al en gluurt al en loert al in 't rond.
„ Heria!" schreeuwt Vorst Pluto; „ naar binnen, gij hond!" —
„ Neen, vader," zei de ander, een weinig aan 't beven;
„ Ik moet weêr naar boven; ik kijk maar eens even."

Op 't dondren des Meesters verschenen meteen
De burgers van d' afgrond gepakt om hem heen,
En kreten wanhopig, en snikten en schreiden:
„ Och, mogten wij, zalige Geest! u geleiden!"

Daar waren er onder zoo schoon en zoo jong,
Dat heimlijk, uit deernis, een traan hem ontsprong;
En straks kwam de lust en de list bij hem boven,
Om Pluto een paar van zijn zieltjes te ontrooven.

Hij wist, hoe hij eertijds bij vriend en gezel
Bekend was als knap en gelukkig in 't spel.
„ Kom," dacht hij, „ wat toef ik; terstond maar beginnen:
„ Laat zien, wat wij kunnen; die wagen, die winnen.

„ Heer!" sprak hij den Koning der duisternis aan,
„ 't Is waar, ik was willens naar boven te gaan;
„ Doch, daar het hier vol is van lustige knapen,
„ Mij dunkt ik kan voortaan hier ook toch wel slapen.

Digitized by Google

„ Wat zegt gij? ik dobbel om ziel en om lijf;
„ Verlies ik, welnu dan, gij hebt mij, ik blijf;
„ Alleén als ik win, dat wij juist niet gelooven,
„ Dan neem ik een zieltje van u meê naar boven." —

„ Komaan," zei Vorst Pluto; „ wat waag ik er meê?
„ 'k Ben ruim toch voorzien van janhagel en vee.
„ Zoek steenen!" zoo riep hij met schelden en vloeken,
En zonder verwijl ging een dobblaar ze zoeken.

Zij wierpen, en Pluto verloor keer op keer;
Twaalf zielen verloor hij; toen dorst hij niet meer.
„ Weg, schelm!" riep hij uit, „ pak u weg uit mijn staten!
„ Gij zoekt mij alleen in den afgrond te laten."

Philémon ontvoerde, naar keus en naar lust,
Twaalf vriendlijke zielen aan de aaklige kust,
Zag sterren en zonnen zich wentlen en weemlen,
En steeg met hen op naar de poorten der Heemlen.

„ Wees welkom!" dus klonk het; „ zijt ge eindlijk dan daar?
„ Wij wachten u reeds in het duizendste jaar.
„ Treed binnen, en kom nu, na slooven en zwerven,
„ Voor eeuwig het loon der gastvrijheid beërven." —

„ Wel mijner!" zoo roept hij, en reikhalst er heen,
„ Maar, heilige wachter, ik kom niet alleen;
„ Nog twaalf van mijn vrienden, die aanstonds genaken,
„ Verzoeken voor hen ook een plaatsje te maken." —

„ Dat zal ik," sprak de ander; „ ik geef u mijn woord.
„ Treedt binnen; uw voorspraak ontsluit hun de poort.
„ Die vreemden op aarde zijn deur heeft ontsloten,
„ Wordt hier met zijn gasten niet buiten gestooten."

Naar het *Hoogduitsch.*

AAN EENE VRUCHTBARE MOEDER.

Daar legt, o Moeder! in uw' arm
Gods liefde op nieuw een wichtje neder:
Gij droegt het onder 't hart, zoo warm,
En baardet voor den Hemel weder.
Geluk! de vruchten van uw' schoot
Zijn niet voor de aarde alleen gegeven.
Ter prooij' strekke eens de Hel den dood;
Het edelste is voor beter leven.

Dier wichtjes — welk verschiet, o Vrouw!
Is daar de zaligheid beschoren:
Want, zoo ze aan één ontvallen zou,
Gewis 't werd niet uit u geboren.

Digitized by Google

Geen Hemel kon voor u beſtaan,
o Moeder! moest één kind dien derven:
De toekomst grijnsde zwart u aan;
't Ware eeuwig lijden, eindloos ſterven.

O Voel dit, Vrouw! wanneer ge baart.
Dat wichtje moge ook ſtruikelen, dwalen,
De kiem der deugd blijft toch bewaard,
En eenmaal zal zij zegepralen.
De Algoede waakt voor elke ziel,
Bij 't woeijen van der driften ſtormen;
En door den druk, hoe diep ze ook viel,
Moet ze eenmaal zich tot Seraf vormen.

Ja, juich dan, als ge op nieuw een wicht,
Een roosje uit uwe borst moogt voeden:
Zij, die den loop der ſterren rigt,
De onpeilbre Liefde, zal het hoeden.
En dan, als we elken zonneglans
Bij aller Bron eens zien verbleeken,
Draagt zij gewis den ſchoonſten krans,
Die 't meest van 't heerlijkst ooft mogt kweeken.

H. VAN LOGHEM.

DE INSCHEPING DER ATHENERS. (*)

IX.

Zijt ons gunſtig, vrije baren, waar het vrijheidskroost op bouwt!
Hebt ge u offers uitverkoren, laat het ſlaven zijn en gouw?
Niet des woekraars Demon voert ons naar dees planken woning heen,
Niet om menschenroof te plegen, ſchepen wij ons in, oneen!
Zeilen, handen, ziel en zinnen zijn gerigt naar vrijheids ſtrand —
Wél ons, treft de kreet onze ooren: „Land! der vrije Grieken land!"
Wat ons drukte, wat ons prangde, hebben wij vaarwel gezegd,
Noch aan ſteden, noch aan burgen, die we ontweken, meer gehecht;
Voorwaarts ſtaren onze blikken in den wijden oceaan,
En hij biedt de vlag der vrijheid zijnen groet al bruiſend aan.
Zijt ons gunſtig, vrije baren, waar het vrijheidskroost op bouwt!
Noem' de koopmansgeest utrouwloos, ſiddrend voor zijn nietig gouw.
Hellas kent van vroeger dagen uwe onwankelbare trouw.
Toen Atheen, de burg der vrijheid, zonk in ſlavernij en rouw,
Toen zijn ſterke wallen zwichtten voor geweld, verraad en mijn,
Toen, toen wilde gij der vrijheids laatſte ſteun en toevlugt zijn;
En een nieuw Atheen van planken hief zich op uw' rug omhoog,
Dat, door u geleid, ten ſtrijde — dat door u ter zege vloog.
Zijt ons gunſtig, vrije baren! ſtaat ook 't late nakroost bij!
't Wil der vadren tijd hernieuwen, ſtrijden, ſterven zoo als zij.
Ziet, Atheen, de burg der vrijheid, is in der Barbaren hand!
Ziet, hoe ſpiegelt in uw vloeden zich zijn roode tempelbrand!
Neemt ons in, gij plankenwoning! blaast, gij winden, vrij en frisch!
Vult u, zeilen! ſchuimt, gij baren! koers gezet naar Salamis!

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. IJNTEMA.

(*) Nadat *Athene* door de *Turken* weder was overweldigd.

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER VERLICHTING, BESCHAVING EN VEREDELING.

Door

S. E. WIELING,

Leeraar bij de Doopsgezinde Gemeente te Zaandam. (*)

I. Ieder tijdperk brengt iets bijzonders mede, en heeft alzoo een eigen karakter, dat het doen en drijven der menschen kenmerkt. Daar zijn zekere geliefkoosde of gehate woorden en uitdrukkingen, die dagelijks van mond tot mond gaan, maar vroeger of later niet alzoo meer gehoord worden. Duizenden en tienduizenden spreken na, wat zij anderen hooren voorzeggen; maar zij slaan dikwerf te weinig acht op de eigenlijke beteekenis dier gezegden. Het half verstaan van uitdrukkingen, die oorspronkelijk een' goeden zin hebben, geeft aanleiding tot wanbegrippen. Zoo worden er strijdige meeningen verspreid, en eerzucht spoort hoogmoedige menschen aan tot twisten, die ligt eene nadeelige strekking kunnen nemen.

Tot die woorden, welke veel gebruikt, maar niet altijd in eenerlei zin genomen worden, ja weleens zekere verwarring van begrippen schijnen aan te duiden, behooren ook *verlichting* en *beschaving*.

Maar wat is dan eigenlijk *verlichting*, en hoedanig zijn hare uitwerkselen? Ieder bijna spreekt daarvan. Men zou dus mogen vooronderstellen, dat de zaak duidelijk en bekend genoeg ware; dit echter schijnt geenszins het geval

(*) Uitgesproken, in Mei 1827, in het Departement *Zaandam* der Maatschappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

Digitized by Google

te zijn. Immers zoo ijverig sommigen voor verlichting zich verklaren, zoo geweldig betoonen zich anderen tegen dezelve. Het werelddeel, dat wij bewonen, wordt boven andere *verlicht* genoemd; en ik geloof, dat hetzelve billijke aanspraak op deze benaming heeft: doch hoe groot is intusschen het verschil van meeningen, zelfs in oorden, waar men op verlichting roemt! Geheel *Europa* heeft zich verdeeld in twee groote partijen. Van de boorden des *Taags* tot aan *Konstantinopel* en van *Napels* tot in het Noorden is er een hevige strijd der begrippen. Waar gij het oog wendt, overal ziet gij eene vreesselijke spanning. Wat beweegt de menschen tot dit rusteloos woelen? en waarom neemt de aanschouwer een zoo levendig deel aan de bedrijven op het groote tooneel der wereld? De oude strijd tusschen licht en duisternis wordt thans weder met nieuwe inspanning van krachten gestreden; terwijl eenigen *verlichting* als de wenschelijkste zaak aanmerken, anderen dezelve als hoogst verderfelijk beschouwen. Men kan overdrijven aan beide kanten, en overdrijving is altijd gevaarlijk, dikwerf nadeelig.

Vreemd intusschen moge het schijnen, dat de nuttigheid van *verlichting* in twijfel getrokken kan worden. De duisternis brengt eene treurige somberheid mede, en is hinderlijk aan de meeste werkzaamheden des levens. Het *licht*, in de natuurlijke wereld, mag men onontbeerlijk noemen. Wat toch is een donkere nacht, waarin geene maan schijnt en geene sterren gezien worden? Wordt het pad voor uwen voet door kunstlicht niet kennelijk gemaakt, zoo dwaalt gij ligt af, en verkeert in gevaar des levens. Is er struikelblok of diepte des afgronds te vermijden, gij kunt die geenszins onderscheiden. Roofdieren en menschen, die boosheid in den zin hebben, maken van de duisternis des nachts gebruik, om ongemerkt rond te sluipen en hun doel te bereiken. Doch al is er ook geenerlei gevaar, welk genoegen biedt u de volslagene donkerheid? Het edelste en onontbeerlijkste zintuig kan u geenen dienst doen. Zonder het licht is Gods schoone schepping grootendeels voor u verlor

Digitized by Google

De verbazende uitgebreidheid des heelals vertoont zich niet aan uw oog. Gij kunt geenszins de duizenden wereldbollen aanschouwen, die wentelende door het onmetelijk ruim der hemelen rollen, en aan den opmerkzamen de grootheid des Scheppers verkondigen. En op aarde zelve, wat zouden wij, zonder het licht, weten van de schoonheden der natuur, die dagelijks ons omringen? Wie kan ongevoelig blijven bij het aanschouwen van den liefelijken morgenstond? Telkens met verrukking staar ik op die aangename mengeling van kleuren aan de lucht in het oosten bij de uchtendschemering. Vogels begroeten als om strijd den naderenden dageraad. De voorwerpen op aarde worden meer en meer zigtbaar en zijn steeds duidelijker te onderscheiden. Ik verbeeld mij, getuige te zijn van de wording der dingen. Ja, het is alsof eene nieuwe schepping zich ontwikkelt voor mijn oog; en de wijsheid en liefde en grootheid des Makers staan overal in levend schrift te lezen.

Gelijk men het daglicht voor onontbeerlijk in de natuurlijke wereld mag houden, zoo heeft de mensch in zijne zedelijke betrekking ook *licht* voor den geest noodig, om in hoogeren zin te *leven* en zijnen aanleg voor volmaking behoorlijk te ontwikkelen. Onwetendheid gelijkt aan de duisternis van den nacht, en stelt bloot aan allerlei dwaling en verkeerdheid. Waar licht ontbreekt, zullen plant en dier kwijnen. Beroof den mensch van de gelegenheid, om in verlichting des verstands te deelen; wat zal er van hem worden? Zonder eene zekere mate van kennis zoude hij niet eens in staat zijn, om te voorzien in de eerste behoeften des levens. Hem ontbreekt die ingeschapene natuurdrift, waardoor het dier veilig wordt geleid tot het doel van zijn aanwezen. Als schepselen van hoogeren rang hebben wij het vermogen der rede ontvangen, en moeten velerlei kundigheden aanleeren, om in verschillende betrekkingen te worden, wat wij behooren te zijn. Is onderhoud van dierlijk leven niet het eenige of hoogste doel van des menschen bestaan op aarde, zoo heeft hij naar vermeerdering van kennis te

Digitized by Google

ſtreven. Moge dezelfde mate van uitgebreide wetenſchap ook al niet verkrijgbaar of noodzakelijk voor ieder zijn, ik houd het evenwel voor een groot ongeluk, dat iemand geheel onkundig is of wanbegrippen heeft aangaande zaken, die op zijn genoegen, op zijne tevredenheid, op zijn welzijn naar ligchaam en geest betrekking hebben. Ja, M. H.! verlichting des verſtands is altijd wenſchelijk, en brengt geenszins die gevaren of nadeelen mede, waarvoor de tegenſtanders ſchijnen te vreezen. Hoe toch zoude het kwaad kunnen zijn, dat wij de dingen in het licht beſchouwen, en dus naar waarheid over dezelve oordeelen? Wanneer men ernſtig het goede wil, heeft de duisternis noch voordeelen, noch aangenaamheden. Licht, daarentegen, is op velerlei wijze nuttig, zoo in de zedelijke, als in de natuurlijke wereld. Door middel van hetzelve kan men zien, *wat* er is, en *hoedanig* het is.

Maar, hebben er evenwel geene wanbegrippen en verkeerdheden plaats bij de genen, die zeggen, dat zij belang ſtellen in verlichting? Geenszins wil ik dit ontkennen, doch meen te mogen beweren, dat verlichting nog niet zoo groot en algemeen is, als dezelve behoorde te zijn. Wat voorts het kwade aangaat, dat, in weerwil van vermeerderde kundigheden, tot nu toe blijft voortduren, men zoude zich zeer bedriegen, als men wilde verwachten, dat verlichting terſtond alle verkeerdheid moest doen ophouden. Neen, dezelve ſtelt ons ſlechts in de mogelijkheid, om te zien en op te merken, wat goed, wat betamelijk of onbetamelijk is. Zoude iemand de nuttigheid van het daglicht in twijfel kunnen trekken, omdat er zijn, die daarvan geen gebruik of ook wel misbruik maken? Is het liefelijk ſchijnſel der zon minder heilzaam voor de aarde, dewijl er menſchen leven, die, de duisternis van den nacht beminnende, de ſchoone morgenuren in vadzigen ſlaap doorbrengen, en, uit gewoonte of traagheid, het beste gedeelte van den dag nutteloos voorbijgaan laten? Dat zoude ik niet denken. Al ſluit gij uw ſlaapvertrek voor het indringen van de verkwikkende ſtralen der heldere morgenzon, zij ſchijnt evenwel, en

Digitized by Google

vervrolijkt de ganſche natuur. De dauwdroppel ſchittert als eene heldere parel op het friſſche groen der planten. Rustig en vergenoegd graast het vee in de weide. Geurige uitwaſemingen vervullen de lucht. De vogel roept, kweelt, fluit of zingt vrolijk zijn loflied tot verheerlijking des Scheppers; en voor den mensch, die in hoogere verlichting naar den geest mag deelen, is het een feestelijk uur van ſtille verwondering en eerbiedige aanbidding.

Gelijk in de natuur, zoo is ook in de zedelijke wereld het licht wel altijd goed en nuttig; doch men maakt ſoms geen gebruik van hetzelve, en menſchen, die gaarné in het donkere leven, of, misſchien om zekere redenen, liefst in de ſchemering wandelen, ſchijnen de noodzakelijkheid van helder ſchijnend licht minder te gevoelen. Ik beſchouw verlichting als iets goeds; maar op zichzelve maakt zij de menſchen nog niet gelukkig, daar het *weten* zonder het *doen* weinig zal baten.

Doch, T.! de belangrijkheid der ſtof zoude mij te lang misſchien bij één punt kunnen doen ophouden. Ik wilde in de tweede plaats ſpreken over *beſchaving*.

II. Wat is eigenlijk *beſchaving?* Dit woord, gelijk zoo vele andere, in de oorſpronkelijke beteekenis weinig meer gebezigd, werd van uitwendige voorwerpen overgebragt op de zedelijke hoedanigheden van den mensch. De ſchaaf is een zeer nuttig werktuig. Het hout, dat wij noodig hebben tot onze woningen, tot huisraad en gereedſchappen, wordt door de natuur voortgebragt, in zeer grooten overvloed; maar het is ſlechts ruwe bouwſtof, die de bewerking eener bekwame hand noodig heeft, om tot het bedoelde nut te kunnen dienen. Wat nu gebeurt er bij het *ſchaven?* De oneffenheden worden weggenomen. Men maakt de oppervlakte glad. Men bevordert zekere overeenkomst en evenredigheid. Vraagt iemand naar de nuttigheid van het ſchaven, o! deze is groot en niet in twijfel te trekken. Zonder bewerking zouden wij weinig of geen gebruik van het ruwe hout hebben. Met de ſchaaf neemt men oneffenheden der oppervlakte weg, die voor het oog minder behagelijk, en bij aanraking voor de

Digitized by Google

hand onaangenaam of welligt kwetsend zijn zouden. Hier wordt alzoo het nuttige vereenigd met het schoone; terwijl men door *beschaving* het ruwe voortbrengsel der natuur meer bruikbaar maakt. De hoedanigheid van het hout blijft echter dezelfde, het zij de werkman veel of weinig of geheel niet schaaft. Het glad maken der oppervlakte vermeerdert de deugdzaamheid der stof niet, en geeft geene innerlijke kracht, waar die ontbreekt. Daardoor kan men echter den nadeeligen invloed van buiten eenigermate weren, of verminderen althans. Zijn de ruwe oneffenheden weggenomen, lucht en vochtigheid, die bederf aanbrengen, zullen minder indringen. Ook glijdt alles ligter en gemakkelijker henen over eene gladde oppervlakte. Onmiskenbaar is derhalve de nuttigheid van het beschaven. Doch men zoude ook zoo veel kunnen wegschaven, dat er ten laatste slechts weinig overblijft, en de noodige kracht verloren gaat.

Passen wij dit nu toe op het menschelijk leven, zoo blijkt ons, wat in een' overdragtelijken zin *beschaving* is, en welke waarde dezelve heeft. De voortreffelijkheid van den mensch werd dikwijls hoog geroemd; en wij moeten dezelve erkennen, als wij zien op aanleg voor volmaking. Hij brengt sluimerende vermogens, die op ontwikkeling wachten, met zich ter wereld. Door opvoeding en onderwijs moet hij tot het doel van zijne bestemming geraken. Neigingen, begeerten, driften, die met zelfbehoud in verband staan, zijn het werk der natuur. Wat wordt er van den mensch, wanneer geene bekwame hand te zijner vorming werkzaam is? Hij heeft en behoudt zekere ruwheid, die hem minder bruikbaar voor de zamenleving maakt. Hem ontbreekt de geschiktheid, om naar omstandigheden zich te voegen en met zijne medemenschen behoorlijk om te gaan. Waar hij in aanraking komt, ontstaan ligt onaangename botsingen. Dus veroorzaakt hij aan anderen ongenoegen en ondervindt zelf verdriet, of is ten minste verstoken van vele aangenaamheden des levens. Beschaving, derhalve, is er noodig, om het ruwe weg te nemen, dat de mensch

Digitized by Google

doorgaans heeft, die gewoon is, lust en begeerte te volgen, naar de aandoeningen van het oogenblik te handelen, geheel naar eigen zin, luim of grillige verkiezing zich te gedragen, en weinig acht te geven, wat aan anderen kan behagen of mishagen.

Men spreekt van *beschaafde* en *onbeschaafde* menschen, standen en volken. Zouden deze uitdrukkingen ook misschien al te onbepaald gebezigd worden en wel geheel vrij zijn van verwarring der begrippen? Waar menschen in maatschappij leven, wordt door opvoeding en onderwijs altijd eenige beschaving medegedeeld, hoe onbeduidend die dan ook zijn moge. Maar *beschaving* is eene betrekkelijke zaak, en kan grootelijks verschillen in aard, mate en uitgebreidheid. Van de eerste ruwheid der natuur tot aan de uiterste verfijning der kunst zijn zeer vele verscheidenheden. Wat bij den eenen voor *beschaafdheid* wordt gehouden, zal bij anderen voor een teeken van gebrek aan *beschaving* gelden. Komt gij in zekere kringen, en bewijst gij naar oud-vaderlandsche wijze de burgerlijke beleefdheid, men zal misschien u met bevreemding aanzien, terwijl zeker medelijden stilzwijgend schijnt te zeggen: *Die mensch weet den toon der fijnere beschaafdheid nog niet.* Maar zet u neder aan den eenvoudigen disch in geringeren stand, en verzuim hier, bij het begin en einde des maaltijds, den gewonen wensch te uiten, men zal deze nalatigheid geenszins voor een bewijs van fijne beschaving houden. Zoo zeer kan het oordeel der menschen verschillen over *beschaafdheid* en *onbeschaafdheid*. Is er dan geen vaste maatstaf, waarop wij ons in dezen mogen verlaten? Dit zal afhangen van de beteekenis, waarin wij het woord *beschaving* nemen. Daar is eene uitwendige welvoegelijkheid, die op stilzwijgende overeenkomst berust, en alzoo grootendeels van gewoonte afhangt. Van zekere aangenomene begrippen en gebruiken, van heerschende meeningen in dezen af te wijken, wordt voor *onbeschaafdheid* gehouden. Doch men kan ook van *beschaving* spreken in eenen meer zedelijken zin. Deze heeft hoogere waarde, vereischt zekere

Digitized by Google

mate van kundigheden, kan zonder liefderijke gezindheid van een welwillend harte niet beſtaan, maakt het breidelen der driften noodzakelijk, doet overwinning op de eigenliefde behalen, verbant grillige luimen, en bevordert in den omgang die bevallige deftigheid, die blijde ſtemming, die opgeruimde vergenoegdheid, die bekoorlijke zachtmoedigheid, zonder welke de gezellige verkeering geen duurzaam, waar genoegen kan opleveren.

Beſchaving, M. H.! zoo wij het woord in de verhevenſte beteekenis nemen, is derhalve geenszins aan rang of ſtand verbonden. In elken kring kan de mensch beſchaafd of ook onbeſchaafd zijn. Maar hetgene men gewoonlijk *beſchaving* noemt, is iets uitwendigs, en ſtaat met kennis of zedelijkheid weinig in verband. Niet ieder, die zich tot den *beſchaafden* ſtand rekent, munt derhalve uit in ware *beſchaafdheid*. Daar is ook *overbeſchaving* in het menſchelijk leven; eene gevaarlijke verfijning, die eindelijk alle kracht en degelijkheid zoude benemen. Gij kunt het hout zoo dun wegſchaven, dat er niet meer overblijft, om tot uw oogmerk te dienen. Men moet wel onder het oog houden, dat de ſchaaf geene ſterkte aanbrengt, maar alleen de oppervlakte glad maakt. *Beſchaving*, die het uiterlijk voorkomen van den mensch aangenamer en bevalliger doet worden, heeft allezins waarde, doch is niet hoog te ſchatten, wanneer geene loffelijke hoedanigheden van verſtand en hart daarmede gepaard gaan.

Dikwijls ſchijnt men iemands *beſchaafdheid* te willen afmeten naar zijnen ſtand en kring van verkeering. Maar deze maatſtaf is zeer bedriegelijk. Geeft acht op ſtille deugd; gij zult ſoms *beſchaving* vinden, waar gij ze niet vermoedt. Daarentegen heerscht er bij zekere lieden, die gaarne zichzelven bij uitſluiting *beſchaafd* noemen, weleens verregaande *onbeſchaafdheid*, in zekere opzigten. Men ontmoet ſoms menſchen van hoogeren ſtand, die er eene eer in ſchijnen te ſtellen, dat zij door ruwe taal en woeste manieren zich onderſcheiden en doen opmerken. Zullen wij de zoodanigen voor *beſchaafd* houden, omdat

Digitized by Google

zij tot den zoogenaamden *beſchaafden* ſtand behooren? Eere doen zij dezen ſtand zekerlijk niet aan.

Beſchaving, die alleen in uiterlijkheden beſtaat, heeft geringe waarde, en kan nadeelig zelfs worden, wanneer men te veel op die ſpiegelgladde oppervlakte tuurt en weinig acht geeft op wezenlijker eigenſchappen. Al is het uitwendige volkomen fraai en effen, wat baat dit, wanneer inwendige deugdelijkheid ontbreekt? Naar het oordeel van ſommigen moge hij of zij beſchaafd heeten, die zekeren toon in de geſprekken weet na te volgen, en in houding en gebaren, in gang en kleeding zekere vormen in acht te nemen; men late zich niet misleiden door bedriegelijke vertooning: ware beſchaafdheid moet gepaard gaan met loffelijke hoedanigheden van verſtand en hart. *Verlichting* en *beſchaving* zijn alleen te waarderen, naar mate dezelve in verband ſtaan met *veredeling*. En hierover wilde ik in de derde plaats nog ſpreken.

III. Wat *veredeling* is, zal wel niet moeijelijk te begrijpen zijn, als men acht geeft op zedelijke hoedanigheden. Van menſchen ſprekende, noemen wij die genen *edel*, welke door deugdzame gezindheid en voortreffelijke handelwijze zich onderſcheiden van velen hunner natuurgenooten. *Adel der ziel* is daarom geheel iets anders, dan *adeldom* in een ſtaatkundigen zin. Deze wordt door ſtoute wapenfeiten, door vorſtengunſt, door geld, of ook, even als het geld, bij erfenis door geboorte verkregen. Doch, al verbindt men zekere burgerlijke voorregten en onderſcheidingen met dezelve, niet ieder evenwel, die den naam van *edelman* draagt, is een *edelman*, wanneer het op zedelijkheid aankomt; en zedelijkheid moet immers de grond zijn van ware en duurzame achting.

Veredeling als noodzakelijk beſchouwende, onderſtel ik bij den mensch vatbaarheid voor zedelijke volmaking, maar tevens onvolkomenheid in meerdere of mindere mate. Verheven moge zijn aanleg wezen, dierlijk is het begin van zijn beſtaan op aarde. De mensch heeft neigingen en begeerten, eer hij derzelver betamelijkheid of onbetamelijkheid kan beoordeelen. Beſef van zedelijkheid

Digitized by Google

komt later, en ontwikkelt zich langzaam. Dan zijn gewoonlijk reeds deze en gene kwade hebbelijkheden gevestigd. Opmerking, nadenken, onderwijs kunnen veel nut aanbrengen. Een verward of donker gevoel maakt allengs meer en meer plaatſe voor helderheid van begrippen. Daar gaat licht op voor den geest. Vele dingen beginnen zich anders te vertoonen. Men leert vragen, *waarom* of *waartoe* iets is of zijn moet. Zoo ontſtaat verſtandelijke verlichting — zoo neemt dezelve toe, en ſtelt ons in de gelegenheid, om beter naar behooren te oordeelen over onszelven en over alles, wat tot ons betrekking heeft.

Maar deze verlichting des verſtands is nog geene veredeling des harten. Iemand kan in velerlei wetenſchap vorderingen gemaakt hebben, en nogtans in zedelijkheid verre ten achtere zijn bij anderen, die minder uitgebreide kennis bezitten. Dit verſchijnſel is niet vreemd in de wereld, en zeker eene der oorzaken, waarom ſommigen met zoo veel bedenkelijkheid van *verlichting* ſpreken, en anderen dezelve als nadeelig of verderfelijk zelfs aangemerkt willen hebben. Maar ieder, die opregt genoeg is, om onpartijdig te ſpreken, zal moeten erkennen, dat het altijd beter is, te zien, dan niet te kunnen zien, wat er wordt vereiſcht, en wat er werkelijk plaatſe vindt. Wie zoude ooit gebrek aan kennis verkieslijk houden boven eene ruime mate van kundigheden? Onwetendheid is gewoonlijk eene oorzaak van dwaling. Die den regten weg weet, ja, die kan ook van denzelven afwijken. Dit gebeurt dan vooral, wanneer iemand op eenigen afſtand een begeerlijk voorwerp meent te ontdekken, en, zonder acht te geven, waar hij zijne ſchreden rigt, een bijpad inſlaat, om tot het doel van zijn verlangen te geraken. Had hij echter alles behoorlijk in het licht beſchouwd, hij zoude opgemerkt hebben, dat hij gevaar en verderf te gemoet ſnelde.

Het licht, waardoor aanſchouwelijk wordt, hetgene voor uwen voet is, kan wel niet nadeelig zijn; doch ſluit gij uwe oogen voor het ſchijnſel der zon, of wendt

Digitized by Google

gij uw gezigt naar elders, gij zelf zijt in dit geval te beſchuldigen — het licht blijft goed en nuttig.

Zoodanig is ook de betrekking tusſchen verlichting des verſtands en veredeling des harten. Zal iemand zich verbeteren, hij moet eerst zijne gebreken kennen. Wetende, wat er ontbreekt aan zijne zedelijke vorming, wordt hij echter nog geenszins door onwillekeurige aandrift der natuur tot het goede bepaald. Neen, hij moet acht geven, opmerken, nadenken. Zoo vindt hij drangredenen, die veelvermogende kracht hebben ter beveiliging voor verkeerdheden. Het onderſcheid tusſchen zedelijk goed en kwaad vertoont zich dan ſteeds helderder voor zijnen geest. Hij ziet de beminnelijkheid van het eene, en de hatelijkheid van het andere. Hij kan niet nalaten, belang in de deugd te ſtellen. Hij gevoelt zich tevens opgewekt, om, naar eigene overtuiging, volgens de eeuwige en onveranderlijke wet der zedelijkheid te handelen. Doch ondervinding leert hem bezwaren en gevaren kennen, die het vervullen van pligt ſoms moeijelijk maken. De aandoenlijkheid zijner zinnelijke natuur is groot. Betrekkingen en omſtandigheden des levens hebben veelvermogenden invloed. Al wil de mensch dan ook ernſtiglijk het goede, hij bezwijkt ligt voor verzoekingen, en blijft niet altijd volkomen getrouw aan de beginſelen van zedelijkheid. Maar ziet hij op het eigenlijk doel des levens, en verlangt hij aan zijne beſtemming te beantwoorden, zoo zal hij pogingen ten goede telkens hervatten, en door aanhoudend ſtreven allengskens vorderen in zedelijke volmaking, gelijk het kind door vallen en opſtaan moet leeren, met vasteren tred te wandelen. Hij bekomt van tijd tot tijd alzoo meer ſterkte in goede beginſelen. Hij oefent zich, om over neigingen, begeerten en driften heerſchappij te verkrijgen. Hij zoekt de dingen ſteeds in het ware licht te beſchouwen, en hoe meer hij alles van nabij beziet, des te beter leert hij zich verheffen boven den verleidenden invloed van ſchijn en veranderlijke omſtandigheden. Zoo wordt de zedelijke aanleg van den mensch ontwikkeld. Daar komt meer en meer liefelijke overeen-

Digitized by Google

ſtemming in zijn geheele beſtaan. Onvermoeid pogen heeft veredeling ten gevolge; en in voortreffelijkheid boven natuurgenooten munt *hij* het meeste uit, die het voordeeligst zich onderſcheidt door zuivere zedelijkheid en het verſte vordert in eigene volmaking.

Verlichting des verſtands moge dan niet altijd veredeling des harten ten gevolge hebben, als hulpmiddel ſtaat de eene toch in naauw verband tot de andere. Kan ook edele gezindheid bij eene geringere mate van kennis plaatſe vinden, vermeerdering van kundigheden, met goeden wil gepaard, zal geen nadeel doen, maar wel aanſporingen tot deugd te meer opleveren. Alwie derhalve op verlichting roem wilde dragen en in veredeling geen belang ſtellen, die zoude of eigene onkunde, of dwaasheid, of een bedorven hart verraden, en de goede zaak meer benadeelen, dan bevorderen.

Gelijk verlichting hulpmiddel tot veredeling zijn moet, zoo meen ik ware beſchaving als gevolg te mogen aanmerken. Niet altijd, echter, is dit kennelijk aan het uitwendig voorkomen der menſchen. Gij zoudt u zeer bedriegen, wanneer gij de geſteldheid des harten wildet beoordeelen naar datgene, wat men gewoonlijk *beſchaafdheid* noemt in de wereld. De *Athenert*, weleer zoo beroemd om de fijnere beſchaving hunner zeden, waren vergaderd, om ſchouwſpelen te zien. Een oud man, een hunner medeburgers, kwam in hun midden, en kon geene zitplaats meer vinden. Men liet den grijsaard een' geruimen tijd zoeken, of hij nog ergens zoude kunnen zitten. Geen beſchaafd *Athener* bewees den ouderdom eere. Eindelijk naderde hij ter plaatſe, waar juist *Spartanen* gezeten waren. De vreemdelingen hadden den naam, dat zij in beſchaafdheid verre ten achtere waren bij hunne naburen. Doch oordeelt over beider handelwijze. De *Spartanen*, eerbied voor den ouderdom betoonende, ſtaan terſtond op, en bieden den ouden man eene zitplaats aan. De *Athenert* beſchouwen de daad met verwondering, geven door handgeklap hunne goedkeuring te kennen, en bewijzen, dat zij het zedelijk goede weten

Digitized by Google

te onderscheiden. Wie legde hier edele gezindheid aan den dag? wie gaf blijk van ware beschaving?

Verschijnselen van dezen aard zoude men welligt ook heden ten dage nog kunnen opmerken. Uitwendige beschaving hangt grootendeels af van opvoeding, gewoonte, en verkeering met menschen. Bewoners van groote steden hebben in dit opzigt veel vooruit boven dorpelingen en over het veld verspreide landlieden. Maar is de zedelijkheid ook deswege zoo veel te grooter? Dit volgt niet altijd en niet noodzakelijk. Onder eene ruwe oppervlakte kan iets goeds, iets voortreffelijks verborgen zijn. Een mensch van onbeschaafd voorkomen heeft soms een edel harte; terwijl een ander, die op verlichting of beschaving roemt, niet handelt naar loffelijke beginselen. Dit geval vindt ligtelijk plaatse, wanneer men te veel waarde hecht aan uiterlijkheden en zich toelegt op overdrevene verfijning, die nadeelig wordt voor zuiverheid van beginselen. Om zoodanig kwaad te vermijden, vormde een dweepend wijsgeer, J. J. ROUSSEAU, een hersenschimmig stelsel van opvoeding, dat onuitvoerbaar is, en ook grootelijks zijne nadeelen zou hebben, zoo iemand het in werking wilde brengen. Beschaving is geenszins te verachten; doch dezelve moet gepaard gaan met veredelde gezindheid, en gevolg zijn van zedelijke beginselen. Braafheid van karakter moge plaats kunnen hebben, ook wanneer het uiterlijk voorkomen van den mensch ongunstig is, het goede, vereenigd met bevalligheid, zal des te meer behagen in het algemeen. Verfijning zonder degelijkheid moet voor nutteloos, ja ook voor nadeelig gehouden worden. Men meent iets te hebben, en grijpt naar bedriegelijken schijn. Veredeling zij en blijve steeds hoofdzaak. Men beschouwe verlichting en beschaving altijd in verband met zedelijkheid. Daar is eene onderlinge betrekking tusschen dezelven. De eene helpt en bevordert de andere. Niemand scheide dan, hetgene gepaard moet gaan. Het licht der waarheid bestrale ons allen. Lust ten goede vervulle ieders harte, en drijve gedurig aan, om pogingen te doen ter bereiking van het

Digitized by Google

verheven doel des levens. En zoo worde veredelde gezindheid meer en meer kennelijk aan ware beschaving en aangename zeden.

HEELKUNDIGE WAARNEMING, OMTRENT EENE DARMZAKBREUK. Door G. W. TOPS, *Heel- en Vroedmeester te Breda.*

Den 15 Julij 1827 werd ik door den Heer SCHRÖDER, Heelmeester te *Baal-Hertog*, verzocht, 's anderendaags met zijn Ed. mij te laten vinden in het dorp *Chaam*, ten einde daar te consulteren over den persoon, genaamd KOORNMANS. Ik bevond den lijder een man te zijn van omtrent 60 jaren, van een zenuw-galachtig temperament. Sedert 14 dagen hadden de ontlastingen van *fæces* opgehouden. Gedurende dien tijd was hij door den Heelmeester van *Chaam*, den Heer DESMARETS, behandeld: warme pappen waren op de breuk aangelegd; *clysmata* had men geappliceerd; men had beproefd, de deelen door *taxis* binnen te brengen. De lijder was in een' staat van verregaande verzwakking; de pols klein, zamengetrokken en snel; de oogen stonden flaauw; er bestond *facies Hippocratica*, (zamentrekking der aangezigtspieren.) De buik was opgezet en gespannen, en zeer pijnlijk op de betasting; de breuk zelve zeer gespannen, zonder echter in dien graad pijnlijk te zijn; een krampachtige hik en galbrakingen hadden reeds plaats. Ik deed eenige pogingen tot de terugbrenging, zonder hierin te slagen, en oordeelde, dat deze verschijnselen moesten worden toegeschreven aan de ophooping der drekstoffen, te meer, daar het mij voorkwam, dat de liesring in staat van verwijding was, en deze dus geene mechanische beklemming daarstelde, maar er plaatselijke aangroeijingen des darms met de omliggende deelen konden plaats hebben. Daar de inbrenging der breuk onmogelijk was, de opgegevene toevallen een dringend gevaar aanduidden, en ik overtuigd was, dat zeer spoedig de ont-

Digitized by Google

ſteking van het buikvlies en darmkanaal konde plaats grijpen, en dus alle draling ſchadelijk was; zoo beſloot ik, de deelen bloot te leggen, om langs dien weg de oorzaak der toevallen op te ſporen, en, indien het kon, dezelve weg te ruimen. Ik maakte dus eene inſnijding in de bekleedſelen, welke de breuk bedekten, en deed ze van een' duim boven den *annulus* (buikring) tot het middendeel van het *ſcrotum*, in eene ſchuinſche rigting, van den buiten- naar den binnenkant der breuk. Ik maakte voorzigtig de huid van de onderliggende deelen los; de breukzak was geheel met dezelve vereenigd; bij het openen van dezen ontlastte zich geen waterachtig vocht; de darm nu blootliggende, vertoonde zich deze zonder merkelijke ontſteking, maar was door een' celwijswevigen band, welke er dwars over lag, in eene ſoort van plaatſelijke beklemming; de breuk ſcheen hierdoor in een boven- en onderdeel verdeeld te worden. Deze celachtige band werd door mij met omzigtigheid weggenomen, hopende ik hierdoor de oorzaak der toevallen te doen ophouden, te meer, daar eene merkelijke ontſpanning der breukdeelen er het gevolg van was; andere celachtige banden, welke eene onderlinge aaneengroeijing des darms en des breukzaks bewerkt hadden, werden door mij weggenomen. De aangroeijing in den omtrek van den *annulus* was zoo ſterk, dat de tusſchenbrenging eener gegroefde ſonde niet bewerkſtelligd kon worden; trouwens de opſnijding van dien peesring beſchouwden wij als onnoodig, daar dezelve geene beklemming daarſtelde, en de aangroeijingen en het *volumen* der breuk alle terugbrenging zouden belet hebben; ook waren de darmen, in de buikholte bevat, zoo ſterk geſpannen, dat men uitwendig den boog des kartelldarms in zijnen omvang kon zien liggen; de buikholte zou derhalve geene plaats vergund hebben aan dat gedeelte van het darmkanaal, dat reeds ſedert lang zich daar buiten bevonden had. Welligt had ik, alvorens tot deze operatie over te gaan, nog het aanwenden der ijskoude bevochtigingen op de breuk beproefd, en eene onthouding van alle vaste ſpijzen, alsmede *laxantia*,

Digitized by Google

voorgeſchreven, welke behandeling in die gevallen, waar de ophooping der drekſtoffen als oorzaak der toevallen wordt beſchouwd, meermalen door Heelkundigen wordt aangeraden; doch daar onze lijder zeer zwak was, en alles aanduidde, dat men met grond moest vreezen, dat zich ſpoedig ontſteking en verſterving kon opdoen, zoo was het plaatſelijk onderzoek der deelen hoogst noodzakelijk. Mij nu van de onmogelijkheid der inbrenging verzekerd hebbende, trachtte ik door de volgende behandeling de ontlasting der drekſtoffen te bevorderen. Ik verzocht den Heelmeester van *Chaam*, den lijder viermaal 's daags een *clysma* te appliceren, zamengeſteld uit acht oncen aftrekſel van Roomſche chamomillen, een half once Engelsch zout, een once lijnolie; den onderbuik liet ik bevochtigen met eene oplosſing van ammoniak-zout in water, om den *motus peristalticus* (wormswijze beweging van het darmkanaal) op te wekken; den omtrek der breuk liet ik met een afkookſel van heemstwortel nat houden. Na aangelegd verband, nam ik affcheid van den lijder, hem hoop op herſtel inboezemende.

Den 20 Julij ontving ik van mijn' Collega SCHRÖDER de tijding, dat onze lijder wèl gerust, en dat hij eenige bouillon had gebruikt, welke niet door braking was uitgeworpen; dat na het vierde lavement eenige drekſtoffen zich ontlast hadden, en de krachten des lijders zich ſchenen te herſtellen: dit een en ander werd door ons als goede voorteekens opgenomen.

Dan, den 23ſten werd ik wederom in conſult gevraagd, en vond den lijder, wat de krachten belangt, als vóór de operatie, doch den pols ſneller, den buik in den hoogſten graad van ſpanning en harder op het gevoel, den doortogt der *fæces* nog geſtremd; de beterſchap was dus ſlechts momentaneel geweest. De Heeren SCHRÖDER en DESMARETS ſtemden mij toe, dat de lijder zich in het allerdringendst gevaar bevond. Ik oordeelde, dat de vorige plaats gehad hebbende ontlasting door dat gedeelte van het darmkanaal, dat zich onder de breuk bevond, was opgeleverd; de doorloop der *fæces* moest her-

Digitized by Google

ſteld worden; hiertoe was de eenige ons overgebleven weg het daarſtellen van eene drekfistel in de breuk zelve; dit konde ik te veiliger ondernemen, daar de darm met de zaadſtreng en onderliggende deelen door aangroeijing was vereenigd, en de terugtrekking des darms in de buikholte zoo wel, als de uitſtorting van *fæces* in de holligheid hierdoor belet werd. Na dit een en ander overwogen te hebben, maakte ik eene inſnijding in de lengte des darms van een' halven duim lengte, hopende, dat hierdoor de ontlasting der drekſtoffen zou plaats hebben, en alzoo den lijder uit zijn' gevaarvollen toeſtand te redden; doch mijne verwachting werd hier door een buitengewoon verſchijnſel te leur geſteld, doordien de geopende darm geheel was ontaard; deszelfs rokken waren vleezig geworden; deszelfs holligheid was bijna geheel vernietigd, zoodat zich noch drekſtoffen noch gazdeelen ontlastten. Ik beproefde, om langs de gemaakte opening, met eene ſonde, tot een gezond gedeelte des darms, dat drekſtoffen bevatte, door te dringen, en deze ſtoffen eenen uitgang te bezorgen; dan, door de vernaauwing des darms werd ik hierin belet. Ik moest dus vreezen, den lijder te zullen verliezen. Immers, daar ik jong Praktizijn was, konde ik, om des hagchelijken uitſlags wille, hier geenszins het voetſpoor van den *Franſchen* Heelkundige LITRE volgen, die, in een bijna dergelijk geval, in de buikſpieren zelve eene inſnijding maakte, de *colon*, opende, deze in de gemaakte wonde vasthechtte, en alzoo eene *anus artificialis* daarſtelde. Ik meende dus, mijne werkdadige hulp hiertoe te moeten bepalen. Ik vulde de gemaakte opening des darms met zacht plukſel op, verzocht de bijzijnde Heelmeesters, deze open te houden, van wege de zich ſteeds in den onderbuik bevindende luchtſtoffen, welke zich trachtten in evenwigt te ſtellen met de buitenlucht; de aandrang hiervan kon de *fæces* naar de opening toeſtuwen en zoo ontlasting bevorderen. Om tot dit doel mede te werken, ſchreef ik een zacht laxeermiddel voor, beſtaande uit de *fructus tamarindor*, en de *ſulphas ſodæ*, als ook het toedienen van herhaal-

Digitized by Google

de lavementer. Hoezeer mij deze behandeling voorkwam geheel naar de regelen der kunst ingerigt te zijn, vreesde ik echter mijnen lijder te zullen verliezen, indien niet de natuur hare wondervolle krachten op de eene of andere wijze gebruikte. Immers plaatselijke versterving kon zich opdoen, even als bij een' Fuselier van het 36 Bat. N. M., welken ik in 1816 dagelijks verbond, onder opzigt van den Heer DE MEES, Chirurgijn Majoor in het Militaire Hospitaal te *Breda*. Gemelde Fuselier had niet in tijds kunnen geopereerd worden; de versterving nam, over eene aanmerkelijke uitgestrektheid, hand over hand toe; drekstoffen en wormen ontlasten zich dagelijks door de wonde, en, buiten verwachting van den grooten BRUGMANS zelven, sloot deze wonde langzamerhand, en herstelde zich de loop der drekstoffen langs den natuurlijken weg. Vier jaren daarna zag ik dezen man te *Brussel* geheel hersteld, zonder eenige hindernis overgehouden te hebben. Doch, daar in het onderhavig geval de darm geheel gesloten was, moest er een andere weg door de natuur ingeslagen worden; en mijn plan was, indien ik den lijder verloor, het lijk te onderzoeken, en te zien, welke verschijnselen zich in den onderbuik opdeden.

Den 28 Julij ontving ik, tot mijn groot genoegen, de tijding, dat onze patiënt ontlasting langs den natuurlijken weg had gehad van zeer verharde drekstoffen; dat de buik thans minder pijnlijk en gespannen was; dat de galbrakingen ophielden, en er dus veel hoop op herstel was. De lijder werd echter zeer door opzetting van winden gekweld, en hiertegen was een geneesmiddel voorgeschreven; de wonde droeg sterk; de lijder bleef nog altijd zwak; hierom werden hem goede bouillons en wijn toegediend, welke tot zijn herstel allernoodzakelijkst waren.

Eindelijk, den 16 Augustus 1827, zag ik voor het laatst den lijder. De wonde was bijna gesloten; de doortogt der drekstoffen hersteld; door de verettering en de werking der opslurpende vaten waren de breukdeelen meer dan drie vierde in *volumen* verminderd, en de lijder zal wederom in staat zijn, zijn gewoon werk te verrigten.

Digitized by Google

Over de vraag: hoe heeft de natuur de gemeenſchap herſteld tuſſchen het bovendeel des darmkanaals en dat gedeelte, hetwelk zich onder de breuk bevond, daar toch dat gedeelte, hetwelk in de breukdeelen was bevat, hiervoor verloren was? kan men theoretiſche giſſingen maken; doch dezelve kan niet dan na het overlijden van den man ſtellig uitgemaakt worden.

DE VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA.

Door den Burggraaf DE CHATEAUBRIAND.

De Vereenigde Staten bieden den opmerker een hoogst belangrijk ſchouwtooneel. Onder het genot van burgerlijke en godsdienſtige vrijheid neemt de bevolking zeer ſterk toe. De vorderingen in kunſten en wetenſchappen worden ſteeds grooter. Ongelukkigen, die het land hunner geboorte verlieten, om armoede of onderdrukking te ontwijken, vonden in *Amerika* een veilig verblijf, en bragten derwaarts herinneringen over uit het wereldeel, van waar zij verhuisden. Namen van plaatſen, die weleer in *Europa* beroemd waren, of het nog zijn, werden aldaar gegeven aan oorden, ſteden of dorpen, waar de nieuwe bewoners zich vestigden. Zoo wilde men in levendig aandenken houden, wat belangrijk was in de Geſchiedenis, of dierbaar, uit hoofde van vroegere betrekkingen. Men vond gaarne iets weder, waarbij men dingen van vorige dagen zich kon herinneren.

Doch er is in de Vereenigde Staten bijna geen gewest, hetwelk niet eene ſtad, een dorp of gehucht heeft, waardoor de naam van WASHINGTON wordt vereeuwigd. Welk eene treffende eenſtemmigheid eens dankbaren volks in het betoonen van hulde aan verdienſten!

De rivier de *Ohio* beſproeit thans vier ſtaten, *Kentucky*, *Ohio*, *Indiana* en *Illinois*. Dertig afgevaardigden worden door deze gewesten ter algemeene vergadering gezonden. *Virginië* en *Teneſſee* ſtrekken zich op twee punten tot aan de *Ohio* uit, aan welker oevers

Digitized by Google

men honderd een- en-negentig graafſchappen en tweehonderd-en-acht ſteden telt. Thans wordt een kanaal gegraven, dat in drie jaren voltooid moet zijn, en den ſtroom zelfs voor groote ſchepen bevaarbaar zal maken tot aan *Pittsburg*, hetgeen tot nu toe, wegens watervallen, niet mogelijk was.

Drieëndertig groote wegen loopen er van *Washington*, de hoofdſtad, gelijk eertijds de *Romeinſche* wegen van *Rome*, en voeren, langs veelvuldige zijtakken, naar alle punten in de Vereenigde Staten. Dezelve hebben, te zamen genomen, eene lengte van vijfentwintigduizend zevenhonderd zeven-en-veertig mijlen. Deze wegen gaan door ſtreken, die vóór korten tijd nog woest waren, doch thans bebouwd en bewoond zijn. Op de meeste vindt men rijdende posten. Geregelde postwagens brengen u, voor een' bepaalden prijs, van de eene plaats naar de andere. Men begeeft zich thans op zoodanig rijtuig naar de *Ohio*, of naar den waterval van de *Niagara*, werwaarts men, ſlechts weinige jaren geleden, zich moest laten geleiden door een' *Indiaanſchen* gids of tolk. Zijwegen hebben gemeenſchap met de hoofdwegen, en bieden insgelijks goede gelegenheid aan tot geſchikte vervoering. De middelen hiertoe zijn meestal tweederlei; want, daar overal meren en rivieren gevonden worden, kan men ook te water reizen, hetzij dan met roeiſchuiten en zeilſchepen, of met ſtoombooten.

Stoombooten varen er geregeld van *Boston* en *Nieuw-York* op *Nieuw-Orleans*. Ook zijn er aangelegd op *Kanada*, de meren *Ontario*, *Erie*, *Michigan* en *Champlain*; wateren, waarop men, vóór dertig jaren, naauwelijks eenige praauwen van wilden zag.

De ſtoombooten dienen in de Vereenigde Staten niet alleen ten nutte van den koophandel en tot gemak der reizigers; men gebruikt ze ook tot verdediging des lands: eenige vaartuigen van deze ſoort, zeer groot van bouw, aan den mond der rivieren geplaatst, voorzien met kanonnen en kokend water, gelijken naar hedendaagſche veſtingen en tevens naar kasteelen der middeleeuwen.

Bij de hoofdwegen, ter lengte van vijfentwintigduizend

Digitized by Google

zevenhonderd zeven-en-veertig mijlen, moet men nog voegen eene uitgeſtrektheid van vierhonderd-en-negentien gewestelijke wegen, en die van achtenvijftigduizend eenhonderd zeven-en-dertig mijlen vaarwater, dat vooral door de menigte kanalen wordt vermeerderd. Het kanaal van *Middleſex* vereenigt de haven van *Boston* met de rivier *Merrimack*. Het kanaal *Champlain* bewerkt de gemeenſchap van dit meer met de wateren van *Kanada*. Het kanaal *Erie*, of dat van *Nieuw-York*, verbindt het meer *Erie* met den *Atlantiſchen* Oceaan. De kanalen *Sautee*, *Cheſapeake* en *Albemarle* behooren tot de ſtaten *Carolina* en *Virginië*. Daar breede rivieren, in verſchillende rigtingen ſtroomende, en in de meren of zeeën uitloopende, ter plaatſe, waar zij ontſpringen, niet ver van elkander verwijderd zijn, is derzelver onderlinge vereeniging zeer wel tot ſtand te brengen. Reeds kan men langs vijf verſchillende wegen zich naar den Stillen Oceaan begeven; één derzelven loopt door *Spaansch* grondgebied.

Eene wet van het Congres, in 1825, beveelt het daarſtellen van een' militairen post aan de *Orego*. De *Amerikanen*, die eene vastigheid aan de *Columbia* hebben, dringen alzoo door tot aan de Zuidzee, tusſchen *Engelsch*, *Ruſſisch* en *Spaansch Amerika*, door eenen aardgordel van nagenoeg zes graden breedte.

Eene natuurlijke beperking, echter, zal het uitbreiden der volkplantingen vooreerst beletten. De bosſchen worden, ten westen en noorden van de *Miſſouri*, vervangen door onmetelijke vlakten, of *ſteppen*, die geen' enkelen boom hebben en geheel woest liggen. Hier ſchijnt de ontginning te moeten ophouden, offchoon er gras in overvloed groeit. Dit groene *Arabië* moet den volkplantelingen tot doortogt dienen, om aan de rotsachtige bergen en in *Nieuw-Mexico* te komen. Hetzelve zal de Vereenigde Staten der *Atlantiſche* zee ſcheiden van de Vereenigde Staten der Zuidzee, gelijk in de oude wereld ook woestijnen de vruchtbare landen van elkander ſcheiden. Een *Amerikaan* heeft den voorſlag gedaan, om voor zijne rekening eenen grooten weg met ijzeren

Digitized by Google

ſporen aan te leggen, van *St. Louis* aan de *Miſſiſippi* tot aan den mond van de *Columbia*, op voorwaarde, dat men hem, langs de geheele uitgeſtrektheid van dezen weg, den grond aan beide oevers, ter breedte van tien mijlen, daarvoor zoude afſtaan; doch het plan tot eene zoo reusachtige onderneming is niet aangenomen.

Ten jare 1789 waren er ſlechts vijf-en-zeventig posthuizen in de Vereenigde Staten; thans beloopt het getal boven de vijfduizend. Van 1790 tot 1795 werden dezelve van vijf-en-zeventig tot op vierhonderd drie-en-vijftig vermeerderd; in 1800 beliep het aantal negenhonderd-en-drie; in 1805, vijftienhonderd acht-en-vijftig; in 1810, tweeduizend driehonderd; in 1815, drieduizend; in 1817, drieduizend vierhonderd negen-en-vijftig; in 1820, vierduizend-en-dertig; in 1825, omtrent vijfduizend vijfhonderd.

Brieven en andere papieren van aanbelang worden verzonden met brievenposten, die in één etmaal ongeveer honderdvijftig (*Eng.*) mijlen afleggen. Voor plaatſen, niet aan den grooten weg gelegen, zijn postboden te paard en te voet. — Eene groote linie van posterijen ſtrekt zich uit van *Auſon*, in den ſtaat van *Maine*, over *Washington*, tot aan *Nashville*, in den ſtaat van *Teneſſee*; een afſtand van veertienhonderd acht-en-veertig mijlen. Een dergelijke loopt er van *Highgate*, in den ſtaat van *Vermont*, tot aan *St. Maria*, in *Georgië*; een afſtand van dertienhonderd negen-en-zestig mijlen. De herbergen zijn goed en zindelijk, ja eenige zelfs voortreffelijk.

In de ſtaten van de *Ohio* en van *Indiana*, op het grondgebied van *Michigan*, *Miſſouri* en der *Arkanſas*, in de ſtaten van *Louiſiana*, *Miſſiſippi* en *Alabama*, zijn kantoren gevestigd, die van landswege grond verkoopen. Men meent, dat er nog wel meer dan honderdvijftig millioenen morgen lands, voor bebouwing geſchikt, woest liggen, zonder den grond der uitgeſtrekte boſſchen mede te rekenen. Men ſchat dezelve op ongeveer een milliard en vijfhonderd millioenen dollars, en dus elken akker, doorgeengeſlagen, op 10 dollars; inderdaad eene zeer gematigde berekening.

Digitized by Google

Er zijn in de Noordelijke ſtaten vijfentwintig militaire posten, en tweeëntwintig in de Zuidelijke.

In 1790 bedroeg de bevolking der Vereenigde Staten drie millioen negenhonderd negen-en-twintigduizend inwoners; in 1800 was het getal vijf millioen driehonderd-en-vijfduizend; in 1810, zeven millioen tweehonderd negen-en-dertigduizend; in 1820, negen millioen zeshonderd-en-negenduizend. Bij deze bevolking moet men een millioen vijfhonderd een-en-dertigduizend ſlaven rekenen(*). Dus is de bevolking der Vereenigde Staten, van 1790 tot 1820, elk tiental jaren vijf-en-dertig perſonen op de honderd toegenomen. Reeds zijn er zes van de tien jaren verloopen, die met 1830 moeten eindigen, op welk tijdſtip het aantal der bewoners waarſchijnlijk tusſchen de twaalf en dertien millioenen zal bedragen. Zoo nu de bevolking in dezelfde evenredigheid ſteeds blijft vermeerderen, zal men in 1855 meer dan vijf-en-twintig millioenen zielen, en in 1880 reeds over de vijftig tellen.

In 1821 werd uit de Vereenigde Staten aan inlandſche en vreemde voortbrengſelen uitgevoerd voor eene ſom van 64,974,382 dollars; ten zelfden jare beliepen de inkomſten van den lande 14,264,000 dollars, en de ontvangst overtrof de uitgaven 3,334,826 dollars. Te dien tijde was de openbare ſchuld verminderd tot op 89,204,236 dollars.

Het leger is ſoms op honderdduizend man gebragt geworden. Elf linieſchepen, negen fregatten, vijftig oorlogsſchepen van verſchillende grootte maken de zeemagt der Vereenigde Staten uit.

In het burgerlijke en godsdienſtige heerscht er volkomene vrijheid. Ieder burger is gehouden, tot eenig Christelijk kerkgenootſchap te behooren. Geen eerdienst wordt overigens boven andere bevoorregt. Ieder kan zijne eigene overtuiging in het doen van belijdenis volgen. De

(*) Bij deze opgaven hebben wij de honderd-en-zoo-veel, als bij zulke getallen luttel afdoende, ſchoon zij de naauwkeurigheid dier opgaven ſchijnen te bevestigen, weggelaten. *Vert.*

Digitized by Google

Katholijken breiden zich zeer uit in de ſtaten van het Westen.

Al ware het ook, dat de van ſtaatswege openbaar gemaakte opgaven in de Vereenigde Staten vergroot zijn geworden door den volkshoogmoed, daar zou evenwel in de geheele geſteldheid der dingen goed en voordeel genoeg overblijven, dat allezins onze bewondering verdiende.

Om dit verwonderlijk tafereel te voltooijen, moet men zich ſteden voorſtellen, als *Boston*, *Nieuw-York*, *Philadelphia*, *Baltimore*, *Savannah*, *Nieuw-Orleans*, des nachts fraai verlicht, vol paarden en rijtuigen, en alle de genietingen der weelde aanbiedende, welke door duizenden ſchepen in derzelver havens aangebragt worden. Men denke bovendien aan die meren van *Kanada*, vóór weinige jaren nog zoo eenzaam, en thans bedekt met fregatten, korvetten, kotters, kleinere ſchepen en ſtoombooten, die, benevens de praauwen en booten der *Indianen*, in menigte daar elkander kruiſen, gelijk de zware ſchepen en galeijen in de wateren van den *Bosphorus* te midden der pinken, ſloepen en andere roeivaartuigen. Tempels en huizen, verfraaid door pilaren van *Griekſche* bouworde, verheffen zich aan de boorden van die rivieren, waar onlangs nog boſchen het eenige ſieraad der wildernis uitmaakten. Bovendien zijn er openbare leerſcholen opgerigt en belangrijke inſtellingen ter bevordering van de wetenſchappen gemaakt in plaatſen, waar voorheen woeste onkunde heerschte. Nuttige kennis wordt er meer en meer verſpreid. Menſchen van allerlei godsdienstbelijdenis en van de ſtrijdigſte gevoelens leven in vrede met elkander, en werken gemeenſchappelijk, ter ontwikkeling des verſtands en ter verbetering des menſchelijken geſlachts. Zoodanig zijn de wonderen der vrijheid!

De kostelijkſte ſchat, welken het vierde werelddeel in zijnen boezem bevat, is de Vrijheid. Deze mijn heeft onmetelijke rijkdommen; ieder volk kan er uit delven. De vertegenwoordigende volksregering in de Vereenigde Staten is een der belangrijkſte ſtaatkundige verſchijnſelen in

Digitized by Google

de wereld. Van tweederlei aard kan de burgerlijke vrijheid zijn. De eene behoort aan de kindschheid der volken; zij is eene dochter der zeden en der dapperheid: zoodanig was de vrijheid der vroegſte *Grieken* en *Romeinen*, gelijk ook die der wilden van *Amerika*. De andere wordt tijdens den ouderdom der volken geboren, en is de dochter van verlichting en rede. In de Vereenigde Staten wordt thans deze vrijheid gevonden, welke de vrijheid van den *Indiaan* vervangt. Gelukkig land, waar men, in den loop van nog geene drie eeuwen, van de eene tot de andere als van zelve is overgegaan! Niet langer dan acht jaren duurde de worſteling.

Eindelijk: de bevolking der Vereenigde Staten beſlaat nog geen achttiende gedeelte van derzelver grondgebied. De *Amerikanen* wonen nog, als 't ware, in eenzaamheid. Nog langen tijd zullen hunne wildernisſen hunne zeden, en zal hunne verlichting hunne vrijheid zijn.

IETS, BETREFFENDE DE NEDERLANDSCHE ZEEREIZIGERS, WILLEM BARENTZ EN CORNELIS MATELIEF, DEN JONGEN.

Het is bij de lezing der nu uitgekomene belangrijke, door het *Utrechtsch* Genootſchap bekroonde, Verhandeling van de Heeren R. G. BENNET en J. VAN WIJK, R. Z., over de *Nederlandſche* ontdekkingen in *Amerika*, *Auſtralië* enz., dat mij de volgende opmerkingen voorkwamen, die wel van geen het minſte gewigt zijn voor de daarbij behandelde ſtof, maar echter welligt nog waardig, om door dit letterkundig tijdſchrift te worden medegedeeld. De eene betreft den genoeg bekenden WILLEM BARENTZ, bij den eerſten reistogt naar het Noorden, in 1594, Kommandeur op het ſchip de *Mercurius* van *Amſterdam*, bij den tweeden, in 1595, Schipper op het ſchip de *Windhond*, mede van *Amſterdam*, en, na het uitſtaan van de grootſte moeijelijkheden en gevaren, op de terugreis overleden. Het is vreemd, dat men (immers zoo veel mij bekend is) geen belang ſchijnt geſteld te hebben in de plaats, waar die man, zoo zeer door tijdgenooten en nakomelingſchap, naar verdienſten, geroemd, van daan was,

Digitized by Google

't geen men anders wel omtrent zoodanig iemand gewoon is op te merken. In de voorzeide Verhandeling is daarvan niet opzettelijk gemeld; in het *Kort Verhael van d' eerſte Schipvaert, getogen uyt het Journael van* GERRIT DE VEER, leest men: „ Op 't ſchip van *Amſterdam* is ſtuurman geweest WILLEM BARENTZ van *der Schellingh*, borger derzelver ſtadt, bij hem hebbende een *Schellinger* visſchersjacht;" en in de voorgemelde Verhandeling, gelijk mede bevorens in die van Profeſſor MOLL, over eenige vroegere zeetogten der *Nederlanders*, wordt hij „ WILLEM BARENTZ van *Ter Schelling*" genoemd. Men zou mitsdien daaruit opmaken, dat hij, ſchoon naderhand burger der ſtad *Amſterdam*, geboren was op het eiland *Ter Schelling*; doch zulks wordt wederſproken door het getuigenis van JACOBUS REVIUS (in *Daventria illustrata*, pag. 537); hetgeen door 's mans gezag alléén geloof zou verdienen, maar ook wordt ondersteund door de betrekking, die hij te kennen geeft op hem gehad te hebben. „ *Bernardus Heyingius Daventrienſis avunculus meus*," (zegt hij) „ *qui, cum prima Hollandorum claſſe Indias orientales petierat, in reditu navi, cui a Mauritio nomen erat, præfectus, ſubitanea morte obiit*," voorts in zijnen lof uitweidende; — zoo vindt men dan ook in de *Korte Chronyke der ſtadt Deventer*, door A. MOONEN, (1714) bl. 140: „ Anno 1595. 26 Julij is Barent Heink van Deventer, Kapitein op het ſchip Mauritius, die met de eerſte ſchepen uit Hollant naer Oostindiē was gevaeren, in de herwaertskomſte overleden." — Hoe zeer nu beiden zich in den naam van het ſchip vergiſſen, en hem niet WILLEM BARENTZ noemen, ſchijnt het toch buiten bedenking, dat zij geenen anderen bedoeld hebben, en hij zoude dus niet van *Ter Schelling*, maar van *Deventer* afkomſtig zijn; en dat die ſtad te dier tijd een zoo bekwaam en moedig zeeman heeft voortgebragt, zal niet bevreemden, wanneer men mag gelooven, 't geen in de *Beſchrijving van Deventer*, door G. SYLVANUS, achter voorzeide *Chronyke* geplaatst, (bl. 18) op of omtrent het jaar 1580 verhaald wordt, dat het voornaam bedrijf van de burgers van *Deventer* was de koophandel, dien zij wijd en zijd, in allerhande waren, ook naar *Bergen* en verder in *Noorwegen*, voortzetteden.

De andere opmerking betreft CORNELIS MATELIEF, *den Jongen*. Ook hij is genoeg bekend. In de meergenoemde

Digitized by Google

Verhandeling wordt hij, bl. 167, en in die van Professor MOLL, bl. 118, met lof vermeld. Hij voer in 1605 uit naar de *Oostindiën* met eene vloot van elf schepen, waaronder een genaamd *Erasmus*, duidelijk genoeg de betrekking op *Rotterdam* aanduidende. Het verhaal zijner reize vindt men uitvoerig in het werk: *Begin en voortgang der Oostindische Compagnie*, 1646, 2de Deel, No. 13; en bijzonder van zijne onderhandelingen op de reede van *Malacca* met den Koning van *Johor* in 1606, bl. 13 en volg., en daaruit overgenomen in het *Vaderlandsch Woordenboek*. In *Holland* in 1608 teruggekomen, had hij onder anderen medegebragt een *Arabisch* handschrift. Er is te *Rotterdam* eene kleine, bijna vergetene verzameling van oude boeken, die in eene kamer aan de groote of *St. Laurens*-kerk bewaard wordt, van welke in 1814 een Catalogus in druk is uitgegeven. Aan deze zoogenaamde *librarie* schonk MATELIEF dat medegebragte handschrift, hetwelk op den Catalogus, onder de *manuscripta*, No. 3, pag. 24, dus vermeld wordt: „*Coranus Arabice* „*quem nautarcha Matelief Junior huc attulit* 1600" (1608) „*desunt multa.*" Vóór in hetzelve leest men, met de hand geschreven, aldus: „Anno 1606. is desen Alcoran den „20 Julij voor Malacca den heer Admirael Matelief de Jonghe van den Bisschop van Johor op sijn ernstich aenhauden „geschonken, waermede hij, met victorie ende goede gesont„heyt wederom door des Heeren genade thuys gekomen sijn„de, deze librarie van Rotterdam vereert heeft." — Over de waarde of onwaarde van dat gedeelte van een *Arabisch* handschrift van den Koran zou best een der Hoogleeraren in de Oosterſche talen kunnen oordeelen, tot wier kennis hetzelve misschien nog niet gekomen is, daar gemelde *librarie* denkelijk zelden wordt bezocht en bij weinigen bekend is. — Volgens de *Beschrijving van Rotterdam* uit de handschriften van J. KORTEBRAND (bl. 100) is de Admiraal CORNELIS MATELIEF, *de Jonge*, in de *St. Laurens*- of groote kerk begraven.

W. C. A.

Digitized by Google

DE JONGSTE UREN EN LAATSTE GEWAARWORDINGEN VAN EEN TER DOOD VEROORDEELDEN.

(*Een echt Verhaal.*)

Allerzeldzaamst mag wel het verhaal geacht worden, dat wij hier onzen lezeren willen mededeelen, als behelzende de gewaarwordingen, tot het einde toe, eens *Engelschmans*, om begane schriftvervalsching tot den strop verwezen, en, na de werkelijke voltrekking van het vonnis, in het oogenblik, dat men gereed stond het vermeende lijk aan de ontleedkunde te onderwerpen, weder bijgekomen; waarna men hem de gelegenheid verschafte, om zich naar *Amerika* in te schepen. Een *Amerikaansch* dagblad deelt het eigenhandig verhaal mede, welks voornamen inhoud wij zullen overnemen; terwijl wij vertrouwen, dat de bewustheid der gelukkige uitkomst zijns lots den gevoeligen lezer, gelijk onszelven, bij voorraad zal schadeloos stellen voor het akelige, hetwelk dit in zijne soort eenig geval natuurlijk met zich brengt.

De lijder vermeldt vooraf de bijzonderheden zijner gevangenneming, zijne gevangenis zelve in *Newgate*, het vonnis, over hem in de *Assises* van *Old Bailey*, in 1826, geveld; en hier begint de ontwikkeling van alwat hij ondervond, van zijne veroordeeling tot zijne teregtstelling. De trapswijze verdooving van alle *zedelijke* denkbeelden; de *zinnelijke* gewaarwordingen, in kracht en helderheid toenemende, naar gelange de zielsvermogens afnamen; het schier volstrekte onvermogen, om zich tot godsdienstige gedachten te verheffen, — ziet daar wat *ons* inzonderheid trof in dit verhaal. Nadat de gevangene zijn jongste onderhoud met ELIZABETH CLARE, een meisje, aan hetwelk hij zeer verkleefd was, heeft geschilderd, gaat hij, wien wij van nu af zelf zullen laten spreken, zonder iets in den stijl of in de bewoordingen te veranderen, dus voort:

» Het was 4 ure in den namiddag, toen ELIZABETH mij verliet; en, toen zij weg was, scheen het mij toe, dat al, wat ik op deze wereld nog te doen had, was verrigt. Ik zou gewenscht hebben, toen daar ter plaatse en in het eigenste uur te sterven; ik had de laatste daad mijns levens, en de bitterste van alle, volbragt. Maar, naar gelange de avond viel, werd mijn kerker kouder en vochtiger; en het was een sombere en mistige avond; en ik had vuur noch licht, hoewel

Digitized by Google

het in Januarij was, noch dekſel genoeg, om mij te verwarmen; en mijne geestkracht verzwakte trapswijze; en mijn hart bezweek onder de ellende en naarheid van alwat mij omringde; en van lieverlede (want hetgene ik thans ſchrijf moet ſtrikte waarheid zijn) begon de gedachte aan ELIZABETH, en wat er van haar zou worden, plaats te maken voor het gevoel van mijnen eigen' toeſtand. Ik weet niet, hoe het bijkwam; maar het was nu eerst, dat mijn geest volkomen het vonnis bevatte, dat ik binnen' weinige uren ſtond te ondergaan; en, toen ik daarop doordacht, greep mij een ontzettende ſchrik aan, alsof mijn doodvonnis mij werd voorgelezen, en alsof ik tot duslange niet werkelijk en ſtellig had geweten, dat ik ſterven moest.

„ Sinds 24 uren had ik niets gegeten. Er was ſpijze voorhanden, welke een medelijdend man, die mij bezocht had, mij van zijne eigene tafel had toegeſchikt; maar ik kon er niet van proeven, en, als ik dezelve beſchouwde, maakten zonderlinge gedachten zich meester van mijn denkvermogen. De ſpijze was uitgezocht, en dus geenszins zoo als gevangenen die erlangen; en zij was mij gezonden, omdat ik des anderen daags ſterven moest! En ik dacht aan de beesten des velds, aan de vogelen des hemels, die men mest voor de ſlagtbank. Ik gevoel, dat mijne gedachten niet zoodanig waren, als dezelve in zulke oogenblikken behoorden te zijn; ik geloof, dat mijn hoofd rondliep. Eene ſoort van dof gegons, gelijk aan dat der bijen, ſuisde aan mijne ooren, waarvan ik mij niet konde ontſlaan; en, hoewel het ſtikdonker was, vlogen af en aan lichtvonken voor mijne oogen, en ik kon mij niets meer te binnen brengen. Ik beproefde mijne gebeden op te zeggen; maar ik kon mij niets anders dan dit of dat woord herinneren, en het kwam mij voor, dat die woorden zoo vele Godslasteringen waren, die ik uitſloeg. Ik weet niet, *wat* ik ſprak; ik kan mijzelven geene rekenſchap geven van hetgene ik toen zeide. Maar eensklaps dacht mij, dat al die ſchrik ijdel en noodeloos was, en dat ik daar ter plaatſe niet behoefde te blijven, om er den dood af te wachten. En ik ſprong in eens op, vloog naar het tralievenſter van mijn hok, en klemde mij aan hetzelve vast met zulk eene kracht, dat ik ze krom boog; want ik gevoelde in mij leeuwenkracht. Vervolgens beproefde ik met mijne handen ieder deel van het ſlot mijner kerkerdeur, en zette mijn' ſchouder tegen de deur zelve, hoewel ik wist, dat zij met

Digitized by Google

ijzer beſlagen, en zwaarder was, dan die eener kerk; en ik tastte langs de muren, en tot in de ſchuilhoeken van mijn kot, hoewel ik zeer wel wist, zoo ik bij mijne zinnen was geweest, dat alles hechte ſteen was, drie voet dik, en dat zelfs zoo ik door eene ſpleet konde dringen, kleiner dan het oog eener naald, ik geen de minſte kans had van behoud. Te midden van alle deze worſtelingen werd ik aangetast van eene magteloosheid, alsof ik opium had ingenomen, en ik had naauwelijks krachts genoeg, om, al waggelend, de plek te bereiken, waar mijn leger ſtond. Ik viel er op neder, en ik denk, dat ik eene flaauwte kreeg. Maar dit duurde niet lang; want mijn hoofd draaide, en mijn verblijf ſcheen mij toe, mede te draaijen. En ik droomde, tusſchen waken en ſlapen, dat het middernacht was, en dat ELIZABETH terugkwam, gelijk zij mij beloofd had, maar dat men weigerde, haar toe te laten. Het ſcheen mij toe, dat er eene digte ſneeuw viel, en de ſtraten daarmede geheel, als met een wit laken, bedekt waren; en ik zag haar dood in de ſneeuw liggen, te midden der duisternisſe, aan de poort des kerkers. Toen ik tot mijzelven kwam, worſtelde ik, en hijgde naar adem. Na verloop van eenige minuten hoorde ik de klok der kerk 10 ure ſlaan, en ontwaarde, dat ik gedroomd had.

„ De aalmoezenier der gevangenis trad binnen, zonder dat ik om hem had gezonden. Hij vermaande mij plegtig, niet meer te denken aan de zorgen en moeiten dezer wereld, maar mijne gedachten te wenden naar de toekomende, en te trachten mijne ziel met den Hemel te verzoenen, in de hope, dat mijne zonden, ſchoon groot, mij zouden worden vergeven, indien ze mij opregt berouwden. Toen hij was heengegaan, vond ik mij, voor eenige oogenblikken, eenigzins bemoedigd. Ik rigtte mij wederom op in mijn bed, en deed mijn uiterſte best, om mij met mijzelven bezig te houden, en mij te bereiden voor mijn naderend lot. Ik bragt mij voor den geest, dat ik, in allen gevalle, ſlechts weinige uren meer te leven had; dat er geene hoop voor mij beſtond in dit leven; dat het voor 't minst betaamde, op eene waardige en mannelijke wijze te ſterven. Vervolgens trachtte ik mij te herinneren alwat ik had hooren zeggen over de ſtraf van het hangen; dat het ſlechts een lijden was van een oogenblik; dat het weinig of geen ſmart veroorzaakte; dat het het levensbeginſel oogenblikkelijk vernietigde; en daarop ging ik over tot wel twintig andere vreemde denkbeelden. Allenga-

Digitized by Google

kens begon mijn hoofd weder in de war te geraken, en andermaal om te dolen. Ik bragt mijne handen aan mijne keel, en neep die sterk, om de gewaarwording van het wurgen te beproeven. Vervolgens betastte ik mijne armen, op de plaatsen, waar het touw dezelve moest binden; ik voelde het omslaan en het leggen van elken knoop, tot dat het wel stijf was toegehaald; ik voelde mij ook de handen vastbinden: maar, wat mij het meeste afgrijzen verwekte, was de voorstelling, dat de witte muts over mijne oogen en mijn aangezigt werd getrokken. Zoo ik *dit* konde ontgaan, dacht mij al het overige niet zoo verschrikkelijk! Te midden dezer voorstellingen vermeesterde eene algemeene verdooving van lieverlede mijne ledematen. De bedwelming, welke ik onderging, werd gevolgd van eene zware gevoeloosheid, welke het lijden, door mijne denkbeelden verwekt, verminderde, hoewel ik nog voortging te denken. De kerkklok sloeg middernacht. Ik had besef van den klank; maar dezelve kwam verward tot mij, als door verscheidene gesloten deuren, of van een' grooten afstand. Van tijd tot tijd zag ik de voorwerpen, welke in mijne ziel ronddwaalden, al minder en minder duidelijk, voorts slechts ten deele, tot dat zij geheelenal verdwenen. Ik sliep in.

„ Ik sliep in! en ik sliep door, tot ..... een uur vóór de teregtstelling! — Het was 7 ure in den morgen, wanneer een slag op de deur van mijn hok mij wekte. Ik hoorde het gerucht, als in een' droom, eenige sekonden vóór dat ik volkomen wakker werd; en mijne eerste gewaarwording was die der gemelijkheid van een' zwaar vermoeiden, wien men overhaast wekt. Ik was moede, en ik wilde nog meer slapen. Eene minuut later werden de buitengrendels mijner gevangenis weggeschoven; een portier trad binnen, met eene kleine lamp, gevolgd van den cipier en den aalmoezenier. Ik ligtte het hoofd op; eene rilling, even als een elektrieke schok, of als eene dompeling in een ijsbad, doorvloog mijn ganschen ligchaam. Een oogwenk was genoeg. De slaap was verdreven, even of ik niet geslapen had, en nooit meer slapen zou! Ik *gevoelde* mijnen toestand. „ R***," zeide de cipier tot mij, met eene zachte, maar vaste stem, „ het is tijd, dat gij opstaat." De aalmoezenier vroeg mij, hoe ik den nacht geslaten had, en noodigde mij, zich met hem te vereenigen in den gebede. Ik rigtte mij op, en bleef zitten op den rand van mijne legerstede. Mijne tanden klapperden, en mijne

Digitized by Google

knikken sloegen, onwillekeurig, tegen elkander. Het was nog' niet volkomen dag; en, daar de deur van mijn hok openbleef, kon ik van daar op de kleine bestrate binnenplaats zien: de lucht was dik en somber, en het regende zacht, maar aanhoudend. „ Het is ruim half 8, R***," zeide de cipier. Ik verzamelde mijne krachten, om te verzoeken, dat men mij tot het laatste oogenblik wilde alleen laten. Ik had nog 30 minuten te leven.

„ Ik poogde nog iets te zeggen of te vragen, toen de cipier heenging; maar ik kon de woorden niet uitspreken; mijne tong kleefde aan het gehemelte: ik was het spraakvermogen kwijt; ik deed twee geweldige pogingen, maar vergeefs; ik kon niets uitbrengen. Toen zij vertrokken waren, bleef ik ter zelfde plaatse op mijn bed zitten. Ik was verstijfd van koude, waarschijnlijk door den slaap, en door de ontwende buitenlucht, welke in mijnen kerker was gedrongen; en ik wikkelde mij, om zoo te spreken, in mijzelven, om warm te worden, de armen over mijne borst geslagen, met hangend hoofd, en bevende door alle leden. Mijn ligchaam scheen mij van eene ondragelijke zwaarte te zijn, welke ik buiten staat was op te heffen of te bewegen. De dag brak meer en meer door, schoon dof en geelachtig, en het licht drong trapswijze in mijn hok, mij de vochtige muren en den zwarten steenen vloer vertoonende; en (hoe vreemd zulks zijn moge) ik kon niet nalaten, deze nietsbeduidende dingen op te merken, hoewel de dood mij elk oogenblik verbeidde. Ik sloeg de lamp gade, welke de portier op den grond had nedergezet, en die flaauw brandde, met eene lange pit, gedrukt en bijkans verstikt door de koude en ongezonde lucht; en ik dacht daarbij, (in dit oogenblik!) dat zij sedert den vorigen avond niet was opgehaald. En ik bekeek het kale en beijzelde behang van het ijzeren veldbed, op hetwelk ik gezeten was; en de geweldig groote koppen der spijkers, waarmede de deur van mijn hok was beslagen; en de woorden, op de wanden geschreven door andere gevangenen. Ik voelde mij den pols; hij was zoo zwak, dat ik de slagen naauwelijks tellen kon. Het was mij niet mogelijk, in spijt van alle mijne pogingen, het zoo ver te brengen, om het gevoel op te wekken, dat ik ging *sterven*. Te midden van dien zelfstrijd hoorde ik de kapelklok aanvangen te slaan; en ik dacht: „ Heer! heb medelijden met mij, ongelukkige!" — Dat kon toch nog geen kwartier vóór 8 ure zijn.....! Het uurwerk sloeg kwartier vóór 8 ure..... voorslag..... 8 ure!

Digitized by Google

„ Zij waren in mijnen kerker, vóór dat ik hen gewaar werd. Zij vonden mij ter zelfde plaatse, in dezelfde houding, zoo als zij mij verlaten hadden.

„ Hetgeen mij nu nog te vermelden overblijft, is niet veel: mijne herinneringen zijn zeer klaar, tot aan dit oogenblik toe; maar op verre na zoo klaar niet, omtrent hetgene thans volgt. Ik zal echter niets verhalen, dan hetgene ik zeer wel weet. Ik herinner mij zeer goed, dat ik mijnen kerker verliet, om naar de groote zaal te gaan. Twee mannen, klein en gerimpeld, in het zwart gekleed, ondersteunden mij. Ik weet, dat ik poogde op te ſtaan, toen ik den cipier met die mannen zag inkomen; maar dat ik zulks niét vermogt.

„ In de groote zaal bevonden zich alreeds de twee ongelukkigen, die met mij hun vonnis moesten ondergaan. Armen en handen waren hun op den rug vastgebonden, en zij lagen op eene bank, wachtende tot dat ik gereed zou zijn. Een magere grijsaard, met witte en weinige haren, las overluid voor een van hen; hij kwam naar mij toe, en zeide iets tot mij..... „ dat wij elkander moesten omhelzen," geloof ik; want ik verſtond het niet regt.

„ De moeijelijkſte zaak voor mij was thans, mij op de been te houden. Ik had gedacht, dat dit oogenblikken van razernij en vertwijfeling zouden zijn, en ik ondervond niets dergelijks, maar alleen eene zwakte, alsof het hart mij ontzonk, en alsof de grond zelf, waarop ik ſtond, onder mij wegzakte. Ik kon niet dan een teeken geven aan den grijsaard met het witte haar van mij met rust te laten: er kwam iemand tusſchenbeiden, die hem wegzond. Thans had men gedaan met mij armen en handen te binden. Ik hoorde iemand, half luid, tot den aalmoezenier zeggen, dat alles gereed was!..... Zoo als wij de zaal verlieten, bragt een der in het zwart gekleede mannen een glas water aan mijne lippen; maar ik kon niet ſlikken.

„ Wij begonnen nu den togt door de lange gewelfde gangen, die uit de groote zaal naar het ſchavot leiden. Ik zag de lampen, die nog brandden, daar het daglicht hier nooit doordringt; ik hoorde het haastig klokluiden, en de zware ſtem van den aalmoezenier, lezende, terwijl hij voor ons uit ging: „ Ik ben de opſtanding en het leven, zegt de Heer; „ wie in mij gelooft, zal leven, al ware hij ook geſtorven." En: „ Als de wormen mijne huid zullen doorknaagd hebben, „ zal ik uit mijn vleesch God aanſchouwen."

Digitized by Google

„ Dit was de lijkdienst, de gebeden voor zulken, die in het graf liggen, onbewegelijk, dood, opgezegd voor ons, die nog ons beweegden en leefden! Nog eenmaal gevoelde ik, dat ik leefde; en dit was het laatste oogenblik van volkomene zelfbewustheid, dat ik had. Ik voelde den schielijken overgang uit deze onderaardsche, door lampen verlichte, en in dit salzoen warme, benaauwde gangen naar de opene stellaadje en de trappen van het schavot; en ik zag de ontzettende volksmenigte, die de gansche straat beneden mij als in het zwart kleurde, de vensters der huizen en winkels aan de overzijde opgepropt met aanschouwers, tot de vierde verdieping. Ik zag de gemelde kerk in de verte, midden door den gelen nevel; en hoorde het luiden van hare klok. Ik herinner mij den bewolkten hemel, den nevelachtigen morgenstond, de vochtigheid van het schavot, den ontzaggelijken zwarten klomp van gebouwen, den kerker zelf, die zich ter zijde verhief, en zijne schaduw op ons scheen te werpen, de frissche en koude koelte, die, toen ik buiten kwam, op mijn gelaat speelde. Ik zie nog heden alles; het ijsselijk verschiet staat nog in zijn geheel voor mij: het schavot, de regen, de gedaante der volksmenigte, het volk, klimmende op de daken, de rook der schoorsteenen, die langzaam om dezelve heen zweefde, de karren, vol vrouwen, op het plein der herberg daar tegenover, het zacht en dof gemompel, uit den verzamelden hoop opgaande, toen wij verschenen. Nimmer zag ik zoo vele voorwerpen te gelijk, zoo klaar en duidelijk, dan in dien éénen oogopslag; maar het was van korten duur.

„ Te rekenen van dien oogopslag, van dat oogenblik, was alwat thans volgde niets voor mij. De gebeden van den aalmoezenier, het vasthechten van den noodlottigen strik, de muts, die mij zoo veel angst had gekost, in 't kort, mijne teregtstelling en mijn *dood*, hebben geenerlei herinnering bij mij achtergelaten; en, zoo ik niet zeker ware, dat dit alles was gebeurd, zou ik er geen het minste gevoel van hebben. Ik heb sedert in de Couranten de bijzonderheden gelezen van mijn gedrag op het schavot. Men zegt daar, dat ik mij mannelijk en kloekmoedig heb gedragen; dat ik zonder veel doodsangsten scheen te sterven; dat ik geene tegenweer heb geboden. Welke moeite ik gedaan heb, om mij eene enkele dezer omstandigheden te binnen te brengen, het heeft mij niet willen gelukken. Alle mijne herinneringen nemen een einde met het gezigt van het schavot en de straat. Hetgene, voor mij, on-

Digitized by Google

middellijk ſchijnt te volgen, is mijn ontwaken uit een' diepen ſlaap. Ik bevond mij in eene kamer, op een bed, waarlevens een man ſtond, die, toen ik de oogen opende, mij opletteud aanzag. Reeds had ik alle mijne vermogens hernomen, vóór ik nog aaneengeſchakeld kon ſpreken. Ik meende, dat ik kwijtſcheldiug van ſtraf had verworven, dat men mij van het ſchavot had weggedragen, en dat ik in eene ſlaauwte was gevallen. Toen ik de waarheid der zake vernam, dacht mij eene donkere voorſtelling, als van een' droom, te ontwaren, dat ik mij op eene vreemde plaats had bevonden, naakt uitgeſtrekt, en een aantal zich bewegende gedaanten rondom mij; maar dit denkbeeld vertoonde zich volſtrekt niet aan mijnen geest, dan nadat men mij had kenbaar gemaakt, wat er met mij was gebeurd, en waarvan het mij niet vrijſtaat meer te zeggen."

VERSLAG VAN HET WEDERVAREN EENS SCHIPS, BESTEMD, OM, IN DEN GROOTEN WATERVAL DER NIAGARA, TEN SCHOUWSPEL TE VERSTREKKEN.

Op Zaturdag, den 8 September l.l., ten drie ure in den namiddag, werd de groote en ſterkgebouwde ſchooner, *Michigan*, van 136 tonnen, te *Buffalo* aan den ſtroom en den val der *Niagara* prijs gegeven. Een aantal gegoede bewoners der beide oevers van dezelve hadden zich vereenigd tot aankoop van dit ſchip, om het (waarlijk zeldzaam en grillig) genoegen te ſmaken, van zich en hunnen vrienden een ſchouwſpel te verſchaffen, welks luister en grootheid bezwaarlijk door eenige verbinding van kunst en natuur in eenig ander werelddeel zou kunnen worden geëvenaard. Alle de venſters en andere openingen van de *Michigan* werden zorgvuldig geſloten tegen het indringen des waters. Men was van gevoelen, dat, wanneer het ſchip behouden door den maalſtroom geraakte, en onbeſchadigd het begin van den val bij het zoogenaamde *hoefijzer* bereikte, het den loodregten ſprong van 160 voet, zonder te verbrijzelen, zou kunnen wederſtaan, daar de kom, in welke het dan nederſtortte, 5 à 600 voet diepte heeft, en deszelfs vlottende kracht het genoeg zou opheffen, om niet op de rotſen in dien afgrond te verpletteren. Door booten werd het ſchip op ſleeptouw genomen, en nabij den eerſten maalſtroom gebragt, om het-

Digitized by Google

zelve de geschiktste rigting te geven. Op het verdek werden onderscheidene sterkgespierde dieren, als twee beeren, een buffel, een hond, een paar katten enz., geplaatst. De herbergen in de nabijheid van den waterval waren zoo volgepropt, dat schier overal een duim gronds, om zoo te spreken, eene bekwame slaapplaats werd geacht. Ongeveer ten twee ure vernam men het geroep: „ Het komt! het komt!" en, na verloop van nog een half uur, bereikte het schip inderdaad de eerste draaikolk. Het helde zeer sterk, viel op zijde, en verloor mast en stengen, waarna het zich weêr oprigtte. Door het verlies van den mast bekwam het van nieuws zijn evenwigt, en werd zijwaarts af naar den tweeden, maalstroom heengedreven, waar het stootte en eene minuut lang vastzat; terwijl het scheen, alsof de elementen hunne laatste en geweldigste krachten inspanden, om het over denzelven heen te voeren. Het lag nu geheel op zijde, werd met water gevuld, rigtte zich evenwel weder op, en dreef verder. De beeren verlieten thans het schip, en zwommen naar den oever, waar men hen opving, naar de herberg bragt, en voor vijf dollars het stuk verkocht. Ook de buffel sprong in den stroom; maar, zich naar den waterval wendende, werd hij door denzelven in den afgrond geslingerd, en door een op zijnen rug nederstortend stuk houts gedood. Wat van de overige dieren geworden zij, is niet bekend. Nadat het schip de tweede draaikolk was doorgekomen, werd het geheel van achteren naar voren omgeworpen, in welken toestand het met den waterval nederstortte, ongeveer op de helft van zijne vaart de kiel verbrijzeld werd, en binnen weinige sekonden geheel verpletterd was. Men berekent, dat om en bij de 50,000 aanschouwers bij dit ontzettend tooneel tegenwoordig waren.

DE GODSDIENST DER ZOOGENAAMDE BESCHAAFDE WERELD, EEN MENGSEL VAN HEIDENDOM, MOHAMEDISMUS EN VALSCHE WIJSGEERTE. (*)

(Uit het *Hoogduitsch.*)

In staten, hoedanige de *Duitsche* zijn, waar men wijsgeerte

(*) Zonder ons land met *Duitschland* te willen gelijkstellen, of zelfs *alles* berispelijk te vinden, wat de schrijver van

Digitized by Google

als den grondslag der wetenschappen beschouwt, moest, zou men denken, het licht dezer wijsheid, zoo niet tot de lagere standen, althans tot alle zoogenaamde beschaafde kringen lang zijn doorgedrongen. Bij Christelijke volken, hoedanige de *Duitsche* zijn, sedert omtrent duizend jaren bekeerd, sedert de hervorming tot een' hoogeren trap van Evangelieleennis verheven, — bij zoodanige volken moest, zou men meenen, de Godsdienst van JEZUS, zoo niet in alle harten, ten minste op het verstand van alle zoogenaamde beschaafde lieden werkzaam geworden, althans zoo veel hebben te weeg gebragt, dat er onder hen geen spoor meer bestond van bijgeloof, noch zoodanig ongeloof, als zelfs aan Gods voorzienigheid en liefde twijfelt. — Verre vandaar! De Godsdienst der beschaafden (der lieden naar de wereld) is veeleer, in dit 27ste jaar der negentiende eeuw na CHRISTUS' geboorte, nog immer een bont mengsel van Heidendom, Mohamedismus en valsche Wijsgeerte, waarmede de dunne grond van het godsdienstig onderwijs vóór de belijdenis overgestreken is.

Hooren wij eerst, wie en wat hun GOD zij. — Zijn naam is *Hemel*. „ Dat weet de Hemel; de Hemel heeft het anders gewild; de Hemel heeft mij een goed man beschoren; wij wenschen hem den zegen des Hemels; heden ontnam mij de Hemel mijne lieve vrouw." Slechts onder deze firma mag het Hoogste Wezen in fatsoenlijk en welopgevoed gezelschap worden gedacht. De uitdrukking *Voorzienigheid* is na deze de gangbaarste, doch riekt reeds naar bigotterij; geestelijken alleen kunnen dezelve, zonder verwijt van fijnheid, veel bezigen. GOD te zeggen, is slechts voor het misbruik geoorloofd, als eens eene naald op den grond valt, een glas gebroken wordt, of men elkander een' trek speelt; doch in vollen ernst van GOD te spreken, gaat althans voor een vergrijp tegen den goeden toon, zoo niet voor eene absurditeit.

dit stukje zoo luide wraakt, — b. v. het noemen van *Hemel* en *Voorzienigheid*, als eene soort van verzachting, om den heiligen naam van GOD door zekere gemeenzaamheid niet te onteeren, — houden wij het toch daarvoor, dat het veel waars, veel gewigtigs, veel leerzaams en voor niet weinigen waarschuwends bevat, en op eene geestige, indrukmakende, zoo wel als onderhoudende wijze voordraagt.

Vert.

Digitized by Google

Een deel van het gezelschap keert zich in den beginne tot den man, die zich daaraan schuldig maakt, doch wendt zich spoedig met een spottend of beklagend lachje weêr af; want het is klaar, dat of huichelarij of onnoozelheid de grond is. Slechts in één geval bezondigt men zich, door gebruik van het woord GOD, niet tegen de beschaafde zeden; wanneer men, namelijk, met een' geestelijke spreekt. Het is overeenkomstig de beleefdheid, met een' buitenman over den landbouw, met een' koopman over den handel, met een' regtsgeleerde van pleidooijen te spreken; daarom mag men ook met een' geestelijke van GOD spreken, en zelfs CHRISTUS noemen, hetgeen anders dol zou zijn.

Dat de Godheid der beschaafde lieden *Hemel* heet, heeft een' dieper' zin. Zij heeft inderdaad geen' anderen zetel en schouwplaats harer werken, dan den luchtkring. Het is mogelijk, dat zij ook zon, maan en sterren gemaakt hebbe; maar men hoort daarvan niet, zelfs niet wanneer er iets buitengewoons aan den hemel plaats heeft. Eene komeet, eene eklips wordt waargenomen en beoordeeld, zonder dat men aan een' Schepper denkt. Maar in het weder wordt eene Godheid opgemerkt: zij veroorzaakt vriezen en dauwen, regen en zonneschijn, overstrooming en storm. „De Hemel heeft onze reis tot water gemaakt, De landman vergaart den zegen des Hemels in zijne schuren, De Hemel was ons gunstig: wij hadden goeden wind en eene snelle vaart. De Hemel haalde ons eene streep door de rekening: de rivier was buiten hare oevers getreden en vol ijs." In eenige gevallen van deze soort veroorlooft men zich zelfs *onzen lieven Heer* te zeggen, zonder daarmede nogtans iets meer, dan den JUPITER der Heidenen, den GOD (of Heer) der luchten, aan te duiden.

Bij den aanmerkelijken afstand des hemels van de aarde, gelooft niemand, dat de Godheid zich om iets anders bekommert, dan de meer geweldige bewegingen in de natuur en het meest algemeene in de menschenwereld. Donder, aardbevingen, orkanen behooren tot haar gebied; doch op het bijzondere leven der menschen kent men haar geenen invloed toe. Wat zich hier scheidt of vereenigt, verheft of daalt, in elkander wart of ontwikkelt, wat tot welzijn van het geheel of iemand in het bijzonder gewerkt of tegengearbeid wordt, daarvan mag zij wel het noodige *weten*, maar heeft er volstrekt geen *deel* aan. Geneest iemand van eene

Digitized by Google

zware krankheid, zoo noemt hij zijnen arts als den eenigen helper, en zegt: „ Dien heb ik mijn leven te danken." Sticht iemand eene algemeen nuttige inrigting, zoo houdt men dezelve voor het werk zijner wijsheid en magt; en mislukt zij daarna, zoo wordt zulks aan zijne onvoorzigtigheid of de boosheid zijner vijanden toegeschreven. Aan een hooger bestuur denkt men niet.

In eene zonderlinge vermenging hiermede vertoont zich het vrij algemeen verbreide geloof aan eene onwederroepelijke bepaling der menschelijke lotgevallen door *een blind noodlot*. Voor den krijgsmanstand, namelijk, houdt men hetzelve onontbeerlijk; deze kon niet dapper vechten, was hij niet overtuigd, dat geen kogel treffen kan, dan de voor ieder gedoteene, en dat deze met geen wapen af te keeren is. Niet dwazer is de *Janitsaar*, die zich zonder eenige voorzorg, met blinde woede, den vijand tegenwerpt; niet onnoozeler de *Turksche* knaap, die zich gerust op het leger zijns aan de pest kranken vaders nederlegt.

Volgens het boven gestelde kan ook de vraag niet wel te pas komen, of GOD iets van den mensch vordert, en of deze te bedenken heeft, wat Genen welbehagelijk zou kunnen zijn. Bij de opvoeding wacht men er zich wel voor, op GODS gebod te wijzen. „ Wat moeten *de menschen* wel zeggen, als gij zoo loopt?" zegt men aan den morsigen knaap; — „ wat zouden *de lieden* denken, als ik u vandaag reeds weêr daarheen liet gaan?" aan het dansgrage meisje. Het oordeel der menschen, niet GODS heilige wil, staat bovenaan, onder de drijfveren tot het goede en onder de waarschuwingen tegen het kwade. Wie is derhalve goed? Die, met eene gladde oppervlakkigheid, anderen weet voorbij te streven, zonder iemand te kwetsen. Welke is de hoogste roem, ten aanzien van zedelijke goedheid? „ Hij doet geen kind kwaad; nooit hoort men een boos woord van hem; dien wilde ik wel eens zien, wien hij ten vijand heeft." Wie daarentegen is slecht? Slechts hij, die steelt, valsch speelt, of openlijk bedriegt. En wat jongeling is nog rein? Die vrij gebleven is van onnatuurlijken wellust. Dat reeds de lust zondig is, dat zelfs door blikken overspel kan bedreven worden, daaraan denkt niemand. Zelfs ontuchtige bedrijven worden slechts als kleine mispasten aangezien; eene gestrengere beoordeeling grijpt dan alleen plaats, wanneer de openbare welvoegelijkheid gekwetst wordt.

Digitized by Google

Het valt intusschen niet te loochenen, dat menigeenen nog een indruk van het eerste onderwijs is bijgebleven, die hem zegt, dat GOD een deugdzaam leven verlangt. Men verzwijgt dit dan ook niet, maar voegt er, op goed Mohamedaansch, bij: „Wij hebben eenen barmhartigen GOD. Ik doe mijn' pligt, en ben met mijzelven tevreden. Zondaren zijn wij allen, en niemand is zoodanig als hij behoorde. Maar GOD kan en zal ook van den zwakken mensch geene volkomene deugd verlangen, en vergeeft, wat wij in overijling begaan."

Den met zoo menschelijke bekrompenheid gedachten GOD laat zich natuurlijk geen vertrouwen schenken. Gij wilt de reis ter zee, naar eene verafgelegene stad, aan de landreize voortrekken; men herinnert u de gevaren derzelve, en gij beroept u op den bijstand van GOD, op wien gij vertrouwt. Nu vraagt men u met een' medelijdenden glimlach, „of GOD dan uwentwege de stormen zal bezweren, die in zijn wereldplan liggen opgesloten?" Het wordt avond, eer gij van eenen lieven vriend in zijn huis scheiden kunt; gij hebt nog een' uren langen, eenzamen weg voor u, door de maan slechts flaauw verlicht. Evenwel wilt gij voort, en zegt vol vrolijk vertrouwen: „GOD zal met mij zijn." — „Dit is tot daar aan toe," antwoordt men u; „maar het is toch wezenlijke vermetelheid, te gelooven, dat GOD om u wonderen doen en den arm des booswichts verlammen zal, die op u loert." — Het schrikkelijkste vertoont zich dit gebrek aan vertrouwen in nood en lijden. Ik wil eene weduwe troosten, die geene mogelijkheid tot onderhoud en verzorging harer kinderen ziet; ik noem haar, daar bloedverwanten en vrienden bijstand weigeren, GOD, als den Vader van weduwen en weezen, en dat men nooit het zaad der opregten gebrek zag lijden. „Ja, dat is waar," antwoordt mij de bedrukte; „maar dat is ook het eenige." Elke andere troost zou haar derhalve meer welkom zijn, en die uit GOD is slechts eene armelijke noodhulp. Doch eene andere wijst ook dezen troost af, en verklaart rondelijk, in de aankondiging des doods van haren man: „*Troost verlang ik niet.*" Eene derde verschoont zich van het bezoek harer vrome vriendin, om geene bijbelspreuken van haar te hooren, die haar tegenstaan. Eener vierde wordt gezeid, dat haar ongeluk door GOD toegezonden werd, en zij antwoordt: „Dat is onmogelijk; zulk eene zondares ben ik niet, dat ik verdiend

Digitized by Google

zou hebben, zóó door Hem gestraft te worden." — „Mij treft alles," roept eene vijfde in hare woeste luimt uit; „ik kan niet gelooven, dat er een GOD in den Hemel is; Hij kon mij zoo niet nederslaan." — Vergeefsijk schijnt, hiermede vergeleken, nog de lafheid van velen, die, na het sterfuur des nabestaanden, het treurhuis uitvliegen, en niet wederkeeren, vóór de doode begraven is. Zij weigeren wel de artsenij der smart, welker heelkracht zij even zoo weinig erkennen als kunne wonden; maar zij bezondigen zich toch niet tegen GOD.

Zal, eindelijk, een GOD, als de hier beschrevene, aanspraak op vereering kunnen maken? — Hoe zou dat mogelijk zijn? De kerk, houdt men zich inwendig overtuigd, is eene inrigting van den staat, ter betengeling van den ruwen hoop; de beschaafde kan zich aan hare bijeenkomsten onttrekken. „Wij gaan niet naar de kerk," heet het hier op spottenden toon; „wij werken in stilte." — „Wat mij van den kansel gezegd wordt, weet ik al lang," zegt een ander. — „De predikant wordt er voor betaald," laat een derde zich hooren; „hij moet wel wat zamensnsen; al houdt hij er ook niet van. Ja, als die heeren er nog zelve naar deden, en geloofden, wat zij leeren! Maar wij weten immers, hoe het daarmede gaat." — De kerkluicht wordt daarom voor de gevaarlijkste gehouden, en door ziekelijke personen het eerst vermijd en het laatst weêr bezocht, nadat de genezing reeds lang gevolgd is. De dame, die aan hoest of borstkwaal lijdt, verzuimt des morgens de Godsdienst, en bezoekt in den vochtigen avondnevel het kransje, den schouwburg of het concert. „Waarom zou zij dien dag niet in den schouwburg gaan? Zij kan er meer leeren en meer goede voornemens opvatten, dan bij menige predikatie. Er zijn immers zoo vele goede, ja godsdienstige stukken, in welke werkelijk *gebeden* wordt, waar men de deugd in den schoonsten glans aanschouwt en tot tranen geroerd wordt. Men komt daarom dikwijls veel beter uit den schouwburg, dan uit de kerk."

Dienvolgens is van hem of haar, die geregeld ter kerke gaat, niet veel goeds te denken. „Zulks is openbare huichelarij; want voorheen deelden zij in alle vermakelijkheden, en nu vertoonen zij heiligen." Wilt gij intusschen nu en dan de Godsdienst bijwonen, dat valt niet in het oog. De vriend, die u op den weg uit de kerk ontmoet, roept u dan toe:

Digitized by Google

„Zijt gij vandaag vroom *geweest?*" Alsof zulks slechts eene zeldzaam voorvallende verpoozing van den gewonen levensgang mogt zijn.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

EDELE TREK VAN EENEN DEURWAARDER IN FRANKRIJK.

Kort na den dood eener rijke Dame, bekroop hare erfgenamen, die, ook zelfs buiten de aanzienlijke erfenis, onder de welgestelde lieden behoorden, de lust, om eenen doodarmen matskramer, die een klein huisje van de overledene, sedert vele jaren, bewoonde, tot betaling van vier jaren achterstallige huurpenningen aan te spreken. Alle vervolgingen, van wege het onvermogen van den eerlijken maar armen man, vruchteloos gebleven zijnde, kreeg nu de deurwaarder den harden last, om de meubeltjes en de geringe kramerijen, en alwat bij den ongelukkigen te vinden was, in beslag te nemen. De deurwaarder begeeft zich, vergezeld van twee getuigen, op zekeren morgen, naar de woning van den huurpligtige. Maar, getroffen door de verregaande armoede en ellende, die zijn oog daar aanschouwt, is hij buiten staat, het wreede bevel, dat hem gegeven is, te volbrengen. Hij keert terug, begeeft zich naar den praktizijn van de onmeedoogende erfgenamen, en zegt, dat het hem onmogelijk is voort te gaan. Het door hem naar waarheid opgehangen tafereel, noch de beschrijving van des ongelukkigen persoonlijken toestand, dat de vrouw vóór een paar dagen bevallen is, dat nog vier kleine kinderen van honger schreijen, dat de man als verstomd van droefheid nederzit, en noch zijnen kinderen brood geven, noch hem deurwaarder kan antwoorden, — niets is in staat, den praktizijn te bewegen, om het bevel in te trekken, zelfs voor eenige oogenblikken op te schorten, wanneer de deurwaarder zich aanbiedt, om zelf het hart der erven te gaan vermurwen. „Nu," roept de deurwaarder eindelijk met verontwaardiging uit, „dan heb ik geen moed, om mij andermaal naar dat verblijf der ellende te begeven. Er gebeure „wat er wil, ik weiger aan zulk een wreed bevel gehoor te „geven. Liever deed ik oogenblikkelijk afstand van mijn „beroep, hoezeer ik er met vrouw en kinderen van bestaan „moet." Deze uitroep werd gelukkig gehoord door iemand, die zich toevallig in een nevenvertrek bevond, en welke,

Digitized by Google

bewogen door het medelijden van den deurwaarder, niet nalaten kon, de kamer, waar dit tooneel plaats vond, binnen te ſtuiven, met de vraag op de lippen: „ Hoe veel de ſchuld „ van dat rampzalig gezin bedroeg?" — „ Hij is 460 francs „ ſchuldig," antwoordt hem de deurwaarder, „ doch kan geen „ ſtuiver betalen." Nog eenige weinige vragen worden door den menſchenvriend aan den edelen deurwaarder gedaan, en het einde van dit onderhoud is: „ Wacht ſlechts een oogen„ blik; ik neem de voldoening van de geheele ſchuld en van „ al de koſten op mij." Hij hield woord, en voldeed de ſchuld; doch de deurwaarder weigerde, iets meer dan zijne verſchoten aan te nemen.

OUD EN NIEUW.

Onlangs las men in de nieuwspapieren een berigt van wormen, die op de ſneeuw in *Ruſland* waren waargenomen, en, in een warm vertrek gebragt, ſpoedig ſtierven. Het zou niet wel mogelijk zijn, uit de hoogst onvolledige beſchrijving, die men er van gaf, met eenige zekerheid te bepalen, tot welke der bekende diersoorten deze diertjes te brengen waren; het ſchijnt echter niet onmogelijk, dat het maskers of onvolkomene inſekten waren, misſchien van kevers. Doch, hoe dit ook zij, als eene bijdrage tot de bekende uitſpraak, dat er niets nieuws onder de zon is, moge uit vele andere berigten, die men zonder moeite zou kunnen opzamelen, de volgende plaats van ARISTOTELES dienen, die wij eenvoudig vertalen willen; een en ander, daarin vervat, voor rekening van den beroemden Wijsgeer en Vader der Dierkunde geheel en van harte overlatende: „ Er ontſtaan ook dieren uit hetgeen het minst voor rotting vatbaar ſchijnt; zoo ontſtaan er wormen uit oude ſneeuw, en zij zijn daarom rood en harig, omdat oude ſneeuw ook rood is. Maar in de ſneeuw in *Mediën* zijn zij wit en groot. Zij zijn allen traag. Op het eiland *Cyprus*, waar men den *lapis chalcites* (*) vele dagen achtereen brandt, ontſtaan aldaar in het vuur diertjes, wat kloeker dan groote vliegen, die door het vuur wandelen en vliegen. Zij ſterven echter, als men ze uit het vuur neemt, eveneens als de eerſten, wanneer men ze buiten de ſneeuw plaatst." — ARISTOT. *Hist. Anim. V.* 19.

(*) D. i. het natuurlijk ijzervitriool, de zoogenoemde *Atramentſtein* der *Duitſchers*.

Digitized by Google

DE ZANGERES HENRIËTTE SONTAG TE FRANKFORT.

Toen HENRIËTTE SONTAG, voorleden jaar, te *Weimar*, op zekeren avond, door GÖTHE was onthaald geworden, las men in de Courant: „De Koning der Dichters heeft „ het Wonderkind gelaafd met spijs en drank." Ook te *Frankfort* heeft men zich dermate uitgeput in haren lof, dat men gerustelijk een' prijs van honderd dukaten konde uitloven voor hem, die een op haar nog niet verbruikt bijvoegelijk woord uitvond. Men heeft haar, onder anderen, genoemd: *de Onnoembare*, *de Hemelsche*, *de Hooggeprezene*, *de Onvergelijkelijke*, *de Hooggevierde*, *de Hemelsche Jonkvrouwe*, *de zachte Parel*, *de jonkvrouwelijke Zangeres*, *het geliefde Meisje*, *de schoone Maagd*, *de Heldin der Gezangs*, *het Godenkind*, *de dierbare Zangnimf*, *de Parel der Opera*, enz. Het lust ons, te harer eere, de dronkenschap, welke zij te *Frankfort* verwekte, te vermelden: immers een zoo algemeene roes, hij moge ook de drinkers niet vereeren, strekt in allen gevalle tot lof van den wijn!

Met eene geringe woordverandering, kan HENRIËTTE SONTAG met CESAR uitroepen: „Ik kwam; men zag; „ik overwon!" De overwinning ging voor haar uit, en haar strijd was slechts een spel, tot viering der zegepraal. De eerste, belangrijke hulde werd haar bewezen door het *Vreemdelingsblad*, dat hare aankomst in deze bewoordingen aankondigde: „Jonkvrouwe SONTAG, Koninklijk-*Pruisische* Kamerzangeresse, *met Gevolg en Onderhoorigen* (*Dienerschaft*)." terwijl omtrent Vorstelijke personen alleen nog het woord *hoog* bij *Gevolg* wordt gevoegd, waardoor men haar tot aan de trappen des troons verhief, en, zonder zich aan de misdaad van gekwetste Majesteit schuldig te maken, wel niet verder konde gaan. Aan deze *eerste* hulde sluit zich gevoegelijk de *laatste*, welke haar te *Frankfort* wedervoer; daar de waard der herberg, welke zij veertien dagen lang bewoonde, bij haar vertrek geen' penning wilde aannemen, en hierdoor „ *den ouden Roomschen Keizer*" (het uithangbord) verjongde, en veredelde tot een *Prytaneum*, waar vermaarde *Duitschers* in naam des vaderlands geherbergd en onthaald worden. Tusschen deze beide huldigingen breidden zich alle de overige, in ontelbaren getale, uit. Zij verscheen op eenen tijd, dat het veel bezwaarlijker viel, de algemeene opmerkzaamheid te *vestigen*, dan te *verdienen*; te weten, toen de tijding van den

Digitized by Google

zeeslag bij *Navarino* in het *Joden*- en Effekten-rijke *Frankfort* aankwam. De woeste *Turksche* muzijk zelfs kon den zoeten nachtegaalstoon niet verdooven, en maakte met dezen al een zeer wonderlijk kontrast. De *Sultan* en de SONTAG, CODRINGTON en OTHELLO, de *Divan* en de *Barbier*, dit alles werd dooreengemengd. Den *Joden* zelfs overviel eene ligte duizeling; en, wanneer zij ter Beurze over achtsten en kwarten handelden, wist men soms niet, of zij maten of percenten meenden. De prijs der schouwburgsplaatsen werd verdubbeld; en echter stroomden de aanschouwers in groote scharen derwaarts, zelfs heel uit *Keulen* en *Hanover!* Het was gelijk ten tijde der *Olimpische* spelen. Een *Engelschman*, die geene plaats meer in de *loges* kon bekomen, wilde, in zijne kunstwoede, den ganschen-bak voor zich alleen bespreken. Een jongeling kwam heel van *Wisbaden*, acht uren ver, te voet, kreeg met ongeloofelijke moeite eene staanplaats, werd flaauw vóór dat de gordijn was opgehaald, en, wijl er geene ruimte overschoot om in onmagt te *vallen*, overeindstaande en schier levenloos van hand tot hand ter deure uitgeschoven, kwam niet tot zichzelven dan nadat het scherm gevallen was, en keerde, des anderen morgens vroeg, te voet terug, van waar hij gekomen was. Een ander bekocht werkelijk zijne kunstdrift met den dood; terwijl velen voor dezelve met ziekte en kwetsuren boeteden. De nieuwsbladen waren als doorzaaid met aankondigingen van vermiste colliers, ringen, braceletten, shawls en andere fraaijigheden, welke vrouwen in gedrang kunnen verliezen. Men zag in den schouwburg eene algemeene oogenrusting der ganssche weerbare manschap van *Frankfort*; en de vele honderden, in den glans der kroonlusters schitterende tooneelkijkers, alle op ééne zwakke maagd gerigt, leverden eene geduchte krijgshaftige vertooning op. Doch wel nooit werd eenige artillerij slechter bediend: de vijand werd in het geheel niet, maar alleen de aanvallers zelve werden gewond! — De schouwburg werd twee uren vroeger dan gewoonlijk opengezet, en reeds lang te voren was het groote voorplein met menschen bedekt. Men zou gezegd hebben, dat den eerst intredenden gelaarsden voet een paar gouden sporen was toegedacht!

(*Het vervolg en slot hierna.*)

Digitized by Google

HET HEIMWEE.

Ik zie en zucht
Naar beter huis
En reiner lucht.
't Geloei der gure noordervlagen,
Der baren wild en woest gebruis,
Het dommelen der donderslagen
Bedreigt mijn broze kluis
Met kruis.

Wel bergt een zwaan
Op zee haar pluim,
Wanneer de orkaan
Haar rust verstoorde, in stille watren;
Zij zoekt der baaijen spiegelend ruim,
En, schoon van ver de donders klatren,
Zij nebt er stil die pluim
In 't schuim.

Eene andre kust,
Een hooger strand
Belooft de rust,
Na 't breken van mijne aardsche woning;
De vrede ontvlugt het lage land,
En 't heil werd, door der zielen Koning,
Slechts boven sterrenstand
Geplant.

Ja, de ijdele aard'
Is leed noch last
Noch zorgen waard.
De wijsheid, warrende in haar boeijen,
Van dorst naar hooger afgevast,
Ziet, weenende, alle wangen gloeijen,
Terwijl ze in 't blinde tast
En past.

Kom, duistre nacht
Van zerk en graf!
Uw zwarte vacht
Worde als een dag vol zonnestralen.
Den moeden zijt ge een steun en staf,
Die, zwervende in de diepe dalen,
Verachten, wat het kaf
Hun gaf.

Digitized by Google

De rede faalt
Aan 's Hemels wet;
De vrijheid dwaalt,
En de onſchuld, in de lust verzonken,
Verliest haar leliewit Heimet;
De ſchaamte ſtrandt op lip of lonken,
En ſmoort in 't warrend net,
En ſmet.

De rozentijd,
Een flikkerlamp,
Vervliegt, benijd
Of aan haar zilvren kroon gegrepen;
Of zwichtende in der driſten kamp,
Die lijf en ziel ten afgrond ſlepen.
Dan is de drift een damp
En ruïne.

Het ſchoon vergaat,
Gelijk een mist
Voor dagenad.
Een donder ſchudt den grond der bergen.
Slechts Hij is vast, dien niemand gist;
Die, ſpelend met den bouw van dwergen,
Te hoog is voor de twist
Of list.

Ja, wie hier weent,
Bij God is rust,
Bij Hem alleen!
Zijn ſchild is vreugde en vree zijn wapen,
Als, borlende aan dees lage kust,
Het bloed waakt, en de deugden ſlapen,
Wier moed een monſter ſust:
De lust.

De leeplaar wijkt,
Wanneer een ſtorm
De abeelen ſtrijkt,
Of de ijzige aâm der najaarsbuijen
Zijn ſpel heeft met hun' zomervorm.
Dan zoekt de zwaluw 't zoele Zuijen,
En ſpijze in edler worm
En vorm.

Digitized by Google

O Lieflijk oord
Van rust en licht,
Ontsluit uw poort
En ingang tot den stillen tempel,
Tot rust en lust omhoog gesticht!
De moede houdt, aan zijnen drempel,
Op u zijn zwak gezigt
Gerigt.

1827. G. GRAVÉ, JZ.

ALEXANDER YPSILANTI OP MONGATSCH.

X.

Ypsilanti kwijnde op Mongatsch' hoogen toren in zijn boei;
De uitgesleten vensterralies trilden van het stormgeloei;
Zwarte wolkgevaarten vlogen, doofden maan- en sterrenschijn—
En de Griekſche Vorst riep zuchtend: „Ach, mogt Ik in vrijheid zijn!"
Naar de zuider kimme starend, bakend naar 't geliefde strand:
„Mogt uwe aard' mijn stof bedekken, o mijn dierbaar vaderland!"
En hij opende het venster, blikte in 't woeste land rondom;
Kraaijen zweefden in de diepte, adelaars de rotsen om.
„Brengt dan geen van u mijn kondschap," dus verzuchtte hij, „vandaar,
„Uit het land van mijne vadren?" ... en het ooglid werd hem zwaar—
Zwaar: van matheid? of van tranen? - en zijn hoofd zonk op de hand.
Ziet zijn aanschijn wordt zoo helder... Droom thij van het vaderland? -
Zoo dan zat hij, en op eenmaal stond een edel Held voor hem,
Zag hem aan met welbehagen, sprak met reine geestenstem:
„Alexander Ypsilanti! heil zij u! hervat den moed!
„In die engten, u zoo dierbaar om het plengen van mijn bloed,
„Waar driehonderd Sparters' asche in één graf verzameld wierd,
„Hebben vrije Grieken heden op den Turk gezegevierd.
„'k Ben de Hemelbode dier zege, eindpaal van de slavernij.
„Alexander Ypsilanti! Hellas' heilig land wordt vrij!" —
't Oog nog nat van vreugdetranen, rijst de Vorst, en, op dat pas
Aan zichzelven weêr hergeven, roept hij uit: „Leonidas!" —
Hoor het ruischt... Een koningsaadlaar klapwiekt boven hem, en vliegt
Uit zijn cel, daar hij de vlerken in den zilvren maanschijn wiegt.

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. IJNTEMA.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VOORLEZING,

OVER

DEN SMAAK.

Door

H. VAN LOGHEM.

Er heerscht in alles, wat de natuur ons vertoont, eene schikking en orde, voor ieder voorwerp berekend, en in overeenstemming met het geheel. Elk voortbrengsel is op eene juiste schaal afgemeten en in het voordeeligst licht geplaatst, het zij op zichzelve, of in verband met andere gewrochten beschouwd. Het te doffe en te schitterende, het te flaauwe of verblindende, het te groote of te kleine, het onvolkomene of overladene treft men bij haar niet aan: alles is eenvoudig schoon, verheven, spreekt tot het gevoel, en laat bij den opmerker eenen altijd streelenden indruk na. Het navolgen van dat heerlijk voorbeeld der natuur door den mensch; het in acht nemen der regelen, van welke zij nimmer afwijkt, — van die zachte overgangen, welke wij bij haar aantreffen; van dat frisſche, levendige, deftige en grootsche, waardoor zij vervrolijkt, streelt, roert, eerbied en ontzag inboezemt, — noemt men smaak. Al datgene, wat zijnen stempel niet draagt, kan nimmer behagen; arbeid en kleuren worden, zonder zijne leiding, verspild: maar met dezen, alles veredelenden smaak draagt elk gewrocht den gordel der bevalligheden. Aan het beschouwen van dien Genius der groote meesters, in welk vak van kunst of wetenschap het dan ook zijn moge, van dat fijne gevoel, dat ook de voortreffelijke mannen, in den zedelijken zin, vormt, wilde ik nu met u, mijne geëerde lezers! eenige oogenblikken wijden; overtuigd, dat, mogt het mij gelukken,

Digitized by Google

dien-flechts eenigermate gelijkend te ſchetſen, gij mij gaarne volgen zult.

I. De echte ſmaak is de zin van en het gevoel voor het ſchoone. Ja, dat ſchoone, groote, edele, doelmatige en in alles overeenſtemmende in de natuur te bewonderen en na te volgen, is ſmaak. Die bewondering getuigt, dat wij al dat voortreffelijke uit het regte oogpunt leeren beſchouwen en gevoel voor hetzelve hebben. Die ſmaak is veel minder de indruk van eenen oogenblik, de gewaarwording, door een treffend en onverwacht tooneel veroorzaakt, dan wel de vrucht der kennis, welke, het geheel, de deelen, de orde en den zamenhang omvattende, die verrukking verwekt. Dat gevoel voor het ſchoone, in het dagelijksch leven overgebragt, is de echte maatſtaf, naar welken wij alles beoordeelen, de ſchaal, waarop wij de waarde der geſprekken, bedrijven, inrigtingen, en wat dies meer zij, wegen moeten, en beſlisſen, of deze den ſtempel der natuur dragen; dan is, of de middelen met het oogmerk overeenſtemmen, en het laatſte edel, goed of nuttig zij. Voor de kunſten, eene navolging dier natuur, mag de ſmaak datgene geacht worden te zijn, wat het oordeel voor de wetenſchappen is. De waarheid op te ſporen en kennis te vergaderen, is het doel der laatſte; het goede en ſchoone voort te brengen, dat der eerſte. De ſmaak is meerder of minder kiesch, naar mate hij het voortreffelijke en middelmatige juister weet te onderſcheiden, en, bij het beoordeelen van het werk van anderen, of het ſcheppen van eigen, toetst, en zich houdt aan de regelen der natuur. Zijn gebied is dat der lagchende moeder, en noch het groote noch het kleine liggen buiten hetzelve. Bij den ſmaakvollen kunſtenaar vinden wij, gelijk bij haar, verſcheidenheid en eenheid door eenen onverbrekelijken band vereenigd; de bevalligheid, eene vrucht der gemakkelijke daarſtelling; de eenvoud, welke de majesteit van het ſchoone is. Smaak, in één woord, is derhalve de juiste gewaarwording en de gepaste uitdrukking van hetzelve.

II. Ja, de ſmaak, of het gebrek aan denzelven, ver-

Digitized by Google

toont zich in het dagelijksch leven. Van denzelven getuigt het net en betamelijk kleed: bij de haveloozen en slordigen woont deze niet; eenvoud verkondigt dien: de bonte zwier is een bewijs tegen deszelfs aanwezen; een ongekunsteld en innemend voorkomen draagt zijnen stempel: het gezochte verraadt den wansmaak; geregeldheid doet dien in hare trekken herkennen: den ordeloozen is hij vreemd; de toon, gebaren en gesprekken zeggen ons, wie *al* dan *niet* het schoone huldigt, en de kieschheid is zijn gewrocht: van het ruwe heeft hij eenen afkeer. De kringen, in welke wij verkeeren, zijn de kenmerken van onzen meerderen of minderen smaak; de vermaken, welke wij najagen, die der mate van het fijn gevoel, dat van hem onafscheidelijk is; het genot, hetwelk wij ons veroorloven, is de steen, op welken wij denzelven toetsen kunnen. Zij, derhalve, die aan den tooi de bevalligheid opofferen; de beminnelijke eenvoud onder den ballast van het overtollige doen verstikken; de natuur schenden, om zich aan het gekunstelde te verslaven; orde noch regel kennen en door grillen worden geleid; die wanen, zich door het gemaakte en gezochte aan te bevelen; wier gesprekken onbeschaafd, wier gebaren onkiesch zijn; wier gezelschappen uit wezens bestaan, die het gevoel voor het schoone en edele hebben verloren; wier uitspanningen den redelijken mensch niet voegen; wier genot dat der dieren is: deze allen bezitten geenen smaak.

Even min woont bij hen, die in de pracht den luister van hun leven zoeken; den rang bejagen, om te schitteren; wanen, zich door een bezig leven te zullen onteeren; den lofredenaar liefkozen; den vleijer met hun goud betalen, en den nederigen, werkzamen burger verbeneden zich achten; de smaak, die het zigtbare, noch het fijn gevoel, dat het zedelijk schoone weet te waarderen.

Bij het laatstgenoemde moeten wij nog eenige oogenblikken stilstaan. In de natuur is niets overspannen noch overladen, alles aan regelen verbonden, en de orde onveranderlijk. Het geringe en het groote werken mede, om

Digitized by Google

het doel te bereiken en tot inſtandhouding van het geheel; maar verſpilling van krachten wordt er nimmer gevonden. Dat doel is het geluk der onderſcheidene wezens, welke zij bevat; vooral dat van den redelijken mensch, wiens veredeling zij bevordert, opdat met deze de mate van hetzelve voor hem moge toenemen. Het is derhalve gevoel voor het ſchoone, goede en voortreffelijke, wanneer men hare leiding volgt, en aan de inſpraak van het hart gehoor geeft; maar bewijs van bedorvenheid en wanſmaak, trapt men hare wetten met voeten. Dat gevoel woont voorzeker niet bij hem, die der onſchuld ſtrikken ſpant, want zoo vernielt hij het heerlijkst bloempje, dat zij immer voortbragt; hij heeft hetzelve verloren, die in den arm van den wellust zinkt, het zinnelijk genot in dien van ſchandelijke wezens zoekt, en niet langer vatbaar is voor den indruk, welken de zedige, kieſche en dus eerbiedwaardige vrouw op het onbedorven hart maakt; hij kent het niet langer, dat ſchoone en geregelde, de man, een ſlaaf zijner lusten geworden, die, van godsdienst en deugd afgeweken, het ligchaam verwoest en den geest in nevelen hult; hij bezit geenen ſmaak, die, welke loopbaan ook ingetreden, een doel zoekt te bereiken, dat door zijn hart wordt gewraakt; den rijkdom door ſchandelijke middelen najaagt; om de gewaande eer bedelt; voor den magtigen in het ſtof kruipt, en zich zijner laagheid niet ſchaamt; noch hij, eindelijk, om niet alles op te noemen, die, waar de natuur het geluk van elk ſchepſel bevordert, dat geluk verwoest, over bergen van lijken en het puin van bloeijende ſteden zijnen Satanstroon beklimt, en zich met eenen helſchen lach in de tranen der volken verlustigt. Die ellendelingen! Het ſchoone is voor hen niet ſchoon; het edele, het voortreffelijke, de uitvloeiſelen van den weldadigen geest der hooge Godheid, hebben voor hen niets verrukkelijks; de liefde, de adem der natuur, die alles bezielt, en de band der geheele ſchepping is, zouden zij, ware het hun mogelijk, van de aarde verbannen. Maar gij bezit ſmaak, eerbiedwaardige wezens! die u naar het

Digitized by Google

voorbeeld dier natuur vormt; gelijk zij, door uwe orde, door uwe werken, door uwe zegeningen, den verheven Maker huldigt; werkzaam en vlijtig aan hare wetten gehoorzaamt; matig, uwe krachten beſpaart, om die geheel aan het goede te wijden; het edele, het nuttige bevordert; geſtadig aan uwe veredeling arbeidt; rusteloos tracht in hare ſchatkameren door te dringen, om meerdere ſtof tot bewondering op te ſporen; u met onverpoosden ijver aan het geluk van anderen wijdt; dat gene najaagt, wat u het ingeſchapen gevoel als ſchoon doet kennen; met geheel uw hart den besten Vader vereert, en getrouwe, gemoedelijke Christenen zijt. Ja, de Christen, het voorbeeld van orde, werkzaamheid, deugd, liefde en godsvrucht, draagt in alle zijne daden den ſtempel van den echten, kieſchen, zedelijken ſmaak.

Er zijn nog een aantal kleine trekken, aan welke men den man van ſmaak herkent; te weten, aan die welwillendheid, welke, daar zij ongezocht en natuurlijk is, inneemt en de harten wint; aan die vereering der verdienſten, welke den grooten man ſtreelt, zonder in den vorm eener loſſpraak gegoten te worden; aan het veroordeelen van gebreken en dwaasheden, op eene wijze, die doel treft, zonder bitter te zijn en te beleedigen; aan het raden en op het regte ſpoor brengen van verdwaalden, zonder hen te zeer te vernederen en der wanhoop prijs te geven; aan het verſpreiden van licht en kennis, met vermijding van alles, wat aanleiding zoude kunnen geven tot het vermoeden, dat hij zich als de zon beſchouwt, van welke dat licht moet uitgaan; aan de verſchooning van het al te teedere, welks wonden maar zelden genezen worden; aan het weldoen, waarbij de ſtreelende vrucht lokt, en de weldadige ſtam in de ſchaduw verborgen blijft; eindelijk, en wel vooral, aan het fijn gevoel, dat hem, bij zijne onderſcheidene betrekkingen tot de vrouwen, kenſchetst. Waar de man zonder ſmaak, om zijne ellendige pligtplegingen, wordt uitgelagchen, vermag de ongekunſtelde wellevendheid van dezen alles; waar de verdienſtelijke van den lof des lafen

Digitized by Google

vleijers walgt, is zijne goedkeuring voor hem een verkwikkelijke geur; waar de scherpe hekelaar grieft en verbittert, opent het hart zich voór zijne lessen; waar de onverstandige hervormer den nacht in de hand werkt, zegent ieder zijne fakkel, die zich als een nederig lampje vertoont; waar niemand het oóit wil aannemen, dat de waanwijze uitvent, ontvangt het ieder met een dankbaar gevoel uit zijne weldadige hand; waar, eindelijk, bij het uitmoeten van den voor haren omgang onberekenden, de maagd en de vrouw den sluijer digtschuiven, openen zij voór hem het hart. Ja, dit vermag de zedelijke smaak, wier trouwe gezellin de nimmer volprezene kieschheid is.

III. De smaak van den beoefenaar der kunsten vertoont zich in het natuurlijke, gemakkelijke, doeltreffende, kiesche en bevallige; de wansmaak, in het gezochte, gekunstelde, overladene, bonte, overdrevene en wellustige. In de eerste plaats het *natuurlijke*; dat is, haar gewaad, hare kleuren en tinten, hare afwisseling, hare zachte overgangen, hare bevalligheid; het landschap, in den dos gestoken, welken zij draagt; het beekje, als zag men het kronkelen; de zacht bewogene blaadjes, als hoorde men de windjes suizen; het beeld, met de trekken, den mensch eigen; het oog, dat spreekt; de lippen, welke zich schijnen te bewegen; de ernst van den man; het teedere der moeder, met den zuigeling aan hare borst; het lentebloesje, dat zich op zijne bolle koontjes ontwikkelt; de taal der driften in de blikken en gebaren, zoodat wij ons haren storm vertegenwoordigen; het gewoel der wereld, als bevonden wij ons te midden van hetzelve; de tranen, als zagen wij dezen vloeijen; de wanhoop, als wrong zij zich voór onze oogen: — het *gemakkelijke*; alles zoo eenvoudig, dat wij ons verbeelden in de schoone dreven te wandelen, de kunstverf en het penseel niet bemerken, en wanen, dat de natuur zelve de tooveres van het heerlijk gewrocht was: — het *doeltreffende*, dat onze oogen aan het tafereel of de beelden des kunstenaars boeit; het landschap, dat ons aanlacht en tot vrolijkheid stemt; die zoden, waarop wij zoo gaarne

Digitized by Google

ons zouden nodervlijen; die ſchaduw, wier koelte wij ſchier gelooven in onze aderen te voelen; dat loeijen van den ſtorm, waarbij ons hart ſiddert; die blikſem, welken wij angſtig naſtaren, of hij ook de lage hut of de torenſpits treffen mogt; dat medelijden met de ongelukkige moeder, het verlaten weesje en de krimpende armoede, hetwelk hij verwekt; die held, om wiens kruin wij zoo gaarne den lauwer vlechten, met welken wij den martelood vrijwillig zouden ondergaan: — het *kieſche*, dat ons het beeld der natuur vertoont, zonder haren zedigen ſluijer op te ligten; het vijgeblad der ſchaamte niet aanraakt; ons de lieve maagd als het beeld der onſchuld voorſtelt, en de bronnen van het leven bij de eerbiedwaardige moeder met het hullend weeffel bedekt: — de *bevalligheid*, eindelijk, eene vrucht van dit alles, die ons aantrekt, zonder uit te noodigen; welke bloemen heeft, die wij ontdekken, zonder dat deze ons aangeboden worden; die trekken bezit, waarop wij verlieven; in één woord, dat ſchoon, dat voortreffelijk, dat bezield tafereel, van hetwelk wij niet ſcheiden kunnen: dit, ſchilders, beeldhouwers, toonkunſtenaars, redenaars, dichters, navolgers der heerlijke natuur! is de echte ſmaak; is het bewijs, dat het fijn en alles doortintelend gevoel u bezielt; dit geeft aan uwe ſtukken, aan uwe toonen, aan uwe lesſen eene waarde, welke onveranderlijk blijft; dit verzekert aan uwe werken de onſterfelijkheid.

Maar nimmer zal zij het deel zijn van u, die, door dat gevoel niet geleid, van die natuur afwijkt; ſlechts het gekunſtelde voortbrengt; den reus naast dwergen plaatst; de eenvoudige en betooverende ſchakering van licht en ſchaduw niet kent; met eene kwistige hand tooit; de tinten, die zachte overgangen van kleur tot kleur, wegneemt, en het bonte daarſtelt. Uw wanſmaak verraadt zich in het beeld dier Venus, welke niet langer de *hemelſche* is; in dat van Hebe, in welke wij den morgenglans der jeugd niet vinden: en te vergeefs zoekt het oog naar die bedekking, welke der maagd en vrouw vergunnen, tot uw gewrocht te naderen. De toonen van uwe

Digitized by Google

luit dringen niet tot in het hart; uwe gezangen zijn de vruchten van het hollen der verbeelding, en die van uwen arbeid de geeuwende verveling.

IV. De echte ſmaak heeft zelfs bloemen voor de meest afgetrokkene wetenſchappen; maakt derzelver beoefening aangenamer en minder moeijelijk.

De zucht naar kennis moge zich tot den ether verheffen; het reuzengevaarte of eenen worm ontleden; de ſtoffen ſcheiden, of zich met den ſtoffeloozen geest bezig houden; het gewrocht of den oneindigen Schepper in zijne werken beſchouwen, — alomme vindt de ſmaak bij die kennis bloemen te garen en anderen aan te bieden. Ruw mogen de ertſen zijn; hij wijst ons op den glans en den gloed, dien zij verſpreiden kunnen: verbazend zij de weg langs de onafmetelijke ſterrebanen; zijne beſchrijving doet elke nevelvlek in den verſtverwijderden melkweg voor ons ſchitteren: ſlechts voor het gewapend oog zij het wriemelend inſekt zigtbaar; hij wijst ons op het fijne weefſel, de ligte zijden vlerkjes, en zijn levensgenot uit de ſchatkameren der natuur: log, bij deszelfs aanblik, de ontzettende elefant; hij onthaalt ons op dat vernuft, hetwelk den menſchelijken geest ſchijnt te naderen: ingewikkeld de zamenſtelling van ons ligchaam; hij verrukt door het treffende der beſchrijving, ook van het onaanzienlijkst deel: duister de werking der ziel; hare voortreffelijkheid, haren aanleg, hare beſtemming plaatst zijne bezielde veder in het heerlijkst licht: onbereikbaar voor onze bevatting, ondoordringelijk in deszelfs wezen, oneindig in deszelfs beſtaan de Vader van het heelal; zoo vurig ſchetst hij ons de grootheid en de liefde van den Algoeden, dat het gevoel in onze aderen gloeit, ons hart van dankbaarheid klopt, en wij in ſtille aanbidding wegzinken. Wie bewandelt niet met verrukking, aan de hand van BUFFON, het onmetelijk rijk der natuur; met LOCKE en LEIBNITZ, de paden van den menſchelijken geest; met ROBERTSON en MULLER, het puin van vroegere eeuwen? Ja, de echte ſmaak doet ook den lust voor de beoefening der wetenſchappen ontvlammen, en maakt het gros meer geſchikt voor haar begrip.

Digitized by Google

V. De wanſmaak is beſmettelijk voor — de ware ſmaak heeft eenen weldadigen invloed op de maatſchappij.

Wie toch zal den verderfelijken invloed van het zedeloos en ordelooze, van het losſe, verwijfde, de liefde tot pracht en zwier, en meer andere ziekten der zamenleving, ontkennen? De jongeling, die den ſmaak voor het goede en edele heeft verloren, vernielt, op eene jammerlijke wijze, de bloeſems, welke den vriend der deugd eerbied inboezemen; hij vergaapt zich aan het zoo duur gekocht genot, en wordt een zwelger; in den roes der vermaken ontwent hij zich aan de bezigheden, en welhaast verwoest hij, tot de laagte van eenen ſchandelijken lediglooper gezonken, eigen geluk en dat van anderen. Immers dat fladderen als de vlinders behaagt de losſe knapen; het voorbeeld ſleept mede; het bloemenſchenden wordt een tijdverdrijf; het moorden van den tijd eene gewoonte; het verdooven van den geest door den roes eene behoefte. De wanſmaak brengt de moeder eens huisgezins tot den kostbaren zwier; de nette en bekoorlijke eenvoud gaat in de bonte pracht over; verſpilling eischt, met elken dag, meer offers: en wie durft het vragen, of zij ook navolgeresſen vindt! De middelſtand zwelgt het lokaas in, dat denzelven door hoogeren gebodeh wordt; de tooi en de weelde knagen de welvaart tot aan het gebeente af, en de arme huisvrouw verkoopt haar brood, om te kunnen ſchitteren. De losheid in de grondbeginſelen van den godsdienst is, maar al te dikwerf, de rampzalige vrucht van den heerſchenden toon, en vreet als de kanker in; terwijl datgene welhaast ophoudt eene ſchande te zijn, waarvan de onbedorvene natuur eenen afſchuw heeft. Maar het zedelijk en betamelijk gedrag; de geſtadige huldiging van het ſchoone, edele en voortreffelijke; de orde, welke bij alle handelingen voorzit; de matigheid, die het genot regelt; de werkzaamheid, welke hetzelve doet geboren worden; de eenvoudige netheid, welke van alles afſtraalt; de kieschheid, die den luister verhoogt, zijn zoo vele voorbeelden, die voor de zamenleving niet verloren gaan. De zucht tot navol-

Digitized by Google

ging is algemeen; de deugden en ondeugden worden door de verkeering voortgeplant, en ook het geheel oogst de vruchten in van het zaad, door enkelen geſtrooid.

Op de kunſten oefenen die ſmaak of wanſmaak eenen gelijken invloed uit. Het aanſchouwen en het hooren van het ſchoone ſtemt op den duur ons gevoel voor hetzelve; dat van het afzigtelijke en krasſende bederft oog en oor. Bezoekt de woningen van den zoogenaamden gemeenen man, die maar zelden toegang tot den tempel der bevalligheden heeft; hoe grievend wordt daar dat gevoel niet beleedigd! Een wanſtaltige heilige; eene afbeelding, waarvoor de kladſchilder zijn' verfkwast te goed' zonde achten; de heerlijke geſchiedenis van den verloren zoon, door de hand eens broddelaars misvormd, vindt gij aan den muur; de voortreffelijke prenten van Luilekkerland, of Jan de wasſcher, zijn in der kinderen handen; de fraaije, kieſche liederen heeft men van de zedige zangers geleerd; de kunſten, welke men er nabootst, zijn de walgelijke tooneelen van den hansworst of de ronzebons. Waarom? Omdat men den ſmaak naar geene meer ſchoone voorbeelden heeft kunnen vormen. — Verder: vergenoegt men zich in de kleine ſteden niet met ſchouwſpelen, even aanſtootelijk voor de zeden als pijnlijk voor het kiesch gevoel, omdat de groote menigte nimmer andere heeft gezien? Hoe ver, met loffelijke uitzondering van enkelen, is onze natie, ten aanzien der toonkunst, bij andere volken niet ten achtere, omdat het haar aan voortreffelijke meesters, aan eenen leidenden ſmaak voor dezelve, welken wij bij dezen aantreffen, over het algemeen ontbreekt! Was niet de laagte, tot welke de dichtkunst in het midden der achttiende eeuw van lieverlede zonk, het gewrocht van die ſmakelooze afmeters van de maat en ſlaven van het rijm, welke het vuur uitbluschten, en de zangen koud als ijs deden worden? En hebben wij de hoogte, welke zij later beklommen heeft, niet aan mannen als de onvergelijkelijke FEITH, BELLAMY en hunne waardige kunstgenooten, aan de ſchitterende meesterſtukken, welke zij leverden, en die de voorbeelden voor anderen waren, te danken?

Digitized by Google

Ja, lezers! om van geene levenden te gewagen: voor de lier, mannen als VONDEL, SCHILLER, MILTON en RACINE; voor de bezielende toonkunst, HAYDNS en MOZARTS; voor het penseel, de RUBBENS, REMBRANDS en CORREGGIO'S; voor den beitel, eenen CANOVA; voor de welsprekendheid, de LUBLINKS en KANTELAARS: dan, ja dan gaat de smaak allengskens voort als het licht; dan leert het oog het echte schoone waarderen; dan huldigt het hart, door het gevoel, die onschatbare toetssteen, geleid, het edele en voortreffelijke; dan zegevieren allengs het eenvoudige, het ongezochte, het bevallige.

O, Dat wij, voor zoo verre dit van ons afhangt, tot de bevordering van dien smaak medewerken! In ons dagelijksch leven, in onze huisgezinnen, in onze openbare betrekkingen staat het in onze magt, voorbeelden van den zedelijken smaak te geven; en hun voorzeker, die door de Voorzienigheid met schitterende talenten beschonken werden, zal het eene streelende gewaarwording zijn, wanneer de maatschappij aan hunne meesterstukken de verspreiding en veredeling van den kunstsmaak te danken heeft.

CANNING.

GEORGE CANNING, de man, die sedert 1822 de algemeene opmerkzaamheid trok, op wien de verdrukten hoopten, en welken de verdrukkers vreesden, is niet meer! In de armen der overwinning, gelijk een der tijdgenooten zich uitdrukt, stierf hij, betreurd door iedereen; en hooger te stijgen, ware hem niet mogelijk geweest, al had hij nog dertig jaren geleefd. Hij liet den roem na, dat al het goede, hetwelk sedert den dood van LONDONDERRY (Lord CASTLEREAGH) uit het *Britsche* kabinet voortgekomen is, zijn werk is; en men geloofde, dat hij, zoo hem een langer leven ware ten deel gevallen, nog veel grootere dingen uitgevoerd zou

Digitized by Google

hebben. Hij, de zoon van een' arm' landverhuizer uit *Ierland*, (van goeden huize en beſchaafde opvoeding evenwel) werd te *Londen* in den ſchoot der behoeftigheid geboren. Vroeg verloor hij zijnen vader; en, terwijl zijne moeder uit nood het tooneel moest betreden, en naderhand zelfs eenen tooneelſpeler, met name HUME, huwde, trok een bloedverwant van vaders zijde zich zijner aan, en liet hem in het beroemde Seminarie te *Eton* opvoeden. Reeds op deze ſchool onderſcheidde zich de jongeling door den rijkdom van zijnen geest, door de dichterlijke verheffing van zijne verbeeldingskracht, door bevalligheid in het ſpreken en in den omgang. Door deze laatſte hoedanigheid vooral trok hij allen, wier gemoederen op gelijke wijze geſtemd waren, als met tooverkracht tot zich, en verwierf zich, onder zijne ſtaatkundige tegenſtanders zelfs, de warmſte vrienden. In een tijdſchrift, *the Microcosm* getiteld, waartoe hij aldaar het plan ontwierp, en dat hij met behulp van eenigen zijner medeleerlingen uitgaf, vindt men de eerſte voortbrengſelen van zijnen geest; en eene menigte andere, afzonderlijke opſtellen, gedichten, liederen, ſatyren enz., die ſeder uit zijne pen vloeiden, en grootendeels in den, ten tijde der *Franſche* omwenteling verſchenen, *Anti-Jacobin* geplaatst werden, ſtrekken, benevens zijne redevoeringen, ten bewijze, dat deze buitengewone man, indien hij zich bij uitſluiting op de letterkunde had toegelegd, hierin even zoo goed, als in de ſtaatkundige loopbaan, opgang gemaakt zou hebben. Hij ſtudeerde te *Oxford*, en wilde zich aan de regtsgeleerdheid toewijden; doch WILLIAM PITT, den aanleg des jongelings opmerkende, trok hem in zijne ſtaatkundige betrekkingen. Ten jare 1793 trad hij in het Parlement, en den 31 van Louwmaand des volgenden jaars hield hij zijne eerſte redevoering, die wel nog niet deed blijken, wat hij eenmaal worden zoude, maar toch mannen, als PITT, FOX, BURKE en SHERIDAN, in hunne verwachtingen omtrent hem geenszins teleurſtelde. Lieden, welke hem destijds kenden, hebben bewaard, dat hij, naar de

Digitized by Google

innige overtuiging van zijn hart, een warm vriend der burgerlijke vrijheid was; maar, door de bij de omwenteling gepleegde gruwelen afgeschrikt, voorts door het voorbeeld en aanzien van PITT en BURKE medegesleept, en bijzonder door zijne behoefte, om aan de toen heerschende partij zich aan te sluiten, gedrongen, een tegenstander van dezelve is geworden, in zoo verre deze partij het voor noodig hield, zich vijandig daartegen te gedragen. Hij bleef steeds een aanhanger van PITT en diens stelsel; en, wat ook deze groote man en zijne navolgers, in het doorzetten van hun plan, tegen het regt der volken of tegen de vrijheden van hun land en van bijzondere personen ondernemen mogten, zij vonden in CANNING eenen ijverigen, welsprekenden verdediger. Hem strekt echter tot eere, dat hij geenszins, gelijk de andere navolgers van PITT, uit overhelling tot heerschzucht een tegenstander van vrijheid was, maar omdat hij, gelijk zijn meester zelf, de uitspattingen derzelve meerde te moeten keeren, en, waar hij de neiging van zijn hart kon volgen, steeds de partij der onderdrukte menschheid koos. Zoo sprak hij b. v. altijd tegen den slavenhandel, tegen de onderdrukking van *Ierland*, en voor de *emancipatie* der Katholijken. In 1797 verkreeg hij, als Secretaris van het Ministerie van Financiën, zijnen eersten post, dien hij tot 1803 behield, toen PITT het Ministerie verliet. Intusschen had hij ten jare 1799 eene dochter van den Generaal SCOTT gehuwd, welker zuster de gemalin des Hertogs van PORTLAND werd. Hierdoor verkreeg hij middelen en betrekkingen, die hem meer invloeds in het land verschaften, dan zijne welsprekendheid ooit zou hebben kunnen doen.

In 1804 trad CANNING op nieuw, met PITT, als Secretaris bij de Marine, in dienst van den Staat, en bleef daarin tot diens dood, ten jare 1806. In 1807 aanvaardde hij den post van Secretaris van buitenlandsche zaken, onder zijnen zwager, den Hertog van PORTLAND; in welke betrekking hij eene redevoering, die gerucht maakte, heeft gehouden, tot verdediging van het beschie-

Digitized by Google

ten van *Koppenhagen* en het in bezit nemen der *Deensche* vloot. In 1813 noodzaakte hem eene bijtende satyre tegen zijnen ambtgenoot, Lord CASTLEREAGH, tot een tweegevecht met denzelven. Lord CASTLEREAGH daagde hem uit, en de beide Staatsdienaars schoten op elkander, den 21 van Herfstmaand, op de heide van *Putney*. CANNING werd bij het eerste losbranden door den kogel gewond aan het been, doch liet het geenszins bemerken, en was gereed, om de tweede pistool te nemen, toen de Secondanten het bloed zagen en eene verzoening bewerkten. Dit voorval, dat groot opzien baarde, noodzaakte beiden, hunne posten neder te leggen. Doch CASTLEREAGH kwam spoedig weder in het Ministerie; en CANNING werd, bij den hoogen dunk des volks, schadeloos gesteld door het aannemen van een noodeloos gezantschap naar *Lissabon*, hetgene den Staat 12000 ponden st. heeft gekost. Reeds vroeger, in 1812, was hij, tegen den Heer BROUGHAM, tot lid van het Parlement verkoren door de stad *Liverpool;* eene eere, die hij, ten gevolge van gemelde zending, bij de volgende keuze weder verloor. Ten jare 1818 nam hij den post van Voorzitter des Bestuurs van de *Oostindische* zaken op zich; een' post, die hem gelegenheid gaf, om met zijne bekwaamheden nut te doen, en menigen willekeurigen stap van de bestuurders der Compagnie te verhinderen. Maar de bitterheid en fijne spotternij, waarmede hij destijds van de toenmalige hervormers plagt te spreken, en de welsprekendheid, met welke hij de geweldige maatregelen der ambtenaren van *Manchester* en de invoering der beruchte zes *Akten* verdedigde, haalde hem den haat van de vrijheidsvrienden in den lande op den hals, offchoon de aanzienlijken hem er geenen dank voor geweten hebben. Zijne geestverheffing was voor de meesten te hoog. Zijn licht verdonkerde den glans van den adel zijner hooggeborene ambtgenooten. Voor eenen man, wiens geboorte in geringe omstandigheden geene aanspraak op groote eer kon geven, was hij hun te aanmatigend, voor eenen staatsdienaar te dich-

Digitized by Google

terlijk en geestig, in zijne zucht voor de vrijheid der Katholijken te ernstig, en over het algemeen te *liberaal*, om ten volle hunne goedkeuring of hun ganſche vertrouwen te kunnen erlangen. Zelfs de Koning, zegt men, zou hem nooit bijzonder genegen zijn geweest; en hij verloor des Vorſten vertrouwen geheel, toen hij weigerde, aan de beſchuldiging der Koningin deel te nemen, en niet alleen door zijne vrijwillige verwijdering uit het Ministerie, maar ook door eene krachtige redevoering in het Lagerhuis zijne afkeuring van die onregtvaardige daad aan den dag legde. Hij ging wel niet tot de tegenpartij over, welke hem destijds, toen de volksmenigte zoo zeer in beweging was, vergood zou hebben; maar de vermelde ſtap alleen was reeds genoeg, om hem bij de meesten bemind te maken, en GEORGE CANNING, den medewerker van de PITTS, van de PERCEVALS en CASTLEREAGHS, in hunne ondernemingen tegen de nieuwere ſtaatkundige verbeteringen, in CANNING den volksvriend te veranderen, of althans het algemeen daarop voor te bereiden, om hem later als zoodanig te erkennen. De Regering, aan welke hij misſchien eenmaal in den weg zou kunnen zijn, wenschte hem intusſchen op eene eervolle wijze te verwijderen, en liet hem tot Gouverneur-Generaal van *Indië* benoemen. Reeds had hij van zijne vrienden te *Liverpool*, door welke hij als lid van het Parlement verkozen was, afſcheid genomen, — reeds meende men zijne welſprekende ſtem voor de laatſte maal in het Lagerhuis gehoord te hebben, als plotſeling, door den dood van Lord LONDONDERRY, de post van Eerſten Staatsdienaar kwam openvallen. Terſtond waren aller oogen op hem gevestigd, en CANNING, welken men voor altijd uit den Raad des Konings verwijderd dacht te hebben, werd Minister van buitenlandſche zaken, in naam onder Lord LIVERPOOL, maar inderdaad, zoo als zijne vijanden zelfs met bitterheid erkennen, hoofd van het Ministerie. Dit gebeurde den 17 van Herfstmaand 1822. Welke omkeering door deze verwisſeling in dien hoogen post werd voort-

Digitized by Google

gebragt in *Engeland*, in *Europa* en *Amerika*, is te bekend, om het hier te herhalen: genoeg, het menschdom, dat door een verkeerd ſtelſel van ſtaatkunde met kluisters werd bedreigd, begon op nieuw adem te halen; en zonder den algemeenen vrede te ſtoren, of een enkel ſchot te doen, belette *Engeland* het ſchenden van de regten der volken, en beſchermde de zwakken tegen de ſterkeren. Meest in het oog loopende waren echter de veranderingen binnenslands: oproerige tijdſchriften verdwenen, onſtuimige volksvergaderingen hielden op; het volk, dat in de beſtuurders alleen vijanden meende te zien, erkende in hen nu zijne beſchermers: want van dezelven kwamen thans alle verbeteringen; vermindering van belastingen, uitbreiding van den handel door afſchaffing of wijziging van verbodswetten, verbetering van oude en nadeelige bepalingen omtrent de lijfſtraffen, als ook menige heilzame hervorming in andere zaken, deden ten minſte den goeden wil blijken. En, was nog niet alles zoodanig, als men het wel zou wenſchen, men ſchreef dit gaarne aan den invloed der *Tory's* toe, welke den Heer CANNING en zijne jongere ambtgenooten niet zoo vrij wilden laten handelen, als die zelve verlangden. Kortom, men ademde vrijer, en zag gelukkiger dagen te gemoet. Onder deze omſtandigheden gebeurde in het *Britſche* ſtaatsbeſtuur die veranderiſig, welke CANNING aan deszelfs hoofd ſtelde, en de zoo lang uitgeſlotene *Whig's* tot zijne ambtgenooten en helpers maakte; eene omwenteling, welke niet alleen door *Engeland*, maar door de ganſche beſchaafde wereld, als eene zegepraal van den geest des tijds over verjaarde vooroordeelen, van bekwaamheid over geboorte, van gezond menſchenverſtand over fleurſche gehechtheid aan beſtaande vormen en oude gebruiken, met luide toejuiching werd vernomen.

De vijanden van CANNING beweerden, dat invloed van vrouwen het meeste tot zijne benoeming bijgedragen, en hij door list zijne oude ambtgenooten uit het veld verdreyen heeft. Of dit al dan niet zoo geweest zij, waag ik, bij zoo gebrekkige beſcheiden, als wij tot nu toe over

Digitized by Google

de zaak bezitten, geenszins te beslissen. Doch in allen gevalle hebben de Koning en de gewezene Ministers voor het *compliment*, dat hun met deze beschuldiging gemaakt wordt, niet te bedanken. Ook is het der wereld niet vergund geworden, door ondervinding zich te overtuigen, of deze buitengewone man zoo bekwaam ware, om de eerste rol in het *Britsche* kabinet te spelen, als hij de tweede met roem gespeeld had; of het werkelijk het oude Ministerie was, dat zijne hoogere plannen in den weg stond, dan misschien enkel de drang der omstandigheden, gelijk meer waarschijnlijk is; en eindelijk, of hij inderdaad die verhevene zedelijke kracht bezat, welke vereischt werd, om over de zoo geduchte zamenspanning der aanzienlijken te zegepralen, die zich tegen zijn bestuur kantten, deels uit haat wegens vroegere beleedigingen, deels uit nijd om zijne voortreffelijke bekwaamheden en om zijn groot geluk, deels uit hoogmoed, daar zij zich door een' man uit het midden des volks zagen beheerschen, doch voornamelijk uit blijkbare vrees, dat hij zich zou laten vervoeren tot al te groote nieuwigheden, welke de voorregten van hunnen stand konden verminderen, of dat hij zijn aanzien zou gebruiken, om de zaak der Katholijken in *Ierland* te bevorderen; en misschien nog wel het meest hierom, dat velen het vertrouwen op hem ontbrak, hetwelk de *Engelsche* adel moet hebben, om zich aan eenen staatsdienaar aan te sluiten, dewijl de meeste leden het gaarne gemakkelijk opnemen en liefst hunnen voorganger blindelings volgen. Men had zijnen dood niet zoo spoedig verwacht, offchoon zijne krankheid bekend was, en duidelijk bleek, dat het alleen zijn werkzame geest was, die het zwakke ligchaam nog staande hield. Naauwelijks had men zijn overlijden vernomen, of alle die vijandschappen waren bedaard, en alle partijen vereenigden zich tot den lof eens mans, in wien zoodanige rijkdom van gaven des geestes en des harten werd gevonden, en wiens persoonlijke eigenschappen met zoo veel uiterlijken glans gepaard gingen, als men zelden vereenigd ziet. Ware hem eene hooge geboorte en

Digitized by Google

in zijne jeugd een onafhankelijk beſtaan ten deel gevallen, zoodat hij altijd onbedwongen zijnen eigen' weg had kunnen bewandelen, misſchien zou hij zijns gelijken niet gehad hebben. Maar ook nu zal zijn naam ſteeds in aandenken blijven; want *Engeland* heeft althans zijns gelijken niet! — Op den 18 van Oogstmaand 1827 werd de beroemde man begraven in de abdij van *Weſtminſter*. Het gebeente van GEORGE CANNING rust naast dat van PITT en FOX. De begrafenis was hoogst eenvoudig, als die van een bijzonder perſoon. Behalve de Hertogen van CLARENCE en SUSSEX en de Ministers van Staat, vergezelden alleen de bloedverwanten en naaste vrienden des geſtorvenen de lijkſtaatſie. Maar duizenden verdrongen zich op ſtraat en in de kerk, om te zien; en, mag men van het uiterlijke tot het inwendige beſluiten, zoo waren er weinigen tegenwoordig, die het geleden verlies niet diep gevoelden.

BRIEF VAN CAROLUS NICELLIUS AAN JEAN AUGUSTIJN, BETREFFENDE DE SYNODE TE DORDRECHT IN 1618 EN 1619.

Er is geen betreurenswaardiger verſchijnſel in de geſchiedenis der Christenkerk dan de vervolgingen, welke belijders van de leer des vredes tegen elkander in het werk ſtelden. Evenwel moet men zeggen, dat bijkans alle partijen de magt, die zij verwierven, misbruikten om hare tegenſtanders te onderdrukken, en dat de zwakken eerder door onvermogen dan goeden wil weêrhouden werden om elkander kwaad te doen. De geest van 't meesterſchap was tonder, dat voor ieders voeten lag: ééne vonk ſlechts, en het ontbrandde! Gelukkig behooren de bewijzen dier waarheid, met uitzondering op een enkel punt, tegenwoordig tot de geſchiedenis; en als ſcheepslieden, die aan den ſtorm ontkomen zijn, kunnen wij thans op ons grootſte gemak met elkander ſpreken over de winden, die de hulk van Jezus Christus in het midden der opgeruide golven geſlingerd hebben. De menſchelijke driften hebben zich nedergelegd onder die hand, die liefde en vrede gebiedt. Verdraagzaamheid is op aller lippen, en, indien zij niet ontaardt in onverſchilligheid, zal ook haar naam, als eene her-

Digitized by Google

innering van aanmatigingen, die door het Christelijk gevoel gewraakt worden, plaats maken voor die van vrijheid en liefde. Iemand verdragen, is in den waren zin des woords, iemand dulden, wien men des verkiezende vrijheid heeft te weren of te dwingen. Verdraagzaamheid onderſtelt alzoo het regt om te veroordeelen en te vervolgen, en is dus niets meer dan de ſcheede, waarin men het zwaard der vervolging opſteekt: de ſcheede, die het wapen in zich bewaart voor het gebruik en er ſteeds den vorm van toont, terwijl zij de ſcherpte der punt bedekt houdt. Het is dit wapen, geloof ik, dat alle Protestanten, volgens den geest van Christendom en vrijheid, voor eeuwig wegwerpen en afzweren zullen.

Deze woorden zijn genoeg om bewijs te geven van de zuiverheid der oogmerken, met welke ik den volgenden brief mededeele. Ik zou meer gezegd hebben; maar het oogpunt, waaruit twee beroemde Leeraren der Hervormde Kerk nog onlangs de kerkelijke geſchillen in de Nederlanden beſchouwd hebben, ontſlaat mij van alle verdere redenen ter ontſchuldiging. Slechts een enkel woord ter inleiding wil ik nog vooraf laten gaan.

De brief betreft de Synode te Dordrecht in 1618 en 1619. Het is onnoodig den aanleg en voortgang eener Kerkvergadering, die in een' vloed van ſchriften door beide partijen verhaald is, hier in het breede te ontvouwen. Voor hen, die weinig van dit alles weten, wil ik alleen aanſtippen, dat in de Hervormde Kerk der Nederlanden reeds vroeg en vrij algemeen ſtrenge gevoelens omtrent de Predestinatie gedreven werden, met welke zich een groot aantal leeken en bekwame Kerkleeraars niet konden vereenigen. Tegen dat leerſtuk leverden zij dus in Februarij 1610 eene remonſtrantie in, vervat in 5 Artikelen, die naderhand een oneindig gerucht maakten, en aan de opſtellers den naam van Remonſtranten bezorgden. Ter bijlegging dezer twisten werd in het voorjaar van 1611 eene zamenkomst in den Haag gehouden, naderhand de Haagſche Conferentie genoemd, waarin de bekwaamſte Kerkleeraren van beide kanten hunne zaak voor Gecommitteerden uit de Staten van Holland bepleitten, doch zonder tot de gewenschte vereffening des geſchils te komen. Na dezen groeide de verwijdering: in 1615 begonnen Remonſtranten en Contraremonſtranten zelfs afzonderlijke vergaderingen te houden. Dit duurde tot in 1618, wanneer Prins MAURITS bij de Algemeene Staten het houden eener Nationale Synode te Dordrecht wist

Digitized by Google

door te drijven, in de hoop dat de Remonſtranten, waaronder hij de voornaamſte tegenſtanders der vermeerdering van zijn gezag telde, aldaar veroordeeld zouden worden. Dit gelukte.

Behalve de inlandſche Godgeleerden van beide partijen, had men ook uit de meeste Protestantſche gewesten buitenlandſche Theologanten op de Synode geroepen, ten einde aan de punten des geloofs, die daar vastgeſteld werden, het aanzien van uitſpraken der ganſche Christenheid te geven. Zoo kwamen dan de partijen met gelijk regt op de Synode, om door gemeenſchappelijke beraadſlaging tot overtuiging der dwalenden en alzoo tot eenheid des geloofs te komen. Doch vóór dat men nog tot den twist genaderd was, wierp de tegenpartij der Remonſtranten zich als hun regter op, en werden zij in de 57ſte zitting, den 14 Januarij 1619, uit de Synode gezet. Van dat oogenblik verſchenen de Remonſtranten daar niet meer als ſtemhebbende, maar als beſchuldigden en gedaagden, en van dat oogenblik begint ook het verhaal in den volgenden brief.

De brief is zonder naamteekening; maar eene andere hand heeft er op aangeſtipt, dat hij door CAROLUS NIËLLIUS aan JEAN AUGUSTIJN geſchreven is. Wie AUGUSTIJN was, heb ik niet kunnen ontdekken; in allen gevalle een Franſche Remonſtrant, wien men belangrijk genoeg rekende, om zich van zijn perſoon meester te maken. NIËLLIUS is des te beter bekend. Hij was Predikant der Wallonſche Gemeente te Utrecht, en behoorde onder de Remonſtranten, die op de Synode te Dordrecht geroepen waren. Zijn brief bevat, zoo verre ik weet, weinig bijzonders, dat niet van elders bekend is. Doch daar die brief van een Remonſtrant aan een' Remonſtrant en in de grootſte haast geſchreven is, kan men hier met geen regt eenige verdraaijing der waarheid vermoeden, en de bijzonderheden, hier vermeld, kunnen dus ſtrekken ter bevestiging van gelijkluidende verhalen. Bewijzen van dien aard vorderen de aanhaling van het oorſpronkelijke ſtuk, en ik mogt den eigenen brief van NIËL in 't Fransch niet achterwege laten; maar ook mogt ik niet onverſtaanbaar zijn voor lezers, die geen Fransch kennen. Ik heb mij uit dien hoofde de miskende en ondankbare moeite der vertaling getroost, welke de lezer achter het oorſpronkelijke geplaatst vindt.

Digitized by Google

Monſieur et treshonnoré frere.

Ayant entendu que ce preſent porteur alloit vers vous, je n'ay peu faillir de l'accompagner de ce mot, escrit en extreme haste, pour vous ſignifier, que vivez plus que jamais en noz prieres, et en la conſtante affection, non ſeulement de nous, qui vous ſommes particulierement obligez, mais de tous les amateurs de verité, qui ſont espars par le pays.

Les procedures exorbitamment iniques, qu'on a tenues contre nous en ce Synode, ont fort animé nos gens, et mesmes rendent la cauſe des adverſaires ſuspecte, envers pluſieurs, qui leur estoient affectionnez. Depuis qu'on nous a indignement chaſſé de l'aſſemblée, les peres ont commencé de beſoigner a huis fermez, et ſi ſecretement, que les huiſſiers a chaque fois ont eu charge de faire recerche par tous les coins, pour voir ſi quelqu'un n'y ſeroit point caché, pour entendre leurs ſecrets. C'est choſe certaine qu'il y a eu entr'eux des aspres debats, mais juſqu'à preſent nous n'en avons peu ſavoir les particularitez. Seulement nous ſcavons que ceux d'icy voudroyent bien estre quittes des estrangers: et ceux la au contraire ſe plaignent extremement, qu'on abuſe de leur preſence, pour authoriſer des actions, desquelles ils ne ſcauront rendre conte ni a Dieu, ni a leur conſcience, ni a la Chrestienté. Monſr Martinius m'en a parlé avec larmes, et m'a dit que luy et pluſieurs autres voudroyent pour quelque choſe de bien n'avoir jamais mis le pied en ce pays: qu'ils remarquent en ces affaires *aliquid Divinum*, *aliquid humanum*, *aliquid Diabolicum*. Cependant je ne voy point qu'ils ayent le courage et la reſolution qui ſeroit requiſe pour brider et retenir la perverſe impetuoſité du plus grand nombre.

Tout ce qui ſe faict en publicq, c'est que tous les 4 ou 5 jours, quelqu'un des Theologiens prononce une harangue tendante a refuter les raiſons ou paſſages alleguez par les nostres en la conference. Cela dure environ une heure. Nous en avons esté ouir quelques unes, nous fourrant deux ou trois des nostres parmi les auditeurs. Et en nostre defenſe du premier article avons refuté, tout ce qu'ils avoyent allegué contre nous de plus ſpecieux. Les derniers qui ont peroré, ont esté 3 Allemans et un Suiſſe, ſi miſerablement et puerilement, que vous euſſiez esté estonnez de les ouir. Ils liſent de leur papier tout ce qu'ils prononcent, et encor ont ils quelque fois de la peine a bien lire leur propre es-

Digitized by Google

criture. Mais le pis est, qu'ils ne disent rien, que ce qui se trouve *in explicationibus Ursini et Paræi.* C'est l'extremité de toute leur sagesse. Et cela encor se loue et prise par le president du Synode comme quelque chose de bien exquis.

On a desia presques achévé le 4triesme article. Sur lequel un Suisse, ayant commencé son *quamquam* avec beaucoup de parade, ne nous propose autre chose pour responsе a tous passages, que la distinction entre la vocation externe et interieure. Qu'a ceste la on peust resister, et les reprouvez y resistent necessairement, mais point a ceste cij. Apres avoir applicqué ce notable emplastre a toutes playes, qu'on faict a leur Enthusiastique Manicheisme, il fist un aspre et horrible conclusion, disant que ceste opinion de la grace resistible renverse tout le fondement de religion et de l'assurance du Chrestien. Pourtant qu'il falloit dire avecques David: Deus rupes, Deus turris mea etc. Et cum Apostolo: quid separabit nos a dilectione Dei etc. Rom. 8. Voila toute la sagesse de ce bon docteur, qu'il a fallu aller querir de si loin. Et la desfus se donnera la sentence sur le 4triesme article. Et cependant qu'on besoigne en telle maniere, et qu'on prepare nostre sentence, on nous commande de bailler a messieurs les Deleguez des Estats Generaux nos escrits contenans tout ce qu'avons a dire pour nostre defense sur les 5 articles. Mais on nous limite le temps si court, qu'il est impossible de satisfaire a ce que requiert le merite de la cause. On a voulu premierement, qu'eussions a livrer en dedans 14 jours, tout ce qu'avions a dire. Nous avons faict tout ce qu'avons peu selon qu'entendrez plus amplement par le porteur et par les lettres des autres freres.

Durant que je suis icy, l'Eglise schismatique de nostre langue a Utrecht a obtenu de la Classe Wallonne assemblée a Leyde, que l'Agache, qui jusqu'a present leur a preschè comme extraordinaire, leur soit accordé a plein et confirmé au ministere, ce qui se fera dimanche prochain. C'est a dire a moy, que je m'en aille. Car il ne faut point penser qu'on veuille la avoir deux ministres pour une poignée de gens, et la pluspart pauvres. Aussi voila desia ma sentence donnée et executée sans qu'on m'ait encor parlé de rien. De ma part, je ne suis point marri d'estre separé de ces gens, les procedures desquels ne sont pas moins contraires a toute justice, equité et integrité Chrestienne, que leur opinion a la nature de Dieu et de toute religion. Et je prevoy de-

Digitized by Google

ſia, ſi le bon Dieu n'y met remede, qu'ils attireront des horribles et triſtes confuſions ſur le pays, et expoſeront la religion reformée en opprobre et execration a tout le monde. Comme toute equité, humanité et integrité est bannie de l'aſſemblée Eccleſiaſtique, auſſi ſemble il, que la gravité et benignité n'a non plus de lieu entre meſſieurs les Politiques. Lorsque nous fusmes preſenter la premiere partie de noz escrits, autant qu'avions peu achever en 14 jours, on ſe facha qu'apportions un tel volume ſi grand, et cependant on nous tança tres aigrement que n'avions point achevé tout le reste. Nous remonſtrames qu'il nous avoit esté impoſſible de faire davantage, et que ne pouvions respondre pleinement a toutes exceptions de noz adverſaires et estre briefs. On nous replicqua que n'avions que faire de refuter l'opinion de noz adverſaires, mais ſeulement de defendre la nostre. Nous respondions estre impoſſible de faire l'un ſans l'autre. Un autre nous cria, qu'on ne demandoit qu'une ſimple propoſition de nostre ſentiment. Cela, dismes nous, est deſia faict paſſé longtemps. Meſſieurs donc ne veulent ils pas, que nous nous defendions, et que nous combattions l'opinion contraire? Nous ne vous empeſchons point cela, dirent ils. Quoy donc, qu'est ce qu'on veut de nous? On ne veut point avoir le nom qu'on nous empeſche de nous defendre, et cependant on ſe fache, que nous diſions ce qui est neceſſaire pour respondre au principal contenu de tant de livres par leſquels on charge nostre doctrine. Monſr. Brederode crioit d'une, Eſſens du pays de Gueldre d'autre. En ſomme un brouillis confus de diverſes voix, qui ne s'accordoyent enſemble, ni ne s'entendoyent l'un l'autre, tellement qu'il nous fut impoſſible de tirer de tant de crieries un advis certain. Seulement qu'on nous bailloit encor de grace 8 jours, pour dire ſur les 4 autres articles tout ce que pourrions. Nous ſommes reſolus, non obſtant toutes ces tanceries et menaces de nous haster avec raiſon, et de pourſuivre par ordre nostre defenſe auſſi avant que pourrons. Quand ils ne voudront plus avoir de nos escrits, qu'ils les laiſſent la. Nous ne lairrons point pourtant en privé de paſſer outre. Nostre labeur pourra ſervir cy apres a d'autres. Mais ce que je deplore en mon coeur, est le miſerable gouvernement du pays. Ceux qui crient le plus haut le gagnent ſur les autres.

On penſe tout effectuer par violence. Les plus excellens perſonnages ſont expoſez a l'opprobre et calamité de la priſon. On a adjousté aux 3 grands perſonnages nostre Sr de

Digitized by Google

Moersbergue qu'on a esté querir avec 4 cornettes de cheval du pays de Munſter. Vous ſcavez que c'est la perle de nostre nobleſſe, voire de toute la chambre des Estats de nostre Province. Le voila tristement encoffré en un cachot. On est extremement irrité contre lui, et le bruict court, qu'on le mettra ſur la torture. O Dieu! a quelles calamitez ſont ſubjects les plus excellens perſonnages du monde. J'estime que ſon principal crime ſera, qu'il a esté vers la Haye par l'advis de feu Ledenberg, pour faire que les Estats de Hollande deputaſſent quelques uns pour encourrager noz magistrats a ſe roidir contre la demande de ſon Exce. Maintenant on ſe vangera ſur luy ſous ombre de descouvrir des trahiſons imaginées pour l'oppreſſion des meilleurs Patriots. Je ne ſcay encor que penſer, quelle fin ces extremitez prendront. Le bruict court partout que Monſr l'Advocat et ce dernier pris laiſſeront leur teste ſur un eſchaffaut. O Religion! O Esprit nullement de Christ qui ſe couvre du pretexte de pureté! Or Monſr et treshonnoré frere, nous ſommes tous a bon droict en peine pour vous. On veille de toutes parts pour vous attrapper. Et ſe dit que ſept ſoldats auroyent faict offre qu'ils vous livreront vif ou mort es mains de ceux qui vous haiſſent extremement ſans cauſe. Je vous ſupplie prendre de pres garde a vous mesmes: vous tenir en la ville ou vous estes ſans ſortir des portes. Auſſi bien cest estat ne pourra guerres durer ainſi qu'il est a preſent. Preſervez vous tant que vous pouvez ſi par adventure le bon Dieu ſe vouloit encor ſervir de vous à quelque plus grand bien. Les plus clairvoyans d'entre les Seigneurs ſont eux mesmes bien fort en peine. L'Anglois descouvre ſes deſſeins qu'il a de ſe prevaloir de noz confuſions, comme je penſe qu'aurez veu la brusque et tres discourtoiſe propoſition de ſon Ambasſadeur. Pour contenter le peuple on a faict courrir le bruict que ſa Majesté deſiste de ſes principales demandes. Mais nous entendons de bonne part le contraire. Touttes fois nous ne regardons point a tout cela, mais ſimplement a Dieu, qui nous peut ſauver de tous inconveniens, et a la bonté de nostre cauſe, qui nous donne advantage en toutes ſortes, et pour laquelle maintenir nous ſommes prestes moyennant la grace de Dieu de ſouffrir tout ce que le Seigneur permettra aux hommes de nous faire. Nous luy avons conſacré corps et ame, et eſperons, qu'il nous fera la grace de pourſuivre courrageuſement le cours de nostre miniſtere, auſſi bien au milieu des difficultez qui nous mena-

Digitized by Google

cent, qu'avons faict auparavant en prosperité. Ausſi voyons nous, qu'au milieu de ces adverſitez nos Egliſes accroiſſent en nombre et en zele. La verité ſera plus chere et precieuſe, lors qu'il la faudra maintenir avec dommage et peril. Il est vray que pluſieurs nous abandonneront: mais les plus gens de bien demeureront des nostres. Et ores qu'il nous advienդroit d'estre abandonnez de tous ſi ne faut il pas abandonner pourtant celuy qui a par devers ſoy les paroles de vie eternelle. Je le prie de tout mon coeur, qu'il restaure au milieu de la Chrestienté la verité ſalutaire, nous face tous inſtrumens de ſa grace, et vous maintienne,

Monſieur et treshonnoré frere,

en longue vie et prosperité, vous preſervant des embuches des hommes ſanguinaires, et vous fortifiant en corps et en esprit pour le bien de ſon Egliſe.

En tres extreme haste de Dordrecht ce 15 Febvrier 1619.

Vre treshumble et affectionné ſerviteur
que connoiſſez.

Lecta Vulcano tradenda.

Mijn Heer en zeer geëerde Broeder!

Gehoord hebbende, dat brenger dezes naar u toeging, konde ik niet afzijn hem dit lettertje mede te geven, geſchreven in de grootſte haast, om u te betuigen, dat gij meer dan ooit in onze gebeden leeft; leeft in de onwrikbare genegenheid niet alleen van ons, die u bijzondere verpligtingen hebben, maar van alle liefhebbers der waarheid, zooverre die door den lande verſpreid zijn.

De ſchreeuwende onbillijkheid, met welke men ons op deze Synode behandelt, heeft onze aanhangers geweldig verbitterd, en de zaak onzer tegenſtanders zelfs bij hunne vrienden verdacht gemaakt. Nadat men ons zoo hondsch uit de Synode gedreven heeft, zijn de vaderen begonnen met geſlotene deuren te onderhandelen, en zoo bedekt, dat de deurwaarders telkenreize last kregen alle hoeken te doorſnuffelen, of er iemand ſchool, om hunne geheimen af te luisteren. Zeker is 't, dat er raauwelijk onder hen getwist is; doch de bijzonderheden konden wij vooralsnog niet te weten komen. Alleen is ons bekend, dat de inlandſche

Digitized by Google

Theologanten wel van de buitenlandſche wenſchten ontſlagen te zijn; terwijl deze zich op hunne beurt beklagen, dat men hunne tegenwoordigheid misbruikt, om daden te wettigen, welke zij noch voor God, noch voor hun geweten, noch voor de Christenwereld verantwoorden kunnen. Mijnheer (*) Martinius ſprak er mij van met tranen in de oogen, en zeide, dat vele anderen met hem om een fraai ding wilden, dat zij nooit een voet in dit land gezet hadden, als ziende in dezen ganſchen handel (†) iets van God, iets van de menſchen, en ook iets van den Duivel. Evenwel vrees ik, dat hun de noodige moed en beradenheid mangelt, om de boosaardige onſtuimigheid der meerderheid perk te zetten.

Wat ze in 't openbaar verhandelen, bepaalt zich tot redevoeringen, welke ſommigen der Theologanten om de 4 of 5 dagen houden, ter wederlegging der redenen, door de onzen in de conferentie aangevoerd. Dit duurt zoo wat een uur. Door middel van twee of drie van ons, die zich onder de toehoorders ſteken, hebben wij er eenigen van gehoord; en wat daarin den fraaiſten glimp van waarheid had, is door ons in de verdediging van ons eerſte Artikel wederlegd. De laatſten, die geſproken hebben, waren (‡) drie Duitſchers en één Zwitſer; maar zoo rampzalig en kinderachtig, dat gij er verbaasd van zoudt geſtaan hebben. Al-

(*) MATTHIAS MARTINIUS, Rector der Illustre School te Bremen. Hij werd gehouden voor den billijkſten der buitenlandſche Theologanten, maar daarom ook zoo fel door GOMARUS en anderen geſcholden, dat hij, volgens het verhaal van den Schotſchen Theologant BALCANQUAL, op 't punt ſtond om de Synode te verlaten.

(†) Hetzelfde moet hij aan den zoon van POPPIUS gezegd hebben. BRANDT, *Hist. der Ref.* III. 436.

(‡) De drie Duitſchers, zoo ik meen, waren HENRICUS ALTING, Profeſſor te Heidelberg, wegens de Paltz; GEORGIUS CRUCIGER, Profeſſor te Marpurg, en PAULUS STEINIUS, Hofprediker te Kaſſel, beiden wegens Heſſen. De Zwitſer was SEBASTIANUS BECKIUS, Profeſſor te Bazel. De laatſte begon met te zeggen, dat hij naar de wijze der Atheners zonder voorrede dadelijk ter zake zoude treden, en tot bewijs haalde hij dadelijk uit met eene vrij lange voorrede. Hierop ziet dat deftige *quamquam*, ſtraks door NIËLLIUS te melden.

Digitized by Google

les, wat ze zeggen, lezen ze voor uit hun opstel, en nog hebben ze somtijds moeite om hun eigen schrift te lezen. Doch 't ergste is nog, dat ze niets zeggen, hetwelk niet in de *Explicationes Ursini et Paræi* staat. Hunne ganssche wijsheid begint en eindigt daarin! En dat wordt door den Voorzitter der Synode nog als vrij wat bijzonders geroemd en geprezen.

Met het 4de Artikel is men bijkans ten einde. Een Zwitser, nadat hij zijn *quamquam* met groote praal had aangeheven, beantwoordde alle onze plaatsen met de ééne onderscheiding tusschen uit- en inwendige roeping, en dat de uitwendige wederstandelijk is (gelijk de verworpenen die noodzakelijk wederstaan) maar de inwendige niet. Nadat hij dezen heerlijke pleister had gelegd op al de wonden, die hun dweepziek (*) Manicheisme zijn toegebragt, maakte hij eene raauwe en ijzingwekkende gevolgtrekking, zeggende dat het gevoelen der wederstandelijke genade de grondvesten van den Godsdienst en de zekerheid des Christens 't onderste boven keert; dat men evenwel met David moest zeggen: „ God is mijn rotssteen, God is mijn hoog vertrek," etc. En met den Apostel: „ Wat zal ons scheiden van de liefde Gods," etc. Rom. 8. Zie daar al de wijsheid van dien goeden Doctor, dien men zoo ver moest komen halen! En daarop zal 't vonnis vallen wegens het (†) 4de Artikel! Terwijl men in dezer voege beraadslaagt en den weg tot onze veroordeeling baant, gelasten ons de Heeren Gecommitteerden der Staten Generaal, om in geschrifte alles bij hen in te leveren, wat wij ter onzer verdediging over de 5 Artikelen te zeggen hebben; maar de tijd, dien zij bepalen, is zoo kort, dat wij aan 't geschil onmogelijk zijn eisch kunnen geven. Eerst wilde men, dat wij alles, wat wij te zeggen hadden, binnen 14 dagen inbragten. Al wat in onze magt was, hebben wij gedaan; gelijk brenger dezes en de brieven der andere broeders u breeder berigten zullen.

Terwijl ik hier ben, heeft het (‡) scheurziek gedeelte der Wal-

(*) De leer van twee beginselen, één goed en één kwaad, in hetzelfde Goddelijk wezen.

(†) In het 4de Artikel hadden de Remonstranten verklaard, dat tot het geloof en de volharding in dien de genade Gods noodzakelijk, maar „ wat de maniere van de werking derselve genade aenging, dat die niet onwederstandelijk was."

(‡) Deze uitdrukking is zeer juist. Niet de Remonstranten, gelijk men meest denkt, hebben zich van de Contraremonstranten, maar de Contraremonstranten zich van de Remonstranten afgescheurd.

Digitized by Google

lonſche Gemeente te Utrecht van onze Claſſis te Leiden verworven, dat l'Agache, tot dus verre buitengewoon prediker, hun als gewoon kerkleeraar toegeſtaan is, en aanſtaanden Zondag in den dienst bevestigd wordt. Dat is even of men mij zeide: „Gij kunt vertrekken." Want niemand moet denken, dat men om een handvol menſchen, en die meest arm, twee kerkleeraars zal houden. Mijn vonnis is dus geveld en ten uitvoer gebragt vóór dat mij nog van iets geſproken is. Wat mij betreft, 't ſpijt mij niet, dat ik geſcheiden word van lieden, wier handelwijze evenzeer ſtrijdt met alle regt, billijkheid en Christelijke opregtheid, als hunne gevoelens met de natuur van God en allen Godsdienst. Ook voorzie ik reeds, dat zij, zonder Gods genadige afwending, de ijsſelijkſte beroerten over het land zullen brengen, en den Hervormden Godsdienst bij de ganſche wereld ten ſchandvlek, ja tot een verfoeiſel (*) maken zullen. Gelijk alle

(*) Deze brief is van den 15 Februarij, en in den loop van Januarij voorgaande werd er een pasquil aan de deur der Synodale vergaderplaats geplakt, dat getuigt van het afgrijzen, hetwelk de ſtellingen der Dordſche vaders in ſommigen verwekten:

„ Triumphe van den Gereformeerden Duivel onder ſyne Synode, vergadert tot Dordrecht.

„ Toen in Hollandt tot Dort de Synode was begonnen,
„ Vuurde de Duivel voor de Hel met piktonnen:
„ Want al heeft hy alom veel vrienden en knapen woonen,
„ Nochtans en kreeg hy nooit by één alſulke perſoonen,
„ En nergens op aerde vergaderde alſulken Raedt,
„ Om te bewijſen, dat Godt is oorſaek van alle quaedt;
„ Of dat hy den mensch ondoenlyke dingen gebiedt,
„ Of eeuwelyk verdoemt de geſtorvene ſielen om niet.
„ Want al is 't, dat de Duivel wel weet door reden,
„ Dat dit geheel ſtrydt tegen alle Goddelyke ſeden,
„ Nochtans is hy bly, dat ſoo veel kloeke mannen
„ Leeren Godt te weſen een Prinſe der Tyrannen,
„ En dat Godt van eeuwigheit den vrijen wil heeft gebonden,
„ Willende als vriendt kieſen d'een, en d'anderen verwerpen als honden;
„ En hoopt door dees' leer te krygen met groote hoopen
„ De geenen, die meinen 't quaed niet te konnen ontloopen.

Digitized by Google

billijkheid, menschelijkheid en opregtheid uit het midden der kerkelijken verbannen is, zoo schijnt ook alle waardigheid en goedertierenheid de Heeren Politijken verlaten te hebben. Toen wij de eerste reis datgene onzer verdediging inleverden, wat wij in 14 dagen hadden kunnen afwerken, was men gebelgd dat wij met zulk een dik boek voor den dag kwamen, en te gelijk streek men ons vinnig door dat wij niet alles hadden afgedaan. Wij vertoonden de onmogelijkheid zoo wel om meer te doen, als om op alle uitvlugten onzer vijanden volledig te antwoorden en te gelijk kort te zijn. Men wierp ons tegen, dat wij met de wederlegging der gevoelens van partij niets te maken hadden, maar alleen met de verdediging van onze eigene. Wij antwoordden 't onmogelijk te zijn om 't een zonder 't ander te doen. Een ander riep ons toe, dat eene eenvoudige voorstelling van ons gevoelen de eisch was, zonder wijders. Dit is, zeiden wij, voorlang reeds geschied. De Heeren willen dus niet, dat wij ons verdedigen en het gevoelen onzer tegenstanders wederleggen? Dat beletten wij u niet, was 't antwoord. Hoe nu dan, wat wil men van ons? Men wil den naam niet hebben, dat men ons belet ons te verdedigen, en evenwel is men gebelgd, dat wij op den hoofdinhoud van zoo veel boeken, waarin onze leer berigt wordt, het noodige ten antwoord zeggen. Hier riep ons de (*) Heer van Brederode dit toe, daar Essens weêr wat anders. In 't kort, 't was een verward getier van allerlei stemmen, die dwars uit elkander liepen en de eene de andere niet verstonden, zulks 't onmogelijk was uit al dat ge-

---

„ Dies bedankt hy Calvyn voor dit nieuw kamerspel;
„ En d' anderen sal hij bedanken, als sij komen in de Hel."

Deze regelen had BRANDT opgenomen in het 3de deel zijner *Historie der Reformatie*, bl. 419; doch de toenmalige Regering duldde niet, dat ze door den druk bekend werden. Naderhand heeft men dat blad toch gedrukt naar de kopij van den schrijver, en in sommige exemplaren, waaronder ook het mijne, op nieuw ingeschoven. Zoo wel om deze reden, als om een denkbeeld te geven, hoe men bitterheid met bitterheid betaalde, heb ik deze regelen hier niet willen achterhouden.

(*) WALRAVUS DE BREDERODE uit Holland en Westvriesland en HENRICUS VAN ESSEN uit Gelderland, beiden van wege de Staten Generaal tot de Synode gelastigd.

Digitized by Google

ſchreeuw iets zekers op te maken. Dit alleen begrepen wij, dat ons uit genade nog 8 dagen gegund werden, om over de 4 verdere Artikelen alles, wat wij konden, te zeggen. Hoezeer doorgeſtreken en bedreigd, hebben wij beſloten ons voorzigtig te haasten, en onze verdediging, zoo veel wij kunnen, geregeld voort te zetten. Willen zij ons geſchrijf niet meer inzien, zij laten 't dan ſtaan: wij zullen echter in ſtilte onzen gang gaan. Onze arbeid kan den nakomeling nuttig zijn. Wat ik echter in mijn hart beſchrei, is de rampzalige regering van dit land. Die hier 't hoogſte ſchreeuwt, wint het.

Alles denkt men met geweld te drijven. De uitmuntendſte menſchen ſtaan bloot voor de ſchande en ellende des kerkers. Bij de drie groote perſonaadjen heeft men nu gevoegd onzen Heer van (*) Moersbergen, die door vier cornetten ruiterij in 't land van Munſter is opgeligt. Hij is de parel, gelijk gij weet, van onzen adel, ja van het ganſche ligchaam der Staten onzer provincie. Daar zit hij nu opgeſloten in een treurig kerkerhol! De verbittering tegen hem is ten top, en 't gerucht wil, dat men hem op de pijnbank leggen zal. O God! wat rampzaligheden hangen den uitmuntendſten ſterveling niet over 't hoofd! Zijn hoofdmisdrijf zal, mijns achtens, wezen, dat hij op aanraden van wijlen Ledenberg naar den Haag geweest is, om den Staten van Holland op eene bezending aan te ſtaan, die onze Magistraat aanmoedigde, om zich tegen (†) den eisch van zijne Excellentie te kan-

(*) ADOLF VAN DE WAAL, Heer van Moersbergen. Daar het ſchavot, waarop OLDENBARNEVELD het hoofd liet, tien dagen na den moord ſtaan bleef, dacht men, dat het dezen Heer gelden zou. Door medelijden met zijne vrouw en den raad zijner vrienden verleid, verlaagde hij zich om vergiffenis te verzoeken voor misdrijven, waar hij niet ſchuldig aan was. Deze kleinmoedigheid wordt eenigzins vergeeflijk, indien 't waar is, wat NIëL hier zegt, dat men hem de pijnbank voorgehouden heeft; en dat het waar is, daar twijfel ik niet eens aan, omdat ook LEDENBERG en DE GROOT met de pijnbank gedreigd zijn.

(†) Prins MAURITS eischte de afdanking der Waardgelders, welke de Magistraat van Utrecht had aangenomen, om zich tegen een oproerig gemeen en eene nog oproeriger geeſtelijkheid, die beide op de hand zijner Excellentie waren, te handhaven.

Digitized by Google

ten. Nu zal de waak zich aan hem koelen, onder voorwendſel van verraderlijke aanſlagen te ontdekken, die ter verdrukking der beste patriotten verzonnen zijn. Ik weet niet waar 't met die hevigheid nog heen moet. Overal loopt het gerucht, dat Mijnheer de Advocaat en de laatst gevangene hun hoofd op het ſchavot laten zullen. O Godsdienst! O Geest, vervreemd van Christus, die u kleedt met den mantel der heiligheid! Maar, Mijn Heer en zeer geëerde Broeder, wij allen zijn met grond bekommerd over u. Men loert van alle kanten om u te vangen. Zelfs zeggen ze, dat zeven ſoldaten zich hebben aangeboden om u dood of levend in de handen van hen te leveren, die u bitter, maar zonder reden, haten. Mag ik u bidden, weest op uwe hoede. Houd u in de ſtad waar gij zijt, en zet geen voet buiten de poort. Ook kunnen de zaken, zoo als ze nu ſtaan, niet lang blijven. Pas op uzelven zoo veel gij kunt, of God zich mogelijk van u nog voor een nuttiger einde bedienen wilde. Ook de voorzienigſte onder de Heeren toonen zich grootelijks bekommerd. De Engelschman verraadt zijn oogmerk, om zich onze beroerten ten nutte te maken; het barſche en hoogst onbeleefde voorſtel van zijnen Gezant hebt gij, denk ik, vernomen. Om het volk te ſuſſen heeft men het gerucht verſpreid, dat de Koning van zijne ergſte eiſchen afziet. Maar wij vernemen van goeder hand het tegendeel. Daar evenwel letten wij niet op; maar op God, die ons voor alle ongemak kan bevrijden, en op de zuiverheid onzer zaak, die ons aan alle kanten de overhand geeft, en om welke te handhaven wij bereid ſtaan alles met Gods hulp te lijden, wat Hij de menſchen zal toelaten ons aan te doen. Wij hebben Hem ligchaam en ziel toegewijd, en hopen van zijne genade kracht, om den loop van onzen dienst in het midden der zwarigheden, die ons dreigen, even moedig te vervolgen, als voordezen in den voorſpoed. Ook zien wij onze kerken, ten ſpijt dier tegenſpoeden, in getal en ijver aanwinnen. De waarheid zal te meer dierbaar worden, nu men haar met gevaar en ſchade zal moeten handhaven. Velen, het is waar, zullen ons verlaten; maar de welgezindſten zullen de onze blijven. En al zagen wij ons ook van allen verlaten, daarom betaamt het echter niet Hem te verlaten, die de woorden des eeuwigen levens heeft. Ik bid Hem van ganſcher harte, dat Hij zijne zaligmakende waarheid in het midden der

Digitized by Google

Christenheid herſtelle; dat Hij ons allen tot werktuigen zijner genade make, en u,

Mijn Heer en zeer geëerde Broeder,

lang leven en voorſpoed ſchenke, bewarende u voor de hinderlagen van de mannen des bloeds, en verſterkende u naar ziel en ligchaam, tot welwezen zijner Kerk.

In vliegende haast van Dordrecht, den 15 Februarij 1619.

Uw onderdanige en genegene Dienaar, wien gij kent.

Na de lezing aan Vulkaan te offeren.

De verzameling, waartoe de bovenſtaande brief behoort, trof ik onlangs aan bij een' mijner vrienden hier ter ſtede; bij eene vlugtige inzage kwam zij mij zeer belangrijk voor, als bevattende eene menigte brieven van EPISCOPIUS, HOGERBEETS, DE GROOT, CAMPHUYSEN en andere vervolgde Remonſtranten. Wij bieden den lezer dus dezen brief ſlechts aan als eene proeve van grooter voorraad, en noodigen hem op de lezing van eenige volgende, zoo deze de eer mogt hebben van zijne goedkeuring weg te dragen. Vaarwel!

HALBERTSMA.

Deventer, den 10 Februarij

DE GODSDIENST DER ZOOGENAAMDE BESCHAAFDE WERELD, EEN MENGSEL VAN HEIDENDOM, MOHAMEDISMUS EN VALSCHE WIJSGEERTE.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 150.)

Zich aan het bepaalde voorſchrift der kerkelijke inſtellingen te onderwerpen, vorderen de ſtaatswetten. De kinderen moeten gedoopt worden; en dit geeft bovendien eene gewenschte aanleiding, om zijne naaste betrekkingen en vrienden, tot gezellig genot, bij zich te vereenigen, en anderen een compliment te maken. „Wij waren regt vrolijk bij den doop," heet het dan bij eene volgende ontmoeting. — De kinderen moeten ook aangenomen worden; dit is eene gewigtige handeling; het is *de intrede in het leven, in de wereld.* De zoon kan voortaan deel hebben aan het gezelſchap der mannen, en, zonder de welvoegelijkheid te kwetſen, de kaarten opnemen, wanneer vader van het ſpel moet opſtaan; en de dochter is van dat oogenblik aan rijp, om zich bij de bezoeken te voegen, die Mama geeft en neemt; ook verkrijgt

Digitized by Google

zij nu ligt wel eene bijzondere kamer, om eigene bezoeken te ontvangen. — Papa en Mama hebben, na lange verwijdering van het altaar, zich toch voor deze keer met de kinderen daar bevonden. De predikant heeft aan elk kind eene afzonderlijke aanspraak gehouden, en hetzelve de belangrijkheid der zaak op het hart gebonden. „Onze dochter," vertelt Mama, „herinnerde hij haar' naam. KUNIGUNDA, riep hij uit, welk een zielverheffende naam! Hij beduidt: de Koninklijke. Dat nooit de hooge geest uit hare ziel wijke, die haar geslacht zoo eigen is! Onzen zoon bragt hij zijns grootvaders verdiensten bij den staat in gedachten. Word hem gelijk, sprak hij; stel zijn edel beeld uw ganesche leven voor het oog van uwen geest! Het was een feest, eenig in zijne soort; nooit ben ik zoo gesticht geweest." — In gindsche huis is onlangs eene dochter gehuwd. Dominé heeft zich zeer wèl gehouden; hij nam geenen trouwtekst uit den Bijbel ten grondslag, maar roemde de deugden der verloofden en hunne ouders, herinnerde hun ter loops de pligten hunner nieuwe betrekking, en beloofde hun de gelukkigste toekomst. Eene fijne tante was zoo dwaas, hem aan tafel daarover te onderhouden, en liet zich maar niet tevreden stellen; doch hij weesd haar eindelijk kort af met de woorden: „Wij zijn niet hier, om van ernstige dingen te spreken, maar om bij eten en drinken vrolijk te zijn." — Daar is een vader gestorven; het geweten wordt wakker bij den zoon, die hem veel verdriets veroorzaakt en zijn' dood bespoedigd heeft. Hij gaat bij een' vriend des overledenen, en treedt met de wanhopige woorden in de kamer: „Mag een vadermoorder ook bij u komen?" — „Ik bid u, welke grillen!" is het antwoord: „Zet dat uit uw hoofd, en drink een glas wijn met mij!" — Het gesprek in het treurhuis verzekert ons, dat men een deugdzaam man zal ter aarde bestellen. „Wie hem kende," heet het; „heeft hem ook geëerd en bemind, en zal hem met ons beweenen." Het is overal maar één stem tot zijnen lof; en wie aan zijne volkomenheid wilde twijfelen, zou voor een' lasteraar gehouden worden. Ook de predikant zal aan het graf geene andere taal voeren; doch mogt hij het wagen, het zondige leven des afgestorvenen met slechts zachte woorden te gedenken, zoo wordt hij gesmaad, en het wetboek doorsnuffeld, of men hem niet voor het gerecht zou kunnen betrekken.

Bij zoodanige vervreemding van het Christendom wil men

Digitized by Google

echter geenszins het voorregt opgeven van een Christen te zijn, in tegenstelling met den *Jood*, dien men billijkerwijze meent te mogen verachten. Vraagt men, waarin het Christendom bestaat, zoo hoort men slechts van *het geloof in God* en aan *de onsterfelijkheid der ziel*. Niets weet men noch wil men weten van de grondleeringen des Evangelies; de Godheid van CHRISTUS (*), de verzoening door zijnen dood, de regtvaardigmaking door het geloof, de heiliging van hart en leven door GODS geest, en het laatste oordeel. Naauwelijks laten zich nog eenige zwakke herinneringen uit het jeugdig onderwijs vernemen; en deze dienen, even als de bijbelplaatsen, welke men sedert nog in het geheugen heeft, gewoonlijk tot spottende aanmerkingen. — Aan een *levendig* geloof aan de onsterfelijkheid der ziele ontbreekt het den meesten volstrekt; want wie dezelve ook aanneemt, staat haar toch geenen invloed op hart en leven toe. Men houdt zich of in het geheel niet op met de gedachte aan de eeuwigheid, of oppert nuttelooze vragen, welker beantwoording het Christendom ons wijsselijk onthouden heeft; b. v. of de ziel der afgestorvenen welligt op eene ster zal komen? of de verbazende menigte der verrezenen, op eene wereldkloot als onze aarde, wel plaats zal kunnen vinden? Doch zijn leven, om der onsterfelijkheids wille, te reinigen en te heiligen, valt niemand in; want de gedachte aan dood en graf staat nu eenmaal tegen, en wie zich tot het leven na den dood wilde voorbereiden, moest die gedachte vasthouden en koesteren.

De mannen laten het intusschen meestal aan zijne plaats, of de ziel zal voortduren. „Bestaat er nog een ander leven, het is goed; bestaat het niet, zoo kwel ik mij daarover geenszins." Dus hoort men hen spreken, en ziet er uit, dat zelfs de mogelijkheid van een bestaan na den dood niet ernstig bedacht, noch voor hen verschrikkelijk gevonden wordt, wien zingenot het eenige en hoogste goed is. — Hier schuilt dan ook de bron der immer zich vermenigvuldigende zelfmoorden; want slechts hij (†) kan zich dooden, die niet gelooft over

(*) Menigeen hoort ligt wonder op, dat men bij onze *Duitsche* naburen, bijna op eens, weer zoo regtzinnig is geworden! Wij voor ons zijn tevreden, als men het Christendom in zijn geheel maar nederig en hartelijk aanneemt, zonder met iemand over het juist begrip van sommige hooge of diepe leerstukken te willen twisten. *Vert.*

(†) Dit is zeker te stout en te algemeen beweerd. *Vert.*

Digitized by Google

het graf te zullen voortleven, en dus geene rekenschap vreest. Doch onder vele zoogenaamd beschaafde lieden wordt het voor verstandig gehouden, wanneer een zieke, die nog maanden, weken, dagen op eenen zekeren dood zou te wachten hebben, of wanneer een beleedigde, die geene bloedige wraak kan nemen, zich „den kogel door den kop jaagt." Doet het een huisvader, wiens zaken door eigene schuld in de war geraakt zijn, zoo wordt het althans door velen niet onverstandig gevonden, dat hij zich aan langere zorgen onttrokken heeft. Het ongeloof aan de voortduring der ziel is derhalve gewis zeer wijd verbreid.

Het vrouwelijk geslacht stelt een levendiger belang in de zaak; de moeders willen hare afgestorvene kinderen, de dochters hare ouders en bloedverwanten *wederzien*; daarom gelooven zij in onsterfelijkheid. Het is hierbij echter ook maar om dit wederzien te doen; bestond dat niet, zoo wenschte men ook de onsterfelijkheid niet, en miste gaarne, wat de Schrift belooft, namelijk het helderder inzien van de wonderbare wegen en raadsbesluiten der Voorzienigheid, het aanschouwen van GOD en JEZUS CHRISTUS, en de verkeering met de volmaakte regtvaardigen en de menigte vele duizend Engelen. — In vele doodsberigten luidt het: „Slechts het geloof aan een toekomstig wederzien kan ons troosten." Dus niet het geloof aan GODS vaderliefde in CHRISTUS, en zijne oneindige wijsheid; niet JOBS gedachte: De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen, de naam des Heeren zij geloofd! — Bij geene andere gelegenheid wordt het geloof aan de onsterfelijkheid der ziel, als een verroest schild uit eene oude wapenkamer, voor den dag gehaald, dan bij sterfgevallen, en van geene onsterfelijkheid wordt ooit melding gemaakt, dan eene *zalige*. „Hij heeft het wel," zegt men, zonder onderscheid, van elken doode van goeden huize en opvoeding; „maar wij lijden de smart. Hij is niet te beklagen, maar wij." Wie daarbij slechts even wilde te kennen geven, dat wij over zaligheid of rampzaligheid der afgestorvenen geen volkomen oordeel vellen kunnen, en dat buiten twijfel *velen* eenen treurigen toestand tegengaan, die zou niet weinig aanstoot geven. Ook den bezwekenen in een tweegevecht, die met een onverzoenlijk hart naar de kampplaats stormde, en liever met de verijdelde hoop op wraak sterven; dan de troost zijner eenig achtergelatene moeder wilde blijven, heeft men, bij zijne begrafenis, hooren zalig prijzen.

Digitized by Google

„ Kan GOD anders dan hem gelukkig maken? Het jonge mensch was immers alleen niet beſtand tegen het heerſchende vooroordeel der noodzakelijkheid van het tweegevecht; hij moest zich daarnaar ſchikken, wilde hij niet door alle zijne bekenden en makkers veracht worden; hij moest zijn leven, of anders de rust zijner ziel, op het ſpel zetten. Dat zal GOD toch niet uit het oog verliezen."

Daar dit mengelmoes van halve meeningen en volſlagene dwalingen met het Christendom geheel niets te doen heeft, zoo is het natuurlijk boven het verſchil der bijzondere godsdienſtige gezindten verheven. Men beſchouwt elk derzelven als eene ſoort van Kaste, tot welke men door geboorte behoort, maar ſtelt hier geene waarde in, en plaatst geene van haar lager, dan de ſtaatswetten die plaatſen.

„ Wij gelooven allen aan eenen en denzelfden GOD," dus verklaart zich de mindere klaſſe der zoogenaamde beſchaafde lieden. „ Het is ſlechts noodig, dat men zijner gezindte getrouw blijve," zegt de hoogere; „ het verſchil der leere moet tot de zaak niet, en daarover te ſpreken, is de zaak der geestelijken. Wie *Jood* is, blijve *Jood*; wie Katholiek, blijve Katholiek. Geſteld ook, dat men de meeningen eener andere partij beter keurde, zoo is het toch der moeite niet waardig over te gaan." Eene in dezen zin verlichte Proteſtantin buigt zich, in eene Katholieke kerk, zonder bedenken, voor het Hoogwaardige, om geen opzien te maken; en de aan haar gelijke reizigſter betuigt, niet te kunnen begrijpen, waarom de Evangeliſchen te *Rome* geweigerd hebben te knielen, wanneer de Paus den zegen uitdeelt.

Vragen wij eindelijk naar het gebouw der zedelijke grondſtellingen, op den valſchen grond dezer Godsdienst der zoogenaamde beſchaafden opgetrokken, zoo vertoont zich een treurig wargaren van Onchriſtelijke denkbeelden en Heidensch bijgeloof.

Als hoogſte levensdoel wordt, zoo niet altijd *genoemd*, toch algemeen *gevolgd*, een betamelijk genot van zinnelijke genoegens, inzonderheid der gezellige vermakelijkheden. Dat de beſtendige rigting der ziel daarop voor het inwendige leven verderfelijk is, komt niet in aanmerking. Wat die genoegens ſtoren kan, moet verwijderd worden, al zou men daardoor ook heilige pligten uit het oog verliezen. De noodleugen gaat daarom voor geoorloofd en onvermijdelijk door, wanneer men op die wijze zich en anderen iets onaange-

Digitized by Google

naams, hoe gering het ook zij, beſparen kan. Men houdt niet ſlechts, door onwaarheden, de krankheid of den dood van geliefde perſonen verborgen, maar redt zich alzoo ook uit elke onbeduidende verlegenheid. Het ſchijnt een middel, dat men zonder bedenking bezigen kan, om onaangenaamheden te vermijden, en te zorgen, dat geen onvoorzigtig gedrag kwalijk opgenomen worde. Desgelijks ontziet men zich dikwijls niet, beroepspligt uit het oog te verliezen, en bij openbaar bedrog te zwijgen, wanneer men anders gevaar zou loopen, een' man van gewigt te verbitteren. „Eer ik mij dien ten vijand maak," heet het, „laat ik alles loopen, zoo als het wil." Zeer bevredigend is, in zulke gevallen, de grondſtelling: „een ieder is zichzelven de naaſte." Zoodra derhalve de eigenbaat, of die herſenſchim der eere mede in het ſpel komt, welke zich ieder op zijne wijze gevormd heeft, vergeeft men zichzelven en anderen. „Dit voor„deel kan hij medenemen," merkt men dan aan, in betrekking tot eenen ambtenaar, die zich langs wegen te verrijken weet, welke de ſtaatswet niet ſtuiten kan; „daarover kan niemand hem iets zeggen." Op gelijke gronden houdt men het ook niet voor ſchandelijk, dat men zijn gegeven woord breke, wanneer men het buiten zijne ſchade niet houden kan. De bruid van den zoon wordt, zonder vele bedenkelijkheid, door den vader des bruidegoms aan hare ouders teruggezonden, zoo de baardelooze jongeling haar zat geworden is; want „zijn levensgeluk mag niet op het ſpel gezet worden, wegens eene in jeugdige onbedachtzaamheid gedane belofte." Tot redding van de eer eener dochter wordt de voorſlag gedaan, dat zij zich heden met haren ondeugenden verleider trouwen late, en na acht dagen weêr doe ſcheiden. Het huwelijk is, in het oog van velen, al haast niet meer, dan een akkoord op levering, waarbij men bedongen heeft om terug te mogen treden, zoo de geleverde waar de proef niet houdt. Het is daarom vergeefs, dat gij den minnaar voor de verbindtenis met een ligtzinnig, bedorven meisje wilt waarſchuwen. „Ik zal het beproeven," antwoordt hij u; „gaat het niet, dan kan ik mij immers van haar ſcheiden laten: de kosten maken niet uit."

Zoo bij zoo bandeloos ongeloof inderdaad ook nog bijgeloof plaats vinden? — Hetzelve vindt niet alleen zijne plaats, maar handhaaft die ook, met gelijke kracht, onder de zoogenaamde beſchaafde wereld, als onder de laagſte volksklas-

Digitized by Google

ſe. Nog immer worden er kaarten gelegd, of uit de koffij voorſpeld, en kogels gegoten. De knaap, bij wien de arts niet ſpoedig genoeg de koorts verdrijven wil, moet met zijne oppasſter, in den vroegen morgen, op eene brug rijden, en een briefje, met geheimzinnige figuur beſchreven, in het water werpen. De bediende, die zich met eene bijl in de hand gehouwen heeft, moet, op raad van zijnen volkomen ongeloovigen heer, in wiens oogen de wonderen van CHRISTUS oudewijfsfabelen zijn, het ſchadelijke ijzer door zijn eigen vuilnis halen, en dit drie dagen lang verzwijgen, om de wonde te doen heelen. Zijn dertien perſonen aan een' maaltijd bijeen, en wordt deze bedenkelijke omſtandigheid eerst laat opgemerkt, zoo wordt in haast een veertiende ergens vandaan gehaald, en het eten begint niet, vóór deze gekomen is. Een man, in wiens oogen MOZES een bedrieger, CHRISTUS een zelfbedrogene is, wil een fraai huis niet koopen, omdat binnen deszelfs muren, in vier jaren, vier menſchen zich vermoord hebben.

In dezen geest is de Godsdienst der zoogenaamde beſchaafde lieden. Is zij u een gruwel, zoo bidt van nu aan nog inniger dan ooit: Heer, uw koningrijk kome! (*)

(*) De *Redacteur* voelt, gelijk de geëerde Vertaler, zich gedrongen, den Lezeren van dit vertaalde ſtukje, hetwelk vooral met den geest der onderſcheiding dient gelezen te worden, te doen opmerken, dat hij wel verre is van al het daarin geſtelde of beweerde te beamen, of, onbepaald, op ons Vaderland toe te paſſen. Ook hier geldt wel degelijk het: *Beproeft alle dingen, en behoudt het goede.*

DE ZANGERES HENRIËTTE SONTAG TE FRANKFORT.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 153.)

HENRIËTTE SONTAG zong; en allen verklaarden eenparig, hunne hoogstgeſpannene verwachting overtroffen te zien, en tevens de uitſpraak van CATALANI: „Zij is „éénig in haar vak (*genre*); maar haar vak is klein," voor laster, uit jaloezij geboren. Men zag grijsaards weenen. Ik zelf (de verhaler, Dr. BÖRNE) was geheel weg..... En zoo men veelligt meent, dat ook mij te dezen iets menſchelijks bejegend zij, dan voel ik mij niet ſterk genoeg, om mij-

Digitized by Google

zelven alleen aan een beſpottend medelijden prijs te geven, maar wil ik mij verſchanſen achter de getuigenisſen dergenen, die, zoo hier als elders, over HENRIËTTE geſchreven, gezongen en — geijld hebben. Aldus verbonden, kunnen wij de ſpotters zelve beſpotten!

Ik duizel! Dronken *Duitſchers* heb ik gezien, niet bevangen door wijn, maar door zuivere geestverrukking! De Tijd is zwanger, de Eeuw ſtaat vader te worden, en groote dingen zullen gebeuren!... Wat is er niet al gedicht en *gefabeld!* Een landſtorm werd er beſchreven op den *Olimp.* Zelfs vrouwen, kinderen, grijsaards, en *Veteranen* in het gebied der Fabelkunde, grepen naar de wapenen. Kritiſche ſuffers hebben der Zangeresſe liefdesverklaringen gedaan, en in het donker ſchuilende Recenſenten derzelver voorbeeld gevolgd. Wigtige *Philologen* hebben ligte gedichten gemaakt, en beuzelende ANAKREONS met het ſchoone meisje van dood en onſterfelijkheid geſproken, van den jammer der aarde en de zaligheid des Hemels, en haar gebeden, hare onſchuld te bewaren. Een ſentimentele ziener zong:

„ Lievling! kom, ſla mij den ſluijer open!
„ Kom, ontraadſel mijnen hoogen zin!"

Maar ach! de lieveling is naar *Parijs* gegaan, en heeft den hoogen zin des geſluijerden niet ontraadſeld.

Eene *Geestenſtem aan* HENRIËTTE SONTAG deed zich hooren; maar de Geest ſcheen zeer volbloedig: hij ſprak, onder anderen, ook van *galvaniſche* verrukking. Een ſterrekijker vergeleek haar bij „ den melkweg, die aan het oog des „ gelukkigen beſpieders ſteeds nieuwe werelden ontdekt." Een ander zeide: „ er beſtonden geene meeningen, geene tweespalt meer; de palm der tevredenheid verrukte alle gemoederen; alle tweedragt was verdwenen." (Ach, waarom zendt men haar niet naar *Konſtantinopel*, om den *Divan* te vermurwen!) In onze *Duitſche* Novemberdagen werd de Zangeres van „ Heſperiſche luchtjes" omgoocheld. Een ander verklaarde: „ dat hij met fierheid eens zijnen kleinzonen zou „ vermelden: Ook ik leefde in de groote Eeuw!" Een dichter zong profetisch en *opregt:*

„ Mij verlaat, bij uwen aanblik,
„ Adem, beweging, *geest* en leven!"

Een ander:

„ Een enkel woord deed zij mij hooren,
„ Een zilverblik ſleghts ving ik op;

Digitized by Google

„ En zalig zal ik lang nog leven
„ Van dezen blik en van dit woord!"

(Wanneer deze nuchtere poëet zoo matig voortleeft, kan hij den hoogen ouderdom van CORNARUS bereiken!) Een ander wenschte zich „ ARGUS-oogen, om al de bekoorlijkheid der beminnelijke verschijning in te zuigen." Een prozaïst kreeg zeer schilderachtige en natuurkundige *Gedachtenvlokken*, zinspelende op den winter, die water in sneeuw verandert. Een dichter wederom riep uit: „ o, Zachte parel in den straal eens gevoelvollen blikx! gij rolt over de jeugdige wangen, opdat een Seraf, meer dan ARGON, de ziel aller deugdzamen bescherme!" Een grijze poëet zong, uit eigene ervaring: „ In de oude beenen dringt weêr merg!" En het *welkome* slot eener sonnet luidt als volgt:

„ Zoo klonk veelligt de harmonie der spheren
„ Op d'eersten *Zondag* na het woord: „ Het zij!"
„ Om d'Eeuwigen te prijzen, te vereeren.

„ Om ons diens *Zondags* klanken te doen hooren,
„ Werd SONTAG aan deze aarde thans verleend,
„ En ooren ons, om de éénige te hooren!"

(Zoo heeft dan de menschheid eerst in een zesduizendjarigen ouderdom *ooren* gekregen! De Sonnettist heeft gelijk: reeds zesduizend jaar sprak de Geschiedenis, en wij hoorden haar niet!)

Doch niet alleen de menschen aan *Main* en *Rhijn*, maar ook de zoogenaamde levenlooze Natuur werd door HENRIËTTE SONTAG bezield, verblijd en bedroefd. Immers wij lazen: „ De Natuur heeft de intrede van SONTAG te *Frankfort* „ door een bijzonder teeken gevierd: want in het oogenblik, „ dat zij binnen onze muren verscheen, werd een lichtend „ luchtverschijnsel aan den horizon zigtbaar, hetwelk in een' „ slag, als van een stuk geschut, eindigde." (Een ongeloovige GIBBON, die ons evenwel onze zaligheid niet zal ontrooven, heeft daarentegen beweerd, dat deze vuurkogel eerst dertig uren later dan de Zangeres verschenen is.) Nog lazen wij: „ Naauwelijks had de Heldin des Gezangs onze muren „ verlaten, of zelfs de Hemel begon te weenen." (Dit laatste wonder dürf ik bezweren: ik zelf heb gezien, dat het begon te regenen, onmiddellijk nadat de *Heldin des Gezangs* de poort achter den rug had.)

Digitized by Google

Men moet onzen met ſneeuw omſtovene zangers het regt doen van te verklaren, dat zij, in hunne luchtin- luchtdoor- en- luchtover- zwevende SONTAGS- liederen, zich van alle aardſche ketenen hebben weten te ontdoen, en zich aan geene regelen van het aardſche ſtof hebben gebonden:

Want in Dithyramben moet alles, wat ſchittren zal,
Luchtaardig zijn, en donker, en zwartglinſterend,
En vleugelvlugtrijk.

Om een lief ding, evenwel, wenschte ik, dat zij, in ſtede van *Zondag*, *Vrijdag* heette: want dan hadden ook wij, *Duitſchers*, eens de Vrijheid durven bezingen!..... Doch ik moet eindigen, eer mij ligt iemand toeroept:

Zij zijn niet allen vrij, die met hun ketens ſpotten!

HENRIËTTE SONTAG (dit getuigen allen, die haar kennen) heeft alle deze waterzuchtige en teringzieke pluimſtrijkerijen met de beminnelijkſte beſcheidenheid opgenomen, en hare goedhartigheid heeft er zelfs niet eens om gelagchen. Mogt zij deze onſchuld des harten ook te *Parijs* bewaren! En zoo de meer gekruide vleijerijen van den *Franſchen* kok harer gezondheid mogten nadeelig zijn, zoo keere zij ſpoedig naar *Frankfort* terug, waar de hongerkuur des Tooneelbeſtuurs dezelve zeker weldra weêr zal herſtellen. Zij heeft dit reeds ondervonden. Gewoon, overal, als een juweeltje, met zachte watten te worden omwikkeld, moet de grove, paklinnen bejegening van een ſchagcherend Tooneelbeſtuur haar uiterst hard gevallen zijn. Toen zij vroeger hier optrad, ontving zij, bij verdubbelden toegangsprijs, de helft der ontvangst. Thans ſchreef zij uit *Berlijn*, dat zij op dezelfde voorwaarden wilde overkomen; doch men antwoordde haar, dat dit niet zijn konde, wijl het publiek over die prijsverdubbeling geweldig had gemord, en bood haar voor elken ſpeelavond 50 *Louisd'or* aan. Zij aanvaardde zulks. Maar, toen zij kwam, verdubbelde men evenwel den ſchouwburgsprijs, en hield zich tevens aan het gemaakte verdrag. Nog erger! Als eene *Berlijnſche*, die haren Koning (FREDERIK) vereerde, had zij het ongeluk gehad te ſchrijven: „Ik ben tevreden met de aangebodene 50 *Friedrichsd'or*." En van deze blijkbare ſchrijffout, veelligt uit een loffelijk Patriotismus voortgeſproten, had men de laagheid gebruik te maken: men betaalde haar werkelijk in *Friedrichsd'or*; en het beſtuur van den ſchouwburg, dien hare vier ſpeelavonden 5000 guldens zuivere winst hadden aangebragt, won hierbij nog 2 à 300 guldens meer!

Digitized by Google

OVER KLEINE ZONDEN VAN GROOTE MANNEN.

Dat veniam corvis....

Aan den Heere Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Bruſſel, 30 Dec. 1827.

Mijn Heer!

In de vooronderſtelling, dat niemand der lezers van uw tijdſchrift onbewust is van het beſtaan der openbare lesſen, ſedert Maart l.l. te *Bruſſel* door een tiental kundige Leeraars gegeven wordende, onder de benaming van *Muſée des Sciences et des Lettres*, houd ik het voor overbodig, over deze inſtelling in het algemeen uit te weiden. Ik zal dus maar, zonder verdere vooraſſpraak, overgaan tot de lesſen van den Heer LAUTS, Leeraar der Nederlandſche taal aan het Athenæum, die aldaar, in onze taal, meer bepaald handelt over onze letterkunde, om een brokſtuk uit eene dier lesſen hier mede te deelen, hetwelk mij belangrijk genoeg toeſcheen, om eene plaats in uw maandwerk te beſlaan.

Nadat, namelijk, gemelde Heer, gedurende eenige weken, zijne toehoorders onderlionden had over onze letterkunde in het algemeen, van welke hij hun een beknopt en zakelijk overzigt gaf, trad hij achtereenvolgend in bijzonderheden van enkele ſtukken, en wel voornamelijk aangaande het Lierdicht. Weldra kwam hij op het onderwerp der dichterlijke navolgingen; en bij deze gelegenheid werd mijne aandacht gevestigd op het bedoelde brokſtuk, omdat er van daadzaken gewaagd wordt, betreffende eenen man, van groote verdienſten wel is waar, maar van nog grootere verwaandheid, die, vooral in de laatſte tijden, aan niemand buiten hemzelven een grein kunde heeft willen toeſtaan, en aan het hoofd der zijnen tegen verlichting en verdraagzaamheid te velde is getrokken. Het is niet goed, dunkt mij, dat zulk een man, die niet moede wordt van zichzelven wierook toe te zwaaijen, van het tooneel aftrede, (zoo als hij ſedert vele jaren voorgeeft ieder oogenblik te zullen doen) zonder van tijd tot tijd een woordje waarheid, ook aan deze zijde van het graf, te vernemen. Zulks heeft daarenboven het nut, zijne tijd- en landgenooten voor overdrevene vergo-

Digitized by Google

ding te behoeden, en de waarheid te bevestigen, dat groote verdiensten noch voor kleine zonden vrijwaren, noch dezelve verontschuldigen.

Ik zal van nu af den Heer LAUTS in zijne les laten spreken.

—— Ja, ook wij, helaas! hebben Dichters, die soms een geheel gedicht, het zij dan al of niet van langen adem, aan het algemeen als een oorspronkelijk gedicht opdisschen, terwijl het slechts eene dichterlijke vertaling is. Zelfs vrees ik, dat wij daarvan voorbeelden bij een' onzer grootste Dichters vinden zullen. Doch, wanneer er iets is, dat verdient gegispt te worden, dan acht ik het beter, zulks bij voorkeur in onze grootste Dichters te doen, als een meer treffend voorbeeld opleverende, en beter geschikt, om aan jonge Dichters tot waarschuwing te strekken.

De Heer BILDERDIJK, wiens buitengewone verdiensten, als Dichter en als Geleerde, algemeen erkend zijn, heeft, vooral sedert de laatste twintig jaren, de gewoonte, die waarschijnlijk uit ongesteldheid voortkomt, van zichzelven ruimschoots lof toe te zwaaijen, en tevens over de verdiensten van anderen zich met partijdige bitterheid uit te drukken. In de voorrede van zijne *Mengelpoëzij*, voor het eerst in 1799 gedurende zijne uitlandigheid verschenen, vindt men van beiden reeds zigtbare blijken. Wijl hij in dien bundel verschillende navolgingen levert, spreekt hij in het breede over die, welke aldaar voorkomen, en doet te dier gelegenheid, voorzeker niet te onpas, eenen uitval tegen dichterlijke navolgingen, waarbij de naam van den oorspronkelijken Dichter verzwegen wordt. Hij zegt onder anderen (*): „ De „ *Heer van Landhorst*" (eene Romance, in den bundel voorkomende) „ is uit het overoud Engelsch stuk, *The Child* „ *of Elle* genaamd; waar van BURGER in zijne Hoogduitsche „ Gedichten (met onderdrukking van den naam van 't oor„ spronklijk) een vertaling gegeven heeft. Zoo doen tegen„ woordig" (NB. de voorrede is geteekend *Brunswijk*, *Oogstmaand*, 1798) „ de Duitschers meer, en maken met drok „ uit Engelschen en Italianen over te nemen, zich-zelv een' „ naam. De hoeveelste bij ons weet, dat bij voorbeeld de „ Hoogduitsche *Elfride* uit het Engels van MASON, of

(*) Mr. W. BILDERDIJK, *Mengelpoëzij*, I, voorrede, bl. XVI.

Digitized by Google

„ het Blijspel *Ehe es jemand erfahrt*, het *Curioso accidente* „ van GOLDONI is? enz. enz. enz. Trouwens bij ons be„ gint men die kunstgreep ook al in het werk te stellen, en „ men gaat veiligst bij de Engelschen ter markt, als wier „ Letterkunde in Holland wel het minst bekend is."

Tot zoo verre de Heer BILDERDIJK, van wien men dus zou moeten gelooven, dat *hij* een' grooten afkeer heeft van het verzwijgen der namen van de oorspronkelijke Dichters, en dat *hij* voorzeker zich niet schuldig maken zal aan iets, waartegen hij zelf uitvaart. Zou men zich derhalve wel kunnen verbeelden, dat BILDERDIJK zelf van die kunstgreep heeft gebruik gemaakt? Het is nogtans zoo, en wel in denzelfden bundel, welks voorrede een zoo regtmatig ongenoegen tegen dergelijke onkiesche handelwijze aan den dag legt. BILDERDIJK heeft zelf begrepen, „ veiligst bij de Engelschen ter markt" te kunnen gaan; want uit het Engelsch is het, dat hij zijne verzwegene navolgingen ontleend heeft. Het eerste stuk van dien aard, dat ik in de *Mengelpoëzij* (II. 121) vind, is eene uitgebreide Romance of vertelling, onder den titel: *Urzijn en Valentijn*. Dit is het bekende sprookje, waarvan wij in het Nederlandsch nog een oud volkslied hebben, dat ik in mijne vroege jeugd meermalen gehoord heb, zeer zeker getrokken uit het verhaal of den roman, aanvankelijk in de *langue d'oil* opgesteld. Aan dien zelfden oud-Franschen roman heeft ook eene Engelsche Romance haren oorsprong te danken, die, welligt reeds in de 14de eeuw gedicht, hetzelfde ongeluk gehad heeft, dat vele dichtstukken van dien en vroegeren tijd heeft getroffen, van namelijk in opvolgende eeuwen in handen te vallen der zulken, die meenden en taal en versmaat naar hunnen eigen' leeftijd te moeten veranderen. Die Romance of Ballade, zoo als de Engelschen dergelijke voortbrengselen bij voorkeur noemen, bezit ik, zonder naam van dichter of tijd van vervaardiging, in eene taal, die mij doet vermoeden, dat ze tot het einde der 17de eeuw moet gebragt worden. Dit zelfde voortbrengsel nu is door den Heer BILDERDIJK zoo getrouw nagevolgd, dat daaraan de naam van dichterlijke vertaling moet gegeven worden. Ziet hier, ten bewijze, de twee eerste en de twee laatste coupletten van den eersten zang:

When Flora 'gins to deck the fields
With colours fresh and fine,
Then holy clerkes their mattins sing . . .
To good saint Valentine.

Digitized by Google

The king of France that morning fair
He would a hunting ride:
To Artois forest prancing forth
In all his princely pride.

With loss of blood and loss of strength
The savage tamer grew:
And to Sir Valentine became
A servant try'd and true.

And 'cause with beares he erst was bred,
Ursine they call his name;
A name, which unto future times
The Muses shall proclame.

Als Floraas hand den hof schakeert
Met krokus en jasmijn,
Dan viert men in het hooge Choor
Den dag van Valentijn.

De Vorst der Franken reed dien dag
Ter vroege morgenjacht,
En rende 't wond van Rennes in
Met vorstelijke pracht.

Des Wilden bloed- en krachtverlies
Verzachtte zijnen aart;
En eindlijk wierd hem Valentijn,
Hij, zijn' verwinnaar waard.

Zijn boschverblijf in 't beerennest
Bestemde hem een' naam,
Die steeds roemruchtig klinken zal
Door 't zilver van de Faam.

Na den eersten zang zijn door BILDERDIJK hier en daar eenige geringe veranderingen gemaakt.

Die zelfde „kunstgreep," om BILDERDIJK's eigene uitdrukking te bezigen, vind ik nog eens in hetzelfde IIde deel der *Mengelpoëzij*, bl. 192, ten aanzien van de Romance, *Margarethaas Geest*. Dit stuk is eene navolging van de *Margaret's Ghost*, door DAVID MALLET, in het begin der 18de eeuw, in het Engelsch gedicht, waartoe het denkbeeld geleverd heeft eene zeer oude Romance, die ten tijde van FLETCHER nog vrij algemeen bekend was. Ook van het Engelsch van MALLET en het Nederduitsch van BILDERDIJK wil ik, ter staving, de beide eerste en laatste coupletten bijbrengen:

Digitized by Google

'T was at the ſilent ſolemn hour,
When night and morning meet,
Inglided Margaret's grimly ghost
And ſtood at William's feet.

Her face was like an April morn,
Clad in a wintry cloud:
And clay-cold was her lily hand,
That held her ſable ſhrowd.

He hied him to the fatal place,
Where Margaret's body lay;
And ſtretch'd him on the graſs-green turf,
That wrapt her breathleſs clay:

And thrice he call'd on Margaret's name,
And thrice he wept full ſore:
Then laid his cheek to her cold grave,
And word ſpake never more.

Het was in 't ſtil, ontzachlijk, uur,
Als nacht en uchtend ſamenpalen,
Dat Margareeths vergrimde geest
Door Willems ſlaapvertrek kwam dwalen.

Daar hield zij voor zijn nachtkoets ſtand,
Met ſtar op hem gevestigde oogen,
Waar uit een Lentemorgen ſcheen,
Met Winterwolken overtoogen.

Hij ſleept zich naar de doodſche plaats,
Die Margarethes lijk bedekte;
Waar hij, in diepen, ſtommen rouw,
Zich op de zoden nederſtrekte.

Nu roept hij driewerf aan Margreeth,
En driewerf blijft hij hokkend ſteeken.
Hij drukt zijn wang in 't vochte gras,
En de adem is zijn borst ontweken.

DE MAARSCHALK SOULT WELEER GEDOODVERWD TOT KONING VAN PORTUGAL.

Eene nieuwelings in *Londen* uitgekomene *History of the Peninſular War* (Vol. II) vermeldt, dat SOULT eenmaal werkelijk het ontwerp heeft gevormd, om Koning van *Portugal* te worden. Er beſtond zelfs aldaar eene partij, welke

Digitized by Google

hetzelve begunſtigde, en een Adres aan het Volk ontwierp, waarin alle de voordeelen werden aangeprezen, van deze keus te wachten. „ De Beheerſcher van *Frankrijk*," dus ſloot hetzelve, „ zal aan ons verzoek een gunſtig oor leenen. „ Hij zal zich verblijden, wanneer wij het verlangen betui- „ gen, een' zijner dapperen tot Koning te hebben, die, hem „ navolgende, te overwinnen, maar tevens te vergeven weet." SOULT zelf ontving de met deze zending afgevaardigden als zoodanig, en had reeds zijne Proclamatiën gereed. Maar NAPOLEON, die er de vonk van in den neus gekregen had, maakte eene ſtreep door de rekening. Hij ontbood een' der eerſte Officieren van diens Staf naar *Parijs*. Toen deze bij het *lever* verſcheen, nam hem de Keizer ter zijde. „ Wanneer gij weêr Proclamaties opſtelt," zeide hij, „ zoo ziet wel toe! Nog éene ſchrede, en ik had u allen „ laten doodſchieten. Mijn Rijk is nog niet groot genoeg, „ dat ik mijne Generaals tot Vorſten kan verheffen." — Hoe- zeer intusſchen SOULT zich, tot dat einde, in de gunst des volks zocht in te dringen, bewijst de eerbied, dien hij aan het wonderdoend krucifix van *Nosso Senhor de Bouças* be- toonde. *Bouças* is eene kleine ſtad aan de kust, twee uren van *Oporto* gelegen, en in het bezit van een aloud krucifix, dat, naar luid der overlevering, door NICODEMUS werd vervaardigd, en uit zee was komen aanſpoelen. Het miste éénen arm. Vruchteloos beijverden zich alle kunſtenaars, om er eenen anderen voor in plaats te ſtellen; niet één wilde aan het geheel paſſen. Op zekeren dag verzamelde eene vrouw droog zeegras aan het ſtrand, en vond een' houten arm, dien zij, wanende dat dezelve aan een wereldsch beeld behoord had, met eenig ſtruikgewas aan het vuur leide. Maar de arm ſprong er uit, en de buren ſchoten, op het geſchreeuw der vrouwe, toe. De Priesters gisten, wat hier plaats greep, en droegen den arm in proceſſie naar de kerk, waar het beeld ſtond, en ziet! oogenblikkelijk waren beeld en arm één. Sinds dien tijd behoort dit krucifix tot de ver- maardſte in *Portugal*. Uit alle oorden trekt men in bede- vaart derwaarts. De Maarſchalk SOULT was ſlim genoeg, om dezen Afgod des volks te huldigen. „ Hij bezocht met „ zijnen ganſchen Staf de kerk, wierp zich voor het altaar „ op de knie, en betoonde aan dit beeld al die achting en „ eerbied," dus ſchreef het *Portugeſche* dagblad van *Oporto*, „ welke de Religie van allen vordert, die met den waren „ geest des Chriſtendoms bezield zijn." Hij vernam „ met

Digitized by Google

diepe ſmart," dat al het zilverwerk en de kostbaarheden der kerke ontrooſd waren, en beloofde aan *Noſſo Senhor* twee groote zilveren luisters, het fonds tot eene altijd brandende lamp, en aan den Pastoor en Kapellaan een verdubbeld inkomen. Een daartoe bijzonder ſtrekkend decreet is intusſchen ſlechts decreet, gelijk de Maarſchalk Maarſchalk gebleven.

DE STERVENDE KARDINAAL.

Een Kardinaal, Jezuit in 't harte,
Lag in de folterendſte ſmarte.
Reeds klopt de Dood aan zijne deur.
„ Ach!" zegt hij tot die hem omringen,
„ Voorwaar, 'k lijd Helſche folteringen!"
Deelnemend vraagt hem de Arts: „ Hoe! *nu reeds*, Monſeigneur?"

DE BANNELING UIT ITHAKA.

XI.

Britten! ſchrapt van uwe lijsten mijnen naam geruſtlijk uit;
Sluit mij vrij uit uw beſcherming; 'k laat mijn woning u ten buit;
'k Wil mijzelv' voortaan beſchermen; 'k heb Gods hemel tot mijn dak;
'k Volg met vreugd de ſtem der Vrijheid, die mij troostin' tharteſprak.
'k Heb, ik zelf, op hare krijgsrol ('k deed zulks met mijn eigen bloed)
Mijnen naam reeds ingeſchreven, en een zwaard is al mijn goed.
Britten! magtige beſchermers! vraagt ge mij naar haarſoldij?
Haalt ge uw ſchouders op, bij 't wijzen op uw goud, met medelij?
Ach! het is wel zoo, de Vrijheid is op aarde eene arme vrouw,
Naauw in ſtaat, haar uitgemergeld lijf te dekken voor de kou';
Lid- in plaats van eere-teekens heeft zij op haar borst vergaard;
Dwingelanden hebben, ſchendig, haar zelfs vogelvrij verklaard.
Zoo, zoo kwam ze, uit verren lande wreed gebannen, in dit oord,
En zonk, afgemat van 't zwerven, neder aan Ilisſus boord.
Daar, daar vonden wij haar liggen; wij herkenden ze in haar' druk,
En wij zagen onze ketens, en wij voelden toen ons juk.
Straks ontwaakte ze uit haar' doodſlaap, en verhiefzichnaaromhoog,
En ſtond op Minerva's tempel; als een Feniks, voor ons oog.
O, Hoe fier wees ze op haar wonden! En haar blikken.... ja, gewis
Zochten zij, met ſtillen weedom, Marathon en Salamis!
Toen verbraken we onze kluisters; met haar, alle ſlavernij.
„Zijt," ſprak zij, „der Vrijheid waardig, en gij zijt voor eeuwig vrij;
„Vrij, als, in Theſalie's paſſen, Sparta's uitverkoren ſchaar;
„Vrij, gelijk de vorst der wouden; vrij, ja vrij als de adelaar!"

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. IJNTEMA.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VOORLEZING,

OVER DE

AMBITIE. (*)

Door

B. VAN WILLES,

Predikant te Lekkerkerk en Zuidbroek.

Wanneer wij met eenige opmerkzaamheid onder de menschen verkeerd hebben, dan hebben wij zekerlijk ook gezien, dat alwat mensch heet zijne eigene eer bezit, en dezelve op alle mogelijke wijzen vleit en troetelt.

De eer is de lieveling der rijken en aanzienlijken; de troost en laatste toevlugt der armen en minvermogenden; terwijl zij, die het weinigje eer, dat zij ooit hebben bezeten, al lang hebben verpand, nog zweren bij hun woord van eer, en alzoo ten minste in schijn willen behooren tot die menschen, die zonder eer noch leven, noch handelen kunnen.

Deze algemeene begeerte naar eer wordt niet weinig gevoed door gewoonte en eigenliefde, welke alles, wat

(*) Het veelvuldig en meestal verkeerd gebruik van dit vreemde woord deed mij besluiten, over de *Ambitie* eene voorlezing te doen. Eenige en daaronder ook zeer sobere aanmerkingen spoorden mij aan, deze lezing, door middel van dit geacht Tijdschrift, meer algemeen bekend te maken. Indien ik eenigen, die van de *Ambitie* geene slaven zijn willen, tot ware en altijd geldende eer opwek, en afschrik van de *Ambitie*, welke, als een ellendig *surrogaat*, in *Frankrijk* misschien veelal voor *eer* geldt, dan acht ik mijn doel bereikt te hebben. De Lezer beproeve hier alles, en behoude het goede!

Digitized by Google

van haar afkomstig is, of haar bijzonder toebehoort, innig en zelfs uitsluitend lief heeft.

Daarom is dan ook aan geene de minste tegenspraak onderhevig het spreekwoord: *Ieder meent, dat zijn uil een valk is.* Dit spreekwoord wil ik niet aanranden, omdat ook mij de rust en de vrede der menschen dierbaar is. Daarenboven beleven wij thans tijden, waarin niet zoo duidelijk, als te voren, wordt geleerd, dat een uil slechts uil is en uil blijft, die tot het werk van eenen valk onmogelijk kan worden afgerigt.

Toen men met valken nog op de jagt ging, kon men de uilen of valken niet altijd op de hand houden, om dezelve met genoegen slechts te aanschouwen. Menig jager, die zijn' uil voor een' valk had aangezien, zag toen, bij het aangaan der jagt, tot zijne smart en schaamte, dat zijn vogel bij dag niet wilde vliegen, en dat hij des avonds slechts ratten en muizen en dergelijk wild kon magtig worden. Toen was en heette een uil uil, een valk valk. Maar, bij de afschaffing van deze jagt, heet nu een uil somtijds, of liever doorgaans, valk. De gelegenheid ontbreekt, om de meening der menschen, aangaande hunnen vogel, te toetsen. Deze is wel voornamelijk de reden, dat, sedert dien tijd, de valken zijn weggevlogen en in de vrije lucht rondzwerven, en dat er nu meestal uilen worden aangekweekt. Een uil kan men gemakkelijker bekomen. Het stomme dier is met den valkennaam tevreden; door het daglicht verblind, blijft het mak en tam zitten op de hand van den gewaanden valkenier. Slechts in het duistere beoefent het als uil de jagt; maar daardoor is er geen gevaar, dat de valkennaam voor uilen zal verloren gaan.

Hartelijk verheug ik mij, ook om der uilen wil, dat niemand hun de eer betwisten kan van valk te heeten. Ik zeg uitdrukkelijk *heeten*; want naam en daad, welke altijd bijeen moesten wonen, zijn, sedert een' geruimen tijd, nu en dan elkanders tegenvoeters geworden.

Deze meening der menschen, welke hen ten minste *met zichzelven* tevreden maakt, zou ik hier niet in het spel

Digitized by Google

hebben gebragt, indien er niet zoo vele *Aap!-wat-hebt-gij-mooije-jongen!-fpelers* in de wereld waren, die eene zoo verregaande driestheid bezitten, dat zij de apen en derzelver jongen zelfs boven Engelen zouden verheffen, indien de apen flechts genoegzaam aap bleven, om bij deze vleitaal hunne geheele aapheid te vergeten.

Onder deze *Aap!-wat-hebt-gij-mooije-jongen!-fpelers* is de gevaarlijkfte van allen de *Ambitie*. Zij is te gevaarlijker, naarmate zij de kunst meer meesterlijk verftaat, om zich als de *Eer* voor te doen, van welke zij intusfchen zoo veel flechts bezit, als valfche munt van het echte geld, — den bedriegelijk nagemaakten ftempel (*).

Ik heb voorgenomen, over de *Ambitie* het een en ander voor te dragen. Men vergeve mij, dat ik van deze Dame niets tot lof kan zeggen. Het is gelukkig voor ons allen, dat zij in ons land niet thuis is.

I. *Eerst* zal ik mij bezig houden met de *Ambitie*, in derzelver afkomst, lotgevallen, karakter en gewoon gezelfchap.

II. Ten tweede zal ik eenige leefregels opgeven, met inachtneming van welke de *Ambitie* niet kan benadeelen.

I. Indien oudheid van geflacht en vroege herkomst iets getuigen kan ten voordeele van hooge en adellijke geboorte, dan zijn de kwartieren der *Ambitie* zoo onteelbaar, dat het grootfte wapenfchild het duizendfte gedeel-

(*) Het Franfche *Ambition* luidt, volgens het Woordenboek, *Eerzucht*. Doch, wat zegt dit tegen ons gevoelen? Wordt valfche munt dan echt geld, omdat een valfche munter het voor echt geld uitgeeft, en de onkundige het zich in de handen laat ftoppen? De Franfche *Aflignaten*, waarmede de *Carmagnolen* hunnen broeders het geld uit den zak haalden, was en bleef, in *Bataafjche* handen, *papier*. Indien men eens een *zakelijk* Woordenboek van de Franfche taal fchreef, het Franfche *Ambition* en *Honneur* zou niet naast het Nederlandfche *Eer* een plaatsje verdienen. Het karakter van elk volk moest men bij de woorden ook vertalen.

Digitized by Google

te van dezelve onmogelijk kan bevatten. Noch de hoog-adellijke VAN TEISTERBAND, noch TEISTERKOORD (*), hoezeer dit adellijk ſtamhuis van alle aardſche ſtamhuizen het geſlacht der *Ambitie* het digtſte nadert, kan met haar in oudheid of hooge geboorte worden gelijk geſteld.

Lang vóórdat er op aarde eenige Adel beſtond, (want de Adel is eerst in de wereld gekomen, lang nadat ADAM, het oudſte van alle menſchelijke ſtamhuizen, den echten adeldom der geheele menſchelijke natuur vernietigd had) was de *Ambitie* reeds in wezen. Zij had zich toen reeds met eenig gevolg aan den Duivel opgedrongen, zoo als u allen bekend is. Hare geboorte ligt geheelenal in het duister. Doch juist die bewijst hare adellijke afkomst. Want, bij gebrek aan iets beters, geldt *oud* parkement hier wel het meest.

Door verbindtenis met den Duivel ſtoutmoedig geworden, en door hem geleid, beproefde de *Ambitie* ongelukkig hare verderfelijke kunst aan de eerſte menſchen. Deze hadden geen kwaad vermoeden, en werden misleid. Door haar gevleid, wilden zij door ondeugd tot grootheid opklimmen, maar vielen nu van die hoogte, welke zij door deugd hadden kunnen behouden. De eerſte moord, met welken deze aarde werd bezoedeld, was het werk der *Ambitie*. KAIN wilde beter en voortreffelijker *ſchijnen*, dan hij *was*. Zijn broeder ABEL werd daarom door hem vermoord. Nu heerschte de *Ambitie* onbepaald over de menſchen, tot dat geheel dit trotſche menſchengeſlacht werd verdelgd. Hare ſlaven verdronken allen; maar, ongelukkig, wist zij zelve aan dit gevaar te ontſnappen. Van die ramp, wist men, was de *Ambitie* de voorname oorzaak, en, daar zij zelve dit noch konde noch durfde ontkennen, heeft zij, van dien tijd af, zich van maskers bediend, welke zij nu en dan ſlechts aflegt, om lucht te ſcheppen. Waar zij dit echter veilig doen kan, vertoont zij zich het liefst zonder masker, zoo als wij ſtraks zien zullen.

(*) Het tegenwoordig *apokryf* beſtaan dezer huizen zullen wij nu maar, om des vredes wille, niet betwijfelen.

Digitized by Google

Naderhand, onder vreemde volken en Barbaren, niet altijd met lof en gunſtig bekend, zwierf zij alom, waar men haar ſlechts niet haatte. Doch waar zij ook heeft vertoefd, daar heeft zij gevleid en bedrogen. De verwoeste ſteden, door haar toedoen moorddadig ontvolkt, wijzen nog haar voormalig verblijf aan. Indien zij in die tijden ook ſlechts in ſchijn eenig goed verrigt had, zou zij, bij haar zwijgen hierover, geheel hebben opgehouden *Ambitie* te zijn. Zij zou dan toch zekerlijk eigené, offchoon dan ook gewaande, deugd uitgetrompet, en de taak niet overgelaten hebben aan nachtuilen, om, in woeste eenzaamheid, haar voormalig verblijf luid en akelig aan te kondigen.

Na eenigen tijd zwervens, brak eindelijk voor de *Ambitie* de gouden eeuw aan. In *Italië* had zich een rot van roovers verbonden, om in het groot datgene ſtraffeloos door te zetten, wat de wetten des lands hun verboden in het klein te beproeven. De *Ambitie* was den *Romeinen* eene welkome gast, en, in de uitvoering van allerlei gruwelen, de misdadigſte deelgenoot. Stout op den naam, dat eene wolvin hun het leven geſchonken had, waren ROMULUS en REMUS de aanvoerders van een' hoop *bandieten*. Zij bouwden *Rome*, en alwat misdadig, oproerig, goddeloos en verſchrikkelijk was, namen zij, als huns gelijken, binnen hunne vreesſelijke muren, gulhartig op. Was het wonder, dat de *Ambitie*, die zich hier, zonder masker, vrij en onbelemmerd kon bewegen, zich aan deze roovers even gewillig overgaf, als zij bereidvaardig door dezen in hun *komplot* werd opgenomen? Spoedig gaf zij ook bewijzen van hare tegenwoordigheid en werkzaamheid aldaar. REMUS, dien de *Ambitie* niet altijd demoedig geknield zag aan hare voeten, viel, op haren raad, door de hand van zijnen broeder ROMULUS, die door de *Ambitie* zoo lang gekweld en vervolgd werd, tot dat hij, ſchoon beſpat met het bloed zijns broeders, de eerſte werd — maar onder roovers. Na dien eerſten en beſlisſenden ſtap, viel het aan de vreemde Dame niet moeijelijk, te *Rome genaturali-*

Digitized by Google

eerd te worden. Van dien tijd draagt zij ook den *Latijnſchen* naam *Ambitio*, *Ambitie* (*).

De eigenlijke beteekenis van dien naam geeft zekerlijk aan denzelven geen eerlijk of behagelijk voorkomen. In onze minder *Romeinſche* of *Franſche*, en daarom meer eerlijke taal, vinden wij de juiste beteekenis, in één woord, niet. Ten naastenbij zouden wij het kunnen vertalen: *Naambejag*, *Roembejag*. (*Eerbejag* zekerlijk niet; want *eer*, die wezenlijk dien naam verdient, *bejaagt* men niet.) En hoewel elk bejag, winstbejag en ander vuil bejag, altijd oneerlijk blijft, zoo overtreft het woord *Ambitie* al het oneerlijke, dat wij, in onze, door roovers niet gefatſoeneerde, taal, in ſtaat zijn uit te drukken. Maar zelfs deze hatelijke naam werd door de *Ambitie* als adellijk beſchouwd. In *Rome* werd zij eerst als eene deugd verheerd, naderhand als eene Godin gehuldigd. Dit is ook geen wonder; want, waar rooven de ſpil is, waarom alles draait, daar keert zich ook de zedelijke orde gemakkelijk om; daar hangt deugd en ondeugd louter van denkbeelden af; daar is woeste rooverswreedheid eerst dapperheid, naderhand deugd, en voor dapperheid en deugd gebruikt men dan ligtelijk hetzelfde woord (†).

Wat van zulk een rooversvolk, door de *Ambitie* voortgezweept, te vreezen is, kon men reeds voorshands be-

(*) De *Franſchen* hebben, met den naam, ook de zaak van de *Latijnen* overgenomen. Gelijk deze *rondliepen* (*ambibant*), zoo loopen bij de eerſten de *circulairen*; met hetzelfde doel, om hun, die men vreest, het voetje te ligten. Het is misſchien waar, dat het beſtuur in *Frankrijk* minder geld kost, dan wel elders. Doch op het woord der *Ambitie* geloof ik het toch niet. Dan al ware dit zoo, dan mag de *Franschman* naar *franken* zijn geluk afmeten. Bij ons is nog een oud, maar niet verouderd ſpreekwoord: *de Vrijheid is voor geen goud te koop.* Om klanten te winnen, moet men den winkelprijs wel afſlaan. Doch *alle waar is ook naar zijn geld.* En *goedkoop is ſomtijds duurkoop.* — Zoo beantwoorden *Nederlanders* het lomp gezwets van vreemde *Jezuiten*. Zie *Staatscourant* van den 17 Nov. 1827.

(†) Lat. *virtus*.

Digitized by Google

palen, indien ons niet deze moeite ware uitgewonnen door de Geschiedenis, welke al de rooverstukken van deze, zich alzoo noemende, *Heeren der Wereld* (*), getrouw, maar zekerlijk niet vergroot, te onzer kennisse gebragt heeft.

Het lust mij niet, al had ik daartoe ook den tijd, al deze roemrijke daden aan te stippen. Genoeg is op te merken, dat de *Ambitie* in dat alles rijkelijk de hand heeft gehad, en dat zij *Rome* beltendig tot haar verblijf heeft verkozen. Nu en dan doet zij wel uitstappen; maar overal, waar zij verschijnt, toont zij nu de onhandigheid, om den zwaren en langen houden schepter te zwaaijen, daar hier en daar eenigen onder denzelven verpletterd worden. Hare voormalige grootheid duldt niet, dien schepter nu in te korten, en zij vergeet, dat hare krachten thans te weinig zijn, om dien zwaren schepter over alle volken lang in de handen te kunnen houden. De gelukkige dagen van GREGORIUS *den Zevenden* zijn voorbij. De volken liggen niet meer in het stof. Om hen te beheerschen, moet men den schepter te hoog beuren. Dat gaat niet, als men met den voet in het graf zit.

Zij geeft nog de hoop niet op, dat haar haan wederom zal koning kraaijen; maar eerst moet dan ook alles tot het oude worden teruggebragt. Men moet alles weder verleeren en vergeten, wat men heeft aangeleerd. De stok, die te voren het hoogstnoodige insloeg, moet eerst het vele overbodige en uitslaan. De *Ambitie* is dus meer uit staatkunde dan wel uit overtuiging *antiliberaal*. Zij houdt dan nu ook ieder, die op eigene beenen begeert te staan, voor een *Carbonari* of Vrijmetselaar. Hare ijverigste dienaars, ten minste in ons *Nederland*, zijn beklagelijke zwakkelingen, wier magen geene aardappelen, wier oogen of neus geene soep kunnen verdragen, en wier zenuwen zoo ligt worden aangedaan, dat zij, enkel op het zien der koepokinenting, in eene hevige flaauwte vallen.

(*) *Terrarum Domini*. Een naam, bijna van gelijke gehalte als *de groote Natie*, in den mond onzer naburen, en hierin oud-naapers der *Romeinen*.

Digitized by Google

Deze hare voorſtanders, die meestal behooren tot het ondekleêrenkoopers gild, zullen weinig uitregten, dan bij menſchen, die voor nieuwe kleederen noch geld noch verſtand hebben. Deze zwakkelingen, die hier toch Moorianen waſchen, zouden hunnen tijd beter kunnen beſteden, indien nog het oude *Anticyra* even zeer bezocht werd, als nu de beroemdſte baden, ter herſtelling der gezondheid. De reis naar *Anticyra* is van *oude* dagteekening, en daarom kunnen zij ook weinig voor zichzelven daartegen inbrengen. Dat zij *niezen! Proficiat!*

Deze zijn nagenoeg de lotgevallen gewoest van de *Ambitie*. Haar karakter laat zich hieruit ligtelijk opmaken. Hoofd noch hart zit haar op de regte plaats. Tusſchen deze beide heeft zich iets in de borst geplaatst; en dat iets heet — *wind*. Wind en winderigheid is in den mensch nog meer veranderlijk en minder beſtendig dan aan den hemel. Dit maakt juist de *Ambitie* tot het wispelturigſte van alle ſchepſelen. Zij zoekt niet *groot*, maar *de grootſte* te wezen; of nog juister, zij zoekt voor *de grootſte* gehouden te worden. Dit laatſte zoekt zij vooral door anderen te verkleinen. Zij zou, indien zij kon en mogt, even als te voren de roover PROCRUSTES, de beenen afſnijden van ieder, die het ongeluk had, haar eenige ſtrepen boven het hoofd te zijn gewasſen. Ja, gaarne zou zij het ééne oog willen misſen, indien maar de oogen van alle anderen op eens voor eeuwig werden toegedaan. In het land der blinden is éénoog koning. Dit ſpreekwoord heeft zij, niet enkel uit ſpotternij, gedurig in den mond. In de keus der middelen tot haar doel is zij even kiesch, als de *Jezuiten* tot het hunne. Kan zij met den beroemden ACHILLES, door vaardigen gang en ſnelheid van loop, niet zweven op de tong der late nakomelingſchap, dan zou zij zichzelve verminken, om even mismaakt te zijn als THERSITES, indien ſlechts een Dichter als HOMERUS haren naam vereeuwigde. Kortom, gelijk in haar voordeeel *ſchijn* boven *zijn* geldt, zoo zoekt men bij haar altijd vergeefs naar eenige degelijkheid. Wat men dan ook bij de *Ambitie* zoekt, men

Digitized by Google

vindt *aan* en *bij* en *rondom* haar, eenige weinige franje uitgezonderd, niets dan — *wind*.

Het gezelschap der *Ambitie* is dus alles, behalve aangenaam. Evenwel geloof ik, dat ook gij begeerig zijt, eenigen dier dwazen te leeren kennen, voor wie haar gezelschap onmisbaar is geweest. Van de thans levenden zal ik niet spreken; die behooren, met uitzondering van een en ander dwaashoofd, in *Nederland* niet thuis. Liever zal ik spreken van de dooden, over welke de *Ambitie* zelve schamper de schouders optrekt. De dooden huldigen haar ook niet meer. Voor de levenden trekt zij alleen partij, niet omdat zij beter van gehalte zijn, maar omdat zij nog het gebruik hunner longen hebben, om de versletene waar der *Ambitie*, voor een spotprijs (*), uit te venten. Deze zullen wij laten schreeuwen, zoo lang zij kunnen. Wij willen geene Moorianen waaschen, en ons de *Ambitie* daarenboven nog op den hals halen. Haar karakter stelt haar tot alles in staat. Daarom hier zelfs geen woord over de levende slaven der *Ambitie*.

Tot de slaven der *Ambitie*, die voor haar door den dood onbruikbaar zijn geworden, behooren de volgenden:

ALEXANDER *de Groote*, die bedroefd was over den roem van zijnen vader PHILIPPUS, en die zijn land gaarne voor eenigen tijd in andere handen zag, omdat hem de *Ambitie* influisterde, dat het roemrijker was, rijken te *winnen*, dan te *erven*. Uit *Ambitie* deed hij den wijsgeer DIOGENES het grootste aanbod, wat een Koning doen kan, aanbod van gunst, en verklaarde hij een DIOGENES te willen zijn, indien hij geen ALEXANDER ware, alleen omdat DIOGENES hem toen slechts vroeg, dat hij een weinigje uit de zon zou gaan.

DIOGENES zelf, die uit *Ambitie* naar menschen zocht, met de lantaren, op den vollen middag, en die in de ton een *hondsch* leven boven betamelijk genot van het menschelijke stelde.

(*) Zie de *Staatscourant*, boven aangehaald.

Digitized by Google

JULIUS CESAR, die liever Koning op de ſneeuw der *Alpen*, dan tweede *Conſul* te *Rome* wilde zijn.

CAMBYZES, die, om te toonen, dat hij ook in dronkenſchap goed ſchieten kon, mikte op het hart van een' knaap, en het doorboorde.

PREXASPES, wiens zoon door dit ſchot dood ter aarde viel, en die, om bij den moordenaar zijns zoons de eerſte plaats te blijven bekleeden, op den wenk der *Ambitie* vergat *vader* te zijn, toen hij deze lage vleitaal deed hooren: *Magtigſte Koning, zoo naauwkeurig en juist geloof ik, dat zelfs geen God weet doel te treffen!*

HERODES TRATUS, die, door de pracht van den tempel der Godin DIANA te *Efeze* geheelenal bedwelmd, en geene kans ziende, een dergelijk meesterſtuk der kunst eenigzins na te maken, zijnen naam vereeuwigde, door dien Tempel — *in brand te ſteken.*

NERO, die, wangunſtig over den roem van den onſterfelijken HOMERUS, uit loutere *Ambitie vertoonen* wilde, wat deze *bezongen* had — den brand van *Troje*; en die daarom een groot gedeelte zijner hoofdſtad *Rome* in de asch liet leggen.

De *Atheniënſer* THRASYLLUS, die, door de *Ambitie* krankzinnig geworden, of in krankzinnigheid door de *Ambitie* beheerscht, dagelijks de *Pireëiſche* haven van *Athene* bezocht, om de ſchepen te zien in- en uitloopen; met onuitſprekelijke vreugde de haven met al de ſchepen, als zijn wettig eigendom, beſchouwende.

Hier kon ik nog eene geheele lijst ophangen van dezulken, die zich in het gezelſchap der *Ambitie* hebben opgehouden. Doch van die allen, ziet gij, zijn zij zekerlijk de gelukkigſte, ten minſte de onſchuldigſte dienaren der *Ambitie* geweest, die, gelijk THRASYLLUS, hun *geheel* verſtand, en niet, gelijk al de overigen, hetzelve ſlechts *gedeeltelijk* verloren hadden.

Uit al het gezegde kan men nu opmaken, dat de *Ambitie* nooit een belangrijk, ja zelfs niet eens een dragelijk gezelſchap kan opleveren.

Digitized by Google

II. Dat wij dus deze vreemde Dame op eenigen afſtand moeten houden, is niet noodig uitvoerig betoogd te worden. Hoe wij dit, zonder de welvoegelijkheid in eenig opzigt te kwetſen, zullen kunnen doen, zal ik nu nog, zoo kort mogelijk, aanwijzen.

Slechts eenige leefregels wil ik opgeven, met inachtneming van welke de *Ambitie* onze woning goedſchiks en in de beſtmogelijke luim voorbijſnapt. En meer hebben wij toch niet noodig.

1. *Treed de* Ambitie *nooit op de teenen.* — Die eenige welleevendheid heeft, zal de billijkheid van dezen leefregel gaaf erkennen. En toch zijn er velen, die opvoeding genoten hebben, en, zonder het te weten, anderen op de teenen trappen, indien namelijk de zoodanigen ligtgeraakt zijn. De *Ambitie* is zekerlijk het ligtst van allen geraakt, of omdat zij zoo teergevoelig is, of liever omdat hare levensmanier zoo veel gelegenheid daartoe geeft. Daarom heeft men juist nog al eenige omzigtigheid noodig, om, niet, al is dit dan ook zonder erg of liſt, de *Ambitie* te na te komen. Het karakter van de *Ambitie* is ook van dien aard, dat ieder, wie haar willens of zonder opzet, ja zelfs in ſchijn beleedigt, altijd het ergſte moet vreezen. Verminder nooit haren aanhang. Zorg ſlechts, dat die niet vermeerdere. Dan blijft er eene flaauwe hoop overig, dat het anders nutteloos geſlacht, dat haar dient, ten minſte op eenige weinigen na, ſpoedig zal uitſterven. Het zijn ledige hoofden en nog ledigere harten, die, door geene degelijkheid opgehouden, ſnel als de wind, de winderige *Ambitie* overal volgen. Hoe nader bij haar, hoe minder verdienſten. Het loont ook de moeite niet, deze dwaashoofden aan eene dienst te onttrekken, in welke zij alleen eenige figuur kunnen maken. Laat aan de *Ambitie* deze voor elk ander werk ongeſchikte wezens over. Zorg ſlechts, dat het opgroeijende geſlacht nooit de ſpeelbal worde van haren allerverderfelijkſten windhandel. Op kinderen hecht de *Ambitie* nog zoo vast niet, of zij moeten reeds vele jaren achter den rug hebben. Want groote en oude kinderen, als zij

Digitized by Google

maar met eenig blinkend ſpeelgoed zich laten paaijen, houdt zij voor altijd in hare dienst. Kleine kinderen zoekt zij niet op. Volwaſſene kinderen zijn voor hare bedoelingen ook beter geſchikt. Sluit dus uwe deur voor de *Ambitie*. Open dezelve voor de ware *Eer*, en voor *naijver* zonder nijd. Hoe nederiger gij uw huisje zelve bouwt, hoe minder de *Ambitie* u opmerkt en aanklampt. Deze is de eenige weg, om aan de *Ambitie* afbreuk te doen, zonder dat men haar gevoelig op de teenen trapt.

2. *Volg*, deze is de tweede leefregel, *volg de* Ambitie *nooit op de hielen*. — Ontkennen wil ik wel niet, dat de *Ambitie* ooit eenig goed heeft verrigt. Maar dit bewijst geenszins, dat *Ambitie* daarom eenige deugdelijkheid bezit. Omdat een gierigaard in dronkenſchap ſomtijds mild is, ook jegens armen en ongelukkigen, wordt dan daardoor de dronkenſchap eene deugd? Er is ook niets zoo kwaad in de wereld, of het kan nog wel tot iets goeds dienen. Zoo als ik wel gelezen heb, wordt ook het rattenkruid zelfs als geneesmiddel gebruikt; maar wie is nu zoo dwaas, om te beweren, dat ieder even veilig, als van broodſuiker, zich van hetzelve bedienen kan? *Ambitie* is even zeer vergif; maar het werkt langzaam, en vermoordt eindelijk alle zedelijkheid. Die gewoon is, veel en alles uit *Ambitie* te doen, volbrengt eindelijk niets meer uit beſef van pligt.

Ontkennen wil ik volſtrekt niet, dat de *Ambitie* ſomtijds iets goeds doet. Dit deed ook op zijne wijze die roover, die den ſchuldeiſcher het geld afnam, dat hij eerst den armen man gegeven had, om zijne ſchuld af te doen. Juist omdat de *Ambitie* ſomtijds, hoewel niet dikwerf, iets goeds doet, is het meer noodig tegen haar gezelſchap te waarſchuwen, dan wanneer zij altijd kwaad deed. Zij ſchijnt zelfs, om hare volgelingen te beter te kunnen blinddoeken, in hare achterhoede eenigzins degelijke menſchen geplaatst te hebben, even als een valſche munter ook eenig goed geld uitgeeft, om dus het valſche des te beter den onkundigen en onbedachtzamen in de

Digitized by Google

hand te kunnen ſtoppen. De *Ambitie* zelve blijft toch met haren naasten aanhang, even als nagemaakt geld, valſche en bij onoplettenden alleen gangbare munt. En voor bedrog en misleiding behoort toch ieder mensch, die nooit vergeet, waartoe hij oogen en ooren en verſtand heeft ontvangen, een weinigje op zijne hoede te zijn.

Is iemand zoo ongelukkig, dat hij even min, als de *Turk* zonder *opium*, leven kan zonder de *Ambitie*; hem vooral raad ik, haar *niet op de hielen te volgen*. Hij volge haar, maar op verren afſtand. In de achterhoede der *Ambitie* vindt men nog zulk gezelſchap, van hetwelk het geene ſchande is, ſomtijds naar verdienſte geprezen te worden. Laat intusſchen dien lof niet voor u uit-, door anderen uittrompetten. Hoe verder die lof u dan vooruitgaat, hoe minder dezelve beteekent. Stel u nooit dien lof als hoofddoel voor; dan toch zijt gij ſlechts één ſchrede verwijderd van die lage ſlaven der *Ambitie*, bij wie de deugd zonder roem eene waterbel, maar dwaze glorie de Godheid is, voor welke zelfs Godsdienst en zedelijkheid zich moeten buigen. Houd u aan deze ſpreuk: *Liever deugd zonder lof, dan lof zonder deugd*. Alwie deze ſpreuk dagelijks zich herinnert, en op al zijne daden toepast, heeft weinig van de *Ambitie* te vreezen; zij zal hem ſpoedig de hielen laten zien, en hem buiten ſtaat ſtellen, haar tot zijn verderf in te halen.

3. *Maak, bij hetgeen gij verrigt, nooit meer gedruisch, dan volſtrekt noodig is.* — Deze leefregel is niet minder belangrijk, dan de twee voorgaanden. Het groote gedruisch, dat men te dikwerf hoort, wekt het medelijden op, en vindt geene blijvende bewondering. De ledige vaten klinken het meest. De ſlechtſte waar wordt uit eigenbaat het meest en luidruchtigst geprezen. De kwakzalver behoeft voor zijne waar het geluid zijner trompet. Zonder dat ſtaat hij alleen, en blijft hij een vergeten man, zonder den minſten toeloop. Het ſcheren der varkens geeft veel geſchreeuw, maar weinig wol. Men verdient niets door geraas; maar men loopt gevaar, zelfs hetgeen men heeft, te verliezen. Veel opzien baart nijd.

Digitized by Google

Goed werk wint niets door geraas. Slecht werk roept, bij harder geschreeuw, meerdere bedillers bijeen met scherpe oogen en nog schérper oordeelvellingen. Zijn de ooren eens aan al dat gedruisch gewoon, dan beschouwt men spoedig al dat geraas als het *non plus ultra* van roem; en de *Ambitie* neemt dan al ligt het wezenlijke weg, dat in stilte en in het verborgen het beste gedijt. Den dwazen, die zich alleen met het geluid hunner eigene bellen onophoudelijk vermaken, moet niemand van gezonde hersenen dit hun ellendig blinkend en klinkend speelgoed ooit willen benijden.

De stillen in den lande zijn voor zichzelven altijd de gelukkigste stervelingen geweest. Zij waren steeds voor de Máatschappij de hechtste zuilen, en zullen dit wel langer blijven. Al loopen er eenige gekken los, die alles beter willen weten, en niets goedkeuren, wat niet door hunne handen gaat; zoo lang zij slechts bedillen, niet regeren, en niets naar hunne hand kunnen of mogen zetten, dan mogen zij vrij brand roepen. Er is geen gevaar te vreezen. Trek slechts de aandacht niet der *Ambitie*. Zij zoekt alleen klatergoud, geenszins het echte, dat proef houdt. Zoek in uw binnenste rust en goedkeuring. Laat vrijelijk de slaven der *Ambitie* u voorbijgaan. Zij loopen u dan ook niet tegen het lijf, maar klimmen, zonder uwe schade, het dak op, om daar, als vergulde weêrhanen, te draaijen.

Het fondament is van een gebouw het belangrijkste gedeelte. Hoe minder in het gezigt, hoe hechter en sterker. Gemakkelijk draagt het dan ook, zonder iets daarvan te gevoelen, alle weêrhanen en verdere draaijers.

De lof nu van weêrhanen en draaijers op straat is even weinigbeteekenend, als de gedaanten der Faam op schoorsteenen. Beide hebben met elkander vele gelijkheid. Het grootste onderscheid, dat tusschen beide bestaat, is, dat de laatsten *gekken heeten*, en de eersten het *ook zijn*.

4. *Neem nooit de verdediging eener zaak op u, in welke de* Ambitie *is betrokken.* — Er zijn personen en zaken, die men niet verdedigen kan, of men stelt zich-

Digitized by Google

zelven, ten toon, in het oog van hen, die, wanneer zij hooren, ook de oogen niet sluiten. Alwie, bij uitsluiting, of zelfs bij voorkeur, gaarne pleitbezorger is van kwade zaken, loopt zeer ligt gevaar, zulke zaken niet enkel door zijn verstand, maar ook met zijn hart te ontschuldigen en te verdedigen. Indien men zulken slechts één oogenblik aanhoort, dan bemerkt men allerduidelijkst, dat hun mond, uit de volheid des harten, meestal overvloeit. Passen wij, gelijk het behoort, dit toe op de verdedigers der *Ambitie*. Men heeft veel vernuft en kennis noodig, om haar eenigzins, laat staan goed, te verdedigen. Verdedigers, die haar hunnes ondanks ten toon stellen, als gevaarlijk en verkeerd, door hunne linksche geleerdheid, zijn niet gevaarlijk; terwijl zij ook zichzelven openbaren als slaven der *Ambitie*, die weinig noodig hebben, om hunne naaktheid te bedekken. Wie de koorts als iets wenschelijks verdedigt, toont, dat hij zelf koortsig is. De *koorts* nu en de *Ambitie* staan in dit punt met elkander gelijk.

Maar wie de *Ambitie* tot eene deugd verheffen, en, zonder de minste uitzondering, aanprijzen wil, zal daarin niet slagen, vóórdat hij de zedelijkheid in zijn eigen hart eenigzins heeft gekwetst. Wie toch den roem der menschen noodig heeft, om iets goeds uit te regten, toont, dat de hoogere goedkeuring van God weinig invloed op hem heeft uitgeoefend. Want wie zal krukken gebruiken, dan die anders niet loopen wil of kan? Alwie de *Ambitie* opzettelijk zoekt te verdedigen, wordt eindelijk haar grootste lofredenaar en onderdanigste slaaf. Het goed, dat men doet, volbrengt men op straat, en men laat het na in huis. Stille deugd, in het oog van God zoo aangenaam, wordt beschouwd, als van geringe waarde, omdat zij niet ver genoeg klinkt. En door het gedruisch, dat oppervlakkige regters maken, bij hun oordeel over schijnbaar goed en kwaad, vergeet de man, die door de *Ambitie*-koorts is aangetast, dat hij zelf eerst de trompet heeft geblazen; en nu overtuigt hij zich, bij zijne nietigheid, dat hij iets, dat hij veel beteekent, omdat er van

Digitized by Google

zijne armzalige deugd zoo veel opheffs gemaakt wordt. Dat deze schreeuwers alleen dwazen zijn, door hem opgeruid, zoekt hij, met alle kracht, voor zichzelven, maar meer nog voor anderen, te verbergen. Eindelijk gelooft hij het zelf, dat hij gezond is, op de herhaalde verzekering der opgeruide menigte; en alwie hem, na het voelen van den pols, zelfs bedektelijk zegt, dat hij koortsig is, dien verklaart hij, juist daarom, den oorlog. Met zijne ziekte ingenomen, begeert hij geenen, ten minste geenen kundigen geneesmeester.

Die zich aan een' ander' spiegelt, spiegelt zich zacht. *Neem* dus *nooit de verdediging eener zaak op u, in welke de* Ambitie *is betrokken.* Dwazen, die anders niet te doen hebben, zijn er genoeg. Zij is dus om u niet verlegen.

5. *Wees op uwe hoede tegen hen, die, ontijdig en onbevoegd, meestal in het openbaar, op de* Ambitie *smalen.* — Er is eene soort van menschen, ook in ons *Nederland*, die tegen de *Ambitie* fraaije verzen maken. Tegen deze menschen kan men niet genoeg op zijne hoede wezen. Zij zijn hare meest gewillige slaven. Ook de *Ambitie* spreekt anders en doet anders. Zedelijkheid en Godsdienst is, in haren mond, een liefelijk, maar voor stuurlieden juist daardoor meer gevaarlijk Sirenengezang, vooral in den nacht. Haar *requeit* aan de menschheid, om *octrooi* voor hare verderfelijke uitvindingen, is met deze, door haar niet opregt gemeende, woorden opgevuld. Hieruit verklaart het zich gemakkelijk, dat men fraai spreken kan tegen de *Ambitie*, en in eenen oorlog tegen aardappelen, beenderspoep en de koepokinenting haar slaafs dienen.

Voor de *Ambitie* en de voormalige *Fransche Policie* zijn altijd de meest geschikte dienaars geweest de *Kameleons*, die spoedig elke kleur aannemen. Daardoor zijn de ingewijde *Jezuiten*, naar beider keus, de beste schepsels ter wereld. Doch ook in elk gild heeft men brekebeenen. En bij de *Jezuiten* van allerlei geloof bevinden zich deze wel het meest. Vandaar hunne werschen om

Digitized by Google

den lieven nacht, en hunne begeerte om allerlei licht uit te dooven, met behoud evenwel van hun eigen dievenlantarentje. Zij vreezen het licht, van wege hunne figuur; want deze kan zoo min, als hunne daden, eenig licht verdragen. Tegen deze soort van menschen is veel raad, maar weinig baat. Zij gaan nooit regtstreeks op hun doel af; maar hunne daden nemen, even als hunne brieven, altijd eenen omweg, om niet achterhaald te worden; b. v. van *'s Gravenhage*, over *Utrecht*, naar *Amsterdam*. Laat hen loopen en schrijven en *op het papier* hartbrekend zuchten. *Onder vier oogen* zijn zij wel anders. Tegen hen heb ik een enkel spreekwoord; dit wil ik u herinneren, als *probatum* tegen hunne schijnbaar ongeneeslijke ijlhoofdigheid: *Als de vos de pasje preekt, boeren, past dan op uwe ganzen!* Ook bij hen heeft alles zijn *daarom*.

6. Ik sluit met de bloote opgave van mijnen laatsten leefregel: *Doe veel voor, maar niets om menschen. Doe alles voor en om God.*

CAPO D'ISTRIA.

Graaf CAPO D'ISTRIA heeft den post van President der *Griekſche* Regering aangenomen. Men verwacht hem in *Parijs*, waar hij eenigen tijd zal vertoeven, alvorens zich naar zijn ongelukkig vaderland te begeven (*). Aan

(*) De waardige man, die, blijkbaar met voorkennis en onder goedkeuring der drie groote Mogendheden, eene zeer moeijelijke taak op zich neemt, heeft, na zijn vertrek van *Parijs*, nog geruimen tijd op *Maltha* moeten doorbrengen. Van dit eiland is hij den 14 van Louwmaand dezes jaars aan boord van het *Engelsch* linieschip *Warspite* vertrokken, en den 18den te *Napoli di Romania* aangekomen, alwaar hij voorëerst den zetel der *Griekſche* Regering schijnt te willen vestigen. Tevens wordt gemeld, dat GRIVA, die reeds lang de vesting *Palamides* bezet hield en de bevelen der Overheid niet gehoorzaamde, terstond het wettig gezag van den President heeft erkend. Mogten alle legerhoofden dit voorbeeld

Digitized by Google

hetzelve wil hij zijne overige levensjaren en krachten wijden. Reeds vroeger, toen hij in dienst eener vreemde Mogendheid stond, was hij de man, wien *Griekenlands* belangen ter harte gingen. Een blik op zijnen vorigen levensloop zal voldoende zijn, om zoo wel het vertrouwen zijner landgenooten, als de verwachting der vrienden van dit onderdrukt volk te regtvaardigen.

CAPO D'ISTRIA bevond zich, uit hoofde zijner geboorteplaats, in zoodanige omstandigheden, dat hij niet betrokken werd in de partijschappen, die *Europa* in onze dagen geschokt hebben. Van een geslacht afstammende, dat sedert de dertiende eeuw in aanzien was op de *Jönische* eilanden, werd hij te *Corfu*, ten jare 1776, wel van ouden adel, maar in een aan vreemdelingen onderworpen land geboren. De *Venetianen*, destijds beheerschers van dit eiland, mistrouwden elken onderdaan, die eenigermate zich onderscheidde. Afkomst, rijkdom en bekwaamheid verwekten argwaan. De jonge CAPO D'ISTRIA, die op de hoogeschool te *Padua* blijken van ongemeenen aanleg had gegeven, werd door zijnen vader voorgesteld aan een' der voornaamste ambtenaren van het Gemeenebest, die, verbaasd over de schranderheid des jongelings, zich niet wederhouden kon uit te roepen: *Peccà ch'el sia Greco!* (*) „Jammer, dat hij een *Griek* is!" — Dit woord maakte diepen indruk op CAPO D'ISTRIA, en zeide hem, wat de vooroordeelen der geboorte vermogen.

Venetië viel. De *Grieken* hadden geene reden, om dat Gemeenebest in gunstig aandenken te houden, of deszelfs ondergang te betreuren. Door de *Venetianen* waren zeven eilanden en eenige plaatsen langs de kust, die hun sedert eeuwen toebehoorden, op eene onwaardige wijze beheerscht geworden. In derzelver plaats kwamen de *Franschen*, in volgen, en bijzondere bedoelingen aan het algemeene welzijn opofferen! CAPO D'ISTRIA, aan het hoofd van een welgevestigd Bestuur, bevordere alzoo eendragt, en brenge, onder Gods zegen, het zijne toe tot verligting der rampen van een deerlijk gereisterd volk! — *Vert.*

(*) Volgens het *Fransche* handschrift.

Digitized by Google

1798. De jonge CAPO D'ISTRIA vond er hen, toen hij uit *Italië* op *Corfu* terugkeerde. Zij hadden zijnen vader gevangen genomen. Dewijl deze destijds als vijand der meeningen van de zoogenaamde volksgezinde partij bekend ſtond, werd hij in verzekerde bewaring gehouden. De jonge Graaf was zoo gelukkig, dat hij zijne loslating mogt bewerken.

De met de *Turken* verbondene *Ruſſen* verdreven, in Sprokkelmaand 1799, de *Franſchen* uit de zeven eilanden, en de bewoners begonnen de hoop te koesteren, dat zij onder een eigen beſtuur zouden komen. De vader van den Graaf CAPO D'ISTRIA ſtond aan het hooſd der afgevaardigden, welke naar *Konſtantinopel* gezonden werden, om deel te nemen aan de onderhandelingen, welke het verdrag van den 20 van Lentemand 1800 ten gevolge hadden, waarbij de, aan de *Porte* ſchatpligtige, Republiek der zeven eilanden, onder beſcherming van *Rusland* en *Engeland*, opgerigt werd. Aan den zoon droeg men de regeling der openbare aangelegenheden van *Cefalonia*, *Ithaka* en *Santa Maura* op. Dit was de aanvang zijner ſtaatkundige loopbaan.

Zeven jaren lang, van 1800 tot 1807, was CAPO D'ISTRIA medelid der Regering van het Gemeenebest der zeven eilanden. Hij had den ouderdom van vierentwintig jaren bereikt, toen hij in dienst van den lande trad. Twee jaren later benoemde men hem tot Secretaris van Staat, eerst voor de binnenlandſche zaken, vervolgens voor buitenlandſche aangelegenheden, zeemagt en koophandel. Zijn vaderland heeft aan hem de oprigting van ſcholen ter vorming van onderwijzers der jeugd, gelijk ook aanmoediging tot het beoefenen der *Griekſche* taal te danken. In zijn dertigſte jaar werd hij aangeſteld bij het leger. De zeven eilanden waren al dien tijd vijandig behandeld geworden door ALI-*Pacha*, die, ondersteund door de *Franſchen*, de ſteden *Butrinto*, *Vonizza* en *Preveſa* bemagtigd had, en in 1807 *Santa Maura* bedreigde. CAPO D'ISTRIA werd, als buitengewoon gevolmagtigde der Regering, naar de grenzen gezonden.

Digitized by Google

Men ſtelde de krijgsmagt der zeven eilanden onder zijne bevelen, en gaf hem ook last, om vrijwilligers uit *Epirus*, *Albanië* en *Morea*, welke in dienst van bevriende hoven geweest waren, onder zijne vanen te ſcharen. In deze ſchool leerden KOLOKOTRONI, BOZZARIS en KARAÏSKAKI de krijgskunst, en knoopten tevens met den Graaf verbindtenisſen aan, die vervolgens hun vaderland nuttig zouden worden.

Het lot der zeven eilanden hing niet van hunne pogingen af, maar werd bij *Eylau* en *Friedland* beſlist. De vrede van *Tilſit* onderwierp dezelve aan *Frankrijks* heerſchappij. CAPO D'ISTRIA trad nu in het ambteloos leven terug, en begaf zich naar zijne landgoederen op *Corfu*, dewijl zijn vaderland de onafhankelijkheid verloren had. Nogtans wanhoopte hij niet aan de redding van *Griekenland*, ofſchoon het, vaneengeſcheurd en onderdrukt, aan vreemde overheerſching was onderworpen. Hij diende noch de *Franſchen*, meesters van het eiland, waarop hij geboren was, noch de *Turken*, welke de overige deelen van *Griekenland* teisterden. Hij gevoelde, dat hij geestvermogens en bekwaamheden bezat, die hij ſparen en verder ontwikkelen wilde, om ze eenmaal aan de bevrijding zijner landgenooten te wijden. Nog één Mogendheid ſcheen *Griekenland* nuttig te kunnen worden — *Rusland*, waarmede hij in betrekking was geraakt, toen hij zijn vaderland tegen BUONAPARTE verdedigde. Als onderdaan had hij in zijn land jegens niemand pligten langer te vervullen, daar er geene *Griekſche* Regering meer beſtond. De *Ruſſiſche* ſtaatsdienaren boden hem, in 1808, eenen post bij het Ministerie van buitenlandſche zaken aan, welken hij aannam.

Van 1809 tot 1822 diende CAPO D'ISTRIA *Rusland* getrouw en op eene eervolle wijze; doch liet intusſchen niet na, op het heil van *Griekenland* bedacht te zijn. In 1822 legde hij met eere zijnen hoogen post neder, toen de hoedanigheden van *Ruſſisch* ſtaatsdienaar en *Griekſch* burger niet langer vereenigbaar waren. Terwijl hij in *Ruſſiſchen* dienst ſtond, was hij de eerſte drie

Digitized by Google

jaren, van 1809 tot 1811, in het Ministerie van buitenlandsche zaken te *Petersburg*, in 1812 bij het *Russisch* gezantschap te *Weenen*, van 1813 tot 1815 eerste ambtenaar der diplomatische Kanselarij in het *Russisch* hoofdkwartier, van 1816 tot 1822 Staatssecretaris voor de buitenlandsche zaken in het kabinet van Keizer ALEXANDER.

Door het vertrouwen en de genegenheid des Keizers geroepen, om aan alle onderhandelingen in dien ongelukkigen tijd deel te nemen, kan hij het tegenwoordig stelsel van evenwigt in *Europa* eenigermate als zijn werk aanmerken; doch bijzonder komt hem de roem toe, de eenige Republiek, die nog in *Europa* bestaat, begunstigd, ondersteund en bevestigd te hebben. In Slagtmaand van 1813 bewoog hij de *Zwitsers*, om met de verbondene Mogendheden tegen NAPOLEON gemeene zaak te maken. Sedert werd hij de verdediger van *Zwitserland* op de Congressen te *Weenen*, *Parijs* en *Aken*. Hij deed moeite, om de partijen te verzoenen, tegenkantingen en botsingen te beletten, en de regten der tweeëntwintig kantons in het nieuwe verbond, dat thans derzelver geluk uitmaakt, te beschermen. De kantons *Geneve* en *Waadland* zullen nooit vergeten, wat zij aan hem verschuldigd zijn. Hij is burger van beide deze vrije Staten.

Gebruikte intusschen Graaf CAPO D'ISTRIA den grooten invloed, welken hij door zijne bekwaamheden had verkregen, ten voordeele der *Zwitsers*, wier landgenoot hij door eigene keuze was geworden, nog meer moest het hem ter harte gaan, zijne diensten te betoonen aan *Griekenland*, waarvoor hij van zijne kindschheid af eene hartelijke genegenheid gevoelde. Zijne weldaden konden voorheerst slechts een zeer klein gedeelte van dat ongelukkig land eenig nut aanbrengen; maar hij wilde ten minste eene betere toekomst voorbereiden. In naam der verbondene Vorsten, gaf hij aan de zeven eilanden weder den naam van *Republiek*, en legde den grondslag voor eene vrijere staatsinrigting. Daar het niet in zijne magt was, den *Grieken* inderdaad de onafhankelijkheid te schenken, zoo wilde hij,

Digitized by Google

dat zij althans aan den meest vrijen Staat in *Europa* zoude toebehooren — aan eenen Staat, welke de grootste vorderingen in alle zedelijke en maatschappelijke wetenschappen gemaakt had, en aan de *Grieken* de nuttigste lessen kon geven. Hij stelde de zeven eilanden onder de bescherming van *Engeland*, alhoewel hij zelf in geene betrekking met de *Engelschen* stond, en zich geene gunst van dezelven konde beloven.

Toen CAPO D'ISTRIA met den jare 1809 in *Rusland's* dienst trad, was dit kabinet *liberale* beginselen toegedaan; en deze beginselen, die den regtschapen man belang in de vorderingen der ganesche menschheid doen stellen, zijn een Vaderland voor hem, die geen ander heeft. Zelf getrouw aan deze beginselen, gevoelde CAPO D'ISTRIA, dat niet zijne verhooging, maar het heil der menschelijke maatschappij het doel zijner loopbaan was. In 1812 werd het *Russische* hof tot het *Oostenrijksch* stelsel overgehaald — een stelsel, dat men ook op de aangelegenheden van de *Levant* en van *Griekenland* toepaste. De Graaf legde zijnen post neder, en begaf zich naar *Geneve*. Hij leefde daar zeer afgezonderd, en stelde zich eene strenge spaarzaamheid ten pligt, met het edele oogmerk, om, bij een niet aanzienlijk vermogen, zich de middelen te verschaffen, om *Griekenlands* verschrikkelijk lijden te verzachten. Sedert zijn verblijf aldaar verleende hij aan alle *Griekschc* vlugtelingen bijstand, en gaf tot alle voor de *Grieken* gedane geldverzamelingen zoo milde bijdragen, dat men naauwelijks kon begrijpen, hoe hij in staat ware, zoodanige uitgaven goed te maken, daar hij ten zelfden tijde jonge *Grieken* bij den Heer VAN FELLENBERG op *Hofwijl*, als ook te *Jena*, *Göttingen* en *Padua*, liet opvoeden (*).

(*) Sedert eenigen tijd worden ook door anderen loffelijke pogingen aangewend, om jonge *Grieken* tot bekwame mannen te vormen. Eene school, te dien einde in het kanton *Bazel* opgerigt, schijnt vooral aan het edele doel te beantwoorden. De kweekelingen leeren aldaar het nuttige en noodzakelijke. Alle weelde wordt er geweerd. Zij bekomen klee-

Digitized by Google

De dringende nood zijner oude landgenooten heeft hem uit zijne wijkplaats opgeroepen. Andermaal betreedt hij thans de door hem verlatene loopbaan, om allen invloed, dien hij nog bezit, te hunnen beste aan te wenden. De dankbare *Grieken* hebben hunne belangen en hun lot in zijne handen gesteld. Zij vestigen hunne hoop op die wijsheid en gematigdheid, welke hem de genegenheid der Vorsten, tot welke hij naderde, der staatsdienaren, met welke hij onderhandelen moest, en der volken, voor wier geluk hij steeds werkzaam was, verworven hebben.

OVER DE NAAMSREDEN, OF DEN NAAMSOORSPRONG, VAN DRENTHE.

Door

Mr. S. GRATAMA,

Regter ter Instructie bij de Regtbank te Assen. (*)

De naamsreden of oorsprong van den naam van landen, ge-

---

ding en voedsel, gelijk in hun vaderland, voor zoo verre luchtgesteld en omstandigheden dit toelaten. Zij worden gehard tegen de veranderingen des weders, en houden zich dagelijks met ligchaamsoefeningen bezig, ten einde sterk en vaardig te worden. Men maakt er minder werk van onderwijs in schoone kunsten, dan van het leeren der oude en nieuwe talen, wis- en werktuigkunde enz. Dus tracht men deze jongelingen bekwaam te maken, om eenmaal tot de herstelling van hun vaderland te kunnen medewerken. De jonge *Grieken*, die te *Munchen* onder de bijzondere bescherming des Konings opgevoed worden, maken, volgens de berigten, grootendeels ongemeene vorderingen. Offchoon men bij sommigen hunner zeer krijgshaftige neigingen bespeurt, wordt echter gemeld, dat zij over het algemeen zachtaardig en van opene inborst zijn. Vooral moeten zich onder hen onderscheiden DEMETRIUS BOZZARIS, uit *Suli*, in *Epirus*, en ALEXANDER RIZO, van *Konstantinopel*.

(*) Voorgelezen in eene vergadering van het Departement *Assen* der Maatschappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

Digitized by Google

westen, steden of dorpen ligt dikwerf zeer in het duistere en is hoogst onzeker. De geleerden, vooral in vroegere tijden, hebben zich meermalen onbegrijpelijk veel moeite gegeven, om in deze duisternis licht te verspreiden; zij hebben soms hieraan, zonder veel nut en doel, een aantal bladzijden toegewijd, en daarmede meer geleerdheid dan goeden smaak ten toon gespreid. Eenigen hebben het in uitersten gedreven, en zijn tot volslagene belagchelijkheden gekomen. Ten voorbeelde kan strekken de naam van de eigen stad, die wij bewonen. Er is een geleerde, die schijnt te durven stellen, dat *Asfen* genoemd is naar eenen kleinzoon van JAPHET, zoon van NOACH! Hoezeer ik het onderzoek naar het ontstaan der namen van landen, steden of dorpen geenszins wil rangschikken onder de belangrijkste werkzaamheden van den menschelijken geest, wil ik evenwel gelooven, dat somtijds zoodanig onderzoek ook nuttigheid kan hebben. Immers niet zelden zal de naam van een land, gewest of stad aanleiding kunnen geven tot opheldering van twijfeling of zwarigheid ten aanzien van geschiedkundige daadzaken, of tot het uit den weg ruimen van aardrijkskundige onzekerheden.

Reeds lang geleden, toen ik meer tijd voor studie had dan thans, hield ik mij onledig met het lezen der geschiedenis van het gelukkig en achtingwaardig *Drenthe*. Hetgeen gezegd werd nopens den naamsoorsprong van dat gewest trok bijzonder mijne aandacht; ik gevoelde zwarigheid, en aan mijnen geest deed zich een denkbeeld op, hetwelk bij nadenken mij niet onaannemelijk voorkwam en zoodanig steeds is blijven toeschijnen. Thans eene spreekbeurt moetende vervullen, is het mij niet ongepast voorgekomen, Ul. het bedoelde denkbeeld mede te deelen, te ontwikkelen, en voor te stellen, wat ten betooge van deszelfs deugdelijkheid kan worden bijgebragt.

Ten aanzien van den naamsoorsprong van *Drenthe* hebben bestaan, zoo verre ik heb kunnen nagaan, vier verschillende gevoelens.

Eenige geleerden hebben gemeend, dat de *Drenthen* hetzelfde volk waren als die, welke bij de oude schrijvers voorkomen onder den naam van *Tencteren*. Dit gevoelen is reeds lang, zoo het schijnt te regt, als ongegrond verworpen, vermits blijkt, dat die *Tencteren* aan den *Rhijn* woonden, op eene plaats, ver verwijderd van het tegenwoordige *Drenthe*. De *Drentsche* oudheidkundige, Doctor PICARDT, een dier

Digitized by Google

weinigen, welke alleen en opzettelijk over *Drenthe* geſchreven hebben, meent de zwarigheid, die hier uit het verſchil der woonplaats van de *Tencteren* en de ligging van *Drenthe* ontſtaat, te kunnen oplosſen; doch wanneer men zijne wijze van redeneren aandachtig nagaat, loopt het ſpoedig in het oog, dat dezelve zeer gezocht en zijne poging ten eenemale vruchteloos is.

Eene tweede meening is, dat *Drenthe* deszelfs naam heeft ontvangen van de *Noormannen*, die, hier te lande komende, dit gewest hebben genoemd naar hun *Dronth* of *Dronthen*, nu *Drontheim*; wordende bij dit gevoelen vooronderſteld eene verandering, door tijdsverloop, van *Dronth* in *Drenth*. De reeds genoemde oudheidkenner PICARDT, die deze naamsafleiding te gelijk met de zoo even vermelde ſchijnt voor te ſtaan en daaraan zelfs de voorkeur te geven, noemt haar evident en klaar; en evenwel is dezelve ook algemeen, en zeker niet te onregte, voor ongegrond gehouden.— De overeenkomst evenwel, om dit in het voorbijgaan aan te merken, van vele namen van plaatſen hier te lande en in *Noorwegen*, zoo als die door den Heer PICARDT wordt opgegeven, verdient gewis opmerking, immers wanneer de daadzaak waar is, en de heilige ijver van Dr. PICARDT in het doorſnuffelen en *perſcruteren* der vergeten *antiquiteiten*, zoo hij het noemt, hier ter aanvulling niet iets heeft bijgevoegd, zoo als men zegt meermalen bij hem het geval geweest te zijn.

Het derde gevoelen is, dat *Drenthe* in zekere betrekking heeft geſtaan tot het naburige *Twenthe* en nog een ander gewest, en vandaar, als het derde van die drie, *Drenthe* is genoemd, naar het woord *drei* of *drie*. Het zoude dan namelijk zijn het derde gedeelte van het Bisdom *Utrecht*, of van het *Bovenſticht* of *Sticht* over den *IJſſel*; terwijl *Zalland* het eerſte, en *Twenthe* het tweede zoude geweest zijn. Dit was onder anderen het gevoelen van den beroemden MENZO ALTING. Dan, ook deze meening heeft geen beter lot gehad dan de andere, tot nog toe opgegeven. Men heeft aangetoond, dat *Drenthe* reeds dezen naam had, vóór en aleer de bedoelde betrekking is komen te beſtaan, en dat het dan ook in allen gevalle in die betrekking niet het derde, maar het vierde land was, zijnde het land van *Vollenhove* het derde. Het is eene geſchiedkundige zekerheid, dat *Drenthe* onder het beheer der Biſchoppen van *Utrecht* is gekomen in

Digitized by Google

de elfde eeuw; en reeds in de negende, zelfs reeds in de achtste eeuw vindt men den naam van *Drenthe* vermeld, zoodanig, dat ook dit gevoelen geen ſteek kan houden.

Het vierde gevoelen ſchrijft den naam van *Drenthe* mede toe aan de betrekking, die tuſſchen hetzelve en *Twenthe* zoude beſtaan hebben; zoodat *Drenthe* het derde, *Twenthe* het tweede, en niet *Zalland*, zoo als ALTING en anderen hebben beweerd, maar een gedeelte van *Munſterland* het eerſte land zoude geweest zijn. Het ſchijnt ook al zwarigheid te hebben, dit eerſte van de drie bedoelde landſtreken aan te wijzen. De geleerde en naauwkeurige ſchrijvers van *den tegenwoordigen ſtaat van Drenthe*, echter, meenen die aanwijzing te kunnen doen. Na aangetoond te hebben, dat men verkeerdelijk voor het eerſte gewest gehouden heeft dat gedeelte van de provincie *Overijſſel*, hetwelk *Zalland* genaamd wordt, beweren zij, dat een gedeelte van *Munſterland* daarvoor moet worden aangezien; zij zeggen hiervan dit: „Men moet derhalve, in plaats van *Zalland*, aan eene andere landſtreek hier denken, en wel bepaaldelijk, naar het ons voorkomt, aan dat gedeelte van het tegenwoordig *Munſterland*, welk naast aan *Twenthe* grenst; en dan kan men zeer gevoegelijk de namen van *Twenthe* en *Drenthe* afleiden van derzelver ligging langs de derde zoogenaamde vrije landſtraat der aloude *Vriezen*, welke zich uitſtrekte van *Keulen* tot *Staveren*, en langs welke deze twee landſchappen eene zekere betrekking tot het naaste gedeelte van *Munſterland* ſchijnen gehad te hebben, het zij dan als landſchappen van het aloude *Vriesland*, zoo als het vóór de tijden van KAREL DEN GROOTEN beſtond, het zij uit hoofde van een verband, door den Keizer allereerst tuſſchen dezelve gelegd, en waartoe in het bijzonder eenige aanleiding kan gegeven hebben het geeſtelijk gebied van den Biſſchop van *Munſter*, en het kerkbeſtuur, dat de Abt van *Werde*, eene abdij in het tegenwoordig graafſchap *Mark*, aan de rivier de *Roer*, na het invoeren van het Christendom, over *Drenthe* en de naburige landſtreken geoefend heeft; alzoo deze zijn kerkbezoek noordwaarts voortzettende, eerst een gedeelte van *Munſterland*, voorts *Twenthe*, en in de derde plaats *Drenthe* op zijnen weg ontmoette, hetwelk eene genoegzame reden ter benoeming dezer landſchappen kan geweest zijn."

Dit gevoelen van de ſchrijvers van *den tegenwoordigen ſtaat*

van *Drenthe* ſchijnt thans algemeen aangenomen te zijn en voor gegrond te worden gehouden. Gewis is hetzelve ook niet aan zulke in het oog loopende en dadelijk zich aandienende zwarigheden onderhevig als de vroeger gemelde. Men zal evenwel, geloof ik, gereedelijk moeten erkennen, dat niet alleen bloote gisſing hier de eenige grondſlag is; maar ook, dat deze gisſing, als zoodanig, zelfs veel bedenkelijks heeft. Immers, is het niet vreemd, dat een geheel en zeer uitgeſtrekt gewest zijnen naam alleen daarvan ontving en behield, dat een kerkelijk ambtenaar in zijne kerkbezoeken het zelve in de derde plaats aandeed, na twee anderen doorreisd te hebben? Is dit niet te meer wonderlijk, daar het gewest, dat dan het eerst door den Abt bezocht werd, niet voert den naam van het eerſte? Is het voorts ook niet opmerkelijk, dat de Abt, deze landſtreken, zoo als vermeld, benoemende, van de landtaal gebruik maakte, en niet van het bij de geeſtelijkheid in die tijden algemeen gebezigde Latijn?

Meer twijfelingen zoude men hier kunnen voordragen; dan, het zal meer afdoen, wanneer wij kunnen aantoonen, dat *Twenthe* deszelfs naam niet te danken heeft aan de bedoelde betrekking met *Drenthe* en nog een ander gewest, maar van elders; en kunnen wij dit bewijzen, dan zeker blijkt ten duidelijkſte, dat de naamsafleiding van *Drenthe* en *Twenthe* uit onderlinge betrekking, zoo wel ten opzigte van het eene als van de andere, geheel zonder grond is. Laat ons dan eens nagaan, wat hiervan zij.

De ſchrijvers, welke meer in het algemeen de aardrijkskunde en geſchiedenis van het oude *Neder-Duitschland* hebben behandeld, zoo wel als zij, welke zich meer bijzonder hebben bepaald bij de geſchiedenis en beſchrijving van *Overijſſel*, *Twenthe* of *Bentheim*, zijn het grootendeels, misſchien allen, onderling eens, dat het tegenwoordige *Twenthe* en het graafſchap *Bentheim* het gewest is, waar voorheen, ten tijde der *Romeinen*, de *Tubanten* hunnen zetel hadden. Voor bewijs voert men onder anderen aan, dat op het zoo oude ſlot te *Bentheim* gevonden is deze inſcriptie: *Hic Druſus jura dedit Tubantibus* (hier heeft DRUSUS de wet geſteld aan de *Tubanten*), en ware dit opſchrift boven alle bedenking verheven; dan zeker konde er geen twijfel beſtaan; doch latere ſchrijvers meenen grond te hebben, om te ſtellen, dat die inſcriptie van lateren tijd is; blijvende het evenwel toegeſtemd, dat het waarſchijnlijk is, dat de oudſte gedeelten van het ſlot

Digitized by Google

overblijfſelen zijn van een kasteel, door DRUSUS gebouwd. Een ander en beter bewijs, dan het twijfelachtige opſchrift, vindt men in de gelijkheid van de namen *Tubanten*, *Tubantia*, en *Bentheim* en *Twenthe*. In deze klanken is zoo veel gelijks, dat ze voor dezelfde kunnen gehouden worden. *Tubantia* kan eerst ontaard zijn in *Tuantia*, en vervolgens in *Tuentia*, hetwelk hetzelfde is als *Twentia*. *Bentheim* is vrij duidelijk *Tubantenheim*, het heem, misſchien de ſterkte, der *Tubanten*.

Hier kan van toepaſſing worden gemaakt eene aanmerking van onzen PICARDT, welke zeker meer gegrond is, dan welvoegelijk voorgedragen. In zijne *Cronyk der landſchap Drenthe* zegt hij: „Deze ongelijkheid hebben veroorzaakt „de *Romeinen*, die de namen van onze landen, dorpen en „menſchen nimmer alzoo ſpraken of ſchreven als 't behoorde, maar lagen altijd te kromtongen en wilden ze buigen „op haar Latijnſche ſprake, waardoor veel hierlandſche „woorden wonderlijk zijn verbaſterd en gebraakt." Volgens deze aanmerking zoude het waar kunnen zijn, dat het hier bedoelde volk eigenlijk den naam had gedragen van *Tuanten*, en niet van *Tubanten*. Dan, het is vrij onverſchillig, of deze naamsverbastering later heeft plaats gehad, dan of de *Romeinen* reeds daarvan oorzaak zijn geweest. Het is genoeg, dat het, om redenen als voorgedragen, en naar het oordeel van onderſcheidene geachte ſchrijvers, zoo niet uitgemaakt zeker, ten minſte hoogstwaarſchijnlijk is, dat *Twentia* is het oude *Tubantia*, en dat dit gewest nog den alouden naam draagt, hoezeer door tijdsverloop eenigzins veranderd. En is dit het geval; is het, dat *Twenthe* (hetgeen dan bij gevolgtrekking waar zoude moeten zijn) deszelfs naam niet te danken heeft aan de onderlinge betrekking, welke er tuſſchen hetzelve en *Drenthe* met nog een ander gewest beſtaan heeft, maar van elders, welke grond blijft er dan over, om den naam van *Drenthe* van die zelfde betrekking af te leiden, en te ſtellen, dat *Drenthe Drenthe*, even als *Twenthe Twenthe* genoemd is, omdat zekere Abt, bij gelegenheid van zijne kerkbezoeken, in het eene in de tweede en in het andere in de derde plaats kwam? Zeker, hiervoor blijft geen de minſte grond over. Ik houd het daarom daarvoor, dat de naamsafleiding van *Drenthe*, gelijk die door de ſchrijvers van *den tegenwoordigen ſtaat van Drenthe* niet alleen als de beſte, maar ook als volkomen gegrond is voorgedragen, en zoo als

Digitized by Google

dezelve thans algemeen voor de eenige ware ſchijnt gehouden te worden, ook al bedenkelijk en twijfelachtig is, even als de andere, die wij in de eerſte, tweede en derde plaats hebben opgegeven.

Daar het dan tot nog toe niets minder dan uitgemaakt ſchijnt te zijn, van waar het land, dat wij bewonen, en hetwelk zeker, om meer dan één reden, reeds nu zeer belangrijk is, maar vermoedelijk eenmaal nog veel belangrijker worden zal, zijnen naam ontleent, vermits de naamsoorſprong van *Drenthe* nog ſteeds in het duistere ſchijnt te liggen, zij het mij veroorlooft, een nieuw gevoelen voor te dragen, en aan te wijzen, hoe en van waar de naam van *Drenthe* mogelijk ontſtaan zal zijn; een gevoelen, hetwelk, wanneer het gegrond is, tevens licht verſpreidt ten aanzien van de oude geſchiedenis en betrekkingen van dat gewest. Vooraf echter zullen wij een' uitſtap ter zijde moeten doen, en ik zal Uwl. aandacht eene wijle tijds moeten bepalen bij het oude *Vriesland*, en de betrekking, die tuſſchen dit en *Drenthe* beſtaan heeft.

Drenthe heeft eertijds een gedeelte uitgemaakt van het oude, beroemde *Vriesland*. Deze ſtelling zullen wij gereedelijk toeſtemmen, wanneer wij ons dat land, hetwelk van tijd tot tijd, niet alleen in zijne inwendige gedaante en geſteldheid, maar ook in grenzen en uitgeſtrektheid, groote veranderingen ondergaan heeft, voorſtellen, zoo als het was ten tijde van deszelfs grootſten omvang, — ten tijde, toen het ten zuidwesten door de *Schelde* en ten noordoosten door de *Elbe* begrensd werd, — ten tijde, bij voorbeeld, van KAREL DEN GROOTEN (in de achtſte eeuw), die de *Vriezen* onder zijne gehoorzaamheid gebragt hebbende, hun tot grenzen aanwees, ten westen de *Schelde*, ten oosten de *Weser*, — of in de veertiende eeuw, ten tijde toen *Vriesland* verdeeld was in zeven zeelanden. Immers deze groote uitgeſtrektheid moet noodzakelijk *Drenthe* mede hebben bevat; trouwens het ſtaat ook uitdrukkelijk geſchreven achter de wetten van den Opſtalboom, die oude *Vriesche* grondwet, waar gezegd wordt, dat het vierde zeeland, behalve eenige andere daar genoemde gewesten, geheel *Drenthe* bevatte, zoo als ons dit door SCHOTANUS is medegedeeld.

Hoezeer minder duidelijk, ſchijnt evenwel de ſtelling, dat *Drenthe* tot *Vriesland* in vorige tijden behoorde, niet minder waar te zijn, wanneer wij *Vriesland* nemen in een meer beperkten zin, en wij ons dat land voor den geest brengen,

Digitized by Google

zoo als de oude aardrijkskunde en de geschiedenis ons het zelve aanwijzen, in nog veel vroeger tijden, dan die, van welke wij gewaagden. — Ten tijde der *Romeinen*, tot welke zich de geschiedschrijver TACITUS, die ons de eerste berigten omtrent voorvaderen mededeelt, bepaalt, woonden de *Vriezen*, in het gewest, hetwelk tusschen het land der *Bataviers*, den Oceaan, de *Eems* en het land der *Bructeren* gelegen was; terwijl het land ten oosten van de *Eems* tot aan de *Elbe* bezet was door de *Cauchen*. Vervolgens, misschien wel ter zake van de oorlogen tegen de *Romeinen*, schijnen de *Cauchen* zich met de *Vriezen* vereenigd te hebben. Immers de landstreek tusschen de *Eems* en de *Elbe*, en nog eene streek over deze laatstgenoemde rivier, is onder *Friesland*, ten minste onder de algemeene benaming van *Friesland*, begrepen geworden, en heeft mede uitgemaakt de bekende zeven zeelanden. Deze groote uitgestrektheid is later weder beperkt, en *Friesland* is, als het ware, in deszelfs oude grenzen tot over de *Eems* teruggetreden, of liever de naam van *Friesland* heeft zich weder bepaald bij het eigenlijk land der *Friezen*, die vervolgens onderscheiden zijn geworden in *Oost-* en *Westvriezen*, waarvan deze ten westen en gene ten oosten van de *Flie* woonden. De verwisseling van den naam van *Westvriezen* met dien van *Noordhollanders* is van latere tijden. Dat nu *Drenthe* tot *Friesland* behoorde in de opgegevene vroegere tijden, of tot het eigenlijk *Friesland*, genomen in een' beperkten zin, is hetgeen nu verder door ons moet worden aangetoond; en wanneer wij vervolgens *Friesland* noemen, of daarvan spreken, dan bedoelen wij het in dien meer beperkten zin, namelijk de landstreek ten westen van de *Eems* gelegen, en meer bijzonderlijk tusschen de *Flie* en de *Eems*, of de *Oostvriezen* van de latere tijden; en dan moeten wij ons dat land niet voorstellen, zoo als het zich thans voordoet, zoo bevolkt en zoo bewoonbaar, maar wij moeten ons hetzelve voor den geest brengen, zoo als het gesteld was *vóór*, en in de eerste tijden *na* dat de woede van den grooten Oceaan, in het meer *Flevo* gestort, de Zuiderzee heeft daargesteld, te weten laag en onbedijkt, blootgesteld aan dagelijksche overstroomingen, voor zoo ver de lagere streken betreft. Wij moeten ons hier het onderscheid tusschen vroegere en latere tijden verbeelden, zoo als HELMERS het van geheel ons vaderland beschrijft, in den eersten zang van zijne *Hollandsche Natie*.

Digitized by Google

Om dan te bewogen, dat *Drenthe* in vroegere tijden tot *Vriesland* behoorde, moeten wij in de eerste plaats de opmerking maken, dat *Vriesland* en de *Vriezen* altijd een aanzienlijk land en volk geweest zijn. Dat geweest land zeker eene aanmerkelijke uitgestrektheid en eene beduidende bevolking. Dit schijnt zeer duidelijk uit de oudste geschiedenis te blijken. Maar, letten wij op den aard van het land, zoo als het voorheen was. Dat land immers, hetwelk nu de provinciën *Vriesland* en *Groningen* uitmaakt, was grootendeels laag, en in den winter en bij alle hooge vloeden onder water en onbewoonbaar; het was gedeeltelijk, zomer en winter door, onder de zee bedekt. Het hooge en zandige gedeelte van het tegenwoordig *Vriesland*, zelfs vereenigd met het hoogste deel van het aangrenzend *Groningerland*, die oorden, welke nu de *Vriesche* en *Groninger wouden* worden genoemd, waren niet toereikende tot zetel van een geheel, aanzienlijk volk; en, wanneer zich hiertoe de grenzen van *Vriesland* hadden bepaald, zoude het niet zoo opmerkelijk zijn in de geschiedenis, als het is. Het moet dus noodzakelijk grooter zijn geweest, en gevolgelijk heeft het naast aangrenzende hooge, veilige *Drenthe* een gedeelte daarvan uitgemaakt. Ja, vermoedelijk was dit oord wel in vroegere tijden de voorname zetel der *Vriezen*; want toch *Drenthe* is in de oude geschiedenis als een afzonderlijk land niet bekend, en men meent te kunnen nagaan, dat het voorheen veel meer bevolkt was, dan thans. Wat is nu natuurlijker, dan dat de inwoners van hetzelve, nadat de meer vruchtbare oorden door eenige bedijkingen en het bedwang der wateren meer veilig waren geworden, zich daar hoofdzakelijk hebben gevestigd en zamengedrongen, en dat de naam van het geheele later de naam is geworden van het beste en meest bevolkte gedeelte? Ook is het opmerkelijk, dat het tegenwoordig *Vriesland* van *Drenthe* door de natuur zelve niet zoo duidelijk en stellig is afgescheiden, als *Drenthe* van die landen, welke het ten zuiden en zuidoosten begrenzen, afgezonderd is. Dit is, herhalen wij, opmerkelijk; want in vroegere tijden vooral werden de onderscheidene volken en volksstammen veelal van elkander gescheiden door de natuurlijke gesteldheid van hun land, als door bergketenen, rivieren en dergelijke. Men stelle zich voor, dat *Drenthe*, door het opdroogen der onoverzienlijke moerassen, eerst sedert de laatste jaren van den zuid- en zuidoostkant opgehouden heeft ten eenemale ontoegan-

Digitized by Google

kelijk te zijn, met uitzondering alleen van die smalle zandhoogte, waarop *Koevorden* gelegen is. Tusschen *Drenthe* en het tegenwoordig *Vriesland* liggen ook wel uitgestrekte veenen; dan deze zijn hier en daar door aanmerkelijk breede zandhoogten afgebroken, en stellen op verschillende plaatsen de noodige gelegenheid tot gemeenschap gereedelijk daar. *Drentsche* is derhalve door de natuur zelve meer afgescheiden van het tegenwoordig *Overijssel*, voorheen het land der *Bructeren*, dan van *Vriesland*. — Verder moeten wij hier gewag maken van de gelijkheid in hoofdtrekken van het volkskarakter, welke men nog tusschen de *Vriezen* en *Drenthen* meent te kunnen bespeuren. Men denke hier aan beider gehechtheid aan het oude en stellige afkeerigheid van alwat nieuw en vreemd is, aan beider ernstig, mannelijk en zelfs eenigermate stroef karakter, aan beider grooten weêrzin tegen alwat lpidruchtig, ligtzinnig en wuft is. Een der beroemdste *Fransche* schrijvers zegt van de *Nederlanders* in het algemeen, dat het goede onderdanen, maar slechte slaven zijn; dit is bijzonder waar van de *Vriezen*, maar het is ook waar van de *Drenthen*. — Daarenboven beweert men, dat tusschen de overoude *Drentsche* en *Vriesche* wetten, instellingen, gebruiken en zeden veel overeenstemming gevonden wordt; en, wanneer men ons het verschil in de taal zoude willen tegenwerpen, dient men te bedenken, dat dit te veel en dus niets zoude bewijzen, daar toch het verschil in taal tusschen de *Groningers* en *Vriezen* nog grooter is. — Bij de aangevoerde bewijzen vermeenen wij nog een te kunnen voegen, hetwelk, naar ons inzien, zeer veel beteekent. Het is de benaming van de noordelijke poort van het zoo onde *Koevorden*. Waarom heet deze poort de *Vriesche* poort; terwijl de tegenoverstaande de *Benthemer* poort genoemd wordt? Zeker om geene andere reden, dan omdat men deze naar *Bentheim* en gene naar *Vriesland* uitging. — Dat een der groote *Vriesche* wegen of landstraten zich, volgens eenigen van *Keulen*, maar volgens anderen van *Koevorden* tot *Stavoren* uitstrekte, willen wij als geen bewijs doen gelden; maar wij zullen nu kortelijk nog aantoonen, dat niet alleen geschiedkundige daadzaken, maar ook de uitspraken van achtingwaardige geschiedschrijvers en aardrijkskundigen in het voordeel van onze stelling pleiten, hoezeer de meesten zich over dit punt niet stellig verklaren.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

Digitized by Google

UITTREKSEL UIT EEN' PARTICULIEREN BRIEF EENER DAME VAN BATAVIA VAN MEI 1827.

Onze reis is zonder het minſte ongemak afgeloopen. Wij hebben volſtrekt geen ſtorm gehad. Tuſſchenbeiden hing het ſchip wel eens zoo, dat wij aan elkander gebonden moesten zitten; doch dit werd door de ſchepelingen, ſpotterderwijze, een paſſagiersſtorm genoemd. Het merkwaardigst van onzen togt was het aandoen van twee eilanden, waaromtrent ik u een en ander zal verhalen.

Het eerſte ligt aan deze zijde van de *Kaap*, en heet *Tristan d'Acunha*. Het is een zeer groote berg, wiens kruin altijd met ſneeuw is bedekt en zelden beklommen wordt. Wij kwamen er 's morgens den 14 November 1826 aan, en zagen eerst niets dan eene groote zwarte wolk, welke langzamerhand verdween, en boven welke de piek majestueus uitſtak. De Kapitein hield het voor onbewoond; doch dit bleek ſpoedig anders, toen wij eene ſloep met de *Engelſche* vlag zagen naderen, met zes gewezen. *Engelſche* militairen bemand. Zij bragten verſche koemelk mede, welke ons de thee en koffij niet weinig verlekkerde, en verhaalden ons, dat dit eiland achttien bewoners had, beſtaande uit 8 mannen, 2 vrouwen en 8 kinderen.

Eenige paſſagiers gingen aan wal, terwijl de watervaten gevuld werden; wordende er twee watervallen gevonden van heerlijk zoet water. De vrouwen aan boord zochten alles bij elkander, wat zij maar dachten, dat die vrouwen en kinderen eenigzins dienſtig kon wezen. De teruggekomene paſſagiers vertelden ons, dat zij op dit eiland vijf woonhuizen, negen grootere en kleinere loodſen, als ook eene traankokerij, ſmederij, veeſtallen en bergplaats voor veldvruchten hadden gezien. Er waren acht akkers land met tarwe, gerst en erwten bezaaid, en wel voor honderd inwoners aardappelen, waarvan wij gegeten hebben; zij ſmaakten ons goed, doch niet zoo lekker als de *Hollandſche*, maar zeker twee- à driemaal zoo groot. Daarenboven was er zoo veel weiland, dat zij 100 ſchapen, 15 ſtuks vee, waaronder twee melkkoeijen en 40 varkens, onderhielden; ook waren hun van de *Kaap* twee paarden aangevoerd. Zij maken mede veel werks van de viſſcherij, en hebben vijf booten. De opperſte dezer volkplanting was er reeds tien jaren geweest, en hoopte daar zijn

Digitized by Google

leven te eindigen. Hij was een *Engelschman*, voormalig Marinier op het Blokkade-eskader van *St. Helena*, en werd door allen *vader* geheeten. Tegen het grootste woonhuis groeide een wijnstok en appel- en perenboomen. Wilde beesten zijn er volstrekt niet, en het is er bijkans nooit slecht weder. Die goede menschen waren zoo dankbaar voor al hetgeen zij kregen, dat zij betrigden ons schip niet ligt te zullen vergeten, en ons wederkeerig een geslagt varken, melk en aardappelen ten geschenke gaven. Onze passagiers hadden zich onderwijl den tijd ten nutte gemaakt om te visschen, en bragten bijkans drie ankers wijnmanden vol visch mede, zeer fraai van kleur, en waarvan de kreeft mij het beste smaakte.

's Middags ten 5 ure gingen wij weder onder zeil, passeerden de *Kaap*, en zeilden zoo voort tot den 11 December, toen wij het eiland *St. Paul* aandeden. Ook dit heeft het voorkomen van een' hoogen berg, en is geheel woest en onbewoond, doch bijzonder fraai. De bergen zijn in een' halven cirkel, in welken eene kom is, door twee punten groote keisteenen van de groote zee afgescheiden, alsof het door kunst gemaakt ware. 's Morgens gingen eenige passagiers aan wal, en 's middags volgde de Kapitein met de Dames. Sommigen beklommen den berg, 't geen mij te vermoeijend was, zoodat ik bij een paar vervallen hutten bleef zitten, welke daar waren opgeslagen door menschen, die op de zeehondenvangst waren geweest. Wild gedierte bespeurde men er niet, dan wilde zwijnen; deze waren vrij talrijk, en liepen strijkelings langs mij henen. Wij vingen er levende vogels, *penguinen* genaamd, waarvan wij er nog twee levend te *Batavia* hebben gebragt. Er is ook veel visch; en, wat het merkwaardigste is, geen tien voetstappen van de plaats der vischvangst ontspringt eene bron van kokend water, waarin wij twee eijeren gaar kookten, en de steenen zagen opborrelen, tusschen welke het water ontsprong. Eerst 's avonds laat kwamen wij weêr aan boord, en zeilden den 5 Januarij 1827, zonder verdere belangrijke ontmoeting, de straat *Sunda* in.

Het is niet te beschrijven, hoe verrukkelijk schoon het is, wanneer men zoo lang slechts lucht en water heeft gezien, de kusten van *Java* langs te zeilen. Het is, of men altemaal langs aangelegde tuinen vaart. Den 7den kwamen wij op de reede, en stapten dien zelfden dag aan wal.

De stad levert een treurig gezigt op. Zij is zeer vervallen, en alleen door Inlanders en *Chinezen* bewoond; want

Digitized by Google

de *Europeërs*, die er hunne winkels hebben, gaan tegen den middag naar hunne huizen buiten de ſtad; zoodat men zeggen zou, dat er de verſchrikkelijkſte armoede heerſchte. Dit te beter bevalt de reeks fraaije huizen buiten de ſtad. Wij bewonen een huis, dat wel iets van eene kerk heeft, doch waarin ſlechts twee kamers zijn. Het beſtaat, zoo als de meeſte huizen alhier, uit galerijen met ſteenen vloeren en groote deuren, die men alle openzet. Wij zitten ook altijd in die galerijen. De kamers zijn tegenover elkander, en zoo onſ zeggelijk groot, dat alle meubelen er als in verzinken. De keuken is bezijden het huis, en voor eene *Hollandſche* vrouw eene regte ergernis; dezelve gelijkt eer naar een rookhok. Men merkt hier weinig onderſcheid in de klaſſen van menſchen; alles gaat met elkander om, ſchoon gedwongen en ſtijf.

Eens in de maand geven eenige liefhebbers eene tooneelvertooning, die men voor *f* 5. voor een' Heer en *f* 3. voor eene Dame, ter beſtrijding der onkosten, kan bijwonen, mits men zich voor drie maanden verbinde. Ik voor mij vind het zulks niet waardig. De vrouwenrollen worden door laffe jongens vervuld.

De *Chinezen* geven ook tooneelvertooningen, als het lichte maan is. Ik heb er eenige gezien; maar, dewijl ik de taal niet verſta, was het voor mij het laſſte gebarenſpel, dat men zien kan; alles gaat zingende, maar met zoo'n akelig gekerm, of ze verſchrikkelijk gepijnigd worden, en zoo is al hunne muzijk. Alle maanden is er bal, doch bijzonder duur. Het bevalt mij hier niet. Men verteert een ſchat van geld in armoede. Men moet eene reeks van bedienden hebben voor het werk van een dagmeisje of oppaſſer in *Holland*. Doch genoeg hiervan. Ten ſlotte wil ik nog eene groote partij beſchrijven, die ik bijwoonde, en eene *Chineſche* begrafenis, waarvan ik ooggetuige was.

Het feest werd gegeven door een' rijken *Jood* op zijn' 72ſten verjaardag. Hij had over de 300 menſchen genoodigd, en er zijn er over de 400 geweest (een ſtaaltje van Oosterſche gastvrijheid). Ten half 7 gingen wij er heen, en werden door Ceremoniemeesters binnengeleid. Alles, wat kostbaar en lekker was, werd rondgediend. Ten 7 ure gingen wij dansen. Het huis en de oprijlaan waren ſchitterend verlicht, en tuſſchen 9 en 10 ure ſtak men ſchoone vuurwerken af. Ten 12 ure zaten wij aan; er was voor 375 menſchen aangeregt, zoo-

Digitized by Google

dat er nog plaats te kort kwam. Alwat er werd opgedischt, was het uitgezochtste, dat er te krijgen was. Alle de schotels waren massief zilver, sauskommen en dergelijke massief goud. Ik durf niet zeggen, op hoe veel duizenden de tafel alleen werd begroot. Na het eten werd er weder gedanst, en eerst 's morgens ten half 6 gingen wij naar huis. De ganssche groote wereld van *Batavia* was er verzameld; en die zelfde gastheer, welke nu die luisterrijke partij gaf, had 22 jaren te voren, voor hetzelfde huis, als *gemeen soldaat* op schildwacht gestaan, en, wegens een klein pligtverzuim, aldaar een pak slagen gehad. Of hier ook geld te verdienen is *geweest!*

Nu komen we aan de *Chinesche* begrafenis. — De man was al over 't jaar dood, eer hij begraven werd; en dit ging met zoo veel poppenspel verzeld, dat de onkosten op *f* 18,000 geschat werden. Alleen in zijne kist had hij vier paarlen van *f* 600 het stuk. Ik kan niet alles beschrijven: alle zijne bedienden, levensgroot in was geboetseerd en aangekleed, en eene menigte poppen, en huisjes, en prullen zonder beduidenis, maar op het kostbaarst gemaakt, worden mede naar 't graf genomen en dan verbrand, alleen tot bewijs van den grooten rijkdom des overledenen.

VERGELIJKENDE WIJSGEERIGE TAFEL VAN HET STELSEL DER BOETSTRAF EN DAT DER DOODSTRAF.

(Volgens den Heere LUCAS.)

Boetstraf.	*Doodstraf.*
1. Zij verlaagt noch overspant den schuldige.	1. Zij verlaagt of overspant den schuldige.
2. Zij maakt den man niet hatelijk, die haar uitspreekt.	2. Zij verwekt afkeer, om ze uit te spreken.
3. Zij schenkt vereerende werkzaamheden en streelende gewetensgetuigenis aan hen, die tot hare voltrekking zamenwerken.	3. Zij schept het onteerend beroep van beul, en bereidt der overheid naberouw, ja wroegingen.
4. Zij bevordert regtvaardigheid en juistheid in de toepassing der wet.	4. Zij wettigt moord.

Digitized by Google

Boetstraf.	*Doodstraf.*
5. Zij is voor trap en wijziging vatbaar.	5. Zij is dezelfde voor alle hoofdmisdrijven; zij biedt den misdadiger dikwijls geenerlei beweegreden aan, om zich van nog zwaardere beleediging te onthouden, en spoort hem zelfs somwijlen daartoe aan.
6. Zij onderdrukt ten sterkste de misdaad.	6. Zij plant straffeloosheid voort.
7. Zij maakt duurzamen indruk.	7. Zij verwekt geene vreeze, zoo lang zij kans aanbiedt van ontwijking.
8. Zij laat herstelling toe.	8. Zij is onherstelbaar.
9. Zij verbetert.	9. Zij vernietigt den schuldige, in stede van hem te verbeteren.
10. Zij sticht nut.	10. Zij kan niet ten nutte bekeerd worden.
11. Zij is regtmatig; dat wil zeggen, vatbaar, om, met eene gelijkmatige toedeeling, op elke soort van menschen te worden toegepast.	11. Zij treft den jongeling even als den grijsaard; den onverzaagden booswicht, wien zij geene verschrikking baart, even als den lafhartige, die haar ontwijkbaar acht.
12. Zij strekt het publiek ten waarschuwenden voorbeeld.	12. Hare openbaarheid is gevaarlijk, en meer geschikt om neiging dan om afkeer van moord in te boezemen.
13. Zij heeft alle onze zedelijke denkbeelden voor zich.	13. Zij verwijdert zich van alle onze zedelijke denkbeelden.
14. Zij erkent de oppermagt der wet.	14. Zij miskent dezelve, daar zij eene magt boven haar plaatst.
15. Zij neemt aan en eerbiedigt de natuurlijke, maatschappelijke en godsdienstige uitspraken.	15. Zij verwerpt en keert dezelve onderstboven.
16. Zij is bekwaam, om den verhardsten misdadiger te onderwerpen.	16. Zij vindt weinige misdadigers, die haar regtvaardig keuren, en stelt alzoo, bij elke teregtstelling, de majesteit der wetten bloot aan verguizing.
17. Zij vernietigt de misdaad.	17. Zij vernietigt alleen den misdadiger.
18. Zij wekt wroeging en berouw.	18. Zij blusscht die uit.
19. Zij laat den mensch de hoop.	19. Zij ontrukt hem die voor altijd.

Digitized by Google

Boetstraf.	*Doodstraf.*
20. Zij handhaaft den pligt bij deszelfs onschendbaarheid.	20. Zij maakt de misdaad tot een' tweeden God, die ons ontslaat van de verpligting, door den eersten opgelegd.
21. Zij bewaart het regt bij deszelfs onvernietigbaarheid.	21. Zij behoudt aan zich het uitsluitend voorregt van deszelfs verkrachting.
22. Zij verkondigt de gelijkheid van het regt.	22. Zij matigt zich, omtrent het aanwezen van den mensch, het regt aan van Dien, die ons hetzelve heeft geschonken.
23. Zij neemt de verantwoordelijkheid aan van ons lot.	23. Zij loochent dezelve.
24. Zij boezemt eerbied in voor het leven van den mensch.	24. Zij vernielt dien.
25. Zij verzacht de zeden.	25. Zij maakt die woest.
26. Zij sticht een heilzaam voorbeeld, door de verbetering, welke zij bewerkt.	26. Zij is besmettelijk, door het voorbeeld van den moord, dien zij pleegt.
27. Zij voorkomt, op eene zedelijke wijze, de herhaling van misdrijf, zoo wel van den kant des schuldigen, als van dien der medepligtigen.	27. Zij voorkomt die enkel op eene stoffelijke wijze, en gevolgelijk alleen van den kant des schuldigen.
28. Zij heeft niets overdrijvends.	28. Zij is overdrijvend, dewijl het grootste deel van het lijden des ten dood veroordeelden, de folteringen, welke de teregtstelling voorafgaan, voor het voorbeeld verloren gaat.
29. Zij behoudt, zoo veel slechts mogelijk is, de middelen, om den weg der geregtigheid te verlichten, en de misdaad tot in hare laatste verschansingen te vervolgen.	29. Zij verstopt de bron der blijkbaarheid, niet zelden onmisbaar ter bescherming der onschuld zoo wel, als ter ontdekking van nieuwe misdrijven.
30. Zij is eenigermate een waarborg tegen de dwingelandij en de bloeddorstige uitsporigheden der omwentelingen.	30. Zij houdt het zwaard boven onze hoofden opgeheven, hetwelk ons voorgeslacht wegmaaide.
Besluit.	*Besluit.*
De boetstraf is, als 't ware, eene Voorzienigheid, welke den mensch wederom met zij-	De doodstraf is een aanslag van den mensch tegen den mensch. Zij behandelt den

Digitized by Google

Boetstraf.

nen Schepper, met zijne natuurgenooten, met zichzelven verzoent, door aan hem den tijd, de mogelijkheid, de belangstelling te laten, om beter te worden.

Doodstraf.

mensch als eene dierlijke magt, welke zij vernietigt door eene sterkere magt, zonder hem of den tijd, of de mogelijkheid, of de belangstelling te laten, om beter te worden.

Nog ééne bewijsreden ontbrak er *tegen* de Doodstraf; te weten, derzelver *verdediging:* deze heeft onlangs de Heer ASSER geleverd, in zijne *Apologie de la Peine de Mort.*

GEHEIME OORZAAK VAN HET WELSLAGEN DER HOLLANDSCHE OMWENTELING VAN 1787.

(Uit de *Mémoires de* SÉGUR.)

Het is bekend, dat de *Pruisen* in 1787 waarschijnlijk niet zouden doorgedrongen zijn naar het hart van *Holland*, indien het *Fransche* Hof, volgens zijne beloften, een legercorps bij *Givet* had geplaatst. De Hertog VAN BRUNSWIJK zelf zeide naderhand, dat de Koning van *Pruisen* een' oorlog met *Frankrijk*, en daardoor ook waarschijnlijk met *Oostenrijk*, vreesde, en dat, wanneer er te *Givet* een leger geweest was, hij stil zou hebben blijven liggen; maar, toen twee Officieren van zijnen staf aldaar niet een enkel vaandel en geene enkele tent vonden, had hij zijnen togt verhaast en *Holland* bezet.

Wat was nu de oorzaak dier werkeloosheid, die den *Patriotten* van dien tijd eerst onmogelijk, en, toen zij die naderhand ervoeren, onverklaarbaar voorkwam? — Eene zeer geringe reden: eene *praatpartij*. Een nieuwe *Fransche* Minister van Financiën, de Aartsbisschop van *Toulouse*, zag met leedwezen, dat de Koning, op den raad der Ministers van Oorlog en Marine, de Heeren DE SÉGUR en DE CASTRIES, besloten had, de Staten van *Holland* (bij SÉGUR verkeerdelijk *Staten Generaal* genoemd) tegen den Stadhouder bij te staan. Hij vreesde, dat de reeds zeer groote nood der geldmiddelen, die twee jaren later de Omwenteling voortbragt, door dien oorlog nog verdubbeld zou worden, en het Rijk dezen schok niet zou doorstaan. Tot dat einde bediende hij zich van een zonderling middel. Een der Ministers, de deugdzame MALESHERBES, was door den Koning (dien hij ook in zijn laatste regtsgeding bijgestaan heeft) bijzonder

Digitized by Google

geacht; doch hij had het zwak, van, wanneer hij eenmaal aan den praat was gebragt, moeijelijk te kunnen eindigen; hij wist ook zeer goed te ſpreken, en men hoorde hem gaarne. Nu wist de Aartsbisſchop, zoo dikwijls de Ministers van Oorlog en Marine den Koning het bevel tot verzameling van het leger bij *Givet* en de aanwijzing der daartoe noodige fondſen ter onderteekening bragten, in den Raad der Ministers, met veel beleid, eene vraag aan MALESHERBES nopens vroegere gebeurtenisſen van dien aard op te werpen, waarin deze bij uitſtek bedreven was. Dan begon hij terſtond te vertellen. Vergeefs wilden de beide Ministers hem ſtoren: de Koning bleef met aandacht luisteren; de tijd verliep, en de zitting werd uitgeſteld. Zoo ging het *vier zittingen*, dat is *veertien dagen*, lang. Dit was juist het beſliſſende tijdſtip. Van dat uitſtel maakte BRUNSWIJK gebruik. De Aartsbisſchop ſtond zeer vreemd op te zien, toen hij hoorde, dat de *Pruiſen* reeds te *Utrecht*, *Gorinchem* en in *den Haag* waren, en voor *Amſterdam* ſtonden; terwijl de Stadhouder door *Hollands* Staten was teruggeroepen. Toen was het natuurlijk te laat.

SCHERPE TREKKEN VAN DEN DAG, TEN BEWIJZE VAN DEN VOLKSGEEST DER FRANSCHEN IN HET STAATKUNDIGE.

(Uit *Franſche* Dagbladen.)

Zoo wij tot den Heer DE VILLÈLE zeggen, hetgeen de Kardinaal DUBOIS zijnen ontrouwen Intendant op een' Nieuwjaarsdag toevoegde: „ *U* ſchenk ik alles, wat ge mij in het „ afgeloopen jaar ontſtolen hebt!" is hij wèl af.

Men moest hem veroordeelen, om zelf naar zijn geboorteland het *geld* te *dragen*, dat hij ons ontvreemd heeft.

Hoe hebben zij toch kunnen *vallen*? Zij waren reeds zoo *laag*!

Voortaan zullen zij van hunne renten leven, of — van de onze!

Wat hem thans kwelt, is, verpligt te zijn, voortaan *zelf* het geld zich te verſchaffen, dat hij verteert.

Hij zegt, dat hij een arme Duivel is. Duivel, ja; maar arm.....!

Men zegt van zekere Excellentie, dat hij nooit vuur gezien

Digitized by Google

heeft. Hij is dan zeker nooit in zijne keuken geweest!

In stede van zijne Medeburgers, moge hij voortaan den Tijd dooden.

Men noemt hem *clairvoyant*. Wel dan, laat hem eens in zijn Geweten zien!

„ Men moet toch wel voldaan zijn over mij; want men „ heeft mij *bedankt!*" zegt de Heer DE V.

Men schat het vermogen van den Heer DE VILLÈLE op 30 milliocnen; juist een *franc* per hoofd, die hij ons ontstal.

Men heeft tot *Monseigneur* D'HERMOPOLIS (FRAYSSINOUS) gezegd: *Ite, missa est.* En *Frankrijk* heeft geantwoord: *Deo gratias.*

De Heer RAVEZ ging dezer dagen eene school van wederkeerig onderwijs bezoeken, ten einde zich te *populariseren*. Op het oogenblik, dat hij dezelve binnentrad, begon een aardig jongsken te *conjugeren*: „ Ik zit voor, gij zit voor," enz. De Heer R. vertrok, maar zoo tamelijk voldaan.

De Heer R., zoo gewoon in eene *fauteuil* te zitten, vindt thans zijne bank wat *hard*.

Men is verpligt geweest, de *fauteuil* des Voorzitters van de Kamer der Afgevaardigden te veranderen. Zij helde dermate naar de linkerzijde over, dat het onmogelijk geoordeeld werd, voor iemand, die besloten had een juist evenwigt te bewaren, zich daarop neder te zetten.

Men heeft berekend, dat den Maarschalk LANNES, gedurende zijne veldtogten, vijftien *paarden* onder hem *gedood* zijn. De Heer Burggraaf DE CAUX, Minister van Oorlog, heeft, gedurende zijne gansche militaire loopbaan, twintig *leuningstoelen* onder zich *versleten*.

Men zegt, dat hij verlof verzocht en verkregen heeft, om zijne *draaijende fauteuil* naar de Kamer te doen overbrengen; zoodat men niet meer zal kunnen zeggen: de Heer DE C. is op de bank der Ministers, maar wel: de Heer DE C. is in zijn' leuningstoel gezeten.

Een goed Minister mag men eeren.
Zij slachten de meloenen, vrind!
Wel vijftig moet men soms proberen,
Vóór dat men één', die goed is, vindt.

Digitized by Google

GEORGE CANNING.

Een blijder toekomst lacht het hopend menschdom aan!
In elke wereldstreek boort reeds het jeugdig graan
Der vrijheid en des heils door schol en aardkorst henen,
En 't malsch en mollig groen, door hemelstraal beschenen,
Dekt, heerlijk als een kleed gespreid voor Verstenvoet,
Deze aard', zoo lang doorweekt van tranen en van bloed!

Vooruitzigt vol van hoop, wat spelt gij rijken zegen!
Zoo slechts geen wolkbreuk van den krijg, geen hagelregen
Der dwinglandij, geen blaak der dweepzucht halm en plant
Ter neêr kletse of verschroeije op 't albelovend land.
De menschheid juicht en — beeft! — Wien zendt zij op ten Vader,
Opdat hij met haar beê zijn' eeuwgen zetel nader',
En, tolk van heel deze aard', met onweêrstaanbren gloed
Hem rijping smeek' voor 't zaad, dat zoo veel hopen doet?

Daar heft zich CANNING op. — Nog naauw ten top gestegen
Der magt, van waar hij de aard' bestraalt met licht en zegen,
Daalt hij gelaten neêr in 's grafkuils duistren nacht.
Één kreet des jammers klonk alomme. Traan en klagt
Ontvloot aan 't menschdom, dat hem mindé. — Maar op vlerken
Dier Englen, die reeds hier in 's aardrijks nevelperken
Hem leidden, de Englen van het Regt en van het Licht,
Hief zich zijn geest tot God. —
Hij valt op 't aangezigt
En spreekt: „ Uw heilig werk, o Heer! is aangevangen:
„ De toorts, door 't dwalend volk bij huilende oproerzangen
„ Als razend rondgezwaaid, door roof en moord ontwijd,
„ Ik greep haar in mijn vuist, en spreidde wijd en zijd
„ Haar' straal. — Toen riep de dwaas: „Haarvlam zal 't al vernielen"!
„ — 't Was weerglans slechts van 't licht, waarvoor de Serafs knielen!

(*) De aanleiding tot dit stuk en verscheidene denkbeelden in hetzelve zijn ontleend uit een gedicht in rijmelooze jamben, getiteld: *Vision, am Jahresschluss* 1827, *von* G. SCHWAB, in het *Morgenblatt* voor 1828, No. 1. De vorm is echter veranderd, denkbeelden zijn gewijzigd en ingevoegd, en het laatste gedeelte is geheel oorspronkelijk. Deze aanmerking scheen noodzakelijk, ten einde ieder zijn eigendom behoude. A. B.

Digitized by Google

„ Zij lichtte, en bij haar' schijn ging ik als zaaijer uit,
„ En wierp de korrels neêr, waar eens een oogst uit spruit
„ Van vrijheid en geluk voor ieder volk der aarde.
„ O, vrij vloeit dan de schat, dien zich de nabuur gaarde,
„ Tot 't volk, dat dien ontbeert en andre schatten biedt;
„ Vrij zweeft dan woord en schrift door aller rijksgebied;
„ Vrij gloeit in ieders borst 't geloof dan van zijn vaadren;
„ Vrij vliet de stroom des bloeds door Vorst- en burger-aadren;
„ Vrij buigt zich onderdaan en Koning voor de Wet,
„ En voor de Wet alleen! — Geen slagboom is gezet,
„ Geen kluister knelt er meer, van Nieuw Columbie's stroomen
„ Tot waar de Eurotas vloeit langs bloedbevochte zoomen.

„ Die toorts, waarbij ik zaaide, ik heb haar niet geroofd,
„ Gij weet het, Heere! Gij! — Daar lag zij, uitgedoofd,
„ Door Vorstenvrees vertrapt. — Gij wildet 't niet, Algoede!
„ Daar riep mijn Koning mij, op Uw bevel. — Ik spoedde,
„ En blies heur vonkje in gloed, ten licht der duistrende aard'.
„ Ja zelfs de Heerschers, hoe door 't oproerspook vervaard,
„ Zij zagen ze in mijn hand met stil vertrouwen gloeijen:
„ Een sprank drong in hun borst,—en de ijskorst moest vervloeijen,
„ Die 't Vorstenhart omtoog; de Vrijheid kreeg haar regt,
„ De dreknoop werd gewrocht en Hellas pleit beslecht!
„ En thans, nu 'k, de aarde ontrukt, mij in Uw licht mag baden,
„ Smeek ik U nog, o God! druk 't zegel op mijn daden;
„ Laat niet mijn werk vergaan, dat 'k aanving op Uw woord!
„ Spruite uit 't ontklemend groen een rijke graanoogst voort!
„ Wat ieder Vorst gedoogt, wat alle volken vragen,
„ Waarvoor 'k mijn leven gaf, laat, laat de Vrijheid dagen!"

De Godheid wenkt; een Engel nadert, en zijn hand
Beroert den zaligen; — daar zijgt hij, overmand,
Ter neder in den slaap des hemels, die geen droomen,
Als hier op aarde, kent. —

Gods tijdstip was gekomen;
Daar wekt een donderslag, waar de Engel van verbleekt,
Den zaalgen. — Hij vliegt op, halfsluimrend nog, en spreekt:
„ Ik hoor ons scheepsmetaal; Oud England dondert weder."
Geheel ontwaakt, werpt hij den blik op aarde neder,
Ziet Navarino's bogt, der Turken vloot in gloed,
En 't Christendom ontlast van Hellas vloek en bloed!

Digitized by Google

De jubelkreet der aard', ten hemel opgevaren,
Klinkt heerlijk in zijn oor; en met der Englen ſcharen
Huwt hij zijn geeſtenſtem aan 't lied der Chriſtenheid.
De lofzang eindigde: — hij zweeg: — zijn oogblik weidt
Langs 't helverlichte vlak der aarde, diep beneden.
Hij ſchouwt zijn zaaiſel aan; — 't heeft ſtorm noch vorst geleden
En ſchiet in airen reeds. — Hij wendt den blik naar 't Noord,
Naar 't vreeslijk reuzenland, waar, op één enkel woord
Des Czaars, miljoenen 't zwaard in ſtrijdbre vuisten zwaaijen;
Maar Vredes balſemlucht en Vrijheids geuren waaijen
Hem tegen uit de ſtad, waar langs de Newa vliet,
En de Adel menſchenregt aan Lijflands ſlaven biedt.
Hij ſchouwt het eiland aan, door hem ten rang verheven
Van vrijheidbrengſter voor heel de aarde; — kracht en leven
Doorgloeit het als voorheen, en aan het ſtaatsroer ziet
Hij nog zijne eigen ſchim, die koers en gang gebiedt.
De ſtuurman, werktuig ſlechts, volgt blindelings zijn wenken,
En Canning zwelgt in de eer, de hoogſte op aard' te denken,
Dat, wie hem levend ſchond, hem navolgt na zijn' dood.
Hij rukt zijn blikken los, en wendt ze op Frankrijk. Groot
En fier neemt daar het volk het boek der Wet in handen;
Drijft met het zwaard des woords een ſchaar van dwingelanden
Des Konings raadzaal uit; verjaagt het ſlangenbroed
Van Dweepzucht, Adelkrots en dollen Euvelmoed,
Die 't rijk, maar rampvol land weêr met hun gif beſmetten,
Niet door des Oproers ſtorm, maar 't tooverwoord der Wetten;
En heller blinkt de kroon op 's grijzen Konings hoofd,
Beſtraald door 't vrijheidslicht, dat de oude veete dooft.

Hij ziet het, en 't genot van 's Hemels zaligheden
Wordt in zijn borst verhoogd door 't ſtaren naar beneden.
Geheel Euroop is één, vol licht en glans en gloed,
Gelijk hij 't droomde op aard'. Slechts waar Atlantis vloed
Haar weſtergrens beſpoelt, is 't duister: donkre wolken
Van tweedragt en van twist omneevlen Spanjes volken;
Maar door dien duistren nacht blinkt ook de ſter der hoop.
Nog eens werpt hij den blik op 't vasthereend Euroop.
Wat heerlijk Godsgezigt! Een Engel zweeft er over
Met kruis en palmtwijg, 't hoofd omkranst met Edens loover,
De lichtzon op de borst. Hij is het, Rafaël,
Der Chriſtnen Genius: — des Eeuwgen magtbevel
Verkondigt hij aan de aarde, en Vorſten, volken, allen

Digitized by Google

Gehoorzamen die ſtem; en honderdduizendtallen
Van Christnen, één in doel, wat ook hun volksvlag zij,
Zij ſtroomen, zaamgeſchaard, naar Hellas woestenij,
Zoo lang een Paradijs. — Daar vliên des Islams benden;
Het erf van Konſtantijn ſchudt 't dwangjuk van de lenden;
Byzance ontſluit haar poort; de ſchandmaan ſtort ter neêr,
En de omkreits van Euroop bevat geen Turken meer!

Een duizling van genot omhult des zaalgen oogen;
Half zwijmend zinkt hij neêr, en, voor Gods troon gebogen,
Uit hij geen woord van dank; — God nam zijn offer aan,
Want meer dan Englentaal ſprak uit zijn' vreugdetraan.

28 Febr. 1828. A. BOXMAN.

EEN DING IS NOODIG.

Een ding is noodig, was de leer,
Door Jezus Christus, onzen Heer,
Verkondigd in Bethanie's oorden;
Die wenk aan 't edelst zusterpaar
Blijft eeuwig onveranderbaar,
Ja, voor geheel de Christenſchaar,
Een gouden ſpreuk in weinig woorden.

Eens trad de Heer, met vriendenzin,
Des opgewekten woning in,
Waar zijne twee discipelinnen,
Met al 't haar eigen liefdevuur,
Haar' Heer, in dit hun heilig uur,
Betoonen, hoe zij, op den duur,
Hem, als om ſtrijd, op 't teêrst beminnen.

En de een, geheel door drift beheerd,
Wil Hem, wien zij zoo hoog vereert,
Door 't mildst en ruimst onthaal bekoren;
Daar de andre, teederlijk bezield,
Het voor het best en zaligst hield,
Naast haren Heiland neêrgeknield,
De waarheid uit zijn' mond te hooren.

En als nu Martha zich beklaagt,
En, op haar zuster wijzend, vraagt:

Digitized by Google

Heer! mag zij mij ter hulpe komen?
Is 't: Vrouw! gij zorgt voor de aard' te veel:
Maria koos het beste deel;
't Vervult haar eenig en geheel,
En wordt van haar niet weggenomen.

Hoor, Christen! hoor, wat Jezus zegt:
Wie zich te zeer aan de aarde hecht,
Is dwaas; zijn zorg is overbodig;
De dienst van God, dat beter goed,
't Welk hoop, geloof en liefde voedt,
En ons ten Hemel rijpen doet,
Is, Christen, u vóór alles noodig.

Gij rijke, die daar zorgloos leeft,
En voor geen dood of toekomst beeft,
Eens moet gij rang en schatten derven.
Neem, lees het dierbaar Bijbelblad,
En zoek daar 't geen uw heil bevat,
En gaar u zoo een' rijken schat,
Ten troost in leven en in sterven.

Of zal de wereld, met haar goed,
Haar lief en leed, haar zuur en zoet,
U op uw doodbed rusten geven?
Als 't eene noodige u ontbreekt,
Waarvan de Heer tot Martha spreekt,
Wel, op dan! God om hulp gesmeekt,
En ziel en zin omhoog geheven!

Gij arme, die daar zucht en klaagt,
Als u de nijpendste armoê knaagt,
Schep moed, wat droevig lot u deze:
Is 't weinig, 't geen ge op aard' geniet,
De Heer, die in 't verborgen ziet,
Vergeet zijn' armen broeder niet,
Mits slechts uw hart tot Hem zich keere.

Gij jongling, steunt ge op jeugd en kracht,
Om, ongestoord en onbedacht,
Den teugel aan uw' lust te geven?
Waardeer, en doe uzelven vroeg
De vraag: Had ik aan de aard' genoeg,
Wanneer men mij ten grave droeg?
Of schuwt de dood het jeugdig leven?

Digitized by Google

Voor hem, wien ramp en tegenspoed
Op 's levens weg vaak treuren doet,
Is 't immer klagen overbodig;
Beproeving in ons wereldsch lot
Vormt, leidt ons tot het waar genot
Der keuze van den dienst van God,
En roept ons toe: Een ding is noodig.

Zoo zij Maria's eedle keus
Ons aller doel en zin en leus,
Ja 's Christens rust en roem en eere!
Want ziet: Dat waar en eeuwig goed,
Dat hier ons hart voor zonde hoedt
En ons ten Hemel rijpen doet,
Dat is u noodig, sprak de Heere.

Rotterdam, 1828. C. B. SCHULLER.

DE TURKSCHE REGTSOEFENING.

(Volgens *Lord* JOHN RUSSEL.)

Plonderingen te aller ure, de dood bij alle gelegenheden, bespottelijk bijgelpof, woedende dweeperij, domme hardnekkigheid, wreedheid tegen zwakken, laagheid jegens magt en rang, onwetendheid, wederspannigheid, verwaandheid, baarschheid; spoedige verheffing, door geenerlei diensthetoon of persoonlijke verdienste geregtvaardigd; plotselinge val, zonder eenige andere oorzaak, dan grilligheid of ongegronde afkeerigheid; schuitenvoerders, fruitkramers, paardenkoopers, benoemd tot Ministers, ja *Vizirs*; al de woede der baarschheid, alle de gebreken der beschaving: ziet daar de *Turken*, ziet daar *Turkije!*

„'t Is eene moeijelijke zaak, regt te spreken," zeide een *Cadi* tot een' zijner ambtgenooten, „wanneer de eene partij „rijk, de andere arm is." — „Ik voor mij," hernam deze, „vind hier geene moeijelijkheid hoegenaamd, want ik beslis „alsdan altijd eenvoudig ten voordeele van den rijke; maar wat „mij bezwaar veroorzaakt, zijn de geschillen tusschen rijken en rijken, dewijl ik alsdan niet weet, welke zijde ik „kiezen zal."

Is het burgerlijk regt uiterst gebrekkig bij de *Turken*, het

Digitized by Google

lijfstraffelijk regt is nog meer ten achtere. De magt over leven en dood, die laatste en verschrikkelijke toevlugt der zamenleving, schijnt bij hen toevertrouwd aan aller handen, in alle plaatsen, zonder verwijl, zonder genade, onbeperkt.

Ziet hier eenige voorbeelden. De groote HASSAN-*Pacha* had aan alle de Kapiteinen zijner vloot last gegeven, over de kalfatering hunner schepen persoonlijk toezigt te houden. Hij vond een' derzelven afwezig, als hebbende zich huiswaarts begeven, op slechts eenige honderd schreden van het te herstellen vaartuig. Terstond liet zich de Pacha een musket ter hand stellen, en, toen de schuldige zijne bevelen kwam vragen, schoot hij hem, zonder een woord te spreken, overhoop.

Het hoofd der Policie te *Konstantinopel* en in de overige groote steden doet zijne ronde dag en nacht, en legt op staanden voet de vonnisen ten uitvoer, welke hij velt. Wanneer een bakker brood onder het gewigt verkoopt, wordt hij terstond voor zijne deur opgehangen; wanneer iemand te midden van eene oproerige zamenscholing wordt gevat, onthoofdt men hem oogenblikkelijk. Men bekreunt er zich niet aan, of de knecht in stede van den bakker gehangen, of de voorbijganger in stede van den oproermaker onthoofd worde; genoeg, zoo slechts de schuldigen sidderen, al is het ook ten koste van het leven des onschuldigen, — zoo slechts de misdaad wordt gestraft, al ontsnapt ook de misdadiger.

Grilligheid en willekeur zitten voor bij strafoefeningen van den tweeden rang. Indien de Regter het misdrijf niet doodschuldig oordeelt, doet hij den overtreder de *bastonnade* (stokslagen) ondergaan, en zet zich bedaardelijk neder, onder het rooken van zijne pijp, tot dat de straf hem voldoende schijnt; wanneer zijn mond zich eindelijk verwaardigt, het troostwoord: „Genoeg!" uit te spreken.

Dikwijls ook heeft de gestrengheid en spoed der *Turksche* regtspleging ten doel, de ziel des vreemdelings te vervullen met een schrikwekkend ontzag. Een *Russisch* Afgezant beklaagde zich bij den *Vizier* over eene beleediging, personen, zijner bescherminge aanbevolen, aangedaan. De *Vizier* maakte met de hand eene horizontale beweging; zijne dienaars vertrokken, en vóór het eindigen des mondgespreks rolden zeven menschenhoofden voor de voeten des Gezants! — Bij eene andere gelegenheid leerde een *Engelsch* Ambassadeur desgelijks het noodlottig vermogen kennen van het horizontale ge-

Digitized by Google

bine. Na een eenigzins broedsprakig onderhoud, zag hij, bij het heengaan, verscheidene pas geplante koppen op het trellewerk van het paleis.

De *Christenen* staan bestendig bloot voor duizenderlei kwellingen. Dikwijls maakt zich een *Muzelman* meester van hunne huis of van hunnen eigendom, zonder dat hun hope overblijft, om eenige schavergoeding te erlangen. Wanneer een *Turk* eenen *Christen* doodt, al is het in eene bloote opwelling van kwaadaardigheid, wordt de wet, die den schuldige veroordeelt, niet ten uitvoer gebragt, en hij is zijner straffeloosheid zeker; terwijl, daarentegen, de geringste beleediging, door een' *Christen* eenen *Muzelman* aangedaan, op de gestrengste wijze wordt gestraft.

De ledematen en zelfs het leven der *Grieken* staan ter genade van hunne dwingelanden: bij den minsten aanval van geprikkelde driftvervoering worden zij vermiakt en gedood met minderen omslag, dan een *Engelsch* Regter bezigt in het opleggen van de ligtste straf.

Dusdanig zijn de mishandelingen, die, langen tijd verduurd, een veeljarig wraakgevoel hebben opgehoopt, en geschreven zijn in het gedenkboek van een ten laatste tot vertwijfeling gebragt volk, om eindelijk te worden vereffend met eene gestrengheid, welke het evenwigt moet herstellen!

ENGELSCHE ZENDELINGSCHAP.

Volgens de uit DUPERREY's nieuwste Reis rondom de Wereld alreeds bekend gewordene narigten, is *Otaheite* geheel tot het Christendom bekeerd; maar de *Engelsche* Zendelingen hebben zich geenszins bepaald tot het uitroeijen van de booze geneigdheden der Eilanderen, als b. v. die tot dronkenschap, dieverij, onmagt enz., maar hun ook de onschuldigste vermaken, als het dansen en de muzijk, gestrengelijk verboden, en schijnen aldaar eene Priesterheerschappij te willen vestigen. Ook de *Engelsche* Zendelingen onder de *Hottentotten* en *Kaffers* gaan, naar het schijnt, van dezelfde somtijds grondstellingen uit, en trachten dezen arme, buitendien genoeg verdrukte, menschen het weinige opgeruimdheid, dat hun nog rest, geheel te ontnemen. Dat is niet de geest des Christendoms, en op dusdanige wijze zal, op den duur, bij de Heidenen geene groote gehechtheid aan de leer des

Digitized by Google

Verloſers worden verwekt. Mogten de Zendelingen dit toch ter harte nemen!

Op de *Sandwich*-eilanden verdelgen zij thans, met bewilliging der inwoners zelve, de overblijfſels des Heidendoms, gelijk voormaals de H. BONIFACIUS die onzer voorvaderen. Zoo nam Kapitein BYRON, voorleden jaar, uit een *Morai* eenige Afgodsbeelden weg, waarin de Priester zelf hem behulpzaam was. Diens vader had dezelfde waardigheid bekleed, toen COOK daar landde; en hij verhaalde den *Engelſchen* eene Anekdote, welke bewijst, hoe niet zelden de helderſte, verſtandigſte zin met de ondoelmatigſte plegtigheden zich paren laat. „Op zekeren morgen," dus ſprak hij, „had mijn vader aan den grooten Geest hier het gewone offer, uit visch beſtaande, gebragt. Vergeefs had ik aan den oever getracht iets te vangen, en, door den honger gedreven, kreeg ik trek in het *Godenmaal*. Eerst hield ik de hand voor de oogen van het beeld, en het zag niet; ik ſtak het den vinger in den mond, en het beet niet; en nu hing ik mijne mat over hetzelve, en at. Mijn vader beſtrafte mij deswege zeer ernſtig. Vader, zeide ik, ik ſprak tot hem, en hij antwoordde niet; ik ſtak hem mijnen vinger in den mond, en hij voelde niet; hij heeft oogen, en zag toch niet: daarom lachte ik, en at. — Gij hebt evenwel zeer ſlecht gedaan, riep mijn vader uit; dit *hout* ziet en hoort niet, maar de *Geest* daar boven aanſchouwt alle onze daden."[2]

POMPEJI.

Bij de jongſte opdelvingen van *Pompeji* (1826) vond men, in eenen winkel, vlak voor het *Tepidarium* van de baden voor het mannelijk geſlacht, welker ingang, gelijk die van alle de overige, op de ſtraat uitkomt, twee elkander naauw omvattende menſchengeraamten, in wier ledematen men perſonen van verſchillende ſekſe onderſcheidde; terwijl uit het volledig en zuiver gebit was af te nemen, dat beiden jonge lieden waren geweest. Dit rampzalig *Pompejisch* paar, dat in dien winkel vlugtte, ſtierf als het ſlagtoffer der ontzettende uitbarſting van den *Veſuvius* ten jare 79, het zij door den aschregen verſtikt, het zij onder de puinhoopen van het inſtortende huis begraven. Het gezigt dezer beide, elkander vast omklemmende geraamten getuigde ſprekend en roerend aan allen, die bij de opdelving tegenwoordig waren, dat de

Digitized by Google

vreesselijke gebeurtenis, welke hen in den bloei des levens deed omkomen, niet vermogend was geweest, eene liefde te dooven, sterker dan de dood!

DE CLAQUEURS TE PARIJS.

Deze bende bezoldigde toejuichers en uitfluiters heeft haren zetel gevestigd in den bak der *Parijsche* schouwburgen, en derzelver luidruchtige goed- en doordringende afkeuring, welke niemand meer misleidt en iedereen afkeurt, wordt intusschen algemeen gebezigd. Voorheen twistte, ja vocht zij onder elkander, in een bekend kofijhuis, ter ondersteuning of onderdrukking van eenen Auteur, Acteur, Actrice, enz. of eenig stuk. Welhaast nam zij een ander stelsel te baat, en besliste met dobbelsteenen den val of den opgang van hetzelve. Men herinnert zich, dat aan een' worp van zes DORAT den opgang van zijn' *Regulus* verschuldigd was. Het is eene *organisatie* van beweegbare krachten, welker gehuurde toejuichingen voor vele Tooneelschrijvers en Tooneelspelers, enz. even noodwendig zijn, als de kroon in het midden der zaal voor het Publiek! Een *chef* dezer bende (want zij heeft hare eigene, volkomene inrigting) beroemde zich, onbeschaamd, dat hij de geschenken voor zichzelven tarifswijze had bepaald; als b. v. voor het op de been helpen van een Treurspel, door kenners uitgefloten, eene zilveren soepterrine; voor een tot drie malen herhaald salvo van toejuiching van een' Zanger, die valsch zingt, eene pendule van albast, enz. enz. Dit is geene vinding, maar berust op eene daadzaak. Alleen jonge en mooije *débutanten* van het vrouwelijk geslacht weten zich somwijlen staande te houden, zonder tot deze vuige bende hare toevlugt te nemen. Eenigen dier zoogenaamde *chefs* hebben, door dit ellendig guichelspel, een aanzienlijk vermogen verworven. — Zoo zijn de *Fransche!*

DE OORDEELKUNDIG BIJGEBRAGTE SCHRIFTUURPLAATS.

(*Eene ware Anekdote.*)

Een Candidaat voor den gewijden dienst, waardig kweekeling van eene onzer Hoogescholen, en thans reeds geacht Leeraar, predikte, in 1825, in zekere dorpgemeente, en had

Digitized by Google

zijne leerrede voor zich liggen. In die gemeente waren eenige leden, die eene soort van oefening onder elkander hielden. Van dat gezelschap ontving de Candidaat, kort daarna, eenen brief, waarin men zijn leedwezen betuigde, dat een man, die zulke goede gronden gelegd had, van de leer des Evangelies afweek. Voor dit gevoelen gaf men dezen grond, dat er wel geschreven stond: *Gaat henen en leert alle volkeren*, maar niet: *leest voor alle volken.*

HET VERBOND MET GOD.

XII.

Geen Koning en geen Keizer wil, op dit wereldrond,
De regterhand ons reiken, tot een gewenscht Verbond.
Wel naderden hun legers den Prath, op hoog bevel;
Wel kruisten hunne vloten door onzen Archipel;
Wel zagen zij de golven als gloeijen van ons bloed;
Wel hoorden ze onzen noodkreet, aanschouwden ze onzen moed:
Maar, kouder dan het water, dat hunne bodems draagt;
Maar, harder dan de rotsklip, die de ijzren kiel doorknaagt,
Zijn zij voorbijgesteven, toen Chios' gruwelbrand
De woeste zeegedrogten opschrikte in 't diepste zand,
Waar zij het maal verteerden, het bloedig Paaschmaal, ach!
Van 't malsche vleesch des zuiglings; zij schoten voor den dag
Uit hel verlichte baren, en om hen, ginds en weer,
Daar dreven versche lijken; die lokten hen niet meer! —
Zij zijn voorbijgesteven. Dat zag de Heer van 't stof.
Toen zond Hij zijnen bliksem van uit het Hemelhof.
Wien dreigt de hand der wrake? Wien treft zij, zoo geducht?
De trotsche vloot des moorders vliegt op, met een gerucht,
Dat, donderend, de bergen weergalmen in het rond,
De zee, met schokkend bruisen, aan de aard' haar' schrik verkondt.
Een Heir van vlammend sulfer smakt Grieken's dwingeland
Van zijne donzen peluw ter neder aan het strand, —
Dat strand, dat niet kon zwelgen al 't bloed, dat hij vergoot,
En, in zijn laatste stuipen, geen drooge plek hem bood! —
Zoo steven dan vrij henen, en looft, met ons, den Heer,
En wat uwe oogen zagen, vermeldt dat heinde en veer,
En zegt aan uwe Meesters, ja zegt aan 't wereldrond:
God heeft met Hellas' zonen gesloten een Verbond,
Het rein Verbond der liefde, voor leven en voor dood,
Vergeefs door Hel en wereld bestoekt met goud en lood;
En *dat* Verbond, slechts *heilig*, waar m' ooit dien naam aan gaf,
Zal met ons, zegepralend, verrijzen uit het graf.

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. IJNTEMA.

Digitized by Google

MENGELWERK.

DE OORZAKEN VAN DEN HAAT EN DE VERVOLGING, JEZUS CHRISTUS VAN DE JODEN WEDERVAREN.

JOAN. XV: 25. *Zij hebben mij, zonder oorzaak, gehaat.*

Wij hebben voorheen beweerd, en, zoo wij meenen, voldoende bewezen (*), dat, wie hij zijn moge, die onderneemt, om eene verblinde en zedelooze natie te verlichten en te verbeteren, een ongunstig levenslot niet ontgaan kan, en dat dit dus in JEZUS CHRISTUS niets vreemds noch onnatuurlijks geweest is. Ondertusschen was er toch, ten *zijnen* aanzien, veel, hetwelk den oppervlakkigen beschouwer mogt doen verwachten, dat hij eene uitzondering op den algemeenen regel maken zou. — Immers, waren het de *Joden* niet, aan welken hij predikte? Hadden dezen de voorzeggingen hunner Profeten, wegens den MESSIAS, niet? Geloofden zij niet vastelijk, dat die voorzeggingen hare vervulling zouden erlangen? Was hunne verwachting, in JEZUS tijd, niet algemeen, dat die MESSIAS eerlang verschijnen zou, en verlangden zij niet vurig, dat hij zich spoedig openbaren mogt? — Wijders: trad JEZUS niet onder hen op met die gewisse kenteekenen, waaraan men hem, volgens de oude Godspraken, als MESSIAS, onderscheiden moest? Verkondigde hij onder hen niet, drie jaren lang, die Goddelijke leer, en deed hij niet, zonder tal, die weldadige wonderwerken, welke de Profeten den MESSIAS hadden toegeschreven? — Eindelijk: geloofden niet duizenden, die zijne leer bewonderden en zich over zijne werken verbaasden, dat hij het waarlijk was, *die komen zou?* Waren niet duizenden aan hem verpligt voor de genezing van hunne ligchamelijke ziekten en gebreken?

(*) In het *Mengelwerk* van No. IV, VI en XIV dezer *Letteroefeningen* voor 1827.

Digitized by Google

Verklaarden zich deze allen niet vóór hem, en juichten zij hem niet openlijk toe: *Hoſanna! gezegend is hij, die komt in den naam des Heeren?* — Vanwaar kwam het dan, dat eene magtige partij onder de natie, voornamelijk van *Sadduceën* en *Farizeeuwen*, zich, van den beginne af aan, van hem zoo afkeerig toonde, hem allengs begon te haten, ſtraks te vervolgen, en het eindelijk zoo verre bragt, dat hij, op de geweldigſte wijze, het leven liet? — Ons lust, dit thans te onderzoeken, en er de redenen van in het licht te ſtellen; opdat de waarheid blijke van het zeggen, hetwelk hij weleer uit DAVID's *Pſalmen* overnam, en op zichzelven toepaste: *Zij hebben mij, zonder oorzaak, gehaat;* dat is, (gelijk de Dichter zelf het verklaarde) *zij zijn mij, om valſche*, of *onregtvaardige, oorzaak, vijandig geweest* (*). — De redenen nu, waarom JEZUS door velen gehaat en vervolgd is geworden, waren menigerlei, en wij zullen ze, ordeshalve, onder eenige hoofddeelen brengen, en de eene na de andere in overweging nemen.

(I.) De *eerſte* en zeker *algemeenſte* aanleiding tot *vooringenomenheid*, en vervolgens tot *afkeer* en *haat* tegen den Heiland, was gewis oorſpronkelijk uit zijne *geringe uitwendige omſtandigheden*. — Een grootsch denkbeeld had men zich van den toekomſtigen MESSIAS gemaakt. Als afſtammeling van DAVID, zou hij (dacht men) zich in uitſtekenden luister vertoonen, en tijdelijk Verlosſer van alle hunne vijanden en onderdrukkers zijn. Geen geweldenaar zou tegen hem beſtaan. Elk, die zich tegen hem verzetten wilde, zou verplet worden. Hij zou zich niet alleen van het rijk van ISRAËL meester maken, zich op deszelfs troon zetten, en op denzelven van meer heerlijkheid, dan SALOMO weleer, omgeven zijn; maar hij zou alle andere troonen omverwerpen, en alleenheerſcher der ganſche aarde worden. Onder ISRAËL zou hij wonen: dat volk alleen zou hij vrij en hoogst gelukkig maken; de overigen zouden afhankelijk en onderworpen

(*) Zie *Pſ.* XXXV: 19. LXIX: 5, en gedenk, dat de bundel der *Pſalmen* in de WET, of het WETBOEK, der *Joden* begrepen was.

Digitized by Google

zijn, en zijns Koningrijks zou geen einde wezen. — Welke verwachtingen! Welk een *contrast* met hetgeen men in JEZUS zag, en zich van hem moest voorstellen! — Afstammeling van DAVID, ja, dat was hij; maar dit was onbekend; bekend daarentegen, dat hij in lagen stand was geboren en opgevoed, en tot op den aanvang zijner prediking geleefd had. Zelfs daarna had hij uitwendig *gedaante noch heerlijkheid*, en *bezat niets, waarop hij het hoofd kon nederleggen.* In gering gewaad wandelde hij om, omstuwd van menschen, even onaanzienlijk als hij zelf. Dat hij ooit zou kunnen worden of teweegbrengen, wat men van den MESSIAS verwachtte, had geen schijn van mogelijkheid, en hij zelf scheen daarnaar niet te willen trachten, dewijl hij onderworpenheid aan den *Keizer* leerde, wiens overheerschíng men haatte en vervloekte. — Kan het nu verwondering baren, dat men, zoo bevooroordeeld als men was, in weerwil van hetgeen men, voor het overige, in hem goeds en groots aanschouwde, echter in hem den MESSIAS niet herkennen kon? — Het is waar, hij gaf er zich ook niet aanstonds openlijk voor uit; maar dat hij er voor gehouden wilde worden, was toch blijkbaar genoeg: en daaraan ergerde men zich. Zulk een' MESSIAS kon men niet aannemen. Hij kon het onmogelijk zijn. Zoo hij, in weerwil van zijnen vromen schijn, geen *bedrieger* was, dan was hij een *dweeper*, die geen gehoor verdiende, en, omdat hij het dom gemeen verleidde en in beweging bragt, moest men maatregelen tegen hem nemen, en een einde aan zijne prediking maken.

Het is duidelijk, dat zulk een oordeel eeniglijk zijnen grond had in het algemeen aangenomen gevoelen, wegens *den* MESSIAS *uiterlijk aanzien en tijdelijke heerschappij*. En waarop steunde dit? — Het was ontleend uit *sommige* der oude Godspraken, welke zich, wegens den beloofden Goddelijken heilgezant en zijn toekomstig rijk, met alle de stoutheid en verhevenheid, aan de Oosterssche orakelspraak eigen, en van aardsche grootheid ontleend, hadden uitgedrukt. Maar er waren, wegens hem, *niet*

Digitized by Google

mindere andere en duidelijke voorzeggingen, welke hem aankondigden, als *een man, zonder uiterlijk aanzien*, die *veracht* en *vervolgd*, en zelfs, als een booswicht, *van de aarde uitgeroeid* zou worden. Waarom nu deze laatste aankondigingen volstrekt voorbijgezien, er geenerlei toepassing op JEZUS van gemaakt, en zich eenigljk aan de anderen, wier zin en bedoeling zoo *twijfelachtig* waren, gehecht? Wat was dit anders, dan een gevolg van de *zinnelijkheid* der natie, die enkel hangen bleef aan hetgeen zij meest verlangde, en den Heiland verwierp, omdat hij aan hunne *eenzijdige* verwachtingen niet beantwoordde?

Vraagt gij, of het denkbeeld van eenen, van alle uiterlijk aanzien beroofden en lijdenden, MESSIAS niet, in zichzelf, aanstootelijk was voor de rede? — Wij antwoorden *neen*, en hebben het tegendeel voorheen bewezen (*). Uiterlijk aanzien is, bij GOD, niets. Alleen *zedelijke* volkomenheid, *inwendige* reinheid van hart, en *nederige* deugd en godsvrucht zijn, bij Hem, van *wezenlijke* waarde. Men moet het echter erkennen; indien het *in zichzelf onverschillig* ware, zou men mogen verwachten, dat de HOOGSTE WIJSHEID, om aan de zwakheid en de vooroordeelen der menschen te gemoet te komen, Hare gezanten liever met uiterlijke eere en aanzien zou bekleeden, dan hen in den stand van geringheid en behoefte plaatsen. Maar was dit, ten aanzien van JEZUS CHRISTUS, waarlijk *onverschillig?* Ondersteld, hij was met luister in de wereld verschenen, wat zou daarvan het gevolg geweest zijn? Hij zou dan welligt een *tijdelijk* Koningrijk hebben kunnen vestigen. Maar de *verlichting* en *verbetering* des menschdoms waren de *hoofdbedoelingen* zijner zendinge, en wat zou daarvan geworden zijn? — Verbeeldt u hem ten troon van ISRAËL verheven, en met de achtbaarheid der Majesteit omhangen: maar (behalve dat het daartoe niet zou hebben kunnen komen, dan langs den weg van krijg en beroerte, welke gewis nooit de weg is tot bevordering van

(*) *Letteroeff.* als boven, No. IV. *Mengelw.* bl. 153, 154.

Digitized by Google

der menſchen *verſtandelijke* en *zedelijke beſchaving*) zegt mij, hoe hij dan vooral toegankelijk geweest zou zijn voor dat *nederig* deel des menschdoms, hetwelk, in alle eeuwen, het *beste* was, en, gelijk het altoos de oplettendheid en zorgen des HEMELSCHEN VADERS meest verdiende, zoo ook het meeste voordeel met zijne leſſen en vermaningen doen kon? Zegt mij, hoe hij dan, met eigene ſtem, de leer der hoogſte wijsheid en reinheid zal verkondigen, en, als GODDELIJK LEERAAR, den post, hem, vóór allen anderen, aanbevolen, vervullen zal? Zegt mij eindelijk, en vooral, hoe hij, zonder in den ſtand van nederigheid en geringheid geplaatst te zijn, aan menſchen van allen ſtaat en rang, het volmaakte *voorbeeld* zal geven van *vlekkeloos* en *weldadig* gedrag en wandel, in de moeijelijkſte omſtandigheden des levens? — Dit ware onmogelijk geweest, zoo hij in den hoogſten ſtand der aardſche grootheid verkeerd had. En is dan de met den glans der ſchitterendſte deugd en godsvrucht, de met den luister des Hemels zelven omringde JEZUS, de Leeraar der Goddelijke wijsheid, wiens werken toonden, dat ook de Goddelijke kracht in hem was, — is hij dan, zonder dat uiterlijk aanzien te behoeven, hetwelk, in het oog des Allerhoogſten, geene waarde heeft, geen voorwerp, waardig, om voor een Goddelijk zendeling erkend te worden? — Kan men zijne verwerping, op grond zijner ontbering van dat *in zichzelf nietig* aanzien, regtvaardigen, daar zich, voor het overige, alle mogelijke kenmerken eens Goddelijken gezants in hem vereenigen? Indien neen, zoo hadden dan de *Joden*, in dit opzigt, geene *regtvaardige* reden, om hem hunnen afkeer en hunne verachting te laten blijken.

(II.) Zij hadden die, *ten anderen*, even min, voor zoo ver die bij hen ontſtonden uit den *afkeer*, dien de Goddelijke Leeraar zelf ſteeds toonde van de *diep verdorvene* en *ſchijnheilige* Overſten en Leiders der natie, de *Sadduceën* en *Farizeeuwen*, die, vóór en boven alle anderen, tegen hem gekant waren. — Dat een man, zonder eenig uitwendig aanzien, zoo als JEZUS, aan deze

Digitized by Google

trotschaards en *eergierigen*, die met verachting op hem nederzagen, die zich allezins *onberispelijk* poogden te doen voorkomen, en aan allen openbaar ontzag en eerbied inboezemden, wederkeerig niet alleen geene de minste achting bewees, maar hen integendeel, bij alle gelegenheden, als *huichelaars* ten toon stelde, dit was hun even onverdragelijk, als het wederom streed met alles, wat zij van den *aardschen* MESSIAS hunner verbeelding verwacht hadden. Het is ontwijfelbaar, dat zij waanden, in het Koningrijk van dezen Vorst, de *eersten*, — zijne *vrienden*, zijne *vertrouwden*, zijne *raadslieden* en *begunstigden* te moeten zijn, — zij, die de *eersten* in het gemeenebest, en *op den stoel van* MOZES *gezeten waren*, — die, gelijk zij voorgaven, de voorvaderlijke zeden en instellingen en den Godsdienst handhaafden.

JEZUS trad in de moeijelijke loopbaan zijner openbare bediening, zonder dat zij 't wisten, deed niet den minsten stap, om hen te naderen, en liet allerwegen blijken, dat hij de valschheid hunner harten doorgrondde, en hunne slechtheid verfoeide. Waar de gelegenheid zich slechts aanbood, bediende hij er zich van, om hunne *schijndeugd*, hunne *verwaandheid* en hunne *onkunde* te gispen. Waar hij met hen in moeite kwam, zeide hij hun, in 't aangezigt, dat zij *geveinsden* waren, die GOD *genaakten met den mond, en eerden met de lippen, terwijl hun hart verre van Hem was;* dat zij *van buiten regtvaardig schenen, maar van binnen vol* waren *van ongeregtigheid en boosheid;* dat zij *blinde leidslieden* waren *van blinden, die, daar zij zelve niet ingingen in* GODS *Koningrijk, ook anderen den ingang in hetzelve verhinderden.* Hij verweet hun, dat zij GODS *geboden krachteloos maakten door hunne inzettingen;* dat zij *aan anderen lasten oplegden, zwaar om te dragen,* maar die zij *zelve met den vinger niet aanroerden;* dat zij zich bij *kleinigheden* ophielden, maar *het zwaarst der wet, de regtvaardigheid, de barmhartigheid en de goede trouw, nalieten;* dat zij *zee en land omreisden, om eenen Jodengenoot* (eenen bekeerling tot hunnen Godsdienst) *te*

Digitized by Google

maken; maar hem, als hij het geworden was, tot een kind der helle maakten, tweemalen meer, dan zij zelve waren (*). — Doch waartoe zouden wij meerdere verwijten en beſtraffingen, die zij van den Heiland hooren moesten, opeenſtapelen? Zij zijn overvloedig bekend, en men beſeft levendig, hoe zij dit *hoogmoedig* en *ſchijnheilig* geſpuis verbitteren moesten, daar, door dezelven, hunne achting en invloed gekrenkt werd bij het volk, hetwelk, tot hunne ſpijt, een gunſtig oor aan JEZUS leende.

Men bedenke hierbij, hoe het hunne verontwaardiging moest doen groeijen, dat de Heiland verklaarde, dat *niemand in het Hemelsch Koningrijk zou ingaan, die niet regtvaardiger*, of deugdzamer en braver, *was, dan zij* (†), en dat *hoeren en tollenaars*, die, hoe verachtelijk en flecht zij mogten zijn, toch nog hoop op verbetering gaven, en, in den grond, minder affchuwelijk waren, dan zij, hun in hetzelve *vóór* zouden *gaan* (‡).

Eindelijk herinnere men zich hunne gedurige teleurſtelling en beſchaming, zoo dikwijls als zij het beproefden, om hem, door hunne listige vragen, te verſtrikken en in moeite te wikkelen. Hunne boosaardige bedoelingen daarmede waren, hem in verlegenheid te brengen, van de gunst des volks te berooven, of gelegenheid te vinden, om hem als *gevaarlijk*, en een *ſtoker van oproer*, uit te krijten, en, op dien grond, zijn bederf te berokkenen. Maar altijd gaan zij, door zijne antwoorden verſtomd, met beſchaamdheid heen, en loopt hun toeleg, tot vermindering van hun eigen gezag en invloed bij het volk, af. Hoe moest dit hunne kwaadaardigheid vermeerderen, aan hunnen haat voedſel verſchaffen!

Maar was JEZUS nu, in dit opzigt, geheel *onberispelijk?* Het heeft niet aan zulken ontbroken, die dit ontkend hebben. Doch men hoore zijne regtvaardiging. — Wie waren toch deze menſchen? Stonden zij met de daad niet aan alle die hatelijke ondeugden ſchuldig, waarover de Heiland hen beſtrafte? Waren zij die *trotsch-*

(*) Zie MATTH. XV en XXIII.
(†) MATTH. V: 20. (‡) MATTH. XXI: 31.

Digitized by Google

aards, die *onkundigen*, die *waanwijzen*, die *onbarmhartigen*, die *onregtvaardigen*, met één woord, die *schaamtelooze* en *kwaadaardige schijnheiligen* niet, welke de verbreiding van het rijk van waarheid en deugd — het rijk van God — moedwillig tegenstonden? Verdienden zij, als zoodanig, de billijkste verontwaardiging van den gestrengsten Leeraar van reinheid en geregtigheid niet? *Kon*, of *mogt*, JEZUS, als waarachtig *Godsgezant*, HEN sparen, die zich niet ontzagen hem te schelden voor *een vraat en wijnzuiper*, *een Samaritaan*, *die den Duivel had*, en die, in zijne *bovennatuurlijke verrigtingen*, *door den Oversten der Duivelen* geholpen werd (*)? Poogden zij hierdoor niet, HEM alle geloof en allen invloed te benemen bij hen, wier verlichting en verbetering het hoofddoel zijner zending was? Moest hij niet nutteloos arbeiden, zoo lang zij *hun* gezag en *hunnen* invloed behielden? En was hij daarom niet *verpligt*, niet *genoodzaakt*, om die, naar zijn uiterst vermogen, te ondermijnen, te verzwakken, te vernietigen? Was zijne taal *scherp* tegen hen, zij was naar den aard der zaken afgemeten, en gepast naar hunne verdiensten. — Hoe lange zal men van den *onschuldig gelasterden* vorderen, dat hij huichelende booswichten, die echte *kinderen der helle* toonen te zijn, en hem *schelden* en *vloeken*, niet op den toon van *gevoel*, van *ernst* en van *verontwaardiging* zal tegenspreken?

Maar, zoo doende, (heeft men gezegd) maakte hij de banden der maatschappij los, door die van 's volks eerbied en achting voor zijne aanzienlijken en leeraren te verbreken, het gezag van dezen te verzwakken, en alzoo de, voor de rust der zamenleving noodzakelijke, onderwerping te krenken. — Ziet hier de volstrekte *nietigheid* dezer kwaadaardige tegenwerping! — Behalve dat zij, door de uitkomst, volkomen is tegengesproken, het opperbewind van zaken was in handen van den Stedehouder des *Romeinschen Keizers*, aan wien JEZUS uit-

(*) MATTH. XI: 19. JOAN. VIII: 48. MATTH. XII: 24. LUC. XI: 15.

Digitized by Google

drukkelijk leerde te gehoorzamen. Het *burgerlijk* beſtuur was, onder hem, in de eerſte plaats, aan *Sadduceeuwen* aanbevolen. De *Farizeën* kwamen niet, dan in een' lageren rang, in aanmerking: en de *Sadduceën* waren eindeloos minder, dan de *Farizeeuwen*, de voorwerpen van JEZUS beſtraffing. Daarenboven: leerde hij niet, zelfs ten aanzien van deze ſchijnheiligen: *Hetgeen zij u zeggen, dat gij houden zult, houdt dat, en doet het; maar doet niet naar hunne werken* (*)? Vorderde hij niet de betrachting van reine en algemeene deugd en godsvrucht van alle menſchen? *Vervulde* hij niet zelf *alle geregtigheid* (†), en voegde hij zich niet naar alle burgerlijke en godsdienſtige inſtellingen, om, door zijn voorbeeld, geen aanſtoot te geven? Met welk gevaar kon dan, van zijnen kant, de rust der zamenleving gedreigd worden, omdat hij de ſchijndeugd ontmaskerde en de kwaadaardigheid gispte? Is er ooit eenige onrust *door* of *vóór* hem ontſtaan? Is niet alle oproerige beweging *tegen* hem door zijne ſnoode vijanden verwekt geworden? — Voorwaar, nooit kon men hem onregtvaardiger, dan in dit opzigt, beſchuldigen en lasteren, — nooit de *oorzaak van haat tegen hem* minder verdedigen!

(III.) Onder ons *derde* hoofddeel zullen wij alles brengen, wat verder, als *oorzaak van dien haat*, beſchouwd kan worden, uit aanmerking van de ſtrijdigheid van 's Heilands leer met der *Joden vooroordeelen*, *geveinsdheid* en *verdorvenheid*. — Laat ons eerst van hunne *vanbegrippen*, daarna van hunne *ondeugden* ſpreken.

Wat de *eerſten* betreft: wij willen ſlechts van *drie* voornamen gewagen, namelijk van die omtrent de *volkomenheid van* MOZES *wet*, — de *duurzaamheid der bijzondere Godsregering over* ISRAËL, en — de *verpligting tot het onderhouden der Mozaïſche plegtigheden*.

Op den voorgrond ſta hier weder, hetgeen wij almede, in eene vroegere Verhandeling, hebben aangemerkt, dat de *Openbaring van* MOZES geene andere, dan *betrekkelijke volmaaktheid* had; dat is, dat zij naar de

(*) MATTH. XXIII: 3. (†) MATTH. III: 15.

Digitized by Google

vatbaarheid en behoeften der genen, aan welken zij wel, eer gegeven werd, berekend, en slechts voorbereidend tot eene *volkomenere* was. — Zij bedoelde oorspronkelijk de bewaring en verbreiding der erkentenis van het *bestaan* en de *oppermagt* van slechts *één' éénigen God*, welke overal elders, dan bij de *Israëlieten*, genoegzaam verloren was. Hiertoe was de *afzondering* van dezen van de rest der wereld noodig, opdat zij niet mede door de afgoderij mogten worden weggesleept. — Zij vorderde *zinnelijke* instellingen voor een *zinnelijk* volk, hetgeen zich tot de *vereering van den Vader der geesten, in geest en waarheid*, niet verheffen kon. Vanhier hare *plegtigheden*. — Zij eischte een *bijzonder bestuur en toezigt* der Godheid over dit volk, opdat het, onder hare leiding en onderwijs, allengs tot hoogere begrippen gebragt mogt worden, en zijne godsdienstige kundigheden aan anderen mogt mededeelen, tot dat, in dagen van algemeener verlichting, eene volmaaktere, en voor *alle* menschen geschikte, Openbaring verkondigd zou kunnen worden. — Het sprak dus van zelf, dat ééns de *Mozaïsche* inrigting veranderd moest worden, en dat Gods *plegtige* vereering zoo wel, als zijn *bijzonder* toezigt over ISRAËL, moest ophouden.

Niets begreep hiervan het diep onkundig, het op JEHOVA's bijzondere gunst hoovaardig, en de rest van het menschdom verachtend, *Joodsche* volk van JEZUS dagen; niets kwam hiervan in de gedachten van deszelfs even onkundige Grooten en zoogenoemde *Wetgeleerden* op. De *Wet* was, naar hun oordeel, volstrekt *volmaakt*, *onveranderlijk*, en tot eene *eeuwige duurzaamheid* bestemd. Gods *bijzonder* Koningrijk over ISRAËL zou allen tijd verduren. Wel zouden, onder den MESSIAS, alle geslachten der aarde daaraan *onderworpen* worden; doch nooit zouden anderen, dan alleen de nakomelingen van Vader ABRAHAM, daarvan *eigenlijke leden* zijn; en de *plegtige* dienst, waarmede zij God als hunnen *Koning* vereerden, en waarvan zij veel meer werks maakten, dan van de *zedelijke* wet, moest nimmer, in eenig

Digitized by Google

wezenlijk punt, *veranderd*, veel min *afgeschaft* worden. — In gevolge van dit alles, was hunne vaste verwachting, dat de MESSIAS, die komen moest, om Gods plaats te bekleeden, het vervallen rijk van ISRAËL herstellen, het, voor altoos, onwankelbaar bevestigen en bestendig maken, en aan de *Wet* en den *Godsdienst* eene onverwrikbare vastheid, en, voor eeuwig, kracht en klem geven zou.

Hoe verre nu was de Heiland van dit alles verwijderd! Hoe vreemd waren zijn gedrag en handelingen van de voldoening aan zulke verwachtingen! Hoe natuurlijk moest hij dus daardoor een voorwerp van afkeer en haat van duizenden dezer bevooroordeelden zijn!

Het kon hem niet baten, dat hij hun verklaarde, *de Wet* niet te willen *ontbinden*, maar *vervullen*, dat is *volmaken* (*). Zij hielden ze voor *volmaakt*. Zijne verklaring hield (begrepen zij) in, dat hij ze *veranderen* wilde; en dit was, in hunne oogen, *heiligschennis*, en niet te dulden. Te durven zeggen, gelijk *hij* deed, dat MOZES hun, *van wege de hardigheid hunner harten*, dat is om hunne zinnelijkheid en dierlijkheid, om hunne vooroordeelen en kwade hebbelijkheden, om hunne onkunde, onvatbaarheid en ongeschiktheid, om, *in zijnen tijd*, volmaakter wet te ontvangen, *eenige dingen* had *toegelaten*, welke *in zichzelf onwelvoegelijk* waren (†), — dit was den *grooten Wetgever der natie* berispen, en wijzer zijn, dan GOD *zelf*, uit wiens naam hij had gesproken. Te durven zeggen: *Gij hebt gehoord, dat van de Ouden gezegd is: maar* IK *zeg u* (†), — dit was zich boven alle wetverklaarders verheffen, en zichzelven alleen alle gezag aanmatigen. Te durven dreigen, dat *Gods Koningrijk van hen genomen, en aan anderen gegeven zou worden* (§), — dit was liegen tegen Gods uitdrukkelijke beloften, die hen van deszelfs altoosdurende gevestigdheid onder hen verzekerden. Eindelijk, de rust van den *Sabbath* te schenden, door, op denzelven, *won-*

(*) MATTH. V: 17. (†) MATTH. XIX: 8.
(†) MATTH. V. (§) MATTH. XXI: 43.

Digitized by Google

dergelijke genezingen te doen, en zijnen discipelen toe te laten, om daarop *aren* te *plukken* en te *eten* (*), — dit was onmiddellijk de wet overtreden, en de plegtige inſtellingen verachten; en dit waren al te zamen bewijzen, dat JEZUS niet de MESSIAS, maar een *bedrieger* was, die den dood verdiende.

Over de meesten dezer beſchuldigingen kan elk lezer reeds naar waarde oordeelen. Belemmert iemand de *vrijheid*, welke hij zich, omtrent de *plegtige inzettingen*, veroorloofde, dewijl hij derzelver afſchaffing niet opzettelijk aankondigde, en zij eerst lang daarna moest volgen, en het dus welvoegelijk was, dat derzelver inſtandhouding alsnog gehandhaafd werd; hij gedenke, dat *weldoen* aan geen tijd gebonden, en, op elken dag, voorſchrift van de *wet der nature* is, en dat dit zoo ver af was van, *bij de Joden zelfs*, op den *Sabbath*, voor ongeoorloofd gehouden te worden, dat zij het, *ook omtrent hun vee*, niet verzuimden (†). Daarenboven verwaarloosde JEZUS niet alleen, *in het algemeen*, de *plegtigheden* niet, maar hij onderhield ze integendeel zoo ſtipt als iemand, en hij vorderde dat ook van zijne leerlingen; maar, *in gewigtige gevallen*, waarin de gelegenheid eenige afwijking eischte, toonde hij geen' *bijgeloovigen eerbied* voor hetgeen, *in zich zelf*, geene wezenlijke waarde had, en deed zien, dat hij de *vrijheid* kende, welke de wet zelf, *in haren waren aard en geest* beſchouwd, ten allen tijde, aan alle hare waarnemers gelaten had, en hij liet zijnen discipelen toe, zich daarvan te bedienen; en het was er zoo ver af, dat dit algemeen *misdadig* geacht werd, dat de huichelaars zelve, die het hem tot *misdaad* rekenden, het in Koning DAVID ontſchuldigden (‡).

Vraagt men, of de vooroordeelen der *Joden*, wegens de *duurzaamheid* van het onder hen gevestigd Koningrijk, niet *verſchoonlijk* waren, uit aanmerking van de *duisterheid* en *ſchijnſtrijdigheid* hunner oude Godſpra-

(*) MATTH. XII: 1—8. MARC. II, III. LUC. VI, XIII, XIV. JOAN. V, VII, IX.

(†) LUC. XIII: 5, 16. XIV: 5. (‡) MATTH. XII: 4 enz.

Digitized by Google

ken; wij antwoorden *neen*. Juist die *duisterheid* en *schijnstrijdigheid* hadden hen moeten weêrhouden, om, zoo zij ze niet wisten overeen te brengen, een *stellig bepaald* en *eenzijdig* gevoelen, hetwelk wel met dezen strookte, maar met genen in lijnregten strijd stond, deswege aan te nemen. Zij hadden een open oor behooren te hebben voor hem, die hun de bestaanbaarheid van allen met elkander toonen kon. Zij moesten zich hebben laten overreden, dat het *Koningrijk*, waarvan hunne Profeten, met zoo vele verheffing, gesproken hadden, niet dat van ISRAËL, maar het Rijk van MESSIAS was, — niet een *aardsch*, maar een *geestelijk*, — niet dat zich bepaalde tot het *eng Judaea*, maar dat zich uit zou breiden over de *ganschе aarde*. Zij hadden moeten leeren, dat de voorzeggingen, welke van des MESSIAS *geringheid*, *vernedering*, *lijden* en *dood* spraken, voorspelden, welke zijn staat *op aarde*, en zijne lotgevallen, in zijn *tijdelijk leven*, zijn zouden, en dat de anderen, in grootsche *leenspreuken*, de *heerlijkheid* schetsten, waartoe hij, na het eindigen van zijnen strijd, opgenomen en verheven zou worden.

Wat de *volmaaktheid* en *onveranderbaarheid* der wet belangt, hieromtrent was het vooroordeel gewis nog minder verschoonlijk. Duidelijk toch was voorspeld (*), dat God, in de dagen van den MESSIAS, *een ander en nieuw verbond* met ISRAËL zou maken, hetwelk veel verschillen zou van dat, hetwelk hij weleer *met hunne vaderen* gemaakt had, — dat hij alsdan *zijne wet in hun binnenste geven*, *en in hun hart schrijven* zou, enz.

Ten aanzien, eindelijk, der *plegtigheden*: alomme leerden de *Profeten*, dat God *barmhartigheid wilde*, *boven offerande* (†); dat *gehoorzaamheid*, *liefde*, en een *ootmoedig wandelen met God*, Hem verre boven uitwendige plegtigheid behaagden (‡), en dat een *gebroken geest* en *verslagen hart* het beste offer was, welk een zondig mensch Hem kon opdragen (§). — Aan noodige onderrigtingen

(*) JERREM. XXXI: 31—34. (†) HOS. VI: 6. MATTH. IX: 13. (‡) MICH. VI: 6—8. (§) *Ps.* LI: 18, 19.

Digitized by Google

heeft het derhalve den *Joden* niet ontbroken, om zich van Gods bedeelingen over hen een regt denkbeeld te vormen. Hunne vooroordeelen deswege waren niet onſchuldig, en voor hunnen haat tegen JEZUS, daaruit oorſpronkelijk, is dus geene verdediging te maken.

En wat zullen wij nu, *ten anderen*, van dien haat zeggen, voor zoo veel hij ſproot uit *de ſtrijdigheid van 's Heilands leer met hunne verdorvene zeden?* — Voorwaar, om denzelven te ontſchuldigen, is ook niet het geringst *voorwendſel* te bedenken. — Inderdaad, zulk eene leer, die op het bedwang en beſtuur van *hartstogten* en *driften* ten ſterkſte aandrong, en de grootſte reinheid en zuiverheid van hart en wandel afvorderde, *moest* wel *hatelijk* zijn in het oog van hen, die op het pad des levens, naar *lust* en *zinnelijkheid*, onbekommerd voortholden, en zich met allerlei *onreinheden* bezoedelden. Dit was even *natuurlijk*, als dat diezelfde leer hoogſtaangenaam en welgevallig was aan alle *welgezinde* en *deugdlievende* harten. — Wie der deugd zelve vijandig is, moet de leer der deugd en hare leeraren even natuurlijk *haten*, omdat zij er hun ſchandelijk gedrag door hooren veroordeelen, en er zich de *zekere* toekomſtige ſtraf des Hemels over hooren aankondigen, als vrienden der deugd ze moeten *liefhebben* en *eerbiedigen*, omdat zij het zegel der Goddelijke goedkeuring op hunnen wandel hooren drukken, en zich van eene heerlijke vergelding, in den toekomſtigen dag, hooren verzekeren. Afkeer van 's Heilands *leer* was dus, in het *krom en verdraaid* en tevens *onverbeterlijk geſlacht* van 's Heilands tijd, niets vreemds, maar daarom niet minder *onvergeeflijk*. Zoo ſlechts de minſte beginſelen van godsvrucht en braafheid in hen gehuisvest hadden, zouden zij erkend hebben, dat een *waar Godsgezant* onvermijdelijk een geſtreng beſtraffer van zedeloosheid en ongodsdienſtigheid, en een ijverig prediker van reinheid en geregtigheid zijn moest; en die bedenking zou hen JEZUS hebben moeten doen *hoogachten* en *eeren*, in plaats van *haten* en *vervolgen*. Maar zij waren daartoe te ſlecht en te kwaadaardig, en,

Digitized by Google

reeds met afkeer en nijd tegen hem ingenomen, was hun hart voor zijne leer verſtokt en ten eenemaal geſloten, en, in plaats van hen te lenigen, ſtrekte zij alleen, om hen te meer te ontſteken en te verbitteren.

Eindelijk, van wat kant men het beſchouwe, men bevindt, dat de boosheid hunner harten even veel deel in hunnen *haat* tegen JEZUS gehad heeft, als de bevooroordeeldheid van hunne verſtanden; en dit ſtelt ons de *onredelijkheid* van hunnen haat, en des Heilands *onſchuld*, allerhelderst voor oogen. — Het vasthouden aan de Wet van MOZES ſproot geenszins uit enkel misverſtand. Misſchien geloofden zij, of velen hunner, (wij ſpreken voornamelijk van de *Sadduceën* en *Farizeeuwen*) zelfs de Goddelijkheid van MOZES zending niet; maar zij hadden *belang* bij het handhaven der zaken op den ouden voet. Bij eene *verandering*, welke door JEZUS te weeg gebragt mogt worden, konden zij niet anders dan *verliezen*. Het volk moest *onkundig* en *blind* gehouden worden: dit was hun ſtokregel, waarvoor alles moest wijken. — De onderhouding der *plegtigheden*, waaromtrent zij zich zoo naauwgezet toonden, ging hun om geene andere reden ter harte, dan omdat zij ze het *bekwaamst* en *gemakkelijkst* middel vonden, om zich den *ſchijn* en den *roem* van *ongemeene* geſtrengheid en godsvrucht te verwerven, enkel om, met dien mantel der geveinsdheid omhangen, alle zedelijke deugd ongeſtraft te kunnen verwaarloozen, en dus, gelijk JEZUS hun verweet, *het zwaarst der wet* te kunnen nalaten (*).

(IV.) *Vrees*, eindelijk, was het laatſte, waardoor hun *haat* tegen hem tot dat doodelijk uiterſte gedreven werd, dat zij het ſtelligst beſluit namen, om hem, het kostte wat het wilde, van kant te helpen. — Zijne talrijke wonderwerken verſchaften hem een ongeloofelijken bijval en toeloop. *De geheele wereld gaat hem na*, zeiden zij zelve (†). Dit verwekte hun de uiterſte bekommering. Slecht vermoeden van hem hebbende, omdat zij zelve ſlecht waren, begonnen zij te denken, dat hij welligt

(*) MATTH. XXIII: 14, 23. (†) JOAN. XII: 19.

Digitized by Google

oogmerk had, om zich waarlijk openlijk voor MESSIAS te verklaren, en door het volk te laten verheffen, zoo ras hij zich ſterk genoeg zou oordeelen, om zich te handhaven. En wat moest daarvan het gevolg zijn? Tusſchenkomst van het *Romeinsch* krijgsvolk, hetwelk *Judaea*, vooral *Jeruzalem*, bezette, en moord en ſlagting van duizenden van opſtandelingen. De uitkomst dezer worſteling mogt onzeker zijn; maar, hoe zij ook viel, voor *Sadduceën* en *Farizeeuwen* zou zij, onvermijdelijk, altijd verderfelijk wezen. Geſteld, dat de *Romeinen* meesters bleven; het oproer zou dan allergeſtrengst, niet alleen aan het volk, maar ook aan hen, als deszelfs *Overheden*, omdat zij het niet in teugel gehouden hadden, gewroken worden. Mogt integendeel JEZUS aanhang de overhand behouden, en hij zich, als *Koning*, vestigen, wat ſtond hun van hem te wachten, wien ze zoo aanhoudend haat en verachting hadden laten blijken, en wiens afkeer zij zoo dikwijls en nadrukkelijk hadden ondervonden, en zich bewust waren, door hunne kwaadaardigheid, verdiend te hebben? — De kans mogt zich keeren zoo zij wilde, voor hen was geen heil te hopen; en het was dus veiligst, het uiterſte niet af te wachten, en in hun zelfbehoud te voorzien.

Dat de *Sadduceſche* Overpriesters en de *Farizeeuwen* er alzoo over dachten, zien wij uit het verhaal van Evangelist JOANNES (*). JEZUS aanhang was door de *opwekking van* LAZARUS ongeloofelijk verſterkt, en men vond zich deswege in de grootſte verlegenheid. *Wat zullen wij doen?* vroeg men in den vollen Raad. *Deze mensch doet vele teekenen*, (zeide men.) *Indien wij hem alzoo laten geworden, zij zullen allen in hem gelooven, en de Romeinen zullen komen, en wegnemen beide onze plaatſe en het volk.* — De looze en ſnoode CAJAPHAS diende hierover van *zijnen raad*. *Gijlieden* (dreef hij zijnen medebroederen ſchamper toe) *verſtaat niets. Overlegt gij niet, dat het ons nut is, dat één mensch ſterve voor het volk, en het geheele volk niet*

(*) JOAN. XI.

Digitized by Google

verloren ga? Laat JEZUS zijn, (wilde hij zeggen) wie hij wil; onze zekerheid eischt, dat wij ons van hem ontdoen, en ons uit gevaar en vreeze redden. — De meerderheid van het *Sanhedrin* ſtemde hem toe: *zij beraadſlaagde* terſtond, *hoe men* JEZUS *dooden zou*; en, na dien tijd, rustte zij niet, voordat hij het ſlagtoffer hunner woede geworden was.

Ziet daar dan, in hunne gezegde *vrees*, die geenen grond had, dan in hun *vooroordeel*, de eindelijke drangreden tot 's Heilands moord, die, gelijk hij hun, bij herhaling, had aangekondigd, allergeſtrengst gewroken werd. Zij moesten vervolgens de *wegneming van hunne plaats en volk*, door dezelfde *Romeinen*, welke zij zoo zeer gevreesd hadden, ondervinden. *Jeruzalem* werd verwoest; hun burgerſtaat werd vernietigd; hun volk verloor zijn afgezonderd beſtaan, en werd verſtrooid over de geheele aarde.

ADR. STOLKER.

IETS OVER VOEDSEL EN VOEDING.

Men gelooft, in het algemeen, dat *geconcentreerd* voedſel, als b. v. bouillon, dierlijke en plantaardige geleijen enz., zeer voedzaam is. Maar Dr. MAGENDIE en anderen hebben waargenomen, dat perſonen, die zich aan dusdanige proef onderwierpen, ſpoedig hunne lijvigheid en krachten verloren; — dat een hond, wien men niets anders gaf dan ſterke bouillon, ſchielijk vermagerde en weldra ſtierf; en zij verzekeren, dat zulks op den ſterkſten mensch even zoo zou werken; — dat een hond, met keurig wittebrood alleen gevoed, hetgeen geacht wordt als de meest voedende ſpijze, niet langer dan veertien dagen in leven blijft; — dat een konijn, aan hetzelfde diëet onderworpen, binnen tien of twaalf dagen ſterft, met alle kenteekenen van den hongerdood; — dat een ezel, met in water gekookte rijst gevoerd, den vijftienden dag niet overleeft; — dat honden, uitſluitend met

Digitized by Google

ſuiker gevoed, welke desgelijks voor zeer voedzaam wordt gehouden, na verloop van eenige dagen omkwamen. Zoodat eene verſcheidenheid van ſpijze en een zeker *volumen* noodwendig ſchijnen ter voeding. Men hebbe zich alzoo, volgens hunne bewering, wel zorgvuldig te wachten, van aan kranke, zoo wel als aan gezonde perſonen niet dan eene of twee ſoorten van *geconcentreerd* voedſel te vergunnen; daar hetzelve, ook in den ſtaat der gezondheid, in de maag gist, in ſtede van verteerd te worden, en gevolgelijk niet voedt: waaruit volgt, dat hetzelve altijd met eenige andere zelfſtandigheid, vooral met brood, moet worden toegediend. Dr. MAGENDIE verhaalt, ten bewijze van het aanbelang van het *volumen* des voedſels, de navolgende opmerkelijke Anekdote: Tegenwinden hadden een koopvaardijſchip zeer verre uit zijnen koers gedreven. Met ſchrik ontwaarde de Kapitein, dat hem levensmiddelen ontbraken, om de reis te volbrengen; zoodat hem weldra niet dan meel, en wel in eene geheel ontoereikende hoeveelheid, overſchoot. Op ſtaanden voet, echter, vond hij er iets op uit. Hij liet eenige planken zagen, en, nadat hij het zaagſel had gezeefd, vermengde hij zulks met het meel. Dit meel, aldus gemengd, werd dagelijks tot grof brood gekneed, hetwelk de equipagie, gedurende het overige van den togt, voor den akeligen hongerdood behoedde; hoewel houtzaagſel voorzeker geenerlei voedende deelen bevat.

IETS OVER DEN STEEK DER TARANTULA.

De ſteek der *Tarantula* veroorzaakt eene verdooving of bedwelming, die heillooze gevolgen kan naar zich ſlepen, indien de Geneesheer geene zorg draagt den ſlaper te wekken, en hem in beweging te houden, door hem te kwellen en aan het danſen te helpen. Deze gedwongen, buitenſporige dans brengt den patiënt in het zweet. Verlangt hij naar rust, men ſlaat daar geen acht op; de muzijk gaat haren gang, en wel op eene telkens al ſnellere

Digitized by Google

maat; tegen wil en dank moet de lijder van voren af aan beginnen. Eindelijk maakt men zich van hem meester, bedekt hem met flanel, en legt hem in een warmgemaakt bedde, waar hij, uitgeput van vermoeidheid, terſtond in een' diepen ſlaap valt. — In het Koningrijk *Napels*, en inzonderheid te *Brindes* en *Tarente*, is het van oudsher gebruikelijk, dat elke nabeſtaande van zulk een' ingeſlapen patiënt het een of ander geſchenk op zijne ſponde nederlegt. En vanhier, dat het niet onwaarſchijnlijk is, dat het *Tarantulismus* niet zelden eene voorgewende ziekte is. Immers het is zeldzaam in deze beide ſteden, dat een meisje of jonge vrouw niet ten minſte eenmaal van de *Tarantula* geſtoken wordt.

OVER DE NAAMSREDEN, OF DEN NAAMSOORSPRONG, VAN DRENTHE.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 236.)

Volgens hetgeen de oudheidkundige WESTENDORP ſchijnt te hebben aangetoond, en ons niet lang geleden is herinnerd door ons geacht medelid NASSAU, in zijne *oude Aardrijkskunde*, (bl. 373, 2de druk) ſpreekt TACITUS van de *Hunebedden*, deze even oude als onverklaarbare gedenkteekenen, als gelegen in het land der *Vriezen*. In het tegenwoordig *Vriesland*, echter, worden die niet gevonden, wel in *Drenthe*; en dus zouden, naar de opgegevene verklaring, de bedoelde teekenen der oudheid getuigen, dat *Drenthe Vriesland* is geweest, immers daartoe heeft behoord. In een zeer oud ſtuk, zijnde een brief uit de abdij *Werde*, behoorende tot het bisdom *Munſter*, onder anderen aangehaald bij ALTING, (*Not.* II, 117) komt voor, dat de in *Drenthe* gelegene dorpen *Dalen*, *Loon*, *Arnulo*, (*Taarlo*) en *Glemmene* (*Glimmen*) ten dienſte van den Abt en van zijnen Advocaat, als zij ten beſtemden tijde in *Vriesland* komen, zullen geven zeker geld. Dus werd *Drenthe* toen gerekend tot *Vriesland* te behooren. Een oud ſchrijver zegt van het hier gemelde *Loon*: „ Het „ is, naar allen ſchijn, een dorpje van *Vriesland*, 't welk bij „ *Rolde* ligt, en nog tegenwoordig *Loon* genoemd wordt." UBBO EMMIUS zegt (bl. 20): „ *Drenthe* is gedurende

Digitized by Google

„ vele eeuwen onderdanig geweest aan de Bisschoppen van „ *Utrecht*. Door deze onderdanigheid, echter, heeft het zich „ niet alleen van den staat der *Vriezen* afgescheiden, maar is „ ook door taal, kleeding, zeden en instellingen reeds lang „ van de *Vriezen* verschillend geworden. Evenwel zijn bij „ hen nog duidelijke sporen over van hunnen oorsprong en „ oude verwantschap; bij voorbeeld hunne groote vrijheid en „ ongehoudenheid tot het dragen van lasten. Vele hunner „ instellingen bewijzen ook nog hunnen *Vriesschen* oorsprong; „ als daar zijn het regt van jagen, visschen en vogelvangen, „ toegekend aan ieder, die grondeigendom heeft, en meer „ dergelijke." Onze *Drentsche* geschiedschrijver en oudheidkundige PICARDT, die, volgens het getuigenis van bevoegde regters, onder veel leugenachtigs en wonderlijks, veel waars en opmerkenswaardigs, met veel geleerdheid, heeft te boek gesteld, schrijft, dat „ *Drenth* het eerste en oudste „ landschap is, dat onder *Vriesland* behoord heeft," en dat „ de *Drenthen* zijn regte en LEGITIME *Vriezen*;" er bijvoegende: „ Die van *Groningen* en de Ommelanden zijn ook reg„ te *Vriezen*, en evenwel wordt hun land geen *Vriesland* ge„ noemd." — SMIDS, in zijne *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden*, zegt: „ Men mag met regt gelooven, dat „ *Drenthe* het middelpunt van het oude *Friesland* is geweest, „ en dat alle 't geene de aaloude schrijven, niet bij de he„ dendaagsche *Friesen*, maar bij de *Drenthers* is voorgeval„ len." — De Heeren VAN LIER en TONCKENS, schrijvers van den *tegenwoordigen staat van Drenthe*, en die mogelijk het best van allen over de geschiedenis en oudheden van dat gewest hebben geschreven, getuigen dit: „ Van de „ vroegste geschiedenis der inwoneren van dit landschap valt „ hier weinig te zeggen. Daar zij van ouds onder de *Frie„ zen* gehoord hebben, mogen zij met regt gerekend wor„ den mede deel aan derzelver daden te hebben." En vervolgens nog: „ Ik vind gene redenen genoeg, om uit on„ zen PICARDT, op het jaar 628, over te nemen, dat „ *Drenthe*, na de overwinning, door den *Frankischen* Koning „ CLOTARIUS II en deszelfs zoon DAGOBERT I op de „ *Saxers* en *Friezen* behaald, van het overige *Friesland* af„ gescheurd, en aan het rijk der *Franken* zoude gehecht zijn „ geworden. Ik vermoed derhalve liever, dat het daaronder „ gebleven zij, en dus ook, in de volgende tijden, in het„ zelfde lot met de *Friezen* hebbe moeten deelen."

Digitized by Google

En hiermede vertrouwen wij de gegrondheid onzer ſtelling genoegzaam te hebben aangetoond, en houden het dus voor uitgemaakt, dat de *Drenthers* oorſpronkelijk *Vriezen* zijn, en dat *Drenthe* in oude tijden een gedeelte heeft uitgemaakt van het beroemde, van het eigenlijke *Vriesland*. Dit nu zoo zijnde, is het niet onnatuurlijk, maar zelfs vooraf te vermoeden, dat dat gewest, dat gedeelte van *Vriesland*, eenen naam droeg, waardoor de betrekking, om mij zoo eens uit te drukken, aangeduid werd, waarin herzelve ſtond tot de andere gedeelten; eenen naam, zinſpelende op, of ontleend van deszelfs geſteldheid of ligging, in betrekking beſchouwd tot de andere gedeelten van het geheel. In dergelijke betrekkelijke ligging of geſteldheid is toch al doorgaans, ten minſte dikwijls, de naamsreden van de onderdeelen van landen te vinden. Door eene menigte voorbeelden zouden wij dit kunnen aantoonen; wij zullen ons bepalen bij het gewest, dat ons bezig houdt. Het tegenwoordige *Vriesland* is verdeeld in drie hoofddeelen, *Oostergoo*, *Westergoo* en *Zevenwolden*. *Oostergoo*, bevattende het lagere vlakke gedeelte ten oosten; *Westergoo*, inhoudende de vlakke lagere velden ten westen, en *Zevenwolden*, zijnde de woudſtreek, welke, in vroegere tijden, misſchien juist zeven bosſchen of wouden bevatte. *Groningen*, oudtijds *Groeningen*, ook een gedeelte van *Vriesland*, en wel dat deel, hetwelk bijzonder vele en deugdzame groene ingen of weiden inhield; alle namen, van de betrekkelijke ligging of bijzondere geſteldheid ontleend. Ook de voormalige verdeeling van ons *Drenthe* kan hier ten voorbeelde dienen. Het dingſpil *Zuidenveld* ontleende zijnen naam van deszelfs zuidelijke, en dat van *Noordenveld* van deszelfs noordelijke ligging. *Oostermoer* werd zoo genoemd, omdat daarin de oostelijke groote moerasſen of moeren gelegen waren. De overige drie dingſpillen ontleenden hunnen naam van de voornaamſte plaatſen, daarin aanwezig. Dit denkbeeld dan, dat namelijk in de betrekkelijke ligging of in de bijzondere geſteldheid der gewesten de oorſprong hunner namen bij voorkeur te zoeken is, op den voorgrond geſteld, zullen wij nu eindelijk overgaan tot het hoofdonderwerp van ons betoog; en wij vleijen ons, dat men van achteren zal inzien, dat de aard van het onderwerp de aangewende breedvoerige voorbereiding noodzakelijk maakte.

Wij leiden dan den naam van *Drenthe* af op deze wijze: *Drenthe*, tot *Vriesland* behoorende, was daarvan het zuid- en

Digitized by Google

zuidoostelijkste gedeelte. Het grenste aan de ontoegankelijke moerassen, aan die zijde gelegen. Hier, waar *Drenthe* is, was, aan dien kant, het einde van *Friesland*. De inwoners van dat gedeelte woonden aan het einde. De *Drenthers* zijn *Friezen*, wonende aan de grenzen, *aan het einde*, *ter ende* van *Friesland*; het waren *Ter Endters*. De naam van *Ter Endters* is vervolgens in *Drenthers* ontaard; iets, hetgeen noodzakelijk moest plaats hebben, om de meer gemakkelijke uitspraak; en daar de inwoners dezer grensgewesten genoemd werden *Ter Endters*, *Drenthers*, kreeg het gewest zelve den naam van *Trenthe* of *Drenthe*.

Ziet daar, M. H., het denkbeeld, dat ik U. wilde mededeelen, den bedoelden nieuw voorgestelden naamsoorsprong van onze provincie. Het is gissing, ja bloot vermoeden. Maar was het iets anders, hetgeen men tot nog toe dienaangaande heeft voorgesteld? Is het zelfs, na acht geslagen te hebben op hetgeen ik heb laten voorafgaan, niet duidelijk, dat de naamsoorsprong of naamsreden van *Drenthe*, zoo als ik die voorstelle, veel eenvoudiger, veel natuurlijker en aan veel mindere zwarigheden onderworpen is, dan alle die, welke men voordezen aan de hand gegeven heeft? Ik verbeelde mij, dat dit gereedelijk zal worden toegestemd, vooral wanneer men nog zal hebben aangehoord eene en andere aanmerking, welke ik, tot staving van mijn vermoeden, hier nog wenschte bij te voegen.

Het komt mij voor, dat onze voorvaders in het algemeen, maar bijzonderlijk de oude *Friezen*, gewoon waren het woord *ende* te gebruiken daar, waar wij thans liever het woord *grens* zouden bezigen. In de tegenwoordige provincie *Friesland* is meer dan één dorp, dragende den naam van *Opënde*, als daar zijn *Opënde* in *Smallingerland* en *Opënde* in acht karspelen, of *Harkema-opënde*; en die namen hebben deze dorpen zeker daarvan ontleend, dat zij aan de grenzen of het einde van de Grietenij, of van zekere streek of gewest, gelegen zijn. Op de westelijke grenzen van de provincie *Groningen* ligt ook een dorp, *Opënde* genaamd; en zoude ons *Dalen*, bij *Koevorden* gelegen, niet eigenlijk zijn *Dalënde*, het dorp, gelegen aan het dal of de laagte, die de zandhoogte omzoomt, even als *Woudsende* in *Friesland*? Ook wordt *ende* dikwijls gebruikt voor *gedeelte*; bij voorbeeld, men zegt nog heden ten dage *Stellingwerf oostende*, dat is dat gedeelte van *Stellingwerf*, hetwelk ten oosten gelegen is; zoo ook *Stel-*

Digitized by Google

lingwerf westende, of dat gedeelte, hetwelk ten westen ligt. Het westelijke gedeelte van het nabuurige dorp *Gieten* wordt genoemd het *westende*, en dit zelfde heeft in meer andere dorpen van *Drenthe* plaats. Te *Gasselte* wordt dat gedeelte van het dorp, het *luitenende* genoemd, hetwelk het kleinste gedeelte uitmaakt, of waar, volgens anderen, de *luitenboeren*, of *kouterboeren*, en arbeiders wonen. — Volgens deze aanmerking is er dus niets onwaarschijnlijks, niets gezochts in, wanneer men vermoedt, dat eertijds de zuid- en zuidoostelijke grenzen van *Friesland*, of het zuid- en zuidoostelijke gedeelte van hetzelve, gewest, van die betrekkelijke ligging zijnen naam ontleenende, het zuid- en zuidoostelijke *ende*, of bij uitnemendheid *het ende*, genoemd werd. Te minder schijnt dit vreemd, omdat *Friesland*, zoo als wij het thans bedoelen, overigens meest door de zee of rivieren begrensd wordt.

Eene tweede opmerking is, dat onze voorouders zeer gewoon waren het woordje *ter* te gebruiken, wanneer zij bedoelden te zeggen *aan* of *bij*, voornamelijk wanneer van plaatsen de rede was. *Ter Heide*, zeide men, bij voorbeeld; bij of aan de heide. Vandaar op zoo vele plaatsen een huis *ter Heide*. Zoo ook zeide men *Ter A*; dat is, bij de *A*. Vandaar heet nog eene kerk te *Groningen Ter A-kerk*. *Ter Horne* zeide men ook, hetgeen beteekent bij den hoek, en dergelijke meer. Menigvuldige plaatsen en dorpen zullen op deze wijze hunnen naam gekregen hebben, als daar zijn *Ter Horne*, *Ter Band*, *Ter Kapple*, *Ter Naard*, *Ter Idserd*, *Ter Oele*, *Ter Zool*, *Ter Wispel*; alle dorpen in de provincie *Friesland*. In de provincie *Groningen* vindt men *Ter Munten*, *Ter Maarsch*, *Ter Wupping*, *Ter Borg*, *Ter Wahlage*, *Ter Wisch*, *Ter Blaar* en *Ter Apel*. In de provincie *Drenthe* heeft men *Ter Aarde*, *Ter Horst* en *Ter Heil*, eigenlijk *Ter Helle*. En niet alleen bepaalt zich dit tot de genoemde provinciën, hetwelk tot staving van hetgeen wij beweren genoeg zoude zijn; maar elders in ons vaderland vindt men hetzelfde gebruik gemaakt van het woordje *ter*, bij voorbeeld *Ter Schelling*, het bekende eiland, *Ten Heide*, een dorp in *Zuidholland*, alsmede in de baronij van *Breda*, *Ter Hoffstede*, eene buurt in het land van *Kadsand*, *Ter Neuze*, eene stad in het voormalige *Staatsvlaanderen*, *Ter Veuren*, in *Braband*, *Ter Gouw*, in *Holland*, *Ter Veere*, *Ter Goes*, *Ter Tholen*, in *Zeeland*, en meer anderen.

In de derde plaats wilde ik nog aanmerken, dat het ge-

Digitized by Google

west, hetwelk wij bewonen, in vroegere tijden *Trenthe* of *Threnste* ſchijnt genoemd geweest te zijn, en dat de naam van *Drenthe* vermoedelijk van latere dagen is. Er zijn twee giftbrieven voorhanden van Keizer HENDRIK DEN III, van het jaar 1040, van denzelfden dag, en wel van den 12 Junij, bij een' van welke eenige goederen, in *Drenthe* gelegen, als *Uphelte*, *Withelte* en *Pithelo*, (ons tegenwoordig naburig *Pelo*) welke aan eenen ULFFO en zijnen broeder hadden behoord, worden geſchonken aan den Biſſchop BERNOLDUS of BERNULPHUS van *Utrecht*; terwijl bij den anderen ook aan de kerk van *Utrecht* wordt gegeven zoodanig ſlot, als de Keizer had in het dorp of het vlek *Groningen*; en in beide deze brieven worden deze goederen gezegd gelegen te zijn *in comitatu Trente*, in het graafſchap *Trente*. HEDA, in zijne *Geſchiedenis der Biſſchoppen van Utrecht*, die ons de beide gemelde brieven ook heeft medegedeeld, voert insgelijks aan een *regale præceptum* van Keizer OTTO, van het jaar 944, betrekkelijk de jagt in *Drenthe*, waar het genoemd wordt *pagus Trente*; welk *regale præceptum* bij een dergelijk ſtuk is bevestigd en gehandhaafd in het jaar 1006; waar *Drenthe* ook weder genoemd wordt *pagus Threnste*. Ook dit ſtuk is bij HEDA voorhanden, alwaar mede nog voorkomen twee giftbrieven van het jaar 1024 en 1025, bij welke beide *Drenthe comitatus Trente* genoemd wordt; terwijl in een daar voorkomend ſtuk van het jaar 1046 ditzelfde mede het geval is.

Wanneer het nu waar is, dat de *Drenthers* woonden aan de zuid- en zuidoostelijke grenzen van *Vriesland*; wanneer het waar is, dat deze grenzen of dit gedeelte van *Vriesland* als het zuid- en zuidoostelijk *ende*, of bij uitnemendheid *het ende*, beſchouwd kon worden, en zoo genoemd werd, immers kon worden; wanneer het waar is, dat het wonen bij deze grenzen, of in dat gedeelte, naar het gebruik van vroegere tijden, gezegd werd het wonen *ter ende*; wanneer het waar is, dat de naam van *Drenthe* eerst geweest is *Trente*, — wat is er dan tegen, om met grond te kunnen beweren, dat de *Drenthers* eigenlijk zijn *Ter Enders*, en dat zij hunnen naam hebben gekregen daarvan, dat zij woonden aan de grenzen, *ter ende* van *Vriesland*?

Maar, van welken ouderdom is dan die naam? zal men mogelijk nu vragen. Het is niet wel mogelijk op te ſporen, om welken tijd ongeveer de inwoners van dit gewest den af-

Digitized by Google

noordelijken naam, dien zij dragen, ontvangen hebben. Men kan wel weten, wanneer zij het eerst in de geschiedenis onder dien naam voorkomen, en dit schijnt, zoo als wij reeds hebben gezegd, het geval geweest te zijn in de achtste eeuw; maar het doet ook, onzes inziens, niet veel ter zake. Men moet zich voorstellen, dat de *Vriezen*, even als zoo vele andere volken, eerst, en gedurende eenen langen tijd, een zwervend of liever een heen en weder trekkend volk hebben uitgemaakt. Dit is van velen waar, maar in dezen van de *Vriezen* te meer waarschijnlijk, daar de aard van hun land in de eerste tijden daartoe bijzondere aanleiding gaf. Immers in de lagere streken konden zij des winters niet verkeeren, om de vloeden; en het is opmerkelijk, dat men in de Grietenij *Ooststellingwerf*, bijzonder te *Oldeberkoop*, bij overlevering vertelt, dat in overoude tijden dat gewest slechts, des winters bewoond was; dat in die tijden de bewoners tegen den zomer met hunne kudden de lagere, maar meer vruchtbare, noordelijker streken bezetteden, en tegen den winter, wanneer de vloeden opkwamen, zich met hun vee naar dezen hoogeren en meer vasten bodem terugtrokken. Even zoo zullen waarschijnlijk de ingezetenen van dit gewest, ten minste die van het noordelijk gedeelte, in die oude tijden, den zomer op de *Groninger* klei- en moerlanden hebben doorgebragt. De bevolking, en de beschaving in zeden, gebruiken en instellingen, vervolgens toenemende, heeft men eerst eene vaste verblijfplaats, en al spoedig daarna geschieden eigendom begonnen te krijgen; en, gelijk eerst enkele huisgezinnen bij elkander bleven, zoo hebben zich vervolgens geheele familiën en stammen bij elkander gevoegd, na van het zwervend of heen en weder trekkend leven afgezien, en zich op zekere plaatsen voor vast gevestigd te hebben; en zulks, misschien, nadat, door eenige bedijking, het gevaar der gewone vloeden op sommige plaatsen was afgekeerd. Deze omstandigheden hebben zeker het ontstaan der namen van de verschillende gedeelten van *Friesland* voorafgegaan; en het zal eerst na deze tijden zijn, dat een gedeelte van *Friesland* den naam van de *wouden* heeft gekregen; dat twee andere gedeelten *Oostergoo* en *Westergoo* zijn genoemd; dat de *Vriezen*, verkeerende of zich vestigende op de hoogten ten noordoosten, bij, langs of op de groene ingen of weiden, den naam hebben bekomen van *Groeningers*; en voorts dat die, welke deze oorden bij de grenzen of aan het *ende* van

Digitized by Google

het land in bezit hielden, *Ter Eusters*, of *Drenthers*, zijn genoemd.

Men zal hebben opgemerkt, dat wij, in ons betoog over de wezenlijke uitgebreidheid van het oude, eigenlijke *Vriesland*, en hetgeen wij verder hebben bijgebragt tot ſtaving van de gegrondheid van den voorgeſtelden naamsoorſprong van *Drenthe*, in de vooronderſtelling hebben geſproken, dat het zeker is, dat *Groningerland*, het tegenwoordig gebied van de provincie *Groningen*, in oude tijden, tot *Vriesland* behoorde, namelijk tot het eigenlijke *Vriesland*, of *Vriesland* in een' meer beperkten zin. Het lag buiten onzen weg, de waarheid daarvan aan te toonen, en ook zal niemand het ligtelijk in twijfel trekken; het is ten minſte algemeen toegeſtemd, en aan nog veel minder tegenſpraak onderhevig, dan de ſtelling, dat *Drenthe* een gedeelte van *Vriesland*, van het eigenlijk *Vriesland*, heeft uitgemaakt. Wij konden dus met grond van die vooronderſtelling gebruik maken, en behoeven daarvan, als 't ware tot verontſchuldiging, niet meer te zeggen. Maar, om de overtuiging geheel daar te ſtellen, dat *Vriesland*, *Groningen* en *Drenthe*, in overoude tijden, één geheel hebben uitgemaakt, zal het niet ongepast zijn nog éene aanmerking te maken; deze namelijk, dat het zeker en uit de geſchiedenis blijkbaar is, dat een gedeelte van de tegenwoordige provincie *Groningen* tot *Drenthe* heeft behoord. Dat gedeelte van die provincie, hetwelk later het *Goregt* is genoemd, heette in vorige tijden *Drentherwolde*, of *Drentherwalde*. Hetzelve heeft gedurende eenigen tijd een afzonderlijk landſchap uitgemaakt; maar vroeger was het een deel van *Drenthe*, zoo als reeds uit den naam ſchijnt te blijken. In dit *Drentherwolde*, later het *Goregt*, ligt ook de ſtad *Groningen*; en vandaar is het ook niet zoo vreemd, als het velen toeſchijnt, dat *Groningen*, toen het zich nog tot een dorp of vlek bepaalde, gelegen was in *Drenthe*, zoo als trouwens duidelijk blijkt uit den reeds door ons aangehaalden giftbrief van Keizer HENDRIK DEN III van het jaar 1040. Bij dezen, zoo zeer door de geleerden beſtreden' en betwisten brief, wordt toch duidelijk gezegd, dat het kasteel of landgoed, hetwelk de Keizer bezat in het dorp *Groningen*, gelegen in het graafſchap *Drenthe*, geſchonken wordt aan de kerk van *Utrecht*.

Ed hiermede vermeen ik de taak te hebben afgewerkt, welke ik mij had opgelegd. Is toch de naamsreden of naams-

Digitized by Google

oorſprong van *Drenthe*, zoo als ik die voorſtelde, waar en gegrond; dan levert dezelve den nieuw bewijs op daarvoor, dat *Vriesland*, *Groningen* en *Drenthe* één geheel hebben uitgemaakt, en dat wij allen *Vriesen* zijn; dan bewijst dezelve mede voor de aanzienlijkheid van de afkomst der *Drenthers*; dan is ook daardoor buiten allen twijfel geſteld, dat de drie provinciën, *Vriesland*, *Groningen* en *Drenthe*, beſchouwd moeten worden als drie gezusters, door naauwe banden, door banden van bloedverwantſchap als 't ware, vereenigd, en dat zij in bijzondere betrekking tot elkander ſtaan; dan is het ook nog meer duidelijk, welke aanſpraak de *Drenthers* op gelijke regten en beſcherming hebben, en dat het hun niet als eene zoo bijzondere en onverpligte weldaad moet worden toegerekend, dat hun eindelijk, bij de tegenwoordige Grondwet, het genot en het bezit van gelijke regten en voordeelen is toegekend, als aan de overige provinciën; dan is het blijkbaar, hoe gepast het is, dat het weldadig algemeen beſtuur, waaronder wij het geluk hebben te leven, er ſteeds meer en meer op uit zij, om het aan verdrukking en vernedering zoo zeer blootgeſtelde *Drenthe* te helpen, te verheffen, en de ontwikkeling, waarvoor het vatbaar is, te bevorderen.

HET STATEN-EILAND IN DE BAAI VAN NEW-YORK.

Door

G. B. BOSCH,

Predikant bij de Protestantſche Gemeente te Curaçao.

Het land, dat ſedert eene halve eeuw zulk eenen geduchten ſchok gaf aan de lange en diepe rust, de ſtaatkunde en den handel van *Europa*; dat door deszelfs welvaart, vrede en geluk aan de wereld voor altijd toont, dat vrijheid der volken geene herſenſchim is, en bij voortduring het gastvrije toevlugtsoord blijft voor allen, die in *Europa* gebrek aan brood hebben, of om ſtaatkundige gevoelens vervolgd worden; dat land, dat zich op het nieuwe halfrond langs den *Atlantiſchen* Oceaan van 24 tot 52 graden Noorderbreedte uitſtrekt, — het vaderland van WASHINGTON bedoel ik, — ſtond mij altijd voor den geest, als er van een land geſproken werd, dat waardig was gekend en gezien te worden.

Digitized by Google

Toen daarom eens de Doctor, bij een consult over mijne maag, welke door een dienjarig verblijf in de verzengde heemelstreek in hare werking begon te verslappen, mij beval, voor eenigen tijd een konder gewest op te zoeken, besloot ik, dit recept in de Vereenigde Staten van *Noord-Amerika* te laten gereedmaken, en vertrok, in de maand Junij 1825, met de *Amerikaansche* brik *Fanny*, uit de haven van *Curaçao*.

Na eene reis van 22 dagen zagen wij land, hetwelk *New-Jersey* was, en nog denzelfden avond bevonden wij ons voor de baai van *New-York*. Hier kregen wij een' loods aan boord, die, nadat hij op het dek het noodige verrigt had, ons een bezoek in de kajuit kwam geven. Het was een heele *Gentleman*, gekleed naar den hedendaagschen smaak; hij verwelkomde ons zeer beleefd, en gaf ons de *newspapers* van den dag, of wij soms begeerig waren iets te weten van hetgeen er, in die 22 dagen, buiten ons vaartuig, te *New-York*, en op eenige andere plaatsen in de wereld, gebeurd was. Wij bedankten den vriendelijken loods voor zijne attentie, en dronken een *grog* (water en rum) met hem; en deze man vroeg, voor zijn vriendelijk gezigt en bewezene dienst met de nieuwspapieren, ons niet eens een fooitje; liet zelfs niet blijken, dat zoo iets hem aangenaam wezen zou. — Ik herinnerde mij nog aan dezen loods, toen ik twee jaren later bij *Texel* kwam: aldaar verscheen ook een loods aan boord met een ouderwetsch gezigt en kleeding, die boe noch ba tegen mij sprak; maar weinige uren daarna, toen het vaartuig voor de sluis kwam, begon hij te bedelen: eerst bij den Kapitein, om wat gezouten vleesch en spek en wat brood, hetwelk hij ook kreeg; daarna hoorde ik zijne klaagstem in de hut van den Stuurman, om wat erwten en gort; eindelijk kwam hij ook bij mij, om een fooitje. Ik stond lang in beraad, of ik zulks wel doen zou; maar toen hij sprak van neringlooze tijden, vrouw en kinderen enz., gaf ik hem eene kleinigheid, uit het beginsel van menschlievendheid. — Zoo deze moeijelijke en gevaarvolle broodwinning niet naar behooren bezoldigd wordt, moest, dunkt mij, hierin voorziening geschieden; maar het gedrag der loodslieden moest fatsoenlijker wezen. „Het is in vele landen even zoo gesteld," zegt men; doch dan behoorde zulks nog in *Nederland* zoo niet te zijn, waar men, onder den invloed van den verlichten en werkzamen geest onzes Konings, zulke talrijke verbeteringen, overeenkomstig den tijd, gemaakt heeft; want den vreemde-

Digitized by Google

ling behoorde geene aanleiding gegeven te worden, om bevooroordeeld te zijn tegen *Nederland*, reeds vóór hij zijnen voet op dien grond gezet heeft.

De zon was naauwelijks uit de kimmen, of wij bevonden ons op het dek, om het voor ons liggend land te beschouwen, en onzen oogen een genot te vergunnen, waarvan zij zoo lang verstoken geweest waren. — Den wind tegen hebbende, laveerden wij op, langs den noordoostelijken oever van *New-Jersey*; daarna kwamen wij onder *Staten-eiland*, en voeren een gedeelte van *Long-island* voorbij. Maar, waarop wij onze oogen ook vestigden, wij zagen overal de schoonste tafereelen van natuur en kunst, welke men ergens aanschouwen kan. Op de groene heuvelen van het ons omringende land vertoonden zich welige akkers van onderscheidene graansoorten, weilanden, waarin talrijke kudden hoornvee graasden, of uitgestrekte moesvelden. Nu eens bewonderden wij de schoone ligging der buitenhuizen, met derzelver tuinen en boschjes; dan weder lachten ons boerderijen aan, welke, door derzelver nieuwe en smaakvolle gebouwen, meestal met populierboomen omschaduwd, geheel verschilden van die, welke ik in *Europa* gezien had. Zelfs in de hut van een' arbeider of visscher zagen wij een net gebouwd en zindelijk opgeschilderd plankenhuisje, met een' kleinen tuin omringd. Alles droeg de kenmerken, dat hier de gaven des Hemels door werkzame menschen naar behooren geschat werden. - Met verwondering gaapten mijne twee *Columbiaansche* medepassagiers, die zoo geheel nuchteren van huis kwamen, en met Gods hulp naar *Londen* moesten, dit alles aan: want zij zagen, voor het eerst in hun leven, een vlijtig en geregeld bebouwd land. De Kapitein, die hunne verwondering merkte, zeide, op het land wijzende: „ Dat is nu *Columbia* van het Noorden!" Waarlijk een veelbeteekenend gezegde, meer uitdrukkende, dan de man, die het sprak, misschien zelf wist. — De Vereenigde Staten van *Noord-Amerika* en de Republiek *Columbia* zijn beide gedeelten der nieuwe Wereld, door COLUMBUS ontdekt, en verdienen beide, met gelijk regt, naar den naam van dezen genoemd te worden; beide hebben een' vruchtbaren grond, worden door de *Atlantische* Zee bespoeld, en zijn met rivieren en stroomen doorsneden; beide werden door *Europeërs* bevolkt, het laatste zelfs meer dan eene halve eeuw vroeger dan het eerste. Maar welk een onderscheid tusschen *Columbia* van het Noorden en *Columbia* van het Zui-

Digitized by Google

den! Om slechts van het uitwendig voorkomen des lands te spreken: Het eerste is, waar het bewoond wordt, een uitgestrekte lusthof, een onafzienbare tuin; — het andere bijna eene groote wildernis. Het eerste vertoont, bij iederen blik, welken men er op slaat, een nieuw voorwerp van de kunst, de vlijt en den goeden smaak van deszelfs bewoners; — het andere doet slechts de ontzettende groeikracht der keerkringslanden bewonderen. In het eerste doet men den grond voortbrengen, wat tot vermaangenaming en verkwikking des levens dienen kan; — in het andere leeft men, als de apen, van bananen, welke zichzelve voortgeplant hebben. Op het eerste merkt men aan het uitwendig voorkomen der bebouwde velden, aan de welvarende dorpen, aan de sierlijke en welonderhoudene huizen, dat er rust, tevredenheid en veiligheid heerschen; terwijl men aan de vervallene hutten, de verlatene woningen, de verwoeste tuinen, op het andere, ziet, dat hier het verblijf van onrust, twist en vervolging is. Komt men in eene haven van het eerste, men is weldra van alle kanten omringd van schepen, stoombooten en schuiten, en bespeurt overal leven en beweging; maar in eene van het laatste, ook in de drukste derzelven, ziet men eenige weinige vaartuigen, die werkeloos op eene lading liggen te wachten, meest met vreemde vlaggen, tusschen welke eene enkele nationale waait, maar geheschen aan boord van een' kaper. — Ziet daar *Columbia* van het Noorden en *Columbia* van het Zuiden, zoo als dezelve zich uitwendig vertoonen, en waaraan men herinnerd wordt, als men ééns in de Republiek van dien naam geweest is, en daarna voor de baai van *New-York* komt! Ziet daar, reeds bij den eersten oogopslag, het onderscheid tusschen een noordelijk en een zuidelijk land; tusschen de nakomelingen van *Engelschen*, *Nederlanders* en *Duitschers*, en die van *Spanjaarden* en *Afrikanen*! Ziet daar bovenal de uitwerking van verschillende godsdienst, zeden en wetten!

Terwijl mijne medepassagiers zich met mij verwonderden over het schoone land, rezen er nog andere gewaarwordingen in mij op, welke hun en zoo vele duizenden, die de baai van *New-York* binnenkomen, onbekend zijn. Ik dacht, namelijk, als *Nederlander*, aan mijne voorvaderen, die twee eeuwen geleden zich in deze mij thans omringende landen nederzetteden, en wier nakomelingen nog *New-Jersey*, *Staten-eiland* en *Long-island* bewonen, als ook de stad *New-York* en de omstreken der *Hudson-rivier*, tot aan de watervallen van *Cohoes*.

Digitized by Google

Het waren *Nederlanders*, die, terwijl zij een' wereldhandel dreven, onbekende landen opſpoorden; in Oost en West koloniën ſtichteden; door de hand der Voorzienigheid geleid, dit meer noordelijk gedeelte der aarde tot hunne woonplaats uitkozen, en, om hunne wijsheid en doorzigt in die keuze, de hulde van het nageſlacht verdienen, omdat deze omtrek voor den landbouw, den handel en de zeevaart zoo allervoortreffelijkst gelegen is, als men zulks ergens vinden kan. Het waren *Nederlanders*, die hier de uitgeſtrekte pijnbosſchen, welke den ganſchen bodem bedekten, nedervelden en in bouw- en weilanden herſchiepen, (gelijk zulks thans nog in de binnenlanden plaats heeft) en de beginſelen legden dier ſteden, vesten en dorpen, welke thans daar als toonbeelden ſtaan, wat wonderen menſchen in een vrij land verrigten kunnen. Het waren *Nederlanders*, die hier, hoewel klein in getale, een' uitwendigen vijand beſtrijden, en hun leven, huis en akkers tegen de aanvallen der ſtroopende *Indiaanſche* horden verdedigen moesten (*).

Mijn reeds opgewonden gemoed werd met nieuwe aandoeningen vervuld, toen ik, langs *Long-island* varende, de huizen zag van *Nieuw-Utrecht*, hetwelk op de Z. W. kust van dat eiland ligt. Mijne vaderſtad, het oude *Utrecht*, kwam mij voor den geest, waarvan ik door zulk een' afſtand geſcheiden was, hetwelk ik in geen tien jaren gezien had, en toenmaals geloofde waarſchijnlijk nooit weder te zullen zien. Ik nam toen ſtellig voor, dit eiland te doorreizen, hetwelk voor een der allervruchtbaarſte gedeelten der Vereenigde Staten gehouden wordt, en op welks dorpen men de oude *Hollandſche* naarſtigheid en zindelijkheid ontmoet, om niet ſlechts, gelijk aan de *Noord-rivier*, de afſtammelingen mijner landgenooten, maar waarſchijnlijk die mijner ſtadgenooten, *Utrechtenaren*, aan te treffen; doch, toen ik van mijne reis binnenslands terugkwam, viel het ongeſtadige herfstweder van een noordelijk land in, en verhinderde mij, meerdere plaatſen op *Long-island*, dan *Brooklyn*, een ſtadje regt over *New-York*, te bezoeken, en vóór den winter wilde ik weder naar mijn altijddurend zomerverblijf in de *Westindiën* terugkeeren.

(*) Te *Kingston* zijnde, (oudtijds *Eſopus* geheeten, een ſtadje nabij de *Hudſon-rivier*, 31 uren boven *New-York*) verhaalde mij een landman, met name TEN BROEK, dat het huis, waarin wij ons bevonden, nog aan zijnen grootvader gediend had tot eene vesting tegen de *Indianen*.

Digitized by Google

Nog in den voormiddag lieten wij het anker vallen voor het *Staten-eiland*, bij het dorp *Richmond*. Er kwam een Doctor aan boord, om te zien, of wij de gele koorts ook mede uit de *Westindiën* gebragt hadden. Hieromtrent gerust gesteld zijnde, gaf hij ons evenwel, ten overvloede, tweemaal 24 uren om quarantaine te houden, met vergunning, echter, om op het eiland aan wal te gaan. Dit laatste lieten wij ons geen tweemalen zeggen: wij stapten dadelijk in de boot, en . . . daar stonden wij, God dank! op het lieve land, met een gevoel, waarvan het vischje zeker iets ondervindt, als het van het drooge weder in het voor hem bestemde element, het water, komt.

Wij gingen terstond regt op een welingerigt Hotel af, alwaar wij een *breakfast* (ontbijt) bestelden voor een' hongerigen Kapitein en vier hongerige passagiers: want, behalve mijne twee *Columbiaansche* medereizigers, was ook nog een *Curaçaosch* Heer in ons gezelschap. Doch hoewel hier, gelijk op een *Engelsch* en ook op een *Westindisch* ontbijt, vleesch, visch en andere zaken waren, zoo aten wij allen, de Kapitein echter uitgezonderd, niets dan brood en boter. Ik kan mij niet herinneren, dat brood en boter mij ooit zoo lekker gesmaakt hebben, en dat ik ooit zoo veel van hetzelve op eenmaal gegeten heb, als toen; nu was hetzelve ook zeer koel en versch, en inderdaad van zulk eene goede soort, als het ergens ter wereld wezen kan; daarenboven hadden wij aan boord van dezen kost gegeten, welke al twee zeereizen gemaakt had, en men weet, dat deze op boter en brood eene tegenovergestelde uitwerking hebben als op de madera, wijn en rum.

Na door dit brood- en boter-ontbijt verkwikt en versterkt te zijn, ging ik met bedaardheid eens opnemen, wat mij hier omringde, en zag waarlijk eene der schoonste schilderijen, welke deze aarde oplevert.

Vóór mij, aan de andere zijde der baai, welke, naar mijne gissing, hier bijna een uur breed is, ligt het vruchtbaar *Long-island*, met veelkleurige maïs- en koornvelden, afgewisseld door weilanden en moestuinen, en als bezaaid met smaakvolle boerenwoningen en lusthuizen. De eene heuvel steekt hier boven den anderen uit, als wilden dezelve doen zien, dat hier geen duim gronds onbebouwd ligt. — Aan mijne regterzijde loopt *Staten-eiland*, als met een groen kleed overtrokken, waarin eene kunstige hand verschillende voorwerpen

Digitized by Google

geweven heeft, boogswijze naar eene engte in de baai, alwaar op eene hoogte een sterk fort gebouwd is, op welks bovenste gedeelte eene seinmachine is geplaatst, welke door hare aanhoudende werking wel het *perpetuum mobile* gelijkt. Aan de andere zijde dier engte komt, op eenigen afstand van het land, een rond kasteel uit het water oprijzen, voorzien van verscheidene lagen geschut, en genaamd naar den weldoener van *Amerika*, LAFAYETTE. Tusschen deze engte ziet men in de *Atlantische* Zee; doch op een' afstand van 5 of 6 uren gaat de oostkust van *New-Jersey* hier weder voorbij, en geeft niet slechts voor het oog, dat zich anders in de uitgestrektheid der zee verliezen zou, een aangenaam rustpunt, maar schijnt daar, als een vast bolwerk, de verzekering te geven, dat de Oceaan geen vat op dit welvarend land heeft. — Aan mijne linkerhand, in eene noordoostelijke rigting, doen zich, op een' afstand van omtrent 4 uren, tusschen een mastbosch van schepen, de hooge huizen en torens eener wereldstad zien. Het is *New-York*, eertijds *Nieuw-Amsterdam* geheeten, welke naam haar reeds vóór anderhalve eeuw ontnomen is, maar dien zij thans, om hare welvaart en uitgestrekten handel, op nieuw dragen kan. Meer noordwaarts vertoonen zich de hooge en blaauwachtige bergen, welke aan de oevers staan der *Noord-rivier*, die men, aan het einde der baai, langs *New-York* ziet stroomen. Naderbij aan mijne linkerzijde ligt, op eene schilderachtige wijze, weder een gedeelte van *New-Jersey*, met de dorpen *Paulshook* en *Hoboken*, hetwelk, door een breed water van *Staten-eiland* gescheiden, achter hetzelve rondloopt, en van hier den westelijken oever der *Noord-rivier* uitmaakt.

„Ziet daar de flaauwe omtrekken van het Panorama der baai van *New-York*, hetwelk van *Staten-eiland* in al deszelfs bekoorlijkheden te zien is, in eene zomermaand, wanneer, bij kalm weder, de dampkring van 40 graden Noorderbreedte alle voorwerpen in eene zachte azuurkleur hult!

Dit belangrijk gezigt wordt verlevendigd en vervrolijkt door de onophoudelijke beweging der vaartuigen van allerlei grootte en gedaante. Talrijke schepen komen, dikwijls, als de wind eerst tegen geweest is, tot geheele eskaders aangegroeid, van alle hoeken der aarde deze baai binnenzeilen. Aan alle kanten ziet men den rook der stoombooten oprijzen, welke in onderscheidene rigtingen dezen omtrek doorkruisen, en waarvan sommige (*safety-barges*) als drijvende paleizen

Digitized by Google

van twee à drie verdiepingen het water verſieren. Een gedurig gewemel van viſſchersſchuiten en loodsbooten (*pilots-boats*) wisſelt de meer ſtatige vaart van grootere ſchepen af. De loodsbooten inzonderheid ſchijnen hier te willen aantoonen, dat zij den overgang uitmaken van ſtoom- tot zeilvaartuigen, door groote ſchepen in het rond te varen, bij eene kleine koelte nog een' ſnellen voortgang te behouden, en tegen wind en ſtroom op te loopen. Niet het minſte getal der vaartuigen, welke deze baai doorklieven, zijn de barken en ſchooners, die van de naburige zeekusten en uit omliggende kleine waters komen met onderſcheidene voortbrengſelen des lands, niet ſlechts om de inwoners der ſtad *New-York*, die in weinige jaren tot een getal van 170,000 opgeklommen zijn, van het noodige te voorzien, maar meer nog om aan de grootere ſchepen ladingen te geven tot uitvoer.

Men kan geene betere plaats uitgedacht hebben, om den vreemdeling quarantaine te doen houden, dan *Staten-eiland*: want het geeft een zeer gunſtig denkbeeld van de Vereenigde Staten; en dewijl de eerſte indruk, welken wij, bij de aankomst, van een land ontvangen, zoo veel afdoet, om ons voor hetzelve te winnen of afkeer in te boezemen, zoo heeft het zeker invloed gehad op alles, wat ik daarna gezien heb.

Dit eiland, waaraan men de gunst bewezen heeft, om het deszelfs oorſpronkelijken *Hollandſchen* naam te laten behouden, is 7 uren lang en 3 uren breed, en geheel bergachtig, waardoor het afwisſelende gezigten oplevert. Het maakt een eigen distrikt (*country*) uit met omtrent 7000 inwoners, en behoort tot de provincie (*ſtate*) *New-York*. Ik liet mij den volgenden dag met mijne medereizigers in een' wagen het grootſte gedeelte van het eiland rondrijden, en zag menig ſchoon landelijk tafereel. Het beſtaat meest uit kleine tuinen met hooilanden en maisvelden, welke echter in de nabijheid, door de droogte, er niet zeer gunſtig uitzagen; nu en dan deed zich een welgelegen landhuis op, voornamelijk aan de waterzijde, regt over *New-Jerſey*. De bewoners van *Staten-eiland* zijn, voor het grootſte gedeelte, afſtammelingen der *Nederlanders*; maar dat er nog in vele huisgezinnen *Hollandsch* geſproken wordt, wist ik toen niet; zulks vernam ik eerst naderhand van twee bewoners dezes eilands, vader en zoon, BOSKERKEN genaamd, welke ik ergens elders ontmoetede, en die beiden redelijk wel onze taal ſpraken.

Digitized by Google

Het dorp *Richmond*, hetwelk aan de baai ligt, en de hoofdplaats van het distrikt is, neemt zeer toe in welvaart, omdat hier de quarantaineplaats is der vaartuigen, welke uit de *Westindiën* of het zuiden van *Amerika* komen. Verscheidene ruime herbergen dragen, door derzelver goede bouworde en bevallige ligging, veel bij, om dit dorp te verfraaijen. Dezelve worden in den zomertijd zeer druk bezocht, zoo wel door de genen, die verpligt zijn er te wezen wegens de quarantaine, als door hen, die zulks vrijwillig doen, om, uit de benaauwde stad, hier een buitenluchtje te scheppen; welke laatsten, vooral tegen den avond, in menigte, door eene geregelde stoombootvaart, alhier worden aangebragt. Onder de gebouwen zijn er twee, welke de opmerkzaamheid tot zich trekken: het eene is het groote landshospitaal voor de Marine, hetwelk op een' kleinen afstand van het dorp, aan de waterzijde, staat; het andere de nieuwe en smaakvolle kerk der *Nederduitsche* Hervormde gemeente, in welke men des zondags, in de *Engelsche* taal, over den *Heidelbergschen Catechismus* preekt, de Formulieren van Eenigheid leest naar den smaak van den Schrijver van het *Adres aan alle mijne Hervormde Geloofsgenooten*, en in welke eene afwijking van de gevoelens onzer *Dordsche* vaderen met excommunicatie gestraft wordt (*).

Hoewel *Richmond* slechts een dorp is, vindt men er echter eene welvoorziene markt. Wij, wij passagiers namelijk, gingen er met den Kapitein henen, die versch vleesch voor zijne equipagie moest koopen, en bij die gelegenheid weder in het breede uitweidde over den lof van *Columbia van het Noorden*. „ Kijk hier!" zeide hij, „ welke groote oesters! „ dat zijn *Amerikaansche*, en die kosten maar een bagatel." — „ Dat heet ik ossenvleesch! Waar in de wereld vindt men „ dat beter, en voor dien prijs?" — „ Hebt gij ooit mooijer „ spek gezien, dan dit? Gij zoudt hier een half varken kunnen koopen voor hetgeen, waarmede men ergens elders „ geen ham kan krijgen!"

(*) Dit beginsel, zoo geheel in den geest der *Roomsche* kerk, heeft dan ook natuurlijk ten gevolge, dat men tot uitersten overslaat, en het getal der *Universalisten* en *Rationalisten* in *Noord-Amerika* gedurig grooter wordt, zoo als ik reeds aanmerkte in het tweede fragment van mijne *Zeereize*.

Des avonds was ik getuige van een' zonderlingen twist, welke mij, zoo daar nog iets aan ontbrak, geheel zou overtuigd hebben, dat ik in *Noord-Amerika* was. Bij eene lange en aangename schemering, welke men niet in de *Westindiën*, maar wel in een Noordelijk land heeft, zat ik onder de galerij of zonnetent van het Hotel met onzen Kapitein, een groot en robust man, die ons verhaalde, dat wij morgen zijne vrouw en dochter zien zouden, toen er een dito man als onze Kapitein, maar met een nog rooder gezigt en iets ouder van jaren, bij ons kwam zitten, en zich in een gesprek met onzen Kapitein, die, zoo als het scheen, een vriend van hem was, inliet. Van koetjes en kalfjes kwam het op den tegenwoordigen bloeijenden staat van *Noord-Amerika*. Nu beweerde elk, dat *zijne* provincie het meest had bijgedragen tot de onafhankelijkheid en welvaart van het geheele land. Zij werden al spoedig te driftig om te blijven zitten; het gold het Vaderland; zij stonden op, en sloegen met hunne stevige vuisten op de leuning der galerij, omdat de een den anderen geen gelijk wilde geven. Het gesprek werd intusschen belangrijk: met toenemende drift, en onder het hoogrood worden hunner aangezigten, hielden zij beiden de eer hunner provincie op. Onze Kapitein sprak van de verdiensten en heldendaden der *New-Yorkers*; terwijl de ander den lof der *Nieuw-Engelanders* (inwoners van den staat *Massachusett*) hemelhoog verhief, en beweerde, dat de bedrijven van dezen, zoo wel in den revolutieoorlog, als in den laatsten strijd tegen *Engeland*, zonder voorbeeld waren. Reeds bij den aanvang van den twist had zich een magere klerk van het *Customhouse* in het gesprek willen mengen; doch zijne zwakke stem werd niet eens opgemerkt; hij stond ongeduldig te wachten op eene geschikte gelegenheid om er tusschen te komen; eindelijk kwam er een oogenblik, waarin de strijdenden zich bedenken moesten; hiervan maakte de magere klerk terstond gebruik, om te zeggen, hoe het met de zaak gelegen was, hetwelk hem zoo goed afging, dat de twistenden hem aanzagen en een weinig bedaarder werden. Hij verhaalde hun daarop, hoe eens de staat van *New-York* de Republiek uit de grootste verlegenheid geholpen en eene aanzienlijke somme gelds gegeven had; en dit was geen praatje, neen! hij noemde dag en datum, man en paard, daalders en centen. Tegen zulke daadzaken, en met zoo veel naauwkeurigheids voorgesteld, konden de partijen niets inbrengen; zij zwegen beiden

Digitized by Google

stil, terwijl hunne aangezigten merkelijk begonnen op te bleeken. De vreemde man, die ook te dik was om lang kwaad te blijven, zeide een aardigheidje, dat ik niet verstond, en ging lagchende heen. — Ten hoogste verblijd over den vredigen afloop van dit voorval, zeide ik tot mijn' Kapitein, dat dit een warm gesprek geweest was, maar, tot mijne blijdschap, was geëindigd zoo als het behoorde. „ Ja," antwoordde hij, „ die Kapitein N.. . is een beste kerel, een der „ dappersten uit geheel *Amerika*, maar verschrikkelijk eigenzinnig: het is die zelfde Kapitein N. uit *Boston*, van wien „ gij wel zult gehoord hebben, dat hij, in den laatsten oorlog, met zijne gewapende schooner, in spijt van de gan„ sche kanaalvloot, voor de *Engelsche* havens kwam en pa„ pieren aan land zond, waarin hij verklaarde, *Engeland*, „ *Schotland* en *Ierland* in staat van blokkade te stellen."

Twee zaken ondervond ik op den eersten dag van mijn verblijf op *Staten-eiland*, van welke de eene mij *voor*, de andere *tegen* de *Amerikanen* innam. Ik had op die plaats, waar, zoo als men weet, tot de Keizer van *Rusland* toe, verpligt is zelf te gaan, mijn' groenen bril en goud uurwerk laten liggen, en, toen ik, een uur daarna, mijne achteloosheid gewaar werd, vond ik dezelve niet meer; ik hield ze reeds voor verloren, denkende aan de vele vreemdelingen, die in de herberg waren, toen de kok van het huis, die het verlorene gevonden had, hetzelve mij, uit eigene beweging, ter hand stelde. — Des nachts werd een mijner *Columbiaansche* medereizigers ziek, ik geloof haast aan de gevolgen van dat boter- en brood-ontbijt van des morgens. Wij deden alle moeite, om een' der bedienden te bewegen op te staan, licht op te steken en thee te zetten; eerst een nur daarna verrigtte een hunner, doch al brommende, dit werk. Ik moet evenwel tot verschooning dezer menschen inbrengen, dat zij den ganschen langen dag druk bezig zijn; dat de passagiers nooit langer dan twee dagen hier blijven, en dat de hoop op fooitjes hier niet bestaat. Op de verdere reis door dit land, voornal als ik alleen ronddwaalde, kwam mij dit voorval dikwijls in de gedachte, en was eene reden te meer, om mij af te schrikken van ziek te worden.

Volgens de belofte van den Kapitein, zagen wij den volgenden dag zijne vrouw en dochter. Hij haalde dezelve, op zijn zondags gekleed, aan de stoomboot af, en stapte met haar gearmd ons voorbij, zonder ons te groeten of zelfs aan

Digitized by Google

te zien, om te toonen, dat hij iemand was, die van manieren wist. Wij maakten lange gezigten tegen elkander op het zien van zoo veel deftigheids, en besloten dadelijk onze opwachting bij de aangekomenen te gaan maken. Ik trok aan het hoofd mijner medepassagiers op, om dezelve te complimenteren, en zag nu een paar Dames, die meer naar de vrouw en dochter van den Gouverneur des staats, dan die van een' schipper geleken; hare zwarte zijden kleedjes waren gemaakt naar de mode met lange lijven, waaraan het corchet den behoorlijken vorm gegeven had; over de schouders hing een gouden ketting, waaraan een dito horologie gehecht was; op den sierlijken hoed wapperden, ook bij stil weder, verscheidene veren, en, opdat de zon de fijne tint van het aangezigt niet beschadigen zou, was er aan den hoed een gordijntje of *voile* vastgemaakt, en zoo voort, het eene conform het andere. Zij waren, gelijk alle *Amerikaansche* Dames, zeer vriendelijk en sprakzaam: wij konden geen A zeggen, of zij zeiden B. Terwijl zij hare *réticules* openden en het borduurwerk voor den dag haalden, spraken zij over de zeereis en over de buitengewone hitte, welke er in de stad *New-York* heerschte, waar de thermometer van FAHRENHEIT tot 98, ja tot 100 graden rees, en dagelijks eenige menschen op de straat door de hitte plotseling dood nedervielen. Ik zeide, dat ook ik de hitte hier ondragelijk vond, en dat men in de *Westindiën* zoo veel hinder van de warmte niet heeft; hetgeen dan ook waar is, omdat men daar kortere dagen en meerdere beweging in de lucht heeft, en ook omdat het ligchaam in een' staat van meerdere uitwaseming is, en kuizen, kleederen, leefwijs enz. meer daarnaar ingerigt zijn. — Bij die gelegenheid vernam ik ook, dat moeder en dochter leden van de *Engelsche Presbyteriaansche* kerk waren, maar dat de vader tot alle kerken behoorde, hetgeen mij voorkwam toch beter te wezen, dan tot niet één.

Na dit bezoek waren wij allen even zeer verwonderd, niet over de beschaafdheid en goede manieren dezer menschen, (want zulks versiert elken stand, ook den geringsten) maar over de groote kleederpracht, welke deze Dames vertoonden. Ik verwonderde mij echter hierover minder, toen ik eenige maanden in *Noord-Amerika* geweest was, en overal, onder alle standen, eene groote kleederpracht ontdekte, zelfs op kleine dorpen, waar de boerendienstmeid, na de koeijen gemolken te hebben, in een' zwart zijden japon naar de kerk

Digitized by Google

gaat. Ik was toen, bij nadenken, om vele redenen verpligt, zulks te prijzen en aan te merken als iets, dat de welvaart des lands zeer bevordert. Dit zullen misschien vele Lezers vreemd vinden, vooral zij, die het met ontevredenheid ook aan eene nieuwe kleederdragt bemerken, dat een ander geslacht hen terugdringt, en gelooven, dat *Nederland* in gevaar is, nu de vrouwen uit den burgerstand de zoo onbevallige neepjesmutsen afzetten. Doch men moet niet vergeten, dat ik hier spreek van *Noord-Amerika*, alwaar men met handenarbeid veel gelds verdient, driemaal zoo veel als in *Nederland*, en waar de voortbrengselen des lands goedkooper zijn dan ergens in de wereld. Wanneer er nu geene andere behoefte was, dan aan de eerste noodwendigheden des levens, zoo was het natuurlijk gevolg dit, dat er minder arbeidzaamheid en meerdere ledigheid en zucht naar gemak bestaan zou, of dat de meerdere winst verteerd wierd op eene wijze, welke voor de zedelijkheid oneindig nadeeliger zou zijn. „Maar, men moest oppotten, rijk zoeken te worden, of het geld tot nuttige einden besteden." Als het met vrome wenschen te doen ware, zou men meer kunnen zeggen; maar, al werkte dit middel even sterk en even schuldeloos, de geringe volksklasse mist doorgaans het noodige overleg en doorzigt daartoe; zij zoekt, even als anderen, zonder er opzettelijk aan te denken, de ingeplante neiging, van het leven naar zijnen smaak te genieten, op te volgen; en een vruchtbaar en uitgestrekt land verbant alle bezorgdheid en vrees voor het toekomende.

De mensch, in zulke omstandigheden levende, heeft andere behoeften, dan die der noodzakelijkheid. Andere verlangens, dan die, welke hij gemakkelijk bevredigen kan, moeten hem besturen, zullen de prikkels sterk genoeg zijn, om hem op te wekken en in te spannen, en aan ziel en ligchaam lust en kracht te geven, om te arbeiden en te verbeteren.

Onder deze drijfveren tot werkzaamheid nu behoort de zucht om zich goed en sierlijk te kleeden. Het vleit de eigenliefde van den mensch; het maakt hem aangenamer in het oog van het andere geslacht; het opent hem den weg tot gezelligen omgang en andere hoogere behoeften, en biedt hem onderscheidene genoegens en gerijfelijkheden aan, welke hij, eens kennende, zoekt te behouden, er met gewilligheid voor arbeidt, en er zijne werkzaamheden voor verdubbelt, naar mate derzelver bezit hem moeijelijker wordt.

Digitized by Google

Het ware daarom te wenſchen, dat men deze drijfveer tot arbeidzaamheid en inſpanning meer algemeen in de wereld kon aan den gang brengen, en dat men in landen, waar de weinige behoeften aanleiding tot traagheid en onverſchilligheid geven, in den geest handelde eener publicatie van de regering der ſtad *Port-au-Prince*, op *St. Domingo*, waarbij bepaald werd, dat elk, die binnen de ſtad kwam, ſchoenen aan zijne voeten moest hebben, ten einde het volk te noodzaken, ten minſte zoo veel te werken, dat het ſchoenen konde koopen.

Het ware te wenſchen, dat men dezen prikkel kon laten werken in *Columbia* en in andere deelen der nieuwe Wereld; zij zouden eene halve eeuw vroeger bebouwd, beſchaafd en bloeijend wezen. Nu weet de vrije bewoner dezer heerlijke landen niet, waarvoor hij arbeiden zal: de bananen geven hem, zonder eenige moeite, eene overvloedige en ſmakelijke ſpijze; de altijd groene boom biedt hem genoegzame ſchaduw aan; zijne hut beveiligt hem voor den regen en de gure nachtlucht. Dan zou hij den dankbaren grond bebouwen en deszelfs voortbrengſelen ter markt zenden. Nu bieden ijverige *Europeërs* de vruchten hunner kunst en vlijt den bewoneren dier landen te vergeefs aan; deze hebben dezelve niet noodig, of althans zij hechten er niet zoo veel waarde aan, dat zij er voor arbeiden zouden. Dan zoude er eene bron van welvaart geopend worden voor de fabrijken in *Europa*, en handel en zeevaart zouden eene levendigheid verkrijgen, gelijk aan die van *Noord-Amerika*. Nu vinden vreemdelingen alsnog een ongunſtig toevlugtsoord in landen, waar men hunne hulp niet behoeft, waar de *Europeërs*, die aan meerdere behoeften gewoon zijn, niet gelijk de inboorlingen kunnen leven, en waar zij geene orde, geene veiligheid, geene handhaving der wetten ontdekken, niets geregeld vinden, om de vruchten van hunnen arbeid te ſlijten, en wederkeerig zich van het noodige te voorzien. Dan zou de overvloed van *Europa's* ijverige bevolking met blijdſchap ontvangen worden, en eene werkplaats vinden in de altijddurende Lente op den rug der *Andes*, zoo de Zomer, welke aan den voet van dat gebergte heerscht, den arbeid te zeer bezwaarde.

Doch dit is tot daaraan toe. Al dit gunſtige, echter, zal zich verwezenlijken nog vóór deze eeuw ten einde is; en deze hoop is het eenigſte voordeel, hetwelk de omwenteling in *Zuid-Amerika* voor het tegenwoordige, zoo wel aan dit

Digitized by Google

groot gedeelte der wereld zelve, als aan *Europa*, geſchonken heeft.

Op den derden dag van ons verblijf op het *Staten-eiland* kwam de Doctor, zag ons ſcherp in het gezigt, zoo als de Heeren van de kunst altijd gewoon zijn een mensch aan te kijken, en bemerkte wel, dat wij de gele koorts, waarmede men, gelijk deskundigen weten, geene zes weken lang over de ſtraat kan loopen, niet onder de leden hadden. Hij ontſloeg ons toen van de quarantaine, en gaf ons verlof om te gaan, waarheen wij wilden.

DICHTREGELEN, UITGESPROKEN IN HET DEPARTEMENT WORMERVEER DER MAATSCHAPPIJ: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, BIJ GELEGENHEID DER 43STE VERJARING DIER MAATSCHAPPIJ, DEC. 1827, DOOR A. HOEXUM VAN DIJK.

Hoe vol is mij 't gemoed!
Hoe jaagt mij 't vuur door 't hart! hoe ſchokt mij 't bruiſend bloedt
Wat gloed doorſtroomt mij de ad'ren!
Wat heilige aandrift ſpoort mijn ſchreên,
En doet, vermetel, mij het ſpreekgeſtoelte nad'ren,
En zweept me als voor zich heen?...

Maar, ach mijn zielloos lied
Sleept kruipend langs den grond, en volgt den ad'laar niet,
En laat zijn vlerken dalen!
Vergeefs de vlugt beproefd,
Bij 't weig'rig ſpeeltuig en de ontſtemde ſnaar getoefd;
Vergeefs de verw gezocht, om 't voorwerp af te malen!

Maar, neen! waar liefde woont,
Waar, één van ziel en zin, het heil der menschheid troont,
Waar uit vereende kracht het grootsch gebouw moet ſtijgen,
Dáár wordt ons de arbeid ligt,
Dáár mag alleen belangzucht zwijgen,
Dáár is het willen ſchoon, dáár is het werken pligt!

Wat woeste wildernis, met nachtlijk zwart bedekt,
Wat ijslijk tœurtooneel, met moord en bloed bevlekt,
Wat ak'lig krijgsrumoer vertoont zich aan mijn zinnen?
Wat Helſpook waart hier rond, en ſluipt de tempels binnen,

Digitized by Google

En vest zich, dol van waan, op den gewijden troon,
En steekt, vol overmoed, de Godheid naar de kroon?
Een aantal monsters, uit den afgrond losgebroken,
Spuwt gif en zwadder rond, in razernij ontstoken,
Hecht aan den troon zich vast, heult met het Bijgeloof,
Verguist, vertrapt en schendt, voor regt en rede doof;
De Heerschzucht zwaait het zwaard, ter regterhand gezeten,
En slaat heel de aarde in 't juk, en boeit het vrij geweten;
Gevloekte Huich'larij, die met al 't heil'ge spot,
Ontrukt, vol euvelmoed, de teugels aan haar' God,
Spreekt zalig en verdoemt, en wil het pleit beslechten
Van Hem, die van zijn' troon de wereld eens zal regten.

Nu ijlt de Domheid aan, in 't vrome boetgewaad,
En kust, met slaafschen zin, de roede, die haar slaat;
De Vorst, op d'enklen wenk gediend van slaaf en ed'len,
Kruipt jammerlijk in 't stof, durft om zijn regten bed'len!

Hier is het rijk der Hel; hier kent men wet noch regt,
Waar steeds het driest geweld den minsten twist beslecht;
De regten van den mensch zijn van heel de aard' verbannen;
De wereld is verdeeld in slaven en tirannen,
Waarvan zich de eene helft in vuige driften baadt,
Terwijl zij de and're, als 't beest, in 't knellend zeeltuig slaat.

Thans gaat de kruisvaan op; — men hoort de strijdleus schallen;
De volken snellen aan, bij honderdduizendtallen;
Men strijdt, verderft, verwoest; men plundert, moordt en woedt,
En plengt, in naam van God, een zee van menschenbloed.
Zóó barst een onweêr los uit zaamgepakte wolken,
En schiet zijn bliksems uit, ontlast zijn sulferkolken,
En spreidt verderf en dood, verwoest en veld en vrucht,
En dondert angst en schrik al rat'lend door de lucht;
Maar heeft het uitgewoed, en tintelt weêr de hemel,
Dan gaat de juichtoon op, bij 't woelig vreugdgewemel;
Natuur haalt vrijer zâm, schept nieuwe levenskracht,
En deelt haar' invloed meê aan 't menschelijk geslacht;
Zij schijnt voor 't eerst bezield met gloed en vuur en leven,
En spant haar krachten in, óm dubb'len oogst te geven,
En wischt de sporen uit van dood, verderf en vlam,
En geeft met woeker weêr, wat haar geweld ons nam.

Zóó is in 't rottend zaad de rijke kiem besloten, —
Zóó uit barbaarschheid eens beschaving voortgesproten.

Digitized by Google

De burger, rondgefleurd als 't redeloose vee,
Onvatbaar voor de vreugd, gevoelloos onder 't wee,
Slechts uit zijn' slaap gewekt door 't knellen van de slagen,
Voelt nu uit eigen kracht een eigen willen dagen,
Herkent zichzelf en 't regt, dat hem de Godheid gaf,
En schudt het slavenjuk van vrije schoud'ren af.
De Ridder, opgevoed in 't rijk der herfenschimmen,
Voelt door de werklijkheid de kracht der rede klimmen.
In 't Oosten dasgt het licht van kunst en wetenschap;
De lust tot onderzoek stijgt hooger trap bij trap;
De Waarheid steekt het hoofd kloekmoedig naar den hoogen,
En dreigt en schokt den troon van Bijgeloof en Logen;
Die, door 't Hervormingslicht in hellen gloed gezet,
In d'afgrond nederploft en in zijn' val verplet.

Nu gaat de rijke bron van orde en kunstvlijt open;
Nu zal 't gemeen belang de banden vaster knoopen
Der leden van den staat, herstellen 't evenwigt
Der regten van den Vorst en van der burg'ren pligt.
De handel, 't merg des staats, doet welvaart welig tieren,
En schraagt met stevig sap de voeliten en de spieren,
En sterkt den geest des volks; door 't prikkelen des moeds,
En spelt van 't ruw geheel iets zed'lijk groots en goeds.

Nu ontkiemen deugd bij deugden
op den welbereiden grond;
Nu zijn Vorst en volk vereenigd
in hetzelfde vredeverbond.
't Raderwerk der geestbeschaving,
door verlichting eens gespoord,
Drijft zichzelven, snel en sneller,
met een rust'loos ijv'ren, voort.
In de schaduw van de wetten,
steeds gehandhaafd door het regt,
Klett'ren wapentuig noch zwaarden,
waar de rede 't pleit beslecht.
Nijverheid en rust en orde
stemmen 't hart tot beter zin;
Eendragt snoert de zielen zamen
tot de reinste broedermin.
Nederland, het erf der vad'ren,
Nederland, der oud'ren vreugd,

Digitized by Google

Wordt de zetel van de vrijheid,
is de kweekhof van de deugd.
Nederland, de school der wijzen,
reikt der wijsheid 't eerst den staf.
Nederland schenkt Koster 't leven,
die der Drukkunst 't aanzijn gaf.
Breng uwe offers hier, Europe!
't licht brak in het Oosten aan,
Maar, in Nederland vereenwigd,
zal het nooit meer ondergaan!

Neen! 't zal niet ondergaan, 't zal tanen meer noch zinken;
Het schiet op Nederland zijn' eersten, zuiv'ren gloor;
Het straalt op Vondel's pad; ik zie bij Hooft het blinken;
't Daalt bij geslachten af, en d'achttiend' eeuwkring door.
Zóó zendt, te juister tijd, de Nijl zijn zwellend water,
Met rijken oogst bevrucht, door heel zijn rijksgebied,
En stuwt het statig voort, met ruischend stroomgeklater,
Vallei en vlakten door, — maar 't naakt den heuvel niet.
Neen! 't naakt den heuvel niet! — en als het oogstfeest nadert,
De rijkbeladen halm zijn rijpende aren biedt,
Dan staat hij kaal en naakt, heeft loover noch gebladert',
In 't blak'ren van de zon, en brengt zijn schoven niet.
De wijze ziet, vol vreugd, het juichend landvolk garen,
En wijdt een' dankb'ren traan den Gever van al 't goed,
Maar blijft, met treurend hart en vochtige oogen, staren
Op 't rosgeroosterd veld en op den blaauwen vloed.

Zóó zaagt gij 't Algemeen, o Nieuwenhuizen! aan,
En voelt voor menschenmin het brandend hart u slaan.

Neêrlands roem was lang gevestigd,
Neêrlands vlag was lang vermaard;
Neêrland blonk, in kracht en grootheid,
als het eerste land der aard';
Neêrland gaf Europa wetten,
dwong het Oost zijn cijnsen af;
Neêrland zamelde in zijn schuren,
wat de weelde schatten gaf;
Bij verdraagzaamheid en vrijheid
veil'ge toevlugt van heel de aard',
Wrochten Neêrlands zeden wond'ren,
waar 't verbaasd Europe op staart;

Digitized by Google

Welvaarts rijke zegeningen
ſtroomden af door 't ganſche land,
Voedden grooten en geringen,
drongen door tot elken ſtand.
Maar beſchaving en verlichting,
maar vered'ling van 't gemoed
Dalen niet tot mindr'e kringen,
ſchoon de weelde er driften voedt;
't Gif verſpreidt zich door hunne ad'ren,
't tegengif genaakt hun niet;
Waar de togten toomloos hollen,
voert de rede geen gebied.
Zóó, geſlingerd door de baren,
dobbert, zonder roer, het ſchip;
Speelbal van den wind en golven,
barst het ſtuk op de eerſte klip.
Wie, wie hoedt het voor verderven,
neemt zich't kermend ſcheepsvolk aan,
Zal de rijke lading redden
uit den gapend' oceaan?...
Heil ons! Nieuwenhuizen nadert,
en, geſpoord door menſchenmin,
Voert hij 't juichend door de baren,
en de veil'ge haven in!

Ja, 't is volbragt, het heerlijkst pogen!
Juicht, feestgenooten, 't is volbragt!
Wischt droog, wischt droog de ſchreijende oogen!
Juicht, tijdgenoot en nageſlacht!
Heft aan, heft aan met blijde galmen!
De lofzang klink' den tempel rond!
Laat vrij den wierook opwaart walmen
Van Nieuwenhuizen's heilverbond!

De kruisvaan mogt den nevel kloven;
Het licht brak in het Oosten aan;
Het zal, door Koster's kunst, niet dooven;
De zon zal nooit meer ondergaan.
Maar ach! wat baten zonneſtralen,
Wat baten warmte, licht en gloed,
Wanneer zij tot de plant niet dalen,
Die door die ſtralen dient gevoed?

Digitized by Google

Ja, 't is volbragt, het heerlijkst pogen,
Dat eeuwen droegen in haar' schoot!
Het schittert in de schem'rende oogen
Van vreemdeling en landgenoot!
Geen monster kruipt weêr uit zijn krochten
Geen vloek bedreigt het nageslacht;
Wat zeven eeuwen arbeids wrochten,
Dat is door hem — door hem volbragt!

Nu zal de wijze niet meer zuchten
Met treurend hart en vochtig oog,
Maar, bij een' dubb'len oogst van vruchten,
Al juichend opzien naar omhoog.
Ziet, hoe de rede milde stroomen
Van berg en heuvel nedergiet!
Der driften zon bevrucht hun zoomen,
Maar zij verzengt noch blakert niet.

Gij, Nieuwenhuiz'! omgoot den akker
En oogstte d'eerstling van het graan;
En wij, wij treden, kloek en wakker,
Langs de aangewezene eerebaan.
Heil ons! wij zijn die uitverkoren'!
De zaaitijd keert met woeker weêr,
Geen akker gaat voor ons verloren;
Geen zaad valt op een steenrots neêr.

Ja, 't is volbragt, nakomelingen!
Het rijk der Duisternis stortte in;
En gij, gij zult het Hallel zingen,
Bij 't rein verbond der broedermin!
U zal geen godsdienstkrijg beschamen.
De stem van burgertwist verstomt!
Zóó vloeit ons doel harmonisch zamen
Met staatsbelang en Christendom.

IETS OVER KORSIKA EN BONAPARTE'S JEUGD.

(Uit de *Brieven van eenen Franschman over Korsika.*)

Het getal der *Korsen*, die in de Geschiedenis eenig belang hebben verkregen, is niets minder dan gering; als daar zijn,

Digitized by Google

een AMPIERO, ORNANO, GAFFORI, inzonderheid een PAOLI; de bekende boer van *Cargese*, die *Korfika* verliet, om te *Parijs* het mos te verkoopen, 't welk hij als geneesmiddel bekend maakte, en die als Graaf VAN COMMENES en Veldmaarschalk ſtierf; het onbekende dorp *Alata*, dat er zoo trotsch op is, de geboorteplaats van den BONAPARTE der *Diplomatie*, den *Ruſſiſchen* Gezant in *Frankrijk*, te zijn! maar alle deze namen worden verdonkerd door dien van den beruchten *Kors*, die aan zijn vaderland bijna geene andere eer bewezen heeft, dan die van er geboren te zijn; en wanneer men ziet, met welk een' trots deze herinnering thans nog zijne medeburgers vervult, zoude men meenen, dat deze eer hun genoeg ware.

Vooreerst moet men weten, dat bijkans geheel *Korfika* met BONAPARTE vermaagſchapt is. Geen burger zoo gering, geen ſchaapherder zoo arm, die den Exkeizer niet zijnen *neef* noemt, en, terwijl hij zijn kastanjebrood eet, niet met innig zelfbehagen vermeldt, wat er niet al uit hem had kunnen worden, indien hij zich ſlechts de moeite hadde willen geven, om aan het Hof te gaan, en zijnen doorluchtigen neef zijn door de zon verbrand aangezigt voor te ſtellen. Hij, die niet de eer heeft tot de Keizerlijke familie te behooren, troost zich daarmede, dat hij u vertelt, hoe er in zijn dorp tien en meer lieden zijn, die BONAPARTES zouden zijn geworden, indien hun de fortuin hadde willen dienen gelijk hem, en die nu, omdat zij niets beters kunnen doen, het land bebouwen. *E ſtato felice*, zeide een ſchaapherder tot mij, toen hij van den grooten man ſprak, en ik begreep, wat hij zeggen wilde: „Geluk, dit alleen had geheel andere lieden dan hem ontbroken."

Hoe belagchelijk ook deze inbeelding den vreemdeling moge toeſchijnen, is zij echter niet geheel zonder grond. Dezelfde eerzucht, die den geitenhoeder van *Baſtelica*, SAMPIERO, aan het Hof van HENDRIK II, den mosverkooper van *Cargeſe* aan het Hof van LODEWIJK XVI, en den kweekeling van *Brienne* op den troon van *Frankrijk* bragt, woelt nog in hoofden, die van zoo vele ſchitterende voorbeelden duizelen. Ieder zoude zich hier gaarne verheffen, in ſpijt van het gevaar, om des te dieper te vallen; en niets moet zoo pijnlijk zijn, als deze levendige verbeeldingskracht, deze ingebeelde eerzucht, die zich in een armoedig land zonder doel en zonder gevolg verteert. *Korfika* heeft geenen handel, en

Digitized by Google

het gebrek aan kapitalen is misschien niet alleen daarvan de reden; de *Korsen* zijn, als 't ware, eene natie van Edellieden, die zich niet tot den handel vernederen, maar liever in armoede leven wil, dan zich door denzelven verrijken.

Ik bezocht te *Ajaccio* de kamer, in welke NAPOLEON geboren werd; ik bezigtigde, met de levendigste belangstelling, het kleine, met boomen beplante plein voor het huis, waar hij zijne krijgsoefeningen als kind begon, en zijn lievelingsspeeltuig, het kleine ijzeren kanon, 't welk misschien het krijgszuchtig instinkt bij hem opwekte, en ons voor *Toulon* den diepdenkenden Artillerist, bij *Arcole* den grooten Veldheer doet ontdekken. In dat gevoel van ernstige aandoening, 't welk zich aan de jeugdige herinneringen wegens een buitengewoon mensch verbindt, wandelde ik inzonderheid in den tuin der familie BONAPARTE rond; ik plaatste mij in eene grot, welke twee verbazend groote, tegen elkander staande rotsen vormen, waar de jonge scholier, met zijnen EUCLIDES in de hand, misschien reeds aan geheel iets anders dan zijne vreedzame studiën dacht. Allen, die hem kenden, (en hier is geen grijsaard, die zich niet even levendig aan hem herinnert, als hadde hij hem gisteren gezien) zeggen eenparig, dat hij somber, stil, trotsch geweest is, zich slechts onder anderen gemengd had, om hen te gebieden, en zich liever van hen verwijderde, dan hun gehoorzaamde. Voorts bezat hij eene levendige, stoute bevatting, *una testa fovrana*, gelijk men hier zegt; een hoofd, geschapen om te heerschen, zoo als een vleijer dit ten tijde van het Keizerrijk zou vertaald hebben.

Boven de stad, op eene der hoogten, die haar omringen, bevinden zich de puinhoopen van een klein fort, *fortino* genaamd. „Indien ik slechts een inkomen had van vierduizend livres," zeide BONAPARTE tot den persoon, die mij dit verhaalde, „dan wist ik wel, wat ik deed." — „En wat deedt gij dan?" — „Ik liet mij daarboven een huis bouwen." — „En waarom? De plaats is immers woest." — „Ja, maar ik zou de gansche stad bestrijken." — Is niet de geheele man in deze weinige woorden geschilderd?

VOORBEELD VAN BUITENGEWONE VAARDIGHEID IN HET REKENEN, IN TWEE KINDEREN.

GEORGE NOARES, uit behoeftige ouders in *Engeland* geboren, bijkans zes jaren oud, en geenerlei opleiding ontvan-

Digitized by Google

gen hebbende, heeft onlangs, in het openbaar, proeven van zijne bekwaamheid in het rekenen afgelegd. Ziehier een voorbeeld van een door hem opgelost vraagstuk, en zijne opgave van de onderscheidene middelen, langs welke men tot dezelfde oplossing kan geraken: Hoeveel maken 32,000 maal $7\frac{1}{2}$ stuivers (*pence*)? Na verloop van slechts één minuut, antwoordde het kind: „1000 pond sterl.;" en daarop ondervraagd zijnde nopens de wijze, waarop hij dit zoo vaardig wist uit te rekenen, zeide hij: „32,000 stuivers maken 133 pond, st. 6 schell. 8 d.; $7\frac{1}{2}$ maal 100 pond st. maken 750 pond st.; $7\frac{1}{2}$ maal 33 pond st. 6 sch. 8 d. maken 250 pond st.; en 750 pond en 250 pond maken 1000 pond st." Daarop liet hij volgen: „Ik kan diezelfde som op tien of twaalf onderscheidene wijzen uitrekenen;" en hij scheen bijzonder in zijn' schik, dat men hem de verklaring vroeg van zoo vele onderscheidene wijzen, om tot dezelfde oplossing te geraken. Hij gaf dan achtervolgens, en zonder een oogenblik te aarzelen, die twaalf onderscheidene wijzen op. Men heeft drie van dezelve opgeteekend. *Tweede* wijze: 32,000 oordjes (*farthings*) maken 33 pond st. 6 sch. 8 d., en 30 maal 33 pond st. 6 sch. 8 d. maken 1000 pond st. *Derde* wijze: 30 maal 32,000 oordjes maken 960,000 oordjes, en een pond st. heeft 960 oordjes; dus maken 960,000 oordjes 1000 pond st. *Vierde* wijze: 32,000 maal $7\frac{1}{2}$ stuivers maken 240,000 stuivers, en 240 stuivers maken een pond st.; 240,000 stuivers maken 1000 pond st.

Voorts loste hetzelfde kind, met dezelfde vaardigheid, onder anderen nog het volgende vraagstuk voor de vuist op. Hem werd opgegeven de som van 99 pond st. 19 sch. $11\frac{1}{4}$ d. met zichzelve te vermenigvuldigen. Hij zeide, dat, wanneer men 100 met 100 vermenigvuldigde, en men van het *product* 99 oordjes aftrok, de uitkomst zou zijn 9,999 pond st. 17 sch. $11\frac{1}{4}$ d. Men deed hem opmerken, dat bij anderen, die zich met hetzelfde vraagstuk hadden bezig gehouden, de uitkomst eene eenigzins verschillende som had opgeleverd, namelijk 9,999 pond st. 15 sch. 10 d. „Ja," zeide hij, „dat maakt een verschil van 100 oordjes uit; maar die berekening is niet naauwkeurig."

Het is bij dit kind vooral opmerkelijk, dat, wanneer het bezig is met het oplossen der opgegevene vraagstukken, zijne aandacht niet afgetrokken wordt van de voorwerpen, die het omringen, noch van de gesprekken, die in deszelfs tegenwoordigheid gevoerd worden; men zou zelfs, integendeel,

Digitized by Google

ſchier gelooven, dat het zijne berekeningen met des te meerder gemak verrigt, hoe meer ſchijnbare afleiding het heeft.

Men heeft van zijnen vader vernomen, dat het nu bijna een jaar geleden is, ſinds het de eerſte blijken gaf van de zeldzame gave, die het bezit, en dat zijne ouders het eerst zijne vaardigheid in de rekenkunde opmerkten, bij gelegenheid, dat hij hun eens vol blijdſchap verhaalde, dat hij tot duizend, en, kort daarna, dat hij tot een millioen konde tellen. Toen hij naauwelijks vijf jaren oud was, werd hij ſomtijds door zijne moeder met de eene of andere huishoudelijke boodſchap belast, waarbij het rekenen te pas kwam, en men merkte op, dat hij, bij die gelegenheden, zich nooit in het rekenen vergiste, terwijl hij dikwijls misſlagen van dien aard bij zijne moeder opmerkte.

Ziedaar alles, wat men heeft kunnen vernemen nopens de wijze, waarop deze buitengewone gave zich bij hem ontwikkelde; eene gave, welke hem, reeds in zulk een' teederen leeftijd, in ſtaat ſtelt, om rekenkundige vraagſtukken voor niets te achten, die, om derzelver moeijelijkheid, ſomwijlen mannen van rijpen leeftijd, en eerst door langdurige oefening in hun vak bekwaam geworden, verlegen doen ſtaan.

Wat zijn' perſoon betreft, hij is voor zijne jaren klein van geſtalte, en ſchijnt van een teeder ligchaamsgeſtel te zijn. Hij heeft een buigzaam karakter en zeer ſprekende gelaatstrekken; zijne manieren verraden veel vlugheid van geest. Men heeft opgemerkt, dat, wanneer zijn geest het meest geſpannen is, hij den ſchijn heeft zich te vermaken, en de kamer op en neder gaat, terwijl hij zijne aandacht op een of ander voorwerp gevestigd houdt, dat geſchikt is, om een kind van dien leeftijd belang in te boezemen. Het zal misſchien niet overtollig zijn, hierbij te voegen, dat hij eene goede gezondheid geniet, zeer levendig van geest is, en meer ſlaaps noodig heeft, dan de meeste kinderen van die jaren.

Er leeft, in *Amerika*, een ander kind, 't welk niet minder buitengewoon is; het is de zoon van den Regter CLAYTON, te *Athene*, in de Vereenigde Staten. Dit kind, tien of elf jaren oud, brengt een opgegeven getal mijlen tot duimen, jaren tot ſekonden enz., en maakt deze berekeningen uit het hoofd, en even ſchielijk, als een geoefend rekenmeester zulks met de pen zoude doen. Onder andere vragen, die hem opgegeven werden, zijn de volgende, die hij met eene bijna ongeloofelijke vlugheid heeft opgelost. Hoe vele dui-

Digitized by Google

men zijn er in 1,273,489 mijlen? Hoe vele malen wentelt een rad, hetwelk vijf voet zes duim middellijns heeft, om zijne as, wanneer het eene uitgeſtrektheid van 90 mijlen doorloopt? Welke is de quadraatwortel van 24,743,682? Het kind vermenigvuldigt, zonder moeite, verſcheidene cijfers met een gelijk getal, alleen door de kracht van zijn geheugen; want hij gebruikt daartoe ſlechts de gewone middelen. Zijne berekeningen zijn volſtrekt niet geheimzinnig; hij bedient zich niet van eenige verkorte wijze van rekenen, maar rekent geheel op de gewone wijze. Deze bekwaamheid heeft men bij hem ontdekt omtrent op zijn achtſte jaar, en zij heeft zich ſedert dien tijd meer en meer ontwikkeld.

TREKKEN VAN DEN GEEST DES PAUSDOMS IN DE NEGENTIENDE EEUW.

De Heer AIGNAN, lid der *Franſchie* Akademie, meldt, in zijn uitmuntend werkje, *de l'Etat des Protestans en France*, *Notes historiques*, *p.* 129, het volgende: „PIUS VII beklaagde zich, in 1805, te *Weenen*, „dat onroerende goederen uit de handen van Geestelijken in die van *Protestantſche* Vorſten waren overgegaan," en beweerde bij die gelegenheid, „dat ketters, volgens de wetten der Kerk, niet alleen geene geestelijke, maar geenerlei goederen konden bezitten, omdat de misdaad van ketterij moest geſtraft worden met verbeurdverklaring van goederen." Hij voegde daarbij, „dat de Onderdanen van eenen ketterſchen Vorst van alle pligten jegens hem ontſlagen waren."— „'t Is waar," zeide hij eindelijk, „wij beleven zulke ellendige tijden, en die zoo diep „vernederend zijn voor de Bruid van CHRISTUS, [de *Roomſche* Kerk] dat het haar niet meer mogelijk is, zulke heilige grondſtellingen uit te oefenen, noch zelfs raadzaam, „die in het geheugen te roepen, en dat zij genoodzaakt is, „hare billijke geſtrengheid tegen de vijanden des geloofs op „te ſchorten. Maar, zoo zij al haar Regt niet kan uitoefenen, om de voorſtanders der ketterij van hun gebied te „ontzetten, en hunne goederen verbeurd te verklaren, kan „zij dan toch ooit gedoogen, dat men deze lieden met *hare* „goederen verrijke? Welk een voorwerp van beſpotting zou „zij dan niet worden voor de ketters en voor de ongeloovigen zelve, die hare droefheid zouden beſpotten, en zeg-

Digitized by Google

„ gen, dat men het middel gevonden heeft, om haar *ver-*
„ *draagzaam* te maken!"

In een' anderen brief, in 1808, aan zijne Agenten in *Polen*, beweert dezelfde Paus, „dat geene huwelijken tusschen Onroomschen wettig zijn; dat deze slechts in *Concubinaat* kunnen leven; dat hunne kinderen, als *bastaarden*, hen niet mogen opvolgen; dat de *Roomschen* zelve slechts wettig getrouwd zijn, volgens de regelen van het Hof van *Rome*; maar dat dan ook hun huwelijk van kracht is, al hadden zij, voor het overige, alle de wetten van hun land overtreden."

Ziet daar de gevoelens van den hooggeroemden PIUS VII en de geheime gedachten van het Hof van *Rome* ontmaskerd! Wacht u dan, Protestanten, voor de zoete lokstem der *alleen zaligmakende Kerk!* Zij is nog dezelfde als vóór derdehalve Eeuw, toen uwe brave Vaderen tot hare gewapende dienaren zeiden:

Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.

BIJDRAGE TER KENSCHETSING DER TEGENWOORDIGE GRIEKEN.

Een *Grieksch* konvooischip, voorbij *Smirna* zeilende, zag een *Fransch* fregat in de haven, en meende, dat het een *Turksch* oorlogsschip was. De bevelhebber van het *Grieksche* geeft terstond aan de kleine vaartuigen bevel, dat ruime sop te kiezen; maar de Stuurman eener *Ipsariootsche* bark, welke den vermeenden vijand zeer nabij was gekomen, strooit, in plaats van te gehoorzamen, buskruid op het dek, en zeilt voorwaarts. De *Fransche* Wachtofficier, die deze manœuvre niet begrijpt, hijscht de neutrale vlag op, en roept hem toe, bij te te draaijen. Toen nu de Stuurman omtrent zijn voornemen ondervraagd werd, antwoordt hij: „Ik „hield u voor *Turken*, en wilde u met mij in de lucht doen „springen."

Een *Sulioot* liet zich door de *Turken* gevangen nemen, en gaf zich uit voor NOTIS BOZZARIS, (den bevelhebber van *Misolunghi*, in den winter van 1825 op 1826) om dezen tijd te laten, zich te redden, en een' geheimen nachtelijken aanval voor te bereiden. Aan de schrikkelijkste martelingen ter prooije, verraadt hij echter zijn geheim niet, en sterft, zonder hetzelve te openbaren; en de *Turken* ontdekten het bedrog niet, vóór dat zij onder de slagen van hem,

Digitized by Google

dien zij den avond te voren meenden te hebben omgebragt, het leven lieten.

Bij den aanvang der *Griekſche* omwenteling op *Morea* greep eene *Griekinne*, met name CONSTANTIA VAN GASTUNI, de onechte dochter van den in 1799 te *Tripolitza* geſpietſten dapperen *Klephs* ZACHARIAS, de wapens voor haar vaderland, en deed, in mansgewaad, den veldtogt naar *Epirus*, in den zomer van 1822, mede. POUQUEVILLE vermeldt, in zijne *Histoire de la Régénération de la Grèce*, haar en hare daden meermalen.

IETS OVER DE LONDENSCHE DOBBELHUIZEN.

Helhuizen kan men met regt de Dobbel- of Speelhuizen te *Londen* noemen, zoo wel van wege de ellenden, welke op allen, die dezelve bezoeken, loeren, als van de gevoellooze Duivels, die hen trachten te grijpen.

Er zijn te *Londen* meer dan vijfentwintig zulke Dobbelhuizen, die deels overdag, deels bij nacht, op bepaalde of ook onbepaalde uren, bank houden. In eenige derzelven wordt eene kas van 10,000 pond ſt. ten toon geſpreid; in andere zijn naauwelijks 50 pond ſt. voorhanden. Hier kan men van 10 *Eng.* ſchellingen tot 200 pond ſt., elders op zijn hoogst 5 ſchellingen inzetten. Overal, echter, loeren Bedrog en Roof. Wordt de eene bank geſloten, dan zijn er altijd wezens bij de hand, die den vreemdeling naar een ander Dobbelhuis geleiden. Is een ſpeler geheel uitgeplonderd, dan poogt men zich van hem te ontſlaan; en gelukt dit niet met woorden, dan werpt men hem zonder omwegen ten huize uit, opdat niet het een of ander der aldaar aanwezige ſlagtoffers door zijne wanhoop de oogen openga.

De onkosten in deze huizen moeten zeer groot zijn. De grootere ſchenken thee, koffij, wijn, avondeten om niet; de kleinere geven thee, likeuren en beſchuit ten beste. Alles doet zich prachtig voor. In een der grootſte dier huizen begroot men de *wekelijkſche* uitgaven op ongeveer 1000 pond ſt. Zelfs de kleinſte moeten van 40 tot 80 pond ſt. opofferen. Als daar zijn, behalve huur en ſpijs en drank, hoofdopzieners, *croupiers*, oppaſſers, deurwachters, lieden, welke op de Policie letten, en derzelver komst in tijds verraden, geſchenken aan de Policie zelve, tot beveiliging van hun be-

Digitized by Google

ſtaan, naardien tegenwoordig de overtuigde bankhouder met den arbeid in den tredmolen wordt geſtraft. Sommige banken hebben éénen eigenaar; bij andere zijn verſcheidene belanghebbenden. Alle de bij dezelve gebezigd wordende perſonen hebben gemeenlijk een vast inkomen; ſommigen genieten een percent van de winst. Bij groote ſlagen, welke de bank ten deele valt, trekken de mindere bedienden een extra-profijtje.

DE TEGENWOORDIGE SULTAN EEN GOED SCHERPSCHUTTER.

In de *Lettres ſur le Bosphore*, *Paris* 1822, leest men, dat de geliefkoosde uitſpanning van den tegenwoordigen Sultan beſtaat in het ſchijfſchieten. Bij de zoetwaterbronnen ſtaat eene kleine marmeren zuil op eenen heuvel, aan welke een ſtruis-ei of eenig ander voorwerp wordt gehecht, naar hetwelk hij met de bus op een' aanmerkelijken afſtand ſchiet, en ſlechts zelden mist. Op eene marmeren tafel daarnevens vindt men, in gouden letteren, de ſterkſte proeven zijner bekwaamheid gegraveerd. Ook in het rigten van het geſchut, alsmede in de kunst, om met hetzelve het doel te treffen, is hij zeer bedreven; dikwijls begeeft hij zich *incognito* naar eene niet verre van het Serail opgerigte batterij van 12 ſtukken tot het gezegde einde.

Een *Engelschman* gaf den Sultan, op deszelfs verlangen, eene verklaring van de ſtaatsinrigting zijns vaderlands. Toen hij hem ook omtrent de Oppoſitie naar vermogen had ingelicht, riep de *Turkſche* Monarch verbaasd uit; „Waarom zendt uw „Koning niet aan alle leden der Oppoſitie eene zijden „koord?"

LETTERLIJKE VERTALING VAN DE CONSTITUTIONELE HYMNE VAN PORTUGAL.

Men weet, dat *Don* MIGUEL aan het *Portugeſche* krijgsvolk het aanheffen van den Conſtitutionelen lofzang heeft verboden, door zijnen broeder zelven, Keizer PEDRO, *en* vervaardigd *en* op muzijk geſteld. Het heeft ons mogen gebeuren, een echt exemplaar van dit hiſtorieſtuk te zien, te *Liſſabon* bij DE WED. WALTMANN EN ZOON, in de ſtraat

Digitized by Google

St. Paul, No. 18, in het licht verschenen. *Don* PEDRO brengt in dien lofzang aan de Constitutiën eene godsdienstige hulde toe, naast die, aan God en het Vaderland verschuldigd, op eene muzijk, welke, als 't ware, eene elektricke vonk mag heeten, aan de ziel van een' volkliefenden Vorst ontsprongen. Wij hebben niet gepoogd, de coupletten in verzen over te brengen: er heerscht zoo veel eenvoudigheids en ongedwongenheids in het *Portugesche rhythmus*, dat dezelve daarbij voorzeker nog meer zouden hebben verloren, dan in deze letterlijke vertaling in proza:

„ o Vaderland! o Koning! o Volk! bemint uwen Godsdienst, zijt der Wet getrouw, en handhaaft steeds uwe Goddelijke Constitutie.

„ Leve, leve, leve de Koning! leve de heilige Godsdienst! leven de krijgshaftige kinderen van *Lusitanië!* maar leve bovenal de Goddelijke Constitutie!

„ o, Welk eene verzachting schenkt gij in de algemeene beroering! Gij geeft kracht aan alle zielen, o Goddelijke Constitutie!

„ Laat ons allen gelukkig zijn in de volmaaktste vereeniging, de oogen steeds gevestigd op onze Goddelijke Constitutie.

„ De waarheid verbergt zich niet meer; men misleidt den Koning niet meer — neen! Verkondigen wij dan, *Portugezen!* verkondigen wij de Goddelijke Constitutie."

DE TELESKOOP EN DE ROEPER.

Eene echte Anekdote.

De pastoor van *Palaiseau* had een Observatorium, en, onder andere werktuigen, eene teleskoop en een' roeper. Op zekeren tijd, dat hij, gelijk hij dikwijls gewoon was, zich vermaakte met, door middel der eerste, de voorbijgangers en reizigers op den grooten weg op te nemen, zag hij een' grooten zak met koren van eene kar vallen. „ Hei, vriend! uw zak!" riep hij onwillekeurig, zonder het oog van dit voorwerp af te wenden; maar de man vervolgde zijnen weg. „ Hoe dwaas!" sprak nu de goede pastoor bij zichzelv'; „ de arme kerel kan mij immers niet verstaan: schielijk mijn roeper!" Dan, de roeper was beneden, en, terwijl de pastoor dien ging

Digitized by Google

halen, waren kar en man verdwenen; maar, in plaats van deze, zag hij nu twee vrouwen op den zak toeloopen, haar best doende om denzelven achter een boschje te slepen. „ Ongelukkigen!" riep hij haar toe, den roeper aan zijnen mond brengende, „ eerbiedigt het eigendom van anderen!" De stem kwam over; de vrouwen lieten den zak los, en verwijderden zich met schrik. Intusschen schenen zij met elkander te beraadslagen, en de eene der andere te verwijten, zich door eene ijdele vrees te hebben laten vervoeren. Een booze geest voerde haar weder naar hare verlatene prooi, en zij grepen andermaal den zak aan. „ God ziet u!" riep nu de pastoor met eene donderende stemme; „ eerbiedigt het eigendom van anderen; ducht den arm der geregtigheid!" Op dezen tweeden roep namen de vrouwen in aller ijl de vlugt, alsof zij het vlammend zwaard van een' wrekenden Engel in de wolken zagen; terwijl de pastoor vervolgens gelegenheid vond, om den zak tot den wettigen eigenaar te doen wederkeeren.

DE SLAVIN IN AZIË.

XIII.

Zusters, weent met mij! Ik jammer over mijne kluisters niet;
Schande ware 't, zoo mijn moed reeds door haar wigt zich fnuiken liet:
't Heeft zoo lang dat wigt gedragen, mijn geliefde vaderland,
En het kon haar niet verlammen, zijne aloude heldenhand. —
Zusters, weent met mij! Ik jammer geen zins over 't moeizaam werk;
Wien geen laffe rust kan streelen, dien maakt arbeid kloek en sterk:
Als het vaderland, vernederd, luid om zijne kindren schreit,
Moet, wie vechten kan noch weren, steeds tot lijden zijn bereid. —
Zusters, weent met mij! Ik jammer niet om mijner broedren dood;
Vaak omzweefden hunne schimmen mij in 't lieflijk avondrood;
't Wuiven met hun zegekranten dauwde laafnis op mij af:
Zou ik dan door ijdle tranen hen ontrusten in hun graf? —
Zusters, weent met mij! Ik jammer geen zins om mijn' dierbren zoon:
Leeft hij, o! dan vlecht hij zeker, ook voor mij, een heldenkroon;
Viel hij, ach! dan plant ik jonge lauwerboomen tot zijne eer,
En die plek wordt eens een tempel voor den vrijen Griek te meer. —
Zusters, weent met mij! Ik jammer, jammer slechts, dat ik geen man,
Niet ben toegerust ten strijde, lans noch sabel zwaaijen kan;
Dat ik mijne boei niet breken, zwemmen door den breeden vloed,
Noch, in 't vrije land, kan plengen, vrank en vrij, het vrije bloed!

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. IJNTEMA.

Digitized by Google

MENGELWERK.

BRIEF VAN S. MULLER AAN G. H. VAN SENDEN, OVER EEN BERIGT, VOORKOMENDE IN DIENS PRAGMATISCHE GESCHIEDENIS DER BESTRIJDING VAN BIJBEL EN OPENBARING.

Weleerwaardige en zeer geleerde Heer!

Het lezen van de *Pragmatiſche Geſchiedenis der beſtrijding van Bijbel en Openbaring*, welke het godgeleerd *Nederlandsch* Publiek aan uwe pen verſchuldigd is, heeft ſinds geruimen tijd het voornemen bij mij opgewekt, om U mijne bedenkingen over een berigt, in dat werk voorkomende, mede te deelen, waaromtrent wij, tot mijn leedwezen, verſchillen, en dat mij tevens belangrijk genoeg toeſchijnt, om eens opzettelijk behandeld te worden. Ik weet de vrije oogenblikken, waarover ik thans mag beſchikken, niet beter te beſteden, dan wanneer ik aan dezen lang gekoesterden wensch van mijn hart voldoe, en alzoo eene heilige ſchuld afbetaal, welke mij door de zucht voor waarheid zoo wel, als door dankbaren eerbied voor de nagedachtenis van een' afgeſtorven wordt opgelegd; vertrouwende, dat UE. mijne beſcheidene aanmerkingen in liefde ontvangen en beoordeelen zal.

Onder de treurige gewaarwordingen, welke het lezen van uw werk bij alle hoogſchatters van Bijbel en Openbaring verwekt, is het eene verblijdende opmerking, dat *Nederland* in de beſtrijding van het Christendom, gelijk in zoo vele opzigten, vergeleken met andere gewesten, eene eervolle uitzondering maakt. Want terwijl de verderfelijke plant van het *Deïsmus* in *Engeland*, *Frankrijk* en *Duitschland* reeds vroegtijdig in onderſcheidene gedaanten welig is opgeſchoten, terwijl zelfs vele verkondigers van het Evangelie zich aldaar niet ontzien hebben,

Digitized by Google

om ter bevordering van dien wasdom de hand te leenen, is dezelve op *Nederlandſchen* bodem nooit inheemsch geworden; ſlechts weinigen hebben zich op de kweeking van dat onkruid toegelegd, en onder deze weinigen mag men bijna geene Godgeleerden tellen.

Deze weinigen onder onze Landgenooten, die de H. S. op eene wijze beſchouwden en verklaarden, waardoor haar Goddelijk gezag verloren ging, en het Christendom ophield, ſtellige Openbaring te zijn, hebben, mijns inziens, eene zware ſchuld op zich geladen. Zij toch waren van de gevaren bevrijd, die den jeugdigen Godgeleerde en Bijbelonderzoeker in andere landen omringden, waar het ongeloof zijne ſtem in de Akademiſche gehoorzalen niet alleen, maar zelfs op de Christelijke leerſtoelen verhief, en door den geest der natie werd aangekweekt. Zij waren in een land geboren, opgevoed en gevormd, waar men van oudsher den diepſten eerbied voor Bijbel en Openbaring had blijven koesteren; zij moesten de bezadigdheid, onzen landaard zoo zeer eigen, verloochenen, de lesſen en het voorbeeld hunner onderwijzers verſmaden, en de ſtoutheid of loszinnigheid bezitten, om eenen weg te kiezen, ten eenemale afwijkende van dien, welken het verſtandigst en vroomst gedeelte van onze natie betrad. Uwe taak bragt het mede, deze treurige verſchijnſelen na te gaan, de geſchriften van hen te raadplegen en te beoordeelen, die aldus de doorgaande denkwijze hunner Landgenooten durfden trotſeren, en derzelver gevoelens onbewimpeld en naar waarheid open te leggen. Dankbaar erken ik het verdienſtelijke van uwen arbeid; maar het ſtaat aan mij niet, te onderzoeken, of en in hoe verre UE. in deze voorzeker moeijelijke taak geſlaagd zij: ik neem alleen de vrijheid, van uw oordeel over eenen man te verſchillen, die door U min gunſtig beoordeeld, en met de ſchuld van *Bijbelbeſtrijding* bezwaard wordt, en die, ten gevolge daarvan, in Tijdſchriften, welke uw werk hebben aangekondigd, op één lijn ſtaat met dezulken onder ons, die de gedrogtelijkſte wangevoelens verdedigd heb-

Digitized by Google

ben. Deze man is GERRIT HESSELINK, in leven Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Wijsbegeerte aan de Kweekſchool der algemeene Doopsgezinde Societeit te *Amſterdam*. Zonder in den lof van den afgeſtorven uit te weiden, voel ik mij gedrongen te verklaren, dat allen, die zijnen vertrouwden omgang mogten genieten, eene zeldzame bezadigdheid, zachtmoedigheid en waarheidsliefde in hem vereerden; dat niets hem meer ter harte ging, dan de handhaving van het Goddelijk gezag des Bijbels en des Christendoms, en dat hij zijnen Leerlingen niets ernſtiger zocht in te ſcherpen, dan onthouding van alle meesterachtig beſliſſen in zaken van Godsdienst (*). Zoo ſtaat hij voor mijnen geest, en zoo leeft de waardige man nog in het dankbaar aandenken van zoo vele Doopsgezinde en Remonſtrantſche Predikanten, die zijne wijze lesſen hebben mogen hooren en zijne vertrouwde verkeering genieten. Alle dezen hebben zich ongetwijfeld met mij bedroefd, dat hun hoogvereerde Leermeester door U onder die loszinnigen geſteld wordt, die, Gods woord naar willekeur verklarende, het Evangelie van deszelfs vertroostende, heiligende en zaligmakende kracht berooven, en zullen het voorzeker met welgevallen zien, dat ik, als 't ware in aller naam, voor den lang ontſlapen', maar onvergetelijken man optrede.

Intuſſchen erken ik gaarne, dat HESSELINK in zijne uitgegevene ſchriften, en met name in zijn *Uitlegkundig Woordenboek*, hier en daar heeft kunnen mistasten, en alzoo aanleiding geven, om hem van neologiſche gevoelens te beſchuldigen. Dit althans is hem bejegend in een boeksken: *De nieuwe Hervorming onder de Doopsgezinden, volgens het Uitlegkundig Woordenboek van den Heer* HESSELINK, (gedrukt voor rekening van den Autheur, 1793) met welks ongenoemden Schrijver de beroemde Hoogleeraar YPEIJ (*Kerkelijke Geſchiedenis der*

(*) Men zie 's mans Verhandeling, *over de dwaasheid der twijfelarij, de ongerijmdheid van het meesterachtig beſliſſen, en den middelweg tuſſchen beide*, in TEYLER's *Godg. Gen.* Deel VII.

Digitized by Google

18*de Eeuw*, Deel IX, bl. 175) zich vereenigt, en met wiens oordeel UE. desgelijks geene zwarigheid maakt in te ſtemmen. Dat ik niet te veel zeg, maar uwe meening duidelijk en naar waarheid opgeve, blijkt uit alles, wat UE., bl. 568, 569, over HESSELINK en deszelfs *Uitlegkundig Woordenboek* bijbrengt. Immers, na vermeld te hebben, dat de beruchte BAHRDT, bij zijne zoogenoemde vertaling van het N. V., veel gebruik gemaakt heeft van TELLER's Woordenboek, laat UE. als in éénen adem volgen, „dat van dit werk eene navolging door HESSELINK vervaardigd werd, die, hoewel in eenen meer gematigden geest geſteld, des Hoogleeraars *Duitſche* begrippen over verſcheidene ſtellige waarheden, en die van zijn Kerkgenootſchap, duidelijk te kennen geeft." Deze zamenvoeging van den eenvoudigen, waarheidlievenden, vromen HESSELINK en den onbeſchaamden en ligtzinnigen BAHRDT, wien geene waarheid heilig was, heeft voor elk regtgeaard gemoed reeds iets ſtuitends, en moet het denkbeeld van miskenning onwillekeurig opwekken. Het is waar, wat UE. zegt: beiden hebben het Woordenboek van TELLER gebruikt; maar met dit zeer wezenlijk onderſcheid, waarvan men de vermelding bij U ongaarne mist, dat de een het verderfelijke van dit werk beſteed heeft, om eene heillooze zaak te verdedigen, terwijl de ander het goede, dat het bezit, aan de bevordering van zuivere Evangeliſche kennis heeft trachten dienstbaar te maken. HESSELINK zegt, in de Voorrede voor den eerſten druk van zijn *Woordenboek*, dat hetzelve „naar een dergelijk plan," als dat van TELLER, „is zamengeſteld," maar dat het „in vele opzigten daarvan verſchilt." Of nu zulk een gebruikmaken van den arbeid eens vroegeren Schrijvers eene *navolging* daarvan heeten moet, waarbij men tevens aan eene gelijkheid, niet ſlechts van *plan* en *orde*, maar van *geest* en *ſtrekking*, denkt, dit is eene vraag, die ik met U niet gaarne toeſtemmend zou willen beantwoorden. En zoo de vertaling of navolging van een boek, waarin gewaagde of neologiſche ſtellingen voorkomen,

Digitized by Google

reeds *op zichzelve* een vergrijp tegen de Goddelijkheid van Bijbel en Christendom ware, zouden gewisselijk vele zeer regtzinnige Godgeleerden van ons vaderland dit verwijt niet kunnen ontgaan, en zou b. v. de hooggeachte en oordeelkundige Vertaler van KRUMMACHER's *Geist und Form* voor die beschuldiging met regt blootstaan. Het valt toch, mijns bedunkens, niet te ontkennen, dat de Schrijver van dit boek *destijds* op een rationalistisch of zelfs neologisch standpunt stond, en in zijn werk gewaagde stellingen over de Evangelische schriften voordroeg; zoodat TEYLER's Godgeleerd Genootschap zich ook geroepen achtte, eene prijsvraag ter nadere bepaling en wijziging van dezelve uit te schrijven, en de Hoogleeraar VAN HENGEL zijne geleerdheid en schranderheid aan de beantwoording van die vraag wel wilde besteden. Ook in de godgeleerde wereld mag immers het spreekwoord gelden: *Virtus et in hoste laudanda*, en komt het slechts aan *op de wijze*, waarop men van den arbeid eens anderen gebruik maakt.

Uw verder verslag van het bovengenoemde Tegenschrift is mede niet gunstig voor HESSELINK. Dit verslag behelst nagenoeg hetzelfde, wat in het werk van YPEIJ, ter aangehaalde plaatse, voorkomt, alleen met dit onderscheid, dat, volgens dezen, „de ongenoemde Schrijver het Publiek onder het oog gebragt heeft, hoe HESSELINK zijn best heeft trachten te doen, om de gewone bewijsplaatsen des N. V., waaruit de kenmerkelijkste leerstukken van onze Protestantsche geloofsbelijdenissen ontleend worden, zoo te verklaren, dat er somtijds naauwelijks eene schaduw derzelve overblijft;" terwijl UE. het daarvoor houdt, dat die Schrijver de afwijking van HESSELINK „*vrij onzacht* aanwees en te ver ging, ook daarin, dat hij de bijzondere gevoelens van den Hoogleeraar aan het geheele Kerkgenootschap te last legt, waartoe hij behoorde." Het oordeel van den Heer YPEIJ moet reeds een' ieder bevreemden, die het bedoelde stukje kent, en tevens het *Berigt* van HESSELINK *Aan de Lezers van mijn Uitlegkundig Woor-*

Digitized by Google

denboek gelezen heeft; maar het wekt meer dan verwondering, dat UE. in den tegenwoordigen tijd, waarin de tweede uitgave van het *Woordenboek* sedert lang het licht ziet, dat oordeel overneemt en bevestigt. In de vooronderstelling, dat UE. dat stukje naauwkeurig zal gelezen hebben, en met die uitgave van het *Woordenboek* bekend zal zijn, neem ik de vrijheid U te vragen, of waarheid en Christelijke liefde niet eischten, om, al ware het dan ook slechts met een enkel woord, gewag te maken van den spottenden en bitteren toon, waarin het geschreven is, alsmede van de verkeerde opgaven der gevoelens van HESSELINK, welke daarin op meer dan één plaats voorkomen (zie het bovengemeld *Berigt aan de Lezers*, bl. 6 en 7); of onpartijdigheid niet vorderde, te vermelden, dat de Schrijver, of uit onkunde, of uit voorbarige drift, ook daarin te ver gaat, dat hij HESSELINK van *Neologie* beschuldigt, waar deze, in zijne verklaring van Bijbelplaatsen, met CHRYSOSTOMUS (*Woordenboek*, bl. 537), AUGUSTINUS (530), J. CAMERO, den opvolger van den beroemden GOMARUS (536), en andere Godgeleerden en Schriftuitleggers van naam, overeenstemt? Waarom dan, bij dezen stand van zaken, HESSELINK beschuldigd, en den Lezer van uw werk op het denkbeeld gebragt, of daarin versterkt, dat de Schrijver, die noch met zijnen naam, noch zelfs met de plaats der uitgave van zijn boekje durfde voor den dag komen, voornamelijk *in de wijze* gefaald hebbe, waarop hij de zaak voorstelt? Waarlijk, het bedroeft mij, dat ik U deze vragen doen moet.

Denk echter niet, Eerwaardig Heer, dat ik den penneſtrijd tusschen HESSELINK en zijnen Tegenschrijver als een zoo belangrijk verschijnsel in de godgeleerde wereld van ons vaderland beschouw, dat ik eene breedvoerige vermelding van denzelven in uw werk zou verwacht hebben; o neen! UE. had er mijnentwege geheel en al van kunnen zwijgen; maar, nu UE. het de

Digitized by Google

moeite waard rekent, de zaak ter ſprake te brengen, meen ik mij niets aan te matigen door ſtrikte waarheid te vorderen. Ook is het geene overdrevene ingenomenheid van den Diſcipel met zijnen Leermeester, welke mij die vragen in den mond geeft, geene gekrenkte eigenliefde, alsof hem niet genoeg eer bewezen ware; neen, ik ben mijzelven bewust, dat andere en zuiverder beginſelen mij tot dit ſchrijven aanſporen; het geldt hier den goeden naam en de onbevlekte nagedachtenis van eenen man, wiens Chriſtelijk geloof even blank en opregt was, als zijne geheele inborst; het betreft de vraag, of de man, die eens, als Onderwijzer der ſtuderende jongelingen, aan het hoofd van het Doopsgezinde Kerkgenootſchap in ons vaderland ſtond, tot dezulken behoorde, die (het zijn uwe eigene woorden) „de voornaamſte leerſtukken van het Evangelie voor menſchelijke bijvoegſels willen beſchouwd hebben." Deze vraag moge elders voor onverſchillig gehouden worden: zij heeft in mijn oog, in het oog van U, en, Gode zij dank! van onze geheele natie, het uiterst belang; ja, de eer van het Doopsgezind Kerkgenootſchap hangt, in een' Chriſtelijken zin, daarvan af. Gij meent redenen te hebben, die vraag, in navolging van den Heer YPEIJ, toeſtemmend te beantwoorden; uw werk zal, naar ik hoop en vertrouw, nog beſtaan, en met zegen gebruikt worden, wanneer allen, die HESSELINK gekend en vereerd hebben, met mij reeds lang in het ſtof der aarde rusten; en zoo ſtaat de man, die zijn geheele leven aan de zaak van God en JEZUS toegewijd, die tot aan zijnen jongſten ademtogt het geloof in CHRISTUS, als den Zoon van God en den Verloſſer der Wereld, ongeſchonden bewaard heeft, en die, op grond van dat geloof, de eeuwigheid is ingetreden, bij de nakomelingſchap door U geteekend als iemand, die zich aan het heilig Bijbelwoord vergrepen heeft. Hoe zou de dankbare Discipel dan hier kunnen zwijgen, en zich niet geroepen achten, de gronden te onderzoeken, waarop UE. deze beſchuldiging bouwt, om de eer van zijnen Leermeester, zoo mogelijk, te handhaven!

Digitized by Google

Eer ik echter hiertoe overga, neem ik de vrijheid, als in het voorbijgaan op te merken, dat uwe verdere opgave omtrent den inhoud van het bedoelde Tegenſchrift mij min naauwkeurig toeſchijnt, en dat UE. den ſteller van hetzelve zonder reden bezwaart, door te zeggen, dat hij ook daarin te ver ging, „ dat hij de bijzondere gevoelens van den Hoogleeraar aan het geheele Kerkgenootſchap te last legt, waartoe hij behoorde." Ik acht het niet overtollig, U hieromtrent te verzekeren, dat de Predikanten en Leden der Doopsgezinde Gemeenten zich de verſchijning van HESSELINKS *Woordenboek* nooit tot ſchande, maar veeleer tot eer gerekend hebben; zoodat de uitdrukking *te last leggen*, door U gebezigd, min juist is. Doch van eenig meerder belang ſchijnt mij de navolgende aanmerking. Wanneer men, namelijk, *alleen op den titel* van het meergemeld boekje: *De nieuwe Hervorming onder de Doopsgezinden, volgens het Uitlegkundig Woordenboek van den Heer* HESSELINK, afgaat, moet men zekerlijk met U denken, dat de Opſteller de bijzondere gevoelens van den Hoogleeraar aan het geheele Doopsgezinde Kerkgenootſchap toeſchrijft; maar eene naauwkeuriger inzage zal een' ieder terſtond overtuigen, dat die titel enkel ſpotternij is, en dat de man zich veeleer ter take ſtelt, om het onbeſtaanbare der gevoelens van HESSELINK met de leer der Doopsgezinden aan te toonen. Tot dat einde vraagt hij ook, bl. 26: „ Hoe de onderneming, om de *nieuwe hervorming* onder de Doopsgezinde Christenen *in te voeren*, bij dat Genootſchap zal geſmaakt worden? of elk Leeraar en Hoogleeraar in hetzelve zulk eene onbepaalde vrijheid van profeteren heeft, dat hij in het geheel aan geene belijdenis of formulieren verbonden is; zoodat men zelfs de hoofdwaarheden van het Christendom, welke het wezen van onzen Protestantſchen Godsdienst uitmaken, zou mogen wegredeneren, verdonkeren en uitmonſteren?" en haalt, bl. 204, onderſcheidene plaatſen uit oude Doopsgezinde Geloofsbelijdenisſen aan. Ik heb mij de moeite getroost, om dat vergeten

Digitized by Google

Twistschrift nog eens opzettelijk te doorlezen, maar nergens eenigen grond voor de juistheid uwer opgave gevonden. Hoe er hieromtrent bij twee menschen, die beiden het bewuste boek gelezen hebben, (want ik kan toch niet vooronderstellen, dat UE. in een zoo teeder punt alleen op den titel zult zijn afgegaan) verschil bestaan kan, moet ik opregt verklaren, niet te begrijpen.

Op geen' beteren grond schijnt mij te rusten hetgeen UE. verder zegt; dat, namelijk, „ toen reeds (1790) vele Doopsgezinden aan die *Neologen* de hand reikten, welke de voornaamste leerstukken van het Evangelie als menschelijke bijvoegsels wilden beschouwd hebben." Dit gezegde toch wordt alleen goedgemaakt door een beroep op de straks aangehaalde plaats uit het werk van YPEIJ. Ik vind aldaar zekerlijk dezelfde stelling, daar die Hoogleeraar zegt, „ dat in den tegenwoordigen tijd (1808) vele Doopsgezinden afgedwaald zijn van het spoor hunner vaderen, en met de zoogenoemde *Neologen* in *Duitschland*, wier poging het is, om de allerbelangrijkste leerstukken der Christelijke Godsdienstleer te doen doorgaan voor menschelijke bijvoegselen van door vooroordeelen verblinde Theologanten, éénen weg zoeken langs te treden;" maar ik zoek te vergeefs naar eenig bewijs voor dezelve. Gij vergenoegt U echter niet met het beweerde door den Hoogleeraar te herhalen, maar voegt er bij, „ dat er toch nog anderen waren, die de voetstappen van den edelen MENNO ook daarin drukten, dat zij met geheel hun hart vasthielden aan die stellige waarheden, welke de ziel van het Evangelie en deszelfs voorschriften uitmaken." Hoezeer deze woorden aan den eenen kant tot eer van het Doopsgezind Kerkgenootschap strekken, geven zij te gelijk te kennen, dat er toch velen gevonden werden, die „ de stellige waarheden, welke de ziel van het Evangelie uitmaken," loochenden of ondermijnden. Dat ik uit uwe woorden niet te veel afleide, blijkt uit uwen

Digitized by Google

wensch, aan het slot van dit geheele artikel uitgedrukt: „Mogt het getal derzulken onder hen sedert dien tijd niet verminderd zijn!" Gaarne, Eerwaardig Heer, erken ik het bezwaarlijke der taak, door U. ondernomen, en gevoel levendig, hoe moeijelijk het is, om, in een kort bestek, de denkwijze van een Christelijk Kerkgenootschap, dat geene Geloofsformulieren heeft, op te geven; maar dit moeijelijke kan het onbewezene en onwaarachtige van eene opgave niet geheel verontschuldigen. En als zoodanig meen ik dit uw gezegde te mogen beschouwen. UE. toch is, even als uw Hooggeleerde voorganger, alle bewijs voor hetzelve (en dit is voorzeker geen onbelangrijk punt) schuldig gebleven. Dat voorts uwe uitspraak onwaarachtig is, durf ik gerustelijk tegen UE. en tegen den Heer YPEIJ beweren, in navolging van U beiden, alleen op de kennis afgaande, die ik door eigene ondervinding omtrent dit punt verkregen heb, en wel verzekerd, dat er onder de Doopsgezinden niemand geweest is, die, zijne godsdienstige vrijheid misbruikende, in geschrifte, of op den predikstoel, het Goddelijk gezag des Bijbels en het positief karakter des Christendoms, als onmiddellijke Openbaring des Allerhoogsten, (want hierop komt het, bij de bepaling der beteekenis van het woord *Neologie*, toch eeniglijk aan) ontkend of betwist heeft. Of is het bewijs, door den nameloozen Tegenschrijver gebezigd, ook in uwe oogen geldig, dat HESSELINK de kracht van vele bewijsplaatsen ontzenuwd heeft, welke in vroegeren tijd ter staving van eenige fundamentele geloofsartikelen uwer Kerk aangevoerd werden; of dat hij in zijne godsdienstige gevoelens van de begrippen afwijkt, die in de oude Doopsgezinde Geloofsbelijdenissen voorkomen? Ik hoop het niet. En, wanneer deze redenering eens doorging, zou ik mij dan niet met even veel regt op het voorbeeld van onderscheidene Godgeleerden uit uw Kerkgenootschap in ons vaderland kunnen beroepen, en hen voor *Neologen* mogen uit-

Digitized by Google

maken? Doch al ware dit zoo niet, ook dan nog zou immers HESSELINK met Hervormde Predikanten, die bij hunne aanstelling de Formulieren van Eenigheid onderteekenen, niet gelijk staan. HESSELINK toch behoorde tot de *Doopsgezinden*, die MENNO SIMONSZ als eenen man van heldere inzigten in het Christendom en van voorbeeldige godsvrucht vereeren, als den éénigen *Nederlandschen* Hervormer, (in den zin, waarin ZWINGLI, LUTHER en KALVIJN dezen eernaam dragen) die het werk van CHRISTUS *op zijne wijze* tot deszelfs oorspronkelijke eenvoudigheid zocht terug te brengen, en daartoe voornamelijk het teeken van den Doop in deszelfs ware beteekenis en kracht herstelde, zonder dat hij zijne bepaalde gevoelens over alle bespiegelende leerstukken tot eene onfeilbare regelmaat voor zijne volgelingen wilde verheffen. De Geschiedenis bewijst ook, dat dezen aan MENNO in 't vervolg van tijd geen hooger gezag dan dat van voorganger hebben toegekend, daar zij in verschillende punten van hem en van elkander zijn afgeweken, gelijk de gedrukte belijdenisschen en de maar al te veelvuldige scheuringen onder hen duidelijk aantoonen. De late invoering van eene bepaalde geloofsbelijdenis (nagenoeg 40 jaren na MENNO's uitgang uit het Pausdom) geeft dit reeds te kennen. Bovendien mag ik mij hier op het verschil van gevoelen beroepen, dat reeds vroeg onder de Doopsgezinden ten aanzien van de blijvende waarde der *voetwasching* en onderscheidene punten van kerkelijke tucht bestond. UE. vergelijke, om slechts één bespiegelende waarheid te noemen, het gevoelen van SAMUËL APOSTOOL, den stichter der vorige Doopsgezinde Gemeente van de *Zon* binnen deze stad, over de menschwording van den Zone Gods, (*Waarheidsoefening*, Hoofdst. 14) met hetgeen er dienaangaande in de schriften van MENNO en in de eerste geloofsbelijdenis zijner volgers, door HANS DE RIJS en LUBBERT GERRITSZ opgesteld, (art. 8) voorkomt, en UE. zal moeten toestemmen, dat de eerstgenoemde zich

Digitized by Google

reeds aan *Neologie* heeft ſchuldig gemaakt, bijaldien eenige afwijking van het letterlijk gevoelen des voorgangers dien naam verdient te dragen. Doch de tijden zijn, God dank, voorbij, waarin Doopsgezinde broeders over de leerſtukken van het Christendom twiſtten, en geloofsbelijdenisſen opſtelden, waaraan zij hunne Predikanten en Gemeenteleden bonden; met het begin van onze eeuw is de laatſte, reeds lang waggelende ſcheidsmuur weggevallen, die hen weleer van elkander afzonderde, en allen hebben zich tot ééne Kerkgemeenſchap vereenigd, die, de heilige Schrift als den éénigen grondſlag van Christelijk geloof eerbiedigende, van allen, die tot haar willen toetreden, niets anders vordert, dan de belijdenis van de grondwaarheid des Evangelies, dat JEZUS is de CHRISTUS, de Zoon des levenden Gods, de erkentenis der ſchriftmatigheid van den Doop der Bejaarden, en der ongeoorloofdheid van het Eedzweren voor den Christen. Door dit beginſel eenet betamelijke vrijheid in het godsdienſtige geleid, dulden de Doopsgezinden onzer dagen dan ook, dat er verſchil van begrippen over belangrijke leerſtukken onder hen beſta, ja verdragen zij in liefde zelfs de prediking van ſteil regtzinnige gevoelens, die tegen de vroegſte geloofsbelijdenisſen hunner voorvaderen aandruifchen. Hoe UE. derhalve, bij de kennis van dezen ſtaat van zaken, en van de bepaalde denkwijze van MENNO over ſommige geloofsartikelen, zich op het voorbeeld van dezen Hervormer kan beroepen, ter beſchuldiging van Christenen als de Doopsgezinden, die zich niet naar feilbare menſchen, maar naar den éénigen Heer en Zaligmaker JEZUS CHRISTUS, noemen willen, en die geene formulieren kennen, waaraan zij hunne Predikanten en Leden binden, weet ik niet te verklaren, ten zij UE. de redenering van den nameloozen Tegenſchrijver voor uwe rekening neme. Doch al vooronderſtellen wij eens, dat men aan de bijzondere gevoelens van MENNO, of die in de belijdenisſen ſtaan uitgedrukt, gezag moest toekennen ter regeling en bepaling van het Christelijk geloof der tegenwoordige Doopsgezinden, zou UE. dan toch niet van oordeel zijn, dat men ook iets

Digitized by Google

aan den tijd behoort toe te geven, waarin die gevoelens en belijdenisſen, bij het aanvankelijk ontwaakte grondig onderzoek der H. S., vastgeſteld zijn, en dat men van de latere groote vorderingen in Uitlegkunde en Bijbelſtudie gebruik zou mogen maken ter wijziging en opheldering van het een en ander? Of kent UE. één Kerkgenootſchap, in onzen tijd, welks Predikanten en Leeken zich ſtiptelijk *aan de letter* der oude geloofsbelijdenisſen binden?

Doch UE. vergenoegt zich niet met algemeene aanmerkingen op het *Woordenboek* van HESSELINK, maar treedt in bijzonderheden, verklarende, dat men „den invloed van des Hoogleeraars *Duitſche* begrippen over verſcheidene ſtellige waarheden, en die van zijn Kerkgenootſchap, er duidelijk uit proeft." Deze onbepaalde uitdrukking van *Duitſche* begrippen wordt aan den voet der bladzijde, waar de voortgangen van het ongeloof onder de *Lutherſchen* hier te lande vermeld ſtaan, met die van „ *neologiſche* wanbegrippen der *Duitſchers*" afgewisſeld; en om te bewijzen, dat HESSELINK deze wanbegrippen op de ſtellige waarheden des Christendoms, en op bijzondere geloofspunten van zijn Kerkgenootſchap, toegepast hebbe, beroept UE. zich op de artikels van *Koning*, *Bezetenen*, *Doop* en *Eed*, in het *Woordenboek*. En wat nu behelzen deze artikelen, dat de beſchuldiging van *Neologie*, in het oog van ieder' kundigen, onpartijdigen en Christelijken beoordeelaar, wettigt? Ik zal mij de moeite geven, dezelve naauwkeurig na te gaan; en ik hoop mij hierin voor alle partijdigheid te wachten, waartoe mijn ijver voor de handhaving van het Christelijk geloof mijns onvergetelijken Leermeesters mij zou kunnen vervoeren.

Na in het eerſte artikel gezegd te hebben, dat JEZUS, wanneer Hij zich den titel van Koning geeft, het *zedelijk rijk van waarheid* bedoelt, laat HESSELINK volgen, „ dat het eene vergeefſche moeite der Godgeleerden ſchijnt te zijn, om alle de deelen van Deszelfs *Koninklijke bediening* naauwkeurig te bepalen, dewijl zij de

Digitized by Google

H. Schrijvers hierin tot geene voorgangers hebben, welke de zoogenaamde drie ambten niet omſtandig beſchrijven; daarenboven moet men zich in de beſchrijving van het *Koninklijk ambt* van meer of min gezochte toeſpelingen bedienen, zoodat, wanneer men, met weglating van deze *allegoriſche* toeſpelingen, op de zaak zelve ziet, men bevinden zal; dat alles zeer gevoegelijk tot de waardigheid en bediening van *Profeet*, *Goddelijk Afgezant*, of *Zoon Gods*, kan gebragt worden." Waarbij de waardige man nog het navolgende voegt: „ Ik heb reeds elders (zie op het artikel CHRISTUS, bl. 99 der vorige en bl. 107 dezer uitgave) mij gekant tegen de gewoonte van hen, die 's Heilands verrigtingen op aarde, zijne wonderwerken, lijden, opſtanding en hemelvaart afzonderen van zijne *leer*, en verklaard, hoe, naar mijn begrip, alles, 't geen Hij tot heil en verlosſing van het menschdom gedaan heeft, in een allernaauwst verband ſtaat. Daarenboven, wanneer wij alles, 't geen de H. Schrijvers aangaande JEZUS, inzonderheid na Deszelfs verhooging, getuigen, zamentrekken, moeten wij Hem beſchouwen als den Autheur der nieuwe Goddelijke bedeeling, aan wien God daartoe *alle magt in hemel en op aarde gegeven heeft*, Matth. XXVIII: 18, verheven *verre boven alle overheid en magt en kracht en heerſchappij en allen naam*, Efez. I: 21, 22, den van God verordenden Perſoon, *door welken Hij de wereld zal oordeelen*, Hand. XVII: 31. Als zoodanig wordt aan CHRISTUS ook de titel van *Heer* gegeven, niet alleen *eershalve*, maar ook om Deszelfs *gezag*, *waardigheid* en *heerſchappij*, waarmede Hij van God, zijnen Vader, bekleed is, te beſchrijven; gelijk ik op het artikel *Heer* heb aangeteekend. Om deze reden kan ook de titel van *Koning* op den Heer CHRISTUS worden toegepast, zoo als ook de Opperheerſcher van alles den naam draagt van *Koning der Koningen*. Doch dit alles bepaaldelijk juist tot *drie ambten* te brengen, en dit op eene kunſtige wijze tot één geheel te maken, hierin, zeg ik, hebben de Godgeleerden de H. Schrijvers tot geene voorgangers." In-

Digitized by Google

dien ik wèl zie, blijkt uit het bovenſtaande genoegzaam, ja allerduidelijkst, dat HESSELINK zich ſtellig aankant tegen de pogingen dier Godgeleerden en Schriftverklaarders, die *Neologen* genoemd worden, omdat zij JEZUS en deszelfs Leer van Goddelijk gezag berooven, doordien zij de Geſchiedenis van de Leer afſcheiden; maar dat hij het integendeel daarvoor houdt, dat de titel van *Heer* of *Koning* aan CHRISTUS gegeven wordt, niet alleen *eershalve*, maar ook om deszelfs *gezag*, *waardigheid* en *heerſchappij*, waarmede Hij van God, zijnen Vader, bekleed is, te beſchrijven. Waar is hier dan eenig blijk van *Neologie* te vinden; neen, maar wie ziet hier geene opzettelijke beſtrijding van alwat, ten aanzien van het bedoelde leerſtuk, met dien hatelijken naam verdient geteekend te worden? Of zou HESSELINK zijne *Duitſche* begrippen in dit artikel daardoor blootleggen, dat hij de gewone fijne onderſcheidingen van de attributen der drie ambten, welke in vele theologiſche leerboeken gevonden worden, verklaart niet in den Bijbel te vinden?

In het tweede door UE. aangehaald artikel uit het *Woordenboek* van HESSELINK, dat uw ongunſtig oordeel moet ſtaven, lees ik, dat de Bijbelplaatſen, waar van *bezetenen*, of *démoniſche* menſchen, melding geſchiedt, niet uit de werking van den Duivel, maar uit de volksbegrippen der toenmalige tijden moeten verklaard worden. De waardige man beroept zich hier niet op SEMLER's Diſſertatie *de Demoniacis*, maar op de in ons land meer bekende Verhandeling over dit onderwerp van FARMER; welk beroep, opdat ik dit in 't voorbijgaan aanmerke, mede ten bewijs kan ſtrekken, dat dit neologisch gevoelen, bijaldien het dezen naam verdient, niet bij uitſluiting een' *Duitſchen*, maar even goed een' *Engelſchen* ſtempel draagt; eene herinnering, die in onze dagen, waarin de verdienſten der *Duitſche* natie in het vak van Godgeleerdheid en Uitlegkunde voornamelijk op prijs geſteld worden, misſchien niet geheel overtollig is. Maar is dit gevoelen, van waar het zijnen oorſprong ook moge ontleenen, dan inderdaad zoo kettersch, dat hij, die hetzelve durft omhelzen en in geſchrifte verdedigen, daarom in

Digitized by Google

een werk moet genoemd worden, dat de geſchiedenis der *Bijbelbeſtrijding* vermeldt? De beantwoording van deze vraag verblijve desgelijks aan het oordeel van allen, die met den gang der Bijbelſche Uitlegkunde, en met de begrippen van voorname Godgeleerden en Schriftverklaarders, ook in *Nederland*, bekend zijn. Ik behoef UE. toch waarlijk niet te zeggen, dat, reeds eeuwen vóór en gelijktijdig met SEMLER en FARMER, onderſcheidene mannen van grooten naam in de Christelijke Kerk zich over de bovengemelde opvatting der hier bedoelde Bijbelplaatſen niet ongunſtig verklaard hebben; en het is mij eene aangename gedachte, dat niet alle bevoegde beoordeelaars met UE. zoo ongunſtig over de genen oordeelen, die met hen inſtemmen. In de voortreffelijke Verhandeling van den Hoogleeraar HERINGA over de Leer der Accommodatie, (*Verhandelingen van het Haagsch Genootſchap* van het jaar 1789, bl. 233) eenen man, even beroemd om zijne wetenſchap en ſchranderheid, als eerbiedwaardig om zijne wijsheid en gematigdheid, lees ik, tot mijnen troost, het navolgende: „Ook mannen van naam en welverdienden roem, en ook onder deze dezulke, die ons de gewigtigſte waarheden van den Godsdienst helpen verdedigen, komen voor dit gevoelen aangaande de bezetenen uit. Ik althans behoor niet onder de gene, van welke SEMLER zegt, dat zij elk, die niet omtrent de bezetenen met hen van één gevoelen is, als eenen Onchristen verketteren: veel liever wil ik, op het voorbeeld van ERNESTI en HAMELSVELD, met beſcheidenheid zeggen, welke redenen, mijns inziens, tegen de onderſtelling dezer mannen beſliſſend pleiten." Hoezeer is deze taal den echten liberalen Godgeleerde waardig, die even verre verwijderd is van bekrompenheid als van onverſchilligheid, en hoe heerlijk ſteekt dezelve af bij uw oordeel over HESSELINK! Indien het UE. ook behaagt, *op deze wijze* de ſporen van *Neologie* in de geſchriften van onze vaderlandſche Godgeleerden op te zoeken, en daarvan in uw werk verſlag te doen, zal het U gewisſelijk niet aan ſtof voor eenige bladzijden ontbreken, welke U door Leden van

Digitized by Google

uw eigen Kerkgenootschap zal worden verschaft. Immers heeft een zeer geacht Hervormd Predikant, ook na den hooggeschatten arbeid van HERINGA, niet geschroomd, het gevoelen over de *bezetenen* in het N. V., mede door HESSELINK voorgestaan, maar door UE. als neologisch veroordeeld, te verdedigen. (Zie *Bijdragen tot de Godgeleerde Wetenschappen*, Deel XII, St. 2, bl. 203 env. 1824.) Waarom heeft UE. zich dan, bij de beschrijving van de voortgangen der *Neologie in Nederland*, alleen tot het Remonstrantsche, Doopsgezinde en Lutherse Kerkgenootschap bepaald, en uw werk niet verrijkt met staalen van die verderfelijke gevoelens, uit de geschriften van Hervormde Godgeleerden opgezameld? Waarom wordt, om slechts één voorbeeld aan te halen, de naam van wijlen den Hoogleeraar REGENBOGEN in uw werk, voor zoo veel ik weet, maar eenmaal (bl. 561) ter loops gespeld? Anders voorwaar hebben de Heeren YPEIJ en DERMOUT, in hunne voortreffelijke *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk*, hieromtrent gehandeld, gelijk bl. 433, 437, 555 en 671 van het IVde Deel bewijzen. Zoo iemand, dan betaamt het voorzeker den Geschiedschrijver van den gang der Godgeleerde Wetenschappen, den regel altoos voor oogen en in hoofd en hart te hebben: *Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.*

Niet minder zwaar is uwe beschuldiging, dat HESSELINK zijne *Duitsche* neologische begrippen op de kenmerkende geloofswaarheden van het Kerkgenootschap, waartoe hij behoorde, heeft toegepast; te welken einde UE. zich op de artikelen *Doop* en *Eed* beroept. Ik moet bekennen, dat de aanhaling van deze twee artikelen mij reeds terstond bevreemdde, omdat ik kwalijk kon begrijpen, hoe HESSELINK daarin van de doorgaande leer der Doopsgezinde broederschap kon afwijken. Deze verwondering klom, toen ik zag, dat die artikelen zelfs aan het scherpziend oog van den nameloozen Tegenschrijver ontgaan waren; maar zij rees nog hooger, toen ik de aangehaalde plaatsen opsloeg en nalas. Ik zal

Digitized by Google

ook deze plaatsen onpartijdig zoeken te beoordeelen, en zien, of zij den toets van Doopsgezinde regtzinnigheid kunnen doorstaan. Wat UE. in het eerste artikel als Neologie beschouwt, zal wel het navolgende zijn: „ De Doop wordt het *bad der wedergeboorte* genoemd, in zoo verre deze plegtigheid afbeeldt de reiniging des gemoeds en vergiffenis der zonden. Zie Hand. II: 38. Het is echter zonder grond, om, uit hoofde dezer spreekmanieren, deze uitwerksels aan die plegtigheid toe te schrijven, als door eene verborgene werking deze verandering in den gedoopten te weeg brengende, dewijl de Apostelen in den gedoopten te gelijk eischen *geloof* en *bekeering*, als waarvan deze gelukkige gevolgen te verwachten waren." Het is waar, dat deze verborgene werking van den H. Geest in de gemoederen der gedoopten in de oude Doopsgezinde geloofsbelijdenisen algemeen erkend wordt, onder anderen in de eerste reeds boven aangehaalde, waar art. 32 dus luidt: „ De ganssche handeling in den uitwendigen zigtelijken waterdoop stelt ons voor oogen, betuigt en beteekent, dat JEZUS CHRISTUS den boetvaardigen en geloovigen mensch inwendig doopt in 't bad der wedergeboorte en vernieuwing des H. Geests, afwassende, door de kracht en verdiensten zijns uitgestorten bloeds, de ziele van alle smetten en zonden, en door kracht en werking des H. Geests, het waarachtig hemelsch, geestelijk en levendig water, de inwendige kwaadheid der zielen, en maakt ze hemelsch, geestelijk en levendig, in ware regtvaardigheid en goedheid;" maar zou dit nu genoegzamen grond opleveren, om HESSELINK van *Neologie*, ten aanzien van dit kenmerkend leerstuk zijner Gezindte, te beschuldigen? Ik geloof het niet. Uit hetgeen de Hoogleeraar op het artikel *Geest*, bl. 235—237, aangeteekend heeft, blijkt duidelijk, dat hij hierbij het denkbeeld van eene *hoogere Goddelijke kracht*, welke wij *bovennatuurlijke werking van Gods Geest* noemen, wel degelijk vasthoudt; hoewel men tevens uit dit geheele artikel kan opmaken, dat hij de nadere leerstellige bepaling en omschrijving van dit gevoelen niet uitdrukkelijk op den Bijbel gegrond vindt, zonder dat

Digitized by Google

hij echter dezelve ſtellig tegenſpreekt, hetwelk de aard van zijn *Woordenboek*, waarin hij alleen Bijbelſche ſpreekwijzen zoekt te verklaren, niet medebrengt. Ieder, die onpartijdig wil oordeelen, zal echter moetenerkennen, dat HESSELINK, als Lid van het Doopsgezinde Kerkgenootſchap, tot deze afwijking van de gevoelens zijner voorgangeren vrijheid had, zonder dat hij behoefde te ſchromen van daardoor aan zijne betrekking tot hetzelve te kort te doen, en dat het er ſlechts op aankomt, of hij in dezen naar beproefde uitlegkundige regelen is te werk gegaan. Voor 't overige mag ik u wel verzoeken, eens na te zien, of de godgeleerde Hervormde leerboeken van lateren tijd aangaande het artikel van den Doop niet nog meer van de letter der formulieren uwer Kerk afwijken, dan het gevoelen van HESSELINK over deze inſtelling des Heeren van de leer zijner voorgangeren verſchilt.

Ik geef derhalve toe, dat ter aangehaalde plaatſe eenige afwijking van het gevoelen der oude Doopsgezinden te beſpeuren is; maar het is mij tot nog toe niet duidelijk, welke blijken van dergelijk eene afwijking het door UE. aangehaald artikel van den *Eed* oplevert. HESSELINK zegt in dat artikel iets over de beteekenis van dit woord volgens Bijbelsch gebruik, loopt de plaatſen door, waarin hetzelve voorkomt, en verdedigt, in zoo verre zulks tot het vak der Uitlegkunde behoort, de door vele beroemde Schriftverklaarders aangedrongene opvatting van Matth. V: 33 env., volgens welke de Heiland daar *allen* eed verbiedt. Ditzelfde nu, en niets meer noch minder, lees ik in de vroeger aangehaalde eerſte Doopsgezinde Geloofsbelijdenis, welker 38ſte artikel van den navolgenden inhoud is: „JEZUS CHRISTUS, Koning en Wetgever des Nieuwen Testaments, heeft den Christenen alle eedzweren verboden; waarom ook den Geloovigen des N. Testaments alle eedzweren ongeoorloofd is. Matth. V: 33. Jac. V: 12." Hiermede ſtemmen bijna woordelijk overeen het *Concept van Ceulen* van 1 Mei 1591 (bl. 5), de Belijdenis van het *Olijftakje* van 1627 (bl. 46), de *Hoogduitſche*, of

Digitized by Google

JAN CENTSEN's Belijdenis van 1630 (bl. 65), en het *opregt Verbond van Eenigheid* van 1665 (bl. 118), waarvan zoo min GALENUS ABRAHAMSZ, in zijne *Aenleiding tot de Christelijke Godsdienst* van 1677 (vr. 225), als deszelfs tegenſtander S. APOSTOOL, in zijne *Waarheidsoefening* van 1686 (bl. 52), verſchillen.

Ziedaar, Eerwaardig Heer, wat ik U aangaande het punt meende te moeten mededeelen, waaromtrent wij in onze denkbeelden zeer uiteenloopen. Ik zie, dat ik over de enkele bladzijde van uw werk, die UE. aan HESSELINK en de zoogenaamde voortgangen der *Duitſche Neologie* onder de Doopsgezinden heeft toegewijd, onderſcheidene bladzijden vol geſchreven heb; maar ik gevoel, dat ik dit niet vermijden kon, zoo ik uwe algemeene en mijns inziens min naauwkeurige berigten en uitſpraken eenigzins grondig wilde onderzoeken. Het doet mij innig leed, dat ik van UE., wien ik, hoewel onbekend, opregte hoogachting toedraag, moet verſchillen; het bedroeft mij, dat ik teedere punten heb moeten aanraken, die in onze dagen liever niet ter ſprake behoorden gebragt te worden, ja dat ik welligt aanleiding gegeven heb, om mij van een verkeerden ſektenijver te verdenken, waarvan ik betuigen mag verre te zijn; doch ik zal mij met de gedachte troosten, dat regtmatige verdediging der waarheid deze taal gedoogde, en dat ik zoo moest ſpreken, wilde ik in het vereiſchte licht ſtellen, wat mij waarheid toeſchijnt, en de eer van HESSELINK handhaven; ja, dat ieder onpartijdig beoordeelaar den onaangenamen indruk, welken het lezen van dezen Brief van zelve moet verwekken, niet aan mij, maar aan U toeſchrijven zal. Het belang der zaak heeft mij doen beſluiten, dezen mijnen brief aan de *Vaderlandſche Letteroefeningen* aan te bieden. Ik acht mij verpligt, U denzelven vooraf toe te zenden, en U van het gebruik te verwittigen, dat ik daarvan denk te maken, U vriendelijk verzoekende, mij ſpoedig met eenig antwoord daarop te vereeren, en hetzelve desgelijks door den druk gemeen te maken. Zoo toch wordt het Publiek, in welks oogen HESSELINK door UE. zoo

Digitized by Google

ongunstig is geteekend, in staat gesteld, om te beoordeelen, of hij met regt in een werk vermeld wordt, dat het „groot getal der tegenstanders van het beste aller boeken" beschrijft, „die menigvuldige middelen aangewend hebben, om hetzelve of gedeeltelijk, of geheel van deszelfs gezag en invloed te berooven, en de Christelijke Kerk, aan welke het tot eenen vasten steun verstrekt, omverre te rukken; daartoe geweld noch list, ernst noch spot, wijsbegeerte noch geschiedenis, taal- noch oudheidkunde, openbare vervolging noch gehuichelde vriendschap onbeproefd latende." (Bl. 585 van uw werk.) Het zou mij leed doen, zoo ik uwe woorden verkeerd had verstaan; en ik ben eerder geneigd, aan onduidelijkheid van uitdrukkingen, dan aan eenige bepaalde bedoeling, in dezen te denken. Indien ik echter mogt slagen, om UE. door het bovenstaande van het min juiste uwer berigten en uitspraken te overtuigen, mag ik vertrouwen, dat UE. hiervan in het volgende Deel van uw werk gewag maken, en, zoo er een tweede druk van het eerste Deel noodig zijn mogt, ze alsdan wel zal willen veranderen. De eer van U, als Geschiedschrijver van den gang der Godgeleerde Wetenschappen, vordert dit van UE.; terwijl de zaak der gekrenkte waarheid mij grond geeft, dit te verwachten. Gaarne neem ik voor 't overige deze gelegenheid waar, om UE. van harte Gods zegen toe te wenschen ter volvoering van uwe belangrijke taak, opdat uw arbeid strekke ter handhaving en bevestiging van ons allerheiligst geloof, ter verheerlijking van den God en Vader onzes Heeren JEZUS CHRISTUS, en ter grootmaking van Hem, door wien wij allen eenmaal hopen behouden te worden!

Met alle hoogachting heb ik de eer, mij te noemen,

Weleerwaardige en zeer geleerde Heer!

UE. dw. Dienaar en Medebroeder in C. J.,

Amsterdam, den 22 April 1828. S. MÜLLER,

Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan de Kweekschool der algemeene Doopsgezinde Societeit (*).

(*) Door afwezigheid van den Redacteur en andere tusschenkomende omstandigheden is deze Brief, tegen de bedoeling van den Steller, reeds in dit Nommer geplaatst.

Digitized by Google

AANMERKINGEN, RAKENDE DEN DOOR DEN HEER J. H. HALBERTSMA GEMEENGEMAAKTEN BRIEF VAN CAROLUS NIËLLIUS.

Den Heere Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen*.

Mijn Heer en Vriend!

Ik las, vóór weinige dagen, met veel genoegen, in uw geacht Maandwerk voor April dezes jaars, (*Mengelw.* bl. 174 env.) den *Brief van* CAROLUS NIËLLIUS, van 15 Februarij 1619, (blijkbaar uit *Dordrecht* geſchreven) *aan* JEAN AUGUSTIJN, medegedeeld door den Heer J. H. HALBERTSMA. Deszelfs inhoud is, vooral wat het eerſte en voornaamſte gedeelte betreft, zoodanig bekend, dat ik waarlijk meende, dat hij reeds elders was uitgegeven; doch ik vond hem nergens, en zelfs BRANDT gewaagt van hem niet, in zijn derde Deel, op bl. 439, gelijk men verwachten mogt, zoo hij hem onder het oog gehad had. Hij is dus van belang, als volkomen bevestigende, wat door gemelden Geſchiedſchrijver, ter aangehaalde plaatſe en elders, of door anderen, ten aanzien van een goed deel der handelingen van het Dordſche Synode, verhaald is. — Maar wie was die JEAN AUGUSTIJN, aan wien deze brief gerigt is? — Dit heb ik (zegt de Heer HALBERTSMA) niet kunnen ontdekken. — Mij dunkt, dat het laatſte gedeelte van den brief al vrij duidelijk vermoeden laat, dat AUGUSTIJN geen ander is, dan J. UITENBOGAERT, die, het land ontweken, zich thans te *Antwerpen* onthield, en van wien bekend is, dat men er op uit was, om hem daar, zoo men konde, op te ligten. Doch het behoeft hier bij geen vermoeden te blijven. — Zoo ras de vervolging tegen de Remonſtranten was aangevangen, werd het, vooral voor hunne Leeraren, van groot belang, bedacht te zijn op eene, zoo veel mogelijk, veilige briefwisſeling onder elkander en met hunne onderlinge betrek-

Digitized by Google

kingen, en namen zij daartoe meest allen verdichte namen aan, waarvan zij zich in de onderteekening en op de opſchriften hunner brieven, en ook in derzelver inhoud, bedienden. Daarin werden ook ſomtijds plaatſen en zaken met vreemde benamingen uitgedrukt. Vooral werd dit noodzakelijk; toen de Leeraars, op elk van wier hoofden vijfhonderd guldens geſteld waren, onder het kruis predikten, en toen van elk, die huis of ſchuur tot de preke leende, of de leerredenen bijwoonde, willekeurige boeten werden afgevorderd; vermits veel door brieven geregeld moest worden, en de Leeraars niet alleen hunne commiſſiën, om, bij gedurige afwiſſeling, nu hier, dan elders, de gemeenten te gaan bedienen, ſchriftelijk van de Directeurs der Remonſtrantſche Societeit moesten ontvangen, maar ook deze aanhoudend met de gemeenten, over derzelver bijzondere zoo wel, als over de algemeene belangen, moesten corresponderen. Vanhier, dat in de brieven van dien tijd, die nog in grooten getale, hier en ginds verſpreid, voorhanden zijn, even als in andere geſchriften, tot de Remonſtrantſche geſchiedenis behoorende, menigte van die verdichte namen voorkomt, welke den inhoud voor hen, die niet weten, wie of wat door dezelven bedoeld worden, duister, of niet zelden onverſtaanbaar, maken. UITENBOGAERT, die gewis onder de eerſten was, welke eenen geleenden naam behoefden, ontving al vroeg dien van AUGUSTIJN, welke hier voorkomt; doch daarna ook andere. — De Heer HALBERTSMA geeft te kennen, dat men van zijn Ed., zoo de tegenwoordige brief door het publiek wèl ontvangen wordt, meerdere dergelijken te wachten heeft; en wij durven zijn Ed. wel verzekeren, dat zij, voor zoo veel zij niet reeds elders mogen zijn uitgegeven, aan velen zeer aangenaam zijn zullen. Ons zullen zij in het bijzonder, vooral zoo zij in of na 1623 geſchreven zijn, zeer welkom wezen. Daar het nu zeer mogelijk is, dat men wederom op onbekende namen ſtuit, zal het vermoedelijk aan zijn Ed., en over het geheel aan anderen, die zulke brieven bezitten, of onder het oog krijgen, niet onge-

Digitized by Google

vallig zijn, dat wij hier de volgende *Lijst van bedekte Namen*, daarin hier en daar voorkomende, met aanwijzing der genen, welke er door bedoeld worden, mededeelen, zoo als wij die uit eene oude Lijst, ons voorgekomen, met bekorting opgemaakt, en uit eigene bevinding en ontdekking verrijkt hebben. Hier is zij dan:

Verdichte Namen.	Eigennamen.
Alphaeus.	FREDRIK HENDRIK.
Alphen. (*Joost*, *Joost Jacobse*, *Justus van*)	BERNARDUS DWINGLO.
Ast. (*Hans van der*)	JOH. NARSIUS.
Augustijn, (*Jean*) of *Augustijnse*. Somtijds slechts *J. A.*	JOH. UITENBOGAERT.
Biervliet. *Brilleman.*	BERNARDUS DWINGLO.
Broekhuizen.	SAMUEL NAERANUS.
Cleef. (*Andries of Sr. van*) *De Clever. Clivensis.*	CAROLUS NIELLIUS.
Craan. Cranius.	RUDOLF VAN ZIJL, of ZYLIUS.
Daniels. (*E.* of *H.*) *Darabeni.* (*)	DANIEL SLATIUS.
Davids, (*H.*) of *H. D.*	HENRICUS HOLLINGERUS.
Davidze. (*Herman*) Somtijds ook *H. D.*	ADRIANUS BORRIUS.
Dirk, of *Dirk Jansz.*	DOMINICUS SAPMA.
Dirks, (*C.*) of *C. D.*	CONRADUS VORSTIUS.
Ende. (*Rijk van den*)	PASSCHIER DE FIJNE.
Euodius.	IZAAK WELSING.
Eyke. (*Jan van der*)	JOHs. RODINGENUS PATER.
Fontaine, of *Fonteine.* (*Marinus van der*)	ADR. VAN DEN BORRE, of BORRIUS.
Geys.	IZ. WELSING.
Goede Heer.	FREDRIK HENDRIK.
Gijsberts. (*Christiaan*)	BARTHOLOMAEUS PRAEVOSTIUS.
Haasten. (*Jan van*)	SIMON LUCAE BYSTERUS.
Hoogland. (*H. van*)	HERMANUS MONTANUS.
Houten, (*Victor van*) of *van den Houten.*	NICOLAUS GREVINCKHOVEN.
Hove. (*Oom van den*)	JACOB OEM VAN WIJNGAARDEN.
Jansz. (*C.*)	CORNELIS GEESTERANUS.
Jansz. (*D.* of *Dirk*)	DOMINICUS SAPMA.
Jansz. (*W.* of *Willem*)	WOUTER CORNELISSE VAN WAARDER.
Jorissen. (*P.*)	JOANNES ARNOLDI CORVINUS.
Kaaskooper. (*W. Rinder*)	GULIELMUS LOMANNUS.
Kenenburg. (*Heer van*)	JONKER OTTO VAN ZEVENDER.

(*) Zoo veel als *de stekelige*, *de scherpe*.

Digitized by Google

Verdichte Namen.	Eigennamen.
Koolman. (*Andries*)	CAROLUS RIJKWAART.
L. S.	SAMUEL VAN LANSBERGEN.
Lions.	LEIDEN.
Lucius, (*D.*) of *Lutius.*	ISAACUS FREDERICI.
Lurtjens. (*J.*)	Dezelfde.
Man van credentie.	DIRK GERRITZE MEERMAN.
Man tot Nijmegen.	DANIEL WITTIUS.
Man. (*Fredrik de*)	JOH. UITENBOGAERT.
Marinus.	Zie *Fontaine.*
Meden. (*Hans van*) *Medenus.*	JOH. UITENBOGAERT.
Nieuwerveen. (*S. van*)	Dezelfde.
Niger.	DANIEL WITTIUS.
P.	EDUARDUS POPPIUS.
Pauwelse (*Joris*) *de Jonge.*	HENRICUS NIELLIUS.
R. Junior.	J. RODINGENUS FILIUS.
Ravens. (*Sr.*)	JO. ARN. CORVINUS.
Rheenen. (*Barthelomaeus van*)	GERARDUS VELSIUS.
Rinder.	Zie *Kaaskooper.*
Rijk-neef.	PASSCHIER DE FIJNE.
Salem.	AMSTERDAM.
Schipper Dirk.	DOMINICUS SAPMA.
Sl. Sla. Slat.	HENR. SLATIUS.
Soetwater.	ADR. BORRIUS.
Solitarius.	JOAN. MONACHIUS.
Stad van 25 huizen.	FREDRIKSSTAD.
Stad van Nieuwerveen.	UTRECHT.
Swartius.	DAN. WITTIUS.
Sylvius. (*Theodorus*)	CONR. VORSTIUS.
Thomas.	THOMAS GOSUINUS.
Thrasybulus.	CONRADUS VORSTIUS.
Tielemans. (*Pieter*)	PETRUS CUPUS.
Tilhanus.	PAULUS LINDENIUS.
Veenhuizen. (*De Heer van*)	Mr. REINOUT VAN BREDERODE.
Victor. (*Sr.*)	N. GREVINCKHOVEN.
Vigilantius.	SIMON EPISCOPIUS.
Vlugt. (*Van der*)	Zoo wel UITENBOGAERT, als GREVINCKHOVEN.
Wachter. (*Simon de*)	EPISCOPIUS.
Waterdale. (*Sr.*)	SAMUEL LANSBERGEN.
Westeinde. (*J.* of *Jan van*)	EDUARDUS POPPIUS.
Willemse. (*D.*)	WILHELMUS RIDDERSBACH.
IJsvogeltje. (*Het*)	PASSCHIER DE FIJNE.

Dusverre de Lijst. Ik neem nu nog de vrijheid, de volgende aanmerkingen hierbij te voegen op eenige onnaauwkeurigheden, welke den Heere HALBERTSMA ontsnapt zijn.

De *eerste* betreft hetgeen ik, op bl. 175, in het mid-

Digitized by Google

den, leze. Daar wordt gezegd, „ dat, in de Hervorm-„ de kerk van Nederland, (dat is, in de Noordelijke ge-„ weſten, in de zeven vereenigde provinciën) „ *reeds vroeg*, „ vrij algemeen, STRENGE gevoelens omtrent de Predes-„ tinatie gedreven werden." Doch, zoo men dit van den vroegen tijd der Hervorming verſtaat, verſchoone men mij, dat ik dit tegenſpreke. In de eerſte hervormde Nederlandſche kerk waren die *ſtrenge* gevoelens zeldzaam. Dit is door de Heeren IJPEIJ en DERMOUT, in hunne voortreffelijke Geſchiedenis dier Kerke, uitvoeriger, dan door eenig ander Schrijver, bewezen. De Roomſche Geeſtelijkheid, voor zoo veel die hier de Hervorming toeviel, was, even als DUIFHUIS, van *gematigde* gevoelens. Voorts was de Hervorming hier voornamelijk bevorderd door de ſchriften van ERASMUS, BULLINGERUS, ZWINGLIUS, MELANCHTON, die allen van de *gematigde* gevoelens waren. De *geſtrengere* werden hier eerst later meer verbreid, inzonderheid door de hervormde Leeraars uit *Vlaanderen*, die uit de *Geneeffche* ſchool van CALVIJN waren voortgekomen, en, door vervolging uit de *Zuidelijke* gewesten verdreven, in de *Noordelijke* niet alleen ſchuilplaats kwamen zoeken, maar ook vonden, en er vervolgens de predikſtoelen, bij menigte, inkregen. Door den invloed dezer *vreemdelingen* vonden de *geſtrenge* gevoelens hier allengs meerderen ingang, en bekwamen eindelijk op de *zachtere*, waaraan de oorſpronkelijke *Noord-Nederlanders* waren toegedaan, vervolgens de overhand; mits men aanneme, dat allen, die daar vóór, in 1616 en daarna ijverden, ze uit overtuiging, en niet uit menſchelijke inzigten, voorſtonden.

Eene *tweede* onnaauwkeurigheid vind ik op dezelfde bladz. 175, van onderen, waar gezegd wordt: „ In 1615 „ begonnen Remonſtranten en Contra-Remonſtranten zelfs „ afzonderlijke vergaderingen te houden." Dit zou men natuurlijkst zoo moeten verſtaan, alsof zoo wel de Remonſtranten zich van de Contra-Remonſtranten, als de laatſten zich van de eerſten, begonnen af te zonderen. Het laatſte is echter alleen waar. De Remonſtranten ble-

Digitized by Google

ven in hunne, dat is in de publieke, kerken; de Contra-Remonſtranten verlieten die, ſcheurden zich van de Remonſtranten af, en begonnen afzonderlijke vergaderingen te houden, hetwelk zij vervolgens voortzetteden.

Eindelijk, op bl. 176, omtrent ter halver blad, ſtaat: dat de Remonſtranten, van het oogenblik af, dat zij, in de 57ſte zitting der Nationale Synode van Dordrecht, op den 14den Januarij 1619, uit dezelve gezet waren, „daar„ op niet meer verſchenen als *ſtemhebbende*, maar als „ *beſchuldigden* en *gedaagden*." Dit behelst eene geweldige misſtelling. De Remonſtranten verſchenen, met eene niet noemenswaardige uitzondering, op deze Synode, nooit als *ſtemhebbende*. Zij waren zelfs niet, dan als *gedaagden*, en niet meer, dan ten getale van *dertien*, tot dezelve beſchreven. Als zoodanig werden zij, van hunne eerſte verſchijning af, behandeld; en EPISCOPIUS, die als lid derzelve beſchreven was, en de Remonſtranten, welke, wegens de kerk van Utrecht, op denzelfden voet, als alle andere leden, tot de Synode waren afgevaardigd, en dus mede *ſtemgeregtigd* waren, zagen zich weldra genoodzaakt, om zich bij de *gedaagden* te voegen. De Remonſtranten hadden dus, op de Synode, nimmer eenige ſtem, noch mogten voor dezelve anders, dan geroepen, of na bekomen verlof, verſchijnen; en, nadat zij, in de 57ſte Seſſie, waren uitgedreven, hadden zij tot dezelve geenen toegang meer. — Het ſpreekt dus van zelf, dat het even te voren, door den Heer HALBERTSMA, gezegde: „Zoo kwamen dan de partijen met gelijk regt „ op de Synode, om door gemeenſchappelijke beraadſla„ ging tot overtuiging der dwalenden en alzoo tot een„ heid des geloofs te komen," geheel verkeerd is.

Hoogst aangenaam zal het mij zijn, indien Gij dezen mede in uwe *Letteroefeningen* gelieft op te nemen, gelijk ik U beleefdst verzoeke. Intuſſchen ben ik altijd met de meeste hoogachting,

Mijn Heer en Vriend!

Uw Ed. dienstw. Dienaar en Vriend,

Rotterdam, 7 April 1828. ADR. STOLKER.

Digitized by Google

PLAATSELIJKE, GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDIGE HERINNERINGEN VAN EEN REISJE DOOR EEN GEDEELTE VAN GELDERLAND EN IN DE OMSTREKEN VAN KLEEF.

Door

P. LOUWERSE.

I.

Beroepsbezigheden hadden het mij meer dan twee jaren ondoenlijk gemaakt, het woelige *Amsterdam* te verlaten; en mogelijk was er aan eenige uitspanning nog niet gedacht geworden, had de dood van een geliefd eenig kind het niet alleen voor mij, maar bijzonder voor mijne echtgenoote, noodzakelijk gemaakt, den kring der dagelijksche bezigheden voor een' korten tijd vaarwel te zeggen.

Wij besloten dan een reisje naar *Gelderland* te doen, en, ware het mogelijk, het tot *Kleef* toe te brengen. Het saizoen was wel een weinig gevorderd; maar, wat wij aan de lange dagen zouden missen, werd toch ligtelijk opgewogen door de mindere woeligheid en drukte in de herbergen, en het schoone weder, dat gewoonlijk de Augustus-maand vergezelt. Spoedig was de weinige bagaadje gepakt en alles tot het uitstapje in gereedheid gebragt.

Te *Utrecht* gekomen, bleven wij aldaar den nacht, en vervorderden den volgenden dag, reeds vroegtijdig, onze reis, ten einde het middagmaal te *Renkum* te nemen, en het overschietende van den dag in deszelfs omstreken door te brengen. Elkeen kent den fraaijen weg tusschen *Utrecht* en *Arnhem*, en weet dus ook, dat hij in landelijke eenvoudigheid en schilderachtigheid toeneemt, naar mate men het *Geldersche* nadert. Reeds verschillen de omstreken van *Amerongen* van die van *Zeist* en *Driebergen*; maar, zoodra men de eerstgenoemde plaats achter den rug heeft, wordt het landschap hoe langer hoe rijker in afwisseling en bevalligheid van voorwerpen, waartoe het gezigt van den *Rijn* en dat op de *Neder-Betuwe* het hunne niet weinig toebrengen.

Het weder, dat in den morgen eenigzins betrokken was geweest, helderde allengskens op; en, ons verlustigende in de schoone gezigten, die zich ter wederzijde van den weg, vooral in de nabijheid van de *Grebbe*, opdeden, kwamen wij

Digitized by Google

reeds vroegtijdig te *Renkum*, het doel onzer reize voor dien dag, aan. Wij ſtapten in het logement: *de Bok*, af, gebruikten eene ververſching, en begaven ons toen op weg, om eene wandeling over den *Wageningſchen Berg* te doen. Het gezigt, dat men van deze hoogte geniet, is even betooverend als indrukmakend. Aan de eene zijde een bergachtig landſchap, waarin zich vooral de *Tafelberg* onderſcheidt; aan den anderen kant het ſtille, bevallige dorpje *Renkum*, met een gedeelte van den grooten weg, en verder in het verſchiet de donkere bosſchen van den *Dorenweerd*; vóór u de *Rijn*, in bogten en ſlingeringen, ſtil en ſtatig zijnen loop vervolgende, en aan den tegenovergeſtelden oever de *Betuwe*, die zich hier, in hare geheele uitgeſtrektheid, aan het oog des verrukten aanſchouwers vertoont. Maar nog rijker, dan in natuurtafereelen, is deze plek in geſchiedkundige herinneringen. De *Opper-* en *Neder-Betuwe*, welke men hier overziet, was eenmaal de voornaamſte woonplaats der *Bataviëren*, die men gewoonlijk onze voorouders zegt te zijn, en ook, in zekeren zin, als zoodanig kunnen beſchouwd worden. Spoedig had mijne verbeelding mij in die aloude tijden verplaatst. Ik zag die geheele vlakte, nu zoo bevallig met beemden, dorpen en gehuchten geſchakeerd, als met *terpen* of hoogten overdekt; op elk derzelven eene hut van leem, tot woonplaats voor een geheel gezin dienende, en rondom de hut een ſtuk lands, tot verbouwing van eenige peulvruchten geſchikt. Bij mindere vruchtbaarheid ſtelde ik mij echter ook mindere eentoonigheid in het landſchap zelve voor. Zware bosſchen en groenende heuvelen kenmerkten voorzeker, in vroegere tijden, ook dezen grond; eene eigenſchap, voorheen meer dan thans aan geheel *Gelderland* eigen: want hoe anders zou de *Batavier* zijnen lust tot de jagt, in vredestijd zijne geliefde uitſpanning, hebben kunnen botvieren? Ik zag hem dan ook, met boog en werpſpies gewapend, het vlugge wild vervolgen, of wel, in werkeloosheid ter neder gezeten, zijnen tijd met het dobbelſpel en in de vreugde des bekers doorbrengen. De *lans- en zwaardendans* der krijgshaftige jongelingen kwam mij mede voor den geest. Ik zag hunne ſnelle en kunstmatige bewegingen, te midden der opgeſtokene wapentuigen, en de maagdenrij, met welgevallen dit ſpel aanſchouwende. Met geestverrukking dacht ik aan de vrijheid, die zij, zelfs onder de *Romeinen*, genoten, en door elk onzer Dichters, groot en klein, uit de volle borst, bezongen; — maar, helaas! hier-

Digitized by Google

tegen kwam de *kritiek* op, en ook nu, even als altijd, wilde het er bij mij maar niet in, dat de *Batavieren*, hoezeer met den naam van *bondgenooten* betiteld, inderdaad zoo vrij onder de heerschappij der *Romeinen* zijn geweest, als onze Dichters ons wel willen doen gelooven. Elk volk, dat door de *Romeinen* cijnsbaar werd gemaakt, behield zekeren schijn van vrijheid. Zulks gebood eene gezonde staatkunde. Men liet hetzelve zijne Goden, wetten en zeden; dikwerf verkregen die Goden zelfs eenen tempel binnen *Rome*, hetgeen, volgens een beroemd Schrijver, niet weinig heeft toegebragt tot eene meer gemakkelijke vestiging van het Christendom. Maar staatkundige en nationale vrijheid van overwonnene volken onder de *Romeinen*, hoe ware dit overeen te brengen met den geest dier natie, steeds indachtig aan de aloude Godspraak, dat *Rome* eenmaal het gebied over de geheele wereld zou voeren? En waarom zou men aan een klein, afgelegen volk meerdere voorregten, dan aan naburige verwonnene natiën, ja meer dan aan *Griekenland* zelf, geschonken hebben? Maar, wanneer onze Dichters zoo hoog van der *Batavieren* vrijheid zingen, denken zij voorzeker niet aan de *Romeinsche* burgen, in het hart des lands opgerigt, aan de scharen van jongelingen, die, onder den alles verwinnenden adelaar, in verafgelegene landen den oorlog moesten gaan voeren of den Keizeren tot lijfwacht verstrekken, noch eindelijk aan den krijg, door de landzaten onder CLAUDIUS CIVILIS gevoerd(*). Ook hebben wij, mijns inziens, als natie, geenszins een zoo groot belang bij den roem der *Batavieren*. Zij zijn, wel is waar, de oudste bekende bewoners des lands; maar zijn zij daarom onze voorouders? Na de verovering dezer landen door de *Franken* houden zij op eene natie te zijn, en hun naam wordt uit de rij der volken gewischt; zij worden of slaven der overwinnaars, of gaan hun leven onder de *Romeinsche* legervanen eindigen; en, indien al eens in de laagste standen der maatschappij, vooral in de *Betuwe*, nog eenige afstammelingen der *Batavieren*, hoe zeer nog met ander bloed vermengd, konden worden aangetroffen, het grootste gedeelte der natie is voorzeker van *Frankischen* stam.

Wij bleven ons nog eenigen tijd met de schoone gezigten, die de *Wageningsche Berg* oplevert, verlustigen, en onwillekeurig vestigden zich mijne oogen naar den kant van *Thiel*

(*) Zie VAN SPAEN, *Inl. tot de Gesch. van Gelderland*, IIde Deel, bl. 62.

Digitized by Google

en *Bommel*. In die ſtreken lag voorheen het oude *Teisterband*, een bijna fabelachtig land voor onze geſchiedenis, vooral wat deszelfs Graven aangaat. Vleijerij en adeltrots hebben een regerend Huis van zoodanige Vorſten, even als in *Gelderland* en *Holland*, willen opwerpen, zonder dit met eenige geſchiedkundige bewijzen te kunnen ſtaven; terwijl het integendeel bijna zeker is, dat nimmer erfelijke Graven, maar veeleer Keizerlijke Ambtenaren of *Præfecti*, het gebied in *Teisterband* hebben gevoerd. Nu en dan hoort men, in onze dagen, nog van eenen afſtammeling der *Teisterbandſche* Graven ſpreken. Indien de naneef van WALTERUS, welke laatſte men zegt in de zevende eeuw geregeerd te hebben, eenen goeden ſtamboom bezit, zou hij, door deszelfs openbaarmaking, der Geſchiedenis eenen wezenlijken dienst bewijzen!

Na het *Lexkes Veer*, dat zoo ſchilderachtig aan den *Rijn* ligt, bezocht te hebben, keerden wij naar ons logement terug.

II.

Ons middagmaal was ſpoedig genomen, en nu gingen wij het dorpje bezien, dat op zichzelve weinig bekoorlijks heeft. De inwoners leven hier grootendeels van den landbouw, en, behalve eene kleine bierbrouwerij, zag ik geene andere neringen van eenig aanbelang. *Renkum* is echter een der oudſte dorpen van ons vaderland, daar het reeds in het jaar 968, onder den naam van *Redichem*, voorkomt, en toenmaals onder het bewind ſtond van zekeren WICHMAN, in de Kronijken bekend als een rijk en magtig Heer aan de oevers van den *Rijn*, en vele goederen op *Veluwe* en in *Hameland* bezittende. Dikwerf ook wordt hij Graaf van *Hameland* genoemd, waardoor men het tegenwoordige kwartier van *Zutphen*, gewoonlijk *het Graaffchap* genoemd, te verſtaan heeft. Maar geheel verkeerd zou men doen, indien men de vroegere geſteldheid van *Gelderland* naar de tegenwoordige wilde bepalen. Trouwens de benaming van *Gelre* komt eerst in het jaar 1067 in de Geſchiedenis voor. In de vroegſte tijden behoorden het *Overkwartier*, het Rijk van *Nijmegen* en het Ambt van *Maas* en *Waal*, tot *Gallië*; de andere Ambten des kwartiers van *Nijmegen*, de *Veluwe* en het Graaffchap *Zutphen*, tot *Germanië*. Daarna kwam alles aan den linker *Waal*-oever onder de *Frankiſche* Koningen; aan den regteroever regeerden de Koningen van *Vriesland*, en *Zutphen* was een gedeelte van *Sakſen* of *Westfalen*. Eindelijk werd het geheele

land onder de heerschappij van KAREL *den Grooten* vereenigd; en, bij het uitsterven van het *Karolingisch* Huis, kwam alles, benoorden de *Waal*, onder de *Duitsche* Keizers. Het land schijnt vroeger verdeeld te zijn geweest tusschen verscheidene kleine Heeren, erfelijk, wat aangaat hunne eigene goederen (*allodia*), maar overigens slechts als Keizerlijke Landvoogden of Leenmannen (*) aan te merken. Naderhand is alles aan de *Gelderſche* Graven gekomen. De eerste geschiedkundige persoon, die dezen titel, of wel den naam van Graaf van *Gelre*, draagt, is GERHARD, omstreeks het jaar 1094; zijn zoon, GERHARD DE II, volgde hem op, en door diens huwelijk met ERMGARD, Erfvrouw van *Zutphen*, werd het Graafschap *Zutphen* met dat van *Gelre* in hunlieder zoon, HENDRIK, vereenigd.

Maar, om op WICHMAN terug te komen: met hem daagt er eenig licht in de Geschiedenis van *Gelderland* op. Kort vóór het jaar 968 stichtte hij het klooster te *Elten*, dat hij met een groot gedeelte zijner erfgoederen op *Veluwe*, in *Zutphen* en in de *Betuwe*, waaronder ook de inkomsten van *Redichem*, (het tegenwoordige *Renkum*) beschonk. Onder zijne kinderen zijn de meest bekende: MEINWERK, Bisschop van *Paderborn*; LUITGARDIS, de eerste Abdisse van *Elten*; en ADELA, eerst gehuwd met IMAD, uit een doorluchtig Huis van *Neder-Duitschland*, en meer bepaaldelijk uit het Sticht van *Utrecht*, gesproten, en naderhand met BALDERIC, niet van zoo hoog eene geboorte, als zijnde slechts een vrijman (*ingenuus*), wiens goederen aan den linkeroever des *Rijns* gelegen waren. MEINWERK, de heerschzuchtige Kerkvoogd, die zich niet ontzag des Keizers eigenen mantel te nemen en zulks als een regtmatig offer aan de Kerk te beschouwen, is genoegzaam uit de Kerkelijke Geschiedenis, uit zijn eigen leven door ALPERTUS en uit Legenden bekend; maar ook LUITGARDIS en ADELA zijn ons door de Kronijkschrijvers bewaard gebleven; terwijl eenige bijzonderheden, ten opzigte der laatste medegedeeld, ons belangrijke wenken omtrent de zeden en gewoonten, mitsgaders den trap van beschaving, dier oude tijden, geven. LUITGARDIS wordt ons afgeschetst als een ideaal van vrouwelijke beminnelijkheid; zij was vroom en kuisch; zij gaf rijkelijk aalmoezen, bezocht

(*) Eertijds waren de leenen niet erfelijk; dit werd eerst op het einde der elfde eeuw het geval.

Digitized by Google

de kranken, en ſtond de ſtervenden, in de laatſte oogenblikken, met hulpe en vertroosting bij. ADELA, daarentegen, was een monſter in menſchelijke gedaante. „Hare ſtem," zegt de Kronijkſchrijver, „was ſchel en ſchreeuwend; zij „gebruikte onbetamelijke woorden; haar gelaat was valsch, „haar geest wispelturig, en elk oogenblik veranderde zij „van zin." Reeds ſtaande het leven van haren eerſten gemaal ſchijnt zij eenen verbodenen omgang met BALDERIC gehad te hebben; men betigt haar zelfs van haren eigenen zoon, THEODORICUS, door vergift om het leven te hebben gebragt; doch, ook dit aan de partijdigheid van den ſchrijver des levens van MEINWERK willende toekennen, is het echter eene geſchiedkundige daadzaak, dat zij, in het jaar 1016, zekeren Graaf WICHMAN van *Vreden*, bij zijn vertrek uit BALDERIC's kasteel, *Uplade* geheeten en in de omſtreken van *Elten* gelegen, deed vermoorden; eene daad, die dan ook haren ondergang en dien van haren gemaal ten gevolge had. Zeer wordt hare bekwaamheid in vrouwelijke handwerken geprezen; zij had ſteeds een' ſtoet van kamerjuffers rondom zich, met welke zij de kostbaarſte tapijten vervaardigde, waaronder bijzonder moet uitgemunt hebben een rugtapijt, of *dorſale*, dat op hare ſlaapkamer in het kasteel van *Redichem* (mogelijk het tegenwoordige *Dorenweerd*) hing, en haren gemaal BALDERIC voorſtellende, eenen draak gedood hebbende. Dus reeds in de tiende eeuw kunſtſtukken van zulk eene uitvoerigheid, door adellijke vrouwen vervaardigd! Waarlijk, dit opmerkende, moet toenmaals de beſchaving in kunſten reeds grooter zijn geweest, dan men gewoonlijk in onze dagen gelooft. Maar ook de Geſchiedenis laat ons niet in het onzekere omtrent de oorzaken, waaraan de behendigheid dezer Vorſtin, in dergelijke kunstwerken, kan toegeſchreven worden. WICHMAN, de vader van ADELA, is hoogst waarſchijnlijk dezelfde WICHMAN, die, tusſchen de jaren 940 en 950, als Graaf van het ſlot van *Gent* voorkomt; en als men nu weet, dat, te dien tijde, de weefgetouwen in *Vlaanderen* reeds tot een' hoogen trap van volmaaktheid gebragt waren, kan daaruit, met goeden grond, afgeleid worden, dat ADELA de kunst van borduren en weven in hare geboorteſtad geleerd heeft. Vereerend is het, inderdaad, voor onze natie, (en daarom ook zal men mij deze kleine uitweiding wel ten goede houden) dat reeds zoo vroeg de vaderlandſche ſteden zich door kunſten, handel en nijver-

Digitized by Google

heid, boven alle andere volken, onderſcheidden. Weinige eeuwen na het begin onzer jaartelling waren de *Frieſche* lakens bereids door geheel *Europa* beroemd, en in het midden der achtſte eeuw dreven *Utrecht*, *Duurſtede*, *Nijmegen* en *Thiel* eenen bloeijenden handel. Uit deze nijverheid is dan ook de vrijheid ontſproten, die de vaderlandſche ſteden reeds zoo vroegtijdig genoten hebben. De handel maakte rijk; de Vorſten, daarentegen, hadden geld noodig, en gaarne willigde men elke ſchatting, toenmaals *bede* genoemd, in, wanneer men daardoor het eene of andere *privilegie* kon verwerven.

Maar nog eene andere bijzonderheid uit het leven van ADELA willen wij hier aanhalen, als betrekking hebbende tot de wetten, toenmaals hier heerſchende. Wij hebben gezegd, dat WICHMAN de door hem geſtichte Abdij van *Elten* met vele van zijne goederen begiftigd had. Na zijnen dood, en dien van de Abdiſſe LUITGARDIS, vroeg ADELA den Keizer om vernietiging dezer giften, aangezien dezelve zonder hare toeſtemming gedaan waren. Volgens de *Sakſiſche* wetten, mogt niemand zijne goederen vervreemden buiten bewilliging zijner vrouw en kinderen, waarvan vele voorbeelden in de oude giftbrieven voorhanden zijn. Zelfs minderjarige knapen gaven daartoe hunne toeſtemming; hetgeen op te maken is uit de zegels, waarmede die giftbrieven ſomtijds voorzien zijn: het zegel der meerderjarigen was rond, meest voorſtellende een' Ridder te paard; dat der minderjarigen, een naakt beeld op een ongezadeld paard; terwijl die der vrouwen en geestelijken meest van eene langwerpige gedaante waren.

Maar het uitſtapje in het dorp *Renkum* heeft ons al ver genoeg gebragt; ook begint de avond te vallen, en het wordt tijd, de noodige krachten voor den dag van morgen te gaan opdoen.

III.

Reeds vroegtijdig zaten wij den volgenden ochtend tusſchen de wielen, met oogmerk, om onzen togt, over den *Dorenweerd*, *Duunoog*, den *Oorſprong* en den *Hemelſchen Berg*, tot *Nijmegen*, en, kon het zijn, tot *Kleef* toe, voort te zetten. Het was een heerlijke morgen; een liefelijk koeltje voerde ons de aangenaamſte uitwaſemingen van kruid en heestergewas te gemoet; nog pareldе de dauw aan bloem en ſtruik, en in ſtille aanbidding lag, als ware het, de geheele Natuur voor haren Schepper geknield. Zwijgende vervolgden wij

Digitized by Google

onzen weg: wij konden gevoelen, maar niet ſpreken. Spoedig bereikten wij het dorpje *Heelſum*, zoo ſchilderachtig door de heldere beek, die het doorſtroomt, en het hooge kerkgebouw, dat zich op den groenenden heuvel verheft. Nu bevonden wij ons op het gebied der Heerlijkheid *Dorenweerd*; en reeds verheugde ik mij, dit oude kasteel te zullen bezigtigen, en menige hiſtoriſche herinnering, op de plaats zelve, voor mijnen geest terug te roepen.

Wij hielden ſtil aan eene huismanswoning, ingerigt, naar het ſcheen, om aan bezoekers, wandelaars of vreemdelingen eene rustplaats en tevens ververſching aan te bieden. Van onzen voerman vergezeld, die ons ten gids zou verſtrekken, begaven wij ons op weg, om het kasteel en eenige der fraaiſte wandelwegen te bezigtigen. En, inderdaad, men kan zich niets ſchooners dan deze Heerlijkheid voorſtellen. Overal is de heuvelachtige grond met het weligſte hout, van allerlei ſoort, begroeid; nergens heeft de kunst de natuur hare wetten voorgeſchreven; ook onder den brandendſten middaghemel geniet men koelte en ſchaduw, en de diepe vallei kleurt donker en groen bij het bergachtig gedeelte, dat in het zonnelicht ſpeelt. Weldra waren wij het kasteel genaderd, hetwelk ons, op aanvrage, vergund werd binnen te treden. *Dorenweerd* is van zeer ouden oorſprong, en, indien men de ſtelling van den Heer VAN SPAEN wil aannemen, zou daar ter plaatſe, reeds in de negende eeuw, het kasteel van *Redichem* geſtaan hebben. Het was oudtijds eene vrije Halsheerlijkheid, voorzien van het regt van vrijgeleide, viſcherij en andere voorregten. In 1403 ontving ROBERT van *Dorenweerd*, na voorafgaande opdragt, deze Heerlijkheid van Hertog REINALD ter leen, met hoog en laag geregt, tienden en thinſen, om het te houden als een welgeboren dienstmansgoed, te *verheergewaden* met een paard tot zadels leenregten. Deze beleening is de eerſte hiſtoriſche daadzaak, welke wij van *Dorenweerd* aantreffen. Het is de grootſte en aanzienlijkſte Heerlijkheid van geheel *Veluwzoom*; en, hoezeer, oudtijds, niet tot de Baanderijen van *Gelderland* behoorende, ſtond zij echter hoog in magt en luister aangeſchreven.

Ik moet evenwel bekennen, dat het gebouw, gelijk men het heden ziet, mij verſchrikkelijk tegenviel, en, wat het binnenſte aangaat, niets had van dat oude en eerwaardige, dat wij zoo gaarne in middeleeuwſche gebouwen aan-

Digitized by Google

treffen. Het eenige, waarin ik, buiten den uiterlijken bouw en den dikken toren, een oud kasteel herkende, was het plein, voorheen de *binnenhof* geheeten, waardoor men den ingang tot het hoofdgebouw bekomt. Van binnen is het kasteel zoo wat *gemoderniseerd*, en die vertrekken, welke geen papiertje gekregen hebben, zien er bitter vervallen uit. Bij de intrede heeft men eene soort van *vestibule*, met eenige hertenkoppen versierd; deze doet denken aan de zoogenaamde *hal*, de eerste ruimte, die men gewoonlijk in de kasteelen der middeleeuwen aantrof, en bestemd was tot het verleenen van gehoor aan afgezanten en het houden van maaltijden. Eene dergelijke *hal* vindt men nog in het slot te *Anholt*; een gebouw, trouwens, dat, door deszelfs in- en uitwendige bouworde, ons een oud riddermatig kasteel, in deszelfs geheelen omvang, vertoont. Een der zijtorens van *Dorenweerd* was, naar het berigt eener oude vrouw, die ons bij de bezigtiging vergezelde, vóór eenige jaren afgebroken; terwijl reeds vroeger van de voormalige gevangenissen (in den goeden ouden tijd het eerste sieraad eener Hatsheerlijkheid) keukens en kelders gemaakt waren. Ook de galerijen van het slot hebben niets, dat ons den *Gothischen* bouwtrant vertoont; geene derzelven is gewelfd, en eigenlijk kan men ze niet anders dan met den naam van *gangen* bestempelen. Op de deur van een der vertrekken, die op de genoemde *gangen* uitkwamen, las ik het opschrift: „Archivenkamer." Mijn eerste verzoek was, daarin toegelaten te worden; maar, helaas! de goede oude vrouw betuigde mij, den sleutel daarvan niet te hebben. „Och, Mijnheer!" vervolgde zij, „er is „ook niets dan een oude rommel papieren, portretten en „verroeste wapenen op; aan dat oude tuig is niet veel bij„zonders te zien!" Mij intusschen deed het geweldig leed, uit tijdsgebrek, mij niet tot den Rentmeester van *Dorenweerd*, die op een uur afstands van het kasteel woont, te kunnen vervoegen, ten einde den toegang tot die oudheden te bekomen. Maar zou men, zoo hier als elders op oude kasteelen, den bezoeker en vreemdeling niet aangenaam verpligten, door hem in staat te stellen van, op eene gemakkelijke wijze, deze merkwaardige overblijffelen van vroegere eeuwen te kunnen onderzoeken en bezigtigen? In oude kronijken toch liggen nog ontelbare bouwstoffen voor de vroegere geschiedenis des Vaderlands opgesloten; en het onlangs genomen besluit van den Koning, waarbij de plaatselijke

Digitized by Google

besturen en andere bezitters van Charters en Archiven worden uitgenoodigd, deze oude gedenkstukken aan het Gouvernement bekend te maken, zal, bij eene getrouwe naleving, voorzeker dienstbaar kunnen zijn, om een helder licht over menige duistere plaats in 's lands historie te doen opgaan. Jammer zou het zijn, indien eene kleingeestige achterhoudendheid de weldadige bedoelingen des Koninklijken Wijsgeers mogt tegenwerken!

De kritische Historieschrijver VAN SPAEN is niet wars van het gevoelen, dat, op de plaats van het tegenwoordige *Dorenweerd*, eens het oude kasteel van *Redichem*, waarvan reeds in de tiende eeuw onzer jaartelling wordt gesproken, gestaan hebbe. Geen enkel overblijfsel van dit aloude gebouw is in het tegenwoordige slot kenbaar; trouwens, het zal, gelijk de meeste kasteelen van dien tijd, voor zoo verre zij niet van *Romeinschen* oorsprong, gelijk het *Huis te Britten* en dergelijke, waren, niet van *steen*, maar van *hout* geweest zijn. Maar er ligt in de gissing van den geleerden VAN SPAEN niets ongerijmds; en, zijne stelling voor een oogenblik aannemende, zal het, nu wij ons op *Dorenweerdschen* grond bevinden, den Lezer niet onaangenaam zijn, eene treffende gebeurtenis te vernemen, die ons de Kronijken mededeelen, als in de tiende eeuw, op het kasteel *Redichem*, te zijn voorgevallen. ADELA, van welke wij reeds hier boven melding maakten, was met BALDERIC gehuwd. Zij waren de aanzienlijksten des lands, en, dewijl BALDERIC rijk en magtig aan den linkeroever des *Rijns*, en dus aan de *Gallische* zijde, was, voerden zij, voorzeker, die prachtige leefwijs, welke meer aan dien landaard, dan aan den *Germaanschen* en *Saksischen*, eigen was. Op zekeren tijd bevond BALDERIC zich te *Redichem*, dat, als aan den regteroever des *Rijns* gelegen, hem voorzeker van de zijde zijner gemalin ADELA was aangekomen. Daar stond hij in eene opperzaal, beschouwende de pracht van binnen, en den rijkdom en de vruchtbaarheid, die de natuur, van buiten, rondom hem ten toon spreidde. In plaats nu van deze zegeningen met dankbaren ootmoed te erkennen, sprak hij in arren moede: „Men „zegt, dat God almagtig is; maar hoe zou Hij mij van mij„ne grootheid, uit mijne rijkdommen tot armoede kunnen „doen vervallen? Immers de voorbijvlietende *Rijn*, die mij een „verrukkelijk gezigt oplevert, en de rondomliggende velden, „verschaffen mij overvloed van visch, gevogelte en wild-

Digitized by Google

„ braad; — het is onmogelijk, van die hoogte te gronde te „ gaan!" Maar God, wiens arm over den roekelooze is opgeheven, was magtiger dan hij, en had het in Zijnen raad anders beſloten. Menige bloedige veete had tuſſchen BALDERIC en Graaf WICHMAN van *Vreden* plaats gehad, en ADELA, geene middelen ter bereiking van een gewenscht doel ontziende, deed laatstgemelden, gelijk wij reeds aanhaalden, bij diens vertrek van *Uplade*, door huurlingen, afmaken. Het gerucht van den moord klonk tot voor des Keizers troon. ADELBOLD van *Utrecht* en BERNHARD van *Saksen* ſloegen het beleg voor *Uplade*; blakerden en brandden door den geheelen omtrek, namen eindelijk het verſterkte ſlot in, en deden het tot op den grond toe afbreken. BALDERIC ſtelde zich voor den Keizer, en bood den zuiveringseed aan; maar deze gunst werd hem, als eenen bekenden meineedige, door de Hertogen GODFRIED en BERNHARD betwist. Het zwaard was reeds over hem opgeheven; maar de Keizer, het gegeven vrijgeleide indachtig, nam hem onder zijne beſcherming, en hij vertrok naar zijnen vriend, Heer GERARD, aan de *Moezel*, waar hij kort daarna, verwijderd van huis en altaren, den geest gaf. ADELA had zich, na de inneming van *Uplade*, naar *Keulen* begeven. Zij bevond zich in den kommerlijkſten toeſtand, en rekte haar ellendig beſtaan uit de *prebenden*, die de kerken van *Duits* en *Sint Pieter*, weleer door haar met de rijkſte goederen begiftigd, haar deden toekomen. Haar dood volgde ſpoedig, en zij werd in de kerk van *Sint Pieter* begraven; „ maar," zegt de Kronijk, „ een zwaar onweder bragt eene buitengewone overſtrooming „ te weeg; de wateren ligtten haar lijk uit het graf, en wierpen het in den *Rijn*, zoodat er nooit eenig ſpoor van is „ gevonden." — *Het is onmogelijk, van die hoogte te gronde te gaan!* ſprak eenmaal BALDERIC. Vermetele! gij hebt het tegendeel ondervonden, en, na u, zoo menig hoofd, dat zich tot aan de ſterren ſcheen te verheffen!

Met deze herinneringen verlieten wij *Dorenweerd*, en, na het kasteel rondgekuijerd en eenige aangename wandelwegen in de nabijheid bezocht te hebben, gingen wij het rijtuig opzoeken, om ons verder naar *Duunoog* te begeven. Het zoo wel geſchreven werkje van den Heer J. A. NIJHOFF: *Wandelingen in een gedeelte van Gelderland*, had mij opmerkzaam gemaakt op eene vallei, welke zich tuſſchen *Dorenweerd* en *Duunoog* moest bevinden, en dezelve was zoo naauwkeurig

Digitized by Google

aangewezen, dat het ons weinig moeite kostte, die spoedig te ontdekken. Wij deden het rijtuig stilhouden, om die bekoorlijke plaats te bezoeken, en werden dubbel voor onze moeite beloond. Deze vallei is wellig de schoonste en indrukmakendste van geheel *Gelderland*; en, indien deze provincie, naar eene verkleinde schaal, in sommige opzigten, bij *Zwitserland* kan vergeleken worden, is het voorzeker op deze plek. Het smalle pad voert diep naar de laagte; aan beide zijden is de bergwand met het weligste kreupelhout bedekt, terwijl op den rug der hoogten het donkere bosch zich vertoont. Beneden in het dal noodigt een lommerrijk plantsoen den wandelaar uit, om zich in de schaduw neder te vlijen, en een' blik op de hem omringende natuur te vestigen. Hier is alles statig en stil; doch niets, wat tot somberheid doet overhellen. Men waant zich alléén in de geheele schepping te zijn; maar de borst is zoo vol, dat men gaarne alles aan zijn hart zou willen drukken!

Spoedig nu bevonden wij ons te *Duunoog*, een klein landgoed, van alle zijden door de bosschen van *Dorenweerd* ingesloten, en opmerkelijk door deszelfs hooge ligging, die ons gezegd werd, ruim 250 voet boven de oppervlakte des *Rijns* te zijn. Ligtelijk kan men beseffen, welk een verrukkelijk gezigt men van hier op het omringend landschap geniet, vooral wanneer men naar een' ronden koepel klimt, op het verhevenste gedeelte van den grond, ter hoogte van wel vijftig voet, opgerigt. Maar niet minder verrassend is het, ter zijde van het heerenhuis, langs slingerende paden, aan weerskanten beplant, zoo diep af te dalen, dat men eene gelijke lijn met den *Rijn*-oever kan trekken. Vooral bij heete zomerdagen is het verkwikkend, hier eenige oogenblikken in de koelte te verpoozen, en het vermoeide oog, dat op gindsche hoogte door duizend voorwerpen werd ingespannen, eenige rust te bezorgen.

Niet ver van *Duunoog* is eene plaats gelegen, door sommigen *Hunneschans*, door anderen *Dunenschans* geheeten. Door eenen vrij naauwen ingang, aan welks beide zijden zich nog sporen eener gracht schijnen op te doen, komt men op eene opene, rondom met boomen beplante plaats, van waar men bijna lijnregt in den *Rijn* nederziet. Hier aan eene voormalige versterking, door de *Hunnen* gebouwd, te denken, is al te zeer gewaagd: deze barbaren toch bekommerden zich, in hunne strooptogten, weinig over het opwer-

Digitized by Google

pen van vestingwerken, en het zal moeijelijk zijn te bewijzen, dat zij ééne eenige versterking, in ons vaderland, hebben daargesteld. Liever dan zouden wij deze plek *Dunenschans*, d. i. *versterking, op de Duinen gebouwd*, noemen; terwijl de Heer NIJHOFF, in zijn boven aangehaald werkje, niet vreemd van het gevoelen is, dat deze plaats zoodanig, in lateren tijd, door de Heeren van *Doornweerd*, als eene versterking, is aangelegd geworden. Het zij mij vergund, hier eene andere gissing te opperen; doch die ik bloot als *gissing* wil aangemerkt hebben. In de vooronderstelling, dat het tegenwoordige *Doornweerd* het oude *Redichem* zij, en dus aan Graaf BALDERIC hebbe toebehoord, is er niets onwaarschijnlijks in, dat de *Dunenschans* reeds in de tiende eeuw, en wel door Graaf WICHMAN van *Vreden*, is opgeworpen geworden. Deze toch had de gewoonte, dergelijke versterkingen in de nabijheid der kasteelen van zijnen vijand, Graaf BALDERIC, te doen aanleggen. Zoo bouwde hij, om laatstgemelden de heerschappij over de landen tusschen *Rijn* en *Waal* te ontnemen, een slot niet ver van de *Maas*, en, toen dit door BALDERIC ingenomen en geslecht was geworden, stichtte hij het slot *Munna* (thans *Monreberg*) aan den linkeroever des *Rijns*, en dus, als ware het, te midden der bezittingen van zijnen vijand. Is het nu zoo geheel ongerijmd, iets dergelijks van *Dunenschans* te denken; te meer, daar WICHMAN, als het gebied voerende aan de regterzijde des *Rijns*, het grootste belang had, om het indringen van zijnen tegenstander naar dien kant, zoo veel mogelijk, te beteugelen. — Dan, hem, die eenmaal deze plaats bezoekt, wil ik raden, zich in deze onbeduidende gissingen en vooronderstellingen niet te verdiepen, maar liever het verrukkend schoone gezigt te genieten, dat deze hoogte, vooral bij eenen heldere dag, zoo kwistig aanbiedt.

Van hier begaven wij ons naar den *Oorsprong*, merkwaardig door de schoone watervallen en heldere beekjes, die men hier, zonder bijna de hand der kunst te ontdekken, overal ontmoet. In eene soort van grot, tegenover eenen waterval, namen wij een ontbijt, dat met het beste *Hollandsche* kon wedijveren, en eenparig bekenden wij, nog nimmer zoo aangenaam uitgerust te hebben. De dag was echter te kostbaar om lang te verwijlen, en spoedig maakten wij ons op, om den *Hemelschen Berg*, een landgoed naast den *Oorsprong*, te gaan bezoeken. Het merkwaardigste van deze buitenplaats is

Digitized by Google

eene aanzienlijke hoogte, de *Preekſtoel* genaamd, van waar men een bekoorlijk gezigt, zoo op de ſtad *Arnhem*, als op de *Veluwe* en *Veluwzoom*, geniet. Hetgeen deze plek zoo verrukkend maakt, is de verſcheidenheid der voorwerpen, die hier in het oog vallen. Van de hoogten van *Dorenweerd* en *Dunenſchans* bepaalt het gezigt zich grootendeels tot de *Veluwe*, die, geheel vlak, bijna alleen uit weiland beſtaat; maar, hier, naar den kant van *Arnhem* en ook voorwaarts op de boſſchen van *Dorenweerd* ziende, is de natuur losſer en rijker geſchakeerd. Het weiland wisſelt met heide en bouwgrond af; de heuvelen der *Veluwe* treden te voorſchijn, en, daar de natuur behagen ſchijnt te ſcheppen, om door kleine middelen groote uitwerkſelen voort te brengen, deelt hier de eenzame ſchaapskooi, te midden der onafzienbare heide gelegen, of de dunne rookwolk, die zich uit de ſtille hut verheft, aan onze ziel eene ſtemming mede, welke zij dikwerf te midden van het weligſte landſchap niet ontwaart.

Wij vertoefden nog eenige oogenblikken op de genoemde landgoederen, en begaven ons toen, langs den gewonen ſtraatweg, naar *Arnhem*, en van daar naar *Nijmegen*, ons in de omſtreken van die beide ſteden niet ophoudende, dewijl wij het voornemen hadden, dezelve op onzen terugtogt van *Kleef* te bezoeken. Te *Lent* genoten wij nog eenige oogenblikken het ſchoone gezigt over de *Waal*, en reden toen naar *Kleef*, waar wij, des avonds ten tien ure, in het logement: *de Vorst Moritz van Nasſau*, afſtapten, wel is waar vermoeid, maar ten uiterſte voldaan over onzen zoo wèl doorgebragten dag.

(*Het vervolg hierna.*)

GELEERDE RAZERNIJ. No. III.

Antirheumatiſche Landkrabben-olie.

τὰ πολλὰ σε γράμματα εἰς μανίαν περιτρέπει.

De Negers, welke, gelijk alle de naakte volken der warme klimaten, aan de zon en aan de vochtigheid zijn blootgeſteld, moeten zich door olieachtige inwrijvingen op de huid tegen rheumatismen en tegen verkoudheden beveiligen. Hiertoe ſchijnen de dierlijke, zeer ſmeerachtige oliën nog meer dan de plantaardige geſchikt. Daar zij krabben zagen, die,

Digitized by Google

niettegenstaande de vochtigheid, zeer vlug over den grond loopen, (*Cancer ruricola L.*, *Gecarcinus ruricola* LEACH, de zoogenoemde *Tourlourou* en de *Cancer latro L.*, *Birgus latro* LEACH) hebben de Negers daaruit afgeleid, dat zij zich tegen rheumatismus konden wapenen door de olie, welke die dieren bevatten. Zij trekken die olie, door ze te roosten, uit de lever en verdere ingewanden dier krabben. — Dit is nu, dunkt ons, eene regte Neger-conclusie en ver van geleerde razernij; maar geleerde razernij schijnt het te zijn, wanneer een bekend *Fransch* Geleerde (VIREY) in het *Journal de Pharmacie* (1827. Octobre, p. 502, 503) deze olie aanprijst, en zegt, dat zij, in *Frankrijk* overgebragt, de plaats van andere hooggeroemde antirheumatische oliën vervangen kan. Wij gunnen de *Fransche* pharmacie, die met de *Fransche* parfumerie altijd zeer vermaagschapt was, gaarne deze *Huile de Tourlourou anti-rhumatismale*; maar dachten aan den *Franschen* pruikmaker, die, om de waterdigtheid zijner pruiken te bewijzen, zeide: *Vous pouvez les plonger dans l'Océan.* Eene waschkom zou tot dat einde voldoende zijn. Ook zijn er in *Frankrijk*, even als bij ons, hazen, die, in de vochtige en koude maanden van den jagttijd, van geen rheumatismus weten, en die dus ook wel eene *Huile anti-rhumatismale* konden opleveren. Het wondert ons, dat jagers, die zoo dikwijls hunne liefhebberij met het pootje moeten betalen, nog niet op dien inval gekomen zijn.

INVLOED DER MAAN OP HET HOUTGEWAS.

De Opperhoutvester SAUER in *Selan* heeft de opmerking gemaakt, dat van den tijd af, waarop het nieuwe maan is, tot aan volle maan, de sappen in de houtplanten tot de spits toe opstijgen. Al het hout, 't geen op dien tijd gehakt wordt, droogt slecht, splijt ligt, en wordt weldra wormstekig; het is daarom tot timmerhout van korten duur. Ten tijde der afnemende maan gaat het sap in het hout terug, en het bevat vooral in het laatste kwartier weinig sap; het hout is ook digter, duurzamer, en hij raadt gevolgelijk aan, al het hout, hetgeen tot timmerwerk en anderen arbeid gebruikt wordt, in het laatste kwartier te hakken. Stekken, daarentegen, worden het best bij wassende maan genomen, zoo als ook het snoeijen dan beter geschiedt. Deze opmerkingen zijn

Digitized by Google

van een' man, die meer dan twintig jaren dit vak theoretisch en praktisch beoefend heeft. Zij schijnen, zonder vooroordeel, alleen uit waarneming te zijn afgeleid. Men möge al in de physiologie der planten zulk een stijgen en dalen der sappen moeijelijk zonder eenige wijziging kunnen aannemen, bekend is het echter, dat in het najaar en 's winters de sappen meer naar den wortel gaan, die in het voorjaar en in den zomer naar boven stijgen. Waarom zoude er niet iets dergelijks, in mindere mate, door den invloed der maan kunnen worden te weeg gebragt? Het is voorts het eenige voorbeeld niet van waarnemingen, die den invloed der maan op bewerktuigde wezens schijnen te bewijzen. Visschers weten er van te spreken, zoo wel als tuiniers en artsen van den eersten rang. Zulks vindt echter tegenspraak bij theoristen, die zich tot regel schijnen te stellen, alles, wat zij niet weten, *hoe* het geschiedt, aan te zien als niet geschiedende.

DE BEEREN DER VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA.

De witte beer is het eenige roofdier in de Vereenigde Staten. Reizigers vinden zich aan groot gevaar blootgesteld, zoo dikwijls zij er een' ontmoeten, vooral, wanneer die door honger wordt gedreven. Een dezer dieren viel, het vorige jaar, de boot van twee *Indianen* aan, welke aan den oever was vastgemaakt. Hij greep een' derzelven, en sleepte hem in het bosch; de andere deed vruchteloos pogingen, om zijnen makker te helpen: de vochtigheid, die in zijn geweer was ingedrongen, maakte het afschieten onmogelijk. Andere *Indianen*, die in het bosch jaagden, liepen gelukkiglijk op het gerucht toe, doodden den beer, en rukten uit deszelfs klaauwen den ongelukkigen, die reeds aan een' wisse dood overgegeven meende te zijn. Hij zelf verhaalde mij naderhand de bijzonderheden van dit voorval, bij gelegenheid, dat hij de huid van zijnen aanvaller mij verkocht.

De zwarte beer is zeer schuw, en vliedt de tegenwoordigheid der menschen. Doch deze zoeken hem op; want, met uitzondering van den buffel alleen, is er geen dier, waarop de *Indianen* met zoo veel voordeel jagt maken: huid, vleesch, vet, pezen, zelfs de klaauwen en tanden van den beer kunnen tot eenig nut gebruikt worden, en vormen een' aanmerkelijken tak van handel.

Digitized by Google

Gedurende den zomer en herfst leggen de *Indianen* op plaatsen, waar vruchten in menigte wasfen, zich in hinderlagen, en verrasfen alzoo een groot aantal zwarte beeren, die voornamelijk van planten leven. Zoodra het koud wordt, verbergen zich deze dieren in holle boomen, of in gaten, welke zij in den grond maken. Zij blijven er den geheelen winter in, en maken geene andere beweging, dan dat zij hunne pooten likken. Men zegt, dat zij op hun vet, in den zomer aangewonnen, gedurende het koude jaargetijde teren. De *Indianen* sporen derzelver schuilplaatsen op, door middel van honden, welke op deze jagt afgerigt zijn, of zij bemerken die aan zekere teekenen, door de ademhaling des diers in de sneeuw veroorzaakt. Nooit verdedigen de beeren zich, en men gebruikt slechts eene lans om ze te dooden.

In de lente verlaat de beer zijn hol, en oefent zich dan, om weder vaardig gebruik te kunnen maken van al zijne vermogens, welke zoo langen tijd werkeloos zijn geweest. In de eerste plaats zuivert hij de maag, gebruik makende van onderscheidene afdrijvende planten, welke de natuur hem veiliger en beter aanwijst, dan soms de geneesheeren en kruidkundigen het ons doen in breede naamlijsten van hulpmiddelen. Na zoo lange onthouding en opvolgende zuivering, wordt een matige leefregel noodzakelijk voor den schranderen beer; hij voedt zich derhalve met visch, en de manier van zijne vischvangst is inderdaad opmerkelijk. Hij zet zich op zijne achterpooten aan een meer of rivier, en blijft zóó onbewegelijk zitten, dat zelfs het geoefend oog der *Indianen* zich daaromtrent soms bedriegt, en den aldus geplaatsten beer voor een' afgeknotten boomstam houdt, door het verloop des tijds zwart geworden. In die houding nu wacht hij, tot dat een visch onbeschroomd op de oppervlakte van het water komt spelen; met ongeloofelijke snelheid en vaardigheid haalt hij denzelven dan op den oever. Heeft hij op deze wijze zich eenigen voorraad van levensmiddelen verschaft, zoo eet hij er een gedeelte van op, en verbergt het overige zorgvuldig voor een ander maal. Hij schijnt opgemerkt te hebben, dat alleen de morgen en avond gunstig voor de vischvangst zijn.

Na zich eenige weken met dit voedsel vergenoegd te hebben, zoekt hij er een krachtiger in het vleesch van dieren, die hij zelf doodt of reeds gedood vindt. Vervolgens keert hij weder tot het gebruik van vruchten; zoodat, in den loop des jaars, dit dier, bij afwisseling, vischeter, vleeschverslinder en plantengebruiker is.

Digitized by Google

SIR WALTER SCOTT EN DE BEDELAAR.

Vóór eenige weken deed *Sir* WALTER SCOTT een toertje te paard, verzeld van een' vriend, in de omſtreken van *Abbotsford*. Aan het hek van een afgeſloten veld komende, opende een *Ierſche* bedelaar hem hetzelve beleefdelijk. Hem een' halven ſchelling willende geven, maar geen klein geld kunnende vinden, gaf SCOTT hem een' ſchelling, zeggende: „ Daar hebt ge een' ſchelling, mijn vriend; maar vergeet niet, „ dat ge mij de helft ſchuldig blijft." — „ God zegene uw „ Weledele," antwoordde de bedelaar, „ en behoede u, tot „ dat ik u betaal!"

LAKONIEK VONNIS.

WALTER SCOTT, zegt een *Engelsch* beoordeelaar, heeft NAPOLEON's *Leven* tot negen boekdeelen uitgerekt, omdat hij den tijd niet had, er drie te ſchrijven.

EEN ANDERE ROBINSON EN VRIJDAG.

Op den 8 Junij 1827 deed Kapitein BEECHY, naar *Kamtſchatka* ſtevenende, een onbewoond eiland aan in de *Zuidzee*, waar hij twee *Engelſche* matrozen vond, die hier met het ſchip *William* ſchipbreuk hadden geleden. Zij leefden even vrolijk en opgeruimd als ROBINSON en VRIJDAG, roemruchtiger gedachtenis. Zwijnen, duiven en ſchildpadden hadden zij in overvloed; gelijk het hun aan visch desgelijks niet ontbrak. BEECHY ſchonk hun een' bok, naardien zij met een' walvischvaarder eerlang eene geit wachtende waren. Voor het overige hadden zij watermeloenen, aardappelen enz. aangekweekt, en waren te minder geneigd het eiland te verlaten, daar zij hope hadden, van de *Sandwich*-eilanden of de *Ladronen* eene vrouw te erlangen. De *Engelſchen* namen van hier ongeveer 16000 pond ſchildpadden mede, en bragten dezelve, benevens watermeloenen, voor de eerſte maal binnen *Peter-Pauls*-haven, zoodat de Gouverneur met het garnizoen een half jaar lang ſchildpadſoep konden koken.

Digitized by Google

PREDIKT HET EVANGELIE DEN WOLVEN!

JOHN MALCOLM kwam vóór twee jaren met een' krijgsman van *Kabul* naar *Calcutta*. De *Engelschman* liet den vreemdeling alle de rijkdommen en paleizen der ſtad bezigtigen, om hem daardoor een denkbeeld van de gelukkige gevolgen der beſchaving in te prenten, en verheugde zich alreeds over den indruk, dien dit alles op denzelven zigtbaar maakte. „Wel nu," vroeg hij hem met zelfvoldoening, „hoe gevalt „u de ſtad?" — „o, Heerlijk!" was het antwoord: „Welk „eene plaats ware dit, *wanneer wij hier eens mogten plun-* „*deren!*" En hierbij vonkelden zijne oogen, als 't ware, in den voorſmaak van zulk een genot. „Wij hebben een ſpreek- „woord," zeide een *Armeniër*, wien dit voorval door MALCOLM werd verteld: „Predikt het Evangelie den wolven!"

HOE VINDINGRIJK IS DE GEESTDRIJVERIJ!

De vermaarde BURCKHARDT ſchreef uit *Kairo*, 16 April 1816: „Sedert vier jaren is hier de pest elk voorjaar uitgeborſten. De *Turken* gelooven, dat „alles geſchreven ſtaat," en dat, wanneer eenen mensch het ſterven beſtemd is, geenerlei hulpmiddel hem kan behouden. Daarom zonderen zij zich, gedurende de pest, volſtrekt niet af, noemen het God-tergend, zulks te doen, en — worden bij duizenden door dien geeſel weggeraapt. Echter vond ik, in het vorig jaar, in *Arabië* de inwoners eener andere meening toegedaan. Mij te *Jembo*, eene haven aan de *Roode Zee*, bevindende, waar die plaag woedde, vernam ik, dat een groot deel der bevolking naar het gebergte was gevlugt. En wanneer men hun vroeg, waarvoor zij vreesden, daar toch, zoo zij beſtemd waren om te ſterven, de dood hen even goed op de bergen kon achterhalen, antwoordden zij: „De pest is eene genade, „welke God op aarde zendt, om de goeden haastig ten He- „mel te roepen; maar wij gevoelen, dat wij die genade nog „niet waardig zijn, en daarom ontwijken wij haar tot gele- „gener tijd."

KOEPOKINENTING, AAN DE KINDEREN DES TEGENWOORDIGEN SULTANS TE WERK GESTELD.

De Heer AUBAN, *Fransch* Geneesheer te *Konſtantinopel*,

Digitized by Google

kreeg, op den 14 Mei 1827, bevel, om zich gereed te houden ter *vaccinering* der kinderen van den Sultan, en bestendig koepokstof bij de hand te houden; en den 16den, ten 9 ure, ontving hij den last, om zich naar het paleis te begeven, met een' anderen Geneesheer, die hem tot tolk zou verstrekken. „Wij begaven ons," dus verhaalt de Heer AUBAN, „naar eene plaats, ons aangewezen door den *Echim-*
„*bachi*, die, zich daar onmiddellijk bij ons vervoegende,
„terstond den *Kislar-aga* (opperhoofd der zwarte gesnedenen)
„eene boodschap zond, met wien wij daarop het Serail wer-
„den binnengeleid. In' het eerste vertrek, waar wij kwa-
„men, bevond zich de jonge Sultan, 7 à 8 maanden oud,
„dien ik *vaccineerde*, alsmede twee jonge Prinsessen beneden
„de 2 jaren, welke mij achtervolgens werden aangebo-
„den. Men geleidde mij daarop in twee andere vertrekken,
„waar twee jonge Dames van den Harem mede de bewer-
„king, zonder bedenking of eenigen omslag, even als des
„Sultans kinderen, ondergingen. Den 23sten begaf ik mij
„weder naar het paleis, alleen met den *Kislar-aga*, om de
„ontwikkeling der uitbotting gade te slaan: al de ingeënten
„waren welvarende, en hadden fraaije koepokken. Den 28sten
„gaf ik hun voor 't laatst een bezoek, om in deze ge-
„heime verblijven niet weder te verschijnen, ten zij een
„nieuwe Prins het aanzijn ontvange. Bij mijn vertrek
„zeide de *Kislar-aga*, terwijl hij mij een aanzienlijk geschenk,
„van wege den Sultan, behandigde, tot mij: Dit ontving
„ik uit de hand van Zijne Hoogheid, om het in de uwe
„over te brengen; de Groote Heer zendt u zulks, om u
„zijne tevredenheid te betoonen."

FRANSCHE ****

„De Heer MARTIN, eenige Zoon en Opvolger der Han-
„delaresse, in *Frankrijk* zoo wel als buitenslands in het vak
„vermaard onder den naam van *Mlle* MARTIN, voormaals
„Handelaar van Hare Majesteit de Koninginne, en thans
„Handelaar van het Hof, gebreveteerd door Hare Konink-
„lijke Hoogheid MADAME, Hertogin van *Berry*, te *Parijs*,
„in de straat *Grange-Batelière*, No. 21, heeft de eer te
„berigten, dat hij niet verkoopt aan Handelaren, en dat hij
„nergens een *dépôt* heeft. Weshalve dezulken, die werkelijk

Digitized by Google

„ zijn artikel begeeren, zich gelieven te vervoegen aan zijn „ Huis van Commercie." — En waarvan, Lezer, meent ge wel, dat hier ſprake is? Van een *Maiſonde Rouge* (Blanketſel-Handelhuis.)!...

In eene der drokſte ſtraten van *Parijs* leest men op een uithangbord: FUSILS POUR LES FEMMES, en, vlak daar tegenover, bij eene naaiſter: CORSETS POUR HOMMES. — *o Tempora! o mores!*

DE KAT VAN DEN VODDEKRABBER.

Eene echte Anecdote.

Een dier arme ſtakkers, die, met eene lantaren in de hand, te *Parijs* — geene menſchen, maar — lappen en vodden zoeken, een voddekrabber, zoo als men zegt, had eene kat, of eigenlijk een' kater, met welken hij heel mal was. Met een tijgervel, zachte zeden, liefelijk miaauwen, leerzamen aard, en bovenal eene huisſelijke matigheid (trouwens er viel niet te braſſen of te ſnoepen) begaafd, bezat RATON alle vereischten, om zijnen armen meester te behagen. Wanneer de avond viel, ging de een uit, om de ſtraten der hoofdſtad te doorſnuffelen; de ander, om de daken van de wijk, waarin hij huisde, te bezoeken. De man leefde ongehuwd, en, hetzij met of zonder reden, hij hield meer van beesten dan van menſchen. Maar, gelijk alles op deze wereld een einde neemt, ten laatſte ſtierf de kat. De voddekrabber was ontroostbaar, en, in plaats van zijnen vriend op den vuilnishoop weg te werpen, waar hij menigeen van diens kameraden had zien liggen, in plaats van deszelfs huid te verkoopen, bragt hij die aan een bekwaam kunſtenaar, en liet RATON opzetten. — Hoe dwaas! roept welligt iemand uit: eene kat te beminnen! — Lieve lezer! dit is eene dwaasheid, den voddekrabber met vele van het ſchoon geſlacht gemeen. — Weldra volgde de man zijnen geliefden kater, en men vond hem, op zekeren morgen, levenloos uitgeſtrekt op zijne armelijke legerſtede, tusſchen zijn' haak en voddemand. De man had geene lijfelijke erfgenamen, maar alleen eene verre bloedverwante, die zich zijns ontfermde, en zijn lijk eene eerlijke begrafenis vergunde. Eene jonge nicht des voddekrabbers, namelijk, vervulde aan hem dien laatſten pligt; en, toen de nederige ſtoet met deszelfs lijk was heengegaan, ſloeg

Digitized by Google

zij nog eenen blik op de meubellooze woning van haren armen oom, als 't ware om een jongst vaarwel te zeggen aan het schamel dakvertrek, waar hij zoo lang en zoo armoedig had gekluisd en eindelijk gestorven was, en stond gereed om heen te gaan, toen zij de opgezette kat gewaar werd: door een gevoel van deernis gedreven, wilde zij RATON, den getrouwen vriend en medgezel des armen voddekrabbers, tot een aandenken met zich nemen; maar — wat is dat? welk een gewigt! nooit was eene kat zoo zwaar! — Zij onderzoekt het dier, tornt het los, en — het is vol... goud!

AAN DE VRIJHEID.

Wanneer in 't vrolijk uur der lente
De voorjaarszon de velden stooft,
En aan den landman dubble rente
Voor noeste zorg en vlijt belooft;

Wanneer dan al, wat leeft, herademt,
En 't veld in schooner kleuren tiert,
Één vreugde, één heil het al omvademt,
En weêr natuur haar' hoogtijd viert;

Wanneer het vee, bij 't dartlend springen,
Den muffen stal voor 't veld verlaat,
En, bij 't gezang der veldelingen,
De landjeugd blij ten reije gaat:

Dan zien we in die natuurtafreelen,
Waarin 't geschaapne vrolijk deelt,
In deze landelijke spelen,
O vrijheid! uw bekoorlijk beeld.

Ook gij maakt ons deze aard' ten zegen,
Vermenigvuldigt elken schat;
Daar elk genot, door u verkregen,
Een nieuw genot in zich bevat.

Ook gij herschept de woestenijen
In oorden, waar de vruchtbaarheid
Den schepter zwaait, en maatschappijen
Het toppunt van geluk bereidt.

Digitized by Google

O vrijheid, bron van heil in 't leven!
Schoon gij d' oadankbre vaak ontvliedt,
Als hij uw' invloed durft weêrstreven,
De Belg miskent dien invloed niet.

Ja, wat hem 't oog ook poog' te blinden,
Of waar hij zij op 't wereldrond,
Om u, o vrijheid! weêr te vinden,
Slaat hij zijn' blik op eigen grond.

Hier kent hij keten, band noch boeijen,
Wanneer hij fier het misdrijf doemt,
En, wie het zijn moog, durft verfoeijen,
Die 't huichlende opfiert met gebloemt'.

Hier durft hij ftout zijn ftem verheffen,
Barst vrijlijk los op 't driest geweld;
Geen ftaatsorkaan zal hem hier treffen,
Als hij het onregt perken ftelt.

De haat voor fnoode dwingelanden
Is diep hem in de ziel geprent;
Hij vloekt hun lint en ordesbanden,
Hunn' adelbrief van parkement.

Door u...; doch waar vind ik de grenzen
Van 't heil, dat ge ons in Neêrland biedt?
Gij opent aan onz' alter wenfchen,
O hemeldochter! 't fchoonst verfchiet.

Blijf dan, o vrijheid! immer wonen
Hier, waar ge uw' zetel hebt gefticht.
Steeds klopt het hart van Neêrlands zonen
Voor u, voor waarheid, deugd en licht.

Wij Belgen, met der Belgen vaders
Als tot één huisgezin vereend,
Wij fmeeken 't U, o Levensader!
Geknield op 't ouderlijk gebeent'.

En mogt de bastaard ooit het wagen,
O vrijheid! met uw gulden kroon,
Uw' weldoend' invloed te belagen,
De vloek van Neêrland zij zijn loon!

Digitized by Google

De brave ſtrijd' met rustloos woeden,
Als ooit uw troon' wonde aangerand;
En, waar hij dien niet kan behoeden,
Sterv' hij op 't wrak van 't vaderland!

Ijperen. C. A. OUDEMANS,
1827. *Kapitein-Adjudant.*

AAN DEN MAKER VAN ZEKER TREURSPEL.

Ons roeren wildet gij, en ſchokken ons gevoel;
't Is prijslijk, vriend! maar och, gij mistet heel uw doel:
Een vloed van tranen zagen we in uw Treurſpel ſtroomen;
Geen enkel dropje voelden we ons in de oogen komen.

AAN P. G. WITSEN GEYSBEEK, NA ZIJNE KRITIEK OP VONDEL.

Alcides rust, en, van zijn' trots bezeten,
Verëent de Dwerg zijn' zand- en lotgenoot,
En valt hem aan, in eigen oogen groot.
Ellendig volk! wat durft gij u vermeten?
Geen dwerg, voorwaar, bewerkt Alcides val!
Zijn leeuwenhuid bedekt u gansch en al.

GRAFSCHRIFT.

Hier rust — geen nooitverwonnen held,
De ſchrik van 't bloedig oorlogsveld,
Vergrijsd in ſtaal en wapen;
Neen! afgetobd in 't edelst werk,
Ligt hier (kniel, wandlaar, op deez' zerk!)
Een *menſchenvriend* te ſlapen.

Al zweeg de faam des edlen lof;
Een dankbre traan beſproeit dit ſtof;
De naam GUYOT zal leven!

Digitized by Google

Wat zegt hier 't lofgetuit der faam?
Der *ſtommen* mond vermeldt dien naam,
In 't dankbaar hart geſchreven.

Groningen. VAN STARKENBORGH STACHOUWER.
1828.

DE SULIOOTEN-VROUW.

XIV.

Ik heb het ſpinwiel lang gedraaid; ſleet menig' winternacht
Aan't weefgetouw, en heb met vreugd aan't nieuwe kleed gedacht;
Ik heb de kudden op 't gebergt' zoo menig' dag geweid,
En klauterend de klip bezocht der jonge wilde geit;
Ik heb in menig kinderſpel mijn kleinen onderrigt,
En ſprong en loop en ſchot en worp werd mij met hen zoo ligt.
Thans ſlijp ik mij een blinkend ſtaal, en ſnijd me een' taaijen boog—
Mijn heer, mijn ſchuts, mijn hart! gun, dat ik met u ſtrijden moog'.
Elk rotspad is mij welbekend op Suli's ſteil gebergt',
En waar de ſlinke gems verſaagt, daar klim ik ongevergd.
Hebt gij nog niet gezien, wat ik vermag in ſprong en loop,
Geef mij een mannen-waagſtuk op met d'eelſten uit den hoop,
En wijs me een' enk'len top of klip op Suli wijd en zijd,
Die ik niet ſluks beklaut'ren zal, tot aller vrouwen ſpijt.
Den havik tref ik in de lucht, uit ſcherts, hoe ſnel hij vloog:
Zou ik des plompen vijands hart dan miſſen met mijn' boog?
Mijn heer, mijn ſchuts, mijn hart! gun, dat ik met u trekk' ten ſtrijd.
Mijn dochtertje kan ſpinnen reeds. Wat ſpil ik hier den tijd?
Mijn jongſte knaapje loopt alleen. Wat is mijn arm hem waard?
Mijn oudſte gaat alreeds ter jagt. Wat zorg ik voor den haard?
Met u, met u wil ik te veld! Dáár, dáár zij thans mijn ſtand!
Bij u, bij u, dáár, borst aan borst; dáár, liefſte, hand in hand!
En val ik, zie niet om naar mij, ſchoon u mijn bloed beſpatt';
Denk aan den vijand, aan den ſtrijd; denk aan uzelv', mijn ſchat;
Aan onze kinders, aan uw huis, aan Suli's heil'gen grond;
Aan Gods gewijde tempels, op zijn heuvels in het rond;
Aan de asch van uwen heldenſtam, en — aan een graf, dat mij
En u, in vrije lucht en aard', ter vrije rustplaats zij!

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. IJNTEMA.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER HET DROOMEN.

Door

ALEXANDER DE KONING,

in leven Leeraar bij de Hervormde Gemeente te Meppel.

De Secretaris onzes Departements *Tot Nut van 't Algemeen* heeft mij eergisteren een' schrik op het lijf gejaagd, die mij heugen zal, toen hij mij kwam vertellen, waaraan ik, in den kruistogt van zoo vele gedachten en aandoeningen in mijnen geest, en zittende met een afgemat en ongesteld ligchaam vóór zoo vele bezigheden, niet gedacht had, t. w. „ dat ik eene spreekbeurt had te vervullen dezen avond." Ik besloot mij aan de boete te onderwerpen, berekenende tijdwinst en ongemak tegen elkander, en aan het *qu'en dira-t-on* maar niet denkende. Evenwel, ik heb dat besluit weêr opgegeven, omdat ik toch fatsoenlijker mijn voorlezerswerk hier eindigen wilde.

Ik dacht toen over dat woordje *fatsoen* na, en zoo had ik eene stoffe voor mijne voorlezing. Deze is het droomen. Hoe kunnen toch onze gedachten-reeksen zoo loopen: *fatsoen* en *droomen!* Ja; KNIGGE had, in zijn boek *over de Verkeering met Menschen*, gezegd, dat het niet fatsoenlijk was, droomen in gezelschap te vertellen; en, toen mij dat inviel bij het onfatsoenlijke van boete betalen, riep ik onwillekeurig: „ Dat 's niet waar; want wat zouden er dan vele onfatsoenlijke lieden zijn!" Men zij het al met SALOMO eens, dat in vele droomen, gelijk in vele woorden, ijdelheid is, en zegge al: o! droomen is bedrog, men is toch vaak gereed

Digitized by Google

om allerlei droomen te verhalen, en is men daaraan, elk luistert dan als met opene ooren, en ieder heeft er wat bij te voegen. Dit is wel aan kundiger en fatsoenlijker overgekomen, en dus zal het mij ook niet kwalijk genomen worden, als ik eene voorlezing over het droomen doe.

Één ding verzoek ik u, dat ge wakker blijft.... Neen, dat zult ge wel, als altijd; maar dat ge niet denkt: „van droomen weten we genoeg," of: „daar weet niemand wat van, en hoe zullen we ons dan vervelen!" Tegen die verveling zal ik trachten te zorgen, en, als we al eens aan het droomen raken, zoo wij maar, met genoegen, een nuttig uurtje gedroomd hebben; want „Tot Nut van 't Algemeen" is de spreuk der broederschap, wier lid hier spreekt.

Ons geheele leven is een droom. „De mijne is schoon, maar kort geweest;" deze heerlijke woorden sprak MAURITS, een Graaf van *Saksen*, stervend, tot zijnen Arts. Vóór 22 jaren schreef ik in het *Album* van eenen, kort daarna gestorven, vriend:

Wat zoudt ge rusteloos om eene schaduw zwoegen?
Het leven is een droom, de dood een sluimering.
Gelukkig, die hier droomt van deugd en van genoegen!
Gelukkig, die ontwaakt, eer hem een schrik bevingt!

Hoe veel ik zoude kunnen, ik mag nu over deze stelling, dat men het leven een' droom kan noemen, vaak zoo raadselachtig, onwaarschijnlijk en vlugtig! niet uitweiden, zoo min als daarover, dat er dikwijls wakende gedroomd wordt, waarvan ik echter ook spreken moest. Wat al voorstellingen, verwachtingen, verbeeldingen, zelfvoldoeningen, genoegens, smarten hebben de menschen niet, die waarlijk op droomen en bedrog uitkomen; en hoe dikwijls komt de vraag te pas: „Droomt ge?" Ja, ik zelf heb vele malen letterlijk wakend gedroomd. Uit mijne jeugd blijft mij, onder anderen, altijd bij, hoe ik eens een' vriend, toen hij naar de *Leidsche* Akademie ging, een' brief toegezegd had, maar

Digitized by Google

mijn adres niet konde wedervinden: hij beknorde mij in een' brief, dat ik mijn woord niet hield; ik antwoordde, verontſchuldigde mij, verzocht hem zijn adres, en beloofde, hem dan terſtond te zullen ſchrijven, deed den brief toe, en — toen werd ik wakker. Lacht mij over deze dwaasheid niet te zeer uit. Iets dergelijks zal u ook wel eens zijn overgekomen, al biecht gij niet zoo wij uit. Ge zult wel eens in uw leven, op klaarlichten dag, zoo gedacht, geſproken en gehandeld hebben, dat het u bleek, dat ge wakker, in dubbele beteekenis wakker droomdet.

Maar, wij hebben het over droomen in den ſlaap. Zegt ons eens, gij groote, wijze mannen, die Filozofen zijt, en 's menſchen ziel en geest zoo diep hebt beſtudeerd! wat is een droom? — „Ja, dan moeten we u eerst beduiden, wat de geest is, hoe in denzelven denkbeelden en gewaarwordingen ontſtaan, en wat de ſlaap is, en"... — o Neen! Behoort er zoo veel toe? Daartoe hebben wij thans geen tijd. — „Nu, wij zullen u toch trachten te beduiden, wat een droom is. Hebt maar geduld!" — o, Wij zien het al! Neemt het ons niet kwalijk, het is of ge al droomen gaat. — „Nu, ja, om u dan de waarheid te zeggen, wij weten het ook niet regt, en zullen er denkelijk niet goed achter komen, zoo lang wij onszelven alleen bij terugkaatſing in andere voorwerpen, als in zoo vele ſpiegels, en de dingen buiten ons niet dan door eene middelſtof, de zinnen, waarnemen." — Ja, zoo is het veel beter, dan onverſtaanbare beſchrijvingen van de dingen te geven; en het is ons ook genoeg, door een' droom te verſtaan dat ſpel van onzen geest met de kinderen onzer gewaarwording en verbeelding, dat ons zoo vaak vervrolijkt, verontrust of bedroeft, wanneer onze moede leden ſluimeren. Wat moet de allereerſte droom van een mensch een wonder in zijne oogen geweest zijn! Maar houdt dit wonder op, door de herhaling? Met alle menſchen, die een gezond herſengeſtel hebben, houden wij het daarvoor, dat onze zinnen de gangen zijn, door welke

Digitized by Google

onze denkbeelden de ziel bereiken. Maar — die toegangen zijn gesloten, en evenwel denken wij. Wij worden aangedaan, en — geen uitwendig voorwerp schijnt indruk op ons te kunnen maken. Wij zien, hooren, rieken, voelen, smaken, en schijnen het niet te doen. Aandoeningen van verschillende soort worden in ons verwekt, en wij moeten ze ons laten welgevallen, zonder iets er tegen te kunnen uitregten. Zoo gaat het, als wij droomen.

Waarlijk, het is niet te verwonderen, dat alle onbeschaafde en niet beschaafde volken, welken het eigen is, al wat zij niet begrijpen kunnen, *onmiddellijk* af te leiden van bovennatuurlijken invloed, niet alleen de droomen voor iets Goddelijks en iets voorbeduidends aanzagen, maar dat bij hen de droomuitlegging zelfs eene wetenschap was, die hare vaste regelen scheen te hebben.

Wij ontdekken dit, in JOZEF's geschiedenis, het eerst bij de *Egyptenaren*. Van hen ging het tot de Oosterschie volken, ook tot *Grieken* en *Romeinen* verder over. Het boek, dat de Openbaring Gods bevat, leert ons, hoe de Vader des menschdoms zich naar dezen denktrant, die aan zijn kind niet zoo ras konde ontwend worden, schikte, en het dikwijls door droomen onderwees, die *somtijds* zoo besturende, dat ze iets Goddelijks behelsden, iets toekomstigs aanduidden; zorgende echter, dat deze manier van onderwijzing niet schadelijk werd, en daartoe zulke droomen onderscheidend kenmerkende. Deze opvoedingsmanier behoorde tot die zaken, welke een Apostel noemde „ de eerste beginselen der wereld," dat is het A B C van het menschdom, dat niet tot hoogeren stand anders konde opgeleid worden.

Hieruit blijkt tevens, hoe verkeerd men handelt met nu nog waarde te hechten aan eene voorbeduiding der droomen, in *onbepaalden* zin, en dat slechts, omdat het uit onkunde of bijgeloof ontspruit, bij onbeschaafde zinnelijken plaats vindt. Intusschen van de voorbeduidende geaardheid der droomen nog nader.

Digitized by Google

Wij houden allen de loffelijke gewoonte van ſlapen aan, en dan te ontwaken, zonder gedroomd te hebben, bewijst onze goede ſpijsvertering, en de welgeſteldheid onzes ligchaams en onzer ziele. Maar het is even waar, dat men altijd droomt, als men ſlaapt; doch dan heeft men er geene bewustheid of geheugen van. Wat men in den voornacht of morgenſtond droomt, wordt misſchien ligter onthouden, dewijl we dan het naaste aan den wakenden toeſtand zijn. Evenwel volgt hieruit niet, dat we in dien tuſſchentijd niet droomen; want het geheugt ons immers ook wel eens, al ware het ſlaauwer, van droomen midden in den diepen nachtſlaap. Datgene in ons, wat de Wijsgeeren ons *ik* noemen, houdt nimmer op te denken; het *is* denking. Het zij wij waken of ſlapen, onze geest heeft immer eene reeks van gewaarwordingen, ſchoon vaak zoo verward, dat er in onze bewustheid of in ons geheugen geen ſpoor van achterblijven kan. Onze geest denkt, ook als ons ligchaam ſlaapt; en *dan* denken, is — droomen.

Doch droomen, verſtaan in den gewonen zin van met bewustheid, kan men voor een tuſſchending houden tuſſchen ſlapen en waken, en de droomende wordt niet onaardig vergeleken met een orgel, waarin de toonen klinken naar de registers, die uitgetrokken zijn.

Ieder droom, zegt de wijsgeerige Arts WEICKARD, heeft uit een zeker gewaarwordend deel of werktuig des ligchaams zijnen oorſprong; of eene, van 's daags, aanhoudende en ons in het bed vergezellende aandoening geeft er aanleiding toe: daarop volgt dan eene ſchaar van nu eens meer, dan min zamenhangende voorſtellingen, die met de eerſte gewaarwordingen of het eerst gewaarwordend deel, met de eerſte zenuwentrilling, door eenen of anderen indruk veroorzaakt, die daardoor ongeloofelijk ſnel in de ziel vloeit, eene gelijkvormigheid, verwantſchap of maatſchappij hebben.

Doch, dat voorbeelden ons opheldren, wat ik anders niet zoo duidelijk van de veroorzaking der droomen, als werkzaamheden des geestes buiten de medewerking der

Digitized by Google

zinnen, zoude kunnen zeggen. Drong ons een lichtstraal in het oog, de daarop volgende droom betreft doorgaans zigtbare, heldere voorwerpen. Een aangenaam of onaangenaam geluid schept ons alle de bevalligheid van welluidende voorwerpen, of men droomt van akelige, hoorbare dingen. De gewaarwording zij te zwak, om te worden opgemerkt, zij werkt toch, onze zenuwen trillen toch, onze geest wordt toch aangeraakt. Zoo verklaart WEICHARD zelf zijn' droom van hout en hakken uit het rommelen in de kagchel, half slapend gehoord. Zoo doet eene heete koorts van vuur droomen, ezv. Zoo wierp zich zekere Dame tusschen de in een tweegevecht met dolken gewapende strijders in, werd deerlijk gewond, en ontwaakte: eene vriendin had haar, uit plagerij, zachtkens met eene speld geprikt.

Gezonden, zegt men, en door zwaren arbeid afgematten droomen weinig, dat uit de groote teveelheid of de te groote schaarschheid van levensgeesten verklaard wordt, door welke beiden de indrukselen niet zoo goed kunnen waargenomen worden, als bij middelmatige ligchaamsterkte, die de trilling der snaren van ons gevoel gemakkelijker, en den loop der geesten geregelder zijn doet. Ik mag het lijden, schoon mijne eigene ondervinding bedenkingen opwerpt.

Dat men veel tegen den morgenstond droomt, is omdat de veerkracht der zenuwen en spieren dan der herstellinge nabij is, en, dewijl uiterlijke voorwerpen geene nieuwe gewaarwordingen verwekken; wekken alleen inwendige bewegingen de verbeeldingskracht op. Bij den in slaauwte gevallenen is gebrek, bij den dronkenen te groote overvloed van levensgeesten oorzaak, dat zij zelfs tot droomen buiten staat zijn.

Ik vertelde u straks, dat wijze menschen wakend wel eens droomen kunnen; en nu valt mij in, dat gekken of waanzinnigen dit zelden of nooit doen, t. w. in den zin, waarin wij er nu van spreken, met bewustheid. Dat 's toch vreemd, en, zegt men, zij slapen meestal op den rug, als de kinderen, die zeker veel minder dan

Digitized by Google

de volwassenen droomen. Ik weet niet, hoe ik dat alles zoo weet; maar wel, dat ik het weet en onthield, en er wel eens over dacht en praatte en las. Het is dus al vast geen regel zonder uitzondering, dat men op den rug moet liggen om te droomen. 't Is jammer, dat men er zoo weinig aan doen kan, om eens genoegelijk te droomen; dit zoude ons de treurigheid van menig een dag nog al wat verzoeten: maar men ziet wel eens, dat de poging tot genoegelijk droomen een onaangenaam gevolg heeft; gelijk het *mogelijk* waar is, dat het getal der onaangename droomen het grootste is.

Ik wil gelooven, dat men veelal droomt van hetgeen ons overdag of onlangs bezig hield; maar, hoe vele uitzondering! Droomt men niet even dikwijls van dingen, nooit of in geene jaren gedacht, zelfs wanneer het een of ander, kort vóór den slaap gebeurd, diepen indruk op den geest gemaakt had? Kan men niet de verste toekomst en het langstverledene, de grootste afstanden, vorige eeuwen en de ons onbekende eeuwigheid in den droom verbinden, zonder dat het jongste, dat ons bejegende, er invloeit?

Heeft het temperament op alles, dan heeft het ook op het droomen grooten invloed. Lieden van een gezond gestel, en welvoorzien van goed bloed, droomen van eten en drinken, zingen, dansen en spelen veel; die een taai en slijmerig bloed hebben, van schepen ..... ja, omdat ze van water ezv. droomen; galachtigen, van kibbelen, vechten; melancholieken van dood, moorden, spoken, duivels en meer rare dingen.

Ik zoude ook wel durven vaststellen, dat de droom, b. v., van een' boer, die nooit verder dan zijn dorp of de markt kwam, en niets weet of leert dan hetgeen hij werktuigelijk doet, veel verschilt van den droom eens Dichters of Wijsgeers. Niet dat beschaafden, vlug en diep denkenden altijd even wijs droomen, — neen, dikwijls nog gekker dan weetnieten of dommen; maar hunne droomen zullen toch wel voller van inhoud, rijmer van omtrek, hooger in vlugt zijn.

Digitized by Google

Over het geheel is uitgebreidheid van ruimte en tijd eene eigenſchap der droomen. Men reist naar de verſte ſtreken, laat groote gezelſchappen van levenden en dooden verſchijnen, bouwt en verdelgt heele ſteden en rijken, verbindt jaren en eeuwen, hemel en aarde, maakt plannen op plannen, en ſtelt gebeurtenisſen op gebeurtenisſen daar. De verbeelding, de beste tooverlantaren, ſchildert ons tooneelen in menigte, die ons beurtelings ontzetten, bedroeven, en doen lagchen. Ook *vlugheid* is den droom eigen, zoodat we niet alleen hard loopen en rijden, maar vaak magtig hoog en ſnel vliegen kunnen. Onze geest, in zijn' afgetrokken' of eenzamen ſtaat, denkt gedachten, maakt plannen, vindt zaken uit, tot welke hij, in wakenden toeſtand, met alle moeite en tijd, buiten ſtaat is. Scheen het niet wel eens, alsof het ligchaam den geest had gehinderd, en deze, van de boei ontſlagen, te vlugger werkte?

Men weet van een' Wiskundige, die de oplosſing der moeijelijkſte voorſtellen in den droom vond; van een' Arts, die eens, droomend, het berigt van een' kranke las, die hem vele oefening kostte, over dat berigt zijne gedachten mededeelde, geneesmiddelen voorſchreef, waarvan hij, ontwaakt, het met verbazing gevonden voorſchrift goedkeuren moest; van een' Dichter, die, in zijn' droom, het plan van een zijner beste dichtſtukken ontwierp; en met hoe vele voorbeelden ware dit te ſtaven, welker waarheid niet *kan* betwijfeld worden! Mijzelven is dit meermalen bejegend; doch de vermelding vooral van twee hiertoe betrekkelijke gevallen laat de tijd niet toe. Een van dezelven behoort tot de zonderlingſten, tot welke ook deze behoort, dien ik eens van den Heer VAN GOENS las. Deze was elf jaren oud, en, in zijn' droom, op de Latijnſche ſchool. De leermeester wierp eene vraag op, rakende den zin eener Latijnſche phraſis. Hem, den eerſten, wordt zij gedaan. Hij weet het niet, zweet van angst in zijn gepeins. Die naast hem zat, gaf alle teekenen van ongeduldig verlangen; en dezen hoort eindelijk VAN GOENS de vraag terſtond en goed beant-

Digitized by Google

woorden, en konde zelfs niet begrijpen, dat hij er niet op had kunnen komen. Dit, zegt hij, heeft altijd mij getroffen. Hoe! de ziel, die met de grootſte inſpanning zoekt, wordt, in eene ſeconde, de ziel, die het vindt. Zelf weet men het niet, en weet het wel. Deze droomen zijn gewoner, dan men denkt.

Maar, ik ga tot het nut der droomen over. Met verſcheidene voorbeelden uit de ongewijde geſchiedenis zoude het kunnen bevestigd worden, dat er droomen gedroomd zijn, aan welke de uitkomst volledig heeft beantwoord. Altijd denk ik, met achting, aan dien Leeraar, die, op zijne eerſte ſtandplaats, den door verkeerde Godsdienstbegrippen verbijsterden Dorpſchoolmeester redde van den zelfmoord, door te droomen, dat hij dien beging; aan dien losbol, die, met het Christelijk voorbeeld zijner vrouw ſpottende, den dag zijns doods zich hoorde aankondigen, en waarachtig bekeerd werd, om op dien zelfden dag goedsmoeds te verſcheiden; en aan die vrouw, die de zonderlinge lotgevallen, aan haar huwelijk verbonden, zoo wel als hare huwelijkskeuze, vooruit gedroomd heeft. Ik zelf (en niemands ongeloof neemt mijn geloof daaraan weg) droomde, vooral in dat half jaar, dat ik in mijn *Sliedrecht* wist, dat ik tot u zoude komen, van gevallen en ontmoetingen, die mij zóó zijn bejegend, dat ik, aan dezelve denkende, tevens aan die vooruitgezigten denk. En is er al eens iemand, die zich niets bewust is van zulk ſlag van droomen, en ze *daarom* loochent, dien zeg ik, wat LAVATER van het voorgevoel zeide: „Wat in ſommigen, al ware het maar in één, zeker plaats heeft, kan in allen zijn, al wordt het niet opgemerkt." Voorts, hetgeen ik onlangs in het *Gezondheidsboek* van den Arts WILLICH las: „Waarom hieraan getwijfeld, als men gelooft, dat de mensch, ook in zijne kleinſte aangelegenheden, onder het toezigt der Voorzienigheid ſtaat?"

Werk ik zoo niet het bijgeloof in de hand? Dat deed ik, indien ik, in den *eigenlijken* zin, den droom voorzeggend noemde. Maar neen; hij is óf geboren uit die ver-

Digitized by Google

moedens van de toekomst, waaraan men, door omſtandigheden, en overweging van derzelver zamenhang, ligtelijk denkt, of hij behoort tot alle die voortbrengſelen onzer verbeelding, waarvan de geest er duizenden kan ſchepperen; onder welke ligt een paar gevonden wordt, door de uitkomst bevestigd. Immers, niet alle *droomen*, die indruk op ons maken, komen uit; vele blijven zonder gevolg, en zelfs beuzelachtige, vergetene, en welker voorbeduiding nutteloos was, worden vervuld.

De droomen hebben grooter nut, zonder dat wij ze als Profetiën aanmerken.

Ja, als men zoo eens, regt genoegelijk, droomt, van redding uit bezwaar, van voorſpoed en vermaak, van de vervulling onzer wenſchen, dat beurt niet zelden het neêrgebogen hart magtig op, en ſtemt onzen geest, als 't ware tegenwillig, tot opgeruimdheid en vreugde. Als men zoo, zonder moeite, in zijnen droom, als van zelve is gekomen op de eene of andere ontdekking, het een of ander goeds en gewigtigs leerde, en, bij den aanvang der werkzaamheden van den dag, zich even zoo verblijdt, als verwondert, over de nachtelijke verrigtingen van onzen geest, hoe onbetaalbaar is dan die droom! Wie zoude zich elders in gezelſchap gewenscht hebben, dan daar in den arm des ſlaaps?

Meer dan éene belangrijke waarheid wordt ons door het droomen geleerd. Het leert ons menſchenkennis, door zelfkennis. Niet alleen en niet zoo zeer de mate onzer gezondheid; maar ook, en zeker zeer veel meer, ons temperament, (en hoe allernoodzakelijkst is de juiste kennis daarvan tot onze zelfbeſturing, en alzoo voor onze deugd en gelukzaligheid!) maar ook de mate van onze verſtandelijke beſchaafdheid, en der talenten van onzen geest, blijkt ons uit onze droomen. Zij leeren ons den aard van onzen geest duidelijker kennen; zij overtuigen ons, dat dezelve een altijd onafgemat, uitgebreid, en.... ja, een eeuwig werkend wezen is, dat zich kan verheffen boven het ligchaam, over het ſtof der vergankelijkheid, over de grenzen des tijds, in eene eindelooze ruimte.

Digitized by Google

Gaat er, als wij slapen, ook iets in ons om, of staat onze denking stil? Onze droomen antwoorden, de mensch blijft een altijd denkend, altijd werkend wezen.

De groote Zedeleeraar REINHARD zegt ergens: Er is eene uitlegging van droomen, die zeker is en nuttig, wanneer wij, namelijk, uit dezelve niet zoo zeer gissen, als wel leeren, hoe wij zijn, welke neigingen zich het meeste in ons verschuilen, en aan welke feilen wij het meeste onderworpen zijn. De Ouden, met name PLATO, ZENO, PLUTARCHUS, hebben reeds getoond, dat men uit de droomen zijne gebreken en zijne vorderingen in het goede opmaken kan. En zoude dit niet zoo zijn? Wakende kunnen wij onze neigingen wederstreven, en beletten vrij voor den dag te komen. Onze bezigheden, zorgen, verstrooijingen, en de voorwerpen, die ons omgeven, zijn, bij den dag, zoo menigvuldig, dat de verkeerde neigingen des gemoeds gemakkelijker tegengestaan of moeijelijker opgemerkt kunnen worden. Doch, gansch anders is dit in den slaap. Dan is de geest aan zichzelven overgelaten; dan handelt hij, zoo als hem eigen en natuurlijk is; onze neigingen nemen dan een' vrijen loop, en zoo wordt ons duidelijk getoond, aan welke zijde ons hart het zwakste en het onzuiverste is. De Godsdienstige bidt dan ook gaarne, wel wetende, dat hij dan om de reiniging zijns harten bidt:

Verkwik ons door een zoete rust,
Om goed te doen met nieuwen lust!
Dat onze slaap gematigd zij,
En zelfs Uw' naam tot eer gedij'!

Onze slaap is het natuurlijkste en bevalligste beeld onzes doods, dat ons gegeven kan worden. Zoude men dit alleen tot ons ligchaam bepalen, niet tot onzen geest uitstrekken moeten? Mij heugt, eens te hebben hooren zeggen, dat de slaap, of de droom, het model schijnt van onzen afgescheiden staat. Aangenaam verrassend was mij dit denkbeeld. Ja, gelijk ons ligchaam rust in den arm des slaaps, zal het eenmaal in den arm zijns

Digitized by Google

broeders rusten. Maar, slaapt het in den dood, niet alzoo onze geest. Hij werkt, als buiten het ligchaam, en doorzweeft de geheele toekomst. Dit werken, en dit zich uitstrekken tot het toekomstige, behoort beide, naar de leer des grooten LAVATERS, tot het wezen van onzen geest, en zal zich eens heerlijk ontwikkelen. De staat des drooms zij ons dan vrij de beeldtenis der afgescheidenheid onzer ziele van ons ligchaam! In die donkere eenzaamheid ontvangt de geest opvoedingslessen, die hem voor den toekomenden staat na den dood toebereiden.

Laat mij nog iets opmerken. Er vallen ons vaak gedachten in; verhevene, juiste begrippen, zelfs bovenzinnelijke denkbeelden. In één oogenblik ontwikkelen zij zich. Helder en vast liggen zij in ons begrip. Toch staan zij in geen verband met hetgene wij te voren dachten, noch met eenig iets buiten ons. Vanwaar komen die invallende gedachten? Zouden ze ook, in onzen slaap, door onzen geest zijn gevormd, ontwikkeld en uitgebreid? En hoe veel zijn wij dan, buiten ons toedoen en weten zelfs, aan den, in het verborgene goeddoenden, Vader der menschen voor onze droomen verpligt! daar toch onze zintuigen en de ons omringende dingen ons belemmeren, om die gedachten te vormen, die wij nu zeggen, dat ons invallen. Wat volgt hier meer uit? Dit. Gelijk de slaap ons toebereidt tot onze werkzaamheden op den dag, alzoo zal de afgescheiden staat van onzen geest in den dood eene opvoeding, eene ontwikkeling zijn tot de werkzaamheden van dat onverderfelijk leven, dat de Bijbel toezegt aan het ligchaam en den geest van Gods dankbare vereerders.

Wat zamenhang dan tusschen deze zinnenwereld en de wereld der geesten! wat analogisch verband tusschen de openbaring der natuur en die des Bijbels! wat treffelijk geheel! welke vaste en digte aaneenschakeling! welke zoetvoerige overgang en opklimming in de werken van onzen Vader!

Digitized by Google

En nu goeden nacht, o onze ontslapene dierbaren! en — onze dag bezorge ons dien goeden nacht!

Hoe troost in 't smachtend avonduur
De dauw der lavende natuur
Den moeden huurling, die zijn jongste kracht voelt zinken;
Hoe lieflijk zwelt hem 't leger aan,
Als hij zijn taak ziet afgedaan,
En hem de zoete slaap de toekomst aan doet blinken!

Zoo is de dood, die eens ons wacht.
Zijn koele, kalme, lange nacht
Is weldaad der natuur, die ons Gods hand bereidde.
Hoe diep miskend ook van den mensch,
Eens wordt hij hier zijn zoetste wensch.
Dezelfde Vaderhand schiep, ons ter laafnis, beide.

Neen, Hemelsch Vader! in den dood
Is uwe liefde ruim zoo groot.
De slaap laaft van *één'* dag, en sterkt tot nieuwe zorgen;
Terwijl de dood verkwikking schenkt
Van *elken* dag, die 't harte krenkt,
En kracht en lust herstelt tot eenen eeuw'gen morgen.

GENEESKUNDIGE WAARNEMING.

Door

J. VAN DISSEL, JZ.

Med. et Chir. Doct., Oud-Officier van Gezondheid ter Zee, Lid van het Genootschap ter bevordering der Heelkunde te Amsterdam, en praktizerend Geneesheer te Zutphen.

Indien men aan eene Geneeskundige Waarneming geene belangrijkheid zal kunnen ontzeggen, wanneer dezelve de herstelling aanbiedt eener ziekte, welke men, in het gegeven geval, voor hopeloos meende te moeten houden, vooral indien deze is bereikt door hoogsteenvoudige

Digitized by Google

en zachte middelen, dan heeft de Waarneming, welke ik ga mededeelen, op dien titel onbetwistbaar aanſpraak.

Den 5 December l.l. werd mijne hulp ingeroepen ten behoeve van Mej. s., welke, ſedert eene reeks van jaren, ten huize van den Heer en Mej. w., hier ter ſtede, haar verblijf heeft. Reeds had ik van haar hooren ſpreken, als van eene zeer ongelukkige Lijderes, die, na langen tijd aan eene buitengewone uitzetting der lever geleden te hebben, (welke echter hare gezondheid niet merkbaar krenkte) thans, ſedert eenige weken, de verſchrikkelijkſte buikpijnen leed, waartegen geene hulpmiddelen iets ſchenen te vermogen; zoodat haar gewone Geneesheer dan ook haren toeſtand voor volſtrekt ongeneeslijk had verklaard, en men zijn Ed., op het laatst, niet dan met moeite had kunnen bewegen, de Lijderes nu en dan te komen zien, daar hij herhaald en beſlisſend betuigde, dat hij er niets verder aan konde doen, en hare ziekte ſlechts als uitſtel van leven (waarſchijnlijk bedoelde zijn Ed. van ſterven) moest beſchouwd worden. Ik zal wel niet behoeven te zeggen, dat ik huiverig was, mij naar zulk eene Zieke te begeven, als geen de minſte hoop hebbende, iets goeds te zullen kunnen uitwerken dáár, waar een kunstbroeder, welke kan geacht worden mij in geneeskundige ondervinding te overtreffen, de zaak voor wanhopig verklaard had. Ik begon dus met, op deze gronden, het aanzoek te weigeren; dan — de heuſche en vriendelijke drang van de betrekkingen der Lijderesſe bewoog mij eindelijk, er in toe te ſtemmen, weshalve ik mij op den 6 Dec. naar het ziekbed van Mej. s. begaf.

De Lijderes was eene ongehuwde Jufvrouw, bijna 48 jaren oud, welgevoed, van een bloedrijk temperament, en welke ſedert korten tijd had opgehouden te menſtruéren. Zij had ſteeds eene redelijke gezondheid genoten, uitgenomen dat zij vóór eenige jaren eene beginnende verharding der lever meende te beſpeuren, en, hierover toen met eenen elders wonenden Geneesheer

Digitized by Google

raadplegende, van dezen het advies ontving, dien pot, zoo als hij zich uitdrukte, niet te roeren: nu, die pot werd dan ook niet geroerd, gistte en werkte op zijn gemak, en vormde die onnatuurlijk groote lever, welke het goede mensch nog omdraagt en wel tot aan het graf toe zal blijven omdragen.

Ik vond de Lijderes in eenen beklagenswaardigen toestand. Zij wentelde zich, door ondragelijke buikpijnen gemarteld, door het bed, en, zoo men haar hierin niet met kracht terughield, over den grond: er waren slechts zeer geringe tusschenpoozingen: de pols was klein, snel en ongeregeld; de huid droog en heet; de tong met eene vuile, melkachtige korst bedekt; de oogen rood en glinsterend; een Hippocratisch aangezigt; geen buitengewone dorst; in de vrije oogenblikken meer eetlust, dan men vermoeden zou; de buik, door de vergroote lever van een' ontzaggelijken omvang, gespannen, en in het onderste gedeelte der linker navelstreek geene aanraking duldende, van wege de ondragelijke pijn daar ter plaatse; de urine weinig en hoogrood; hevige benaauwdheden vóór den stoelgang (die zeldzaam was), en vermeerdering van pijnen na denzelven; de *fæces* natuurlijk en gebonden, alleen (en dit trok vooral mijne opmerking) in omvang meer het aanzien hebbende, van een zesjarig kind, dan van een volwassen mensch, te zijn.

Ik had weinig moeite, alhier *Enteritis chronica* te herkennen, gepaard met aanvankelijke verraauwing van een gedeelte van het ontstoken ingewand, waarschijnlijk van het *Colon desc.* (kenbaar uit den kleinen omvang der *fæces*, vergeleken met de toevallen.) Mijne *prognosis* was weifelend: bij den aanvang der ziekte geroepen geweest zijnde, zou dezelve gunstiger hebben kunnen wezen; thans echter was ik niet in staat, de voortgangen dezer langdurige ontsteking *juist* te bepalen, en hoopte dit uit de werking der geneesmiddelen beter te zullen kunnen afleiden.

Ik liet mij natuurlijk de laatst voorgeschrevene recepten toonen, en vond, niet zonder verbazing, (daar de

Digitized by Google

huisgenooten mij ſtellig verzekerden, dat de ſtaat, waarin ik de Lijderes zag, nu reeds bijna eene maand geheel dezelfde geweest was) de meeste voorſchriften, voor het grootſte gedeelte, te beſtaan uit eene Opiumbereiding. Ik zal dezè behandeling niet ontleden: de Lijderes *kan* toen anders geweest zijn; de wijze van zien verſchilt, enz. enz. dus — dat zij zoo! hoewel ik niettemin openhartig beken, dat mijne inzigten te bekrompen zijn, om die diepte van wijsheid te peilen, welke het voor noodeloos heeft gehouden, de antiphlogistiſche behandeling aan te wenden bij eene volbloedige vrouw, bij wie de natuur kort te voren de wegen der gewone periodieke bloedsontlastingen geſloten had, en, in de plaats daarvan, Opium toe te dienen, met het voorſchrift, om, bij vermeerdering van pijnen, ook het getal druppels te vermeerderen, enz.

Ik beſloot, overeenkomſtig mijne *diagnoſis* te werk gaande, met eene zachte antiphlogistiſche geneeswijze te beginnen: ik verbood alle voedſel, uitgenomen beſchuitswaterpap van dezelfde dikte als men die aan een kind van drie maanden toedient; tot drank liet ik eene ſlappe laauwe amandelmelk gebruiken; gaf inwendig het *Extr. H. Hyosc. n.*, met melkſuiker afgewreven, tot de geringe hoeveelheid van twee greinen daags; ſchreef laauwe voetbaden voor, en liet twintig bloedzuigers op de linker navelſtreek aanleggen, met het voornemen, om alsdan later, des vereiſcht wordende, tot algemeene bloedsontlastingen, in één woord tot den ruimeren omvang der *Meth. antiſpasm*. - *antiphlogistica* over te gaan, en mij noch door den kleinen pols, noch door de oogenſchijnlijke zwakte, welke natuurlijk *debilitas indirecta* was, te laten terughouden (*). Ik had dit echter ge-

(*) Onder de duizend-en-één onaangenaamheden dezes levens behoort, zonder wederſpraak, die, van niet begrepen te worden. Toen ik, eenige jaren geleden, in dit zelfde Maandſchrift eene proeve leverde over mijne behandeling der *Cholera Morbus* in *Indië*; hebben ſommigen gemeend, uit den loop der aldaar aangegevene geneeswijze, in gemoede

Digitized by Google

lukkig niet noodig; de bloedzuigers deden eene volkomene uitwerking; den volgenden dag was de pols ruimer, de pijn dragelijk, en de *facies Hippocratica* verdwenen. Ik ging met deze zelfde eenvoudige behandeling voort, raadde nogmaals tien bloedzuigers aan, welke echter niet gelegd werden, naardien, de pijnen allengskens verminderende, de Lijderes gemakkelijker werd en de huiduitwaseming zich herstelde; zoodat ik in waarheid kan

te kunnen opmaken, dat ik de leer van BROUSSAIS met geestdrift was toegedaan. (In 't voorbijgaan gezegd, wordt, zoo als men mij meldt, thans, bij de behandeling der *Cholera Morbus*, de aderlating, die ik te *Malakka* het eerst bij die ziekte in het werk stelde, en hetwelk de *Indo-Chinese Gleaner* in der tijd heeft medegedeeld, genoegzaam *algemeen*, met het beste gevolg, aangewend.) Thans, daar het onderhavige geval eene plaatselijke bloedsontlasting dringend eischte, zal dit gevoelen er misschien niet op verminderen; en echter moet ik openlijk verklaren, dat zij, die dit vermeenen mogten, zeer bezijden de waarheid zijn, daar ik de aanwending der leer van BROUSSAIS, in *onze* streken en bij *onzen* landaard, voor geheel ondoelmatig en schadelijk houde, en ik veeleer geloove, dat zij, die zich, in ons Vaderland, door de lagchende theoriën van den *Parijschen* Hoogleeraar hebben laten wegslepen, vroeger of later van derzerver toepassing zullen terugkomen, of dezelve ten minste aanmerkelijk wijzigen. Het lijdt bij mij echter geen twijfel, of ook *deze* leer zal, bij derzelver verdwijnen, eenen weldadigen invloed achterlaten, en een meer helder licht blijven verspreiden op de *inflammationes occultae*, dan er tot nog toe over was opgegaan. Dit is bij alle Systhemata (dat van BROWN b. v.) altijd zoo geweest; het is de weldadige slibbe op den akker, na eene overstrooming. Het zij dus verre van mij, op de voorstanders dier leer te smalen. Ik eerbiedig hunne bijzondere wijze van zien, als een onkreukbaar regt in het eeuwig vrije gebied der wetenschappen. Het mag overigens met het heiligdom der Geneeskunde wel hetzelfde geval zijn als met het *hemelsch Jeruzalem*, dat twaalf poorten heeft, en waar men dus zeer wel hopen kan binnen te geraken, al verkiezen niet allen door dezelfde deur te gaan.

Digitized by Google

zeggen, getroffen te zijn geweest over de *spoedige* weldadige uitwerking van zulk eene geringe plaatselijke bloedsontlasting. Den 13den dag, nadat alle toevallen langzamerhand verminderd waren, hadden dezelve geheel opgehouden; geene pijn hoegenaamd was meer aanwezig; doch eene hevige koorts begon zich te verheffen, gepaard met *delirium ferox*. Ik kan niet zeggen, dat deze koorts mij bijzondere onrust baarde. Dezelve was zoo natuurlijk het gevolg van het aanhoudende doorgestane lijden en slapeloosheid, dat ik besloot, geene andere geneesmiddelen toe te dienen, dan ik tot nu toe gedaan had, maar mij alleen te bepalen tot het aanleggen van Spaansche vliegen op de dijen en kuiten, als tegenprikkel voor de zoo zeer, gedurende eenen langen tijd, consensueel geïrriteerde hersenen. De uitkomst beschaamde mijne hoop dan ook niet: na twee dagen liet de koorts na, en vertoonde zich niet weêr; het *delirium* ging over in eene zachte melancholie, welke na korten tijd geheel verdween; de Lijderes at nu met smaak, had geene pijnen, zat den geheelen dag op; de *fæces* hadden den gewonen omvang teruggekregen, en ik had het genoegen, haar als hersteld te kunnen gelukwenschen. De vreugde en dankbaarheid der Lijderes was onbeschrijfelijk, daar zij zich, op het aanhoudend verzekeren van haren vorigen Geneesheer, als verloren beschouwd had. Thans, terwijl ik dit schrijf, (het laatst van Maart 1828) geniet zij, sedert ruim drie maanden, eene opgestoorde gezondheid, eet aan tafel alles mede, en heeft zichzelve niet zóó ontzien als ik wel wenschte, daar zij zich in die gure maanden aan de open lucht heeft blootgesteld, en, zoo ik mij niet vergisse, ook weder aan het behandelen der wasch op den zolder is werkzaam geweest. Daar ik de lang ontstoken geweest zijnde darmbuis vermeende te moeten wantrouwen, als geneigd om weder in dien zelfden staat over te gaan, gebruikt zij nog dagelijks, op mijnen raad, eene geringe hoeveelheid *Extr. Hyosc.*, om derzelver natuurlijk verhoogde gevoeligheid te temperen. Een tijdsverloop van drie maanden, echter, doet mij thans het beste hopen; en ik heb ook *die* beves-

Digitized by Google

tiging der genezing willen afwachten, vóór ik deze Waarneming mededeelde. Dat echter het aanwezen van die ontzaggelijke lever-masſa op den duur onrustbarend zou kunnen worden, zal ieder ligt beſeffen; terwijl geene menſchelijke kunst in ſtaat is, dat chronisch gebrek te herſtellen. Hoe dit ook zij, ik zal mij ſteeds gelukkig rekenen, door eene doelmatige, eenvoudige en zachte behandeling, het werktuig geweest te zijn, waardoor eene Lijderesſe, die het uur van haar ſterven ſinds weken met angſtig verlangen verbeidde, en hetwelk ieder, die haar zag, als de wenſchelijkſte zaak voor haar meende te moeten afbidden, drie maanden levensgenot gemaakt heeft, (niet te waarderen dan door hen, die hetzelve eenmaal zoo pijnlijk gemist hebben) en alzoo het ware en éénige doel der Geneeskunde in dezen te hebben mogen bereiken.

OVER DEN EERSTEN GROOTEN MOGOL BABER-KHAN, KEIZER VAN INDIË, EN DESZELFS GESCHRIFTEN.

(Zie 's mans *Memoriën*, door LEYDEN en ERSKINE in 1826 te *Londen* uitgegeven.)

ZEHIR-ED-DIN MOHAMMED, bijgenaamd BABER, of *de Tijger*, onder welken naam hij meest bekend is, was een der in *Azië* zoo veelvuldige veroveraars, die het begonnen werk van zijnen voorzaat TIMUR of TAMERLAN voltooide, *Indostan* aan zich onderwierp, en (iets, 't welk in *Azië* veel minder gemeen is) een *duurzaam Rijk* ſtichtte, (dat van den *Grooten Mogol*) althans hetwelk derdehalve Eeuw in ſtand bleef, en waarvan de bezitter *in naam* nog, onder opzigt of liever in de gevangenis der *Engelſchen*, die zich *Beſchermheeren* van zijn Rijk noemen, met een gezin van wel 2000 perſonen, te *Delhi* vertoeft. Zoo BABER echter *niets meer* dan veróveraar, óf zelfs ſtichter, van een Rijk was geweest, zouden wij van hem zwijgen: maar hij was veel meer; hij was Geſchiedſchrijver, Aardrijkskenner en *Statisticus:* hij vertoont, in de gedenkſchriften van zijn le-

Digitized by Google

ven (*), van zijne daden en veroveringen, door hem nagelaten, en onlangs door den arbeid van twee geleerde *Engelſchen*, in eene vertaling uit het *Turksch*, in 't licht gegeven, eenen Ridderlijken moed, gepaard aan goedhartigheid, opregtheid, rondborſtigheid, ſchranderheid, en zekeren naïven kinderlijken toon; zoodat men achting voor den man opvat, al is hij een veroveraar. Hij ſpreekt zoo eenvoudig, zoo natuurlijk! De *Oosterſche* bombast is hem zoo vreemd! Het is bijna zonderling, dat een *Turk* zoo kan ſpreken (want het geſlacht van TAMERLAN was van *Turkſche* afkomst, hoezeer oneigenlijk *Mogolen* genoemd). Men zou bijkans zeggen, dat de Vertalers daaraan eenig deel hadden, zoo de naam dier Geleerden daartegen niet een' volkomen' waarborg opleverde, en de toon zelf, hoe eenvoudig ook, nogtans geheel *Oostersch* is. Wij zullen dit door eene en andere proeve doen blijken.

Samarkand, het beroemde verblijf van TAMERLAN, was door eenige Opperhoofden van BABER'S eigene Natie belegerd, terwijl hij zich in die ſtad bevond. Hij beſchrijft den nood derzelve aldus: „Het was nu „ de tijd, dat de granen rijp worden; maar niemand had „ iets ingebragt. Daar de belegering langen tijd geduurd „ had, waren de inwoners in groote ellende; het gebeurde „ zelfs, dat de armen honden- en ezelsvleesch moesten „ eten. Voor de paarden werd het voedſel ook ſchaarsch, „ en zij moesten zich met boombladen behelpen: de on„ dervinding heeft geleerd, dat de bladen van den moer„ bezieboom hen het best bekwamen. Velen gaven hunne „ paarden ook geraspt hout of zaagſel, in water geweekt."

„De Ouden hebben gezegd, dat er, om eene vesting te „ houden, één hoofd, twee handen en twee voeten noodzakelijk zijn. Het hoofd is de Veldheer; de handen „ of armen twee tot ontzet opdagende legers; de twee „ voeten zijn water en levensmiddelen. Ik heb vergeefs „ op ontz t gewacht; mijne vrienden en naburen lieten

(*) Zij loopen tot het jaar 1529 (hij overleed in 1530, 48 jaren oud).

Digitized by Google

„ mij in den ſteek, en zonden mij niet eens Gezanten,
„ om mij te bemoedigen."

Hij moest dan ook de ſtad verlaten," en in allen ſpoed vlugten. Onder weg had hij eene ſoort van weddenſchap met twee hem verzellende Opperhoofden, wie den ander' te paard vooruit zou komen. „ Mijn paard was vooruit.
„ Maar terwijl ik eens omzag, hoe ver, raakte mijn
„ zadelriem los, de zaal draaide in 't rond, en ik kwam
„ op den grond neêr, regt op mijn hoofd. Ik ſprong
„ wel dadelijk weder te paard, maar vóór den avond
„ was ik toch niet volkomen weêr bij mijzelven; alles
„ draaide met mij in 't rond; het was mij, alsof ik het
„ in een' droom of verbeelding zag. Tegen het avond-
„ gebed ſtapten wij af, en aten eenige ſneden versch paar-
„ denvleesch; maar vóór het krieken van den dag waren
„ wij te *Dizak*, bij onze vrienden, waar wij goed vet
„ vleesch, welgebakken best tarwebrood, zoete meloe-
„ nen en heerlijke druiven vonden. Het was een over-
„ gang van hongersnood tot overvloed, van gevaar en
„ ellende tot rust en gemak. Nooit in mijn leven heb ik
„ zóó genoten! Ja, genot na lijden, overvloed na ge-
„ brek, geeft een uitgelezener ſmaak en veel grooter ge-
„ noegen. Vier- of vijfmaal in mijn leven ben ik zoo
„ van nood tot gemak, van ellende tot genot overge-
„ gaan; maar dit was voor de eerſtemaal, dat ik ooit
„ van de beleedigingen mijner vijanden en den drang des
„ hongers bevrijd werd, en tot veiligheid en welgeſteld-
„ heid overging."

„ Te *Dakhat* vertoefde ik bij een oud man van 70 of
„ 80 jaren. Zijne moeder was nog in leven en ſtokoud,
„ honderd-elf jaren. Een harer bloedverwanten had het
„ leger van TIMUR in *Indoſtan* verzeld (100 jaren
„ te voren); zij herinnerde zich dat nog zeer goed, en
„ vertelde er dikwijls Anekdoten van. In het distrikt van
„ *Dakhat* alleen waren er 96 kinderen, klein-, achter-
„ klein- en bet- achterkleinkinderen van deze vrouw
„ in leven, en met de overledenen bedroeg het getal
„ wel 200. Een harer achterkleinkinderen was een fraai

Digitized by Google

„ jongman van 25 of 26 jaren, met een' ſchoonen zwar-
„ ten baard. Het was hier zoo koud, dat in 2 of 3
„ dagen er wel een paar van onzen troep doodvrozen.
„ Ik meende ook te verſtijven, toen ik mij in een halfbe-
„ vrozen riviertje wilde gaan baden, volgens de wet."

Wij kunnen den Held niet volgen in zijne ondernemingen en togten, waar hij meermalen de geheele vermetele ſtoutheid van eenen Ridder der Middeleeuwen vertoont, hoewel hij niet, gelijk deze, met een goed ſlagzwaard, maar met pijl en boog vecht. Verzellen wij hem liever op zijnen togt door *Indoſtan*, hetwelk hij in 1525 veroverde; of liever, hooren wij, hoe hij over dat beroemde land ſpreekt. Ziehier het algemeene overzigt (*):

„ *Indoſtan* is een heerlijk land. Het is eene geheel
„ verſchillende wereld, met de onze (het gebergte) ver-
„ geleken. Deszelfs heuvelen en rivieren, bosſchen en
„ vlakten, dieren en planten, inwoners en hunne talen,
„ wind en regen, alles verſchilt van ons. De ſteden
„ van *Indoſtan* zijn ongemeen leelijk. Alle de ſteden en
„ landerijen zien er eentoonig uit; de tuinen hebben gee-
„ ne muren: het is meest eene effene vlakte. De oevers
„ der rivieren en ſtroomen zijn hoog, en de beddingen
„ laag, hetwelk den overtogt moeijelijk maakt. Op vele
„ plaatſen is de vlakte bedekt met kreupelhout, waarin
„ de lieden der *Perganna's* de toevlugt nemen, en als-
„ dan aan 't muiten ſlaan en geene belastingen willen
„ betalen. Behalve de rivieren is in *Indoſtan* weinig loo-
„ pend water, maar wel nu en dan wat ſtaand. Alle
„ ſteden en landen ontvangen hun water door bakken,
„ vijvers of *tanks*, waarin men het in den regentijd op-
„ vangt. De ſteden en dorpen zijn het eene oogenblik

(*) Deze beſchrijving beſlaat in de vertaling 25 digt gedrukte bladzijden in 4to., en geeft niet alleen verſlag van de grenzen, bevolking, inkomſten en verdeelingen, maar ook van alle nuttige vruchten, boomen, vogelen, visſchen en zoogdieren des lands, zoo haauwkeurig, dat het, zegt de *Edinburgh Review*, een hedendaagsch werk over de Natuurlijke Historie geene ſchande zou aandoen.

Digitized by Google

„ ſterk bevolkt, het andere geheel verlaten, wanneer de „ inwoners door vrees bevangen worden. In één' of an„ derhalven dag is de geheele bevolking als 't ware ver„ dwenen. (*) Aangenaam is *Indostan* niet. De men„ ſchen zijn niet ſchoon. Zij hebben geen denkbeeld van „ vriendſchappelijken of gemeenzamen omgang met elk„ ander. Zij hebben geen vernuft, geen' veelomvatten„ den geest, geene beſchaafdheid van zeden, geene vriend„ ſchap of medegevoel, geen plan om hunne handwerken „ te volmaken, geene kennis der bouwkunst, geene goe„ de paarden, geen goed vleesch, geene druiven of mus„ kus-meloenen, geene goede vruchten, geen ijs of koud „ water, geen goed brood in hunne *bazaars*, geene ba„ den noch *Collegiën*, geene kaarſen, kandelaars noch „ flambouwen (†). Het beste van *Indostan* is, dat het „ een groot land is, met overvloed van goud en zilver. „ Het klimaat is goed in den regentijd. Somtijds regent „ het 10, 15 en zelfs 20 maal op éénen dag. Gedurende „ den regentijd maken de overſtroomingen rivieren, dáár, „ waar te voren zelfs geen water was. Bogen, boeken, „ kleederen, huisraad en huizen, alles gevoelt de ſchade„ lijke uitwerkſelen der vochtigheid. In den winter en des „ zomers is het aangenaam genoeg; maar dan hindert het „ vele ſtof weder, en als de regen op hand is, heeft „ men zoo veel wind, dat men elkander van het ſtof niet „ kan zien. Maar het is niet half zoo warm als te *Balk* „ en te *Kandahar*. Een ander voordeel van *Indostan* is,

(*) Gelukkig *Europa*, waar het Christendom ons, te midden des oorlogs, door beſchaving veilig ſtelt!

(†) Hoe zonderling, wonderſpreukig, en gedeeltelijk zeker overdreven, deze uitſpraken ook zijn mogen, zegt toch de *Edinburgh Review*, „dat BABER's denkbeelden nopens *Indië* „ bijkans dezelfde zijn, als die van de meeste *Europeanen* der „ hoogere klaſſen, zelfs tot op dezen dag." Maar die Heeren zullen dan aan de landſtreek, het klimaat en de zeden nog niet gewoon zijn, even als BABER zulks zeker niet was, toen hij dit ſchreef. Hij kwam uit de *berglanden* ten Noordwesten van *Indostan*, (*Kabul* en *Kandahar*.)

Digitized by Google

„ dat men er oneindig vele werklieden heeft van allerlei
„ ſoort. Voor alle beroepen heeft men altijd een geheel
„ ſtel menſchen gereed, bij welke hetzelfde bedrijf Eeu-
„ wen lang van vader tot zoon is overgeërfd. In *Agra*
„ alleen gebruikte ik aan mijn paleis 680 perſonen als
„ ſteenhouwers, en aan alle mijne andere paleizen wel
„ 1491. Zoo is het ook met alle andere beroepen, in
„ onnoemelijken getale."

Hooren wij nu, als tegenhanger, wat hij van *Kabul*, of het bergland, zegt: „Dit land ligt tusſchen *Indostan*
„ en *Khoraſan*. Het is eene voortreffelijke markt voor
„ goederen. Al bragten de kooplieden hunne goederen
„ ook naar *Khita* (*China*) of *Rum* (*Klein-Azië*),
„ zouden zij er naauwelijks zoo veel voordeel van heb-
„ ben. Jaar op jaar komen er in *Kabul* 15 of 20,000
„ ſtukken laken, door karavanen aangebragt. De goe-
„ deren van *Indostan* zijn ſlaven, witte lakenen, kan-
„ dijſuiker, geraffineerde ſuiker, ſpecerijen en drooge-
„ rijen. Er zijn kooplieden, die met geene 300 of 400
„ percent winst tevreden zijn. Alle voortbrengſelen van
„ *Khoraſan*, *Rum*, *Irak* (*Perzië*) en *China* kan men in
„ *Kabul* vinden, hetwelk de markt van *Indostan* is. De
„ warme en koude luchtſtreken zijn er digt bij elkander.
„ Van *Kabul* kunt gij in één' dag naar eene plaats komen, waar
„ nooit ſneeuw valt; in twee uren daarheen, waar altijd
„ ſneeuw ligt, behalve nu en dan, als de zomer zeer warm
„ is. In het gebied van *Kabul* is overvloed van vruch-
„ ten, zoo der heete als der koude luchtſtreken, en wel
„ digt bij elkander. De vruchten der koudere ſtreken zijn
„ druiven, granaatappelen, abrikozen, perziken, peren,
„ appelen, kweën, amandelen en walnoten; alles in over-
„ vloed. Ik deed er den zuren kerſenboom overbrengen;
„ deze draagt thans heerlijke vruchten. De vruchten der
„ warme luchtſtreken zijn oranjeäppelen, citroenen en
„ ſuikerriet. Zij hebben vele bijenkorven; maar de honig
„ komt ſlechts uit de heuvelachtige landen ten Westen.
„ De zoogenoemde *waterdruif* is voortreffelijk; de wij-
„ nen daarvan zijn zeer bedwelmend. Maar vruchtbaar-

Digitized by Google

„ in granen is *Kabul* niet; een vijfvoudige oogst (van de „ vijfde graankorrel) wordt als voordeelig beſchouwd. De „ meloenen zijn ook niet best; die van zaad uit *Khoraſan* „ worden gekweekt, zijn dragelijk. Het klimaat is verrukke- „ lijk, en heeft zijne weêrgade in de bekende wereld niet. „ In de zomernachten kan men zonder mantel van lamsvel „ niet ſlapen. Al valt de ſneeuw zeer diep in den winter, „ is nogtans de koude nooit hevig. *Samarkand* en *Tauris* „ zijn ook beroemd om haar ſchoon klimaat; maar daar is „ de koude geweldig."

Khoraſan was, volgens den *Sultan* BABER, in den tijd van *Sultan* HUSSEIN MIRZA zekerlijk een land, rijk in uit- ſtekende mannen van weêrgalooze kundigheden, waarvan elk zich toeleide, om de kunst, waaraan hij zich toewijdde, verder te brengen. (Dit is ook geenszins te verwonderen, daar dit landſchap, het *Bactriana* der Ouden, een der vroegst beſchaafde landen en der groote handelswegen naar *Indië* was, alwaar reeds in de vroegſte tijden onder de *Magiërs*, later onder de *Macedonisch-Griekſche* Koningen, en in de negende, tiende en elfde Eeuw onder de Vorſten der *Samaniden* en *Ghaznaviden*, ja tot de tijden der *Mogolen* in de dertiende Eeuw, welvaart, landbouw, bevolking, koophandel, kunſten, geleerdheid, poëzij, en gemeenſchap met *Indië*, op het weligst bloeiden. Zelfs de woeste *Mogolen* en *Tartaren* gevoelden zich, nadat de eerſte ſtorm der verovering voorbij was, door deze magt der beſchaving zelve overwonnen, en de onweêrſtaanbare veroveraar TAMERLAN was zelf een beminnaar en bevorderaar der wetenſchappen.)

Wanneer men BABER's gedenkſchriften leest, gevoelt men zich aan de eene zijde bekoord door 's mans *naïveteit*, hartelijkheid, menſchelijk gevoel, en warme liefde tot zijn' Zoon; alsmede door de worſteling, welke hij met de grootſte ongedwongenheid verhaalt, tusſchen zijne onweêrſtaanbare zucht tot het gebruik van wijn en zijne godsdienſtige grondbeginſelen. Hij bezwijkt gedurig voor dezelve, en geeft zich toe, in het gebruik van het edele druivenſap, maar verwijt het zich dan ook weder met den grootſten ernst en het hartelijkſte berouw. Doch — betreuren wij hier den invloed van verkeerde godsdienstbegrippen — die zelfde man, die zich zoodanig over het gebruik van een glas wijn beſchuldigt, maakt geene zwarigheid, en vindt er niets in, dat hij zijne *gevangene* vijanden in menigte doet ter dood brengen, en

Digitized by Google

verſcheidene voorbeelden geeft eener wreedheid, die den *Turkſchen* zoo wel, als den *Mogoolſchen* ſtam, als 't ware, in het bloed ſchijnt te zitten. Wij zullen hiervan geene bijzonderheden mededeelen, als welke het karakter van den Held bij onze Lezers in een ongunſtig daglicht zouden ſtellen, daar nogtans zijne ondeugden aan zijne eeuw en aan zijn volk, zijne deugden aan hemzelven ſchijnen te moeten worden toegeſchreven.

Het geſlacht van BABER heeft, na hem, over *Indië* geregeerd tot den aanval der *Perzianen* aan de eene, der *Maratten* en *Engelſchen* aan de andere zijde, waarvan de laatſten eindelijk zijn Rijk hebben geſloopt, (vóór omtrent 50 jaren.)

PLAATSELIJKE, GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDIGE HERINNERINGEN VAN EEN REISJE DOOR EEN GEDEELTE VAN GELDERLAND EN IN DE OMSTREKEN VAN KLEEF.

(*Vervolg van bl.* 353.)

IV.

Het logement: *de Vorst Moritz van Nasſau*, gelegen aan den *Lindenweg*, even buiten de ſtad *Kleef*, is bekend, van wege het ſchoone vergezigt, dat men, van uit de groote zaal, op het omliggende landſchap geniet. Het huis ligt op een' vrij aanzienlijken, zich langs het *Kermisdal* (een klein, helder water) uitſtrekkenden, berg, op welken verſcheidene landhuizen zijn aangelegd. Naauwelijks dan ook waren wij opgeſtaan, of wij ſpoedden ons naar de zaal. Groot was onze verwachting; maar hoe arm is onze verbeelding bij den rijkdom der Natuur! Nog nimmer waren wij zoo verrast geworden. Van de hoogte eens torens, op eenen berg, verwacht men een gezigt, waarvan de grenzen alleen door het oog bepaald worden; maar hier treedt men uit de kamer op een balkon, en eensklaps, als door eenen tooverſlag, overziet men eenen omtrek van ettelijke mijlen in het rond. Vruchtbare akkers en groenende weilanden mengelen hunne ſchakeringen zacht en bevallig dooreen. Ginds verrijst de *Elterberg*, met zijne eerwaardige abdij; ter regterhand verheft zich de hoofdkerk van het naburige *Emmerik*; hier en daar ligt een dorp of gehucht als tusſchen het hoog geboomte verſcholen, en lijnregt onder u vloeit het ſtille *Kermisdal*.

Digitized by Google

Op het genoemde balkon namen wij het ontbijt. Onder ons was de landman bezig zijnen akker te beploegen; nu en dan werd de ſtilte afgebroken door het klokgelui, dat ten vroege miſſe riep; ons riep de Natuur tot ootmoed en aanbidding!

Voornemens zijnde, gedurende den voormiddag, den *Elterberg* te gaan bezoeken, namen wij een rijtuig, en begaven ons reeds vroegtijdig op weg. Te *Gristhuizen*, een klein, onaanzienlijk dorp, gingen wij over den *Ouden*-, en wat verder over den *Nieuwen Rijn*. Nu waren wij ſpoedig te *Laag-Elten*, alzus onderſcheiden van het hoogere gedeelte, *Hoog-Elten* genaamd, waar de abdij is gelegen. Het ſtadje, of thans liever het vlek, heeft niets bezienswaardigs. Het voormalige *Franciskaner*-klooster beſtaat, wel is waar, nog; maar het is van binnen zoodanig verwoest en uitgebroken, dat het, buiten de vrij groote kerk, bijna geene enkele herinnering van eene vroegere gewijde plaats meer aanbiedt.

Wij bleven dan ook ſlechts weinige oogenblikken in de herberg te *Laag-Elten*, en begaven ons toen naar den berg, zoo om den bekenden put als om de abdij te bezigtigen. De put, in een klein gebouw beſloten, is van eene verbazende diepte; een ſteen, in denzelven nedergeworpen, heeft verſcheidene ſecoonden noodig, alvorens het water te raken, en met huivering ziet men in de enge diepte neder, wanneer de geleider eene kaars daarin doet nederdalen. Het water wordt door middel van een rad naar boven gehaald, en heeft eenen uitmuntenden ſmaak.

Nu gingen wij naar de abdij, op het hoogſte gedeelte des bergs gebouwd, van waar men een overheerlijk gezigt over den gehealen omtrek geniet. Niets belemmert hier het oog, dewijl het omliggende land zeer laag en niet boschrijk is. Als eene breede zilveren ſtreep doorſnijdt de *Rijn*, in bevallige kronkelingen, het landſchap ter eene zijde, en wiegt op zijnen rug de zwaar beladene ſchepen, wier witte zeilen en wapperende wimpels hoog boven den witten oever uitſteken. Wij genoten eenige oogenblikken het landelijk ſchoon, dat zich hier aan alle zijden opdoet, en traden toen de abdij binnen.

Reeds te voren hebben wij aangemerkt, dat deze abdij, vóór of omſtreeks het jaar 968, door Graaf WICHMAN is geſticht geworden, en bij dezelve met vele rijke goederen begiftigde. Langzamerhand, echter, hebben de Hertogen

Digitized by Google

van *Gelderland* en anderen vele van die goederen tot zich getrokken. Evenwel heeft de abdij, tot aan de opheffing der kloosters, ſteeds het gebied over *Hoog-* en *Laag-Elten* behouden en de opbrengſten daarvan genoten. Te voren waren er eene abdisſe en zes ſtiftdames; naar men mij verhaalde, had de eerſte een jaarlijksch inkomen van *f* 40,000, en ieder der laatſte een jaargeld van *f* 6000. Toen de abdij opgeheven werd, kregen ze allen eene ſchadeloosſtelling. Van de ſtiftdames leeft er thans nog één, die te *Elten* woont.

Ook dit gebouw is in een' jammerlijken toeſtand. De kamers der abdisſe en die der adellijke jonkvrouwen zijn, wel is waar, nog aanwezig; maar, behalve een paar ſtoelen, zijn er geene meubelen meer voorhanden. De kerk, waarin thans de dienst voor de gemeente wordt verrigt, heeft ook niets, dat bijzonder in het oog valt: eenige ſlechte ſchilderijen en mismaakte beelden, ziedaar alles, wat men er aantreft; zelfs het graf der eerſte Abdisſe, LUITGARDIS, waarvan wij reeds geſproken hebben, kan niet eens meer aangewezen worden.

Tegen het middagmaal waren wij te *Kleef* terug. Onze hupſche, vriendelijke kasteleinesſe berigtte ons, dat het eten gereed ſtond; eene boodſchap, die ons zeer welkom was. Na den maaltijd genomen en een poosje uitgerust te hebben, gingen wij eene wandeling door *Kleef* doen, en daarna het ſlot, gewoonlijk *de Zwanenburg* genoemd, bezigtigen. De ſtad zelve, die in boven- en benedenſtad verdeeld wordt, (als liggende de eerſte op drie heuvelen) is vrij regelmatig gebouwd; zij bezit zes kerken, eene regtbank van eersten aanleg, en een landgeregt; ook houdt het Hof van Aſſises aldaar zijne zittingen, als hebbende de linker *Rijn*-provinciën, tot heden, de regtspleging, bij het Wetboek *Napoleon* voorgeſchreven, blijven behouden. Onder de kerken munt vooral de onlangs gebouwde *Joodſche* Synogoge, door netheid en beknoptheid, uit.

Van daar begaven wij ons naar het in de nabijheid gelegene ſlot; een gebouw, dat ſommigen aan JULIUS CESAR toeſchrijven, anderen, en met meer grond, als een *Wartburch* van *Duitſchen* oorſprong willen aangemerkt hebben. Slechts de helft van dit groote gevaarte is nog aanwezig; het overige gedeelte is, uit hoofde van bouwvalligheid, onder den voet gehaald. De voormalige ridderzaal moet een

Digitized by Google

meesterſtuk van bouworde geweest zijn; deze werd reeds in 1771 afgebroken. Thans hebben het landgeregt en het Hof van Aſſiſes hunne zittingen in het beste gedeelte van het ſlot; de daartoe ingerigte kamers kunnen waarlijk fraai genoemd worden. Eertijds vond men hier eene rijke verzameling van *Romeinſche* en andere oudheden: de legers der zoogenaamde beſchaafdſte natie van *Europa*, de *Franſche* namelijk, hebben er een groot gedeelte van verwoest; het overgeſchotene verſiert thans het Muſeum der Univerſiteit te *Bonn*. Van den hoogen toren heeft men een overheerlijk gezigt, zoo op de ſtad als over den geheelen omtrek.

Eene aardige *legende* hecht zich aan dezen burg, en heeft aan denzelven den naam van *Zwanenburg* gegeven. THEODORICUS, Heer van *Kleef*, geſproten uit het geſlacht der URSINI, ſtierf in het begin der achtſte eeuw, nalatende eene dochter, BEATRIX geheeten. Hulpeloos en verlaten, werd zij van alle zijden door de vijanden haars vaders beſprongen. De burg te *Nijmegen*, door den dood van THEODORICUS op haar overgegaan, was hare gewone verblijfplaats. Op zekeren dag zat zij dáár, peinzende over haren kommerlijken toeſtand, toen eensklaps haar oog door een zonderling ſchouwſpel getroffen werd. Op den effen vloed der *Rijns* (*) ontdekt zij eene boot, voortgetrokken door eene ſneeuwwitte zwaan. In de boot ſtaat een jongeling, met een verguld zwaard in de hand; aan zijne zijde hangt een jagthoorn; aan zijnen vinger prijkt een ring, die reeds in de verte flonkert, en vóór hem ligt een rood geverwd ſchild, met een zilveren inſchild, prijkende met acht gouden koninklijke ſchepters, kruiswijze gelegd, en in het midden met een kostbaar edelgeſteente verſierd. Hij ſtapt aan land, aan den voet des burgs, maakt zich bekend als HELIAS GRACILIS, en zegt gekomen te zijn met oogmerk om BEATRIX te beſchermen en haar van hare vijanden te verloſſen. De aanminnige jonkvrouwe heet hem welkom, en geleidt hem in den vaderlijken burg. Spoedig was eene wederzijdſche vertrouwelijkheid aangeknoopt: want

(*) Deze omſtandigheid is voorzeker de minst aan tegenſpraak onderhevige van het ganſche verhaal. In vroegere tijden liep de *Rijn* voorbij *Kleef*, dwars door den *Duſſeld*, waar nu *Kranenburg* ligt, voorbij de bergen van *Beek* en *Upbergen*, naar *Nijmegen*.

Digitized by Google

hij was immers gekomen om haar te beſchermen, en daarenboven „ *was he de niedlichſte man, die man ſien muchte, „ und was ſehr groet, und ſchon van perſonen und van lieve „ beinae off id ein gigant gewest were, und was och ſtalz „ van moede und ſehr fröm ter handt.*" HELIAS hield trouw het gegeven woord: binnen weinig tijds waren de vijanden van BEATRIX verſlagen, en bevond zij zich in het ongeſtoorde bezit harer regten en goederen. Wat was dan ook natuurlijker, dan dat zij haren redder innig lief kreeg en hem hare hand aanbood? Ook de dappere ongeling minde de bekoorlijke BEATRIX, en weldra werden zij vereenigd, onder deze bepaling nogtans van de zijde van HELIAS, dat BEATRIX hem nimmer naar zijne afkomst vragen zou: „ want," voegde hij er bij, „ zoodra gij zulks doet, verliest gij mij „ voor altijd." — Nimmer kon eenige echtverbindtenis gelukkiger dan deze genoemd worden. In de bezittingen van BEATRIX, die zij nu met HELIAS deelde, heerschten overvloed en vrede; het vorſtelijk paar was alomme geacht en bemind, en drie zonen, THEODORICUS, GODEFRIDUS en COENRAAD, waren de vruchten hunner huwelijkstrouw. Maar die voorſpoed, dat geluk mogten niet van langen duur zijn. Eens bevond BEATRIX zich met haren gemaal op het ſlot te *Kleef*. Aan zijne zijde gezeten, haar geheele hart voor hem uitſtortende, vergeet zij, in dat oogenblik van zoete vertrouwelijkheid, de gedane belofte, en liefkozend zegt zij tot hem: „ Heer! zult gij dan niet eenmaal uwen kinderen „ willen zeggen, van welke afkomst gij zijt?" En ziet, naauwelijks heeft zij deze woorden uitgeſproken, of reeds daagt de geheimzinnige boot, door de zwaan getrokken, in het blaauwende verſchiet op. Nu eerst bezint BEATRIX zich, wat zij beſtaan heeft, en gillend zinkt zij haren gemaal in de armen. Ook deze ſtaat roerloos dáár; maar het noodlot is niet te verbidden! Weenend drukt hij gade en kroost aan het hart, geeft aan THEODORICUS zijn ſchild en zwaard, aan GODEFRIDUS den jagthoorn, aan COENRAAD den ring, ſtapt zwijgend in de boot, en — verdwijnt! En nog ten huidigen dage verſchijnt nu en dan, om middernacht, eene witte vrouwelijke gedaante op den Zwanentoren; dat is BEATRIX, klagende over haar roekeloos beſtaan.

Met het vallen van den avond verlieten wij het ſlot, en keerden naar het logement terug. Op het balkon vonden wij verſcheidene gezelſchappen vereenigd, die daar den ſchoonen

Digitized by Google

avondstond kwamen genieten; wij volgden dit voorbeeld; keuvelden wat met dezen en genen, en begaven ons toen ter ruste.

V.

Het was een schoone zondag-morgen. Ook de Natuur scheen dien feestdag te willen vieren; vrolijk speelde de vroege morgenzon op de toppen der bergen; op het lagere gedeelte des lands rustte nog de dauw; in den effen vloed spiegelde zich de blaauwe hemel, en door het hoog geboomte joeg het windje zijne verfrischende koelte. Ik dacht aan CLAUDIUS, wanneer deze van eenen schoonen lentedag zegt: „ Het is alsof de Schepper aller dingen voorbijwandelt, en „ de Natuur van verre zijne aankomst gevoelt, zich be„ scheiden aan den weg plaatst, en in de handen klapt van „ vreugd."

Wij zouden dien dag besteden ter bezigtiging der omstreken van *Kleef*. In den voormiddag wilden wij eene bedevaart doen naar het *Graf van* MAURITS en de omliggende streken bezoeken, ten einde ons, in den namiddag, naar de *Diergaarde* te begeven. Dadelijk na het ontbijt stapten wij in eene boot, en roeiden over het *Kermisdal* tot aan het zoogenaamde *Vlak*, waar wij aan land stapten. Een togt over dit stille en heldere water is inderdaad allerbekoorlijkst. Aan den eenen kant rust het oog op den glooijenden, met kreupelhout begroeiden bergwand, op welks top verscheidene landhuizen zijn gebouwd; terwijl aan de tegenovergestelde zijde een uitgestrekt landschap van wei- en bouwlanden zich vertoont. Langs den *Freudenberg* begaven wij ons naar *Berg-en-Dal*, waar het Graf van JOAN MAURITS *van Nassau Dillenburg* zich bevindt. Aan dezen Vorst, die het beste gedeelte zijns levens in dienst van onzen Staat heeft gesleten, zoo in zijne betrekking van legerhoofd, als in die van Gouverneur van *Brazilië* (*), heeft de stad *Kleef* hare meeste versieringen en verbeteringen te danken. Na zijn ontslag uit den dienst der *Nederlanden*, werd hij door den Keurvorst FREDERIK WILLEM *van Brandenburg* tot Stadhouder des Hertogdoms *Kleef* aangesteld, en besteedde nu al zijnen tijd, niet alleen om de stad en derzelver omstreken te verfraaijen, maar ook om

(*) Zie WAGENAAR, tusschen de jaren 1632 en 1679, XI tot XVde Deel der *Vaderl. Hist.*

Digitized by Google

geluk en welvaart rondom zich te verſpreiden. Onder anderen is de geheele aanleg van de *Diergaarde* aan hem deszelfs oorſprong verſchuldigd. Hij ſtierf in het jaar 1679, in den ouderdom van 74 jaren, na te voren het Monument, waarin zijn ſtoffelijk overblijffel moest rusten, zelf te hebben doen oprigten.

Berg-en-Dal ligt een half uur gaans van *Kleef*, aan den grooten weg. Het is een allerbekoorlijkst plekje, heuvelachtig van grond, gelijk reeds de naam aanduidt. Ter linkerzijde van den weg bevindt zich het bedoelde Graf, eenigzins in de laagte gelegen. Het geheele Monument, rondom met een' muur omgeven, is langwerpig vierkant, en in een' edelen ſtijl vervaardigd. Ter regter- en linkerzijde prijken onderſcheidene wapens; het dekſtuk voert de namen van den doorluchtigen overledene, en aan het hoofdeneinde ſtaat het *Johanniterkruis*, met het onderſchrift: *qua patet orbis.* 1663. Te voren was de omringende muur met onderſcheidene oudheden, als urnen, vazen, wapenen en huisraad, meest in de omſtreken van *Kleef* opgegraven, verſierd; maar dit een en ander werd door de *Franſchen*, onder BOUFFLERS en TALLARD, in 1702, deerlijk verwoest. Onder NAPOLEON, en wel in het jaar 1810, is echter hier ter plaatſe een klein Monument, achter het eerstgenoemde, met een opſchrift, ter eere van den overledene, opgerigt geworden. NAPOLEON de bewonderaar der NASSAUS..... welk eene huichelarij!

Niet ver van *Berg-en-Dal* ligt de *Papenberg*, die hier de hoogte beſluit, welke *Kleef*, van het ſlot af, van deze zijde omgeeft. Hier ſtond voorheen eene kapel, waar JOAN MAURITS zijne godsdienst plagt te verrigten. Dáár verhieft gij dan, edele man! oog en hart tot den Oorſprong aller dingen, en bemoedigd en verſterkt keerdet gij in uwen wijduitgeſtrekten kring terug, om zegen en geluk rondom u te verſpreiden!

Over den *Freudenberg* keerden wij terug. Menig lommerrijk plekje bood ons hier eene rustplaats en een heerlijk vergezigt aan. Bij den boschwachter, wiens woning midden op den berg gelegen is, namen wij een glas melk, en daalden toen naar het *Kermisdal*, waar onze boot lag, af.

Des namiddags begaven wij ons naar de *Diergaarde*. De alzoo genoemde ſtreek ligt digt bij *Kleef*, aan den ſtraatweg naar *Nijmegen*, en beſlaat eenen omtrek van ruim 300 *Hollandſche* morgens. Een gedeelte van den grond is tot weiden bouwland aangelegd; het andere is boschrijk en heuvel-

Digitized by Google

achtig. Te voren bevond zich hier een zeer uitgestrekte hertenkamp, vanwaar ook de naam van *Diergaarde* afkomstig is. Dewijl het nog niet laat in den namiddag was, namen wij den weg over het gebergte, dat zich achter de *Diergaarde* uitstrekt. Overal vertoont zich hier de natuur in de bevalligste gedaante; doch de schoonste gezigten treft men voorzeker op den *Kleefschen* en *Springenberg* aan. De eerstgenoemde is, na het *Zevengebergte*, de hoogste berg van den *Neder-Rijn*; op deszelfs top staan negen lindeboomen, die, bij heete zomerdagen, de aangenaamste lommer schenken. Van deze hoogte ziet men niet alleen de torens van *Nijmegen*, *Arnhem*, *Doesburg*, *Zutphen*, *Wezel* en andere plaatsen, maar ook den *Rijn*, en, bij helder weder, de *Waal* en *Maas*. Langs min of meer enge bergpaden, en zelfs over belangrijke hoogten, komt men eindelijk op den *Springenberg*, die zich, digt bij de *Diergaarde*, bijna lijnregt achter het *Amphitheater* verheft. Eene gemakkelijke zitbank noodigt hier den wandelaar tot eenige oogenblikken rustens uit. Van hier overziet men een groot gedeelte van den straatweg, die naar *Nijmegen* voert; en niet onaangenaam is de woeligheid, die daar heerscht, nu men dezelve van dit stille plekje kan aanschouwen. Van uit het bijna verwoeste *Amphitheater*, dat diep in de laagte ligt, rijst het fraaije *Minerva-beeld*, nog een geschenk der stad *Amsterdam* aan JOAN MAURITS *van Nassau*; voor u breidt zich eene uitgestrekte, rijk geschakeerde vlakte uit; terwijl de achtergrond door den hoogen *Elterberg* wordt gesloten.

Langs een zijpad kwamen wij in het logement van de *Diergaarde*, waar reeds een aanzienlijk gezelschap verzameld was. Gewoonlijk wordt daar, in het schoone jaargetijde, des Zondagavonds gedanst; weldra dan ook deed de muzijk zich hooren, en alles snelde naar de zaal. *'s Lands wijr*, *'s lands eer*, zegt het spreekwoord; wij echter konden niet begrijpen, hoe men er behagen in kon scheppen, eenen schoonen avond te *verdansen*, en toch hadden wij ongelijk: want, wanneer men nu het dansen boven het wandelen verkiest, waarom zou men dan het eerste niet doen? — Hoezeer de avond reeds begon te vallen, gingen wij het nabijgelegene *Amphitheater* en het *Bron- en Badhuis* bezoeken. Het eerste is, in het begin der achttiende eeuw, door FREDERIK DEN I aangelegd. In het midden staat een achtkante koepel, en ter wederzijden ziet men nog de overblijffelen van eene schoone

Digitized by Google

galerij. Onderscheidene fonteinen, waterwerken en standbeelden, onder welke laatste de zoogenaamde *ijzeren Man*, naar men zegt, voorgesteld hebbende den bekenden MAARTEN VAN ROSSEM, versierden eertijds dezen aanleg, welke tegen de hoogte des bergs oploopt; doch alles is, in 1794, door de *Franschen* verwoest geworden. Digt bij staat het *Bron- en Badhuis*, dat in de laatste jaren aanmerkelijk vergroot is geworden. De toevloed der badgasten was, in het afgeloopen saizoen, vrij aanmerkelijk geweest. Of de lijders genezen zijn geworden, zulks kan ik niet zeggen; doch dit gaat zeker, dat, naar mate men badplaatsen aanlegt, er meer patsoenlijke zieken zullen komen.

Op onzen terugtogt naar de *Diergaarde* begon het te regenen; een zegen voor het dorstende aardrijk, maar thans niet voor ons, die nog eene vrij groote wandeling naar den *Lindenweg* te doen hadden. Maar hoe aangenaam werden wij verrast, toen wij een rijtuig vonden, dat onze vriendelijke kastelelnesse, uit vreeze voor al te groote vermoeijing, ons had toegezonden, en waarvoor, den volgenden dag, niets op de rekening stond!

(*Het vervolg en slot hierna.*)

NOG IETS OVER DE ALGEMEEN AANGENOMEN NEDERDUITSCHE SPELLING, TEGEN DEN HOOGLEERAAR M. SIEGENBEEK,

DOOR Mr. C. M. VAN DER KEMP.

Professor SIEGENBEEK heeft mij de eer gedaan, om mijn betoog, *Iets over de algemeen aangenomen Nederduitsche Spelling*, geplaatst in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* des voorgaanden jaars, zijner aandacht niet gants onwaardig te keuren. In het ook afzonderlijk te verkrijgen Voorbericht voor de vierde uitgave zijner Verhandeling *over de Nederduitsche Spelling*, op het einde des voorgaanden jaars uitgekomen, doch mij nu eerst ter kennisse gebracht, heeft hij eenige mijner aanmerkingen opgenomen en beantwoord. Het doet mij leed, dat hij, vóór het uitgeven van dit Voorbericht, slechts met het eerste gedeelte van mijn betoog, gelijk het schijnt, bekend geweest is; ik zou mij zeer bedriegen, indien hij, het geheele stuk gelezen hebbende, niet een ander oordeel over mijne inzichten betrekkelijk de spelling, en vooral over mijnen persoon zou hebben geveld. Nu echter heeft hij uit de vele

Digitized by Google

punten, door mij behandeld, slechts drie kunnen opnemen, waaromtrent hij de door hem aangeprezen spelling nog nader tegen mijne bedenkingen verdedigt. En deze betreffen de verdubbeling der *ch* door een *g*, het gebruik der *g* vóór een *t*, en het gebruik der *g* in *nogtans*.

Zijn Hooggel. meent, dat het voegen eener *g* in *lachen*, *lichaam*, enz. *een op zich zelve niet zeer belangrijk punt* is. Hetgeen hij hier zegt omtrent dit punt alleen, zeg ik omtrent de gantsche spelling. Het is er verre, zeer verre af, om immer hemel en aarde te bewegen omtrent de spelling van eenig woord. De Heer BILDERDIJK, die er steeds de Godsdienst meê in verband brengt, heeft mij nog niet van de belangrijkheid eener zuivere spelling kunnen overtuigen. Wanneer men slechts op eene duidelijke en ondubbelzinnige wijze zijne gedachten mededeelt, wat behoeft men zich dan nader om de spelling te bekommeren? Ik zou mij schamen, om immer aan verstandige, doch in het vak van taalkunde ongeleerde menschen te kennen te geven, dat ik mij in de beoefening van dat vak verdiepte. Dan ik twijfel zeer, of de Heer SIEGENBEEK in zijne onverschilligheid zoo verre gaat als ik doe. Ik vrees, dat hij onderscheid maakt, en de spelling van sommige woorden belangrijker keurt dan die van andere. Waarom anders spreekt hij van *aanstootelijke wanspellingen*, gelijk hij doet op bl. 5 en 12 van zijn Voorbericht? Deze uitdrukking is toch niet overeen te brengen met het denkbeeld van onverschilligheid. Hij schijnt het belangrijker te vinden, de schrijfwijze van *Leijden*, *rekwest*, *kwitantie*, enz. tegen te gaan, dan die van *lachen*, *lichaam*, enz. En waarom? Dit zegt hij niet. Ik voor mij, indien ik eenig onderscheid make, vind het meer belangrijk, echt Hollandsche woorden zuiver te schrijven, dan woorden uit den vreemde overgenomen, of ook eene enkele letter.

Met dat al, offschoon ik aan eene zuivere spelling zoo veel gewicht niet hecht als wel SIEGENBEEK doet betrekkelijk sommige woorden, meen ik echter, dat, al het overige gelijk staande, eene zuivere spelling verre te stellen zij boven zulk eene, welke ten éénen male verbasterd is. Ook hiermeê staat het rijk der waarheid in verband: en wanneer men dan eenig gewicht hecht om te weten, wat ook in de spelling waarheid is, is, naar mijn oordeel, het maken van onderscheid tusschen de meerdere of mindere belangrijkheid van sommige schrijfwijzen niet zeer gepast en behoorlijk. Vooral zij, wier

Digitized by Google

roeping het is voor de zuiverheid der taal te waken, mogen zich omtrent de ſpelling van geen woord hoegenaamd onverſchillig toonen.

Met dit inzicht dan onderzoekende, hoe men *lachen*, *lichaam*, enz. moet ſchrijven, vrees ik, dat de Heer SIEGENBEEK, door *dit punt*, gelijk hij zegt, *aan den beſcheiden lezer over te laten*, eenigermate toont met zich zelven in tweeſtrijd te ſtaan, of hij namelijk de door hem voorgedragen ſpelling van *lagchen*, *ligchaam*, enz. zal blijven handhaven, dan wel of hij aan het gewicht der daartegen ingebrachte bedenkingen zal toegeven. Want waarom anders niet opentlijk verklaard, gelijk hij doet op bl. 11. omtrent de ſpelling van *opentlijk*, *ordentlijk*, *wezentlijk*, *om twent wil*, enz. dat hem de bondige redenen van den Heer A. DE VRIES, wiens betoog, geplaatst in de *Vaderl. Letteroef.* voor 1805, hij der lezing en overweging aanprijst, van het onjuiste der ſpelling van *lagchen*, *ligchaam* overtuigd hebben? Of waarom anders niet de gronden opgegeven, waarom hij met de redenen van dien Heer niet kan inſtemmen? SIEGENBEEK zegt, dat *hij* DE VRIES *de ſchrijfwijze van* LACHEN, LICHAAM *beter dan elders verdedigd wordt*. Dit moet noodzakelijk in eenen *negativen* zin worden opgevat voor *minder* of *het minſte ſpecht*. Dat die verdediging geenen ſteek houdt, wil ik gaarne toegeven. Hij leert, dat men niet moet ſpellen *la-chen* maar *lach-en*, niet *li-chaam* maar *lic-haam*, als ſtaande voor *lijk-haam*. Moet nu de ſpelling van *lachen* op die wijze verdedigd worden, dan moet men ook in plaats van *ſtellen*, *zetten*, enz. ſchrijven *ſtelen*, *zeten*, omdat ook hier de *l* en *t* gezegd kunnen worden tot de eerſte lettergreep te behooren. En de afleiding van *lichaam* vind ik eene gants onbewezen ſtelling. De gronden van den Heer DE VRIES ſchijnen mij dus toe onjuist en onvoldoende te zijn, en ik kan mij derhalve wel begrijpen, dat de Heer SIEGENBEEK er zich niet door heeft laten omzetten. Dan, waarom zegt deze nu, dat de ſchrijfwijze van *lachen*, *lichaam* nergens zoo goed verdedigd is? Hij heeft toch, hoop ik, het oogmerk niet, om den lezer enkel en alleen tot deze (zoo hij erkent) verkeerde verdediging te bepalen, en hem van alle andere verdediging af te trekken.

De Heer SIEGENBEEK blijft dan de door hem voorgedragen ſpelling van *lagchen*, *ligchaam* voorſtaan, niettegenſtaande hij alsnog zegt, de wijze van verdubbeling door een

Digitized by Google

g als *min gepast en regelmatig* te keuren. En welke kan de reden zijn, om alsnog aan deze min gepaste en onregelmatige schrijfwijze vast te houden? Hij zegt, die spelling in zijne *Verhandeling* te hebben aangeprezen, omdat *hij meende in dezen aan het gebruik van de meerderheid der schrijvenden te moeten toegeven.* Hij schijnt zich dus alsnog op dit gebruik te willen beroepen. Dan, wij meenen in ons voorgaande betoog genoeg te hebben aangewezen, dat een gebruik in de taal niet mag worden daargesteld door *de meerderheid der schrijvenden.* Niet de *schrijvenden*, hoe net en keurig ook, waarvan dikwijls de een den anderen blindelings volgt, maar de *taalgeleerden* kunnen alleen zulk een gebruik vestigen; en dit nog niet bij *meerderheid*, maar alleen bij *eenstemmigheid.* Zoodra er slechts één taalgeleerde is, die de oorspronkelijke spelling volgt, geloof ik niet, dat men aan de meerderheid mag toegeven, om eenig woord verbasterd voor te stellen.

Wanneer men nu ziet, dat BILDERDIJK, wien toch ook SIEGENBEEK, wat hij verder zeggen moge, (waarvan nader) voor een zeer aanzienlijk taalgeleerde houden zal, met dezen verschilt over de schrijfwijze van *lachen*, *lichaam*, enz. dan meen ik, dat het hier juist te passe komt na te gaan, wat de oorspronkelijke spelling vordert. BILDERDIJK zegt, dat, offchoon alle andere medeklinkers zich verdubbelen laten, de *ch* echter niet behoort verdubbeld te worden, *omdat zij zich aan beide zijden mededeelt.* Indien deze reden bewezen is, moet men haar, dunkt mij, voldoende vinden: doch daar BILDERDIJK er geen bewijs hoegenaamd voor aanvoert, is zij bij hem niet meer dan een *petitio principii.* Dan, wij hebben getracht in ons voorgaand betoog het bewijs ter staving dier aangevoerde reden te leveren, namelijk uit het gebruik der *ck*, welke, ook oudtijds vóór eenen medeklinker geldende, niet verdubbeld werd. Wij verwijzen den bescheiden lezer tot hetgeen wij aldaar gezegd hebben, en voegen er nog deze aanmerking bij. Ook oudtijds gold de *th* voor slechts éene letter, in wier plaats men thands de enkele *t* gebruikt. Doch ook die verdubbelde men niet daar, waar men thands de enkele *t* verdubbelt. Ik beroep mij op onzen Staten-bijbel, wiens spelling ook bij SIEGENBEEK gezag heeft. Daar lezen wij gedurig *Sabbathen*, zonder eenige verdubbeling. Zie *Exod.* XXXI: 13, *Levit.* XIX: 3, 30. XXVI: 2. enz. Wanneer men nu noch de *ck* noch de *th* verdubbelde, om aan de uitspraak te voldoen, wat zou het dan noodig wezen om de *ch* te verdubbelen?

Digitized by Google

Ik verklaar mij dus volſtrekt tegen de verdubbeling der *ch*: en wanneer de Heer SIEGENBEEK mijn gantſche betoog gelezen had, twijfel ik niet, of hij zou mijn gevoelen niet verkeerd hebben voorgeſteld. Nu echter zegt hij, dat *ik niet zoo zeer ontken de noodzakelijkheid der verdubbeling van den medeklinker, dan ik afkeur de wijze dier verdubbeling door het plaatſen der g vóór de ch.* Men ziet, ik oordeel *primario* eene verdubbeling gants onnoodig; doch *ſecundario*, wil men haar des niet te min, men plaatſe eene *c* vóór de *ch*, daar ik eene *g* (met allen eerbied gezegd) allerongerijmdst vind.

Wat het plaatſen van de *ch* vóór de *t* aangaat, zoo ſchrijft de Heer SIEGENBEEK, dat, *hetgeen ik ter verdediging hiervan gezegd heb, hem niet overtuigend genoeg is voorgekomen, om zijn vroeger gevoelen te laten varen.* Ik verwijs den lezer weder tot mijn voorgaande betoog, waarin hij zien zal, dat de redenen, door mij aangevoerd, de volgende zijn: 1.) de aard der taal, die vóór de *t* de harde *ch* vordert: 2.) de uitſpraak, welke de harde *ch* vóór de *t* hooren doet: 3.) de eigene erkentenis van SIEGENBEEK, overeenſtemmende met de gezagsvolle leer van BILDERDIJK. En wat is nu de reden, waarom SIEGENBEEK, tegen zijn eigen begrip aan, de *g* toelaat vóór de *t*? Eenig en alleen het *gebruik*; een gebruik, dat hij zelf moet erkennen, dat gants onbeſtemd was, en dat hij daarom heeft doen vervangen door zekere willekeurige door hem uitgedachte regelen, waardoor men in ſommige woorden de *g*, in andere de *ch* moet ſchrijven. Dan, wat men ook van de waarde dezer regelen moge oordeelen, wanneer zich alle taalgeleerden daaraan hielden, zou ik ook meenen dit gebruik, tegen den aard der taal aan, te moeten eerbiedigen; maar nu ik zie, dat een taalgeleerde als BILDERDIJK den aard der taal ten dezen in acht neemt, geloof ik, dat men geen tegenovergeſteld gebruik langer volgen mag.

Het is er verre af, dat ik *macht* en *recht* ſtellig wil afleiden van *maken* en *rekken*. Ik heb het ſlechts als loutere giſſing voorgedragen, en geen taalkundige zijnde, wil ik mij gaarne gewonnen geven, vooral daar ik zie, dat beide SIEGENBEEK en BILDERDIJK mij tegen zijn. Dan ik vraag naar reden, en deze verneem ik niet. Immers kan ik mij onmogelijk genoeg gedaan houden met de loutere bewering van SIEGENBEEK, dat *gelijkvloeiende woorden op die wijze geene derivata bij ons vormen.* Want tegen deze ſtelling voer ik juist aan de woorden *macht*, *recht*, *gewicht*, als afgeleid

Digitized by Google

van *maken*, *rekken*, *wikken*; en dus, wanneer SIEGENBEEK des niet te min die ſtelling tegen mijne bedenking wil doen gelden, behoort hij mij uit den aard der gelijkvloeiende werkwoorden of anderzins aan te toonen, dat zulke afleidingen onmogelijk zijn. Doch ik behoef mij met de afleiding dezer woorden niet langer bezig te houden, dewijl ik niet daarop, maar alleen op de drie aangevoerde gronden de ſchrijfwijze van *macht*, *recht*, *gewicht*, enz. verdedig. De eenige reden, waarom ik van die afleiding geſproken heb, is deze geweest, dat het mij voorkwam, dat SIEGENBEEK, door in die woorden eene *g* te ſchrijven, juist den regel miskende, dien hij voor het verſchillend gebruik der *ch* en *g* vóór eene *t* had opgegeven. Dan, nu moge hij zich al omtrent de door mij beweerde tegenſpraak aangaande de ſpelling van *magt*, *regt*, *gewigt* verdedigd hebben; maar mijne aanmerking tegen de ſpelling van *brágt* laat hij onaangeroerd. Juist volgens den door hem voorgeſchreven regel, om de *g* te ſchrijven alleen in die woorden, wier wortel eene *g* heeft, en in de overige eene *ch* te gebruiken, dunkt mij dat *bracht* en niet *brágt* moet geſpeld worden, daar zich in den wortel geene *g*, maar eene *ng* voordoet. Ik vertrouw, dat de Heer SIEGENBEEK deze mijne bedenking zonder opzet over het hoofd gezien heeft.

In mijn voorgaande betoog had ik te kennen gegeven, dat, wanneer men *dracht*, *macht*, *plicht*, enz. ſchrijft, het niet noodzakelijk is *ligt*, *heugt*, *dráagt*, *volgt*, enz. met eene *ch* te ſchrijven, omdat de *gt* in deze woorden is ſamengetrokken uit *get*. De Heer SIEGENBEEK doet het thands voorkomen, alsof ik dit insgelijks zeide van *mocht* en *plicht*. Dit is er verre af. *Mocht* immers ſtaat niet voor *moget*, *plicht* niet voor *pliget*. Deze zijn *imperfecta*, welke eenen gants veranderden wortel verkrijgen; en daar tot dezen veranderden wortel de *t* behoort, zoo ſpreekt het van zelf, dat, volgens den eigenaardigen regel onzer taal, er geene *g*, maar eene *ch* moet voorafgaan. Voor *plicht* ſchrijft BILDERDIJK *plach*: waarom, weet ik niet, en in zijn gantſche *Spraakleer* heb ik van dit woord geene melding gevonden. Dan, wat hier ook van zijn moge, hetgeen ik gezegd heb van het *tempus præſens* moet niet worden uitgeſtrekt tot het *imperfectum*, waarin geene ſamentrekking plaats grijpt. Maar volgt nu uit deze ſamentrekking, dat men ook zou moeten ſchrijven *geevt*, *leest*, als verkort uit *gevet*, *lezet*? SIE-

Digitized by Google

GENBEEK meent, dat deze gevolgtrekking *noodzakelijk* is. Doch al ſtonden wij eens toe, dat de aard der taal zulks vorderde, zou dit echter geene reden opleveren om aan het gebruik niet toe te geven, en alzoo niet *geeft*, *leest*, enz. te ſchrijven tegen den aard der taal aan. Wij zijn geenszins dezulken, die het gevestigde gebruik verbannen willen. Die *noodzakelijkheid*, derhalve, zien wij nog niet bewezen. Zelfs SIEGENBEEK toont met der daad, dat zijne gevolgtrekking mank gaat. Want ook hij ſchrijft *geeft*, *leest*, en verandert dus de *v* en *z* in eene *f* en *s*, wanneer zij door eene *t* gevolgd worden. Maar waarom dan ook niet in *dragen*, *volgen* enz. de *g* in *ch* veranderd, wanneer zij eene *t* onmiddelijk voorafgaat? Waarom dan ook niet *draacht*, *volcht* geſchreven? Maar daarenboven beweren wij, dat, gelijk wij *draagt*, *volgt*, *heugt* enz. voor de zuivere ſchrijfwijze houden, dit even zoo is met *leest* en *geeft*. De *z* toch is geene oorſpronkelijk Hollandſche letter: zij is van later dagteekening, ter onderſcheiding der zachte *s* van de harde. Men ſchreef dus oudtijds *leſen*, en dit maakte *leſet*, ſamengetrokken *leest*. Van de *v* gis ik hetzelfde, doch durf het niet zoo ſtellig verzekeren. Hare oorſpronkelijke vorm en benaming *uve*, welke de zoogenaamde beſchaafde wereld niet meer kent, toonen, dunkt mij, genoegzaam, dat zij verwant is met de *u*, en mogelijk, even als de *z* betrekkelijk de *s*, alleen is uitgedacht om de zachte *f* van de harde te onderſcheiden. Mogelijk is het dus ook oorſpronkelijk Hollandsch te ſchrijven *gefen*, dat dus *gefet*, *geeft* maakt. Dan, wil de Heer SIEGENBEEK volſtandig blijven beweren, dat het één gevolg heeft op het andere, hij ſchrijve dan of *draagt*, *volgt*, maar ook *geevt*, *leezt*; of hij ſchrijve *geeft*, *leest*, maar ook *draacht*, *volcht*; of, wanneer hij, gelijk hij doet, *draagt*, *volgt*, en nochtans *geeft*, *leest* ſchrijft, hij trekke dan uit deze ongelijkheid, zoo het er eene is, geene reden om onze bewering te ontzenuwen.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

VOORSPELLINGEN DER JEZUITEN.

Eenige dagen vóór den dood des Hertogs VAN BERRY, verhaalt de Abt MARTIAL MARCET DE LA ROCHE-ARNAUD, bevond ik mij te *Mont-Rouge*, ter plaatſe, waar

Digitized by Google

de *Jezuiten* als in een middelpunt vergaderen, om met allerlei listen en aanslagen zich bezig te houden. Men behandelde daar staatsaangelegenheden en voorzeide toekomstige rampen. Een dier *Paters*, eensklaps als vervuld door Goddelijke aanblazing, kondigde, (ik herinner het mij nog zeer duidelijk) midden in een zoo zonderling gesprek, als men naauwelijks zich verbeelden kan, op eene stellige wijze aan, *dat eene schitterende ster weldra zou vallen.* Hij sprak in den stijl der Profeten, en wilde blijkbaar zijne woorden als eene voorzegging aangemerkt hebben. Gelukkig bevond zich daar iemand van het Genootschap, die eene poging deed, om natuurlijk te verklaren, hetgene de Hemel aan deszelfs dienaar had medegedeeld. Ik begreep hem, en zal het nooit vergeten. Niets heeft mij ooit zoo zeer getroffen, daar ik weinige dagen later vernam, welke soort van *ster* was gevallen.

Pater DE V... verzekerde, dat een boer, als profeet, aan den Koning van *Frankrijk* voorzegd had, dat, indien hij de buitensporige vastenavondsvermakelijkheden niet afschafte, de schouwburgen niet afbreken liet, en het openen der winkels op zon- en feestdagen niet verbood, hem een groot ongeluk zou overkomen in den schouwburg, op eenen Zondag, en in de vastenavondsfeesten. De *Pater* voegde er bij, dat de gebeurtenis niet verre af was, en dat men weldra den dood van een vorstelijk persoon zou vernemen. — Ook dit is waar, dat men den wonderlijken moord bijna op hetzelfde tijdstip wist in de Collegiën der *Jezuiten*, als dezelve geschiedde te *Parijs*; en men heeft mij verzekerd, dat in het Departement der *Beneden-Alpen* een van de profeten des Genootschaps, *Pater* C..., dien stellig aan zijne hoorders bekend maakte. Het verdient bovenal opmerking, dat men, ten jare 1818, te *Mont-Rouge* allerlei gebeurtenissen voorzeide, welke vervolgens, tot mijne groote verbazing, juist zoo hebben plaats gehad.

In de scholen heeft men getwist, of er eigenlijke voorzeggingen zijn kunnen; doch er is nooit aan getwijfeld, of er valsche profeten zijn. Maar gelooft de voorspellingen der *Jezuiten*, op gelijke wijze, als gij den *Oude van het Gebergte* geloofd zoudt hebben, zoo hij u den dood van eenigen Vorst had voorzegd. Men behoort wel geloof te slaan aan zoodanige profeten; doch men moet hen bidden, dat zij ons geene voorzeggingen doen.

Ik weet, dat een van 's Konings Ministers, alsmede de par-

Digitized by Google

tij der *Liberalen*, beſchuldigd werden met den moord des Hertogs VAN BERRY, door eenen man, die alwat hij moest zeggen in de Kamer der Afgevaardigden opdeed te *Mons-Rouge*, waar hij toen het middagmaal had gehouden met zekeren Biſchop, die, later, met zoo veel huichelarije, verklaarde, dat hij van het beſtaan der *Jezuiten* geene kennis droeg. Ik voor mij ben ten volle overtuigd, dat *en* de aangeduide Minister *en* de *Liberalen* onſchuldig zijn; en ik houd de *Jezuiten* voor de bewerkers van den moord des Hertogs VAN BERRY.

DE NACHTUIL, IN BETREKKING TOT HET BIJGELOOF BESCHOUWD.

Wellig heeft geen dier zoo veel ſtof tot ſprookjes, en wel bijzonder tot de bekende vertelling van *wilde jagers*, waarop ook de *Freyſchuſs* berust, en waarvan BÜRGER mede partij getrokken heeft, verſchaft, als de *bubo*, of groote uil met ooren.

In dorpen, in welker nabijheid groote boſchen liggen, hoort men ſoms de zoogenaamde *wilde jagt*; en menſchen, die de oorzaak daarvan niet weten, kunnen daardoor wel in angst geraken. Deze *wilde jagt*, namelijk, beſtaat hierin, dat in de ſtilte van den nacht plotſeling uit de boſchen een hol, dof, maar toch verre hoorbaar geſchreeuw: *poehoe*, *poehoeë!* dikwijls van verſcheidene kanten, veelmalen en ſchielijk herhaald, vernomen wordt; en kaatst dan de echo het geluid terug, zoo is hetzelve nog akeliger. Ruiſchend en ſnuivend jaagt het door het kreupelhout; en wie zich in de nabijheid bevindt, bemerkt vurige, ſnel heen en weder bewegende punten. Nu eens klinkt een ſcheller *hoe!* dan weder meent men een luid ſpottend lagchen te hooren, kort daarop het huilen en blaffen van honden, of het juichend ſchreeuwen van jagers en het brieſchen van paarden te vernemen. Men verbeelde zich hierbij het huiveringwekkende des oords, — oude bouwvallen, donkere boſchen, — zoo is ligt te begrijpen, hoe menig mensch van eene levendige verbeelding nog veel bovendien meent te hooren, dat niet werkelijk gehoord wordt. Dit geluid nu komt van het vechten en ſpelen der groote uilen, ten tijde der paring, wanneer ſoms tien of twintig bijeen zijn, welke onder zoodanig ge-

Digitized by Google

ſchreeuw elkander najagen. Het ſchelle *hoe!* zweemt naar het luid gejuich van een' mensch, en ſchijnt de paringskreet te zijn, die door het wijfje met een verſchrikkelijk gekrijsch beantwoord wordt. De groote oogen vertoonen zich in het donker vurig, even als dit verſchijnſel bij katten en andere nachtdieren plaats heeft. Komt hier nog bij, dat de honden der naaste dorpen, wier geblaf men in de ſtilte van den nacht verre hoort, door dit zonderling gerucht gewekt, beginnen te blaffen en huilen, gelijk bij die zonderlinge geluiden ligt gebeurt, zoo kan men zeer wel zich verbeelden, hoe, bij reeds beſtaande neiging tot bijgeloof, vrees en ſchrik moeten verſpreid worden. Zelfs het geſchreeuw der kleinere uilen, welke men in bosſchen of derzelver nabijheid dikwijls hoort, heeft iets akeligs, vooral in oorden, waar vele bouwvallen zijn. Van ſchuilplaats tot ſchuilplaats roepen en antwoorden daar deze nachtvogels elkander. Die nooit een uil gehoord heeft, wordt ligt misleid, en meent het geſchreeuw van beſchonkenen te hooren. De uil, die in ſteden en dorpen op torens en kerken zich ophoudt, deswege *kerkuil* genoemd, heeft insgelijks door zijn geſchreeuw, wanneer hij te middernacht van den toren roept of op het kerkhof zich hooren laat, reeds menigeen verſchrikt, die eene onheil voorſpellende ſtem meende te hooren. Het is, alsof men een' mensch met open mond ſhorken, of een' treurenden op klagenden toon weenen hoort. Uren lang maken zij hetzelfde geluid, telkens bij gelijke tusſchenpoozen; en men meent dit ſoms geheel in de nabijheid te vernemen, offchoon het van den toren komt. Wil iemand de oorzaak van hetgene hij hoort opſporen, zoo vindt hij dikwerf niets, of een zacht en zonder geruisch vliegende uil zweeft, als eene ſchaduw, rondom hem, terwijl de anderen bij voortduring zich laten hooren.

Deze, gelijk ook andere nachtvogels, verſlinden eene menigte dieren, vooral van de zoodanige, die den menſchen ſchadelijk zijn. In jaren, waarin muizen tot eene landplaag werden, zag men ook de uilen in grootere menigte. Zoo beſtaat er tegen elk kwaad een hulpmiddel, en het evenwigt in de huishouding der natuur wordt herſteld. Mogt de mensch dit leeren inzien, en niet dikwerf met vermetele hand tot zijne eigene ſchade werken!

Digitized by Google

WAT DE AMERIKAANSCHE WILDEN VAN DE MAAN DENKEN.

(A. VON HUMBOLDT, *Reise in die Aequinoctial-gegenden des neuen Continents.* IV. S. 81.)

„ In de maan moet het wel goed leven zijn," zeide een *Soliva-Indiaan* tot Pater GUMILLA: „ zoo schoon en helder „ als zij er uitziet, kunnen daar toch wel geene mosqui- „ ten zijn." Deze woorden zijn, als uitdrukking der eerste kindschheid van een volk, zeer merkwaardig. Overal houden de wilde *Amerikanen* den wachter der aarde voor het verblijf der gelukzaligen, voor een land van overvloed. De *Eskimo*, die eene plank, eenen door de stroomen op de van planten bijkans ontbloote kusten geworpen' boomstam onder zijne schatten telt, ziet in de maan met bosschen bedekte vlakten; de *Indiaan* der wouden aan den *Oronoko*, kale savanen, wier bewoners door geene mosquiten worden gestoken.

DE MAINOOTEN-KNAAP.

XV.

Moeder, berg mijn' boog en pijlen; want' zij baren mij verdriet:
't Walgt mij, dat ik, met mijn makkers, nog naar schijf en poppen schiet.
Laat toch vader Turkenkoppen mij verschaffen uit het veld;
Dan, dan, moeder, zult ge ervaren, dat ik ben een schuttersheld!
Of ontbreekt mijn' edlen vader daartoe thans welligt de tijd,
O! dan ga ik zelf die halen, waar hij staat in heeten strijd.
Door zijn voorbeeld aangedreven, houw ik twee, drie koppen neêr,
En keer, met dien buit beladen, naar de vrije bergen weêr.
Dat zal eerst een vreugde geven! 'k Roep er al mijn makkers bij;
Allen spannen we onze bogen; allen, beurtlings, schieten wij.
Zoo ik dan het wit niet treffe, moeder, sluit me in uw vertrek,
En dat lange vrouwerokken mij tot zondagstooi verstrekk'!

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. IJNTEMA.

Meng. No. VII, bl. 360, reg. 3, staat, door Zetters-onachtzaamheid: *Maisonde Rouge*, lees: *Maison de Rouge.*

Digitized by Google

MENGELWERK.

BEDENKINGEN, OMTRENT HET MINGEPASTE VAN DE VIERING DES H. AVONDMAALS OP SOMMIGE CHRISTELIJKE FEESTDAGEN.

In ettelijke Gemeenten van ons Vaderland wordt de gedachtenis van den dood des Zaligmakers, onder anderen, op de laatſte Zondagen in de maanden Maart en December, en op den eerſten Zondag in April, gevierd; dan ſomtijds valt deze Nachtmaalviering gelijktijdig in met het heugelijk feest van Christus geboorte, of met dat zijner luisterrijke opſtanding uit de dooden; en het is over deze zamenvoeging, dat wij eenige bedenkingen, ſedert lange gekoesterd, beſcheidenlijk in het midden en ten toets wenschten te brengen; dezelve enkel mededeelende als eene proeve, ten betooge, of eenige verandering in dezen niet als zeer gepast, en hierom als wenſchelijk, te beſchouwen zij.

Ieder Christen ziet gewis het jaarlijks wederkeerend feest der geboorte van Maria's Wonderzoon met heiligen eerbied, groote ingenomenheid en vurigen dank te gemoet; en hij verheugt zich te regt, met de feestvierende menigte, te kunnen en te mogen opgaan in het Heiligdom; aldaar, met de Gemeente, lofzangen aan te heffen, ter eere van Hem, die zijnen Zoon in de wereld heeft gezonden om zondaren zalig te maken, en plegtſtatig te gedenken aan dien zaligen nacht, waarin de Heiland der wereld in het vleesch verſcheen. Gelijke gewaarwordingen vervullen het gemoed van den Christen op het Paaschfeest, het groote feest der verloſsing, waarop de Christenheid gedachtenis houdt van de heerlijke verrijzenis van Christus uit den dood. Werd haar op het Kersfeest toegeroepen: de Christus zal alle geregtigheid vervullen, zijn Middelaarswerk volbrengen, en de wereld verloſsen! het Paaschfeest verkondigt luide: Hij

Digitized by Google

heeft alle geregtigheid vervuld; Hij heeft volbragt; Hij heeft verlost; Hij heeft het leven en de onverderfelijkheid aan het licht gebragt, en is bewezen, krachtig bewezen Gods Zoon te zijn, door de opstanding uit de dooden!

Dit alles, en nog veel meer, hetwelk wij hier zouden kunnen bijvoegen, stemt het hart van den Christen tot het rein genot eener blijde feestvreugde, welke met den geboren' en verrezen' Zaligmaker hoog is ingenomen, en zich uitlaat in vurigen dank en lof aan God en den Verlosser. Maar, hoe moeijelijk is het nu, in deze vrolijke, blijde, dankbare stemming des gemoeds, de kribbe van Bethlehem en den hof van Jozef te verlaten, om, aan den voet van Golgotha's kruis, den *dood* des Heeren te verkondigen!

Men antwoorde hier niet: „ dat wij ons, zonder „ het verzoenend sterven van onzen Zaligmaker, over „ zijne geboorte even min als over zijn weder herleven „ zouden hebben kunnen verblijden." Want, offchoon wij dit gereedelijk toestemmen en van harte gelooven, zoo volgt daaruit nog geenszins, dat het *daarom* gepast zij, bij het feestelijk gedenken aan de geboorte en het herleven van Christus, tevens, en wel gelijktijdig, de gedachtenis te vieren van zijn verzoenend sterven.

Er is geen Christelijke gedenkdag, die, naar onze overtuiging, meer gepast zoude zijn voor een plegtig Avondmaalhouden, dan de dusgenoemde *Goede Vrijdag*, de gedenkdag van den dood des Heeren. Hoe nuttig en tevens welvoegende zoude het zijn, dien dag tot een' der *plegtige dagen* af te zonderen, ten einde, aan den avond van denzelven, het Nachtmaal des Heeren te houden! Deze dag bezit hiertoe eene eigenaardige geschiktheid, en de plegtige Avondmaalviering op denzelven prijst zich, van meer dan éene zijde, aan. Dan, hoe men hierover ook denken moge, de viering van het Nachtmaal behoort aan denzelven althans zeker meer bijzonder, dan aan de gedenkdagen van 's Heilands heu-

Digitized by Google

gelijke geboorte en heerlijke verrijzenis. — Wij wenschen op een en ander, aan het slot van dit kort betoog, nog nader terug te komen; ten einde thans voort te gaan met de beschouwing van het, in ons oog, mingepaste der Avondmaalviering, verbonden met de twee reeds genoemde feesten, in betrekking tot onze eigene zielsgesteldheid en de werkzaamheden des gemoeds, bij het gedenken aan den dood des Heeren.

Het lijdt geen twijfel, of de gedachtenisviering aan Jezus lijden en dood is eigenaardig geschikt, om ons, arme zondaren, tot dankbare vreugde te nopen, over de groote verlossing, die ons, door dien dood, is aangebragt; maar zien wij daarbij op onszelven, op onze veelvuldige tekortkomingen, gebreken, overtredingen en zonden, dan wordt het wel de taal, beide van hart en mond: o Heer! treed Gij niet in het gerigt met uwen knecht; op duizend vragen zou hij niet één kunnen beantwoorden! — Ik geloof, Heer! kom Gij mijn ongeloof te hulpe! — o God, wees mij zondaar genadig!

Zulk eene gemoedsgesteldheid des Christens, zou zij hem aan het Nachtmaal des Heeren niet voegen? niet hoogst gepast en betamend zijn? Het is zoo: het woord van den Christus, dat aan zijne tafel, in brood en wijn, tot ons gebragt wordt: Zoon! dochter! zijt welgemoed, uwe zonden zijn u vergeven! is een woord van opbeuring, bemoediging en vertroosting; en echter gevoelen wij onze onwaardigheid, aan Gods vergevende liefde in Christus, te dieper en levendiger, naar mate wij meer en meer indringen in het geheim der Goddelijke barmhartigheid: Jezus neemt de zondaars aan! — Wij verheugen ons, maar wij verheugen ons met beving; diepe schaamte en berouw over onze tekortkomingen en verkeerdheden vervult onze ziele; en, zoo ooit, dan gevoelen wij het, in deze heilige en aandoenlijke oogenblikken: De droefheid naar God werkt eene onberouwelijke bekeering tot zaligheid.

De geest des Christendoms brengt wel niet mede, dat men, even gelijk onder de bedeeling des Ouden Ver-

Digitized by Google

bonds, in zak en asſche nederzitte, en het hoofd kromme gelijk eene bieze; dan eene hoogsternſtige gemoedsſtemming voegt ons wel inzonderheid bij de aanzitting aan den disch des Heeren en is ons allezins betamende. Ja, hoogstongaarne ziet de Christen zich, op dat plegtig tijdſtip, in deze zijne ernſtige beſpiegelingen en overdenkingen geſtoord; hoogstongaarne zich, door het plaats geven aan andere bepeinzingen, hoe nuttig ook, afgetrokken van de hoofdgedachte: Wij zijn met God verzoend, door den *dood* van Christus. Integendeel, liefst en bij voorkeuze vertoeven wij op Golgotha, met den blik op het kruis gevestigd; en roepen dan, met een geroerd hart en tranen in de oogen, uit: Ja, Gij hebt volbragt! volbragt op Golgotha! door uwen dood werd der wereld het leven!

Is het vreemd, Lezers! wanneer, bij en naast de nachtmaalstafel, het kruis van Christus gevestigd ſtaat, en zich, als in eene ſchilderij, op den voorgrond geplaatst, eerst en vooral doet opmerken? Het zij zoo, dat wij de kribbe van Bethlehem en het geopend graf van den Arimatheër in dezelfde ſchilderij *kunnen* ontdekken; maar dan toch minder in het oog vallende, als 't ware meer op den achtergrond, en — men vergeve ons de uitdrukking! — minder uitvoerig gepenſeeld. En geen wonder; immers is het hoogernſtig geſtemd gemoed, in deze heilig-aandoenlijke ure, minder vatbaar voor die hooge vreugde en blijde verrukking, welke ons aangrijpt, wanneer de feesttoon aller harten tot den lofzang ſtemt: God heeft een welbehagen in de menſchen! Heil ons, de Christus werd geboren! — of tot den hoogeren jubeltoon: Jezus heeft den dood overwonnen!

Men wane toch niet, dat wij eene aanwijzing van het naauw verband tusſchen 's Heilands geboorte en dood en zijn ſterven en herleven zouden afkeuren. Integendeel: Jezus heeft ons niet verlost door zijnen *dood* alleen, en nog veel minder door *leer* en *voorbeeld* beide, hoe naauw ook vereenigd, maar door *leer*, *voorbeeld*, *dood*, *opſtanding* en *verhooging*; door dit alles te zamen geno-

Digitized by Google

men heeft Hij ons de verlosſing onzer zonden en de eeuwige zaligheid aangebragt: dit toch is, naar onze meening, de leer en geest des Evangelies. Dan, zoo waarachtig dit alles is, niet minder zeker is het, dat wij gewoon zijn, bij de Avondmaalviering, doorgaans, en zoo niet alleen, dan toch het ſterkst, op *den dood* des Zaligmakers te drukken; en zulks te regt: immers zien wij, in de teekenen van brood en wijn beide, zijn verbroken ligchaam en vergoten bloed, bij het gemis van eenig zinnelijk onderpand van zijn leven en zijne heerlijke verhooging; en het Evangelie zegt ſtellig: Zoo dikwijls gij van dit brood eet en van dezen beker drinkt, zoo verkondig *den dood des Heeren!*

Is het eene eigenſchap van onzen geest, dat hij zich ſlechts met één hoofddenkbeeld tevens en gelijktijdig kan bezig houden, en is de gedachte aan Jezus lijden en ſterven reeds zoo gadeloos rijk en veelomvattend, waarom zullen wij dan dit hoofddenkbeeld, door een ander even rijk en veelomvattend, laten verdringen? De ſtervende Christus is toch niet de Christus, waar Hij in het vleesch verſchijnt; en de herlevende overwinnaar is niet de man van ſmarte en de van God verlatene. En hoe gaarne wij, *bij elke andere gelegenheid*, gewezen worden op het naauw verband, dat er beſtaat tusſchen de onderſcheidene deelen van de groote verborgenheid der Godzaligheid; zoo was ons het betoog hiervan, *bij het plegtſtatig Avondmaalhouden*, altijd min welkom, omdat onze hoogernſtige gemoedsgeſteldheid, in die heilige oogenblikken, zich niet gepast en welvoegende met de hooge feestvreugde vereenigen laat.

Het Hemelvaart- en Pinkſterfeest loopen met onze Nachtmaalviering nimmer te zamen; en vanhier dan ook, dat wij nog nooit eene leerrede hoorden, die deze beide gebeurtenisſen in verband beſchouwde met Jezus *dood*. Vanwaar dit anders, dan van het mineenvoudige en minnatuurlijke, om het een met het ander, *opzettelijk*, te vereenigen? Maar waarom ſchijnt men dit ook niet ten aanzien van het Kers- en Paaschfeest gevoeld te hebben?

Digitized by Google

Wij kunnen deze vraag alleen uit het gezag der gewoonte verklaren, die de twee genoemde feesten met de Avondmaalviering ſomtijds doet te zamen komen, en alzoo, toevalligerwijze, aanleiding geeft tot de beſchouwingen, welke wij bedoelen.

Maar zal men nu beſtendig blijven voortgaan, zich door iets geheel toevalligs te laten leiden? Wij hopen neen. Door eene vervroeging der Avondmaalviering van ſlechts één week, dan, wanneer deze plegtigheid op een' Chriſten-feestdag invalt, ware alle bezwaar weggenomen, en zou de ware Evangeliſche ſtichting der Gemeente van onzen Heer bevorderd worden. Immers kon dan toch altijd het digt op handen zijnde feest tot de gewigtigſte beſchouwingen en overdenkingen aanleiding geven; terwijl, evenwel, bij dit alles *het Avondmaal de hoofdzaak* zijn en blijven zoude.

Wij gewaagden, met een enkel woord, van de Avondmaalviering op *Goeden Vrijdag*. Onze Lutherſche broeders gaven, onlangs, bij hunne aanzienlijke Gemeente, te Rotterdam gevestigd, hiervan een voorbeeld, tot groote en algemeene ſtichting der Avondmaalgangers. Wij omhelzen gaarne het denkbeeld, om deze plegtigheid *des avonds* te vieren; alles toch, wat geſchikt is, om ons dat gewigtig tijdſtip der inſtelling van het H. Nachtmaal levendig voor den geest te brengen, mag, onzes inziens, niet voorbijgezien worden. Dit zou niet het invoeren eener nieuwigheid zijn, maar eene hervatting van een oud, eerwaardig gebruik uit de eerſte tijden des Chriſtendoms. Maar, daarenboven, heeft niet de avond iets plegtigs en indrukwekkends? Men keert dan, met den indruk, door de plegtigheid verwekt, naar de ſtille woning en in den kring der zijnen weder, zonder gevaar te loopen, dat de genotene ſtichting, door de verſtrooijingen van den dag, verloren ga of vermindere.

Maar, vraagt men, wanneer zal men dan de *Dankzegging* houden? Wij antwoorden, dat de Godsdienſtleeraar, na de gehoudene Avondmaalviering op den *Goeden Vrijdag*, ter gelegenheid van het daarop onmiddel-

Digitized by Google

lijk volgende Paaschfeest, en in de onderscheidene feeststoffen, welke alsdan doorgaans behandeld worden, niet behoeft te zoeken naar eene gepaste gelegenheid, om op het gehouden Nachtmaal terug te komen. Hoe bijzonder aanleidelijk is hiertoe, om slechts één voorbeeld te noemen, de geschiedenis, waar de verrezen Heiland den Emmausgangeren kenbaar wordt, bij de breking des broods! Wij betuigen niet te weten, wat men hiertegen, met eenigen grond, zou kunnen inbrengen. Bij elke andere gelegenheid volge men de in gebruik zijnde gewoonte van het houden der *Dankzegging*, omtrent welke wij wel het een en ander zouden aan te merken hebben, maar hetwelk wij, als niet onmiddellijk met den hoofdinhoud van dit opstel in verband staande, voor het tegenwoordige willen terughouden, om met een kort woord te besluiten.

Onze heilige, Evangelische Godsdienst behoort altijd te zijn eene vereering van God in geest en waarheid, en men kan nimmer te veel en te sterk op de verdediging en het behoud van dit onveranderlijk grondbeginsel aandringen. Maar wij zijn en blijven toch menschen, waarop zinnelijke voorwerpen steeds invloed blijven oefenen; en de gadelooze wijsheid van onzen Verlosser keurde het, welligt, daarom noodig, ons van zijne liefde en de vergevende genade Gods, door zigtbare teekenen, als 't ware, te vergewissen. Pogen wij, in dezen, met voorzigtigheid en behoedzaamheid, onzen Heer te volgen! Zoo gevaarlijk het is, om, even gelijk in de Roomsche Kerk, schier bij uitsluiting, door zinnelijke voorstellingen alleen op de zinnen te werken, zoo weinig verdienstelijk is het, aan eenige tegemoetkoming aan onze zinnelijke natuur, met groote onverzettelijkheid, wederstand te bieden. Sedert weinige jaren herstelde men, in onze Hervormde Kerken, het oud en verloren geraakt gebruik der viering van den *Goeden Vrijdag*, tot stichting en nut van velen; waarom ook niet tevens het oud en even zoo verloren geraakt gebruik hersteld, waarbij de Christenen der eerste eeuwen het Avondmaal op

Digitized by Google

Goeden Vrijdag vierden? Hoe! vragen wij, beveelt zich het gepaste, voegzame en nuttige der zaak niet van vele zijden aan, en zou zij, tot ſtand komende, den zegen der Avondmaalviering niet grootelijks kunnen bevorderen? Wij vermeenen ja, en beſloten daarom, dit eenvoudig opſtel aan hen, die hierin iets ten goede zouden kunnen verrigten, welmeenend aan te bevelen.

W.

LEVENSBERIGT VAN DEN SLOTPREDIKER EN DICHTER JOANNES VOLLENHOVE, UIT EEN HANDSCHRIFT VAN DESZELFS KLEINZOON.

Volgens belofte, bevorens gedaan in dit Tijdſchrift, neem ik de vrijheid, deszelfs Lezeren bij dezen letterlijk mede te deelen het Levensberigt van den Slotprediker en Dichter JOANNES VOLLENHOVE, uit een Handſchrift van deszelfs Kleinzoon JOANNES VOLLENHOVE, in der tijd voornaam Advocaat voor den Hove van *Holland* te *'s Gravenhage*. Het luidt als volgt:

„Joannes Vollenhove is geboren den 2 Junij des jaars 1631, in de ſtadt Vollenho of Vollenhove, gelegen in Overijſsel. Zijn vader Arnoldus Vollenhove, die geweest is der Rechten Doctor en Advocaat, en daarna Burgemr. der gem. ſtadt, heeft bij zijne huisvrouw Geertruid Alten, dochter van den Burgemr. Berent Alten, verwekt gehadt drie zonen en vier dochters, zijnde deze Joannes de oudſte der eerstgem. Zijn jeugt heeft hij te Campen in de Latijnſche Schole doorgebragt, oefenende zich ondertusſchen in het doen van eenige Oratien exercitii cauſa en in de Latijnſche en Duitſche poëzij: gevende in 't vredejaar 1648, het zeventiende zijns ouderdoms, in 't licht een dankzegging en gebedt voor en om de vrede der Christenheit, in Duitſche vaarſen geſchreven. In hetzelve jaar naar de Academie te Uitrecht vertrokken zijnde, heeft hij zich daar eerst bezig gehouden in politicis et arte oratoria onder den Profeſsor Daniël Berck-

Digitized by Google

ringer, in de Historie en Griekſche tale onder zijn neve Bocſtadius, en in de Philoſophie onder den Profeſſor Ravensberg, doende aldaar in 't jaar 1651 een Oratie „ de variis Imperiorum ex naturae praeſcripto in toto Univerſo ſpeciebus." Zich verder toegelegt hebbende op de Hebreeuwſche en Oosterſche talen, en op de Theologie onder den Profeſſor Joannes Hoornbeek, is hij van Uitrecht vertrokken naar de Hoge Schole te Groningen, en heeft aldaar, gedurende een kort verblijf, onder den Profeſſor Samuel Mareſius zijne Theologiſche ſtudien in het laast van het jaar 1653 voltrokken. Al ſtrax in het volgende jaar 1654, en in het 23e. van zijn ouderdom, is hij begiftigt geworden met het beroep tot den predikdienst te Vledder, een dorp in de Lantſchap Drenthe gelegen: en noch geen twee jaren aldaar geſtaan hebbende, door de Magiſtraat der ſtadt Zwolle tot Leeraar in de Gemeente aldaar verkoren. In het begin van zijnen dienst alhier, wanneer deze ſtadt door een zware pest wierdt aangetast, gaf hij in 't jaar 1656 voor de eerſtemaal in 't licht zijn Kruistriomf, al een wijl tijds voor zijn beroeping in die ſtadt gedigt. En nadat hij noch geen tien jaren den Zwolſchen predikſtoel hadde beklommen (in welken tijdt hij zich noch van een beroepinge naar Leeuwaarden hadt verſchoont) is hij in het jaar 1665 tot Predikant in 's Hage verkoren, en op den 18 Aug. van dat jaar zijn afſcheit van de Gemeente van Zwolle genomen hebbende, op den 30en derzelver maandt in het predikampt in 's Gravenhage bevestigt. Zijnen dienst hier waarnemende, en ondertusſchen ook in 't volgende jaar in druk hebbende laten uitgaan zijn afſcheit van de Gemeente te Zwol, en in 't jaar 1669 voor de eerſte reize de Heerlijkheit der Rechtvaardigen, in drie predikaatſien door hem begrepen (naderhant met elf andere vermeerdert) kreeg hij in het jaar 1670 twee beroepingen, de eene in Junij naar Leiden, en de andere in Septemb. naar Amſterdam, doch van welke beide hij zo op de herhaalde verzoeken van Gedeputeerden uit den Kerkenraadt, en van andere goede vrienden, als uit genegentheit voor zijne Gemeente, zich

Digitized by Google

excuſeerde. In het jaar 1674, in de maandt Mei, ging hij als Predikant van de plegtige Ambasſade, bekleet door de Heeren van de Lier, van Rheede, van Beuningen en Haren, naar Engelandt, en na aldaar het merkwaardigſte bezigtigt, en de Engelſche tale geleert te hebben, keerde hij in Novemb. deszelven jaars wederom met de Heeren Ambasſadeurs naar 't vaderlandt, groot gevaar door een hevigen ſtorm op de Hollantſche kust uitſtaande, en zijn huisgezin, door 't gerugt van 't vergaan van 't ſchip, in de uiterſte droefheit vindende. In de maandt Novemb. van het volgende jaar wierdt hij in den Haag door de Univerſiteit van Oxfort onverwagt vereert met de Doctorale Bulle in de Theologie: en in het jaar 1681 wierdt hij, door 't overleiden van Taddeus Lantman, oudſte Predikant, en uit dien hoofde ook Curator der Latijnſche Scholen in den Haag: gevende voorts in het jaar 1686 zijne poëtiſche werken in 't licht, waarbij in 't vervolg van tijdt noch ſommige bijzondere dichtſtukken zijn gekomen. Eindelijk, na weinig minder dan 40 jaren, en daaronder ontrent 24 als oudſte Predikant de kerke van 's Hage ten dienst geſtaan te hebben, is hij in 't begin van 't jaar 1705 en in 't 74e zijns ouderdoms door haar Ed. Groot Mog. van den predikdienst ontſlagen, met behouding van zijn volle traktement en verdere eeren van adviſeerende ſtem en praeſidium op zijn beurte in den Kerkenraadt, doch van welke beide hij in 't volgende jaar, op zijn verzoek, is ontſlagen. En voorts den overigen tijdt zijns levens in ſtilte, onder het uitgeven in den jare 1706 van de Heerlijkheit der Rechtvaardigen, in veertien predikaatſien door hem vertoont, en in poëtiſche uitſpanningen doorgebragt hebbende, is hij op den 14 Maart van 't jaar 1708, oudt 76 jaren, 9 maanden en 12 dagen, na eene bedtlegering van vier dagen, en met volkome tegenwoordigheit van geest, in 's Hage ontſlapen.

„ Bij zijne huisvrouw Gezina Haeke, dochter van Antoni Haeke, Burgemr. der ſtadt Zwolle, met welke hij gedurende zijn dienst in die ſtadt op den 3 Maart 1657

Digitized by Google

in huwelijk is getreden, heeft hij zeven zoons en agt dochters geteelt, doch van welke op zijn overleiden alleen twee zoons en vier dochters overig waren, zijnde de andere, daaronder ook die reets tot hun jaren gekomen, met bedieningen voorzien, en getrouwt waren, doch zonder nagelaten kinderen, voor hun vader uit de werelt geſcheiden. Zijn gem. huisvrouwe op den 21 Julij 1681 overleden zijnde, is hij op den 7 Novemb. 1683 weder in echt getreden met Catharina Roſenboom, weduwe van den Secretaris Goethals, dochter van den Prokureur Roſenboom, en volle zuster van Mr. Fredrik Roſenboom, Raadtsheer in het Hof van Hollandt; welke, zonder uit dit huwelijk kinderen gezien te hebben, mede op den 21 Februarij 1691 is geſturven, en hem ten tweden male weduwenaar heeft gelaten tot zijn doodt toe. Van ſtatuur is hij geweest redelijk lang, doch niet zeer lijvig, hebbende daarbij een vrij gezonde en ſterke lighaamsgeſteltenis."

Dusverre het Handſchrift. Ik heb dat letterlijk afgeſchreven, zoo om den Lezer deze levensbijzonderheden uit de eerſte hand te geven, als omdat ſtijl en ſpelling tamelijk zuiver zijn. Men ziet hieruit, dat er, ondanks de loffelijke pogingen van den Heer VAN DER ZUIL, in deszelfs Levensberigt van den Heer VOLLENHOVE, medegedeeld in N°. IV van dit Tijdſchrift voor April 1827, eenige weinige onnaauwkeurigheden geſlopen zijn, welke het gevonden Handſchrift, waarvan de echtheid boven allen twijfel verheven is, mij met weinig moeite doet aanwijzen. Zoo heeft VOLLENHOVE, bij voorbeeld, niet in 1653, maar eerst in 't volgende jaar, te *Vledder* zijn predikambt aanvaard: zoo is hij niet vóór of op zijne reize naar *Engeland*, maar wel na dien tijd, door de Univerſiteit met het Doctoraat diploma ongevraagd vereerd; hetwelk ook bevestigd wordt door den inhoud dier mede onder mij berustende Bulle zelve; terwijl hij ook niet op den 17den, maar reeds op den 14den Maart 1708 overleden is. Eindelijk heb ik nog in eenige familieaantekeningen gevonden, dat hij niet eene zuster,

Digitized by Google

behalve nog een jonger broeder," gelijk de Heer VAN DER ZUIL meent, maar wel vier zusters en twee broeders gehad heeft, onder welke echter BERNHART uitſtak, zoo door zijn' dichterlijken aanleg en wetenſchap, als den rang, dien hij bekleedde.

Hiermede zal ik deze mededeeling beſluiten, in de hoop, dat ik met dezelve den liefhebberen onzer Letterkunde eenig genoegen en harer geſchiedenis geen ondienst gedaan zal hebben.

G. VAN LEEUWEN,
Subſtituut-Officier van Juſtitie te Alkmaar.

DE JAGTPARTIJ OP RAINCY, BIJ DEN HEER OUVRARD, DEN VERMAARDEN LEVERANCIER; OF FRANSCHE WEELDE, NA DE OMWENTELING.

Gedurende verſcheidene dagen waren werklieden bezig, om de oranjerij van *Raincy* in orde te brengen voor het groote *déjeuner*, dat moest plaats hebben bij eene jagtpartij, waarop de Heer OUVRARD Mevrouw RÉCAMIER en hare vrienden had genoodigd. Ik had mijnen dienst aangeboden, om mede toezigt te houden over de werkzaamheden. Mijn aanbod werd aangenomen. Men gaf mij een vertrek bij de *Pompe à feu*. Ik kon dus getuige zijn van al de toebereidſelen tot dezen feestelijken dag, welke onder opzigt en beſtuur van den Heer BERTHEAUX, een der eerſte bouwmeesters van de hoofdſtad, gemaakt werden.

Raincy is omtrent vier mijlen van *Parijs* gelegen, en het park reikt tot aan het bosch van *Bondy*. Dit landgoed behoorde weleer aan den Hertog VAN ORLEANS. Gedurende den wisſelvalligen loop der menſchelijke zaken, ten tijde der omwenteling, ging het van den eenen kooper tot den anderen over, en werd eindelijk het eigendom van OUVRARD, den rijken *Commisſaris-generaal*, die het tot veel prachtiger verblijf maakte,

Digitized by Google

dan hetzelve, als lusthuis eens Prinsen van den bloede, was geweest. De onderscheidene kleine gebouwen, die, op geringen afstand van elkander, in de tuinen en bij de fraaiste partijen gevonden worden, de lusthuizen in het park, het huis in het dorp, en het kasteel, waren steeds bezet door personen van rang, aan welke OUVRARD die gedurende het schoone jaargetijde afstond; terwijl hij voor zichzelven slechts een klein lusthuis behield, *Pompe à feu* (Brandspuit) genoemd, en versierd met eenen smaak en rijkdom, alsof men in een betooverd verblijf zich bevond. Dit gebouw staat op eene hoogte, waar men, door middel van eene brandspuitspomp, water in de kommen en kunstfonteinen van het park weet te houden.

Terwijl ik te *Raincy* was, onttrok OUVRARD zich meermalen aan zijne winstberekeningen, en kwam zelf de werken bezigtigen, die hij liet vervaardigen; want maken, afbreken, herbouwen op zijn landgoed was voor hem een ongemeen groot vermaak, waarop hij soms even zeer zich beroemde, als op zijn geluk in de wereld. „Ons lot," zeide hij dikwijls vrij vermetel, „is ons eigen werk; zij, die ongelukkig zijn, hebben het gemeenlijk aan eigene onvoorzigtigheid of een verkeerd gedrag te wijten." Hoe dit nu zijn moge, zeker is het, dat, zoo in den tijd, waarvan ik spreek, het gesternte van NAPOLEON eenen glans van zich gaf, die de geheele wereld verbaasde en verblindde, de ster van OUVRARD in zijnen bijzonderen kring niet minder schitterde. Is het bevelvoeren over legers eene moeijelijke kunst, het voeden derzelven vordert eene bekwaamheid, welke ook hare verdienste heeft. NAPOLEON en OUVRARD gingen van hetzelfde punt uit, maar hadden elk eene verschillende loopbaan, en zagen beide eindelijk even buitengewone uitkomsten.

Allen, die OUVRARD gekend hebben, zullen getroffen zijn geweest door de grondigheid zijner redeneringen en door de gemakkelijkheid, waarmede hij in den omgang zich wist uit te drukken. Hij werd geboren te

Digitized by Google

Nantes, waar zijn vader eene kleine papierfabrijk had. Hij ontving slechts eene onvolkomene opvoeding; want, schoon hij vroegtijdig naar het gesticht van *Clisson* werd gezonden, was het hem echter, te midden der wanorden van de omwenteling in *Bretagne*, niet mogelijk, de loopbaan der letteren geregeld te volgen. Hij kwam jong te *Parijs*. Zijn aangenaam voorkomen, zijn fijn gevoel, een naauwkeurige en vaardige geest van opmerken, maar nog meer het aanzien en vertrouwen van Mevrouw TALLIEN, welke door schoonheid en invloed toen alvermogend was, zijn boven mate bevorderlijk voor zijne eerzucht geweest. Deze voordeelen verhieven hem weldra uit eenen minderen rang bij het leger, waar hij *Lieutenant Aide-de-Camp* van den Generaal BOIVIN was. Zoo werd hij een der eerste *speculanten* in deze eeuw van *speculatiën*. Doch ook hem is de onbestendigheid des voorspoeds gebleken. De man, die door rijkdom en pracht geheel *Frankrijk* verbaasde, die handelsbetrekkingen met den Koning van *Spanje* aanging, die tot NAPOLEON zeide, dat hij de waardigheid der Koningen tot den stand der kooplieden had doen dalen, — deze tweede FOUQUET werd weggevoerd uit zijn betooverd kasteel, om in eenen kerker geworpen te worden. Na overladen te zijn geweest met vleijerijen, hem uit hoofde zijner rijkdommen bewezen, zag hij zich twee malen zelfs genoodzaakt, nederige smeekschriften bij een bestuur van minderen rang in te leveren, ten einde de gunst te mogen erlangen, om, vergezeld van eenen oppasser, uit de gevangenis te gaan, eerst, om den zegen eener stervende moeder te ontvangen, en naderhand, om de oogen eener geliefde dochter te sluiten!

Maar in den tijd, toen OUVRARD het schitterend feest gaf, dat ik zal beschrijven, was hij jong, schoon, en in het volle genot van alles, wat hem gelukkig scheen te kunnen maken. Hij verstond bij uitnemendheid de kunst, om waarheden te zeggen onder den schijn van boerterij. Toen ik eens met hem in de oranjerij ging zien, wat BERTHEAUX deed, zeide hij, met een

Digitized by Google

ſpottenden lach, onder anderen, tot mij: „Ik heb tot portiers te *Raincy* drie Ministers van Staat." Te weten, DE TALLEYRAND, Minister van Binnenlandſche Zaken, BERTHIER, Minister van Oorlog, en DECRÈS, Minister van het Zeewezen, hadden ieder voor zich een zomerverblijf gekozen in de fraaije lusthuizen van het park van *Raincy*.

In het algemeen gelijken beſchrijvingen van feesten elkander. Dit feest, echter, onderſcheidde zich door den keurigen ſmaak, die de toebereidſelen tot hetzelve regelde; ook droeg daartoe bij de tegenwoordigheid van zoo vele aanzienlijke perſonen, als hetzelve aldaar te zamen bragt. OUVRARD had Mevrouw RÉCAMIER genoodigd, en verlangd, dat deze zich mogt verwaardigen, om de eer van het huis op te houden: de tempel behoorde der Godheid waardig te zijn, welke daar zoude voorzitten!

In eene oranjerij, gevloerd met marmer, plaatſte men eene tafel op eenen grond, even hoog als de bakken van eenige ſchoone oranjeboomen, die, beladen met bloemen en vruchten, een groen gewelf vormden, vanwaar de liefelijkſte geuren uitwaſemden. Midden op de tafel was eene marmeren kom, vol helder water, met eene bedding van goudzand; visſchen van verſchillende kleuren ſpeelden daarin. Het ontbijt was merkwaardig wegens de kostbaarheid, den kwistigen overvloed en de keurige ſchikking der geregten. In het naaste vertrek, waar koffij en ijs toegediend werden, waren de wanden bezet met groene wijngaardranken, en aan de takken binnenshuis hingen ongemeen groote druiventroſſen. In de vier hoeken van deze zaal waren vier marmeren kommen in de gedaante van ſchelpen, waaruit fonteinen van punch, orſade en oranjebloeſemwater ontſprongen. De vruchten van alle werelddeelen, eenige natuurlijk, andere van ſuiker, dekten ſchotels van kostbaar porſelein. De uitgezochtſte wijnen en de fijnſte morgendranken vonkelden in kristal. Voorts, menigte van gouden en zilveren vazen, afkomſtig uit de werkplaats van BIENNET, den goud-

Digitized by Google

ſmid van BONAPARTE, verwezenlijkte bijna de weelde der Oosterſche verdichtſelen. Men kwam in verzoeking, om te gelooven, dat de man, die zoo veel pracht ten toon ſpreidde, de lamp van ALADIJN gevonden moest hebben.

De jagthoorn verving ditmaal het luiden der klok van het kasteel, om het teeken te geven, dat men zich aan tafel moest plaatſen. Wij gingen allen naar de eetzaal. Mevrouw RÉCAMIER gaf aan *Lady* HOLLAND de eereplaats tusſchen Vorst MARKOFF en den Minister van Oorlog; zij zelve ging zitten tusſchen de Heeren FOX en ERSKINE: de overige gasten kozen zich elk eene plaats naar welgevallen.

Nadat op den hoorn het teeken tot de jagt gegeven was, hoorde men weldra in de verte het geblaf der honden en het geſchreeuw der jagers. Rijtuigen van verſchillend maakſel ſtonden ingeſpannen voor de oranjerij. Mevrouw RÉCAMIER, *Lady* HOLLAND, de Heer FOX en de Graaf MARKOFF plaatſten zich in een derzelven; Mevrouwen MARMONT, VISCONTI en LUCHESINI ſtegen te paard, en werden begeleid door een luisterrijk gezelſchap van mannen, insgelijks te paard. Kortom, ieder ging met zijnen ſmaak te rade en vervoegde zich er bij op zijne wijze. De genen, welke niet mede op de groote jagt wilden gaan, werden door oppaſſers in het park geleid, alwaar hazen en faizanten in menigte waren. Tot algemeene verzamelplaats was beſtemd een vierhoek in het bosch. Wij vonden daar een gezelſchap jagers, die ons wachtten, onder anderen den Heer OUVRARD, die, daar het kasteel van *Raincy* door hem aan Mevrouw RÉCAMIER was afgeſtaan, om er hare vrienden te ontvangen, enkel uit groote hoffelijkheid geweigerd had daar te komen, uit vreeze, dat de tegenwoordigheid van den wezenlijken eigenaar eenigermate hindernis of dwang mogt veroorzaken bij haar, die heden de eer van zijn huis moest ophouden. Onder de genen, welke hij medegebragt had, bevond zich, onder anderen, de Generaal MOREAU, die zich verontſchuldigde,

Digitized by Google

dat hij des morgens niet op het ontbijt had kunnen komen. Alle deze Heeren waren geheel als jagers gekleed, en wachtten slechts op berigten van herten, om op hunne hoornen te blazen. Had de pracht van het ontbijt eene algemeene verwondering veroorzaakt, de toebereidselen tot de jagt deden geene mindere werking. Op opene plaatsen in het bosch had men tenten opgeslagen, en in deze tenten tafels met ververschingen geplaatst, niet alleen voor de jagers, maar ook voor alle lieden, zonder onderscheid van stand, welke in menigte uit de nabuurschap derwaarts gelokt werden door hunne belangstelling in zoodanig schouwspel. De natuurlijke vrolijkheid van deze menigte vermeerderde nog door den aangenamen invloed des wijns, die mildelijk voor dezelve werd geschonken. Zoo leverde het schoone woud van *Bondy* het gezigt op, als van een groot schilderstuk, waarop zeer vele en zeer verschillende groepen zich vertoonen.

Naar *Raincy* terugkeerende, zagen wij, dat de Heer OUVRARD niets had vergeten, wat strekken kon, om aan deze partij luister bij te zetten; want, daar hij onderstelde, dat de jagt tot zeer laat in den avond kon duren, had hij de noodige beschikkingen gemaakt, om dezelve bij fakkellicht voort te zetten. Ik kende reeds het treffend schouwspel van de jagt bij flambouwen, daar er kort te voren zoodanig eene in hetzelfde bosch had plaats gehad, op bevel van JOSEPH BONAPARTE. Ditmaal, echter, eindigde de jagtpartij met den dag, en het bosch weêrgalmde nu alleen nog van het vrolijk gezang der landlieden, aan welke de ververschingen, voor de jagers bestemd, waren uitgedeeld.

Gedurende de jagt waren er, met de uiterste zorgvuldigheid, toebereidselen gemaakt tot een *diner*, dat in kostbaarheid het *déjeuner* evenaarde, en een nog grooter aantal gasten bijeenbragt. De Heer OUVRARD plaatste zich, eenvoudig als gast, aan tafel, terwijl Mevrouw RÉCAMIER bij voortduring de *honneurs* waarnam. In de boschjes rondom de oranjerij werd op blaasinstrumenten eene schoone muzijk uitgevoerd; terwijl, in de verte,

Digitized by Google

zich het hoornmuzijk der jagers van *Grosbois* en *Raincy* liet hooren.

Eene zoo vrolijke partij, waarop zoo vele bevallige vrouwen zich bevonden, en die door eene keurige muzijk werd verlevendigd, kon niet wel zonder dans eindigen. Het *bal* begon dus op het ruime grasperk voor het kasteel, en ieder nam er deel aan. Veldheeren, ten toppunt van roem geklommen, ſtaatsmannen, rijk in eerambten en aanzien, jonge eerzuchtigen, die nog menigte genietingen of teleurſtellingen te wachten hadden, uitgewekenen, die op den geboortegrond het leed, ten tijde der omwenteling ondergaan, vergaten, *Engelſchen*, *Ruſſen*, *Pruiſen* en *Franſchen*, allen bewezen hier hunne hulde aan TER PSICHORE. Het was middernacht, eer iemand der gasten zich herinnerde, dat hij nog vier mijlen moest afleggen, alvorens zich te *Parijs* ter ruste te begeven.

NOG IETS OVER DE ALGEMEEN AANGENOMEN NEDERDUITSCHE SPELLING, TEGEN DEN HOOGLEERAAR M. SIEGENBEEK, DOOR Mr. C. M. VAN DER KEMP.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 404.)

Het laatſte punt, waaromtrent de Heer SIEGENBEEK de door hem voorgedragen ſpelling tegen mijne bedenkingen verdedigt, is het ſchrijven van *nogtans*. Terecht zegt hij, dat ik toon, *in het geſchil, door hem met* BILDERDIJK *over dit punt gevoerd, het meest tot zijn gevoelen over te hellen.* Ik wil alleen in plaats der *g* de *ch* gebezigd hebben, en dit om de terſtond volgende *t*, die de voorafgaande klank noodzakelijk hard maakt. Neen, zegt de Heer SIEGENBEEK, *wanneer men hier de ch toeliet, dan zou men ook de algemeen aangenomene onderſcheiding van* NOG (ADHUC, ETIAM) *en* NOCH (NEQUE) *moeten opgeven.* Ik erken hierop niet gedacht te hebben, omdat ik meende en alsnog meen, dat *nochtans* noch met de ſpelling van *nog*, noch met die van *noch* iets te maken heeft. Ik meende en meen alsnog, dat *nochtans* één onſamengeſteld woord is, dat, het moge dan van *nog* zijn afgeleid, echter deszelfs ſpelling niet behoeft te volgen, evenmin als men moet ſchrijven, in plaats van *lengte*, *langte*,

Digitized by Google

omdat het van *lang*, of, in plaats van *vorst*, *vrost*, omdat het van *vriezen* afſtamt. Indien SIEGENBEEK meent, dat zijn *nogtans* ſamengeſteld is uit *nog* en *tans*, dan zie ik hier eene meerdere toenadering tot het gevoelen van BILDERDIJK, die, *nogthands* ſchrijvende, hetzelve houdt ſamengeſteld uit *nog* en *thands*. Beide zijn het dus volmaakt eens, niet alleen over de ſchrijfwijze, maar ook over de beteekenis der eerſte lettergreep; zij verſchillen ſlechts over de ſchrijfwijze en de beteekenis der laatſte. Maar is dit zoo, waarvoor houdt dan SIEGENBEEK het oude *tan* of *tant*, zijn tegenwoordig *tans*? Dit zegt hij niet: BILDERDIJK houdt het voor het tegenwoordige *thands*, en wil het uit dien hoofde ook zoo geſchreven hebben. BILDERDIJK geeft dus reden, doch SIEGENBEEK niet: en wanneer ik nu enkel en alleen afging op de leeringen dezer twee taalgeleerden, dan zou ik in de ſchrijfwijze van *nogthands* het gevoelen van BILDERDIJK, die reden zijner zaak geeft, verkieslijker vinden, dan dat van SIEGENBEEK, die nu na de verklaring, dat hij *nog* in zijn *nogtans* houdt voor *nog* (*adhuc*, *etiam*), niet zegt, welke beteekenis hij aan zijn *tans* wil gehecht hebben. Met dit al kan ik mij nog niet vereenigen, noch met de ſpelling van BILDERDIJK, noch met die van SIEGENBEEK. Ik ben nog niet overtuigd, dat het betwiste woord ſamengeſteld zou zijn uit *nog* en *thands*. En offchoon ik wil toegeven, dat het van *nog* afſtamt, moet men echter ook toegeven, dat het onderſcheid tusſchen *nog* en *noch* ganſch willekeurig en niet in den aard der taal gegrond is, die in beide de beteekenisſen de ſpelling van *noch* vordert, gelijk ook oudtijds volſtandig geſchreven werd; terwijl het gebruik alleen in het ſchrift, klaarheidshalve, het onderſcheid tusſchen *nog* en *noch* heeft ingevoerd. *Nog* is dus, wat men ook zeggen moge, eene verbasterde ſchrijfwijze: doch wat is het nu noodig diezelfde verbastering ook in *nochtans* in te voeren, waar dezelfde reden voor verbastering niet aanwezig is? Wij verwijzen hieromtrent den lezer tot de tweede voorloopige aanmerking, welke wij in ons vorig betoog hebben medegedeeld.

En hiermede wenschte ik wel te mogen beſluiten. Doch de Heer SIEGENBEEK laat mij zulks niet toe. Bij gelegenheid dat hij mij tegenſpraak met mij zelven ten laste legt in de verdediging van de ſpelling *draagt*, *volgt*, vaart hij in eens tegen mijnen perſoon uit en ſtelt dien in een ongunſtig

Digitized by Google

daglicht. Hij zegt, dat *meer dan alle taalkundige gronden blijkbaar bij mij geldt het gezag van* BILDERDIJK. Ik heb alle mogelijke moeite gedaan, om in de verſchillen tusſchen BILDERDIJK en SIEGENBEEK de taalkundige gronden op te ſporen. Dan, daar ik zelve geen taalkundige ben, zelve niet in de oude geſchriften heb omgewroet, maar door de oogen van andere taalgeleerden zien moest, heb ik nagegaan, welke gronden van beide zijden werden aangevoerd ter verdediging en wederlegging der wederzijdſche gevoelens. En ten gevolge van dat onderzoek heb ik voor mij zelven de ſlotſom opgemaakt van hetgeen mij als waarheid voorkwam. Indien ik niet genoeg gebouwd heb op taalkundige gronden, zoo wijte de Heer SIEGENBEEK dit zich zelven, omdat hij er dan geen genoeg heeft aangevoerd. Want toch op alle die, welke door hem zijn bijgebracht, meen ik gelet en er mijn oordeel naar geregeld te hebben. Ik heb het in mijn voorgaande betoog gezegd, en meen het ook met der daad getoond te hebben, dat ik tusſchen SIEGENBEEK en BILDERDIJK den *eclecticus* geſpeeld heb. Welke reden heeft dan SIEGENBEEK, om mij nu, tegen mijne eigene gezegden aan, te logenſtraffen?

Maar hij zegt, dat het gezag van BILDERDIJK blijkbaar bij mij het meeste geldt. Ik antwoord, dat hij dit blijkbaar mis heeft. Of heb ik niet duidelijk genoeg te kennen gegeven, dat ik aan BILDERDIJK geen ander gezag toeken, dan om, als een aanzienlijk en onafhankelijk taalgeleerde, te ſamen met SIEGENBEEK *het gebruik* te vestigen? Het gezag van BILDERDIJK is bij mij volſtrekt niet grooter dan dat van SIEGENBEEK. Datgene, waarin beide overeenkomen, houde ik voor een gevestigd gebruik; en omtrent datgene, waarin zij verſchillen, heb ik de taalkundige gronden trachten na te gaan. Voor een ieder, die niet willens blind zijn wil, is dit duidelijk; voor anderen ſpreek ik niet.

Ik had dan ook niet verwacht, dat mij *dat* gezag, hetwelk ik aan BILDERDIJK toeken, zou worden tegengeſproken. Dan de Heer SIEGENBEEK doet zulks. BILDERDIJK is bij hem geen *onafhankelijk* taalgeleerde. *Tot het denkbeeld van onafhankelijkheid in dezen*, zegt hij, *behoort niet enkel, dat men niet blindelings het gezag van anderen volge, maar ook dat men zich aan dat zijner eigene driften wete te onttrekken.* Ik zie niet, dat dit laatſte een vereiſchte is der onafhankelijkheid. Zekerlijk, men is even min on-

Digitized by Google

afhankelijk, wanneer men zijne eigene eens aangenomen gevoelens blindelings blijft voorſtaan, als wanneer men blindelings volgt de gevoelens van anderen. Maar de Heer BILDERDIJK erkent het nergens, dat hij zijne gevoelens blijft aankleven om de eenige reden, dat hij ze eens geuit heeft. Indien hij ergens toont een blind verdediger te zijn zijner eigene eens aangenomen gevoelens, niettegenſtaande hij van derzelver valschheid overtuigd zij, dan zekerlijk heeft SIEGENBEEK onze toeſtemming, dat ook BILDERDIJK niet onafhankelijk is: maar zal SIEGENBEEK die veronderſtelling durven waar noemen, zonder zich ſchuldig te maken aan zeker gevoel van eigene onfeilbaarheid? Zekerlijk, het is onbehoorlijk, wanneer men, gelijk SIEGENBEEK van BILDERDIJK zegt, *zijne eigenliefde en hooggevoeligheid niet genoeg onder bedwang heeft, om de waarheid ook dan te huldigen, wanneer men daardoor zou moeten erkennen vroeger gedwaald te hebben.* Zekerlijk, BILDERDIJK is op een' verkeerden weg, indien *het hem niet zoo zeer om de waarheid, dan wel om de handhaving zijner onfeilbaarheid te doen is.* Maar, wat men ook zeggen moge, het is altoos een *petitio principii*, wanneer men dit aan BILDERDIJK ten laste legt. Ik behoef hem niet te verdedigen. Vooral wil ik dit niet in zijne ongezoute uitvallen tegen den Heer SIEGENBEEK. Ik geloof, dat hij hiermeê aan dezen een groot en gants onverdiend onrecht gedaan heeft. Het doel toch van dezen was niet, en mocht niet zijn, de taal in hare oorſpronkelijke zuiverheid zoo veel mogelijk te herſtellen, en dus hare gronden te onderzoeken, een doel dat BILDERDIJK zich prijslijk voorſtelt; maar het doel van SIEGENBEEK was en mocht ſlechts zijn, eene eenvormige ſpelling in te voeren, door alleen alle verſchil van ſpelling weg te nemen, en daarentegen onaangeroerd te laten hetgeen hij bij alle goede ſchrijvers in een vast gebruik vond. Mogelijk zou de door hem aangeprezen en algemeen aangenomen ſpelling veel meer met die van BILDERDIJK zijn overeengekomen, indien het hem had vrijgeſtaan de gronden der taal op te ſporen en zich alleen daarnaar te regelen. Dan, (om terug te keeren) BILDERDIJK verdedigt zijne eigene gevoelens en niet die van anderen als zoodanig; en daar hij buiten kijf een aanzienlijk taalgeleerde is, heeft hij ook het recht, om benevens de overigen het gebruik in de taal te helpen vestigen, of door het volgen der oorſpronkelijke ſchrijfwijze tegen te gaan. Grooter

Digitized by Google

gezag ken ik hem niet toe: want wat innerlijke waarheid is, berust niet op gezag, maar op zich zelve. Ja, over het geheel, volg ik de algemeen aangenomen spelling, totdat het mij duidelijk blijkt van hare verkeerdheid.

De Heer SIEGENBEEK heeft dus geene reden om mij toe te voeren, dat bij mij blijkbaar het gezag van BILDERDIJK meer geldt dan alle taalkundige gronden. Maar ook is deze aantijging onbehoorlijk en ongepast. Of wat beteekent zij anders als het meer platte: *Gij zijt een Bilderdijkiaan, een domper, een gek?* Hij weet toch zeer goed, dat deze woorden tegenwoordig voor gelijkbeteekenend gehouden worden. Wat doet het er toe, wie ik ben, hoe ik denk in het algemeen? Zullen daarom mijne bijzondere gezegden minder waar zijn? Waarom dan hier eene *personaliteit* gebruikt? Of heb ik den Heer SIEGENBEEK eenige reden gegeven, om mij met hatelijke aanmerkingen te bejegenen? Heb ik niet in mijn voorgaande betoog alle bescheidenheid omtrent hem in acht genomen? Of is zijn oog boos, omdat ik dezelfde bescheidenheid ook omtrent den zoo algemeen gehaten BILDERDIJK getoond heb? Hij bedenke toch, dat, wanneer verschillenddenkenden zich steeds alleen tot de *argumenta ad rem* bepaalden, en alle *argumenta ad hominem*, als niets afdoende, varen lieten, er mindere liefdeloosheid, meer eenstemmigheid zijn zou.

Wil de Heer SIEGENBEEK met zijne aantijging te kennen geven, dat ik een leerling ben uit de school van BILDERDIJK, (gelijk mij eens, dom genoeg, de Groningsche Professoren door middel eener Inaugurele Dissertatie van een' Student hebben doen bekend worden) dan mag ik hem gerust stellen met de verklaring, dat ik niet alleen de lessen van BILDERDIJK nooit gehoord, maar hem zelfs nooit ofte ooit gesproken heb. Maar wil hij zeggen, dat mijne gevoelens in zeer vele opzichten met die van BILDERDIJK overeenkomen, dan wil ik zulks gaarne toegeven, en, in spijt van den gantschen drom der tegenwoordige vrijheid- en verlichtingpreekers, (*) er opentlijk voor uitkomen, dat mij meestal de redeneringen van BILDERDIJK oneindig bondiger en juister toeschijnen dan die zijner bestrijders. Maar noch BIL-

(*) Zoo de Heer VAN DER KEMP, wien de Redacteur even min de eer heeft persoonlijk te kennen, als deze verklaart den Heer BILDERDIJK nooit ofte ooit gesproken te hebben, dit *iets* zonder zijnen naam had ingezonden, zou deze uitval, als strijdig met den *liberalen* geest van dit

Digitized by Google

DERDIJK, noch SIEGENBEEK, noch iemand anders zal het ooit, zoo ik hoop, van mij kunnen verkrijgen, om op hun louter gezag *of* waarheid *of* leugen te noemen, hetgeen mij niet als zoodanig toeschijnt. Ik hoop steeds gedachtig te zijn aan het

Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica veritas:

hetgeen, vrij vertaald, dus luidt:

Onderzoekt alle dingen, en behoudt het goede.

Tijdschrift, voorzeker niet behouden zijn gebleven. Nu, echter, had Redacteur geene vrijheid, iets weg te laten of te veranderen; maar vermeende hij, dit zoo wel, als den scherpen toon, dien de Steller zich omtrent den zachtmoedigen SIEGENBEEK veroorlooft, te zijner eigene verantwoording te mogen en te moeten laten.

PLAATSELIJKE, GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDIGE HERINNERINGEN VAN EEN REISJE DOOR EEN GEDEELTE VAN GELDERLAND EN IN DE OMSTREKEN VAN KLEEF.

(*Vervolg en slot van bl.* 398.)

VI.

Dezen dag, over *Beek* en *Ubbergen* naar *Nijmegen* willende gaan, reden wij vroegtijdig van *Kleef* af. Weldra bereikten wij *Kranenburg*, een klein, ellendig *Pruisisch* stadje, dat niets merkwaardigs bezit, en spoedig bevonden wij ons nu in de herberg te *Beek*, en dus weder op vaderlandschen bodem. Het was nog vroeg in den morgen, en wij hadden derhalve den tijd, de schoone omstreken van dit bevallige dorpje te gaan bezoeken. Hier mag de natuur, met regt, schilderachtig en *romanesk* genoemd worden; overal is het groen, van wege de menigte beekjes, die men allerwegen aantreft, van eene uitnemende frischheid; van de hoogte der bergen geniet men de treffendste vergezigten, en, het smalle bergpad afdalende, omsluit u weldra de bekoorlijke vallei, vriendelijk tot rust en verademing uitnoodigende. Hetzelfde landelijk schoon, hoezeer verschillend in tint en schakering, ontmoet men te *Ubbergen*, een half uur verder gaans gelegen. Dit laatste was weleer eene Heerlijkheid, waarvan in de Geschiedenis reeds vroeg melding wordt gemaakt; het tegenwoordige kas-

Digitized by Google

teel van *Ubbergen* is een zeer fraai gebouw, voorzien van welaangelegde wandelingen en ſchoone waterwerken.

Maar zeer eerwaardig zijn de omſtreken van *Beek* en *Ubbergen* in betrekking tot de vroegſte Geſchiedenis des Vaderlands. Vrij algemeen ſtelt men, dat het *heilige Woud*, waar CLAUDIUS CIVILIS zijn nachtelijke gastmalen aanregtte, en de verhitte gemoederen ten ſtrijde tegen de *Romeinſche* heerſchappij opzette, omſtreeks deze plaatſen, en meer bepaaldelijk in de naburige ſtreek, het *Nederrijkſche Wald* genaamd, moet gezocht worden. Anderen denken hier aan het *Haagſche Bosch*, of aan het voormalige *Schaakenbosch*, tusſchen *den Haag* en *Leyden* gelegen; doch, mijns inziens, met minder grond. Dat *Nijmegen* de *Stad der Batavieren* geweest is, hieraan valt bijna niet meer te twijfelen. Wat men onder zoodanige ſtad te verſtaan hebbe, zulks is moeijelijker te bepalen; maar voorzeker zullen, bij ſommige gelegenheden, de aanzienlijkſten des lands dáár vergaderd zijn geweest, om over de algemeene belangen te raadplegen. En zou het dan zoo geheel ongerijmd zijn, te vooronderſtellen, dat CLAUDIUS CIVILIS, van eene dergelijke gelegenheid gebruik makende, de vergaderde oudſten en aanzienlijken op een feestmaal noodigt en hun zijne ontwerpen mededeelt? Maar nog eene andere omſtandigheid pleit voor het gevoelen, om dit bedoelde *heilige Woud* in de omſtreken van *Nijmegen* te ſtellen. Men kent den invloed, dien de Waarzégſters op de *Batavieren* uitoefenden, en onder deze is VELLEDA de meest beroemde. Zij behoorde tot het volk der *Bructeren*, wier woonplaats in het kwartier *Zutphen* en op de *Veluwe* moet gezocht worden. Voorzeker heeft CLAUDIUS CIVILIS zich van haren invloed bediend, om de geestdrift, die in hem blaakte, in de gemoederen zijner landgenooten over te ſtorten: want dat zij zich inderdaad met deze belangrijke onderneming bemoeid hebbe, blijkt daaruit, dat de *Romeinſche* Veldheer CERIALIS, ten einde den vrede te verkrijgen, zich tot haar en hare vrienden wendde. Een *heilig Woud*, (want denkelijk hadden de *Batavieren* er meer dan één) in de nabijheid der woonplaats van VELLEDA gelegen, was dus de verkieslijkſte plaats voor eene zamenkomst, gelijk CIVILIS bedoelde; terwijl de berg- en valleiachtige grond, die deze ſtreken bijzonder kenſchetst, menige geſchikte plek aanbood, waar het oog van *Romeinſche* beſpieders de eedgenooten niet kon gadeſlaan.

Digitized by Google

Tegen den middag kwamen wij te *Nijmegen*, en gingen dadelijk, met de Gierbrug, over de *Waal*, dewijl wij liever te *Lent*, dan in de ſtad zelve, wilden logeren. Een uurtje uitgerust hebbende, lieten wij ons weder naar de ſtad overbrengen, ten einde deze te bezigtigen. *Nijmegen* is voorzeker de ſchoonſte plaats van geheel *Gelderland*, en vereenigt in zich ſchier alles, wat het verblijf binnen eene ſtad aangenaam kan maken. Zoo wel binnen, als even buiten de muren, heeft men de aangenaamſte wandelingen; veelal is de ſtad luchtig gebouwd, en hare ligging is zoo gezond, als eene eenige in geheel *Gelderland*. Alles heeft hier het aanzien van voorſpoed en welvaart: op de ſtraten en aan de kade heerscht zekere nijvere woeligheid, het kenteeken van handel en verdier; terwijl de aankomende en weggaande diligences en ſtoombooten niet weinig toebrengen, om deze vrolijke levendigheid te vermeerderen.

Het eerſte gebouw, dat wij gingen bezigtigen, was het Raadhuis, in den gevel prijkende met onderſcheidene ſtandbeelden, voorſtellende de Roomsch-Koningen en Keizers, aan welke de ſtad hare voormalige vrijheden én privilegiën te danken heeft. De bijzonderheden, welke men van binnen aantreft, zijn: het bekende *Nijmeegſche raadſel*; de zaal, waar in 1678 de vrede tusſchen *Frankrijk* en de *Vereenigde Nederlanden* werd geſloten, en welke nog verſierd is met de beeldtenisſen der onderſcheidene afgezanten, toenmaals tegenwoordig; eenige oude wapenen en ſlagzwaarden, onder welke laatſte men wil, dat die, waarmede de Graven VAN HOORNE en EGMOND, te *Brusſel*, zijn onthoofd geworden, zich zouden bevinden; en eindelijk verſchillende *Romeinſche* oudheden, in de omſtreken der ſtad opgegraven, en in eene bovengalerij, van weerzijde, in den muur gemetſeld.

Maar het weder was te ſchoon, om zich lang in dat oude gebouw op te houden, en beide verlangden wij, de heerlijke wandelplaats, het *Valkhof* genaamd, te bezigtigen. Deze wandeling ligt op eene aanzienlijke hoogte in het noordoosten der ſtad, en biedt, over de *Waal*, op het naburige dorpje *Lent*, op de *Betuwe*, de *Eltenſche* hoogten, en verſcheidene andere punten, een gezigt aan, dat de weelderigſte verbeelding te boven gaat.

Verſcheidene oudheden verſierden eenmaal deze plek, waarvan thans nog alleen overig zijn een gedeelte van eenen tempel, in het midden van het *Hof*, en eene kleine kapel van

Digitized by Google

eene zestienhoekige gedaante. Omtrent den tijd van derzelver stichting is veel getwist geworden; thans schijnt men het tamelijk eens te wezen, dat zij niet zoo oud zijn, als men weleer vooronderstelde. Maar het schoonste gebouw, dat men hier te voren aantrof, in 1796, helaas! tot afbraak verkocht, was de *Burg*, een Rijkspaleis, door KAREL *den Grooten*, denkelijk op de grondslagen van een ouder gebouw van *Romeinschen* oorsprong, gesticht. Niet alleen deze Vorst, maar ook na hem verscheidene Roomsch-Koningen, Keizers en Prinsen hielden dáár nu en dan hun verblijf, zich in de omstreken der stad met de jagt verlustigende, waartoe het *Rijks-Wald* hun de beste gelegenheid aanbood. In 1248 werd de burg, met heerschap, leen- en dienstmannen en verder toebehooren, door den Roomsch-Koning, WILLEM DEN II, aan OTTO DEN II, Graaf van *Gelre*, voor zestienduizend marks zilver, verpand; en de stad, met vlekken en dorpen, bij eenen naderen pandbrief, kort daarna. Van dien tijd af hebben de stad en het *Rijk van Nijmegen* tot *Gelderland* behoord, met behoud echter van alle vorige regten en privilegiën.

Eene gebeurtenis, op dezen burg omstreeks 1340 voorgevallen, hoezeer niet onbekend, verdient hier echter eenige melding, vooral voor dezulken mijner lezeren, die zich niet veel met geschiedkundige bijzonderheden ophouden. REYNALD DE II, eerste Hertog van *Gelre*, was, in 1332, met ELEONORA, zuster van EDUARD DEN III, Koning van *Engeland*, gehuwd (*). Hoogstvereerend was, wel is waar, dit huwelijk voor REYNALD, toenmaals nog Graaf; maar of het even gelukkig is geweest, zulks valt zeer te betwijfelen. Dit ten minste is zeker, dat de Hertog, het zij opgestookt door hovelingen, het zij hakende naar een ander, meer bekoorlijk voorwerp, zijne gemalin, in de laatste jaren van zijn leven, van zich verwijderde, onder voorwendsel, dat zij van eene melaatsche ziekte was aangetast. Diep moeten deze beleediging en valsche aantijging de onschuldige gegriefd hebben; lang leed zij in stilte, doch eindelijk spoorde haar het eergevoel tot openlijke regtvaardiging aan. Op zekeren dag zat REYNALD, op den burg te *Nijmégen*, aan

(*) Men zie de schoone *Romance* van den Dichter A. C. W. STARING: ELEONORA VAN ENGELAND, in den bundel zijner *Nieuwe Gedichten*.

Digitized by Google

tafel, omringd van ridders, edelen en knapen. Lustig ging de berkenmeijer, met den ſchuimenden Malvezij en Rijnwijn gevuld, de tafel rond; zang en ſnarenſpel verhoogden de vreugde van den disch, en, onder ſchaterend lagchen, vermaakte men zich met de luimige invallen van den hofnar, of reikte, als *poenitet*, nu dezen, dan genen, den met zout gemengden beker toe. Maar eensklaps verſchijnt in de poort der *hal*, waar men vergaderd is, ELEONORA, aan elke hand een knaapje, bij REYNALD gebaard. Verſchrikt rijst de Hertog op; zang noch ſnarenſpel worden meer gehoord, en eene doodſche ſtilte vervangt het ſchaterend gejoel. Rustig, maar tevens zedig, treedt de koninklijke vrouw tot voor haren gemaal, werpt den mantel af, en vertoont, ten blijke harer reinheid, het ontbloote bovenlijf aan het verzamelde gezelſchap. En nu zegt zij, op eenen klagenden toon, gelijk de Kronijk ons meldt: „O myn lieue here! nu bidde ich „uch, dat yr van dem gebrechen ind van der kranckheit, „die myr ſo wreuelich is tzo gegeuen, dat ich dae mit be„vleckt ſy, wilt vlyslich anſyen ind underſoichen, want „ich byn as andere vrauwen, ind hain gheyn gebrech van „der genaden Godes in myne lyve. Siet hie ſyn ure tzwen „ſoene ſtarck ind geſunt, als yr die ſiet hier ſtain vur uren „ougen. Ind der weren mit der genaden ind hulpe Godes „waill were, wer idt ſache dat urent halven gheyn hynder„niſſe dae van gewest were. By aventuren idt mach noch die „tzyt komen, dat dat Geiresſe volk fall beſchryen unſer tzweyr „ſcheydunge, ſoo wanne ſy ſyen werden dat ſy gheynen „lands heren van unſeren blode mere hauen." — En, maar al te zeer werd de voorſpelling van ELEONORA verwezenlijkt. De beide knapen, die nu zoo vreesachtig aan moeders zijde ſtonden, zetteden, weinige jaren daarna, geheel *Gelderland* als in vuur en vlam; met hen werden de onzalige twisten tusſchen de HEECKERENS en BRONKHORSTEN geboren; EDUARD ontweldigde zijnen ouderen broeder REYNALD den hertogshoed, en in honderd jaren werd geen zoon van *Geire* geboren.

Gaarne hadden wij nog het *Belvedere*, aan het einde van het nabijgelegene *Keefkensbosch*, beklommen; maar wij waren te zeer vermoeid om dit te ondernemen, en beſloten, na eene wandeling door de ſtad, naar *Lent* terug te keeren. Zoo gezegd, zoo gedaan; in het logement wachtte ons reeds de maaltijd, en het overige van den avond bragten wij, ſtil en genoegelijk, in het gezelſchap van eenige vrienden door.

Digitized by Google

VII.

Den volgenden morgen reden wij naar *Arnhem*. Het ſchoone weder, dat wij op ons ganſche togtje gehad hadden, begon ons thans te verlaten; en wij waren regt verheugd, dien dag niet in eene herberg, maar bij goede vrienden te zullen doorbrengen. Tegen den middag klaarde de lucht een weinig op, waarvan wij dan ook dadelijk gebruik maakten, om eene wandeling naar het, bijna onder de ſtad liggende, landgoed *Sonsbeek en Hartgensberg* te doen. Veel hadden wij van de verbeteringen en verfraaijingen gehoord, die dáár, in de laatſte jaren, met ontzettende kosten, waren daargeſteld geworden; maar hetgeen wij zagen, overtrof verreweg onze verwachting. Overal ziet men de ſtoutſte plannen met eene koninklijke onbekrompenheid ten uitvoer gebragt. Hier heeft, in den letterlijken zin des woords, de kunst over de natuur gezegepraald; of liever, hier heeft de eerſte zich in de laatſte gehuld. De effene grond is tot glooijende hoogten aangelegd geworden; beekjes, fonteinen en watervallen breken hier het eenzelvige, dat men dikwerf, bij gebrek aan water, op hooge gronden aantreft; overal heerſchen ſmaak en orde, terwijl het geheel op de voortreffelijkſte wijze is onderhouden. De oranjerij en broeijerijen, vooral de laatſten, kennen mogelijk in ons Vaderland derzelver weerga niet; en, terwijl wij op menige andere plek ons in het landelijk ſchoon verlustigd hadden, bewonderden wij hier de kunst in hare geheele voortreffelijkheid. Het landgoed, dat van eene zeer groote uitgebreidheid, waaronder weinig heigrond, is, verder indringende, treft men ook menige partij aan, waar de natuur zich in hare volle bevalligheid vertoont; en wij moesten bekennen, dat deze afwisſeling van kunst en natuur een geheel vormde, dat elken beminnaar van het ſchoone verrukt en verbaasd doet ſtaan.

Hoezeer wij te voren dikwerf op *Rozendaal* en *Beekhuizen* waren geweest, hadden wij nogtans gaarne een uitſtapje naar deze buitenplaatſen gedaan; maar de tijd was vrij kort en het weder niet zeer gunſtig, zoodat wij naar *Arnhem* terugkeerden. Wij bragten daar een' zeer aangenamen dag door, en réden des avonds naar *Dieren*, waar wij een paar dagen bij een onzer vrienden dachten te vertoeven.

Het weder bleef bij aanhoudendheid regenachtig, en ſlechts door de buijen heen konden wij den anderen dag eene wan-

Digitized by Google

deling naar het naburige *Reederoord* doen. De *Dierenſche* en *Middagter - allée* prijkten nog in derzelver volle ſchoonheid, hoezeer het jaargetijde begon te vorderen; zelfs de ligte herfsttint, die zich reeds hier en daar vertoonde, verhoogde, in ons gevoel, het ſtatige dier beide prachtige lanen. Elk kent het ſchoone *Reederoord*, op eene aanmerkelijke hoogte, aan de oevers van den *Ijſſel*, in de nabijheid van *Dieren*, gelegen. Het gezigt, dat men van hier over de rivier geniet, is allerbekoorlijkst. Een groot gedeelte van het *Zutphenſche* kwartier breidt zich hier voor het oog uit; in het verſchiet ontdekt men het *Kleefſche* en *Eltenſche* gebergte, terwijl de geheele vlakte rijk met ſteden, dorpen en gehuchten geſchakeerd is. *Reederoord* zelf is in eenen eenigzins ſtijven, doch ſtatigen ſmaak aangelegd; de grond echter, die zeer heuvelachtig is, en de ſchoonſte glooijingen en hellingen vormt, neemt daardoor de eentoonigheid weg, die de wijze van aanleggen in de vorige eeuw kenſchetst.

Dieren zelf levert in deszelfs omſtreken de ſchoonſte wandelingen op. Het behoorde voorheen aan de bekende Graven VAN DEN BERG, en werd door hen, vóór verſcheidene eeuwen, aan het *Duitſche* Huis te *Utrecht* geſchonken, welks Ridders er eene Kommanderij vestigden. Naderhand, en wel in 1647, is het, met zeer vele in de nabijheid liggende goederen, door WILLEM DEN II, Prins van *Oranje*, aangekocht geworden, die er eene groote wildbaan deed aanleggen. Thans is het grootſte gedeelte van den omtrek van *Dieren* een Domein van den Staat.

Niet ver van *Dieren*, aan de andere zijde van den *Ijſſel*, tusſchen *Doesburg* en *Zutphen*, ligt het oude kasteel van *Bronkhorst*, eene der voormalige vier bannerijen van *Gelderland*, met het vlekje van dien naam. Den volgenden dag deden wij een uitſtapje derwaarts. Slechts een klein gedeelte van het ſlot is nog aanwezig; het overige is in 1824 afgebroken geworden.

De voormalige vier bannerijen van *Gelderland* waren die van *Bronkhorst*, *'s Heerenberg*, *Wisch*, en *Baer en Lathem* (*). Derzelver oorſprong is moeijelijk na te gaan of te bepalen.

(*) In een oud, bekend ſpreukje worden zij aldus aangeduid:
Berg de rijkſte.
Bronkhorst de edelſte.
Baer de oudſte.
Wisch de ſtoutſte.

Digitized by Google

De Bannerheeren zijn, in den beginne, denkelijk, aanzienlijke Heeren geweest, die, toen er bepaalde en leenhoorige Graafschappen kwamen, hunne onafhankelijkheid binnen den omtrek hunner goederen hebben weten te handhaven. Zij oefenden naderhand dan ook zelve het regt in hunne bezittingen uit; togen, onder eigene banier, met ridders en knapen, te velde; sloten verdragen; bouwden steden; schonken regten aan hunne onderzaten, en waren in alles *pares* der Graven. Met REYNALD, onder wien *Gelderland*, in 1339, tot een Hertogdom werd verheven, klom het aanzien der Bannerheeren hooger, hoezeer zij eigenlijk in magt en onafhankelijkheid verzwakten. Zij werden nu wel de eerste landstand van het gewest, en oefenden alleen, in het algemeen bestuur der zaken, zoo veel gezag uit, als de geheele Ridderschap der provincie; maar zij waren niet meer de *gelijken* van den Vorst. Ook na dien tijd treden zij in dienst van den Landsheer, dienen in zijne legers, of regeren het een of ander gewest in zijnen naam: tot den hofdienst, echter, hebben zij zich nimmer verlaagd.

De luister der Bannerheeren begon in het laatst der zestiende eeuw te tanen. Gedurende den *Spaanschen* oorlog hielden zij de zijde des Konings; waarom men dan ook op den 23 Februarij 1595 besloot, voortaan geene Bannerheeren, die in dienst des vijands hadden gestaan, meer op land- noch kwartierdagen te beschrijven. Van dit besluit is men nimmer afgeweken.

Eene bijzonderheid treft hier de aandacht van den beoefenaar der Geschiedenis. Terwijl in andere landen de hooge Adel heeft gediend, om het volk in eenen altijddurenden staat van slavernij te houden, heeft hij op onzen bodem, ook vóór den *Spaanschen* krijg, onwillekeurig medegewerkt tot instandhouding van 's lands vrijheden en privilegiën. Deze opmerking betreft inzonderheid de Bannerheeren van *Gelderland*. Geheel onafhankelijk van den Vorst, en ten uiterste naijverig, om die onafhankelijkheid te bewaren, waakten zij, dat zijn gezag binnen de voorgeschrevene perken besloten bleef; elke uitbreiding van magt, elke aanmatiging van heerschappij, al drukten die ook enkel op het volk, moesten tegengegaan worden, omdat ze eenmaal nadeelig voor hen konden werken. Zoo ergens, dan ten minste hier, hield de hooge, onafhankelijke Adel het evenwigt tusschen Vorst en volk. Maar, toen de oude vormen instortten, konden die magtige

Digitized by Google

Heeren voor de jeugdige Republiek gevaarlijk worden; zij werden dan ook uit het beſtuur verwijderd, en traden in den gewonen kring van 's lands Edelen terug.

De ſlooping van dit aloude ſlot (dat, wel is waar, in latere jaren menige verandering had ondergaan) maakte eenen onaangenamen indruk op mij. Dergelijke oude gedenkteekenen herinneren zoo krachtig aan het voorgeſlacht; zij zijn de maatſtaf van de hoogte, waarop in vorige tijden kunst en beſchaving ſtonden; zij ſtaan dáár, als bewijzen voor de echtheid der Geſchiedenis; in hunne nabijheid is het, alsof men dieper indringt in den geest van het tijdvak, waartoe zij behooren. Maar dit alles bedenkt de heb- en ſloopzucht niet! Voor haar is de kostbare *duiffteen* het eenige aantrekkelijke in een oud gedenkſtuk! (*)

De tijd, dien wij tot ons reisje beſtemd hadden, was nu bijkans verloopen, zoodat wij aan den terugtogt begonnen te denken. Ook werd het weder hoe langer hoe ruwer; de natuur nam de ernſtige herfstkleur aan, en vermaande ons, om huiswaarts te keeren. Wij bragten nog eenen genoegelijken dag bij onzen vriend door, beſtelden onze plaatſen op de diligence, en keerden naar *Amſterdam* terug.— Dikwerf nog ſpreken wij van de genoegens, op dit uitſtapje genoten. Dan ſtaat gij, bekoorlijk *Gelderland!* in uwe volle landelijke ſchoonheid, met uwe lagchende heuvelen, donkere bosſchen en vriendelijke valleijen, voor onzen geest, en wij noemen u, gelijk gij verdient genoemd te worden: *een aardsch Paradijs!*

(*) Tot informatie voor belanghebbenden diene, dat men oudtijds ook wel *zware keijen* tot den opbouw van ſloten bezigde.

KARAKTERTREKKEN DER TURKEN.

Offchoon het waar zij, dat het karakter der *Turken*, gelijk dat van elk ander volk, zijne achtingwaardige zijde heeft, moet men echter bekennen, dat hetzelve in het algemeen niet zwart genoeg kan afgeſchilderd worden. De *Turk* is wreed uit neiging, dweepachtig en bijgeloovig uit onwetendheid, ruw en ſtout uit verwaandheid. Aan buitenſporigheden geeft hij zich over met blinde woede, en vindt genoegen in trage werkeloosheid. Toonen gedurige teregtſtel-

Digitized by Google

lingen de wreedheid der magthebbenden, zoo bewijst de wilde, luidruchtige vreugde, waarmede het volk dezelve aanſchouwt, en zich aan de ſnoeren van ooren, aan de poort van het Serail, verlustigt, dat wreedheid niet enkel het gevolg van misbruik der magt, maar karaktertrek is. Dweepzucht verblindt de *Turken*; zij houden zichzelven voor de eenige *uitverkorenen*, hierin overeenkomende met onze dusgenaamde vromen. De *Turkſche* vrouwen inzonderheid verfoeijen ons, en voeden hare kinderen op in haat tegen de Christenen, welke zij hun als *veryloekten*, als *honden*, afſchilderen. Dikwijls werd ik in de voorſteden door kinderen en gemeene wijven niet alleen beſchimpt, maar ook met ſteenen geworpen. Vóór ruim twintig jaren had iemand uit het gevolg van den *Ruſſiſchen* Gezant, verlof bekomen hebbende tot het bezoeken der *Sophia*-moskee, de onvoorzigtigheid, op den grond te ſpuwen; dit wordt bij de *Muzelmannen* voor den grootſten hoon, der Godheid aangedaan, gehouden: de nieuwsgierige *Ruſſen* werden aangevallen, en eenigen hunner zwaar gewond.

Het *Turkſche* bijgeloof gaat bijkans alle verbeelding te boven. Ik ken perſonen, die ten gevolge van ongerijmde voorſpellingen zich geheel ongelukkig gevoelen. De Dingsdag wordt algemeen voor een' dag van kwade voorteekenen en van onheil gehouden. Blindelings onderwerpen zij zich aan het Noodlot, en het woord *Kismet*, waardoor zij het aanduiden, hebben zij gedurig in den mond. Zij danken het *Kismet* voor het goede, dat hun ten deel valt, en troosten zich daarmede bij elk ongeluk. Vrienden en nabeſtaanden eens peſtzieken gaan zonder eenige behoedzaamheid met denzelven om, en, zoo zij door beſmetting aangedaan worden, ſchrijft men het niet aan onvoorzigtigheid, maar aan het *Kismet* toe. Hun Godsdienſt verbiedt hun uitdrukkelijk het bouwen van ſteenen huizen. Zij merken dit aan als een trotſeren van het Noodlot, en wanen, dat hun deswege erge onheilen zouden treffen. Ziet iemand zijn huis ter prooije der vlammen, zoo roept hij: *Alles wel, zoo maar de Profeet tevreden zij!* De Christenen in *Konſtantinopel* moeten daartoe eenen *firman* hebben, zoo zij van ſteen willen bouwen. Steenen huizen zijn den *Turken* eene ergernis, daar zij dezelve aanmerken als zoo vele vestingen, vanwaar wij eenmaal op hen zouden kunnen aanvallen. Geen volk heeft minder reden, om trotsch te zijn, dan de *Turken*, en evenwel is er geen hoogmoediger, of dat in blinden waan zich meer aanmatigt. Zij verachten

Digitized by Google

andere volken op eene verregaande wijze; en de groote Heer noemde zich van ouds *Uitdeeler van de kroonen der Vorſten.* Zoo zeide eens een *Turk*, toen *Rusland* wegens *Moldavië* en *Wallachije* MAHMUD beſtormde met Nota's, op zeer ſtouten toon tot mij: „Wij weten wel, waarom NIKOLAAS muiten wil tegen den Sultan: MAHMUD heeft hem nog niet veroorloofd, *de kroon te dragen.*" Den ſterkſten afkeer hebben zij van de *Ruſſen*; doch ook de *Engelſchen* ſtaan bij hen niet zeer in gunst. — Luiheid en ſtompheid zijn de gevolgen hunner onverzadelijke neiging tot losbandigheid. Niets gaat bij hen den wellust te boven, den ganſchen dag, met de pijp in den mond, op de *divan* te liggen, en daarbij een' rozekrans door de handen te laten gaan (*).

De *Turken* hebben, ofſchoon hunne deugden op verre na tegen hunne ondeugden niet kunnen opwegen, nogtans ook goede eigenſchappen. Eene der voornaamſte is ſtrenge eerlijkheid. Zoo menigvuldig ſchelmen en dieven elders in *Europa* zijn, zoo zeldzaam worden die in *Turkije* gevonden; men kan horologie of beurs overal laten liggen, en is zeker, het zijne weder te krijgen. Zij zijn gastvrij en weldadig, gelijk de *Arabieren.* Dit ſchijnt wel bezwaarlijk met hunne wreedheid overeen te brengen; maar hun Godsdienst beveelt hun zoodanige deugden. Hun eerbied voor den Gebieder, hunne achting voor den *Mufti*, voor de *Derwiſchen* en *Imams* kent geene grenzen. De hebzucht zou in *Turkije* geenszins zoo groot zijn, lieten de magthebbenden in elken ſtand zich niet door dezelve beheerſchen. Eerzucht plaagt de *Turken* ſlechts zelden; zij weten bij ondervinding, dat alleen dan iemand mag hopen, veilig voor zwaard en verbeurdverklaring te zullen blijven, wanneer hij onopgemerkt en als in het donkere zijn leven doorbrengt.

(*) De rozekrans der vromen beſtaat uit 99 graankorrels en één, die grooter is. Bij elke korrel, die men aanraakt, moet men eene Goddelijke eigenſchap noemen; bij de honderdſte, grootere, ſpreekt men eindelijk den naam van ALLAH uit. De rozekrans heet *tesbih*, d. i. *lof.*

Digitized by Google

DE GROOTE HEER.

De titel van den Grooten Heer luidde van ouds aldus: „Ik, die, door de volheid der oneindige genade des Allerhoogsten en door de zegenrijke wonderen van den eersten der Profeten, (zijn naam zij eerbiedigtijk gegroet, als ook zijne aanverwanten en medgezellen) de Sultan ben over alle roemrijke Sultans, de Keizer der magtige Keizers, de Uitdeeler der kroonen onder hen, die op troonen zitten, Gods Beeld op aarde, de Dienaar der twee doorluchtige, verhevene Steden *Mekka* en *Medina*, der eerwaardige, heilige plaatsen, waar alle *Muzelmannen* hun gebed offeren, Beschermer en Heer van het heilige *Jeruzalem*, Beheerscher der drie groote Steden *Konstantinopel*, *Adrianopel* en *Brussa*, alsmede van *Damascus*, de geur van het Paradijs, van *Tripoli*, *Syrië*, *Egypte*, door schoonheid beroemd, van gansch *Arabië*, *Griekenland*, de *Barbarijsche* Staten, enz. enz. enz. Bezitter van vele vestingen, welker namen te noemen en te prijzen nodeloos ware; Ik, die het Heiligdom der Genegtigheid ben, de Koning der Koningen en het Middelpunt der Overwinning." Deze snorkende titel staat aan het hoofd van alle Keizerlijke verordeningen, enz.

De hoofdtrekken in MAHMUD's karakter zijn, benevens onverzettelijke stoutmoedigheid, waarvan de medoogenlooze verdelging der *Janitsaren* getuigt, onbeperkte heerschzucht en wreedheid. Voorbeelden van zijne woede, bijzonder tegen de *Raja's*, of onderhoorige Christenen, in wier bloed hij beide die hartstogten bevredigen kan, zijn er maar al te vele bekend.

Wij willen hier nog eenige trekken uit MAHMUD's bijzonder leven bijvoegen. Wanneer hij zich in de Moskee begeeft, begeleiden hem zijne *liktoren*, die meerendeels ambtenaren van het paleis zijn, en over de vijftig *Ioheglans* of pagies; deze gaan te voet, en dragen groote witte pluimen. Zij omgeven zijn paard en verbergen het alzoo voor de oogen der aanschouwers, terwijl de Sultan slechts tot aan de borst boven de verblindende witte wolk van pluimbosschen uitsteekt. Het volk valt eerbiedig op den grond neder; en de *Haznadar* of schatmeester, die vooruitgaat, werpt van tijd tot tijd eenige *paras* onder de menigte, om aan dezelve bewijs van de milddadigheid des beheerschers te geven. Voorheen sloten *Janitsaren* den trein;

Digitized by Google

thans doen de nieuwe troepen dezen dienst. — Uitgeput van genot, misschien ook vervolgd van gewetensangsten, laat hij somwijlen dwergen voor zich komen, die tot zijn vermaak in het paleis onderhouden worden. — Derzelver onnatuurlijk voorkomen en potsen dwingen hem enkele malen een' onbeduidenden lach af; maar het grootste gedeelte van den dag brengt hij zwijgend en in gepeins, zoo het schijnt, door. Stommen omringen en bedienen hem, wanneer hij spijst. Hoe wonderlijk moet het er aan zoodanig Hof uitzien, waar ligchamelijke gebreken en verminkingen alleen wezens in de nabijheid van den Vorst brengen, die beklagenswaardige offers van zijne tirannij zijn! — MAHMUD is een lang, welgemaakt man, met strenge gelaatstrekken, een levendig oog, een' vasten blik, en eene trotsche, ontzag inboezemende houding.

BRIEF VAN M. N. AAN H. N., LID VAN HET PLAATSELIJK BESTUUR TE N., OVER HET VERGELIJKEND EXAMEN VAN ONDERWIJZERS.

Lieve Vriend!

Zoo verblijd ik was, toen ik, te huis komende, eenen brief van u op de tafel zag liggen, zoo verlegen maakte de inhoud mij. Gij eischt veel van uwen vriend, meer misschien, dan hij in staat is u te kunnen geven. Gij eischt iets van hem, waarover verscheidene pennen zich zonder gevolg stomp geschreven hebben. Wilde ik nu de kortheid betrachten, dan konde ik u wel eenige werken opnoemen, ten einde gij daaruit ontwaar wierdt, hoe sommigen over dit onderwerp denken; maar dit is u niet genoeg; ja, ik heb het wel gemerkt, gij wilt mijne gedachten weten, en hecht daar zoo vele waarde aan, dat gij er mij beschaamd bij maakt; want ik weet niet, dat ik u te dezen veel nieuws kan schrijven.

Uit uwen brief heb ik gezien, dat de Onderwijzer der jeugd in uwe plaats eerlang gaat vertrekken naar ***. Gij beschouwt dit, naar mijne gedachten te regt, als een groot verlies voor uwe Gemeente, waarvan gij niet alleen een der hoofden zijt, maar, als vader van verscheidene kinderen, ook wegens deze personeel veel belang bij hebt. Hoe aangenaam waren mij niet die oogenblikken, wanneer ik bij u was, en wij dan te zamen eens naar de school gingen; hoe dikwijls

Digitized by Google

heb ik dien waardigen Onderwijzer niet zien werken met eenen ijver, met een geduld, met eene blakende zucht voor het welzijn der kinderen, dat ik meermalen wenschte, dat het overal zóó gesteld ware! — Ja, mijn vriend! om voor dien man eenen geschikten opvolger te vinden, dit heeft moeite in; want hier wordt men gefopt en daar bedrogen. Uwe plaats is aanzienlijk, gepaard met eene zeer beschaafde verkeering en een ruim inkomen. Vele Sollicitanten zullen zich daarom ook zéker aangeven; maar zij zijn bij lange na niet allen even geschikt, en om nu de beste keus uit die allen, na het gehoudene examen door den Schoolopziener, te doen, dit is moeijelijk. Dit gevoelt gij ook, en daarom lees ik verder in uwen brief, dat gij van mij eenige inlichtingen wenscht te erlangen, hoe gij u in dezen met de overige hoofden der Gemeente te gedragen hebt, ten einde u door vleijende, mooije woorden der Onderwijzers, of door de magt, welke de Schoolopziener, wanneer hij iemand op het oog heeft, zoo schrikkelijk onregtvaardig ten nadeele der Gemeente en der overige Sollicitanten *kan* misbruiken, niet te laten verblinden.

Deze inlichtingen wil ik u, ja iedereen, gaarne geven, zoo ik maar konde. Gij weet toch, dat ik hier buiten mijn vak kom, en dan oordeelt men wel eens verkeerd; de zaak is mij echter altijd zoo belangrijk, dat ik geven wil, zoo veel ik kan; en, daar hier in onzen oord twee aanzienlijke vacaturen geweest zijn, zal ik u omtrent de omstandigheden der gehoudene examina het een en ander verhalen, en geven nu en dan, naar mijn beste weten, eenen goeden raad er bij.

De eerste plaats was ***, alwaar, vóór dat het onderzoek der Sollicitanten begon, reeds vier bedankten, omdat vóór het examen het gerucht liep, dat *** de plaats zoude krijgen. Pas er altijd op, dat zulke doodverwerij bij u geene plaats hebbe; het is toch voor de overige Sollicitanten verdrietig, en het kan gebeuren, dat een voor uwe plaats geschikt voorwerp daarom bedankt. Gij weet, dat ik te *** vele kennisfen heb, en had daarom het genoegen, den geheelen dag bij Collatoren, Schoolopziener en Sollicitanten te zijn. Een der Collatoren verhaalde mij, eenige dagen te voren, dat de Schoolopziener misschien zelf niet zoude komen, en dat hij twee Onderwijzers benoemd had, om de vragen en voorstellen schriftelijk te geven. Deze vragen en voorstellen waren drie dagen te voren, zóo verhaalde die Collator verder, reeds bij die Onderwijzers geweest, en jongens te *** hadden die

Digitized by Google

afgeschreven. Daar ik nu te *** zeer bekend was, werd ik dan ook aldaar, zonder eenige moeite, verscheidene punten gewaar, welke verhandeld zouden worden. Dit was een misslag van den Schoolopziener ***; en, om voor zulke misslagen u te waarschuwen, weet ik geenen anderen raad, dan om, als hoofden, welke de electie aangaat, zoo haauw op het gemaakte procesverbaal niet te zien, te meer als het geheele onderzoek schriftelijk geschiedt. De Schoolopziener kwam echter, en toen werd, hetgene schriftelijk geschiedde, nuar de reeds aan mij bekende vragen gedaan; doch er kwamen nu ook mondelinge vragen. De afgehandelde onderwerpen werden vervolgens door den Schoolopziener onderzocht en in het procesverbaal aangeteekend; vervolgens werden die stukken door de Collatoren nagezien, (ten minste door degenen, die wilden) en op het einde van het onderzoek werd weder nagezien, wie nu het beste al het werk verrigt hadden.

Op dit examen maak ik voor u de volgende bedenkingen. Zorg altijd, dat de Sollicitanten behoorlijke plaats hebben om te kunnen werken; dit was te *** een gebrek, want in een klein vertrekje van het Gemeentehuis zaten de Sollicitanten, omringd door velen, te werken. Pas op, dat de geheele nieuwsgierige menigte niet in het vertrek komt, waar het onderzoek geschiedt, gelijk te *** in de school geschiedde; want men kan door het dringen der nieuwsgierige menigte niet hooren. Er zij alleen tegenwoordig de Sollicitanten, de Schoolopziener en het Kiescollegie. Het volgt van zelf, dat voorlezen, voorzingen, orgelspelen publiek kan geschieden; offchoon ik u, met de overige hoofden uwer Gemeente, sterk aanraad, om behoorlijke voorzorg te nemen, dat alles in goede orde geschiede. Ten einde het, ten minste in schijn, een vergelijkend examen mag genoemd worden, zoo verzoek uwen Schoolopziener, dat hij zoo niet doe, ten aanzien van het rekenen, als de Schoolopziener te ***: deze gaf iederen Sollicitant eene som, maar die haar opgelost had, en meer wilde oplossen, moest wachten, tot dat een ander zijn voorstel konde missen; hierdoor konde men toch kwalijk gewaar worden, wie de knapste en vlugste rekenaar was. Dit examen begon des morgens ten 9 ure, en eindigde den volgenden morgen ten 4 ure! Hierbij moet ik u opmerkzaam maken, dat dit tijdvak veel te lang is, en beter is van 9 ure des morgens tot des avonds 8 of 9 ure, met behoorlijke tusschenpoozing voor verversching. De schriftelijke beantwoordingen der

Digitized by Google

vragen werden door den Schoolopziener terstond nagezien en op het procesverbaal geteekend; zoo dit ook bij u het geval mogt worden, moet ik u hierbij doen opmerken, dat dat invullen door ulieden mede worde nagezien, opdat gij niet, als geeuwers en gapers, u wat in de handen laat stoppen. Denk echter niet, dat ik hiermede wil te kennen geven, dat de Schoolopziener te *** de stukken niet naar waarheid beoordeelde; hiervan heb ik geene blijken, offschoon ik toevalligerwijze ontdekte, dat de Schoolopziener een weinig uit twee monden sprak. Ten opzigte van de mondelinge vragen deed de Schoolopziener terstond aanteekening van goed, best, enz. Hierbij wil ik u den wenk geven, om zelf ook een lijstje der Sollicitanten te hebben, en daar, volgens uwe gedachten, even zoo wel aanteekening op te maken, als de Schoolopziener zulks op zijn lijstje doet: want, offschoon de gedachten verschillen kunnen, hebt gijlieden nog grooter belang bij de zaak, dan de Schoolopziener.

(*Het vervolg hierna.*)

ZELDZAAM GEVAL VAN GEZIGTSAFWIJKING.

Door Mr. GODMANN.

(*Nouvelle Bibliothèque Médicale, Mars* 1828.)

Hoewel de omkeering der beelden, op het netvlies gevormd door het gaan der lichtstralen midden door den bol van het oog, steeds een gevolg is der *Optica*, begaat het oordeel echter nimmer eene onnaauwkeurigheid, met betrekking tot de gesteldheid of gedaante der voorwerpen. Het volgende voorbeeld is alzoo te dezen allezins opmerkelijk. Het betreft een jongsken van zeven jaren. De vader, een uitstekend schilder, begon met hem onderwijs te geven in het teekenen, en stond niet weinig verbaasd, te zien, dat hij alle voorwerpen, welke hij wilde voorstellen, omkeerde. Wanneer men hem beval, eene kaart te teekenen op haren handelaar, plaatste hij bestendig het voetstuk omhoog en de vlam naar beneden; teekende hij een' stoel of eene tafel af, de pooten waren altijd naar boven gekeerd. De vader, verstoord over hetgeen hij aan koppigheid in zijn zoontje toeschreef, dreigde en strafte hem voor deze guitenstreek van eene nieuwe soort. Wanneer

men het kind te dezen onderwoeg, verzekende het, dat het de voorwerpen afbeelde, zoo als het die zag; en, dewijl die teekeningen overigens zeer naauwkeurig waren, bleef er geene reden tot twijfel over aan hetgeen het kind zeide. Elke reis, dat men het voorwerp omkeerde, vóór hij het afteekende, ſtelde hij hetzelve voor in dezelfs natuurlijke gedaante, en bewees daardoor, dat de gewaarwordingen, welke hij door het oog ontving, volkomen overeenſtemden met de omkeering, op het netvlies gevormd. Deze geſteldheid des gezigts van dit kind bleef voortduren tot op zijn achtſte jaar, waarna het de hebbelijkheid verkreeg, om de voorwerpen in derzelver natuurlijke gedaante te zien. Hoe zeldzaam ook, is echter dit geval van gezigtsafwijking niet zonder voorbeeld. Een bekwaam Regtsgeleerde zag, gedurende eenigen tijd, mede alle voorwerpen omgekeerd; de huizen ſchenen hem op derzelver daken te rusten, de menſchen op hunne hoofden te wandelen. Doctor WOLLASTON ontdekte, ten gevolge van geest- en ligchaamsafmatting, eensklaps, dat hij ſlechts de helft der perſonen konde zien, welke hem ontmoetten; gelijk zulks mede het geval was met de voorwerpen, welke hij beſchouwde, en met de namen, welke hij las. CRAWFORD verhaalt het geval van eene vrouw, getroffen van eene beroerte der *linker* zijde, en welke, ſinds dien tijd, alleen de *regter* zijde der voorwerpen zag, ook nadat zij het gebruik harer ledematen had herkregen.

UITBOEZEMING, NA HET LEZEN DER ODE VAN BOILEAU, SIR LA PRISE DE NAMUR.

N'en doute point, c'est lui-même;
Tour brille en lui, tout est roi;
Dans Bruxelles Nassau tremble,
Commence à trembler pour toi.

Wat zoekt ge, om eer- of gunstbetooning,
Een Held te loven als BOILEAU?
In wien, BOILEAU! uw trotsche Koning
Den ſlagboom van zijn heerschzucht vindt?
Wat zoudt ge op hem uw zwakke spitten,
Die, doorn'den denken en bevoeten,

Digitized by Google

De liefde en gunst der Belgen draagt?
Wat durft gij Willem's roem beſmetten,
En vreest geen God, die kan verpletten,
Waar de onſchuld om een' wreker vraagt?

Kon nooit, in 't hofgewoel verloren,
Boileau! de grootheid van den Held,
Zijn roem, weêrgalmen in uwe ooren,
Der ziel van heel een volk ontweld?
Mogt gij voor 't licht uwe oogen ſluiten,
Het ſchoot niet min zijn' glans naar buiten
Met heldren, reinen middaggloor,
Deed heel Europa zijn kracht gevoelen,
En drong, hoe Godsdienshaat moge woelen,
In 't hart van een Christina door (1).

'k Beken, zijn deugd, door duizend monden
Herhaald, was die eens Engels niet.
Volmaaktheid wordt ſlechts dáár gevonden,
Waar de Almagt op zijn' troon gebiedt.
Maar die, als 't kwaad hem hier doe gruwen,
Wat groot en edel is blijft ſchuwen,
Schept zich op aarde een woestenij.
Mag Maurits min als mensch behagen,
'k Zal óp zijn' krijgsmoed eere dragen,
En heel het vaderland met mij.

Neen, neen! laat vrij het oog eens wijzen
Den gang van Willem's daân beſpiên,
En, waar een volk zijn deugd mag prijzen,
Niet altoos 't edelst doelwit zien;
Moed, onverwrikbre moed in 't ſtrijden,
Verheven boven ramp en lijden,
Werd Neêrlands redder nooit ontzegd;
En wie dien laster uit moog braken,
Moet menſchenwaarde en pligt verzaken,
Vergrijpt aan waarheid zich en regt.

Hij *beven!*... In de ſchaauw gezeten
Eens mans, wiens roem ten toppunt ſtijgt,
Ziet Willem zich miskend, vergeten;
Hij ziet het weêmende aan, en... zwijgt.
Maar naauw hoort hij den noodſtorm loeijen,
Of 't hart raakt hem van drift aan 't gloeijen;

Digitized by Google

Zijn Neêrland wenkt... genoeg; — bereid
Gordt hij zich 't harnas aan en wapen,
Vliegt toe, en siert de teedre slapen
Met d' eerkrans der onsterflijkheid.

Hij *beven!*... Laat den Brit hem melden,
Met helsche blijdschap op 't gelaat,
Dat siere moed, noch trouw van helden,
Den val van Neêrland tegenstaat;
Vergeefs — al ziet hij 't graf reeds delven,
Hij staat, onwrikbaar door zichzelven;
Hij staat, en zweert voor 't gansch heelal,
Dat, eer hij Neêrland zie verscheuren,
Zijn bloed het laatste bolwerk kleuren,
De laatste schans bespatten zal (2).

Hij *beven!*... Treed de raadzaal binnen,
Waar Hollands oppermagt berust;
't Gevaar, de tweespalt heeft de zinnen
Verward; het vuur schijnt uitgeblusch.
Daar staat, te midden der gevaren,
De Held van tweeëntwintig jaren;
Hij spreekt — de ontroering rijst ten top;
Dat vuur, waar kracht en hoop bezwijken,
Die moed, waar Holland slaat aan 't wijken,
Windt aller ziel en zinnen op.

„ Het schoonst geschenk, ons ooit gegeven,"
Zoo sluit de jonge Held zijn reên,
„ Is, dat de mensch, bij vrij te leven,
„ Naar eigen keus tot God kan treên.
„ Waar dat geschenk wordt aangevallen,
„ Daar eischt de pligt en 't heil van allen,
„ Dat elk daaraan zijn leven wij'."
Het bloed vliet sneller door elks aadren;
De Batavier gedenkt zijn' vaadren,
En 't galmt in 't rond: „ Vergaan, of vrij!" (3)

Hij *beven*, die aan legermagten,
Wier roem naar 's werelds lauwer dong,
Met luttel volk, geringe krachten,
Het diepgevallen land ontwrong!
Hij, die, wat ramp hem ook mogt treffen,
Zich altijd grootscher kon verheffen, —

Digitized by Google

Die met Conde om d' eerkroon ſtreed (4)!
Hij, die op Namens hechte wallen,
Ten ſpijt van honderdduizend Gallen,
Zijn vaan in eere wappren deed (5)!

O, had Gods wijsheid, niet te gronden,
Aan Willem's baan geen eind gezet,
Hoe had hij, met Euroop verbonden,
Den geeſel van Euroop verpletd (6)!
Dan had welligt der Christnen ſlagter,
Der volken regt- en wetverachter
Zich kruipend neêrgebukt, bevreesd;
Of, kon zijn trots dien hoon niet lijden,
Dan ware één poging tot bevrijden
De doodſnik van zijn rijk geweest.

Poch dan, Boileau! verwaand, vermeten,
In 't kunſtig, maar gevoelloos lied;
De Waarheid, op haar' troon gezeten,
Bedekt voor de aard' haar aanſchijn niet.
Eens zal de menſch, van 't juk ontſlagen,
Dat blind vooroordeel hem deed dragen,
Het goede ſchiften van den ſchijn;
Eens zal, wat grootheid heeft of waarde,
Niet enkel van één volk der aarde,
Maar 't eigendom der menschheid zijn.

Dan zal de wereld naauw beſeffen,
Hoe zich der Belgen drasſe grond
Op menig' Eedle kon verheffen,
Die nergens zijns gelijken vond;
Verbaasd juicht elk die grootheid tegen,
Verbreide haar' luister allerwegen;
(Die gulden tijd, hij nader' rasſ)
Apol bezielt weêr nieuwe koren,
En de aard' zal met verrukking hooren,
Wie Willem van Oranje was!

Antwerpen, J. P. KORTHALS.
den 1 Maart 1828.

(1) De geleerde CHRISTINA, Koningin van *Zweden*, van het Lutherſche tot het Roomſche Kerkgenootſchap over-

gegaan, weidde te *Rome* uit over den moed van WILLEM DEN III, den yveraar voor, den handhaver van het Protestantendom.

(2) „ Het Vaderland rekent op mij," zeide de Prins tot den *Engelſchen* Afgezant BUCKINGHAM, die hem vermaande, zich in de armen van den Koning van *Engeland* te werpen; „ ik zal het nooit aan onwaardige bedoelingen opoffe„ ren, maar, zoo het vergaan moet, in de laatſte verſchan„ ſing met hetzelve ſneuvelen."

(3) In de vergadering van *Holland* deed de Prins eene aanſpraak van drie uren, om de onteerende *Franſche* voorſlagen te doen verwerpen. „ Vrijheid en Godsdienſt," riep hij uit, „ zijn de hoogſte goederen; en, om die te behouden, „ moet men alles gemoedelijk opofferen." Elk ſtond verbaasd over deze taal in den mond van een jongeling. Zij wond aller gemoederen op, en men beſloot vrij te leven of te ſterven. Zoo veel vermag een groot man.

(4) In de ſlakte van *Senef*, „ waar de Prins zich," volgens de getuigenis van CONDÉ, „ als een oud Veldheer ge„ dragen, behalve dat hij zijn leven als een jong ſoldaat „ gewaagd had."

(5) In het jaar 1690 hadden de *Franſchen* deze ſtad ingenomen, in het gezigt van Koning WILLEM en een leger van 80,000 man; in 1695 hernam WILLEM dezelve weder, in het aanzien van 100,000 *Franſchen*.

Zie voor deze Aanteekeningen VAN KAMPEN, *verkorte Vaderlandſche Geſchiedenis*, als ook zijne *Vaderlandſche Karakterkunde*.

(6) LODEWIJK DE XIV.

AMOR EN DE LIGTZINNIGHEID.

Eens moest, op Jupiter's gebod,
De kleine God der Min zich de oogen laten blinden.
„ Wee mij!" zoo kermt de knaap, „ wat ongelukkig lot!"
„ Hoe zal 'k op aard' den weg nu vinden,
„ Waar zeker ieder mij beſpot?"
Jupijn ſprak, met zijn leed bewogen:
„ Welaan, ik ſchenk u dan een' makker, die u leidt!"
En gaf hem, voor 't gemis der oogen,
Tot leidsman de Ligtzinnigheid.

V. S. S.

Digitized by Google

DE ENGELSCHE MEDALJE VAN WATERLOO.

De Franschman tot den Engelschman.

Veel reden hebt gij niet tot danken.
Voor uwe munt van Waterloo
Betaalde m', op zijn best, drie Franken!
Beloont uw Koning immer zoo?

De Engelschman.

Waardeer de munt naar uw behagen.
Wat toch gaat mij de geldswaarde aan?
U kwam ze ('k moet uw' trots beklagen)
Op een' Napoleon te staan!

OUDE EN NIEUWE TEMPELS.

XVI.

Laat vrij de oude tempels vallen! Jammer over 't marmer niet,
Als ge een' blinden heiden zijne schoone form verbreken ziet!
Niet in steenen, niet in asche woont de geest van 't voorgeslacht;
In de harten der Hellenen schittert hij in volle pracht:
Daarin heeft hij lang geslapen, heeft op 't *gistren* lang gestaard,
En den *morgenstond* vergeten, door een' bangen droom bezwaard.
Van den vader op de kindren, van den kleinzoon op den zoon
Ging die geest, al sluimrend, over, en bewaarde er zijnen troon.
Menigeen vermoedde weinig, *wien* hij in het harte droeg;
Ja, helaas! verstnaad, verstooten hebben velen hem genoeg.
Maar, toen nu de Heer der Heeren 't groote magtwoord sprak: „Ont-
En van Hellas' heuveltoppen, voor de Godgewijde zaak, waak!"
De bazuin der Englenscharen zich deed hooren door het land,
Toen, toen heeft de geest der vadren juichend zich in ons vermand,
Is gevaren door de leden, in het hoofd en in de hand;
Ja, tot in de spits der lanse, ja, tot in de greep van 't zwaard
Trilt hij, als de vuist des krijgers 't zwaait voor eigen huis en haard!
Laat vrij de oude tempels vallen! In ons staat de aloude geest,
Als een nieuwe en eeuwge tempel, die voortijd noch sloopingvreest.
't Is de Godgewijde tempel, door der vadren geest bewaakt;
't Is de tempel van de vrijheid, waar ons 't vrije hart voor blaakt!

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. IJNTEMA.

Digitized by Google

MENGELWERK.

ANTWOORD VAN G. H. VAN SENDEN AAN S. MULLER, OVER EEN BERIGT, VOORKOMENDE IN DES EERSTGENOEMDEN PRAGMATISCHE GESCHIEDENIS DER BESTRIJDING VAN BIJBEL EN OPENBARING.

Hoogeerwaardig, Hooggeleerd Heer!

Reeds dikwerf is de wensch bij mij opgekomen, om met U, het zij ſchriftelijk, het zij perſoonlijk, nadere kennis te maken, en telkens, wanneer ik weder eene vrucht uwer pen ontving, waarmede Gij het Nederlandsch publiek, tot dus ver, wat al te bekrompen bedeeld hebt, werd die begeerte op nieuw bij mij opgewekt. Behalve zoo veel blijken van geleerdheid en ſmaak, meende ik daarin ook veel gelijkheid van ſtudie en denkwijs opgemerkt te hebben, waarin trouwens het wezen eener ware en vruchtbare vriendſchap gelegen is. Gij kent en onderſchrijft de plaats van CICERO: *Est amicitia nihil aliud, niſi omnium divinarum humanarumque rerum, cum benevolentia et caritate conſenſio.* LAEL. Cap. VI. Ik had daarom hartelijk deel genomen in de keus der vertegenwoordigers van het Doopsgezinde Kerkgenootſchap, waarbij zij, U mede tot den Hoogleeraarsſtoel roepende, zoo gelukkig eene pligtmatige waardering van verdienſte met het belang der groote en heilige zaak des Chriſtendoms hadden weten te vereenigen, en ik wenschte, bij eene gepaste gelegenheid, Uw H. Eerw. dit gevoel deelnemend te openbaren.

Gij kunt dus denken, Hoogeerwaardig Heer! hoe aangenaam ik verraſt werd, toen mij, vóór een paar weken, een brief van U werd ter hand geſteld, dien ik, onder verſchillende gisſingen, wat toch wel uwe opletendheid op mij had kunnen vestigen, opende. Doch, reeds bij het vlugtig doorlooven van dat ſtuk, moest ik

Digitized by Google

mij overtuigen, dat ik, hoewel in veel uwe goedkeuring weggedragen te hebben, toch ſinds lang bij U ook onder eene zware verdenking lag. Gij verkeert in het gevoelen, dat ik een voornaam Leeraar uit het Kerkgenootſchap der Doopsgezinden, GERRIT HESSELINK, ja dat geheele Kerkgenootſchap te kort gedaan heb, door in mijne *Prägmatiſche Geſchiedenis der beſtrijding van Bijbel en Openbaring* beide in een licht te plaatſen, hetgeen U even ongunſtig in uitwerking als onzuiver in oorſprong is voorgekomen; zoodat Gij U verpligt rekent, om mij dat openlijk onder het oog te brengen, en, in naam der gekrenkte waarheid, verandering of herroeping te eiſchen, het zij in een volgend deel, het zij bij eenen tweeden druk, indien deze noodig mogt bevonden worden.

Op zichzelve beſchouwd, Hooggeleerde Heer! kon mij onze verſchillende wijze van zien over HESSELINK en de Doopsgezinden niet zoo zeer bevreemden. HESSELINK behoorde tot een Kerkgenootſchap, waarvan Gij niet alleen medelid, maar Leeraar en nu ook tevens Hoogleeraar zijt. Als zoodanig moet Gij, door den band van één geloof, ook in zulke ſtukken, waarin, uws inziens, andere Genootſchappen jammerlijk dwalen, U naauwer aan hem en uwe medebroeders verbonden gevoelen, dan ik, die in de kenmerkende leerſtellingen van hen niet deel, of ook maar van verre deelen kan; een Kerkgenootſchap, hetgeen, in weerwil van belangrijke geſchillen en ſoms hevige twisten, waarmede het in de XVIde eeuw als geboren werd, en waaronder het deszelfs beſtaan tot aan het begin der XIXde eeuw voortgeſleept heeft, zich nogtans bijzonder kenmerkte door eene naauwe onderlinge betrekking bij elke aanranding van buiten, waartegen het zich telkens in digt geſlotene gelederen heeft verweerd; welk verſchijnſel bij alle kleine en verdrukte godsdienſtige vereenigingen zoo gewoon als natuurlijk is. Daarenboven, HESSELINK was uw Leermeester. *Quis est nostrum liberaliter educatus, cui non educatore, cui non magistri ſui atque doctores, cui non locus ille mutus, ubi ipſe alitus aut doctus est, cum*

Digitized by Google

grata recordatione in mente versetur? heeft reeds CICERO, *pro* PLANC. C. 33, gevraagd; en wie herhaalt niet met hem, na zoo veel eeuwen, die vraag, zonder zich bij een welgeplaatst hart in het antwoord te bedriegen? Ik zelf, Mijn Heer! ken die betrekking. De mannen, tot welke wij als weetgierige jongelingen eens gebragt werden, welker hand wij, met onbegrensden eerbied voor hunne ons verbazende geleerdheid, aangrepen, om tot den op eene steile hoogte liggenden tempel der wijsheid opgeleid te worden, zijn ons dierbaar. Worden wij in onzen hoogen dunk van hen niet bedrogen; overtuigen wij ons, dat het niet koud pligtgevoel of baatzieke loonzucht is, die hen drijft; buigen zij zich minzaam tot onze vatbaarheid en behoefte neder, dan staat eerlang hun naam met onuitwischbare letteren in ons hart gegrifd. Maar tot nog hooger peil klimt onze dankbare en eerbiedige liefde, wanneer het *één* Leermeester is, aan wien, bijna bij uitsluiting van alle anderen, onze geheele vorming is toevertrouwd. Zoo iemand wordt dan onze grootste weldoener op aarde; hij wordt ons meer dan onze ouders. Den vader van onzen geest eerbiedigen wij in hem; den wijze; die ons edelst en Goddelijk deel opkweekte, ontwikkelde, vormde, rigtte, verbeterde, voor al wat goed, schoon en groot is, ontvonkte, en ons het beste deel leerde kiezen, waardoor het leven ons tot leven wordt; ja, schatten leerde kennen en verkrijgen, waarvoor wij het begeerlijkste opofferen, die voor eene betere orde der dingen ons rijper maken, en dan, wanneer de aarde met hare betooverende verschijnselen onder onze voeten wegzinkt, ons, oneindige aanwinst biedende, in het rijk des lichts volgen moeten! — Dat een kweekeling de gebreken van zulk een' Meester ligtelijk voorbijziet, ze bemantelt, of zelfs als deugden overneemt, dat hij diens denkwijs tot de zijne maakt en daarbij zweert, of, hoezeer naderhand ook door zelfdenken gewijzigd, daarvoor ijvert, zal U evenmin een ziel- als geschiedkundig raadsel zijn. Hij zegent hun stof; hij eert hunne nagedachtenis, en den roem dezer hunner onsterfelijkheid op

Digitized by Google

aarde ſtaande te houden, uit te breiden en te verdedigen, beſchouwt hij als een' heiligen tol der dankbaarheid, te meer verſchuldigd, omdat de tong in het ſtof verſtijfd ligt, die anders hare zaak zelve regtvaardigen konde.

Dat Gij nu, Hooggeleerde Heer! die edele en dankbare kweekeling van HESSELINK, Gij, die op den Hoogleeraarsſtoel zit, dien hij vroeger bij de Doopsgezinden bekleedde, van mij verſchillen moet, bevreemdt mij evenmin, als dat Gij eene poging hebt ondernomen, om, waar Gij beide verongelijkt waandet, U manmoedig in de breſſe te ſtellen. Maar dit bevreemdt mij, dat Gij U door uwe teedere betrekkingen zoo ver hebt laten verleiden, om mijne woorden *op eene wijze op te vatten, die niet alleen tegen mijne meening, maar zelfs tegen de letter van dezelve doorgaans ſtrijdig is*; zoodat Gij dusdoende, uit eenen welmeenenden ijver voor uwen Leermeester en uw Kerkgenootſchap, jegens mij onregtvaardig zijt geworden. Mijne eer vordert, dat ik dit met evenveel *beſcheidenheid en nadruk*, als waarin Uw H. E. mij is voorgegaan, aantoone, en mij tegen die miskenning, op den toon, dien de aard der zaak aangeeft, regtvaardige.

Ik treed eerst, het *corpus delicti* zelve bij de hand, voor U. Vergeet, Mijn Heer! zoo het U mogelijk is voor een oogenblik, dat Gij aan HESSELINK's voeten waart neêrgezeten; vergeet, dat Gij Leeraar en Hoogleeraar bij de Doopsgezinden zijt; vergeet, indien het U niet te zwaar als mensch valt, alles, wat Gij van dit ſtuk gehoord en wat Gij daarover geſproken hebt. Bezie het nog eens ter dege van kop tot teen, terwijl het daar voor U ſtaat als een onregtvaardig beſchuldigde, doende zijn beklag; ſmeekende niet om genade en verſchooning, maar om regt, en dit, bij al wat heilig is, den edelmoedigen regter bezwerende.

Het is reeds opgemerkt, dat BAHRDT (van dien was zoo even geſproken) *bij zijne zoogenoemde vertaling des N. T. veel gebruik gemaakt heeft van het Woordenboek van* W. A. TELLER, *waarin de grammatikale uitleggingswijze, bij onwettige toepaſſing, tot bevordering van*

Digitized by Google

een rationalistisch ſtelſel was aangewend. Van dit geſchrift werd, voor het Nederlandsch publiek, eene navolging vervaardigd door wijlen den geleerden GERRIT HESSELINK, *laatst Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Wijsbegeerte bij de Doopsgezinden te Amſterdam* (1056). *Doch daar* HESSELINK *niet alleen* TELLER, *maar ook* LANG *en anderen volgde, is dit werk in eenen meer gematigden geest geſteld, hoewel men den invloed van des Hoogleeraars Duitſche begrippen over verſcheidene ſtellige waarheden, en die van zijn Kerkgenootſchap, er duidelijk uit proeft* (1057). *Zulks werd kort na de verſchijning der eerſte uitgave vrij onzacht aangewezen in een ſtukje: de nieuwe Hervorming onder de Doopsgezinden volgens het Uitlegkundig Woordenboek van den Heer* HESSELINK. 1793. *De onbekende ſchrijver ging echter te ver, ook daarin, dat hij de bijzondere gevoelens van den Hoogleeraar aan het geheele Kerkgenootſchap te last legt, waartoe hij behoorde; want, hoewel toen reeds vele Doopsgezinden aan die Neologen de hand reikten, welke de voornaamſte leerſtukken van het Evangelie als menſchelijke bijvoegſels wilden beſchouwd hebben* (1058), *zoo waren er toch nog anderen, die de voetſtappen van den edelen* MENNO *ook daarin drukten, dat zij met geheel hun hart vasthielden aan die ſtellige waarheden, welke de ziel van het Evangelie en deszelfs voorſchriften uitmaken. Mogt het getal derzulken onder hen, ſedert dien tijd, niet verminderd zijn!*

Ik heb, Hoogeerwaardig Heer! te veel vertrouwen op het doorzigt en de regtvaardigheid van het onzijdig publiek, om een oogenblik in beraad te ſtaan, of hetzelve uwe aanklagten; dat HESSELINK hier van gelijkheid in denkwijze en bedoeling, zoo niet met BAHRDT, dán toch met W. A. TELLER; van Neologie, in uwen

(1056) *Uitlegkundig Woordenboek ter opheldering van de Schriften des N. V. Amſt.* 1790. Tweede uitgave, 1803.

(1057) B. v. *Koning, Bezetenen, Doop, Eed* én anderen.

(1058) Men zie YPEIJ, a. w. IX D. bl. 175.

Digitized by Google

zin veel erger dan Rationalismus; van tegenſtand tegen het beste der boeken; van ondermijning des Bijbels; van ketterij in de leer des Kerkgenootſchaps, waartoe hij behoorde, gegrond zal vinden; en ik weet, het vraagt met mij naar de bewijzen voor deze beſchuldiging, die zoo openlijk en ſterk door Uw H. E. is gedaan.

„Ik heb," in het bovenſtaande, „HESSELINK zaamgevoegd met BAHRDT, en die zamenvoeging heeft voor elk regtgeaard gemoed iets ſtuitends." Maar, Mijn Heer! hoe groot zoude het getal dier min regtgeaarde gemoederen worden, indien het gemis van dit gevoel, onder het lezen van het bovenſtaande, tot een' onbedrieglijken keurſteen gelden moest van een welgeplaatst hart, of zelfs van een kiesch gevoel? Ik kon Uw H. G. toch eene reeks van mannen opnoemen, aan welke Gij beide wel liefst niet zoudt willen betwisten; mannen, die, met mij en U, HESSELINK eenvoudig, waarheidlievend, vroom, geleerd e. z. v., doch BAHRDT onbeſchaamd en ligtzinnig noemen; maar die volmondig verklaren, dat zij evenmin bij de eerſte lezing, als bij een herhaald doorzigt, eenige merkbare willekeurige of onwillekeurige aandoening beſpeurd hebben. Ook heb ik waarlijk Uw H. G. niet noodig te zeggen, dat ik *Seraf en Duivel*, *Jehova en Beëlzebul* kan zamenvoegen, zonder mij aan eenige onecrbiedigheid jegens de heilige Geesten of aan lastering van het aanbiddelijk Opperwezen ſchuldig te maken. En moet Gij niet toeſtemmen, dat BAHRDT en HESSELINK in elke geſchiedenis der uitlegkunde, ook in eene, die Uw H. G. zelf zou willen ſchrijven, moeten vermeld ſtaan, omdat zij beide uitleggers waren en beide gebruik maakten van TELLER's welbekend Woordenboek? Dit heb ik herinnerd; maar geenszins, ten einde de wijze van beider uitlegging ook maar van verre *gelijk* te ſtellen. Van BAHRDT was in het onmiddellijk voorgaande geſproken; en, daar uw Leermeester en hij zich in dit *tertium comparationis* raakten, dat zij beide zich door TELLER lieten voorlichten, leverde dit een' overgang op, die, in ongezochtheid en natuurlijkheid,

Digitized by Google

zichzelve reeds genoegzaam tegen uwen argwaan verdedigt.

Doch indien uw vermoeden, dat ik uwen hoogvereerden Leermeester met BAHRDT gelijk gesteld heb, dan zoo ongegrond blijkt te zijn, Gij wilt dan toch tot elken prijs, dat ik den zaligen man met TELLER heb gelijk gesteld; want ik heb zijn werk eene *navolging* van diens arbeid genoemd. Ik sla nog eens HESSELINK open, en lees daar letterlijk, in de Voorrede, het volgende: „Er is, vóór veele jaaren, in Duitschland een klein werkje te voorschijn gekomen; ten titel voerende: *Wörterbuch des N. T. zur Erklärung der Christlichen Lehre, von* WILH. ABRAH. TELLER, 't welk aan velen onzer landgenooten niet onbekend is. Het is naar een dergelijk plan, dat het werkje voorhanden is zaamgesteld. Hoe veel hetzelve ook, in veele opzigten, daarvan verschille, heb ik mij echter, behalven van verscheidene andere hulpmiddelen, gelijk TROMMIUS *Nederlandsche Concordantie*, en veele geachte uitleggers der H. S., van bovengemeld Woordenboek bediend, en mij tevens de aanmerkingen nu en dan ten nutte gemaakt, welke de kundige Godgeleerde G. H. LANG: *zur Beförderung des nützlichen Gebrauches des W. A. Tellerschen Wörterbuches des N. T.*, daarop gemaakt heeft." Zegt hij niet, dat hij van bovengenoemd Woordenboek zich *bediend* heeft? en leert een oogopslag op beide werken, die naast elkander voor mij op de tafel liggen, mij dit niet zoo onwederspreklijk, dat ik eene enkele reis weleens meer den vertaler dan den navolger meen te lezen? Schrijft niet HESSELINK, bl. 86: „De Heer TELLER heeft (in zijn *Wörterbuch*) hierin, mijns achtens, eene zoo geregelde orde gehouden, dat ik niet beter weet dan denzelven hoofdzakelijk te *volgen*, schoon ik in de rangschikking en uitlegging van *sommige* plaatsen van hem verschille, 't welk echter onnoodig is aan te merken." Wie, ter wereld, kan op het denkbeeld komen, dat ik HESSELINK miskend of het publiek door mijn juiste berigten en uitspraken misleid heb, toen ik

Digitized by Google

ſchreef: „Van dit geſchrift werd voor het Nederlandsch publiek eene navolging vervaardigd door wijlen den geleerden GERRIT HESSELINK," en zoo een woord bezigde, waarmede HESSELINK zelf het kenmerkende van zijnen arbeid wilde beſtempelen? Uw H. G. is dit mogelijk geworden, doordien Gij, bij de ſcheikundige ontleding mijner woorden, waaronder echter derzelver geest doorgaans vervlogen is, in het woord *navolging* niet alleen de beſtanddeelen van *plan* en *orde*, maar ook van *geest* en *ſtrekking* meent ontdekt te hebben. Doch moet het publiek niet verbaasd vragen, hoe Uw H. G. dan ontgaan kon, wat ik er toch onmiddellijk op liet volgen, „dat HESSELINK niet alleen TELLER, maar ook LANG en anderen volgde?" Vooronderſteld nu eens, dat uwe uitlegging doorgaat, en men bij het zelfſtandig naamwoord ook aan gelijkheid van geest en ſtrekking denken moet, vordert dan niet de regel der *conſequentie* gebiedend, om diezelfde denkbeelden met het werkwoord *volgen* te vereenigen; want *volging* of *navolging* zal op de goudſchaal der *etymologie* wel even veel korrels wegen. Naar dit *Lexicon* komt dan de zin hierop neder: „HESSELINK heeft een Woordenboek vervaardigd, hetgeen niet ſlechts in *plan* en *orde*, maar ook in *geest* en *ſtrekking* gelijk is aan dat van TELLER; doch, datzelfde Woordenboek is tevens *niet alleen in plan en orde*, maar ook in *geest* en *ſtrekking* gelijk aan dat van LANG en anderen." Elk, echter, die weet, hoe ver de geest en ſtrekking van het geſchrift van TELLER en dat van LANG uiteenloopen, zal wel reeds van zelf gevoelen, dat dan ook de aanklagt van Uw H. E. moet teruggenomen worden, alsof ik HESSELINK's werk voor iets anders uitgegeven had, dan waarvoor hij zelf dat wilde beſchouwd hebben.

Evenmin als ik HESSELINK's arbeid daardoor eenigzins beſchuldigd heb, dat ik dien eene navolging van TELLER noemde, wilde ik een' grond van aanklagt tegen denzelven daaruit ontleenen, dat het werk van TELLER, wat hij gebruikt had, gewaagde en neologiſche

Digitized by Google

ſtellingen behelst. Uw H. E. heeft dit echter vermoed; want waartoe anders uwe uitweiding, die op den voet van bl. 316 begint, en tot over het midden der volgende loopt? Ik zou hierop kunnen zwijgen, indien ik niet vreesde, dat hetgeen Uw H. E. daar, met de bedoeling om uwe aanklagt te ſtijven, gelieft te zeggen, ligtelijk verkeerd verſtaan en tot ſchade voor de heilige zaak der waarheid misbruikt kon worden; waartoe echter onze briefwisſeling geene aanleiding geven moet. Ik meen immers te durven beweren, dat elk, die, al is het ook met de onſchuldige bedoeling om nijpenden honger of brandenden dorst te ſtillen, aan het vertalen van een boek gaat, waarin gewaagde en neologiſche ſtellingen voorkomen, en deze dus onder het publiek verſpreidt, ſchuldig ſtaat aan het uitſtrooijen van kwaad zaad onder de tarwe; en ik houd het er voor, dat hij bij *de regtbank der zedelijkheid* verantwoordelijk ſtaat voor al de noodlottige gevolgen, die zij op de gemoedsrust en deugd zijner Medechristenen uitoefenen; gevolgen, welke te keeren niet altijd even gemakkelijk is. Met eene dergelijke ſchuld hebben zich velen bezwaard, bij name de vertalers der ellendige produkten van PAINE, BALLENSTEDT en BRENNEKE, om nu anderen niet te noemen. Gij zult mij dit wel toeſtemmen; want ik weet, wij ſtaan hier gelijk. Maar eenigzins anders wordt de zaak, wanneer het oorſpronkelijke, bij enkele kafbolſters en looze tarwe, eene grøote hoeveelheid goed koren bevat, en het publiek juist daaraan behoefte heeft. Dan eischt echter de omzigtigheid, om dit aan te wijzen. Zoo deden de voorzigtige beſtuurders van het aan TEYLER's Fundatie verbondene Godgeleerde Genootſchap in de Voorrede tot HAAFNER's beruchte Verhandeling; zoo ook de hooggeachte en oordeelkundige vertaler van KRUMMACHER's werk *over den Geest en Form der Evangeliſche Geſchiedenis*. Hij prijst het goede, maar hij waarſchuwt ook tegen het verkeerde. „Geenszins," zegt hij in het Voorberigt, „willen wij echter daarmede te kennen geven, dat wij alles goedkeuren en toeſtemmen, wat

Digitized by Google

de Schrijver in dit werk zegt Omtrent het ſtuk der Goddelijke ingeving, en omtrent de uitlegging van verſcheidene plaatſen en zaken, verſchillen wij van hem in denkwijze. Daar, waar wij anders dachten, dat in aanteekeningen op te geven, en den Schrijver te wederleggen, zulks hebben wij niet gedaan, omdat wij bij de lezers van dit werk een oordeel des onderſcheids vooronderſtellen, dat zulke teregtwijzingen overtollig maakt." Ook heeft de geachte man bij KRUMMACHER iets meer gedaan, dan het gewone vertalingswerk met zich brengt. Desniettemin beken ik openhartig, nog nimmer den wensch te hebben kunnen onderdrukken, dat de geleerde man, in plaats van eene overzetting, liever eene navolging gegeven had, waartegen dan die aanmerkingen niet zouden gevallen zijn, welke men nu, gelijk Gij weet, met grond op KRUMMACHER heeft moeten maken.

Doch, om terug te keeren van deze uitweiding, ik heb, zoo vervolgt de akte van beſchuldiging, HESSELINK met de ſchuld van Bijbelbeſtrijding bezwaard, bl. 314; ik heb hem onder die loszinnigen geſteld, die, Godswoord naar willekeur verklarende, het Evangelie van deszelfs vertroostende, heiligende en zaligende kracht berooven, bl. 315; ik heb hem geteekend als iemand, die zich aan het heilig Bijbelwoord vergrepen heeft, enz. bl. 319. Waarop Uw H. E. deze aanklagt bouwt, is voor mij weder eene verborgenheid. Toch wel niet daarop, Mijn Heer! dat de naam van HESSELINK in eene Geſchiedenis van het Rationalisme, met den algemeenen titel van Bijbelbeſtrijding beſtempeld, voorkomt? Zoo iets durf ik bijna van Uw H. G. niet denken, die immers weten moet, dat het alleen *op de wijze* aankomt, hoe hij daar vermeld ſtaat. Vergun mij echter, Hoogeerwaardig Heer! dat ik dit door een voorbeeld ophelder, hetgeen mij juist voor den geest ſtaat, en wat vooral voor Doopsgezinden, die dezen brief met bijzondere belangſtelling in handen nemen zullen, meer dan menig ander van overtuigingskracht zijn moet. Elk weet, dat in de Geſchiedenis de naam van *Wederdoopers* of *Herdoopers* vroeger

Digitized by Google

in eenen uitgeſtrekten zin werd gebezigd van allen; die aan den doop der bejaarden alleen geldigheid en bijbelmatigheid toekenden, en dat die van *Doopsgezinden* of *Baptisten* van lateren oorſprong en door de volgers van MENNO om redenen gekozen is; hoewel ik dien van *Wederdoopers* meer eigenaardig vind, niet alleen voor de vroegere *Fijnen*, die aan de andere partijen van uw Kerkgenootſchap, ja aan zichzelve, het *privilegie*, om volwaſſenen te doopen, betwisteden, en daarom *weder en weder* den doop herhaalden, maar ook voor een geheel Kerkgenootſchap, hetgeen nog bij voortduring den doop der kinderen, door mij en andere Leeraars, onder plegtige aanroeping van Gods naam en in de openlijke en gemeenſchappelijke vergadering der Christenen, bediend, als gelijkſtaande met het wasſchen door eene baker beſchouwt, *weder* herhaalt, en de als kinderen gedoopten door eenen *wederdoop* tot leden inwijdt. Doch, wat hier ook van zij, vraag ik, of *zij* wel het oordeel des onderſcheids hadden en gebruikten, die alle Wederdoopers in de XVIde eeuw op dezelfde lijn plaatſten, en, de ſtille, vreedzame, ſchoon ſoms enthuſiaſtiſche aanhangers van MENNO met het MUNSTERSCH ROT verwarrende, hen te vuur en zwaard vervolgden? Uwe Schutsſchrijvers hebben toen, met redenen, die nog overwegende gekeurd worden, *geprotesteerd* tegen een dergelijk overbrengen van hatelijke denkbeelden, die bij den naam *Wederdoopers* onwillekeurig oprezen, op hunne broederſchap; maar hiermede, Mijn Heer! hebben zij mijn beweerde bepleit, dat men niet op den blooten naam moet afgaan, waaronder iemand ſtaat, maar dat verſtand en billijkheid vorderen, om vooral op de wijze te zien, waarop iemand onder dien naam voorkomt. Indien Uw H. E. op deze had gelieven te zien, en dan Uzelven naar de aanleiding gevraagd had, die ik kon gehad hebben, om in deze Geſchiedenis van HESSELINK en de *Doopsgezinden* te ſpreken, dan voorzeker zoudt Gij mij zoo niet beſchuldigd hebben, en nog veel minder met die beſchuldiging voor het publiek getreden zijn. Toen ik de taak op mij

Digitized by Google

nam, om eene Geſchiedenis van het Rationalismus te ſchrijven, waarop het ligter valt aanmerkingen te maken dan ze te vermijden, en dat Rationalismus ook in deszelfs voortgangen hier te lande met het oog te vervolgen, kon de ſchermutſeling over het Woordenboek van HESSELINK mij niet ontgaan. Op het veld onzer anders zoo vreedzame Letterkunde ſtond zij daar als een belangrijk verſchijnſel; want, hoewel de Schrijver van *de nieuwe Hervorming onder de Doopsgezinden*, het zij dan een Gereformeerde of Doopsgezinde, noch met zijnen naam, noch met de plaats van den druk durfde of wilde voor het licht treden, het was toch de eerſte aanklagt van Neologie tegen eenen *Nederlander;* eene aanklagt door eenen man, dien men evenmin geleerdheid als geestigheid ontzeggen kon. Dat zij opzien, veel opzien baren moest, was natuurlijk, en weldra klonk ook inderdaad zijn kreet heinde en ver over Nederland. Zelfs HESSELINK rekende de zaak van te veel belang, dan dat hij de pen wilde laten rusten, en zocht zich in een tegenſchrift te verdedigen; hetgeen *niet achter het tweede deel der eerſte uitgave* van zijn werk, maar afzonderlijk en een paar jaren na die uitgave, onder den titel: *aan de Lezers van mijn Uitlegkundig Woordenboek*, is uitgegeven; iets, hetgeen ik hier, geenszins ten dienſte van Uw H. E., maar van den Recenſent van BREDIE's Woordenboek, *Letteroefeningen* voor Junij, bl. 276, in de aanmerking, opmerk, die, Uw H. E. broederlijken bijſtand willende bieden, mij van *voorbarigheid in oordeel* beſchuldigt, terwijl hij, door den regel, ook bij de wilden heilig: „ *audiatur et altera pars*," te vergeten, zichzelven van voorbarigheid niet vrijpleiten kan. Ook nog een vriend van den Hoogleeraar, die echter evenmin als de aanlegger met naam of drukplaats wilde of durfde voor den dag komen, vermeerderde het geruchtwekkende der zaak; terwijl de beſchuldigde, hoewel het laatſte woord gehad hebbende, haar weder roerde, toen zij reeds lang vergeten was, in de Voorrede tot den tweeden druk zijns Woordenboeks. Ik vraag U,

Digitized by Google

Hooggeleerde Heer! of ik van dezen geruchtwekkenden penneſtrijd, die niets minder gold dan of HESSELINK een volſlagen Neoloog al of niet was, kon en mogt zwijgen? Uwentwege had ik, ſchrijft Gij, bl. 318, dit kunnen doen; maar veroorloof mij op te merken, dat uw gevoelen over het min belangrijke van dit verſchijnſel wel geenszins dat van het geheel publiek is; althans niet van mij zijn kon, die zoo veel mogelijk de beſchuldiging van onvolledigheid ontwijken wilde. Om diezelfde redenen mogt ik ook niet zwijgen van de geruchtbarende aanklagt in het Lutherſche Kerkgenootſchap te uwer ſtede; terwijl ik dit wel van REGENBOGEN kon, wiens werk, hoeveel ſtalen ook eener van zijn Kerkgenootſchap afwijkende denkwijs behelzende, toch op verre na zoo veel opzien niet verwekt had, en ook door geen enkel tegenſchrift opzettelijk was aangevallen. Hetgeen ik omtrent des mans gevoelen zeggen wilde, meende ik daarom gevoegelijk tot de *Geſchiedenis der Apologetiek*, waarin REGENBOGEN eene eervolle plaats bekleeden zal, uit te moeten ſtellen. Ik hoop, Hoogeerwaardig Heer! dat U daar ook blijken zal, hoe weinig ik den regel: *Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur*, uit hoofd en hart verloren heb; een regel, dien echter ook elk beoordeelaar van mijn werk in beide dient geſchreven te hebben. Ja, ik ben er zoo verre af, om iemand van aanmatiging te beſchuldigen, die waarheid, ſtrikte waarheid van mij vordert, dat ik mijzelven de getuigenis geven kan, van nimmer, uit vrees voor moeite of onaangenaamheden, of uit zucht tot bevordering van mijne kleine ſtandplaats naar ruimer en aanzienlijker werkkring, mijne pen te hebben bewogen, om de waarheid te kort te doen; haar, die mij boven alles op aarde heilig is. Ik dacht aan de vormingsgeſchiedenis van GERRIT HESSELINK; ik liet zijn Woordenboek op onderſcheidene plaatſen openvallen, en ik vond de waarheid in het midden; daar, waar zij zoo dikwerf, bij geſchillen van dien aard, hem zich aanbiedt, die haar zoekende wenscht:

Deſcends du haut des cieux, auguste Vérité!
Repands ſur mes écrits ta force et ta clarté!

Digitized by Google

Mijn oordeel werd bij dit onderzoek bepaald tot deze slotsom, dat de invloed van des Hoogleeraars Duitsche begrippen over verscheidene stellige waarheden niet te miskennen was.

Indien ik de vormingsgeschiedenis van HESSELINK naga, dan dunkt mij is het gemakkelijker te begrijpen, hoe hij nu en dan van deze besmet worden, dan hoe hij ze geheel ontwijken kon. HESSELINK was geboren in eenen tijd, toen het oude systeem der Godgeleerden hier te lande nog onbewogen stond, en ook van die Doopsgezinden, welke niet met de Socinianen of Remonstranten één zaak gemaakt hadden, grootendeels aangenomen werd. Zijn vader behoorde tot die Doopsgezinden, welke men gemeenlijk de *oude Vlamingen* noemde, en die toen juist hunne oude handschriftelijke belijdenis, met eenige weinige veranderingen, hadden uitgegeven, onder den titel: *Geloofsbelijdenisse der Doopsgezinden, bekend onder den naam van oude Vlamingen, hunne Societeitsvergadering houdende in de Botteringe-straat te Groningen. In den jare 1755 uitgegeven volgens besluit der algemeene Societeitsvergadering.* De hoopvolle zoon werd in deze kenmerkende belijdenis eerst ingewijd, doch allengskens ook aan het onderrigt van andere onderwijzers overgegeven. Zijn vader wilde, dat hij zelf zien, beproeven en wegen zoude, ten einde, bij het leerstelsel dier dagen, het goede van het kwade, het zwakke van het sterke af te zonderen. Op dezen weg moest HESSELINK weldra ontdekken, dat het oude kerkelijke systeem in vele stukken gebrekkig was. Hij, die alles wilde onderzoeken, stelde zich niet tevreden met de denkwijs der Hoogleeraren aan de Groningsche en Lingensche Hoogeschool; hij wilde ook die der Duitschers kennen en beproeven. Daar was toen eene groote werkzaamheid en ijver in het hervormen ontstaan. „Daar had het ongeloof," gelijk Uw H. E. zoo juist opmerkt, bl. 314, „zijne stem in de Akademieschè gehoorzalen niet alleen, maar zelfs op de Christelijke leerstoelen verheven, en werd door den geest der natie aangekweekt." Weinigen

Digitized by Google

in Duitschland, die niet door deze hervormingsdrift zich lieten medeslepen, en, al stonden zij ook hier of daar vast, die toch op vele punten niet te rekkelijk waren en deze of gene dier nieuwe meeningen overnamen; zonder juist te bedenken, dat zij, deze aannemende, andere moesten laten vallen, indien de eenheid van hun stelsel niet zoude verloren gaan. De bezadigdheid van onzen landaard, HESSELINK ook zoo zeer eigen, kon hem niet overal behoeden. Met humne goede meeningen nam hij ook hier en daar wat van de dwaling zijns tijds over, zoo wel in de beginselen zijner uitlegkunde, als in de toepassing van dezelve op onderscheidene Bijbelplaatsen. Bij de eerste uitgave des Woordenboeks loopt dit, dunkt mij, zoo kennelijk in het oog, dat er geen loochenen aan valt. Bij de tweede heeft de Hoogleeraar hier en daar wat verholpen; maar, in weerwil daarvan, herkent men nog soms vrij merkbaar veel der vorige begrippen, van welke hij echter vele in latere jaren, gelijk ik van zijne vertrouwde vrienden weet, heeft laten vallen. Men sla alleen maar die plaatsen op, op welke het leerstuk van *Vader, Zoonen Geest*, rust, „een dier hoogbespiegelende leerstukken, die," zijns achtens, „buiten de leer der H. S. omloopen en geen nut stichten;" men leze onder anderen het artikel *Geest*; mij dunkt er is duidelijk te zien, dat de Hoogleeraar het er op toelegt, om den H. Geest alleen als Goddelijke kracht te laten gelden. — Doch, Hooggeleerde Heer! ik zoude een woordenboek op een woordenboek moeten schrijven, bijaldien ik al die plaatsen van den tweeden en vooral van den eersten druk, want ook deze komt wel degelijk in aanmerking, wilde doorloopen en mijn boven gezegde uitlegkundig staven. Daartoe ontbreekt het mij, met gewigtiger arbeid bezet zijnde, van welke eene sukkeling in den laatstverloopenen winter mijne pen reeds te vaak heeft afgehouden, zoo wel aan lust als tijd. Mogt dan een ander dit, zoo wel met opzigt tot het bovenstaande als andere misslagen van HESSELINK, doen, en zóó den wensch van eenen bevoegden beoordeelaar vervullen, die nog, met den roem

Digitized by Google

van wijsheid en gematigdheid, aan eene onzer vaderlandsche Hoogescholen bloeit. Deze verklaart, in de recensie van den tweeden druk des onderhavigen geschrifts, te wenschen: „dat zich iemand zal opdoen, die, met de noodige kunde toegerust, tot dit Woordenboek zulk een werk zal leveren, als LANG gegeven heeft tot dat van TELLER: de Rec. toch is overtuigd, dat zulks zeer noodig is, en beschouwt het als het beste en gepaste middel, om alle gapingen, die in dit werk zijn, aan te vullen, en zoo vele ongegronde verklaringen, als er in voorkomen, te verbeteren." Een begin tot de vervulling van dezen wensch is in de *Theologische Bibliotheek* bij BRAVE gemaakt, waarvan, helaas! de voortzetting, daar dit belangrijk tijdschrift toen een einde nam, nimmer het licht heeft gezien. Uw H. E. kan die beoordeeling vinden op bl. 509 van het IIde Deel, en de bijvoegsels en aanmerkingen op het *Uitlegkundig Woordenboek* bl. 1—30 van het IXde Deel. Daar ik intusschen aan den voet der bladzijde de artikelen *Bezetenen* en *Koning*, tot bewijs voor mijn gezegde, aangehaald heb, Uw H. E. echter noch in het een noch in het ander eenige bewijskracht vindt, moet ik over deze nog een paar woorden zeggen.

Het artikel *Bezetenen* staaft mijn beweerde. Ik zal de moeite doen, om dit naar het voor mij liggend exemplaar hoofdzakelijk uit te schrijven. „Deze leer is van de Grieken herkomstig, welke dusdanige verschijnselen, waarvan de oorzaak verborgen was, aan de werking van *Démons* of Geesten gewoon waren toe te schrijven. Zij onderscheidden ze in goeden en kwaden, en geloofden, dat voorname, doorluchtige mannen van eerstgemelden bezield waren. — — In de schriften des N. V. wordt *Démon* altijd van eenen *kwaden* Geest verstaan en hiermede meermalen verwisseld. — Deze Démonologie der Grieken hebben de Joden overgenomen, en schreven, uit dien hoofde, even gelijk de Griekesche wijsgeeren van dien tijd, verborgene en hardnekkige ziekten aan de werking van dusdanige *booze Geesten* (*Démons*) toe. — — Uit de beschrijvingen der H. Schrijveren aangaande de Bezetenen blijkt het, dat

Digitized by Google

de lijders door zware ziekten aangetast waren. — — Het wonderdadige," zoo vervolgt de Hoogleeraar, bijna woordelijk TELLER uitschrijvende, „ 't welk Jezus, bij het genezen van dusdanige ziekten, verrigtte, bestond dus niet in het uitdrijven van eenen eigenlijken *Démon* of boozen Geest, maar in het wegnemen van ongeneeslijke kwalen, welke zoo Grieken, als Joden, gewoon waren aan booze Geesten toe te schrijven. Op de vraag: waarom heeft de Heiland deze algemeene volksdwaling niet te keer gegaan? dient ten antwoorde, dat Hij, die gekomen was, om de menschen van zonden te verlossen, en tot God terug te brengen, zoo min in dit als in andere gevallen zich ophield met het bestrijden der algemeene volksvooroordeelen, of wijsgeerige leerstelsels van dien tijd, als volstrekt niet behoorende tot het oogmerk zijner zending; en het is buiten twijfel een zeer verkeerd gebruik der H. S., berustende op eene vrij algemeen aangenomene dwaling, wanneer men zich van derzelver uitspraken bedient, in het oplossen van Natuurkundige of Bovennatuurkundige vraagstukken." Toen HESSELINK dit schreef, was de strijd over de *Demoniaci* in Duitschland zeer hevig geweest. Men hield het er toen voor, dat elk, die de existentie van den boozen Geest loochende, veel wijzer en verlichter was, dan die haar erkende; en met dit vraagpunt hing dat over de *Bezetenen* naauw zamen. Wie aan de booze Geesten het bestaan ontzegt, die kan ook geene werking van hen denken. De strijd hierover, die met geestigheid en boosheid gevoerd werd, had eene buitengemeene levendigheid ontvangen door den geruchtmakenden LOMANSCHEN twist; terwijl, hetgeen BEKKER en na hem WAHNER, WETSTEIN en MEAD geschreven hadden, overlang vergeten en als zoodanig min bruikbaar was. Door TELLER was, hetgeen SEMLER begon, van wien de menschen zeiden: „dat hij den Duivel van de aarde gebannen had," voortgezet; en aan deze beide Geleerden is de verspreiding van dit gevoelen, bij hoe velen het dan ook, behalve bij HESSELINK, in de Nederlanden ingang moge gevonden hebben, meer

Digitized by Google

toe te ſchrijven dan aan FARMER's werk, hetgeen daarenboven eerst van Engeland naar Duitschland overgebragt, en, na aldaar het burgerregt door eene breede Voorrede van SEMLER ontvangen te hebben, op onzen bodem verplant is geworden. Dat nu HESSELINK zijne begrippen over de Bezetenen evenmin van zijne Leeraren aan de Groninger Hoogeſchool, als bij OOSTERBAAN, maar vooral van TELLER *c. ſ.* overgenomen heeft, is vrij zeker, ook uit de reeds opgemerkte, meer dan toevallige overeenkomst tusſchen den Hoogleeraar van *Amſterdam* en den Proost van *Berlijn*. — Hetgeen Uw H. E. echter uit mijne aanhaling gelieft af te leiden, is, daar Gij in de opvatting van den tekst, waarvoor de noot als bewijs zal dienen, zoo zwaar misgetast hebt, weder ongelukkig bijgebragt; en ik had wel gewenscht, dat Uw H. E. den daarop gebouwden ongepasten raad liever terug had gehouden. Immers ik onderſchrijf met even veel gewilligheid, als Gij, wat HERINGA in de aangehaalde plaats zegt; maar, ook onder hetgeen verder in die Verhandeling volgt, plaats ik mijne goedkeuring, hoewel het mij voorkomt, dat Gij daar niet mede zoudt teekenen. Ik weet, dat mannen, die ons de gewigtigſte waarheden van den Godsdienst helpen verdedigen, voor het gevoelen aangaande de Bezetenen weleens zijn uitgekomen; maar ik weet ook, dat dit dikwerf uit beliefzucht was, ten einde anderen op half weg tegen te komen, en zoo *liberaal*, als mogelijk, te ſchijnen. Ik weet, dat zij dikwerf meer door eenen perſoonlijken afkeer van den Duivel, dan door beginſelen eener ſchriftverklaring, die zij anders voorſtonden en volgden, gedreven zijn, en daarom, de tegenſtrijdigheid niet merkende, de heilige Engelen in den Bijbel gelaten hebben, ja zelfs ſoms over hunne werking op den mensch zeer ſtichtelijk prediken. Ik weet, dat ik, het gevoelen aangaande de Bezetenen omhelzende, *præmiſſen* moet toegeven, volgens welke het gemakkelijk valt, om alles, wat het ſubjectief gevoel hindert, uit de H. S. te werpen, en daarentegen, wat daarmede ſtrookende is, er in te brengen. Ja, ik ken

Digitized by Google

weinigen, die bij dit punt alleen zijn ſtaande gebleven. Integendeel is de beſtrijding daarvan bij velen het begin geweest van eene reeks gewaagde onderſtellingen, zoo wel over de verhevene leerſtukken van het Evangelie, als over de geſchiedenis, vooral de wonderdadige, des Bijbels. Moet Gij, Hooggeleerde Heer! die zoo wèl met den gang, dien de zaken in Duitschland genomen hebben, bekend zijt, mij niet toeſtemmen, dat het aldaar *in het groot* zoo is gegaan, en dat, bij eene behoorlijke *conſequentie* in denken, de latere verſchijnſelen gevolgen geweest zijn, die men, zonder de gave van Profetie te bezitten, voorſpellen kon, omdat zij ſchier onvermijdelijk waren?

Het andere artikel, waarop ik mij meende te mogen beroepen, ten bewijze van het beweerde in den tekst, is dat van *Koning*. De tusſchen ons liggende vraag: „ of uw achtbare Leermeester ook daar zoo rond en ruiterlijk voor het niet ſlechts ſystematisch, maar waarlijk bijbelsch denkbeeld is uitgekomen, als hij had behooren te doen, indien hij niet geweifeld had of inconſequent ware," laat ik hier eens door eenen derden beantwoorden. „ Met genoegen heb ik opgemerkt, dat G. HESSELINK, *A. L. M.*, *Phil. Doct.*, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Wijsbegeerte bij de Doopsgezinden te *Amſterdam*, in zijn *Uitlegkundig Woordenboek ter opheldering van de Schriften des N. V.* Amſt. 1790, op de artikelen *Heer*, *Opziener*, *Hoofd*, eene perſoonlijke en werkdadige heerſchappij van Christus *ſchijnt* te erkennen; althans in de uitlegging der plaatſen, hiertoe betrekkelijk, meer LANG dan TELLER *gevolgd* is. Doch op het art. *Koning* is het alsof hij LANG niet gelezen heeft; en *de wijze*, op welke zich de Hoogleeraar daar uitlaat, *is zóó onbeſtemd en onnaauwkeurig, dat ik niet wete, wat ik*, het een met het ander vergelijkende, *er van maken moet*;" waarop dan de Schrijver, hetgeen HESSELINK op bl. 367, 368 neêrſtelde, volgen laat. Dit, Mijn Heer! heeft geenszins de onbekende Schrijver der *nieuwe Hervorming* e. z. v. gezegd; ook niet de Heer IYPEIJ; *maar die-*

Digitized by Google

zelfde HERINGA, met betrekking tot wien Gij in uwen brief aan mij, bl. 328, ſchrijft: „ In de voortreffelijke Verhandeling van den Hoogleeraar HERINGA *over de leer der Accommodatie*, eenen man, even beroemd om zijne wetenſchap en ſchranderheid, als eerbiedwaardig om zijne wijsheid en gematigdheid, lees ik, tot mijnen troost, het navolgende: „ Ook mannen van naam en welver- „ dienden roem, en ook onder deze dezulke, die ons de „ gewigtigſte waarheden van den Godsdienst helpen ver- „ dedigen, komen voor dit gevoelen aangaande de Beze- „ tenen uit. Ik althans behoor niet onder degene, van „ welke SEMLER zegt, dat zij elk, die niet omtrent „ de Bezetenen met hen van één gevoelen is, als eenen „ Onchristen verketteren: veel liever wil ik, op het voor- „ beeld van ERNESTI en HAMELSVELD, met be- „ ſcheidenheid zeggen, welke redenen, mijns inziens, „ tegen de onderſtelling dezer mannen beſlisſend pleiten." „ Hoe zeer," roept Uw H. E. daar uit, „ is deze taal den echten, liberalen Godgeleerde waardig, die even verre verwijderd is van bekrompenheid als van onverſchil- ligheid, en hoe heerlijk ſteekt dezelve af bij uw oordeel over HESSELINK!" Ik laat het nu aan de ſchran- derheid des oordeels van Uw H. E. over, om aan te wijzen, hoe het mogelijk was, dat die *geleerde*, *ſchran- dere*, *wijze* en *gematigde* HERINGA, die *liberale* God- geleerde, die even ver verwijderd is van bekrompenheid als onverſchilligheid, zoo iets kon ſchrijven? Hoe heer- lijk ſteekt dit oordeel van den waarheidlievenden, onpar- tijdigen HERINGA over mijne aanhaling af bij dat, wat Gij daarover gelieft te vellen; en nu behoef ik U niet te zeggen, dat, indien de *Stichtſche* Hoogleeraar U door de Verhandeling van 1789, hij mij door die van 1797, bl. 50—52, vertroost heeft. — Of zult Gij dien acht- baren Wijze, voor wien geen lof te groot is, waar Gij nu van achteren ontdekt, dat hij niet met U inſtemde, toeroepen?

Quandoque etiam bonus dormitat HOMERUS!

Zoo iets mag ik van Uw H. Gel. bijna niet denken.

Digitized by Google

Nog meer menſchelijks is Uw H. E. overgekomen, wanneer Gij mij beſchuldigt van HESSELINK aangeklaagd te hebben, dat hij zijne Duitſche (Uw H. E. verkiest er bij te voegen neologiſche) begrippen op de kenmerkende geloofswaarheden van het Kerkgenootſchap, waartoe hij behoorde, heeft toegepast; waaruit Gij dan aanleiding neemt, om, hetgeen HESSELINK in zijn Woordenboek op de aangehaalde artikels *Doop* en *Eed* zegt, aan den toetsſteen der Doopsgezinde regtzinnigheid te ſtrijken, met dat gevolg, dat Gij den Hoogleeraar in den Doop wat onregtzinnig, maar in den Eed volkomen regtzinnig vindt. Zonder nu juist daarop te willen hechten, dat Uw H. E. die beſchuldiging *niet minder zwaar* noemt, dan die van Neologie in het algemeen; zonder te vragen, hoe zij daarvoor gehouden kan worden bij een Kerkgenootſchap, „hetgeen," ik bezig uwe eigene woorden, „door het beginſel eener betamelijke vrijheid in het godsdienſtige geleid, verdraagt, dat er verſchil over belangrijke leerſtukken onder hen beſta, ja in liefde zelfs de prediking van ſteil regtzinnige gevoelens verdraagt; die tegen de vroegſte geloofsbelijdenisſen hunner voorvaderen aandruiſchen," merk ik alleen het volgende op. Het is U hier gegaan gelijk velen, die eene lange reeks van gevolgen afleiden en al voort- en voortredeneren, zonder in het oog te houden, of de eerſte ſtelling, uit welke zij dat al ſponnen en haalden, wel gegrond ware. Door terug te gaan op die eerſte ſtelling, waardoor men zoo dikwerf duizend moeijelijkheden, tegenſtrijdigheden, e. z. v. oplost, blijkt dan ook hier, dat gij olie en moeite hebt verloren. Het is mij nimmer in de gedachten gekomen, om HESSELINK van onregtzinnigheid in de Kerkleer te beſchuldigen; want wat raakt die mij, die *geene Polemik* maar eene *Apologetik* wil ſchrijven, en zeer goed weet, met welke gene en met welke deze te doen heeft. Het ging mij daarom, toen ik zag, dat Uw H. Eerw. had kunnen goedvinden, om de vele punten van aanklagt tegen mijn opſtel nog met die van ketterij te vermeerderen, even als het U ging: ik kon niet begrijpen;

Digitized by Google

ik ſtond verwonderd, ja verbaasd! Mij dunkt deze opklimming van gevoel moest Uw H. E. reeds als van zelve op het denkbeeld gebragt hebben, of Gij mij hier ook wel geheel verkeerd verſtaan hadt; en dan zou Uw H. E., bij een bedaard en onbevooroordeeld onderzoek, gevonden hebben, dat hier geen enkel woord van ketterij geſproken was. Vreezende, dat ik door de zucht naar kortheid onduidelijk was geworden, legde ik eenen geachten Hoogleeraar (niet den Heer IJPEY), die van uwe opvatting en van mijne bedoeling geheel onkundig was, het boek voor, met de vraag: „wat heb ik hier willen zeggen?" — „Mijns inziens," antwoordde hij, „dat men uit HESSELINK's Woordenboek den invloed der begrippen van zijn Kerkgenootſchap duidelijk proeft." Daar Uw H. E. nu wel erkennen zal, dat HESSELINK de artikelen *Eed* en *Doop* niet op die wijze zou behandeld hebben, ten zij hij de bekende Doopsgezinde ſtellingen met de moedermelk had ingezogen, en Uw H. G. ook zal toeſtemmen, dat in een Woordenboek, hetgeen bijbelſche woorden en ſpreekwijzen, onafhankelijk van het leerbegrip van deze of gene Kerk, toelichten wil, zoo iets geheel niet te pas komt en een groot gebrek is, heb ik niet noodig, om hierover nog een woord te verliezen. Ik meende deze bijzonderheid echter in het werk te moeten herinneren, te meer, omdat zij ten bewijze ſtrekte, dat HESSELINK zich te veel had blootgeſteld aan den invloed van begrippen, voor welke hij bij het ſchrijven van zijn Woordenboek, als uitlegger in den edelen zin des woords, ongenaakbaar had moeten zijn.

Uit al het bovengezegde ziet Gij nu, Hoogeerw. Heer! hoe ver ik er af ben, om, met den Schrijver van *de nieuwe Hervorming onder de Doopsgezinden*, uit welken titel uw Leermeester hetzelfde, als ik, ſchijnt af te leiden, (Voorrede voor den tweeden druk, bl. XV.) HESSELINK onvoorwaardelijk voor een' Neoloog te houden, en zijne redenering zoo maar over te nemen. Gij kunt dat niet eerst uit deze letteren, ook uit het werk

Digitized by Google

zelve, met een gezond oog en wèl bekeken, kunt Gij dit zien. Daar heb ik den toon, waarop hij tegen HESSELINK ſchrijft, daar heb ik ook veel van den inhoud zijns geſchrifts afgekeurd. Het ſpijt mij, dat ik Uw H. E. de vraag doen moet, hoe het toch komt, dat Uw H. E., die anders geen mijner woorden of letters op bl. 568 en 569 onopgemerkt of ongewogen heeft gelaten, dit afkeurend oordeel verborgen heeft kunnen blijven, en dat Uw H. E. het publiek in den waan brengt, dat ik voornamelijk *de wijze* heb afgekeurd, waarop die anonyme Geleerde de zaak voorſtelde? Zeg ik niet met zoo vele woorden: *de onbekende Schrijver van dit boek ging echter te ver*, en ziet dit niet zoo duidelijk op de ſtoffe des boeks zelve, dat daaromtrent voor niemand, die zonder vooringenomenheid deze uitdrukking leest, eenige onzekerheid over blijven kan? Waarheid en Chriſtelijke liefde kanten zich immers zoo wel tegen elke valſche als overdrevene beſchuldiging van den broeder aan.

Ten ſlotte, Eerwaardig Heer! protesteer ik, gelijk ik doe bij dezen, tegen elke averegtſche uitlegging van mijn kort berigt over HESSELINK, volgens welke men daaruit, met meer of minder geweld, zou kunnen opmaken, dat ik dien Hoogleeraar voor een' *Neoloog*, *Bijbelbeſtrijder* e. z. v. zoude houden of wilde gehouden hebben. Ik verklaar, dat HESSELINK aan het Goddelijk gezag des Bijbels en het poſitief karakter des Chriſtendoms geloofde. Maar ik beweer tevens, dat diezelfde waardige man zich hier en daar in zijne uitlegkundige grondbeginſels, en in de toepaſſing daarvan op onderſcheidene Bijbelplaatſen, vooral door de zoogenoemde nieuwe hervormers in Duitschland van die dagen, heeft laten verleiden tot verklaringen, waardoor hij, als men ze op zichzelve beſchouwt, in de verdenking van Neologie valt.

Hier zoude ik, Hoogeerwaardig Heer! dezen brief kunnen ſluiten, en, waarlijk! hij is, daar ik zoo veel papier heb moeten beſchrijven, om U op alle punten te woorde te ſtaan, reeds lang genoeg. Doch ik kan aan

Digitized by Google

dezen wensch nog niet voldoen. Het heeft U immers kunnen behagen, om met uwe eerſte aanklagt nog eene tweede te verbinden, en te beweren, dat ik nevens HESSELINK uw geheel Kerkgenootſchap verongelijkt heb. Een ander moge deze beſchuldiging gering achten, niet ik, die evenmin van ſekten- of kastengeest beſmet ben, als Uw H. E. zich van dat kwaad aangeſtoken voelt, en die geloof in dezen even verre verheven te zijn boven de bekrompenheid der vaderen uit het Kerkgenootſchap, waartoe ik de eer heb te behooren, als ik U verheven reken boven die van vader MENNO zelven en boven de bitterheid van vele Doopsgezinden, ook nog onzer dagen, die zij vooral in hunne hatelijke uitvallen omtrent den Kinderdoop niet dan met moeite verbergen kunnen. Van ganſcher harte kan ik lijden, dat het Doopsgezinde Kerkgenootſchap, hoe veel of weinig het dan ook beteekene, blijve beſtaan; en ik behoor zekerlijk niet tot hen, die niet ophouden te wenſchen, dat het als een vrijcorps onder de groote ſchaar der Gereformeerden hier te lande geſtoken worde. Dat ik zelfs tot de ſtichting uwer geloofsgenooten, van welke ik velen ken en hoogacht, gaarne behulpzame hand biede, en, daartoe aangezocht zijnde, geene liefdebeurt in uwe kerken weiger, meen ik met de daad getoond te hebben. Hoe kon dan, Hoogeerwaardig Heer! bij mij het voornemen ontſtaan, om de Doopsgezinden in een ongunſtig licht te ſtellen, door *mijn* juiste berigten nopens hen in mijn werk te willen geven? Nogtans ſtaat de Geſchiedſchrijver, die de daadzaken niet uit de vingers zuigen of zoo maar voor den voet oprapen kan, er altijd voor bloot, om door zijne bronnen, waaruit hij die daadzaken halen moet, misleid te worden; en daarom is het zijn eerſte pligt, om die bronnen, zoo wel in hare uitgeſtrektheid als waarde, oordeelkundig te kennen. Toen ik ſchreef: „ dat toen reeds vele Doopsgezinden aan die Neologen de hand reikten, welke de voornaamſte leerſtukken van het Evangelie als menſchelijke bijvoegſels wilden beſchouwd hebben," lag een werk voor mij, waarin ik las: „ dat vele Doopsge-

Digitized by Google

zinden waren afgedwaald van het ſpoor hunner vaderen, en met de zoogenoemde Neologen in Duischland één' weg traden, wier poging het is, de allerbelangrijkſte leerſtukken van den Christelijken Godsdienst voor menſchelijke bijvoegſels te doen doorgaan van door oude vooroordeelen verblinde Theologanten." Dit ſchreef ANNAEUS YPEIJ, een Geleerde, tot wiens lof ik niet behoef uit te weiden, omdat die met zijnen naam allerwegen in Nederland leeft; dit ſchreef de Auteur van de *Geſchiedenis der ſystematiſche Godgeleerdheid*, een werk, hetgeen des mans bevoegdheid tot een dergelijk oordeel wel boven alle bedenking verheft; dit ſchreef de thans grijze Hoogleeraar, wiens *Geſchiedenis der Nederlandſche Hervormde Kerk*, met den Hofprediker van onzen beminden Koning uitgegeven, ook door Doopsgezinden zoo zeer geroemd is; een man eindelijk, over wiens onverdraagzaamheid uw Kerkgenootſchap evenmin als het *Remonſtrantſche* te klagen heeft. Zijne boven aangehaalde woorden ſtaan met zoo vele letters gedrukt in de *Geſch. der XVIIde Eeuw*, IX D. bl. 175, en reeds meer dan twintig jaren is dit boek in de handen en boekerijen van Godgeleerden en leeken. Indien dit berigt zoo ongegrond en partijdig ware, eilieve! zeg mij dan, waarom is het nooit als zoodanig tegengeſproken door den eenen of anderen Doopsgezinden Leeraar of Hoogleeraar? Is dan uw Kerkgenootſchap nu eerst mondig geworden, nadat het den leideband der formulieren, de krukken van menſchelijke ſteunſels en de breidels voor het onbedachtzaam voortholten in het hoog gevoel van eigene kracht en bezadigdheid, moedig heeft afgeworpen? Maar, hoe durf ik zulks van een Kerkgenootſchap denken, hetgeen altijd de ruimte gehad heeft van mannen, die de eer en zaak der Doopsgezinden, tegen elke onbewezene of in zichzelve ongegronde aantijging, met mond en pen wisten te verdedigen? mannen, aan welker gebrek in ijver en moed niemand ooit te last zal leggen, dat de geheele wereld niet reeds lang den eed aan de vierſcharen en den doop aan de kinderen der geloovigen geweigerd heeft! Dit in aanmerking nemende, meende ik niet mis te tasten, toen ik hoofdzakelijk daarin den Hoogleeraar YPEIJ volgde; te minder, naardien de beſchuldiging, dat de kenmerkende leerſtukken van het Evangelie in het Kerkgenootſchap der Doopsgezinden wel eens aangevallen en verdonkerd zijn geworden, niet alleen door zulken gemaakt is, die buiten uwe gemeenſchap waren, maar ook door Leeraren en leden van de

Digitized by Google

Doopsgezinden zelve, en zelfs groote onlusten en scheuringen ten gevolge gehad heeft, die, gelijk Uw H. E. weet, in de Kerkelijke Geschiedenis verscheidene bladzijden beslaan.

In hoe verre echter (om hiervan af te stappen, indachtig aan het spreekwoord: *exempla sunt odiosa*) de bepalingen, bij de jongste vereeniging der Doopsgezinden tot één Kerkgemeenschap gemaakt, derzelver bestaan, inwendige rust en Christelijk karakter kunnen waarborgen, durf ik niet bepalen. De erkentenis: „de H. Schrift is de eenige grondslag van Christelijk geloof;" de belijdenis: „Jezus is de Christus, de Zoon des levenden Gods; de doop der bejaarden is schriftmatig, en het eedzweren voor den Christen ongeoorloofd," schijnt mij daartoe, de beide laatste punten uitgezonderd, niet voldoende. Bij de Uw H. E. welbekende vorderingen in de uitlegkunde, kan een Rationalist den Bijbel tot grondslag en éénigen grondslag leggen, en ook de belijdenis: „Jezus is de Christus, de Zoon des levenden Gods," zonder bedenken overnemen; en wat zoude hem terughouden, wanneer de grondwet van zijne Societeit hem toeroept: „Gij moogt vrij van uwe broeders en zusters in belangrijke leerstukken verschillen; alle vrijheid wordt u daartoe gegeven!" Waarlijk! Mijn Heer, er behoort veel wijsheid, groote bezadigdheid, warme en innige overtuiging toe, om in die vrijheid te staan, en niet door alle wind van leere, die het hoofd zoo ligt bedwelmt en den zwakken ginds en weder slingert, weggerukt te worden. Ik althans zou bij de kennis, welke ik door eigene ondervinding in het Hervormde Kerkgenootschap verkregen heb, tot dien beslissenden stap geenszins raden; hoewel ik anders genoegzaam meen getoond te hebben, van geene plaats onder de hartstogtelijke ijveraars voor de letter der oude formulieren te zoeken. — Of nu de Leeraren en leden der Doopsgezinden ons zoo ver vooruit zijn, dat de ondervinding van meer dan twintig jaren, waartegen dan ook geene andere ondervinding mag overstaan, de doelmatigheid van dezen maatregel allerwegen bevestigd heeft; of de toekomst, die zoo veel uit haren donkeren schoot ontwikkelen moet, uw Kerkgenootschap, bloeijend door echt geloof in onzen trouwen Verlosser, aanschouwen zal, dit, Mijn Heer! waag ik niet te beslissen. Maar dit weet ik, dat het Kerkgenootschap der Doopsgezinden, nadat het het schoone plan, om eene gemeente van enkel heiligen *in wandel* op aarde te vestigen, als onuitvoerbaar en harsen-

Digitized by Google

ſchimmig beeft moeten opgeven, dan het niet min ſchoone denkbeeld, van zuiverheid en eenheid *in leer*, gelukkig zal verwezenlijkt hebben.

Met den wensch, dat de arbeid van Uw H. E., die *geene plant, dan die van den hemelſchen Vader is*, in den bodem van het Doopsgezinde Kerkgenootſchap wil aankweeken, daartoe hetzelve ſteeds nader brenge, heb ik de eer mij te noemen,

Hoogeerwaardig, Hooggeleerd Heer!

Uw H. E. zeer dienstw. Dienaar en Medebroeder

Middelbert, G. H. VAN SENDEN.
den 12 Junij 1828.

BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER HONDSDOLHEID.

(Medegedeeld door J. VAN DISSEL, JZ. *M.D.* te *Zutphen*.)

Indien er ééne ziekte is, welke verſchrikkelijk kan genoemd worden, zoo in hare wijze van ontſtaan, als in haar verloop en uitgang, is het zeer zeker de *hondsdolheid*. Naar gelange hiervan zou men met eenig regt mogen verwachten, dat dan ook derzelver behandeling op algemeen erkende gronden ſteunde, en dat de geneeswijze en de geneesmiddelen, in dezelve paſſende, zoo algemeen bekend en voorhanden zouden zijn, dat er zelfs geen gebrek aan kon wezen in *die* ſtreken, waar (tot ſchande van hen, wien de regeling daarvan is toevertrouwd!) overigens geene geneeskundige hulp of geneesmiddelen aanwezig zijn. Dat dit echter *niet* zoo is, zal geen deskundige betwijfelen: de pogingen, om deze vreesſelijke ziekte te voorkomen, van wege de verſchillende Beſturen, verdienen zeker de dankbaarheid der ingezetenen; en nogtans kunnen dezelve ſlechts op de eer van halve maatregelen aanſpraak maken. Wat wordt er gedaan, om de overmatige vermeerdering der hondenbevolking in ſommige plaatſen tegen te gaan? Eene geringe belasting, die nog niet eens overal is ingevoerd, en die dan toch uit de meeste ſteden het groot getal ongelukkige dieren nog niet heeft kunnen verbannen, welke hongerig, zonder dak en zonder meester, rondzwerven: dat die allen zouden vernield worden, tijdens het periodieke gebod om de honden vast te leggen, op pœne van doodſlag, is óf onwaar, óf de honden moeten, na het

Digitized by Google

verloopen van dezen termijn, weder uit den doode verrijzen, want men ziet er vóór of na weinig minder. Kan buitendien het vastleggen der honden als genoegzaam en aan het oogmerk beantwoordende gerekend worden? Ik geloof neen; verſcheidene ambtenaars, die in hoogte, en ook wel die in laagte gezeten zijn, wandelen ongeſtraft en ongemoeid, tijdens die maatregelen, zonder vrees dat de moordende ſtok hunne lievelingen treffen zal, met dezelve los en ongemuilband langs de ſtraten, even of *hunne* honden eenen vrijpas hadden van uit zichzelve dol of door anderen beſmet te worden; om nu niet te ſpreken van die overgroote menigte, welke men, in de koelte en in de donkerheid des avonds, vergoeding ſchenkt voor den dwang, dien zij des daags geleden hebben. En, waren nu bij al deze misbruiken, zoo als ik boven zeide, dan nog maar in die wanhopige gevallen de middelen bekend en aanwezig, die men den ongelukkigen, die gebeten is, moest toedienen! Ik ſpreek niet van grootere ſteden, alwaar tegenwoordig het getal bekwame Genees- en Heelkundigen legio is; maar verwijderde plaatſen bedoel ik, zoo als ik er ken, van 2000 en meer zielen, alwaar men uren in den omtrek gaan moet, om hulp en middelen te zoeken, — iets, dat voor den armen landbouwer in de meeste gevallen ondoenlijk is. Is het bewezen, dat de *Biltſche* drank, gepaard met eene gepaste uitwendige behandeling, tegen het ontſtaan der watervrees waarborgt, wanneer men door een' dollen hond gebeten is? Zoo ja, waarom is dezelve dan niet in *alle* Gemeenten van ons Vaderland ten allen tijde aanwezig, voorzien van eene behoorlijke aanwijzing, ook der te houdene uitwendige behandeling, en wordt dezelve niet, wanneer eene Gemeente het geluk gehad heeft ze niet te behoeven, eens of tweemaal des jaars weggeworpen en voor een paar verſche afkookſels verwisſeld? Dit zou voor iedere gemeentekas ſlechts een gering bezwaar zijn, en men had alsdan tijd, zich, onder het gebruik van de aanwezige *Biltſche* dranken, meerdere te bezorgen, ingevalle onderſcheidene inwoners het vreesſelijk ongeluk hadden van gebeten te worden: de hoofden der Gemeenten, die dit lezen, mogen bedenken, dat dolle honden geen eerbied hebben voor ſtand of rijkdom, en even zeer zij en hunne betrekkingen blootſtaan voor hunne vergiftigende beten, als het gezin des geringſten daglooners. Wat is er bij ons bekend omtrent deze ziekte, derzelver behandeling, en den uitſlag daarvan in andere landen? Waarlijk niet veel;

Digitized by Google

ten minſte wat er is, is zeer verſpreid, en komt zelden ter kennis van diegenen, welke er belang bij zouden kunnen hebben. Is het door hen, wier pligt dit is, wel onderzocht, en de uitſlag er van immer bekend gemaakt, of het geloof verdient, dan wel een volksſprookje is, dat honden, wien men de *vena ranina* onderbonden heeft, vooreerst minder voor dolheid blootſtaan, en ten andere, zoo zij beſmet worden, nimmer andere honden of menſchen bijten, maar ſtil in een' hoek liggen te ſterven? Zoo ik mij niet bedriege, heeft in de omſtreken van *Nijmegen*, en bij name in het dorp *Lent*, jaren geleden, een man deze bewerking aan de meeste honden gedaan, door het algemeen vertrouwen op de weldadige werking hiervan; en het was dus, dunkt mij, de moeite wel waard, onderzocht te worden op hooger gezag, om — wierd het waarheid bevonden — dezen maatregel, als eene wet, eenen ieder op te leggen, die honden heeft. Men zegge niet, dat het eene zeldzaamheid is, menſchen aan watervrees te zien lijden; en ook, al ware het ſlechts één ongelukkige, die er jaarlijks door behouden werd, wie zou dan nog eenigen maatregel, ter voorkoming van deze ziekte, en ter genezing, zoo ze reeds ontſtaan was, overtollig durven noemen? Behalve, dat de niet ongegronde, algemeene vrees, niet zelden bij gevoelige lijders zoo heilloos, er door verminderd zou worden; ſchoon ik daarom geenszins, met BOSQUILLON, aan de *vrees* alleen het ontſtaan der dolheid kan toeſchrijven, na den toevalligen beet van eenen gezonden hond.

Daar het reſultaat van dit een en ander is, dat ik geloof, dat ieder, zoo veel in zijn vermogen ſtaat, het zijne moet trachten toe te brengen, om deze ziekte bij den mensch te voorkomen en te genezen, en ik tot het eerſte vooral van belang reken, dat men dezelve bij ziek wordende honden in de geboorte herkenne, om aldus de verſpreiding voor te komen en het dier te kunnen afzonderen of dooden, heb ik het pligt geacht, vertaald mede te deelen, wat ik dezer dagen vond in het *Allg. Repert. der Geſ. d. Medicinisch-Chirurgiſchen Journalistik, von Dr.* C. F. KLEINERT, 2 *Jahrg.* 1 *Heft, Jan. pag.* 20, onder den titel: *Over de Hondsdolheid*, door Dr. HERTWIG, Kon. Opper-Veeärts en Leeraar aan de Veeärtſenijſchool te *Berlijn*. Gelukkig zou ik mij rekenen, zoo ik hierdoor de aandacht van deskundigen en bevoegden gevestigd had op deze verſchrikkelijke ziekte, vooral zoo dit ten nutte werd voor den verwijderden landbewoner en den zoogenaamden gemeenen man.

Digitized by Google

„ Hoe hoogstgewigtig," dus schrijft Dr. HERTWIG, „ het voor den Geneesheer zijn moet, zich, met de meest-mogelijke naauwkeurigheid, van den gezondheids- of ziekte-toestand te vergewissen van een' voor dol gehouden hond, welke menschen gebeten heeft, vloeit reeds van zelve voort uit de algemeene ervaring, dat de mogelijke hulp bij de watervrees alleen in eene vroegtijdig aangewende, gepaste geneeswijze kan gezocht worden. Veeljarige en zorgvuldige navorschingen, omtrent een groot aantal zieke honden, in de Veeärtsenijschool te *Berlijn*, overtuigden den Schrijver, dat vele tot hiertoe voor onbedriegelijk gehoudene kenteekenen van dolheid, bij honden, zich óf niet ten allen tijde voordoen, óf voor een gedeelte in het geheel niet bestaan.

„ De dolheid bij honden kan in ieder jaargetijde en bij elke weersgesteldheid ontstaan. Zij deelt zich mede door den beet van alle honden zonder onderscheid, door ontmanden zoo wel, als door die van het vrouwelijk geslacht. De zoogenaamde afkeer van water, of watervrees, is geen eigenlijk kenteeken dezer ziekte, daar er dolle honden zijn, die niet alleen water drinken, maar ook stroomen overzwemmen. Even zoo bedriegelijk zijn: het zoogenaamde staartklemmen der dolle honden, het schuim op den bek, en het regtuit loopen. Ook daarom blijft de *diagnosis* moeijelijk, omdat zich de ziekte, bij verschillende honden, naar den ouderdom, het temperament en het ras wijzigt. De Schrijver neemt eene *razende* of *heete*, en eene *stille* woede of dolheid aan. De wezenlijke kenteekenen der eerste zijn: 1°. Eene ongewone wijze van doen en eene zekere onrust van den zieken hond, die hem, bij een' hoogeren graad, tot wegloopen uit het huis van zijnen meester aanzet, waarin hij echter ieder oogenblik terugkeert; hij herkent daarbij zijnen meester gedurende de geheele ziekte, en verrigt ook nog wel zijne kunsten op dions bevel. 2°. Verminderde graagte in het eten, en, kort daarop, geheel verlies van eetlust; en daarentegen inslikken en verslinden van geheel ongewone voedingsmiddelen en onverteerbare dingen, als hout, leder, stroo en eigene of vreemde uitwerpsels en urine; terwijl hij in elk tijdperk der ziekte water lekt, offchoon het meeste hem weder uit den mond vloeit, daar hij het niet kan doorslikken. 3°. Lijfverstopping, ten minste gedurende eenigen tijd. 4°. Een eigenaardig, eenigzins dof, heesch, tegennatuurlijk en angstig geblaf, met omhoog geheven bek, dat nader bij huilen komt,

Digitized by Google

meermalen ook daarin overgaat, en bij *alle* dolle honden wordt waargenomen. 5°. Eene vroeger of later zich opdoende neiging tot bijten, welke inderdaad tot bijt- en moordzucht overslaat, in het begin gerigt tegen levenlooze dingen, maar vervolgens tegen dieren en eerst later tegen den mensch, hetwelk dan plotseling, zonder voorafgaand knorren of blaffen, met een hevig happen uitgevoerd wordt. Vele, maar niet alle dolle honden happen ook vaak in de lucht, alsof zij vliegen vangen wildep. 6°. Een in den beginne slechts weinig veranderd uiterlijk aanzien; vervolgens beginnen de oogen der zieke honden troebel en mat te staan; zij worden knorrig en verdrietig, vermageren in het oog loopend, en worden ten laatste kruislam. Nooit, echter, is hun het oog *vurig*, en geen dolle hond trekt ook den staart meer dan gewoonlijk onder het lijf, ten zij hij vervolgd en gejaagd worde.

„ Alle deze verschijnsels hebben ook bij de *stille* hondsdolheid plaats; alleen met dit onderscheid, dat het onderkakebeen terstond, van het begin der ziekte af, *als verlamd nederhangt*, en de bek dus meer of minder openstaat; weshalve zulke honden ook bijna niets kunnen nederslikken en meer dan de eersten kwijlen, daar zelfs hun eigen speeksel uit den mond vloeit, waarbij ook de punt der tong meermalen tusschen de tanden uithangt. Honden met stille dolheid zijn in de meeste gevallen rustiger, treuriger, en niet zoo geneigd tot bijten; doch blijven altijd hoogstgevaarlijk, daar zij den bek ook op een oogenblik sluiten, en daarbij even zoo goed als de anderen bijten kunnen. — Gemeenlijk sterven alle dolle honden tusschen den zesden en achtsten dag na het eerste ziekworden; velen ook vroeger, en dan meest plotseling als aan beroerte; langer dan tien dagen zag de Schrijver er geen in 't leven blijven."

Voor de Geneeskundigen, die het bij toeval niet mogten gelezen hebben, dient: dat in het *Journal général de Médicine, par* A. N. GENDRIN, *Avril* 1828, *pag.* 86, een wetenschappelijk verslag voorkomt, voor mededeeling in dit Tijdschrift minder geschikt, gedaan in de zitting van 11 Maart 1828 van de Koninklijke Akademie van Geneeskunde te *Parijs*, door den Heer CHAUTOURELLE, aangaande eenige nieuwe opmerkingen van den Heer DESPINEY, betrekkelijk de natuur en zitplaats der dolheid, bevestigd door verschillende lijkopeningen van aan deze ziekte gestorvene dieren, waaruit dan zeer natuurlijk de toestand der *partes genitales*,

Digitized by Google

de onmogelijkheid tot ſlikken enz. enz. in deze ziekte zou kunnen verklaard worden; eene opmerking inderdaad, die, zoo dezelve bevestigd worde, de plaatſelijke behandeling van het hoofd, zoo prophylaktisch als bij de reeds werkelijk ontſtane ziekte, gebiedend zou vorderen. Het komt mij, voor dezen tak der Geneeskunde, van belang voor, dat alle derzelver beoefenaars dit Rapport met naauwgezetheid overwegen, ten einde hunne bevindingen, bij lijkopeningen van aan deze ziekte geſtorvene menſchen of dieren, openbaar te maken.

In een aanhangſel van J. B. FRIEDRICH op het geſchrift van Dr. ZELLER, „ over de werking van het warm bloed van dieren op het menſchelijk ligchaam," vond ik opgegeven, „ dat de Heelmeester RUSSEL, te *Eye*, in *Suffolk*, een' lijder, aan watervrees lijdende, daarmede herſtelde, dat hij hem eene ader opende, en deze zoo lang liet bloeden, tot hij flaauw nederviel en zonder leven ſcheen; daarop in eene andere geopende ader langzamerhand het warme bloed van twee lammeren liet vloeijen, waardoor de zieke bijkwam, en naderhand zich geen ſpoor van watervrees meer vertoonde." Dit moge nu al eene moeijelijke en gevaarlijke proef zijn, dezelve laat ten minſte nog *eenige* hoop over; terwijl de wreedaardige wijze van ter dood brengen, meermalen uitgeoefend aan hen, die de watervrees hadden, natuurlijk *alle* hoop vernietigt.

Men vergunne mij hier nog bij te voegen, wat ik in het te voren vermelde *Allg. Repert.* van Dr. KLEINERT aantrof, aangaande het gevoelen van Dr. ZIEGLER, in zijne *Neue Anſichten von der Hundswuth*, *Regensburg* 1820. „ Deze gaat, om het karakter der watervrees vast te ſtellen, van den grondregel uit, dat aan elke dierſoort eene eigenaardige voeding behoort, en dat, wanneer deze met eene andere verwiſſeld wordt, dit ziekte van het dier ten gevolge moet hebben. Bij het honden- en kattengeſlacht, bij hetwelk dolheid zonder voorafgegane beſmetting ontſtaat, (*Hydrophobia ſpontanea*) leert de opmerking van het inſtinkt dezer geſlachten, als ook de vorming hunner voedingswerktuigen, dat zij uitſluitend tot het gebruiken van verſch vleesch en bloed beſtemd zijn, en de onthouding van dit, door hun maakſel gevorderd, voedſel oorzaak van ziekte worden moet. In dit onderdrukte inſtinkt nu vindt ZIEGLER het wezen der honds-

Digitized by Google

dolheid, en bewijst dit, 1°. uit het plaatselijk lijden van de eetwerktuigen; 2°. uit de poging van den dollen hond zelven, die door gedurig bijten zijnen brandenden dorst en behoefte zoekt te bevredigen; ook zoude zijne poging, om zich door bijten bloed te verschaffen, gelukken, en zijne drift zich tevreden stellen, ware door de ziekte niet te gelijk het bewustzijn bij hem verloren gegaan, waardoor dan de dolle hond het bloed der dieren, welke hij overvallen heeft, niet uitzuigt. ZIEGLER merkt 3°. aan, dat de dolheid onder de honden der *Mohammedanen* volstrekt niet voorkomt, dewijl deze met het versche bloed der geslagte dieren gevoed worden, niettegenstaande zij voor de overige inwerkende oorzaken, aan welke het ontstaan der hondsdolheid wordt toegeschreven, insgelijks blootstaan. Ook leven deze dieren, in *Mohammedaansche* steden en dorpen, bij geheele kudden, van gevallene kameelen, paarden, enz. LARREY en FRANK berigten, dat in *Egypte* de watervrees niet wordt waargenomen; en in *Oostindië*, waar de honden eene gelijke leefwijs leiden, zag THOMAS nimmer een' enkelen dollen hond. Ook worden de honden van jagers en vleeschhouwers zeer zelden door oorspronkelijke dolheid overvallen, wegens meerdere gelegenheid, om hunne natuurlijke voedingsdrift te bevredigen. WALDINGER verzekert, onder achtenveertig binnen één jaar waargenomene dolle honden, geenen enkelen slagters- of jagthond te hebben aangetroffen, en in 't geheel nog geenen oorspronkelijk dollen hond van dit ras te hebben gezien. In deze ziekte, welke ZIEGLER meent, beter met den naam van *Vleeschwoede* of *Bloeddorst* te kunnen bestempelen, beveelt hij het inwendig gebruik van versch bloed, 't welk, als middel tot onderhoud en verfrisching der honden, ook in andere gevallen de genezing hunner ziekten daarstelt. Hij wenscht tevens, dat ieder, die honden heeft, deze eenige dagen in de week met versch bloed of vleesch mogt voeren. Ook den gebeten' mensch zoude men versch bloed te drinken geven, en terstond na den beet zijne wonden met versch bloed uitwasschen. (*). Maar ook reeds vóór ZIEGLER heeft zich het bloed in de watervrees werkzaam betoond. Volgens Dr. RITTMEISTER, te *Pawlowsky*, bedienen zich de landlieden in de streek van *Kradnozello*, wanneer zij door dolle wolven gebeten worden, van het bloed, als geneesmiddel; en hij verze-

(*) Waarbij natuurlijk eene meer active plaatselijke behandeling niet behoorde verzuimd te worden.

Digitized by Google

kert tevens, dat het warme bloed van versch geslagte dieren, gedurende verscheidene weken aangewend, hem reeds in dertig gevallen de beste diensten bewezen heeft. In andere *Russische* streken zouden zich de landlieden voor de gevolgen van den beet eens dollen honds of wolfs daardoor in zekerheid stellen, dat zij oogenblikkelijk een' aldaar veel voorkomenden watervogel, niet ongelijk aan onze wilde eend, vangen, hem den kop afrukken en zijn bloed uitzuigen."

Tot dusverre het *Allg. Repert.* Meerdere waarnemingen kunnen alleen omtrent de waardij van het aangevoerde beslissen. Men beproeve, met schroomvallige naauwgezetheid, ook *deze* dingen, en behoude het goede!

DE INVLOED DER OORLOGEN OP DE BESCHAVING.

Door

H. J. NASSAU,

Rector der Latijnsche School te Assen. (*)

Van alle tijden hebben sommige woorden, of door de verwarring, uit derzelver veelvuldige beteekenis ontstaan, of door den ondoordachten zin, dien men er veelal mede verbond, hunnen invloed, als met een' tooverstaf, uitgeoefend op het geluk en ongeluk der menschen. In de werkelijke wereld heeft het geroep van Godsdienst, Tirannij, Vrijheid, Regt gebeurtenissen doen geboren worden, welker gevolgen zich over eene reeks van geslachten hebben doen gevoelen. *Het is Gods wil!* weêrgalmde het, op het einde der elfde eeuw, door *Europa*, na de Kerkvergadering te *Clermont*, en duizenden schaarden zich onder de kruisvaan, om op te trekken naar *Palestina*; de klanken *Vrijheid* en *Gelijkheid* doen zich hooren, en de oude staatsvormen van *Europa*, door het verloop van eeuwen geheiligd, storten in puin. Niet grooter, maar onafgebrokener, is de werking van dergelijke woorden op iederen mensch in het bijzonder, in zoo ver geluk en ongeluk bij lange na niet bepaald worden door het wezen der dingen, maar veeleer door de denkbeelden, die vele woorden in ons doen opkomen; denkbeelden, voorstellingen, die dik-

(*) Voorgelezen in het Departement der Maatschappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, te *Assen*.

Digitized by Google

wijls niet de vrucht zijn van eigene overweging, maar eene soort van erfgoed, ons door de vroegere geslachten nagelaten, hetwelk wij zonder bepaald onderzoek, bij toevallige opvatting, op een enkel voorstel der verbeelding, in en met de taal zelve, hebben aangeslagen en aanvaard.

Onder deze klasse van woorden schijnen *Oorlog* en *Vrede* eene eerste plaats te verdienen. Misschien maakt geen woord eenen algemeen ongunstiger indruk dan het eerste, en verwekt geen ander een algemeen aangenamer denkbeeld dan het laatste. *Godsdienst*, *Wijsbegeerte*, *Volksgeluk*, *Zedelijkheid* hebben, in den loop der menschelijke dwaasheden, beurtelings hunne aanvallers en bestrijders gehad: de *Vrede* nimmer. Die eenmaal, tegen de eeuwige waarheid onzer overtuiging, uitroept: „Vrijheid, Verlichting, dat alles is niets!" zal in het algemeen voor zonderling of zwaarmoedig doorgaan; enkelen echter hooren hem, al ware het slechts om het wonderspreukige der vinding, met opmerkzaamheid; velen zelfs van die menigte, die als bloot geleidende ligchamen in de zedelijke wereld zijn aan te merken, roepen, zoo de toongever zich met zwier en galm weet te verheffen, ter goeder trouw hem na, dat Vrijheid eene hersenschim is, Verlichting het verderf der maatschappijen. Geheel anders is het met de woorden *Oorlog* en *Vrede*. „In den Vrede is het heil der volken; Oorlog is de geesel van het menschdom," geldt zoo wel voor den troon, als in de nederigste woning. Het denkbeeld van een eeuwigen Vrede, eene algemeene vereeniging tusschen de Vorstendommen en Koningrijken van *Europa*, blijft nog eene schoone lofspraak voor de nagedachtenis van HENDRIK DEN IV. En hoe vele droomen eener betere toekomst verrezen in onzen leeftijd, op het gerucht van een Heilig Verbond, dat gesloten was, om rust en vrede onder de volken te bewaren! Vol van dit algemeen gevoelen, zongen de Dichters, van de vroegste tijden af, van die eeuwen, waarin geen Oorlog was of zijn zou, als van zijden en gouden dagen. De liefelijke beelden van wapenen, in sikkels verkeerd, van lammeren, vreedzaam weidende met het roofgedierte, zijn telkens en in alle talen op nieuw gebruikt, zonder ooit te mishagen. En wie zou deze algemeene afkeuring en afkeer van oorlog niet eerbiedigen, in zoo ver zij hunnen steun vinden in die algemeene welwillendheid, welke, in de kalmte van het menschelijk gemoed, leeft voor het heil van allen; van die zachte aandoening van het hart,

Digitized by Google

die, de rampen en slagtoffers van oorlog en verwoesting levendig en krachtig schilderende, den mensch deelen doet in het lijden van den mensch? Gevoel en medelijden zijn vereerende trekken onzer natuur; maar zij klimmen niet op tot het verband der dingen, van het bijzondere tot het algemeene, geheel onderworpen zijnde aan den indruk van het oogenblik: nimmer kunnen zij alzoo een algemeene maatstaf worden, naar welken wij de waarde der dingen bepalen, zonder onszelve te benadeelen.

Zoo ver de Geschiedenis reikt, levert zij ons eene bijna onafgebrokene reeks van Oorlogen. Oorlogen omgaven de wieg van het menschelijk geslacht, oorlog vervulde het tegenwoordige tijdperk, oorlog kondigt zich aan voor de toekomst. Is dezelve inderdaad zoo heilloos in zijnen aard, zoo verderfelijk in zijne gevolgen, als ons gevoel wil, hoe treurig wordt dan de toestand van hem, die denkt, die gelooft aan eene Hand, die onzigtbaar en weldadig de woelingen der menschen regeert en bestuurt! Zal hij dit geloof opgeven, het Noodlot stellen in de plaats van God, of eeniglijk kunnen schuilen achter de spreuk, „dat de wegen Gods donker zijn," als de laatste toevlugt, waar het geloof aan de Voorzienigheid rust kan vinden? Veel moge donker blijven; maar letten wij op den gang der wereldgebeurtenissen, dan staat het bij mij vast, dat wij even zoo wel een weldadig plan in dezelve ontdekken, als in de wetten der natuur; dat de Oorlogen geene straffen zijn van eene vertoornde Godheid, of werkingen van een blind Geval, maar weldadige onweerswolken, die den omtrek, waar zij losbarsten, vernielen, maar het geheel der natuur met nieuwe levenskracht doorstroomen; met andere woorden, dat *de Oorlogen gunstig hebben gewerkt op de ontwikkeling, beschaving, en zoo op de veredeling van het menschelijk geslacht.*

Alvorens verder te gaan, is het misschien niet overbodig, meer bepaald stil te staan bij hetgeen men zich voorstelt onder ontwikkeling, voortgang, verlichting en verbetering van het menschdom, en derzelver verband. Zijn er eindelooze twisten ontstaan over dingen, omtrent welke men het in den grond volkomen eens was, bij gebrek aan eene genoegzame bepaling der woorden; vooral schijnt dezelve onmisbaar, waar het woorden geldt, waarmede men somtijds geheel tegenstrijdige denkbeelden verbindt, en welker onderling verband, ook bij het gezonde der begrippen, hier ontkend, ginds sterk wordt aangedrongen.

Digitized by Google

Zijn het niet onze daden, alleen en op zichzelve, die onze menschelijke, onze innerlijke waarde bepalen, en te gelijk onze nadering tot volmaking en geluk; maar is het de *wil*, die, als 't ware, over het beſtaan of niet beſtaan van elk onzer, in het rijk der zedelijkheid, beſlist, en de maat opgeeft der ſchreden, welke wij genaderd zijn tot het einddoel van het leven, — dan kan ook alleen de *wil* het doel en eindoogmerk zijn, waarop alles werken moet, wat op den zedelijken mensch werken zal. Volgens den aard nu van zijn wezen, kan de mensch niet willen, immers niet bepaald en beſtendig willen, zonder beweeggronden te hebben, hoe duister en onvoſkomen dezelve dan ook wezen mogen; en het is zijn *oordeel* alleen, dat hem dezelve kan geven. Maar zonder denkbeelden laat zich geen oordeel, geene oordeelvelling denken, en wederom zonder juiste begrippen is een oordeel overeenkomſtig de waarheid onmogelijk.

Is deze redenering waar, dan grondt zich alle voortgang en veredeling op de waarheid, helderheid en omvang onzer begrippen. Inderdaad, ſtel u den mensch voor, met de gezondſte, zuiverſte, helderſte begrippen, die onze natuur toelaat, en te gelijk verrijst voor uwen geest de eeuw der menſchelijke volmaaktheid. Want nimmer toch was de mensch boos, *om* boos, *om* ſlecht te wezen; maar bekrompene, verkeerde, verwarde begrippen maakten hem misdadig en rampzalig, in hetzelfde oogenblik, dat hij, op zijne wijze, aan zijn geluk arbeidde.

Wanneer wij terugdenken, bij de beſchouwing van den tegenwoordigen toeſtand van het menſchelijk geſlacht in ons werelddeel, en ons hetzelve voorſtellen als wilden zonder vaste woonplaats, in tallooze ſtammen geſcheiden, zonder maatſchappelijke beſchaving, onbekend met de kunſten en het genot van onze eeuw; dan is onze voorſtelling in volkomene overeenſtemming met de vroegſte geſchiedenis: maar zwak blijft dan nog de indruk, dien de voortgangen, van daar af tot hiertoe, op onzen geest maken. Te vergeefs is het, dat wij deze horden zelve voor onze verbeelding laten optrekken, met dierenvellen omhangen, woest van aanzien, de hand met eene knods gewapend, ſteeds op roof en krijg bedacht; en wanen, die tijden bij deze vergelijkende, den afgelegden weg te overzien. De *mensch* moest *in* den mensch ontwikkeld worden; dat is: zijne begrippen, langzaam in groei gelijk de eik, moesten zich van bijzondere tot algemee-

Digitized by Google

ne verheffen. *Deze* uitbreiding is de geſchiedenis van het menſchelijk geſlacht; want zij is de grondſlag van deszelfs volmaking.

Een paar voorbeelden mogen hier genoeg zijn, om dit op te helderen, en te toonen, hoe beſlisſend deze invloed der denkbeelden was en is op de handelingen der menſchen. ACHILLES, de held van het nog kinderlijke *Griekenland*, wordt ons geſchetst met dat menſchelijk gevoel, dat, eenwig onmiskenbaar, onafhankelijk van land en tijd, uit het hart tot het hart gaat; deze held, zoo menſchelijk van gevoel, bij de ontmoeting met PRIAMUS, als deze komt, om het lijk van HECTOR weder te koopen, ſlagt en offert de gevangenen der *Trojanen* op den brandſtapel van zijn gefneuvelden vriend: niet, opdat hij als wreed zou worden geſchilderd, of in wederſpraak met zichzelven; het was, omdat het verſtand, de begrippen zijner eeuw — niet derzelver gevoel — het denkbeeld *mensch* bepaalden tot ſtam- en landgenooten; zij kenden *Grieken*, Barbaren, vrouwen, maar geen menſchen. Later was het oude *Griekenland*, door talrijke omwentelingen, rijker dan eenig land, vóór of ná, in denkbeelden over burgerlijke vrijheid, regt en gelijkheid. Daar leefden denkende verſtanden, die, in gene mildere ſtreken, en in dien toeſtand der maatſchappij, de zorg voor onderhoud en maatſchappelijke bevordering niet tot hoofdthema van hun leven hadden te maken, maar den beſpiegelenden geest vrij lieten ronddwalen, peinzen en rusten, waar hij wilde. En toch verhief zich nimmer, zoo het ſchijnt, bij zoo veel vrijheid en beſpiegeling, eene enkele ſtem, die de ſlavernij afkeurde, zelfs niet, die hare regtmatigheid betwijfelde. Eerst de Chriſtelijke leer verkondigde en bragt in beoefening, wat het menſchelijk vernuft in duizende jaren niet had kunnen opdelven; het eenvoudig begrip: *alle menſchen zijn weezen van één geſlacht, broeders.* Achttienhonderd jaren zijn er ſedert verloopen, en wij zien nu, het is waar, het treffende ſchouwſpel, zelfs van eenen vrijen Negerſtaat, weleer ſlaven van geſlacht tot geſlacht, als een verheffend en opbeurend teeken van het aanrijpen der eeuwen; maar tevens, nog op dezen dag, veracht en bant, in het vrije, in het verlichte *Noord-Amerika*, de blanke mensch den zwarten, omdat hij zwart is. Hoeveel millioenen menſchen zijn zóó, verlaagd van zin, veracht en onontwikkeld, van de aarde verdwenen, uit gebrek aan één algemeen begrip; hoeveel eeuwen zijn er

verloopen, eer het ontwikkeld werd, zoo als het dan nu is! Spreken wij derhalve van den voortgang van het menschelijk geslacht, dan is de hoofdvraag geene andere dan deze: „Is de som van algemeene begrippen, van gezonde denkbeelden, die thans in omloop is, grooter dan voorheen; wordt gezond en onbeneveld menschenverstand meer en meer eene gangbare munt, die volk bij volk kent en waardeert?" dewijl van hier, en alleen van hier, voor het menschdom, de fontein van heil kan ontspringen; dewijl, alleen bij heldere begrippen en juist oordeel, aan waarachtig willen en doen te denken is.

Tot het voorgestelde doel zal zich mijne *proeve*, eene onrijpe vrucht van het oogenblik, moeten bepalen, bij eene vlugtige beschouwing van de hoofdgebeurtenissen in het oude *Europa*, van den tijd der *Grieken* af. Immers, rond te tasten in den nacht der vroegere eeuwen, bij het flaauw en onzeker schijnsel van enkele verstrooide berigten en overleveringen, om zoo de volken als bij derzelver eerste wording te bespieden, hoe belangrijk dit op zichzelf zijn mag, zou hier onnut wezen, dewijl de gissingen en waarschijnlijkheden, die zulk een onderzoek enkel opleveren kan, de meer historische bewijzen slechts zouden kunnen verzwakken. Van den anderen kant, van de eerste Oorlogen voort te gaan tot op onzen tijd, gedoogt mijn bestek niet; en hoeveel ligt er nog te kort onder ons oog, dan dat het een behoorlijk gezigtpunt zou aanbieden! De hier geschetste omtrekken zijn misschien ook genoeg: van het gedeelte mag, met zedelijke zekerheid, zoo in eenig geval, dan hier voorzeker, tot het geheel worden besloten.

Griekenland, de wieg der *Europesche* beschaving, levert ons tevens den eersten Oorlog in *Europa*, die voor eene geschiedkundige beschouwing vatbaar is — *den Oorlog tegen Troje*. Zelfs ook dit verhaal is niet tot ons gekomen in het eenvoudig kleed der geschiedenis, maar met den dichterlijken tooi der eerste jeugd: alles, bij den onsterfelijken zanger, verplaatst u in den bloeitijd van het menschdom, toen de Goden nog onder de menschen verkeerden, en de scheppingen der verbeelding en de gewrochten der werkelijkheid den mensch even wezenlijk schenen. De hoofdtrekken schijnen evenwel gemakkelijk te onderscheiden van het bijwerk. In de twaalfde eeuw vóór onze jaartelling rooft een zoon van den Koning

Digitized by Google

van *Troje*, in *Klein-Azië*, HELENA, de vrouw van MENELAUS, den Koning van *Sparta*. De Vorſten en beſtuurders van de naburige ſteden en omtrekken verbinden zich, om dien hoon, hunnen nabuur en bekende aangedaan, te wreken. Zij trekken naar *Azië*, en, na een lang, een tienjarig beleg, wordt *Troje* ingenomen. Hierin is niets dichterlijks overig. Nog oorloogde men niet uit zucht naar eene groote heerſchappij; de veelvuldige redenen der latere ſtaatkunde waren aan gene eeuw nog veel vreemder; maar roof, vrouwenroof, was eene reden tot oorlog, geheel overeenkomſtig met de denkwijs van den tijd en de hoogte van deszelfs ontwikkeling; ook HERODOTUS geeft vrouwenroof op, als de oorzaken der vroegſte Oorlogen. De verbondene Vorſten bewezen zoo zeer geene dienst aan MENELAUS, als dat zij hunnen ruwen heldenmoed bevredigden; voor den riddergeest van het toenmalige *Griekenland*, even als voor dien van *Europa* in de Middeleeuwen, was overwinnen en dooden de ſchoonſte taak, het doel van het leven. Ook in den langen duur der belegering is niets onwaarſchijnlijks: ſteden inſluiten, muren beklimmen en overrompelen, was onbekend; men wachtte den vijand buiten de ſtad op, en dikwijls was men op ſtrooptogten afwezig. Laat zich dit alles, als geſchiedkundig zeker, aannemen; de heilrijke gevolgen van dezen Oorlog voor *Griekenland* en *Europa*, in het algemeen, zijn buiten allen twijfel.

Eene naauwere vereeniging der *Griekſche* ſteden en ſtammen is een der gevolgen, die in den aard der onderneming zelve lagen. De onzekere overlevering ſpreekt wel van een' vroegeren gemeenſchappelijken togt der *Argonauten* naar *Colchis*; maar dáár waren het alleen eenige moedige helden met één ſchip, hier was het eene geheele vloot; duizenden waren opgetrokken, onder één gemeenſchappelijk opperhoofd. Tien jaren had men met elkander in de legerplaats voor *Troje* verkeerd, lief en leed gedeeld, elkander leeren kennen, en zoo één gemeenſchappelijk punt van herinnering gekregen. En is er ſterker band, dan die der gemeenſchappelijke herinnering, om menſchen, geſlachten en volken te vereenigen? Wat ſnoert naauwer aaneen, dan eenheid van lot? Het denkbeeld, van één volk te zijn, begon zich onder de *Grieken* te ontwikkelen, daar hun te voren zelfs een algemeene naam ontbrak. Het gemeenſchappelijk offer te *Thermopylae*, of de Raad der *Amphictyonen*, misſchien vroeger ingeſteld, kreeg

Digitized by Google

nu eerst meerder kracht, als bondgenootschap; en onder de heiliging van de godsdienst, de stichtster en bewaarster der maatschappijen, verkondigde hetzelve de eerste grondwaarheden van het regt der volken. Zoo waren de grenzen der menschheid van afzonderlijke stammen op eene verzameling van stammen overgebragt.

Dan, de gewigtigste gevolgen van dezen Oorlog kwamen niet voort uit deze vereeniging, uit het natuurlijk goede, dat tijdelijke rampen altijd vergezelt; de rampen zelve moesten hier, en de geheele geschiedenis door, in zegen verkeeren. Tien jaren van afwezigheid hadden, voor Vorsten en benden, alles in het Vaderland veranderd: men vond vreemden in zijne stad en land, de magt in andere handen, of zijn erf verwoest en uitgeplunderd; anderen verstoeg een storm, in de kindschheid der zeevaart, en jaren lang zag men te vergeefs hunne terugkomst te gemoet. Zoo werden oproer en beroerten, moord en verwoesting, verdrijving der onderliggende partij, een algemeene geesel voor *Griekenland*. Uit dezen nacht rees de schoonste morgenstond: *de denkbeelden over regeringsvorm en regten der burgers geraakten in werking; Griekſche volkplantingen verſpreidden zich wijd en zijd.* Het kan niet missen, of de afwisseling van Vorsten en overweldigers moet de gedachte der menschen bij hunne regten en natuurlijke vrijheden doen stilstaan, en omwentelingen in den vorm van bestuur voortbrengen. Inderdaad ook, in de eerste eeuw reeds na de inname van *Troje*, verwisselde *Athene* zijn erfelijk Koningschap, bij den dood van CODRUS, met het bestuur van een' *Archont*, die wel voor zijn leven werd benoemd, maar verkiesbaar was. Hiermede begon onder de volken die reeks van proeven in de staatkunde, die, bij tusschenpoozen afgebroken, nog tot in onze eeuw is voortgezet; en, indien vele volken zich thans in een gematigd bestuur en over hunne vrijheid verheugen, is dit niet de vrucht van eene plant, van welke gene eeuw het eerste zaad uitwierp? Was dit gevolg eerst later zigtbaar, dewijl de ontwikkeling van denkbeelden uit haren aard langzaam voortgaat, korter op de oorzaak volgde het uitzenden van koloniën. De opperste heervoerder der *Grieken* zelf, AGAMEMNON, door een' storm verslagen, bragt volkplantingen op *Creta*; *Cyprus* ontving den verdreven' TEUCER; het zuidelijk *Italie*, of *Groot-Griekenland*, eilanden der Middellandsche zee werden met volkplantingen vervuld. Vooral het te-

Digitized by Google

genwoordige *Anadolië*, gemeenlijk *Klein-Azië* genoemd, treft onze aandacht. Derwaarts trekt, als een gevolg der talrijke volksverhuizingen in *Griekenland*, eene geheele menigte van *Grieken*, *Aeöliers*, *Ioniers*, *Doriërs*, en ſticht langs de geheele westkust, en op de naburige eilanden *Lesbos*, *Samos*, *Chios* en zoo veel andere, een aantal ſteden, onder welke *Smirna* en *Epheſus* zich aanſtonds van zelve voor onzen geest ſtellen.

Om over het gewigt van deze verſpreiding der *Grieken* te oordeelen, behoeven wij alleen te vragen: wat waren de *Grieken* toen reeds, wat was het overige *Europa*? Nemen wij aan, dat de *Ilias* en *Odyſſea* ſchilderingen leveren van den tijd van den *Trojaanſchen* Oorlog zelven, en *niet* uit den eigen' leeftijd des Dichters, dan is het ontegenzeggelijk, dat de *Grieken* van dien tijd, in vele opzigten, op een' zeer hoogen trap ſtonden. Maar kan men verwachten, dat de Dichter hierin eenen anderen weg heeft bewandeld, dan de Schilders der oude *Nederlandſche* ſchool, of liever dan alle Schilders en Dichters van vorigen tijd, die al hunnen helden en taſereelen het *costuum* gaven en ſtoffeerden volgens den trant van hunnen leeftijd? Hoe dit zij, ook bij den Dichter zelven komt veel voor, dat, ons met een' trek de eeuw ſchetſende, ons waarſchuwt, de *Grieken* van die dagen niet naar den maatſtaf onzer denkbeelden te ſchatten. TELEMACHUS landt aan en komt bij NESTOR. Deze, zijnen gast willende kennen, vraagt hem, of hij eenig bedrijf heeft, of dat hij als een zeeroover omzwerft. (*) Zeeroverij was, zoo het ſchijnt, ook naar de opvatting van THUCYDIDES, niet ſchandelijk; zij ſtond gelijk met een eerlijk bedrijf, en het regt van den ſterkſten werd niet betwijfeld. (†) Goedaardig wil MENELAUS den weerloozen ADRASTUS, om zijn leven biddende, ſparen; maar honend dringt AGAMEMNON hem, den man te dooden, en *te regt*, voegt de Dichter er bij. (‡) Zelfs een' weerloozen vijand te ſparen, was voor die eeuw dan eene overdrevene gevoeligheid? Veel kon hier bijgevoegd worden. Intuſſchen had *Griekenland*, reeds eeuwen vóór den oorlog, volkplantingen uit het vroegbeſchaafde *Egypte* en *Azië* ontvangen; ORPHEUS, wil de grijze overlevering, had gezongen; de geheimenisſen van *Samothracië* waren alreede ingeſteld, en de *Pelasgiſche Jupiter* verkondigde, door het orakel van *Dodona*, zijnen wil reeds aan de ſtervelingen; of-

(*) *Odyſſ.* III: 74. (†) THUCYD. I: 5. (‡) *Il.* VI: 62.

Digitized by Google

fers en ſpelen, nimmer geſcheiden bij de Oudheid, godsdienſtige inſtellingen, dit alles wordt, vóór den oorlog, bij de *Grieken* vermeld, uit een tijdperk, toen op het overige *Europa* een diepe nacht rustte. Zoo mogen wij dan beſluiten, zonder den trap te willen bepalen, dat *Griekenland* toen al ver het overige *Europa* overtrof, en dat zijne koloniën, even als zoo vele weldadige ſtralen, zich verſpreidden tot verlichting der volken. En wilde men ook, hetgeen tegen alle Geſchiedenis aanloopt, *Griekenland* met het overige *Europa* gelijkſtellen, nog zou de invloed van zoo vele volkplantingen onmiskenbaar zijn. Door gevaren, ontmoetingen, ramp en tegenſpoed, ontwikkelt zich de mensch met ſnelheid: de volkplanters, bij hunnen aftogt en na hunne aankomst, waren niet meer dezelfde; eene eeuw lag tusſchen beide. Nergens vertoonden zich de heerlijke gevolgen van deze verſpreiding ſchooner, dan in *Klein-Azië*. Te naauw aan de kust opeengedrongen, om de talrijke menigte te voeden, ontwaakte de nijverheid uit den drang der behoeften; koophandel en zeevaart ontſtonden, en, met deze, uitbreiding van begrippen, kunſten en wetenſchappen. Heerlijk bloeide ſtad bij ſtad; *Miletus* alleen zond, op hare beurt, meent men, meer dan honderd volkplantingen uit; zelfs *Maſſilia*, het tegenwoordige *Marſeille*, werd toen reeds door deze *lóniërs*, van *Phocaea*, geſticht. Deze latere koloniën, die niet door toeval werden gevestigd, maar volgens onderlinge overeenkomst, waren nog dienstbaarder aan de groote zaak der menschheid. De vaderlandſche Goden vergezelden den volkplanter, en heilig bleef de band tusſchen de moeder en het kind. Zoo verwijdde zich, te gelijk met het menschdom, het begrip der Godheid. In plaats van beſchermer van eenen omtrek, wiens magt door zijne eigene tegenwoordigheid was omſchreven, werd zij een hooger wezen, heerſchende ook aan gene zijde der zee.

In *Klein-Azië*, in het land, waar de eerſte *Griekſche* volkplantingen gevestigd werden, zong HOMERUS de heldendaden van het vroegere geſlacht, en ſchilderde hunne leefwijs, denkbeelden, deugden, gebreken en handelingen, tot een onvergankelijk gedenkteeken uit de voor altijd vervlogene jeugd van ons geſlacht. Hier wierp THALES de eerſte vraag op, die den hoogen aanleg der menſchelijke natuur deed vermoeden: „van waar die zon, van waar de oorſprong van het heelal?" en de grondſlag der *Wijsbegeerte* en van de *zedelijke Godsdienst* der oude wereld was gelegd.

Digitized by Google

Onder kleine inwendige schokken, die het vuur voor verdooving bewaarden, en de som der algemeene begrippen vermeerderden, bloeiden *Griekenland* en zijne *Aziatische* koloniën voort, tot in den aanvang der vijfde eeuw vóór onze jaartelling. Nu ontstond een Oorlog, waarvan de beweegredenen zelve, Vrijheid en Vaderland, ons reeds eene latere dagteekening doen kennen. Omtrent dezen tijd had CYRUS in *Azië* de *Meden*, *Babyloniërs*, *Assyriërs*, een drom van uitgebloeide volken, aan zich onderworpen, in *Klein-Azië* een einde gemaakt aan het rijk van CROESUS, en zoo waren ook de *Griekſche* volkplantingen niet vrij gebleven van *Perzische* overheerſching. Maar een volk, welks denkbeelden van burgerregten door onophoudelijke omwentelingen waren verfijnd; een volk, dat, zonder het flaauwſte denkbeeld van huiſelijk geluk, met zijne geheele ziel in en voor den Staat leefde, ligtgeraakt en listig, kon dáár geen vreedzame onderdaan zijn, waar de *Aziaat*, in zijn vrouwentimmer verſuft, zonder belangſtelling in den Staat, in zijnen beheerſcher een' God vereerde. In *Ionie* begon de opſtand; het moederland, of liever *Athene* alleen, ſchoot ter hulpe toe, en ruim veertig jaren waren *Griekenland* en *Azië* in ſtrijd. Dichters en Geſchiedſchrijvers hebben denzelven vereeuwigd, en de namen van *Marathon* en *Thermopylae*, van *Salamis* en *Plataea*, van MILTIADES, THEMISTOCLES en LEONIDAS zijn onſterfelijk geworden in het geheugen der menſchen. In den eerſten opſlag vertoont zich deze Oorlog min gunſtig: nu toch werden geene koloniën uitgezonden, geene nieuwe ſteden verrezen, vele daarentegen werden verwoest; nergens vertoont zich uitbreiding; had er al geen achteruitgang plaats, in den uiterlijken toeſtand der Staten vertoont zich nergens het loon van zoo veel bloed en verwoesting: maar des te voordeeliger werkte de ſchok op het *inwendig* leven; *door dezen Oorlog deed de menſchelijke geest de grootſte ſchreede op de baan der beſchaving vóór den tijd van het Christendom.* De roof van eene vrouw had de jeugdige wereld van HOMERUS in beweging gezet: een rijper leeftijd zag nu, hoe het burgervrijheid en Godsdienst gold. *Athene* was ingenomen; de tempels der Goden waren verwoest, de heilige graven der voorouders geſchonden, de burgers van *Eretria* in ſlavernij naar *Perzië* gezonden; een volk gelijk de *Atheners*, bij welke het genoeg was uit te munten, om verbannen te worden, was bedreigd geworden met ſlavernij, onder eenen vreemden

Digitized by Google

heer, dien het daarenboven, als een' vreemden, een' barbaar, diep verachtte; door eigene kracht, met verlating van huis en have, had *Athene*, meer dan geheel *Griekenland*, moedig volhard, en *Azië's* tallooze benden waren verstoven voor eene handvol menschen, door wanhoop en vaderlandsliefde opgewonden. Zoo veel beduchtheid en gevaar, zoo veel inspanning en opoffering, zulke snelle wisseljngen van hoop en vrees, zulk een heerlijke uitslag greep diep in het innigste van het menschelijk wezen; er werden snaren geroerd, welker tóonen nog onbekend waren, en, als bezield door den adem Gods, schonk de geest nu zijne gaven bij volle stroomen; eeuwen werden afgelegd in eene kleine reeks van jaren. Waarheen men het oog wendt, beeldende kunsten, poëzij, geschiedenis, wijsbegeerte, alles getuigt, door rijkdom en snelle verheffing, hoe heilrijk de invloed van dezen schok was, niet alleen voor het toenmalig *Griekenland*, maar ook voor de voortgangen van den menschelijken geest in volgende tijden.

In verjongden en verheerlijkten glans verrees het verwoeste *Athene* zelve, zóó, als nooit eene andere stad werd herbouwd. Geene eeuw toch van PERICLES zou genoemd worden; geen PHIDIAS had door zijnen beitel dien hoogen roem verworven; in een ander tijdsgewricht: maar eene stad, onder zulke omstandigheden verwoest; een kunstenaar, door de gebeurtenissen veredeld en ontvlamd; een volk, onbekrompen door het edelmoedig gevoel van eigene waarde, aangevuurd door PERICLES, den man, wien de Godin der welsprekendheid op de lippen woonde; rijkdom aan grootsche herinneringen, — dit alles moest tot stand brengen, wat, in dit opzigt, nimmer weder is gezien. In de poëzij was het voor dit tijdperk bewaard, uit de koorzangen, bij het vieren der feesten van BACCHUS, het *tooneel* te scheppen. AESCHYLUS, SOPHOCLES en EURIPIDES waren de hervormers; en tevens bereikten zij aanstonds de hoogte, die hunne werken van onverwelkbare jeugd en frischheid tot blijvende voorbeelden heeft gemaakt. De verhevene SOPHOCLES draagt, als Dichter, den palm weg; maar eigene verdiensten, voor de uitbreiding der begrippen, onderscheiden zijne beide tijdgenooten. OEDIPUS, het ideaal van alle menschelijk ongeluk, naar de denkbeelden der tijden; BELOPS en zijn rampzalig huis waren veelal de geliefkoosde stof: maar de man, die met zijne landgenooten bij *Sala-*

Digitized by Google

mis het vaderland had helpen bevrijden, AESCHYLUS, als Dichter koen en ſtout, vatte toen reeds, bij de geboorte van het eigenlijke Treurſpel, het ſchoone denkbeeld, hoe het tooneel ter onderhouding van de heilige vlam der vaderlandsliefde kon werken, en hij ſchreef, vol nationaal gevoel, zijne *Perzen*. EURIPIDES, de vriend van SOCRATES, voor min groot dan de beide anderen in de kunst gehouden, poogt de leſſen des levens en der wijsbegeerte van het tooneel onder de menigte te verſpreiden, en zóó kunst en tooneel, vereend, dienstbaar te maken aan den waren voortgang van het menſchelijk geſlacht, hetwelk dàn alleen de ſchoone kunſten huldigt, wanneer het, door het ſchoone, den band knoopt tusſchen de zinnelijke wereld en de zedelijkheid.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

ROBESPIERRE EN HET FRANSCHE SCHRIKBEWIND.

(*Papiers inédits trouvés chez* ROBESPIERRE, *etc. par MM.* BERVILLE *et* BARRIÈRE. *Paris*, 1828.)

„ Uit deze even belangrijke als, wat de echtheid der me-
„ degedeelde ſtukken betreft, boven allen twijfel verhevene
„ *Collection des Mémoires relatifs à la Révolution Françaiſe*
„ willen wij den Lezer eenige ſtalen mededeelen."

Onuitgegeven Brief van NIVEAU *aan* ROBESPIERRE, *gevonden in de papieren van laatstgenoemden.*

Amſterdam, den 1ſten dag der 1ſte *Décade* van de 3de maand der ééne en ondeelbare *Franſche* Republiek.

Reeds voorlang, mijn waarde ROBESPIERRE, had ik u moeten ſchrijven. Wijt dit uitſtel alleen aan de ſnelheid, waarmede gij de gebeurtenisſen in *Frankrijk* elkander doet opvolgen. De ſchitterende trekken, van uwe onverſaagde Vergadering uitgaande, en de zegepralen, welke gij elken dag behaalt, laten mij den tijd niet, u met dezelve geluk te wenſchen. Vaar voort, edelmoedig Burger, vaar voort! Met geheime vreugd zien wij, dat gij het doel nabij zijt, 't welk ge u voorſtelde. Nog eenige koppen geveld, en het Dictatorſchap valt u te beurt; want wij ſtemmen met u in, dat den *Franſchen* één enkel meester past, om het even, wat

Digitized by Google

naam men hem wil geven. Ik verheel u niet, dewijl u zulks zeker aangenaam is, dat de verwijdering van DANTON ons een bijzonder genoegen heeft verschaft. Wij zagen in hem een' gevaarlijken mededinger, die u door zijnen invloed konde schaden. Zoo ge hem BRISSOT *en Compagnie* kondet doen gezelschap houden (*), ik geloof, dat uwe zaken er te beter om zouden gaan. Ik wil meer zeggen, tot bewijs, hoezeer wij aan u verknocht zijn en uwe wenschen verlangen vervuld te zien: wij vreezen, dat BARRÈRE dezelfde oogmerken heeft als gij, en dat de schitterende titel van Dictator hem bekoort. Houd hem dus wèl in het oog, mijn waarde ROBESPIERRE; verhinder zijn gezag toe te nemen, en zorg, dat de toejuichingen, welke hem de *tribunes* schenken, op u terugstuiten, en slechts strekken om uwe partij te vergrooten.

Met voldoening en erkentenis tevens hebben wij in uwe hervorming van den Kalender gezien, dat gij aan ons verlangen hebt toegegeven, in de benamingen, door u aan de maanden gegeven. Ik kan u verzekeren, dat alle onze Patrioten daardoor niet weinig gestreeld zijn, en dat zij daaruit afleiden, hoezeer gij hun genegen zijt. Dit is van uwen kant een trek van staatkunde, te gepaster, omdat hij u niets kost en u verwonderlijk wel dient. Verzuim zulke trekken nooit, bij voorkomende gelegenheden. Evenwel, gelijk gij wel kunt denken, heeft uw oordeelkundige Almanak de satire uitgelokt. Deze zeggen: „ Ziedaar een' opgewarmden *Grieksche*n „ Almanak!" gene: „ De jonge ANACHARSIS heeft er al „ de bouwstof toe geleverd," enz.; maar, welverre van door deze kwinkslagen u beleedigd te achten, behoort gij dezelve te beschouwen als een gevolg van de magtelooze woede uwer vijanden. Men vertoont zich nooit grooter, dan wanneer men kwaadaardige tegenstrevers heeft, die ons pogen te schenden.

Ik zal u niets zeggen wegens de vrouw van CAPET, dan alleen, dat haar dood niemand verwonderd of bedroefd heeft. In den grond beschouwd, doet dezelve u weinig goed of kwaad. Wat hare kinderen en hare zuster betreft, welke den nietsbeduidenden naam heeft van eene deugdzame vrouw te zijn, wij hebben, overeenkomstig uwe begeerte, de volksmeening te hunnen aanzien eenigzins gepeild. Wij hebben het gerucht verspreid, dat de kleine CAPET gestorven was ten gevolge van verzwakking, en zijne zuster in eenen opstand; maar wij

(*) Dit zal wel zoo veel beteekenen als *guillotineren*. VERT.

Digitized by Google

zagen ons met leedwezen in onze verwachting te dezen bedrogen. Niemand werd door onze kleine kunstgreep misleid; elk zeide, als uit éénen mond: „Ach! zoo die beide kinderen dood zijn, heeft men er de hand in gehad." En elk ſcheen (om het zachtſte woord te kiezen) verontwaardigd. Laat dus, raden wij u, de jonge CAPETS en hunne tante leven; de ſtaatkunde zelfs gebiedt zulks: want, zoo gij den jongen ombrengt, zullen de gekroonde ſtruikroovers terſtond den grooten Mijnheer van *Ham* (*) als Koning van *Frankrijk* erkennen.

Gij houdt u thans onledig met een der gewigtigſte deelen der wetgeving van uwe Republiek. Wat wij er tot dusverre van zagen, geeft ons een hoog denkbeeld van het overige, en doet ons hopen, dat de gemoederen er waarlijk door zullen verhit worden. Doordring allen met dat republikeinſche vuur, dat alles voor de vrijheid doet opofferen; het volk is in eene ſtemming, voor uwe ontwerpen allergunſtigst; laat dezelve u niet ontſnappen. Tast bovenal de Godsdienst in hare fondamenten aan, en werp haar omverre. De geſchiedenis der volken moet u leeren, dat het bijgeloof te allen tijde de meestvermogende breidel is geweest, om de menſchen te ſtuiten in hunne pogingen om zich aan de ſlavernij te ontworſtelen. Van het oogenblik, dat het *Franſche* volk geene Priesters meer heeft, zal het ook geene hartstogten meer hebben, ſtrijdig met die, waarmede gij hetzelve uitſluitend wilt bezielen. Vernietig dus al die ſchelmen van zwartrokken (*à jaquettes noires*)! Gij hebt hen niet meer noodig; ontdoe u van hen.

In weerwil van de bewondering, welke ons het ontwerp uwer burgerlijke inſtellingen heeft ingeboezemd, hebben wij opgemerkt, dat ge een punt ſchijnt verzuimd of vergeten te hebben, dat ons evenwel van het grootſte belang dunkt. In de ſchoone dagen der Republiek van *Athene*, is u bekend, dat alle burgers, volgens hunnen rang, verpligt waren, zich naar bepaalde plaatſen te begeven, om aldaar hun middagmaal gemeenſchappelijk te nuttigen. In uwe Republiek, waar alle burgers gelijk zijn, komt geen rang te pas, maar alleen afdeeling; ik wil zeggen, dat alle *Franſchen*, zonder onderſcheid, niet meer in hunne huizen mogen eten, maar op eene aangewezene plaats in elke afdeeling. Gij zult het heilzaam gevolg beſeffen, uit deze openbare en gemeene mid-

(*) LODEWIJK XVIII.

Digitized by Google

dagmalen voortvloeijende, wat de politiek betreft, en ik zal dus daarover niet uitweiden; maar het hoofdoogmerk dezer inſtelling is, de ontzaggelijke winſten, welke u daarvan zullen ten deel vallen. Ziehier op wat wijze:

Het is niet wel mogelijk, zonder groot gevaar te loopen, ten minſte vooralsnog, te denken aan het gelijkmaken der geldmiddelen, bovenal tusſchen de goede *Sans-culottes*, of zulken, die zich als zoodanig voordoen; want, onder ons, het is niet zeer waarſchijnlijk, dat de rijke burgers, van harte en ter goeder trouwe, Patriotten zijn. De openbare en gemeene middagmalen kunnen u in dat ontbrekende zeer te ſtade komen. Daartoe zal het voldoende zijn, alle burgers van beiderlei ſekſe, van elken ouderdom en elken rang, te verpligten, zich, op een bepaald uur, ter plaatſe hunner afdeeling, tot dat einde beſtemd, te laten vinden, om aldaar gezamenlijk te eten. Gij ſtelt hen, overeenkomſtig hunne jaren en ſekſe, op zekeren *tax*, voor hunne voeding. Deze *tax*, gelijk alle de andere, wordt te uwer beſchikking geſteld, en zal, zonder eenigen twijfel, voor u de allervoordeeligſte zijn; terwijl dezelve tevens de burgers van de aanzienlijke uitgaven voor hunne tafel zal ontheffen.

Gij weet, dat, in eene kostſchool, de voordeelen van den meester gelegen zijn in het getal der kostgangers; gij, gij zult de kostſchoolhouder zijn, en alle de *Franſchen* uwe kostgangers; gij zult nimmer behoeven te vreezen, dat uwe tafel niet drok bezet zal zijn, dewijl gij, door eene wet, allen zult noodzaken, zich aan dezelve te laten vinden. Uwe *ſpeculatie* zal dus op eene vaste en onveranderlijke *baſis* gevestigd zijn. Vooronderſtellen wij, om het ontwerp eenigzins uiteen te zetten, eene afdeeling, zamengeſteld uit 3000 perſonen; allen, aangezien hunnen ouderdom en ſekſe, betalen niet denzelfden prijs; ſtellen wij, als gemiddelden *tax*, 250 francs 's jaars, per hoofd, voor één maal daags (dit is toch waarlijk niet veel); deze ſom, verdeeld over 3000 perſonen, geeft 750,000 francs 's jaars, en ruim 2000 francs per dag; nu reken ik, dat men met 1800 francs daags 3000 perſonen kan voeden, hun gevende een pond brood van 3 *ſous*, een pond vleesch van 6 *ſous*, een half pintje wijn van 2 *ſous*; hetgeen 11 *ſous* per hoofd voor een maal bedraagt, gelijk ik zeide. Sta vervolgens aan de burgers toe, des avonds te huis te eten. Ziedaar meer dan 200 francs winst op 3000 perſonen, alleen in éénen enkelen dag, en in het jaar 73,000

Digitized by Google

francs; hetgeen, voor 25,000,000 *individus*, eene vaste jaarlijksche som beloopt van 608,309,000 francs, dat wel der moeite waard is, gelijk gij ziet. „ Het vereischt zware uitgaven," zult ge misschien zeggen. Ja; maar, de nationale bosschen en gebouwen de uwe zijnde, kunt gij de grootste onkosten besparen. De *geëmploijeerden* zullen gevoed worden van het overschot en op kosten van het geheel; derzelver betaling zal weinig beduiden, en zou zelfs door de burgers kunnen geschieden, wanneer zij, ééns in het jaar, eene halve kroon gaven. Werpt ge mij tegen, dat meer dan de helft der burgers buiten staat is, 250 francs jaarlijks te betalen: het zij zoo; maar er zijn er ook, die tien- én twintigmaal meer kunnen geven, en men kan hen *taxeren*, naar gelange van hunne fortuin; hetgeen ge b. v. zoudt kunnen heeten: *Taxe der Gelijkheid*, dewijl dezelve zoude strekken, om tusschen alle burgers de gelijkheid van vermogen te herstellen. Voor het overige hebt ge eene onuitputtelijke bron in handen; die, namelijk, welke u het regt opent, dat ge bezit, om wetten te maken: nu eens kunt ge er eene uitvaardigen, om den prijs van het vleesch, het brood, den wijn enz. te verminderen; dan, om dezulken aan groote geldboeten te onderwerpen, die in gebreke blijven, aan het maal te verschijnen. Bij burgerfeesten kunt ge het gebruik invoeren, om door de burgers eene kroon, zes francs, meer of minder, naar gelange hunner middelen, te doen opbrengen, om het feest meerder luister bij te zetten. In 't kort, wanneer men *meester* is, heeft men duizend hulpmiddelen, om van alles *geld te maken*. Overweeg dit alles wel, mijn waarde Burger! Wij willen zulks aan niemand dan aan u mededeelen, ten einde gij alleen in het oog des volks de eer eener uitvinding zoudt hebben, welke hetzelve geheel op uwe hand zal brengen. Adieu, mijn Vriend! *Vale*; verlaat u steeds op ons, en met name op de onschendbare verknochtheid van

Uwen getrouwen
(Get.) NIVEAU.

P. S. Onze brave *Sans-culottes* volgen eindelijk mijn voorbeeld, en nemen allen namen aan, meer overeenkomstig dan de hunne met de Gelijkheid en de Vrijheid.

Ik moet u een zonderling gerucht mededeelen, dat hier in omloop is, en zelfs in nieuwspapieren gelezen wordt. PHILIPPE *le Raccourci*, zegt men, *vóór dat hij den troon*

Digitized by Google

beſteeg (*), heeft u, in zijne verklaringen, geweldig bezwaard, zoo zelfs, dat de *Parijzenaar*, in zijne woede, op hoogen toon, uw hoofd geëischt heeft. Gij begrijpt, dat wij om dat nieuwtje gelagchen hebben. Gij hebt vijanden, dit is zeker; maar dat geheel *Parijs* zich zoo verre zou vergeten hebben, dat menſchen, op wier geest gij zoo veel vermoogt, zich tot dusdanige uitersten zouden laten vervoeren, dat zij zelve eenen *wil*, vooral eenen van dien aard, zouden openbaren, — dit kan men niet gelooven, zonder tevens aan te nemen, dat de Republiek te eenemaal omvergeworpen, en de ſluijer van voor aller oogen is opgeheven; welk een en ander even onmogelijk is.

Aan den Burger ROBESPIERRE, *te Parijs; over Luik.*

(*) PHILIPPE D'ORLEANS, *vóór dat hij het ſchavot beklom.*

BRIEF VAN N. N. AAN N. N., LID VAN HET PLAATSELIJK BESTUUR TE N., OVER HET VERGELIJKEND EXAMEN VAN ONDERWIJZERS.

(*Vervolg van bl.* 446.)

De tweede plaats is ***, alwaar ik, zoo als gij weet, mede zeer goed bekend ben. Hier doodverwde men, reeds vóór het examen, ***; doch het Geestelijk en Wereldlijk Beſtuur ging evenwel ſcholen bezoeken. Men kwam bij dien gedoodverwden, en vond het niet naar wensch; de man ging niet wel met kinderen om, en de kinderen waren niet ſpraakzaam. Hieruit beſloot men te ***, dat genoemde *** weinig kans zoude hebben. De bezoekers gingen vervolgens naar eenen anderen, woonden daar het onderwijs bij, en vonden alles naar wensch; de man was minzaam jegens zijne onderhoorigen, en de kinderen vrijmoedig in het ſpreken. Men ſprak hiervan dus te *** met lof. De bezoekers hebben nog twee ſcholen bezocht; maar in de eene was op dat oogenblik geen onderwijs, en hoe het hun in de andere bevallen is, weet ik niet. Als men nu hieruit voorloopig beſluiten wilde, zoude men van genoemde onderwijzers den eerſten gezaden hebben, om maar ſtil te huis te blijven, en aan den

Digitized by Google

tweeden, om te komen; maar het komt mij voor, dat dit bezoeken der ſcholen een ijdel kinderſpel van bejaarde menſchen is geweest: want het kwam niet in het minſte in aanmerking; dit weet ik, omdat ik bij de beoordeeling der ſtukken mede tegenwoordig ben geweest, en na dien tijd van eerlijke lieden gehoord heb, dat dit bij het opmaken van het procesverbaal niet in aanmerking is gekomen.

Bij dit punt willen wij ons nog een oogenblik ophouden. Het bezoeken van ſcholen door het Kiescollegie eener vacature komt mij heel wel voor, mits men geene menſchen daartoe neme, welke onkundig zijn in het vak van het ſchoolwezen, en men er dus geene kinderachtige gekheid van make, waarover een verſtandig man den neus zoude ophalen en glimlagchen; en, heeft men dan met oordeel en verſtand ſcholen bezocht, heeft men zich vooraf verzekerd, dat aan de vereischten van eenen goeden Onderwijzer deze of die het beste heeft voldaan, en derhalve de geſchiktſte perſoon is, dan late men zich bij het verkiezen ook als geene kwade jongens, die voor de leus maar mededoen, behandelen. Ja, mijn vriend! daar ik van u en de overige Leden van het Beſtuur uwer Gemeente weet, dat gij. allen ten volle de noodige geſchiktheid hebt, om voor uwe Gemeente eene goede keus te doen, raad ik u ten ſterkſte aan, om, hetzij bedektelijk of publiek, hetzij vóór of na het examen, toch vooral te onderzoeken, hoe het in dezen geſteld is, ten einde gij. op zulk eene wijze de beste keus moogt doen, en niet zulk eene, welke naar het gehouden examen van eenen partijdigen Schoolopziener, overeenkomſtig zijn gemaakt procesverbaal, gedaan wordt.

Vóór ik u, mijn vriend! nu het gehouden examen ga beſchrijven, wil ik u eene zaak verhalen, welke mij in het geheel niet beviel. De Onderwijzer, voor wien iemand in de plaats moest komen, leefde nog, doch had vrijwillig voor dien post bedankt, dewijl hij wist, dat men hem, wegens verregaande dronkenſchap, toch wilde bedanken. Men had te zijnen behoeve bij het Gouvernement willen bewerken, dat hij het vaste traktement mogt blijven behouden; maar, omdat het Gouvernement onderrigt was van zijne leefwijs, werd dit afgeſlagen. Deze onwaardige man deed, op den dag van het examen, een ſchriftelijk verzoek aan de Sollicitanten, dat de te beroepene Onderwijzer (let wel: *vrijwillig*) afſtand mogt doen van het vaste traktement tot het vol-

Digitized by Google

gende jaar. Daar nu de Gemeente, het Kerkelijk en Wereldlijk Beſtuur, benevens de Schoolopziener, bij monde van den laatſten, den Sollicitanten te kennen gaven, dat zij allen er ſterk voor waren, durfde geen der Sollicitanten het wagen, zich daartegen te verzetten. Eenigen, voor zoo verre ik ontdekt heb, hebben zich er tegen *willen* verzetten; maar het is niet gebeurd, omdat men hoorde, dat de gedoodverwde Onderwijzer het reeds geteekend had.

Wat dunkt u hiervan? Het zal bij u geene plaats hebben, dit weet ik zeer wel; maar moest zulks ergens plaats hebben? Men laat Sollicitanten in Couranten uitnoodigen, en bepaalt de traktementen en emolumenten; maar wanneer men ze er maar eerst heeft, dan laat men hun dingen teekenen, waardoor zij een gedeelte moeten afſtaan. Is dat eerlijk? Is dat beſtaanbaar met de wetten van den Lande? Ik weet wel, het heette *vrijwillig*; maar, lieve Hemel! zoude de Sollicitant ooit beroepen worden, die het niet teekende? Het tegendeel zoude ik misſchien kunnen bewijzen; want het was voornamelijk de Onderwijzer ***, die zich over de onbillijkheid van dit ſtuk tegen zijne Medeſollicitanten uitliet, en, gelijk een derzelven mij naderhand verhaalde, den voorſlag gedaan had om gezamenlijk te bedanken, hetwelk zeker door een' der Sollicitanten overgebragt is; want genoemde Onderwijzer, die zich daartegen verzetten wilde, is, volgens het getuigenis van eenen anderen Sollicitant, zeer partijdig (*eerloos* was eigenlijk het gebezigde woord) bij de beoordeeling der ſtukken behandeld, denkelijk opdat hij wegens het vrijmoedig uitbrengen van zijn gevoelen over eene onregtvaardige zaak niet in aanmerking zoude komen.— Laat mij, ten ſlotte van dit hatelijk ſtukje, er bijvoegen, dat het jaarlijkſche traktement de ſom van 300 gulden bedroeg, en deze 300 gl. de reden was, dat ſommigen zich aangegeven hadden, omdat daarin hunne verbetering beſtond. Als men die nu het eerſte jaar moest misſen, en kwam onverhoopt in het eerſte jaar te overlijden, dan had men immers vrouw en kinderen al ligt ongelukkig gemaakt.

Nu wil ik u het gehouden examen verhalen. — Het begon des morgens ten 9 en eindigde des avonds ten 9 ure; doch er was van half twaalf tot half een rust, gelijk mede van half drie tot vier. Dit was door den Schoolopziener zeer goed ingerigt, en deze tijd inderdaad ook niet te lang, vooral als gij met mij nagaat de werkzaamheden, welke er verrigt

Digitized by Google

zijn, en die ik u ſtukswijze kan mededeelen, dewijl ik door mijne goede kennisſen het genoegen had, er bij tegenwoordig te kunnen zijn.

Men ging dan eerst naar de kerk. Hier werd door iederen Sollicitant beurt om beurt gelezen, verder bij beurten gezongen, en eindelijk op dezelfde wijze het orgel beſpeeld. Ik heb hier geene aanmerkingen op; men las, zong en ſpeelde niet veel, en waartoe ook? Zulks neemt zeer veel tijd weg, en men kwelt er de Sollicitanten mede. Nu ging men een uur rusten in het Gemeentehuis, waar ik ook bij den gemeenen haard zoo lang vertoefde; vervolgens ging men naar de ſchool, alwaar de werkzaamheden ſchriftelijk begonnen, en, laat mij er terſtond maar bijvoegen, ſchriftelijk vervolgd werden en ſchriftelijk eindigden; zoodat er niet éene vraag mondeling is geſchied. Dit ſpeet mij, omdat ik hierom voornamelijk mede in de ſchool gegaan was, ten einde uit de vragen des Schoolopzieners en de antwoorden der Sollicitanten wat te leeren en dan ook beter te kunnen oordeelen. De Sollicitanten waren in de eene ſchool, en ieder zat alleen aan eene tafel; dit was nu weder goed, als het toch ſchriftelijk zijn moet, want dan kijkt de eene den anderen niet in de kaart, zoo als men wel eens zegt. Zij hadden hier ook genoegzame ruimte, en werden, daar er niemand bij hen was, ook door niemand geſtoord. Dit was ook zeer goed; echter ſchoot mij onwillekeurig het geval te ***, hier voren verhaald, weder te binnen, en ik dacht bij mijzelven: Als een der Sollicitanten nu eens, door tusſchenkomst van eenen anderen, vooraf eenige wenken gekregen had, hoe veel had die niet vooruit! Ik beſloot hieruit, dat een ſchriftelijk examen met veel bedrog *kan* gepaard gaan, en ſtel niet veel prijs op zulk een onderzoek. Ja, niet alleen op deze wijze, maar ook in de beoordeeling der ſtukken, kan verſchrikkelijk geknoeid worden; en het komt mij bijna zeker voor, dat omtrent dit laatſte geene voorzorgen door het Kiescollegie kunnen genomen worden: want laten de Sollicitanten zelfs nommers trekken, waar de Schoolopziener niet van weet, dan zoude immers het ſchrift hem den perſoon kenbaar maken, offchoon hij al niet wist, dat deze of gene dit of dat nommer getrokken had. — Gij merkt dus, dat ik van geen ſchriftelijk onderzoek houd, en ik raad u ten ſterkſte aan, om dit, als het immer mogelijk is, te verhinderen bij het aanſtaande examen, ten aanzien der vacature van uwe plaats.

Digitized by Google

De Schoolopziener was met het Geestelijk en Wereldlijk Beſtuur, benevens eenige anderen, waaronder ik mij ook bevond, in de andere ſchool, en wij waren van de Sollicitanten geſcheiden door glasramen. Wanneer er nu een ſtuk afgehandeld was, werd hetzelve door den Schoolopziener beoordeeld, en naar die beoordeeling op het procesverbaal aangeteekend; en hierin verſchilde dit examen te *** niet van dat te ***, hier voren gemeld. Ten half een begon dan het vragen beantwoorden door Sollicitanten, en tot half drie waren zij werkzaam; toen werd er gegeten, en ten 4 ure hoorde ik, dat men weder naar de ſchool ging, waar ik mij ook dadelijk naar toe begaf. Hier waren nu de Sollicitanten tot 9 ure des avonds bezig, en hadden tot het beantwoorden der vragen over onderſcheidene vakken waarlijk niet veel tijd, waarover ik gedurig klagen hoorde. Daar ik uwe liefhebberij ten aanzien van deze dingen weet, zal ik u een drietal vragen mededeelen, want alle ben ik niet magtig geworden; dan kunt gij eens zien, hoe doelmatig het was. De vragen, welke ik van eenen Sollicitant gekregen heb, zijn deze:

1. „ In welke punten komen de landverhuizingen der oude „ Noorſche en andere volken overeen met de zoogenoemde „ kruistogten; waarin verſchillen zij: welke waren de onder„ ſcheidene gevolgen van beide, zoo wel als de hoofdoog„ merken?"

2. „ Hoe zoudt gij oordeelen over eenen Onderwijzer, die „ zeide: dat hij zijne ſcholieren lezen, ſchrijven, rekenen, „ teekenen en de meetkunde te gelijk leerde, en vóór al het „ andere eenen aanvang maakte met de meetkunde?"

3. „ Wat is het onderſcheid tusſchen *ſpraak* en *taal*; wat „ zou dan eigenlijk *ſpraakkunst* te kennen geven, en wat is „ daarentegen *taalkunde*; welke zijn de voornaamſte hoofd„ takken der taalkunde, en hoe worden dezelve het best „ toegepast op de Nederlandſche taal?"

Tot het beantwoorden van deze en nog veel meer andere vragen werd voor iedere vraag een kwartier uurs tijd gegeven, en dus moesten de drie gemelde vragen in ¾ uur beantwoord zijn, waarover ik gedurig klagen hoorde.

Toen vrage twee en drie, hier boven genoemd, opgegeven waren, hoorde ik meer dan gewoon gepraat onder de Sollicitanten; ik luisterde, en vernam, dat de Sollicitanten die vragen niet wel begrepen. De Schoolopziener werd bij de Sollicitanten geroepen; en toen hoorde ik, dat men onder anderen

Digitized by Google

ook ſtootte op het tweemaal *meetkunde* in vraag twee, en op de *hoofdtakken met derzelver toepaſſing* in vrage drie. Hier was de Onderwijzer *** voornamelijk de ſpreker, hetgeen door den Schoolopziener niet best werd opgenomen, gelijk zijn gelaat duidelijk dicteerde.

Dit vond ik niet goed van den Schoolopziener. Hoe kan men het mij euvel nemen, dat ik opheldering verzoek in iets, hetwelk ik niet begrijp? Het kwam mij voor, alsof de Schoolopziener zich daardoor vernederd gevoelde; en dit kon de man, van wien men zegt, dat hij heerschzuchtig is en aan vleijers en flikflooijers liever het oor leent, niet dulden.

Het laatſte, wat er gebeurde, was het onderzoek in het rekenen. Hier was weder dezelfde misſlag als te ***. Ieder kreeg één voorſtel, en als hij dat opgelost had, moest hij wachten, tot dat hij van eenen anderen weder een ander voorſtel kondè krijgen. Ondertusſchen verliep de tijd, en ik hoorde gedurig roepen: Wie heeft voorſtel 2? waar is voorſtel 3? enz. Toen het echter 9 ure was, beſloot de Schoolopziener te eindigen, offchoon al de Sollicitanten alle voorſtellen niet gehad hadden. Hierin was nu immers onredelijkheid, en waarnaar in dit vak de beoordeeling geſchied is, blijft mij een raadſel. Als ieder Sollicitant al de voorſtellen terſtond gekregen had, dan had ieder in eenen vastgeſtelden tijd zoo veel kunnen oplosſen als hij konde; maar dit was hier het geval niet; men moest, zoo als ik gezegd heb, wachten, tot dat een ander gedaan had. Zeer ſterk raad ik u aan, om tegen zulke handelwijze te waken; vermits gijl. dan van alle beoordeeling uitgeſloten zijt, (want waarnaar zult gij dan oordeelen?) en integendeel u aan de willekeurige invulling in het procesverbaal blindelings moet onderwerpen.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

DE TITELZUCHT.

Dum vitant ſtulti vitia, in contraria currunt.

Q. HORAT. FLACC. *Serm.* Lib. I. Satira 2. vs. 24.

Daal, Geest der Poëzij, daal neêr op breede wieken!
Ik zag reeds naar u uit. ſinds 't eerſte morgenkrieken.
Daal, Geest der Poëzij! beziel, ontvlam mijn hart!
Verhef mij boven 't ſtof! ontruk mij aan de ſmart!

Digitized by Google

Daal uit uw' hemel neêr! of — wilt gij boven blijven?
Dan zal ik zonder *u* mijn verzen moeten ſchrijven.
Houd vrij dan uw gemak, en blijf van mij gegroet:
Ik heb genoeg geleerd, hoe dat men rijmen moet.

Ik wijd, met kloeken zin, mijn blijgeſtemde toonen
Slechts aan den hoogen roem van 't Land, dat wij bewonen,
En (hoe een Amſterdamsch *Confrère* er tegen ſchreeuw)
Ook aan den waren roem van onze gulden Eeuw.
Ik ben (als andren) niet om 't onderwerp verlegen:
Ik prijs de Titelzucht, bij ons ten top geſtegen.
Dat Neêrlands burgerij mij gunſtige ooren leen'!
Hoort, Nederlanders, hoort, en gaat al lagchend heen!

Gewis! de Natie nam, gelijk geheel Europe,
Steeds in beſchaving toe. Dit geve ons verder hope!
Verlichter kennis en verfijnder hoflijkheid,
Ziet dáár wat gunſtig ons van de Ouden onderſcheidt.
Maar — zelden vordren wij regtlijnig. Dikwijls keeren
Wij ſchijnbaar zelfs terug. 't Heeft meerder van lavéren,
Dan zeilen voor den wind: doch *beter* tijd genaakt;
Beſchavings vaartuig werd door *nieuwen* vond volmaakt;
Wij *ſtoomen* thans. — Dan ach! zóó was het niet voor dezen:
Geen weêr zoo gunſtig, of een windkeer was te vreezen.

Wie kent dien windkeer niet, die éénmaal 't vaartuig trof?
Hoe raakte 't uit den koers! — Hier vinde ik rijke ſtof,
Om plat-prozaïſch over uit te weiden. — Menſchen!
Het was een malle tijd, die nooit is weêr te wenſchen.

Verbeeldt u! 't Onderſcheid van ſtaat en rang verdween.
De titel van den Heer en zijn lakkei was één.
't Verſchil van ſtand was in 't beroep-alleen gelegen.
Zóó wilde toen het Volk, en niemand had er tegen:
Want vreeze ſloot den mond, en allen waren vrij
In ſchaduw van den boom der Franſche dwingelandij.

't Was, *Burger-Generaal!* en, *Burger-ſchoorſteenveger!* —
Zóó klonk het in de ſtad, zóó klonk het in het leger.
Men kende geen Mevrouw noch Jufvrouw. *Burgeres!*
Zóó noemde regtens toen de dienſtmeid haar meestres.
En als ſomwijl een klerk aan zijn' patroon zou ſchrijven,
Hij wou diens dienaar niet, maar *medeburger* blijven.
Ja! moest te met een boef voor de achtbre vierſchaar ſtaan,
Hij ſprak zijn Regters dan als *Medeburgers* aan.

Digitized by Google

„ Zóó kan het langer niet" (dus mompelden de lieden
In ſtilte met elkaâr); „ de tucht en orde vlieden
„ Uit Kerk en Staat. Voorheen? toen was 't een gouden tijd!
„ Men gaf toen elk zijne eer, en kende geenen nijd."
„ „ Ja!" (zeide een oude Zeeuw) „ men noemde toen een'
„ „ Of meester-ambachtsman, of bouwer van den akker, bakker,
„ „ Eenvoudig *baas*, en hunne vrouwen ſteeds, *bazin*.
„ „ *Monſieur*, *Seigneur*, *Mijn-Heer*, dáár was verſchil nog in.
„ „ Slechts Ambtenaren en Regenten waren *Heeren*.
„ „ Men hoorde Dames als *Mevrouwen* ſlechts vereeren,
„ „ En *Jufvrouw* was de rest. Nu zingt men ééne les;
„ „ 't Is: *Welkom*, *Burger!* *Zeg*, *hoe vaart de Burgeres?* —
„ „ Wie heeft het ooit gehoord?" — „ Ja!" (was der beste vaadren
Gemeene kreet) „ er is een *beter* tijd aan 't naadren.
„ Ééns krijgt weêr ieder zijn verloren regt terug."
Men zwijgt: die 't hardſte ſprak, ſchiet ijlings in een kuch.

Die ſchoone tijd is dáár: en, als der ſtarren luister
Zwicht voor den glans der maan, en 't maanlicht-zelve duister
Wordt bij den gloed der zon, wier komst de nachtvorſtin
Met haren ſtoet verjaagt uit 's hemels morgentin;
Zóó ſtaat het rangverſchil in heller dag te pralen,
Dan ooit voorheen. — Dan ach! mijn toonen moeten dalen.
Hetgeen ik win omhoog, verlies ik weêr omlaag.

Wáár zijn er *bazen* en *bazinnen?* is de vraag.
Wie wil zich meer *Monſieur* of wel *Seigneur* doen noemen?
Er zijn (want zie! ik wil de waarheid niet verbloemen)
Er zijn wel *bazen* en *bazinnen;* ja! genoeg. —
Maar, als men naar de klok of naar wat anders vroeg,
En dan de lieden met die titels aan wou ſpreken,
Men zou bijna hun mond niet kunnen openbreken.
't Is alles nu *Mijn-Heer*. Wat meisje door de trouw
Zich aan een' knaap verbindt, de *Juffer* wordt *Mevrouw*,
Zoo dra zij dit begeert. Maar die miljoenen *Heeren*,
Die (talloos als het zand aan de oevers van de meren)
Gelijk een ſprinkhaandrom het lieve Vaderland
Bedekken, zijn niet al gelijk in eer en ſtand.
Dit is de knoop! — Men heeft eenvoudige *Mijn-Heeren*,
Maar ook *Wel-Edele*, *Wel-Eél-Geſtrenge Heeren*,
Hoog-Wel-Geborenen.... Doch *basta!* Rijm en Maat
Verwerpen elke lijst, die nu nog verder gaat.

Digitized by Google

Men valt in ſlaap van zoo veel titels op te tellen;
En zulk een dor verhaal in verzen zaam te ſtellen,
Is waarlijk aan de ſtraf van Siſyfus gelijk.

In geld was 't voorgeſlaecht, *wij* zijn in titels rijk.
Wie was nu wijzer, zoo wij *wel* de zaak bevatten?
Toen liet men aan zijn kroost met eer gewonnen ſchatten;
Nu laat men eere na, die kapitalen kost.

Hoe menige dukaat wordt daaglijks niet verlost,
Die in de geldkist was gekerkerd door den vader;
Omdat een ijdle trots den wuften zoon veel nader
Gaat aan het harte, dan het welzijn van 't gezin!
Hij zette op hoogen toon zijn wijs van leven in:
Zijn titel bragt het meê. Nu moet hij alles offren
Aan d'afgod van 't Fatſoen, en laat zijn leége kóffren
Welligt nog vóór zijn' dood zijn' *crediteuren* na:
Of loopt het beter af; dan wil hij, hoe het ga,
Zijn kindren (zoo het heet) eene *éducatie* geven,
Om eenmaal op de baan der eer te kunnen ſtreven;
Alsof waarachtige eer aan titels is verknocht,
En als een broodjen in den winkel wordt gekocht.

Geen adel, dan in 't hart! geen eer, dan die wij-zelven
Bezitten voor Gods oog! — Waartoe zoo diep te delven,
Zoo hoog te klimmen, zoo te grijpen om ons heen?
Een edel mensch te zijn, zij onze trots-alleen!
Het zij de brave bij zijn' voornaam zich hoort noemen,
Of wordt als Heer gegroet; zijn deugden zal men roemen:
Den wijze is *dit* genoeg. Gunt titels aan den zot:
Hij blijft hetgeen hij is, ook bij zijn ſchittrend lot.

Of, Vrienden! zaagt gij nooit, op drukke kermistijden,
Zich kindren met een' fraai-gekleeden aap verblijden? —
Ziet eens het grappig dier, dat ſnaaksch in 't ronde groet
Met zijn' gepluimden, rijk-gegalonneerden hoed;
Hoe danst het op de maat, gelijk een *aap* kan danſen! —
Dan ach! in wederwil van die geleende glanſen,
Dat blinkend uiterlijk; toch blijft Mijn-Heer een beest,
Van aard niet anders, dan het altijd is geweest:
En 't ſchittrend uniform, bij apen-ſtal-en trekken, (*)
Kan ſlechts der knapen lach en milden ſpotlust wekken.

(*) *Stal*, grondwoord van *ſtallen* of *ſtellen*, waarvan het afgeleide *geſtalte*, dat éénsbeteekenend is met zijn grondwoord *ſtal*. *Stal*, voor *beeſtenſtalling*, is hetzelfde woord in eene *tweede* beteekenis.

Digitized by Google

Maar — ziet dien fieren leeuw, die zijne manen ſchudt!
Hem zijn noch kroon, noch ſtaf, noch ſtar, noch mantel nut:
Hij wil geen Vorſtentooi. Al is een hok zijn woning,
Zijn grootſche en kalme blik verraadt der dieren Koning.
Hij dwingt den eerbied af van ieder, die hem ziet;
Maar, ſteeds zich-zelv' genoeg, vraagt hij die hulde niet.

Zóó blijft de Wijze groot, in 't needrig kleed geſtoken,
En zonder eernaam door de menigte aangeſproken;
Zóó blijft de Dwaas een gek, al wordt hij diep gegroet,
Daar ieder ſlechts zijn geld en titels hulde doet.

Maar — 't menschdom ſchijnt, helaas! gedoemd om ſteeds te dwalen:
Het wil zich nimmer tot den middelweg bepalen.
Men valt in uiterſten, en wordt een Jakobijn,
Of wil een Vorſtenſlaaf en Adelvlejer zijn.
Zóó betert zelden iets, hoe alles ook verander',
En 't eene zwakhoofd is zoo ſchrander als het ander.
Ik zeg het ouvergroot, en tevens onverkleind:
Men wil geen titels meer, of, *titels zonder eind.*

Middelburg, 1828. A. F. SIFFLÉ. (*)

(*) De geachte zender houde het ons ten goede, dat wij zijne ſpelling naar de algemeen, ook in dit Tijdſchrift, aangenomene veranderden. *Redact.*

UITWASEMING DER SLANGEN.

(BRANDES, *Arch. des Apothek. Vereins.* Bd. XXII. Heft 1. 1827. S. 82, 83.)

Dr. PAVALL vond, in eene ſtreek van *Virginië*, onder een' grooten ſteen, ongeveer honderd ſtuks der gevaarlijke ratelſlangen. In minder dan vijf minuten werd hij en zijn geleider door den verdoovenden en ſtinkenden reuk zoo ongeſteld, dat zij elkander ſlechts met moeite het gevaar konden mededeelen, waarin zij zich bevonden. Zij begonnen te braken, vielen bijkans in onmagt, en konden zich, met alle inſpanning, ſlechts ter naauwernood uit het bereik van de uitwaſeming der ſlangen verwijderen. De betooverende kracht, welke men wel eens aan de ratelſlang toeſchrijft, ſchijnt dan in den ſchadelijken dampkring gelegen te zijn, welken zij, door de uitwaſeming uit de huid of uit den mond, rondom zich verſpreidt, en die haar het bemagtigen van hare prooi gemakkelijker maakt.

Digitized by Google

CROMWELL ALS POLICIE-HANDHAVER.

(*Eene nog ongedrukte Anekdote.*)

Ten gevolge van ſchralen oogst, had zich eens, onder de regering van CROMWELL, ongemeene duurte geopenbaard, hoewel van vroegere jaren nog groote voorraad in alle ſchuren voorhanden was. Te *Urbridge* zag men, op eenen marktdag, een deftig, achtbaar man rondkuijeren, die ſchier al het graan opkocht. De pachters hielden hem voor een' makelaar, voor een' opkooper, door kooplieden daartoe gemagtigd. Hij had betaald, wat zij eischten, en, toen zij hem des middags onthaalden, zeide hij hun, elk in vertrouwen, dat hij, voor den volgenden marktdag, wederom op groote hoeveelheden commisſie had, en, wie de *grootſte* aanbragt, boven den bedongen prijs nog op eene aanzienlijke premie konde rekenen. Thans werd *Urbridge* met graan overladen. Hij verſcheen; een groote zak met goudſtukken volgde hem, en hij kocht alles op. Hem, die de grootſte hoeveelheid had ter markt gebragt, telde hij de toegezegde premie uit; en reeds wilde deze dankbaar zich verwijderen, toen hem de rijke koopman toeriep: „Geef mij twee *pence* weêrom!" Met een' glimlach van onderdrukte ſcherts werden hem deze door den pachter ter hand geſteld. „Weet gij, waartoe gij die betaald hebt?" — „Neen!" — „Nu, zoo hoor! *U* houd ik voor den *grootſten* van al de ſchurken, die hier bijeen zijn, en die twee *pence* zijn beſtemd, om een' ſtrop voor u te koopen! — Korporaal STUBBS!" riep hij een' van hen, die hem verzelden, toe, „haal een' ſtrop, en knoop mij den ſchurk voor dit huis op, dat hij allen deze vervloekte ACHANS tot toonbeeld ſtrekke; want vervloekt zij hij, die den armen het brood onttrekt!" — En Korporaal STUBBS deed, gelijk hem bevolen was.

DE ADVOCAAT EN DE MAARSCHALK.

De Maarſchalk VAN VILLARS wilde zich van de woning des Advocaats THIERRY meester maken, die daarop dit verzoekſchrift bij den Hertog VAN ORLEANS, Regent van *Frankrijk*, inleverde: „Mr. THIERRY, Advocaat bij het „Koninklijk Geregtshof, neemt de vrijheid, met verſchul-

Digitized by Google

„ digden eerbied, uwer K. H. kenbaar te maken, dat, maar-
„ dien de Heer Maarschalk VAN VILLARS geene vijanden
„ meer te bevechten heeft, hij thans het studeervertrek eens
„ armen Advocaats belegert. Hij dacht zeker, dat de ves-
„ ting zich bij de eerste opeisching zou overgeven. Maar de
„ Requestrant heeft besloten, het grof geschut af te wach-
„ ten; en dit grof geschut is het bevel uwer K. H." — De Regent schreef op den rand: „Heer Maarschalk! breek *dit*
„ *beleg* op; het zal het eerste zijn." En de Advocaat bleef in het ongestoord bezit van zijn huis.

DE HERTOGIN VAN MARLBOROUGH EN DE ARTS.

De Hertogin VAN MARLBOROUGH, op zekeren dag, bij haren Gemaal aandringende op het innemen van eene medicijn, zeide tot hem, met dien nadruk, welke haar eigen was, en zich bedienende van eene krachtige verzekering, in *Engeland*, ook bij lieden, boven de gemeene volksklasse verheven, niet ongewoon: „ *Ik laat mij hangen*, zoo u deze
„ drank geen goed doe!" — „Kom, Mylord!" hernam Doctor GARTH, daarbij tegenwoordig, „slik hem spoedig door: het
„ zij op deze of op gene wijze, gij zult er zeker bij winnen!"

DE KOE DES KARDINAALS DE BRIENNE.

(*Mémoires inédits du Comte* DE BRIENNE. *Paris*, 1827.)

De Kardinaal DE BRIENNE, Aartsbisschop van *Toulouse*, en eerste Minister van LODEWIJK XVI, was, van wege zijne slechte gezondheid, aan een melkdieet gebonden. Hij had zich echter toegelegd, om de verfijningen der lekkerbekkerije ook op zoo streng een' leefregel toe te passen. Eene koe, *zijne* koe, volgde hem overal; en dit beest was zoo uitgelezen, als de koe van een kerkelijk persoon, de minseens Kardinaals en zijne lievelinge, behoort te zijn. Zijne Eminentie werd eens uitgenoodigd, ter bijwoning van een onthaal, haar toegedacht; te welker gelegenheid (dit is eene daadzaak) haar doperwten werden toegediend. Dit gebeurde vóór Paschen, en dezelve kostten honderd kroonen het spint.

Digitized by Google

NAPOLEON EN DE PREFEKT.

NAPOLEON vorderde van den Prefekt der Departementen, aan de *Pyreneën* grenzende, eene ſtatistieke opgave van alle de lastdieren, welke zich in dezelve in het algemeen en in elke gemeente in het bijzonder bevonden. Een ambtenaar bij de Prefektuur had al ſedert eene maand alle paarden, muilezels, oſſen, en zelfs ezels, opontboden, zonder met den moeijelijken arbeid te kunnen klaar komen, toen de Prefekt hem, in tabellen verdiept, aan zijne ſchrijftafel vond zitten. „Waar breekt gij uw hoofd mede?" riep hij uit: „Ziet gij niet, dat deze belagchelijke aanſchrijving haar aanwezen alleen aan een' zwaren droom van het Ministerie verſchuldigd is? Dat dezelve geen doel of mut heeft? Gij hebt u veel vergeeffche moeite gegeven; men zal waarſchijnlijk, uwe ſtatistieke opgaven met geene inzage verwaardigen. Laat kijken: hoe zien er de kolommen uit? Goed! Vraag ſlechts; ik zal antwoorden." — „Oſſen?" — „Schrijf: vijftigduizend vierhonderd-vijfentachtig." — „Paarden?" — „Eenentachtigduizend tweehonderd-drieëndertig." — „Muilezels?" — Vijfentwintigduizend zeshonderd." — „Ezels?" — „Zoo veel gij wilt.... Honderdduizend.... Verzegel het papier, en verzend het."

Deze ingebeelde getallen werden, zoo als niet misſen konde, in de algemeene berekening opgenomen, en aan NAPOLEON voorgelegd, die er met den vinger bij ſtaan bleef, en daarop aan den Minister ſchreef: „Doe den Prefekt van *** weten, dat zijne opgaven zeer apocrijf zijn, en verder van hem, de oorſpronkelijke tabellen der gemeenten, welke bij hem moeten zijn ingekomen, onverwijld over te maken." — De roekelooze Prefekt, zich met ongenade en afzetting bedreigd ziende, maar gelukkig wèl ſtaande met den Minister, vermeldde nu aan denzelven de ganſche toedragt der zake; en deze wist het zoo te beleggen, dat hij NAPOLEON een' glimlach afdwong, en de Prefekt zijnen post behield.

DE GRIJSAARD OP HET EILAND HYDRA.

XVII.

Ik ſtond op ſteile rotſen, diep onder mij den vloed —
Daar ſteeg mijn ziel naar boven, in hoogen, vrijen moed.

Digitized by Google

Ik liet mijne oogen weiden, en ſtaarde heinde en veer:
Zoo ver, zoo ver zij reiken, geen ſlaaffche keten meer;
Zoo ver, zoo ver zij reiken, zij zien geen halve-maan,
Maar 't heilig kruis op bergen, op maſt en torens ſtaan;
Zoo ver, zoo ver zij reiken, verheft zich elke borst
In één geloof en liefde, en de eigen vrijheidsdorst;
En alles, wat ons kluistert, en alles, wat ons drukt,
Wat éénen ſlechts bekommert, wat éénen ſlechts verrukt,
Wij offren 't aan de vlammen, wij werpen 't in den vloed,
Die woelt door aller harten, in éénen heilgen gloed.
'k Zie vrije ſchepen zweven — de trotſche zeegolf bruist —
Is 't vrijheids lieflijke adem, die in de zeilen ſuist?
Heil u en uwe reize! Heil uwen ſchoonen last!
Heil uwe vlag en wimpel! Heil u, van kiel tot maſt!
Gij klieft de breede baren om een onſchatbaar pand;
Gij haalt de bloem der zege, het loon der heldenhand. —
Het dondert in de verte — is 't onzer ſtrijdren groet;
Of is 't der golven branding, die 't rotsſtrand zuchten doet?
Het hart dreigt mij te barſten, bij dezen dondertoon —
'k Ben te oud en ſtram ten ſtrijde, en ach! ik heb geen' zoon.

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. IJNTEMA.

AAN A. H. — G., NA HET LEZEN VAN EEN ARTIKEL IN HET ADVERTENTIEBLAD. (*)

Gij, wakkre leden van het zwarte Aanſprekersgild,
Dat van de dooden leeft en dood is voor het leven,
Slechts van begraven droomt, en tijd en krachten ſpilt,
Om, wat aan de aard' behoort, aan de aard' terug te geven;
Wat waant gij, dat de geest tot uw gebied behoort? ...
De vrucht, waarop gij aast, zal ſteeds uw doel beſchamen;
Haar waas blijft onbeſmet, haar glans blijft onverſtoord:
De boom zal langer ſtaan, dan gij en ik te zamen.
Beſchermd door 't Algemeen, wordt hij vergeefs belaagd;
En magtloos is 't inſekt, dat aan zijn' wortel knaagt!

J. W. IJNTEMA.

(*) „ ..... dezer *Letteroefeningen*, die, van maand tot maand nietiger en „ ellendiger wordende, haar ſpoedig toenemend verval en aanſtaanden dood „ maar al te luid en klaarblijkelijk verkondigen."

Digitized by Google

MENGELWERK.

LAATSTE ANTWOORD VAN S. MULLER AAN G. H. VAN SENDEN.

Weleerwaardige en zeer geleerde Heer!

Offchoon onze leeftijd geen geſchilvoeren tuſſchen Protestantſche medebroeders duldt, en mijn karakter mij daarvan afkeerig maakt, zoo zie ik mij nogtans door uw antwoord op mijnen brief in de noodzakelijkheid gebragt, om andermaal in het openbaar tot u, en helaas! gedeeltelijk tegen u te ſpreken. Gedeeltelijk, zeg ik; want het is er verre af, dat mijn antwoord in alles wederleggend zou behoeven te wezen. Ik mag integendeel beginnen met mijne blijdſchap uit te drukken, dat ik mijn oogmerk niet geheel heb gemist, maar door mijn ſchrijven aan u iets heb mogen bijdragen, om HESSELINK als Godgeleerde en Schriftverklaarder meer naar waarheid te doen kennen; en ik verheug mij, dat UEw., naar aanleiding van mijne bedenkingen, den afgeſtorvenen in een licht geſteld heeft, waarin ik hem desgelijks gaarne beſchouw. UEw. aarzelt toch niet, rond en ruiterlijk te verklaren, (bl. 475) „dat HESSELINK aan het Goddelijk gezag des Bijbels en het poſitief karakter des Christendoms geloofde." Deze verklaring is mij genoeg, daar ik billijkerwijze niets meer van u vergen of verwachten kan; ja, ik reken de zaak in geſchil tuſſchen ons nu dan ook afgedaan en voor altoos geëindigd. Immers, wat UEw. er verder bijvoegt, dat namelijk „diezelfde waardige man zich hier en daar in zijne uitlegkundige grondbeginſels, en in de toepaſſing daarvan op onderſcheidene Bijbelplaatſen, vooral door de zoogenoemde nieuwe Hervormers in *Duitschland* van die dagen heeft laten verleiden tot verklaringen, waardoor hij, als men ze op zichzelve beſchouwt, in de verdenking van Neologie valt," dit behoeft geen

Digitized by Google

punt van tegenſpraak tusſchen ons te zijn. Wij ſchijnen toch nog al te verſchillen in de naauwkeurige bepaling der beteekenis van het woord *Neologie*, en er is dus misſchien geen regtſtreekſche grond, om in de uitzondering, door u gemaakt, eene beleediging voor de nagedachtenis van HESSELINK te vinden. En wat uwe verklaring betreft wegens den oorſprong van deszelfs bepaalde begrippen over ſommige punten, hieromtrent zal wel voldoende geacht worden, wat ik ſtraks aangaande 's mans vorming naar waarheid denk op te geven. Daardoor toch hoop ik duidelijk aan te toonen, dat, welk gebruik hij ook van *Duitſche* geſchriften, en met name van TELLER's *Wörterbuch*, gemaakt hebbe, de grond van zijne overeenſtemming met dezen Schrijver veel hooger, dan in den invloed van denzelven, of van andere *Duitſchers*, moet worden gezocht.

Doch zoo zeer ik mij over deze uwe ondubbelzinnige en gunſtiger verklaring aangaande mijnen hooggeſchatten Leermeester verheug, evenzeer meen ik reden te hebben, om mij over de wijze en den toon te bedroeven, waarop UEw. mijnen brief heeft beantwoord. Zoo UEw. zich met eene duidelijker ontwikkeling en voorſtelling van uwe denkbeelden over HESSELINK vergenoegd had, zou ik op zaken van minder belang, waaromtrent ik wellig van u mogt verſchillen, niet gehecht, en het woord niet wederom genomen hebben. UEw. heeft echter goedgevonden, uw gevoelen met gronden te ſtaven, die weinig vereerende zijn voor de nagedachtenis van den man, wiens eer mij zoo na aan het harte ligt, en bij deze gelegenheid teedere onderwerpen, die tot ons geſchil in geene, of ſlechts in eene verwijderde betrekking ſtaan, op eene wijze aan te roeren, die niet dan onaangenaam, ja grievend voor mij zijn kan. Het zal dus gewisſelijk noch u, noch ook de lezers van onze ſtukken verwonderen, dat ik nog eens, en wel voor de laatſte maal, de pen opvat, om u mijne meening hierover te zeggen.

Er is in uw' geheelen brief geen enkel punt, waarop ik mij niet voldoende meen te kunnen regtvaardigen, ja

Digitized by Google

waarbij ik u niet denzelfden hoogen en ſoms ſpottenden toon zou kunnen tegenvoeren, welken UEw. tegen mij gelieft te bezigen; doch hoe gemakkelijk valt het, de verzoeking tot zulk eene beantwoording te overwinnen, zoo ik bedenk, welken geest de toeſtand der Proteſtantſche Kerk in onze dagen vordert, zoo ik mij de waarde van het ambt, dat ik bekleeden mag, voorſtel, en mij mijnen ontſlapen' Leermeester vertegenwoordig, die ten allen tijde, en ook in zijnen ſtrijd met zijn' ongenoemden aanvaller, naar het voorbeeld zijns Heeren, niet ſchold, als hij geſcholden werd. Ik wil u dus liever de eer van menigen gevoeligen uitval laten, dan mij in geſchillen verdiepen, die geenerlei nuttigheid aanbrengen; en ik gun u gaarne de zelfvoldoening, dat ik u op onderſcheidene bedenkingen alle antwoord ſchuldig gebleven ben. Het zij mij ſlechts vergund, met weinige woorden voor anderen aan te toonen, dat ik niet uit onwetendheid en opbruiſende drift gehandeld heb, toen ik de verdediging van HESSELINK op mij nam, maar daarin met behoorlijke kennis van zaken en bezadigdheid ben te werk gegaan. En bijaldien het mij niet mogt gelukken, u en anderen van de gegrondheid mijner redenen te overtuigen, zoo voed ik nogtans de hoop, dat een Chriſtelijk Publiek in mijn antwoord den geest van onpartijdigheid, kalmte en liefde niet zal miſſen, die in mijne oogen meer geldt dan de lof van kennis en vernuft, en dien ik, met mijne zoo vaak miskende, maar nogtans vrome Vaderen, zoo ongaarne van het wezen des Chriſtendoms afſcheide.

Het behaagt UEw., in uw waarlijk ſchoon en menſchkundig tafereel, de dankbare gehechtheid van eenen Diſcipel aan zijnen Leermeester voor te ſtellen als ligtelijk overgaande in eene bijna ſlaafſche afhankelijkheid en blinde vooringenomenheid, en daarin te mijnen aanzien, hoewel met de meest vleijende woorden, en mij zelfs als verontſchuldigende, echter vrij onbewimpeld, den grond voor mijne verdediging van HESSELINK te zoeken. Tot die onedelmoedige onderſtelling, welke ik in uw antwoord weinig verwacht had, meen ik nergens gegronde

Digitized by Google

reden gegeven te hebben. Ik zal op dezelve echter geenszins antwoorden, zoo wel omdat het zonder beroep op eigene vastheid, en dus zonder onbeſcheidenheid, moeijelijk zou kunnen geſchieden, als omdat ik mij overtuigd mag houden, dat zij bij niemand, bij wien mijn perſoon en denkwijze van nabij bekend mogen zijn, eenigzins zal wegen, te meer omdat die onderſtelling, willekeurig vermoeden voor bewijs aannemende, geene punten aanbiedt, waaraan de wederlegging zich zou kunnen hechten. Alleen dit moet ik u herinneren, dat een Predikant, die niet tot de Doopsgezinden behoort, bij het bevreemdend ſtilzwijgen van deze, eenige wederleggende aanmerkingen op de bewuste plaats in uw werk aan de Redactie der *Letteroefeningen* ingezonden had. Dit berigt, dat ik vóór de verſchijning van mijnen brief te uwer kennisſe gebragt heb, zou u hebben kunnen doen zien, dat men juist niet tot het Doopsgezinde Kerkgenootſchap behoeft te behooren, om uwe gezegden als krenkend voor de eer van HESSELINK op te vatten en daarvoor op te treden; terwijl het u tevens ten bewijze had moeten verſtrekken, dat ik gedrongen geworden ben, om, als de naaste aan den afgeſtorvenen, openlijk voor hem op te komen, hetgeen ik anders, om meer dan éene reden, welligt nog zou hebben nagelaten.

Ik moet een enkel woord hierbij voegen over hetgeen desgelijks meer bepaald mijzelven betreft. De wijze toch, waarop UEw., bij de aanhaling der woorden van den Hooggeleerden Heer HERINGA, en vervolgens over en tot mij ſpreekt, zou den lezer, die op uwe redenering afgaat, in den waan kunnen brengen, dat ik niet ſlechts een vreemdeling ben op het gebied der theologiſche letterkunde van ons land, maar dat ik mij ook, hetzij uit gebrek aan doorzigt, of om andere redenen, door verkeerde opvatting uwer woorden, aan onregtvaardigheid jegens u heb ſchuldig gemaakt. UEw. noodzaakt mij hier tot de verzekering, dat de beoordeeling van den tweeden druk van HESSELINK's Woordenboek zoo wel, als de bijvoegſelen en aanmerkingen op hetzelve, in de *Theologiſche Biblio-*

Digitized by Google

theek, mij zeer goed bekend waren, maar dat ik evenwel niet geaarzeld heb, mij op de woorden van den *Stichtſchen* Hoogleeraar te beroepen, en dat ik ook nog niets van dit beroep terugneem, nu ik door u ben onderrigt geworden, dat de bovengemelde ſtukken van denzelfden beroemden man afkomſtig zijn. En waarom? Om de zeer eenvoudige reden, die UEw. ſchijnt voorbijgezien te hebben, dat men, namelijk, de exegetiſche aanmerkingen van den Heer HERINGA op vele artikelen van HESSELINK's Woordenboek, onder anderen op het door u aangehaalde van *Koning*, zeer wel kan toeſtemmen, zonder daarom in diezelfde artikelen, met u, ſporen van *Duitſche* Neologie te vinden. Het ſpijt mij van achteren, dat ik mij op het oordeel van den hoogvereerden man beroepen heb, daar het herhaalde noemen van zijnen naam in ons geſchil hem voorzeker niet welgevallig zijn kan, weshalve ik mij ook in dit antwoord van alle beroep op iemand, zoo veel mogelijk, onthouden zal; doch ik vind mij verpligt te herhalen, dat ik in geenen deele beweerd heb, gelijk men uit uwe voorſtelling der zaak moet opmaken, dat HERINGA met HESSELINK overeenſtemt; integendeel heb ik eene plaats aangehaald, waarin hij van dezen ten eenemale verſchilt; maar hierover heb ik mij verheugd, dat een man, die in allen opzigte zoo hoog ſtaat, als de *Utrechtſche* Hoogleeraar, zijnen Doopsgezinden medebroeder over deszelfs afwijkend gevoelen wegens de Bezetenen niet zal verketteren.

Ook doet het mij leed, dat ik in mijnen brief van wijlen den Hoogleeraar REGENBOGEN heb gewag gemaakt. Zulks is alleen geſchied in de vooronderſtelling, dat uw oordeel over dezen Godgeleerde en deszelfs *neologiſche* gevoelens en geſchriften niet zoo geheel zou verſchillen van dat der Heeren YPEIJ en DERMOUT, (*Geſchiedenis der Nederlandſche Hervormde Kerk*, IV. bl. 434, 555, en 556, regel 14 v. b.) dat de redenering van die beroemde Schrijvers (bl. 434) ook in uw oog genoegzaam zou verklaren, waarom die geſchriften op verre na niet zoo veel opzien verwekt hebben als het Woordenboek van HESSELINK, en dat de Recenſie der *Chriſtelijke Godgeleerdheid naar de be-*

Digitized by Google

hoefte van dezen tijd, zoo ik meen van BORGER afkomstig, (*Theologische Bijdragen*, I. bl. 276—333) wel een Tegenschrift zou mogen heeten; doch ik zie uit uwen brief, dat UEw. hieromtrent van een ander gevoelen is. Wel verre dus van u eenigzins het regt te willen betwisten, om in uw werk op dit uw eigen oordeel af te gaan, neem ik de vraag, in mijnen brief geuit, gaarne terug, u tevens betuigende, dat ik aan wijlen den Heer REGENBOGEN in geenen deele de eervolle plaats zal misgunnen, welke UEw. hem in het vervolg van uwe *Geschiedenis* belooft.

En zoo gaarne ik deze vraag terugneem, zoo gereedelijk geef ik u gewonnen, wat UEw. bl. 473 en 474 over het verkeerd verstaan van uwe uitdrukkingen zegt; want de regel is mij heilig, dat een ieder de uitlegger is van zijne eigene woorden, en gaarne beken ik, op dit punt met mijne wederleggende aanmerkingen olie en moeite verloren te hebben. Doch van waar dit misverstand, dat in de oogen van het Publiek inderdaad belagchelijk zijn moet? Het is u bekend, dat ik mijnen brief, vóór de afzending, aan het oordeel van twee kundige Godgeleerden onderworpen, en, na uw algemeen en onbepaald beklag over verkeerde opvatting van de letter uwer gezegden, (mij in een' partikulieren brief medegedeeld) deze proef, op uw eigen verzoek, bij twee andere deskundigen herhaald heb. Deze vier mannen nu, (waaronder één Doopsgezinde en één Hervormde) wier met roem bekende namen bij u nog al zouden wegen, en op wie geene verdenking van partijdigheid hechten kan, waren van oordeel, dat ik uwe woorden, naar derzelver zamenhang en letterlijke beteekenis, zeer wel verstaan, en u in geenen deele verongelijkt had. Uit dien hoofde aarzelde ik ook niet, mijnen brief op dit punt, in weerwil van uw geopperd bezwaar, onveranderd te laten afdrukken, mij met de gedachte troostende, dat ik mij toch in geen kwaad gezelschap zou bevinden, bijaldien ik in de regte opvatting van uwe woorden mogt mistasten. Dit berigt had u toch wel op het denkbeeld kunnen brengen, of de grond van mijn misverstand ook welligt in eenige

Digitized by Google

onduidelijkheid van het door u geſtelde mogt gelegen zijn; doch UEw. ſchijnt zich zelfs de mogelijkheid hiervan niet te hebben kunnen verbeelden. Ik wil op het bewijs, door u voor de duidelijkheid van uw berigt aangevoerd, liefst niet hechten, want ik zou het door ſoortgelijke tegenbewijzen kunnen ontzenuwen — en hoe onkiesch zou dat niet wezen! — neen, liever wil ik u zeggen, dat andere der zake kundige mannen, aan wie ik de geheele plaats in uw boek naderhand heb voorgelegd, *uwe* verklaring, als de eenige ware, *tegen mij* verdedigd hebben. Doch wat hebben deze er als uit éénen mond bijgevoegd? Dit, Eerw. Heer, wat mij na het lezen van die verklaring dadelijk voor den geest gekomen is, en wat, mijns achtens, ieder opmerkzaam lezer van uw geſchrift moet invallen, dat UEw. zich in allen gevalle onduidelijk heeft uitgedrukt. Bovendien waren genoemde beoordeelaars met mij van gevoelen, dat deze geheele aanmerking op het Woordenboek van HESSELINK, als in ſommige artikelen een' *Doopsgezinden* Schrijver verradende, daar ter plaatſe ongepast, ja een *hors d'oeuvre* is. Indien ik mij niet ſchaamde, nietige letterzifterijen, waarin ik hier zou moeten treden, onder de oogen van een kundig en beſchaafd Publiek te brengen, zou ik mij vleijen, de gegrondheid van deze mijne aanmerking, ook voor den oppervlakkigſten lezer van onze ſtukken, duidelijk te kunnen maken; doch ik zal mij vergenoegen met te zeggen, dat UEw., als Apologeet, alleen met *neologiſche* begrippen, geenszins met *de bijzondere gevoelens van een bepaald Kerkgenootſchap*, en dus ook niet met de Doopsgezinde ſtellingen over *Doop* en *Eed*, te doen had, en dat derhalve uwe bedoelde, maar onduidelijk uitgedrukte aanmerking op HESSELINK's Woordenboek in uw werk niet past en niet kon worden verwacht, maar volkomen zou paſſen in eene *Geſchiedenis der Schriftverklaring*, mits dezelve behoorlijk geſtaafd ware.

Doch ik kom tot HESSELINK, en tot de beſchuldiging, welke het mij ſmart, dat UEw., bij de zuivering zijner nagedachtenis van de blaam eener wezenlij-

Digitized by Google

ke Neologie, thans met dubbele kracht op den voorgrond plaatst. Het is eene beſchuldiging, welke zijn zedelijk karakter wel geheel onaangetast laat, maar hem als zelfdenker en Geleerde in een ongunſtig licht ſtelt, en daarom niet geheel door mij mag worden voorbijgegaan; want het is toch niets minder, dan gebrek aan vastheid en onafhankelijkheid in onderzoek, wat UEw. hem te last legt. Daardoor ſtond hij, naar uw gevoelen, eensdeels te veel onder den invloed van de begrippen zijner Kerkelijke Gezindte en liet zich door nieuwere *Duitſche* Hervormers verleiden, en was hij anderdeels weifelend, of inconſequent, en kwam dus ſomtijds niet zoo rond en ruiterlijk voor waarlijk Bijbelſche denkbeelden uit, als hij had behooren te doen. Ik moet bekennen, Eerw. Heer, dat UEw. in deze woorden mijne liefde tot mijnen Leermeester op de proef ſtelt; maar ik zal mij vergenoegen met eenvoudig te verklaren, dat men waarlijk als Discipel de gebreken van den afgeſtorvenen niet behoeft voorbij te zien, te bemantelen, of zelfs als deugden over te nemen, en bij zijne gevoelens te zweren, (bl. 455) om te weten, dat hij juist daarom zoo veel eerbied verdiende, dat hij met bezadigdheid en nederigheid zijn' eigen' weg koos. Het is inderdaad opmerkelijk, dat UEw. in HESSELINK iets ontkent, 't geen men altijd als een' bijzonderen karaktertrek in hem beſchouwd heeft; terwijl dit toch in geſchriften over hem na zijn overlijden duidelijk genoeg is aangetoond. Zijne geheel eigene wijze van onderzoek in alle vakken van wetenſchap, door hem behandeld, waarbij hij nooit begon met angſtvallig de gevoelens van anderen te raadplegen, maar daarmede eindigde, ſtaat hiervoor borg. En indien het nog noodig ware, in dezen bewijzen bij te brengen, zou ik meenen te kunnen volſtaan met mij te beroepen op de wijze, waarop hij b. v. de beſpiegelende wijsbegeerte en de natuurkunde beoefend heeft. Zijn verlaten der hoog gevierde ſchool van LEIBNITZ en WOLF, waarin hij zelf was opgeleid geworden, en zijne latere beſtrijding van het niet min gevierde ſtelſel van KANT, moge het eerſte

Digitized by Google

voldingen; terwijl de beroemde VAN SWINDEN, indien hij nog leefde, met meer klem, dan ik vermag, ten aanzien van het laatſte, de vereerende getuigenis gaarne zou herhalen, waarmede hij meermalen, onder anderen, de bekende waterweegkundige ontdekking van HESSELINK, als eene heerlijke proeve van gelukkig zelfdenken en afwijking van het aangenomen gevoelen, gewoon was te roemen.

Doch ik gevoel, dat zulk eene algemeene aanwijzing van 's mans oorſpronkelijk vernuft toegeſtemd, en ligtelijk zou kunnen gerekend worden te veel te bewijzen, terwijl men echter in bepaalde punten zijne onafhankelijkheid van anderen zou kunnen blijven in twijfel trekken, en ik moet dus wel terugkomen op hetgeen bij u de hoofdzaak is, op de afhankelijkheid namelijk vooral van den invloed der nieuwere *Duitſche* Godgeleerden, waaronder hij, naar uwe meening, zou hebben geſtaan. De geheele vormingsgeſchiedenis van HESSELINK ſchijnt u daarvoor een ontegenzeggelijk bewijs te zijn; „ zoodat het u gemakkelijker is te begrijpen, hoe hij nu en dan van dien geest der *Duitſchers* beſmet worden, dan hoe hij dien geheel ontwijken kon." Vergun mij, Eerw. Heer, hier de opmerking te herhalen, zoo menigmaal door mijzelven gemaakt, bij alle mijne liefde voor de zoogenoemde pragmatiſche geſchiedenis, dat het gevaarlijk is, de verſchijnſelen, die men in de zedelijke wereld ontdekt, of meent te ontdekken, aan ſtellige oorzaken toe te ſchrijven, door op ſommige omſtandigheden te hechten, die dikwijls meer ſchijn dan wezen bezitten, en daaruit gevolgen af te leiden, welke zeer natuurlijk en alzoo ligt noodzakelijk ſchijnen, maar toch de vrijheid der menſchen niet mogen omverre werpen. Ik verbeelde mij, dat ook op uwe redenering uit HESSELINK's vormingsgeſchiedenis deze opmerking toepaſſelijk zou kunnen zijn, en dat, bijaldien de hiſtoriſche berigten ook in allen deele juist en volledig waren, de gevolgtrekking toch nooit meer, dan eene onderſtelling, of waarſchijnlijkheid, zou wezen. Nu mag ik echter niet ver-

Digitized by Google

bergen, dat UEw. niet in allen deele behoorlijk onderrigt is geworden, of althans ſchijnt te wezen; want UEw. zal het mij niet ten kwade duiden, dat ik, die tot HESSELINK in eene zeer naauwe betrekking geſtaan heb, aan mijne kennis wegens zijne vorming als Godgeleerde meer waarde hecht, dan aan de berigten, die UEw. aangaande hem ingewonnen heeft. Immers UEw. ſchijnt het daarvoor te houden (bl. 470), dat hij ook de *theologiſche* leſſen van de H. H. Profeſſoren der *Groninger* Hoogeſchool bijgewoond, en niet alleen het naburige *Lingen*, maar ook Akademiën in *Duitſchland* bezocht hebbe, om de denkwijs der *Duitſchers* in dien tijd te leeren kennen, waarvan het eerſte en laatſte op eene dwaling berust. HESSELINK heeft geen ander Godgeleerd onderwijs genoten, dan wat de kweekelingen van het Doopsgezinde Seminarium destijds hier ter ſtede ontvingen; hij is aan geene *Duitſche* Akademie geweest, en heeft zich ſlechts voor korten tijd naar de doorluchtige ſchool te *Lingen* begeven, niet, gelijk men uit uw verhaal moet opmaken, om de *Godgeleerde* begrippen der Hoogleeraren aldaar te beproeven, maar uit dankbare gehechtheid aan zijnen voortreffelijken Leermeester in het *Natuurregt*, wijlen den miskenden en te *Groningen* afgezetten VAN DER MARCK.

Naar die kennis nu, welke ik van HESSELINK's karakter, opleiding en denkwijs verkregen heb, kan ik mij zeer wel verklaren, dat en hoe hij, ook zonder den invloed van nieuwere *Duitſche* Godgeleerden, tot vele begrippen, onder anderen ook tot het bewuste gevoelen wegens de Bezetenen in het N. V., gekomen is. Het wordt mij, in weerwil van uwe breede uitweiding over de zoo bekende geſchiedenis van dit gevoelen, zelfs hoe langer zoo waarſchijnlijker, dat FARMER de man geweest is, die door zijn werk *on Demoniacs*, hier te lande reeds verſpreid, eer SEMLER in 1776 de *Hoogduitſche* vertaling daarvan met eene Voorrede voorzag, aan de begrippen over dit punt bij verſcheidene Godgeleerden eene andere wending, of liever meer vastheid, gegeven

Digitized by Google

heeft. UEw. zegt (bl. 470) vrij ſtellig: „Dat nu HESSELINK zijne begrippen over de Bezetenen even min van zijne Leeraren aan de *Groninger* Hoogeſchool, als bij OOSTERBAAN, maar vooral van TELLER v. f. overgenomen heeft, is vrij zeker, ook uit de reeds opgemerkte, meer dan toevallige overeenkomst tusſchen den Hoogleeraar van *Amſterdam* en den Proost van *Berlijn*." Maar wat zal UEw. antwoorden op de verzekering, dat ik niet de vroeger vermelde Disſertatie van SEMLER, maar het werk van FARMER, en niet naar de *Nederduitſche* vertaling, maar in het oorſpronkelijke, aangehaald vind in de theologiſche dictaten van wijlen Prof. OOSTERBAAN, op wien UEw. zich ter ſtaving van uwe meening beroept, die voor mij op de tafel liggen; ja wat meer is, dat ik in die dictaten geene andere denkbeelden over de Bezetenen lees, dan die van den *Engelſchen* Schrijver? Een bewijs, dat HESSELINK, indien hij al dit gevoelen van anderen moest leeren, niet bij *Duitſchers* behoefde ter ſchole te gaan, daar hij het bij zijnen *Hollandſchen* Leermeester kon vinden.

Bij uwe denkwijs over meergemelden Godgeleerde houdt UEw. zich dan ook overtuigd, dat hij de bekende Doopsgezinde ſtellingen over *Doop* en *Eed* in lateren tijd alleen voorſtond, omdat hij dezelve met de moedermelk ingezogen had. Er behoort veel vrijmoedigheid, ja nog wat meer toe, Eerw. Heer, om zoo iets op den toon van verzekerdheid te durven beweren. Niet dat ik zou willen ontkennen, dat de ſtelling, waarvan UEw. hier uitgaat, pſychologisch geſproken, veelal waarheid behelst; maar hierover verwonder ik mij, en hierover zal ieder onpartijdig lezer, tot welk Protestantsch Kerkgenootſchap hij ook behoore, zich gewisſelijk met mij verwonderd hebben, dat UEw. dezelve alleen op de gevoelens der Doopsgezinden toepast; terwijl ik vooraf reeds vooronderſtellen mag, dat UEw. dit gezegde geenszins omtrent uwe gehechtheid aan het leerbegrip uwer Kerk zou willen doen gelden. Waar zal het toch heen met uwe berigten over de begrippen, door onderſcheidene Godgeleerden voorgeſtaan, zoo UEw. in 't vervolg van

Digitized by Google

tijd te dezen aanzien ſtreng conſequent blijven wil! Het zij mij bovendien vergund u te vragen, of de beide genoemde Doopsgezinde gevoelens, naar uwe gedachten, op zichzelve dan ook zoo ongerijmd zijn, dat derzelver aanneming alleen uit blinde gehechtheid aan voorouderlijke leer en gezag kan worden verklaard?

Doch, hoe groot of hoe gering de invloed van HESSELINK's geboorte, opleiding en karakter op zijne Godgeleerde begrippen ook moge geweest zijn, hij behoorde tot een Kerkgenootſchap, waarin hij niet behoefde te ſchromen, voor dezelve vrijmoedig uit te komen; en zoo UEw. dit in het oog gehouden had, zou UEw. den man gewisſelijk niet verdacht hebben, van niet rond en ruiterlijk in de ontwikkeling en voorſtelling van zijne gevoelens te hebben gehandeld, indien ik althans gebrek aan openhartigheid, bij betere of andere overtuiging, in uwe woorden moet vinden. Het is hier niet de vraag, of het artikel, waarbij UEw. deze uitdrukking bezigt, exegetisch goed, en in allen opzigte te verdedigen zij (hetgeen ik niet zou willen beweren); maar *dit* ontken ik met volkomen zelfvertrouwen, dat HESSELINK daar ter plaatſe onder eenige billijke verdenking ligt van bedektheid of gebrek aan openhartigheid.

Mijne volgende aanmerking betreft de redenen, door welke de vermelding van HESSELINK in uwe *Geſchiedenis*, op den weg door u ingeſlagen, verdedigd wordt. In weerwil van al hetgeen door u is bijgebragt, ben ik nog altoos van gedachte, dat in een boek als het uwe, 't welk een beredeneerd verſlag geeft van de beſtrijders der Christelijke Openbaring, een ieder, die er in voorkomt, geſchandvlekt ſtaat, ten zij men wel duidelijk de redenen vermeld vinde, waarom van hem gewag gemaakt wordt; even als men zich ongaarne genoemd ziet naast en met lieden, die ter ſlechter naam ſtaan, ten ware er duidelijk worde opgegeven, dat zulks bij tegenſtelling geſchiedt. Deze tegenſtelling nu vind ik wel eenigzins, maar niet genoegzaam, ter bewuste plaatſe, en ik zou mij aan oneerbiedigheid meenen ſchuldig te maken, zoo ik *Seraf*

Digitized by Google

en *Duivel*, *Jehova* en *Beëlzebul* (het zijn uwe voorbeelden) op zulke of soortgelijk eene wijze wilde zamenvoegen, als UEw. de namen van BAHRDT en HESSELINK verbonden heeft. Intusschen wil ik, na uw antwoord, gaarne gelooven, dat die zamenvoeging meer eene *formula transeundi* is, dan eene bedoelde gisping, waarin voor het gevoel van den dankbaren Leerling alleen iets stuitends gelegen is. Doch dat de waardige man door de wijze, waarop UEw. over hem spreekt, in een ongunstig licht voorkomt, dit hebben ook de Recensenten van uw werk gedacht, die hem met eenen DOORNIK en andere lieden van dat slag op ééne lijn gesteld hebben; en dit is insgelijks het gevoelen van den mij geheel onbekenden beoordeelaar van BREDIE, die (opdat ik dit in 't voorbijgaan tegen uwe onkiesche verdenking op bl. 464 aanmerke) even min iets van mijn voornemen wist, als ik van het zijne eenige kennis droeg. UEw. vindt het vreemd, dat niemand zich vóór ruim twintig jaren de zaak van HESSELINK heeft aangetrokken, toen de Hoogleeraar YPEIJ op dezelfde wijze over hem sprak: ik voor mij acht der waarheid nadeel te zijn, zoo ik juist in dat stilzwijgen een bewijs vinde voor de gematigdheid zoo wel van HESSELINK, die toen nog leefde, als van de Doopsgezinden in 't algemeen, die door u, ter zelfde plaatse (bl. 477), over hunne zoogenoemde geneigdheid tot twisten, en over kwalijk geplaatsten ijver, vrij schamper bejegend worden. Doch het is immers niet hetzelfde, of in eene algemeene Kerkelijke Geschiedenis de gevoelens der onderscheidene Schrijvers opgegeven worden, dan of iemand met weinigen op de zwarte lijst aangeteekend staat, waarop alleen dezulken vermeld worden, die in meerdere of mindere mate onder verdenking van Neologie vallen. Maar bovendien zijn ook de Protestanten van *Nederland*, dank zij den Hemel! in dat tijdsverloop van twintig jaren elkander aanmerkelijk genaderd door ware Christelijke verdraagzaamheid; en zoo klinkt dan ook hetzelfde ongunstig oordeel over HESSELINK in uwen mond harder, dan toen de Heer YPEIJ het uitsprak.

Digitized by Google

Doch, terwijl de matiging van HESSELINK, in het niet beantwoorden van gemelden Hoogleeraar, u ontgaan is, heeft UEw. zeer wel opgemerkt, dat hij zijnen ongenoemden Tegenschrijver tot tweemalen toe beantwoord heeft, en gebruikt UEw. daarbij de volgende woorden, dat namelijk „ de beschuldigde, hoewel het laatste woord gehad hebbende, de zaak weder roerde, toen zij reeds lang vergeten was, in de Voorrede tot den tweeden druk zijns Woordenboeks" (bl. 464). Hoe daarin een grond van beschuldiging ligge, verklaar ik niet te begrijpen. Het is waar, Eerw. Heer! HESSELINK heeft zijnen aanvaller beantwoord, en hij heeft hierdoor niets meer gedaan, dan wat ieder' regtschapen man, die zich verongelijkt acht, volkomen vrijstaat, niets meer en niets anders, dan wat UEw. door uwen brief aan mij gedaan heeft; doch *hoe* heeft hij dien man beantwoord, wiens onedelmoedige en vijandige handelwijs UEw. zelf afkeurt? Met eene mannelijke bezadigdheid, die niemand kan miskennen, en in eenen geest van Christelijke zachtmoedigheid en liefde, waarin slechts weinigen hem hebben nagevolgd, en wel niemand hem heeft overtroffen. En hoe kon hij, bid ik u, een' tweeden, veranderden, *zelfs naar sommige aanmerkingen van zijnen Tegenschrijver veranderden* druk zijns Woordenboeks uitgeven, zonder van dien man te gewagen? Daarenboven had UEw. bij de beoordeeling der zaak niet onopgemerkt behooren te laten, dat de zoo gematigde aanmerkingen van den Auteur: *Aan de Lezers van mijn Woordenboek*, niet tot het Publiek gerigt, en nooit in den boekhandel gekomen zijn.

Ten slotte nog een woord over hetgeen UEw. op bl. 476 aanmerkt ter staving van uw ongunstig oordeel over de denkwijs van velen in het Doopsgezinde Kerkgenootschap, tijdens de verschijning van HESSELINK's Woordenboek. Bij uwe redenering over dit punt, die ik onpartijdig heb zoeken na te gaan, kost het waarlijk moeite, niet te vergeten, dat een Protestant tot een' Protestant het woord voert; en UEw. moet het mij niet

Digitized by Google

ten kwade duiden, dat ik mij door uwen hoogen toon op bl. 477 niet zoo in ééns uit het veld laat slaan, maar met alle beſcheidenheid het daarvoor blijf houden, dat het geſtelde door den Heer YPEIJ, (ik zeg het met diepen eerbied voor 's grijsaards geleerdheid en godsvrucht) 't welk door u alleen op gezag is herhaald, niet behoorlijk is geſtaafd.

Doch UEw. vraagt op een' zegevierenden toon: „Indien dit berigt zoo ongegrond en partijdig ware, eilieve! zeg mij dan, waarom is het nooit als zoodanig tegengeſproken door den eenen of anderen Doopsgezinden Leeraar of Hoogleeraar? Is uw Genootſchap dan nu eerst mondig geworden?" UEw. brengt mij in de noodzakelijkheid, om u op mijne beurt eene andere vraag, en ook in een' anderen toon, te doen; de vraag namelijk, of de Recenſie van het bewuste Deel der Kerkelijke Geſchiedenis van den Heer YPEIJ in de *Letteroefeningen* van 1809, bl. 445—457, blijkbaar door een' Doopsgezinden geſchreven, u onbekend is, waarin de ongunſtige uitdrukkingen van dien Hoogleeraar over HESSELINK en de Doopsgezinden mede geroetst worden? Doch ik zou mij op die beoordeeling, welke, naar mijn gevoel, even zeer de kleur van den tijd draagt, als het berigt van den Heer YPEIJ, niet beroepen hebben, zoo UEw. er mij niet toe gedrongen had, te meer, daar ik nog al een' anderen zin aan de *mondigheid* van een Kerkgenootſchap hecht, dan UEw. ſchijnt te doen. Trouwens, Eerw. Heer, de mondigheid, waartoe de belijders van den nederigen en zachtmoedigen JEZUS geroepen zijn, die zoo menigmaal zweeg, waar Hij beſchuldigd werd, zoodat allen er zich over verwonderden, beſtaat, naar mijn oordeel, niet zoo zeer in de zucht en de gereedheid, om, tijdig en ontijdig, dadelijk tegen elke beſchuldiging op te treden en iederen aanval af te keeren, als wel in die zelfbeheerſching, waardoor zij zwijgen en verdragen, wanneer kwaad van hen geſproken wordt, en het regte tijdſtip afwachten, om hunne goede zaak in den geest der liefde voor te ſtaan. Van die mondigheid heeft HESSELINK een waardig voorbeeld gegeven; en wil UEw.

Digitized by Google

een voorbeeld uit onze dagen, zoo wijs ik u op de Beſtuurders van die Christelijke Gezindte dezer landen, die, vóór weinige jaren, op eenen liefdeloozen aanval niet alleen gezwegen, maar hunne Predikanten door een' rondgaanden Christelijken brief zelfs aangeſpoord hebben, om dien aanval onbeantwoord te laten.

Veel is er wijders in uwen ijver, om mij te weêrleggen, aan uwe pen ontſnapt, dat ik liefst onbeantwoord wil laten, te meer, daar het met de aanleiding tot onze briefwisſeling in geen onmiddellijk verband ſtaat. Ik heb mijzelven in het voeren van ons geſchil zoo veel mogelijk trachten te vergeten, en daarom valt het mij niet moeijelijk, mijne gevoeligheid over onverdiende perſoonlijke krenkingen te onderdrukken; ja, ik kan u in opregtheid verklaren, dat uwe vaak onheuſche taal tegen mij veeleer droefheid bij mij heeft opgewekt, dan dat zij mij zou hebben aangeſpoord, om mij door bitteren ſpot op mijne beurt te wreken. Wat uwe uitdrukkingen over de broederſchap betreft, waartoe ik behoor, zoo moet ik betuigen, dezelve noch met de waarheid, noch met de Christelijke liefde te kunnen overeenbrengen, daar UEw. nier aarzelt, de *Nederlandſche* Doopsgezinden te teekenen als *eene kleine en verdrukte godsdienſtige vereeniging, die haar beſtaan, in weerwil van ſoms hevige twisten, tot aan het begin der 19de eeuw voortgeſleept heeft; die telkens in digt geſlotene gelederen zich tegen elken aanval heeft verweerd* (bl. 454); *die altoos ruimte gehad heeft van mannen, aan welker gebrek in ijver en moed niemand ooit te last zal leggen, dat de geheele wereld niet reeds lang den Eed aan de Vierſcharen en den Doop aan de Kinderen der Geloovigen geweigerd heeft!* (bl. 477) en voor wier leden *de naam van* Wederdoopers *meer eigenaardig is, dan die van* Doopsgezinden, *daar zij den doop, aan kinderen, door u en andere Leeraars, onder plegtige aanroeping van Gods naam, en in de openlijke en gemeenſchappelijke vergadering der Christenen, bedienden, als gelijkſtaande met het wasſchen door eene baker beſchouwen* (bl. 463), en

Digitized by Google

waaronder velen hunne bitterheid vooral in hunne hatelijke uitvallen omtrent den Kinderdoop niet dan met moei te verbergen kunnen; als eene Gezindte, *wier beſtaan, hoe veel of hoe weinig zij dan ook beteekene, UEw. wel mag lijden, ſchoon UEw. niet tot hen behoort, die niet ophouden te wenſchen, dat zij als een Vrijcorps onder de groote ſchare der Gereformeerden hier te lande geſtoken worde* (bl. 476); als een Kerkgenootſchap, dat, *na het ſchoone plan, om eene Gemeente van enkel heiligen* in wandel *op aarde te vestigen, als onuitvoerbaar en herſenſchimmig te hebben moeten opgeven,* (bl. 478) *nu den leideband der Formulieren, de krukken van menſchelijke ſteunſels, en de breidels voor 't onbedachtzaam voorthollen in het hoog gevoel van eigene kracht en bezadigdheid, heeft afgeworpen,* (bl. 477) *om het ſchoone denkbeeld van zuiverheid en eenheid* in leer *te verwezenlijken* (bl. 479); als een Kerkgenootſchap, eindelijk, dat *aan zijne leden eene vrijheid toeſtaat, waartoe UEw., bij de kennis, welke UEw. door eigene ondervinding van het Hervormd Kerkgenootſchap verkregen heeft, niet zou raden* (bl. 478). Waarlijk, Eerw. Heer, het is met innig leedwezen, dat ik deze en dergelijke trekken in uwen brief, van een' Protestant tot zijnen Protestantſchen medebroeder gerigt, gevonden heb, en de weemoed, die mij bij het lezen van dezelve vervult, gedoogt niet, een enkel woord daartegen aan te voeren. Liever wil ik dan ook uwe heftigheid tegen de Doopsgezinden als een gevolg van een' al te warmen ijver beſchouwen, om uwe zaak te bepleiten, dan dat ik dezelve aan uwe doorgaande denkwijs en gemoedsgeſteldheid toeſchrijven, en alzoo gezindheden bij u vooronderſtellen zou, welke den dienaar van het Evangelie der liefde en des vredes onwaardig zijn. Gelukkig bovendien, dat de toon, op de aangehaalde plaatſen door u aangeheven, in uwe eigene Kerk ſedert lang vreemd geworden is! Gelukkig, dat er in *Nederland* een geest onder de Protestanten heerscht, die het veroordeelen van andersdenkenden aan bittere Roomschgezinden en zeven vijzelige hedendaagsche dweepers overla-

Digitized by Google

tende, niets vuriger wenscht, en niets ijveriger zoekt te bevorderen, dan eenheid door liefde, bij verschil van gevoelens! Gelukkig bovenal, dat de groote Koning zijner Kerk, bij al ons ijdel verschillen en twisten, zijn werk door zijnen magtigen arm handhaven zal, en dat die Koning, in wien wij allen onzen toekomstigen Regter eerbiedigen, eenmaal niet naar onze begrippen, maar naar onze gezindheden en daden vragen, en ons lot daarnaar regelen zal!

Ziedaar, Eerw. Heer, hoe ik de zaak tusschen ons in geschil meen te moeten eindigen. Of mijn ijver voor dezelve van menschelijke inmengselen rein geweest zij — dit waag ik even min te beslissen, als UEw. zulks van uwen kant beweren zal. Mogt al dit menschelijke hoe langer zoo meer in ons ijveren voor de waarheid wegvallen, opdat het hemelsche zich des te vrijer in ons ontwikkele en verheffe! Mogten de bladen, welke wij volgeschreven hebben, als teekenen van ons verschil, welras met den adem des tijds vervliegen; maar bidden wij, dat de goede indrukken, die wij welligt hebben verwekt, onder den invloed van boven, die zelfs onze dwaasheden ten zegen doet gedijen, vruchtbaar werken! In mijne tegenwoordige stemming zou het mij geene moeite kosten, het geschrevene dadelijk te vernietigen; maar de zaak is te ver gekomen, om hetzelve terug te houden. Ik heb het met weêrzin opgesteld, omdat het gerigt is tegen een' Medebroeder in denzelfden Heer; ik zend het u met weêrzin toe; ik zal het met weêrzin ter perse geven, en met de vurige bede vergezellen, dat God het menschelijke en zondige, dat mijn geschrijf mogt aankleven, door den genadigen invloed van zijnen heiligen geest, onschadelijk make voor het rijk zijns Zoons. Gaarne wil ik dan ook vergeten, dat wij van elkander hebben verschild, en ten slotte met Christelijke blijdschap aan uwe bereidvaardigheid gedenken, om bij voortduring liefdebeurten in onze Doopsgezinde kerken waar te nemen; terwijl ik mij even min zal onttrekken, om, daartoe uitgenoodigd zijnde, het woord der behoudenis onder de Hervormden, even als voorheen, te ver-

Digitized by Google

kondigen. En zoo mogen wij beiden een ſtichtend voorbeeld geven van die eenheid in de Protestantſche Kerk, waardoor derzelver leden elkander gaarne als broeders in hun' aller Heer en Zaligmaker erkennen en liefhebben, al geven verſchillende gevoelens ook aanleiding tot afzonderlijke Genootſchappen onder hen.

Met den hartelijken wensch, dat deze geest van Christelijke bezadigdheid en broederlijke liefde u op den ſchoonen weg, die voor u ligt, ſteeds vergezelle, en onder ons en alle de Protestanten van *Nederland* aangekweekt worde, ſluit ik dezen brief, terwijl ik de eer heb, mij te noemen,

Weleerwaardige en zeer geleerde Heer!

Uwen Medebroeder in onzen Heere J. C.

Amſterdam. S. MULLER.
26 Julij, 1828.

IETS OVER HET GEVAAR VAN LEVEND BEGRAVEN.

(Grootendeels uit het *Journal général de Médecine* medegedeeld door den Heer W. EGELING, te *Haarlem*.)

Den 24 Augustus 1826, des middags, zegt de Heer CHANTOURELLE, werd ik met groote haast verzocht mij te begeven naar een van de kerkhoven der Hoofdſtad, om het lijk van een' man te onderzoeken, die, naar men zeide, begraven was geworden, terwijl hij ſlechts in een' toeſtand van ſlaapzucht (*léthargie*) verkeerde.

Deze man, van buitengewoon groote ligchaamsgeſtalte, had ſedert eenigen tijd geklaagd over duizelingen, en was zeer rood van aangezigt. Den 23ſten, 's morgens, verloor hij eensklaps zijne kennis en het ſpraakvermogen. Een daarbij geroepen Geneesheer opende hem eene ader; maar, dewijl de zieke zijne verlorene vermogens niet terugbekwam, en de ademhaling en bloedsomloop ſchenen te hebben opgehouden, hield men hem voor dood, en be-

Digitized by Google

groef hem des anderen daags. Reeds was men bezig, aarde op de kist te werpen, toen een der omſtanders de aanmerking maakte, dat hij bloed had zien vloeijen, 't welk eene meer levendig roode kleur had, dan dit bij een lijk gewoon was; hij meende, daar de zieke naauwelijks ſedert 24 uren geſtorven was, dat hier mogelijk alleen een toeſtand van ſlaapzucht plaats had. Men nam nu het lijk weêr uit het graf, en riep mij.

Bij mijne komst bevond ik, dat ſommige deelen van het lijk nog niet koud waren, zoo als de borst, de buik en het hoofd. De beenen, de armen en de dijen, nog al hunne buigzaamheid bezittende, waren een weinig beneden den warmtegraad der lucht; de onderbuik was geheel zacht en niet door lucht opgezet. De oogen waren onbewegelijk; het hoornvlies had voor een gedeelte deszelfs doorſchijnendheid verloren; de gelaatstrekken waren niet veranderd. Uit den half geopenden mond vloeide bloed van een tamelijk levendig rood. De ademhaling en de bloedsomloop in het hart en de groote ſlagaderen hadden volkomen opgehouden; nogtans beſtond er nog eene werkzaamheid van het ſtelſel der haarvaten; tot bewijs hiervan ſtrekt, dat de linker voorzijde van het aangezigt ſterk opliep, gedurende mijne pogingen tot opwekking van het leven; even zoo het bindvlies van het oog aan dezelfde zijde, 't welk van bloed opzwol.

Alle mijne pogingen waren nogtans vruchteloos, en het bleek genoegzaam, dat het leven had opgehouden, en dat, zoo ook al het ſtelſel der haarvaten nog prikkelbaarheid genoeg had overgehouden, om deszelfs werkzaamheid in ſommige deelen voort te zetten, deze echter niet voldoende was, om den algemeenen bloedsomloop te herſtellen, daar de prikkelbaarheid van het hart volkomen was uitgedoofd. Maar, wie zou, in dergelijk geval, zoó lang de haarvaten nog eenige werkzaamheid uitoefenen, durven beweren, dat het leven onherroepelijk is uitgebluscht? Hoe vele voorbeelden beſtaan er niet, waarin de verrigtingen der herſenen, in ſchijn voor altijd hebbende opgehouden, zich nogtans langzamerhand hebben

Digitized by Google

herſteld, en den bloedsomloop en ademhaling weêr hebben opgewekt, zelfs in gevallen, wanneer de algemeene koude van het lijk deed gelooven, dat de werkzaamheid der haarvaten geheel had opgehouden?

Men behoorde derhalve, in gevallen van ſpoedigen dood, het vermeende lijk niet aan eene koude lucht bloot te ſtellen, om door deze het welligt nog ſluimerend levensbeginſel niet geheel te vernietigen; even min behoorde men het aangezigt te bedekken.

Tot affchrikking tegen het te vroegtijdig begraven kan verder de volgende ijſſelijke daadzaak ſtrekken. THOURET, die met FOURCROY belast was met het opzigt over de opgravingen ter vernietiging van het kerkhof *des Innocents*, heeft opgemerkt, dat onderſcheidene ſkeletten en tot mumiën overgegane lijken in zoodanige houding werden gevonden, die het buiten twijfel ſtelden, dat zij levend waren begraven! Sommigen ſchenen bezweken te zijn te midden van hunne pogingen, om zich uit hunnen ijſſelijken kerker te verlosſen; bij anderen vond men de armen tusſchen de tanden, die, om hunnen honger te ſtillen, (waarſchijnlijker, uit wanhoop) hun eigen vleesch hadden verſlonden! THOURET was hierdoor zoodanig getroffen, dat hij in zijn testament de maatregelen voorſchreef, die men in acht moest nemen, om zich, vóór zijne begrafenis, van de wezenlijkheid des doods te verzekeren.

Ten ſlotte herinneren wij hier, dat, behalve de teekenen van rotting, de zekerſte bewijzen van den dood beſtaan in de ſtijfheid van het lijk bij volkomene koude van hetzelve, in de verweeking van den oogbol met verduistering van het hoornvlies, en in de ongevoeligheid voor de werking van het galvanisme; en eindelijk, dat er bij plotſelingen dood, of na heete en korte ziekten, nog grootere behoedzaamheid gevorderd wordt, dan wanneer de lijders, na langdurige ſukkeling of uitputting, door ſlepende ziekten zijn bezweken; met uitzondering nogtans, in dit laatſte geval, van zoodanige zenuwziekten, die een' toeſtand van *léthargie* (ſlaapzucht) of *catalepſie* (verſtijving) kunnen veroorzaken.

Digitized by Google

EENE LEVENDE PAD IN DE MAAG EENS JONGELINGS.

Een inwoner van *Ainsworth*, een dorp nabij *Bolton*, vervoegde zich tot den Heer HAMPSON, Heelmeester ter laatstgemelde plaatſe, met zijnen zoon, een knaap van 15 jaren, die ſedert drie jaren leed aan maagpijnen, ter linker zijde, welke, naar des patiënts eigene uitdrukking, veroorzaakt werden door iets, dat zich bewoog en hem knaagde. De Heer HAMPSON ſchreef hem een *purgans* voor, om alle dagen te gebruiken, tot dat de oorzaak van het kwaad was weggeruimd. De tweede gift reeds bragt dit heilzaam gevolg te weeg: de jongeling *braakte* eene levende pad, van de gewone ſoort en in volwaſſene grootte. Onmiddellijk ontwaarde hij eene zoo groote verligting, dat hij, zeer verblijd, aan zijne ouders den laſtigen gast kwam vertoonen, dien hij zoo lang had gehuisd en gevoed. Het dier leefde nog; maar, toen men het op den grond nederleide, kruiſte het zijne pooten op zijn' buik en ſtierf. Het ſcheen, dat het den zoo ſchielijken overgang in de lucht, welke hij nog niet had ingeadémd, en in eene veel lagere temperatuur, dan die van het inwendige des ligchaams, waarin het geleefd had, niet konde verdragen. De lijder was nu, na een' verkwikkenden ſlaap, weldra geheel herſteld.

DE INVLOED DER OORLOGEN OP DE BESCHAVING.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 498.)

Vreemde benden van de bergen van *Middel-Azië*, uit de woestijnen van *Arabië*, waren onder XERXES in *Griekenland* verſchenen, in eene bonte mengeling van kleederdragten en wapenen. Zij moesten de aandacht tot zich trekken van het nieuwsgierigſte volk der aarde, en hierdoor de grenzen der bekende wereld helpen uitbreiden. Inderdaad, door dezelfde nieuwsgierigheid gedreven als zijne landgenooten, werd HERODOTUS de vader der *ongewijde Geſchiedenis*, en de *proza-ſtijl* ſchijnt met hem te beginnen. Na lange reizen had

Digitized by Google

hij, met de opregtheid van een kind, geboekt, wat hij gezien, tevens, met kinderlijke ligtgeloovigheid, wat hij gehoord had. Bij de volksfeesten, te *Olympia* — ook hier is voortgang: met ligchaamsoefening begint zich geestbeschaving te paren — las hij zijn verhaal des *Perzischen* oorlogs en het overzigt der hem bekende landen en volken voor, terwijl de weggesleepte menigte luisterde, vol verbazing over zoo veel vreemds en ongehoords. Ook THUCYDIDES hoort hem onder de duizenden, en, door zijnen roem getroffen, vat hij het besluit op, gelijk hij, een Geschiedschrijver te worden. Hij heeft dit besluit volvoerd, en een werk te voorschijn gebragt, dat, vreemd aan de dichterlijke zamenstelling en den naïven verteltoon van zijnen voorganger, wijsgeerig in behandeling, kort en krachtig van stijl, in beiden geene tijdgenooten doet vermoeden, maar schrijvers, door een lang tijdsverloop gescheiden. In de geschiedenis der wijsbegeerte zijn bovenal de worstelingen belangrijk, die het menschelijk verstand tegen zijne onkunde omtrent den oorsprong aller dingen tot dit tijdperk voerde. Weifelend had men nu eens dit, dan eens dat aangenomen, of wanhopig de groote vraag opgegeven, en te gelijk het bestaan van alle waarheid: dan, een nieuwe dag brak aan. ANAXAGORAS verkondigde *Athene* eene *eerste onzigtbare oorzaak aller dingen, afgescheiden van, en bestaande buiten de stoffelijke natuur.* Verbazend was deze vlugt van den naspórenden geest: van de menschelijke Goden, plaatselijke beschermers der vroege tijden tot een' onzigtbaren God der wereld! Van den anderen kant riep SOCRATES de wijsbegeerte, van de hoogte harer wereldbeschouwingen, tot de handelingen der menschen, waardoor *zedekunde* en *zedeleer* haar bestaan kregen. Nog hooger zou de verheffing gaan. PLATO verscheen. Wat tot hiertoe de mensch niet had vermoed, wat nog nimmer in het menschelijk verstand was opgekomen, scheen hem geopenbaard: ruime begrippen, omtrent het *wezen der Godheid*, de *wording der wereld*, de *onsterfelijkheid der ziel*, verhieven hem boven tijden en geslachten; waarheid en leven vloeiden van hem over alle takken der *philosophie*, dat is, het geheele weten der menschen.

Niet eindeloos, in ongestoorde rust, bleef deze schoone schepping bloeijen. Even als, bij eene geweldige beroering van een anders stil water, de verwijderdste golvingen zich eindelijk, als onmerkbare rimpels, in het spiegelgleffen vlak

Digitized by Google

verliezen, zoo gaan eindelijk de weldadigſte ſchokken in de zedelijke wereld verloren; menſchen en volken zinken in dommelende rust, of in kleingeestige twisten, uit eigenbelang geboren, verderfelijker dan rust, en de heerlijkheid is voorbijgegaan. Bij het opbeurend geloof aan de voortgaande volmaking van ons geſlacht, ſchijnt dit eene ontmoedigende waarneming: maar verheffend is dan de opmerking, die de Geſchiedenis doorloopend bevestigt, dat, hoe dikwijls de tempel van verlichting en kennis in deze of gene ſtreek wordt afgebroken, hij ſteeds, op eene grootere ſchaal, met nieuwen glans wordt opgehaald. Menſchen ſterven, en hunne dwaasheden met hen; Staten bloeijen, en worden vernietigd: maar eeuwig, onafhankelijk van bijzondere menſchen en plaatſen, gaat de uitbreiding van kennis en begrippen voort, en van eeuw tot eeuw klimt deze *maſſa*, zich in gelijke verhouding verbreidende naar alle zijden.

Wij zijn thans genaderd tot een gewigtig punt in de Geſchiedenis, den val van *Griekenland* en van het *Perziſche* rijk. De *Griekſche* Staten wenden hunne wapenen tegen zichzelve; de *Peloponneſiſche* oorlog maakt een einde aan de grootheid van *Athene*, omtrent 400 jaren vóór onze telling, door *Sparta* ingenomen. *Thebe* verheft zich op zijne beurt tegen het overheerſchende *Sparta*, en, door inwendige worſteling afgemat, nog meer door gebrek aan Godsdienst en vaderlandsliefde verzwakt, geraakt *Griekenland* onder *Macedonië*; vervolgens ſloopt, door de magt der *Griekſche* Staten geholpen, ALEXANDER het *Perziſche* rijk. Eene oppervlakkige kennis der Geſchiedenis is genoegzaam, om ons te overtuigen, dat, bij zoo veel zedelijk verval, verdeeldheid, bedrog, omkooping en lafhartigheid, als de laatſte jaren der *Griekſche* Staten in het algemeen kenmerkte, en voor *Perzië* ſedert lang tot ſtaatkunde was geworden, beide landen hunnen ſtaatkundigen val niet konden ontwijken. Even min kan de uitbreiding der beſchaving, die de togten en overwinningen van ALEXANDER aanbragten, miskend worden: door deze bleef, voor den mensch van de *Aegaeiſche* Zee, de mensch van de boorden van den *Hydaspes* en den *Indus* niet langer eene vreemde dierſoort; nu kon er aan eene *natuurlijke historie* gedacht worden, en een ARISTOTELES de wonderen der ſchepping doen kennen; nogmaals werden de grenzen der menschheid uitgezet, en de *Griekſche* taal, die alle Westerſche voortbrengſels bevatte, voor meerderen toegankelijk. Hoe gewigtig

Digitized by Google

dit alles zijn mag, veel uitgebreider gezigtpunten bieden zich aan voor den gang der geheele menschheid; mijne gebrekkige voorstelling kan alleen derzelver belangrijkheid, in zichzelve onmiskenbaar, verzwakken.

Aan den val der Griekſche Staten was de verbreiding der laatſte vorderingen te danken, en tevens derzelver uitbreiding; extenſie te gelijk en intenſie. Als in eenen kweekhof, waren hier eeuwen lang de zaden aller menschelijke wetenschap gekweekt; een rijke schat van begrippen was tot rijpheid gekomen. ALEXANDER's veroveringen zoo wel, als de latere overheerſching der *Romeinen*, bragten deze zegeningen wijd en zijd, van het Oosten naar het Westen, gelijk een weldadige ſtorm dezelve verſpreidende. Hierdoor ontving *Alexandrië* in zijn *Muſeum* de rijkſte ſchatten; in *Egypte*, zoo monſterachtig in zijne aloude dienſtdienst, vond zich, onder het beſtuur der PTOLEMAEËRS, den invloed der *Grieken* en hunne beſchaving, Westerſche en Oosterſche wetenſchap het eerst bijeen; de *Ilias* en de Heilige Schriften der *Joden* werden voor dezelfde menſchen toegankelijk; de *kritiek*, of oordeelkunde, alleen het deel van het rijper verſtand, begon hare onderzoekingen; te gelijk de aanvankelijke ineenſmelting van Oosterſche en Westerſche wetenſchap, bruiſend, in een lang tijdsverloop, vonk bij vonk, bij hare vermenging, uitſchietende. Zóó zou eens alle wetenſchap en kennis één worden, tot een algemeen erfgoed der volken; gelijk het menſchelijk verſtand één is, in geene vakken geſcheiden. Luttel, echter, hadden deze kundigheden, beſchouwend behandeld, binnen de wanden van leerſcholen en *Muſaea* beſloten, de menschheid, in het algemeen, geholpen, indien de val der *Griekſche* Staten, door deszelfs werking op de *Grieken* zelve, geene groote verandering in het werkelijke leven had aangebragt. Tot hiertoe had de *Griek* gedacht en gehandeld in en voor den Staat; de Staat was het einddoel en middelpunt, de geest en het leven geweest van edelen en ſlechten; met den val van het vrije ſtaatsbeſtuur viel ook de afgod; eene treurige ledigheid maakte zich meester van de zielen der *Griekſche* burgers, *Macedoniſche* afhangelingen geworden. Dit ledige moest worden aangevuld. Waardoor? In den mensch zelven, in zijne zedelijke betrekkingen, lag nog eene wereld te ontdekken; de loszinnige jeugd was vervlogen, de nadenkende leeftijd begon; het huiſelijke leven zou het openbare vervangen, na verloop van tijden; de be-

Digitized by Google

langen van *Athene*, of *Sparta*, plaats maken voor die der menschheid. Reeds naderde de dag der grootste omwenteling in de zedelijke wereld, die het doel des levens zou doen kennen. Maar eerst door bloedige oorlogen en omwentelingen zou het menschdom in deze heerlijkheid ingaan. ZENO, en zijne leer, was daarentegen een verschijnsel, dat zich onmiddellijk aan *Griekenlands* verval aansloot, en de wereld toegankelijk hielp maken voor de waarheden, die haar wachtten. „Laat uw geluk alleen afhangen van eigene deugd; verhef u boven lot en tijd!" dit was eene leer, wier overspannen strengheid nooit voor de menschelijke natuur in het algemeen berekend was; vooral, wie had dezelve in *Griekenlands* schoone dagen durven verkondigen, of behoefte aan dezelve gevoeld? Zij kon slechts eene vrucht zijn van algemeen verval. Desniettemin blijft zij een der schoonste verschijnsels, een onloochenbaar bewijs van den adel der menschelijke natuur, dat ZENO tot een' voorlooper maakte van Hem, wien de volheid der tijden verbeidde.

Minder gunstig schenen de omstandigheden op den gelijktijdigen EPICURUS te werken; maar, onder het bestuur der Godheid, moeten alle dingen medewerken ten goede. Wars van alle bemoeijingen, was *rust* zijn doel en geluk; zijne Goden, naar zijn eigen beeld geschapen, genoten eindelooze *rust*: ook deze *nietsdoende* Goden droegen krachtig bij, om het ontzaggelijke gesticht van Bijgeloof en Veelgodendom te helpen ondermijnen, dat, door eeuwen gebouwd, nog heden niet geheel verwoest is, maar, onder andere vormen, voortduurt, in weerwil van zoo veel oorlogen en verwoestingen, die het hielpen vernielen; in weerwil van de leer, dat God alleen in geest en waarheid wordt gedienst.

Griekenland had schatten van kennis verzameld, en de bespiegelende wetenschap tot hare tijdelijke volmaking opgevoerd; doch om dezelve over *Europa* te verbreiden, daartoe waren dezelfde kleine Staten niet geschikt, wier worstelingen en twisten hadden moeten dienen, om de levensvonk te wekken en den geest te ontwikkelen: een volk naar ligchaam en ziel gehard, gewoon aan strengheid en tucht, was daartoe verkoren en opgevoed.

Terwijl deze gebeurtenissen in het Oosten van *Europa* en der wereld hadden plaats gehad, was *Rome*, in het Westen afgescheiden, — genoegzaam buiten aanraking met het zoo naburig *Griekenland!* — tot die hoogte gekomen, dat het op

Digitized by Google

het groote tooneel der wereld verſchijnen moest. Oorlogen, vijfhonderd jaren van onafgebrokene oorlogen, hadden *Rome*, eerst eene kleine ſtad, misſchien eene vrucht van den *Trojaanſchen* krijg, met verwoesting van honderd kleine en bloeijende Staten en ſteden, tot de meesteresſe van *Italië* gemaakt; en deze eindelooze oorlogen, deze ſtrenge opvoeding had hier het menschdom van eene andere zijde ontwikkeld: niet in kunſten en geestbeſchaving, door beſpiegeling en vorſchen, vertoonde zich de voortgang; maar in het geharde ligchaam woonde eene ziel, die vastheid van wil bezat, en tevens had leeren gehoorzamen aan wet en orde; geſchikt tot handelen, tot een leven in werkdadigheid en kracht. In de derde eeuw vóór onze jaartelling begonnen hare oorlogen buiten *Italië* met den *Puniſchen* tegen *Carthago*. *Afrika* bukte voor *Europa*; want *Europa's* beſchaving zou uitgaan over de aarde, niet die van *Libyë*. Snel rees ſedert het gevaarte der *Romeinſche* heerſchappij omhoog: bij den aanvang onzer jaartelling ſtrekten zich de grenzen des rijks van den *Euphraat* tot den *Atlantiſchen* Oceaan, van *Rijn* en *Donau* tot de woestijnen van *Libyë* uit. Zoeken wij naar het voordeel, voor het menſchelijk geſlacht uit zoo veel krijg en verwoesting geboren, PLINIUS, vóór achttienhonderd jaren, erkende reeds, „dat *Italië*, *Rome*, door de Godheid zelve was „gekozen, om de geheel voor zichzelve beſtaande Staten en „Volken te verbinden, hunne woeste zeden te beſchaven, „ten einde door ééne taal eenen algemeenen band te ſlingeren om zoo veel ſtammen, en het gemeene Vaderland te „worden der Volken (*)." Wij, door een zoo lang tijdsverloop, op een veel hooger ſtandpunt dan deze helderdenkende *Romein*, juichen niet alleen zijn inzigt toe, maar herkennen, zoo ergens, dan vooral hier, eene hoogere tusſchenkomst in den loop der dingen. Alle voordeelen toch der vorige oorlogen vinden zich in die der *Romeinen* bijeen, maar in breeder en grootſcher omtrekken; daarenboven kregen de gevolgen der vroegere eerst door deze hunne volle werking.

De *Trojaanſche* oorlog was de aanleidende oorzaak geweest tot het ſtichten van vele volkplantingen aan de kusten der *Middellandſche* en *Zwarte* Zee: de veroveringen der *Romeinen* bragten niet alleen koloniën in *Afrika* en *Azië*, maar ook in het hooge Noorden, langs den *Rijn*, in het land der *Bataviers* en der *Britten*, genoegzaam over de geheele uitgeſtrekt-

(*) *Hist. natur.* III. 6.

Digitized by Google

heid, die nu nog de beſchaafde landen der oude wereld beperkt. Hun ſtoute en praktiſche geest overwon hierbij tevens de hindernisſen, die de natuur aan de verbindtenis der menſchen in den weg leide, en baande wegen langs plaatſen, die te voren ontoegankelijk waren; nog heden getuigen van hun beſtaan de overblijffels hunner werken, hunner waterleidingen en amphitheaters, hunner gebouwen en ſtichtingen, overal, waar hunne legioenen zijn doorgedrongen. Met de *taal van Rome*, een levendig afdrukſel van den vasten, helderen en juisten geest des volks, bragten zij te gelijk de zaden der verſtandelijke en verfijnde beſchaving van *Griekenland*, door hunne eigene Schrijvers met het werkelijke leven in verband gebragt, over alle landen hunner heerſchappij. Geene *ſcheppende* vernuften traden te *Rome* te voorſchijn, zoo als te *Athene*, na den *Perziſchen* oorlog; want er was voor den mensch een tijd van ſcheppen, maar ook van verwerken, toetſen en overdenken: maar hunne oorlogen maakten de wereld, als hervormd in éene groote heerſchappij, toegankelijk voor een hooger licht, voor de Godsdienst, die waarheid en helderheid van begrip, levensdoel en levensgeluk zou verſpreiden, niet over een klein getal ingewijden, over wijsgeeren en groote mannen, maar over allen, die waren en zijn zouden, en, wat de toekomende tijden betrof, over hen, die haar kenden, zoo wel als over velen van die, die nimmer van haar hoorden, of hooren wilden.

Toen nu *Rome* de bekende wereld had onderworpen, viel óók het *vrije ſtaatsbeſtuur*, en met hetzelve die vaderlandsliefde, die vrijheidszin en *Romeinſche* hooghartigheid, door welke zij Heeren der wereld waren geworden; al hunne deugden, welke altijd het gemoed zullen blijven treffen en aantrekken, niet omdat wij opgewonden zijn door de grootſche woorden der Schrijvers, zoo als vele onwijsgeerige wijzen dikwijls hebben gezegd, maar omdat de liefde voor het groote en ſtoute een grondtrek is van onze ziel. De val van *Romes* vrijheid was eene der noodwendigſte ſchakels in de orde der dingen. Het vrije ſtaatsbeſtuur van *Rome* had, door zijne veerkracht, de groote wereldheerſchappij doen geboren worden; dezelve beſtond: het had uitgediend in den raad Gods, en — de weldadige werking vertoonde zich in hetzelfde oogenblik. Naauwelijks was *Romes* lot beſlist, nog was alle hoop niet verloren; maar CICERO week naar zijne landgoederen: de Senaat, tot hiertoe de heiligſte en achtbaarſte vergadering der aarde, was van zijnen glans beroofd; de regt-

Digitized by Google

banken hadden haar aanzien verloren: wat kon hij verder, dat hem waardig was, in de *Curia* of op het *Forum* verrigten? Hij zocht troost in de beoefening der wijsbegeerte: zijne *wijsgeerige ſchriften* waren de vruchten der tijdsomſtandigheden. Wie, dien het woord *vrijheid* hier niet door zijnen klank betoovert, zal ontkennen, dat dit verlies geen te hooge prijs was geweest, al ware het ſlechts voor die ſchriften vol gezond verſtand, levenswijsheid, veredeling en troost, die den Christelijken ERASMUS nog een heilzaam voedſel waren, en welke, na het Evangelie, den grootſten invloed op de beſchaving van het tegenwoordige *Europa* hebben uitgeoefend? Niet alleen moest deze val zóó de bezittingen en veroveringen des verſtands, het erfgoed voor de toekomst, vermeerderen: op den mensch zelven moest hij regtſtreeks een' onmisbaren invloed oefenen. Gelijk wij bij de *Griekſche* Staten opmerkten, zoo moest ook hier de aandacht van het burgerlijke leven, in verband met de nabijzijnde komst des Christendoms, op den mensch en het huiſelijk leven worden gevestigd; *burgers* zouden zich tot *menſchen* verheffen. Het beroemde en ſchoone gezegde: „Lief en dierbaar zijn ons onze kinderen, onze ouders, onze vrienden en magen; maar het Vaderland, het al omvattend, is het dierbaarſte van al, wat dierbaar is," is geheel, en meer, dan wij onwillekeurig met hetzelve verbinden, *Romeinsch*; ook de *vrouw* is niet bij toeval uit den algemeenen liefdeband vergeten, maar naar den geest des tijds. CICERO en zijne ſchriften, uit een ander oogpunt beſchouwd, doen ons dit levendig gevoelen. En wie kan beter, dan hij, — hoewel dikwijls, ook na zijnen dood, miskend, van den tijd af, dat de goede PLUTARCHUS hem meende te kunnen beoordeelen, tot op heden — optreden, als de vertegenwoordiger van zijn volk en tijd? Wat men bij hem, een uit het betrekkelijk klein getal van edelen en voortreffelijken uit alle eeuwen, als kenmerkende gebreken van tijd en volk vindt, is op de menigte oneindig meer toepaſſelijk. En nu — overal vinden wij in hem den burger, niet den mensch; wel den vader, maar niet den zoon; nimmer den echtgenoot. Hij liet ons zijn werk *over de Pligten* na; maar niet over de algemeene *menſchelijke pligten:* zelfs is zijn boek niet voor alle burgers; alles is beſchouwd en geſchreven voor den ſtaatsman en wijsgeer, niet voor den mensch in het algemeen. Zijne ſchriften *over den Ouderdom* en *de Vriendſchap*, om geene andere te noemen,

Digitized by Google

ademen denzelfden geest. Verhevene, algemeene, zelfs wereldburgerlijke denkbeelden waren hem niet onbekend; dit was niet mogelijk voor zulk een' geest, op dien trap van ontwikkeling: ook den grootſten man, evenwel, is het niet gegeven, zich geheel te onttrekken aan zijnen tijd en deszelfs invloed; de helderſte ſprongen konden geen vuur vatten. Uit dien hoofde, ook in de oogenblikken van hooge vervoering en verheffing, was hij *Romein* en burger; het hoogſte denkbeeld, waartoe hij zich verhief, was *Rome*. *Rome* groot en magtig te zien; in dat *Rome*, door deugd en talenten, als de eerſte genoemd te worden; bij *Rome* in zegenend aandenken te blijven na zijnen dood, en zich in gindſche wereld nog in dien lof te verheugen: dit was de hoogſte vlugt van den geest, die in een ander tijdperk, ontdaan van de benaauwende engte eener bepaalde plaats, en van de belangen van het oogenblik, de geheele menschheid had omvat, en de eeuwigheid met het heden verbonden. En was de *mensch* mensch in het huiſelijke leven, als wij zien, hoe zelfs de goede, edele, fijngevoelige CICERO, nog in gevorderde jaren, zijne vrouw, de moeder zijner kinderen, jaren lang zijne levensgezellinne, verliet; niet door zinvervoering, maar — immers zoo men wil — volgens eene bedaarde berekening, om door een nieuw huwelijk zijne ſchulden te kunnen betalen. (*)

Zoo was er dan veel verrigt; de afgelegde baan, van den vroegeren *Griek* tot eenen CICERO, oneindig: maar bedenken wij, dat wij nu, op eenen afſtand, niet de menigte overzien, maar ſlechts de verhevenſten, de lichten hunner eeuw aanſchouwen, dan ſtellen wij den algemeenen toeſtand oneindig, en nogmaals oneindig, veel lager, en voelen te levendiger, dat de toenmalige ſtaat van zaken ſlechts voorloopig was, wachtende eene nieuwe huishouding. Staan wij langer ſtil, en letten wij er op, hoe, buitendien, de groote helft van het menschdom *verkoopbare* ſlaven waren; hoe van de andere, oneindig kleinere helft, millioenen aan de regtſtreekſche willekeur van *Romeinſche* grooten en beſtuurders onderworpen waren; hoe de vader nog de volkomene *despoot* was, naar de wet, over zijne kinderen, de heer van leven en dood, vorst en heer in zijn huis; hoe, bij de onbekendheid van het huiſelijke leven en van huwelijksliefde, de vrouw, ſlechts de eerſte ſlavin en de moeder der kinderen, niet de men-

(*) PLUT. Leven van CICERO.

Digitized by Google

ſchelijke regten deelde; dan verzinken voor ons oog de vorderingen, de reuzenſchreden, door de ſchokken en leſſen van honderdtallen van jaren te weeg gebragt, als ſtippen in het niet; verlangend zien wij uit naar die groote omwenteling in de zedelijke en intellectuéle wereld, in het leven der maatſchappij, die de oude Geſchiedenis afſluit; — hoe zou men ooit een ander tijdſtip, eene andere *epocha* in de *geſchiedenis der menschheid* kunnen vinden? — en ongeveinsd medelijden vervult ons voor hen, die, zich tot leermeesters der menschheid opwerpende, de Oorlogen, om het Christendom gevoerd, tegen hetzelve hebben willen doen getuigen. Weinig was men, vóór hetzelve, na zoo veel oorlogen, gevorderd, in vergelijking van de voorgeteekende baan: kon het menschdom tot *onze* dagen komen, zonder te waden als door eene zee van bloed?

Hoeveel gezigtpunten mij ontgaan zijn, hoeveel ook eene vastere hand dan de mijne, en duidelijker en in het oog vallender, hier uiteen kan zetten, wensch en hoop ik echter, dat mijne *proeve* in zoo ver aan het oogmerk moge voldoen, dat zij het denkbeeld verſterke of doe ontſtaan, welks betoog ik mij voorgeſteld had. Onafhankelijk van mijne poging, blijft hetzelve verheffend en troostend, een heerlijk licht om ons heen verſpreidende. *Griekenland* verduurt een' gruwelijken, bloedigen kamp; wij moeten het einde vurig wenſchen, krachtdadig helpen en ondersteunen, maar nimmer wanhopen: uit zoo veel jammer zal, naar het getuigenis der tijden, heil verrijzen. Engbeperkte verſtanden, bekrompene vernuften willen, met willekeur, den kring der denkbeelden en begrippen ſluiten; krachtig biede een ieder tegenſtand in zijnen werkkring, maar wanhope nimmer, ook bij den ontmoedigendſten uitſlag: onafhankelijk van tijd en plaats, wasſende met elk menſchengeſlacht, rolt de ſtroom van kennis en verlichting ſtatig voort, gelijk een vloed van lava, door geene menſchelijke magt te beperken, om eenmaal de wateren des levens te brengen tot alle volken.

Digitized by Google

AANTEEKENINGEN, BETREFFENDE ROBESPIERRE. DOOR FRÉRON, LID DER NATIONALE CONVENTIE.

(*Papiers inédits trouvés chez* ROBESPIERRE, *etc. Paris*, 1828.)

ROBESPIERRE had, op het Collegie van LODEWIJK DEN GROOTEN, tot medeleerlingen CAMILLE DESMOULINS, LEBRUN, sedert Minister, SULLEAU, Dagbladschrijver, door het Hof betaald, op den 10 Augustus aan het hoofd van eene gewaande Patrouille gedood, DUPONT DU TERTRE, Minister van Justitie, en FRÉRON. (*) Hij was aldaar, zoo als wij sedert hem gezien hebben; somber, galachtig, kribbig, jaloersch op het welslagen zijner kameraden. Nooit mengde hij zich in hunne spelen; hij wandelde eenzaam, met groote stappen, altijd peinzend, en met een ziekelijk voorkomen. Hij bezat geene der hoedanigheden van den jeugdigen leeftijd. Reeds hadden zijne ligtbewogene gelaatstrekken die stuipachtige trekkingen verkregen, welke in hem werden opgemerkt. Geene mededeeling, geene ongedwongenheid, geene vertrouwelijkheid, geene openhartigheid; maar eene uitsluitende eigenliefde, eene onoverwinnelijke hardnekkigheid, eene groote mate van valschheid. Men kan zich niet te binnen brengen, hem aldaar ooit te hebben zien lagchen. Diep bewaarde hij de gedachte aan eene beleediging; hij was wraakzuchtig en verraderlijk, en wist alreeds zijnen wrok te ontveinzen.

Hij leerde mij goed, en behaalde prijzen aan de Hoogeschool. Aan eene sterke en aanhoudende gezetheid in den arbeid was hij zijne eerste wetenschappelijke vorderingen verschuldigd.

Na volbragte studiën in de Regtsgeleerdheid, omhelsde hij het beroep van Advocaat, hetzelve in zijne geboorteplaats, *Arras*, uitoefenende. Hij schijnt zich weinig op het pleiten toegelegd, en meer naar letterkundigen roem te hebben gestreefd. Twee verhandelingen, (die gedrukt zijn) over zeer belangrijke vraagstukken, werden met eenen prijs en een *accessit* bekroond bij twee gewestelijke Akademiën.

(*) Allen, met uitzondering van den laatsten, hebben een' geweldigen dood ondergaan. De Abt ROYOU, sedert Schrijver van *l'Ami du Roi*, en op zijn bed gestorven, was hun Leeraar in de Wijsbegeerte geweest.

Digitized by Google

Men hoorde van ROBESPIERRE niet meer gewagen tot aan den tijd der Omwenteling; bij de Conſtituérende Vergadering deed hij zich alleen opmerken door eene buitengewone moeijelijkheid van ſpreken, hoewel hij dikwijls het woord vroeg, inzonderheid in de avondzittingen. Men dwong hem altijd tot ſtilzwijgen, door uitjouwing en geraas. Omſlagtigheid in de bewoordingen en gebrek aan zamenhang in de denkbeelden kenmerkten zijne toenmalige welſprekendheid.

De allerlaagſte lafhartigheid beſtuurde alle zijne daden in de dagen des gevaars. Op den 10 Augustus vertoonde hij zich niet.

ROBESPIERRE ſtikte, als 't ware, van gal. Zijne oogen en gele kleur wezen zulks uit. Daarom ook had men, bij DUPLAY, de oplettendheid, in elk jaargetijde, voor hem op het deſſert eene piramide van oranjeappelen te plaatſen, welke hij met gretigheid at. Hij was daarin onverzadelijk; zoodat niemand naar deze vrucht durfde taſten. Ongetwijfeld loste derzelver zuur zijne galachtige humeuren op, en bevorderde den omloop. Zijne plaats aan tafel was ſteeds kenbaar aan de ſtapels van oranjeſchillen, die zijn bord bedekten; en men merkte op, dat hij opgeruimder werd, naar gelange hij meer van deze vrucht at.

Waarſchijnlijk had het onmatig gebruik van wijn en liqueuren hem nu en dan eene roekeloosheid doen begaan. De vrees, van zijne geheimen te verraden, deed hem daarvan afzien, en gedurende de laatſte maanden zijns levens dronk hij niet dan water.

Hij ging niet uit, dan gewapend met een paar pistolen, en zijne vertrouwde lijfwacht verzelde hem overal; eenigen verſpreidden zich, ſteelswijze, in de ſtraten, welke hij moest paſſeren, ten einde hem onmiddellijken bijſtand te verleenen, ingevalle van eenigen aanſlag.

In het laatst van zijne loopbaan oefende hij zich dagelijks, in een' tuin, in het gebruik van de pistool. Men wil, dat hij in deze oefening behendigheid had verkregen.

De geestige aardigheden van CAMILLE DESMOULINS deden hem ſomtijds geweldig lagchen; maar het was een ſtuipachtige lach, waarna hij weder in zijne zwarte melancholie verzonk.

Hij noemde CHARLES LAMETH zijn' vriend, gelijk ook BARNAVE. Den laatſten deed hij guillotineren, en zou den anderen even weinig geſpaard hebben. Hij drukte CAMILLE,

Digitized by Google

zijn makker als kind, de hand, op denzelfden dag dat hij deszelfs gevangenneming onderteekende.

Zijn gelaat geleek veel op dat der kat, en zijn fchrift fcheen met een' klauw gekrast te zijn.

IETS OVER HET IMPROVISEREN BIJ DE ITALIANEN.

Het volk, in de ſteden althans, kent de ſchoone plaatſen zijner dichters van buiten, en reciteert dezelve met geestdrift, als daar is: *de vlugt van Herminia*, in TASSO's *Jeruzalem*; *de dood van Clorinde*; de epiſode van *Olinde en Sofronia*; de vermaarde *beſchrijving van eene droogte en van den regen*; *de dood van Argantes*, uit den *razenden Roeland*: maar METASTASIO is zijn lievelingsdichter; hem zingen zij in koor, en declameren het recitatief bij wijze van zamenſpraak. De gaaf van improviſeren is niet enkel aan weinige perſonen van beſchaafden geest voorbehouden; men vindt dezelve overal. In uren van uitſpanning, met het glas in de hand, worden lieden uit de gemeene volksklaſſe dikwijls ontvlamd; zij ſpreken dan, in gebondene en welluidende rede, uren lang, over toevallig ter ſprake gekomene onderwerpen; en, wanneer zij ophouden, vatten anderen den draad hunner denkbeelden in hetzelfde poëtiſche rhythmus op. Deze vlugtige alleenſpraken zouden den toets der kritiek niet kunnen doorſtaan; en zelfs de voortreffelijkſte Improviſators maakten zelden fortuin, wanneer zij ſchreven. Men verzekert, dat METASTASIO zich beklaagde, dat hij zich ooit in het improviſeren had toegegeven, als waardoor hem zekere, moeijelijk te beſtrijdene, onachtzaamheid in het ſchrijven was bijgebleven. — Men merkt echter op, dat dit vermogen zeldzamer begint te worden; gelijk dan ook de overige karakteristieke trekken, welke de onderſcheidene volken van *Europa* kenmerkten, allengskens meer en meer verflaauwen.

Beſchaafde *Italianen* zelve uitten zich over het improviſeren tot mij op deze wijze: „De natuurlijke welluidendheid onzer tale, en de gemakkelijkheid om in dezelve te dichten, brengen ons in poëtiſche verzoeking. Van onze vroege kindschheid af maken wij verzen, en ons geheugen, vol van die onzer beste dichters, beſtrijkt voor de helft de kosten der zamenſtelling. Allengskens maken wij ons eigen, daarin volkomen uitgewerkte beelden over zekere hoofdthema's te vinden, welke beſtendig wederkeeren. In onze verbeelding

Digitized by Google

hebben wij, als 't ware, eene ſchuiflade voor elk der groote menſchelijke hartstogten, alsmede voor de voornaamſte verſchijnſelen van hemel en aarde. Die der Mythologie is de grootſte, die der Natuur de kleinſte. De kunst beſtaat alleen daarin, ten regten tijde den vinger op den regten toets te plaatſen, of, met andere woorden, den juisten greep te doen. Wij ſtellen onze eerzucht niet in vorſpronkelijkheid, in natuurlijkheid, of zelfs in ſmaak; wij zijn dichters in den trant der makers van cindrijmen en der Logogryphen- en Charaden-fabrikanten."

De zucht, om te improviſeren, heeft het talent van meer dan éénen dichter voor altijd bedorven. Men gaf een' dezer goochelaars in de dichtkunst, naar willekeur, een zestal onderwerpen op, en hij improviſeerde achtervolgens een vers over elk derzelven; zoodat het zevende vers den tweeden regel des gedichts over het eerſte onderwerp, het achtſte den tweeden des gedichts over het tweede onderwerp leverde, enz. Zes ſchrijvers teekenden achtervolgens elk zesde vers der lange tirade zonder zamenhang op, en hadden alzoo, in het einde, zes onderſcheidene gedichten geſchreven, wier zin inderdaad zeer middelmatig, maar toch wel zamenhangend en regelmatig was. Wanneer PHILIDOR verſcheidene ſchaakpartijen te gelijk op tafels, achter zijnen rug geplaatst, uitſpeelde en die alle won, antwoordde hij hun, die hem deswege hunne verbazing betuigden, dat hij de ſpellen in zijn hoofd geordend *zag*. De Improviſator van zes gelijktijdige gedichten *zag* dezelve desgelijks; en de kracht van zijn geheugen was zoo groot, dat hij op dezelfde wijze alle gemeenplaatſen, welke hij konde behoeven, als in rij en gelid aanſchouwde, en dezelve werktuigelijk uit hare bijzondere ſchuifladen trok, gelijk een praktizijn uit zijne regiſters het aktenſtuk, hetwelk hij benoodigd is, onmiddellijk uit tienduizend vinden kan. Behoeft de klavierſpeler wel een enkel oogenblik naar den toets te zoeken, waarop hij den vinger heeft te zetten; ziet hij er naar, of denkt hij er zelfs een oogenblik aan? En gij, die ſpreekt, denkt gij daarbij aan de regels der ſpraakkunst? Uwe wetenſchap is die der gewoonte, en alzoo is het ook met die des Improviſators gelegen.

Digitized by Google

EXODUS II: 25.

God zag de kinderen Israëls aan; en God wist het!
(Vert. van V. D. PALM.)

Op, Israels matgeprangde ſcharen,
Geteisterd door de Egyptenaren!
Jehovah weet het, kent uw leed:
Hij weet het, hoe ge in druk moet ſmachten;
Hij ziet uw tranen, hoort uw klagten,
En maakt zich tot uw hulp gereed.

Neen, wankelt niet in 't hoog vertrouwen!
Jehovah doet u 't heil aanſchouwen,
Uw' vromen Vaadren eens beloofd:
Hij weet het, wat Hij heeft gezworen;
Zijn woord, Zijn trouw gaat nooit verloren.
Hoop, Israël, verhef het hoofd!

Zie uit naar Midians woeſtijnen!
Daar zal een Redder u verſchijnen:
Jehovah weet het, wie Zijn hand
Beſtemd heeft om uw boei te breken,
Wie op uw drijvers u zal wreken,
En voeren u naar 't vaderland.

Was u verdelging toegezworen,
Jochebeds zoon is niet verloren,
Schoon dobbrend in een biezenkist.
Hij, 't werktuig van Gods alvermogen,
Hij werd den Nijlſtroom uitgetogen,
Gered, omdat Jehovah 't wist.

Al worde u 't uitzigt langs zoo banger,
Het ſlavenjuk knelt u niet langer;
Jehovah keert uw droevig lot:
Hij weet het, dat een heir van plagen
Den trotſchen Faro zal verſagen,
En ſiddren doen voor Israels God.

Het ſchriklijk wraakuur is geſlagen,
Dat hem van de aarde weg zal vagen,

Digitized by Google

Zijn magt verſmoren in den vloed.
Jehovah weet het, door wat wondren
Hij hem in d' afgrond neêr zal donderen,
Die u vertrapte in euvelmoed.

Al acht ge u van Gods hand verſtooten;
Al ziet ge u van rondom beſloten,
Al gaapt het Roode Meer u aan;
Hij weet het, hoe aan de eeuwge wetten
Der zeeën paal en perk te zetten,
En doet u over 't drooge gaan.

Al zult ge in woestènijen zwerven,
Al vreest ge een' hongerdood te ſterven,
En mort, in wrevel, bang te moê;
Jehovah weet het: op Zijn wenken
Zal 't woeste veld u 't manna ſchenken,
En voert de wind u kwakklen toe.

Al vreest gij Kanans legermagten,
Al faalt het u aan moed en krachten;
Jehovah weet het: Hij, de Heer,
Baant de overwinning voor uw ſchreden,
Doet op des vijands nek u treden,
En werpt voor u hun muren neêr.

Hef, Isrel, hef het hoofd naar boven!
Blijf aan Jehovahs trouw gelooven!
Hij weet het, ziet uw leed en ſchand';
Zijn magt redt u uit doodsgevaren,
Verlost u van de Egyptenaren,
En voert u vrij in 't vaderland.

Zevenhuizen. VAN DER POORT.

AAN MIJNEN AFGESTORVENEN VRIEND J. L. NIERSTRASZ, JUN., OVERLEDEN DEN 8DEN AUGUSTUS, 1828.

Eedle Nierſtrasz! u wijde ik mijn tranen;
'k Heb u innig, 'k heb u trouw bemind:
Welk een ſpoor het lot voor u mogt banen,
Gij waart, tot uw' jongſten ſnik, mijn vrind.

Digitized by Google

'k Blijf u achten; 'k blijf uw' naam vereeren,
Wat verander', wat op aard' verdwijn';
Moge ook eens mijn ſtof tot ſtof verkeeren,
Eeuwig wil ik uwer waardig zijn!

Nierſtrasz! neen, ik zal het nooit vergeten,
't Uur, dat ons, als vrienden, zaamverbond;
Thans ſchijnt wel die band vaneengereten;
Ach! voor immer ſloot het graf uw' mond!
Maar een trouw, op 't graf van Feith bezworen,
Is 't geweld van tijd en lot te groot;
Vriend! haar glans blijft op uw lijkbus gloren,
Als de glans van 't eeuwig morgenrood.

Treurig zwijgend zit uw Zangſter neder,
Zij, weleer getooid met eedlen zwier;
Niets hergeeft haar vroeger' luister weder;
't Rouwfloers dekt uw zachtgeſtemde lier.
Deugd en Liefde ſchonken eens die ſnaren
D'echten toon, die hart en zinnen treft,
Als de ziel, dit nietig ſtof ontvaren,
Haar beſtemming en' waardij beſeft.

Altoos dierbaar blijven mij uw toonen;
Wat gij zongt, werd ook door u volbragt:
'k Zag uw daden al uw liedren kroonen,
Vriend! uw deugd blonk in den lijdensnacht!
Liefde was het roerſel uwer daden;
Tot in kerkers blonk zij heerlijk door,
En de boetling trad, van duistre paden,
Aan uw hand, terug op 't regte ſpoor.

'k Weet het, Vriend! geen ſterflijke oogen zagen,
Wat al goeds ge op aarde hebt geſticht;
Maar eenmaal vermeldt de dag der dagen
Alles, wat uw liefde heeft verrigt.
Ja, uw daden ſtaan dáár aangeſchreven,
Waar geen waarheid zwicht voor valſchen ſchijn.
Hier mogt gij uw' zaakijd ſlechts beleven,
Dáár, mijn Broeder! zal 't uw oogſtfeest zijn.

Trouw aan God en aan uw dierſte pligten,
Naakt gij 't eind der korte levensbaan,

Digitized by Google

Zie! daar ſpilt de laster al zijn ſchichten;
Nijd en hoogmoed grimt u beurtlings aan.
Gij aanſchouwt dat wroeten, worſtlen, woelen;
Ziet, hoe ijdle trots naar adem hijgt;
Voelt uwe onſchuld — kent uw rein bedoelen;
Gij beklaagt uw haters, duldt en zwijgt.

Eedle Nierſtrasz! ſchittrend eindt uw leven;
Zóó verwint Geloof en Liefde alleen.
Willig kunt gij elken ſmaad vergeven;
In uw oog wordt elke lastring kleen.
Mogt gij vroeg 's Verlosſers grootheid malen;
Klonk uw lier voor 't Licht uit Ephrata:
Gij deedt meer, dan lof door zang behalen;
Gij deedt meer — gij volgd' uw' Heiland na.

Nierſtrasz! 'k zie in 't ſtof u nimmer weder;
Vriend! uw dagwerk is hier afgedaan;
Maar gij zinkt ééns aan mijn' boezem neder,
Breekt voor mij de jongſte morgen aan.
Schenkt het leven mij hier zoet verrukken,
Of zij de aard' voor mij een rampwoestijn,
Zaalge! 'k wil uw edel voetſpoor drukken,
En mijn eind' zal ééns als 't uwe zijn.

W. H. WARNSINCK, BZ.

AAN MIJNEN ONTSLAPENEN VRIEND J. L. NIERSTRASZ, JUN.

O wèl u, die zoo vroeg de orkaan
Der aardzee zijt ontvaren,
En thans van hooger hemelbaan
Ter neêr ſchouwt op het klotſend ſlaan
Der woeste wereldbaren!

Het hulſel, dat zoo fijn, zoo teêr
Uwe Englenziel omkleedde,
Wás niet beſtand voor 't buldrend weêr
En de ijslucht van dees lager ſpheer.
Wèl u dan op de reede!

Digitized by Google

Dáár onbedwongen vlamt de gloed,
Die hier uw hulsel zengde;
Dáár broedert u aan d' Englenstoet
Die geestdrift voor het schoone en goed',
Die hier u alsem plengde.

Dáár vondt gij, wat gij zocht op aard',
En wat geene aard' kon geven:
Een luit, voor 't lied uws harts gesnaard;
Een' uitdruk, de idealen waard,
Die ge in uw ziel zaagt leven.

O wèl u, die zoo vroeg de zeên
Der rampen zijt ontvaren!
Niet arm toogt gij ten Hemel heen,
Maar rijker dan zoo menigeen
Met witbesneeuwde haren.

Uw oogst was rijp voor 's maaijers zicht,
Als op der andren voren
Nog naauw een groene sluijer ligt;
En reeds in garven opgerigt,
Geteld door de Englenkoren.

O ja! hij is bij God geteld,
Uw oogst voor beter leven;
Elk heerlijk lied, uw' borst ontweld,
Elk hart, door u 't verderf ontsneld
En aan de deugd hergeven:

Elk misdrijf, door uw zorg verhoed,
Toen gij de kerkerholen
Tot tempels schiept voor deugd en goed,
En elke Godsvonk in 't gemoed,
Dat eenmaal af mogt dolen.

Digitized by Google

O daarom wèl u, dat gij rust,
Schoon vroeg van 't veld getogen!
Hier waart gij rijk aan last en lust, —
Thans, op des Hemels blijder kust,
Hebt gij geen' traan te droogen.

Hier ſchiep u wel de trouwſte min
En 't lieflijkst kroost een Eden; —
Maar zorg zaaide er zijn diſtels in,
En op de rozen kroop de ſpin
Der aardſche tegenheden.

Hier gladde wel der vrienden hand,
Zoo veel zij kon, uw wegen; —
Maar dweeperij en waanverſtand
Heeft vaak u ſchenzlek aangerand,
Die liefde ſlechts wondt plegen.

Hier vlocht wel vroeg de Dichterſaam
Den lauwer door uw haren; —
Maar Nijd en Afgunst ſchoolden zaam,
En dorden door hun ſlangenaêm
En rimpelden zijn blâren.

Maar dáár wondt u geen diſtel meer;
Dáár ſmet geen ſpin uw rozen;
Dáár loeit geen Dweepzuchts ſtormenheer;
Dáár ſchiet geen Nijd zijn' zwadder neêr,
In 't rijk des Vlekkeloozen!

O nogmaals wèl u, dat gij gingt!
Gij voegdet niet beneden:
Hier ſteeds van zorg en nijd omringd;
Dáár Engel, die den Eeuwgen zingt,
Doorgloeid van zaligheden!

Digitized by Google

Ja, zaligheên; — want gade en kroost
Liet gij niet hulploos achter.
God immers telde uw' daden oogst: —
Hij is des braven weeûw ten troost,
Des braven kind ten wachter.

Ja, zaligheên; — want om uw graf
Tiert haat noch dweepzucht langer:
Zij ſchuilen weg in ſlijk en draf,
En de eernaam, dien u Neêrland gaf,
Duurt eeuwig: *Christenzanger!*

Heil u dan, hartvriend! driewerf heil,
Al hebt ge ons vroeg begeven!
Wij riepen, was 't voor beden veil,
U uit uw vreugde zonder peil
Niet weêr in 't ſtormig leven!

A. BOXMAN.

HULDE AAN DEN ONTSLAPEN' J. L. NIERSTRASZ, JUN.

Rust, Brave! moê van 't leed des wisſelzieken levens,
Die Nederland te vroeg ontvielt;
Gun, dat ik op uw zerk geknield,
Mijn laatſte hulde u brenge, als mensch en Dichter tevens!

Een Engel Gods zag van omhoog
Den last, die u ter nederboog,
U door een' onverlaat boosaardig opgeladen.
Doch, rijp voor eedler kring, dan immer de aarde biedt,
Verbrak zijn hand de boei, die u nog hechtte aan 't niet,
En plaatſte u in den rei van 's Hemels prokſieraden.
Sla dáár uw ſlagwiek breeder uit,
Door niets in uwe vaart geſtuit;
Meer waardig nog zij 't lied, door u er aangevangen.
Hier zweer ik plegtig op uw graf,
Dat, wat uw gouden lier mijn hart ten kleinood gaf,
Ik tot mijn' jongſten ſnik aan elken toon zal hangen.

Dordrecht. DE BOSSON.

Digitized by Google

VADERLANDSCHE UITBOEZEMING, NA DE GEBOORTE DER JONGE PRINSES, OP DEN 5DEN AUGUSTUS, 1828.

't Gezin van 's Konings Heldenzoon,
Verrijkt met een Vorstin, ziet, als naast eikenloten,
Een lagchend rozeknopje ontſproten:
Triomf! dat roosje tooit ook Neêrlands glorickroon.

P. MORNS.

Vlag en wimpel uitgeſtoken!
Trans en gevelſpits gefierd!
't Heilvol uur is aangebroken;
Met ORANJE feest gevierd!
Nederlanders! ſtemt uw zangen!
't Afgebeden zielsverlangen,
Iedre zucht, tot God gevloeid,
Wilde 's Hemels goedheid hooren:
FREDRIK is een telg geboren!
's Vorſten welige echtſtam bloeit!

Werden, vrolijk, mirt en palmen
Op den Hoogen Echt geſtrooid;
Neêrland doet den juichtoon galmen,
Nu een Spruit dien Echt voltooit.
Ja, het komt, bij 't kunstloos zingen,
Eedle Prins! het wiegje omringen,
Waar uw ſchat, uw hartelust,
Waar het pand van liefde en trouwe,
't Kleinood der doorluchte Vrouwe,
Neêrlands eer en vreugde, in rust.

O, Bewaak' ſteeds de Albehoeder
't Wichtje door een' Englenſtoet!
Sier' de deugd der eedle Moeder
Meer dan de adel haar gemoed!
Blijv' zij, bij het ſpoorbetreden
Der grootouderlijke zeden,
Vaders lust en moeders vreugd!
Moog' ze, als ſieraad der Vorstinnen,
Neêrlands liefde en hulde winnen,
Trots op harer oudren deugd!

Digitized by Google

Ja, die wenschen doen wij hooren:
Wat ORANJE juichen doet;
Iedre vreugd, dat Huis beschoren,
Zet het Neêrlandsch hart in gloed.
Brengt het volk zijn lofbetooning
Aan den welbeminden Koning,
Vurig van God afgebeên;
't Brengt ook, bij de vreugd der Zonen,
Ongekunsteld lied en toonen:
Want ORANJE en Volk zijn één.

Daarom doen wij, opgetogen,
Jublend met uw Vorstlijk Huis,
Dierbre Prins! de tempelbogen
Dreunen van ons vreugdgedruisch;
's Volks gebed verkeert in danken;
Bij gezang en orgelklanken,
Rijst geheel ons hart tot God.
't Echtheil, dat uw ziel mag treffen,
Doet ons feest- en loftoon heffen,
Zaligt uw en Neêrlands lot.

Zie, o Vorst! uw Stamhuis bloeijen,
Zegenrijk voor Nederland;
Zie in eer en voorspoed groeijen
't Overdierbaar huwlijkspand!
Zoo, zoo prijken weelge loten,
Uit d'Oranjetronk geschoten,
Steeds verjongd op Neêrlands grond;
Ja, hoort God den wensch der Belgen,
Dan, dan bloeijen NASSAU's telgen
Tot aan 's werelds avondstond!

Rotterdam, Augustus 1828. J. VAN HARDERWIJK, RZ.

BIJZONDERHEID WEGENS DEN DOOD VAN LORD CASTLEREAGH.

Mevrouw IDA SAINT-ELME bevond zich te *Londen*, tijdens het beruchte Proces der Koningin, en werd toegelaten bij *Lord* CASTLEREAGH. Toevallig voor eenige oogenblikken zich alleen in het vertrek bevindende, viel haar oog

Digitized by Google

op een op de tafel opengeslagen liggend boek. „ Ik nam het in handen," dus verhaalt zijzelve, „ ten einde in deze lektuur, veelligt de geliefkoosde van den *Lord*, eene aanwijzing van 's mans meest gewone denkwijze te ontdekken. Het was de *Nieuwe Héloïse*, en de plaats, waar de indruk van den vinger zijn merk had achtergelaten, was — de verdediging van den Zelfmoord. Toen ik sedert vernam, dat de Markies van *Londonderry* zijn leven had geëindigd, door zich de halsader te openen, begreep ik, dat deze dood wel veel langer kon zijn overlegd geweest, dan men heeft gemeend; en ik weet van goederhand, (uit den mond van den Burggraaf DE MARCELLUS, toen Secretaris van Ambassade) dat de *Nieuwe Héloïse*, opengeslagen bij denzelfden brief van ST. PREUX, nog op de tafel lag van den Minister, ten dage dat hij den zelfmoord had begaan. Er moge alzoo, naar het getuigenis zijner vrienden, in zijn brein al eene kiem van krankzinnigheid hebben bestaan, ik houde het daarvoor, dat zijn zelfmoord door eene beredeneerde wanhoop is veroorzaakt geworden."

FRAGMENT VAN LORD BYRON.

— Ik heb mij, in de laatste negen jaren, vergeleken gezien, in het *Engelsch*, in het *Fransch*, in het *Italiaansch* en in het *Portugeesch*, met ROUSSEAU, met GÖTHE, met YOUNG, met ARETINUS, met TIMON *van Athene*, met eene albasten, van binnen verlichte vaas, met SATAN, met SHAKESPEARE, met NAPOLEON, met TIBERIUS, met ESCHYLUS, met SOPHOCLES, met EURIPIDES, met *Arlequin*, met *Pierrot*, met STERNE, met HOPKINS, met eene *Fantasmagorie*, met HENDRIK VIII, met CHENIER, met MIRABEAU, met den jongen DALLAS, die zich nog op het Collegie bevindt, met MICHEL-ANGELO, met RAPHAËL, met een' *Engelschen* Saletjonker, met DIOGENES, met CHILDE-HAROLD, met MILTON, met POPE, met DRYDEN, met BURNS, met SAVAGE; met CHURCHILL, met den Acteur KEAN, met ALFIERI vooral, enz. Hij, die de stof heeft geleverd tot zoo vele tegenstrijdige vergelijkingen, moet noodwendig op eenig ding gelijken. Mijne moeder, vóór dat ik twintig jaren telde, wilde volstrekt, dat ik op ROUSSEAU zou gelijken, en Mevrouw VAN STAËL maakte dezelfde vergelijking, in 1813. Het *Edin-*

Digitized by Google

Burgh Review heeft iets dergelijks gezegd, in deszelfs kritiek wegens den vierden zang van *Childe-Harold*. Wat mij betreft, ik vind geenerlei gelijkenis tusschen ons in eenig punt. ROUSSEAU schreef in proza, ik in verzen. Hij behoorde tot de volkspartij, ik tot de Aristocratische. Hij was wijsgeer; ik ben zulks in 't geheel niet. Hij gaf zijn eerste werk op den ouderdom van 40 jaren — ik het mijne op mijn 18de levensjaar in 't licht. Zijne eerste proeve verwierf hem algemeene toejuiching; de mijne had een volkomen tegengesteld lot. Hij trouwde zijne huishoudster; ik heb niet kunnen leven met mijne vrouw. Hij meende, dat het ganſche heelal tegen hem zamenſpande; mijn klein wereldje ſcheen te gelooven, dat ik beſtendig ontwerpen ſmeedde tegen hare rust. Hij beminde de kruidkunde; ik bemin bloemen en beesters, maar zonder eenige kennis van geſlachten en ſoorten. ROUSSEAU ſtelde met ſchroomvalligheid en moeite, ik met vaerheid en doorgaans met gemak. Hij wilde nooit te paard rijden of zwemmen, noch verſtond iets van den wapenhandel; ik ben een goed zwemmer, een vrij goed ruiter, en weet bovendien tamelijk wel met het geweer, inzonderheid met den houwer, om te gaan. ROUSSEAU, eindelijk, was een groot man; en, zoo deze gelijkenis gegrond ware, konde ik mij daardoor niet dan vereerd achten; maar ik ſchep geen behagen in mij te ſtreelen met eene valſche voorſtelling.

BONAPARTE'S OORDEEL OVER J. J. ROUSSEAU.

(*Mémoires de* STANISLAS GIRARDIN, eerstdaags te *Parijs* in het licht zullende verſchijnen.)

Betrekkingen en nabuurſchap bragten mij in eenigzins vertrouwelijke bekendſchap met JOSEPH BONAPARTE. De Eerſte Conſul bevond zich te *Mortefontaine* bij zijnen broeder, en kwam te *Ermenonville* ontbijten. Wij verſchaften hem het vermaak der konijnenjagt. Een deel dezer dieren, min wild dan de anderen, waren zoo begeerig om den held der armee van *Italië* te zien en te bewonderen, dat zij, wel verre van te vlugten, bij groepen rondom hem ſchoolden. De Conſul ſchepte groot behagen in dit voor hem nieuw ſchouwſpel, welks geheim hij weldra vernoedde. Wij keerden vervolgens naar het kasteel terug, en vonden Mevrouw BONAPARTE aan tafel. De Conſul fronste zijne wenkbraauwen

Digitized by Google

alsof hij misnoegd was, dat men niet naar hem gewacht had, en zeide: „ Het schijnt, dat de vrouwen hier bevelen!" Hij nuttigde alleen een weinig salade en dronk een glas Bordeaux. Toen stond hij op, om de tuinen te gaan bezigtigen. Bij het Populiereiland gekomen, bleef hij staan voor het graf van JEAN-JACQUES, en sprak: „ Het ware voor de rust „ van *Frankrijk* beter geweest, dat deze man niet bestaan „ had." — „ En waarom, Burger Consul?" hernam ik. — „ Hij is het, die de *Fransche* Omwenteling heeft voorbereid." — „ Ik dacht, Burger Consul, dat gij alhans geene reden hadt, om u over die Omwenteling te bekla„ gen." — „ Wel nu," was zijn hoogst opmerkelijk antwoord, „ de toekomst moge leeren, of het voor de rust der „ wereld niet beter ware geweest, dat noch ROUSSEAU „ noch ik ooit bestaan hadden." En hij vervolgde, in eene peinzende houding, zijne wandeling.

LODEWIJK DE XIV EEN GROOTE ETER.

(*Leben und Charakter der* ELISABETH CHARLOTTE, *Herzogin von Orleans, u. s. w. vom Prof.* SCHÜTZ, *zu Halle.*)

Dat LODEWIJK DE XIV het *lezen* haatte, naauwelijks lezen en schrijven konde, en zich daarover dikwerf geschaamd hebbe, is minder onbekend, dan, zoo veel wij weten, dat hij een verbazende *eter* was. Genoemde Prinses verhaalt in een' harer brieven, dat zij LODEWIJK DEN XIV dikwijls had zien eten, en dat hij het navolgende op eenmaal *consumeerde:* vier diepe borden onderscheidene soort van soep; een' geheelen faizant; een veldhoen; een groot bord vol salade; gesneden lamsvleesch, met knoflook gestoofd; Bayonner kluifjes, een heel bordvol; en daarna nog vruchten en konfituren!

KODDIGE KAPPERS-AANMATIGING.

Aan de Redacteurs van de Pandora.

Mijne Heeren!

In uw artikel van gisteren, over mijne *Kunst om zichzelven te kappen*, merkt Gij zeer onheusch aan, dat ik geweldig

Digitized by Google

lange armen moet hebben, om te *Parijs*, waar ik reſideer, de bediening van *Hofkapper van Beijeren* te kunnen waarnemen. Deze eer, Mijne Heeren, ben ik verſchuldigd aan mijn verblijf, onderſcheidene malen, te *Baden* en te *Munchen*. Ik ben *Kapper van het Hof van Beijeren*, gelijk de Hertog VAN WELLINGTON *Maarſchalk van Frankrijk*, gelijk de Heer DE FRAYSSINOUS *Biſchop van Hermopolis* is: wij reſideren daar niet. — Daar het voor mij van belang is, dat het Publiek wete, dat ik mij geen' Titel aanmatige, op welken ik geen regt hebbe, zult Ge mij zeer verpligten, deze mijne zedige aanſpraak wel te willen opnemen. Ontvangt, Mijne Heeren, de verzekering van mijne achting.

VILLARET,

Kapper van H. H. M. M. den Koning en de Koningin van Beijeren.

Palais-Royal, No. 88.
25 Julij 1828.

BONMOT.

De huisbrekers zetten hunne diefſtallen voort bij de Boekhandelaars te *Parijs*. Een groot aantal Schrijvers zien alzoo hunne werken eindelijk in omloop gebragt!

DE MAINOOTSCHE MOEDER.

XVIII.

'k Heb zeven wakkre zonen het vaderland gebaard;
'k Heb zeven wakkre zonen omgord het heilig zwaard,
Dat ons geloof en vrijheid verſtrekt tot onderpand.
Wel mij! geen mijner zonen kwijnt meer in ſlaaffchen band.
Zij zijn ten ſtrijd getogen met onverdoofbren moed.
Wel mij! in aller adren vloeit nog 't Spartaanſche bloed.
En, toen zij van mij ſcheidden, deed mij het hart niet zeer;
Ik ſprak: Vrij keert gij weder, — ja! vrij, of nimmermeer!
Gij, moeders der Mainooten! komt, zoeken wij met vlijt,
Of niets van Sparta's puinen geſpaard werd door den tijd.
Laat ons dáár ſteenen rapen, om, vol van vrijheidsgloed,
Den bloodaard te begroeten, die vrouwen blozen doet;
Die, zonder bloed of wonde, verwonnen, huiswaarts keert,
En ons, als zegeteeken, geen' lauwerkrans vereert.

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. IJNTEMA.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VOORLEZING OVER MAHOMED.

Door

S. E. WIELING,

Leeraar bij de Doopsgezinde Gemeente te Zaandam. (*)

Onder die perſonen, welke eene merkwaardige rol op het tooneel der wereld geſpeeld hebben, moet buiten twijfel de *Arabier* MAHOMED geteld worden. Toen hij het eerst als profeet of hervormer optrad, ſcheen zijne onderneming te zullen mislukken. Bij zeer weinigen zijner medeburgers vond hij geloof. Zijne leer, echter, is vervolgens met verbazenden ſpoed uitgebreid, en door het grootſte gedeelte des menſchelijken geſlachts aangenomen. In landen, waar weleer het Christendom bloeide, wordt ſedert eeuwen de profeet van *Mekka* gehuldigd, en vele millioenen belijders blijven bij voortduring onverzettelijk gehecht aan zijn ſtelſel. Een zonderling verſchijnſel voorzeker! Wat hebben wij van dien ongemeenen man te denken? Uit welk oogpunt moet zijne geſchiedenis en de voorſpoed zijner leer beſchouwd worden? Men heeft MAHOMED op zeer verſchillende wijze beoordeeld. *Arabieren*, die in hem geloofden, hebben hem vereerd met de grootſte loffſpraken, en nog heden ten dage ſteunt op hem de *Turkſche* hoogmoed. *Chriſten*-Schrijvers van vroegeren tijd gebruikten zeer zwarte kleuren, om den bedrieger en geweldenaar af te ſchilderen. Aan beide kan-

(*) Gehouden in het Departement *Zaandam* der Maatſchappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, in Mei 1828.

Digitized by Google

ten heeft men buiten twijfel overdreven. Misschien ligt de waarheid in het midden, en moet men eene mengeling van goede en kwade eigenschappen erkennen in den man, wiens onderneming zoo grooten invloed op belangrijke wereldgebeurtenissen gehad heeft, en ook nu nog trotsche *Muzelmannen* met verachting op *Christenen* doet nederzien, als op eenen hoop ongeloovigen, die naauwelijks geduld mogen worden.

Desniettegenstaande begon men in onzen leeftijd over MAHOMED en diens leer gunstiger te denken, dan voorheen. De liefderijke geest des Christendoms vordert van ons, dat wij in elken mensch het goede opmerken, over dwalenden geenszins met te groote gestrengheid oordeelen, en zelfs onze vijanden liefhebben. Men mag echter de toegeeflijkheid en verdraagzaamheid niet zoo verre drijven, dat het blijkbaar kwade verzwegen, of althans door verschoonende voorstelling te zeer vergoelijkt zoude worden. Verzachtende benamingen kunnen het wezen der zaak zelve nooit veranderen. Blijk van een te gunstig oordeel over den zoogenaamden profeet van *Mekka* en diens stelsel meen ik weleens in openbare geschriften aangetroffen, of ten minste uitdrukkingen en stellingen gevonden te hebben, die misschien ten nadeele der waarheid opgevat zouden kunnen worden. Zoodanige opmerking bragt mij tot nadenken en onderzoek. Ik moest stoffe voor eene spreekbeurt kiezen, en bepaalde mij tot dit onderwerp. Hetzelve heeft wel niet regtstreeks betrekking tot het doel der Maatschappij, waarvan wij leden zijn; maar ik spreek tot belijders van het Christelijk geloof, die allen in dit ééne punt overeenkomen, dat JEZUS CHRISTUS de Zaligmaker van zondaren is, en dat er geen andere naam onder den hemel werd gegeven, door welken wij behouden kunnen worden.

Ik heb voorgenomen, te spreken, I. over het doel, dat MAHOMED zich voorstelde; II. over de middelen, welke hij daartoe gebruikte; III. over de uitwerkselen of over het nut van zijne onderneming.

Digitized by Google

I. Wanneer wij over de bedoelingen van onze medemenſchen willen oordeelen, is er veel behoedzaamheid noodig. Wij kunnen niet lezen in het harte; wij zien alleen het uitwendige. Bedriegelijk is dikwerf de ſchijn. Door denzelven verbijsterd, zullen wij misſchien oogmerken aan iemand toeſchrijven, welke hij niet heeft. Hoe weinig kennen wij onze tijdgenooten! Zelfs menigeen, die in onze nabijheid leeft en dagelijks door ons opgemerkt kan worden, is niet in allen opzigte zoodanig, als wij ons verbeelden. Dikwerf leert ons de ondervinding, dat wij dwaalden bij onze beoordeeling van menſchen, die wij meenden te kennen. Gebeurt dit ten opzigte der genen, die wij hooren ſpreken en zien handelen, hoe veel te ligter nog kan dwaling plaats hebben, wanneer de bedoelingen van menſchen, die vóór eeuwen en in verre landen leefden, beoordeeld worden! Ook omſtandigheden moeten in aanmerking komen. Wij zien het geheel niet over. Dezelfde dingen kunnen van onderſcheidene kanten beſchouwd worden; en dikwerf meenen wij iets anders op te merken, wanneer wij op een ander ſtandpunt ons geplaatst hebben.

Wij aanſchouwen de daden, geenszins de gezindheden der menſchen. Wij moeten echter naar zekere handelingen oordeelen over de handelende perſonen. Daden toch mogen wij aanmerken als gezindheden, die in werking gebragt worden. Onderſcheidt zich iemand door groote bedrijven, en heeft hij kennelijken invloed op de gebeurtenisſen van zijnen leeftijd, of tevens ook van volgende eeuwen, zoo maakt de geſchiedenis ons zijn karakter meer openbaar, en wij kunnen uit zijn gedrag eenigermate beſluiten tot zijne bedoelingen, als wij omſtandigheden behoorlijk in aanmerking weten te nemen. — Van dien aard nu was het leven van MAHOMED.

Een treurig verval vond destijds plaats onder de belijders van het Evangelie. De leer der behoudenis, oorſpronkelijk zoo ſchoon en zoo krachtig werkende

Digitized by Google

tot veredeling der menſchen, was allengs miskend en door ongepaste bijvoegſelen misvormd geworden. Met verwonderlijken ſpoed ging eerst de uitbreiding des Christendoms voort, terwijl de geloovigen één hart en ziel waren. Ieder, die in het behoud van dwalenden belang ſtelde, zag met innige blijdſchap, dat, in weerwil van velerlei tegenkanting, het licht meer en meer over de duisternis begon te zegepralen. Maar deze voorſpoed der Christelijke kerk had ook eene gevaarlijke zijde. Door redelijke middelen moet redelijke godsdienst bevorderd worden. Ligt gebeurt het echter, dat zelfs welmeenende menſchen door zelfvertrouwen en eigenliefde zich laten misleiden, om op eene min gepaste wijze voor eene goede zaak te ijveren. Misſchien is het grootendeels hieraan toe te ſchrijven, dat er ſpoedig zoo vele verkeerdheden onder de *Christen*-belijders inſlopen. Wellig heeft overdrevene zucht tot ſpoedige uitbreiding van het geloof in JEZUS groot nadeel gedaan. In de dagen van verdrukking was het vooral hoogst belangrijk, dat het Evangelie door zeer velen werd aangenomen. Doch menigeen behield bij zijnen overgang tot het Christendom nog *Joodſche* of *Heidenſche* meeningen en zeden. Reeds ten tijde der *Apostelen* openbaarde zich dit kwaad, en na hunnen dood is het hand over hand toegenomen. Menigeen, zoo het ſchijnt, maakte er meer werk van, om de Christelijke kerk ſpoedig in aantal van leden te doen toenemen, dan om het eigenlijk doel des Christendoms, kennis en zedelijke veredeling, te bevorderen. Na den overgang van Keizer KONSTANTIJN vooral verergerde de inwendige toeſtand, terwijl aanzien en bloei naar het uitwendige vermeerderden. Ongelukkiglijk wilde men, om de menigte te boeijen, luister bijzetten aan den redelijken godsdienst, welke misſchien aan velen, in hunne onkunde, al te eenvoudig toeſcheen. *Heidenſche* wijsgeerte werd kwalijk toegepast op de verhevene leeringen van het woord des levens. *Joodſche* beuzelgeest bragt niet weinig toe tot miskenning van het Evangelie, dat, wèl begrepen, eene kracht Gods tot zaligheid is voor ie-

Digitized by Google

der, die gelooft en met waren kinderzin gehoorzaamt. Door geheimzinnige voordragt der leer en door praal van plegtigheden zocht men belijders te winnen. Zoo drongen allerlei wanbegrippen en dwalingen ter kerke in. Voor twisten en verdeeldheden was eene wijde deur geopend. Verschil van meeningen had liefdeloosheid ten gevolge. Zoogenaamde regtzinnigheid gold weldra meer, dan gemoedelijke opvolging der zedelijke voorschriften. Naar mate verdrukking van den kant der ongeloovigen verminderde, begonnen de *Christenen*, afwijkende van de volmaakte wet, die der liefde is, elkander meer en meer te haten en te vervolgen. Het kenmerk, dat *Christenen* vroeger zoo voordeelig onderscheidde van *Joden* en *Heidenen*, ging allengs verloren. Velerwegen werden slechts belijders in naam gevonden, die van het wezen des Christendoms bijkans niets schenen te weten.

Zoo treurig was het overal en bijzonder in het Oosten gesteld, toen MAHOMED, als hervormer, optrad. Wat bewoog den man, om dit te doen? Was zijn oogmerk geheel onbaatzuchtig, of bedoelde hij meest zichzelven? Welligt moeten wij noch het eene, noch het andere, bij uitsluiting, aannemen. De mensch beseft zelf dikwerf niet volkomen duidelijk, uit welke beginselen hij handelt. Zelden is het goede geheel zuiver, en het kwade heeft gewoonlijk iets, dat tot verschooning of wel tot regtvaardiging van hetzelve schijnt te kunnen strekken. In denzelfden mensch is meermalen eene zonderlinge mengeling van strijdige eigenschappen. Menigeen doet onbetamelijke dingen, en vleit nogtans zichzelven met zijne goede meening, of zoekt het verkeerde te verontschuldigen uit hoofde van den drang der omstandigheden. Eigenliefde, eerzucht en hoogmoed brengen dan weleens veel toe, om het geweten te verbijsteren. Ligt gaat iemand allengs en ongevoelig veel verder, dan hij in den beginne zich had voorgesteld. Zou misschien ook MAHOMED in dit geval zich bevonden hebben?

De godsdienstige toestand des menschdoms te dien tijde was zeer ongunstig. *Joden*, *Christenen* en *Heidenen* woon-

Digitized by Google

den onder elkander in het Oosten. Bij de *Arabieren*, ten deele afstammelingen van ISMAËL, waren herinneringen uit de aartsvaderlijke tijden, schoon met fabelen en ongerijmdheden vermengd, bewaard gebleven. De afgoderij had niet overal even diepe wortelen geschoten. Te *Mekka* was een tempel, die in groot aanzien stond, en gezegd werd van ABRAHAM herkomstig te zijn. MAHOMED, van het edele geslacht der *Korachiten* afstammende, was in geringe omstandigheden naar de wereld geboren en opgevoed; maar hij gaf weldra blijken van meer dan middelmatige geestvermogens. Handelsbetrekkingen verschaften hem gelegenheid, om veel op te merken, en, vooral op zijne reizen in andere landen, door omgang met vreemdelingen zijne kundigheden te vermeerderen. Gezond verstand deed hem de ongerijmdheid der afgoderij beseffen. Een verbasterd en vervallen *Jodendom* kon geenszins bekoren, om hetzelve aan te nemen. De onderlinge verdeeldheden en vervolgingen der *Christenen* gaven geen hoog denkbeeld van de voortreffelijkheid der leere, die zij als Goddelijk roemden. *Heidendom*, *Jodendom* en *Christendom* stonden vijandig tegen elkander over. Verbetering in zaken van godsdienst was er grootelijks noodig. Welligt deed eerst welwillendheid MAHOMED den wensch koesteren, om eenige hervorming onder zijne land- of stadgenooten te beproeven. Hij schijnt alzoo het weren van den dienst der afgoden zich voornamelijk ten doel gesteld te hebben. Voorwaar een loffelijk doel op zichzelve! Hetgene ook in de heilige boeken der *Joden* en *Christenen* wordt geleerd, staat overal in den *Koran* op den voorgrond: *Daar is slechts één God!* De toenemende vereering van MARIA en vele Heiligen scheen bezwaarlijk hiermede overeen te brengen. Godgeleerde twisten, reeds langen tijd gevoerd met vreesselijke verbittering, gaven reden, om te denken, dat de Christelijke kerkleer niet bewaard was gebleven in oorspronkelijke zuiverheid. Een *Arabier*, als MAHOMED, voorzien met eenige, maar zeer gebrekkige kundigheden, vurig van geest, eerzuchtig en ondernemend van aard,

Digitized by Google

kon ligtelijk zich verbeelden, beſtemd te zijn, om eene hoogst noodige hervorming te bewerken. Datgene, wat men te dien tijde *Chriſtendom* noemde, was niet bevorderlijk tot zijn oogmerk. Herſtelling van den godsdienst der aartsvaderen ſcheen beter met zijne bedoelingen overeen te komen. Met eerbied ſprak MAHOMED ſteeds van NOACH, van ABRAHAM, van MOZES, en van JEZUS, den Zoon van MARIA, bewerende, dat Hij hetzelfde leerde, wat geleerd was door deze heilige mannen, namelijk Gods eenheid, een toekomend leven, en een regtvaardig oordeel na den dood. Ware het hierbij gebleven, wij zouden misſchien reden hebben, om MAHOMED hoog te achten; maar hij ging eenen ſtap verder, en waagde het, zich in gelijken rang te ſtellen met MOZES en JEZUS. Hij gaf zich uit voor een onmiddellijk Godsgezant, die den *Koran* door tusſchenkomst van den Engel GABRIEL uit den hemel had ontvangen, en gelast was, om dit volmaaktere wetboek door het zwaard aan de menſchen op te dringen. Vond hier opzettelijk bedrog plaats, of welligt misleiding der eigenliefde? De zachtſte beoordeeling is buiten twijfel deze, dat wij het doorzetten der onderneming van MAHOMED aan dweeperij toeſchrijven, waarbij zelfvertrouwen en hoogmoed gewoonlijk eene groote rol ſpelen. In den beginne dan moge ook al meer bepaald het doel van den zoogenaamden profeet geweest zijn, de afgoderij te verdrijven, waarſchijnlijk heeft zich daarmede allengs meer en meer eene ſterke zucht naar onderſcheiding, aanzien en eere verbonden. Het welgelukken der eerſte pogingen geeft gewoonlijk vertrouwen en moed, om het begonnen werk voort te zetten. Zelfs de tegenkanting kan, onder zekere omſtandigheden, ten prikkel ſtrekken, om vol te houden, en met onvermoeide vlijt te werken aan datgene, wat men zich als taak heeft voorgeſteld. Zoo lang er eenige hoop is, om te overwinnen, ſchijnt dan de lust tot ſtrijden toe te nemen met de zwarigheden, die men te boven moet komen. De eigenliefde ondervindt hierbij zeker ſtreelend genoegen. Dit heeft inzonderheid plaats,

Digitized by Google

wanneer eene blijkbaar goede zaak wordt verdedigd. Zoodanig was in zekere mate het geval van MAHOMED. Hij trad op als verdediger der leer van Gods eenheid tegen *Heidenen* en tegen *Christenen*, die in hunne onderlinge twisten weleens tot het veelgodendom ſchenen te neigen. Maar hoe ligt laat de mensch door vertrouwen op zijne goede meening zich verleiden, om ongevoelig verder te gaan, dan eerst zijn oogmerk was! En hoe meenigeen verbeeldt zich, nog uit goede beginſelen te handelen, terwijl reeds zelfzoekende bedoelingen blijkbaar worden! Zoo ſchijnt ook MAHOMED, Gods eenheid verkondigende, eigene grootheid gezocht te hebben. Hij matigde zich eene eer aan, die hem geenszins toekwam. Hij wendde Goddelijk gezag voor, dat hij niet kon ſtaven; en hij beriep zich op onmiddellijke zending, waarvan geene bewijzen waren. Hij gaf zich voor den laatſten Godsgezant of profeet uit, en ontzeide het paradijs aan allen, die hem geloof weigerden. Moge er eene enkele plaats in den *Koran* zijn, waar MAHOMED zich gunſtiger uitlaat over *Joden* en *Christenen*, die Gods eenheid erkennen, de geest van dat zonderling boek ademt in het algemeen haat tegen ieder, die in den profeet van *Mekka* niet gelooft. De geloovigen worden tot ſtrijd tegen de ongeloovigen opgeroepen, en de hoop op buit, voor roofzuchtige *Arabieren* een zoo krachtige prikkel, is er geenszins vergeten.

Overdreven zucht naar grootheid en heerſchappij zal dan wel hoofddoel van MAHOMED geweest zijn, hoezeer hij zelf misſchien bij al zijn drijven zich vleide met bedriegelijken waan, alsof hij uit betamelijke beginſelen voor eene goede zaak ijverde. Dat dit werkelijk het geval niet was, zal nader blijken, als wij

II. Meer bepaaldelijk acht geven op de middelen, door welke hij zijn doel poogde te bereiken.

MAHOMED had den ouderdom van veertig jaren bereikt, toen hij als hervormer optrad. Eerst poogde hij door overreding, en vervolgens, toen zijn aanhang eenige ſterkte had bekomen, door geweld van wapenen zijne

Digitized by Google

leer uit te breiden. Was misschien oorspronkelijk zijn doel alleen, de afgoderij der *Heidenen* te weren; hij zocht naderhand ook *Joden* en *Christenen* tot belijders van die leer te maken, welke hij verkondigde. Dat hij zekere schranderheid aan den dag legde, om vele aanhangers te winnen, valt geenszins te ontkennen. Hetgene hij voorstelde, was ten deele op waarheid gegrond, doch tevens doormengd met verdichtselen en ongerijmdheden. Hij beweerde namelijk, dat hij geene nieuwe leer wilde invoeren, maar het oude en eenige ware geloof herstellen. Volgens zijn voorgeven predikte hij den godsdienst, welke door NOACH, ABRAHAM, MOZES en JEZUS was verkondigd, en van den aanvang der wereld af, door alle tijdperken heen, in het wezenlijke steeds dezelfde bleef, ofschoon er, naar gelange van omstandigheden en verschillende behoefte der menschen, soms eenige wijzigingen vereischt werden.

Vergelijken wij nu den inhoud des *Korans* met de heilige boeken der *Joden* en *Christenen*, welk een onderscheid! Ja, MAHOMED stelt de leer van Gods eenheid overal op den voorgrond; maar zijn onderwijs, dat *Goddelijk* moet heeten, is overigens ten eenemale verward, niet zonder tegenstrijdigheden, en vol van grove wanbegrippen. De gewaande profeet maakt zelf grootelijks zich schuldig aan die fout, waarover hij *Joden* en *Christenen* zoo hard beschuldigt. Hij verminkt, namelijk, de leer des Bijbels, verdraait de geschiedenis, en geeft beuzelachtige uitleggingen of bijvoegselen, welke zóo vele bewijzen van zijne bedriegerijen opleveren. De geschiedenis van JOZEF, om slechts iets te noemen, wordt in den *Koran*, *sura* of hoofdstuk 11, vrij uitvoerig verhaald, doch met eene wonderlijke vermenging van waarheid en verdichtsel. MAHOMED laat den jongeling eerst ook droomen, en zijnen droom aan zijnen vader vertellen; waarop JAKOB hem waarschuwt, dat hij er niet van spreken zal tot zijne broeders. Deze haten JOZEF, omdat hij des vaders lieveling is; zij nemen in koelen bloede het besluit, om hem te dooden, en

Digitized by Google

zeggen daarop tot JAKOB: „Vader! waarom zendt gij JOZEF niet met ons in het veld? Wij zullen groote zorg voor hem dragen, en hij zal zich verlustigen." — „Ik vrees," zeide JAKOB, „dat gij onachtzaam zult zijn in hem te bewaren." — „Vreest gij," zeiden zij, „dat de wolf hem bij ons zal verslinden, en dat wij geene kracht, om hem te beschermen, zullen hebben?" — Toen namen zij hem des morgens mede, en wierpen hem in eenen put. — Ten zelfden dage hield daar eene karavane stil, om water te putten. Toen men eenen emmer in den put nederliet, hield JOZEF zich daaraan vast, en geraakte alzoo behouden naar boven. — Men voerde evenwel den jongeling, als slaaf, naar *Egypte*. — Vervolgens wordt het voorval tusschen JOZEF en de gemalin zijns meesters op eene fabelachtige wijze verhaald. Hare schuld zou door haren man erkend zijn. Hij wilde echter de zaak geheim houden; maar het gebeurde werd evenwel ruchtbaar door de stad, en leverde eene ruime stof van gesprek voor de gezelschappen der vrouwen. Toen verzon de gemalin van POTIFAR eene list, om zich te verontschuldigen. Zij liet, namelijk, een aantal vrouwen bij zich op een gastmaal komen, en deed JOZEF in de eetzaal treden, juist toen zij bezig waren de spijs te snijden. En nu, zegt de *Koran*, werden die vrouwen zoo getroffen door JOZEF's schoonheid, dat zij, in plaatse van de spijs te snijden, zich in de vingers sneden en uitriepen: „o God! dit is geen mensch, maar een Engel." Daarop zou de meesteres zich verontschuldigd en als geregtvaardigd hebben over haar gedrag ten opzigte van den schoonen slaaf.

Op zoodanige wijze verwart MAHOMED waarheid en leugen onder elkander; en die man wilde als hervormer van wanbegrippen en als herstelle van den oorspronkelijken godsdienst optreden! Blijkbaar is de *Koran* een zamenraapsel van *Heidensch* bijgeloof, vermengd met ongerijmde meeningen van *Joden* en *Christenen*, waarbij eenige stukken uit den Bijbel gevoegd werden. De leer van MAHOMED ademt echter meer den geest des Jo-

Digitized by Google

dendoms, dan dien van het Evangelie; en wel bepaaldelijk ſchijnen de bedorvene leeringen en wanſtaltige bijvoegſelen van *Rabbijnen* en *Thalmudisten* het meest in den ſmaak des zoogenaamden profeets gevallen te zijn, of liever, hem het best tot zijn oogmerk gediend te hebben, namelijk om ſpoedig eenen aanhang te maken.

Tot verontſchuldiging of regtvaardiging van MAHOMED zou men kunnen zeggen, dat omſtandigheden hem noodzaakten, zich te ſchikken naar de leefwijze en behoefte zijner *Arabieren;* ook SOLON betuigde, dat hij aan de *Atheners* geenszins de *beste* wetten had gegeven, maar zoodanige wetten, als destijds de beste voor hen waren; en wij lezen in het Evangelie, dat MOZES dingen, welke niet goed zijn, aan de kinderen ISRAËLS heeft moeten toelaten, om de *hardigheid hunner harten.* Doch de gevallen ſtaan hier niet gelijk. MAHOMED gaf voor, dat hij alle ingeſlopene misbruiken wilde hervormen, en den godsdienst tot oorſpronkelijke zuiverheid herſtellen; were hij aan dit beginſel getrouw gebleven, hij zou veel verworpen hebben, dat in zijne leer is opgenomen. Hij drong zijnen *Koran* als een volmaakt wetboek op aan de menſchen; SOLON en MOZES ſtelden beide, dat er in volgende tijden iets beters kon en zoude komen.

Ik verwonder mij, dat er zelfs *Christenen* zijn gevonden, die de veelwijverij, door het *Islamismus* gewettigd, wilden verdedigen, alsof dezelve, ſchoon minder zedelijk, in de warme luchtſtreek van het Oosten behoefte ware. Zelfs heeft men beweerd, dat zekere onevenredigheid in het aantal der geborenen van beide geſlachten dezelve noodzakelijk zou maken. Doch hoe zal dit kunnen bewezen worden, daar geene naauwkeurige geboortelijsten voorhanden zijn? Bovendien, in landen, waar het ontmannen plaats vindt, en geſnedenen gehouden worden, om de *harems* te bewaken, is deze daadzaak zelve bewijs tegen genoemde ſtelling. En dat de heete luchtſtreek de veelwijverij niet noodzakelijk maakt, blijkt aan het voorbeeld der *Christenen*, die, in dezelfde oorden le-

Digitized by Google

vende, zich aan de oorſpronkelijke inſtelling des huwelijks tusſchen éénen man en ééne vrouw houden.

Had MAHOMED werkelijk zoo zuivere bedoelingen gehad, als hij voorwendde, hij zou in zijnen *Koran* niet zoo vele ongerijmdheden opgenomen hebben. Te zijner verſchooning is weleens aangemerkt geworden, dat destijds ook onder de bekijders van het Evangelie een zeer bedorven geest heerschte. Niemand, die met eenige opzettendheid de Kerkelijke Geſchiedenis heeft gelezen, zal dit willen ontkennen. Doch juist hierin meen ik reden van bezwaar tegen den gewaanden profeet van *Mekka* te vinden, dat hij voorgaf, die gebreken te kennen en te zullen verbeteren. De algemeene onkunde der eeuw, waarin hij leefde, kan hem geenszins verontſchuldigen. De man, die als hervormer optreedt en voor een' herſteller van den oorſpronkelijken, eenigen, waren godsdienst gehouden wil worden, moet alles naauwkeurig onderzocht en vergeleken hebben. Men zegge niet, dat MAHOMED geene gelegenheid hiertoe had, en derhalve bezwaarlijk iets beters kon leveren: uit den *Koran* blijkt, dat de inhoud des Bijbels hem geheel niet onbekend was, maar door hem misbruikt werd ter bereiking van zijn doel. Hij had buiten twijfel beter kunnen weten, zoo het hem enkel om waarheid te doen geweest ware. Groot was wel het bederf allerwegen; doch er leefden hier en daar toch enkele perſonen, die in kennis en zeden boven hunne tijdgenooten uitmunteden. Vroegere reizen en handelsbetrekkingen hadden MAHOMED doen verkeeren met *Christenen* van onderſcheiden landaard en denkwijze, zoo in *Egypte*, als elders. Daardoor was hij in de gelegenheid, om verſchil van begrippen op te merken, en, na behoorlijke vergelijking, het betere uit te kiezen. PYTHAGORAS en andere mannen der oudheid hadden opzettelijk verre reizen ondernomen, om wijsheid te verkrijgen. Ook MAHOMED had naauwkeuriger onderzoek naar waarheid kunnen doen. Zijn pligt ware het althans geweest, aan te wijzen, in hoe verre *Joden* en *Christenen* afweken van den inhoud der ſchriften, welke als heilig door hen

Digitized by Google

geëerbiedigd werden. Maar hij sloeg een' gemakkelijker weg in, en beweerde, dat zij die boeken vervalscht hadden, en dat hij was verwaardigd met eene Goddelijke zending, om den oorspronkelijken godsdienst te herstellen op aarde.

Zoodra MAHOMED het karakter van *profeet* zich aanmatigt, kan men bezwaarlijk nalaten, hem voor een listig bedrieger te houden. Hij toch nam dit woord niet in dien algemeenen zin, volgens welken hetzelve ook een *gewoon onderwijzer* of *leeraar van den godsdienst* beteekent; neen, hij gaf zich uit voor een buitengewoon Godsgezant, die, door tusschenkomst van den Engel GABRIËL, meermalen openbaringen had ontvangen. Hier staat hij beneden NUMA, die ook Goddelijk gezag voorwendde, om de wetten, die hij aan de *Romeinen* gaf, te bekrachtigen. Deze waardige man was op eene wettige wijze tot de regering geroepen; hij leefde in de duisternis des Heidendoms, en gevoelde, dat hij zonder de vermeende ingevingen der nimf EGERIA weinig zou uitwerken tot zedelijke verbetering zijner onderdanen. In dat geval was misleiding meer verschoonlijk. Doch MAHOMED leefde ambteloos, en gebruikte zijn gewaand Goddelijk gezag, om tot aanzien, eere en grootheid in de wereld te geraken. Hij kende en erkende MOZES en JEZUS, als Godsgezanten. Of zal men zeggen, dat hij het voorbeeld der stichters van den Joodschen en Christelijken godsdienst voor zich had, en derhalve een hooger gezag mogt voorwenden? In geenen deele. Had MAHOMED eenig blijk van Goddelijke zending kunnen geven, hij zou regt gehad hebben, om gehoorzaamheid te vorderen; maar zoodanig bewijs, als hier vereischt werd, is hij altijd schuldig gebleven. Integendeel poogde hij met drogredenen en magtspreuken zich te behelpen, zoo dikwijls iemand zijn gezag in twijfel durfde trekken. Blijkens verscheidene plaatsen in den *Koran*, waren er soms onder zijne landgenooten, die eenig wonderteeken, als bewijs zijner Goddelijke zending, van hem verlangden; maar hij spreekt telkens op verachtelijken toon

Digitized by Google

van zoodanige ongeloovigen, en tracht gewoonlijk derzelver tegenbedenkingen te wederleggen, door te verzekeren, dat vroegere Profeten wonderen genoeg hebben gedaan, maar dat die van geen nut zijn geweest, en het derhalve noodeloos ware, er op nieuw te doen. Of zoo hij ſoms nog op eenig wonder zich beroept, dan is het de voortreffelijkheid van den *Koran*, die, volgens zijn voorgeven, met geen boek ter wereld te vergelijken zou zijn, en inwendige blijken van Goddelijke herkomst dragen.

MAHOMED ſtelt zich derhalve in éénen rang met MOZES en JEZUS; ja hij wendt voor, dat in het Evangelie zijne komst voorzegd is, en dat na hem geen ander Godsgezant ooit weder zal verſchijnen op aarde. Zoo maakt de gewaande profeet zich ſchuldig aan bedriegerij. Hij wist immers wel, dat geen Engel hem bezocht, om hem openbaringen mede te deelen. De omgang met GABRIËL was listiglijk door hem verzonnen, om blindelings op hooger gezag te doen aannemen, hetgene hij door redenering niet konde bewijzen. Met ſchijnbaren eerbied moge hij meermalen ſpreken van MOZES en JEZUS, inderdaad miskent hij beiden, daar hij zichzelven een gelijk gezag met hen aanmatigt. Men zegge of ſchrijve dus niet, dat MAHOMED het voorbeeld der ſtichters van den Joodſchen en Christelijken Godsdienst voor zich had, en deswege het voorwenden van Goddelijke zending hij hem verſchoonlijk moet geacht worden. Alwie dit doet, kent aan MOZES en JEZUS geen hooger, dan menſchelijk gezag toe. De uitvinder van het *Islamismus* had er geen ander, en kon geen ander toonen, hoezeer het dikwerf van hem werd gevorderd. En zijn beroep op het inwendig bewijs, van de voortreffelijkheid des *Korans* ontleend, valt geheel te zijnen nadeele uit, als men in aanmerking neemt, dat deszelfs inhoud beantwoordt aan den ſmaak der *Arabieren*, daar integendeel de geest, welke in de ſchriften des Bijbels ſpreekt, zich verheft boven de gewone meeningen, en ſtrijdt tegen de heerſchende vooroordeelen en neigingen der menſchen, onder welke de daarin vervatte leer werd verkondigd.

Digitized by Google

MAHOMED dan ſlaagde gelukkig in zijne onderneming, omdat hij grootendeels zich ſchikte naar zeden en gewoonten van dien tijd. Hij begon de rol van profeet of Godsgezant het eerst te ſpelen, nadat hij, gehuwd aan eene rijke weduw, vele tijdelijke middelen, en hierdoor aanzien en invloed had verkregen. Volgens den *Koran* mogt de profeet zoo vele vrouwen nemen, als hij goedvond. Bij gedeelten gaf hij zijne zoogenaamde openbaringen, die hem van tijd tot tijd door GABRIËL medegedeeld werden. Eerst gelukte het hem, door overreding eenigen aanhang in *Mekka* te maken. De meesten zijner medeburgers weigerden echter geloof aan hem te ſlaan, omdat hij zijne zending niet door wonderen kon ſtaven. Nadat hij vervolgens door omſtandigheden werd gedrongen, naar *Medina* de wijk te nemen, maakte hij gebruik van geweld, om zijne leer aan de menſchen op te dringen. Hij greep naar de wapenen, en veldſlagen, die te zijnen voordeele uitvielen, waren de middelen, door welke het *Islamismus* werd geveſtigd en uitgebreid op aarde.

III. Ik heb mij ter take geſteld, in de derde plaats nog iets te zeggen van het nut, door MAHOMED geſticht, of van de uitwerkſelen zijner leer onder de menſchen.

Welk nut of nadeel MAHOMED door zijne leer aan het menschdom gedaan hebbe, iş bezwaarlijk te bepalen. Hierom werd zijne onderneming ſteeds zeer verſchillend beoordeeld. Wij vinden de daden des profeets van *Mekka* vermeld in de Geſchiedenis; en wij kunnen wel gisſen, maar in geenen deele met zekerheid weten, hoedanig de loop der menſchelijke zaken zou geweest zijn, indien de eerzuchtige man niet als hervormer en veroveraar opgetreden ware. Zekerlijk ſtaat hier, gelijk doorgaans, het goede tegen het kwade, en het kwade tegen het goede over. Wat van beiden de overhand hebbe, zou welligt twijfelachtig kunnen ſchijnen. Van eenen man, die zich laat beheerſchen door eerzucht, en allerlei middelen zich veroorlooft, om tot zijn doel te geraken, kan men weinig heil verwachten.

Ik meen ergens gelezen te hebben, dat men de vesti-

Digitized by Google

ging en uitbreiding van het *Islamismus* als bewijs van deszelfs nuttigheid mag of moet aanmerken, dewijl God anders de zegepraal der leer van MAHOMED niet toegelaten zoude hebben. Hier ſchijnt mij toe, eenige waarheid ten grondſlag te liggen; en evenwel kan men de gevolgtrekking niet laten gelden. Immers zou dan ieder ſtout geweldenaar, wiens ondernemingen gelukken, zich kunnen beroemen op het nut, dat hij ſticht in de wereld, terwijl hij door bloed en moord zich eenen weg baant tot ingebeelde grootheid; en zoodanige ſtelling ware hoogſtverderfelijk, wanneer ooit wilde dweeperij gepaard mogt gaan met onverzadelijke heerschzucht. Gewisſelijk ſtrekt het beſtuur der Goddelijke Voorzienigheid zich uit over alle dingen; maar hieruit volgt geenszins, dat alles, wat onder Gods toelating gebeurt, op zichzelve nuttig en betamelijk is, of de goedkeuring des Allerhoogſten wegdraagt. Veroveraars, als NAPOLEON en anderen, die naar algemeene wereldheerſchappij ſtreefden, waren ook onder hetzelfde opperbeſtuur werkzaam en volgden de plannen hunner eerzucht; doch zij waren geene mannen Gods, die, uit zuivere beginſelen, naar zijn heilig welbehagen handelden. Geenszins ontken ik, dat de man des gewelds, die in onze dagen leefde, veel nut heeft gedaan — maar nut, dat hij zelf niet bedoelde — ja, meer nut misſchien, dan oppervlakkige beſchouwers kunnen opmerken. Geweldige verwoestingen, door eenen ſtorm aangeregt, vallen ieder in het oog; de zuivering der lucht is niet zoo blijkbaar voor allen, en nogtans heilzaam. Het kwaad in de wereld wordt dikwijls middel ter bevordering van eenig goed. MAHOMED'S onderneming zal ook wel nut gedaan hebben; maar ik zou niet durven beweren, dat de voordeelen grooter waren, dan de nadeelen, die hij aan de hoogſte belangen der menschheid heeft toegebragt. En zegepraalt eene ſlechte zaak, eenigen of zelfs langen tijd, door ſlechte middelen, wij hebben geene reden, om dezen uitwendigen voorſpoed aan te merken als blijk van derzelver inwendige deugdelijkheid of van Goddelijke goedkeuring.

Digitized by Google

In openbare ſchriften is beweerd geworden, dat het Christendom, door middel van het *Islamismus*, zijdelings een' weldadigen invloed heeft gehad op een zeer groot gedeelte des menſchelijken geſlachts. Datgene, wat uit het Evangelie in den *Koran* is overgenomen, ſchijnt mij echter te weinig, en te zeer verwrongen te zijn, om daaraan veel waarde te hechten. De geest van MAHOMED's leer ſtrijdt geheel tegen dien van CHRISTUS, en kenmerkt zich door zekere bekrompenheid. Op vernieuwing des harten wordt in dezelve niet aangedrongen, en de eigenlijke beſtemming van den mensch niet aangewezen. Van het ſtreven naar zedelijke volmaking ſchijnt MAHOMED geen denkbeeld gehad te hebben. Hij ſpreekt wel van een toekomend oordeel en van regtvaardige vergelding, maar niet in een' Christelijken zin. De geloovigen, dat is, *allen, die hem als profeet erkennen*, zijn, volgens hem, al heel ligt goede menſchen, zoo zij maar zekere voorgeſchrevene plegtigheden waarneinen. Ja, MAHOMED verzekert op onderſcheidene plaatſen in den *Koran* uitdrukkelijk, dat God het den *Muzelmannen* gemakkelijk wil maken, om in den hemel te komen. Gebeden, aalmoezen en vasten zijn bij hem middelen ter verzoening met God; doch aan het voeren van oorlog, ter voortplanting van het *Mahomedaansch* geloof, wordt bovenal waarde gehecht, ter verkrijging der vergiffenis van zonden. In den *Koran* leest men, dat *één nacht, in de wapenen doorgebragt, zoo goed is, als eene maand in gebeden.* Kan er wel iets bedacht worden, dat meer ſtrijdt tegen den liefderijken, zachtmoedigen geest van CHRISTUS, die aan de zijnen alle middelen van dwang of geweld, ter uitbreiding des geloofs, verbiedt? De dwaling moest zich op zoodanige wijze verſpreiden; de waarheid zegepraalt door eigene inwendige kracht.

Stelt men de afgoderij, met alle de gruwelen des onzinnigen bijgeloofs, tegen het *Islamismus* over, zoo ſchijnt er reden te zijn, om te ſtellen, dat MAHOMED veel nut heeft gedaan in de wereld. Door hem is het *Heidendom* in de volkrijkſte landen der aarde vernietigd.

Digitized by Google

Wie zoude het niet voor eene weldaad houden, dat redelijke ſchepſelen hunnen Schepper leeren kennen en den eenigen waren God aanbidden? Zekerlijk heeft de *Mahomedaan* boven den *Heiden* veel vooruit; hij erkent de groote waarheid, dat er ſlechts één God is, en dat alle menſchen na den dood zullen herleven en tot een regtvaardig oordeel geroepen worden. Ik geloof ook, dat MAHOMED verbetering van zeden heeft bevorderd onder de heidenſche volken, welke door hem teruggebragt werden van het wangedrogtelijk bijgeloof der afgoderij. Doch eene andere vraag is het, of het bedrog des profeets van *Mekka* de vorderingen des *Christendoms* niet verhinderd, en dus meer ſchade dan voordeel aan de zaak der waarheid en der deugd gedaan hebbe. Ware MAHOMED niet opgetreden als hervormer, in *Arabië* en de overige landen van *Azië*, gelijk ook in *Egypte* en andere deelen van *Afrika*, zou welligt het *Heidendom* nog langen tijd hebben blijven beſtaan. Men neme hierbij echter ook in aanmerking, dat het *Islamismus* aan vele oorden tevens het *Christendom* verdrong. Ja, onder zekere bepalingen worden *Joden* en *Christenen* geduld; maar hoe vernederend zijn de voorwaarden! Wij hebben ons geenszins te verwonderen, dat belijders van het Evangelie, die onder *Mahomedaanſche* overheerſching leven, op zoo lagen trap van verſtandelijke en zedelijke ontwikkeling ſtaan blijven. Daar werkt het *Islamismus* blijkbaar ten nadeele des *Christendoms*.

Het *Islamismus*, dat zegepraalde, ſpoedig zich uitbreidde en tot op dezen dag zich ſtaande hield, moge ginds en elders, in den beginne vooral, nut geſticht hebben, door het beſtrijden van alle afgoderij; ſedert de vestiging van dat ſtelſel is tijds genoeg verloopen, om deszelfs waren aard te kennen. Wat leert ons de geſchiedenis van vele eeuwen dienaangaande? Het geloof, dat MAHOMED vordert, ſchijnt meer blinde onderwerping, dan redelijke overtuiging te zijn. Hij bedoelt geene toenemende verlichting des verſtands en veredeling des harten. Gehechtheid aan vormen en uitwendigheden houdt den

Digitized by Google

echten *Muzelman* terug van onpartijdig onderzoek naar waarheid. Hij kenmerkt zich door hoogmoedige zelfverheffing en door haat tegen allen, die de Goddelijke herkomst van den *Koran* niet willen erkennen. Onder *Mahomedanen* is geen voortgang in kunsten en wetenschappen, gelijk elders. Zij beschouwen zich als Gods lievelingen en als wettige beheerschers der aarde, die regt hebben, om alle ongeloovigen in onderwerping te houden. En deze gezindheid komt niet voort uit het kwalijk verstaan van den *Koran*, maar is een eigenaardig uitvloeisel der leer van MAHOMED. Het *Islamismus*, derhalve, verhindert de vorderingen van den menschelijken geest, en kweekt trage domheid, of koestert wilde dweeperij. Had de listige bedrieger de rol van profeet niet gespeeld, misschien zoude een zoo aanmerkelijk gedeelte des menschdoms, als nu nog door den *Koran* in treurige onkunde wordt gehouden, zich reeds verblijden in het liefelijk licht der waarheid.

Men kan, en niet zonder reden, hierop aanmerken, dat een verbasterd *Christendom*, zoo als er ten tijde van MAHOMED in *Arabië* en elders werd gevonden, ook weinig geschikt was, om de menschen zedelijk beter en gelukkig te maken. Ik erken dien treurigen toestand, de verregaande onkunde, de gedurige twisten en vervolgingen der *Christen*-belijders onder elkander — ook de diepe bedorvenheid van velen; maar als ik hiertegen ook bedenk, hoe geheel het noordelijk gedeelte van *Europa* nog heidensch was, toen het *Islamismus* in het Oosten opkwam, — als ik in aanmerking neem, hoe niet de *Koran*, maar de prediking van het Evangelie, offchoon met menschelijke bijvoegselen en wanbegrippen grootendeels vermengd, hier allengs de bijgeloovigheden des Heidendoms heeft verdreven, — en als ik dan eindelijk overweeg, hoe het Christendom in ons werelddeel allengs eene verstandelijke en zedelijke ontwikkeling heeft bevorderd, die ons eene blijkbare meerderheid boven de talrijke aanhangers van MAHOMED geeft, zoo hel ik over, om te gelooven, dat het *Islamismus* veelmeer schadelijk, dan

Digitized by Google

heilzaam was in de uitwerkſelen, zoo niet misſchien deszelfs zegepraal heeft moeten dienen, om nog grootere verbastering onder de belijders van het Evangelie te voorkomen, of om de kern eener betere Christenheid te vormen; en wie weet, of de woelingen der *Muzelmannen* ook heden ten dage het middel niet kunnen worden, om velen, die zich *Christenen* noemen, verder te louteren en te veredelen?

IETS OVER K. WESTERBAEN, W. Z.

Aan den Redakteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Toen ik onlangs de ſchoone verzameling van Prenten, tot de Vaderlandſche Kerkgeſchiedenis behoorende, en bij de Bibliotheek mijner Gemeente alhier berustende, op nieuw doorzag, vond ik onder de Portretten ook dat van mijnen eerwaardigen Grootvader KORNELIS WESTERBAEN, W. Z., eenen man, wel waardig onder de Geleerden der achttiende eeuw en onder de ijverige uitbreiders van den goeden ſmaak onzer Landgenooten vermeld en aan de vergetelheid ontrukt te worden. Reeds lang had ik mij daartoe verpligt gevoeld; doch eene misſchien te ver getrokkene kieschheid weêrhield mij. Nu beſloot ik, eene kleine hulde bij 's mans portret in de gemelde verzameling neêr te leggen. Doch weldra begreep ik, dat het misſchien den een' of ander', vooral van diegenen onzer oudere Landgenooten, die hem gekend hebben, niet onaangenaam zou zijn te weten, dat dit door mij geſchied is, en te lezen, wat ik over hem geſchreven heb. Uw geacht Maandwerk houde ik voor het geſchiktſte middel, om daartoe de gelegenheid aan te bieden. Ik zende u dan het ſtukje, en verzoeke, om het daarin eene plaats te geven, onder den titel van: *Iets over* K. WESTERBAEN, W. Z. Zoo dit geſchieden kan, zal het aangenaam zijn aan hem, die de eer

Digitized by Google

heeft, zich, met betuiging, van hoogachting, te onderschrijven:

Uwen dienstvaardigen Dienaar
C. W. WESTERBAEN.

Amsterdam,
20 Junij 1828.

Dit is het afbeeldsel van mijnen zeer geleerden en arbeidzamen Grootvader, KORNELIS WESTERBAEN, W. Z., laatst Predikant te *Rotterdam*, en aldaar als *Emeritus* hoogbejaard overleden in het jaar 1774. Uit zijne nagelatene papieren is hij mij gebleken, een beschaafd en belangrijk prediker geweest te zijn. Dat hij ook eenen zuiveren, klaren en gemakkelijken *Nederduitschen* stijl voerde, door het beoefenen der werken van HOOFT, VONDEL en de BRANDTEN zeer veredeld, dit getuigen zijne menigvuldige keurige vertalingen van de beste *Engelsche* werken van zijnen tijd, meestal met zijne aanteekeningen verrijkt uitgegeven, en inzonderheid van de *Algemeene Historie* in 19 kwarto deelen, en van N. LARDNER's *Geloofwaardigheid der Evangeliegeschiedenis*, waarvan hij slechts vier deelen vertalen konde, omdat dit werk te geleerd was voor een genoegzaam algemeen vertier. Zijne *Adversaria Graeca*, *Latina*, *Historica atque Theologica*, onder mij nog heden berustende, bewijzen meer dan genoegzaam zijne zeer uitgebreide belezenheid in de oude en nieuwe Litteratuur. Om zijne geleerdheid niet min, dan om zijne uitnemende braafheid, achtbaarheid, vredelievendheid en aangename gezelligheid, was hij, vooral te *Utrecht*, zoo hoog geacht en bemind, dat de stedelijke Regering aldaar hem, bij zijn vertrek naar *Rotterdam*, met het Groot Burgerregt voor hem en zijne kinderen vereerde, waarvan hij, vóór het Iste en IIde deel zijner bovengemelde vertaling van LARDNER, in zijne opdragt van dezelve aan die Regering, dankbare melding maakt. Opmerkelijk is het ook, dat HIERONYMUS VAN ALPHEN, Hoogleeraar in de Heilige Godgeleerdheid aan de Hoogeschool te *Utrecht*, in zijne belangrijke aanprijzende voorrede voo

Digitized by Google

dit werk, den vertaler van hetzelve noemt *den eerwaardigen en bij uitſtek vlijtigen, der beide talen (der Engelſche en der Nederduitſche) niet alleen magtigen, maar ook der zaken kundigen, zeer geleerden Heer* KORNELIS WESTERBAEN, W. Z., *thans vermaarden Leeraar in de Remonſtrantſchgezinde Gemeente te Rotterdam*, en dat hij voorts aan de vertaling toekent *eene volkomene getrouwheid, eene meest naauwkeurige overeenſtemming van den zin, dien de Schrijver in zijne tale heeft uitgedrukt, met den zin, dien de Vertaler zijnen Lezer wil inboezemen, en evenwel zoveens eenen zuiveren, zoetvloeijenden, niet opgeblazenen of gemaakten, maar duidelijken en verſtaanbaren ſtijl;* met deze bijvoeging: *Op deze wijze te vertalen, is aan weinigen gegeven.* Als men nu den heerſchenden geest van dien tijd in aanmerking neemt, dan is zoo wel de vermelde gunst van de Burgemeesteren, Raden en Vroedſchappen der ſtad *Utrecht*, als deze lofſpraak van den Hoogleeraar VAN ALPHEN aan eenen *Remonſtrantſchen* Leeraar, eene zeer vereerende onderſcheiding voor de gevers niet min, dan voor den ontvanger, geweest; te meer, daar deze niet gewoon was, zijne gevoelens te verbergen, maar zich ſteeds eenen ijverigen en krachtigen voorſtander betoonde van Christelijke vrijheid, regt en waarheid. Men ontwaart dit nog heden uit zijnen *Teugel voor den ijver des Predikſtoels*, nevens eenige andere Dichtſtukken, na zijnen dood, in één bundeltje, te *Leyden*, bij KAREL DELFOS, in 1774, uitgegeven door zijnen zoon, WILLEM WESTERBAEN, K. Z., wijlen mijnen geachten Oom en opvoeder, Predikant te *Noordwijk binnen*. Te vergeefs zou men in deze dichterlijke voortbrengſels eene hooge dichterlijke vlugt zoeken, vooral niet in zijnen *Zwanenzang*, een voortbrengſel van drieënzeventigjarigen ouderdom, doch, om zijnen levensloop en hartelijke Godsvrucht te leeren kennen, niet onbelangrijk. In zijn *eerſte Eeuwgetijde der Utrechtſche Akademie*, echter, gloeit warmte en ſchittert levendigheid van ſchilderachtige voorſtellingen. Dit ſtuk ge-

Digitized by Google

tuigt mede van zijnen ijver in geleerde naſporingen, en is, ook uit hoofde van de bijgevoegde aanteekeningen, voor de geſchiedenis van die feestviering, en van de Utrechtſche Akademie in het algemeen, zeer lezenswaardig.

Wijders vinde ik nog door hemzelven aangeteekend, dat PIETER ODSTDAM, wien hij noemt *een deftig, deugdzaam, opregt en geleerd man*, en van wien ik een keurig handſchrift, behelzende eene *Grammatica Belgica* in het *Fransch* en *Latijn*, nevens elkander geplaatst, ten einde vreemdelingen de grondbeginſels onzer taal te leeren, aan de Bibliotheek mijner Kerk heb geſchonken, zijn leermeester is geweest in de *Griekſche* en *Latijnſche* talen, van Februarij 1710 tot Julij 1712, toen hij tot Student bij onze Kweekſchool met lof is aangenomen. Gedurende deze twee en een half jaren, begaf zich de aanſtaande Student, iederen werkdag, te voet, heen en weder, van zijne geboorteplaats *Katwijk aan den Rijn* naar *Noordwijk binnen*, de woonplaats van zijnen leermeester, om de gemelde *Griekſche* en *Latijnſche* lesſen te halen, welke hij zich met eene zeldzame naarſtigheid ten nutte moet gemaakt hebben, daar hij, in eenen zoo korten tijd, eene gansch niet algemeene bedrevenheid in die beide talen wist te verkrijgen. Doch ik moet hier niet verzwijgen, dat zijn verſtand reeds eene meerdere rijpheid bezat, toen hij zich aan deze ſtudiën toewijdde, welke vervolgens zijnen mannelijken leeftijd verſierden, en hem, tot in hoogen ouderdom, vermaakten. Zijn dood, die de *Rotterdamſche* Gemeente vooral rouw deed dragen, wekte lijk- en lofdichten; want zijn leven was geacht geweest ook bij de voornaamſte Dichters van zijnen tijd, vooral bij zijnen vriend DIRK SMITS, vóór wier gedrukte werken men doorgaans ook iets van hem vindt. POOT had hem eenen dichterlijken brief geſchreven, die onder deszelfs werken gedrukt gelezen wordt. Ik heb dien, met de eigene hand van dezen Dichter zeer net geſchreven en geteekend, bezeten, doch naderhand preſent gedaan, om te beter bewaard te worden, aan de geëerde Familie van wijlen den *Fiskaal* Mr. GUILL. VAN DER

Digitized by Google

MEERSCH in *'s Gravenhage*, welke eene zeer schoone verzameling van *Autographa* van groote mannen bezit, die, zoo ik meen, thans in handen is van Z. E. den Minister Mr. C. F. VAN MAANEN.

Zoo heeft dan mijne hand mijn hart gehoorzaamd, door deze geringe hulde toe te brengen aan den verdienstelijken man, wiens naam nog lange vereerd worde, gelijk zijne gedachtenis in zegening blijft bij zijnen dankbaren en liefhebbenden kleinzoon

Amsterdam, 23 Mei 1828. C. W. WESTERBAEN.

C. H. VAN SENDEN AAN S. MULLER.

Hoogeerwaardig, hooggeleerd Heer!

Wanneer ik nog eenmaal de pen opvat, om UHE. met betrekking tot ons overbekend geschil een paar letteren te schrijven, dan zult Gij wel reeds bij voorraad gelooven willen, dat ik daarmede niets minder bedoel, dan de teekening van den vrede ook maar één oogenblik te vertragen. Trouwens zoo gaarne ik voor eene groote en heilige zaak in het strijdperk treed, zoo ongaarne voer ik duellen. Als zoodanig hebt Gij mij reeds kennen geleerd. Wat het publiek toch niet weet, dat weet UHEerw., dat ik namelijk van mijne zijde pogingen gedaan heb, om, vóór de zaak in de wereld kwam, haar in der minne te schikken; en U is even wel bekend, dat naderhand, toen UHEerw. mij door Uwen beslissenden stap tot eene regtvaardige noodweer gedwongen heeft, ik middelen aan de hand gegeven heb, om met het *fortiter in re*, het *suaviter in modo* te vereenigen; niet om mijnentmaar om Uwentwil.

Thans, nu ik in Uwen brief van d. 26 Julij weder een waarschuwend voorbeeld zie, hoe ligt een dergelijke twist in eenen pennestrijd, vol van beleedigende persoonlijkheden, ontaardt en hoe weinig men zijne driften meester blijft, zal ik *ten derden male* een offer op het altaar des vredes brengen. Ik wil de verleidelijke verzoeking om UHEerw. voet voor voet te wederleggen, weerstand bieden; het ten dien einde neergestel-

Digitized by Google

de, doorhalen, en liever mijn opgewonden gevoel onderdrukken, dan mij aan het gevaar bloot ſtellen, om met UHEerw. op dezelfde klip te ſtranden. *Imperare ſibi, maximum imperium est!*

Nog één woord. UHEerw. heeft, ik weet niet *hoe*, uit mijnen brief afgeleid, dat de Hoogleeraar HERINGA de ſteller is der beoordeeling van HESSELINK's woordenboek en de aanmerkingen daarop, in de Theol. Bibl. IIde Deel, blz. 509 en IX Deel, blz. 1—30. Dit heb ik nergens gezegd en ik weet, dat de waardige man aan deze belangrijke ſtukken, part noch deel heeft. (*)

Met den wensch, dat de echte verdraagzaamheid, binnen het heilige haar geſtelde perk, de liefde naast de waarheid in zusterlijke vereeniging doe groenen en bloeijen, heb ik de eer mij te noemen,

Hoogeerwaardig, hooggeleerd Heer!

Uwen medebroeder in J. C. den Zone Gods.

Middelbert, d. 25 Aug. 1828. G. H. VAN SENDEN.

(*) Ik bedank den Heer VAN SENDEN, dat hij dezen misſlag van mij verbeterd heeft. M.

VERTOOG OVER DE KUNST VAN VLOEKEN.

(Door den onlangs overleden' *Engelſchen* Staatsminister G. CANNING in 1786 geſchreven op de School te *Eton*, in vijftienjarigen leeftijd, en geplaatst in het toen door een viertal van derzelver kweekelingen uitgegeven weekblad *the Microcosm*.)

Opmerkzame beſchouwing van gewone verſchijnſelen des menſchelijken levens kan dikwerf aangenaam zijn. Met eenigen mijner vrienden verlustig ik mij hierin meermalen, terwijl wij acht geven op alles, wat wij hooren of zien gebeuren. Over de veelerlei pogingen der onvermoeide vlijt nadenkende, hebben wij weleens ons verwonderd, dat onder de groote menigte lieden, welke beloven, alles, wat er in een *fatſoenlijk* man wordt vereischt, te willen onderwijzen, nog niemand heeft ondernomen, les te geven in eene

Digitized by Google

kunst of wetenschap, welker gebruik meer algemeen aangenomen is door menschen van elken stand der zamenleving, dan misschien eenige andere zaak onder de zon: ik bedoel de edele kunst van *vloeken*.

Deze bekwaamheid brengt inderdaad zoo vele en zoo groote voordeelen aan, dat dezelve zich reeds verspreid heeft onder lieden van allerlei rang, van den hoog-adellijken heer tot aan den lijfknecht, en van den staatsdienaar tot den handwerksman. Het vloeken toch is de band des vertrouwens, het zegel bij verzekeringen of ontkenningen. Ook de betuigingen der verliefden ontleenen vanhier kracht, en geen bewijs zou anders geldig zijn. Ja, men moet bekennen, dat er heden ten dage zeer groote verbeteringen zijn gemaakt in de wijze, waarop iemand zijne invallen en meeningen kan ophelderen en bevestigen. Hij behoeft slechts één hoedanigheid — *onbeschaamdheid* — te verkrijgen, en van één lastig medgezel — *het geweten* — zich te ontdoen, om alles te beweren, wat hem in het hoofd komt. Met eenen vloek verzekert hij stout en stijf de onwaarschijnlijkste dingen, en beroept zich op zijne eer; zoo houdt alle twist en tegenspraak op. Hoe veel nuttelooze moeite van nadenken en onderzoek bespaart hij hierdoor niet aan zijne hoorders! Ware deze kunst vroeger tot eenige volkomenheid gebragt geworden, men zou ons minder lastig gevallen zijn met de onophoudelijke twisten van dien nuttelooze hoop lieden, welke den naam van *filozofen* dragen; en een middelmatig voorvechter had dan een algemeen wereldstelsel bepaald naar zijn eigen plan, en de planeten doen bewegen naar zijn welbehagen; zoo hij maar, als een matroos, had kunnen vloeken en zweren bij *God* en *Duivel*.

Doch dit is slechts het geringste gedeelte der voordeelen, welke eene kunst van zoo wijden omvang en van zoo uitgebreide nuttigheid aanbrengt. In de beraadslagingen over de hooge belangen van den lande, in de pleitzaal, kortom overal geeft dezelve klem aan de sterkste bewijzen, en blijkt, de meest vermogende kracht ter overtuiging te hebben.

Een oud spreekwoord zegt, dat men slechts een paar woorden noodig heeft, om eenen koop te sluiten. Dit is heden ten dage geenszins het geval. Zonder vloeken en zweren schijnt thans niets uitgevoerd te kunnen worden. Zoo wel de handelaar op de beurs, als de geringste uitdrager be-

Digitized by Google

dient er zich van, om met zekere woordenrijke welsprekendheid zijne goederen den kooper aan te prijzen. Bijna ieder koopman, honigzoet en leugenachtig van tong, zal onbeschroomd, zoo men zijne waarheidsliefde in twijfel trekken mogt, wenschen, dat *de Duivel hem hale*, indien zijne waren niet zoo goed zijn, als hij zegt. Ik herinner mij, te hebben hooren spreken van zeker, uit hoofde van groote geleerdheid, beroemd persoon, die, om te weten, of aarde of water het grootste gedeelte van onzen aardbol uitmaakte, op den inval kwam, om beide deelen met de uiterste naauwkeurigheid van elkander te scheiden en ze voorts tegen elkander te wegen; waarna hij het vraagstuk besliste op eene wijze, welke thans geenerlei verder onderzoek meer overlaat. Op gelijke wijze zou men kunnen te werk gaan, om te vernemen, in welke evenredigheid de vloekwoorden staan tot de andere woorden, die heden ten dage den inhoud der gewone gesprekken uitmaken. Ik denk, dat de balans weleens naar den kant der eersten zou kunnen overhellen. Dit althans houd ik voor zeker, dat dikwerf deze, zoo het schijnt, onschuldige stopwoorden het aanmerkelijkste gedeelte uitmaken der gesprekken van hen, die, of door hunne zotte ijdelheid, of door de dwaze bewondering van anderen, als toongevers (*incroyables* en *élégans*, gelijk de *Parijzenaars* hen noemen) in de gezelschappen optreden; en dat heeft zoo wel plaats in die kleinere kringen, alwaar ik meer onmiddellijk gelegenheid heb, waarnemingen te doen, als bij hoogere standen, voor welke het vloeken even zeer behoefte is, als ordeslint en adelbrief. Ja, er zijn lieden, welke niet minder belangstelling dan innerlijke zelfvoldoening toonen, zoo zij een nieuw fatsoen in de kleeding of een nieuwen vloek mogen uitvinden. Ook de vrouwen (en aan derzelver zweren hecht men niet weinig geloof) hebben het reeds verre gebragt in deze kunst. In het gansche rijk is bijkans geene koopvrouw meer, welke niet hare onbeduidende verwenschingen en bastaardvloeken heeft, op schellen toon schreeuwende, of ook wel op meer welluidende wijze, gelijk de onnoozele duif of betooverende nachtegaal, zich doende hooren, om den kooper de deugdelijkheid van hare waar te verzekeren. Voorts is het mede een der schitterende bekwaamheden van kinderen, gelijk men dikwijls kan opmerken: menig knaapje, den ouderdom van vier of vijf jaren bereikt hebbende, stamelt reeds de vloekwoorden, die het dagelijks hoort uit den mond van

Digitized by Google

volwasſene perſonen. De gelukkige vader verheugt zich over de vroege vorderingen van zijn kroost en glimlacht met innig vergenoegen, terwijl hij in de levendige uitdrukking van deze kinderlijke bevestigingen de blijken van vernuft meent te ontdekken, welke iets groots beloven. — Kortom, in elken leeftijd, in alle rangen en ſtanden der maatſchappij is het vloeken dikwerf de eigenlijke ſpil, waarop het geſprek draait; het is eene alles afdoende aanvulling, wanneer men geene woorden heeft, om zich *wel* uit te drukken. Het moet gelden, als bewijs van kennis en bekwaamheid, en ſchijnt tot gemakkelijk voertuig voor elke gedachte te dienen. Hoe toch zou iemand zijne geestigheid in gezelſchappen uitkramen, als hij van vloeken en ſtopwoorden zich moest onthouden? De aandoeningen der gramſchap en der ſmart, der vrees en der wanhoop, der dartelſte wellustigheid, der verwondering en der uiterſte verſlagenheid laten op dezelfde wijze het gemakkelijkst zich uitdrukken. Het vloeken is, om mij van het naïve woord van zekeren dichter te bedienen, *de vroedmeester van den geest*. Wat mensch leeft er, die, wanneer hem eenig ongeluk overkomt, niet verwonderlijk veel van de zwaarte zijner rampen verligt gevoelt, zoodra hij eenen vloed van vloekwoorden tegen de oorzaak van al dat kwaad uitbraakt? Welk ſpeler, die arm is geworden, terwijl hij door dwaze ſpeelzucht zich liet wegſlepen, vindt geene krachtige opbeuring en vertroostende bemoediging in het verwenſchen van de hem ongunſtige fortuin?

Daar dan de voordeelen van het vroegtijdig aanleeren der zoo belangrijke kunst van vloeken zoo groot en zoo blijkbaar zijn, weet ik niet, wat een fatſoenlijk man, nog niet vooringenomen tegen deze gewoonte door de meer en meer in onbruik gerakende drangredenen van Godsdienst en zedeleer, daartegen zou kunnen inbrengen, en verwonder mij, dat nog niemand ondernomen heeft, dezelve tot een geregeld ſtelſel te brengen, en *theoretisch* te onderwijzen, hetgene *praktisch* zoo algemeen in gebruik is en voor velen behoefte ſchijnt te zijn. Eene onderneming van dezen aard zou buiten twijfel zeer goeden opgang maken, vooral in onzen leeftijd, waarin men wel veel moeijelijker dingen durft wagen, die evenwel ſchijnen te gelukken. Honden, katten, zelfs varkens, de domſten der dieren, worden onderwezen, om handelingen te verrigten, waartoe verſtand wordt vereischt.

Digitized by Google

Het is nog niet zeer lang geleden, dat de edele kunst van *bokſen* in *Engeland* ſtelſelmatig werd behandeld door de Heeren FIGG en BROUGHTON, onſterfelijke namen! Deze leerden aan grooten en edellieden *theoretisch* en *praktisch*, hoe men elkanders ligchamen kan kneuzen en verminken, en elkander de oogen uit het hoofd kan doen ſpringen, met de houding van een' HERCULES, gewijzigd door de bevalligheid van een' APOLLO. Een ander, zijnde een beroemd vreemdeling, gaf les in de kunst, om met gemak en vaardigheid ſoep te eten, offchoon, naar mijn eenvoudig verſtand, weinige lieden eenen meester noodig hebben, die hun leert, het eten in den mond te brengen. Doch het plan, dat ik voorſtel, zou van veel grooter nut zijn en zekerlijk geen minder gelukkigen uitſlag hebben. Daar zijn toch lieden, die, het zij om hunne jonge jaren, het zij om hun zwak geſtel, het vermaak van *bokſen* niet kunnen genieten; voor anderen zou onderwijs in het ſoep-eten nutteloos zijn, om geene andere reden, dan dat zij niets hebben te eten; maar ieder heeft het vloeken in zijne magt, en noch de ledigheid der beurs, noch de zwakheid van geest of ligchaam belet iemand, er naar wensch gebruik van te maken. Menigeen, hoe vrekkig hij anders ook zijn moge en hoe zeer hij den ſterkſten afkeer van het mededeelen hebbe, werpt vloekwoorden in menigte, als met kwistige milddadigheid, daar henen. Zoo derhalve deze wetenſchap behoorlijk wierd gehandhaafd door een bekwaam ſpraakmeester, zou dezelve misſchien mettertijd beter, dan eenige andere, kunnen verwezenlijken het droombeeld van zekeren geleerde, om namelijk eene *algemeene* taal in te voeren. Ontkennen wil ik echter niet, dat er nog eenige geringe zwarigheden tegen het dadelijk in werking brengen van dit plan zich opdoen, waaronder buiten twijfel deze niet de minſte is, dat de vloekwoorden, volgens derzelver algemeen gebruik heden ten dage, eigenlijk *niets zeggen*, *juist omdat ze te veel willen zeggen*. Deze bedenking is zoo gegrond, dat ik het mij vooreerst tot eenen regel heb geſteld, mijn vertrouwen op iemands zeggen te verminderen, in evenredigheid van het grooter getal vloekwoorden, waarmede hij aan zijne verzekering of ontkenning kracht poogt bij te zetten. Handel ik onredelijk in dezen?... Maar kan ik in de meeste omſtandigheden wel anders te werk gaan? Kan ik b. v. van eenen vriend gelooven, dat hij het meent, wanneer hij mij, bij

Digitized by Google

een' door mij begaanen misslag, of ook slechts bij verschil van begrip, de eeuwige verdoemenis toewenscht? Een oud wijsgeer heeft aangemerkt, dat niets verderselijker voor de menschen zijn zoude, dan de vervulling hunner wenschen; en, inderdaad, ik hel over tot dit gevoelen: want velen mijner vrienden zouden, indien hunne verwenschingen van zichzelven gevolg hadden gehad, bezweken zijn onder de menigte van allerlei onheilen, die men zich slechts kan verbeelden. Ja, wanneer zoodanig iets gebeurde, zou er thans naauwelijks een mensch zijn, die armen, beenen of hoofd ongeschonden had bewaard voor den dienst van Koning en vaderland. Deze hebbelijkheid van vloeken is eenen Officier van mijne kennis zoo zeer eigen geworden, dat, offchoon hij één oog in den slag heeft verloren, hij evenwel van zijne geliefde spreekwijze niet kan afzien, en verwenschingen tegen zijne beide oogen uitspreekt met eene onverschilligheid en gemakkelijkheid, alsof hij dezelve nog had; zoo zeer kon de gewoonte van vloeken hem misleiden ten opzigte van datgene, wat hij niet meer bezit. Ik vermoed derhalve, dat zij, die telkens van vloekwoorden en verwenschingen zich bedienen, dikwijls daarbij niets denken, of die gewoonte voor iets fraais houden; want dachten zij, dat vloeken kwaad was, zoo zouden zij immers niet bij voortduring zich willen schuldig maken aan eene verkeerdheid, welke niet eens vergoelijkt zou kunnen worden met de gewone verontschuldiging van andere fouten, dat namelijk vermaak of vervulling eener dagelijksche behoefte het doel ware. Ik kan niet gelooven, dat iemand zoo stoutmoedig zichzelven zou willen verwenschen, en in openbare gezelschappen vloekwoorden uitbraken, aan welke hij in de duisternis en eenzaamheid niet zou durven denken zonder te beven.

De hebbelijkheid van vloeken moet, buiten twijfel, dan aangemerkt worden als eene schoone hoedanigheid en als een aangenaam bewijs van jeugdige vrolijkheid. Zoo nu iemand als Professor in deze edele wetenschap wilde optreden en gewenschten opgang maken, zal ik hem wel niet behoeven te herinneren, dat het van belang kan zijn, onze gemeene en onderwetsche namen te vervormen in meer modische *Fransche* of in de welluidendste *Italiaansche* eigennamen, b. v. HENDRIK in HENRI, PIETER in PEDRO, KLAAS in NICOLINI, GERRIT in GIRARDOT, enz. Voorts doe hij, in zwellenden stijl, eene aankondiging, hoofdzakelijk in-

Digitized by Google

houdende, dat hij, *van jongs af in de beste gelegenheid geweest zijnde, om in vleeschhallen en op vischmarkten in het vloeken zich te oefenen, en vervolgens jaren lang tijd en vlijt aangewend hebbende, om daarin verder zich te bekwamen, thans als Professor in deze voortreffelijke kunst, die geene aanbeveling noodig heeft, onderwijs wil geven*, enz.; *dat Heeren en Dames alle, thans meest in de mode zijnde, manieren van vloeken in de meest mogelijke volkomenheid bij hem zullen kunnen leeren*, enz.; *dat hij eerlang een boek zal uitgeven, onder den titel van: „Volledig Vloekwoordenboek," of: „De volmaakte Vloeker.*" In dit werk behoort alles voor te komen, wat bij elke gelegenheid en in elk jaargetijde, naar gelange van ouderdom, rang en betrekking der personen, dienstig kan zijn, (*sentimentele* uitroepingen en verwenschingen of bastaardvloeken voor Dames vooral niet te vergeten) vermeld van eene bijzondere opgave der verwenschingen voor het loopende jaar. Zoo doende, zal de man, buiten twijfel, niet weinig aanmoediging vinden, is het niet bij de eenvoudige lieden van den eerbaren middelstand, dan voorzeker in de *fatsoenlijke* kringen.

BRIEF VAN N. N. AAN N. N., LID VAN HET PLAATSELIJK BESTUUR TE N., OVER HET VERGELIJKEND EXAMEN VAN ONDERWIJZERS.

(*Vervolg en slot van bl.* 508.)

Ik heb dan, geachte vriend! u twee gehoudene examina beschreven, en er hier en daar een wenk tusschen gevoegd, tot mijne meening over een en ander kenbaar makende; laat mij nu u kortelijk nog eenige gedachten over de beste wijze, om den geschiktsten persoon voor uwen vacanten Onderwijzerspost te verkrijgen, opgeven.

Wanneer uw Onderwijzer vertrokken is, maakt gij bekend in de *Bijdragen van het Schoolwezen* en in de Courant uwer Provincie, dat die post bij u vacant is, met zuivere vermelding van de voordeelen, welke er aan verbonden zijn, en niet, zoo als somtijds gebeurt, bij vergrooting, om daardoor des te meer Sollicitanten te lokken, van welke hij, die beroepen worde, zich niet zelden meer vermindert dan vermeerdert in inkomen; en vooral niet, zoo als ik u van *** verhaald heb, om den

Digitized by Google

beroepenen Sollicitant voor eenen tijd van een gedeelte van zijn traktement te berooven. In die oproeping bepaalt gij natuurlijk, binnen welken tijd men zich moet aangeven, en geeft er tevens bij op, dat de dag der examinatie nader bekend zal gemaakt worden. Als de tijd van aangeven verloopen is, weet gij dus, uit welke Onderwijzers eene keus moet gedaan worden. Vóór dat nu het examen gehouden wordt, gaat gij de ſcholen der Sollicitanten bezoeken. Gij wint, *als onbekenden*, in de naburige plaatſen, en in onderſcheidene herbergen, van de woonplaats des Solliciſtants, berigten in, ten opzigte van zijn dagelijksch gedrag, omgang met menſchen en kinderen, enz. enz. Gij beziet, door behulp van den Sollicitant, de kerk en ſchool; hierdoor komt gij met hem in kennis, woont zijn onderwijs bij, laat hem daar ſtil werken, maar geeft intusſchen onbemerkt naauwkeurig acht, hoe hier alles in zijn werk gaat. Als goede kenteekens zoude ik u opgeven, dat de kinderen beleefd, beſcheiden, zindelijk en ſpraakzaam zijn; dat zij oplettend hooren en zien, en niet verſtrooid in gedachten zitten, als de Onderwijzer met hen ſpreekt; vooral ook, of hij, meer den pligt van minzaamheid omtrent onbekende perſonen, dan dien ten opzigte zijner leerlingen, tracht te vervullen; of alles gedwongene fraaijigheid is, dan of alles natuurlijk geſchiedt, enz. enz. Van zulk een onderhandsch onderzoek houdt gij aanteekening; en, na op die wijze de ſcholen der Sollicitanten te hebben bezocht, en wegens hen de noodige berigten te hebben ingewonnen, kunt gij nu vooreerst uw werk ſtaken en het examen afwachten. Wat den tijd, aan hetzelve te beſteden, betreft, die is van 9 des morgens tot 9 des avonds, met behoorlijke tusſchenpoozing voor ververſching, lang genoeg. En in die tijdvakken van rust zal uwe menſchenkennis u ongedwongene, vrolijke ſpraakzaamheid van ſtille achterhoudendheid, eerlijke opregtheid en gulle openhartigheid van laffe en de menschheid onteerende valschheid en vleijerij doen onderſcheiden. Gij bezit MULLER's *veel hoofden veel zinnen* immers, en ik ken uwe bedrevenheid hierin. Wat verder de werkzaamheden betreft, welke er verrigt zullen worden, dit komt mij voor eenig en alleen af te hangen van den Schoolopziener; verkiest die b. v. ſchriftelijk de vragen te doen en te laten beantwoorden, dan kunt gij zulks niet mondeling eiſchen, en daarom ſtel ik ſomtijds zeer weinig prijs op zulk een examen, waar het misſchien wel eens ge-

Digitized by Google

beurd is, dat een kruipende vleijer en verklikker zijner ambtsbroederen boven aan op het proces-verbaal kwam te ſtaan; terwijl de man, die rondborſtig en eerlijk handelde, beneden zijne waarde behandeld werd. Hoe het examen ook moge gehouden worden, gij neemt ieder eene tabel; hierop plaatst gij de namen der Onderwijzers onder elkaander; hun getrokken nommer voegt gij daar naast, en hier achter zet gij nu, naar bevind van zaken, de woorden *best*, *zeer goed*, *goed*, *matig* en *ſlecht*. Dit moet ieder lid van het Kiescollegie doen, ten minſte drie. Deze drie of meer tabellen worden tot één gemaakt, en vervolgens tegen die van den Schoolopziener vergeleken. Is dit nu in orde, dan komt weder het verſlag wegens de bezochte ſcholen in aanmerking; terwijl ten laatſte hieruit het beſluit wordt opgemaakt, wien van de Sollicitanten men beroepen zal.

Ingeval ik ſtraks mogt gedwaald hebben, door te ſtellen, dat de Schoolopziener alleen de werkzaamheden zoo kan inrigten als hij verkiest, en dat integendeel het Kiescollegie hierin ook geraadpleegd moet worden, of dat de Schoolopziener van uw District, wien ik de eer niet heb te kennen, een eerlijk en regtſchapen man is, gelijk ik ten minſte velen ken, die zich door geene heerschzucht laat verblinden, of tegen rondborſtige eerlijkheid en vrijmoedigheid voorlingenomen is, en gij en de overige leden van het Kiescollegie met den Schoolopziener de werkzaamheden, als ook de wijze, hoe zij uitgevoerd zullen worden, regelt, dan zal ik u mijn gevoelen, hoe ik het examen zoude inrigten, mededeelen.

De publieke werkzaamheden liet ik eerst verrigten; ieder Sollicitant leest eenige verzen uit den Bijbel, zingt een vers van een Pſalm of Gezang alleen, een met de Gemeente, en, zoo er een orgel beſtaat, gelijk bij u het geval is, zoo liet ik ieder een Pſalm of Gezang ſpelen; en daarmede achtte ik deze werkzaamheden voor geëindigd, en hield rust van een uur. Vervolgens zoude ik den Sollicitanten iets opgeven om te verbeteren en kunstmatig te ſchrijven; vervolgens het verbeterde taal- en redeneerkundig, gelijk men het noemt, te ontleden; hierbij zoude ik eenige rekenkundige voorſtellen voegen, maar, zoo als ik reeds aangemerkt heb, ieder Sollicitant terſtond al de voorſtellen geven; dan kan ieder zijne krachten beproeven, en zoo veel oplosſen als zijne vermogens toelaten. Na het eindigen van deze dingen, zoude ik rekenen, dat het ongeveer half twee was; en nu, dunkt

Digitized by Google

mij, moest er eene rust wezen, ten einde om drie ure of half vier weder te beginnen. Hierbij merk ik aan, dat, in deze schrijf- en reken-werkzaamheden, de Sollicitanten niet alleen geen overlast hebben van de ingezetenen der plaats, want die vooronderstel ik, dat allen naar huis zijn gegaan, maar dat ook het Kiescollegie en de Schoolopziener in dezen op eene afgezonderde plaats, afgescheiden van de Sollicitanten, zich bevinden; terwijl deze genoegzame ruimte hebben, om afzonderlijk ieder alleen op zichzelven te kunnen werken. Hierbij komt het mij verder voor, dat het Kiescollegie de lès moest opgeven, welke de Schoolopziener den Sollicitanten dan konde dicteren met die fouten er in, welke hij geschikt oordeelde; dat wijders het Collegie een drie- of viertal wiskundige voorstellen had, welke mede door de Sollicitanten opgelost moesten worden. Op deze wijze zult gij niet zoo ligt gefopt kunnen worden door een' heerschzuchtigen Schoolopziener, daar integendeel de regtschapene, eerlijke man u zulks niet kwalijk zal nemen, maar veeleer zich zal verblijden, dat het u niet onverschillig is, onder welk opzigt uwe kinderen komen.

Wij zijn nu gekomen tot de theorie van Taal- en Rekenkunde, alsmede Aardrijkskunde, Vaderlandsche, Bijbelsche en Algemeene Geschiedenis, Natuurlijke Historie, Natuurkunde, Godsdienst en Zedekunde, Opvoed- en Onderwijskunde. Daar het nu van zelve uit de akten der Sollicitanten blijkt, dat zij allen, volgens hunnen rang, genoegzame kunde in die vakken bezitten, zoude ik van oordeel zijn, hen daarin niet te ondervragen. Het is waar, de een kan meer in die vakken bedreven zijn dan de ander; maar zij weten toch allen veel meer, dan kinderen op hun 13de jaar misschien ooit kunnen leeren. In deze vakken komt het, mijns bedunkens, er maar op aan, of een Onderwijzer geschiktheid heeft óm die wetenschappen aan kinderen mede te deelen, of hij eene goede wijze van leeren heeft, en of hij met verstand en oordeel uit den rijkdom van iedere wetenschap voor elke klasse van kinderen weet te kiezen. Wat toch zoudt gij zeggen van eenen Onderwijzer, die zeer goed de Aardrijkskunde kent, en echter in de school de 1ste klasse onderwijst op de wereldkaart, en de 3de klasse de woonplaats leert? Wat helpt alle geleerdheid eenen Geleerde, Predikant, boer, of wie het ook zij, indien men niet met oordeel en verstand doelmatig in zijn vak kan werkzaam zijn?

Digitized by Google

Wanneer ik van 4 ure des namiddags tot des avonds 9 ure zoude examineren, dan ondervroeg ik de Sollicitanten, wat zij iedere klasse van schoolkinderen van eene wetenschap, b. v. Taalkunde, leerden, en hoe zij kinderen daarin onderwijs gaven: hier komt het, mijns bedunkens, toch maar op aan. Ook liet ik mij, als kind, door de Sollicitanten bij beurten onderwijzen, b. v. in het rekenen, taal of dergelijke. Mij dunkt in zulk een praktisch onderzoek kan ook zoo veel bedrog niet plaats hebben, als in een geleerd examen over kruistogten, oude Noorsche volken en wat niet al meer. Wanneer gij nu nevens den Schoolopziener mede aanteekening houdt, en deze aanteekeningen naauwkeurig vergelijkt tegen die, welke gij bij het bezoeken van scholen gemaakt hebt, dan zult gij zeer gemakkelijk kunnen ontdekken, of de Sollicitanten u ook iets vertellen, waarvan zij in de school niets uitvoeren; ten minste zult gij dit met weinig moeite kunnen doen, wanneer het examen gehouden wordt gelijk ik zoo even heb aangewezen.

Ziedaar, lieve vriend! voor zoo verre mijne vermogens dit toelieten, aan uw verlangen voldaan. Kunt gij voor uwe plaats, of kunnen anderen er nut van hebben, dan is mijne moeite rijkelijk beloond: waarheidsmin bestuurde mijne pen, en het heil der menschheid was mijn doel; terwijl ik van ganscher harte wensch, dat het u gelukken moge, eenen Onderwijzer te kiezen, die door zijn gedrag een voorbeeld van navolging, en door een verstandig, oordeelkundig en doelmatig onderwijs, vooral ook door eene echt godsdienstige en zedelijke opvoeding, uwe kinderen tracht te vormen tot nuttige wereldburgers en zalige Hemelbewoners.

BEKLIMMING VAN DEN ORTELSBERG, IN AUGUSTUS 1826. (*)

De *Ortelsberg*, een tak van de *Tyrol* doorsnijdende keten der *Rhetische Alpen*, verheft zich, in de gedaante van eene driehoekige, met eeuwige sneeuw bedekte piramide, uit de *Drofni-*, *Suldner-*, *Furba-* en *Martel*-dalen, niet verre van de grenzen van *Tyrol*, *Italië* en *Zwitserland*. — De Aartsher-

(*) Bijaldien hier of daar, in deze ingezondene vertaling, eenige leemten mogten worden opgemerkt, verklaart de Redacteur deswege zich niet verantwoordelijk. Hij achtte dezelve echter niet van dat belang of zoo veelvuldig, om den Lezer daarom van het genoegen, den Reiziger op zijnen wetenswaardigen togt te vergezellen, te verstoken.

Digitized by Google

tog JOHAN, die alles, wat ſlechts eenigermate tot verrijking der wetenſchappen kan bijdragen, op de edelmoedigſte wijze onderſteunt, gaf ook hier daartoe den eerſten ſtoot, door in het jaar 1804 de gemſenjagers van *Tyrol* uit te noodigen, om de toen nog niet beklommene ſpits te beſtijgen. Hunne pogingen waren vergeefs, en reeds begon men aan de mogelijkheid te wanhopen, toen JOZEF PICHLER, meer bekend onder den gemeenzamen naam van JOSELE, zijnde toen een jager van den Graaf TRAPP, beſloot, zich aan die moeijelijke onderneming te wagen. Hij begon, volgens zijn verhaal, op den 27 September 1804, des morgens om 1½ ure, geheel alleen zijnen togt van *Drofni*, bereikte tusſchen 10 en 11 ure den top, konde het echter op denzelven, uit hoofde van de hevige koude, ſlechts eenige minuten uithouden, en kwam, tusſchen 8 en 9 ure des avonds, bijna geheel verſtijfd en met bevrozene vingers en teenen, te *Drofni* terug. — Eerst toen gaf hij den met roem bekenden natuuronderzoeker, Dr. GEBHARD, daarvan kennis, die van den Aartshertog, in wiens dienst hij zich toen bevond, den last verkreeg, om den toegang tot de ſpits van dien berg, zoo veel mogelijk, te banen, en, daar het reeds te ver in het jaargetijde was, in den volgenden zomer de beklimming van den berg te ondernemen. JOSELE, wien de behandeling dezer zaak voor het grootſte gedeelte werd opgedragen, bragt, nadat men in het ijs trappen gehouwen, op de gevaarlijke plaatſen touwen geſpannen, ringen aan de wanden vastgemaakt en ijzeren ſtangen in den grond geſlagen had, Dr. GEBHARD, van de zijde van *Suldner*, op den top des bergs. Tot meer gemak werd boven het *Kniehout*-gewest eene hut opgeſlagen, ten einde in dezelve te kunnen overnachten. Dr. GEBHARD beklom den berg in den loop van het jaar 1805 driemalen, vergezeld door eenige vrienden, rigtte op denzelven eene pirmide op, ſtak een' grooten, met ſtroo omwondenen en in pek gedoopten ſeinpaal aan, en plantte er tevens eene vlag, die echter, door het geweld van den wind, binnen weinige dagen geheel was vaneengereten. De Aartshertog wilde de ſpits met een ijzeren kruis en een opſchrift verſieren; doch de invallende krijgsbewegingen en daarop volgende overgave van *Tyrol* verhinderden de uitvoering van dit voornemen. Wel is waar werd dit in de laatſte 21 jaren meermalen beproefd; maar telkens mislukte het, daar de natuur reeds in het naastvolgend jaar het grootſte gedeelte der voorbereidende maatrege-

Digitized by Google

len vernielde, en de daarop volgende gestrenge winter de toegankelijke punten zoo zeer veranderde, dat zelfs de bewoners van die plaats het voor onmogelijk hielden, den top op nieuw te bereiken.

De hoogte van dezen berg is, uit hoofde van de zoo geheel uiteenloopende opgaven, moeijelijk te bepalen. Over het algemeen, echter, werd hij op ruim 14,000 voet geschat; ja sommigen verhieven hem zelfs boven den *Montblanc*. Ik gevoelde mij, deswege, onwillekeurig uitgelokt, zelf naar de hoogte van dezen berg onderzoek te doen, zoo wel omdat eene in het jaar 1817 te werk gestelde driehoeksmeting denzelven tot op 12,239 *Weener*-voet, en den nevens denzelven staanden *Koningsmuur* op 12,030 *Weener*-voet deed dalen, als uit hoofde van het groote gevaar, aan hetwelk men zich, gelijk men zeide, bij het beklimmen blootstelde. De buitengewone hette van dezen zomer scheen de onderneming te begunstigen; ook vergunde mij de zamenloop van verscheidene omstandigheden, mij voor eenigen tijd aan mijne beroepsbezigheden te onttrekken; ik vertraagde derhalve niet langer, om mijn voornemen ten uitvoer te brengen en de reis te ondernemen. Om den lezer niet te vermoeijen, onthoud ik mij van alle aanmerkingen over den weg, dien ik insloeg, en verplaats hem terstond naar *Mals*, hetwelk ik tot het standpunt koos, waar ik mij tot mijnen togt wilde voorbereiden. Maar vooraf acht ik het noodig, dit stadje zelve iets nader te doen kennen.

Mals, met ruim 160 huizen en omtrent 900 inwoners, door de zich beneden *Glurns* in de *Etsch* ontlastende *Puni* doorsneden, ligt aan den van *Insbruck* naar *Milaan*, over het *Wormser-Joch* (*Monte Btaglio - Umbrail*) geleidenden postweg, 11¼ poststations van de eerstgenoemde stad verwijderd, in een tamelijk wel uitziend dal op de *Malser*-heide. De westelijke bergketen is ruw, dor, en de hoogere toppen gedeeltelijk met sneeuw bedekt, terwijl de oostelijke eenen vrij milden en vruchtbaren grond heeft. Zes kerken, die, met uitzondering der kerspelkerk, aan welker linkerzijde eene, op de *Laatscher*-akkers gevondene, *Romeinsche* zerk ingemuurd is (*), zeer klein zijn en weinig bezocht worden; twee op de plaats

(*) Dezelve was gebroken en werd weder aan elkander gevoegd; zij bestaat uit kalkaardig, rood marmer, gelijk men het in de omstreken van *Trente* op vele plaatsen vindt. Het reeds ten deele uitgesleten, doch nu weder herstelde opschrift luidt als volgt: *Dis Manibus. Rufinæ. Conjugi. Chrussonius. Muclanus. et Rufinus et. Chrysis matri. Carissimæ ponerunt.*

Digitized by Google

gelegene ruïnen, *Fröhlichsburg* en *Trostthurn*, waarvan de eerſte zich door haren 21 vademen hoogen, op zichzelve ſtaanden ronden toren, met meer dan vademdikke muren, onderſcheidt; de herbergen *het Hert* en *de gouden Arend*; welke laatſte tevens het posthuis is, zijn nagenoeg al het merkwaardige, hetwelk dit ſtadje bevat. Uit de venſters dezer beide herbergen heeft men het heerlijk uitzigt op den *Ortels*-berg, die echter bij *Reſchen* aan de zee, 3 uren van *Mals*, en van de hoogte, tegenover de plaats, boven de geitenhut, een nog grootſcher ſchouwſpel oplevert. Daarenboven ziet men in den omtrek de oude, nog bewoonde kasteelen *Churburg* en *Fürſtenberg*, het op eenen berg gelegene klooster *Marienberg* met zijne als marmer geſtucadoorde zuilen, de ruïne *Lichtenberg* benevens eene menigte kleinere ruïnen, alsmede den nieuwen, eerst vóór twee jaren voleindigden, hoogſten ſtraatweg van *Europa* over het *Wormſer-Joch*, een werk, dat aan de tijden der *Romeinen* doet denken; welk een en ander zeer aangename wandelwegen oplevert, en aan hem, die door ſlecht weder of andere omſtandigheden gedwongen is, hier eenige dagen te vertoeven, velerlei genot aanbiedt.

Het naastgelegene ſtadje en landgeregt, naauwelijks ½ uur van daar verwijderd, is *Glurns*. Echter is dengenen, die een geſchikt verblijf zoeken, om zich tot den togt toe te rusten, ondanks den eenigzins verwijderden afſtand, *Mals* bij uitſluiting boven alle andere plaatſen aan te raden, daar men in de beide vermelde herbergen, inzonderheid in de eerſte, zeer goed onthaald wordt, en de kastelein STECHER, ten aanzien van alle noodige voorbereidende maatregelen tot beklimming van den top, de beste inlichtingen weet te geven.

Op Donderdag, den 10 Augustus, des namiddags, te *Mals* aangekomen zijnde, deelde ik den herbergier mijn voornemen mede. Er was daaromtrent ſlechts ééne ſtem, dat, namelijk, indien JOSELE zich wilde laten overreden, om mijn gids te worden, het welligt mogelijk zoude zijn; in het tegengeſtelde geval, echter, twijfelde men des te meer aan een' gunſtigen uitſlag, daar niemand den eigenlijken weg wist, dewijl al zijne gidſen in het jaar 1805 ſlechts onder dien opzigt gewerkt hadden, en ſedert dien tijd de top van den berg niet meer beklommen was geworden. Er bleef derhalve niets over, dan dezen wonderman te voorſchijn te laten roepen. Na deswege ingewonnene berigten, vernam ik, dat hij zich op de gemſenjagt bevond in de zoogenaamde *Ofen* aan de

Digitized by Google

grenzen van *Graauwbunderland*, en zich gewoonlijk, wanneer het weder zulks toeliet, op zon- en feestdagen, tot bijwoning van den eerdienst, naar *Mals*, of naar *Santa Maria* in *Graauwbunderland*, begaf. Er werden derhalve dadelijk boden derwaarts uitgezonden, en juist op Zaturdag-avond kwam hij hier aan. JOZEF FICHLER, *vulgo* JOSELE genaamd, uit *Passeijer*, als een der onverschrokkenste en bekwaamste gemsenjagers bekend, geniet van den Aartshertog eene jaarwedde van omtrent 150 *fl.*, daar hij een' tijdlang zich in deszelfs dienst bevond, dien hij alleen uit verlangen naar zijne bergen en gemsen verliet, en is nu over de 60 jaren oud. Eene kleine gestalte, sterk gebogene knieën, een gevolg van het veelvuldig beklimmen van bergen, zeer scherpe, doordringende oogen, een tamelijk groote neus, en een groene spits toeloopende hoed, gelijk dezelve in zijn land gedragen wordt, (in *Vintschgau* draagt men bijna overal zwarte hoeden) voltooijen nagenoeg het beeld van den man, aan wiens geleide ik mij zoude overgeven. Bij ons eerste gesprek verklaarde hij, daar hij juist van de jagt was teruggekomen, dat het voor het oogenblik te laat was, om daarover in het breede te spreken; maar dat hij gaarne des anderen daags na de mis alles nader met mij wilde overleggen. Hij kwam dan ook des Zondags; en, daar ik mij de moeijelijkheden, zoo veel mogelijk, wenschte te verligten, kwamen wij overeen, dat hij van den kant van *Suldner* eerst eene soort van weg zoude banen. Hiertoe had hij, volgens zijn zeggen, ten minste vier dagen noodig, daar de feestdag *Maria Hemelvaart* in dezen tijd inviel. Tot op éene plaats meende hij, dat alles tamelijk wel zou schikken; ook wilde hij voor mij, boven de houtstreek, in het sneeuwgewest, eene hut opslaan; slechts dan, wanneer dit niet doenlijk was, moest ik in het *Suldner*-dal in eene boerenwoning overnachten, en alsdan in den loop van éénen dag den top beklimmen, en weder naar mijn nachtkwartier terugkeeren. Tot dat einde zoude hij mij den dag te voren eenen bode zenden, om geen' tijd te verliezen. Bij het afklimmen zoude het wel iets moeijelijker worden; maar hij beloofde mij, wanneer ik mij op de gevaarlijkste plaatsen de oogen liet binden, mij veilig weder te zullen terugbrengen. De keus der tot den togt benoodigde lieden liet ik geheel aan hem over; hij verlangde voor zijn' persoon 10 *Louis d'or*, de anderen verkregen 1 *fl.* 20 *kr.*

Nadat alles op die wijze verordend was, maakte hij zich

Digitized by Google

gereed, om met mij den togt te ondernemen. De benoodigde touwen, ijzeren ſtangen, ringen en dergelijke werden hem op den volgenden dag nagezonden. Door den terugkeerenden knecht liet hij mij zeggen, dat alles op een' goeden voet ſtond, en dat zij nog ſporen hadden gevonden van den weg, door GEBHARD ter beklimming aangewezen; dat de berg, wel is waar, verwilderd was, maar dat zij evenwel de eerſte afdeeling reeds ten einde waren, en hoopten, dat ik den berg Donderdag zoude kunnen beklimmen. Vol verwachting had ik alreeds mijne inſtrumenten, ſterke, met ſpijkers beſlagene ſchoenen, gelijk men dezelve gewoon is aldaar te dragen, klimbeugels met punten van een duim lang, een' prikkel om mij ſtaande te houden (*), alles volgens de opgave van JOSELE, vervaardigd, een' floerſen band, om de oogen voor de verblindende terugkaatſing der zonneſtralen op de ſneeuw te beſchermen, gelijk ook een klein fleschje met vlugzout, ingepakt, en wachtte op den bode, die beſtemd was, om mijn leidsman te zijn tot *de twee wateren*, een huisje gelegen ter plaatſe, waar de *Drofnt*- en *Sulden*-beek ineenloopen, van waar ik op een lastdier, zoo ver mogelijk, zoude reizen. Maar vergeefs, niemand verſcheen; echter troostte ik mij met de gedachte, dat de ingevallen feestdag of het ſlechte weder het werk vertraagd hadden; tot dat op Donderdag JOSELE zelf kwam, om mij de onaangename tijding te brengen, dat zij, wel is waar, tot omtrent op $\frac{5}{6}$ der hoogte gekomen waren, maar dat zich aldaar door de geſtrenge koude van vroegere jaren een ijsdam gevormd had, welks hoogte hij op meer dan 100 vademen ſchatte, en welken het onmogelijk was om te gaan of te beklimmen. Hij zoude mij tot die plaats dadelijk brengen; verder door te dringen, verklaarde hij, ſtond niet in zijn of eenig menſchelijk vermogen.

Hij, die immer in zijn leven jaren achter elkander een bepaald doel voor oogen had, tot hetzelve met zware opoffering trachtte te geraken, en nu, hetzelve bijna bereikt hebbende, ziet, dat alle zijne pogingen vergeefs waren, kan zich een denkbeeld vormen van den indruk, dien deze tijding op mij maakte. Wie zal, in zulk een geval, ook

(*) Wel te onderſcheiden van de in de *Alpen* gebruikelijke *grieshijſel*. De *prikkel* is ſlechts omtrent 3 voet lang, heeft een' langen ijzeren haak, en gelijkt naar eene kram. De gemſenjager bedient zich meestal van denzelven, om bij het mikken zijn ligchaam daarmede te onderſteunen, door zich op het ijzer te plaatſen.

Digitized by Google

wanneer de bezwaren bijna onoverkomelijk zijn, zijn plan terstond opgeven? Ook ik zocht naar de mogelijkheid, om den togt te volbrengen; toen viel mij in, bij gelegenheid dat ik in den tusschentijd een uitstapje naar den nieuwen weg gedaan had, bemerkt te hebben, dat hij op eene hoogte van meer dan 8000 voet zeer na grenst aan de rij ijsbergen, van welke de *Ortels*-top eene voortzetting is; en reeds toen kwam het mij niet onmogelijk voor, langs dien weg de spits te naderen, te meer, daar de eerste beklimming door JOSELE insgelijks uit de vallei van *Drofni* ondernomen werd, door welke de weg gedeeltelijk loopt. Ik gaf mijnen gids mijn plan te kennen, die, wel is waar, zeer twijfelde aan de mogelijkheid om het ten uitvoer te brengen, doch zich echter aanbood, ingevalle ik het durfde wagen, zonder het te werk stellen van alle, tot zulk eene onderneming noodzakelijke, voorbereidende maatregelen, die, trouwens, daar bijna onmogelijk zouden zijn, of weinig zouden baten, den togt te ondernemen, nader te onderzoeken, of het mogelijk ware, den top van de zijde van de vallei van *Drofni* te beklimmen. Hiertoe zouden echter de twee dagen, Vrijdag en Zaturdag, vereischt worden, en een hem tot *Drofni* te gemoet gezonden bode zou mij in den nacht van Zaturdag op Zondag zijne bevinding te dezen boodschappen. Offchoon ik in mijn' tijd zeer bepaald was, besloot ik echter, ook nog deze proeve te nemen, om ten minste met de gerustheid te kunnen terugkeeren, dat alles in het werk werd gesteld, wat slechts op eenige wijze de bereiking van het doel konde bevorderen.

Om 3 ure in den nacht kwam eindelijk de lang met ongeduld verwachte bode, met de tijding, dat de onderneming geheel niet onuitvoerlijk was, en dat JOSELE met de overige togtgenooten mij in het posthuis van *Drofni* verwachtten. Het rijtuig van mijnen herbergier bragt mij, in naauwelijks 2½ uur, over *Tatsch*, *Schluderns*, *Spendini*, naar den nieuwen weg, en langs dezen, over *Prad*, aan de hoog tegen den berg gelegene plaats *Stilfs* (*Stelvi*), die dikwijls aan lavinen en aardvallen onderhevig is, van waar onze togt zich rigtte naar *de twee wateren*, vervolgens naar *Gomagoi*, de grensscheiding van *Lombardije*, en eindelijk naar *Drofni*, hetwelk uit naauwelijks 10 huizen bestaat, van welke het nieuw gebouwde posthuis het belangrijkste is. Hier trof ik mijne gidsen, wier namen FIDEL TIML uit *Sulden*, JOHANN BRUNNER van *Gandhof* en MICHAËL GAMPPER uit *Agums* ik vermelde

Digitized by Google

ten dienſte dergenen, die in het vervolg denzelfden togt zouden willen ondernemen, daar ik alle reden had, om met hen zeer tevreden te zijn. Nadat wij een ſpaarzaam middagmaal genuttigd hadden, begonnen wij, terwijl wij nog eenen drager tot het vervoeren der levensmiddelen naar ons nachtverblijf medenamen, onder de zegenwenſchen der brave *Alpen*-bewoners en van mijnen herbergier, op Zondag den 20ſten Augustus, om 11½ ure op den middag, van *Drofni* onzen togt, en bereikten, de beek, die de vallei van *Drofni* beſproeit, opwaarts volgende, in omtrent een half uur, de aan de oostelijke bergreeks afgelegen in het dal ſtaande kerk aan de drie bronnen. De kleine kerk, en een huisje, hetwelk de ééns in het jaar bij deze bedevaartplaats den Godsdienst verrigtende geestelijke, gedurende den tijd, dat hij zich hier ter plaatſe bevindt, bewoont, en drie uit gewijde ſtandbeelden ontſpringende bronnen, die aan de kerk den naam gaven, onder een ſchutdak, ſtaan hier tusſchen de bedding van twee lavinen. Nadat wij ons met de klimbeugels gewapend hadden, begonnen wij ons links te wenden, en na eenige honderd ſchreden ſtonden wij reeds op de ſneeuw. De weg ging in de bedding van een der gemelde lavinen tamelijk ſteil naar boven. Met de reeds overhellende ſneeuw-, die ons ieder oogenblik voor een' val deed duchten, voor oogen, hielden wij ons, zoo veel mogelijk, langs de rotsklippen, die de bedding inſloten, en kwamen, om 3 ure, omtrent 200 ſchreden ter zijde van den weg, aan eene vervallene, uit boomſtammen zamengeſtelde herdershut, die echter reeds ſedert lang, uit hoofde van de gevaren, aan welke het vee, dat hier gedreven wordt, blootgeſteld is, ondanks de heerlijke *Alpen*-weide, verlaten ſtaat.

De *Kromhout*-ſtreek was bijna ten einde, en onder den balſemachtigen geur der in de heerlijkſte kleuren prijkende *Alpen*-kruiden werd het nachtleger opgeſlagen, daar het niet mogelijk was, op een hooger gedeelte van den berg veilig den nacht door te brengen. Het vuur was ſpoedig gereed, de rook klom ſtatig naar boven, en wij beloofden ons het heerlijkſte weder. De lucht was warm; onder de toebereidſelen tot het avondmaal, de uitmonſtering der voorwerpen en werktuigen, die tot de beklimming niet volſtrekt noodig waren, en die wij hier, om niet met te veel pakkaadje belast te zijn, achterlieten, en de vertellingen mijner gidſen, verliep de avond. Men maakte mij eene ſoort van bed gereed;

Digitized by Google

ik wikkelde mij in mijnen mantel, en zonk spoedig in de armen van Morpheus. Des morgens om 3 ure gewekt, gebruikten wij het ontbijt; en, toen wij eindelijk, om 4½ ure des Maandags, van deze plaats opbraken, kraakten de ijsbergen, gelijk in de nabijheid losgebrand geschut. Ik gaf mijne vrees te kennen, dat dit slecht weder voorspelde; men troostte mij echter met het vooruitzigt, dat wij vóór dien tijd den top nog wel zouden bereiken. Wij verdeelden derhalve spoedig de pakkaadje, en ik liet zelfs, op hunnen raad, mijnen mantel achter. Wij gingen een vierendeel uurs op gras en mos voort, terwijl wij altijd den berg opklommen; daarop kwamen wij plotseling, met eene kleine bogt ter linkerzijde, aan een' rotskam, den zoogenaamden *vlashekel*, die slechts eenige vademen zich boven den bodem verhief, op welken wij stonden. Langs denzelven ging de weg over het gruis; en, aan deze plek gekomen zijnde, wordt ook de onverschrokkenste bergbeklimmer door duizeling bevangen. Het dal ligt hier omtrent 4000 voet boven de zee; de kam verheft zich soms 6—7000 voet in de hoogte, en van denzelven tot beneden in het dal loopt eene schuinsche vlakte, op welke men slechts hier en daar de sporen van vruchtbaarheid ontdekt. Elke tred wekt bij den reiziger de vrees op van naar beneden te storten; de voet vindt geen' vasten steun; het gruis, over hetwelk men voortgaat, wijkt, met geraas naar beneden stortende, voor den klimbeugel, dien men in hetzelve zoekt vast te hechten; en, met de handen zich aan den kam klampende, bereikt men eindelijk, met zweet bedekt, na volle 1½ uur, den ijsberg. Bij elke schrede, die men verder op denzelven doet, ontwikkelt hij nieuwe schoonheden, offschoon ook nieuwe gevaren; — spleten, die ten deele met sneeuwwater gevuld zijn, met groen, rood en blaauw ijs, deels door de straalbreking van het licht, deels door de steenen, op welke het gehecht is, geverwd, verhoogen, even als de stoute bouworde, welke de natuur hier vormde, onze bewondering. Een' tijdlang trokken wij langs de wanden eener kleine Gletscher-beek, of liever in dezelve, voort; toen werden de sneeuwklompen grooter; JOSELE bragt ons bergop bergaf, terwijl hij met eene verwonderlijke naauwkeurigheid elke gevaarlijke plaats, die dreigde in te storten, vermeed, over uitgespannene ijsbogen, dikwijls naauwelijks zoo breed, dat de voet er op konde staan, tusschen kloven door, drie uren lang. Hier gaven mijne gidsen mij

Digitized by Google

hunne bezorgdheid te kennen, dat de *ijsvrees* (*Firnerſcheu*) mij zoude vermeesteren. Vergeefs waren mijne pogingen, om van hen bepaald te vernemen, wat zij hierdoor verſtonden. Het ſchijnt, dat zij eene verblinding van het gezigt bij den aanblik van dit kolosſale kristal, 't welk tevens eene ſoort van huivering of duizeling verwekt, daarmede bedoelden, daar zij de eigenlijke duizeling er niet door verſtonden. De *Monte Cristallo*, niet vergeefs zoo genaamd, want zijn rondgevormde top ſchijnt in het zonnelicht met zilver overtrokken te zijn, lag bijna vlak voor ons; en ik kwam reeds op het denkbeeld, dat onze weg over denzelven liep, daar regts en links hemelhooge muren, welker beklimming mij onmogelijk ſcheen, den ijsberg inſloten. Op mijne vraag, in welke rigting wij verder zouden voortgaan, bekwam ik geen regtſtreeksch antwoord; maar kort daarop zeide JOSELE: „Thans zullen wij u den ſtrik aanleggen." Mijne verbazing en nieuwsgierigheid groeiden aan, toen mij een touw van verſcheidene vademen lengte onder de armen werd vastgemaakt, en mijne gidſen zich naar den ter linkerzijde ſtaanden muur, de zoogenaamde ſneeuwgoot, wendden.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

DE GEEST DES KWAADS.

In 's afgronds diepſte jammerkolken,
Daar heeft de Geest des Kwaads zijn' troon;
Daar zetelt hij op ſulferwolken,
De Vorst der onderaardſche Goôn.
Vandaar zendt hij zijn ſlaven henen,
Die op zijn wenken zich vereenen,
Naar 't oord, hun door zijn' last beſtemd;
Daar ſtaan de Razernijen vaardig,
Slavinnen, haren meester waardig,
In de ijzren boei der Hel geklemd.

Daar gorden jammer en ellende,
Met moord, verwoesting, haat en nijd,
Aan 't hoofd der helſche legerbende,
Op zijn bevel, zich aan ten ſtrijd:
Van daar verrijzen ze op naar de aarde,
Om menſchenbloed en menſchenwaarde,

Digitized by Google

Als roof, te fleuren in hun nest;
Om 't licht der waarheid weg te vagen,
En 't rijk der duisternis te schragen,
Op logen en bedrog gevest.

Wee, waar zij landen! Wee de volken,
Door onbedachtzaamheid verrast!
Dra stijgt de noodkreet tot de wolken,
Daar gruwel zich op gruwel tast.
Verraad en list gaan voor hen henen,
Hier in een' Koningsdos verschenen,
Daar in het vrijheidskleed gehuld,
Nu achter 't beeld van 't kruis verstoken,
Dan in de huichelkap gedoken,
Met stelseltwisten opgevuld.

Die Geest, die zoo veel onheils baarde,
En eeuwen lang Euroop vertrad,
't Geluk verbande van deze aarde,
Zich brasfend aan haar lijden zat;
Die Geest des Kwaads zag, met verschrikken,
Een Volk zijn' zwarten troon verwrikken,
Zich scheuren uit den slavenband:
Een licht, dat afstraalde uit den hoogen,
Verdreef de nevels van hunne oogen,
Verlichtte 't Volk van Nederland.

Het monster brulde. Aan alle kanten
Verzaamden zich, op 't schrikgeluid,
Al de opgedaagde Rijkstrawanten.
Zijn oog schoot blikfemvlammen uit.
„ Gij kent," dus ving hij aan, „op de aarde,
„ Dat Volk, vol eigen kracht en waarde,
„ Waarvoor Europa vaak zich boog;
„ Dat eens, verzonken in moerassen,
„ Zijn' grond deed rijzen uit de plassen,
„ En aan 't geweld der zee onttoog.

„ Dat Volk, waar we eens den schepter zwaaiden,
„ Toen Alva's woede voor ons streed,
„ En later twist en oproer zaaiden,
„ Met kerkelijk gewaad omkleed;
„ Dat, trots de vrijheid, die 't mogt smaken,
„ Door fellen tweedragtsgloed aan 't blaken,

Digitized by Google

„ Ons de offers van zijne Eedlen bragt,
„ En, afgemat en afgeſtreden,
„ Zijn' naam, zijn' roem, zijn deugd en zeden
„ Ter prooi liet in dien rampſpoedsnacht.

„ Dat Volk, thans uit zijne asch herboren,
„ Door hooger zin beſtuurd, geleid,
„ Heeft broederliefde trouw gezworen,
„ En zich der eendragt toegewijd.
„ Beſchaving rijst daar en verlichting.
„ Vooroordeel, bijgeloofsverdichting
„ En dweepzucht vlugten met hunn' ſtoet.
„ Het nachtſloers ſcheurt, en 't licht der waarheid
„ Verſpreidt zijn' glans met helle klaarheid,
„ En ſtroomt met onverdraagbren gloed.

„ Verdraagzaamheid beklimt den zetel;
„ Het trotsch geſlacht, naauw opgebeurd,
„ Hoont mijn gezag, en heeft vermetel
„ Ons elke prooi den klaauw ontſcheurd.
„ Gewetensdwang ligt daar gekluisterd;
„ De banvloek van zijn waarde ontluisterd;
„ Geen twist vuurt meer de menigte aan;
„ Geen muitzucht mag haar ſcherpe tanden,
„ Gelijk weleer, in de ingewanden
„ Van Neêrlands leeuwentelgen ſlaan.

„ Te wapen," ſchreeuwt hij, „ mijn Vaſallen!
„ Stijgt op naar de aard', naar Nederland!
„ Herwint uw' invloed, daar vervallen!
„ Stijgt op, de fakkels in de hand!
„ Stookt tweedragt; rijt in de oude wonden;
„ De glans der waarheid word' verzwonden,
„ Door 't blaken van d' alouden twist;
„ 't Gemeen herzinke in domheid neder;
„ Het blind vooroordeel heerſche weder,
„ En 't licht verkeere in nevelmist!"

Genoeg. 't Bevel is uitgeſproken.
De helſche bende, tuk op roof,
Schaart zich ten ſtrijd. De fakkels rooken.
Zie logen, haat en bijgeloof,
Aan 't hoofd, de vuurge ſtanders zwaaijen,
Door Neêrlands oorden oproer kraaijen,

Digitized by Google

Verdichtend ramp, gevaar en nood.
Zoo ſpreidt, door gloênden damp omgeven,
De peſt haar gif langs vruchtbre dreven,
En zamelt offers voor den dood.

Ja, zie de vlam reeds opwaarts varen!
De twiſt herrijst van vroegere eeuw,
Geſtookt door lastrende eeuwbezwaren
En onheilſpellend kraaigeſchreeuw.
De ſcheldnaam wordt weêr toegeſmeten,
En de oude wrok, bijna vergeten,
Heft weêr het grijnzend hoofd omhoog.
Zie bijgeloof en dweepzucht loeren,
Om Baäl weêr ten troon te voeren,
Voor wien het volk zich eertijds boog.

De roem der Vaadren, eens ontluisterd,
Maar door het nageſlacht vereerd,
Wordt door den laster weêr verduisterd,
Hun deugd geſmaad en diep verneêrd.
De ſchand' der Hel wordt afgewaſſchen;
Philipſen, Alva's en Vargasſen
Gezuiverd van hunn' vloek en hoon.
De heerschzucht wil ſlechts vuige ſlaven
In 't vorſtelijk gareel zien draven,
En predikt meineed voor den troon.

Het licht, dat van den Hemel daalde,
En Jenner's hoofd en hart doorblonk,
En 't menschdom met een' gloed omſtraalde,
Waarvoor liet reinſte danklied klonk;
Die Goddelijke vonk van boven,
Aan ouders tot geen' prijs te ontrooven,
Die ſchat, naar waarde nooit geroemd,
Wordt door 't vooroordeel weêr verſmeten,
Voor ſchandlijk dwaallicht uitgekreten,
En door het bijgeloof verdoemd.

Zal dan het licht der waarheid wijken
Voor 't nevlen van het nachtgebroed,
En tweedragt weêr haar magt doen blijken
Op Neêrlands deugd en Neêrlands bloed?
Neen, vruchtloos ſpilt ge uw helſche listen,
Te duur betaalden wij de twisten;

Digitized by Google

't Verbijstrend nachtfloers is geſcheurd;
De dag rees heerlijk aan de kimmen,
En blijft aan onzen hemel klimmen,
Door Goddelijken glans gekleurd.

Neen, deinst terug, gij duisterlingen!
Ontmaskerd is uw heilloos doel.
Ziet al uw helſche ontwerpen ſpringen.
Terug! Verzinkt weêr in uw' poel!
De Godsdienst, vrij van ijdle vonden,
Blijft hier haar zalig woord verkonden,
Door liefde en menſchenmin beſtuurd;
De Troon, door Vorſtendeugd geheiligd,
Staat vast, door regt en deugd beveiligd,
Door eendragt en door trouw ommuurd.

Verlichting ſpreidt haar heldre glanſen;
De wetenſchap vervolgt haar ſpoor,
En blikt, van hare tempeltranſen,
Uw boosheid en uw listen door.
Uw magt, uw invloed is gevallen:
Hoort overal het feestlied ſchallen
Van 't naauw vereenigd Nederland.
Geen nevel kan de zon verdooven;
Zij klimt, met vasten tred, naar boven;
De God des dags houdt eeuwig ſtand.

Z. V. D. F.

VERGELIJKENDE STAAT DER GEBOORTEN TE LISSABON EN PORTO VAN 1815 TOT 1819.

(*London and Paris Obſerver*, 1827, 17 Junij. *Bulletin des Sc. géogr.* Sept. 1827, p. 127.)

Steden.	Geboorten.	Jaren.				
		1815.	1816.	1817.	1818.	1819.
Liſſabon.	Echte.	5,388	5,373	5,545	5,230	5,310
	Onechte.	2,095	2,022	2,024	2,095	2,050
Porto.	Echte.	1,626	1,679	1,705	1,715	1,756
	Onechte.	1,863	1,801	1,863	1,833	1,847.

In *Liſſabon* ſtaan gevolgelijk de onechte geboorten tot het geheele getal nagenoeg in de verhouding van dertig ten hon-

Digitized by Google

derd; in *Porto* overtreft zelfs het getal der onechte kinderen dat der echten. Uit deze opgave volgt, dat *Lisfabon*, de bevolking op 210,000 inwoners ftellende, en aannemende, dat de moraliteit federt niet veranderd is, thans binnen hare muren 70,000 onechte kinderen bevat; en dat *Porto*, op eene bevolking van 60,000 inwoners, er meer dan 30,000 van dien oorfprong telt.

ZELDZAAM REISAVONTUUR, VERVAT IN EEN BRIEFUITTREKSEL VAN P. L. COURIER AAN MEVROUW PIGALLE.

— Ik reisde in *Calabrië*, een land vol van flechte lieden, die, zoo ik geloof, niemand beminnen, en inzonderheid den *Franfchen* vijandig zijn. In deszelfs gebergten zijn de wegen zoo vele afgronden; onze paarden hadden het flim. Mijn reiskameraad vooruitrijdende, deed ons een voetpad, dat hem gemakkelijker en korter toefcheen, verdwalen. Het was mijne fchuld: behoorde ik mij op een loshoofd van 20 jaren verlaten te hebben? Zoo lang het nog dag was, zochten wij onzen weg te midden van het kreupelhout; maar hoe langer wij zochten, hoe meer wij verdoolden, en het was vollagen nacht, toen wij een huis naderden, dat er zeer zwart uitzag. Wij traden er binnen, niet zonder huivering; maar, wat zouden wij doen? Wij vonden ér een gansch gezin van koolbranders bij het avondeten, waartoe men, op het eerfte woord, ons uitnoodigde. Mijn jonge vriend liet zich niet bidden; en ziedaar ons etende en drinkende, — hem ten minfte; want ik nam het vertrek en het voorkomen onzer gastheeren naauwkeurig op. De laatften hadden, wel is waar, al het aanzien van koolbranders; maar het vertrek geleek eene wapenkamer; ik zag er fnaphanen, pistolen, fabels, mesfen, bijlen. Alles mishaagde mij; en ik bemerkte weldra, dat ik desgelijks mishaagde. Mijn kameraad, daarentegen, fcheen als tot het gezin te behooren; hij lachte en praatte met hen; en, door eene onbezonnenheid, welke ik had kunnen voorzien, vertelde hij weldra, van waar wij kwamen, werwaarts wij gingen, en dat wij *Franfchen* waren. Verbeeld u eens! Alleen, verdwaald, zoo ver verwijderd van alle menfchelijk hulp, in de magt van onze doodvijanden! En daarbij, om toch niets te verzuimen van hetgeen ons ongelukkig kon maken, hing onze vriend den rijken man uit, en zeide aan onzen gastheer, alsmede aan onzen gids voor den volgenden dag, eene ruime belooning toe. Eindelijk, om de maat vol te meten, fprak hij van zijn valies, beval hun voor hetzelve bijzondere zorg, en dat het aan 't hoofdeneinde van zijne legerftede moest geplaatst worden, begeerende, zeide hij, geene andere peluw! Men zou gezegd hebben, dat wij de juweelen der kroon bij ons hadden; en wat meent ge, dat het was? Brieven van zijn meisje! Na geëindigd fouper zeide men ons.

Digitized by Google

goeden nacht. De huisgenooten sliepen beneden, wij boven, op een' hangzolder, zeven à acht voet hoog, werwaarts men met eene ladder opsteeg, eene soort van nest, waar men binnen kwam, onder de hanebalken doorkruipende, beladen met voorraad voor het ganssche jaar. Mijn reisgenoot klom naar naar boven, en, met het dierbaar valies onder zijn hoofd, sliep hij aanstonds in. Wat mij betreft; besloten hebbende op te blijven, leide ik een goed vuur aan, en zette mij daarnevens. Reeds was de nacht bijkans verstreken, en begon ik mijzelven gerust te stellen, wanneer, nog vóór de aanbraak van den morgen, ik beneden mij onzen hospes met zijne vrouw hoorde praten en kijven; en, het oor neigende naar den schoorsteen, welke met dien beneden gemeenschap had, vernam ik duidelijk deze woorden van den man: „Wel dan, in 't kort: gij wilt, dat beiden zullen gedood worden?" Waarop de vrouw antwoordde: „Ja, zeker!" En nu verstond ik niets meer.

Hoe zal ik u mijne gewaarwordingen beschrijven, lieve nicht? Ik kon naauwelijks adem halen; mijn ganssche ligchaam werd koud als marmer; zoo ge mij gezien hadt, gij zoudt getwijfeld hebben, of ik dood dan levend was! Hemel! als ik nog daaraan denke!..... Wij beiden nagenoeg zonder wapenen, tegen twaalf of vijftien, van dezelve zoo welvoorzien! En mijn reisgezel in diepen slaap! Hem wekken, gerucht maken, durfde ik niet; alleen ontsnappen, wilde en konde ik ook niet, wijl het venster wel niet hoog was, maar digt bij hetzelve twee groote doggen als wolven huilden. Verbeeld u, zoo ge kunt, mijnen toestand! — Na verloop van een lang en bang kwartier uurs hoorde ik iemand op den trap, en ik zag, door eene spleet van de deur, den huisvader, met de lamp in de eene en een groot mes in de andere hand. Hij naderde, gevolgd van zijne vrouw. Ik sloop achter de deur. Hij opende dezelve; maar, eer hij binnentrad, gaf hij de lamp aan zijne vrouw over. Nu trad hij voort, met bloote voeten. Zij, hem van verre lichtende, terwijl zij met hare hand het licht gedeeltelijk bedekte, fluisterde hem toe: „Zachtjes, zachtjes toch, dat zij niet wakker worden!" De ladder opklimmende, met zijn mes tusschen de tanden, kwam hij bij het bed, waar de arme slapende jongeling den ontblooten hals, als 't ware, zijnen moordenaar aanbood. Deze greep nu het doodelijk werktuig, en met de andere hand....., eene zijde spek, die aan den balk hing, sneed daarvan een' goeden reep, en verwijderde zich gelijk hij gekomen was; de deur sloot zich, de lamp verdween, en ik bevond mij alleen met mijne gepeinzen.

Toen het morgen werd, kwam men, met geen klein gerucht, ons wekken, gelijk wij verzocht hadden. Men zette ons een ontbijt voor, dat, op mijn woord, regt smakelijk was; onder anderen twee kapoenen; de eene, zeide onze gastvrouw, om op te eten, de andere om mede te nemen. Dezelve ziende, ging er een licht voor mij op, ten aanzien der verschrikkelijke woorden: „Gij wilt dan, dat beiden zullen gedood worden?"

Digitized by Google

Na geëindigd ontbijt betuigden en betoonden wij aan deze goede lieden, die inderdaad eene vereerende uitzondering maakten op het doorgaand gedrag hunner landgenooten jegens vreemdelingen, onze erkentenis, en vervolgden, onder geleide van eenen gids, onzen togt.

EEN HINDOOSCH VERTELSEL.

Een *Raja* had vier dieven ten dood verwezen. Nadat drie hunner de ſtraf hadden ondergaan, verklaarde de vierde, meer geſlepen, dat hij een verzoek aan den *Raja* had te doen, en dat hij daarna bereid was te ſterven. Voor den Prins gebragt, ſprak hij tot dezen, op een' eerbiedigen, maar tevens vrijmoedigen toon: „ Mogt het u behagen, o Prins! de voltrekking van het over mij gevelde vonnis op te ſchorten, tot dat gij in ſtaat geſteld waart, over het vermogen te oordeelen, dat ik bezit, om eenen boom te kweeken, die gouden vruchten draagt!" — „ Maar," hernam de *Raja*, „ indien gij dusdanig vermogen bezit, vanwaar komt het dan, dat gij daarvan geen gebruik hebt gemaakt, in ſtede van u toe te wijden aan een zoo ſchandelijk beroep, als dat van eenen gaauwdief."— „ Ach!" antwoordde deze, „ uwe Hoogheid gelieve op te merken, dat, zoo het zaad niet geplant worde door iemand, die in zijn ganſche leven geenen diefſtal, hoe ook genaamd, heeft begaan, de boom niet alleen geene vrucht zal dragen, maar den planter zelf, op het eigenſte oogenblik, een gewiſſe dood treft." — De *Raja*, voldaan over deze rede, deed eenige kleine gouden granen aan elk' zijner Hovelingen uitdeelen, met bevel om die te zaaijen; maar geen hunner durfde zich aan dit zoo gevaarlijk werk wagen, en allen gaven eerbiedigljk te kennen, dat de *Raja* zelf de éénige perſoon was, tot deze verrigting bevoegd; waarop deze antwoordde: „ Ik kan mij even min beroemen geheel zuiver te zijn: want ik herinner mij, in mijne jeugd eenige lekkernijen, door mijne moeder weggeſloten, te hebben gekaapt." — „ Wel nu, o mijn Vorst!" riep de misdadiger uit, „ dewijl alle uwe Hovelingen en gij zelf aan gelijke overtreding ſchuldig ſtaan, waarom moet ik alleen dan het leven derven?" — De Prins lachte, de Hovelingen lachten desgelijks, en de dief kreeg pardon.

DE DOOD VAN CHAMPCENETS.

Champcenets was een man van moed en vernuft. Beide betoonde hij op eene wijze, die meer verbazing dan bewondering wekt, ten tijde der *Franſche* Omwenteling. Ten dood verwezen om een ſatyriek bonmot tegen de Republiek, als *Zamenzweerder door Calembourgs*, werd zijn vonnis uitge-

Digitized by Google

ſproken door den onmenſchelijken FOUQUIER-TINVILLE; waarop hij dezen vroeg, of hier, even als in de vergadering, ook remplacering plaats had. — „ Waarom?" vroeg het monſter. — „ Omdat ik mij dan door u zou doen vervangen!" was het onverſchrokken antwoord. De noodlottige kar beſtijgende, op welke ROBESPIERRE zijne ſlagtoffers ophoopte, riep hij den drijver toe: „ Zoo ge ons wèl ment, beloof ik u een „ goed drinkgeld!"

ONVOORZIGTIGE UITLATING.

De Graaf VAN LIVERPOOL droeg, gedurende het eerſte gedeelte zijner ſtaatkundige loopbaan, den titel van HAWKESBURY; deze bijzonderheid was aan Mevrouw VAN STAEL onbekend. Op zekeren dag beklaagde zij zich, in een geſprek met hem, over de geweldige langwijligheid van ſommige *Engelſche* redenaars, en vroeg op eens met levendigheid: „ Maar à propos, Mylord, zeg mij toch eens, wat „ er geworden is van zekeren Lord HAWKESBURY, die al„ leen mij meer verveelde, dan alle de overigen te zamen?"

DE POGCHER BESCHAAMD.

Een man van groote ligchaamskracht, een' jongeling van kleine geſtalte willende beleedigen, zeide tot hem: „ Zoo „ gij niet zwijgt, ſteek ik u in mijn' zak." — „ In dat ge„ val," hernam de jongeling, „ zult gij meer moeds in den „ zak dan in het hart hebben."

HET ONDERRIGT DER MAINOOTSCHE MOEDER.

XIX.

Vele witte zwanen drijven ſtatig op Eurotas'-ſtroom;
Vele zwarte raven zweven, kraſſend, langs zijn' breeden zoom.
Witte zwanen, van waar komt gij? Meldt, o meldt mij, zoo gij 't weet,
Of mijn zoon als een Spartaner in het oorlogsveld zich kweet?
Zwarte raven, van waar komt gij? Vondt gij niet uw' diſch bereid;
Veel bebloede Turken-ſchedels, op de baan der eer verſpreid?—
In de groene lauwerſtruiken, die zich buigen naar den vloed,
Waar de zwaan in 't digte loover hare nesten bouwt en broedt,
Hangen vele witte pennen; 'k zamel die met vlijt bijeen,
Om er pijlen van te ſnijden voor mijn knaapjes jong en kleen;
Wijs dan in het hooge luchtruim naar het zwarte roofgebroed;
Zeg hun: Kinders, dat zijn *Turken*, ſchuldig aan uws vaders bloed!

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. IJNTEMA.

Digitized by Google

MENGELWERK.

GEDACHTEN VAN EENEN SCHOOLONDERWIJZER.

De nacht, die het onderwijs bedekte, toen het ſtelſel van vrees den opvoeder tot despoot en den leerling tot ſlaaf vernederde, is voor de fakkel der verlichting gevloden. Wij mogen die gelukkige dagen beleven, waarin men, en door ervaring en door redenering geleid, algemeen toeſtemt, dat de onderwijzer werkzaam behoort te zijn in den geest der liefde.

Hoe weinig nadenken er vereischt wordt, om zich van deze waarheid te overtuigen, niet zoo gemakkelijk ſchijnt het, tot eene duidelijke inzage te geraken, hoe deze liefde behoort geſtemd te zijn. Werpt ſlechts een' vlugtigen blik in de huiſelijke kringen: ſpringt het u niet in de oogen, dat zij menigmaal zwijgt, waar zij met nadruk vermanen, omverre werpt, waar zij opbouwen, bederft, waar zij genezen moest?

Het kan dan niet ten eenemaal onbelangrijk geacht worden, dat wij haar van het regte ſtandpunt trachten te overzien; dat wij nagaan, welke karaktertrekken zij moet bezitten, zal zij haar doel bereiken.

In de ontwikkeling hiervan zullen wij de volgende orde in het oog houden:

I. De liefde van den onderwijzer moet zuiver of belangeloos,
II. Zij moet wijs,
III. Zij moet ſtandvastig zijn;
IV. Zullen wij met eenige drangredenen beſluiten.

I. De liefde van den onderwijzer moet zuiver of belangeloos zijn.

De onderwijzer, door een belangelooze liefde gedreven, beſchouwt zichzelven als beſtaande *om* en *voor* zijn

Digitized by Google

ne leerlingen: *hun*, zegt hij, *behooren al mijne krachten en vermogens.*

Deze overtuiging is hem een spoorslag, om met den meesten lust en ijver werkzaam te zijn; om al, wat zijne hand vindt te doen, te doen met alle magt: want hiertoe acht hij zich verpligt jegens zijne leerlingen en derzelver ouders, jegens de maatschappij en het Opperwezen.

Hij is onpartijdig in zijne liefde.

Vorstentelg en bedelaarsknaap verliezen in zijne school die namen; hij noemt allen bij den regten titel: *Gods geslacht.*

Zou dit geene heilzame gevolgen voor de jeugd opleveren? Zoo doende toch verkrijgen de kinderen het ware denkbeeld van hunne bestemming. Wat hen voor het overige van elkander moge onderscheiden, zij staan, als *menschen*, als *redelijke wezens*, die dezelfde behoeften met elkander gemeen hebben, in gelijken rang; wijsheid en deugd alleen bepalen elks verdienste; zij leeren zich op het naauwst aan elkander verbonden gevoelen.

Zulk een onderwijzer verwerft zich de liefde en het vertrouwen zijner leerlingen.

En hoe veel heeft hij dan niet gewonnen! Gereedelijk vinden zijne lessen, vermaningen en waarschuwingen ingang in de jeugdige harten; ja, indien het mogelijk is, het kind uit besef van pligt tot den pligt te leiden, dan en dan alleen is zulks met grond te hopen.

Beschouwen wij, daarentegen, den onderwijzer, wiens liefde uit onzuivere beginselen voortvloeit: hij mist dien lust, dien naauwgezetten ijver; maar al te ligt vergenoegt hij zich met het kind tot eene zekere hoogte op te voeren, om het datgene te maken, wat het worden *moet*, en niet, wat het worden *kan;* of hij kiest het *schoonschijnende* voor het *noodige*, om met zijne school te schitteren en zich eenen naam te maken; of hij laat zich door het eigenbelang in andere betrekkingen wikkelen, welke hem afleiden van zijnen eerwaardigen post: gewis, hij leeft niet geheel voor het onderwijs, en het

Digitized by Google

staat met grond te vreezen, dat hij zich aan wezenlijk pligtverzuim schuldig maakt.

Is het niet waar? zijne liefde is partijdig. Moge zijn verstand te verlicht wezen, dan dat hij niet zou begrijpen, dat al zijne leerlingen gelijke aanspraak maken op een doelmatig onderwijs; moge de geest des tijds plak en roede uit zijne school verbannen hebben: te sterk nogtans is de verzoeking, om zijne leerlingen met eenzijdige liefde te behandelen. Den kinderen der rijken en aanzienlijken geeft hij bij voorkeur de blijken zijner toegenegenheid. Hij kan *te* veel van hen verdragen; hij is *te* vleijend jegens hen; op eene bedekte en fijne wijze zwaait hij hun onverdienden lof toe; een lonk met het oog, een zachte handdruk, een verdubbeld eerbewijs, een vleijende titel, én wat al vonden van het vernuft (hoe doeltreffend op zijnen tijd); dit alles zijn zoo vele bedelarijen om de gunst van hen, die hij meent te moeten ontzien.

Jegens het kind van den geringen daglooner is hij zoo nederbuigend niet. Hij kan *te* weinig van hem overzien; een kleine mispas, uit jeugdige levendigheid, onbedachtzaamheid of onnoozelheid begaan, haalt hem eene scherpe berisping op den hals. Al kent hij de les even goed, al is zijn schrift even fraai, al is hij niet minder vlijtig, nogtans oogst hij minder lof, en, waar het op eene vergelijking aankomt, behaalt het jonge heertje doorgaans de zegepraal.

Laat ons kortelijk nagaan, hoe zulk een onderwijzer zich tegen *God*, *zichzelven* en *zijne leerlingen* bezondigt.

Gelijk gij wilt, dat u de menschen doen zullen, doet hun ook alzoo: dus luidt het stellig gebod van JEZUS. Overtreedt hij hetzelve niet? Met het *zedelijk gevoel* begaafd, ligt de pligt te duidelijk voor zijnen voet, dan dat hij door drogredenen zijn hart in rust zouds kunnen wiegen; zijn geweten tast hem telkens weder op de wond, en zegt ondubbelzinnig: *gij zondigt tegen den hoogen God.*

Dit doet hij, in de tweede plaats, tegen *zichzelven*.

Digitized by Google

Immers hij maakt zich ſchuldig aan eene laakbare onregtvaardigheid. Het pijnlijk verwijt, van tegen zijne betere overtuiging aan te druiſchen, kan hij niet ontvlugten. Hij haalt zich daarenboven de billijke verachting van alle weldenkenden op den hals; en waarmede zal hij zich dan troosten?

Eindelijk, hij zondigt tegen *zijne leerlingen*. Het kind toch heeft deszelfs onbetwistbare regten, en het heeft er bewustheid van. Wie hierop willekeurig inbreuk maakt, beleedigt hetzelve; daarenboven ſtrooit hij in den jeugdigen boezem de zaden van mistrouwen en afkeer jegens deszelfs dwingeland; want als zoodanig inderdaad beſchouwt hij den onderwijzer. En van hoe veel minder vrucht zijn de lesſen en vermaningen voor de harten, welker vertrouwen hij mist!

En wat moeten zijne lievelingen van hem denken? Het ontſnapt gewis hunner opmerkinge niet, dat de onderwijzer hen met eenzijdige liefde bejegent. Hij verliest in hun oog zijne achtbaarheid en waardigheid; want zij zien in hem meer den *dienaar* en *knecht*, dan den *vader*. Zijn onderwijs heeft voor hunne zedelijkheid dat *leven*, die *overreding*, die *vormkracht* niet.

Ja, dáár is de ſtelling van DA COSTA waarachtig, dat de kinderen gevormd worden *tot duivels* (liever *tot menſchen*) *vol hoogmoed en nijd*. Wordt de miskende leerling niet met afgunst en nijd bezield jegens hem, die de onderſcheidende goedheid van den onderwijzer mag ondervinden? En de laatſte, komt hij niet eigenaardig in den waan, dat hij een voortreffelijker wezen is; zal hij niet uit de hoogte op genen nederzien, en het vergif van den hoogmoed langzaam, maar zeker, inzuigen?

Reeds ſtaat voor onze verbeelding de ganſche reeks der ſchadelijke gevolgen hiervan in hun volgende leven!

II. De liefde van den onderwijzer moet eene wijze liefde zijn.

Als zoodanig volgt zij, A, eenen trapswijzen gang in het onderwijs.

Elke plotſelijke opklimming in het onderwijs is ſtil-

Digitized by Google

ſtand of teruggang voor den kinderlijken geest. Wordt dezen geweld aangedaan, dan ontwikkelt zich, op het hoogst, eene onnatuurlijke kracht; de ziel wordt gedrukt door het gevoel van onmagt, dat den moed ter nederſlaat en den lust uitdooft; het verſchrikkelijk denkbeeld van onmogelijkheid geeft den doodſteek aan allen innerlijken aandrang tot inſpanning; alleen de dwang kan de ziel in beweging brengen, en met hare overſpanning verliest zij hare veerkracht.

Waarlijk, de verwisſeling van de oude lees- en leerboeken met de werkjes van eenen NIEUWOLD, WESTER enz. was een reuzenſtap in de ſchoolhervorming. Deze waarheid is te duidelijk, om er een woord meer van te zeggen.

Doch zal er voldaan worden aan het ware oogmerk der opvoeding, *om het kind tot een zelfſtandig wezen op te leiden*, dat is, *uit eigene kracht zoodanig te handelen, alsof de onderwijzer nog ſteeds aan zijne zijde ſtond*, dan moet er nog eene andere opklimming in het onderwijs plaats hebben, behalve die, welke de materie of de ſtof aangaat; eene opklimming, overeenkomſtig den gang der natuur zelve in de ontwikkeling van den mensch.

Men kan den knaap in verſchillende wetenſchappen inleiden, hem eene ſchoonſchijnende zaakkennis mededeelen, en bij deszelfs intrede in de maatſchappij weet hij dikwijls niet, hoe hij zich moet gedragen; in toevallige omſtandigheden, wanneer het op gezond verſtand en oordeelskracht aankomt, ſtaan hem meestal de handen verkeerd; hij gevoelt zijn onvermogen, om zonder leidsman voort te gaan op de bane der wetenſchappen; de tijd en de ondervinding blijven zijne eenige leermeesters, en, behalve het dagelijkſche, gaan zijne kundigheden grootendeels of geheel weder verloren.

De ware grond van dit verſchijnſel is hierin gelegen: de verſtandelijke vermogens *zelve* worden niet behoorlijk geoefend. Is niet, natuurlijk, gebrek aan *geſchiktheid* voor de wetenſchappen het gevolg daarvan?

Digitized by Google

Het kind moet tot de *waarheid*, maar deze niet tot het *kind* gebragt worden; of, met andere woorden, het moet de waarheid zelf leeren vinden, zelf ontdekken; hoe de waarheden aan elkander zijn geſchakeld of onderling zamenhangen, om alzoo tot die innerlijke en eigendommelijke kracht te geraken, waardoor de mensch alleen in ſtaat is, eenen vrijen blik in de wetenſchappen te werpen en dezelve nuttig toe te paſſen.

En zoo komen wij dan als van zelve tot, B, de beste *wijze*, waarop het onderwijs moet gegeven worden.

Het moet gegrond zijn op *uitwendig aanſchouwen*. Gaat niet elk verlicht onderwijzer dezen weg, als hij den kinderen de namen der ſpraakteekens in het geheugen prent? Hij ſpreekt met hen over dingen, die hun bekend zijn; of, met andere woorden, al vragende laat hij hun hunne ervaringen opnoemen, en voert hen alzoo van den naam des uitgelokten denkbeelds op dien des aangewezenen ſpraakteekens.

Hoe zeer wordt zoo doende het onderwijs voor de zinnelijke kinderen verangenaamd! Het is hun een louter ſpel. Immers komen zij niet op de gedachte, dat het aanleeren van ſpraakteekens de hoofdzaak is, maar achten dit veeleer voor iets toevalligs; en toch wordt het doel op het ſpoedigst bereikt. Waarom? Dewijl zij geene zwarigheid ontmoeten, maar alles zelve meenen te vinden.

Heeft het aanvankelijk rekenonderwijs met kuben of eenheidstafel (het komt niet op den vorm aan) eenen anderen grondſlag? En heeft de ervaring niet ten overvloede geleerd, dat dit de zekere weg is, om der jeugd de beginſelen dezer wetenſchap grondig bij te brengen?

Waardoor tracht gij het zedelijk gevoel bij de jeugd op te wekken en te verſterken? Is het niet door middel van de geſchiedenis? Hoe menigmaal gaan de ouders aldus te werk, zonder er juist aan te denken, wat de reden zij, dat voorbeelden *trekken*; welke reden eenvoudig deze is, dat de waarheid *verzinnelijkt* wordt.

Wilt gij de teedere jeugd van uwe liefde overtuigen:

Digitized by Google

gij onthoudt u van alle redenering; gij komt haar slechts tegen met een vriendelijk en opgeruimd gelaat en lachjes op de wangen, en leidt en bestuurt hare onbedrevene handjes tot ligte en aangename bezigheid.

Wilt gij haar een denkbeeld geven van de goedheid Gods: gij wijst haar op het gras en de bloemen des velds, op de nuttigste dieren, op het zingend vogeltje, op de weldadige lichten des hemels.

Wilt gij haar een levendig besef inboezemen van de alwetendheid, heiligheid, regtvaardigheid en getrouwheid Gods: gij doet haar zien, hoe onze voorouders, na het overtreden van 's Heeren gebod, zich te vergeefs voor Hem verbergen; hoe het bloed van den vermoorden ABEL tot Hem opklimt; hoe Hij KAIN'S offer versmaadt; hoe HENOCH levende ten hemel wordt opgenomen; een verdierlijkt menschengeslacht in de wateren smoort; een *Sodom* door vuur van den hemel tot niet wordt; — gij doet haar zien, hoe NOACH en de zijnen bewaard blijven te midden der algemeene verwoesting; hoe LOTH door Gods engelen aan den akeligen brand wordt ontrukt; den jongelingen in den gloeijenden oven geen leed geschiedt; DANIËL veilig nedersit in den leeuwenkuil; hoe JEHOVA al deszelfs beloften aan ABRAHAM'S nakomelingen gestand doet. (*)

Wilt gij de jeugdige zielen versterken met het geloof aan eene allesbesturende Voorzienigheid: gij speelt voorzeker den wijsgeer niet, maar spiegelt haar dezelve af in de lotgevallen van eenen MOZES, JOZEF, DAVID, JEZUS en zoo vele anderen.

Doch, gelijk wij straks zeiden, het kind moet ook de *krachs* verkrijgen, om de wetenschappen in het algemeen tot zijn nut te gebruiken.

Onzes inziens is de *Vormleer* van VAN DAPPEREN een uitmuntend middel ter bevordering van dit oogmerk, uit hoofde van de *wijze*, waarop zij het kind bezig houdt. Laat ons den verdienstelijken schrijver

(*) Uit deze enkele trekken blijkt reeds, dat de *Bijbelsche geschiedenis* belangrijk is boven alle andere.

Digitized by Google

zelven hooren: „de opmerkzaamheid der kinderen wordt „door de zinnelijke voorſtelling van lijnen, hoeken enz. „op de regte wijze geoefend, daar zij de middelen in „hun oog en in hunne hand hebben. Het kind biedt „zichzelven aan, en ongedwongen voert de onderwij„zer het van trap tot trap langs eenen weg, die in des„zelfs eigen wezen is ingeweven. De gevallen, waarin „de lijnen en figuren enz. voorkomen, ſtaan tot elkander „in het naauwſte verband; het kind zal dezelve niet „alleen weten te vinden, maar het zal ook de opeen„volging derzelve trapswijze gewaar worden." (*)

Maken belooningen en ſtraffen een gewigtig deel der opvoeding uit, wij mogen dit dan ook niet met ſtilzwijgen voorbijgaan.

Gelijk de wijze, waarop het onderwijs moet gegeven worden, bepaald is door deszelfs oogmerk en den natuurlijken gang van 's menſchen ontwikkeling, zoo moeten ten tigtſnoer verſtrekken van belooning en ſtraf derzelver doel en de natuur des kinds.

Naar mate het kind meer gevoelt, minder redeneert, en grooter zucht tot navolging bezit, weest meer teeder in het beloonen en korter in het beſtraffen. Stelt

(*) De nuttigheid hiervan drukt de ſchrijver, een weinig verder, aldus uit: „Hierdoor krijgt de ziel eene zekere be„hoefte, om de denkbeelden te rangſchikken; door dezel„ve wordt het kind aanvankelijk in ſtaat geſteld, in hetgene „volgt vooruit te zien, te bepalen, hetgeen noodzakelijk „volgen moet: eene werkzaamheid van onzen geest, welke „ons door geheel ons leven bijblijft; eene werkzaamheid, „welke hierom nooit te vroeg kan begonnen worden, en „die, als het voornaamſte vereiſchte in de behandeling der „wetenſchappen, welke zij ook zijn mogen, ten grondſlag „moet liggen." Laat ons er bijvoegen: het kind verkrijgt lust tot inſpanning van den geest, eenen afkeer van het oppervlakkige, en leert alleen vragen, wat *waarheid* zij. Behalve dat deze uit haren aard geſchikt is om den mensch tot nederigheid te leiden, wordt het bewaard voor veelweterij en hoogmoed, die magtige hinderpalen in 's menſchen verſtandelijke en zedelijke ontwikkeling.

Digitized by Google

het vlijtige en gehoorzame kind tot een voorbeeld; een lagchend en toeknikkend *ja*, een goedkeurende *handdruk*, een nederbuigend *kusje*, — een afkeurend *neen*, een klagend *ach*, een ontevreden *foei*, een bevreemdend *he:* ziet daar alles, zouden wij bijna zeggen, wat voor de eerste leerjaren genoegzaam is tot aanmoediging en teregtwijzing. Is het kind eenigzins voor overtuiging vatbaar, zoo maakt het opmerkzaam op het aangename der pligtsbetrachting, wanneer gij ziet, dat het zelfvoldoening op zijn werk mag smaken, en versterkt in hetzelve het denkbeeld van ontevredenheid, waar gij bespeurt, dat het over zichzelven onvoldaan moet zijn. Dat was plaisierig; dat ging u naar den zin; — nu moogt gij boos op uzelven zijn; nu kunt gij straks niet vrolijk spelen; wat heeft meester daar een spijt van; als vader en moeder dat eens wisten, wat zouden zij bedroefd zijn: op deze en dergelijke wijze zullen wij meest altijd gelukkig slagen.

Is het pligtgevoel tot duidelijke bewustheid gerijpt, het kind handele slechts uit dit beginsel. Geeft het den draad in handen, die oorzaak en uitwerksel aan elkander verbindt. Laat het dien in de beoefening glippen, zoo grijpt naar een gepast voorbeeld uit de geschiedenis of de ervaring. Laat de toepassing aan het kind over; het zal die ligt opmaken. (De overeenkomst van gevallen moet voor het kind voelbaar zijn.) De indruk zal dieper zijn, dewijl geene beftraffing schijnt bedoeld te worden: de schuldige veroordeelt zichzelven.

Het kan echter ook gebeuren, dat de onderwijzer verpligt is zinnelijke tucht uit te oefenen. Enkele boosaardige misdaden maken eene dierlijke behandeling noodzakelijk. Het komt er maar op aan, dat wij onze drift aan de stem der wijsheid onderwerpen, opdat zij niet in toorn overga. Even min mogen wij straffen met eene koelbloedige houding. De straffe blik des regters moet door vaderlijk mededoogen getemperd worden. Het kind moet zien, dat wij gevoelig zijn aangedaan, en dat het ons moeite kost, tot zulk een treurig hulpmiddel de toevlugt te nemen.

Digitized by Google

Nog volgt eene wijze liefde, C, eene wijziging naar de behoeften van iedenen leerling in het bijzonder.

Hiermede willen wij geenszins te kennen geven, dat de onderwijzer den maatſtaf behoort te nemen naar den dikwijls twijfelachtigen of geheel onzekeren post of ſtand, dien elk eenmaal in de maatſchappij zal bekleeden; immers wierd dan het lagere onderwijs buiten deszelfs grenzen gerukt. Dit geldt den *mensch*.

Wij hebben alleen het oog op het temperament en het verſtandelijk en zedelijk karakter van elk individu.

Doch wie is in ſtaat, al het uiteenloopende desaangaande op te ſommen? Genoeg, zoo veel hoofden zoo veel zinnen. Zijn wij er ſteeds op uit, om toe te nemen in menſch- en kinderkunde, Dat wij dagelijks van het kind leeren. Offchoon welgeſchrevene werken ons hieromtrent voortreffelijke wenken aan de hand geven; te midden van het gewoel der kinderwereld, vooral onder het vrije ſpelen, onze waarnemingen te doen, zal ons meer licht verſchaffen, dan het afgetrokken peinzen op onze ſtudeerkamer. Laat ons ſlechts eenige punten aanroeren, die vooral verdienen behartigd te worden:

A. Beperkt den vlugtigen leerling, en windt den trage op;

B. Bepaalt de keus van leerboeken niet naar de mate van de vlugheid des leerlings in het werktuigelijke der leeskunst, maar volgens elks vatbaarheid;

C. Temperr den teergevoeligen, en beweegt den hardvochtigen;

D. Beloont niet den verstgevorderden, maar den vlijdigſten;

E. Bewaart de hooghartigheid voor zelfverheffing, en wekkert de ſchaamachtige zedigheid op tot zelfvoldoening;

F. Geeft den hulpvaardigen gelegenheid tot dienſtbetooningen, en verſterkt in den weigerachtigen het gevoel van hulpbehoeftigheid.

G. Leidt het zachtgevoelige hart met teederheid, de koude ziel door indrukmakende middelen, en het bedaard oordeel met overreding.

Digitized by Google

III. De liefde van den onderwijzer moet ſtandvastig zijn.

Standvastigheid vooronderſtelt hinderpalen, die de bevordering van een ons voorgeſteld doel in den weg ſtaan. Ja, zegt gij, het onderwijs is daarvan niet uitgeſloten. *Ik ben menſch*, zucht de een; dat is: ik ben onvolmaakt en zwak. (Van die lage en verachtelijke wezens, welke zich moedwillig in de armen der zedeloosheid ſtorten, ſpreken wij niet.) Jeugdige levendigheid, onachtzaamheid, onverſchilligheid en traagheid geven mij gedurig aanleiding tot ergernis, en moeijelijk valt het mij ſomtijds, geduld en bedaardheid van geest te behouden. Geluk, mijn vriend, dat gij over uzelven vonnis durft vellen! Gij belijdt alzoo, dat gij met vleesch en bloed te kampen hebt. Welaan, ga moedig voort met uzelven te beheerſchen, en leg u daarop des te meer toe, naar mate de verzoeking ſterker is, om met uzelven in tegenſpraak te komen. Denk, zoo vaak gij bedreigd wordt over den hartstogt te ſtruikelen, aan het zeggen van SOKRATES: *Ik zou u ſlaan, indien ik niet toornig ware.* En, mogt dit nog niet genoeg zijn, verplaats u dan met uwe verbeelding bij het kruis van onzen Zaligmaker, en zij het u, als hoordet gij uit zijn' eigen' mond deze woorden: *Vader, vergeef het hun! want zij weten niet, wat zij doen.* Ik ben verzekerd, een *Heidensch wijsgeer* zal den *Christelijken onderwijzer* niet beſchamen.

Ik ben echtgenoot en vader, klaagt een ander. Mijne inkomſten zijn te gering, om mijn huisgezin op eene fatſoenlijke wijze te onderhouden; dagelijks moet ik zuchten om mijn brood; ſomwijlen zelfs treedt gebrek mijne woning binnen. Hoop op beter is voor mij bloote klank, en de uitzigten worden met den tijd zorgvoller. Zal ik dan nog met moed en lust werkzaam zijn in mijnen zwaarwigtigen post, die den geheelen mensch vereischt? — Brave man! ik gevoel al het gewigt uwer tegenwerping. Zoo lang *uw* beſtaan niet verbeterd is, lees ik met weerzin de hoogdravende berigten van verbeteringen in het onderwijs en het lot der onderwijzers. Arme man! waarmede zal ik u eenen riem onder het harte binden? Wat wapen

Digitized by Google

zal ik u aanprijzen, vermogend om te ſtrijden tegen zoo vele vijanden, die uwe ſtandvastigheid beſtormen? Kent gij het niet, dat wapen, zoo ſterk, zoo krachtig? Het is de Godsvrucht, en de Godsvrucht alleen. Met haar is ABRAHAM bereidwillig, om zijnen éénigen te ſlagten; met haar is JOZEF vrij in ſlavernij en kerker; met haar blijft PAULUS PAULUS, als hij het ſchavot te *Rome* beklimt; met haar verdraagt JEZUS met gelatenheid eene aaneenſchakeling van ſchimp en hoon en laster; met haar ſterft Hij als een God aan het martelhout!

Ach! zucht een derde, bij mijnen besten wil zijn er plaatſelijke beletſelen, die ik niet in ſtaat ben uit den weg te ruimen: de helft der leerlingen blijft in den oogsttijd te huis, en een ander gedeelte kan des winters de ſchool niet bezoeken. Dit is (wij ſpreken bij eigene ervaring) zeer onaangenaam voor den onderwijzer, doch mag hem geenszins gemelijk en verdrietig maken. Dat wij, zoo veel wij kunnen, het kwaad verminderen, en vooral het kind door geene ſprongen ter nederſlaan.

Maar wat zullen wij dan zeggen, dat er huisgezinnen gevonden worden, waar men al het zedelijk goede, dat wij den kinderen inprenten, door een tegenſtrijdig voorbeeld tracht te vernietigen? Staat het niet te vreezen, dat het uitgeſtrooide zaad in doornen en diſtelen valle? — Neen, niet te vergeefs arbeiden wij aan het heil van onſterfelijke zielen. Het zaad van Godsdienst en deugd, in de jeugdige harten geſtrooid, gaat nooit geheel verloren. Gode zij dank, uiterst zeldzaam wordt een kind zóo geheel bedorven, dat het ten eenemaal onvatbaar is voor alle goede indrukken. Ja, diegenen, voor welke onze onderwijzingen, raadgevingen, vermaningen, bedreigingen zelfs, geenen ſlagboom leggen voor buitenſporige wanbedrijven in hun volgende leven, zijn ten minſte even zeer uitzonderingen op den algemeenen regel als een blinde onder de zienden. Groot is de heerſchappij van een' regtſchapen' onderwijzer op den kinderlijken geest. Dit moeten wij nooit vergeten. Sterken wij ons daarenboven met het denkbeeld, dat onze pogingen voor verreweg de

Digitized by Google

meesten eene gezegende vrucht opleveren. Dat dan nooit eene laffe twijfelzucht onze hand verslappe! Vergeeft anderen *alles*, maar uzelven *niets*, is de spreuk van eenen *Heiden*. Dit zij in dit opzigt ook onze leus.

Een regtschapen onderwijzer, zeiden wij, heeft groote heerschappij over den kinderlijken geest. Dit heeft hij ook uit kracht van zijne standvastigheid zelve. Wat onderscheidt LUTHER zoo treffend boven ERASMUS, en dwingt ons eene achting af, die aan eerbied grenst? Waarom kunnen wij den naam van *Neêrlands* eersten WILLEM niet zonder aandoening uitspreken? Waarom prijken die van onze HOGENDORPEN met gouden letteren in de gedenkrollen der jongste verlossing? Waarom treft ons na achttien eeuwen nog eene heilige siddering, als wij den Zaligmaker der wereld stervende hooren uitroepen: *het is volbragt?* Dat vermag alleen de standvastigheid.

Of moet het kind niet ingenomen worden met den onderwijzer, bij het zien van deszelfs onbezweken moed en nooit verflaauwden ijver? Zal dat achtbaar beeld niet met diepe en onuitwischbare sporen in de jeugdige zielen ingedrukt worden? Ja, hier werkt een bezielende geest, die de buigzame gemoederen kneedt als was, en nog spade den triomf behaalt in den strijd tegen de ondeugd. Nog *spade*. Treedt op, vaders en moeders, die nog zoo gaarne van den leidsman uwer kindschheid spreekt, die u met standvastige liefde heeft opgevoed; treedt op, en staaft ons gezegde! Hoe vaak zweven zijne vaderlijke lessen, ook tot dweepens toe, over uwe lippen! Die edele houding, waarmede hij dezelve uitsprak, die overredende toon, die zieltreffende gebaren, die betraande oogen, dat alles staat u nog duidelijk voor den geest, en is een weldadige beschermengel voor uwe deugd.

Zal ik nog spreken van de akelige gevolgen der twijfeling aan het welgelukken onzer pogingen? Wij zouden alsdan zwijgen, waar het noodig is onze stem te verheffen; wij zouden eene onverschoonlijke koelheid aannemen, die aan het onderwijs leven en nadruk ontrooft;

Digitized by Google

wij zouden een aantal goeden om enkele kwaden, en met dezen, benadeelen; wij zouden een ſpel onzer driften worden; wij zouden, door een kwaad voorbeeld, eene terugſtootende herinnering bij het kind achterlaten; wij zouden..... maar genoeg, om ons af te ſchrikken van alle moedeloosheid en verſlapping.

Zijn wij dan ſtandvastig, onbewegelijk in de ons opgelegde taak, als wetende, dat ons werk niet ijdel zijn zal.

Laat ons, IV, met eenige drangredenen beſluiten.

De onderwijzer (het zij met gepasten eerbied gezegd) heeft een treffend punt van overeenkomst met den Eeuwigen. Als opvoeder van het menschdom vertoont God diezelfde liefde, welkè wij hebben aangeprezen, met dit onderſcheid echter, dat zij vlek noch rimpel heeft.

Gaarne belijden wij het, wij zijn te zwak, om ons te vergenoegen met eene wijsbegeerte, die de deugd alleen om hare inwendige ſchoonheid wil beoefend hebben. Wij nemen gretig de toevlugt tot andere roerſels, en ontleenen eene drangreden uit de zucht tot navolging, *ons* door den Schepper ingeplant.

Dit is betamelijk. In ons binnenſte is de zucht, om de volmaaktheid na te jagen: zij is eene Goddelijke vonk, die te meer ontgloeit, naar mate zij meer bevredigd wordt. Hebben nu goede voorbeelden een opwekkend vermogen, dat ons dan het voorbeeld van den volmaakten Opvoeder tot navolging prikkele!

Dit is pligtmatig. Of zegt het Evangelie van JEZUS niet met ronde woorden: *wordt volmaakt, gelijk uw Vader in de hemelen volmaakt is.*

Dit is onze eer. Is het vereerend voor den mensch, dat hij zich goede voorbeelden ter navolging voorſtelt, welk eene eer moet het dan voor ons zijn, het ideaal der hoogſte volkomenheid, offchoon op eenen onberekenbaren afſtand, na te ſtreven, en alzoo in eenen bijzonderen zin het beeld van God te vertoonen!

Eindelijk, dit is onze gelukzaligheid. Naar mate wij door edeler drijfveren gedreven worden, naar die zelfde mate wordt onze gelukzaligheid verhoogd. En wie noemt

Digitized by Google

eenen spoorslag, zoo veradelend voor den mensch, als de zucht om Gode gelijk te worden? Ziet daar het verhevenste standpunt, vanwaar wij onze roeping kunnen overzien! Welk een verrukkend gevoel moet onze borst doortintelen bij de gedachte: *ik ben een plaatsbekleeder van God op aarde!* Ja, dan bovenal is het, dat Gods Geest met onzen geest getuigt, dat wij kinderen Gods zijn; dan vooral mogen wij hier reeds den voorsmaak genieten van het genot des hemels, en dáár, aan gene zijde van het graf, zal onze gelukzaligheid zich in sneller vlugt verheffen.

E. MOLEMA.

M. J. ADRIANI AAN EENEN HEM ONBEKENDEN.

Weledele, zeer geleerde Heer!

Met uitstekend genoegen ontving ik, vóór eenen zeer geruimen tijd, onder het postmerk *Leyden*, zonder dag- of plaatsteekening, eenen brief, dien UEd. mij de eer aandeed toe te zenden, slechts met de onderteekening van N. N., en kan derhalve dien niet anders beantwoorden, dan door middel van dit geacht Tijdschrift, indien namelijk de Redactie zoo vriendelijk wil zijn, dezen op te nemen.

Opregtelijk zeg ik UEd. mijnen dank voor de gunstige en vereerende wijze, waarop UEd. zich uitdrukt over mijne, in het voorledene jaar uitgegevene, *Redevoering* bij de inwijding van het Monument voor Graaf ADOLF VAN NASSAU, en de achter dezelve geplaatste geschied- en oudheidkundige *aanteekeningen*; maar bijzonder voor uwe vriendelijke teregtwijzing aangaande eenen door mij begaanen misslag op bl. 49, waar ik in de 27ste aanteekening een Latijnsch versje had aangehaald, mij schriftelijk medegedeeld, als afgeschreven uit een *Out Hollants Kronyke*. In dat vierregelig Latijnsch versje had ik den laatsten regel dus gelezen:

Digitized by Google

Nec tandem de me ſtrenuus hostis habet.

Daar dit geenen verſtaanbaren zin uitmaakte, gaf ik den wensch te kennen, dat men *ovat* mogt lezen in plaats van *habet*. Dan uwe giſſing, om in plaats van *tandem* te lezen *laudem* is veel natuurlijker en zeer eigenaardig, te meer, daar UEd. tot ſtaving aanhaalt eene dergelijke uitdrukking van OVIDIUS, *Heroid.* XVII. 18:

Et laudem de me nullius adulter habet.

Is UEd. in uwe giſſing en verbetering zoo veel gelukkiger geſlaagd dan ik, het zal UEd. dan ook niet onaangenaam zijn, te vernemen, dat dezelve de volkomenſte zekerheid heeft bekomen: te weten, ik ben ſedert, door de goedheid van eenen mijner vrienden, bezitter geworden van een oud werkje, (waaraan echter het titelblad ontbreekt) ten opſchrift voerende: *Nederlandtſche Gheſchiedenisſe ende figuerlycke Afbeeldinghe, onder Coningh* PHILIPS II, loopende van 1559 tot 1615, en te *Amſterdam* in 1615 uitgegeven, waarin hetzelfde versje wordt aangehaald, als ten tijde der vermelde gebeurtenis vervaardigd, ſtaande daar in den vierden regel duidelijk:

Nec LAUDEM *de me ſtrenuus hostis habet.*

Het ware te wenſchen, Mijn Heer! dat alle taalgeleerden van vroegeren en lateren tijd in hunne giſſingen en verbeteringen van oude ſchrijvers, vooral van de Claſſici, telkens zoo gelukkig geſlaagd waren, als UEd. in de herſtelling van het verminkte versje; dan zou men misſchien verſchoond zijn geworden van eene reeks *critiſche* dwaasheden, waardoor een duistere tekst, in plaats van opgehelderd te worden, misſchien wel eens nog meer verduisterd is. Dat geluk van juist te zien en goed te treffen wensch ik UEd. bij voortduring en beſtendig toe in uwen uitlegkundigen en critiſchen arbeid, opdat de geleerde wereld daarvan veel voordeel moge trekken.

Digitized by Google

En, daar ik in eene nadere kennismaking met UEd. zeer veel belang ſtel, zou het mij zeer aangenaam zijn, indien UEd. op de eene of andere wijze mogt goedvinden, mij uwen naam bekend te maken, omtrent welken, daar UEd. goedvond denzelven bedekt te houden, en de ſchrijfhand mij zelfs onbekend is, ik niet dan eenige gisſing kan maken.

Ontvang, Mijn Heer! bij dezen de verzekering van mijne opregte hoogachting, waarmede ik de eer heb mij te noemen

Oude Pekela, UWEd. zeer gel. D. V. Dr.
den 29 Aug. 1828. M. J. ADRIANI.

P. S. Is het bovenſtaande wel min belangrijk voor de lezers der *Vaderlandſche Letteroefeningen* in het algemeen, het zal, des vertrouw ik, aangenaam zijn voor zoodanigen, die, bij het lezen der *Hulde aan de nagedachtenis van Graaf* ADOLF VAN NASSAU, even als ik zelf, op dat versje hebben geſtooten, en hetwelk nu volkomen duidelijk is; terwijl ik die genen der lezers van dat ſtukje, welke de Latijnſche taal niet verſtaan, kan verzekeren, dat de aldaar, bl. 49, door mij gegevene Nederlandſche vertaling door de verſchillende gisſingen *in het zakelijke* geene verandering behoeft te ondergaan, en men zich aan dezelve kan blijven houden.

BEKLIMMING VAN DEN ORTELSBERG, IN AUGUSTUS 1826.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 608.)

Hij, die nooit iets dergelijks gezien heeft, (en ik twijfel, of er iets dergelijks ergens beſtaat) kan zich daarvan onmogelijk een denkbeeld vormen; want zelfs voor mij, die reeds zoo vele bergen beklommen had, was het gezigt nieuw. Men ſtelle zich eene ſoort van muur voor, die bijna loodregt afdaalt, wiens kam uit ſpitſe naalden beſtaat, en tot welks beklimming men 4 uren noodig heeft. Voor den beklimmer beſtaat er geen ander rustpunt, dan de kleine, op ſommige plaatſen zelfs geen duim breede uitſteekſels; welke de door lucht en weder aangegrepen ſteen, in deszelfs door de na-

Digitized by Google

tuur gevormde schuinsche lagen, heeft gevormd; alsmede eenige kleine, door regen, sneeuw, enz. veroorzaakte uitholingen, welke bij wijlen schier doen twijfelen, of men zich al dan niet op vasten bodem bevindt. Zelfs de hulp der hand kan hier niet baten; want ook de grootste steen scheidt zich af bij het aangrijpen, en men heeft daarenboven, dewijl men niet in staat is zichzelven staande te houden, nog te vreezen, de genen, die achter ons staan, te verpletteren. Zelfs de gems waagt het ter naauwer nood, door doodelijke vrees gedrongen, herwaarts te vlugten. De hier en daar verspreide rustpunten zijn van 20 tot 30 vademen van elkander verwijderd, en vergunnen den vermoeiden dikwijls naauwelijks zoo veel plaats, dat hij met beide voeten kan blijven staan; want de gemsenjager gaat hier slechts met de eene zijde der klimbeugels, dikwijls slechts met eene van derzelver punten. JOSELE steeg de eerste zoo hoog bijna, als het touw reikte; vervolgens klom, met behulp van het touw, de tweede hem na, ontving hetzelve van hem; terwijl JOSELE zich boven hem met uitgebreide beenen trachtte staande te houden, en hem bij den nek of de linkerhand vasthield. Nu werd mij toegeroepen, hen achterna te klimmen, en ik kroop op handen en knieën naar boven. Vergeefs trachtte ik, in het begin, mij van de klimbeugels te bedienen; de riemen braken in weinige oogenblikken, en ik moest zelfs de hulp mijner voeten ontberen, daar het mij niet mogelijk was, voor dezelve eene plaats te vinden, op welke zij konden steunen. De beide andere gidsen bleven achter, om mij, wanneer het de muur veroorloofde, met hunne handen of schouders, op welke ik mijne voeten zette, te on[illegible]eunen. Was ik nu bij den tweeden gekomen, dan bleef mij niets over, dan mij of op zijne voeten te plaatsen, of bij kortere afstanden mij door hem te laten vasthouden, en in gevaar te geraken, om elke minuut met hem in den altijd dieper gapenden afgrond te storten. Men zal vragen: maar hoe was het dan mogelijk, dat deze lieden opklimmen, u trekken en staande konden houden? Ik moet bekennen, dat ik, ondanks alle oplettendheid, welke mij het gevaar, waarin ik zelf mij bevond, vergunde, geene voldoende oplossing daarvan kan geven; en ik kan slechts hem, die dit vraagt, herinneren, dat het dengenen, die niet van zijne vroegste jeugd daaraan gewoon is, insgelijks bijna onmogelijk schijnt, op eene koord te dansen; terwijl dit

Digitized by Google

voor hem, die door langdurige oefening met het gevaar gewoon is geworden, slechts spel is. Nadat ik omtrent twee uren achtervolgens naar boven getrokken was geworden, waarbij ik eenige malen op geheel gladde plaatsen vrij in de lucht zweefde, rustten wij uit op een der vroeger vermelde uitsteeksels, nadat wij reeds over den eersten kam geklommen waren. Er bleef hier niets over, dan zich in de lengte uit te strekken; terwijl een mijner gidsen, op het gevaar af van den hals te breken, eenig uitzijpelend water opving, en zij mij koffij gereed maakten. Onze laatste voorraad wijns werd insgelijks aangesproken. Mijne gidsen ontdeden zich van de vaten, en zelfs een der twee medegenomene brooden werd achtergelaten. Weldra kwamen wij aan den *bewegelijken* of *wandelenden weg*, dien wij in de breedte moesten overgaan. Gelijk de lavine de sneeuwklompen, zoo wentelt deze de gruizelsteenen in de door de natuur gegravene bedding, bij elke, voor den lager zich bevindenden zelfs niet merkbare, verandering in de luchtgesteldheid, naar beneden. Het was mij volstrekt onbekend, dat zulke plaatsen aan den *Ortels*-berg bestonden; men verbeeldt zich dus mijne verbazing, toen plotseling, in het midden van deze goot, bij den uitroep: „De steenen vallen!" de vóór mij uitgaande gids bleef stilstaan, mij, zonder een woord te spreken, op zijnen rug nam, en 10 tot 12 schreden zich voortspoedde met eenen angst, die mij van schrik schier deed verstijven. Hij plaatste mij vervolgens achter een' kleinen voorsprong, en riep mij toe, dat ik mij bedaard zou houden. Ik legde werktuigelijk de handen kruiselings over het hoofd, en dit een en ander geschiedde even snel als men het leest, toen reeds de steenen krakende nevens ons naar beneden rolden. Eerst nu overzag ik de geheele grootte van het gevaar, in hetwelk ik mij bevonden had; en daar ik het mij zelfs nu nog niet zonder huivering kan te binnen brengen, zoo kan ik naauwelijks begrijpen, hoe het den persoon, die mij droeg, mogelijk was, over deze, bijna loodregt afhellende, plaats met zoo groote snelheid te geraken. Slechts de zucht tot zelfbehoud konde hem daartoe de kracht geven en in staat stellen. — Spoedig daarop kwamen wij aan eene tweede dergelijke plaats, die ik nu met huivering aanzag, daar ik met het gevaar reeds bekend was; wij hadden echter het geluk, onverlet dezelve voorbij te gaan. Wij begonnen toen weder langs de wanden over meerdere uit-

Digitized by Google

steekſels (*gorgels* genaamd) te klimmen, en bereikten, na verloop van vier lange uren, eindelijk het ſneeuwveld. Wij waren de *Ortels*-ſpits omgetogen, en bevonden ons op den kam, die van *Zwedul* tot aan den top loopt. Eene verpoozing van een vierendeel uurs verkwikte ons genoegzaam, om ons te verſterken tot de voortzetting van onzen verderen togt.

Een verbazend groot ſneeuwveld, ſedert 21 jaren door geen' menſchelijken voet betreden, lag nu voor mijne verraste oogen; de ſpits ſtond helder en klaar voor mij, en reeds wilde ik met brandenden ijver en ſpoed dezelve naderen, toen JOSELE mij in mijne vaart ſtuitte, mij op de reeds in nevels gehulde bergketen, die zich van *Bernina* tot *Finſtermünz* uitſtrekt, opmerkzaam maakte, mij de gevaren voor oogen ſtelde, aan welke wij op deze onafzienbare zee van ſneeuw zouden zijn blootgeſteld, en al zijne op ondervinding gegronde welſprekendheid aanwendde, om mij te bewegen, tot den terugtogt te beſluiten. Ik zag wel in, dat, wanneer zijne vrees gegrond was, en wij door den nevel op de ſpits bevangen werden, wij met zeer vele moeijelijkheden te kampen zouden hebben; maar ik hoopte, dat hij ons niet zoo ſpoedig zoude naderen, of misſchien naar een' anderen kant zoude trekken; ook konde ik niet beſluiten, na alle uitgeſtane vermoeijenisſen, ſlechts twee uren van het doel van mijnen togt verwijderd, terug te keeren, offchoon twee mijner gidſen JOSELE's vrees gegrond achtten. Een enkele ſlechts was van mijn gevoelen; en het gelukte mij, door de voorſtelling, dat wij tot aan de wanden, uit hoofde van het getal, dat wij uitmaakten, zelfs ondanks den digtſten nevel, ons ſpoor in de ſneeuw wel wedervinden, en dan ten minſte eenigermate in veiligheid zouden zijn; dat het ſlechte weder ons op de wanden even goed konde verraſſen, wanneer wij nu terugkeerden, ook de overigen daartoe te bewegen, en de ſpits te naderen. Wij trokken derhalve verder; maar nu begon de fijnere lucht ons de ademhaling moeijelijk te maken, en wij moesten bijna alle vijf minuten eenige oogenblikken blijven ſtilſtaan, om het bloed te doen bedaren. Daarbij kwam nog eene andere zwarigheid; onze voorraad van drank was uitgeput, de tong ſmachtte naar een' droppel waters; vergeefs rigtten wij onze oogen naar alle kanten, er was niets dan eeuwige ſneeuw te zien. Mijne gidſen ſloegen eindelijk voor, ſneeuw in den mond te nemen; de nood

Digitized by Google

dwong ons tot dit middel; hetwelk ik echter aan ieder afraad, daar het den smachtenden dorst slechts te meer prikkelt. Mijn fleschje met vlugzout kwam ons hier uitnemend te stade; omtrent 8 droppels, die ik op eene handvol sneeuw liet vallen, matigden de brandende hitte, en hadden de uitwerking, dat het hevige bruisen van het bloed daardoor eenigzins verminderde. Hier hadden ons ook de bewoners van *Mals* het eerst met hunne verrekijkers ontdekt. Maar de schijnbaar zoo nabijgelegene spits verwijderde zich altijd verder, en volle anderhalf uur hadden wij, bergop bergaf, in onpeilbaar diepe sneeuw tot aan de knieën wadende, noodig, om den kam te bereiken, op welken de top zich verheft. Mijne oogen had ik door middel van een doorschijnend floers tegen het verblindend sneeuwlicht beschut. Wij gingen langs den kam voort, sprongen over eene sneeuwspleet, en stonden, na verloop van een half uur, eindelijk, ten 3½ ure des namiddags, op de spits. Mijne gidsen hieuwen in de sneeuw een' vierhoekigen kuil, daar de driezijdige, bijna overal in het rond door afgronden omringde, sneeuwtop weinig ruimte toelaat. Mijne werktuigen werden aan een' stok vastgehecht, en ik begon mijne oogen in dit heerlijk Panorama te laten rondweiden. Maar het werd mij niet vergund, mij hier aan mijne verrukking over te geven. De *Ortels*-berg wreekte zich over de stoutheid, die wij, pygméen, gehad hadden, om zijnen schedel te genaken; want naauwelijks had ik mijnen blik op de streek van *Mals* geworpen, om den weg te vervolgen, dien wij afgelegd hadden, en naar eenige namen gevraagd, toen ons plotseling een vijandige, zeer digte nevel omhulde, die ons belette, 5 schreden voor ons uit te zien, en eene minuut daarna werden wij door eene zware jagtsneeuw overvallen. De koude was, uit hoofde van den snijdenden westnoordwestewind, niet te verduren; klappertandend bejammerde ik het te vergeefs, dat ik mijnen manteb niet bij mij had, en deed al het mogelijke, om, in het half uur, dat wij 't hier, ondanks alle schrikteekenen der natuur, nog uithielden, mijne waarnemingen voort te zetten. Mijn *Fortijnsche* reisbarometer viel op 18,168 *Weener*-duim, de thermometer aan het kwikzilver op 3° *Reaumur*, die, welke in de vrije lucht opgehangen was, op 2° boven het vriespunt. Ongelukkiglijk was de draad aan het gewigt van mijn' *Sausfureschen* hygrometer gebroken, en mijne verkleumde vingeren waren niet in staat dit te herstellen. De vreesselijke ijsmuur,

Digitized by Google

die het opklimmen uit de vallei van *Suldèn* belet hd, vertoonde zich hier voor mij, en ik begreep nu wel, dat het beklimmen van die zijde slechts voor een' arend mogelijk zou zijn. Het oogenblik, toen een gedeelte van het uitzigt nog voor mij open lag, bewees mij, dat de gezigtkring aan elken kant ten minste ruim 16 tot 20 uren onverlet zijn moest; terwijl ik nu slechts de gedaante mijner leidslieden zag, die, even als ik, ontroostbaar waren, dat het slechte weder niet een paar uren later was ingevallen. Van de door GEBHARD opgerigte piramide staat nog het voetstuk; maar de top is sedert dien tijd ten minste 2 of 3 vademen verhoogd, en het bevindt zich derhalve nu beneden denzelven. De wind begon feller en feller op te steken, de koude werd gevoeliger, en, wilden wij ons niet aan het gevaar blootstellen, om onze leden te doen bevriezen, dan bleef er niets over, dan den terugtogt aan te nemen. Met een smartelijk gevoel scheidde ik ten 4 ure van den *Ortel*, daar ik bezwaarlijk ooit weder in de gelegenheid zoude komen, op deszelfs besneeuwde kruin neder te zitten.

Bij het afdalen besteedden wij naauwelijks 2 uren met over de sneeuw te gaan; de jagtsneeuw had nu een weinig opgehouden; wij volgden onze in de weeke sneeuw diep ingedrukte sporen, en bereikten gelukkiglijk den wand. Met huivering zag ik benedenwaarts in den afgrond, en waagde het niet, een' voet te bewegen, toen mijne gidsen mij riedèn, mij de oogen te laten blinden, en mij geheel aan hun geleide over te geven. Ik begreep zelf, dat dit het beste was. Zij kozen tot het afdalen eenen anderen weg, dien men bij het opklimmen bezwaarlijk zou hebben kunnen bezigen, daar hij over gruis loopt. Een of twee gingen vooruit, om mijne voeten te plaatsen, of mij aan te wijzen, waar ik mij zoude aanklampen; terwijl er een in mijne nabijheid bleef, en de vierde, meermalen ook twee, het touw vasthielden, aan hetwelk ik hing. Eenige malen namen mij twee in hun midden; ik omvatte hen aan den hals, en nu hoorde ik slechts het geraas der rollende steenen, die nevens en voor ons benen vielen, terwijl ik de voeten opligtte, en met hen naar beneden gleed, tot aan het einde van het touw; alsdan begon alles weêr van voren af aan. Somtijds was het mij ook vergund te gaan zitten, en zoo, met behulp van handen en voeten, over de steenen naar beneden te glijden, waarbij, gelijk men zich ligtelijk kan voorstellen, mijne kleederen niet weinig te-

Digitized by Google

den. Dit duurde op die wijze 4 uren lang, zonder eenige andere tusschenpoozing, dan den tijd, dien mijne gidsen noodig hadden, om den weg te onderzoeken, of te groote steenen, welker val ons ligtelijk gevaarlijk zou kunnen worden, uit den weg te ruimen. Eindelijk bereikten wij den ijsberg, nadat wij het laatste gedeelte van den weg over eene opeengehoopte massa sneeuw afgleden, waarbij een mijner gidsen zich voor mij plaatste, en mij, daar mijne broek geheel gescheurd was, zijnen hoed leende, op welken ik, achter hem zittende, terwijl hij mijne voeten vasthield, met groote vaart naar beneden schoot. Nu stonden wij op het ijs. Ik ontdeed mij van mijnen blinddoek. Het was 10 ure des avonds. De volle maan verspreidde, uit hoofde van de haar bedekkende nevelwolken, daar het sneeuwen omstreeks 8 ure had opgehouden, slechts een' flaauwen glans; het werd aanmerkelijk kouder, en bij ongeluk ontbraken mij hier de weldadige klimbeugels, welker riemen bij het beklimmen van den wand gebroken waren. Er bleef derhalve niets anders over, dan het touw nog langer te behouden, bij hetwelk een mij vasthield, terwijl een ander mij bij den arm leidde, JOSELE den weg zocht, en de vierde steeds bereid was, mij de behulpzame hand te bieden, of JOSELE te ondersteunen. Hier, moet ik bekennen, bewonderde ik zijne scherpzinnigheid; want ofschoon wij, gelijk natuurlijk is, denzelfden weg, dien wij bij het opklimmen hadden ingeslagen, bij het flaauwe schemerlicht niet konden volgen, zoo bragt hij ons toch uit dezen doolhof van ijsklompen, langs afgronden en spleten, met eene zekerheid, alsof het heldere dag geweest ware. Slechts van tijd tot tijd stond hij stil, nam met bedachtzaamheid de proef van de dikte van het ijs, of spoedde zich een weinig vooruit, om onzen verderen togt te regelen. Dat ik de bezwaren van het afklimmen dubbel gevoelde, begrijpt ieder gereedelijk, terwijl mij geen enkele vaste tred vergund was; ook was het ijs, bij het invallen van den nacht, gladder geworden, en de koude werkte heviger op mij, hetgeen nog daardoor vermeerderd werd, dat ik ieder oogenblik, bij het afglijden over eene ijshoogte, van het ijswater geheel nat werd. Van de felle koude bevende, vermoeid door onophoudelijke beweging gedurende 20 uren, door en door nat, van honger en dorst gekweld, zoude ik, bij mijne gescheurde kleederen, door welke de kille nachtwind zijne kracht onverhinderd uitoefende, geheel door de koude overmand zijn, (want

Digitized by Google

reeds openbaarden zich bij mij alle kenteekenen van verstijving) indien niet mijne gidsen, ondanks hunne eigene vermoeidheid, toen wij eindelijk des nachts ten een ure het einde des ijsbergs bereikten, met dringende beden, de onmogelijkheid, om hier te overnachten, mij voorstellende, mij om strijd hadden aangezocht, om alle mijne krachten bijeen te rapen en hen te volgen, waarbij zij mij bij afwisseling ondersteunden en bijna droegen, want de uitgeputte natuur oefende gebiedend hare regten. Eenstemmig werd thans besloten, niet naar de herdershut terug te keeren, daar wij tot dezelve van de plaats, waar wij ons thans bevonden, 2½ uur noodig hadden, maar bij het eerste bosch, dat wij zouden aantreffen, te blijven. Er werd derhalve een vooruitgezonden, om ter bepaalde plaatse een vuur aan te leggen. Na verloop van 1½ uur, die ik onder de zwaarste tel, welke ik ooit beleefde, want de vermoeidheid klom bij elke minuut, bereikten wij eindelijk ten 2½ ure des morgens eene plaats aan den zoom van het bosch, waar een vrolijk vuur brandde. Hij, die nooit iets dergelijks ondervonden heeft, kan zich bezwaarlijk de vreugde voorstellen, die het mij verschafte. Voor alle de schatten der wereld zoude ik deze plaats niet hebben afgestaan. Binnen weinige oogenblikken hadden mijne gidsen mij van mijn voetschoeisel ontdaan, en nadat er, met veel moeite, eenig water was aangebragt, waarin wij de rest van onze chocolade kookten en het weinige overgeblevene brood doopten, werd de vlugste naar de herdershut gezonden, om levensmiddelen op te doen. Na verloop van 2 volle uren kwam hij beladen terug; de dag begon reeds aan te breken, en wij gebruikten nu gezamenlijk een ontbijt. Mijne levensgeesten, door de rust, het weldadige vuur en de versterkende spijs weder opgewekt, vergunden mij, des morgens ten 6 ure den terugtogt te beginnen. Wij bereikten de hut, daar wij onze pas herkregene krachten niet te sterk wilden inspannen, in 1½ uur. Hier rustten wij nog eens, en den 22 Augustus, des morgens ten 10 ure, kwamen wij aan het posthuis te *Drofni*, van waar ik mij, in een rijtuig, met den meesten spoed naar *Mals* begaf, waar ik ten 1 ure aankwam, en door de brave bewoners met eene hartelijkheid ontvangen werd, die mij nog eene alleraangenaamste herdenking oplevert.

Naar de bereids in den loop van het verhaal opgegevene daadzaken, en de daarmede overeenstemmende waarnemingen te *Mals*, berekende ik de hoogte der *Ortels*-spits op 12,395

Digitized by Google

Weener of 12,062 *Parijſche* voeten; een reſultaat, 't welk tot op 1/287 met de door den in het vak der wetenſchappen hoogstverdienſtelijken Generaal VAN FALLON te werk geſtelde driehoeksmeting (*) overeenkomt.

(*) 12,352 *Weener* of 12,020 *Parijſche* voeten.

Aan den Heer Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Nevensgaande Dichtſtukje, ſedert verſcheidene jaren in mijne portefeuille bewaard, werd nimmer ter uitgaaf beſtemd, wijl niemand beter dan ik zelve gevoel, hoe moeijelijk het behandelen dier heerlijke onderwerpen is, en hoe weinig mijn gering dichterlijk talent in ſtaat is dezelve naar waarde te bezingen; mij zelve meestal tot gelegenheidsſtukjes bepaald hebbende. Eene bijzondere aanleiding deed mij echter mijne krachten aan deze hoogere onderwerpen beproeven; en, dezelve toevallig aan den waardigen Vriend latende lezen, die ze u ter plaatſing in uw geacht Tijdſchrift bij dezen aanbiedt, ſpoorde zijn Ed. mij ten ſterkſte tot de openlijke mededeeling aan. Niet dan ſchoorvoetende gaf ik hiertoe mijn woord; dan de wensch, om, door het oordeel van *onpartijdigen*, (vriendenoordeel is zoo vaak *te* gunſtig) zelve meer of min de waarde of onwaarde van dit voortbrengſel mijner zwakke Muze beter te leeren kennen, deed mij toegeven, en de opneming van hetzelve in uwe *Letteroefeningen* zal mij doen hopen, dat het niet van *alle* dichterlijke waarde ontbloot is; terwijl de terugzending aan den vriendelijken bezorger mij genoeg zal zijn, om te gevoelen, dat het oordeel der vriendſchap inderdaad te partijdig was. Ik teeken mij, met achting,

Uwe beſtendige Lezeres

J..... B.....

Digitized by Google

DE SCHEPPING, VAL EN HERSCHEPPING VAN DEN MENSCH.

Omringd van werelden en zonnen,
Omstuwd met majesteit en pracht,
Zijt Gij, o GOD! Gij de Onbegonnen,
Die al deez' werelden en zonnen
Eens uit het niet te voorschijn bragt.

Gij, op der eeuwen troon gezeten,
Wier grondvest rust op de eeuwigheid,
Hebt met een span 't heelal gemeten;
Hebt, op der eeuwen troon gezeten,
Het kleed des hemels uitgebreid.

Gij sloegt, o eeuwig GOD! uwe oogen
Door 't maatloos ruim zoo liefdrijk heen;
Gij wenkt, en de Englen, opgetogen,
Zien, knielend voor Uw alvermogen,
Een zonnestel te voorschijn treên.

Daar rees de zon in vollen luister,
En bol bij bol deelde in haar' glans;
Haar gloed verdreef het somber duister,
Schonk nieuwen, schitterenden luister
Aan d' onbegrensden hemeltrans.

In 't uitgebreid gebied der heemlen,
Waar 't vast gestarnt' sinds eeuwen blonk,
Zag 't Englenheer die bollen weemlen,
Terwijl, tot in de hoogste heemlen,
Hun juichend hallelujah klonk.

Nog zweefde, in duisternis gedoken,
Deze aarde in woesten bajert rond,
Tot dat Uwe almagt had gesproken:
„'t Zij licht!" — en zie, 't licht was ontstoken;
Een heerlijke orde rijst terstond.

De nacht der nevlen is verdwenen;
Het lieflijkst morgenrood breekt door;
De middagzon heeft de aard' beschenen,
En, weêr aan de avondkim verdwenen,
Treên maan en sterren glinstrend voor.

Digitized by Google

Hoe vliedt het water op Uw ſchelden,
GOD! bruiſend naar den afgrond heen!
Hier rijzen nu de vruchtbre velden,
Daár bergen, die Uw magt vermelden,
Ginds golven de ongemeten zeên.

De dagtoorts ſchiet haar warme ſtralen
Op 't pasgeboren aardrijk neêr,
En 't heerlijkst groen verſiert de dalen;
't Woud mag met trotſche cedren pralen,
't Gebloemte bloeijen tot Uwe eer.

Nu wilde Uw liefde ook de aard' verſieren
Met wezens, vatbaar voor genot;
Uw woord doet millioenen dieren
Door aarde, lucht en water zwieren,
Gelukkig in hun kring en lot.

't Inſekt, dat in de zonneſtralen
Des eerſten daagraads gonzend zweeft;
Het vrolijk lied der boschkoralen;
Het vee, dat dartelt in de dalen;
De visch, die in het water leeft;

't Gedierte, dat bruit, in 't woud verſcholen;
Het ſchelpdier in den oceaan;
De ſlangen, ſijſlend in haar holen,
Of 't wriemlend wormpje; in 't ſtof verſcholen,
't Juicht all', ó GOD! in zijn beſtaan.

Maar hoe! zijn al die heerlijkheden
Alleen voor 't redeloos gedierte?
Wordt, groote Schepper! in dit Eden
Uwe almagt dan niet aangebeden,
Uw liefde, Uw wijsheid niet gevierd?

o Ja! ook dat voortreflijk wezen,
Met een' verheven geest bedeeld,
Op Uwen wenk aan 't ſtof ontrezen,
DE MENSCH, werd, heilig Opperwezen!
Geſchapen naar Uw eigen beeld.

Digitized by Google

Ver boven 't reedloos vee verheven,
Door kennis, vrijheid en verstand,
Moog' 't ligchaam aan deze aarde kleven,
Zijn ziel kan tot haar' Oorsprong zweven;
Zij staat met Englen in verband.

Zijn oog aanschouwt, verrukt, de wondren
Der schepping, in haar volle pracht;
Hij hoort in 't wolkgevaarte U dondren,
Aanbidt, en juicht: „ Gij hebt die wondren,
„ O God! uit liefde voortgebragt."

Gij stelt den mensch tot heer der aarde,
Maar hebt hem edler rang bereid:
Zijn ziel, gevormd tot hooger waarde,
Eens weêr ontboeid van 't stof der aarde,
Bestemdet Gij voor de eeuwigheid.

o Ja, zijn vaderland is boven;
Hier, 't moeilijk oefenperk der deugd.
Mogt niets zijn' moed ten strijd verdooven,
Geen zinlijkheid zijne onschuld rooven!
Slechts onschuld schenkt hem reine vreugd.

Deze aard', zijn woonplaats hier beneden,
Door U zoo heerlijk toebereid,
Zij biedt hem duizend zaligheden.
Hij offere U dan, hier beneden,
Een hart, dat gloeit van dankbaarheid!

Dat eerbied onze borst doordringe!
o Gij, wiens adem ons bezielt,
Duld, dat een nietige aardelinge,
Schoon staamlend, U ter eere zinge,
Terwijl zij voor Uw grootheid knielt!

Digitized by Google

't Hallel klonk door heel de fchepping,
Toen de mensch te voorfchijn trad;
Zaligheid woonde op deze aarde,
Eer de zonde jammer baarde,
Eer de mensch zijn' GOD vergat.

Hoe! gij, mensch, uw' GOD vergeten!
Hier, hier beeft de Serafijn;
Gij, uws Scheppers beeld ontluistren!
Gij, uw' edlen geest verduistren!
Mensch! wat zal uw lot thans zijn?

Ach! een afgrond van ellende
Gaapt op uwe levensbaan;
Donkre nacht zweeft om u heenen;
't Licht der waarheid is verdwenen;
Zwarte wanhoop grijnst u aan.

Gij, ter prooije aan ramp en lijden,
Doolt hier zonder hoop of GOD;
't Aklig graf zal u verflinden;
Mensch! waar zult gij redding vinden?
Eindloos duurt uw jammerlot.

Eindloos? neen! GODS eeuwge liefde
Zag op uwe ellende neêr:
Zie, gij, die Zijn wet dorst krenken,
Zie Zijn vaderhand nog wenken;
Keer, keer op dien wenk toch weêr!

Hij, op wiens bevel de dagtoorts
Eenmaal rees aan aan 's hemels boog,
Doet de zon der waarheid fchijnen,
Doet de nevlen weêr verdwijnen,
Mensch! voor uw verduisterd oog.

Zie en juich! een nieuwe fchepping
Schittert heerlijk om u heen:
Hij, wiens almagt kon vernielen,
Doet u voor Zijn liefde knielen,
Zendt Zijn' dierbren Zoon beneên.

Digitized by Google

Ziet gij daar de ſter niet blinken,
Waar die nevel voor verdwijnt?
Hoort gij niet, hoe Hemellingen,
Als bij d' eerſten morgen, zingen,
Nu de Vorst des lichts verſchijnt?

Bijgeloof en ondeugd vlieden
Voor zijn Goddelijke leer;
Hij, met majesteit omtogen,
Hij, bekleed met alvermogen,
Brengt het beeld der Godheid weêr.

Licht en troost verzelt Zijn ſchreden;
Liefde teekent elken tred;
Weldoen is geheel Zijn leven;
Boosheid ſlechts moet voor Hem beven:
Zaligheid bevat Zijn wet.

Hulde een floers van zonde en dwaling
Uwen geest in donkren nacht,
JEZUS CHRISTUS, zon der waarheid,
Heeft, met onbewolkte klaarheid,
Hemelsch licht tot u gebragt.

Mensch! nu kunt gij vrolijk juichen;
De aarde is nu geen doodsdal meer;
Neen, gij dwaalt niet meer in 't duister;
Heel natuur ſpreidt nieuwen luister:
Gij, gij vondt uw' Schepper weêr.

Zondaar! o, voel uw verpligting;
Vreugd vervange uw bange ſmart;
JEZUS gaf voor u Zijn leven,
Waarborgt u een God wil vergeven
Aan 't opregt boetvaardig hart.

Staat gij nog ter prooije aan rampſpoed,
Valt de ſtrijd der deugd u bang,
O, Aanſchouw uwe Heilands lijden!
Zinke uw moed ſlechts niet in 't ſtrijden,
Dan wordt weenen jubelzang.

Digitized by Google

Neen, geen troosteloozè wanhoop
Moorde uw kalme zielevreugd!
Laat een ſtorm van tegenſpoeden
Dreigend om u henen woeden;
Lijden voert tot hooger deugd.

Christen! dan met al uw krachten
't Heerlijk doelwit nageſtreefd,
Dat, met hemelglans omgeven,
Boven tijd en ſtof verheven,
Jezus u gewezen heeft.

Zoo, zoo blinkt de heldre noordſter
Den beängſten zeeman aan,
Als haar glans hem voor blijft lichten,
Om den koers der kiel te rigten
Langs den woesten oceaan.

Moog' de zeis des doods u dreigen,
Maait zijn hand uw dierbren af;
Leidsman tot een beter leven,
Zal GOD dáár u wedergeven,
Wat u hier ontzonk in 't graf.

Beefdet ge op den rand dier groeve,
Scheen 't u daar ſtikdonkre nacht,
Jezus heeft uw' angst verdreven,
Heeft onſterflijkheid en leven
Door Zijn' dood aan 't licht gebragt.

In dat oord van licht en vreugde
Is Hij zelf u voorgegaan;
Dáár zal Hij u plaats bereiden,
Dáár zal Hij u binnenleiden,
Biedt een eeuwig heil u aan.

Weg dan, dikke duisternisſen,
Die den nacht der zonde omzweeft!
GOD zond Zijnen Zoon op aarde.
Mensch! gij kreegt weêr nieuwe waarde.
Juich, daar uw Herſchepper leeft!

Digitized by Google

Juich, nu ge u geen ſtraffend Wreker
Bij betreurde feilen denkt;
Maar een Vader, die genadig,
Die barmhartig, die weldadig
't Struiklend kind vergeving ſchenkt.

't Hoofd omhoog: geen ſtrenge Regter
Is 't, die JEZUS u vertoont;
Maar een Vader, die genadig,
Die barmhartig, die weldadig
Arme deugden rijk beloont.

GOD der liefde! neem de hulde
Van 't geredde menschdom aan,
Dat, door eigen ſchuld verloren,
Maar door JEZUS weêr herboren,
Ruste vindt op 's levens baan!

IETS OVER DEN HANDELGEEST EN DE UNIVERSITEITEN IN NOORD-AMERIKA.

Den *Amerikaan* is, van alle werkzaamheden, de *handel* de meest geliefkoosde. Daarvoor is hij geboren. Hij is doorheen, in hoogeren of lageren zin, *koopman*. De ſchoenlapper, die ſlechts eenige dollars heeft gefpaard, begint een' ſchoenhandel, de ſnijder een' kleederhandel. De landman verhandelt zijne produkten 1000, ja 2000 mijlen verre, koopt vee en granen in, en levert zulks aan de zeeſteden, of handelt in landerijen. De arts heeft nevens zijne praktijk een' winkel van geneesmiddelen. Het karakter der Natie is handelziek; desgelijks ook dat der Regering. Derzelver ſtaatkunde, met betrekking tot buitenlandſche Mogendheden, bepaalt zich toe Handeltraktaten; met opzigt tot het binnenland, het eigen land, legt zij zich voornamelijk toe op bevordering des handels, door wegen, kanalen, ſcheepvaart. Derzelver inkomſten vloeijen bijkans geheel uit den handel voort. De *Amerikaan* bezit echter noch de ware *takt*, noch de volſtandigheid des *Hollanders* of des *Duitſchers*, om een matig en zeker gewin boven een vlugtig en onzeker te ſtellen. Hij is in zijnen handel een Avonturier. Vanhier de veelvuldige bankeroeten; vanhier het mistrouwen omtrent *Amerikaanſche* Huizen.

Digitized by Google

De arme landbouwers in *Noord-Amerika* zijn echte Republikeinen, en op hun demokratisch vermogen zeer naijverig. Geene armoede verhindert hen, hunne onafhankelijkheid te bewaren. De arme kan, des noods, zoo wel den koopman als den advocaat ontberen; dat wil zeggen, hij drinkt kruidenthee en korenkoffij, kleedt zich in door hemzelven vervaardigde ſtoffen, en vereffent zelf zijne processen met zijnen buurman. Ook aan den leeraar bindt hij zich niet; gevalt hem deze niet, hij onttrekt hem zijne toelage, en leest zijnen Bijbel te huis, of gaat naar eene andere kerk. In 't kort, hij is een man, die op zijne eigene beenen ſtaat, en zulks gevoelt.

Ten aanzien van handenarbeid valt het in 't oog, dat de *Amerikaan* tot Fabrijk-ondernemingen zeer weinig geneigdheid heeft. De fabrikaten van andere Staten te verkoopen, en alzoo zijne werklieden buitenslands te hebben, ſchijnt meer berekend voor zijne Republikeinſche grootheid, dan de produkten zijns eigenen bodems zelf te veredelen.

De Univerſiteiten zijn ſlechts, als ik mij zoo mag uitdrukken, kortbegrippen der *Europeſche*. De *Amerikaan* ſtudeert niet te zijner vorming, maar om van het aangeleerde zoo ſpoedig mogelijk voordeel te trekken. Hij wil ſchielijk leeren, en alleen datgene, wat tot zijne kostwinning volſtrekt noodzakelijk is. Hij vergenoegt zich met de grondtrekken der wetenſchap, en vult de leemten aan door ondervinding, lektuur en natuurlijke ſcherpzinnigheid. Geld verdienen is bij hem hoofdzaak, en daarop brengt hij ook alles te huis. Wijsgeerte laat hij aan den Predikant — poëzij aan de vrouwen over, en, zoo een hunner aan deze vakken zich vergnapt, kan hij, ten zij hij genoegzame middelen van zichzelven bezitte, ſtaat maken van honger te ſterven.

In het huiſelijke leven gedraagt zich de *Amerikaan* zeer koel en droog. De vrouw noemt haren man niet anders dan *master*, de man zijne vrouw *mistreſs* en zijne dochter *miſs*, en hij bejegent zijne vrouw en kinderen niet veel vertrouwelijker dan bekenden, ja vreemden. Deze formaliteit heeft iets zonderlings, en ſchijnt met de Republikeinſche vrijheid niet wel overeen te brengen; maar, in den grond beſchouwd, is dezelve noodzakelijk, dewijl zonder deze ſoort van wederhouding de gelijkheid in plompheid zou ontaarden.

Digitized by Google

BONAPARTE EN JOSEPHINE.

Vóór eenigen tijd deelden wij, uit eene inderdaad *echte* en dusverre ongedrukte verzameling van brieven van den *Generaal* BONAPARTE aan JOSEPHINE, éénen derzelven mede, die van zijne hevige liefdedrift voor deze vrouw getuigt. Verder is ons gebleken, dat die liefde door haar zeer averegts beantwoord werd. Ziet hier nog het een en ander uit dien briefwisfel, dáárom alleen belangrijk, dewijl dezelve ons 's mans karakter van eene zijde vertoont, van welke hetzelve ons nog onbekend was gebleven, ja welke wij meenden, dat aan hetzelve nimmer eigen was geweest.

Toen BONAPARTE Mad. DE BEAUHARNAIS ontmoette en op haar verliefd werd, was hij reeds Generaal, maar geenszins van eene gunftige zijde bekend. Zijne kleeding was flordig, zijne uniform te lang voor zijne korte geftalte en te breed voor zijn mager lijf; zijn regt neérhangend haar hing zeer onbevallig langs zijne dorre kaken; zijne laarzen, naar het weder, óf bedekt met ftof, óf vuil van flijk, gaven hem een zonderling en weinig galant voorkomen. Hoezeer pas ontkomen aan de holblokken en de roode muts van het fchrikbewind, onderfcheidde zich het aanzienlijke gedeelte der *Parijzenaren* door teugellooze weelde in kleeding en equipages, en wel inzonderheid de vrouwen. Die, met welke de *burgeres* BEAUHARNAIS verkeerde, noemden BONAPARTE *le vilain Général*, en zijzelve duidde hem, in het gefprek met hare vriendinnen, met dezen bijnaam aan. — Op zekeren avond, tegen middernacht, kwam Mad. BEAUHARNAIS bij Mad. CH... R..., welke zij reeds te bedde vond. „ Sta op," fprak zij tot haar, „ kleed u fchielijk, om mij „ als getuige te verftrekken: dezen nacht, op ftaanden voet, „ trouw ik *le vilain Général!*"

In dit tijdperk, en *kort na zijn huwelijk*, fchreef BONAPARTE deze brieven. Van eenige derzelven zou men bijkans zeggen, hetgeen Mevrouw DE GENLIS, zeer naif, van een paar jeugdige echtelingen verklaarde, die vrij onkiesch waren in de uitdrukking der echtelijke teederheid: „ Zij zul- „ len," zeide zij, „ het huwelijk zelve nog *indécent* ma- „ ken!" Dit *indécente* daalt zelfs, naar het oordeel van een' *Franfchen* Recenfent, af tot *morfigheid*, in 's mans vertrouwelijke mededeeling aan eene *vrouw*, aan JOSEPHINE, van

Digitized by Google

de oorzaken, welke MURAT noodzaakten, om zichzelf, in zekere zaken, tot het ſtrengſte zelfbedwang te veroordeelen.

Wij laten dit daar, en bepalen ons tot de mededeeling van eenige trekken uit BONAPARTE's briefwisſeling, waarin wij den NAPOLEON van latere dagen, ten zij dan in zekere heftigheid van karakter, volſtrekt niet herkenden.

„ Dat mijn Genius," dus ſchreef hij onder anderen aan JOSEPHINE, „die mij te midden der grootſte gevaren ſteeds beſchermde, u omgeve, u bedekke, en ik geef mij, van denzelven ontbloot, aan alles prijs. Geen dag heb ik geſleten, zonder u te beminnen; geen nacht, zonder u in mijne armen te drukken; geen kop thee heb ik tot mij genomen, zonder den roem en de eerzucht te vervloeken, welke mij van de ziel mijns levens verwijderd houden. De gedachte aan u beheerschte mijn hart, vóór die aan de geheele natuur; uwe luimen waren voor mij eene heilige wet. U te zien, was al mijn heil; gij zijt ſchoon, bevallig; uwe zachte en hemelſche ziel teekent zich op uw gelaat; ik aanbad alles aan u; meer naïf, meer jeugdig, zou ik u minder bemind hebben. Alles bekoorde mij, zelfs tot de herinnering van uwe dwalingen en van het bedroevend tooneel, veertien dagen vóór onzen echt; deugd was mij alles, wat gij deedt; eer alles, wat u behaagde; roem had niets aantrekkelijks voor mijn hart, dan alleen omdat dezelve u aangenaam was en uwe eigenliefde ſtreelde. — Uwe kinderen ſchrijven mij lieve brieven. Sinds ik *u* niet meer behoor lief te hebben, bemin ik *hen* te meer. In ſpijt van het noodlot en de eer, zal ik al mijn leven u beminnen. Mijn geluk is, u gelukkig te zien; mijne blijdſchap, uwe vrolijkheid; mijn vermaak, dat gij het hebt. Vaarwel, JOSEPHINE! Gij zijt voor mij eene wereld, welke ik niet kan verklaren; ik bemin u dagelijks meer en meer. — Ik meende, dat ik jaloersch was; maar ik zweer u, dat daar niets aan is. Liever, dan u treurig te zien, zoude ik u, geloof ik, zelf een' minnaar geven. — Ik haat *Parijs*, de vrouwen, de liefde. Deze toeſtand is verſchrikkelijk, en uw gedrag..... Maar, moet ik u beſchuldigen? Neen, *uw gedrag is dat van uw noodlot.* Zoo beminnelijk, zoo ſchoon, zoo goed, waarom moet gij het moordend werktuig mijner wanhoop zijn? — JOSEPHINE! gij kondt het geluk hebben uitgemaakt van een benijd en grillig man. Gij maakt mij ongelukkig; ik heb het voorzien. Ik voelde het, toen mijne ziel zich aan u verbond, toen de

Digitized by Google

uwe van dag tot dag eene onbepaalder heerschappij over mij verkreeg en alle mijne zinnen kluisterde. Wreede! waarom mij op wedermin doen hopen, welke gij niet gevoeldet? — Maar dit verwijt is beneden mijzelven; nooit heb ik aan geluk geloofd. Dagelijks waart de Dood rondom mij: is het leven zoo veel omhaals waardig? — Vaarwel, JOSEPHINE! blijf te *Parijs*, schrijf mij niet meer, en eerbiedig voor 't minst mijne schuilplaats. Duizend dolken doorboren mijn hart; doe dezelve niet dieper doordringen. Vaarwel, mijn geluk, mijn leven, alles, wat voor mij op aarde bestond!"

En wat zeide, wat deed JOSEPHINE? — BONAPARTE zelf moge het ons leeren. Zij schreef, zij antwoordde niet, en hij was genoodzaakt haar te zeggen: „ Ik ben gemelijk, u niet meer bij uwen naam te kunnen noemen. Ik wacht, dat gij mij dit schrijft. Kus uwe kinderen, *van welke gij niet spreekt*. Pardi! dat kon uwe brieven eens zoo lang maken. Bezoekers ten 10 ure in den morgen hadden het vermaak niet van u te zien. Vrouw!!! gij zoudt *Parijs* den 5den verlaten; gij zoudt den 11den vertrekken; gij waart den 12den (*Prairial*, jaar IV) nog niet vertrokken. Toen ge mij deze weinige woorden schreeft, had uw stijl niets van het ware gevoel. Gij hebt mij bemind met eene voorbijgaande luim; gij voelt alreeds, dat het bespottelijk zijn zou, zoo deze uw hart duurzaam vervulde; het komt mij voor, dat gij uwe keus gedaan hebt, en dat gij weet, tot wien u te vervoegen, om mijne plaats te vervangen. Ik wenseh u geluk, bijaldien de onstandvastigheid daarvoor vatbaar is; trouweloosheid zeg ik niet, want gij hebt nooit bemind."

Hier, zeker, verschijnt ons JOSEPHINE in een hoogst ongunstig — BONAPARTE, daarentegen, ondanks al het overdrevene, in een zeer voordeelig licht. Maar, wij konden hare nagedachtenis te minder bezwaren, nadat wij de beide volgende plaatsen hadden gelezen, ontleend uit twee brieven van BONAPARTE aan Mad. DE BEAUHARNAIS, geschreven vóór hun huwelijk. Zij had hem verweten, dat hij haar niet *om haarzelve* beminde. „ Hoe kan een zoo laag denkbeeld in eene zoo zuivere ziel opkomen! Ik sta er nog verbaasd van; minder evenwel, dan van het gevoel, dat mij, bij het ontwaken, zonder wrevel en *onwillekeurig* weder aan uwe voeten bragt. Inderdaad, het is niet mogelijk, zwakker en laaghartiger te zijn!" En elders: „ Zoo mijn hart laag genoeg ware, om voor altijd te beminnen, ik zou er

Digitized by Google

met mijne tanden in willen bijten. Mijn hart heeft zich verboden te bemimen. Gij hebt het een' onbepaalden hartstogt ingeboezemd; eene dronkenschap, die het verlaagt. De Natuur heeft mij eene sterke en beslissende ziel gegeven; de uwe heeft zij uit kant en gaas gevormd. Nooit gevoel ik iets ten halve," enz.

Welk een mensch, en welk een minnaar!

LODEWIJK DE XV, NAAR ZIJNE EIGENE GETUIGENIS, EEN ACHTERKLEINZOON VAN EEN' NOTARIS EN EEN' BARBIER.

Niet altijd maken de Vorsten zoo veel werks, als men waant, van den hoogen adel, en de aanmatigingen te dezen, bij dezulken, die hen omringen, maar gaan derzelver persoonlijke diensten hun doorgaans wel het meest ter harte. LODEWIJK DE XV, walgende van de geschillen tusschen Hertogen en Pairs wegens hunne geslachtregisters, wilde hun leeren, zich niet te schamen, hunne adelarme verwanten te erkennen. Hij had, te dien einde, de afkomst van onderscheidene personen van zijn Hof bestudeerd, en vond er een hen vernederend vermaak in, de aanmatigingen van dezulken ten toon te stellen, die het hoovaardigst waren op hunne geboorte. Zoo herinnerde hij vaak den Maarschalk DE RICHELIEU, dat VIGNEROT, diens overgrootvader, een fluitspeler was, die aan de nicht des vermaarden Kardinaals had weten te behagen; aan de VILLEROI'S, dat zij afstamden van een' vischboer onder FRANS DEN I. Op zekeren avond, dat hij verscheidene Hovelingen door dergelijke kleine historische waarheden half wanhopig had gemaakt, nam hij van nieuws het woord, en zeide, op een' vrolijken trant: „Voor 't overige, Mijne Heeren, troost u: ik zelf, die, zoo ik vermeene, een vrij goed Edelman ben, ik zelf had tot voorvader een' Notaris te *Bourges*."— Men schreeuwde het uit van ongeloovige verbazing. De Koning nam een klein geschrift uit eene lade, en, met het oog op hetzelve gevestigd, vervolgde hij aldus: „Onder de regering van LODEWIJK DEN XI, omstreeks den jare 1470, woonde te *Bourges* één eerlijk Notaris, met name BABOU. Men beweert met eenigen grond, dat de vader van dezen BABOU Barbier was; maar dit is niet zoo volkomen stellig bewezen, als het beroep van Notaris, door den zoon uitgeoefend, van wien in de Archi-

Digitized by Google

ven van *Berry* een aantal ſtukken berust, door hem geteekend. BABOU maakte fortuin, en kocht voor zijnen zoon PHILIBERT BABOU eenen post bij de ſchatkist van *Frankrijk*. PHILIBERT werd hôtelmeester van Koning KAREL DEN VIII, en was de vader van BABOU, Heer DE LA BOURDAISIÈRE, Chef der Artillerij, in 1539. De dochter van dezen DE LA BOURDAISIÈRE was de moeder van GABRIËLLE D'ESTRÉES, welker natuurlijke zoon was CÉSAR DE VENDÔME, in 1609 gehuwd aan de erfgename van MERCOEUR, en vader van ELISABETH DE VENDÔME, gehuwd aan KAREL AMÉDÉE VAN SAVOJE, Hertog van *Nemours*, die in een tweegevecht werd omgebragt door den Hertog van *Beaufort*, zijn' ſchoonbroeder. KAREL AMÉDÉE was de vader van MARIA VAN NEMOURS, welke huwde aan KAREL EMMANUËL, Hertog van *Savoje*, bij wien zij verwekte VICTOR AMÉDÉE, Hertog van *Savoje*, Koning van *Sardinië*, en vader van MARIA ADELAÏDE van *Savoje*, gehuwd aan LODEWIJK van *Frankrijk*, Hertog van *Bourgondië*, van wien ik, die tot u ſpreek, de eer heb zoon te zijn. Gij ziet dus, Mijne Heeren, dat mijn zienden grootvader, gelijk ik zeide, een eerzaam Notaris te *Bourges* was, wiens vader zelfs Barbier zou geweest zijn. Ik verzaak hem geenszins, ik ſchaam mij deswege even min, en ik verzoek u allen, zoo velen gij hier aanwezig zijt, niet keuriger te zijn, dan ik, op het ſtuk der geſlachtboomen."

EEN PAAR KLEINIGHEDEN UIT DE WEST.

De regel: „ſchrijf zoo als gij ſpreekt," alleen voor Landskinderen.

Een *Duitſcher* volgde den regel: „ſchrijf zoo als gij ſpreekt," getrouw op, en berigtte zekeren Heer, die in een *Westindisch* eiland op een' tuin woonde, en wiens zaakwaarnemer hij in de ſtad was: „Morgenochtend krijgt gij 14 blanken." Daarop volgde terſtond eene groote drukte op den tuin, om alles in gereedheid te brengen tot een gaſtvrij en fatſoenlijk onthaal van zoo veel blanken. (Een blanke is, gelijk men weet, iemand, die net zulk eene kleur heeft als de ordinaire menſchen in *Europa*, maar die in de *Westindiën* even zóóveel geldt als in *Duitschland* een *Herr* VON..., en zich in ſommige opzigten nog vrij wat meer laat voorſtaan.) Alles

Digitized by Google

was klaar. Men ſtond reeds lang op den uitkijk, wie de aangekondigde blanken zouden zijn; bekenden waarſchijnlijk, met eenige vreemden bij zich. Toen kwam er eene kar met 14 *planken*, met een rekeningje er bij, hoeveel die 14 blanken kostten!

Voor Speculateurs op Zuid-Amerika.

Een der Schippers, welke van *Curaçao* op *Maracaïbo* (doch zelden met eenig voordeel) varen, kwam onlangs met zijne Goëlet aan de zuidzijde van het *Lazoen*, waar de bijna dagelijks vallende regens het land bij uitſtek vruchtbaar maken, om te zien, of hij zijne kleine lading bij de aldaar wonende Vrijnegers, welke meestal te voren ſlaven geweest zijn van de *Spanjaarden*, kon ſlijten.

Onder de koopers bevond zich een Neger, die gaarne eigenaar wilde worden van een nieuw mes; doch het geld, dat hij bij zich had, was niet toereikend, om hetzelve te betalen. De Schipper ſtelde hem daarom voor, om voor het resterende een armvol riet te ſnijden, dat op een half uur afſtands aan den waterkant ſtond. Doch deze opoffering was te groot. Gaarne wilde hij bezitter van het mes zijn; maar om er zoo ver voor te loopen en zoo veel voor te doen, dat ging niet. Hij verzocht den Schipper, iemand mede te zenden naar zijne vrouw, die niet verre van daar in eene kleine hut woonde, of misſchien deze nog eenig geld had. Doch zijne zwarte wederhelft vernietigde den koop gansch en al, door aan te merken, dat het nieuwe mes niet noodig, en het oude meer dan genoeg was, alzoo men de bananen wel met de handen krijgen kon.

B.

AANSPRAAK VAN DEN ZENDELING INNOCENTIUS VISATOUT, OP MONTROUGE, TEN BEHOEVE DER CENSUUR.

(*Les Jéſuites en action ſous le Ministère* VILLÈLE, *par M.* SANTO DOMINGO. *Paris*, 1828.)

— Men plaatſte zich aan tafel: VISATOUT ſprak het *benedictus*. Hij at veel, praatte weinig, luisterde gelijk iemand, die aanteekeningen maakt, en ſpeelde zijne rol van *Jezuit*, tot zelfs aan de familietafel. „ Mijne lieve kinde-

Digitized by Google

ren!" (dus liet zich op het désert Vader VISAT ÔUT hooren) „ onze vereeniging levert mij een bekoorlijk tafereel van *Frankrijk* in miniatuur. Ik aanschouw aan mijnen disch het onderwijzende, besturende, predikende, strijdende, zegenende, bekeerende, *censurerende*, stemmende, brieven openende *Frankrijk*. Men zou zeggen, dat deze zaal, in het klein, eene nationale vertegenwoordiging was, waar alles vertegenwoordigd wordt, behalve de natie. Ik maak op mijzelven toepasselijk, mijne vrienden, het woord van ALEXANDER DEN GROOTEN: „ Bijaldien ik geen *Censor* ware, zoude ik willen zijn, wat gij zijt." Bevat gij wel ten volle de majesteit der Censuur, welke de Heer DE BONALD slechts ten halve nog heeft ingezien? De oorsprong der Censuur klimt op tot de schepping der wereld. „ Gij zult niet eten van den boom der kennisse," dus luidde het bevel aan ADAM; en ziet daar tevens de instelling der Censuur! Tegenwoordig gaat men verder; men plaatst een piket Gendarmes rondom den boom, welks vrucht men verbiedt. Zoo volmaakt zich alles meer en meer. Men onderwijze in de Onwetendheid; dit is de grondslag van alle goed onderwijs. Daarom doen wij de *Lancasterſche* scholen in den ban, waar de jeugd de beginselen der wetenschappen als verslindt. Men merke de scholieren aan als toetsen van een klavier: hier drukt men, daar glijdt men over dezelve heen, en het dierlijk werktuig doet de noten hooren, welke men aanslaat. Ons vlijen *resonnerende* (weêrgalmende) en geenszins *redenerende* koppen; ziet daar het geheim der opvoeding naar behooren. — Wat nu is een *Censor?* Een magthebber, die dag en nacht waakt, dat het belang der Uitverkorenen geenerlei schade lijde. Een Comité van Censuur is alzoo een waarachtig Comité van Algemeen Welzijn. Te vergeefs heeft een groot staatkundige, de Heer DE MAISTRE, beweerd, dat de eerste Ambtenaar van den Staat de Scherpregter (*l'Exécuteur des Hautes-œuvres*) was; ik eisch den voorrang voor den *Censor:* immers deze werkt op de massa, gene op bijzondere personen. De Scherpregter voltrekt alleen de wet; de *Censor* gaat verder. In 't kort, zonder de hoedanigheden, welke beide met elkander gemeen hebben, te vergelijken, vergenoeg ik mij met deze bewijsreden: De Scherpregter doodt enkel het ligchaam; de *Censor* doodt de gedachte: en, gelijk de geest verheven is boven het stof, zoo, en even zoo zeer, is ook de *Censor* verheven boven den Scherpregter!"

Digitized by Google

HET COCAGNE-FEEST IN RUSLAND.

De *Cocagne* is een feest, waarop men het gemeen in *Rusland* onthaalt, ter gelegenheid van het huwelijk van eenen Prins of eene Prinſes der Keizerlijke familie. Ziehier, op wat wijze zulks plaats heeft. Twee bakken, van 100 tot 150 pijpen wijns kunnende bevatten, worden geplaatst op een ſchoon en groot plein voor het Keizerlijk paleis. De wijn welt op in twee kommen, door middel van onderaardſche buizen. Tuſſchen deze twee kommen verheffen zich twee ſtellaadjen van eene piramidale gedaante, zamengeſteld uit vier dobbelſteenen, ongeveer vier voet hoog, en welke, naar de hoogte afnemende, zoo vele trappen vormen. Deze trappen zijn bedekt met brooden, gebraden klein gevogelte, ganzen, eendvogels, hammen, enz. Boven op elke piramide is een os geplaatst, in zijn geheel gebraden, wiens vergulde horens een karmozijn damast tapijt doorboren, hetwelk de piramide bedekt. Touwen aan palen beletten de nadering des volks, tot dat de Keizerlijke familie zich op de balkons van het paleis vertoont. Terſtond wordt nu het ſein gegeven; de beletſels worden weggenomen; het tapijt valt, en het gemeen ſnelt op zijne prooi toe. — Men moet bekennen, dat de uitdeelingen van levensmiddelen elders wel karig en armhartig zijn, bij de *Ruſſiſche Cocagne* vergeleken!

DE NIEUWE PRUIK.

In eenen brief van de beroemde Mevrouw D'EPINAY, geſchreven te *Parijs*, 20 Febr. 1777, aan den Abt GALIANI, toen te *Rome*, vonden wij deze kluchtige Anekdote: „De Luitenant der Policie werd onlangs op een groot *diner* genoodigd. Er moest eene nieuwe pruik zijn; hij beſtelde die. De dag verſcheen, en de pruik ontbrak. Een huisknecht werd uitgezonden. De pruikmaker maakte vele verſchooningen; maar zijne vrouw was, vóór een paar dagen, in de kraam gekomen van een dood kind; de kraamvrouw was doodelijk zwak: was het wel te verwonderen, dat, in dusdanige oogenblikken van angst en verwarring, de pruik van Monſeigneur vergeten werd? Maar zij was evenwel gereed, daar in die doos. „Hij zal zien," voegde er de man nevens, „dat ik

Digitized by Google

er al mijne kunst aan heb te koste gelegd." Hij zelf ijlt henen, om dezelve Monseigneur op te zetten, komt buiten adem aan het Hotel, opent de doos, en — vindt er het doode kind in! „ Ach, Hemel!" roept hij verbaasd uit, „ men heeft de pruik begraven!" — Eene order van den Aartsbisschop, een Proces-verbaal, een besluit van den Raad der Gemeente, en weet ik wat al meer, werd er vereischt, om het kind te begraven en de pruik weêr op te delven."

ONVRIJWILLIGE BOETE.

Een misdadiger, door een' geestelijke in zijne laatste oogenblikken bijgestaan, zeide tot denzelven: „ Mijn vader, poog, bid ik u, uitstel voor mij te verwerven, opdat ik tijd erlange om boete te doen!" — „ 't Zou niet baten," hernam de monnik; „ en bovendien, mijn zoon, opgehangen te worden, is eene zeer voldoende boete."

DE OUDE HAYDN.

Pleyel, thans 74 jaar oud, en die sedert 20 jaren niets meer geschreven heeft, was een groot vriend van vader Haydn. Onlangs bezocht hem een *Engelschman* op zijn landhuis. Het gesprek viel op Haydn's laatste Canon: *Alt und schwach bin ich.* „ Ach! toen hij deze schreef, was ik bij hem," riep Pleyel: „ Hij verlangde een sneller tempo voor het finaal, en gaf zich veel moeite, om zulks te vinden. Eindelijk zeide hij: *'t Is mij onmogelijk! De tijden zijn veranderd*, voegde er de goede grijsaard zuchtend nevens: *Toen ik jong was, kwamen de gedachten ongezocht; thans moet ik die zoeken, en, wat nog erger is, ik moet er vergeefs naar zoeken!*"

KARAKTERISTIEKE TREK.

Onlangs bevonden zich twee vreemdelingen in het *Diorama* te *Parijs*, een *Duitscher* en een *Engelschman*. Beiden bewonderden de kunstige schildering van het tafereel. Maar de *Duitscher*, die zoo iets voor de eerste maal aanschouwde, wilde niet gelooven, dat dit alles op één enkel vlak geschilderd was, en beweerde, dat het effekt, even als bij een *Cosmo-*

Digitized by Google

rama, verhoogd werd door onderſcheidene, achter elkander geplaatſte ſtukken doek. Om zich hiervan te overtuigen, verooorloofde hij zich, eene groote *Duitſche* koperen munt naar de betwiste partij te werpen, welke, daar het tafereel op zeer dun doek gemaald was, onmiddellijk door hetzelve heendrong, en alzoo eene aanmerkelijke beſchadiging ten gevolge had. Alle de aanſchouwers betoonden hunne verontwaardiging over deze onvoorzigtig- en onbeſcheidenheid. Ook de *Engelschman* leide zijn misnoegen aan den dag; „echter geenszins," zoo als hij zich uitdrukte, „over de daad; — hij zelf," verklaarde hij, „had meermalen te *Londen* hetzelfde gedaan; — maar „daarover, dat het geſchied was met koperen munt. Dit „was niet fatſoenlijk: men moest de kunst en den kunſtenaar „vereeren; en daarom was hij gewoon, zich bij dergelijke „proefnemingen van een handvol guinjes te bedienen."

OP DE NAAM OOK IETS TER ZAKE DOE?

In zeker gezelſchap werd een plat dichtſtuk van geenerlei waardije, en evenwel van een' Dichter van zekeren naam, voorgelezen, zonder dat deszelfs naam vooraf genoemd werd. „O, Hoe laf!" fluisterden de Dames. — „Smakeloos ruig! Van „wien is dat dor produkt?" bromden een paar basſtemmen. — „Zacht, zacht, Mijne Heeren en Dames!" viel hun de voorlezer in; „het is van ***. Ziet gij, zijn naam ſtaat er „onder." — Diepe ſtilte. — „Ik vind toch, bij rijper na„denken," dus ving na deze pauze een der ſtraks aangeduide Heeren aan, „het gedicht zeer naïf. Dat beeld, „bij voorbeeld, is geheel uit het leven genomen, en de „taal regt gemoedelijk. Juist in dien toon openbaart „zich het reine Genie." — „Dat vind ik ook," riep een tweede, een derde, en nu ook terſtond een vierde en vijfde. Men kon niet begrijpen, dat men de bijzondere ſchoonheden des gedichts niet op het eerſte gehoor had gevoeld, enz. enz. Niets gaat toch boven een' beroemden Naam!

GESPREK TUSSCHEN EEN' ZESTHALF EN EEN VIJFENTWINTIG-CENTS-STUK.

Eene Fabel.

DE ZESTHALF.

Boog vrij op 't wapen, dat gij draagt,
Nieuwbakken munt der Belgen!
Wie weet, hoe ras de morgen daagt,
Waarop de ſmeltkroes weêr uw ſchijnſchoon zal verzwelgen;

Digitized by Google

Terwijl met u de roem gewislijk zal vergaan
Van 't dwaas beſtuur, dat u deed ſlaan
En mij een waarde ontnam, vóór eeuwen reeds geſchonken.
Een Vorst, tot zulk een daad bekwaam,
Verdient niet, met den glorienaam,
Dien Nederland hem ſchenkt, bij 't nageſlacht te pronken.

HET VIJFENTWINTIG-CENTS-STUK.

Ontzinde, zwijg! hoon niet in overmoed den Vorst,
Die 't dwaas vooroordeel en 't waanwijs bedillen
Van hen, die alles goed, ja beter weten willen,
Met moed braveren dorst:
Die Vorst ontnam u ſlechts eene ingebeelde waarde,
Waarmeê ge in Nederland hebt onverdiend gepraald;
Hij duldt — maar tot uw ſchande — uw aanzijn nog op aarde,
Opdat gij zelv' (wanneer ook niets het openbaarde)
Deedt zien, hoe lang gij reeds zijt al te duur betaald.

Toepaſſing.

Zoo draagt een ſchijnvernuft, hoe luid eenmaal geprezen,
Van eigen ſchande 't merk in 't duurverkochte ſchrift.
Eens zal de grijze tijd, die 't kaf van 't koren ſchift,
Ook in 't gebied der kunst een billijk regter wezen.

G. VAN ENST KONING.

DE MAINOOT.

XX.

Nooit, nooit heeft een ſlavenjuk mijnen forſchen hals gebogen;
Nooit, nooit hield der keten klem mijn' geſpierden arm omtogen.
Vrij, gelijk de bergſtroom, ja, vrij, als de aadlaar in de wolken,
Stort ik bruiſend neêr in 't veld, waar de Vrijheid, lust der volken,
In het heldenſtof vertrapt, onder 't grijze puin bedolven,
Mij, in ieder windgefluit, haar gekerm in 't oor doet golven.
Roover heet ik bij den ſlaaf, die den roover *Vorst* durft noemen;
Roover, die hem *haar* ontrooft, als het hoogſte goed te roemen.
Vrijheid! Vrijheid! levenslucht! ligchaamsmerg, ja zielevoeder!
Haar mijn hart, mijn arm, mijn kling, haar mijn veldroertenbehoeder!
Haar mijn waken, haar mijn ſtrijd, haar mijn leven, haar mijn ſterven,
Die 'k, als éénige erfenis, mijnen kindren wil verwerven!
Noemt mij roover dan voortaan! Rooven wil ik; overheeren
Heerengoed en ſlavenland, en geen Pacha zal het keeren.
Maar, gij veldbewoners, hoort! Ik — de roover — kan ook geven
Meer, meer dan gij ooit bezat, all' te zamen, in uw leven.
Vrijheid ſchenkt hij. Wilt gij die? Komt dan tot mij, met uw zonen!
Harer, als één eenig man, zullen wij ons waardig toonen.

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. IJNTEMA.

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER DE DOODSTRAF.

Er is thans bijna geen onderwerp, waarmede men in alle beſchaafde landen zich met zoo veel belangſtelling bezig houdt, als de doodſtraf. Eene prijsvraag daarover werd onlangs, bijna te gelijker tijd, te *Parijs* door het Genootſchap der Chriſtelijke Zedekunde en te *Geneve* door den Graaf DE SELON opgegeven. De verhandeling van den Advocaat CH. LUCAS, te *Parijs*, werd in dien dubbelen wedſtrijd gelijkelijk de bekrooning waardig gekeurd. Terwijl ook in ons vaderland deze ernſtige zaak, hoewel niet altijd ernſtig genoeg, door twee partijen behandeld is geworden, zal het misſchien niet ongepast zijn, den hoofdzakelijken inhoud van het bekroonde werk aan onze landgenooten te doen kennen.

De Schrijver onderzoekt, in de eerſte plaats, of de doodſtraf regtvaardig; ten tweede, of zij nuttig is; terwijl hij, ten derde, de middelen van bedwang opgeeft, die hij meent, dat men er voor in plaats behoort te ſtellen.

I. De menſch heeft van God het aanzijn, de rede en de vrijheid verkregen. Hij heeft het regt, en het is zijn pligt, voor zijn aanwezen te zorgen. Hij handelt volgens dat beginſel, wanneer hij, zijne eigene individualiteit opofferende, *zijn* leven waagt, om *dat eens anderen* te redden; hij huldigt hetzelfde beginſel, wanneer hij zichzelven tegen eenen onregtvaardigen aanval verdedigt; want wanneer hij eenen moordenaar doodt, doet hij het niet om hem van het leven te berooven, maar om, volgens regt en pligt, zijn eigen leven te verdedigen.

De maatſchappij heeft, als vereeniging van individuën, de regten en pligten van elk harer leden. Zij moet hare magt gebruiken tegen hem, die zijne pligten vergeten, en de regten zijner medeburgers miskend heeft; zij moet de individuéle zwakheid, wanneer deze zich in gevaar bevindt, wo-

Digitized by Google

ten te beſchermen; maar, even als de aangevallen mensch geen' zijner naasten het leven moet benemen, wanneer zijn eigen' leven geen gevaar loopt, eveneens moet de maatſchappij ſtilſtaan, wanneer de aanrander harer regten overwonnen en ontwapend is: er is dan geene noodzakelijkheid meer om te dooden, er is geen gevaar meer, wanneer de ſchuldige gevat, geboeid, en buiten ſtaat geſteld is, om kwaad te doen. De doodſtraf kan zich dus niet meer op het regt van zelfverdediging gronden.

Even min berust zij op het regt, dat zij vermeent te hebben, om te kunnen ſtraffen. Het maatſchappelijk regt zegt: „die doodſlag begaat, verdient, dat hij ſterve," als kon het zeggen: „die zijn leven voor zijnen naasten heeft opgeofferd, verdient altijd zijn leven te behouden." Ziedaar hetgeen men zou mogen vorderen, dat hetzelve zeggen kon, zou er regtvaardigheid beſtaan: maar men kan den dood gebieden; de onſterfelijkheid kan men niet geven. De menſchelijke regtvaardigheid is dus ſlechts ſtraffend, niet beloonend; zij is gevolgelijk onvolledig, gebrekkig; zij neemt gevolgelijk eene andere regtvaardigheid, een ander leven aan. Waarom dan in dit leven de regtvaardigheid van het andere overgebragt? De Goddelijke regtvaardigheid is onfeilbaar; zij doet zich hier beneden in het hart van den ſchuldigen door de wroegingen van het geweten gevoelen. Het beste middel, om aan eenen misdadiger het heilige van den pligt te doen gevoelen, hetgeen hij miskend heeft, is het niet, dat zelf te zijnen opzigte te eerbiedigen? De maatſchappelijke regtvaardigheid beperke zich dan tot haren kring, verbiede te ſchaden, en verhindere dit voor het vervolg. De doodſtraf verkort voor den mensch eenen tijd van beproeving, die reeds op zichzelve zoo kort is, en waarvan de eeuwigheid afhangt; zij ontneemt hem den tijd van berouw, en ſluit hem in het graf, met het ganſche gewigt zijns misdrijfs beladen; zij overlaadt daarenboven de bloedverwanten met eene ſchande, die naauwelijks het gelaat kon bedekken van hem, wiens hoofd zoo ſchielijk geveld werd.

Digitized by Google

II. Het maatſchappelijk regt moet nooit het karakter van wraak, maar alleen van bedwang dragen. Het misdrijf voor te komen, het reeds gepleegde te bedwingen, ziedaar deszelfs taak. Van deze twee is de eerſte wel de voortreffelijkſte. De oorzaken der misdrijven op te ſporen en weg te nemen, is de zekerſte weg, om derzelver volvoering te voorkomen.

Ware beſchaving en zedelijke vorming is hiertoe een beter en veiliger middel, dan de vrees voor ſtraffen. De veelheid der ſtraffen bewijst alleen de onmagt der bedreigingen en der wetboeken. De mensch onttrekt zich niet aan bezigheden, die zijn leven met gevaren omringen, of het noodzakelijk verkorten. De loopbaan der misdaden zou hem meer kanſen van wel te ſlagen aanbieden, en zoo de vrees alleen hem moest leiden, zou er meer voordeel voor hem zijn, om dezelve in te ſlaan. Maar het zedelijk gevoel alleen doet menigen werkman zijn moeijelijk of gevaarlijk beroep boven de ſtrafbare loopbaan des misdrijfs verkiezen.

Te ſtrenge bedreigingen, wreede ſtraffen gedoogen geen groot aantal van veroordeelingen; in zaken, waarmede de doodſtraf gemoeid is, gevoelt men zich door weêrzin en ongerustheid gedrongen, om het oordeel op te ſchorten, of aan andere regtbanken over te dragen.

Het derde deel, eindelijk, (III) handelt over de ſtraffen, welke men voor de doodſtraf behoort in plaats te ſtellen. Gevangenisſen in ware verbeteringshuizen te veranderen, zoo als men in *Geneve* tracht, en op verbetering ook verligting van ſtraf toe te zeggen; afſtand te doen van het denkbeeld, dat de misdadiger of voor zijn geheele leven onverbeterlijk is, of op een te voren bepaald tijdſtip verbeterd zal wezen; ziehier de hoofddenkbeelden van den menschlievenden en gevoeligen Schrijver, die zich te regt beroept op hetgeen MACKINTOSH eenmaal aan het *Engelsch* Parlement zeide: dat hij overtuigd was, dat één merkwaardig voorbeeld van de verbetering eens misdadigers meer op de maatſchappij zoude uitregten, dan twintig voorbeelden van ſtraffen.

Digitized by Google

De kundige beoordeelaar van dit werk, waarvan wij het medegedeelde uittrekſel ontleenden, eindigt zijn verſlag, waarin tevens van eenige andere geſchriften over hetzelfde onderwerp melding wordt gemaakt, met de juiste aanmerking, dat de menschheid het goede gevoelt en uitoefent, lang vóór zij het in de wetboeken ſchrijft. Reeds wordt de doodſtraf niet meer uitgevoerd in alle gevallen, waarin de wet haar heeft voorgeſchreven; reeds was de pijnbank inderdaad afgeſchaft, vóór men haar uit de wetboeken had uitgeſchrapt, enz. De doodſtraf uit de wetboeken te willen verbannen, is dus niets anders, dan in overeenſtemming te blijven met het algemeen gevoelen en met den voortgang der denkbeelden en der beſchaving; het is niets anders, dan de geſchrevene wet in overeenkomst te brengen met de levende wet.

Aan den Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Het dagelijks toenemend aantal der inrigtingen en werktuigen tot verbetering der krommingen van 's menſchen ligchaam, en de onbepaalde wijze, waarop een en ander door de meesten aangeraden wordt, zonder zelfs de mogelijkheid van eenig nadeelig gevolg te vooronderſtellen, of genoegzame waarnemingen ten opzigte van het daardoor erlangde nut te bezitten, hebben het mij niet ongepast doen toeſchijnen, het navolgend ſtuk, uit de *Archives générales de Médecine* (Tom. IX. Août, 1825.) overgenomen, meer algemeen bekend te maken. Mijn gevoelen daaromtrent mij voorbehoudende, wil ik het ter beoordeeling en beproeving aan een ieder overlaten. Komt het ook U dus genoegzaam belangrijk voor, vereer hetzelve alsdan, met bijvoeging tevens van deze letteren, een plaatsje in uw geacht Maandwerk, waardoor UEd. zeer verpligten zult

Leyden,
den 10 Sept. 1828.

Uwen beſtendigen Lezer
H. J. LOGGER,
Med. et Chir. Doctor.

Digitized by Google

OVER DE TOEVALLIGE KROMMING DER RUGGEGRAAT BIJ JONGE MEISJES, EN HET ONVOLDOENDE OF GEVAARLIJKE DER TOT REGTBUIGING IN GEBRUIK ZIJNDE REKBEDDEN.

Door C. LACHAISE, *D. M. P.*

Onder de geneeswijzen, waarvan de aanwending, hoe gematigd dan ook, als onberedeneerd, en daardoor ook als roekeloos moet beschouwd worden, kan men de aanhoudende rekking, tot regtbuiging van de toevallig gekromde ruggegraat gebezigd, tellen. Dit middel, waardoor men eene, bij dat geslacht, hetwelk, met reden, den meesten prijs op uiterlijke bevalligheden stelt, zoo menigvuldig voorkomende wanstaltigheid tracht weg te nemen, is verre van nieuw te zijn; ofschoon onderscheidene lieden er zich tegenwoordig de uitvinding van schijnen toe te eigenen, en zich onderling dagelijks de verdienste betwisten, aan hetzelve eenige meerdere volkomenheid gegeven te hebben. Het verschilt, in deszelfs algemeene gevolgen, weinig van den door GLISSON zoo zeer aanbevolenen halsslinger en van NUCK's opschortenden halsband, en is in den grond niets anders, dan eene nieuwe wijziging van het werktuig, waarvan LE VACHER zich bediende (*). Dit laatste werktuig roept, niettegenstaande de verbeteringen, daaraan door de twee boven aangehaalde Schrijvers gemaakt, eenige andere, in oudere heelkundige werken vermelde, in het geheugen terug, waarvan de beschrijving eene vrij groote plaats in de vooral aan de *Orthopédia* (†) gewijde werken bekleedt. De soort van vergetelheid, waarin deze handelwijze gedurende het verloopen vierde van eene eeuw gebleven is, was verre van te doen vooruitzien, dat er geneeskundigen zouden gevonden worden, stout genoeg, om dezelve in deze dagen weder te doen herleven; maar on-

(*) Naauwkeurig beschreven in de *Mémoires de l'Académie Royale de Chirurgie*, Tom. IV.

(†) Kunst om de ligchaamsgebreken van jonge kinderen te genezen.

Digitized by Google

gelukkigerwijze zullen er nog langen tijd beſtaan, die, meer op hunne eigene belangen, dan op die van het algemeen, lettende, van de minſte wijziging in door de rede afgekeurde en vandaar in onbruik vervallene handelwijzen het onderwerp hunner gezette beſpiegelingen maken zullen.

Daar de wanſtaltigheid, het onderwerp dezer verhandeling uitmakende, veel algemeener bij de vrouwen, en vooral bij de jonge meisjes, dan bij het andere geſlacht, voorkomt, en daar ik in mijne *Verhandeling over de natuurkundige Gezondheidsleer der Vrouw* de verſchillende voorbehoedmiddelen daartegen ontwikkeld heb, geloof ik verpligt te zijn, de aanmatigingen dier genen, welke nieuwe middelen ter genezing van zoodanig een gebrek voorſtellen, in het regte daglicht te plaatſen. Onderzoeken wij dus de toevallige kromming der ruggegraat, met betrekking tot de werkingswijze van derzelver voornaamſte oorzaken, en bij gevolg in derzelver verband met den ſtaat der algemeene bewerktuiging, welke dan ook de oorzaak of de uitwerking van dien toeſtand zijn moge, en het zal ons gemakkelijk vallen te bewijzen:

1°. Dat, hoe gering die kromming ook zij, het onmogelijk is, dezelve volkomen, en zonder gevaar voor het leven, weg te nemen, door eene, in tegenovergeſtelde rigting, op de beide uiteinden van den tronk aangebragte rekking;

2°. Dat, zelfs de weder regtbuiging als mogelijk ſtellende, deze echter niet duurzaam zijn kan, dewijl de onregelmatige werking der ſpierkrachten, waarvan de kromming wel het algemeenst afhangt, daardoor volſtrekt niet vernietigd wordt;

3°. Dat, in zoodanige gevallen, waar de kromming het gevolg is van eene ontaarding in de zelfſtandigheid der wervelen zelve, de verlenging der ruggegraat de natuurlijke regtheid niet kan teruggeven; omdat deze regtheid op de ongeſchondenheid van de ligchamen der wervelen berust, wier weefſel aan den ziektetoeſtand van

Digitized by Google

andere algemeene ſtelſels der dierlijke huishouding deel genomen heeft; een toeſtand, welke door de werkeloosheid, waartoe onze werktuigen, van welk eenen aard dan ook, het ligchaam dwingen, niet dan verergeren, wanneer dezelve nog beſtaat, of dezelve wel weder voortbrengen kan, zoo dezelve reeds verdwenen was;

4°. Dat, eindelijk, onder deze werktuigen, de aan bedden grenzende het minst nuttig zijn moeten, daar zij, het geheele ligchaam in eene volkomene onbewegelijkheid houdende, beletten, dat men ook niet de krachtige beweging der ledematen tot het herſtel of de onderhouding der gezondheid kan doen medewerken; zoo als door het werktuig van LE VACHER, of dat door PORTAL aangeraden, waarvan de werking loodlijnig, en het beſtuur, vooral door het veel minder zamengeſtelde, naar de omſtandigheden veel gemakkelijker is, gedeeltelijk wordt toegeſtaan.

De meest voorkomende oorzaken, waardoor de wervelkolom toevallig, vooral bij jonge meisjes, van de natuurlijke regtheid afwijken kan, kunnen in twee ſoorten onderſcheiden worden, en wel naarmate zij of in eenſge onregelmatige werking der ſpierkrachten, waaraan deze kolom tot een middellijk of onmiddellijk punt van inplanting verſtrekt, of in eenen ziekteſtaat der verſchillende dezelve zamenſtellende deelen beſtaan. In beide deze gevallen kan de kromming naar de regter- of linkerzijde, naar voren of naar achteren plaats grijpen, terwijl het hoofd, of liever het boveneinde van de kolom, niet, of zeer weinig, van de lijn, het zwaartepunt des ligchaams voorſtellende, afwijkt.

1°. *Afwijkingen, door onregelmatige ſpierwerking voortgebragt.*

De regter zijdelingſche kromming van de bovenſte helft der ruggegraat is wel de algemeenſte, niet alleen van de uit deze ſoort van oorzaken voortvloeijende, maar van alle zonder onderſcheid; en wel in die mate, dat men onder 20 meisjes geen 2 vindt, die er geene duidelijke ſporen van met zich omdragen. Dit zoo menigvuldig voor-

Digitized by Google

komen heeft zelfs verſcheidene ontleedkundigen doen denken, dat het een gevolg van eene natuurlijke geſteldheid was, en zij meenden daarvan de oorzaak in de tegenwoordigheid van de bogt der groote ſlagader, waarvan de kloppingen derzelver kracht tegen de linker voorzijde van de ligchamen der meeste, gemeenlijk door kromming aangedane, wervelen uitoefenen, gevonden te hebben. Verſcheidene voorbeelden, echter, van derzelver gelijktijdig voorkomen met eene volkomene overplanting van alle de in de borstholte bevatte ingewanden (*) hebben genoegzaam het ongegronde van dit gevoelen bewezen: tegenwoordig is het een ieder duidelijk genoeg, dat deze kromming, in bijna alle gevallen, het gevolg is van eene meerdere ontwikkeling en kracht der ſpieren van den regter ſchouder, door de gewoonte, welke men den kinderen reeds zeer vroeg doet aannemen, om zich veel meer van de regter- dan van de linkerhand te bedienen. Deze kromming, waarvan de bolle zijde regts en een weinig achterwaarts, in de rigting eener lijn, de ruimte tuſſchen de doornachtige en dwarſe uitſteekſels midden door deelende, gerigt is, begint gemeenlijk aan den laatſten halswervel, en eindigt aan den vijfden of zesden rugwervel. Is zij door geene andere oorzaak dan de ſpierwerking voortgebragt, dan bereikt zij zelden de uitgeſtrektheid van een vierde van een' cirkel. De regter ſchouder is alsdan veel grooter dan de linker; het ſchouderblad meer uitſtekend, en minder tegen de borstwanden aangedrukt. Op het eerſte gezigt ſchijnen deze dikte en uitpuiling van den ſchouder een gevolg te zijn van het uitſteken der ruggegraat; en dit is ook het gevoelen der geneeskundigen, welke, ſchoon vreemd in de natuurkundige wetenſchappen, daartegen verſchillende verbanden of werktuigen zamenſtellen. Bij een naauwkeurig onderzoek, echter, ziet men, dat deze dikte en uitpuiling veel minder van de kromming zelve, dan van eene meerdere ontwikkeling van alle, dit gedeelte van den tronk zamenſtellende, deelen afhangen; welke omſtandigheid de kenteekenen van

(*) BECLARD, *Mémoires de la Société de la Faculté*, 1813.

Digitized by Google

deze soort van wanstaltigheid genoegzaam opheldert, en geenerlei twijfel omtrent de keuze der geneesmiddelen meer overlaat.

De linker zijdelingsche kromming wordt op dezelfde wijze als de vorige, en onder den invloed van dezelfde, in eenen tegenovergestelden zin werkende, oorzaken voortgebragt. Zij wordt bij eenige lieden, welke men gemeenlijk linksch noemt, waargenomen, en bevestigt de naauwkeurigheid van de geheel natuurkundige uitlegging, door ons van de regter zijdelingsche kromming gegeven. BECLARD, de meest diepdenkende ontleedkundige van onzen leeftijd, wiens welligt niet te herstellen verlies de wetenschappen betreuren, haalt van deze kromming, in zijne boven vermelde en ook in zijne inaugurele verhandeling, voorbeelden aan.

De voorwaartsche kromming van eene onregelmatigheid in de werking der spieren afhangende, wordt het menigvuldigst aan het benedenst derde gedeelte der ruggegraat, of liever in de ruimte tusschen den zesden of zevenden rugwervel en den derden lendenwervel, aangetroffen. Zij ontstaat gemeenlijk door eene te sterke en te lang voortdurende zamenperssing van dit deel door corsetten. De vierkante lendenlangsche rug- en heilig-heupbeenspieren, zich in dit geval niet kunnende ontwikkelen en groeijen, steunen de ruggegraat daar ter plaatse ook niet dan onvolkomen; waarom het jonge meisje van het eerste oogenblik af, om het gebrekkige dier spierwerking aan te vullen, het hoofd en het bovenste gedeelte van den tronk achterwaarts werpt, en die wanstaltigheid, van leest bekomt, welke men *cambrure* (boogvormige kromming) noemt. Gelukkig is deze afwijking zeldzaam zeer aanmerkelijk; want het uitpuilende in het benedenste en achterste gedeelte van de onderbuiksholligheid, daaruit voortvloeijende, is alleen reeds geschikt, om de vrije ontwikkeling der baarmoeder, gedurende de zwangerheid, te verstoren, en eene schuinsche ligging van dit ingewand voort te brengen; zij kan zelfs de verlossing onmogelijk of zeer moeijelijk maken, het zij door de regte middellijn tus-

Digitized by Google

ſchen het heilig- en ſchaambeen van de vereischte uitgeſtrektheid te berooven, het zij door aan de zamentrekkingen der baarmoeder eene verkeerde rigting te geven.

De achterwaartſche kromming, eindelijk, geſchiedt bijna altijd ten koste van de zes bovenſte rugwervelen. Zij is gemeenlijk niet dan eene vergrooting der natuurlijke kromming van dit gedeelte der ruggegraat, eerst met vermindering, maar in het vervolg met vermeerdering van die van den hals. Zij hangt, in de meeste gevallen, van eene te menigvuldige werking der ſpieren af, welke aan de voorzijde der ruggegraat en aan het onderſte gedeelte des hoofds een tegenwigt ſtellen aan de pogingen tot zamentrekking der aan het achterſte gedeelte van den tronk zich bevindende en in het algemeen bij de vrouwen weinig ontwikkelde ſpieren. Het hoofd en de hals worden alsdan naar voren, maar zeer dikwijls tevens naar de regterzijde getrokken, en de zes bovenſte rugwervelen volgen deze rigting, naar welke zij van nature overhellen. Deze wanſtaltigheid, welke zeer aanmerkelijk toenemen en een' waren bult vormen kan, ontſtaat zeer dikwijls bij jonge, op den ouderdom van 10 à 12 jaren, eensklaps opſchietende meisjes, welke men, gedurende dezen wasdom, het zij door aan zeer laag geplaatſte ramen te borduren, het zij door, hetgeen nog meerder plaats grijpt, aan zeer lage tafels te ſchrijven, gedwongene houdingen doet aannemen; en dit is in de meeste kostſcholen het geval, welker opzienſters meenen zouden aan haren pligt te kort te doen, en eenig teeken van zwakheid te verraden, zoo zij niet de aan hare zorgen toebetrouwde jonge lieden aan de meest geſtrenge gelijkvormigheid onderwierpen. Die zelfde kromming ziet men ook wel bij jonge meisjes, welker longen eenige ziekelijke verandering lijden of geleden hebben, ontſtaan. In deze omſtandigheid bukken zij met het hoofd, en krommen den rug, om de bewegingen ter ademhaling minder ſterk te maken, en ook om de ſmart, door eene al te groote horizontale verwijding der borstholligheid veroorzaakt, te verminderen; en nu grocijen zij verder op met dezelfde gebrekkige houding, wel-

Digitized by Google

ke bij zulk een groot aantal teringachtigen is waargenomen, dat reeds de Ouden niet nagelaten hebben, dezelve aan eene ontaarding in het weefsel der wervelen, in den ziektestaat der longen deel neemende, toe te schrijven. Bij deze kromming wijkt de ruggegraat voor eene kracht, die, bijna parallel met hare as werkende, dezelve aan het middengedeelte niet gekromd heeft, dan door het bovenste uiteinde neder te drukken; terwijl bij de zijdelingsche krommingen de kracht perpendiculair werkt, en die wervelen naar zich trekt, waaraan de spieren, deze kracht uitoefenende, zich vasthechten. Maar daar de jonge meisjes, bij welke de wervelkolom achterwaarts gekromd is, zich niet minder goed en veel meer van de regter- dan van de linkerhand bedienen, zoo volgt, dat de daardoor te weeg gebragte uitpuiling tevens naar de regterzijde gekeerd is, zoo als dit ook bij de meeste gebogchelden wordt waargenomen.

Deze nu zijn in het algemeen de gevallen van onregelmatige spierwerking, waartoe men het meerendeel van de krommingen der ruggegraat, behoorende tot die soort van oorzaken, welker onmiddellijke werking zich, in het algemeen, of tot een al te veelvuldig gebruik van een der bovenste ledematen, of tot verkeerde houdingen bepaalt, brengen kan. In alle deze omstandigheden ziet men, dat de ruggegraat alleen lijdelijk is aangedaan, en niet dan voor herhaalde zamentrekkingen van spieren, sterker dan derzelver tegenstrevers, of antagonisten, en, het zij onmiddellijk aan de ruggegraat, het zij aan eenig ander deel, waarvan zij alleen de bewegingen volgt, ingeplant, bezweken is. Daar zij nu, in derzelver geheele uitgestrektheid, de door de spieren veroorzaakte gebrekkige rigting niet zoude kunnen volgen, zonder het hoofd of den tronk het zwaartepunt, waarop zij rusten, te doen misen, zoo volgt daaruit, dat de aangevoerde en nagespoorde krommingen zeer zeldzaam op zichzelve bestaan, maar bijna altijd met eene andere ligte kromming in eene tegengestelde rigting, het zij boven- of benedenwaarts, gepaard gaan, voortvloeijende uit de pogingen, door het ligchaam

Digitized by Google

in het werk gesteld, om zich in de lijn van deszelfs standpunt te houden. Het geval dus van de regter zijdelingsche kromming tot voorbeeld nemende, vindt men, dat de hals eerst een weinig naar de linkerzijde overhelt; maar dat de spieren, die het hoofd naar de regterzijde trachten terug te halen, in aanhoudende werking zijnde, ook in kracht verdubbelen, en eindigen met hetzelve aanhoudend, meer nabij den regter schouder gebragt, bevestigd te houden; hetwelk de wanstaltigheid verergert, en veel grooter doet schijnen, dan een afzonderlijk onderzoek van de halskromming dezelve zoude doen gelooven. Het is zelfs niet zeldzaam, dat de pogingen, door de spieren van het benedenste gedeelte der borst in het werk gesteld, om den tronk in den natuurlijken regten stand te houden, en daardoor de uitwerkselen van de kromming der ruggegraat te vernietigen, eene gebrekkige rigting aan de het bekken zamenstellende deelen geven, en daardoor de zoo allernoodzakelijkste regelmatigheid van deszelfs ontwikkeling tegenwerken.

Het is gemakkelijk te begrijpen, dat deze verschillende krommingen oneindig meer algemeen bij jonge meisjes dan bij kinderen van het andere geslacht voorkomen, en wel om twee redenen: vooreerst, omdat de jongens, in de oneindige verscheidenheid der levendige ligchaamsbewegingen bij de meeste hunner spelen, een middel vinden om het evenwigt te herstellen, hetwelk de kwade gewoonte, om zich van het eene lid veel meer dan van het andere te bedienen, bij aanhoudendheid tusschen de tegenstrevende of antagonistische spieren een gelijk steunpunt op beide de zijden der ruggegraat nemende, tracht te verbreken; — de tweede reden bestaat daarin, dat de zamenpersing der lendenen en van de onderste helft van den rug, bij jonge meisjes door de corsetten veroorzaakt, de spieren dier deelen, om dus te spreken, doende verwelken, of zich tegen derzelver ontwikkeling of werking aankantende, aan de ruggegraat voor het grootste gedeelte de kracht beneemt, om aan verschillend op haar werkend geweld weerstand te bieden, en dezelve dus doende gemakkelijk

Digitized by Google

ker aan de zamentrekkingen doet toegeven, welke zij, in verschillende rigtingen, van de spieren, die vrij van alle drukking zijn, zoo als die van het bovenste gedeelte van den schouder, of van den hals, en die, welke zich aan het bovenste gedeelte van de ligchamen der wervelen inplanten, ondervindt.

De naauwkeurige bepaling van de ware wijze, waarop de oorzaken dier verschillende krommingen, waarmede wij ons hebben bezig gehouden, werken, leidt noodzakelijk, en zonder eenigen twijfel, tot de naauwkeurige kennis dier geneesmiddelen, welke men met hoop op goed gevolg aan dezelve kan tegenstellen. Welke die middelen ook zijn mogen, zij moeten slechts één doel hebben; dat is: de herstelling van het verbroken evenwigt tusschen de elkander tegenstrevende spierkrachten, welker werking de ruggegraat bestemd is te ondersteunen; en nimmer zullen zij dit gevolg hebben, dan voor zoo verre derzelver onmiddellijke werking de ontwikkeling, en daardoor dan ook de veerkracht, der toegegeven hebbende spieren zal doen vermeerderen. Deze stelling is onbetwistbaar. Laten wij nu zien, of de uitrekking, het zij dan dat dezelve aanhoudend is of niet, overeenkomstig dit natuurkundig beginsel werkt.

Hoe verschillend gewijzigd en van welk eenen aard de middelen zijn mogen, welke men tot uitrekking der ruggegraat bezigt, zoo moeten zij dit toch in het algemeen uitwerken, dat het eene uiteinde der ruggegraat van het andere verwijderd, en deze dus ten koste van derzelver krommingen verlengd worde. De eerste uitwerking der verlenging heeft dus niets gemeen met de aanwijzing, natuurlijk uit de kennis der krommingen van deze soort voortvloeijende; omdat deze alleenlijk naar de oorzaak ingerigt was, en de uitrekking eenvoudiglijk een gevolg tracht weg te nemen. Wat moet er tevens uit het gebruik van dit laatste middel voortvloeijen? Niets anders, dan dat de ruggegraat, zoodra dezelve bevrijd is van de uitstrekkende krachten, op nieuw zal toegeven aan het zamentrekkend vermogen dier spieren, die dezelve oor-

Digitized by Google

ſpronkelijk van de natuurlijke regtheid beroofd hebben, en die alsdan met des te meer nadeel werken zullen, daar de ruggegraat minder geſchikt zal zijn om tegenſtand te bieden: want de verlenging heeft geen plaats, dan wanneer de deelen, de wervelen onder elkander vereenigende, en meer bijzonder de tusſchen-wervelbeenſche banden, door aanhoudende heen en weder ſlingeringen, zijn uitgerekt geworden; en het onvermijdelijk gevolg van deze lang voortgezette uitrekking beſtaat in het vermeerderen van de buigbaarheid der geheele ruggegraat, de afzonderlijke beweging der vierentwintig dezelve zamenſtellende beenſtukken gemakkelijker makende. Dit nadeelig gevolg der ſpierwerking zal nog bevorderd worden door de drukking der bovenſte ligchaamsdeelen, van dien tijd af in de dus verlengde ruggegraat geen genoegzaam vast ſteunpunt meer vindende. Met betrekking tot het vermogen, hetwelk men aan de uitrekking zoude meenen te kunnen toeſchrijven, het verzwakken namelijk der overwigt hebbende ſpieren, om daardoor de wervelkolom in de mogelijkheid te ſtellen van derzelver natuurlijke gedaante terug te bekomen, zoo is dit geheelenal herſenſchimmig; want de uitrekking wordt even zoo goed door de zwakkere ſpieren, als door die, welker werking heerſchende is, gevoeld; en, vooronderſtellende zelfs, dat deze daarvan meer bijzonder de uitwerking gevoelden, zouden de zaken echter in denzelfden toeſtand blijven, omdat de wervelkolom, zich niet gekromd hebbende, dan door te zwichten voor eene daarop werkende kracht, zich mede niet weder regt buigen zal, dan onder den invloed van eene, op gelijke wijze werkzame, doch lijnregt tegenovergeſtelde kracht, welke echter des te ſterker moet zijn, naarmate de kromming ouder en meer aanmerkelijk is. Zeer gemakkelijk kan men dus inzien, niet alleen, dat de oefening der zwakkere en de rust der meest heerſchende ſpieren de voorname voorwaarden, tot genezing der krommingen van de eerſte ſoort noodzakelijk, zijn; maar ook, dat de uitrekking er volſtrekt geene van vervult.

Digitized by Google

Tot hiertoe hebben wij flechts de uitſtrekking van de gunſtigſte zijde beſchouwd; want wij beſtreden dezelve alleen, de mogelijkheid van derzelver aanwending gaaf vooronderſtellende; maar dit is echter inderdaad het geval niet, omdat een van beide moet plaats hebben, of de uitrekking geſchiedt gematigd, en alsdan zijn derzelver werkingen ook onvoldoende tot wegneming van de toevallige krommingen, of zij is ſterk genoeg om de ruggegraat regt te buigen, en wordt in dat geval ook onvermijdelijk gevolgd door toevallen, waarvan zelfs eenige plotſeling doodelijk kunnen worden. Dit nu zullen wij in de volgende § bewijzen; in welke wij, na aangewezen te hebben, dat de uitrekking bij de krommingen van de tweede ſoort geen voordeeliger gevolg oplevert dan bij die van de eerſte, in het breede de gedaante der bedden, daartoe voorgeſteld, onderzoeken zullen; en dit zal ons doen zien, dat deze bedden niet alleen alle de bezwaren, aan de reeds ſedert langen tijd bekende werktuigen verknocht, maar daarenboven nog andere, geheel en alleen van derzelver bijzondere wijze van werken afhankelijk, bezitten.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

VOORBEELDEN VAN BUITENGEWOON HOOGEN OUDERDOM.

(*Bulletin des Sciences Géographiques, Février* 1828.)

Uit de ſterflijſten blijkt, dat in *Ruslaud*, in het jaar 1822, op 494,842 dooden (alleen van den *Griekſchen* Godsdienſt) achthonderd-tweeëntwintig over de 100 jaren geleefd hebben; onder deze laatſten zijn er vierenzestig, die meer dan 120, dertig, die meer dan 125, achttien, die 130 jaren bereikt hebben, en vier hebben het tot 140 jaar gebragt. Één heeft zelfs den ouderdom van 150 jaren bereikt, en is in hetzelfde jaar geboren als PETER DE EERSTE; terwijl hij NAPOLEON overleefd heeft.

Digitized by Google

MERKWAARDIGE ONTDEKKING EENER ONDERAARDSCHE EGYPTISCHE BEGRAAFPLAATS.

Egypte, waar de eerſte beginſelen onzer beſchaving te zoeken zijn, werd reeds in eenen tijd, toen de geſchiedenis nog naauwelijks uit haar fabelachtig ſchemerlicht te voorſchijn kwam, door een' dier ſtormen geteisterd, welke, zelden meer dan eenmaal plaats hebbende, de bevolking, in meerdere of mindere uitgeſtrektheid, aan den rand der ruwe barbaarschheid terugbrengen. Dezelve ſloegen de plant der menſchelijke veredeling neder, maar voerden ook overblijvende zaden naar elders op grooten afſtand. Daar nu het jonge gewas ſteeds anders opſchoot dan het oude, won de menſchelijke beſchaving er bij, die thans dergelijke ſchokken minder te vreezen ſchijnt te hebben. Zes eeuwen vóór onze jaartelling deed CAMBYSES eenen inval in *Egypte*; en twee razernijen, die zijn leger bezielden, dweepzucht en gouddorst, maakten het ſchoonſte land tot een uitgeſtrekt graf. Terwijl onzinnige woede tegen de kolosſale beelden, obelisken, piramiden en tempels, waarover thans nog, na verloop van drieduizend jaren, de zon opgaat, vruchtelooze pogingen deed, wierp de hebzucht zich des te gretiger op de begraafplaatſen, welke, door vrome gezindheid des volks, met pracht en rijke ſieraden omgeven waren. Ook de *Macedoniërs* ontzagen later niet altijd, wat door de *Perzianen* ongeſchonden was gelaten. Dikwerf vindt men *Griekſche* mumiën op de vervallen overblijffelen van *Egyptiſche* graven bijgezet. *Romeinen*, *Arabieren*, *Turken* en *Christenen* droegen achtervolgens daartoe bij, om die verbazende bouwvallen te doen ontſtaan, waaruit de onderzoeker met veel moeite ſlechts ſchaarſche gedenkteekenen eener vergane wereld kan opgraven. De graven der aanzienlijken zijn, in de groote begraafplaatſen, zeer naauwkeurig en op eene in het oog loopende wijze van die des gemeenen volks onderſcheiden. De vernieling der eerstgenoemden is daarom ook volkomener; en deswe-

Digitized by Google

ge vindt men thans alleen graven van geringeren, die, helaas! weinig merkwaardigs opleveren. En al ſtaat ook de onvermoeide navorſcher, in den onderaardſchen gang, dien hij geopend heeft, eindelijk voor de geheimzinnige deur, voor welke niemand geſtaan heeft, ſedert de mumie daar binnen muren werd ingeſloten, en rukt hij dan, bevende van hoop en ongeduld, de broze gebakken ſteenen uit elkander, — een hoop zwart ſtof, dat in den wind wegſtuift, is alles, wat de vochtigheid en de vernielende tand des tijds hem overgelaten hebben. De oude kunstvoortbrengſelen uit hout, *papyrus* enz. zijn in de bouwvallen van *Beneden-Egypte*, wegens de overſtrooming des *Nijls* en het indringen des regenwaters, meestal niet kennelijk meer. Van *Memphis* af naar *Nubië* kan men alleen bij de groote ſteden, die hooger op de beide bergketens van *Opper-Egypte* liggen, nog iets hopen te vinden.

Hoe meer derhalve een buitengewoon toeval de opgravingen begunſtigen moet, wanneer iets van beteekenis gevonden zal worden, dat aan zoo vele en zoo lang werkende verwoestingen ontkomen is, des te merkwaardiger mag men de ontdekking achten, welke de *Italiaan* PASSALACQUA in den jare 1823 gedaan heeft. Hij vond, namelijk, eene geheel ongeſchonden gebleevene grafkamer van een voornaam *Egyptenaar*. Dat de ontdekker het oogenblik, waarin de deur van het vertrek openging, een van de zoetſte zijns levens noemde, is geenszins te verwonderen. Hij zelf heeft volgende berigt van den uitſlag zijner naſporingen gegeven.

Niettegenſtaande vele teekenen van volſlagene vernieling rondomme, had een groot dal, midden in de *Nekropolis* (Doodenſtad) van *Thebe*, reeds langen tijd mijne opmerkzaamheid tot zich getrokken. DROVETTI, SALT en BELZONI hadden hier, in de reeds lang geſchondene graven, zelden overblijfſelen uit de oudheid gevonden. Doch, aangemoedigd door de gedachte, dat in het benedenſte des dals een kunſtige gang door de rots naar de

Digitized by Google

graven der Koningen moest leiden, liet ik reeds geruimen tijd door een aantal *Arabieren* onder mijn opzigt graven, doch vruchteloos. In November 1823 ontdekte men eindelijk in een der onderaardsche gewelven van het dal eene holligheid in de rots, en na nog een weinig gravens vertoonde zich werkelijk een in het vierkant gemaakte gang, die loodregt nederliep en tot een graf deed besluiten. De hoop, waarmede een zoodanig gezigt mij vleide, had mij echter reeds meermalen bedroogen. Zes voeten diep in den gang bemerkte men aan den zuidelijken wand eene opening; maar, nadat de noodige opruiming was gedaan, werd ik spoedig gewaar, dat menschen en vuur mij niets overgelaten hadden, dan eenige onbeduidende stukken van mumiën onder zand, aarde en gebakken steenen. De oude familie-begraafplaatsen van *Thebe* bestaan meest uit een' zoodanigen, in rots van zand- of kalksteen uitgehouwen, gang, welke zoo wijd *is*, dat de kist er in nedergelaten kan worden. Op de diepte van tien tot twintig voeten is in een' der wanden eene kamer ter berging van lijken gemaakt. Zijn er twee kamers, zoo vindt men deze tegenover elkander. De deuren worden toegemetseld, en de gang weder met aarde gevuld.

De *Arabieren* weten dit zeer wel. Zoodra zij derhalve het graf beroofd en in den wand daar tegenover geene deur zagen, wilden zij ophouden met graven. De vroegere verstoorders der graven hadden eveneens gedacht. Mijn peilstok, een lange palmtak, overtuigde mij intusschen, dat men nog niet tot aan de rots was gekomen; ik liet dus voortgraven, doch zonder groote verwachting. Naauwelijks, echter, had men een weinig verder gegraven, of men ontdekte het bovenste gedeelte van eene toegemetselde deur. Weldra was dezelve tot op de helft ontbloot. Mijn hart klopte sterk; maar ik vreesde, mij te spoedig door eene aangename verbeelding te laten wegslepen. Een onverklaarbaar gevoel bevangt ons, wanneer het oogenblik daar is, dat een lang te vergeefs verwacht geluk verwezenlijkt zal worden. Onwillekeurig rekken wij dan wel eens de pijnlijke onzekerheid. Vrees en hoop

Digitized by Google

dreven mij. De opziener der *Arabiſche* werklieden moest andermaal mij te kennen geven, dat uit den gang alles nu weggeruimd was. Ik liet mijnen bediende, MOHAMED, er in afdalen en eenige ſteenen wegnemen, om te zien, of het der moeite waardig mogt zijn, dat ook ik naar beneden mij begaf. Een luide ſchreeuw, dien ik hem ſpoedig hoorde geven, deed mij ſchrikken; ik vreesde, dat hem iets kwaads was overgekomen: maar een geroep van vreugde en verwondering, dat ik weldra onderſcheidde, voerde mij in een oogenblik aan zijne zijde. Mijn gretige blik dringt door de opening; mijn van het daglicht nog verblind oog ziet alleen het donkere van het graf; de gebakken ſteenen vallen; met moeite begeef ik mij naar binnen, en ſta eindelijk in de grafkamer, waar verſtikkende hitte mij ſchielijk met zweet overdekt. In vervoering der reinſte vreugde ſtrek ik mijne hand uit; eene heilige rilling doet mij dezelve terugtrekken: ik waag het niet, de kostelijke overblijffelen aan te roeren, die ſedert dertig eeuwen daar verborgen lagen. Hoe zal ik het gevoel beſchrijven, dat mij aangreep, toen mijne fakkel haar licht deed ſchijnen, waar zoo langen tijd de donkerheid van den nacht heerschte? Hoe zeer ſtaken de verweerde granietrotſen daar boven af bij de volkomen gaaf bewaarde houten werken van menſchenhanden in deze groeve!

Zoodra ik mij een weinig herſteld had van mijne ontroering, was mijne eerſte zorg, het graf en de voorwerpen, die de merkwaardigſte oudheidkundige ontdekking van onzen tijd uitmaken, naauwkeurig op te nemen.

De deur der ongeſchondene kamer begon in den gang dáár, waar de opengebrokene tegenoverliggende ophield. Het in de rots uitgehouwen vertrek was ſlechts zoo groot, dat het de daarin geplaatſte voorwerpen kon bevatten, zijnde vier voet hoog, vijf voet zes duim breed, en negen voet zes duim diep. In het midden, even ver van de beide zijwanden, doch zeer na aan den achterſten, ſtond eene rijk beſchilderde, groote doodkist, die kleinere, en in de binnenſte een gebalſemd lijk bevat-

Digitized by Google

te; regts van den ingang, geheel achter, een natuurlijke osſenkop en vier groote aarden kannen, ſteunende tegen den wand ter regterzijde; nevens de eerſte derzelven lagen twee houten ſtaven, gelijk ook het regter ſchouderblad van den os met den knokkel, en tusſchen de kannen en de kist ſtonden bij dat gebeente twee ſteenen ſchotels met eene ſoort van kleine zwarte koeken, boven elkander, op dunne takjes van den *Egyptiſchen* vijgeboom, waarvan de bladeren, alsmede al het overige, tot onze verbazing, volkomen gaaf gebleven waren. Tusſchen deze twee ſchotels en een' dergelijken meer voorwaarts was een klein houten ſtandbeeld eener vrouw. Linksaf ſtond een zoodanig beeld tusſchen twee barken, die nader beſchreven zullen worden.

De osſenkop was blijkbaar niet gebalſemd. Dezelve behoorde ſlechts een tot behoud des geſtorvenen opgeofferd dier. De beide ſtokken of houten ſtaven, waarvan de eene boven met eene halve maan of twee hoornen verſierd is, zijn zoodanig, als de prieſters bij lijkplegtigheden, op het beeldwerk in de graven van *Thebe*, in de handen dragen. De groote ſteenen kannen hebben een' wijden buik, naauwen hals en eene ſtop van klei; op den bodem onderſcheidt men nog gemakkelijk het ſlijk, dat zich na het verdampen van het *Nijl*-water daar aangezet heeft. Volgens HERODOTUS en DIODORUS onthielden zich de nabeſtaanden des geſtorvenen, gedurende den rouw van veertig of zeventig dagen, van den dood tot aan de begrafenis, van wijn en alle fijnere ſpijze. De waterkruiken en de ſchotels met koeken ſchijnen, ten blijke van hunne onthouding, in het graf geplaatst te zijn. — Het beſchilderde beeld van vijgeboomenhout ſtelt eene regtop ſtaande vrouw voor, in de eene hand eene offerſchaal, en met de andere een vat, hetwelk boven een weinig wijder was dan onder, op het hoofd houdende. De vrouw draagt een wit kleed, dat met twee banden aan de ſchouders en onder de borst met een' gordel vastgemaakt is. Zij heeft de borst bloot, en op het voorhoofd ontdekt men nog de vlekken der vuilig-

Digitized by Google

heid, waarmede zich de *Egyptenaren* bij den dood van eenen bloedverwant het aangezigt beſmeerden. Het beeld is twee voet één duim hoog.

Het andere, gelijkſoortige ſtandbeeld ter linkerzijde heeft dezelfde houding en dezelfde rouwteekenen. Maar deze vrouw draagt bovendien aan den linkerarm een voorwerp van hout, dat eenen met leder overtrokkenen ſpiegel verbeeldt. Eenige, op het vat, dat zij op het hoofd draagt, geſchilderde trekken, en andere omſtandigheden, doen vermoeden, dat zij eene nader beſtaande verwante des afgeſtorvenen zijn moet, dan die ter regterzijde; welligt de eene zijne dochter, en de andere zijne vrouw. Het ſtandbeeld ter linkerzijde is ook iets grooter, (men weet, dat de *Egyptenaren* den rang van iemand door meerdere of mindere grootte uitdrukten) en draagt ook veel rijkeren opſchik. Het kleed is rood en groen geſtreept. Op armen en beenen zijn kostbare banden geſchilderd. Ook heeft dit beeld ſchoeiſels aan de voeten.

Wat nu de twee beſchilderde houten barken betreft, dezelve zijn vooral hierom te merkwaardiger, dat ze ons voor de eerſte maal een duidelijk begrip van de oudſte ſcheepvaart op den *Nijl* geven, daar tot heden toe het ſchilder- of beeldwerk op gedenkteekenen, door de onvolkomenheid der teekening, of wegens de zinnebeeldige voorſtelling, ons in het onzekere liet. Beide vaartuigen ſtellen den optogt met een lijk te water voor, doch hebben, behalve den zeer hoogen voor- en achterſteven en de, gelijk bij alle rivierſchepen, zeer vlakke kiel, niets gemeen. Het eene verbeeldt eene der barken, welke dienden, om de mumiën van de eene ſtad naar de andere te vervoeren; het andere is het model van eene gewone reisſchuit. De eerſte, twee voet acht duim lang, heeft buiten, aan den voor- en achterſteven, twee ſterke, regtopſtekende, ſpits toeloopende ſtukken hout, die blijkbaar dienen moesten, om het ſchip tegen den ſtroom te kunnen optrekken, opdat de rust van den doode niet door het gedruisch der riemen geſtoord mogt worden; weshalve ook noch riem, noch mast te zien is. De grondſtelling, dat de ziel in het ligchaam bleef tot aan de ganſche oplosſing van hetzelve, gebood hun deze zorgvuldigheid en andere dergelijke maatregelen van voorzigtigheid. Midden in de bark ligt eene mannelijke mumie op een rustbed; een verhemelte, met hieroglyphen verſierd en ſteunende op zes bont geverwde pilaren, beſchut dezelve voor de zon. Aan beide einden der

Digitized by Google

mumie ſtaan twee vrouwen, met de armen daarnaar uitgeſtrekt. Vier prieſters zitten aan de vier hoeken des rustbeds op den grond. Een ander, die ſtaat, een opgerold blad in de hand houdende, ſchijnt de lijkrede te lezen, terwijl de offerprieſter, met het mes in de hand, eenen os ſlagt, die aan zijne voeten ligt; een man, die voor op het vaartuig ſtaat en de hand uitſtrekt, zal moeten oppaſſen, of het vaarwater vrij is; de ſtuurman, naar zijne kleedij een prieſter, zit achterop tuſſchen twee roeren, welke aan twee groote, zeer breede roeiriemen gelijken, die van onderen een langwerpig rond blad hebben, en aan de boveneinden, welke iets dunner toeloopen, met ſperwerskoppen voorzien zijn. Dezelve ſchieten ter wederzijde van den achterſteven ſchuins in het water neder. Boven zijn ze verbonden door een' roerſtok, welken de ſtuurman in zijne hand houdt. De bark is van buiten groen, doch aan beide zijden veel donkerder geverwd. Aan beide kanten van den voorſteven, gelijk ook op de bladen des roers, ziet men op een' gelen grond, die met *lotus*-bloemen verſierd is, twee groote OSIRIS-oogen, het zinnebeeld van de eerſte Godheid van den *Amenti* of benedenwereld, geſchilderd. In het vaartuig ligt de plank, om aan wal te gaan, als ook de houten pen tot het aanbinden, en een hamer, om die in den grond te ſlaan.

De tweede bark voert een' maſt en twee raas voor het zeil; maar dezelve zijn afgenomen, en liggen langs het vaartuig, met het eene eind op den voorſteven, en met het andere tamelijk hoog op eene ſchraag, die in het voor den maſt beſtemde gat ſteekt. De ſtuurman ſtaat achterop, en ſtuurt ſlechts met één roer, dat aan die van de eerſte bark gelijk, maar veel grooter is. Bladeren en bloemen van de *lotus* verſieren het benedenſte gedeelte. Overigens is aan dit ganſche vaartuig geen OSIRIS-oog, noch iets zinnebeeldigs, behalve de zwarte hieroglyphen, die men op elk beeld in de beide barken geteekend ziet. Zestien matrozen, acht aan elke zijde, zitten met den roeiſpaan in de hand en met den rug naar voren gekeerd. Voorop ſtaat, even als op het eerſte vaartuig, een man met den linkerarm uitgeſtrekt. Tuſſchen de matrozen is eene vrouw bezig om met eene witte ſtof in een' vierkanten bak te waſſchen; naast haar ſtaat een rond vat; achter haar houdt een man de handen kruiſelings over elkander in eene ſchaal, die op eenen voet ſtaat. Op een' zeer lagen ſtoel, waarvan de kleur verſchilt van de zitplaatſen der

Digitized by Google

matrozen, zit een ander perſoon, met een wit gewaad, in een klein gewelfd vertrekje, dat zich vooroop tuſſchen de rijen matrozen bevindt; en aan deszelfs wand ter linkerzijde is de huid van den geſlagten os afgeſchilderd. De mannen op beide barken hebben allen roode aangezigten, terwijl die der vrouwen en der mumie geelachtig zijn. Op de oude *Egyptiſche* ſchilderſtukken komt deze onderſcheiding van geſlacht en rang dikwijls voor.

Uit deze beſchrijving, en uit de omſtandigheid, dat op beide barken geen geheimzinnig beeld is, volgt buiten twijfel, dat die vaartuigen de eigenlijke modellen van de oude *Nijl*-ſchepen zijn, en het vervoeren van een lijk langs den *Nijl* voorſtellen.

Wegens den ſnellen ſtroom, kan men den *Nijl* niet oproeijen met riemen; van deze bedient men zich alleen, om de rivier af te varen, of van den eenen oever naar den anderen over te ſteken. Vaart men voor ſtroom, zoo neemt men den mast af; want het zeil wordt alleen bij het opvaren gebruikt. Doch de grootſte *Arabiſche* vrachtſchepen zetten, ook voor ſtroom af, één van hunne drie of vier zeilen bij, om zich ver genoeg van den oever te kunnen houden, dewijl zij wegens hunne groote zwaarte en het weeke ſlijk bezwaarlijk vlot worden, als zij eenmaal daarin blijven vaſtzitten. De inrigting der beide barken ſchijnt alzoo te bewijzen, dat de mumie van een hooger aan den *Nijl* gelegen oord naar *Thebe* werd afgevoerd. Dat men er veel belang in ſtelde, om bij *Thebe* begraven te worden, bewijzen vele daadzaken.

Volgens HERODOTUS lieten de nabeſtaanden en vrienden des geſtorvenen gedurende den rouw het haar waſſen. Op beide barken nu hebben matrozen en prieſters, welke laatſten men bijzonder aan hunne lange witte kleederen kent, lange haren; en hieruit zou men welligt kunnen beſluiten, dat deze prieſters hier voorgeſteld worden, zoo als zij eenen hunner ambtgenooten ten grave begeleidden. De beide boven vermelde prieſterſtaven ſchijnen dit te bevestigen. Ook ziet men de hieroglyphen, die eenen hoogepriester aanduiden, op het geſchrift, dat de man, die voor de mumie in de bark zich bevindt, in handen houdt; en dezelve komen op de drie doodkisten insgelijks meermalen voor.

In het midden der kamer ſtonden, gelijk reeds gemeld is, drie houten, rijk beſchilderde kisten in elkander. Op het buitenſte der *Egyptiſche* kisten is gewoonlijk eene mumie afge-

Digitized by Google

beeld. Men vindt er ook regthoekige, die dan evenwel toch een geweifd dekſel hebben. Maar op alle tot nu toe ontdekte ſteenen en houten doodkisten vindt men, ſlechts meer of minder talrijke, voorſtellingen van godsdienſtige bedrijven, offeranden, lijkplegtigheden enz. Ook zegt HERODOTUS, dat men de kisten reeds gemaakt kocht. De vormen der door mij ontdekte kist, en het uitvoerige ſchilderwerk, dat dezelve overal bedekt, ſchijnen eene bijzondere betrekking op de mumie aan te duiden, en te bewijzen, dat die opzettelijk voor deze vervaardigd is geworden.

De buitenſte groote kist van vijgeboomenhout, drie voet en eenige duimen hoog, iets over de drie voet breed en over de zeven voet lang, is regthoekig; het dekſel heeft van voren naar achteren eene helling van een paar duim en aan alle kanten eene kroonlijst. De kist rust op zes vierkante blokjes hout, vier duim boven den grond. De tweede en derde kist, in de eerſte vervat, zijn aan dezelve volkomen gelijk en ſlechts kleiner, zoodat de binnenſte vijf voet elf duim lang is. De tweede is van zeer hard en zwaar hout. De drie kisten zijn overal, van buiten en binnen, bedekt met ſchilderwerk van een' bewonderenswaardigen ſtijl, dat uitnemend wel bewaard is gebleven. De buitenzijden hebben zonderlinge bouwkundige teekeningen, met daar tusſchen loopende hieroglyphen-zuilen; de binnenkanten zijn overal beſchilderd met dergelijke zuilen, die in afwisſelende kleuren menigerlei dingen voorſtellen. Opmerkelijk is het, dat aan den linkerwand van alle drie kisten, van buiten en binnen, telkens twee groote OSIRIS-oogen afgebeeld zijn; en dit ſchijnt in verband te ſtaan met de ſnede in den buik van het lijk, die ook altijd aan de linkerzijde wordt gevonden. Het OSIRIS-oog, uit was gevormd, ontdekt men ook dikwijls, benevens de vier Geesten van den *Amenti*, op de plaats der ingewanden in den buik der mumiën.

Mijne nieuwsgierigheid was ten hoogſte geſpannen, toen ik het derde dekſel wegnam. Het lijk was, op eene buitengewone wijze, met een lang, met franjes bezet, ſtuk lijnwaad bedekt. Verſcheidene rollen van roodachtig bruin linnen waren tusſchen de kist en de mumie geſtoken, blijkbaar opdat dezelve bij het overvaren niet verglijden zoude. De mumie zelve was, tegen mijne verwachting, zeer eenvoudig; maar dit bevestigde mij in mijn vermoeden, dat het een prieſter moet geweest zijn. Over het aangezigt had ezelve een

Digitized by Google

geverwd masker, met eenen baard, het onderscheidingsteeken der geslachten. De borst was versierd met een' zeer eenvoudigen halsring van eene bruinachtige aardsoort. Omstreeks de schouders zag men twee sperwerskoppen, het zinnebeeld van den God PHRA. Het ligchaam was alleen met eenvoudige banden, zonder hiëroglyphen en schilderwerk, omwonden. Op de borst van de mumie lag een klein beeld van hard hout, eenen staanden man voorstellende, die een aan het masker der mumie gelijkend hoofdsieraad had en eene offerschaal in de hand droeg. Het ligchaam der mumie was geheel verteerd; maar de overgeblevene omwindselen hadden den vorm nog bewaard, en deden ons dien kennelijk genoeg worden. Door den invloed der lucht viel nu weldra alles in stof. GEOFFROY ST. HILAIRE verklaart het inwendig vermolmen der mumiën, waarvan de omwindselen en kisten meer of minder gaaf zijn gebleven, door het overdadig gebruik van al te sterke specerijen.

Nadat deze kostbare overblijfselen zoo vele eeuwen getrotseerd hadden, moesten zij ook nog het gevaar verduren van het vervoer uit de bouwvallen van het oude *Thebe* naar *Parijs*.

BRIEF VAN DEN WELEERW. P. W. BROUWER, PREDIKANT TE MAASSLUIS, AAN DEN REDACTEUR DER VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN.

Mijn Heer Redacteur!

In de recensie van het werk van CORSTIUS, *de kennis van onzen Heer Jezus Christus*, voorkomende in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* voor September dezes jaars, heb ik gezien, hoe tusschen hetzelve en tusschen mijn geschrift, genaamd *Bijbelleer aangaande den Persoon van Christus*, eene vergelijking gemaakt wordt, die voor mijn gevoelen niet gunstig uitvalt. De Heer Recensent zegt onder anderen, dat hij mijn gevoelen houdt voor mijne individueele beschouwing, van welke men zeggen moet, *non liquet*; dat mijne verklaringswijze de noodige helderheid mist, en zulks na dertig jaren nadenkens, enz.

Ik vind mij verpligt, bij dezen te verklaren, dat ik het voorn. boek van CORSTIUS niet alleen met veel genoegen

Digitized by Google

en goedkeuring gelezen heb, maar ook, dat ik allerbijzonderst mij hartelijk vereenig met hetgeen de waardige man ſchrijft aangaande de Goddelijke hoogheid van Christus, en hoe dezelve in zijne redenen, daden en lotgevallen uitblonk. Het is mij niet in de gedachten gekomen, dat de denkwijze van den Heer CORSTIUS met de mijne volſtrekt onvereenigbaar zou zijn; en ik houde het voor ongeloofelijk, dat CORSTIUS door zijn boek mijn geſchrift zou hebben willen tegenſpreken, wederleggen of onbruikbaar maken, daar hij zelfs mijnen naam niet noemt, noch mijne verhandeling aanhaalt.

De aanmerking van den Heer Recenſent over mijn gevoelen, bij gelegenheid dat hij een ander werk recenſeerde, heeft mij te meer verwonderd, daar beide de ſchriften, van CORSTIUS en van mij, ſchoon bijna denzelfden titel voerende, ten aanzien van inhoud en wijze van behandeling, zoo weinig gemeens met elkander hebben, dat ze voor geene vergelijking vatbaar zijn. De Heer CORSTIUS behandelt zijn onderwerp meer praktiſch, en grondt zich op bekende waarheden, die als heilig van alle Protestanten worden aangenomen: mijne beſchouwing is meer exegetiſch en beredeneerd, en betreft een onderwerp, hetwelk bij onze landgenooten weinig bekend is; namelijk, hoe men de plaatſen des Bijbels, die van Christus vooraf beſtaan ſpreken, verſtaan moete; of dezelve alleen ſpreken van zijn vooraf beſtaan als *God*, dan of ze bovendien ook nog leeren, dat hij tevens vooraf beſtond in eene zeer verhevene geſchapene natuur, met welke de Godheid zich op het naauwst vereenigd heeft. Neemt men dit begrip aan als Bijbelleer, dan wordt daardoor de leer van den Vader, Zoon en H. Geest niet verdonkerd, maar opgehelderd.

Voorts onthoude ik mij van tegenaanmerkingen te maken tegen het min gunſtig oordeel, hetwelk de Recenſent over mijn gevoelen, als zijnde mijn individueel gevoelen, velt. *Ik zeg alleenlijk*, dat ik, hetgeen hij daarvan zegt, ook als zijn individueel oordeel aanmerk, en daar tegen over ſtel het gunſtig oordeel van zeer vele bevoegde perſonen: inzonderheid beroep ik mij op de recenſie van mijn boek, geplaatst in eene der *Vaderlandſche Letteroefeningen* van den jare 1827; welke recenſie mij niet alleen met hoogen lof vereert, maar ook mijn hoofdbegrip aan het ernſtig nadenken van Bijbelonderzoekers en waarheidlievende Christenen aanbeveelt.

Intusſchen verwondert het mij geenszins, dat een gevoe-

Digitized by Google

len, hetwelk aan mij, na jaren nadenkens, helder en overtuigend voorkomt, aan een ander, flechts na eenige dagen of weken nadenkens, kan toefchijnen, als misfende de noodige helderheid en waarheid. Er zullen ook weêr anderen zijn, die zeggen: het is mij klaar, ja bewezen als fchriftmatig. Wat is de reden van dit onderfcheid in het gevoel der lezers? Ik zou denken, (daar ik mij meen toegelegd te hebben, om mijne denkbeelden duidelijk mede te deelen) dat de moeijelijkheid en verhevenheid van het onderwerp, hetwelk ik behandel, de oorzaak is, dat eene vlugtige en oppervlakkige lezing niet genoegzaam is, om mij wèl te verftaan en te beoordeelen. Daar ik echter van iedereen niet dezelfde ingefpannen aandacht kan verwachten, zoo hoop ik, bij het waarheidlievend publiek geen ondank te behalen, indien ik mijne lezers te hulp kome, om den zamenhang mijner denkbeelden, die ik in mijne *Bijbelleer* en in de *nadere Verklaring* breeder ontwikkeld heb, te gemakkelijker na te gaan. Te dien einde neem ik deze gelegenheid waar, om in het kort eenige punten aan te wijzen, welke men dient in het oog te houden, om mijne meening wèl te verftaan; en ik vertrouw, dat deze mijne aanwijzing, die ik nu geven zal, tot eene hervatte lezing van mijne verhandeling aanleiding zal geven.

Hetgeen ik met de ganfche Christenheid geloof, is, dat in Christus twee naturen zijn, eene hoogere Goddelijke en eene lagere ondergefchikte of eindige natuur. Ten aanzien van zijne Godheid, kan hier tusfchen mij en de *Athanafianen* geen verfchil zijn. Deze zoek ik te ftaven en te bevestigen. Het verfchil raakt alleen de tweede of ondergefchikte natuur, en wel in drie punten; wat zij is — hoe zij in den Bijbel voorkomt — en hoedanig hare vereeniging is met de Godheid.

1) Wat is die ondergefchikte natuur? Gewoonlijk zegt men: een mensch, oorfpronkelijk zeer gering, arm, behoeftig, fterfelijk, en niet eer beftaande, dan door de ontvangenis en geboorte uit Maria. Ik zeg ook, een *mensch*, maar *oorfpronkelijk* de verhevenfte der Engelen, een allervoortreffelijkfte doch eindige geest, maar die naderhand tot den lagen rang van eene menfchenziel is afgedaald, en zich door Maria met een menfchelijk ligchaam omkleed heeft. Deze geest was al in den beginne, eer de wereld was, was toen niet arm, maar rijk, was toen niet in de geftalte eens dienstknechts,

Digitized by Google

maar in de geſtalte Gods. Dit heb ik trachten te bewijzen uit 19 à 20 ſoorten van argumenten. Men zie de plaatſen, en hoe ik daaruit beſluit. Dit ſtuk is de baſis, waar al het andere op rust. Neemt men deze ſtelling als bewezen aan, dan vervalt het geheele Athanaſiaanſche ſtelſel. Maar hoe veel win ik dan! want dan is Christus oorſpronkelijk veel grooter, dan men hem gewoonlijk gedacht heeft: als God? dat ſpreekt van zelve; maar ook als mensch, dewijl de geest of ziel van dien mensch oorſpronkelijk was de eerstgeborene aller ſchepſelen, het beeld van den Onzienlijken, de Engel van Gods aangezigt, waarin de naam van Jehova was, waarin Jehova zelf was, woonde en werkte.

2) Het tweede punt des verſchils is: Hoe komt die ondergeſchikte natuur in den Bijbel voor? Ik antwoord; als de *Logos*, en als de Zoon van God. Die Zoon is dan niet de hoogere natuur, of de Godheid zelve, maar eene eindige en geſchapene natuur. Dit volgt uit de meeste plaatſen, waarmede ik het eerſte punt bewijs. Christus komt daar altijd voor als vooraf beſtaande, en wel als *Zoon*, niet als kind van Maria; en ik zeg: die Zoon is niet de onzienlijke God, maar het beeld des Onzienlijken, waarin de Onzienlijke woont, en zich aanſchouwelijk en kenbaar maakt. Die Zoon komt overal voor als minder, en afhankelijk van den Vader. De Zoon is van den Hemel nedergedaald, en weêr opgevaren, daar hij te voren was. Die Zoon is van God uitgegaan en in de wereld gekomen, is gehoorzaam geworden, is geworden uit eene vrouwe, is rijk geweest, maar arm geworden, is in de Godsgeſtalte geweest, en had heerlijkheid bij den Vader, maar heeft die bij zijne komst in het vleesch afgelegd. Deze en vele andere gezegden kunnen niet van den Vader gezegd worden, maar alleen van den Zoon. Maar zij kunnen ook niet van eene *Godheid* gezegd worden, maar wel van iets, dat eene eindige volmaaktheid heeft. Immers, zigtbaar zijn, afhankelijk zijn, minder zijn, gehoorzaam worden, niet alles weten, een' hemelſchen gelukſtand verlaten, gezonden worden van een ander, wiens knecht hij *is*, verbazende veranderingen ondergaan, — dit alles kan onmogelijk van iets, dat oneindig is, gezegd worden. Dus beſluit ik: God heeft dien Engel geſchapen, omdat alles, wat van hem *gezegd* wordt, alleen vallen kan in een eindig of geſchapen onderwerp.

3) Het derde punt van verſchil betreft de vereeniging van

Digitized by Google

de ondergeſchikte natuur met de Godheid. Gewoonlijk zegt men: de Zoon is de Godheid van Christus. Maar dit kan niet zijn, als het vorige welbewezen en waar is. Want wij hebben gezien, dat de Zoon de ondergeſchikte natuur is. Ergo, niet de Zoon, maar de Vader moet de Godheid van Christus zijn. Of zou er behalve de Godheid des Vaders nog eene andere Godheid noodig zijn, waarmede de ondergeſchikte natuur vereenigd was? hoe ongerijmd! dan zijn er twee Godheden. Neen; het is de Godheid des Vaders, die door vereeniging met den Zoon (als eindige en ondergeſchikte natuur) het eigendom des Zoons is, en daarom met regt ook de Godheid des Zoons is.

Door deze voorſtelling wordt niet één karakterizerend leerſtuk van het Christendom benadeeld: niet de waarachtige Godheid van Christus; neen, deze ſtaat op den voorgrond, als zijne hoogere natuur; deze wordt te beter vastgeſteld, en gehandhaafd tegen de voornaamſte bedenking, uit de eenheid van God daartegen ingebragt, welke nooit voldoende beantwoord is, maar naar het ſtelſel, dat ik omhels, in den grond weggenomen wordt. Ook erken ik, dat de onderſcheiding tusſchen Vader, Zoon en H. Geest allerbelangrijkst is; doch daarom behoeft men nog niet te denken aan drie *eigenlijke* perſonen, of *individuën*, in het Goddelijk wezen: want dit zou allerongerijmdst zijn. 't Is waar, de eeuwige generatie des Zoons valt weg; doch deze is geen karakterizerend leerſtuk. MUNTINGHE en VAN VOORST zeggen, dat hetzelve onſchriftuurlijk is; en ik zeg: de eeuwige generatie is alleen uitgevonden, omdat men meende, dat de Godheid des Zoons eene andere Godheid was, als die des Vaders. Doch is de Godheid van Vader en Zoon één in getal, dan is de generatie onnoodig.

Hoe veel wint de leer van den Bijbel door deze voorſtelling in eenvoudigheid! Hoe zeer ſtrekt ze tot verheerlijking van Christus in zijne oorſpronkelijke grootheid, ook als mensch, zijnde de uitmuntendſte Engel! Hoe zeer blinkt hier de liefde van Christus uit in het werk der verzoening! Terwijl, volgens het gewone ſystema, de Zoon altijd rijk gebleven is en nooit arm werd, en men dus niet kan verſtaan, dat de Zoon zichzelven vernietigd of opgeofferd heeft; zoo is integendeel de liefde des Zoons, die minder werd dan de Engelen, arm werd om onzentwille, in onze denk- en verklaringswijze, de edelmoedigſte zelfopoffering.

Digitized by Google

Ziedaar, Mijn Heer, een kort overzigt van hetgeen ik breeder ontwikkeld heb, en gepoogd door bewijzen uit de H. Schrift te ſtaven, in mijne *Bijbelleer* en *nadere Verklaring*.

Het ondoorgrondelijke erkennende, en niet wijs willende zijn boven hetgeen geſchreven is, heb ik geen ander oogmerk, dan aan het rijk der waarheid dienst te doen, en onderwerp mijn gevoelen aan den uitſlag van oordeelkundig onderzoek: en daarom vertrouw ik, dat uwe goedheid dit oogmerk wel zal willen helpen bevorderen, door het plaatſen van dezen brief in een volgend nommer van uw geacht tijdſchrift. Ik ben met de meeste achting

UEd. dv. Dienaar,

P. W. BROUWER,

Predikant te *Maasſluis*.

JOSEPHINE AAN NAPOLEON, BIJ HARE VERSTOOTING.

„ Aan den Keizer.

„ Mijn voorgevoel is dan verwezenlijkt! Gij hebt het woord uitgeſproken, dat ons van elkander ſcheidt; het overige is ſlechts eene pligtpleging (*formalité*). Ziedaar dan het eindelijk gevolg, ik zal niet zeggen van zoo vele opofferingen, (want deze waren mij zoet, dewijl zij voor u geſchiedden) maar van eene vriendſchap, onbepaald aan mijne zijde, en aan de uwe van de plegtigſte eeden! Bijaldien nog de Staat, vanwaar gij eene beweegreden ontleent, mij ſchadeloos ſtelde, door u te regtvaardigen! Maar dit belang, waaraan gij veinst mij op te offeren, is niet dan een voorwendſel. Uwe kwalijk berekende eerzucht, deze was, deze zal ſteeds zijn de gids uws levens; de gids, die u tot veroveringen en ten troon heeft geleid, en die u thans tot nederlagen en in afgronden met zich ſleept.

„ Gij ſpreekt van verbindtenisſen te ſluiten, van eenen erfgenaam te geven aan uw Keizerrijk, van eene Dynastie te vestigen! Maar met wien gaat gij deze verbindtenisſen aan? Met den natuurlijken vijand van *Frankrijk*, met het arglistige Huis van *Oostenrijk*, dat ons land haat door gevoel, door ſtelſel, door noodzakelijkheid. Waant gij, dat het dezen haat, van welken het ons zoo vele bewijzen heeft gegeven, inzonderheid ſinds vijftig jaren, niet heeft overgebragt van het

Digitized by Google

Koningrijk op het Keizerrijk? en dat de kinderen van MARIA THERESIA, die behendige Vorstin, welke het noodlottig verdrag van 1756, waarvan gij niet dan met afgrijzen gewaagt, van Mevrouw DE POMPADOUR kocht, — waant gij, zeg ik, dat hare nakomelingschap, hare magt ervende, haren geest niet mede heeft geërfd? Ik herhaal, door deze vragen, enkel hetgeen gijzelf mij duizendmaal hebt gezegd; maar toen bepaalde zich uwe eerzucht tot het vernederen eener Mogendheid, welke het u thans gelegen komt te verheffen. Geloof mij: wanneer gij meester zijn zult van *Europa*, zal *Europa* zich aan u onderwerpen; maar — dat u slechts eenige tegenspoed beloope! .....

„ Wat aangaat de behoefte van eenen erfgenaam: kan eene moeder u onbescheiden voorkomen, wanneer zij u spreekt van eenen zoon? Kan ik, behoor ik te zwijgen van hem, die al mijne blijdschap uitmaakt, en die eens ook uwe hoop was? Zoo was dan ook die aanneming van denzelven van 12 Januarij 1806 een staatkundig bedrog? Maar de talenten, de deugden van mijnen EUGENIUS zijn evenwel niet denkbeeldig. Hoe dikwijls hebt gij dezelve geprezen! Wat zeg ik? Door het bezit van eenen troon meendet gij dezelve te moeten beloonen; en meermalen zeidet gij, dat hij nog meer dan dit verdiende. Wel nu! *Frankrijk* heeft u zulks dikwijls nagezegd; maar — wat zijn u de wenschen van *Frankrijk!* ...

„ Ik zal u niet spreken over de persoon, bestemd om mij op te volgen, en gij verwacht ook niet, dat ik u van haar spreke; wat ik u deswege zeide, zou u verdacht voorkomen. Datgene, waarin zij nooit voor u kan zijn, wat ik u was, dat zijn de wenschen, welke ik voede voor uw geluk. O; Dat mij dit voor 't minst schadeloos stelle voor mijne smarten! Ach, hoe groot zal dat geluk niet zijn, wanneer het deze mag evenaren!

JOSEPHINE."

DE UNIVERSITEIT VAN GRENADA.

Het openbaar onderwijs is in *Grenada* in eenen staat, grenzende aan barbaarschheid. Er is aldaar eene Universiteit, welke gehouden wordt voor de geleerdste van het schiereiland, en een groot getal Collegiën, aan dezelve verbonden; maar welk eene Universiteit en welke Collegiën! Wan-

Digitized by Google

neer men zich wilde toeleggen op het uitdenken van middelen, om den geest te verſtompen en het hart te verlagen, men zou gewisſelijk geene krachtdadiger middelen kunnen vinden, dan het ontwerp der ſtudiën en de leerwijze, welke aldaar gevolgd worden. De Wijsbegeerte, daar onderwezen, is die der dertiende eeuw; de Theologie, die der Inquiſitie; de Wetten, de kunstgrepen der regtsverdraaijing. — Wanneer een ſtudent den graad van Doctor wenscht te erlangen, na het ondergaan der examens, door de reglementen voorgeſchreven, en het verlof van het Conclave te hebben verworven, beklimt hij een ſpreekgeſtoelte, in de tegenwoordigheid van een talrijk gehoor, inzonderheid van Dames. Een oude Doctor beſtijgt een ander geſtoelte tegen hem over, en begint met tegen den Candidaat alle lasteringen en ſpotternijen uit te kramen, welke de verbeelding in ſtaat is uit te denken. Deze fraaije oefening der welſprekendheid geſchiedt in den burleskſten ſtijl, en is eene onafgebrokene aaneenſchakeling van woordſpelingen, ſchimpſcheuten en jokkernijen; waarbij de toehoorders uit al hunne magt ſchateren en uitbundig toejuichen. Nu volgt eene lofſpraak op den aankomeling, door denzelfden Doctor uitgeſproken; terwijl alles beſloten wordt met eene ruimſchootſche voordiening van ijs, beſchuitjes en chocolade. Verbaasd over dit onwaardig ſchouwſpel, vroeg ik aan een' naast mij gezeten monnik, welk toch het doel was van eene zoo zeldzame handelwijze. „Dit geſchiedt," antwoordde mij zeer deftig de eerwaardige vader, „om den nieuwen Doctor „ te gewennen aan de oefening van Christelijken ootmoed." Ik moet bekennen, dat de zaak zelve mij minder nog verwonderde, dan derzelver verklaring.

CHARLES EN MARAT.

De onlangs overledene Phyſicus CHARLES, de uitvinder der bewerking, om de luchtballon met ontvlambare lucht te vullen, die, op den 27 Augustus 1783, voor de eerſte maal, in het aanzien van het verbaasde *Parijs*, 7000 voet hoog zich in de lucht verhief, had, als Hoogleeraar in de Phyſica, een avontuur, hetwelk veelligt nooit eenen Profeſſor is bejegend.

Een perſoon, die, later, in zijn vaderland eene der afgrijſelijkſte rollen ſpeelde, MARAT, leide zich, eenige jaren

Digitized by Google

vóór de *Fransche* Omwenteling, op de Physica toe. Hij gaf over dezelve het een en ander in druk uit; maar zijne duistere, ja bijkans onverstaanbare ideën gaven toen reeds bewijs van de wanorde, in zijn brein huisvestende. Zoo bestreed hij, in NEWTON's werken over de Optica, niet de eenigzins twijfelachtige of onvolledig ontwikkelde punten, maar juist de helderste en algemeenst erkende gevolgtrekkingen. Ook omtrent de Electriciteit had hij zijne eigene, wonderlijke begrippen; en hij bezocht, op zekeren tijd, CHARLES, ten einde dezen met zijne denkbeelden, welke hij *ontdekkingen* noemde, bekend te maken. De Professor verklaarde hem, met zijne gewone helderheid, de grondstellingen der theorie te dezen opzigte; maar MARAT, die zich nooit liet overtuigen, werd steeds heftiger in zijne wederspraak. Plotseling bruist hij in geweldige gramschap op; hij is zichzelven niet meer meester, trekt den degen, (dien hij gewoonlijk droeg) en schiet op CHARLES toe. Deze, in de volle kracht zijner jaren en zeer vlug, pakt zijne partij bij den kraag, worstelt met hem, werpt hem ter aarde, en verbreekt zijnen degen; vervolgens de geburen tot getuigen roepende, laat hij MARAT, die half in onmagt ter neder lag, naar diens huis voeren, en begeeft zich onmiddellijk naar den Luitenant der Policie.

Men begrijpt ligtelijk, hoe bekommerd de vrienden van CHARLES waren, toen, na verloop van weinige jaren, *Frankrijks* ellende MARAT in staat stelde, om, in stede van met de Electrisseermachine, met de Guillotine proeven te nemen, en nagenoeg op dezelfde wijze met het Regt om te springen, als hij de Physica verklaarde! — CHARLES had evenwel het geluk, door dien razenden vergeten te worden.

BYRONIANA.

Dat de Edele Lord een Zonderling was, mogen de volgende staaltjes bewijzen.

Voor BYRON was het eene kleinigheid, eene flesch wijn aan den mond te zetten en in éénen adem te ledigen.

Het verstrekte hem tot een bijzonder genoegen, zijnen vrienden schrik aan te jagen. Tot dat einde bewaarde hij in zijne oud-*Gottische* Abdij monnikskappen en maskers, en liep somwijlen des avonds in de stoute gangen vermomd rond. Op zekeren tijd stoofte een zijner gastvrienden, door den wijn verhit, op zijnen moed; terwijl BYRON den blood-

Digitized by Google

aard ſpeelde, en bij hoog en laag zwoer, dat hij thans niet meer zich in den gang zou durven wagen. De ander greep terſtond een licht, en begaf zich naar den gang. Dit was juist, wat BYRON verlangde. Een zijner bedienden lag aldaar in eene kist, als monnik gekleed, en rigtte zich langzaam op, toen de voorbarige held met het licht naderde, hetwelk echter terſtond uitging. Men gist het gevolg van deze boosaardige grap: lang duurde het, eer het uitjouwend geſchater der baldadige gasten den doodelijk ontſtelden weêr tot zichzelven deed komen.

BYRON ſliep altijd met een koppel geladene pistolen op zijne bedtafel. De Abdij van *Newſtead* lag eenzaam, was oud, vervallen, en de omſtreken ſtonden bekend, van ſlecht volk te wemelen. En waarom koos hij die Abdij tot zijn verblijf? Omdat dezelve aan zijne ſtemming beantwoordde, wanneer hij dichtte, en zijne verbeelding in de vereischte plooi bragt. Dikwijls zat hij uren lang alleen; en, wanneer dan zijn vertrouwde dienaar hem genaakte, gaf hij hem een teeken met de hand, dat hem tot een langdurig ſtilzwijgend wachten verpligtte. Dit was een zekere RUSHTON, die tegenwoordig eene ſchool voor jonge *Gentlemen* houdt. In *Childe Harold* ſchildert hem BYRON als zijn pagie. Dikwijls nam hij met dezen een dampbad, wanneer hij, een uur lang, in zeven flenellen buizen en een' *Turkſchen* nachtjapon gehuld, zich daarin ophield, tot dat het zweet hem van het hoofd tot de voetzolen nedergudsde.

Een ander gezel van den Edelen Lord was — een beer, zoo tam, dat dezelve, als een hond, los rondliep. Het einde van dit beest was treurig. Het had de grenzen der Abdij overſchreden. De boeren vonden het, en wierpen het een' ſtrop om den hals, dien zij aan een' wagen vastmaakten, ten einde het op die wijze terug te brengen; daardoor verwurgden zij het.

Nog beſtaat het gedenkteeken voor BYRON's lievelingshond, den vermaarden BOATSMAN! Levensgroot geſchilderd, hing hij reeds lang, tegenover den ſchoorſteen, op zijn ſlot *Newſtead*, nevens eenen anderen troetelhond; maar, na zijnen dood, liet BYRON voor hem, in den tuin, op eenen heuvel, een grafteeken oprigten, waarop *twee* opſchriften. Het eene is in 's Dichters werken medegedeeld; het andere niet, hetwelk dus luidt:

Digitized by Google

OP DEZE PLEK RUSTEN DE OVERBLIJFSELS VAN EEN WEZEN, DAT SCHOONHEID BEZAT ZONDER IJDELHEID, KRACHT ZONDER OVERMOED, MOED ZONDER WREEDHEID, ALLE DEUGDEN VAN DEN MENSCH, EN GEENE VAN DESZELFS ONDEUGDEN. ZULK EENE LOFSPRAAK WARE LAFFE VLEIJERIJ, ZOO DEZELVE BOVEN EENIG MENSCHELIJK GEBEENTE WERD GEPLAATST. BOATSMAN'S NAGEDACHTENIS WORDT DAARDOOR NIETS MEER DAN VERSCHULDIGDE TOL GEBRAGT. HIJ WERD GEBOREN IN NEWFOUNDLAND, MEI 1803, EN STIERF OP NEWSTEAD, 18 NOV. 1808.

In eene zeer kleine kerk, op een half uur afstands van *Newstead*, rust Lord BYRON zelf, die nergens op aarde ruste vond. Dit kerkje heeft naauwelijks twintig schreden lengte; maar finds onheugelijke jaren bevat het de gebeenten van BYRON's geslacht, en ook hij wenschte, dat het zijne daar verzameld zoude worden. In den muur is eene marmeren plaat aangebragt, met dit opschrift:

DIEP ONDER DIT GEWELF, WAAR VELE ZIJNER VOOROUDERS EN ZIJNE EIGENE MOEDER SLUIMEREN, LIGT HET GEBEENTE VAN GEORG GORDON NOËL BYRON, LORD BYRON VAN ROCHDALE, IN HET GRAAFSCHAP LANCASTER, DEN MAKER VAN RIDDER HAROLD'S BEDEVAART. HIJ WERD GEBOREN TE LONDEN, OP DEN 22 JANUARIJ 1788. HIJ STIERF TE MISSOLONGHI, IN WESTELIJK GRIEKENLAND, OP DEN 19 APRIL 1824, TE MIDDEN VAN ZIJN ROEMVOL POGEN, OM DAT LAND DE OUDE VRIJHEID EN EERE TE BERGEVEN. — ZIJNE ZUSTER, AUGUSTA MARIA LEIGH, PLAATSTE DEZEN STEEN TE ZIJNER GEDACHTENISSE.

De naam der zuster (gelijk men ziet) is grooter, dan die van Lord BYRON zelven, en dit benadeelt den indruk, daar het nu schijnt, alsof zij *zichzelve* daardoor meer wilde vereeren, dan den *broeder*. Ook verliep er een geheel jaar, eer zij bedacht was op het plaatsen van den gedenksteen. Sinds Julij 1825 heeft een vriend van BYRON een boek in de kerk nedergelegd, waarin elke bezoeker zijnen naam kan schrijven. Tot nog toe, evenwel, telt hetzelve slechts luttel beroemde mannen. Toen BYRON aldaar werd bijgezet, had

Digitized by Google

men de kerk met zwart laken behangen; doch, reeds na verloop van weinige dagen, braken er dieven in, en ſtalen het, op een kleín gedeelte na.

IETS, OVER HET VERTIER DER ENGELSCHE DAGBLADEN.

(Uit het *Fransch.*)

De *Engelſche* dagbladen hebben, in het algemeen, een' veel minder uitgeſtrekten omloop dan de *Franſche*. De *Times*, die zichzelven beſchouwt als blad, *dat Europa beſtuurt*, ſlijt niet veel meer dan 7000 exemplaren; terwijl intusſchen deszelfs in het ruwe berekende jaarlijkſche inkomſten de verbazende ſom van 45,000 p. ſt. (*f* 540,000) bereiken. Het eigendom van de *Morning-Chronicle* is van de erfgenamen des Heeren PERRY, aan wien zij haar aanwezen is verſchuldigd, gekocht voor 40,000 p. ſt. Dat van den *Courier* wordt geſchat op 100,000 p. ſt. Dat van de *Globe* op niet meer dan 35,000 p. ſt.

De Redactie van den *Times* houdt 30 à 40 perſonen onledig, dezulken, veel grooter in getale, niet medegerekend, vereiſcht tot den druk en de overige werktuigelijke werkzaamheden. Het is een groote omloop, naar de kolosſale ſchaal berekend van de *Engelſche* nijverheid. De redactie van het verſlag der Parlementszittingen, gedurende drie of vier maanden des jaars, kost niet minder dan 3000 p. ſt. Wanneer men bij deze de druk- en alle de overige kosten, alsmede de geweldig zware belasting voegt, van de dagbladen geheven wordende, beſeft men ligtelijk, dat het debiet ter naauwernood de onkosten dezer groote onderneming kan dekken: elk nommer kost ongeveer 55 *centimes*, waarvan de belasting 31 heft.

Een *Engelsch* dagblad trekt zijne voordeelen van de Advertentiën, door den handel en particulieren aan hetzelve ter plaatſing gezonden, van welke de ſchatkist alweder een deel zich toeëigent.

Om deze en andere redenen is het eene ſchier onmogelijke zaak geworden, een nieuw dagblad in *Engeland* tot ſtand te brengen, of althans gaande te houden. De Heer JOHN MURRAY, die *alleen* de helft der boeken in het licht geeft, welke in *Grootbrittanje* uitkomen, of ten minſte van die, welke een' goeden afſtrek hebben, en die alzoo meer dan iemand anders kans had om wèl te ſlagen, leed onlangs ſchipbreuk

Digitized by Google

in zijne onderneming der uitgave van een nieuw *Londensch* dagblad, *the Repreſentative*. Hoezeer man van bedrijf, is hij tevens een man naar de wereld en van zeer aanzienlijke middelen, verkeert met de eerſte en grootſte ſtaatsperſonen, die hem wederkeerig bezoeken, en ſtaat in betrekking met alle letterkundigen. Hij drijft zijne zaken op een' grooten voet, bewoont een prachtig gebouw in de wijk van *Weſtminſter*, welks benedendeel de drukkerij, de opkamers het bureau der Advertentiën enz., de eerſte verdieping, kostbaar gemeubeleerd, de zaal voor de leden van het Parlement, de tweede, eindelijk, voorzien van eene boekerij, het verblijf der Redacteurs bevat. Hij heeft de kopij of het eigendomsregt van de *Repreſentative*, waarbij hij 10,000 p. ſt. had opgezet, aan den *New-Times* verkocht voor 600 p. ſt.

Het ſchijnt, dat de Heer CANNING, in den laatſten tijd zijns levens, zich min of meer verontrustte wegens het overwigt van ſommige dagbladen, bijzonder van den *Times*. Deze dagbladen, in elke klub, in ieder openbaar leesgezelſchap, in alle koffijhuizen en kroegen zelfs voorhanden, zijn werkelijke magten in den Staat geworden. Dan, geenszins door dezelve te vervolgen, of ze te koopen, maar door hun mededingers te ſcheppen, wilde CANNING derzelver invloed matigen of opwegen. Te dezen einde, zegt men, was hij voornemens, de belasting op de dagbladen te verminderen. Het zal te bezien ſtaan, of zijn dood, eene ramp voor geheel *Europa*, ja misſchien voor de ganſche wereld, dit ontwerp vernietigd hebbe.

TROUWELOOSHEID VAN DEN TEGENWOORDIGEN SULTAN MAHMOUD DEN II.

De navolgende echte Anecdote moge ten bewijs verſtrekken van de mate van vertrouwen, welke de *Hattiſcheriffs*, door de *Muzelmannen* zoo zeer geëerbiedigd, verdienen, en welke partij Sultan MAHMOUD van dezelve, ter voldoening zijner wraakzucht, weet te trekken.

Gedurende den opſtand van den jare 1808, die MUSTAPHA IV van den troon bonsde, om diens broeder, MAHMOUD II, op denzelven te plaatſen, was REMIZ, Kapudan-Pacha, belast geweest met het bedwingen der muitzieke *Janitſaren*. Verdacht geworden bij de zegepralende partij,

Digitized by Google

verwijderde hij zich uit de hoofdstad, en werd naar het kamp des Grootviziers te *Schumla* gezonden, — de gewone klip voor den *Russischen* heldenmoed, welke zij nimmer hebben kunnen te boven komen. Na aldaar, in onderscheidene gevechten, zijne dapperheid tegen de *Russen* te hebben doen blijken, geraakte hij krijgsgevangen, en werd naar *Petersburg* weggevoerd. Bij den vrede wilde hij niet naar *Konstantinopel* terugkeeren zonder een vrijgeleide, en verzocht zijnen vrienden aldaar, te dezen aanzien de bevelen des Sultans te vragen. Zijne Hoogheid beantwoordde zulks onmiddellijk door een' *Hattischeriff*, welke hem verhief tot de waardigheid van Grootvizier, en hem uitnoodigde, om zich, met volkomen vertrouwen, naar de hoofdstad te begeven. REMIZ gehoorzaamde, in dankbare verrukking, op staanden voet. Maar deze *Hattischeriff* was niets dan een strik. Terwijl men dien naar *Petersburg* afzond, hadden de Hospodars van *Moldavië* en van *Wallachije* een' geheel anderen ontvangen, betreffende het onthaal hem aan te doen, en Zijne Hoogheid had tevens te hunner beschikking gesteld eene compagnie *Janitsaren*, met de volvoering hunner bevelen belast. Vorst CALLIMACHI, daarna een der ontelbare offers, door de *Turken* bij den aanvang van den *Griekschen* opstand geslagt, was te dien tijde Hospodar van *Moldavië*. Zijne menschelijkheid had een' afkeer van de rol, hem opgelegd, en hij wist de volbrenging van des Sultans bevelen over te dragen op zijnen ambtgenoot in *Wallachije*, wiens slaafsche gehoorzaamheid hem bekend was. REMIZ-Pacha, te *Jassy* een onthaal, overeenkomstig zijnen rang, ontvangen hebbende, vervolgde zijne reize op *Bucharest*. Een talrijk gevolg, waaronder het krijgsvolk zich bevond, boven vermeld, trok hem, op eenige mijlen afstands van de stad, te gemoet, voorafgegaan van eene opene kales, door den Hospodar, hem ter eere, toegeschikt. Het dus zamengestelde geleide stelde zich in beweging; maar, eene poos voortgetrokken zijnde, omsingelden de *Turken* het rijtuig, leiden op hetzelve aan, en weldra vondende ongelukkige Vizier, de Ceremoniemeester van den Hospodar, aan zijne zijde gezeten, de voerlieden, de paarden onder eene hagelbui van kogels den dood. Men verbeelde zich de verwarring, welke dit vreesselijk tooneel baarde, dat en de trouweloosheid en de wreedaardigheid des *Turkschen* Gouvernements kenmerkt! Ik bevond mij te paard, te midden der menigte van aanschouwers van elken rang en stand, welke de nieuwe-

Digitized by Google

gierigheid naar buiten had gedreven, om de plegtige intrede des Grootviziers te zien, en onderhield mij met eene jonge *Griekin*, welke verloofd was met den ſtraks genoemden Ceremoniemeester. De geweerſchoten, de kreten der ſtervenden, die der toeſchouwers deden ons van ſchrik als verſtijven. De *Griekin* ſprong uit haar rijtuig, en vloog, onder hartbrekend gillen, naar het tooneel van jammer. Wij volgden haar ijlings, en droegen haar, in bezwijming, weg. Men ſtelle zich hare wanhoop voor, toen zij, te *Bucharest* tot haarzelve gekomen, den rampzaligen dood vernam van hem, dien zij reeds als haren echtgenoot beſchouwde! Twee jaren zonderde zij zich af in eenzaamheid, geheel aan haren rouw gewijd. Deze jonge *Fanariote*, (de naam, dien men aan hen geeft, die geboren zijn in de *Fanar*, de wijk der *Grieken* te *Konſtantinopel*) van ongemeene ſchoonheid, was de zuster van MICHAËL SUZZO, die ſedert tot Hospodar van *Moldavië* werd benoemd, en zich bij ALEXANDER YPSILANTI voegde, toen deze het ſein tot den *Griekſchen* opſtand gaf. REMIZ-Pacha werd begraven te *Rudſchuck*, aan den *Donau*; maar zijn hoofd werd niet naar *Konſtantinopel* opgezonden: welke omſtandigheid bewijst, dat de Sultan aan eene perſoonlijke wraak niet de kleur van eene ſtaatkundige ſtrafoefening wilde gegeven hebben.

Men zoude, onder de regering van MAHMOUD, een aantal andere ſtalen kunnen aanvoeren, waarin de dwingeland van de plegtige *Hattiſcheriffs* zich een ſpel maakte, ten einde den regtmatigen argwaan van hen in een blind vertrouwen te doen verkeeren, door welken hij zich beleedigd acht, en des te zekerder in het duister den ſlagtoffers van zijnen onverzoenlijken haat de hun toegedachte ſlagen toe te brengen. De geſchiedenis dezer werktuigen van trouweloosheid beſlaat meer plaats, dan men meent, in de jaarboeken der Oosterſche barbaarschheid; en men heeft zich minder te verwonderen over de gewoonte des Grooten Heers, om tot dezen groven kunstgreep de toevlugt te nemen, dan over de domheid van hen, die zich nog in zulk een' lompen ſtrik laten vangen.

DRIETAL ANECDOTEN, BETREFFENDE DEN BEROEMDEN LA CONDAMINE.

Men zou hem den bijnaam van *den Nieuwsgierige*, met regt, kunnen geven. — Op zijne reize (1737) in *Italie* (in hooge

Digitized by Google

jaren met zijne nicht gehuwd, waren noch deze echt, noch ziekelijkheid, noch doofheid in ſtaat, hem te wederhouden, om *Engeland* te gaan zien) bezigtigde hij de ſchatten van *Genua*. Men vertoonde hem eene groote vaas, uit éene enkele esmeraud vervaardigd, en die tevens doorgïng voor eene reliquie, bekend onder den naam van *ſacro Catino*. LA CONDAMINE wilde zich vergewisſen, of de vaas inderdaad uit dien kostbaren ſteen was zamengeſteld, en, om hare hardheid te beproeven, dezelve bekraſſen, toen men zijne hand wederhield, gelukkig voor hem en veelligt ook voor de vaas. Maar, in een zeedorpje, vertoonde men hem eene waskaars, welke onafgebroken brandende werd gehouden, gelijk het gewijde vuur der *Veſtaalſche* maagden, met bijgevoegde verklaring, dat, zoo dezelve uitging, het dorp onfeilbaar terſtond door de golven zou verzwolgen worden. „Zijt ge zeker van het „ geen ge zegt?" vroeg LA CONDAMINE aan den *Prieſter*, die hem geleidde. Men gist het antwoord. „Wel nu!" hernam de ſtoute waarnemer, „wij zullen zien;" en hij blies de kaars uit. De zee bleef ſtil, maar het gemeen geraakte in beweging, en het wonder dreigde op den ſterken geest neder te komen, die zich gelukkig achtte, door eene achterdeur te ontſnappen.

De doofheid, eene plaag voor den nieuwsgierige, deed op hem dezelfde uitwerking als de hinderpalen op de geweldige hartstogten, en diende alleen, om hem nog meer op te winden. Genoodzaakt, om zijne nieuwsgierigheid te bevredigen, zich alleen op zijn gezigt te verlaten, bediende zich LA CONDAMINE van hetzelve tot in het buitenſporige, en liet zich door geenerlei bedenking in het gebruik van dit zintuig beperken. Op zekeren dag trad hij bij Mevrouw DE CHOISEUL binnen, terwijl zij bezig was een' brief te ſchrijven. Zachtjes naderende, en haar over den ſchouder kijkende, volgde hij de beweging van hare hand, lezende wat zij ſchreef. Dooven wanen ſteeds niet gehoord te worden; maar Mevrouw DE CHOISEUL had een fijn gehoor; zij bemerkte, wie het was, die zich in hare briefwisſeling mengde, en, zonder van houding te veranderen, of een enkel woord te uiten, beſloot zij haren brief aldus: „Ik zou u nog wel meer zeggen; „ maar de Heer LA CONDAMINE ſtaat achter mij, en leest, „ hetgeen ik aan u ſchrijf." — „Ach, Mevrouw!" riep de beſpieder, dus op heeter daad betrapt, onbedacht uit, „welk eene onregtvaardigheid! Ik verzeker u, dat ik niet „ gelezen heb."

Digitized by Google

Veel bragt hij, door zijne ſchriften, toe ter verſpreiding van de toen pas ontdekte Kinderpok-inenting. Genees- en Heelkunde behoorden tot de geliefkoosde voorwerpen zijner nieuwsgierigheid. Nieuwsgierigheid, herhalen wij, waarvan hij het ſlagtoffer werd; terwijl zijn dood bewijst, tot welk eene mate het verhevene en het belagchelijke zich kunnen zamenparen. In zijne grijsheid met zware ligchaamsgebreken bezocht, troostte hij zich over zijn onvermogen van niet meer naar de Akademie te kunnen gaan, door zich de registers der zittingen en de belangrijkſte Memoriën te doen voorlezen. Op die wijze vernam hij, dat een jong Heelmeester eene ſtoute en zeer gewaagde kunstbewerking had uitgevonden voor eene der kwalen, van welke hij zelf was aangetast. Hij deed hem roepen, en, minder nog gedreven door de hoop op herſtel, dan door het aanlokkelijke der nieuwigheid, bood hij zichzelven aan, om de proef te ondergaan. De jongman ſcheen ontzet van dit aanbod; het was geen *experimentum in animâ vili*; maar LA CONDAMINE bemoedigde hem, en deed zijn uiterſte best, om hem over te halen. „Zoo ge niet wel mogt ſlagen," zeide hij, „kan zulks voor „u van geenerlei kwade gevolgen zijn; ik ben oud en ziek; „men zal zeggen, dat de natuur u ſlecht gediend heeft. „Zoo ge, daarentegen, mij geneest, zal ik zelf een naauwkeurig verſlag van uwe wijze van werken aan de Akademie zenden, hetwelk u tot eene geringe eer zal verſtrekken." De jonge kunstbeoefenaar liet zich eindelijk bewegen, en ging tot de operatie over; maar de lijder, zijne nieuwsgierigheid tot heldenmoed drijvende, wilde, te midden der ſmarten, nog zien, *hoe* hij geopereerd werd. „Niet zoo ſchielijk," riep hij; „vergun mij, dat ik zie..... Maar, Mijnheer, zoo ik „uwe manier van opereren niet zie, kan ik er immers geen „verſlag van geven aan de Akademie." — Helaas! door, als met geweld, den tijd te hebben genomen van te zien, had hij den tijd niet om zijn Rapport te ſtellen.

Zijne opgeruimdheid, niet min levendig, maar edeler, dan die van SCARRON, bleef hem bij tot zijnen jongſten ſnik: hij maakte verzen op zijne ligchaamskwalen, in welke echter meer ongedwongenheid en gemakkelijkheid, dan dichterlijk vernuft, doorſtraalden.

Digitized by Google

MISBRUIK DER BRILLEN.

Toen de jonge Heeren zich oefenden in de bijziendheid, ten einde de Conscriptie te ontkomen, en daardoor de jammerlijke mode van het brillendragen, die, helaas! ook tot *Nederland* is doorgedrongen, hadden in zwang gebragt, reed een boer ter stad in, om zijne landwaar te venten. Na den marktijd nog eens rondstappende, viel zijne opmerking op de brillen, door welke hij, tot zijne verwondering, zoo wel jongen als ouden zag gluren. Leergraag van aard, had hij meermalen met eerbied gestaard op de neuzen van zijnen Schout en Predikant, de geleerdste mannen, die hem immer bejegend waren, en tevens de éénigen, die, nog in den bloei der jaren, op zijn dorp een' bril droegen. Hij trad in een' winkel, waar hij zulke glazen voor het venster zag, en vroeg naar een' bril. De man liet er hem van allerlei soort zien. Hij zette ze een voor een op den neus; maar geen van alle scheen hem te bevallen. Scherp turende in een hem aangeboden boek, nam hij telkens een' anderen bril, en vroeg ten laatste om een ander boek, zeggende: „Ik kan met al die „brillen nog niet lezen." — „Wel," hernam de verkooper, in 't einde, vol ongeduld, „dan kunt gij in 't geheel niet „lezen!" — „Wat drommel!" riep de boer, „dat spreekt „immers van zelf. Wat zou ik met een' bril doen, zoo „ik lezen kon?"

DE EENZAAMHEID.

Gelukkig is de mensch, die, 't aardsch gewoel ontweken,
Zijn schreden rigt naar stille en onbewoonde streken,
Van 's werelds nietig stof zijn vrije ziel ontslaat,
En, schoon hij d' aard' behoor', voor de aard' niet meer bestaat;
Wien, in het kalm genot van de eenzaamheid verloren,
Vergetelheid en hoop alleen nog kan bekoren.
Een' zuivren geest gelijk, die door de ruimte waart,
Slaat hij een' kalmen blik op 't wuft gewoel der aard',
En ziet, verheven boven 's noodlots wisselvlagen,
In de aarde 't voertuig slechts, dat hem een poos moet dragen;
Ziet, hoe der driften storm, op 's levens hollen vlóed,
Op 't ranke vaartuig van het menschlijk leven woedt;

Digitized by Google

Maar 't ſtoort zijn kalmte niet. Neen, bij die onweersvlagen
Houdt hij het hopend oog alleen op God geſlagen.

Hoe wordt zijn ziel verrukt door 't geen Gods almagt ſchiep!
Hij ziet die bergen, die Zijn wenk in 't aanzijn riep;
Gevaarten, ſteeds beſtand voor tijd en onweersvlagen,
Die 't merk van eeuwigheid en van Gods almagt dragen.
Wanneer het morgenrood hun ſteile kruinen groet,
En in een' purperglans die toppen ſchitteren doet,
Zoodat ze in 't hemelruim een verre vuurbaak ſchijnen,
Wier vonkelende gloed de ſchaduw doet verdwijnen,
Klimt hij de heuvlen op, met lagchend groen getooid;
Die heuvlen, aan den voet des bergs in 't rond geſtrooid.
Allengskens tot den rug des breeden bergs getreden,
Zet hij in 't pijnboomwoud, dat eeuwen telt, zijn ſchreden;
't Verdroogde bed eens vloeds is hier zijn pad; zijn oog
Ziet nu een rotsgewelf hem dreigen van omhoog,
Dan ſtuit eensklaps zijn voet; de ſchrik vaart door zijn leden;
Een peillooze afgrond gaapt: zijn blik valt naar beneden;
Hij houdt dien duizlend in de onmeetbre kolk gerigt,
En ſiddert bij 't genot van 't ijslijk grootsch gezigt!

Hij klimt, en 't vergezigt, waarin zijn oog mag weiden,
Schijnt zich met elken tred al verder uit te breiden;
't Is, of, bij 't gloren van een' nieuwen dageraad,
Een nieuwe ſchepping ſteeds voor zijn gezigt ontſtaat,
Tot dat zijn blik, in 't eind ten hoogſten top verheven,
Nu door de onmeetlijkheid in vrijheid rond mag zweven.

Zoo breidt, als onze ziel deze aardſche boei ontvlugt,
En tot haar' Oorſprong keert, en zweeft in reiner lucht,
Zoo breidt zich dan 't verſchiet, met nevlen eens omtogen,
Met elken wiekſlag uit, en met verhelderde oogen
Zien wij de ſchepping Gods, verrukt, ontſluijerd aan,
En wat eens raadſel was in 't volle daglicht ſtaan;
Tot dat wij eindlijk op die heilge hoogten varen,
Waar 't Seraflijnen-oog in de eeuwigheid mag ſtaren!

Ik groet u, toppen! ſteeds met ſneeuw en ijs omkleed,
Wier velden nooit de voet eens ſtervelings betreedt,
Die tot dit uur ſlechts mij en d' aadlaar hebt gedragen,
Ja tot wier hoogte zelfs zich naauw een blik durft wagen!

Digitized by Google

U, eeuwge zuilen! piramiden der Natuur!
Door de almagt Gods geſticht, in 't eerſte ſcheppingsuur!
U, 's aardrijks grenzen! die, hoe wisſling 't al moog treffen,
Uw grijze kruinen fier ten hemel blijft verheffen!
Ja, ſchoon het onweêr zelfs die kruinen teistren moog,
De bergſtroom bruiſend zwelle en ſchuimend ſpatte omhoog,
De bliksem ſlingrend ſchiet', de orkaan verwoed moog huilen,
Wij zien een oogwenk dan u in de nevlen ſchuilen,
Een ſchaduw ſpreiden, als bij 't vallen van den nacht,
Maar dra vertoont ge u weêr in zegepraal en pracht,
Verheft uw kruinen fier, en ſchijnt tot God te ſpreken:
Hier plaatſte ons Uwe hand! Zie, wij zijn niet geweken!

En ik, ik ſta hier op des werelds grens alleen!
De ſchorre donder bromt ver onder mijne treên;
Ik zie de wolken, door de kracht des winds bewogen,
Al tuimlend onderéen, nu dwarlend opgevlogen,
Dan eindloos rollend, door geen grens of perk geſtuit,
Gelijk een oceaan, door ſtormen opgeruid,
Dan voor dit berggevaart' haar dolle woede buigen,
En ſpatten donderend als op een rots aan duigen.
Maar, wijl die chaos kookt en woelt aan zijnen voet,
Beſchijnt de zon deez' top met ſchitterenden gloed;
Ja, van het uur af, dat ze in 't oosten op komt klimmen,
Tot dat in 't westerzuid haar laatſte vonken glimmen,
Heeft in dien ſchuinſchen loop, door de Almagt vastgezet,
Geen enkle ſchaduw ooit daar 't zuiver licht beſmet;
Zelfs, als reeds lang de nacht zijn' ſluijer uit kwam ſpreiden,
Blijft dáár een zonneblik nog lang ten afſcheid beiden.

Hier baad ik me in genot. Door grens noch perk geſtuit,
Breidt hier zich met mijn' blik mijn ziel oneindig uit.
't Is of de vrijheidslucht, waarin zij hier mag zweven,
Haar meer volmaaktheid ſchenkt, en ſchikt tot eedler leven.
Neen! de aardſche logge zorg, al 't ondermaansch verdriet
Verheffen met den mensch zich tot dees hoogten niet.
Neen! laster, haat of nijd, of wat op aard' moog kwellen,
Mag de opgetogen ziel niet tot dees ſpheer verzellen;
't Zinkt daar, als nietig lood, door eigen zwaarte neêr,
En meêr gezuiverd vindt de mensch zichzelven weêr.

Ik zag op d'oceaan de woeste golven rollen,
Als roſſen zonder toom, die door de vlakte hollen

Digitized by Google

En ſchudden briſchend hun beſchuimde manen uit;
Wier woede, op Uwen wenk, geen perk of ſlagboom ſtuit,
Tot dat zij voor Uw ſtem haar dolle woede ſtaken
En brullend tuimelen in 's afgronds diepe kaken.
'k Zag, hoe de kalme ſtroom, in 't grazig boord bekneld,
Met zachte kabbeling, langs ſtruik en bloemen ſneft,
En in zijn lomrijk bed, waar friſſche koeltjes waren,
Het viſſchersbootje wiegt en ſchommelt op zijn baren.
Ik zag den blikſemſchicht, het graauwe zwerk ontvlugt,
Gelijk een vuurge ſlang zich kronklen door de lucht.
Ik zag voor zefirs aâm, bevrucht met honiggeuren,
Van voor d' azuren trans de nevelwolkjes ſcheuren.
'k Zag, hoe de jonge duif de teedre vlerkjes vaagt
En op den rand van 't nest voor 't eerst zich ſchichtig waagt,
Met afgemeten vlugt het luchtruim wil doorzweven,
Maar ſtaddrend nederſtort, om zuchtende te ſneven.
'k Zag, hoe de trotſche berg naar 's hemels hoogen trans
De ſneeuwkruin ſtatig heft, gehuld in zonneglans.
Die winterſchatten, die, in duizend kronkelingen,
Met ſteeds verſnelden loop, naar dorre velden dringen;
En honderd rotſen van kristal, dat ſmeltend vloeit
En met verkwikkend vocht het ſtervend kruid beſproeit;
En deze ſtroomen, die van ſteile klippen ruiſchen
En op 't gekloofd graniet al dondrend nederbruiſen,
En 't berggevaarte, dat het woên des Tijds beſpot,
Ja heel de ſchepping is Uw loflied, groote God!

VAN STARRENBORGH STACHOUWER.

Naar het *Franſch* van
DE LAMARTINE.

'K BEN UIT OOSTINJE THUIS!

Nog is mijn droom niet uit; 'k ben nog in vroeger jaren;
Nog zie 'k Javaan, Chinees en Lascar om mij waren;
Nog hoor ik 't ſtormgeloei en 't barre zeegedruisch....
Nog ben ik in Oostinje thuis!

'k Zie nog de hagedis ter jagt gaan langs de muren;
'k Zie de apen nog in 't bosch; 'k zie nog de tijgers gluren;
Daar vliegt de wilde paauw, de groote vledermuis....
Nog ben ik in Oostinje thuis!

Digitized by Google

'k Ben nog op 't Koningsplein; nog rigt ik mijne schreden
Langs Rijswijk henen, naar 't bevallig Weltevreden;
Nog zie ik 't hospitaal; daar is de groote sluis....
Nog ben ik in Oostinje thuis!

'k Ben op Madura nog; 'k beklim nog Tenger's bergen;
'k Hoor nog 't Kadoesche volk ropijen van mij vergen,
Alleen om de opium; 'k denk nog: dat is niet pluis....
Nog ben ik in Oostinje thuis!

Nog woedt cholera's pest; wat jammervolle dagen!
Nog zie 'k, hoe een Javaan daar moedig aan komt dragen;
Hij valt; hij krimpt ineen; de doodsnik breekt hem 't bruis....
Nog ben ik in Oostinje thuis!

Nog zie 'k mijn fraaije chais; ze is voor geen geld te koopen;
Nog zie 'k in 't blinkend tuig mijn vlugge schimmels loopen;
Zij reppen zich; 'k vlieg voort, nog sneller dan de struis....
Nog ben ik in Oostinje thuis!

Nog zie 'k mijn huis, mijn hof, mijn schoone koffijboomen,
De vrienden van mijn hart.... God! laat mij blijven droomen!
Maar neen, 't is uit; 'k ontwaak; helaas! wat wreed abuis....
'k Ben niet meer in Oostinje thuis!

Neen, 'k ben er niet meer thuis. Wat schats is al verdwenen!
De vrienden van mijn hart zijn meest ter grafplaats henen;
Zij rusten daar in vree, bevrijd van zorg en kruis....
De Hemel, bid ik, zij hun thuis!

De heldre zon is weg; de gure, graauwe luchten
Verbannen binnenshuis mijn treuren en mijn zuchten;
'k Hoor buiten 't woest gejoel van allerlei gespuis....
Ach ja, 'k ben uit Oostinje thuis!

De barre winter naakt; dan zal 't eerst feста wezen;
Dan eerst zal sneeuw en ijs Oostinje glad genezen;
Dan zit ik digt bij 't vuur te morsen in het gruis,
Te droomen van mijn vorig thuis!

Maar, waar ons thuis ook zij, indien wij slechts den zegen
Der weltevredenheid in 't rein gemoed verkregen,
't Zij dan in hitte of kou, 't zij in paleis of kluis,
Dan is 't alom een zalig thuis!

G. D. R.

Digitized by Google

THERMOPYLÉ.

XXI.

Heil! Heil! Nooit zal Thermopylé aan slaven overgaan!
Heil! Eeuwig zal Thermopylé, de rots der vrijheid, staan!
Daar zweeft hij met het vlammend zwaard, als wachter, om den pas,
Bevrijd, geheiligd door zijn bloed, de held Leonidas;
En achter hem de ganesche schaar getrouwen tot den dood,
Met lauwerkransen om de kruin, de borst nog purperrood.
School vrij te zaam tot ons verderf, gij slaaf- en heerscherstoet!
Ruk aan, bezoldigd beulenrot, in al uw' euvelmoed!
Wij, wachters bij Thermopylé, wij staan hier man voor man,
En toonen u, wat vrijheid is, wat vrijheid wil en kan,
Leonidas, één blik op ons, één blik dale op u af;
En nu, den post ons vrij betrouwd: staan wij niet op uw graf?
Daar staan, daar vallen wij, en, wordt ons de overmagt te sterk,
Met onze lijken strekken wij dat heldengraf tot zerk;
Opdat uw heilige asch niet worde ontwijd door slavenvoet,
Die liever nog ons lijf vertreed', zoo hij hier treden moet.
Heil! Heil! Nooit zal Thermopylé aan slaven overgaan!
Heil! Eeuwig zal Thermopylé, de rots der vrijheid, staan!
Reeds eenmaal stuitte op deze rots der Turken moordgeweer;
Reeds eenmaal zonk de halve maan hier in het stof ter neer.
Reeds menig nieuwe schim biedt ons, ter middernacht, haar groet,
Die, met de aloude heldenschaar, ons spoort tot heldenmoed.
Wij kennen u, wij volgen u, getrouw in zege en dood;
Wij verwen onze borst, als gij, met heerlijk purperrood.
Rukt aan, gij slaven, rukt vrij aan! Wij hebben reeds ons maal
Genuttigd in den dageraad, gedronken de bokaal;
Wij kransen ons het hoofd ten feest; wij kransen ons geweer
Ten lijkfeest of ten zegefeest — 't beleid is van den Heer;
Slechts zij de dood de zege waard, de zege waard den dood!
Voor Sparta's lijken beefde eens hier de Mediesche despoot,
En voelde in de overwinning zich verwonnen, toen hij zag,
Wat vrijheid is, wat vrijheid wil, wat vrijheid slechts vermag.
Ook gij, gij zult het zien! Rukt aan, gij slaven, rukt vrij aan!
Heil! Eeuwig zal Thermopylé, de rots der vrijheid, staan!

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. UNTEMA.

Digitized by Google

DE HEER MALTHUS EN PLUG PULTENEY.

De vertoogen van den Heer MALTHUS tegen de weelde, zijn pleit ter gunſte der ſpaarzaamheid en der armoede, hadden alle de gierigaards van *Groótbrittanje* tot in het diepst der ziele geroerd. Een hunner, PLUG PULTENEY; hij, die middel gevonden had, om zich zonder linnen en zonder ſchoenen te behelpen; hij, van wien BURKE zeide: „PULTENEY heeft een millioen overgewonnen; ik hoop, dat hij nog zoo veel zal overwinnen, dat hij een' zakdoek kan koopen; deze man las het betoog van MALTHUS, en ontbrandde in zulk eene geestdrift voor diens ontwerpen van ſtelſelmatige gierigheid en beredeneerde behoeftigheid, dat hij den ſchrijver een landgoed aanbood, hetwelk een aardig inkomen opleverde.

AAN ARGUS EN CONSORTEN, (ÉÉNS VOOR ALTIJD.)

Ja ſchimp en ſmaad vólleerd, ziet men 't geſpuis, bij hoopen,
De in gal gedoopte pen aan 't boekgewurmt' verkoopen.

Mercurius, 1828. No. 5.

O Argus! waar toch voert uw dolle woede u heen?
Met honderd oogen loert ge op elke fout, hoe kleen,
En hebt voor 't goede één ſchoon' geen' enklen blik meer over.
Gij maakt tot eerlijk man den Godvergeten roover!
Gij ſchendt en laſtert; en, waar gij geen feil ontdekt,
Verdicht gij zé, onbeſchaamd. Wie u tot prooi verſtrekt,
(En wie of wat is voor uw' laffen ſpotlust veilig?)
Verguist gij, ongetergd. Geen deugden zijn u heilig.
Ach! brouwt een enkel *oog*, *dat boos is*, zoo veel kwaad,
Wat moeten honderd dan, zoo als gij hebt te baat?...
Vaar voort, o ſchaamteloóze! op mij uw gal te braken,
Of 't andren vrijdom ſchonk van uw vergifte kaken!
Weet, dat men dan alleen mij krenkt, ja diep vernéert,
Wanneer mij 't ſchandmerk van kwâ jongens lof onteért!

Oct. 1828. J. W. IJNTEMA.

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER DE VRAAG AAN, EN HET ANTWOORD VAN JEZUS, LUC. XIII: 23—25.

Zou de vraag: „Heer! zijn er ook weinige," enz. voortgevloeid zijn (zoo als zij doorgaans wordt genomen) uit bloote nieuwsgierigheid, om, over het geheel, het juiste getal der van God tot zaligheid beſtemden te willen weten? Eene andere verklaring ſchijnt ons aannemelijker, namelijk: dat de man, uit *belangſtelling* in de zaak van Christus, zich bekommert over den weinigen opgang, welken Jezus, met zijne leer en daden, maakte, en, uit dit beginſel, Hem deze vraag doet. Daartoe noemt hij Hem *Heer;* een titel, die, ja wel zeer verſchillend, en met zeer onderſcheidene bedoelingen, ook omtrent onzen Heiland, gebezigd werd: doch dat dezelve, bij dezen volgeling van Hem, erkentenis van Hem, als den beloofden Meſſias, teekent, blijkt uit den inhoud der vrage zelve, als zijnde altoos van dien aard, dat de Meſſias alleen, en niemand anders, hem daarvan voldoend verſlag kon geven. En, dat deelneming in de zaak van Christus, en het heil zijner Natie, hem dan ook tot die vraag heeft aangeſpoord, zou ik uit zijn voorſtel van *weinigen* willen beſluiten. In elke andere meening zou hij gewisſelijk gevraagd hebben: of er ook *velen* zouden zalig worden. In deze voorſtelling van *weinigen* ligt altijd iets bekrompens; en waartoe hij alleenlijk kan heengeleid zijn door de *toenmalige* omſtandigheden. Een Jood van Jezus tijd drong toch wel niet door tot de zaligheid der menſchen, in het algemeen genomen; maar bepaalde zich enkel bij zijne Natie. Doch dan ging zijne volksliefde teffens zoo verre, dat *alle* kinderen van Abraham in de groote voorregten van het Meſſiasrijk zouden moeten deelen. Maar, in plaats van die algemeene erkentenis, ziende, dat het gros des volks zoo weinige behoefte gevoelde

Digitized by Google

aan — en van daar ook zoo geringe ingenomenheid toonde met — zijn hemelsch onderwijs, ja Grooten en Geleerden zijne geslagenste vijanden waren; kon dat eenen warmen voorstander wel niet magtig slingeren? Zelfs, al tellen wij hem onder die weinige edelen in Israël, die niet enkel uiterlijken luister, maar zedelijk onderwijs teffens, met de bestemming van den Messias verbonden, en die daardoor zalig, eeuwig gelukkig en zedelijk hersteld wilden worden; het blijft, in zoo verre, ook nog hetzelfde, dat hij het tot den *toenmaligen* tijd betrekkelijk maakt. En misschien drukt hij zich daartoe ook, bepaaldelijk op deze wijze, uit: „ *zijn er* ook weinige, „ die zalig zullen worden?" Of hij nu, te dezen stonde, de aanleiding tot dit voorstel genomen hebbe uit de zoo even voorgedragene Gelijkenissen, van het mosterdzaad, hetwelk uit een klein beginsel langzaam voortgroeit, en van het zuurdeeg, hetwelk stil en inwendig werkt; die geringe opgang liep zoodanig tegen zijne verwachting van den Messias in, dat hem deze uitkomst grootelijks hinderde, en hij dit bezwaar, bij den Meester zelven, wel eens wilde inbrengen. Nu kwam het met der Joden manier van denken allezins overeen, minder op het bestaan des volks te letten, dan wel aan de bestellingen van God te blijven hangen, die altijd de Natie zoo gunstig van alle volken had onderscheiden: en zoo ook onze man, minder in gebrek aan beantwoording aan de verleende godsdienstige voorregten de oorzaak zoekende, hecht er veel eerder op, of het werkelijk met het Godsplan omtrent den Messias zoo gelegen ware, dat er maar weinigen, door Hem, zouden zalig worden. Was dat zoo, dan zou hij er eerbiedig in berusten en tevreden zijn; terwijl hij anders de vrijheid wilde nemen, — eene vrijheid, echter, uit belangstelling geboren, — om Jezus eens voor te houden, of Hij den Joden wel niet wat meer kon te gemoet komen, en zich wat naar hen schikken, meenende, dat het dan wel beter zoude gaan. Dit is wel eene gissing; maar die, in mijn oog, toch niet van allen grond ontbloot is, als ik mij hier eenen warmen vriend van Je-

Digitized by Google

zus en van zijne Natie beide voorstel. Kan het onszelven, bij het lezen van de Evangeliegeschiedenis, wel eens niet oppervlakkig toeschijnen, dat Jezus wat stroef met de Joden, en vooral met de Grooten, is te werk gegaan; ten minste zoo weinig deed, om ze tot zich te trekken? En waarom zal dan zulk een tijdgenoot wel eens niet gedacht hebben, dat Hij zich wat mogte schikken? En, als Jezus dit dan in deze vrage bevroedde, zal het er voornamelijk op aankomen, of zijn antwoord daarop gevoegelijk sluit.

Dat hetzelve geene *terechtwijzing*, als van eene nutteloze en nieuwsgierige vrage, in zich bevat, en waarmede Hij zou hebben willen zeggen: „ wat gaat u dat aan, en wat „ ligt u daaraan gelegen, om te willen weten, hoe velen „ er zalig zullen worden? Zorg maar voor uzelven, en „ strijd voor uzelven liever, om in te gaan door de „ enge poort:" dit blijkt reeds daaruit, dat Hij niet den man, maar de omstanders, in het meervoud, aanspreekt: „ strijdt gijlieden, om in te gaan," enz. waarmede Jezus, terwijl Hij een antwoord op de vrage voorzigtig ontwijkt, daarvan voor dezelve eene zeer nuttige en getrouwe vermaning ontleent.

Men heeft van dezen veranderden toon wel reden willen geven, door den vrager mede uit naam van anderen te doen spreken: maar, behalve dat mij dit denkbeeld toeschijnt, als enkel uit nood hier ingevoegd, zoo kan ik mij van de ganschе schare bezwaarlijk zulk eene algemeene nieuwsgierigheid verbeelden. Er moet zeker wat bij gedacht worden, om vrage en antwoord in verband te brengen; doch dat kan toen wel zeer duidelijk in het oog gevallen zijn; bij voorbeeld, dat de man, door over zijde op de schare te zien, Jezus alzoo op het kleine hoopje heeft willen wijzen, en Jezus daarom zijne vermaning ook tot hetzelve rigt. Wij zullen nog nader vernemen, dat hetzelve niet alleen zulk eene herinnering ten hoogste noodig had; maar dat dezelve ook allezins plooit in onze meening wegens des vragers bedoeling, dat Jezus zich wat zoude schikken. Van dat schikken, trouwens, ligt

Digitized by Google

zoo weinig in het voorſtel van *ſtrijden*, dat Jezus hiermede veelmeer blijft hechten op zwarigheden, en dat er verloocheningen, ja tegenſtand en gevaren aan verbonden waren: want „ die achter Hem wilde komen, moest zichzelven „ verloochenen en zijn kruis opnemen." Doch dat moest men zich getroosten, volhouden, en zich nergens door laten aftrekken. — Zoo als dit *ſtrijden* dan reeds op die bekrompene vraag eenen eigenaardigen weerſlag geeft, nog meer ſtraalt het door in het ingaan door de *enge poort*. Want daarmede komt Jezus kennelijk terug op de grondſtelling, welke Hij Matth. VII: 13, 14 reeds vroeger heeft opgegeven, toen Hij er ook reeds van verklaarde, dat *weinigen* dezelve zouden vinden. Thans blijft Hij daarbij. Hij ontveinst het niet, dat er ſtrijd aan was verbonden; en, al kwamen er dan maar weinigen door, Hij houdt er zich aan, dat *zij* er zich naar moesten ſchikken. Hij zocht het in den grooten hoop, vooralsnog, niet; maar Hij wil *echte* volgelingen vormen. En dan ſlaat daarop ook nog geheel en al de nadrukkelijke waarſchuwing aan die ſchare: „ dat velen van dezelve „ zouden zoeken," dat is wanen, „ in te gaan, maar „ niet kunnen;" hetwelk dat kleine getal nog verder vermindert en verkleint. En, dat velen van dezelve deze waarſchuwing, dat ook zij zelve niet eens door de enge poort gingen, hoogst noodig hadden, geven zij zelve ook in het 26 vs. te kennen, alwaar zij ook maar bloot van *uitwendig* aankleven ſpreken; doch waaraan Jezus hen niet zou kunnen kennen, als zijne echte volgelingen. Hij geeft alzoo de reden van den weinigen opgang op, in de verbasterde geſteldheid des volks; maar daar kon Hij de grondſlagen van zijn rijk niet om veranderen, of van dezelve afgaan. Maakte dit het ondertusſchen voor den belangſtellenden vriend nog *al* meer bekrompen: om hem nu ook, en zichzelven tevens, te bemoedigen, opent Jezus betere uitzigten voor het vervolg; „ wanneer er zouden komen van Oosten en Westen, „ Zuiden en Noorden, en aanzitten met Abraham, Izaak „ en Jakob," vs. 28, 29. Is dit misſchien ook nog een

Digitized by Google

wenk voor hen op die vrome voorvaders, als voorbeelden, om met dezelve in te gaan door de enge poorte? „ De eerſte de laatſte, en de laatſte de eerſte," vs. 30, is ten minſte op den toenmaligen toeſtand geheel betrekkelijk.

Wat den zedelijken zin en ſtrekking aanbelangt, dan is de *poort* de *weg* tot de zaligheid. Matth. VII verwisſelt Jezus die beide woorden. Het is dus de Hemel zelf niet, maar de weg ten Hemel. In het zinnebeeld is ook de poort de ſtad niet; maar zij verleent den ingang in dezelve. Of, poort voor de aanzienlijke huizen der Oosterlingen: achter die *weidſche* poorten der Joodſche Grooten huisvestte toen de meeste godsvrucht niet; maar meer achter de *verſaagde* poorten der huizen buiten de ſteden, tegen het onbelemmerd inrijden der ſtroopende Arabieren.

Ik wil niet beſlisſen, in hoe verre daarop kan gezinſpeeld zijn met de uitdrukking van *enge* poort. De voorſtelling is ten allen tijde geweest: „dat de weg der deugd „ ſteil is." Maar hier wordt het op Jezus Leer en Godsdienst toegepast. Doch dan wordt de engheid zekerlijk op het Goddelijk Raadsbeſluit niet betrekkelijk gemaakt; want daarbij kan geene vermaning voegen tot den ſtrijd, om in te gaan. De engheid der poorte kan hier ook niet zien op de moeijelijkheid der voorſchriften van Jezus Godsdienst, op zichzelve beſchouwd: eene poort, hoe eng ook, moet toch altijd geſchikt zijn, om er te *kunnen* doorgaan. „ Jezus geboden zijn niet zwaar." In vergelijking met de voorſchriften der Pharizeën, „ is zijn juk „ zacht en zijn last ligt." Hij vordert immers ook niets, dan hetgeen met het waar geluk van den mensch en deszelfs zedelijke herſtelling overeenkomt. Maar als wij aan deze zedelijke herſtelling denken: in den tijd, toen men, uit gebrek aan doorzigt in de leiding van het Evangelie, werkheiligheid, als eene voorwaarde, voorſchreef, teekende men den Christen, op zijne reize naar de eeuwigheid, als beladen met een pak van zonden, hetwelk hij voor de enge poort moest afleggen. De misvatting

Digitized by Google

lag deels daarin, dat men door de poort den Hemel zelven verstond, en deels, dat men er geen begrip van had, hoe Jezus zondaren noodigt, en dat pak der zonden zelf helpt afnemen, om den weg des heils blijmoedig te bewandelen. Denken wij liever aan de *gezind-* en *geneigdheden* der menschen, die hen deels hinderen, om tot Jezus te *komen*, en deels ook geenen smaak doen vinden in zijne *naauwgezette* zedekunde. Voor dezelve is het eene enge poort en smalle weg. Er wordt moeite en strijd tegen dezelve gevorderd, omdat ze zoo verbasterd zijn. Dat zag men in de Schriftgeleerden en Pharizeën. Maar het ontbreekt algemeen ook aan dat kinderlijk *geloof*, hetwelk het Evangelie eischt, en aan die *zedelijke* naauwgezetheid, door welke Jezus ons wil herstellen tot het deugdenbeeld van God. Voor de zinnelijke neigingen blijft zijn Godsdienst een juk en last, en een ongemakkelijke weg, op welken veel rondzien en bedachtzaamheid noodig is tegen afdwalen en uitglijden; doch Hij zelf is de getrouwe Leidsman, en helpt ook dragen. Onder zijne aanvoering komen wij den strijd der zinnelijke neigingen te boven. Aan zijne hand gaan wij dan ook veiliger naar de kleine poort, langs eenen minder bezochten weg, en dien wij in meerdere stilheid bewandelen, dan dat wij, ons van Hem verwijderende, ons op de groote wegen zouden begeven, langs welke men, onder allerlei wereldsch gedruisch, zichzelven vergetende, door de groote poort op zijn gemak henen stapt. Of, zal men bij iemand intreden, dan zal men met dien Heer des huizes bekend moeten wezen — door hem genoodigd zijn — en zich zijns gezelschaps en dezer genotene eere ook waardiglijk moeten gedragen. En, met de waarheden van het Evangelie alzoo bekend gemaakt, gaat men, in geloof en vertrouwen op deszelfs beloften, en in een heilig leven naar deszelfs voorschriften, door de enge poort, onder veelvuldigen strijd, ook tegen de verbasterde denkwijs en losse zeden des tijds, bij welke het groote gros onnadenkend den breeden weg bewandelt, welken men, met den grooten hoop, zoo gemakkelijk vindt, doch die, helaas! ten verderve leidt.

Digitized by Google

Volgens deze opvatting wekt ons dit voorval tot *nadenken* — over den ſtaat des Christendoms, in onzen tijd; en, wanneer wij die beoordeeling moeijelijk vinden, tot *raadplegen* met zulken, die verſtand van beſchouwen hebben; doch met die voorzigtigheid, van ons niet over te geven aan de genen, die opzettelijk al het beſtaande goede bedillen en zoeken te verdonkeren, of, daar tegenover, het verkeerde over het hoofd zien, en alles lofwaardig vinden, enkel omdat het naar den ſmaak en geest des tijds is, en die u dan welligt zouden aanraden, om er u naar te ſchikken en — mede te doen.

Onze bekommerde vrager trof den besten Opmerker aan. Jezus zag de verkeerdheden, en — verzette er zich tegen, al moest Hij zich daarom minderen opgang getroosten. Dat deerde Hem niet; maar, ſterk in zichzelven, en zijner goede zake bewust, gaat Hij moedig zijnen weg. Hoe wist Hij nuttige leering te trekken, met welke Hij liever getrouw wil waarſchuwen, dan zichzelven en zijne volgelingen ijdel vleijen, en dezelve alzoo gevaarlijk gerustſtellen. De poort, hoe eng ook, zet Hij nogtans voor *allen* open. Hij, de hooge Zendeling van God, die betere tijden kon vooruitzien en dadelijk voorſpelde, zoo als dezelve ook werkelijk gekomen zijn en nog verder ſtaan te komen, Hij *zit* ook, als de Heer des huizes, gedurende de Evangelieverkondiging, te wachten, om zijne opregte vereerders in te laten; doch die verkondiging houdt eens voor ons op, en daarmede ſtaat Hij ook op, om de deur te ſluiten.

Emden. S.

Digitized by Google

OVER DE TOEVALLIGE KROMMING DER RUGGEGRAAT BIJ JONGE MEISJES, EN HET ONVOLDOENDE OF GEVAARLIJKE DER TOT REGTBUIGING IN GEBRUIK ZIJNDE REKBEDDEN.

(*Vervolg van bl.* 675.)

2°. *Afwijkingen, door de ziekelijke verandering van eenige der voornaamſte, de wervelkolom zamenſtellende, deelen voortgebragt.*

In het algemeen beſchouwd, komen de afwijkingen of krommingen, tot deze ſoort van oorzaken behoorende, minder voor; maar ontwikkelen zich eerder dan die, welke wezenlijk van de werking der ſpieren afhangen. *Zij* worden zeldzamer waargenomen, omdat de meeste der andere krommingen uit zoo algemeen heerſchende gebrekkige gewoonten ontſtaan, dat er niet dan een klein aantal lieden, vooral onder vrouwen, van derzelver invloed vrij is, en omdat eenige op zichzelve geenen eigenlijk gezegden ziekteſtaat vormen, niet dan de vergrooting eener neiging zijnde, door den voortgang des levens noodzakelijkerwijze in de ruggegraat, bij de vrucht (zoo als men weet) volkomen regt, ingedrukt. Zij ontwikkelen zich, eindelijk, eerder, omdat de aan de kindschheid eigene werktuigelijke ligchaamsgeſteldheid ook de meest werkzame voorbeſchikkende oorzaak van den ziekteſtaat is, waarvan zij het algemeenst afhangen; terwijl die van de eerſte ſoort zich zeldzaam vóór het achtſte jaar vormen; een tijdſtip, op hetwelk het ſpierſtelſel meerder kracht begint te bekomen, en tevens aan vereenigde werking van eenen gelijkvormigen aard, en meer aanhoudend in eene en dezelfde rigting geſchiedende, onderworpen wordt.

De ziekelijke veranderingen, waarvan de krommingen van deze ſoort afhangen, doen meestal de wervelen zelve aan, en ontſtaan, in verre de meeste gevallen, uit het aandeel, hetwelk het weefſel dezer beenderen in dien

Digitized by Google

staat van algemeen bederf der witte, en meer bijzonder der beenige en gewrichtsweefsels, onder den naam van *Rachitis* bekend, genomen heeft. De wervelen zijn nu eens slechts verweekt, en op één punt, of over geheel derzelver ligchaam, onder het gewigt der bovendeelen ingedrukt; dan weder, hetwelk veel meer het geval is, hebben zij een verlies van zelfstandigheid geleden, of ten gevolge van eene soort van slijting, of (hetgeen de ziekte van POTT vormt) ten gevolge eener ware verettering, waarvan het voortbrengsel aan het benedenste gedeelte der ruggegraat, of in de omringende deelen, etterachtige ophoopingen, onder den naam van *abscesfus per congestionem*, daarstelt, en waarop de smelting van eenige wervelen gemeenlijk volgt. Deze afwijkingen geschieden bijna altijd achterwaarts; dat is te zeggen: de wervelkolom vormt eene bogt, waarvan de bolle zijde achter-, en de holle zijde voorwaarts ziet; en dit laat zich gemakkelijk verklaren, door het meer bijzonder werken der ziekte op het voorste gedeelte van de ligchamen der wervelen, waar de sponsachtige zelfstandigheid het meest gevonden wordt. Gemeenlijk hebben deze krommingen aan het onderste gedeelte der ruggegraat plaats; en, daar de verweeking, of het verlies van zelfstandigheid, zich gemeenlijk tot 2 à 3, of op zijn hoogst 4 wervelen bepaalt, zijn zij ook veel hoekiger, dan die van de eerste soort, bij welke de wervelen in groot aantal uit derzelver natuurlijke rigting getrokken en regelmatig verplaatst zijn. Verder zijn zij zelden eenvoudig, maar meestal, met eene of meerdere andere krommingen, in eene tegengestelde rigting, zamengesteld, door de pogingen, welke het geheele ligchaam in het werk stelt, om, zoo veel in deszelfs vermogen is, de gebrekkige rigting, waarnaar het hoofd en de bovenste ligchaamsdeelen, door den scheeven stand der ruggegraat, altijd geneigd zijn om over te hellen, te verbeteren; en, zoo er ziekelijk veranderde wervelen op meerdere, een weinig van elkander af gelegene, plaatsen bestaan mogten, en deze het aan derzelver voorste, andere het aan derzelver zijdelijke gedeelten zijn, zal de ruggegraat, de ineensmelting in ieder dezer rig-

Digitized by Google

tingen geſchiedende, in tweederlei rigting gebogen worden, en ook de nog gezonde ruimte tusſchen beide de krommingen een waar gevolg van verdraaijing ondervinden. Eindelijk, daar deze afwijkingen zich gemeenlijk in een' leeftijd vormen, waarin de borst nog verre is van derzelver volkomene ontwikkeling bekomen te hebben, volgt ook daaruit, dat de verſchillende, de wanden dezer holligheid zamenſtellende, deelen in de gebrekkige rigting, waarin zij door de ruggegraat worden medegeſleept, verder voortgroeijen. Gemeenlijk zeg ik, omdat de volwaſſenen niet bevrijd zijn van de ziekten, waardoor de krommingen kunnen ontſtaan. Tot bewijzen hiervan mogen zekere zinkingachtige aandoeningen ſtrekken, die ſomwijlen als gevolgen van veneriſche uitſpattingen worden waargenomen, en die, van de vezelachtige zich ook tot de beenige weeſſels, en wel bepaaldelijk tot de wervelen, uitgeſtrekt hebbende, derzelver zwelling of bederf veroorzaken.

De uiterlijke kenmerken dezer krommingen zijn dus genoegzaam in het oog loopende, om dezelve gemakkelijk van andere te doen onderſcheiden; dan zelfs, wanneer de ziekte, waarvan zij afhangen, reeds geheel en al verdwenen was, en geenerlei ſpoor in de beenige deelen, die niet tot de wanden der borstholligheid behooren, had nagelaten. De voorzegging echter, ten opzigte van deze vast te ſtellen, is altijd veel ongunſtiger, dan die, welke men bij de eerſte zoude kunnen doen. 1°. Omdat de ziektetoeſtand, waardoor zij zijn bepaald geworden, in het algemeen, diep genoeg geworteld is, om vrees te baren, dat, ſchoon dan ook gedurende eenigen tijd met goed gevolg beſtreden, dezelve ſpoedig weder terugkome, en nieuwe krommingen veroorzake, of ook die, welke reeds beſtonden, meer zamengeſteld make. 2°. Omdat de volkomene genezing der ziekte, hoe welingerigt dezelve ook zijn moge, verre van de vernietiging der kromming met zich te voeren, deze integendeel nog ſteviger maakt, daar de kromming inderdaad niet beſtaat, dan wanneer de ziekelijk aangedane wervelen, als het ware, met elkander

Digitized by Google

ineengesmolten zijn, en omdat deze ineensmelting, zelfs in de gelukkigste gevallen, het meest gewone, en door de onbewegelijkheid, tot welke de lijder zulk eenen langen tijd veroordeeld was, begunstigde, gevolg is. 3°. Omdat zij de dierlijke huishouding in eenen voortdurenden staat van toenemend bederf houden, zich tegen de ontwikkeling der longen aankantende, hetzij dat de borst overeenkomstig de slechte gesteldheid der ruggegraat gegroeid zij, hetzij dat die organen zich, even zeer als die van de onderbuiksholligheid, door het binnenwaarts uitsteken van de steeds te digt bij elkander staande uiteinden der kromming, gekneld, en in derzelver verrigtingen gestremd gevoelen.

Wanneer wij nu van de beoordeeling der oorzaken, onder welker invloed die krommingen ontstaan, en van derzelver vergelijking met die van de andere soort, tot de algemeene, met dezelve overeenkomende, aanwijzingen ter genezing overgaan, zoo zien wij, dat deze verschillen, naarmate men de ruggegraat bij de eerste vorming der kromming, dat wil zeggen, in het tijdstip, wanneer de ontaarding der wervelen niet dan een verschijnsel van de algemeene ziekelijke aandoening is, onderzoekt; of naarmate men dezelve gadeslaat, wanneer zij, door de vereeniging van alle de aangedane wervelen tot eene enkele zelfstandigheid, gekromd gehouden wordt. In het eerste geval is het de hoofdziekte, die men bestrijden moet; en al wat men zich met betrekking tot de ruggegraat veroorloven kan, is, gedurende een' zeer langen tijd, een middelpunt van prikkeling op de huid daar te stellen, krachtig genoeg om den dieper en dieper knagenden ontstekingaardigen toestand, waarvan het weefsel der wervelen werkelijk de zitplaats is, te doen verdwijnen, of ten minste in tegenwigt te houden; maar de volstrektste rust der ruggegraat is onvermijdelijk, want alle bewegingen, door dezelve ondergaan, zouden nergens toe dienen, dan om de ziekte te verergeren, door de prikkeling in de aangedane deelen der ruggegraat te onderhouden, en in dezelve gevestigd te doen blijven. Deze waarheid is zoo tastbaar,

Digitized by Google

dat zelfs de ſterkſte voorſtanders van de uitrekkingsmethode dezelve erkennen, en, verre van haar te beſtrijden, eerder trachten te doen uitkomen, minder misſchien, het is waar, uit overtuiging, dan om daardoor den ſchijn te kunnen aannemen van niet bij uitſluiting aan hunne eigene ſtelling gehecht te zijn. Wat kunnen nu, in het tweede geval, alle pogingen tot uitrekking doen? Bij tijds gedaan, moeten zij de lijders noodzakelijk aan eene wederinſtorting blootſtellen, het zij door de algemeene onbewegelijkheid, waaraan zij het geheele ligchaamsgeſtel onderwerpen, en door de pijnen, welke zij veroorzaken, het zij door de trillingen, welke de vóór weinig tijds ziekelijk aangedane wervelen van alle kanten ondervinden. Verrigt men ze, integendeel, op een tijdſtip, wanneer de gewrichtsverſtijving der wervelen reeds volkomen is, dan heeft derzelver werking op het middelpunt der kromming volſtrekt geenen invloed. Zij kunnen wel de bandachtige bevestigende zelfſtandigheden dier wervelen, welke het naast aan de ineengeſmoltene en dus vastvereenigde grenzen, uitrekken en gedwee maken, en daardoor op den langen weg de verkleining der, de hoofdkromming vergezellende, afwijkingen begunſtigen, zoo lang namelijk het ligchaam aan die werktuigelijke middelen, waardoor de uitrekking moet bewerkſtelligd worden, onderworpen is; maar zoodra houdt deze werking niet op, of de ruggegraat zal, zoo als wij reeds weten, in de meeste gevallen, nog meer geneigd zijn zich te krommen. Vooreerst, omdat de meer bewegelijk gewordene wervelen gemakkelijker voor het gewigt van ligchaam en ſchouders wijken zullen; ten andere, omdat de ruggegraat veel gemakkelijker aan de werking dier ſpieren zal toegeven, welke zonder ophouden zich daar tegen aankanten, dat het ligchaam niet die rigting volge, waarin de kromming hetzelve ſteeds neigt te brengen. Vooronderſtellende zelfs, dat de voeding, rondom de verlengde deelen geſchiedende, dezelven in dien ſtaat van wederregtbuiging hield, waarin zij door de lang voortgezette uitrekking zouden gebragt zijn geworden, kan deze ſtaat

Digitized by Google

echter niet voortduren; want de te voren kromgebogene deelen, dit slechts met betrekking tot de gewrichtsverstijving van eenige naburige wervelen geweest zijnde, zullen het noodzakelijkerwijze weder worden, zoo lang als er van de zijde van deze laatste niets veranderd is. Dit uitwerksel der voeding, echter, is hersenschimmig, omdat, hoe onderworpen en moedig de zieken ook zijn mogen, men hun ten minste twee uren rust op éénen dag geven moet, en deze tijd genoegzaam voldoende is ter vernietiging van datgeen, wat de voeding mogt gedaan hebben. LEVACHER DE LA FEUTRIE bekent zelf (*), dat het groot aantal kinderen, die, na het door hem uitgedachte werktuig, of ten minste dat van LEVACHER, van de *Académie Royale de Chirurgie*, gedragen te hebben, meer mismaakt geworden zijn, dan zij te voren geweest waren, ons noopt, zelfs tot voorbij het tijdperk der huwbaarheid, bij eenigen het gebruik van het werktuig voort te zetten.

De uitrekking is dus niet méér geschikt, om *deze* krommingen, dan die van de eerste soort te doen verdwijnen, omdat, zoo zij op geenerlei wijze bij de eene de spierkracht, de ruggegraat buiten de natuurlijke rigting brengende, matigt, zij bij de andere de oorzaak, waardoor de ruggegraat gekromd gehouden wordt, (en gemeenlijk in de ineensmelting van eenige wervelen onder elkander, met onregelmatige zamengroeijing van derzelver uitsteeksels, en der overige, de wanden der borstholte zamenstellende deelen, bestaat) volstrekt niet vernietigt. Het onvoldoende dezer handelwijze meer aan den dag brengende, heb ik, zoo als reeds boven gezegd is, de zaak echter nog altijd van de meest gunstige zijde beschouwd; vooronderstellende, dat de uitrekking der ruggegraat zonder hinder, maar vooral zonder gevaar, geschieden konde. Ziehier, op welk eene wijze zich de zaak moet toedragen: Opdat de uitrekking regelmatig geschiedde, behoorden, vóór alles, de twee met de uitrekking belaste krachten, welke die dan ook zijn mogen, op de beide

(*) *Traité du Rachitis*, pag. 359.

Digitized by Google

uiteinden der ruggegraat zelve te werken. Dit kan echter geene plaats hebben: de eene kracht trekt het hoofd naar zich toe, of bepaalt hetzelve; dé andere werkt even zoo op het bekken. Het eerſte uitwerkſel van derzelver vereenigde pogingen beſtaat dus in te trachten, het hoofd en het bekken van het overig gedeelte van den tronk af te ſcheiden; derzelver werking op de ruggegraat is daardoor ook dadelijk moeijelijk te berekenen, omdat zij niet dan ſecundair zijn kan. Bieden verder alle deelen der ruggegraat eenen even ſterken weêrſtand? Buiten twijfel niet: de rugwervelen hebben met de ribben eene tweede geleding, waardoor zij naauwer aaneengehecht zijn; de lendenwervelen worden door een zeer groot aantal gewrichts- en ſpierachtige bundeltjes bedekt; en de halswervelen bezitten geene van deze wederſtandbiedende middelen: daardoor lijden deze dan ook het meest door het geweld der uitrekkingen, juist volkomen ſtrijdig met hetgeen men verlangde; want het zijn de rugwervelen, die als de algemeenſte zitplaats der krommingen kunnen beſchouwd worden, en ten koste van welke men bijgevolg ook het grootſte gedeelte der uitrekking erlangen moest. Ondervinden nu niet alle die deelen, welke, het zij middellijk of onmiddellijk, aan de ruggegraat vastgehecht zijn, en derzelver bewegingen volgen, in eene gelijke mate de uitwerking van derzelver uitrekking? Daarom, hoe zal men dan kunnen begrijpen, dat ſpieren, geen meer dikte dan die van den hals hebbende, zonder er ziekelijk door te worden aangedaan, krachtinſpanningen zullen kunnen verdragen, welke men, om van eenig gevolg te zijn, tot zoodanig eene hoogte moet brengen, dat daardoor de banden en vezelachtige kraakbeenderen, de wervelen onder elkander vereenigende, uitgerekt worden? Zullen de, daar ter plaatſe zoo talrijke, vaten en zenuwen, zonder gevaar voor derzelver werking en weeffel, eene aanhoudende trilling kunnen ondergaan? Kan bovenal de uitrekking der bloedvaten, en de vernietiging van derzelver veelvuldige bogten in de nabijheid des hoofds, daardoor te weeg gebragt, aan het ſlagaderlijke bloed, door de drukking van

Digitized by Google

een der einden van het uitrekkend werktuig aan deze zijde reeds van buiten naar binnen gedrongen, geene gelegenheid geven, met zoodanig eene kracht naar de herſenen te ſtroomen, dat daaruit de ernſtigſte toevallen ontſtaan? Kan het ruggemerg, eindelijk, uitgerekt worden, zonder eenig gevaar van zich te verlengen ten koste van deszelfs natuurlijke vorming; een deel, welks omkleedſels zoo dun en prikkelbaar, het weefſel zoo fijn, de verrigtingen zoo belangrijk, en de minſte beleedigingen zoo dikwerf, en vooral zoo dadelijk, doodelijk zijn kunnen? Daar buitendien al het geweld der rekking, bijzonder op den hals, en wel bepaald op deszelfs aan het hoofd grenzend gedeelte, aankomt, heeft men dan niet alle reden, om te vreezen, dat de deelen eindelijk niet dan eenen zwakken weêrſtand zullen bieden, en, door zich te verlengen, het geweld der rekking alleen op de twee eerſte halswervelen en op derzelver vereenigende gewrichtsbanden werken zal? Zoo deze banden echter zich verſlappen, kunnen zij dit dan ook niet op één oogenblik, wanneer men er het minst op verdacht is, zelfs bij eene zeer gewone uitrekking, doen, en daardoor eene volkomene, of ten minſte eene onvolkomene ontwrichting des tandwijzen uitſteekſels, allezins geſchikt, om zamendrukking van het ruggemerg, en daardoor eenen plotſelingen dood, te veroorzaken, daarſtellen? Heeft men, dusdoende, geene kinderen, die men onverhoeds bij het hoofd opligtte, zien omkomen; en wat deed men hun toch anders, dan den hals door middel van het gewigt des ligchaams uit te rekken, op dezelfde wijze als het de uitrekkende werktuigen, hoe zamengeſteld en hoe volmaakt ook, doen; of zoude het voortduren der uitrekking op den langen weg niet hetzelfde kunnen bewerken, als het gewigt des ligchaams, vermenigvuldigd door de ſnelheid van het opligten, op één oogenblik gedaan zoude hebben? LEVACHER DE LA FEUTRIE ontkent dit, hetgeen de rede betoogt en de ondervinding te ſpoedig bewijzen zal. Voegen wij bij alle deze gevaren de ernſtige ongemakken, als het onvermijdelijk gevolg der drukking, door de beide einden van het uitrekkend werk-

Digitized by Google

tuig, op de daarmede in aanraking zijnde deelen, uitgeoefend. In de nabijheid des hoofds zal het eene verzwerende ontvelling der, den uitſtekenden rand en hoek der onderkaak bedekkende, deelen, of eene zuchtige zwelling van het hairig hoofdbekleedſel en hevige boven-oogkuilſche hoofdpijnen zijn, al naarmate het werktuig, het hoofd voor zich uitduwende, of naar zich toe trekkende, werkt; aan het onderuiteinde van den tronk zal het eene ſtandvastige terugdrukking der heupbeenderen, en dus ook een hinderpaal voor de volkomene uitgroeijing of regelmatige ontwikkeling des bekkens zijn. Dit laatſte toeval is vooral bij jonge, de huwbaarheid naderende, meisjes zeer te vreezen, daar het bekken zich in dit tijdſtip eensklaps in alle deszelfs afmetingen vergroot; en ongelukkiglijk is het juist op dien leeftijd, dat men, bij ſlechtsmatige krommingen, het algemeenst tot werktuigkundige middelen zijne toevlugt neemt; want, van welk een aanbelang het voor de kinderen ook zijn moge, eenigen dwang te verduren, zoo hechten zij echter niet dan aan het tegenwoordig geluk, terwijl het nog aanſtaande niets in hunne oogen is; en niet dan door geweld zal men hen aan eene moeijelijke houding kunnen onderwerpen. Bij jonge meisjes is het niet, dan wanneer zij al den prijs, door ons aan eene ſierlijke houding gehecht, beginnen te kennen, en het voordeel inzien, hetwelk andere, te dien opzigte gelukkiger bedeeld, er van trekken, dat zij zich aan alles onderwerpen; maar dan heeft men vooral te vreezen, dat, in ſpijt van de grootere mate van weêrſtand, door de gebrekkig gevormde deelen geboden, de meisjes alle pogingen tot wederregtbuiging met zoodanig een' moed verdragen, dat men omtrent de hevigheid der pijnen en de kracht der uitrekkingen bedrogen wordt, en zij zichzelve tot eene volſtrekte onbewegelijkheid veroordeelen, die het verſchijnen der natuurlijke verſchijnſelen, als kenmerken der huwbaarheid, vertragen, of ongeregeld maken moet. Maar al te dikwijls heeft de ondervinding de gegrondheid dezer vreeze bewezen.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

Digitized by Google

GESPREK UIT DE LAATSTE DAGEN VAN PERICLES. (*)

PERICLES, ALCIBIADES.

(*Woonvertrek van Pericles. Pericles bedlegerig.*)

PERICLES.

Ik voel mijn sterfuur naderen. Van u, Alcibiades! zal voortaan het lot van Athene en Griekenland afhangen. Er ligt mij aan gelegen, u te onderhouden over het doel, dat mij gedurende den loop mijns levens bezig hield — over het welzijn van ons vaderland. De oorlog van den Peloponnesus, door de Spartaansche ongevoeligheid, hoogmoed en eerzucht onvermijdelijk geworden, is niet van gevaren ontbloot. Wijsheid, standvastigheid, spaarzaamheid in het gebruik der openbare geldmiddelen, en de trouw der bondgenooten, worden meer en meer noodzakelijk.

ALCIBIADES.

Ik voel mij gestreeld door de achting, waarmede gij mij vereert. Ik zal trachten u na te volgen, uw werk te voleinden. De roem van uwen naam, in strijd tegen het plan van onderdrukking, door de Spartanen gesmeed, heeft gezegevierd op de regeringloosheid der bondgenooten; hij heeft de eerzucht der Perzische Monarchen bedwongen. De tijd is daar, waarin de Grieken, aangevoerd door de Atheners, eindelijk de meesters der wereld staan te worden.

PERICLES.

Hoe? door welke middelen?

(*) Getrokken uit een werk, getiteld: *Périclès, de l'influence des beaux arts sur la félicité publique*; waaruit een ander stuk: *over het gelijken van Afbeeldingen en Portretten, voor Schilders en Beeldhouwers*, door mij vertaald en door wijlen mijnen geachten vriend LUBLINK ingezonden, bevorens in dit geacht tijdschrift is geplaatst geworden.

Utrecht. J. J. v. L.

Digitized by Google

ALCIBIADES.

Beginnen wij met Sicilië, het vasteland van Italië en Afrika te veroveren, en wij zullen volk en geld genoeg vinden, om het rijk van Perzië te verwoesten.

PERICLES.

Zult gij de Grieken overreden, u in zulke plannen bij te staan?

ALCIBIADES.

Het is mijn hoogste wensch, tot het welzijn der Atheners mede te werken. Hun ten gevalle neem ik 's volks denkwijze aan, deel ik in hunne gevoelens, en wijd ik mij, met een onuitsprekelijk genoegen, aan hun geluk. Tot hiertoe was de schatkist rijk, — het volk arm. De Atheners, in den oorlog te lande en ter zee en in de openbare werken den dood trotserende, in bekrompene en boersche woningen huisvestende, te midden van prachtvolle tempels, schouwburgen en galerijen, gekweld door oude hymnen en vermoeijende godsdienstige feesten, waren in hunne sombere verblijven tot hiertoe verstoken van de genietingen der schoone kunsten. Ik verbind mij, elks afzonderlijk geluk te bevorderen. Ik zal hen, door het lokaas der vermaken en rijkdommen, gemakkelijk vervoeren tot roemrijke ondernemingen, die door den buit des vijands voordeelig zullen zijn. De gevaren van zulk een ontwerp, ik erken het, zijn onberekenbaar; maar de hulpmiddelen, die het vernuft uitdenkt, zijn zulks desgelijks.

PERICLES.

Meent gij u aldus van den bloei van Athene te verzekeren?

ALCIBIADES.

Het welzijn van 't algemeen wordt zamengesteld door het welzijn van elk lid in 't bijzonder. Welk belang stelt de Athener in de pracht van tempels, die hij niet bewoont? in den luister van godsdienstige feesten, die niets anders bedoelen dan het behoud van eene bijgeloovige eerdienst? In zijne woning alleen wenscht hij het genot te hebben van de genoegens, die de schoone kun-

Digitized by Google

ſten opleveren; dáár wil hij de genoegten der weelde ſmaken; dáár voldoen aan zijne begeerten, bloemen ſtrooijen op het pad des levens, en deelen in de rijkdommen van den Staat, welke magt noch rijkdom kent, dan waar de burgers hunne dagen beſteden om deszelfs voorſpoed te verbeteren. De Athener wordt beheerscht door zucht tot vermaak. Door de bekoorlijkheid daarvan, ik herhaal het, wil ik hen geleiden tot den roem. Hij is de ziel en het leven van mijn beſtaan; en de hoop, dat de Grieken ééns zullen zeggen, „dat Alcibiades hen verraast door dingen, onuitvoerbaar voor anderen," vervult mijn hart. Niet de waarde der bekwaamheid en doorſlepenheid van eenen Themistocles, noch de wijze onverſchrokkenheid van eenen Miltiades; maar de onvermoeide en heldhaftige, bijna fabelachtige vermetelheid van Theſeus. Hij vereenigde de volken van Attica; ik ſtel mij voor, ſlechts éénen Staat daar te ſtellen uit al het volk van Griekenland. Men komt zelden verder, men vindt nooit meer veerkracht in zichzelven, dan wanneer men geene palen ſtelt aan zijne ontwerpen; en de kunst, om de gemoederen dienstbaar aan zich te maken, door het kennen der neigingen, ſmaak, zeden en gevoelens van hen, die ons omringen; deze kunst, die ik mij eigen gemaakt heb, biedt mij vele hulpmiddelen aan.

PERICLES.

Gij hebt mij van uwe gevoelens, gedachten en ontwerpen deelgenoot gemaakt. Ik kan u, Alcibiades! mijne erkentenis niet beter betoonen, dan ook u de beweegredenen, die mij hebben bezield, de grondregels, die ik heb gevolgd, gedurende veertig jaren van een gelukkig bewind, bloot te leggen.

Ik was ſteeds bedacht, om, vóór het daarſtellen eener onderneming, de middelen daartoe te berekenen, zoo veel mij mogelijk aan het toeval over te laten, en daardoor meester van den uitſlag te worden. Het volk acht niet altijd de genen, wien het genegenheid betoont, en veracht vaak hen, die het vleit. Terwijl ik trachtte, door de zuiverheid mijner bedoelingen en door mijnen ijver voor

Digitized by Google

's volks welzijn, mij deszelfs vertrouwen waardig te maken, wachtte ik mij voor lage vleijerij en eene te groote gemeenzaamheid. Ik heb ſteeds een grooten afſtand gehouden tusſchen 's volks eigenzinnigheid en de rede, die mij geleidde; en, verre van mij te vernederen, om in de vooroordeelen der meerderheid te deelen, heb ik al mijne pogingen aangewend, om zulke mannen tot mij op te heffen, die, hoezeer zij ongetwijfeld goede hoedanigheden bezaten, echter, in hunne betrekking van krijgsman, ondergeſchikte bewindslieden, kunſtenaars of handwerkslieden, in ondervinding niet gelijk konden ſtaan met den ſtaats- en krijgsman, die geheel zijn leven aan het welzijn zijns vaderlands toewijdt. Mijn doel is nooit geweest, om aan het vaak zoo eigenzinnig gevoelen der menigte te behagen. Ik heb niets gezocht dan het getuigenis, dan de voldoening van mijn eigen hart.

Ik heb gemeend, dat de veredeling der ſchoone kunſten in naauw verband moest ſtaan met het algemeen nut, en trachtte, door de pracht der openbare gebouwen, de ſchoonheid der hymnen, de juistheid der danſen, de volmaaktheid der ſchouwſpelen, en door godsdienſtige en vaderlandſche feesten, den mensch te ontrukken aan het verderfelijk eigenbelang, en zijne vermaken te vereenigen met zijne liefde tot deugd en met den voorſpoed van den Staat. Ik heb het voorbeeld gegeven van huiſelijke ſpaarzaamheid en nationalen luister, omdat ik verlangde, dat de Athener zijn genot zou zoeken in de vereering der Goden en in de viering van de nagedachtenis der vaderlandſche helden; omdat de mensch, in den ſtorm zijner driften van alles misbruik makende, zelfs het bevallige der ſchoone kunſten aanwendt, om het afkeerwekkende en verachtelijke van zijne ondeugden aan het oog te onttrekken; omdat het, eindelijk, indien het waar zij, dat de ondergang der Rijken vroeg of laat een uitwerkſel is van het bederf der zeden, van belang is, de kunſtenaars alleen bezig te houden met voorwerpen, die geſchikt zijn, om in de harten den eerbied voor de Goden en de liefde tot waren roem te voeden. De arme zoo wel als de rijke neemt

Digitized by Google

deel aan den luister der schouwspelen, aan de volmaking der nationale feesten, aan de majesteit der tempels, en aan de uitnemendheid der meesterstukken, waarmede zij versierd zijn; en de vermogende man, die, door een zoo edel gebruikmaken van zijne schatten, de bronnen van geluk zijner medeburgers vermeerdert, verbindt hunne harten aan zich door dankbaarheid, en rigt zich eene duurzame eerzuil op voor het nageslacht. Maar de weelde in het inwendige der huizen, die menigte slaven, dat najagen van wellustig genot, die overvloed van kostbare meubelen, naauwelijks opgemerkt door eenig deelgenoot der vermaken, zijn die niet zoo vele gevaarlijke voorwerpen, die de afgunst van den behoeftigen opwekken, en weldra ophouden den bedorven smaak van den bezitter te voldoen?

De schoone kunsten zelve raken in minachting, wanneer zij slechts werktuigen zijn van weelde en zedebederf. De kunstenaar, beheerscht door zijne kunstliefde en gevoel voor het schoone, voelt, als 't ware, eene onwederstaanbare aandrift tot daarstelling van uitmuntende werken; maar denkt gij niet, Alcibiades! dat de prikkel der eere zijnen ijver vermeerdert? Stellen wij ons slechts voor, wat er in de ziel van eenen Phidias omgaat, als onder zijnen beitel het marmer de gedaante aanneemt van eenen Jupiter van Olympus, het aanstaand voorwerp der aanbidding van een groot volk! Wanneer deze zelfde Phidias gedwongen werd, zijn talent aan te wenden tot versiering van het woonververtrek van eenen ambteloozen rijke, die door onwetendheid onbekwaam was, de schoonheid van zijnen arbeid te beoordeelen en te schatten, zou hij zich dan niet met bittere spijt moeten afvragen: „wie „ zal mijn werk zien?" Geloof mij, Alcibiades! de volkomenheid der kunst en de eer van den kunstenaar zijn onafscheidelijk verbonden aan het nut van het algemeen.

Dusdanig zijn de grondregels, die ik bestendig heb gevolgd; — alzoo zijn zoo vele gelukkige jaren verloopen, die een schoon tijdvak in de geschiedenis van Athene uitmaken. Veel ben ik aan de wijsheid van Anaxagoras ver-

Digitized by Google

pligt, die mijne denkbeelden verbeterde. Het zij mij geoorloofd, mijne beden tot het Goddelijk Wezen op te zenden, dat uw vriend Socrates u dezelfde dienst moge bewijzen. Mogt gij even grootmoedig, en steeds wijzer en gelukkiger worden dan Theseus! Moge het waar geluk van Athene uw werk zijn!

ALCIBIADES.

Wanneer ik u, wanneer ik Socrates hoor, neem ik mij voor, die moeijelijke paden te bewandelen, op welke iedere schrede door de rede moet zijn geleid; maar zoodra zich de gelegenheid aanbiedt, om de toejuichingen van het volk te verwerven, of eene eerzuil te verkrijgen, dan geef ik mij weder aan mijnen hartstogt en de zucht naar eer, die mij vervoert, over.

PERICLES.

Ook ik, Alcibiades! was bedwelmd door eer in mijne jeugd; maar ik bemerkte weldra, dat de ijdelheid zich mengde in de lofspraken, welke men mij toezwaaide, en dat ik, om de goedkeuring van het publiek te verwerven, medepligtig moest worden aan deszelfs ongeregtigheden. Het zelfverwijt kwelde mij als eene furie. De ondervinding en het nadenken vernietigden de begoocheling der valsche eer. Ik kende eindelijk de voortreffelijke waarheid. Ik had den moed, mij aan dezelve te hechten. De kalmte der ziel was mijne belooning. Ik vormde groote ondernemingen, omdat ik van derzelver nut zoo wel, als van de mogelijkheid van derzelver uitvoering, was overtuigd. De ware eer is mij gevolgd, zoodra ik ophield de valsche te bejagen. Mijn leven is afgeloopen zonder verwijt, en ik sterf tevreden.

DE ONTWAKING VAN EEN SCHIJNDOODE IN ZIJNE KIST, DOOR HEMZELVEN VERHAALD.

CHRISTOPHER HODGSON, te *Bristol*, geeft van deze allerontzettendste gebeurtenis, hemzelven bejegend, het navolgend verslag, welks mededeeling wij thans vooral, daar op

Digitized by Google

het ſtuk der begrafenisſen in ons Vaderland eerlang nieuwe, allezins heilzame verordeningen zullen worden in werking gebragt, uit meer dan één oogpunt beſchouwd, niet ondienſtig achten.

* * *

Van der jeugd af aan was ik aan vallende ziekte onderhevig, welker aanvallen gemeenlijk omſtreeks volle maan zich openbaarden. Mijne geliefde vrouw MARTHA (mijne eerſte vrouw namelijk, nu reeds vóór 40 jaren overleden) zeide mij meermalen, dat mijne anders roode kleur, een of twee dagen te voren, in een doodelijk bleek verwisſelde; en zij verloor mij alsdan, als 't ware, niet meer uit het oog, terwijl zij, door lange ervaring geleerd, de toevallen zelve wist te matigen. Na haar afſterven zocht ik ſpoedig wederom eene andere vrouw, wijl ik het eenzame om mij heenen niet konde verduren; een gevoel, dat, mijns achtens, ſlechts eenen weduwenaar in die mate eigen is. Mijne tweede vrouw, thans ook reeds overleden, was geene zoo ſcherpzinnige waarneemſter, maar eene voortreffelijke huishoudſter; en aan haare ſpaarzaamheid dank ik, naast God, mijne redding bij de verſchrikkelijke gebeurtenis, welke ik thans ga beſchrijven.

In de kerk te *Briſtol*, waar ons familiegraf zich bevindt, is een groot gewelf, waar elk, die zulks kan bekostigen, wordt bijgezet, en wel in eene looden kist. Hier verblijft hij, tot dat zijne betrekkingen hem vergeten hebben, hetwelk in eene handelſtad veelligt ſpoediger, dan elders, plaats grijpt. Waarſchijnlijk moet alsdan, gelijk te *Londen* het geval is, de doode in het einde zijne verblijfplaats ruimen, en wordt het oude lood voor de kerk en door de doodgravers gebruikt, waardoor tevens plaats voor nieuwaankomenden wordt gemaakt, met welke men daarna even zoo te werk gaat. Doch, om tot mijne huishoudelijke echtgenoote terug te keeren, uit zuinigheid had zij mijn vermeend lijk in eene ruime kist van dennenhout doen begraven, welker zwaarte (om voor het publiek de ware toedragt der zaak te verbloemen) door een paarhonderd pond gewigt, ter helfte aan het hoofd- en voeteneinde verdeeld, werd vergroot. Het zij verre, dat ik haar die karigheid omtrent mij zou ten kwade duiden, wijl juist deze mijn herleven bewerkte.

Ik had (dit herinner ik mij nog zeer goed) des middags regt ſmakelijk gegeten; doch ook niets anders, dan dit, kan ik mij te binnen brengen, tot op het oogenblik, dat ik uit

Digitized by Google

mijn gewoon toeval weder tot mijzelven kwam, (dat dit het geval geweest was, bemerkte ik weldra aan zeker gevoel bij mijn ontwaken) en mij verwonderde, dat ik mij geheel in het donker en als gekluisterd vond. Ik konde mij naauwelijks bewegen; zoo als ik ontwaarde, toen ik het dek, waarin ik zeer stijf gewikkeld was, wilde opslaan. Mijne hand konde ik, wat ik ook deed, niet aan mijn hoofd brengen; want mijn elleboog stuitte op een' harden bodem, en mijne hand op een voorwerp boven mij, dat mij besloten hield. Uit dit vruchteloos pogen, en dewijl ik voelde, dat ik, met uitzondering van het mij omwikkelend bedekſel, naakt was, besloot ik levend begraven te zijn! Deze gedachte overviel mij plotseling. Mijn eerste gevoel daarbij was verwondering, en gelijk aan dat van een kind, uit diepen slaap gewekt, en nog niet genoeg ontwaakt, om hetgene hem omringt te onderscheiden. Maar, toen nu de ontzettende wezenlijkheid met al hare ijzingwekkende kracht op mij indrong, God! hoe beschrijf ik het gevoel, dat mij thans aangreep?..... Het was, alsof een kogel mij het hart doorboorde. Neen, geene Hel *kan* verschrikkelijker zijn, dan dit gevoel op dat oogenblik! Een tijdlang lag ik bewegingloos, van schrik als versteend. Vervolgens brak het angstzweet uit alle poriën van mijn ligchaam door. De indruk was zoo geweldig, dat ten laatste deze onbeschrijfelijke gewaarwording in eene ijskoude, verdoovende wanhoop overging. Naardien geen straal van hoop door de duisternis, welke mijnen geest gelijk mijn ligchaam omringde, konde dringen, zoo volgde nu een stil berusten in mijn lot. Ik begon meer bedaard aan den dood te denken, en te berekenen, hoe lang ik wel zou kunnen leven, eer de honger aan mijn bestaan werkelijk een einde maakte. Ik bad God, dat ik zonder morren en zoo kalm, als ik mij thans gevoelde, sterven mogt. Ik poogde in mijn geheugen terug te roepen de voorbeelden van menschen, die, en hoe lang zij, zonder voedsel te nuttigen, geleefd hadden. Dus deed mij de rust der vertwijfeling, betrekkelijk; tevreden zijn, in vergelijking met den toestand, in welken ik mij vervolgens bevond, toen mij weêr eene schemering van hoop opging. Mijne dagen toch waren geteld — ik moest toch eindelijk eenmaal sterven — dus thans slechts een weinig vroeger, dan anders het geval zou zijn geweest. Deze gedachte vertroostte mij ongemeen; en ik geloof inderdaad, dat, zoo de hongerdood slechts eenigzins dragelijk ware, (en ik had

Digitized by Google

wel eens gehoord, dat die niet zóó zwaar is, als men gemeenlijk denkt) mijn levenseinde kalm zou zijn geweest.

Zoo ik mij wèl bezinne, duurde evenwel die kalmte niet lang. De rede fluisterde mij toe, dat, zoo ik werkelijk begraven en de aarde rondóm mijne kist zamengedrukt was, ik niet zou kunnen ademhalen, hetwelk ik toch nu met tamelijk gemak doen konde. Ik dacht dus niet aan het gewelf, maar verbeeldde mij, dat ik op het kerkhof lag, en men mij welhaast daar zou komen begraven. Zoo zonderling is de wisseling der gemoedsaandoeningen, dat ik, die mij bereid had willig den hongerdood te ondergaan, den plotselingen dood door verstikking thans voor honderdmaal schrikkelijker hield. Het denkbeeld, dat ik nog niet begraven was, noopte mij nu tot angstig streven, om mij naar buiten te doen hooren. Ik schreeuwde zoo geweldig, en sloeg met zoo veel kracht tegen de zijden en het dekśel der kist, tot dat ik geheel heesch en uitgeput was; doch vergeefs: eene diepe stilte heerschte rondom mij in de dikke duisternis! Thans greep mij de schrikkelijkste doodsangst aan, en — ik woedde tegen mijzelven en in mijn eigen vleesch, tot dat ik geheel buiten mijzelven geraakte. Toen ik weêr bijkwam, riep ik luid mijne vrouw bij haren naam; ik bad en — lasterde, zoo ik vreeze, God; want ik wist niet meer, wat ik zeide of deed, tot dat' andermaal mijne krachten bezweken, en de natuur van nieuws in momentele gevoelloosheid versterking zocht. In dezen toestand had ik eene voorstelling van onbeschrijfbaren aard; bijaldien het, namelijk, iets dergelijks, en niet veelligt een blik, door de geopende poort des doods, in de Geestenwereld was; het was iets geheel wezen- en vormeloos. Daarop volgde wederom diepe duisternis en stilte; de duisternis en stilte eener ontzettende wezenlijkheid.

Uit eenen benaauwden slaap, naar ik vermoede, ontwaakt, beproefde ik wederom, zoo veel mijne krachten zulks nog vergunden, mij te doen hooren. Ik bemerkte thans, dat ik, hoewel met groote moeite, mij op zijde keeren en eindelijk zelfs konde omdraaijen. Den rug nu opheffende, beproefde ik, met de meestmogelijke inspanning, het dekśel der kist te doen springen; maar de schroeven wederstonden elke poging; ook konde ik mijne knieën niet hoog genoeg optrekken, om deze daarbij te doen medewerken, en er bleef mij alzoo niets over, dan de houding van een' doode weder aan te nemen, en, tegen wil en dank, mij eenige rust te

Digitized by Google

gunnen, om dan dezelfde wanhopige pogingen, welke ik zoo nutteloos had bevonden, weder te herhalen. Terwijl ik dus uitrustte, (zoo men eene werkelooze foltering *rust* kan heeten) weende ik als een kind, wanneer ik aan den zonneschijn, aan den blaauwen hemel, aan de frisſche lucht dacht, welke ik nooit weêr zou genieten, — hoe levende wezens zich op de ſtraten bewogen, en duizenden om mij heen bezig of vrolijk waren, terwijl ik beſtemd was in ellende om te komen! Waarom moest *mijn* noodlot anders zijn, dan dat van dezen? Ik had geene zware misdaden te betreuren, en toch leefden honderd misdadigers in het volle genot des levens!..... Daar dacht mij den toon eener klok te hooren! Ik vloog op, en — kneusde mij het voorhoofd tegen mijne doodkist. Met ingehouden adem luisterde ik. Ja! het was inderdaad eene klok, welke het uur ſloeg. Deze klank was voor mij een nieuw leven! „Ik ben dan ten minſte nog niet begraven — men zal komen, om mij te begraven — men zal mijne kist optillen, en dan — dan kan ik mij immers gemakkelijk doen hooren!" Dat was balſem voor mij. Ik riep van nieuws aan, ſloeg met alle mij nog overige kracht tegen de wanden mijns kerkers, en liet eerst dan af, wanneer ik niet meer konde.

Thans begonnen mij, in mijnen benaauwden toeſtand, op een' harden planken bodem uitgeſtrekt, al de leden geweldig zeer te doen; en die aanhoudend bedwang, gepaard met het onbeſchrijfbaarst zielelijden, bragt ten laatſte eene ſoort van razernij te weeg, welke in eene heftige koorts eindigde. De ſlapen van mijn hoofd brandden en klopten; de tong werd droog; lichtjes zweefden mij voor de oogen, en mijn brein duizelde. Gewisſelijk werd mijn leven thans nog alleen door krachtverlies onderhouden, hetwelk, terwijl het mij gevoelloos maakte voor de geweldige ſpanning der herſenen, de natuur vergunde, tot zekere bedaardheid terug te keeren; maar ach, alleen om nog eenmaal voor het verſchrikkelijkst lijden op te leven, waarin de zielangst mij niet zelden al de ligchaamsſmarten deed vergeten!

Hoe veel tijds ik in dien toeſtand van lijdelijke en worſtelende marteling ſleet, kan ik niet zeggen. Maar thans werd de dorst ondragelijk; mijn mond ſcheen vol heete asſche. Wederom vernam ik den hollen klank eener klok, die, uit de diepe toonen te oordeelen, van grooten omvang zijn moest. Geene ſpleet liet eenig licht door; en toch moest iets van

Digitized by Google

dien aard plaats hebben, dewijl ik zonder verſche lucht niet zoo lang had kunnen lijden. Veelligt was het nacht, toen ik in mijnen kerker van zes planken werd geplaatst. Andermaal en nogmaals hoorde ik de klok — en nog altijd in den nacht des doods. Almagtig God, welk een gevoel!

Langen tijd — zoo ſcheen het mij althans toe — lag ik nu weder, verdiept in mijn lijden, bewegeloos daarheen. Mijn hoofd gloeide; mijne leden veroorzaakten mij vele ſmarten; op onderſcheidene plaatſen had ik mij verwond; mijne oogen waren zwaar ontſtoken. Ik zocht verligting, door mij op de regterzijde te wenden, daar ik tot dusverre beſtendig op de linker had gelegen. Thans ontdekte ik eene flaauwe ſchemering, door eene opening, ongeveer een' halven duim in doorſnede, welke zich regt onder mijne kin bevond. Ik greep daarnaar, en het bleek mij, dat daar een kwast in het hout geweest was, welks ruimte door het grove doek, waarmede de kist van binnen bekleed was, bedekt werd. Ik doorboorde hetzelve met mijnen vinger. Hoe zwak het licht ook ware, dat nu voor mij opging, mij was het een zonneſtraal der vreugde. Wanneer ik mijnen nek in zekere, wel is waar zeer ongemakkelijke ſtelling bragt, konde ik ſchuins door deze opening gluren. In het eerst zag ik enkel iets lichts, en kon geen voorwerp onderſcheiden; maar, zoodra de hoop weder in mij ontwaakte, ſchenen zich mijne zintuigen insgelijks op te ſcherpen. Ik floot, voor een paar minuten, beide de oogen, om dezelve eenige rust te verſchaffen. Eindelijk konde ik onderkennen, dat regt tegen mij over zich een klein venſter met zware ijzeren traliën bevond, door hetwelk het licht tot mij weldadig doordrong. Ik gaf een kreet van verrukking. Ik moest mij dan nog onder menſchen bevinden; want de dikke duisternis om mij heen was verdwenen! Ik vergat, voor eenige oogenblikken, mijn lijden; ja zelfs de akelige twijfel, of en hoe ik mijner gevangenisſe zoude ontkomen, eer mij de honger doodde, werd voor eenigen tijd uit mijne ziel verbannen, en keerde toen eerst weder, wanneer ik, van wege de duizeling, welke mij het onophoudelijk ſtaren op één punt veroorzaakte, niets meer zien konde.

Allengskens maakte ik nu uit de zware ſteenen van het venſter, alsmede uit de dikke traliën, op, dat ik mij in het gewelf der kerk bevond, en werd in dit denkbeeld nog verſterkt, toen ik het uiteinde van twee of drie doodkisten ontwaarde, tuſſchen mij en het venſter geplaatst. Onafgebroken bleef

ik op hetzelve ſtaren, tot dat het donker begon te worden, met een gevoel, door tong noch taal uit te drukken! Toen het nachtelijk duister meer en meer naderde, keerden ook de vorige doodsangſten met tienvoudig geweld weder; en ik geloof, dat ik eindelijk of in ſlaap of in onmagt viel. Ontwakende, of tot mijzelven komende, trof een gerucht mijn gehoor, als van het knarſen eener zware deur op hare ſcharnieren, en ik zag kaarslicht door de opening mijner kist heendringen. Luide riep ik uit: „Bij uwer ziele zaligheid, verlos mij! Ik ben hier levend begraven!" — Het licht verdween plotſeling. Vrees ſcheen den voet van hem, die het droeg, bevleugeld te hebben; immers ik hoorde eene basſtem denzelven zacht terugroepen, en vervolgens zeggen: „Zoo hier iemand is, dan werd hij hier opgeſloten. Geef *mij* het licht, TOM! — de dooden ſpreken niet. Schaam u, TOM! Een van ons gild laat zich door doodsbeenderen geen ſchrik aanjagen." Hierop riep ik weder, zoo hard ik ſlechts vermogt: „Ik ben levend begraven! Red mij!" — „De bijl, TOM!" riep nu de ſtoute lijkendief: „de ſtem komt uit *gindſche* kist. Dat verd..... begrafenisvolk heeft waarſchijnlijk zijne zaken te haastig verrigt."

Nog weinige minuten, en ik zat overeind in mijne kist. — Hier ſluit ik mijn verhaal, onmagtig, als ik ben, om de gewaarwordingen van dat oogenblik te ſchilderen. Des lezers gevoel vervulle, wat de doode letter niet vermag onder woorden te brengen! Bidde hij vurig, dat God en goede menſchen hem behoeden voor de verſchrikkelijkſte van alle denkbare rampen — die van levend te worden weggebragt naar de plaatſe der ontbinding, van waar men niet dan ten jongſten dage wederkeert!

IETS OVER DE TURKEN EN OVER SCHUMLA.

Bijzonder in het oog loopend is het volſtrekt ſtaan blijven der *Turken* bij hunne oude zeden en gewoonten. Vóór meer dan vierhonderd jaren kwam dit volk over den *Hellespont*, was ſinds beſtendig in aanraking met *Europeërs* en derzelver gebruiken, drong meer dan eens, zelfs tot *Weenen*, door in het hart der Christenheid. Terwijl alles rondom hen heen op deze of gene wijze voorwaarts ging, bleven zij hardnekkig ſtilſtaan. Met zeer weinig uitzonderingen, is de volksmaſſa

Digitized by Google

nog geheel die onkundige, eigenzinnige, onbuigzame horde, die van *Azië's* gebergten afdaalde. In het groote zoo wel als in het kleinſte, in het gebruik van een ſcheermes en eene zaag, zoo wel als in letterkunde en kunst, hebben zij nog heden hunne oude, karakteristieke gewoonten: de *Turkſche* barbier ſtrijkt met het mes van zich af, de onze naar zich toe; de timmerman, daarentegen, trekt de zaag naar zich toe, wijl derzelver tanden binnenwaarts, — de onze ſtoot haar naar beneden, wijl de tanden buitenwaarts ſtaan; de metſelaar zit bij zijnen arbeid, de onze ſtaat; de ſchrijver ſchrijft op zijne hand en van den linker- naar den regterkant, de onze aan eene tafel en van de linker- naar de regterzijde. Deze zaken mogen zeer onbeduidend ſchijnen; het zijn echter werkelijk even zoo vele karaktertrekken.

De ſtad *Schumla* ligt in den hoek eens dals aan de noordelijke helling van den *Balkan*. *Balkan* beteekent een' moeijelijken pas. Deze bergketen begint met eene reeks nederige heuvelen, die zich allengskens tot bergen van aanmerkelijke hoogte verheffen. Van den kant des *Donaus* ſchijnen zij bijkans onbeklimbaar; zij loopen langs den horizon als een ſterke muur heen, die trapswijze tot in de wolken ſtijgt. De keten ſtrekt zich, van de Golf van *Venetië* tot aan de Zwarte Zee, ongeveer 500 (*Eng.*) mijlen ver uit; hare breedte, met het heuvelachtige land op beide zijden, mag wel een honderd mijlen bedragen; de hoogere keten is niet boven de 25 tot 30 mijlen breed. In de ſtreek van *Schumla* vormen de bergen een amphitheater, aan welks voet zich eene zeer uitgebreide vlakte, noordwaarts naar den *Donau*, oostwaarts naar de Zwarte Zee, uitbreidt. De *Balkan* ſcheidt dus alleen de vlakte tusſchen *Konſtantinopel* en den *Donau*; en hadden de *Ruſſen* maar eerst het gebergte in den rug, zoo zou hen niets in hunnen marsch ſtuiten, dan de ſtrijdkrachten des vijands zelv'. *Schumla*, waar de beste koper- en blikſlagers des rijks wonen, telt ongeveer 60,000 zielen; in de bovenſtad wonen de *Turken*, in het benedengedeelte *Joden*, *Armeniërs*, *Grieken*.

Als krijgspunt is *Schumla* van groot gewigt, als loopende hier alle wegen van de *Donau*-vestingen zamen. De aarden wallen, met bakſteenen muren en ſterke wachttorens op de flanken, ſtrekken zich, op een' oneffen grond, drie mijlen in de lengte, één mijl in de breedte uit. Hier ſloegen de *Turken*, van ouden tijd af, hun verſchanst leger op. Tweemaal

Digitized by Google

trokken de *Rusfen* op *Schumla* aan; ROMANZOF in 1774; KAMINSKY in 1810, en werden beide keeren teruggeslagen. Gelukt het den *Rusfen* ditmaal, deze vesting te bemagtigen, zoo ontmoeten zij, gelijk gezegd is, een' tweeden, nog geduchter hinderpaal, het gebergte. Over deze ontzaggelijke schutsweer loopen slechts vijf begaanbare wegen; een van *Sophia* naar *Bazargik*, twee van *Ternova* over *Keisanlik* en *Selymnia*, en twee van *Schumla* over *Carnabat* en *Haidhos*; de drie eerste geleiden naar *Adrianopel*, de twee andere regt naar *Konstantinopel*.

De eenige voor krijgsondernemingen gunstige tijd is hier de lente; het land is te dien tijde ongemeen schoon en gezond; bronnen en stroomen leveren goed drinkwater en gras enz. in overvloed: maar bij den naderenden zomer verdroogen de beken, verdwijnt het gewas; niets blijft er over, dan een dor, gloeijend aardrijk, over dag door de zonnehitte verschroeijende, en des nachts door zwaren, koudeu dauw der gezondheid uiterst nadeelig. Elk leger, in ouden of nieuweren tijd, dat in dit jaargetijde in *Bulgarije* krijg voerde, heeft den verderfelijken invloed des klimaats ondervonden. De talrijke passen, door een handvol menschen tegen een gansch heir te verdedigen, en die even zoo vele vesten vormen, achter welke de *Turken* zoo hardnekkig schijden; de verspreide dorpen, noch bescherming noch hulpmiddelen aanbiedende, — dit alles zijn hinderpalen, welke den *Rusfen* bij ondervinding bekend zijn. In den jongsten oorlog, toen 100,000 *Rusfen* de gansche vlakte bezetteden, dacht men er niet eens aan, het gebergte over te trekken. Ook schijnen de *Turken* van dien kant voor hunne hoofdstad niet te vreezen, vertrouwende schier alleen op de bergvesting, door de Natuur hun verleend. De aanval van den zeekant verwekt hun oneindig grootere bezorgdheid.

DIEPACHTIGHEID DER AANZIENLIJKEN VAN CHILI.

(Uit *Travels in Chili and la Plata*, *by* JOHN MIERS, 2 *Vol. Lond.* 1826.)

— In het algemeen betoonen de *Chiliërs* geene eerlijkheid in zaken van handel, dan uit noodzake, en niet uit eenige zedelijke overtuiging. Hunne neiging tot bedriegerij oefent

Digitized by Google

zich gaarne omtrent voorwerpen van weinig waarde. De voornaamſte kooplieden zullen voor de verzoeking bezwijken, telkenmale dat zulks onopgemerkt kan geſchieden. Vele *Engelſche* handelaars hebben mij hierin, als eene zeer gewone zaak, bevestigd. Onlangs trad ik in den winkel van een' koopman, die aan eenen anderen voor tweeduizend dollars aan koopwaren verkocht. Deze betaalde dezelve contant, en deed ze door zijne dienstbaren huiswaarts brengen; bij het inpakken greep hij van een' voor de hand liggenden ſtapel eene katoenen ſhawl, nauwelijks meer dan anderhalven dollar waard, en verborg dezelve tuſſchen de wollen ſtoffen, welke hij gekocht had. Intusſchen verzekerde mij de verkooper, dat hij aan denzelfden man gereedelijk een krediet van duizend dollars zou verleenen. Deze ſoort van kleine dieverij is gemeenzaam onder de *Chiliërs* van den besten naam en het grootſte vermogen. Ik kan niet nalaten, hiervan een paar opmerkelijke voorbeelden bij te brengen van vrouwen uit de aanzienlijkſte klaſſe. De beide dieſtallen werden gepleegd aan Lady COCHRANE. De eerſte had plaats op een Bal, door den *Amerikaanſchen* Conſul gegeven. Bij het binnentreden der zaal werd gezegde Dame aangeſproken door drie *Chiliſche* vrouwen van den hoogſten rang, welke, naar de gewoonte des lands, haar veel onderſcheiding en duizend beleefdheden bewezen, en haar beurtelings omhelsden. Maar ten zelfden tijde werd een kostbaar juweel aan haren opſchik ontvreemd. Zij ontdekte zulks weldra, bij het opmerken dat haar gewaad geſcheurd was. Vruchteloos werd in de zaal rondgezocht. Maar, een jaar daarna, deed zich een Priester bij de Lady aanmelden, en overhandigde haar, in een afzonderlijk onderhoud, het verloren juweel, zeggende dat eene Dame hem in de biecht den dieſtal had bekend, en dat hij, tot eerſte voorwaarde van boete, op de wedergave aan de wettige eigenaresſe had aangedrongen. — De tweede dieverij gebeurde bij een bezoek aan Lady COCHRANE van drie andere Dames uit een der eerſte huizen van *Chili*. Zij verzochten hare kanten te mogen zien, ten einde eenige ſtalen voor zichzelve uit te kiezen. Men bragt eene doos, waarin kanten mutſen, die achtervolgens bewonderd werden; maar, bij het bergen, miste de Lady drie zeer fijne kanten mutſen en eenige ſtukken kant, in een papier gevouwen. Zij gaf zulks terſtond aan hare bezoekſters te kennen; en, toen de Dames van derzelver ſofa's oprezen, als om haar te helpen zoeken,

Digitized by Google

viel de laatstgenoemde kant op den grond, gewikkeld in den zakdoek van eene harer. — Nog een ander voorval van eenigzins verdachten aard viel voor ten huize van Lord COCHRANE. Hij bezat een kabinetje van rozehout, inhoudende een aantal medaljes en munten, een gouden horloge, onderscheidene edelgesteenten, en eenige familiestukken, aan welke hij hooge waarde hechtte. Gedurende zijne afwezigheid op eenen kruistogt verdween dit kabinetje uit zijne zijkamer. Men deed vele naspooringen, vervoegde zich tot den Gouverneur, ondervroeg de bedienden, loofde beloonigen uit; alles te vergeefs. Eenige maanden daarna ontdekte Lady COCHRANE, bij een bezoek aan de dochter des Gouverneurs, het kabinetje in een belendend vertrek, welks deur, uit onachtzaamheid, was opengelaten. Terstond eischte zij haar eigendom terug, welks wettigheid erkend werd. De Gouverneur werd geroepen, en de zaak in zijne tegenwoordigheid bepleit. Hij verzekerde aan de Lady, dat er geene gedachte hoegenaamd bij hem was opgekomen, dat dit kabinetje vermist werd, en dat zijne dochter hetzelve van eenen soldaat had gekocht. Het meubelstuk werd evenwel teruggegeven. Het was intusschen hoogst opmerkelijk, dat het 't éénige van dien aard was, op *Chili* te vinden, en dat hetzelve meermalen was bezigtigd door den Gouverneur en zijne dochter, bij de bezoeken, door hen afgelegd ten huize van Lord COCHRANE.

VOORLEZING.

Nog nooit heb ik eene voorlezing gedaan, welke mij zoo veel hoofdbrekens heeft gekost, als deze, welke ik de eer heb thans te doen. Zij is daarom niet te beter; want zoo als het met menschen is, zoo is het in dit éene geval ook met voorlezingen, — hoe geleerder, hoe gekker. De ontwarring toch van zaken, die er te geleerd uitzien, is door geleerden het minste mogelijk. Dit zal u deze geleerde voorlezing, hoop ik, zeer duidelijk en tastbaar maken.

Ik heb ook zoo veel te zeggen over hetgeen ik *niet* behandelen wil, dat mij, vrees ik, weinig tijds zal overig blijven tot ontwikkeling van het eigenlijke onderwerp dezer voorlezing.

Deze voorlezing heb ik de vrijheid genomen van geleerd te noemen. Over het woord *geleerd* wil ik iets vooraf zeggen, opdat het blijke, dat ik mij niets aanmatig, door dit uithang-

Digitized by Google

bordje voor dezelve te plaatsen. Dan, ter zake. Die drie laatste woorden: *Dan, ter zake*, ben ik gewoon, met vele redenaars en voorlezers te bezigen, wanneer er in het geheel geene zaak is, tot welke men komen kan. Dit hoop ik, dat mijne hoorders zullen onthouden; terwijl ik het hun van tijd tot tijd nog wel eens wil herinneren.

Het woord *geleerd* zal ik bij wijze van inleiding verklaren. Indien gij allen, mijne Hoorders en Hoorderessen, weet, wat dit woord zeggen wil, dan heb ik één verzoek, dat niemand mij in de rede valle. Want, als ik over dit woord mijne gedachten niet mag zeggen, dan mag ik negen tiende gedeelten van mijn geschrijf wel overslaan. Het is immers zoo, dat ik eene voorlezing moet doen, welker voornaamste vereischte is, dat zij bestа uit zoo vele woorden, dat het uitspreken van dezelve juist vijfenveertig minuten lagchens of geenwens ons oplegt. Waarom zou tot mijne spijt ten eenwigen dage aangeteekend staan, dat ik, in plaats van vijfenveertig, nog geene vijf minuten gelezen heb? Ja, ik zie het, gij zult mij laten lezen, en gij hebt er dan ook dit voordeel van, dat gij nu juist weet het kenmerkende onderscheid tusschen eene *Voorlezing* en eene *Bijdrage*. — *Dan, ter zake.*

Als mijne Hoorders en Hoorderessen het met mij zoo goed vinden, zal ik nu maar tot het ligchaam der voorlezing overgaan. Om ons geheugen te gemoet te komen, zal ik de onderscheidene deelen van deze voorlezing noemen, bij derzelver afzonderlijke behandeling. Dan kunnen wij aan het einde eerst zeggen, waarover gehandeld is. Deze noemt men de analytische manier van redevoeringen maken en houden, volgens welke men eerst een goed uur achtereen eene menigte zaken, of, juister gesproken, vele woorden, afpraat, zonder dat men nog het eigenlijke onderwerp bepalen kan. Het is ook hetzelfde, of men de hoofdzaken vooraf opgeeft; want dan zegt men wel, waarover men *wil*, niet waarover men *zal*, omdat men niet gaarne zegt, waarover men alleen *kan* spreken.

In de eerste plaats wil ik dan handelen over het woord *geleerd*. Men moge zich inbeelden, dat dit woord gemakkelijk te verstaan is; ik heb de eer en neem de vrijheid in dit geval van sommigen te verschillen. Het is zoo, dat men dit woord in oude tijden goed verstond, of liever meende te verstaan, omdat men toen slechts tweevoetige geleerden, en nog zoo zeldzaam als witte raven, vond. Doch nu men viervoe-

Digitized by Google

tige geleerden vindt, onder welke de geleerde MUNITO door geheel *Europa* als een wonder geroemd wordt; nu de *honden* zelfs kans hebben om Professor en hooggeleerd te worden, nu mag men wel vragen: „ wat beteekent het woord *geleerd*?" Ten opzigte nu van MUNITO en zijne geleerdheid zult gij het wel met mij eens zijn, al ware het alleen daarom, dat hij op de kermis het spreekwoord bevestigd heeft: *de geleerden loopen om brood.* O ja! wij beleven heerlijke, ik wil zeggen *geleerde* tijden. Onze eenvoudige voorouders bekommerden zich minder om namen dan om zaken, en zouden daarom hunne kinderen naar de *school* en den *schoolmeester*; en daarom zag het er ook met de geleerdheid sober uit. Maar *wij* hebben *Instituten* overal en voor alles. Ja, een dresseerder van honden zou thans geene onderwijzelingen hebben, indien hij niet met gouden letteren op een groot houten bord openlijk den voorbijganger deed lezen: *Instituut voor de vierpoetige jeugd.* Heeft ons de jongste kermis (zie *Amsterdamsche Courant* van 19 Sept. II.) niet eenen Heer L. CAPELLI, van *Florence*, aangebragt, die „ voor het kunstminnend Publiek" zijne *Academie de Chats dresseés* (het zijn des Katten-Professors eigene woorden) heeft opengesteld? Zoo geleerd ziet het er thans met de geleerdheid uit, dat bijna ieder meent Professor te *kunnen* — neen, te *moeten* zijn. Ik zou mij ook kunnen beroepen op de geleerde kanarievogels, die, volgens de *Rotterdamsche Courant* van 26 Febr. 1825, in *Saksen* bij den nachtegaal in de leer geweest zijn, en wier aankomst op ons grondgebied zelfs in de nieuwspapieren gemeld wordt. Deze gevleugelde geleerden nu staan met de loopende of liever zittende geleerden in vele opzigten gelijk. Beide hebben slechts twee beenen. Beide deunen op hunne manier van buiten geleerde lesjes op, met dat onderscheid, dat de gevleugelde geleerden ons vrolijk, de andere ons suf en droomig maken. Er is nog één onderscheid van belang: dat de gevleugelde geleerde *kan* en *wil*, maar niet *mag*, de andere *wil* en *mag*, maar niet *kan* vliegen. Intusschen is hier wederom ieder regtvaardig bedeeld; want de geleerdheid zou misschien uitlandig worden, als de een zijne kool, de ander zijne dierbare muren verliet. En dat zou toch een groot verlies zijn, te weten voor die menschen, die niet binnen dezelfde muren met de zittende geleerden zijn opgesloten.

Nu zult gij mij dan toch wel willen toestemmen, dat ik

Digitized by Google

wel vragen mag naar de beteekenis van het woord *geleerd*. Het antwoord op die vraag wordt zelfs daarom te belangrijker, naarmate het getal, daarin betrokken, grooter is. Dit is juist in onze dagen het geval, daar men zelfs kanarievogels, honden en katten onder de leden van het genootschap der geleerden betrekt. En de tweevoetigen, al rekent men de gevederde geleerden niet mede, zijn ontelbaar. Ik had bijna gezegd *talloos*; maar dat is eene fout, want er zal wel een getal van *zijn*, al kan *ik* ze niet tellen. De krukken, zonder welke sommigen niet kunnen loopen, reken ik ook niet mede. Het is zoo, dat velen bij wijze van papvoering, even als de kanarievogels en papegaaijen, al die geleerdheid hebben ontvangen. Dat hoort men spoedig, als Lorretje zoo alles door elkander haspelt. Doch hebben is ook *hier* de hoofdzaak, en het *krijgen* de kunst. Ik wenschte wel, dat iemand eens de moeite nam, om op te tellen al die geleerden, tot de juiste verzameling der eenheden. Men zou het zich gemakkelijk kunnen maken, door de halven en de kwarten ook maar als eenheden op te tellen. Hierop hebben die Heeren regt; want een half centje is niet minder eene eenheid dan een tientje. De *qualiteit* en *quantiteit* is hier als nul, ik houd er één. Doch dat cijferen is zoo mijne liefhebberij niet; ik laat dus alles over aan die geleerden, die, als hoofdstudie, steeds centen tellen, en de nullen uit de eenheden zoeken. — *Dan, ter zake.*

Over de beteekenis van dit woord wil ik niet raadplegen met de *Mœsogothen* of *Angelsaxen*. Dit laat ik over aan hen, die alles overhoop halen, en daardoor alles zoo geleerd maken, dat niemand er raad voor weet. Ook geloof ik, dat die vreemde Heeren de woorden *zwaard*, *roof* enz. beter verstonden, dan de woorden *geleerd* of *geleerdheid*, ten ware dezelve op hunne groote kunst, *rooven* en *moorden*, betrekkelijk worden gemaakt. Al die onderzoekingen laat ik over aan de liefhebbers, en vergenoeg mij met hetgeen desaangaande stellig wordt gezegd door hen, die, uit hunne werken te oordeelen, in welke die brabbeltaal telkens voorkomt, die vreemde woorden nog beter schijnen te verstaan, dan al de *Mœsogothen* en *Angelsaxen* in massa. Dit alles is in de onderstelling gezegd, dat *gij* in de boeken dier geleerden het een en ander desaangaande vinden zult. Zelf heb ik het niet gevonden; maar daarnaar heb ik ook niet gezocht, omdat ik van oordeel ben, dat dit geheele volk slechts

Digitized by Google

ſchreef met het zwaard, en nooit met de pen; en het eerstgenoemde, het zwaardſchrift, is *mij* altoos nog duisterder, dan het *hieroglyphiſche* der oude *Egyptenaren*.

Ten opzigte van de beteekenis van dit woord ga ik mijnen eigen' weg; en ik wil u gaarne dezelfde vrijheid laten, indien gij mij maar drie minuten vergunt, om mijn eigen gevoelen voor te ſtellen. Het is mij niet te doen om mijne gedachten anderen op te dringen, maar om u te toonen, dat *ik ook* denk. En mijne denkbeelden (dit wil ik u wel in vertrouwen zeggen, mits gij er nooit misbruik van maakt) zijn mij natuurlijk veel dierbaarder, dan die ik van anderen heb moeten leenen. — *Dan, ter zake.*

Het woord *geleerd* houde ik, in vele gevallen, voor verkort, en in plaats van *geladderd*. Taalkundigen, aan wie (tot mijne blijdſchap mag ik het zeggen) het ons niet ontbreekt, weten het, dat men in gemeenzamen ſtijl zoo ſpreken, ja ook ſchrijven mag: *geleerd* bij verkorting voor *geladderd*; mits men in het laatſte geval, t. w. bij het ſchrijven, een verkortingsteeken of hoofddekſel boven de laatſte *e* zet, *fic: geleêrd*. Doch eerst heeft men uit ſchaamte dit teeken weggelaten, omdat men in een' anderen zin wilde *geleerd* zijn dan een varken *na* zijnen dood; en naderhand heeft de welleevendheid dit teeken, als hoofddekſel, onvoegzaam verklaard, toen namelijk het ontblooten van het hoofd als bewijs van welgemanierdheid werd aangezien. Doch, het weglaten van dit teeken moge nu algemeen zijn, en den oorſprong dier benaming verdonkeren, het karakter dier *geleêrden*, of, zoo gij wilt, *geladderden*, verraadt nog duidelijk genoeg, aan welken boom die vruchten gewaſſen zijn.

Ik moet eens éene vraag doen: wat is toch de reden, dat ſommige menſchen anderen, die grooter zijn dan zij, voor dwergen of *Lilliputters* aanzien, en zichzelven voor reuzen houden, al ſtaan zij niet op de teenen? Uw antwoord kan en wil ik niet giſſen; maar, daar ik de vrijheid van *ſpreken* thans heb, wil ik dan ook maar de vrijheid nemen van te *antwoorden*. Ik kom terug tot het denkbeeld van geleerdheid, zoo als *ik* mij dat gevormd heb. Hoe hooger men op eene leer of ladder ſtaat, hoe kleiner immers de menſchen worden, niet op zichzelven, maar voor het oog in de hoogte, door de lengte der ſtralen. Voor zichzelven heeft men altijd de oogen in de nabijheid, en dan kan ſomtijds eene mug zoo groot *ſchijnen* als een olifant. Doch ook dit per-

Digitized by Google

ſpectief werkt wederkeerig, zoodat de man in de hoogte zeer klein wordt voor het oog op ſtraat. Hoe verder zich de menſchen van elkander verwijderen, hoe kleiner zij voor elkander worden. Deze is ook de reden, dat deze menſchen met elkander niet veel morgenſpraak kunnen of willen houden, de een om niet *duizelig*, de ander om niet *heesch* te worden. Ieder is in zijne eigene oogen een reus, in eens anderen oog een dwerg; zij zullen het nooit eens worden, of zij moeten bij elkander ſtaan, en daartoe zal de hooggeleerde, uit vrees van te vallen, nooit beſluiten. Dit reeds bewijst ons denkbeeld boven opgegeven. Doch hetzelfde blijkt ook, als gij twee hooggeleerden ziet, — op twee *onderſcheidene* ladders, dat verſtaat zich van zelf; want al hebben twee geleerden het *beide* mis, ieder heeft het mis op eene *andere* wijze; dit is zoo de eigenſchap van geleerdheid. De geleerden, zegt daarom het ſpreekwoord, zijn het niet eens; en ik zeg, dat ik vrees, of zij het ooit zullen worden. — *Dan, ter zake.* Ziet, daar ſtaan dan die twee hooggeleerden, die wij zoo op twee ladders hebben geplaatst. De hoogſte ladders, welke beide hebben kunnen vinden, ſtaan hun ten dienst. De onderſte ſporten zijn het naaste aan elkander. De hoogſte ſporten zijn de *antipoden* of tegenvoeters der laagſte. Hooggeleerd onderſtelt de mogelijkheid om hoogergeleerd te worden, en de een wil hierin voor den ander niet onderdoen. Ieder van hen wil het hoogſte plaatsje zoeken, en, met de ruggen naar elkander toe gekeerd, ſpreken zij elkander niet dan norsch toe, terwijl zij, afgeklommen, broederlijk konden ſpreken en kouten, maar nu dit niet doen, of zij tellen elkander de ſporten toe, die dan afgeklommen worden; zoo blijven zij geleerden, en worden niet menſchen en broeders.

Ik weet niet, of mijne verklaring omtrent die geleerdheid *u* bevallen zal. *Mij*, dat ſpreekt van zelve, bevalt zij bij uitſtek; anders had ik ook de moeite niet genomen van ze mede te deelen. Op het denkbeeld ben ik gekomen door het uithangbord voor eene bekende herberg, met het opſchrift: *de geleerde Man.* Op mijne wijze heb ik dit uithangbord opgeheiderd. Ik wil verder maar niets zeggen van dergelijke uithangborden, fraai of ſlecht geſchilderd, welke ſommigen of uitſluitend voor zich, of ook voor anderen ophangen. Ook is het eerſte ſtuk mijner voorlezing groot genoeg, om hier een ſluitteeken te zetten.

Digitized by Google

zijne hofbedienden voltallig te houden. De ſchoonſte meisjes, of die beloven het te zullen worden, geraken alzoo in het Serail. Hier komen zij in zalen, waar zij zich met naaijen, borduren en andere vrouwelijke handwerken bezig houden. Tot hare hoogere opvoeding behooren gezang, dans en het ſpelen op onderſcheidene ſpeeltuigen. Al deze vrouwen nu hebben niemand, die haar bedient, maar zij bedienen elkander, naar volgende orde: Het meisje, dat laatst aankomt, bedient zichzelve en hare voorgangſter, deze weder de andere, die vroeger kwam; en dit klimt zoo op tot haar, die het langſte in den Harem was, welke laatſte bediend wordt, zonder iemand te bedienen.

Der *Turken* willekeurige en harde behandeling hunner vrouwen heeft deze eene ſoort van vrijplaats doen erlangen, waar zij kunnen heenvlugten. Eene mijl van *Schumla*, in *Bulgarije*, ligt de kleine ſtad *Madara*, waar alleen vrouwen wonen, wier verdorvenheid en zedeloosheid tot een ſpreekwoord zijn geworden. Derzelver aantal bedraagt omtrent tweeduizend. Zij leven in gemeenſchap van goederen, zijn vrij van alle belastingen, en dragen geen' ſluijer, offchoon zij getrouw aan het *Islamismus* zijn gebleven. *Madara* is de toevlugt voor elke ongelukkige, die de wraak van haren man of van vertoornde nabeſtaanden wil ontwijken, wanneer die haar gedrag niet goedkeuren. Dien ten gevolge zijn hier vrouwen uit alle ſtanden en uit alle deelen des *Ottomanniſchen* rijks te zamen.

De *Deré-Beys* kozen eens uit deze vrouwen hunne *Guvendees* (eene ſoort van danſeresſen). Van het hoofd tot de voeten waren zij op hare eigene wijze uitgerust en gewapend, en zij reden op moedige roſſen. In den krijg moesten zij, als ligte troepen, tegen den vijand te veld trekken en allerlei wapen tegen hem beproeven, maar vooral door hare bekoorlijkheden hem trachten te verlokken. Dit gebruik, echter, heeft met de *Deré-Beys* zelve opgehouden, en zij komen thans alleen in de *Turkſche* Geſchiedenis voor.

Deze galante en krijgshaftige vrouwenkolonie ſchijnt reeds in de diepe oudheid beſtaan te hebben. Oude of leelijke vrouwen waren er van uitgeſloten. Zoude men welligt hier den oorſprong der vertelling van de *Amazonen* moeten zoeken?

Digitized by Google

HERINNERING AAN DE VERWOESTING, DOOR DE KINDERPOKKEN TE MARSEILLE AARGEREGT, VAN 1 MEI TOT 15 AUGUSTUS 1828.

Ziet hier, ter waarſchuwing van onnadenkenden en ter bekeering van bevooroordeelden, ook hier te lande, eene tafel van overledenen, aan de vernielende Kinderpokken, te *Marſeille*, getrokken uit de Akten van den Burgerlijken Stand, door het Gemeentebeſtuur bekend gemaakt:

Mei 1828,	aan andere, gewone oorzaken. . .	315	
	— de Kinderpokken.	804,	waarvan 1 gezegd wordt gevaccineerd te zijn.
Junij	— aan gewone oorzaken.	317	
	— Kinderpokken.	438,	waarvan 18 zoo gezegd gevaccineerd.
Julij	— aan gewone oorzaken.	435	
	— Kinderpokken.	429,	waarvan 24 zoo gezegd gevaccineerd.
1 tot 15 Aug.	— aan gewone oorzaken. . .	156	
	— Kinderpokken. . . .	163,	waarvan 16 zoo gezegd gevaccineerd.
Zamentrekking:	aan gewone oorzaken. . .	1243	
	— Kinderpokken. . . .	1234	

Alzoo 1234 menſchenlevens vernield door verwaarloozing, onkunde of hardnekkigheid van ouders of nabeſtaanden! Immers, van dit ontzettend getal zijn ſlechts 59, welke gezegd worden met de Koepok te zijn ingeënt geweest. Maar, mag men billijk vragen, zijn zij, die zulks verzekeren, te dezen wel onderrigt geweest? En, dit zelfs toegeſtemd zijnde, is het zeker, dat de ſtof, daartoe gebezigd, goed geweest is? Heeft men den loop der inenting behoorlijk nagegaan, zoodat men ſtellig overtuigd is, dat dezelve gevat en aan de vereischten ter voorbehoeding heeft voldaan? Niets verſchaft in dit opzigt eenige zekerheid. En het is geenszins overbodig, op te merken, dat ver het meerendeel der door de pest der Kinderziekte omgekomene kinderen tot de behoeftige volksklaſſe behoorde, welke, gelijk

Digitized by Google

men weet, ook wanneer zij er toe overgaat, om van deze onschatbare weldaad gebruik te maken, weinig acht slaat op den loop der uitbotting.

Eene arme vrouw had zeven kinderen; zij heeft ze *allen* aan de Kinderziekte zien sterven! De ongelukkige moeder werd zinneloos, en bevindt zich thans in het Krankzinnigenhuis. Geen wonder: zij had hardnekkig geweigerd, dezelve te laten vaccineren.

Naar luid van eene verklaring der Geneesheeren, bevinden zich thans nog te *Marseille* ongeveer TIENDUIZEND kinderen, welke niet gevaccineerd zijn. Zóó vele in eene enkele stad; hoe groot moet derzelver getal wel niet in geheel *Frankrijk* zijn!

Ook te *Marseille* hebben gevaccineerden geslapen in hetzelfde bed met zulken, die met kinderpokken overdekt waren; zij zijn met derzelver kleederen en ligchaamsdeelen in aanraking gekomen, hebben gedronken uit denzelfden nap, hebben derzelver uitwasemingen ingeademd, en zijn niet besmet geworden.

Welk eene verschooning kan toch de gemeene man aanvoeren tegen de Koepokinenting? — Tijdverzuim? Maar men kan zijn gewoon dagwerk blijven waarnemen. — Pijnlijkheid? Maar zij smart minder dan een speldeprik. — Behoeftigheid? Maar het Gouvernement zorgt alomme voor het kosteloos toedienen van deze weldaad der Voorzienigheid, aan welke alzoo niemand, zonder zich aan zichzelven of de zijnen grovelijk te bezondigen, zich vermag te onttrekken.

BRUCE EN DE SPIN. (*) Door WALTER SCOTT.

Na de ontvangst der jongste ongunstige tijdingen uit *Schotland*, lag BRUCE in den vroegen morgen, vol bezorgdheids,

(*) ROBERT BRUCE, afstammeling van eenen tak des in 1289 uitgestorven Vorstenstams, besteeg in 1306 *Schotlands* troon, en vestigde, door de overwinning bij *Bannockburn*, de onafhankelijkheid zijns vaderlands. Hij was een tijdgenoot van Koning EDUARD DEN I van *Engeland*. Als mededinger naar de kroon, werd hij langen tijd in *Engeland* gevangen gehouden: hij doorstak den soldaat, die hem bewaakte, en ontvlugtte naar *Schotland*, alwaar hij zich, gelijk MACBETH, in de Kapel van *St. Andries* te *Scone* deed kroonen.

Digitized by Google

op zijn leger, en pleegde met zichzelven raad, of hij niet liever alle verdere pogingen, om zijne regtmatige aanspraak op de *Schotsche* kroon te doen gelden, geheel opgeven, zijne getrouwen ontslaan, zelf met zijne broeders naar het beloofde land oversteken, en de rest zijns levens aan den strijd tegen de *Sarracenen* zou toewijden, ten einde daardoor zich met den Hemel te verzoenen wegens den manslag, aan COMYN in de kerk te *Dumfries* begaan. Dan weder dacht het hem even misdadig als lafhartig te zijn, zijn streven, om *Schotland* de vrijheid te hergeven, te laten varen, zoo lang er nog eene schaduw van hoop op een' gelukkigen uitslag overbleef. Terwijl hij aldus geslingerd werd in zijne overleggingen, waren zijne oogen gerigt op het verhemelte zijner legerstede, en ontdekte hij eene spin, welke aan een' langen draad van eigen weefsel hing, en, overeenkomstig haar instinkt, bezig was, zich van den eenen stijl naar den anderen te doen slingeren, om de lijn te vormen, aan welke zij haar net wilde bevestigen. Hem infekt deed verscheidene vergeefsche pogingen; zoodat BRUCE waarnam, dat zij tot zesmaal toe faalde in haar ontwerp. Thans schoot hem te binnen, hoe ook hij juist *zes* gevechten tegen de *Engelschen* en derzelver bondgenooten had geleverd, en alzoo in hetzelfde geval met de onvermoeid werkzame spin zich bevond, welke nu zesmaal haar doel gemist had. „Wel nu," sprak BRUCE tot zichzelven, „naardien ik niet in staat ben te beslissen, wat mij thans te doen sta, zoo wil ik mij in mijn besluit door het lot dezer spin laten geleiden. Doet zij eene zevende poging, om haren draad vast te maken, en gelukt haar die, dan zal ook ik het ten zevenden male wagen, mijn geluk in *Schotland* te beproeven. Geeft zij het op, of mislukt haar doel, dan trek ik naar *Palestina*, om nimmer in mijn vaderland weder te keeren." Terwijl BRUCE dit besluit vormt, doet de spin, met inspanning van alle hare krachten, nogmaals eene poging, om haren draad aan den stijl vast te hechten, en — het gelukt! BRUCE volgde haar voorbeeld; en zie, daar hij tot dusverre geene enkele overwinning had mogen behalen, zoo leed hij voortaan geene nederlaag van eenig belang. — Dikwerf ben ik met lieden, die den naam van BRUCE voerden, in betrekking gekomen, die zich zoo stellig van de waarheid dezes voorvals overtuigd hielden, dat zij tot geenen prijs eene spin zouden gedood hebben, dewijl zulk een insekt hunnen grooten naamgenoot tot voorbeeld van volharding en ten zinnebeeld van den terugkeer eens gunstigen lots verstrekt had.

Digitized by Google

ZELDZAME SOORT VAN LIEFDE.

(Een waar Voorval, ontleend uit de *Gazette des Tribunaux*, Nov. 1828.)

Voor het *Hof van Aſſiſes* der *Cotes-du-Nord* (*St. Brieuc*) verſcheen onlangs eene dienstmaagd, met name FRANÇOISE TARDIVEL, als zoodanig ſinds verſcheidene jaren wonende bij de weduwe LE VOGUER, pachtſter, waar zij meer als eene vriendin dan als dienstbode werd bejegend. Dit meisje, alreeds niet jong meer, werd verliefd op den eenigen zoon van het huis, en ſchroomde niet, hem hare liefde te openbaren. Maar, zij werd afgewezen. „Wat kan ik doen, om „u te behagen?" vroeg hem FRANÇOISE, op deze weigering: „Liefde baat niet; want gij weet, hoe zeer ik u be„min! Begeert gij misſchien geld? Morgen zal ik het bezit„ten, en het aan uwe voeten nederleggen." FRANÇOISE wist, dat de geldelijke bezitting der weduwe beſloten was in eene kast, van welke zij zich gemakkelijk den ſleutel konde verſchaffen. Hierop was men geenszins verdacht. Zij maakte zich meester van al het geld, ongeveer 1800 franken, en vernieuwde toen haar aanzoek bij ALLAIN LE VOGUER. „Thans," zeide zij tot hem, „ben *ik* rijk, en *gij* zijt arm. „Trouw mij; ik zal u gelukkig maken. Ik heb 1800 franken „verſtopt. Op den dag, dat wij van het altaar zullen we„derkeeren, zal ik dezelve in uwe handen ſtellen." — Gedurende eenige dagen poogde ALLAIN de zaak in het vriendelijke te vinden met haar, die hem zulk een zonderling bewijs van hare liefde gaf. „Ik heb geen lust tot trouwen," zeide hij; „laat mij mijne vrijheid, en behoud, zoo ge „wilt, 3 of 400 franken voor uzelve." Maar FRANÇOISE, al meer en meer hartstogtelijk in hare min, wees dit aanbod met fierheid van de hand; *alles of niets*, was haar laatſte woord. — Dit zeldzaam geval baarde opzien, en de weduwe LE VOGUER beſloot in het eind, het meisje bij het geregt aan te klagen. Op den 22 October ll. werd zij verhoord, als beſchuldigd van diefſtal bij hare meesteres. Zij bekende terſtond; maar niets was in ſtaat, haar te bewegen tot het openbaren van de plaats, waar zij de 1800 franken had verborgen, verklarende zij, dat zij dezelve niet zoude wedergeven, dan op den dag, dat zij met ALLAIN uit de kerk zou zijn terugge-

Digitized by Google

keerd; en zij heeft dezelve zoo wèl verstopt, dat het tot dusverre niet mogelijk is geweest, het geld op te sporen. Daar de diefstal bij hare meesteres gepleegd was, werd de beschuldigde veroordeeld tot vijfjarige kerkerstraf. Het zal te bezien staan, of, die tijd verstreken en de verborgen schat niet wedergevonden zijnde, FRANÇOISE niet, op hare beurt, door ALLAIN ten huwelijk zal gevraagd worden!

HET VERBOND MET DEN DUIVEL.

In zeker Rijk leefde een man, door eene onbeperkte Eerzucht gedreven. Het vermogen der welsprekendheid kennende, leide hij zich inzonderheid toe op spraak en taal, het misbruik derzelven daaronder begrepen. Intusschen versperden mededingers hem den weg, en verkregen de posten, die hij beoogde. Jaren gingen voorbij; zijn ongeduld nam toe, en hij nam zijne toevlugt tot de Hel, zichzelven met al zijne talenten aanbiedende, in ruiling voor de gaaf, om kwaad te kunnen doen, zonder schaamte of wroeging te gevoelen. „Waartoe „ dienen mij (dus redeneerde hij) mijn vindingrijk vernuft, „ mijne fijne berekeningen, en mijn buigzaam geweten? Ik „ verteer mijzelven in magtelooze pogingen; mijne wangen „ zijn gegroefd, mijne lippen bleek, mijne oogen hol, en „ mijne dorre vingeren zijn onvermogend, om het roer te grijpen. Gij, Demon, die in mijn binnenste onverzadelijke „ begeerten ontstak, kunt mij behulpzaam zijn in dezelve te „ bevredigen; en zoude ik u mijne ziel overgeven, zonder „ daarvan eenig wezenlijk voordeel te rapen?" De Satan, dus krachtig ingeroepen, sprong, als de nachtmerrie, op de borst van zijnen dienaar, en zeide tot hem: „ Mijn zoon! „ gij hebt mij uwe ziel gegeven; 't is wel, maar niet ge„noeg. Gij weet, dat ik, ook ik begeerig ben. Indien gij „ belooft, mij een ijverig proviandmeester te zijn, dat is, „ mijn donker verblijf te bevolken, door het getal der schijn„heiligen te vermeerderen, de onwetendheid voort te plan„ten, hen te lasteren, die een onbescheiden licht verspreiden over al de werken der duisternis; zoo beloof ik u, op „ mijne beurt, uwe eerzucht, gedurende eene lange reeks „ van jaren, voldoening te verschaffen." — „ Reken op mij; „ ik ben uw man." — „ Gij verbindt u dan, om de

Digitized by Google

„ zwakke ſtervelingen aan mij over te leveren?" — „ Dat „ wil ik!" — „ Om; zoo veel in u is, der Rede afbreuk te „ doen?" — „ Dat wil ik!" — „ Om de Waarheid te vervol„ gen, waar zij ook moge ſchuilen?" — „ Dat wil ik!" — „ Om het gezond verſtand, waar gij het moogt ontmoeten, „ te verloochenen en te doen verloochenen?" — „ Dat wil „ ik!" — „ Gij zult alzoo de mijne zijn, naar ziel en lig„ chaam?" — „ Ja, dat wil ik! Doorluchtige voorbeelden „ bewijzen, dat men in uwen dienst kan grijs worden." — „ Welk een man! Gij zoudt waardig zijn, dat mijne horens „ uw hoofd verſierden. Kom, dat ik u omhelze!"

Van toen af verſpreidden zich de onderdanige dienaren diens mans wijd en zijd, met *Argus*-oogen rondſluipende, en veelerlei geſtalte aannemende, ja ook ſomwijlen zich hullende in die van Engelen des Lichts.

EDELE TREK VAN REGTVAARDIGHEID, DOOR DEN KEIZER VAN RUSLAND, NICOLAAS, BETOOND.

In Februarij van dezen jare 1828 gebruikte men, daar de gierbrug over de *Newa* afgebroken en het ijs nog niet ſterk genoeg was, eene pont, om de lieden van den eenen oever naar den anderen over te zetten. Juist op het oogenblik, dat men weder van wal ſtak, kwam een Kapitein van de Garde aan, de Graaf ***, uit eene der voornaamſte Familiën afkomſtig, en eischte, dat men hem nog zoude innemen. Het getal der overvarenden was vol; het vaartuig had zijn' last in, en men verzocht hem, tot de volgende afvaart te wachten. De Graaf bleef op zijn ſtuk ſtaan, en, een' armen ouden Vaandrig van een Invaliden-Regement in de ſchuit ziende, beveelt hij dezen, in ongepaste, vernederende bewoordingen, er uit te gaan en voor hem plaats te ruimen. De Vaandrig geeft hem rustig en beſcheiden ten antwoord: „ dat hij den vriendelijk verzoekenden gaarne zoude ingewilligd hebben, hetgeen hij den dreigenden en bevelenden moest weigeren." Hierop wendt zich de Kapitein tot eenige Officieren der Garde, welke gelijktijdig in de ſchouw ſtonden, en ſpoort dezelven aan, om den Invalide er uit te werpen. Deze wacht dusdanig eene gewelddadige handelwijze niet af, ſtapt weder aan wal, en begeeft zich regelregt naar den Militairen Gouverneur, alwaar hij zijn beklag doet. Deze

Digitized by Google

laat den Graaf bij zich ontbieden, en vraagt den Invalide, welk eene voldoening hij verlangde. Hij verklaart, er mede tevreden te zijn, wanneer de Graaf hem verschooning vraagt voor zijn heerschzuchtig en geenen krijgsman voegend gedrag. De Graaf weigert zulks, en overlaadt den Vaandrig met nieuwe schimptaal en bedreigingen. Nu bleef dezen niets anders over, dan zijn regt bij den Keizer te zoeken. De Gouverneur zegt tot hem: „Wel nu, dan zullen wij te zamen gaan," en vergezelt hem naar het paleis, alwaar hij den Keizer van alles berigt geeft. De Keizer onderzoekt naauwkeurig de gantsche toedragt der zaak, laat vervolgens den Kapitein ook roepen, en vraagt hem, waarom hij, die den Vaandrig beleedigd had, weigerachtig was, aan denzelven verschooning te vragen. „Omdat mijne eer mij zulks niet veroorlooft," geeft de Graaf trotsch ten antwoord. Hierop wendt zich de Keizer tot den Invalide: „En gij, waarom hebt gij den Kapitein niet voor de kling geroepen?"— „Om drie redenen," antwoordt deze met eene achtbare deftigheid: „Vooreerst: zoo heeft uwe Majesteit bij eene Ukaze het tweegevecht verboden; ten andere: wat zoude daarvan het gevolg geweest zijn? Een van beide: had *ik* den Graaf nedergelegd, dan had ik mij aan de geheele gestrengheid der wet en aan de vervolgingen zijner Familie blootgesteld; en had *hij* het mij gedaan, dan zouden vrouw en kinderen zonder bijstand en zonder brood achtergelaten zijn: de derde reden is, dat ik slechts *moed* bezit, om tegen de vijanden uwer Majesteit te vechten." — Dadelijk beval nu de Keizer aan beiden, zich in twee afzonderlijke kamers, de eene regts en de andere links gelegen, te begeven. Een Adjudant kreeg bevel, hen derwaarts te volgen, met last om zich van hun opperkleed te ontdoen. Aan den Invalide bragt hij de uniform van den Kapitein, en aan den Kapitein die van den Vaandrig. Nadat zij dus, zonder te weten waarom, van rok gewisseld hadden, bragt men hen weder voor den Keizer, die den Vaandrig Kapiteinsrang, den Graaf Vaandrigsrang in het Invaliden-Regement verleende, den eenen met lof, den anderen met eene gestrenge berisping van zich latende gaan, er ten slotte bijvoegende: „dat het alleenlijk uit aanmerking van bewezene diensten van zijne Familie was, dat hij hem geene gevoeliger straf deed ondergaan; dat geen Russische uniform moest beleedigd worden, en dat, in zijne oogen, de rok van een' Officier van de Garde volstrekt geene meerdere waarde had, dan die van eenen Invalide."

Digitized by Google

NETELIGE VRAAG VAN IBRAHIM-PACHA AAN DEN GENERAAL MAISON.

IBRAHIM-*Pacha* bemint den *Bordeaux*-wijn, en dezelve ſchijnt het vernuft van den Zoon van MEHEMET-ALI te ſcherpen. De *Franſche* Officieren, die met hem het middagmaal hielden, vermelden van hem onderſcheidene kwinkſlagen. Onder anderen deed hij den Generaal MAISON deze, waarlijk niet domme vraag: „Verklaar mij toch eens, Mijn„heer de Generaal! waarom gij de *Grieken* komt vrijmaken, „terwijl uwe Natie bevorens den *Spanjaarden*, door geweld „van wapenen, de ſlavernij opdrong?"

DE HEILIGE SCHAAR.

Eene Geestenſtem.

XXII.

Vriendenhart aan vriendenharte, vriendenhand in vriendenhand,
In gelid en rij onwrikbaar, hielden wij ter dood toe ſtand;
Allen ruglings neêrgezegen, allen de oogen hemelwaart,
In de borst de jongſte wonde, in de vuist het bloedig zwaard.
Noemt ons niet de laatſte Grieken. Wij de laatſten, (welk een ſchand!)
Die en bloed en lijf en leven wijdden aan het vaderland?
Noemt ons niet de laatſte Grieken. Smartlijker, dan ſtaal en lood,
Grieft de haatlijke eeretitel, dien ons wreede erkentnis bood.
Noemt ons niet de laatſte Grieken. Wee u, zoo gij 't ons doet zijn!
't Lijf in ſlaaffchen grond begraven, baart der vrije ziel nog pijn.
Broeders! wilt ge in 't graf ons eeren, onzer waardig en uw' pligt?
Geene loffpraak aangeheven! geene zuilen opgerigt!
Strijdt, gelijk wij voor u ſtreden; groet met vasten blik den dood —
En de Vrijheid dankt voorzeker aan ons bloed haar morgenrood!

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. IJNTEMA.

Meng. No. XIV. bl. 708. reg. 9. ſtaat *koopen;* lees: *koopen;*" zijnde het wegvallen dier " zinſtorend.

Digitized by Google

MENGELWERK.

DE FRANSCHE VROUWEN DOOR EENEN FRANSCHMAN GESCHETST.

(*Le Corſaire*, 16 Nov. 1828.)

Ligt er in de uitdrukking der gevoeligheid, vooral bij het vrouwelijk geſlacht, iets, waardoor zij hare ijdelheid pogen te ſtreelen? — *Ja*, wanneer ik de gemoedsbeweging aanſchouwe, welke onze Dames, met name in de Schouwburgen, ten toon ſpreiden. *Neen*, wanneer ik lette op de ſpotternij, welke andere bij de verteederendſte plaatſen in onze tooneelſpelen uitſtallen. Elk ziet hier op hare wijze. Gene wanen zich belangrijk voor te doen, en hare goedhartigheid te bewijzen, door het ſtorten van tranen. Deze willen, door eene geveinsde ſcherts, aan haar karakter een' glimp van moed en vastheid geven. De waarheid der zake is, dat wij dagelijks onze ſchoonen den gedienſtigen zakdoek aan hare oogen zien brengen, ſchoon er geen traan in blinkt; terwijl andere, met een vol gemoed en vochtig oog, de aandoenlijkheid der aanſchouwers beſpottelijk noemen, en ſchijnen te blozen, als over eene zwakheid, over de verteedering, welke ook haar gelaat kenmerkt.

Ik herinner mij, dat, toen eenige fortuinzoekers ons met de hanengevechten, uit barbaarſcher eeuw afkomſtig, en die nog het geliefkoosde vermaak der *Engelſchen* uitmaken, kwamen *amuſeren*, gij de eerſten waart, die u als verdrongt, om dien ſtrijd der arme dieren op leven en dood te aanſchouwen, en hen elkander te zien verſcheuren te uwer verlustiging; het bloed ſtroomde; het ſlagtoffer worſtelde, al vechtende, met den dood; mannen wilden aan dit wreedaardig ſpel een einde maken, en *gij* riept: „Niet ſcheiden! niet ſcheiden!" — Ik ſpreek als ooggetuige.

Wanneer onze Geregtshoven weêrgalmen van eenige

Digitized by Google

regtzaak, welker bepleiting voedſel belooft aan uwe gretige nieuwsgierigheid, ziet men u den ingang als beſtormen; gij bezet al de plaatſen; gij ſchijnt behoefte te hebben aan gemoedsbewegingen, die het hart doen ineenkrimpen; gij verſlindt, als 't ware, de ontwikkeling van bijzonderheden, welke het menſchelijk geſlacht ſchandvlekken; uw oog is beſtendig op de ſchuldigen gerigt; het gadeſlaan hunner ontſtelde gelaatstrekken ſchijnt voor u eene bron van genot..... Men zou alsdan zeggen, dat uwe ſekſe er roem in ſtelt, om zich ongevoeliger dan de onze te betoonen.

Wanneer een monſterachtig voortbrengſel op onze Schouwburgen ten tooneele wordt gevoerd; wanneer de misdaad zich daar geheel naakt vertoont, en hartverſcheurende tafereelen elkander als verdringen; wanneer de dichter er die afgrijſelijkheden heeft opeengehoopt, welke het bloed in de aderen doen verſtijven, — alsdan is het, dat men u derwaarts ziet ſtroomen! Uwe zenuwtoevallen, uwe bezwijmingen kunnen ons geenszins van uwe ongemeene gevoeligheid overtuigen; door uwe afwezigheid bij dusdanige vertooningen alleen kunt gij ons derzelver ongeveinsdheid bewijzen.

Zal ik het zeggen?..... Treft men u niet bij menigte aan ter plaatſe, waar de noodlottige kar den ongelukkige heenvoert, om den ſlag des doods te ontvangen? Hoe! Doet het denkbeeld alleen van het offer, dat daar aan de Geregtigheid wordt gebragt, u niet met afgrijzen terugdeinzen van dit ijsſelijk ſchouwſpel? Verre vandaar! Gij maakt *het meerderdeel* uit der menigte, welke zich verdringt bij deze bloedige teregtſtellingen; gij ijlt met drift derwaarts, met een onvervaard en onbezwaard gelaat en een' glimlach om de lippen..... Beſchuldigt mij niet van laster: ik heb het gezien; en in dat oogenblik (ik beken het gaarne) was mijne ziel verre vervreemd van het gevoel dier hulde, welke zij u anders zoo gaarne wijdt; een diep gevoel van verontwaardiging vervulde dezelve.

Ach! dat uwe ſekſe toch begreep, dat, zoodra zich eene vrouw verwijdert van die zachte en teedere gewaar-

Digitized by Google

wordingen, welke het erfdeel zijn van haar geslacht, zij niet meer *vrouw* is in onze oogen, en het schoonste deel verbeurt harer regtmatige aanspraak op onze hoogachting, onze bescherming en onze liefde.

[Ziet daar de *Fransche* Vrouwen, door eenen *Fransch-man* geschetst! Wij danken God, die ons betere gezellinnen op den weg des levens beschikte. Bijaldien echter eene of andere van haar hier haar beeld, als met een vergrootglas geteekend, mogt wedervinden, zoo doe zij, ter liefde van ons, hare sekse en zichzelve, er haar voordeel mede. — *Vert.*]

OVER DE TOEVALLIGE KROMMING DER RUGGEGRAAT BIJ JONGE MEISJES, EN HET ONVOLDOENDE OF GEVAARLIJKE DER TOT REGTBUIGING IN GEBRUIK ZIJNDE REKBEDDEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 724.)

Tot hiertoe, zoo als men ziet, heb ik mij geheel onthouden, om van de kunstbedden, met behulp van welke men tegenwoordig de uitrekking doen wil, te spreken. Ik heb gemeend, dat men deze wijze van handelen in derzelver beginselen moest bestrijden, alvorens dezelve in de middelen van toepassing te wederleggen. Ook heb ik mij alleen bezig gehouden met de uitrekking door middel van eenig werktuig, trachtende het hoofd van het bekken te verwijderen, welke van die beide deelen daarbij dan ook verplaatst moge worden. — Werken nu deze bedden op eene dergelijke wijze? Ja. — Zijn zij zoodanig zamengesteld, dat eenige der ernstige ongemakken, aan de uitrekking door sedert langen tijd bekende werktuigen verbonden, daarbij niet worden waargenomen? Neen. — Derzelver beschrijving zal genoegzaam voldoen, om de waarheid dezer tweeledige stelling te bewijzen; zij zal bovendien aantoonen, dat die bedden niet alleen, zoo als ik reeds gezegd heb, alle de ongemakken, aan de beken-

Digitized by Google

de en tot hiertoe in gebruik zijnde werktuigen verknocht, bezitten, maar daarenboven ook andere, die daaraan bijzonder eigen zijn. Zij hebben alle het aanzien van een gewoon bed, waarvan de grond, op lederen riemen hangende, met eene vrij dikke laag van paardenhair, in de gedaante eener matras, bedekt is. Die, welke het eerst omstreeks den jare 1820 te voorschijn kwamen, hadden, eenige duimen van het hoofdeneinde af, eene soort van ijzeren helm, geschikt om het hoofd te omvatten, en hetzelve, door middel van een stuk gevuld leder, als een kinband, stevig bevestigd te houden; en aan het tegenovergestelde einde was het werktuig, ter uitrekking bestemd, geplaatst. Dit werktuig was voorts heel eenvoudig: een ijzeren tandrad, aan het uiteinde van eene dwars geplaatste rol vastgehecht, en waaraan, in éénen vereenigd, twee sterke lederen riemen bevestigd waren, loopende aan iedere zijde naar een breeden gordel, bestemd om den tronk boven de heupen te omvatten. Wanneer nu de lijder geplaatst, men kon even zoo goed zeggen, gekneveld lag, trok het rad, bij deszelfs ronddraaijende beweging, de lederen riemen van den gordel aan, en met dezen het bekken, hetwelk men op een bepaald punt van het hoofd verwijderd hield, door de neêrzakking van een ijzeren klapper, aan de tanden van het rad hangende. Stalen veren moesten het geweld der uitrekking matigen. De Geneesheeren, echter, het middel, om voordeel uit deze bedden te trekken, vooruitziende, begrepen dus ook wel, dat de opene, en zonder omwegen op het menschelijk ligchaam geschiedende, aanwending van een dagelijks tot het opligten van de zwaarste lasten gebezigd wordend werktuig, bij het eerste gezigt, een gevoel van verwondering en weêrzin zoude inboezemen, niet dan zeer nadeelig voor den goeden uitslag hunner bedoelingen. Zij haasteden zich daarom, dit rad door een werktuig te doen vervangen, hetwelk dezelfde strekking had, maar waarvan de zamenstelling niet zoo gemakkelijk de wijze van werking kon doen vermoeden. Anderen, eindelijk, eene zekere (in mijne oogen zeer laakbare) onverschilligheid,

Digitized by Google

waarmede de meeste Geneesheeren de eerste proeven, met deze bedden genomen, ontvingen, voor goedkeuring houdende, meenden, dat er niet meer moest verrigt worden, dan dezelve eenige verbeteringen te doen ondergaan. Van dit denkbeeld uitgaande, vervingen zij de kracht, bestemd om de uitrekking te doen, en het wederstandbiedend punt, de tegenrekking voorstellende, door gewigten, die, hangende aan koorden, door katrollen geleid, en over wipplanken, onder aan den bodem van het bed vastgemaakt, heenloopende, in tegengestelde rigting, het een het hoofd, en het ander het bekken naar zich toe trekken. Zoo doende, geschiedt de uitrekking der ruggegraat, waarvan de trap van verlenging buitendien, met eene naald, door de drukking der gewigten op eenige veren in beweging gebragt, op dit of dat punt van een cijferblad aangewezen wordt. Zoo al deze verandering in de krachten, met de uitrekking belast, geenerlei wezenlijke verscheidenheid in de gevolgen aanbrengt, gaf de geen, die dezelve voorstelde en ten uitvoer bragt, ten minste een bewijs van vernuft, door den werktuigelijken toestel in eene kast, onder den bodem van het bed geplaatst, te sluiten, en dusdoende het treurig gezigt van deze soort van foltertuig voor de oogen te verbergen.

Ik stelde dus niet dan waarheid, met te zeggen, dat men, zonder uitzondering, op deze bedden alles kan toepassen, wat ik van de uitrekking in het algemeen, met betrekking tot het onvoldoende en ook het gevaarlijke van dezelve, vermeld hebbe. Buitendien, echter, heb ik beweerd, dat zij boven de werktuigen, sedert langen tijd bekend, groote nadeelen bezaten; en ziehier het bewijs. Het werktuig van LEVACHER was zamengesteld uit eene stalen staaf, aan het bovenst derde gedeelte de gedaante van een boog hebbende, aan welks uiteinde de toestel tot bepaling van het hoofd vastgehecht was; en uit een corset van een zeer sterk weefsel, met baleinen voorzien, aan de voorzijde toegeregen, en van onderen in twee, op gelijke wijze met baleinen voorziene, kussens, diep genoeg, om de heupen en alle de deelen van

Digitized by Google

het onderſte en achterſte gedeelte van den tronk te omvatten, uitloopende. Aan het achterſte en middelſte gedeelte van dit corſet vond men eene koperen plaat, in welker lengte twee ijzeren banden, tot vasthouding en rigting van het benedenst derde gedeelte van de bovengenoemde ſtaaf, overdwars geklonken waren. Wanneer deze laatſte nu op eene geſchikte wijze was geplaatst geworden, rigtte men het hoofd zoo hoog, als men wilde, op, en hield hetzelve op een' bepaalden trap, door middel van een' ijzeren haak, die op de koperen plaat vastgehecht, en in deszelfs bewegingen door eene drukkende veer en rustpunt beſtuurd, in de kerven vat, waarmede eene der zijden van de ſtaaf geheel bedekt is. Moet men nu van twee werktuigen, hetzelfde verrigtende, het minst zamengeſtelde kiezen, dan verdient voorzeker het laatſte de voorkeur. Buitendien komt dit, de zieken het vrije gebruik van armen en beenen toeſtaande, de treurige gevolgen der volſtrekte onbewegelijkheid voor, waartoe de bedden veroordeelden; en, lijnregt werkende, zoodat de bovenſte helft van het achterſte gedeelte van den tronk vrijblijft, heeft men tevens gelegenheid, de uitwerkſelen der rekkingen gade te ſlaan, en ieder oogenblik het goed gevolg der behandeling waar te nemen.

Van welk eene zijde men deze bedden dus beſchouwt, vindt men geenerlei ſtellige reden voor de onvermijdelijkheid van derzelver gebruik, en niets, volſtrekt niets, kan ons doen terugkomen van het te eenemaal ongunſtig oordeel, door de beste Heelkundigen onzer Eeuw, reeds ſedert langen tijd, omtrent het denkbeeld, volgens hetwelk zij zamengeſteld zijn geworden, geveld; integendeel, men ontmoet niet dan gegronde redenen, om voor de gezondheid en zelfs voor het leven dier genen, welke zich aan derzelver werking onderwerpen, te vreezen. Ondervraag eens, omtrent de gegrondheid hunner vooronderſtellingen, de voorſtanders dezer voorgewende nieuwe overwinning der *orthopediſche* kunst zelve. Die, welke zich bijzonder met de zamenſtelling der werktuigen bezig houden, zullen u antwoorden, dat de uitrekking

Digitized by Google

het beste en zelfs het eenigste middel is, om een deel, *welks zenuwen zamengetrokken en welks pezen verhard zijn*, tot deszelfs natuurlijken ſtaat terug te brengen. Maar, kan wel iets anders, dan eene volkomene onwetendheid omtrent de ware werkingswijze der oorzaken van de ruggegraatkromming, één van hen genoopt hebben, zijn bed zoodanig in te rigten, dat de ruggegraat daarbij afwisſelend aan uitrekking, ontſpanning en rust onderworpen wordt; eene wijziging, zijn werktuig geheel en al van het voordeel beroovende, hetwelk eenigen aan eene aanhoudende uitrekking, om de ruggegraat regt te buigen en in eene rigting te brengen, welke door de voeding en de verdere ontwikkeling van derzelver zamenſtellende deelen duurzaam gemaakt moet worden, meenen te kunnen toeſchrijven? Die, welke zich integendeel aan de uitoefening der Geneeskunde wijden, zullen het geſchil, met betrekking tot de ware oorzaken dezer krommingen, liſtiglijk ontwijken, de gevaren, aan de uitrekking verknocht, ontkennen, of wel voorgeven, dat men dezelven met behoedzaamheid en ontleedkundige kennis vermijden kan, en met de vooronderſtelling eindigen, dat de ondervinding alleen in dergelijke zaken beſliſſen moet. Maar is het niet, wat de ontzettende onkosten betreft, door hen tot de vervaardiging hunner bedden, en de inrigting der Ziekenhuizen voor de genen, die moeds genoeg hebben zich aan derzelver proefnemingen te onderwerpen, gemaakt, geoorloofd te denken, dat zij geene voldoende inlichting door de ondervinding zouden gelooven opgedaan te hebben, vóór dat zij al het voordeel van hunne bedden getrokken hadden, dat zij er van verwachteden? Dergelijke vermoedens zouden voorgekomen zijn met deze zaak vroegtijdig en naauwkeurig te doen onderzoeken, waardoor de Geneesheeren niet tuſſchen het verlangen om de waarheid te zeggen, en de vrees hen in de voldoening eener zoo winſtgevende berekening te ſtoren, geplaatst zouden zijn geworden. Wat de waarnemingen van genezingen, volgens deze methode verkregen, welligt door den een of ander reeds verhaald, aanbelangt, zal of het bloot on-

Digitized by Google

derzoek der ruggegraat doen zien, dat zij onvolkomen zijn, en dat, zoo de bedoelde jonge meisjes eene beter gevormde geſtalte ſchijnen te hebben, men dit minder aan de werking der bedden, dan aan het naauwkeurig paſſen en de juiste vervaardiging der door haar gedragen wordende keurslijven, te danken heeft; of het zal, zoo deze genezingen inderdaad gelukkig plaats grepen, altijd gemakkelijk te bewijzen zijn, dat men ze ook door eenvoudigere, minder kostbare, en vooral minder gevaarlijke middelen zoude verkregen hebben. Is het niet door een volſtrekt gebrek aan daadzaken, dat de Koninklijke Akademie der Geneeskunde, verzocht zijnde derzelver gevoelen omtrent een dezer bedden te zeggen, de aanneming der gevolgtrekkingen van de met het onderzoek van dit bed belaste Commisſie, in derzelver algemeene vergadering van de maand Mei, nadat meerdere leden, bij het uiten van hun gevoelen, geene der ongelegenheden, aan de uitrekking verknocht, ontveinsd hadden, uitſtelden? Is het wel mogelijk, voorzigtiger te zijn, dan de Rapporteur in deze omſtandigheid geweest is, die, na het voorname punt des natuurkundigen vraagſtuks listiglijk ontweken, en erkend te hebben, dat bij eenige jonge meisjes toevallen waren waargenomen, zich alleen bij dit zeggen bepaalde, gaarne te willen gelooven, dat men door eene dusdanige handelwijze eenige ruggegraatskrommingen zoude kunnen zien verminderen, en daarom aan de Akademie voorſtelde, niet derzelver goedkeuring aan deze bedden te hechten, maar den uitvinder eenvoudiglijk in zijne proefnemingen aan te moedigen? — Het eenig geval, waarin het gepast konde ſchijnen, gebruik van deze bedden te maken, zoude dan zijn, wanneer het kind aan eene zoo geweldige ruggegraatskromming leed, en daardoor de hoofdverrigtingen des ligchaams in die mate kwijnden, dat er voor hetzelve bijna geene kans om het leven te behouden overbleef. Men zoude de uitrekking alsdan niet meer aanwenden om het kind van deze kromming te genezen, maar eenig en alleen om de ruggegraat gedwee te maken, en derzelver buigbaarheid zoodanig te vermeerderen, dat

Digitized by Google

zij in het vervolg aan de ligtſte rekkingen kon toegeven; en, wanneer deze uitkomst verkregen is, bekleedt men het zieke kind met een keurslijf van eene zeer ſterke ſtof, (daarenboven, in deszelfs lengte, en vooral onder den okſel, met ſterke ſtalen ſtaven voorzien) het ligchaam bij voortduring in dien graad van uitrekking houdende, waarin hetzelve door een zeer langdurig gebruik van kunstrekbedden, of van ieder ander gelijkſoortig werktuig, is gebragt geworden. Die bedden, welke eene ſlingerende beweging uitoefenen, verdienen alsdan de voorkeur: want klaarblijkelijk bezitten zij meer dan alle de anderen het vermogen, de ontſpanning der verſchillende bandachtige, de wervelen onder elkander vereenigende zelfſtandigheden, welker ſtevig weeffel aan de ruggegraat dien trap van weêrſtandbiedende kracht geeft, om het gewigt des hoofds te dragen, in een' vrij korten tijd daar te ſtellen. Ongelukkiglijk zal de zieke verpligt zijn, dit keurslijf zoo lang te dragen, tot dat het vorderen in leeftijd aan de tusſchenwervelbeenſche banden eene nieuwe kracht zal gegeven hebben, zoo intusſchen de mogelijkheid daartoe geoorloofd is te hopen. Men zal buiten twijfel vrij wat moeijelijkheden te overwinnen, en vrij wat toevallen te duchten hebben, vóór dat men deze ontſpanning bekomen heeft; en, dit het geval zijnde, zoude de genezing, wanneer de zieke in dezen zelfden ſtaat blijven moest, nog niet veel eer aan de kunst doen. Kortom, dus handelende, zal men alleen den trap van waarſchijnlijkheid op een' goeden uitſlag, in vergelijking met de zekerheid van den dood, waaraan men was prijs gegeven, berekend, en zich naar dezen algemeenen ſtelregel gedragen hebben, dat het beter is, een twijfelachtig middel te beproeven, dan geheel geen te bezigen. Alwie denkt, dat voorzigtigheid ſteeds de proefnemers leiden moet, zal ook vinden, dat men, achter eene zoo onbepaalde en tot zoo weinig regt gevende ſtelling ſchuilende, in eene menigte gevallen zeer onmenſchelijk zoude kunnen handelen, daar men dagelijks vreesſelijk mismaakte ſchepſelen een' langen tijd leven, en daarbij beſtendig een' redelijk goeden ge-

Digitized by Google

zondheidstoestand behouden ziet. Zij zullen tevens erkennen, hoeveel reden ik heb te beweren, dat de herstelling der toevallig gekromde ruggegraat, door rekbedden of andere uitstrekkende werktuigen beproefd, onder die gevaarlijke kunstbewerkingen gerangschikt moet worden, welke, aan geene genoegzaam bepaalde aanwijzingen onderworpen, doen vreezen, dat de voordeelen, door dezelven, of bij toeval, of zelfs in eenige, echter ten uiterste zeldzame, gevallen verkregen, nimmer tegen de ernstige nadeelen, uit derzelver misbruik of onnutdig gebruik, door onwetendheid of eenige andere reden, onvermijdelijk voortvloeijende, zouden opwegen. Eindelijk haalt LEVACHER twaalf voorbeelden van genezing, door middel van het in zijne verhandeling beschreven werktuig, aan; en zoo men nu den gemiddelden tijd, welken ieder der in deze waarnemingen bedoelde jonge meisjes verpligt was hetzelve te dragen, aanneemt, ziet men met verwondering, dat deze tijd zelden meer dan vier maanden was. Om deze reden is een van beide waar, of dat LEVACHER ons omtrent de voordeelen, aan de uitrekking verknocht, en bij gevolg omtrent de gelukkige uitkomst na het gebruik van zijn werktuig, bedriegt, (omdat de nieuwe voorstanders dezer handelwijze beweren, dat men geen blijkbaar gelukkig gevolg van hunne rekbedden hopen kan, dan door zich, zonder tusschenpooziug, ten minste gedurende een jaar, of zelfs achttien maanden, aan derzelver werking te onderwerpen) of dat de door hem gebezigde middelen zeer verre alle nieuwe bedden overtreffen. Het eerste vooronderstellende, zoude ik regt hebben, aan het getuigenis der bij den goeden uitslag dezer bedden belanghebbenden te twijfelen; daar het bewijzen zoude, dat een man, die in zijne verhandeling blijken van geleerdheid geeft, en wiens gezag als schrijver aangevoerd wordt, valsche waarnemingen vermeld heeft. Wanneer ik, echter, aan de door hem aangehaalde voorbeelden van genezing geloof moet hechten, zoude ik alle de nieuwere *Orthopedisten* aanraden, hunne toevlugt bij voorkeur tot het door hem gebruikt wordend werktuig te nemen.

Digitized by Google

DE JACULATOR, EEN VISCH VAN JAVA.

(Uit het *Edinburgh New Philosophical Journal.*)

De Heer JOHN MITCHELL, Heelmeester, zag deze zonderlinge vischen in het paleis van een *Javaansch* Opperhoofd. Zij bevonden zich in eene groote, ronde kom, te midden van welke zich een stokje, ongeveer twee voet lang, verhief: het bovenste uiteinde was voorzien van punten, waarop eenige insekten werden gehecht. Zoodra het water in stilte was geraakt, naderden de vischen den stok; vervolgens schoot elk hunner, aan de oppervlakte gekomen, naar het door hem ontdekte insekt een droppel waters af, zoo wèl gemikt, dat het diertje in de kom viel en terstond verzwolgen werd. — Deze visch, welks bestaan, zoo veel men weet, tot dusverre niet ontdekt is, houdt zich op aan de oevers van zee of stroomen, waar hij op voedsel past: hij is een scherpschutter, die zijne prooi nooit mist; en, zoodra hij een insekt ontwaart op de planten, die altijd in ondiepten wassen, nadert hij tot op den afstand van vier, vijf en zelfs zes voet, en schiet, met verwonderlijke vaardigheid, een waterdroppel op hetzelve af, die het diertje treft en te zijner beschikking stelt.

VOORLEZING.

(*Vervolg en slot van bl.* 746.)

Wat *krulwagens* zijn, behoef ik aan deskundigen niet te verklaren. Deze redekunstige figuur, van welke ik meermalen hoop gebruik te maken, zoo dikwerf ik van eenige zaak wil spreken, van welke ik weinig weet, doet mij hier een' grooten dienst. Het spijt mij, dat ik dit zeggen moet. Voor geleerden zou dat onnoodig zijn; want die doorspekken hunne redenen met zulke figuren. Deze heeren dan schoonheden van stijl, en maken van eene redevoering eene soort van bedeldeken, welke, bij gebrek van beter, dienen kan, als

Digitized by Google

het de mode zoo wil. Deze figuren, om nog juister te ſpreken, zijn gelijk aan het *help! help!* roepen van iemand, die in het water ligt en zichzelven niet redden kan. Hieruit kan men zien, hoe laat het is bij iemand, die, zoo dikwerf hij van wal ſteekt, zoo fraai en redekunſtig *helpt! menſchen, helpt!* roept. Zij ſtaan nagenoeg gelijk met de moesjes, die, ettelijke jaren geleden, zeer in zwang waren. Want beide worden wegens fraaiheid geroemd en verbergen iets. Wat? Dat kunt gij vragen aan zulken, die zich van beide bedienen of bediend hebben. Of zij het u zeggen zullen, durf ik u niet beloven, maar moet gij afwachten. Intuſſchen kan ik van de kruiwagens toch *iets* meer, dan *niets* zeggen. Zij, van welke ik thans ſpreek, ſtaan, in zeker derde, met de overige kruiwagens, van welke ik niet ſpreek, gelijk; en dat derde is, dat zij altemaal kruiwagens zijn. Meer weet ik van dezelve niet. Gezien heb ik ze nooit. Zij worden ook altijd bij donkere maan gebruikt. Daarom moet gij niets meer van mij vergen. Want ik heb niet beloofd, dat ik over de kruiwagens *in-ſe*, maar over derzelver gebruik en aangelegenheid zou ſpreken; waartoe eene opzettelijke beſchrijving van die kruiwagens in geenen deele, naar mijne en, zoo als ik hoop, ook naar uwe gedachten, noodig zou kunnen geacht worden. — *Dan, ter zake.*

Zal een kruiwagen nut doen, dan is er volſtrekt een kruijer noodig. Hoe fraai en gemakkelijk zulk een voertuig is, zoo lang men geene ſtoommachines aan kruiwagens vindt, moet een kruijer de beide armen in de handen nemen, en zoo voortgaan; dan ſtaat men niet ſtil. Het ſtilſtaan is toch eene verdrietige zaak voor iemand, die voort wil in de wereld. Men gaat ook op een' kruiwagen niet zitten, dan om met hulp van eens anders handen voort te komen. Dus kort en goed, er is een kruijer noodig.

Doch het gaat zoo met vele wereldſche zaken: wat men het meest noodig heeft, en het minst kan miſſen, is het moeijelijkst te vinden. Menschlievende kruijers, och! maakt u toch kenbaar, al ware het ſlechts door het afnemen of ophouden van uw hoofddekſel, hetzij hoed of muts; gij zoudt altijd vracht hebben, en menigen armen drommel voorthelpen. Ik hoop niet, dat iemand onzer ooit naar een' kruijer zal behoeven te zoeken; maar wel, dat hij, zoo dikwijls hij dien noodig mogt hebben, hem ook mag vinden. Indien ik u een raad verſchuldigd ben, dan moet ik u zeggen, dat

Digitized by Google

gij nooit uwen buurman vertelt, dat gij een' kruijer zoekt, zelfs niet, dat gij er een' noodig hebt; want met goed fatsoen zoekt hij *voor u*, en, indien hij iets of iemand, dat is hier hetzelfde, vindt, heeft hij het gevonden...., ja, maar *voor zichzelven*, en hij laat u ſtaan of liggen, al moet gij ook, in de moeijelijkſte houding, met angſt en ſmart, op 's heeren ſtraten vernachten.

Ga nooit af op de uithangborden. Op alle hoeken van de ſtraten (in de ſteden kruit men het meest, omdat het den kruijer daar minder laſtig valt) vindt gij de namen geſpeld of gelezen, al naarmate dit u beter vlot, van mannen, die niet anders doen dan kruijen, maar die ook zoo door de wol zijn geverwd, dat zij allen voetgangers moedwillig de beenen ſtuk kruijen, op het eigen oogenblik, dat zij roepen, dat men de beenen moet in den zak ſteken. Indien gij het ongeluk hadt van zulk een' kruijer te hebben opgedaan, gij zoudt van geluk moeten ſpreken, wanneer gij ongemoeid op eigen beenen kondt loopen of kruipen, al naarmate uw krank vermogen dit u toeliet. — Wij hebben nu al zoo lang over kruijen en kruiwagens geſproken, en tot nog toe geenen kruijer gevonden. Daaruit kunt gij nu zien, hoe moeijelijk zulk een ſchepſel te vinden is. Die zich ſpoedig laat vinden, en *alle* waar op zijn' kruiwagen neemt, helpt u wel een oogenblik voort, maar, als hem de laſt te zwaar valt, helpt hij u op eens .... van den wal in de ſloot; en dan kunt gij uzelven troosten of beklagen, al naarmate gij u dan zult bevinden, met het ſpreekwoord: *Het zijn allen geen koks, die lange meſſen dragen.* Hartelijk wensch ik, dat gij van alle koks met hunne *lange* meſſen levenslang moogt bevrijd blijven. Daartoe is vooral dienſtig, dat de kruijer u, en niet gij den kruijer opzoekt; want dat wint u veel verdriet en tijd uit, en gij komt dan toch voort, beter dan wanneer gij hadt gezocht, indien namelijk, en dat is hier hoofdzaak, de kruijer u wil vinden. Gij moet niet denken, dat dit eigenzinnigheid verraadt in den kruijer. Tot die gevaarlijke dwaling moet gij nooit vervallen. Gij moet nooit vergeten, dat deze kruijers zich ſchamen, om een patent te vragen. Wanneer gij dus iemand hadt gevonden, die de verlangde kruijer was; zou hij op uwe vraag, of hier of daar die of die kruijer woonde, want allen zijn niet eenerlei (denk maar aan de koks met de lange meſſen); zou hij op die vraag goedſchiks *ja* zeggen, of *ja* laten zeggen? En indien dan die kruijer zon-

Digitized by Google

der patent u eens aanzag voor eenen bediende bij de directie der belastingen; want deze heeft ook Heeren in hunnen dienst, zoo groot, ja nog grooter misschien dan gij, en deze zoeken ook ongepatenteerde kruijers, nog meer dan gepatenteerde, op: waartoe? dat weet ik niet; maar die commissie vraag ik u op, om dat eens aan die Heeren te vragen; zij zullen het beste dit weten, en, indien zij dit willen of mogen doen, uwe vraag volledig beantwoorden. — *Dan, ter zake.* Indien, zoo als ik boven heb gezegd, de gezochte en gevonden man u voor zulk een' Heer eens aanzag, (dat was immers mogelijk; want wie ziet de menschen in den krop?) zou hij dan uw vrachtje aannemen, en bezorgen, waar gij het hebben wilt? Doch gesteld eens, hij ging af op uw eerlijk gezigt, en hij bood zich aan op uwe aanvrage, dan zoudt gij nog niet zeker zijn; of de aangenomene vracht goed volgens adres, hetzij schriftelijk of mondelijk, zou worden bezorgd. Gij moet u nooit inbeelden, dat alle menschen doof zijn, (niet in een' Oostindischen zin; dit zou de zaak merkelijk veranderen) en gij hebt zoo luide naar den kruijer gevraagd. Zullen nu al de buren van dien kruijer hem zonder patent vrachten laten doen? Dat geloof ik niet; en zulk een geloof vertrouw ik, dat ook gij zult hebben. Wel nu, door uw hard roepen loopt gij zeker gevaar, dat men de vracht aanhoudt. Zoo zoude het algemeen bekend worden, wat aangehouden was, te weten uw persoontje met en op den kruiwagen, welke alle kruijers, bij dergelijke gelegenheden, met vracht en al gewoonlijk in den loop laten, om zelve te ontsnappen; en zoo zou te uwer gedachtenisse altijd staan aangeteekend, dat gij op den kruiwagen gezeten hadt: iets, hetwelk de grootste sukkel, die geen voet verzetten kan, nooit in het openbaar wil weten. Die het verste zijn voortgekruid, zijn in dit derde wel de ergsten. Doch deze aanmerking maak ik hier slechts in het voorbijgaan.

Indien ik geweten had, dat wij zoo lang zouden hebben moeten zoeken naar den kruijer, zonder dat hij zich heeft laten vinden, dan had ik gaarne dien man aan zijne plaats gelaten. Doch wij hebben immers allen kruijers noodig. Daarom is het nog al vergeeflijk, dat wij eens de proef hebben genomen, om den man te vinden, zonder wien wij allen op onze plaats blijven. Gelukkig nog voor ons, als wij dan tamelijk tevreden zijn. Indien u de tevredenheid na aan het hart ligt, nader nog dan grootheid, dan bid ik u, zet u nooit

Digitized by Google

op eenigen kruiwagen neder; want de tevredenheid komt nooit op den kruiwagen, maar verwijdert zich te verder, hoe verder gij zult zijn voortgekruid. *Vérains, eer gij begint.* Als gij op den wagen zit, is men begonnen, en is ook de tijd van verzinnen voorbij; terwijl de ziel van hem, die op den kruiwagen zit, (want, groote of kleine, zij zullen toch allen wel zielen of zieltjes hebben, t. w. een ieder *de* of *het* zijne) dien kruiwagen als haar ligchaam aanneemt, zonder welk voor die ziel geen leven meer is. Dat is de reden, waarom de eenmaal gekruiden altijd verlangen verder gekruid te worden. Zij hebben altijd in den mond: *unus non sufficit orbis.* Dit is Latijn; want de kenners van die taal zijn niet alleen zonder kruijers en kruiwagens, en daarom moet gij u niet verwonderen, dat ik hunne oorspronkelijke taal getrouw overneem. Deze zal ik letterlijk vertolken. Die vier vreemde woorden willen of kunnen zeggen, t. w. in den mond dier arme fukkels: „Och, had ik slechts twee ligchamen!" (over de ziel denken zij niet; want de hunne kan ook slechts door de beste mikroscoop gezien worden) „dan kon ik, op twee kruiwagens gezeten, in twee *werelden* (in twee wereld-*deelen* hebben zij geene ruimte genoeg) worden voortgekruid." Daarom, al staan zij op het einde der wereld, en al kunnen zij niet verder, dan zoeken zij nog naar eene groote plank, om, van deze aarde op eenen anderen bol voortgekruid, dat kruijerige vermaak aan hun zieltje te verschaffen.

Wilt gij dan volstrekt een' kruijer hebben, verg van mij niet, dat ik hem zoeke. Plaats slechts eene advertentie in de *Haarlemmer Courant.* Houd uw' naam geheim; er zijn genoeg letters in het A. b. c., om u van dezelve te bedienen. De een of andere boekverkooper zal u wel willen helpen. Gij zult uwen man dan wel vinden; want er zijn nog kruijers genoeg in de wereld. Zijt gij niet op de gedachte hiervan gekomen, bij het lezen der advertentie van dien welgemaakten man, en het antwoord eener jonge weduwe? (*) Op dienzelfden voet kunt gij uwe advertentie schrijven, als gij maar zorgt, dat gij uwen kruijer wèl onderscheidt van hetgeen in de beide advertenties bedoeld werd. Ik beloof u, dat ik de *Haarlemmer Courant* getrouw zal lezen, en dat het mij aangenaam zal zijn, dan te zien, dat iemand uwer den verlangden kruijer gevonden heeft.

Vooraf wil ik u nog aanwijzing doen van hetgeen iemand;

(*) *Haarl. Cour.* van 19 en 22 Febr. 1825.

Digitized by Google

op den kruiwagen zittende, zelf moet zijn en op het oog dient te houden. Het zou mij innig ſpijten, dat gij, ook bij het bezit van kruijer of kruiwageh, niet voortgingt. Het zitten op den wagen is niet de hoofdzaak; (want dat doet men thuis gemakkelijker) maar het is hulpmiddel, om voort te komen. Daarom, kort en goed, zij u van mij een raad gegeven, dien ik niet weet, of gij zult aannemen, maar ik geef u dien van ganſcher harte. *Quod fieri potest per pauca, non debet fieri per plura*; dat wil zeggen: *De langſte Recepten helpen niet altijd het beste.* Van Recepten wil ik dat toegeven, omdat ik van die geleerdheid weinig weet; maar ik ontken, dat dit op de geheele redevoering moet worden toegepast. Want deze heeft vijfenveertig minuten uitſprekens noodig, om redevoering te zijn; zoo als boven door ons in het breede is aangemerkt. Doch ook een Philoſophiſch Recept (ja, zulke Recepten zijn er ook; want men vindt zoo wel Philoſophiſche als Mediſche kwakzalvers) moet kort zijn. Ten opzigte van alle Recepten ben ik het dus volkomen eens met ieder, die denkt zoo als ik; en dat is, dunkt mij, al veel toegegeven van mijnen kant. Doch, wij zullen die Receptengeleerdheid daarlaten.

De raad, dien ik u ten opzigte van kruijers en kruiwagens heb mede te deelen, komt hierop neder. Ik verzoek, dat gij ſlechts eenige weinige oogenblikken wacht met het verzenden van uwe advertentie naar de *Haarlemmer Courant*. Want het zou u niet fraai ſtaan, wanneer gij uzelven A. B. C. hadt genoemd, en gij waart met die drie onnoozele letters tevreden. Gij zoudt uzelven nooit kunnen verantwoorden. Al hadt gij zooveel berouw, als er haren op uw hoofd en op de hoofden van al uwe medemenſchen te vinden zijn, het zou u niet baten, indien gij al de overige letters, tot Z toe, niet durfdet ſchrijven of opnoemen, tot zoo veel keeren als dit van u mogt worden gevergd. Daarom verzoek ik u, dat gij nog niet zoo haastig zijt met uwe advertentie geplaatst te willen hebben. Vooraf moet gij uzelven eens wegen, om te weten, niet hoe *zwaar*, maar hoe *ligt* gij zijt. Indien een kind van tien jaren u kan voortkruijen, en op den duur kan blijven kruijen, dan hebt gij de noodige ligtheid. Gij moet altijd denken: de kruijers, die gij noodig hebt, houden zich met *ligt*, en nog liever met *geen* gewigt op. Zwaar werken, willen die menſchen niet, in het minſte niet voor een ander. Om die proef te nemen, behoeft gij u niet in perſoon op

Digitized by Google

den kruiwagen te plaatſen, en uw zoontje zoo te laten kruijen. Indien gij geen zoontje hebt, is het met u te erger; dan zou het geval wereldkundig worden, en dat zou mij van u ſpijten. In beide gevallen zoudt gij in verlegenheid raken, wanneer zulk een kind u ſlechts ééne vraag deed; namelijk, waarom gij op dien kruiwagen zit? Het kind zou u niet begrijpen en u voor kindsch en krankzinnig houden, hoe verſtandig gij ook van uw ligt gewigt melding maaktet. Kinderen vragen altijd meer dan groote menſchen, omdat zij vragen, het zij dan dom of wijs. Groote menſchen vragen dikwerf daarom zoo weinig, omdat zij niet dan dom kunnen vragen. En daarom is zwijgen hunne zaak, beter dan ſpreken. In het voorbijgaan merk ik nog aan, dat die groote menſchen, die, om niet dom te kunnen vragen, in het ſtomme pak ſpelen, de allerdomſten nóg niet eens zijn.

Ik onderſtel, dat gij, na uzelven gewogen te hebben, weet, hoe zwaar gij weegt. Hebt gij tot uw doel de noodige ligtheid; zoek dan iets op, dat u ſlechts iets in zwaarte overtreft, en zulke dingen kunt gij dan bij duizenden vinden, ſchoon gij maar één ding van dien aard noodig hebt. Laat dit uw evenbeeld in ligtheid door het kind voortkruijen. Gelukt het, dan weet gij, hoe laat het *is*, en het kind ziet u niet op den kruiwagen. Zelfs in het oog van het kind zou dit een misſelijk gezigt zijn. Nu kunt gij voortgaan met uwe advertentie, mits gij aanſtonds uwen wagen ſmeert, opdat het kruijen uwen gemakkelijken kruijer nooit verdriete, noch het piepen van den wagen de ganſche historie ruchtbaar, of uwen kruijer baloorig make. Eilieve, wat zoudt gij doen, als uw kruijer u op den wagen liet zitten en wegliep? Zorg dus, dat alles geſchiede in ſtilte, ook zonder dat iemand in de wielen of tegen de beenen gereden worde; dan zal alles wel goed nederkomen, zoo goed als ooit eenige kruiwagen nedergekomen is. Oefen u in het *balanceren*. (*Voltigeren* maakt te groote beweging op een' kruiwagen, welke niet ſtilſtaat.) Dit komt vooral te pas, indien, hetgeen ik nog onderſtel, er eenig zwaartepunt, hoe ligt ook, in u te vinden is. Dit zou nog op de vracht invloed hebben. Zit met uw zwaartepunt voorop; dan hebt *gij* het voordeel, dat gij achter niet afvalt, en uw kruijer gevoelt dan niets van de geheele vracht. Indien gij geen het minſte zwaartepunt in uzelven hebt, dan behoeft gij het *balanceren* niet eens te beproeven, en dan zijt gij aanſtonds gereed, zoodra uwe ad-

Digitized by Google

vertentie beantwoord wordt. Hoe veel invloed zou wel eene mug, op een voortgaanden kruiwagen, door verschillenden stand, kunnen uitoefenen op het zwaartepunt van kruiwagen en kruijer? (Want deze zijn bij het kruijen ook met de vracht één ligchaam.) Indien gij deze vraag zoo ten naastenbij kunt beantwoorden, zult gij gemakkelijk inzien, waarom, in dit speciale geval, de ligtste waren het beste, ten minste het verkiesbaarste zijn. Ook vooraf kunnen wij bepalen, dat op een kruiwagen beter eene mug, dan een olifant kan worden voortgekruid. Daarenboven zullen u vele vrachtjes, die reeds ter bestemder plaatse zijn aangekomen, door derzelver ligtheid genoeg zeggen, dat zij met de zwaarte van eenen olifant het zoo verre nooit zouden hebben kunnen brengen.

Mijn laatste raad, ten opzigte der kruiwagens, is deze, dat gij nooit van kruiwagens één enkel woord rept, vooral niet bij menschen, die aan den kruiwagen alles hebben te danken. Laat ieder zijne eigene waarde en waar behouden. Beoordeel, als gij dan koopen wilt of moet, *bij uzelven* eerst, *wat* en *tot wat prijs* en *waartoe* gij koopen wilt; maar laat voor het overige iederen kramer zijne eigene mars dragen en beoordeelen. Die raad komt het meest te pas, als gij, wat ik u hartelijk toewensch, op de plaats van uwe begeerte zult zijn gekomen. Dan eerst zult gij kruijers bij duizenden vinden, maar die u *niet verder* kunnen brengen. Deze bewegen hemel en aarde, om een enkel vrachtje te bekomen, ten einde anderen diets te maken, dat zij nooit op den kruiwagen gezeten, maar altijd achter denzelven geloopen hebben. Dan hebt gij gelegenheid, om te komen in het *Grootkruijersgild*, het eenigste, dat tot nog toe niet is vernietigd.

Doch ik heb thans geen last, en ook geen lust, om over dit *Grootkruijersgild* breedvoerig te spreken. Wellig zal aan hetzelve de beurt komen, indien ik eens, bij eene andere gelegenheid, handel over geleerde genootschappen en maatschappijen van allerlei soort van kunde en onkunde. Intusschen durf ik u niets beloven, omdat ik niet weet, of ik iets naders zal hooren of lezen van dit *Grootkruijersgild*. En zonder geschreven of gedrukt schrift gaat het voorlezen niet. Dat weet ik, bij eigene ondervinding.

Dit alles viel mij zoo in, door de aaneenschakeling van denkbeelden, welke ik, om u dan maar de waarheid te zeg-

Digitized by Google

gen, niet begrijp, maar welke door mij toch onaangevochten blijft. De geleerden zijn meest allen leden van het *Grootkruijersgild*. Deze ſtelling kan men niet omzetten, en dat is bewijs voor derzelver deugdelijkheid. Want ik durf niet zeggen, en ik geloof niemand, die zijn volkje kent, dat de leden van het *Grootkruijersgild* meest allen geleerden zijn. Zeggen is ook nog geen bewijzen. Ten ſlotte van dit tweede ſtuk mijner voorlezing zeg ik, omdat het bewijs overtollig is, dat uit het beſtaan van het *Grootkruijersgild*, boven omſchreven, duidelijk blijkt, dat er een naauw verband beſtaat tuſſchen geleerden en kruiwagens. Dit geeft mij innig genoegen, omdat dan ook het eerſte ſtuk mijner voorlezing, over de geleerden, met het tweede, over de kruiwagens, in een naauwkeurig verband en in eene logiſche verhouding tot hetzelve ſtaat. Of dit ook het geval met het derde ſtuk zijn zal, kan ik eerſt op het einde zeggen. Hartelijk verlang ik, dat ik dat dan zal kunnen doen.

Het derde of laatſte ſtuk mijner voorlezing zal handelen over de *ſtokpaarden*. Het ſpijt mij, dat ik niet dit in allen opzigte rijke en dus ook belangrijke onderwerp *alleen* tot behandeling heb gekozen. Gedane dingen nemen geen keer. Anders! ..... ja; maar het zou immers jammer geweest zijn, indien ik al het bovenſtaande had uitgeveegd, geſteld dat ik had kunnen beſluiten dit koelbloedig te doen. Doch gij weet het, ſchrijvers en redenaars vechten, als voor haardſteden en altaren, (dat is, om mij duidelijk uit te drukken, *pro aris et focis*) het dapperst voor eigene meeningen, als vruchten *hunner* herſenen. Het ſpreekt van zelf, dat ik gaarne aan het beſtaan ook van anderer herſenen geloof. Aan het beſtaan mijner eigene herſenen heb ik nog nooit getwijfeld. Daarom laat ik aan ieder de vrijheid, om ten opzigte *zijner* herſenen al of niet te twijfelen. Maar bij ontſtentenis of gebrek van herſenen wordt de ſtrijd niet minder hevig; daar het in allen gevalle dan toch meeningen zijn, afkomſtig uit dat deel van het hoofd, waar men de herſenen ſteeds zoekt, maar niet altijd vindt. Het doet ook weinig ter zaak, of men ongemeubeleerde bovenkamers te huur heeft, indien men dan maar de lagere verdieping, hetzij dan rijk of gering, mits maar goed gemeubeleerd, aan niemand verhuurt, maar in eigen gebruik houdt. Doch wij willen dit onderwerp niet verder behandelen; daar ik nog maar eenige minuten overig heb, om de *ſtokpaarden*, zoo goed zij kunnen, te laten dra-

Digitized by Google

ven. Over geene soort van paarden, hetzij koets- of slepers-paarden, is zoo veel geschreven en gesproken, als over de *stokpaarden*. Mijn woord trek ik voor niemand in, al wil hij ook monsteren den *Bucephalus* van ALEXANDER DEN GROOTEN, of den *Ronsinant* van den eerlijken DON QUICHOT, of *Malle Jan*, met al zijne gouden zweepen. Doch monsteren wil ik niet; want vóór de monstering van alle stokpaarden hebben wij nu tijd noch gelegenheid. Ook heeft ieder zijn eigen stokpaardje, hetwelk hij, hetzij goed of slecht gezadeld, liever dan eenig ander paard berijdt. Wij zijn dus, waar wij wezen willen. Dat is ons genoeg. Waarom zouden wij ook monsteren, daar niemand een ander stokpaard, dan zijn eigen stomme beest, verkiest, en hij voor een ander geen half centje besteden wil? En voor *dien* prijs verkoop *ik* mijn beestje nog niet.

Ik heb er niets tegen, dat de ruiters te stokpaard nu en dan hun beestje afrijden, mits dat bij wijze van uitspanning en ter bevordering der gezondheid geschiede. Maar dat altoosdurend rijden en draven is tot niets nuttig. Wanneer men nooit afklimt, loopt men gevaar, met lijf en ziel aan het stokpaard vast te groeijen. Zulke *Centaurussen* houden op menschen te zijn. Hoe verder zij ons ontrijden, hoe beter voor ons.

Ik neem de vrijheid van te onderstellen, dat gij allen weet, wat een *stokpaard* is. Indien er iemand ware, die dit niet wist, die zelfs zijn eigen beestje niet kende, hij is er niet te beter om; want dan loopt hij gevaar, zandruiter of nog iets ergers te worden. Vóórdat men dan op 's heeren wegen zich vertoone; zoeke men zijn eigen paard te leeren kennen; dan weet men, of men *met* of *zonder* sporen dient te rijden. En dat brengt reeds groot voordeel aan. Ik onderstel dus, dat gij weet, wat uw paard *kan* en *niet* kan doen. Rijdt dan nu voorspoedig en gerust, zoo lang u niemand op een stokpaard tegenrijdt; dan zult gij geene scherven maken. Maar gij moet u altijd de mogelijkheid voorstellen, dat ook anderen een toertje zullen doen; en dan is het dienstig, dat gij voor *uw* paard de oogen in de hand houdt, en vooraf op alle mogelijke eigenschappen van stokpaarden denkt; dat zal u zeker te pas komen.

Op 's heeren wegen moet gij nooit toonen, dat gij iets verstaat van de kunst der paardrijders. Ik bedoel die halsbrekende sprongen, die men *vooral*, maar niet *alleen*, op

Digitized by Google

kermisſen ziet. Wanneer zelfs alle *capriolen* u gelukken, betaalt niemand u voor de moeite. Maar mislukt u een enkele greep of ſprong, dan gaat van alle kanten er een gejuich op, dat doof u al kermende wordt geaccompagneerd, indien ſchaamte over uwen val u niet doe medelagchen. Het lagchen en de kiespijn wonen zelden lang bij elkander. Het voorbeeld van anderen (want onder de berijders van ſtokpaarden heeft men zoo wel gekken als overal) verleide u niet. Wilt gij volſtrekt ſpongen doen, en niet naar mijnen raad luisteren, berijd uw paardje binnen vier muren; en al wordt gij dan kamerruiter of vloerruiter, dan ſtaat gij weder op, alsof er niets gebeurd was, indien gij u niet bezeerd hebt, en dat zou mij ſpijten.

Eilieve, breng uw ſtokpaard eens van ſtal; en, als de reis niet te lang duurt, wil ik dat toertje voor deze enkele keer wel met u doen.

Wie komt daar zoo onbezuisd aanrennen? Hij ſchijnt een groot Heer, met een' gouden rok. Haal uit voor hem, en ſta met uw beestje ſtil. Want rijdt gij één voetſtap verder, dan moet gij hem een nieuw kleed bezorgen, al zijn alle vlekken op den rok zijn eigen werk. Dit gevaar zijn wij gelukkig te boven. Ik bid u, rijd nog wat zachter; gij moet *niemand* willen voorbijrijden, ook niet dien ellendigen knol, die daar voorulſukkelt; houd uw beestje op, en laat den man vertellen en opnoemen al de deugden van alle ſtokpaarden, als het integrerend eigendom van zijn beestje. Gij doet den man vermaak. Op een' anderen tijd zal hij even geduldig omtrent u zijn, zonder dat gij nu zijne lofrede geheel behoeft over te nemen. Doe niemand leed. De ellendigſte knol van uwen mederijder zou u zandruiter kunnen maken. Zoo iets kon gevolgen hebben.

Doch, laat ons nu afzitten. Men moet niet te lang achtereen rijden, of men loopt gevaar altijd te willen rijden, ook waar het niet voegt. Hoe gewigtiger uw overig werk is, hoe erger dat rijden u zal vergaan. Bij deze gelegenheid moet ik u iets herinneren, aangaande een' beer, die, in plaats van te verſcheuren, aan het *bokſen* raakte, waarin hij bij uitſtek ervaren was, omdat hij op zijn bokspaardje te veel en te lang had gereden. Het is u bekend, dat dit geval in *Engeland* heeft plaats gehad. Nu, in dat land loopen vele groote beeren los, maar die noch bijten noch verſcheuren. Die beer moest dan op de *Comedie* ſpelen, en een mensch verſcheu-

Digitized by Google

ren; want er werd een treurſpel vertoond. Doch, daar hij een menschlievende en menſchelijke beer was, ontdeed hij zich van zijne beerenhuid, toen hij bij den eerſten aanval op zijn paardje ging zitten, en, zoo goed als een beer dat ooit heeft kunnen doen, met zijne partij bokſte. Een luid gejuich ging van alle kanten op, en men was algemeen verheugd, dat dit treurſpel, door de ſtokpaardigheid van den beer, in zulk een onverwacht kluchtſpel eindigde. Geſteld nu eens, dat die zelfde beer eens op ſtraat een' *Lord* had ontmoet, en dat hem dezelfde lust tot bokſen had bekropen; die zelfde daad, welke in de *Comedie* een treurſpel in een kluchtſpel veranderde, zou op 's heeren wegen aanleiding geven tot een treurſpel, in hetwelk de beer niet ten tweeden male op het tooneel zou verſchijnen. Alles heeft zijnen tijd en zijne plaats; dus ook het berijden der ſtokpaarden.

Als een' laatſten raad deel ik u nog mede: dwing niemand op uw ſtokpaardje te rijden, zelfs den man niet, die u zonder ſtokpaardje tegenkomt. Met den besten wil, doet gij hem een' ſlechten dienst, en, terwijl gij nooit op dankbaarheid kunt rekenen, zijn al de gevolgen van deze uwe dienstwilligheid geheel voor uwe verantwoording.

Het ſpreekwoord zegt:

Eens iegelijks paardje
Is naar zijn aardje.

Of ook:

Eens iegelijks aardje
Is naar zijn paardje.

Ik wil er geen ſpeld om geven, welk van deze twee ſpreekwoorden gij verkiest. Ja, ik geef ze u beide prezent, indien gij ze beide, om goed te handelen, mogt noodig hebben. Denk eens, indien gij het geluk hadt, dat iemand achter u op uw paardje zat, en hij kende uw paardje niet, (en dat is duizend tegen één) en hij viel in het zand of op harderen grond, en uw paardje vertrad hem en trapte hem op het hart: zou dan, zelfs bij de onſchuldigſte begeerte om wederom te paard te ſtijgen, u het hart kalm ſlaan? Indien dan het enkele gezigt van uw paard u niets had te zeggen, ontrijd dan, zoo gij kunt, met uw beest de geheele menschheid, hoe verder hoe beter!

Digitized by Google

Doch zoo ver hoop ik niet, dat gij zult behoeven te gaan. Wij hebben ook al genoeg gereden. Gelukkig, dat wij reeds weder terug zijn tot het punt, van waar wij met de ſtokpaarden zijn afgereisd. Ziet dan toch eens al die ſtokpaarden. Wien behooren zij? Wel, Mijne Heeren! het is de ſtal van het *Grootkruijersgild*. Die ontdekking is geld waardig! Zoo bevinden zij zich dan bij elkander, Geleerden, Kruiwagens en Stokpaarden, in hetzelfde gebouw. Is het u dan nu wel zoo vreemd meer, dat ik ze bijeen heb gezet in deze voorlezing? Hoe ſchoon hangt dus deze geheele redevoering zamen! Geachte Heerders, ik hoop, dat ook gij het zoo zult bevinden; indien het anders ware, dan zou het mij van harte leed zijn.

Hier zou ik hebben kunnen eindigen, indien ik niet, onbezonnen genoeg, had beloofd, den titel of het uithangbordje van deze voorlezing te zullen opgeven. Gij zult er niet tegen hebben, dat ik deze voorlezing noem: *Proefondervindelijke behandeling van het ſpreekwoord: hier heb ik u, daar verlies ik u.* Die titel is zeker vreemd. Minder vreemd is het onderwerp. Ten minſte heb ik meermalen aan dit onderwerp gedacht, ook wanneer redenaars en woordvoerders mij iets anders wilden opdisſchen. Maar zeggen is geen bewijzen. Het eenige onderſcheid tuſſchen mij en anderen, die hetzelfde onderwerp hebben behandeld, of nog zullen behandelen, (want alle groote geesten treffen elkander wel eens aan, waar zij het niet durven denken) het eenige onderſcheid is, dat *ik* het bij ſlot van rekening opgeef, waarover eigenlijk gehandeld is, en dat is voor een eerlijk man geene de minſte verdienſte; en dat de *anderen* zeilen onder vreemde vlag, ſchoon zij dezelfde lading aan boord hebben, maar dit *niet* willen weten. Zoo lang het ſchip niet wordt gelost, kan dat goed gaan. Doch als de inventaris der geprojecteerde lading op zichzelve accoord is, maar met de wezenlijke lading niet overeenſtemt, zal u dan de vreemde vlag helpen? — Wat men belooft, moet men geven; het doet er niet toe, of men ſchipper is, zetſchipper of redenaar. De laatſte vooral blaze nooit *victorie*, omdat de hoorder zwijgt. Denken is hier des hoorders zaak, meer dan ſpreken. Het is mijne ſchuld niet, dat de hoorders nu en dan het *denken* vergeten. Of zij het denken ook *verleeren*, is nog minder mijne zaak, thans te bepalen. En daarom, als gij ooit weder lust hebt, om met mij datzelfde onderwerp te behandelen, zeg het gul uit, hetzij bij het begin of op het einde. De redevoering is er geen halve

Digitized by Google

cent te minder om. Geachte Hoorders en Hoorderesſen! u dank ik voor het geduld, bij het hooren van deze voorlezing te mijnen opzigte betoond; en ik wensch hartelijk, dat gij, als het dan zoo wezen moet, alleen van redevoeringen, en nooit van menſchen of vrienden, zult moeten zeggen: *hier heb ik u, daar verlies ik u.* Want in het laatſte geval duurt de pijn langer dan vijfenveertig minuten. En, om pijn te hebben, is die tijd al lang genoeg. Dus *punctum.*

DE GODSDIENSTOEFENING DER METHODISTEN EN DIE DER KWAKERS, IN NOORD-AMERIKA.

(Brief eens Reizigers.)

O wie taumelt
Hier die Vernunft! welch Wunder ist der Mensch
Dem Menſchen!

HERDER.

Nooit had ik de menſchelijke natuur in twee zoodanige uiterſten gezien, als te *Philadelphia.* Des morgens was ik in eene *Neger-Methodisten*-kerk en des namiddags in een bedehuis der *Kwakers.* Ieder weet, dat er goede en booze, trage en vlugge, opgeruimde en ſombere perſonen zijn; maar wanneer men ganſche hoopen volks, naar hetzelfde doel ſtrevende, in elkanders nabijheid geheel ſtrijdige wegen ziet inſlaan en met inſpanning van alle krachten vervolgen, terwijl beide het even opregt meenen, zoo vertoont zich aan den opmerker datgene in een klein beſtek ten duidelijkſte, wat de geſchiedenis van eeuwen meer in het groote, doch op eene niet terſtond zoo merkbare wijze, doet aanſchouwen — *onze dwaasheid.*

Het is bekend, dat de *Methodisten*, kort na hun ontſtaan, zich ſchielijk onder de *Noord-Amerikanen*, die van *Engelſche* afkomst zijn, uitgebreid hebben, en thans een der talrijkſte aanhangen in de Vereenigde Staten uitmaken, alwaar men op de tien millioenen inwoners omtrent 1,800,000 *Methodisten* aantreft. Zij zijn onder de Protestanten van verſchillende belijdenis diegenen, bij welke een zeker opgewekt gevoel hoofdzaak is. Zij drijven dit tot uiterſten. Twee dingen komen in hunne preken, gebeden, gezangen, muzijk en feestvieringen ſteeds uit: ſterke *opwekking des gevoels*, niet zelden

Digitized by Google

tot onstuimige wildheid klimmende, en eene *verbrijzeling* in het gevoel van zondigheid, waarbij men zichzelven geheel vernietigen wil, om zich alleen in de oneindige genade weder te vinden. (Dit laatste hebben zij echter ook met de *Kalvinisten* alhier gemeen.) Altijd kan men in het voorbijgaan hooren, wanneer in eene kerk *Methodisten* hunne godsdienstoefeningen houden; gebed, leerrede en gezang zijn steeds luid en heftig. Er worden echter onder de *Methodisten* ook afdeelingen gevonden, die of in grondstellingen, of in kerkorde zich onderscheiden, offchoon ze niet vijandig tegen elkander over staan. Een' tak derzelven vormen de *Hopkinsianen*, dus genoemd naar den prediker HOPKINS, die stelde, dat de verlossing eerst na de geheele vernietiging van den zondigen mensch, bij het gevoel van zonde en verdoemenis, bij den voorsmaak van de hel, en bij een volkomen overgeven aan de genade, volgen konde. Daarom gebruikte deze man allerlei geestelijke en ligchamelijke middelen, om den geest te verschrikken en tot verbrijzeling te brengen. Dien ten gevolge is het gebeurd, dat zwakke menschen, met name jonge meisjes, uit angstige vrees voor verdoemenis, krankzinnig zijn geworden, of zichzelven van het leven beroofd hebben, dewijl het ligchaam te teeder was, om zoodanige overspanning te verdragen. Men kan ligt begrijpen, dat de *Methodisten* hier en in *Engeland* hunnen aanhang grootendeels, ja bijkans eeniglijk, onder de geringere standen hebben; want de onbeschaafde mensch leeft doorgaans meer bij het gevoel, en helt over, om zekere ligtbewogene aandoenlijkheid en zelfs hartstogtelijke gevoeligheid voor godsdienstig gevoel te houden. Om deze reden zijn dan ook de meeste kleurlingen *Methodisten*; want offchoon deze op vele plaatsen scholen hebben, zoo maken zij toch dat gedeelte der bevolking van de Vereenigde Staten uit, hetwelk in ontwikkeling nog op den laagsten trap staat. De *Methodisten* doen intusschen veel voor armen, kranken in de gasthuizen, zendelingen en slaven. Het sterkste openbaart zich hun wilde geest bij de zoogenaamde *Veldvergaderingen* (*Campmeetings*), waar verscheidene gemeenten onder den blooten hemel eenige dagen achter elkander zamenkomen, en bidden, zingen, zich aan het opgewekte gevoel overgeven, en tevens allerlei ongeregeldheden bedrijven, die bij Roomsche bedevaarten en bij den godsdienst der *Methodisten van de kleur* gelijkelijk plaats grijpen. Ik besloot dezen morgen, eene

Digitized by Google

Methodistische vergadering bij te wonen, en trof juist eene buitengemeen onstuimige godsdienstoefening.

Toen ik in de kleine kerk trad, waren er slechts weinige menschen, waarvan eenigen in gezang- of gebedenboeken lazen, sommigen half overluid gebeden mompelden, anderen brommend zongen, anderen op hunne knieën baden en luide weenden, en nog anderen, met gesloten oogen en het aangezigt naar den hemel, als met diepgeroerde ziel, schenen te bidden. Allengs werd de kerk vol, en men begon zonder orgel te zingen. Het gezang ging evenwel veel beter, dan men verwachten kon; want de *Negers* hebben gewoonlijk een zeer goed gehoor, zoo als men duidelijk kan bemerken in de havens, waar zij, door hun juist aanheffen zelfs der nuwe scheepsdeunen, die bij het losseu gezongen worden, zich van de blanken onderscheiden. De beide liederen, welke men zong, waren zeer verschillend. Het eerste behelsde eene dichterlijke en wèl volgehoudene vergelijking van onze ziel bij eenen tuin, vol onkruid, waaruit de hovenier, CHRISTUS, de schadelijke gewassen moet uitroeijen. Het andere was eene vervelende en somwijlen zeer belagchelijke voorstelling, dat wij krijgslieden in dienst van CHRISTUS zijn, waarbij onze *uniform* als wit, gelijk het licht der waarheid, en met roode opslagen, aan het bloed van CHRISTUS gelijk, en tevens de *uniform* des *Satans* als prachtig en schitterend beschreven wordt. — Nu verscheen de prediker, een schoenmaker van zijn handwerk en Bisschop tevens; want deze gemeente behoorde tot de *Episcopale Methodisten*, welke den vorm der *Engelsche* Kerk behouden hebben. Zijn Diaken en Voorzanger was een kelderknecht; zijnde zij beide, gelijk ik naderhand van lieden, die hen kenden, vernam, zeer brave mannen. De prediker had omtrent tien minuten gepredikt, en daarbij verscheidene malen zoo luid geroepen, ja geschreeuwd of gebruld, dat ik mij geene sterkere verheffing als mogelijk kon voorstellen; ook hadden reeds, bij de hevigste uitroepingen, enkele leden der gemeente uit volle kracht geschreeuwd: *o Jesus, red ons!* of: *God Almagtig, erbarm u over mij!* toen de preek en de geheele godsdienstoefening zoo wild begon te worden, dat het mij onmogelijk is, eene zamenhangende beschrijving daarvan te geven; want alles ging door elkander. De prediker sleepte, door het wilde vuur zijner rede, door de ijselijkheid zijner beelden, en door zijn buitensporig gebed, de gemeente mede, en slingerde die heen en weder,

Digitized by Google

naarmate hij meer of minder raasde. En, wonderlijk! dit religieuze vuur, dat zich aan de ganſche menigte mededeelde, liet mij zelfs niet koud. De preek zelve beſtond intuſſchen uit verward zaamgeraapte gedachten van *hel*, *zonde* en *verlosſing*. De prediker kan zelf niet lezen, en laat zich hierom door eenen knaap in huis den Bijbel voorlezen; desniettegenſtaande haalde hij vele ſchriftuurplaatſen aan, en wel vrij naauwkeurig.

Maar, hoe zal ik u nu eene flechts eenigermate naauwkeurige ſchets van de wilde onſtuimigheid bij deze godsdienstoefening der *Methodisten* geven? Dikwijls waren de beelden, waarvan de ſpreker zich bediende, zoo overdreven, en verhefte hij zijne ſtem zoo zeer, dat hij ten laatſte niet meer kon, en dan bruide hij, met naar den hemel uitgeſtrekte handen, zonder iets, dat naar woorden zweemde, meer te uiten. Nu greep hij, afgemat, naar eene kruik water, dronk, en ſchreeuwde weder. Eindelijk zonk hij, geheel krachteloos van vermoeijenis, neder, en zijne overſpanning loste zich, op eene natuurlijke wijze, in tranen op. Intuſſchen had de gemeente, bij elke rijzing van het gevoel des predikers, des te luider geroepen: *God Almagtig, wees met ons!* of iets dergelijks. Zoo riep b. v. de prediker eens: *Wat dunkt u van de hel?* — Een algemeen kermen en jammeren. — *Tien jaren zonder eten!* — Velen: *o God, erbarm u onzer!* — *Twintig jaren zonder drinken!* — Velen te gelijk: *o* CHRISTUS, *red mij!* — *Duizend jaren zonder vriend!* — *Hemelſche Vader, verlos ons!* — *Tienduizend jaren den uitgeſtrekten Oceaan te ploegen!* — Telkenmale gilde en ſchreeuwde de gemeente luider. — *Millioenen jaren op den bodem der zee, en een rotsklomp op uwe borst!* — Vele ſtemmen: *Ik zink! ik zink! Help! help!* — Eindelijk ſchreeuwt de prediker: *o, Dat ik bazuinen hadde, om u de woorden luide in de ooren te donderen! Heden ontbrandt mij de Geest Gods in mijn binnenſte, waarachtig! zoo als nooit voordezen!* En eene oude vrouw roept: *Mij ook! mij ook!* Nu ſtort zij in ſtuipachtige bewegingen ter aarde, begint wartaal te ſpreken en akelig te gillen. Een verſchrikkelijk gezigt! — Maar de prediker zwijgt, tot dat zij ophoudt te ſchreeuwen, en daarop begint alles weder van voren aan. Hier zaten eenigen, die, met geſloten oogen, overluid, doch onverſtaanbaar, baden, en tevens met de voeten ſtampten; daar weder anderen, die, in eene houding, alsof zij zich geheel en al overgaven, het hoofd onophoudelijk heen

Digitized by Google

en weder ſlingerden. Hier weenden grijsaards, dat hun de tranen gedurig langs de gerimpelde wangen rolden; daar riepen eenigen: *Ik ben verdoemd! ik ben verdoemd!* Sommigen rukten zich in vertwijfeling de haren uit; anderen jammerden luide, en velen prevelden, als in angst, bij zichzelven. Wel drie of vier malen verhief zich en bedaarde deze religieuze dronkenſchap. Doch ten laatſte werd de prediker zoo wild en onſtuimig, (ik overdrijf niet; want dit zoo wel, als het ganſche verhaal, is letterlijk waar) dat hij den kanſel aangreep, alzoo zich plotſeling in de hoogte verhefte, met de voeten naar buiten uitſloeg, dan op de zitbank ſprong, die in den kanſel ſtaat, en als krankzinnig in het rond ſtampvoette. Toen werd de verbijstering algemeen; ſommigen vielen als in ſtuiptrekkingen op de banken neder; de meesten echter liepen in woeste verwildering rond, en riepen: *De Duivel! de Duivel!* — Ik achtte deze menſchen, zoo als zij thans waren, tot alles in ſtaat, en de gedachte kwam bij mij op: *Hoe, zoo nu eens de prediker mij als den Satan aanduidde!* daar ik de eenige blanke en welgekleede perſoon in de vergadering was. Zij waren in ſtaat geweest om mij te verſcheuren. Ik ſprong dus op eene bank, en hield mij voorbereid op alles, wat gebeuren mogt.

Welligt hebt gij onder het lezen reeds gelagchen; en dit komt daarvan, dat in de voorſtelling van onſtuimige of hartstogtelijke tooneelen uit het menſchelijk leven meermalen iets voorkomt, dat tot lagchen opwekt, offchoon ook de zaak zelve geheel niet om te lagchen is. Zoo ik u verhalen wilde, hoe ik te *Rome* den Kapelmeester BAINI bij de uitvoering der *Sextiniſche* muzijk van verrukking in de armen van twee zangers heb zien vallen en bij nieuwe aanheffing weder oprijzen, zoudt gij misſchien ook lagchen. Maar het was zeer ſchoon, ernſtig, gelijk deze godsdienstoefening verſchrikkelijk ernſtig was. Nu heb ik duidelijker begrip van de religieuze razernij der Ouden bij eenigen hunner feestvieringen. Deze Methodistiſche godsdienst was, mag ik zoodanige uitdrukking gebruiken, eene *Christelijke Bacchanalie* of *Maenaden*-feest, waarop uitzinnige vrouwen in religieuze razernij omſprongen en tierden. Zij zijn wellustelingen in het drijven van eigene verbrijzeling en vernietiging, en zij zwelgen in het gevoel van zondigheid.

Ik had vroeger ſlechts eenmaal iets dergelijks gezien. Het was te *Napels*, ten tijde van het feest van den heiligen JANUA-

Digitized by Google

RIUS, als zijn bloed niet vloeijen wilde. Daar zag ik toen voor het altaar, waarop de flesch met het bloed ſtond, twee vrouwen, op de knieën liggende, als krankzinnigen den Heilig zoo onſtuimig aanroepen, dat men bezwaarlijk zou hebben kunnen bepalen, of zij baden, dan of zij vloekten. — Daar de *Methodisten* in verſcheidene aanhangen verdeeld zijn, past zeker de gegevene beſchrijving niet geheel op allen, offchoon dat opgewekt, hartstogtelijk gevoel, vooral in de gebeden, welke nu eens overluid uitgeroepen, dan weder weenend opgezegd worden, en altijd op geheel bijzonderen toon, met een lang gerekt en bevend uitgeſproken: *o Lord!* (o Heere!) rijk geſtoffeerd zijn, hen in het algemeen kenmerkt.

Nog naauwelijks was ik van deze onſtuimige godsdienſtoefening eenigzins bekomen, toen ik des namiddags naar eene vergadering van *Kwakers* ging. Men had mij namelijk gezegd, dat waarſchijnlijk een hunner beſte redenaars prediken zoude. Ik kende de diepe eenvoudigheid van den eerdienst der *Kwakers*; doch waarſchijnlijk ware mij dezelve niet zoo zeer in het oog gevallen, had ik dien niet onwillekeurig vergeleken bij de tooneelen, heden morgen in de kerk der *Methodisten* bijgewoond. Eene getrouwe afbeelding van de werkelijke toedragt zou wel eene ſpotprent kunnen gelijken. Ieder menſch, die langen tijd ſtil zit, zonder te ſpreken, of zonder zijne opmerkzaamheid op iets uitwendigs te bepalen, zoo als bij het aanhooren eener redevoering geſchiedt, ſchijnt allengs trekken aan te nemen, die naar domheid zweemen. De ſpieren van het gelaat hebben niets te doen en verſlappen langzamerhand, zoodat zij geenerlei uitdrukking, zelfs niet die der ſtille rust, als in den ſlaap, op het aangezigt laten, daar, volgens de wet der zwaarte, het kinnebakken iets naar beneden zakt, gelijk ook de oogleden en eenige andere ſpieren. Daarvan komt het dan, naar het ſchijnt, dat men in eene vergadering van *Kwakers* eene verzameling van domme gezigten meent te vinden; en evenwel zijn er onder hen gewoonlijk ſlechts weinige domkoppen.

Vele *Kwakers* ſchijnen hemelſche verſchijningen in den ſlaap te verwachten; want ik heb in elke *Kwakers*-vergadering ſlapenden gevonden. Anderen zitten daar neder met een gezigt, waarop de verveling haren looden ſchepter ſchijnt te laten rusten. Eenige jonge *Kwakers*, die, zoo veel maar eenigzins doenlijk is, het Kwakerdom in hunne kleederdragt

Digitized by Google

verzaken, en den oud-*Frankiſchen* rok met de Mode pogen te vereenigen, zien wel eens rond, of zij niet onder de tegenoverzittende meisjes eene aardige tronie begluren kunnen; want, wanneer deze ſtil zitten, kan alleen hij, die vlak voor haar ſtaat, den bodem van haren, met ſchriklappen voorzienen, tuitvormigen hoed — haar aangezigt — ontdekken; of het moest zijn, dat eene ſchoone *Kwakerin* (en er zijn vele hupſche meisjes onder haar) ook haren hoed naar nieuweren ſmaak gefatſoeneerd en deszelfs opening zoo wijd gemaakt had, dat men er den *Kwakerinne*-hoed nog even in zien kan. — Ongelukkiglijk werd heden niemand der *Vrienden door den Geest bewogen*, gelijk zij het noemen. Alles bleef ſtil. Nu en dan een naauwelijks merkbaar neusſnuiten, een zacht ſnorken, een onrustig kind — dit was alles, wat ik, oningewijde, binnen deze kale, koude vier muren te hooren kwam. Eerst filozofeerde ik, vervolgens ergerde ik mij, daarop ſluimerde ik in, eindelijk ging ik naar huis. Wie ooit in eenen toeſtand is geweest, dat hij, zonder boeken, zonder omgang met menſchen, zonder voorwerpen voor het oog, b. v. in eene gevangenis, geheel tot zijn eigen nadenken of tot het ſpel zijner verbeelding bepaald was, die zal weten, hoe zwaar het eenen zelfs in nadenken geoefenden geest wordt, ſlechts een enkel uur lang met aaneengeſchakeld denken zich bezig te houden. Het is zeer zwaar, en vereischt eenen welgeoefenden geest. Zijn het godsdienſtige overpeinzingen, in welke nadenken en gevoel vereenigd gevorderd worden, zoo valt het nog moeijelijker, en het hangt zelfs geheel niet van onzen wil af, een' geruimen tijd geregelden gang der gedachten te houden. Wie is meester van het wilde ſpel der verbeelding? Wie kan zeggen, tot welke verkeerde beelden, ja tot welke onzinnigheid onze geest geraakt, zoodra wij dezen van de buitenwereld afſcheiden? Wie had immer de beelden des geheugens zoo in zijne magt, dat hetzelve niet wel eens hem na den heiligſten naam een' onheiligen in het oor fluisterde? Gaarne geloof ik, dat de vorm van de godsdienstoefening der *Kwakers* het best beantwoordde aan de perſoonlijke behoeften van den ſtichter; deze kon daarin eigenlijk regt leven. Hij en zijne naaste betrekkingen waren vol geestdrift; toen ging de zaak wèl. Maar had hij GÖTHE gelezen, zoo zoude hij geleerd hebben, dat geestdrift geen ding is, hetwelk den mensch van buiten wordt aangebragt; of, om het

Digitized by Google

op eene naïve wijze uit te drukken, niet, als haring in de ton, wordt ingeſtampt. Was de morgengodsdienst bij de *Methodisten* Spaanſche peper, in brandewijn gekookt, zoo zou men dien van den namiddag driemaal aangelengde waterſoep mogen noemen.

LIJFSBEHOUD VAN DEN HERTOG VAN PLAISANCE, TIJDENS DE FRANSCHE OMWENTELING.

(*Mémoires ſur le Prince* LE BRUN, *Duc de Plaiſance; par M.* DU MESNIL. *Paris*, 1828.)

Op den 1ſten September 1793 werd LE BRUN, als een *ſchelmſch Aristocraat*, door het Schrikbewind gevangen genomen, en vervolgens, na het doorſtaan van vele doodsangſten, weder ontſlagen; dat wil zeggen, onder toezigt, te zijnen huize en koste, van „een' goeden en getrouwen *Sansculotte*." Doch, na eenige maanden in eene halve gevangenſchap te hebben verkeerd, werd hij andermaal in denzelfden kerker geworpen, nadat zijne overige ambtgenooten (leden der Conſtituérende Vergadering), door den goddeloozen FOUQUIER-THINVILLE en diens medeſtanders, alreeds waren omgebragt. Dezen toch beſpiedden de geringſte gemoedsbewegingen: een woord, een gebaar, een traan was misdaad in hunne oogen, en elk, die ſchuldig ſtond aan deugd en vroomheid en gevoeligheid, werd terſtond gegrepen, gebonden, veroordeeld en onthalsd. LE BRUN verbeidde alzoo hetzelfde lot. Eene vrouw, wier man was uit geweken, hem door de handlangers van ROBESPIERRE ziende wegvoeren, liet zich eenen uitroep van medelijden ontvallen. Onmiddellijk werd zij aan hare acht jonge kinderen ontrukt, die ſchreijende haar omvatteden, en ook het kleinſte, dat aan hare borst hing, haar ontſcheurd. Voor de onverbiddelijke regtbank gefleept, ſchenen zelfs FOUQUIER en zijne rotgezellen met hare onſchuld bewogen; maar, overtuigd van medelijden en op de daad betrapt, werd zij niettemin ten dood veroordeeld. Met eenen edelen moed beklom zij het ſchavot; de beul zelf werd daardoor getroffen; met de eene hand bedekte hij zich het gelaat, terwijl hij met de andere het doodelijk flagtmes op het arme flagtoffer vallen liet. LE BRUN ſcheen dus volſtrekt verloren. Maar een reddende Engel waakte voor zijn leven. Mejufvrouw LE

Digitized by Google

BRUN DE ROCHEMONT, voor eenigen tijd het gewaad harer sekse met dat der onze verwisselende, wist, onder begunstiging dier vermomming, door te dringen tot in het hart der *bureaux* van het Comité van Algemeen Welzijn. Het edel gevoel, dat haar bezielde, schonk haar den moed, om al de gevaren te braveren en al de bezwaren te boven te komen. Zij onderwierp zich, gerulmen tijd, aan de moeijelijke rol van kopijist, en, toen zij in de geheimen van het *bureau* was ingewijd, maakte zij zich meester van de stukken, welke ten grondslage van de veroordeeling, of liever van den regterlijken moord, haars ooms moesten strekken. Terwijl deze stoute verdonkering het Comité met vruchtelooze naspooringen bezig hield, kwam de 9de van *Thermidor*, en — LE BRUN was behouden. Zij, die, in de Conventie, de gehoorzame werktuigen van ROBESPIERRE waren geweest, begonnen thans te vreezen, zelve het slagtoffer zijner blinde woede te zullen worden. LECOINTRE was de eerste, die het waagde, den tijger aan te randen. In het Veld van Mars, op het feest van het *Opperwezen*, (!) door dezen ingesteld, zeide hij tot hem: „ ROBESPIERRE! uw feest heb ik „ lief; maar u, u haat ik!" — TALLIEN was een der ijverigste medewerkers van het komplot. Hij was verliefd op Mevrouw DE FONTENAI, door ROBESPIERRE in hechtenis genomen. Deze vrouw schreef aan haren minnaar, en blies hem, van uit haren kerker, den moed en de wraakzucht in, die haar bezielden. Aldus spande de min, meer dan burgerdeugd, tegen de dwingelandij zamen, en de koppen van den gruwzamen ROBESPIERRE en 83 zijner goddeloosste medestanders vielen op het schavot, nog klam van het bloed hunner slagtoffers. Zoo verslonden de partijen, die beurtelings de Conventie beheerschten en *Frankrijk décimeerden*, elkander, en het klein getal wijze mannen, aan het zwaard der vervolging ontsnapt, verscheen allengs weder op het staatkundig tooneel. Naauwelijks had LE BRUN zijne vrijheid herkregen, of de Conventie riep hem tot haar Comité van Financiën. Hij begaf zich derwaarts, en alwat hij zeide bestond in het nederleggen, ter tafel van dat Comité, van deze verklaring, eigenhandig geschreven en onderteekend: „ Mij *is* geen nerlei hulpmiddel bekend, om de rampen des Vaderlands „ op te heffen, zoo lang de Conventie bestaat. Om het ver„ trouwen te herwinnen en de orde te herstellen, moeten an„ dere mannen optreden." Na dit krachtig protest verliet hij de zaal.

Digitized by Google

DE HEER DE VILLÈLE — EENE SNUIFDOOS MET SPEELWERK — AFZETTING VAN DEN MINISTER — TWEE STUIVERS PER DAG — EEN POND KASTANJES IN IJS.

Welk een titel! zal men zeggen: een Ex-Voorzitter in den Raad der Ministers, kastanjes, eene snuifdoos! Hoe kunnen deze zaken en die groote personaadje iets met elkander gemeen hebben? Zulk eene zamenvoeging is inderdaad vreemd; en evenwel bestaat zij. Luister, Lezer!

In de Departementen zoo wel, als te *Parijs*, houdt men zich veel met Politiek bezig, en de nieuwstijding-verspreiders, met de Courant in de hand, benoemen Ministers en zetten ze af, teekenen traktaten van vrede en oorlog, naar hun welbehagen, somtijds naar hunne bijzondere meening. Te *Melun* dan raadpleegde de Heer COLINET met een' vriend over vrede en oorlog, en beschikte zelfs over de vergulde portefeuille van het Ministerie van Financiën. Dit viel voor op eenen tijd, dat de Heer DE VILLÈLE verscheidene malen het onderspit delfde. De wet op de drie percent verworpen; die op het eerstgeboorteregt vlakslaande, tot algemeene blijdschap — alles, in één woord, kondigde, op het einde van 1825, den nabijzijnden val aan van het Ministeriële Driemanschap. Het onderhoud was tot dit punt gekomen, wanneer, in het koffijhuis, waar zulks plaats greep, de Heer DUCLOS binnentrad. De sprekers naderende, bood hij hun een snuifje aan, uit *eene doos met speelwerk*. Dit kleinood, door hem getrokken, op een briefje van 15 stuivers, uit eene loterij, behaagde aan den Heer COLINET: hij wilde het koopen; DUCLOS weigerde zulks, maar gaf eindelijk zijne toestemming, en het kwam nu slechts alleen aan op het bepalen van den prijs; hieromtrent konde men het niet éens worden, en de koop was op het punt van te worden afgebroken, wanneer een derde, kooper en verkooper elkander willende doen naderen, tot den Heer COLINET zeide: „Hoor eens! Gij, die van meening zijt, dat de Heer DE „VILLÈLE welhaast zal worden bedankt, koop de doos „voor *twee stuivers per dag*, tot aan de afzetting des Ministers." — „Dat wil ik wel," zeide COLINET. — „Op één „voorwaarde," hernam DUCLOS; „te weten, dat ge mij de „twee stuivers dagelijks, en wel in persoon, zult brengen."

Digitized by Google

De koop werd op den 12 December 1825 gesloten. Ten zelfden dage werd dezelve ten uitvoer gelegd. Elken morgen bragt COLINET zijne twee stuivers, en, terugkeerende, boezemde hij telkens zijne wenschen uit voor de afzetting van den Heer DE VILLÈLE. Helaas! hij was de eenige in *Frankrijk* niet. Maar men weet, hoe, in spijt van alles en van allen, de maker van de wet der schâvergoeding het roer van Staat met vaste hand geklemd hield. De 12 December 1826 verscheen, en de Heer COLINET had nu 365 dagen zijn offer trouw gestort. Thans, echter, begon *hem* zulks te vervelen, en hij zeide tot den Heer DUCLOS: „ Op mijne eer, uwe snuifdoos komt mij duur te staan; *ik* „ heb dezelve reeds voorlang betaald, en het staat, helaas! te „ vreezen, dat de Heer DE VILLÈLE *usque ad fecula fe* „ *culorum* in het bewind zal blijven. Ik zal aan uwe zuster „ op Nieuwjaarsdag 1827 *een pond kastanjes in ijs* geven, „ en daarmede moge de zaak vereffend zijn." — DUCLOS wilde in deze schikking niet treden.

Nieuwjaarsdag verscheen, en COLINET bragt zijne kastanjes in ijs aan Mejufvrouw DUCLOS; maar haar broeder verklaarde andermaal, dat hij zich daardoor geenszins van zijne verpligting moest ontslagen achten, ter voldoening der oploopende rente. „ Dat zullen wij zien!" antwoordde COLINET, en hield van dien dag op, zijne twee stuivers aan te zuiveren. Drie maanden verstreken, en, in weerwil der herhaalde aanmaningen van den verkooper, betaalde COLINET niet meer. — „ Maak er staat op," zeide DUCLOS, „ ik zal u dagvaarden voor den Vrederegter!" — „ Dat „ durft gij niet." — „ Dat zult gij zien." — Inderdaad, eenigen tijd na dit onderhoud ontving de Heer COLINET, *Geemploijeerde bij eene publieke Administratie*, eene aanschrijving, om te compareren, ten einde zich te hooren veroordeelen ter betaling eener som van 15 francs, *voor den prijs eener snuifdoos met speelwerk, verkocht onder beding der betaling van twee stuivers per dag, tot aan de afzetting van den Heer* DE VILLÈLE, en te hooren bevelen, dat de koop voortga zijn beslag te erlangen, gelijk te voren.

Ten dage der zitting verschenen de Heeren COLINET en DUCLOS, te midden van eene talrijke verzameling. De eerste beweerde zijne vrijstelling, op grond dat DUCLOS zijne regten aan zijne zuster zou hebben afgestaan; dat hij, van toen af aan, regt noch aanspraak meer had om te handelen;

Digitized by Google

zijnde, daarenboven, een vergelijk getroffen voor een pond kastanjes in ijs. Stellige ontkenning van DUCLOS; regterlijk vonnis, het compareren gelastende van Mevrouw en Mejufvrouw DUCLOS, om zich te verklaren nopens het vergelijk der kastanjes in ijs.

In den tusschentijd van dit vonnis tot den bepaalden dag voor de verschijning der partijen voldeed de Heer COLINET, gehoor gevende aan heilzame raadgevingen, en om een Proces te ontgaan, dat op dit tijdstip voor hem, in zijne betrekking van publiek Ambtenaar, van ernstige gevolgen konde zijn, de achterstallige rente en reeds gevallene kosten.

MEVROUW TALIEN DE BEWERKSTER VAN DEN VAL VAN ROBESPIERRE.

Mevrouw TALIEN, naderhand de echtgenoote van JOSEPH DE CARAMAN, Prins van *Chimay*, en zich, na de scheiding van haren eersten man, Mejufvrouw GABARUS noemende, was de dochter van een' rijken *Spaansche* bankier. Zij had TALIEN enkel gehuwd, om het leven haars vaders, tijdens de Omwenteling, te behouden. Op den beruchten 9 *Thermidor* waren eenige Afgevaardigden van gedachte, dat de beraamde aanslag tegen ROBESPIERRE in de Conventie nog moest worden uitgesteld. Toen zeide Mevrouw TALIEN, die hen bij zich had vereenigd: „ Lafhartigen! zoo gij *Frankrijk* niet van „ dat monster verlost, zult gij de verwoesting van uw vader„ land niet aanschouwen; ik zelve zal hem de namen van u „ allen bekendmaken!" Deze stoute toespraak bezielde de zaamgezworenen, en des anderen daags bestond ROBESPIERRE niet meer. — De Prinses van *Chimay* had eene dochter bij TALIEN, die, bij den doop, den naam ontving van THERMIDOR.

DE DOORLUCHTIGE SPOTTER TOT NADENKEN GEBRAGT.

Tijdens den zevenjarigen oorlog, ging FREDERIK DE GROOTE eens, vol ongeduld over den tragen marsch met het geschut langs een' hollen weg, te voet bergwaarts, in gezelschap van den Generaal, Graaf SCHMETTAU. Gedu-

Digitized by Google

rende den vervelenden togt bekroop den Koning de lust, om, tot tijdverdrijf, den Graaf, die een zeer godsdienstig man was, een weinig te kwellen. Hij begon met hem naar den naam en den welstand van zijnen Biechtvader te *Berlijn* te vragen, en vierde vervolgens zijnen luimigen en spotzieken geest vrijen teugel. „ Uwe Majesteit is veel geestiger dan ik, en ook „ veel geleerder," hernam SCHMETTAU, toen hij eindelijk eens aan het woord konde komen; „ en daarenboven zijt ge „ mijn Koning: de wedstrijd van vernuft tusschen u en mij is „ dus, in elk opzigt, ongelijk. Maar met dat al kunt ge „ mij mijn geloof niet ontnemen; en zoo u dit ook gelukte, „ wel nu! dan hadt ge *mij*, wel is waar, een onberekenbaar „ nadeel toegebragt, maar *uzelven* te gelijk niet weinig." — De Koning bleef vlak voor SCHMETTAU staan, terwijl zijne oogen van gramschap vonkelden. „ Wat zal dat beduiden, „ *Monsieur* SCHMETTAU?" zeide hij: „ Ik zou *mij* bezwaren „ deelen, wanneer ik *u* uw geloof ontnam? Hoe meent gij dat?" Met ongestoorde kalmte antwoordde de edele man: „ Uwe „ Majesteit meent thans een goed Officier in mij te hebben, „ en ik hoop, dat ge u hierin niet zult bedrogen vinden; „ maar, zoo ge mij mijn geloof kondet ontrukken, dan hadt „ ge in mij een erbarmelijk wezen, een riet aan den oever, „ waarmede noch in den Raad, noch in het veld *iets* viel „ uit te regten." De Koning zweeg, en ging een' geruimen tijd, in stil gepeins, voort; vervolgens sprak hij op een' minzamen toon: „ Zeg mij eens, SCHMETTAU, welk is dan „ eigenlijk uw geloof?" — „ Ik geloof," antwoordde deze, „ aan eene Goddelijke Voorzienigheid, die elk haar op mijn „ hoofd telt; aan de verzoening van alle mijne zonden in „ Christus, en aan een eeuwig zalig leven na den dood." — „ Gelooft gij dat werkelijk?" hernam de Koning: „ gelooft „ gij dat waarlijk, met volkomen vertrouwen?" — „ Ja, „ waarachtig, uwe Majesteit!" De Koning vatte, geroerd, SCHMETTAU's hand, drukte die heftig, en zeide: „ Gij zijt „ een gelukkig mensch!" Nadenkend ging hij voort, en van dat uur af aan veroorloofde hij zich nooit weder, het godsdienstig geloof van SCHMETTAU te bespotten.

DE DICHTER EN DE SNIJDER.

Eene echte Anekdote.

GOTTLOB WILHELM BURMANN, geboren in den jare 1733, was in zijnen tijd een der geliefdste Dichters van *Berlijn*. Hij deelde in het lot van vele Apollo's-zonen, en had dikwijls, het zij met of buiten schuld, met eene schrale beurs te kampen. Hij stelde diensvolgens zijn talent op woeker, en zag zich vaak gedrongen, zijne schoone gaven te besteden aan gelegenheidsgedichten, waartoe hij dan ook, als

Digitized by Google

bekend en bemind Poëet, veelvuldig werd aangezocht. Zoo kwam eens een snijder tot hem, die een bruiloftsdicht verlangde; en BURMANN, na het noodige bescheid wegens het verloofde paar en deszelfs betrekkingen te hebben ingewonnen, verzocht den man, over een paar dagen terug te komen. Deze verscheen op den bepaalden tijd. BURMANN stelde hem het gedicht ter hand, en was hem bovendien te wille, in hetzelve, op zijne bede, overluid voor te lezen. De kleermaker scheen ten uiterste voldaan, en vroeg vervolgens, wat hij hem schuldig was. „Een dukaat, mijn vriend!" De man verschrikte. „Een dukaat, Mijnheer? Ik moet u openhartig bekijden, dat had ik mij niet voorgesteld. Een' daalder heb ik er wel voor over. Kunt ge het gedicht niet korter maken?" — „o! Dat kan gemakkelijk geschieden. Het gedicht heeft negen coupletten. Ik wil er u het derdepart van laten: zijt ge daarmede tevreden?" Nu sneed hij er drie coupletten af, en bood die den snijder aan; deze betaalde zijnen daalder, en ging zeer voldaan naar huis, in de overtuiging, dat men verzen, gelijk laken, bij de el kocht!

TE HUIS.

Wie in den kring van onbeproefde vrinden
Voor zich een bron van zoet genot kan vinden,
En levensvreugde schept bij 't feestgedruisch:
'k Ben ongeschikt mij in dien kring te voegen,
Maar zoek voor mij een' tempel van genoegen
Te huis.

Schoon 't lot voor mij met neev'len dekk' de kimmen,
Geene enk'le flonkerster der hoop doe glimmen,
De zee des levens woest mij tegenbruis':
Ik smeek aan God met gade en kroost ontferming,
En eene ouzigtb're magt schenkt mij bescherming
Te huis.

Wanneer de nijd zijn scherpgepunte schichten
Tracht op de rust van mijn gemoed te rigten,
En hoop voedt, dat zijn wrok mijne eer vergruiz':
Dan voel ik ras mijn leedgevoel vermind'ren,
Smaak ik den welkomgroet van vrouw en kind'ren
Te huis.

En schoon ik al eens lauw'ren mogte gâren,
Of 't lot mij op een blij verschiet doe staren,
Het lied der vreugde langs mijn schreden ruisch':
Ik doe alsdan, te midden mijner panden,
Op 't feestaltaar het offervuur ontbranden
Te huis.

Kweek, God! die zucht naar huiselijk genoegen
Steeds bij mij aan, in voorspoed en in zwoegen;

Digitized by Google

Digitized by Google